DIN DOUĂ LUMI

NARAȚIUNE

PARTEA ÎNTÎI

FIERARUL

I

— Ori dai, ori te lași! se răsti Dinu, calfa, ridicînd cu o mișcare smîncită drugul de fier de pe nicovală și izbindu-l iar înapoi.

Dumitru, ucenicul, băietan vînjos și el, lăsă barosul cel greu la pămînt și se uită zîmbind cu un fel de răutate cînd la drug, cînd la Dinu.

— Dar nu mai e cald, zise.

— Cald ori necald, se moaie dacă-i dai cu vîrtute! întîmpină acesta nerăbdător.

De cîte ori n-a bătut el fierul rece de l-a muiat din bătăi și tot a făcut ce-a voit din el?!

Acum avea să mai subțieze puțin drugul, un stîlp de poartă, ca să-l poată trece prin o verigă: pentru atîta treabă nu-și mai perdea timpul aducîndu-l la foc.

— Ești în stare să mi-l ții ca să-i dau eu cîteva? întrebă.

— O să-mi pun mintea cu el, răspunse Mitrea și-i trecu barosul, ca să prindă cu amîndouă mînile drugul.

Dinu luă barosul, și ai fi crezut că-l ridică și dă acum cu el ca să strivească și drug, și nicovală. Trecuseră însă unsprezece ani de cînd lucra el la nicovala aceasta și știa cum se dă cu barosul. Dacă ar fi dat cum putea, i-ar fi zburat băiatului drugul din mîni. Avea apoi să-l bată cînd pe-o muche, cînd pe alta. Lovea deci rar și din scurt, dar apăsat, și nimerea drugul fără ca să-l

zguduie, iar după lovitură striga: „Alta!" ca Mitrea să schimbe muchea, și dedea tot mai des, mai întins și mai apăsat, încît te mirai că nu zboară țăndări din drug, și băiatul se uita cu ochi plini de uimire sfioasă la el.

Ce păcate avea fierul acela de nu-l mai slăbea din bătăi?!

Nu era fierul ceea ce-l îndîrjise; dincolo însă, la dreapta, în cerdacul larg al casei se auzeau chicotele Firei, care de vreo două ceasuri acum stetea acolo cu Tănase, fratele ei mai mare, și asculta palavrele lui Felescu, un prieten al acestuia.

Nu-l prea avea Dinu la inimă pe Tănase, un fel de perde-vară, care făcuse cu chiu cu vai cinci clase, iar acum scria pe undeva, pe la primărie pentru o sută de lei pe lună și se însoțise cu Felescu, altă poamă bună, băiatul bărbierului din piață și student, cum se zicea.

„Ce-or fi avînd de nu mai sfîrșesc? se întreba Dinu dînd din ce în ce mai vîrtos cu barosul. Nu trece zi fără ca să-l aducă. Nu mai scapă biata fată de el."

Gîndul că Fira nici nu prea ținea să scape nu putea să-i treacă prin minte!

O știa de cînd era copiliță de patru ani, se uita la ea ca la cel mai scump odor, și-o gîndea cuminte fără seamăn și nu s-ar fi mîhnit nici dac-ar fi știut că ea nu ține să scape de Felescu. Sîngele îi zvîcnea însă în vine cînd i se părea că alții n-o socotesc tot ca dînsul.

Afară, adecă în mijlocul curții, Gigiu, italianul, și Andrei cu Iorgu și cu ceilalți trei ucenici lucrau la zăbrele și se uitau din cînd în cînd într-acolo, ba Andrei parcă și zîmbea cu un fel de răutate.

Asta-l scotea pe el din sărite, iar nu fierul, nici chicotele, nici apropierea serii.

El se opri în cele din urmă, luă drugul și-l trecu prin verigă, apoi îl aruncă cît colo, parcă ar fi fost un fuștei de soc.

— Așa! grăi mulțumit de treaba pe care o făcuse și rămase pe o clipă stînd drept și nemișcat, o frumusețe de om, înalt, spătos, cu brațele vînjoase, cu ochii mari, cu sprîncenele dese și cu mustața tunsă scurt, om care

se joacă cu barosul ca scrietorul cu pana și care coboară din pălămar el singur butoiul în pivniță.

Cum stetea așa, parcă voia să zică: „Uitați-vă bine la mine și puneți-vă pază gurii, că cu mine nu se glumește!"

Plecînd în cele din urmă Tănase cu prietinul său, aerul era mai puțin înăbușitor. Lui Dinu îi venea cu toate acestea să dea zor cu cina pentru ca să se mai răcorească apoi undeva stînd așa singur cu sine la un pahar cu vin.

Se scula, ce-i drept, acum vara, pe la patru și muncea toată ziua din greu, dar tot mai putea să stea pînă colea pe la miezul nopții, ca să-și potolească firea.

El dete semn pentru încetarea lucrului, și Gigiu își desuflecă mînecile și-și îmbrăcă surtucul, apoi plecă acasă, unde-l așteptau nevasta și copiii, iar ceilalți se duseră să se spele și să se peptene, ca să se așeze apoi la masă cu stăpînii lor și cu copiii acestora.

Așa era rînduiala casei. Ea rămăsese de pe timpul cînd Costache, stăpînul, lucra numai el cu calfa și cu doi ucenici și potcovea, strîngea roate ori fereca din cînd în cînd cîte o căruță. Multe s-au schimbat însă de atunci, multe calfe s-au perindat și mulți ucenici au ieșit calfe de cînd Dinu se afla la casă. Costache și-a zidit case frumoase cu două încăperi la stradă, alte trei cu ferestre spre curtea largă, două iatacuri pentru calfe și ucenici și atelier încăpător în fundul curții. Nu se mai potcovea însă în atelierul cel nou, căci timpurile se schimbaseră și nu biruiau adeseori nici șapte calfe grilajele, balcoanele, porțile și zăbrelele, care se plătesc mai bine. Gigiu făcea desemnurile, Dinu croia modelurile, iar ceilalți ciocăneau, și după cîteva luni și cel mai prost fierar se făcea în atelierul lui Costache maistru iscusit.

Costache el însuși arareori mai lua barosul, așa, de la vreunul dintre ucenici, ca să-i arate cum se dă cu el. Lasă că nu mai avea nevoie, dar era și astmatic și de aceea-l și luase pe Dinu tovarăș la parte. Om sfătos, care știe să învîrtă treburile, el umbla de ici pînă colo, avea multe cunoștințe, era bine cu cei de la primărie, ba, om strașnic la alegeri, fusese într-un rînd chiar membru

în comisiunea interimară, și mulți îi ziceau „Costache consilierul" ca să-l deosebească de alții, care erau tot Costache, dar nu ajunseseră pe la primărie. Întîlnindu-se mai cu unul, mai cu altul, el se cinstea cam des, ceea ce nu prea îi făcea bine, dar oamenii se înțeleg mai ușor la un pahar de vin decît cu limba seacă și e bun vara pelinul, iară toamna tulburelul.

Mai ales de cină nu-l prea prindeai pe Costache acasă. Nici nu prea era nevoie de el, căci se afla acolo Lina, soția lui, care mai nainte de a se fi măritat fusese bucătăreasă prin case bune, era mare meșteră în ale gătirii și ținea să vadă masă mare și oameni care mănîncă cu poftă. Se bucura, dar, că e nevastă de fierar și stă la masă cu oameni ca Dinu, care muncea, ce-i drept, dar și mînca pentru trei. Pe urma lui Costache mai puțină mulțumire avea, căci el pișca numai de ici, de colo.

Încă mai mult se bucura Lina că poate să șadă în capul mesei, în vreme ce Fira, fata ei cea mai mare, ținea rînduiala bucatelor. Așa o îndrumase de cînd era mică și tot așa trebuia să fie și acum, după ce se făcuse domnișoară în toată firea. Găteau amîndouă cu rîndul, cîte o săptămînă fiecare, dar grija mesei o purta Fira cu Marghioala, care era de toate în casă.

Costache, om trăit în lume, ar fi voit să scoată din fata lui, care era și frumoasă, și deșteaptă, ceva mai subțiat, și a și trimis-o la școala secundară, dar în casă Lina era stăpînă, pe Dinu îl supăra hoinăreala pe uliți a fetei și la vîrsta de patrusprezece ani Fira a trebuit să rămîie acasă, ceea ce n-o supăra, căci avea și dînsa slăbiciune pentru ale casei și ținea să nu iasă din vorba lui Dinu.

Ar fi fost și de mirat ca cineva să se mire de aceasta, căci în nenumărate rînduri îi făcuse Dinu plăcerea de a o purta ca pe o păpușică în palmă, un lucru pe care ar fi fost și acum în stare să-l facă dacă ar fi fost și ea, ca atunci, în stare să se țină țeapănă. Ea însă a crescut așa deodată, se făcuse înaltă, subțirică și plăpîndă, încît i-ar fi fost greu să umble cu ea ca odinioară. Plăpîndă însă i se părea numai lui, care ar fi voit s-o vadă

ca Marghioala cea înaltă și vîrtoasă, să spargi zidurile cu ea.

Alții o socoteau pe Fira fată bine legată și sprintenă piper, plină și rumenă la obraji, care de dimineața pînă seara o ducea într-un rîs, și cînd rîdea, făcea o gropiță în obraji, și strînge — nu știu cum — din ochi de-l scoate din sărite pe cel mai posac om.

Rîdea și acum tot așa, dar pe Dinu nu-l putea înviora.

Nu doară c-ar fi fost om posac din fire și nu i-ar fi plăcut ochii aceia, dar i se părea că Andrei tot mai zîmbește și vedea și pe Lina cam supărată, iar supărarea trece și ea, ca căscatul, din om în om.

Lina nu era însă supărată decît pentru că Marghioala, supărată și ea, îi spusese că el nu e în voile lui cele bune, cam dedea cu socoteala de ce nu e, și ținea ca toți să intre în voile lui, căci pe el se razemă toată casa.

Lina ședea ca stăpînă în capul mesei; lîngă dînsa, la stînga, era scaunul Firei, în fața Firei ședea Dinu, după Fira veneau ceilalți trei copii, Fănică, Leanca și Costea, iar după Dinu urmau Iorgu, ucenicii și tocmai la cellalt capăt al mesei, în fața Linei, era locul lui Andrei, care se uita cam pe sub gene la Dinu.

Cînd Fira aduse blidul, niște varză călită cu cîrnați pe ea, și-l puse în fața Linei, veni și Marghioala cu alt blid, pe care-l așeză în fața lui Andrei.

Costea, un pui de drac de vreo opt ani, frate și cu Tănase, și cu Fira, ochise încă din depărtare un cîrnățel, care i se părea mai zămos, și-l înșfăcă îndată ce văzu blidul pe masă, iar Fănică, fratele lui mai mare, îi trase cu plăselele furculiței una peste mînă, ca să se învețe a nu băga mîna în blid.

Cam așa mergeau lucrurile la masa lui Costache și cînd era el acasă. Unde sunt copii e și gîlceavă.

Acum însă ucenicii se rînjiră, Andrei zîmbi mai pe față, Dinu strîmbă din nas, Fira rîse cu toată inima, iar Lina, care se hărțuia toată ziua cu copiii ei, țiind să-i stăpînească cel puțin la masă, îi dete lui Fănică un pumn în spate.

— Ei! grăi Dinu. Lasă-i că se descurcă ei. Copiii sunt copii!

— Așa zici d-ta totdeauna, întîmpină Lina cam scoasă din răbdări. Bunătatea cea mare a d-tale mi-i strică. Uite — urmă apoi uitîndu-se la Fira — și pe ea d-ta mi-ai răsfățat-o de nu mai știu cum s-o iau.

Ochii tuturora se-ndreptară asupra Firei, care rămase zăpăcită.

Așa veselă și neastîmpărată cum era, încît alerga și acum, fată mare, după pisici și sărea ca un ștrengar cîte patru scări deodată, ea era simțitoare și duioasă, încît i se muiau ochii îndată ce nu te uitai cu destulă dragoste la ea. Acum se simțea jignită și pentru că, afară de calfe și de ucenici, mai era de față și Marghioala, care, deși slugă la casă, era mai mare decît dînsa și-o dăscălea mereu.

— Dar ce-am mai făcut ?! întrebă ea.

În adevăr, nu putea să-și dea seama prin care anume dintre faptele ei a supărat pe mama sa, căci nu putea să-i treacă prin minte gîndul ca cineva să se fi putut supăra pentru că ea a stat de vorbă cu fratele ei și cu prietenul lui, și-n fața ei era atîta nevinovăție, încît chiar și Andrei se căia oarecum de privirile pe care le aruncase spre ceardac.

Nici nu de aceea se supărase Dinu, și acum îi venise să se ridice de la masă, dar nu putea s-o facă aceasta în fața Marghioalei, care se uita cu ochii ei mari la dînsul ca și cînd ar fi voit să-i facă mustrări. El își căuta dar de mîncare, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, dar după ce s-au sculat de la masă, a plecat, cum își pusese în gînd, așa singur.

Cînd trecea colțul, se pomeni cu Andrei în urma lui. El se opri pentru ca nu cumva Andrei să-și facă gîndul că umblă să scape de el, ceea ce dealtminteri era adevărat.

— Dar tu ... încotro? îl întrebă.

— Uite, am plecat și eu așa fără de nici o treabă, ca să-mi mai dezmorțesc vinele, răspunse Andrei, deși era hotărît să se ție de el, și s-a și ținut.

Peste cîtva timp ei ședeau singuri la o masă mai retrasă în grădina de lîngă „Pisica cu clopoțel". Ei vorbeau, gustînd nițel cîte nițel din pahare, despre toate și despre nimic.

Andrei avea însă gîndurile lui. Cu cîțiva ani mai în vîrstă decît Dinu, el era unul dintre oamenii care, mereu nemulțumiți cu lumea, își fac mereu planuri.

Stetea adeseori de vorbă mai cu Gigiu, mai cu Iorgu, mai cu alții și-și făceau socotelile cît cîștigă Costache pe urma muncii lor și cît ar cîștiga ei dacă ar face tovărășie cu Dinu, care-și pricepea meseria și adunase și ceva parale, și ar lucra în socoteala lor. Era însă la mijloc și Fira, și de Dinu nu se putea apropia chiar nici acum, cînd îl știa supărat, căci el era scurt la vorbă și nu intra în intimități cu nimeni. Pelin însă, tulburel ori vin mai vechi din Dealul-Mare, chiar și dacă nu vei fi avînd slăbiciune de el, își face efectul și ori te înveselește, ori te înduioșează, ori te duce la hărțag, și Dinu, bînd, se făcea și mai tăcut, și mai posomorît, iar Andrei avea tot mai multă mîncărime de vorbă.

— Ce-ți mai faci inimă rea? grăi dînsul în cele din urmă cam cu jumătate de gură.

Dinu se uită lung la el.

Dacă n-ar fi fost la mijloc cele cîteva pahare, l-ar fi pus la locul lui, căci nu suferea el să se amestece orișicine-n treburile lui. Acum era însă cam muiat și parcă se simțea ispitit să vorbească.

— Dar cine ți-a spus că-mi fac inimă rea? — întrebă — și cam de ce aș fi avînd să mi-o fac?

— Asta-i! întîmpină Andrei mai dezghețat. Nu mai e nevoie să ți-o spună cineva: se vede din fața ta și din toate cele ce faci. Păcatele mele! Ce-ți pasă?! Om ca tine stă țeapăn ca stîlpul prins în beton: să fii o dată de capul tău și într-un an, doi te măsori cu orișicine. De ce să stai slugă la un nevolnic?!

Dinu dete din umeri: nu voia să-l înțeleagă.

— Nu prea-mi dau seama unde adecă vrea să-ți bată vorba, grăi dînsul.

Andrei era și el fierar obicinuit a da cu barosul și nu știa să cocoloșească.

— Las-o-n știrea Domnului, că nu face! izbucni el cu toată îndrăzneala pe care i-o dăduseră cele cîteva pahare.

Dinu se încruntă, dar nu izbucni, ci-i întoarse spatele.

Nu de ieri, nici de alaltăieri, ci de ani de zile era lucru hotărît și știut de mulți că el nu e om străin la casa lui Costache. N-ar fi umblat Costache hoinar dacă nu s-ar fi răzămat pe aceasta, și n-ar fi fost Fira atît de răsfățată dacă nu i-ar fi știut slăbiciunea.

— Prostii! zise peste puțin, întorcîndu-se iar spre Andrei. Ceea ce-ți umblă ție prin gînd nu e-n lumea aceasta cu putință.

— Ba e!

— Ba nu e!

Cum, Doamne, să mai fi fost cu putință, cînd mama lui, cele două surori mai mari ale lui și toate rudele așteptau de atîta timp să crească odată fata, ca să-l vadă ginere-n casa lui Costache, iară el însuși nu mai putea să-și închipuiască viața altfel decît așa?!

El își mai apropie scaunul de Andrei.

— Nimicuri! grăi mai pe șoptite. Răsfățări copilărești! Nu vezi tu că nici nu-și dă seamă despre ceea ce face?!

— De! răspunse Andrei rîzînd cu răutate. Dracul nu umblă încălțat, ci calcă ușor, în vîrful degetelor, își face treaba tiptil, încît nu prinzi de veste decît atunci cînd el începe să rîdă cu hohote. Nu-și va fi dînd ea seama, iar tu stai toată ziua cu barosul în mînă și nici n-ai vreme s-o păzești.

Dinu iar se-ncruntă.

— Degeaba te-ncrunți, c-așa e, cum zic eu, urmă Andrei. Dînsa e femeie care vrea să fie gătită și distrată și plimbată și păzită, iar tu ești soios și plin pe haine, și pe față, și pe mîni de cărbuni și de fum, în vreme ce alții mai spelcuiți știu să i le toarne pe plac.

În alte-mprejurări Dinu ar fi sărit la el și l-ar fi prins de pept, ca să-l scuture o dată, încît să i se-ncurce toate măruntăile: acum se uită cam peste umăr la el, parc-ar fi voit să-i zică: „Adecă ce mă socotești pe mine?!"

Nu era el om de adunătură, ci neam de fruntaș, pe care nu-l schimbi cu orișicine. Fecior de dascăl, învățase și la școală și de la tatăl său să citească *Apostolul* și să cînte-n strană, și duminecile și zilele de sărbători, cînd se rădea, își tundea scurt mustața groasă,

se peptena cu cărarea la mijloc și se ferchezuia, se opreau și pe uliță, și la biserică toți ochii asupra lui. Nu! cu stîrpituri de pui de bărbier el nu se sămuia.

— Uite — grăi cam în silă — tot prostie e și asta. Cei cîțiva ani pe care i-a petrecut umblînd cu toate adunăturile mahalalelor la școală au cam zăpăcit-o, ce-i drept, i-au umplut capul de fumuri și de fel de fel de drăcii, dar — adăugă zîmbind — e destul să-i dai o bătaie bună ca să-i iasă toate din cap.

Andrei nu-și putu stăpîni rîsul.

— Și — zise — cam cine ar fi avînd să-i deie bătaia? Costache nu prea știe ce se petrece la casa lui. Lina e intrată slugă la copiii ei. Tănase umblă pe toate cărările, face pe coconașul și, după cît văd, o să-i mănînce lui Costache și urechile. Cine mai rămîne?

— Uite eu! răspunse Dinu.

— Tu?! ăsta care stai în fața mea?! întîmpină Andrei. Ai fi în stare s-o crezi, și aș crede-o, poate, și eu dacă n-ar fi vorba de dînsa. Du-te-ncolo, omule! În fața ei te faci mititel de te bate măr muiat și rabzi parcă te mîngîie.

— Rău mă cunoști, grăi Dinu. Eu sunt om foarte aspru la fire, și Dumnezeu să-l aibă în paza sa pe cel ce mă scoate pe mine din răbdare.

Necăjit apoi pe vinul care-l făcuse să scape vorba aceasta, și temîndu-se ca nu cumva să mai scape și altele, el se ridică și plecă cuprins de simțămîntul c-a săvîrșit, dîndu-se de gol, un greu păcat.

Mai era încă pînă la miezul nopții, dar el grăbea pentru ca nu cumva să mai scape vreo vorbă.

Sosit la colț, el se opri.

Îi era parcă la poartă stătuse cineva, care la ivirea lor se trase-n curte, ca de pîndă.

El se-ntoarse spre Andrei și i se uită țintă-n ochi.

— Măi — îi zise — vei fi voind ce vei fi voind și vei fi gîndind ce vei fi gîndind; eu stăpîn pe mintea nimănui nu pot să mă fac: să te ferească însă Sfîntul să nu aflu, că i-ai vorbit cuiva despre cele ce am vorbit noi adineaoară. Mă știi cine sunt: cinstea casei în care trăiesc să n-o atingă nimeni!

— Cu ce-aș putea s-o ating dacă nu știu nimic?! răspunse Andrei urmîndu-și drumul.

După ce întrară-n curte, Dinu se opri și se uită-mprejur, în vreme ce Andrei trecu în atelier, de unde se deschidea ușa spre iatacul lor.

Ușa de la bucătărie era crăpată.

Dinu făcu cîțiva pași spre ea, și Marghioala se ivi, deschizînd ușa, în prag.

— Dar tu ce stai de nu te-ai culcat pînă acum? o-ntrebă el, apoi o cuprinse cu brațul și intră cu dînsa în bucătărie, ca să nu-i vadă cineva stînd în cap de noapte împreună.

— De ce mă-ntrebi cînd știi foarte bine că nu puteam să mă culc și că n-aș fi putut, dacă m-aș fi culcat, să dorm cînd te știam pe d-ta plecat cu supărare? îi răspunse ea. Ce nevoie aveai să turburi toată casa pentru un lucru de nimic?! Nu i-a zis nimeni nimic și a petrecut toată seara plîngînd de mi se rupea inima. De ce s-o faci să plîngă acum?! O să aibă ea de ce să plîngă, că viața e lungă!

„Ce ai tu să te amesteci în lucruri care nu te privesc?!" ar fi voit Dinu să-i zică, dar nu îndrăznea, căci îi venea și lui să plîngă.

— Du-te și te culcă, îi zise dar.

— D-ta să te duci! — răspunse ea — și grija mea să n-o ai, că eu sunt în toată firea.

Ea rămase apoi uitîndu-se după dînsul cu un fel de milă.

„Săracii de voi! zise ea-n gîndul ei. Se vede că nu știți ce e amarul vieții, căci altfel n-ați căuta dinadins cuvinte de a vă mîhni."

II

Lucru de nimic?!

„Nu! își zicea Dinu zbătîndu-se în culcușul lui. Lucru de nimic nu e cînd toți știu, toți vorbesc, toți își fac fiecare în felul lui gîndurile. Andrei ca el, Marghioala ca ea. Va fi simțit apoi și Gigiu și-i va fi spus nevestei sale, vor fi simțit ucenicii, care nu mai sunt

nici ei copii: nu e nimic mai urît decît să te ştii dat pe gura lumii ce stă la pîndă, ca să afle cele ce se petrec prin casele oamenilor şi să facă mare din mic şi negru din alb.

Iar vinovat cine era?"

„Tu!" îi zisese Marghioala, pe care o vedea în faţa lui înaltă, ţeapănă şi cu ochii pătrunzători.

De unde a răsărit femeia aceasta şi ce avea dînsa, că toţi se uitau în gura ei?

Nu se împliniseră încă doi ani de cînd Lina o găsise undeva prin piaţă şi-o luase slugă, ca să-i spele vasele, să-i dereticească prin casă şi să spele rufe — aşa, nici jupîneasă, nici ţărancă proastă — şi acum le era tuturora stăpînă, căci se pricepea la multe, se amesteca în toate şi nu-şi pierdea niciodată răbdarea.

Cum să şi-o şi peardă cînd crescuse răbdînd şi purtînd grijă de alţii ?!

Tatăl ei, un învăţător rămas văduv cu patru copii, între care cea mai mare dînsa, era şi beţiv, şi pornit spre hoinărie. Ani de zile de-a rîndul, pînă la moartea lui, ea a purtat grijă de surioara şi de fraţiorii ei, ea s-a bălăbănit cu copiii din şcoală, şi numai Dumnezeu ştie cît a răbdat la foame şi la frig, cît şi-a înnodat zdrenţele şi cîte bătăi a suferit.

Rămasă fără de tată, a alergat de şi-a căpătuit sora şi fraţii, apoi a slujit cînd ici la un cîrciumar, cînd fată în casă pe la case boiereşti, cînd dădacă la copii, mereu hărţuită. Aci era cu totul altfel. Lina gătea, dar ea îi spunea ce are să gătească. Se ducea cu Fira în piaţă ori la băcănie, dar ea îi spunea ce şi cît să cumpere, ea-i purta socotelile, şi nu putea Fira să înceapă nimic fără ca s-o întrebe pe dînsa. Copiii de la dînsa cereau ajutor serile, cînd îşi făceau temele ori îşi preparau lecţiunile. Ucenicii la ea se duceau cînd li se făcea o nedreptate ori cînd se certau între dînşii, şi nu puteai să ceri de la ea nimic ce nu făcea cu toată inima.

Cum ai mai fi putut să zici „ba" cînd ea zice „da" dacă ştiai că toţi îi dau dreptate?!

Şi în adevăr nu de chicotele Firei, ci de supărarea lui se umpluse lumea.

„Mîne de dimineață, nu mai departe, am să-i vorbesc", își zisese în gîndul lui, și somnul l-a furat chibzuind vorbele ce avea să-i grăiască.

A trecut cu toate acestea dimineața fără ca să-i fi vorbit Firei.

N-ar fi crezut că e cu putință ca vreodată în viața lui să-i vie greu a vorbi cu dînsa despre ceva, iar acum nu știa cum să se apropie și cum s-o apuce. Întîia oară simțea că dînsa nu mai e copilă, pe care poate s-o mîngîie ori s-o certe, și mereu se ivea în mintea lui gîndul că dînsa ar putea să se simtă jignită și să-i zică: „Dar ce te privește dacă fac ori nu ceva?!"

Lucrul acesta nu era în adevăr cu putință.

Fira îl punea în gîndul ei mai presus de toți și, dac-ar fi căzut în apă, pe el l-ar fi chemat s-o scape, dac-ar fi văzut că iau foc hainele de pe trup, la el ar fi alergat să stingă focul, dacă nu l-ar fi știut pe el prin apropiere, s-ar fi socotit părăsită în lume. O știa și el aceasta, dar tinerețele sunt năvalnice și nu știe nimeni ce e în stare să facă o fată de șasesprezece ani cînd îi vin toanele, și trebuia să vorbească cu dînsa.

Știa Fira, ce-i drept, că el s-a supărat, dar nu-i înțelegea supărarea și nu-i dedea dreptate. Ea-și știa sufletul și nu făcea în gîndul ei nimic rău dacă stetea de vorbă cu un om deștept și foarte cumsecade. Orișicît ar fi ținut dar să nu-l supere pe Dinu, ea era hotărîtă nu să nu mai steie de vorbă cu nimeni, ci ca în viitor s-o facă aceasta prin ascuns, ca să nu afle el, ceea ce era mai rău.

Cu cît mai mult se apropia dar timpul cînd Tănase-și aducea de obicei prietenul, cu atît mai neliniștită era dînsa și cu atît mai rău ferbea Dinu în el ... Era oarecum ca-n ajunul furtunei.

Omul acela n-avea, la urma urmelor, nici o treabă la casa lui Costache, și era cu ochi și cu sprîncene că numai de dragul ei vine. O știau aceasta toți, și lui Dinu i se răci sîngele-n vine cînd atîția ochi se-ndreptară spre portița în care se iviseră cei doi prieteni. Firei i se strînse inima, iară Mitrea ar fi vrut să stea pe acoperișul casei cu o găleată de apă, ca să i-o toarne lui Felescu-n cap.

Ce-ar fi fost adecă dacă s-ar fi dus la el, ca să-l apuce de pept şi să-l scuture o dată?

Scandal, de-ar fi vuit toată mahalaua.

Nu-i rămînea decît să-şi stăpînească firea.

Peste puţin el se mai linişti.

Tănase şi Felescu nu se aşezaseră de-a binelea în cerdac, cînd Marghioala începu să scoată prin faţa lor unul cîte unul scaunele din salon, ca să le scuture, şi le scotea a-ndelete şi fără de grabă, iar după ce le-a scos, nu-ncepu să le scuture, ci trecu la bucătărie, de unde se întoarse peste puţin cu un lighean plin de apă şi cu o cîrpă curată pe umăr, ca să şteargă geamlîcul cerdacului.

Nu mai răsunau acum din cerdac chicotele, căci în salon nu puteau să-şi treacă Tănase şi Fira giuvaerul de oaspe, iar în cerdac o aveau în spinare pe Marghicala cea cu ochii de prepelicar, care nu numai trăgea cu urechea, dar mai şi stropea din cînd în cînd. Au stat dar cît au stat, apoi s-au despărţit. Fira strîmtorată, Tănase cătrănit, iar Felescu plouat, dar toţi trei foarte cuminţi, fără ca să crîcnească.

„Să mai vii cînd n-ai altă treabă — bombăni Marghioala printre dinţi — c-o să-ţi mai pregătim şi altele."

Dinu zîmbi, dar tot ar fi dorit să ştie dacă Marghioala a făcut-o de capul ei, ori, cum ar fi dorit el, în înţelegere cu Fira.

În înţelegere cu Fira nu, căci pe dînsa aceasta nu putea decît s-o îndărătnicească. Dac-ar fi lăsat-o-n voile ei, s-ar fi săturat în curînd de flecăriile lui Felescu şi-ar fi căutat să scape de ele; aşa însă se simţea jignită şi ispitită să arate că tot va face cum ea însaşi voieşte.

Pe înserate poarta şi zăbrelele erau gata. Rămînea acum că ziua următoare Dinu să se ducă cu Iorgu şi cu doi dintre băieţi ca să le aşeze la locul lor.

Făcuse de multe ori aşa ceva; acum însă îi era nesuferit gîndul că o să lipsească toată ziua de acasă, întrebîndu-se mereu: „Ce va fi făcînd dînsa în lipsa mea?!"

Tot avea, la urma urmelor, Andrei dreptate cînd zicea că dînsa vrea să fie gătită, distrată, plimbată şi păzită, în vreme ce el dedea cu barosul, ca să moaie fierul în bătăi.

„Ei nu! își zise el într-un tîrziu. N-am numai să-i vorbesc, ci să-i și bag spaima în oase: pe mine n-are să mă ție-n zbuciumare necurmată; eu am treabă și nu pot să mă perd în astfel de nimicuri."

Așta era gîndul lui, cînd deodată toate luară altă față ...

Unul dintre ucenici alergă la poartă, ca să o deschidă pentru trăsura în care aduceau iar pe Costache, cum se zice, mai mult mort decît viu.

Plecase-n curînd după-prînz în treburile lui, umblase de ici pînă colo, gustase ici icre negre, colo măsline, mai o țuică, mai o mastică, mai un pelin cu un prieten și-i venise în cele din urmă rău și-l înecase astma, încît căzuse pe uliță. Nici că s-ar fi putut altfel: prea puțin se cruța, prea mult umbla după daraveri, prea des se cinstea, prea rar se-ntorcea serile la timp acasă.

Deși se mai întîmplase-n cîteva rînduri așa ceva, spaimă, plînsete, alergătură, zăpăceală, se urmară repede una după alta, și cel mai uluit dintre toți era Dinu, care știa că toate-n capul lui se sparg. Marghioala, liniștită și acum, trimise-n grabă mare după doctor, care îi mai liniști apoi și pe ceilalți, încredințîndu-i că o să treacă toate cu bine, dar stărui să-l ducă cît mai curînd sub pază bună undeva la aer de munte și să-l ție acolo cîteva săptămîni la viață regulată.

— Chiar mîne, nu mai departe! grăi Dinu.

Ar fi fost în stare să plece cu el fie la Văratec, fie la Slănic, fie la Suzana, fie undeva-n Valea Prahovei. El însă nu putea să părăsească atelierul. Lina nu putea nici ea să părăsească casa și copiii. Mai rămînea Fira, care era acum fată mare.

— Nu se poate! strigă Dinu.

— Mă duc și eu cu dînsa, stărui Marghioala.

— Așa da! zise Dinu.

Fără îndoială că așa ar fi fost mai bine; Lina nu-și mai putea închipui casa fără de Marghioala și — mamă, ce să-i faci?! — stăruia să meargă Tănase, care îi era fiu lui Costache și frate mai mare Firei.

„Cu el ca fără de el, dacă nu chiar mai rău", își zicea Dinu, hotărît ca cu nici un preț să nu se-nvoiască; mai erau însă de pus la cale și altele, cu mult mai grele.

D-l Spirea, advocat și bun prieten al lui Costache, stăruia ca acesta, înainte de plecare, să-și facă testamentul și să rînduiască pe tovarășul său purtător de grijă pentru averea sa și tutor al copiilor săi. Lina zicea că nu e bine, iară Dinu era de părere că nu e nevoie și, strivit de gîndul grelei sarcini pe care o lua asupra sa, nu mai avea destulă inimă spre a stărui ca nu Tănase să însoțească pe Fira.

A rămas dar cum au voit Tănase și Lina, care stăruiau să meargă la Poiana-Țapului, nu doară pentru că e aproape și de Sinaia, și de Bușteni, ci pentru că e, așa zicea el, liniște și lărgime acolo.

După ce Costache a plecat cu cei doi copii mai mari ai săi, Dinu era nevoit să se rupă-n două: stătea cît putea-n atelier, dar trebuia să mai facă și ceea ce mai-nainte făcea Costache, mai să cumpere material, mai să se învoiască ici cu un proprietar, colo cu un antrenor, mai să facă încasări, tot lucruri pentru el neobicinuite și astfel și mai mult ori mai puțin nesuferite.

Cu desăvîrșire greu îi erau însă socotelile ce trebuia și ținea să pearte despre tot ceea ce dă ori ia. Ar fi lucrat bucuros cu două barosuri decdată dacă-n schimb l-ar fi scăpat cineva de socoteli, și serile, cînd se așeza la masă și lua condeiul cel ușor, ca să treacă în condică, cum îl învățase Gigiu, la stînga ceea ce a luat, iar la dreapta ceea ce a dat, îl treceau nădușelile, iară duminecile după-prînz, cînd își încheia socoteala săptămînii, se simțea ca fiind pus în fața celor mai nemiloși judecători, care-i țineau, parcă, pistolul în piept și-i ziceau: „Nu cumva să-ți scape condeiul, că descarc!"

De unde i-ar mai fi rămas lui timp să se gîndească și la cele ce va fi făcînd Fira departe de dînsul?!

Îi era destul să știe că Costache mergea bine — asta o scria Fira — și că Fira se face din ce în ce mai îmbujorată, asta o scria Tănase. Mai aflase — asta de pe la alții — că Tănase se plimbă mult de la Sinaia pînă la Predeal cu o gabrioletă și mînă caii parc-ar fi crescut pe capră. Cu cine se plimbă? — ce fel de gabrioletă? ce fel de cai? — nu cumva se va fi nimerind și Felescu pe acolo? Așa se-ntreba Dinu cînd n-avea altă treabă

și mult ar fi dat să se poată repezi într-o duminecă pîn-acolo, ca să mai răsufle și el.

Nu era însă cu putință, căci se adunau prea multe peste săptămînă și mai erau și nenorocitele de socoteli.

— Mai lasă-le și d-ta, ca să poți să le faci și după aceea, îi zise Lina, care ținea și ea ca el să se ducă.

El dete deznădăjduit din cap.

După-masă el stetea pe gînduri, în vreme ce Marghioala aduna tacîmurile.

— Dacă e vorba numai de socoteli — grăi dînsa căutîndu-și de treabă — ai încredere-n mine, că ți le fac eu. Cocoana Lina are dreptate: nu poți s-o lași pe Fira parcă n-ar fi pe lume.

Dinu se uită lung și mirat la ea.

— Degeaba te uiți așa la mine — urmă ea — căci, dereticînd prin casă, îți văd în toate zilele socotelile, și așa, cum le faci d-ta, sunt și eu în stare să le fac. Și — adăugă peste puțin — mai curînd s-ar putea să greșești d-ta decît să te înșel eu.

— Nu de aceasta e vorba, întîmpină el. Le faci tu, dacă zici, chiar mai bine decît mine, căci eu port cam greu pana, iar de-nșelat nu ești în stare să-nșeli pe nimeni. Stau însă cîteodată și mă gîndesc ce te va fi făcînd să le iei așa de bunăvoie toate asupra ta.

Acum se uită ea lung la el.

— Tocmai d-ta, hamalul tuturora — îi zise — stai și te gîndești și nu înțelegi de ce vor mai fi făcînd și alții ca d-ta?

— Eu sunt altăceva, grăi dînsul. Am rostul meu în casă. De ce însă ții și tu atît de mult la Fira?

Marghioala lăsă tacîmurile adunate pe masă și se-ntoarse spre el.

— La Fira? răspunse. Dar la d-ta, ce crezi, țiu ori nu?

— Nu o cred aceasta — grăi dînsul — ci o știu fiindcă o văd în fiecare zi.

— Atunci nu mai întreba de ce țiu la ea, urmă Marghioala. Nu țiu anume la ea, numai la ea, ci la toți, la casa în care nu mă simt străină și-n care nimeni nu mă socotește slugă. Aș putea oare — urmă ea peste puțin — să fiu mai bine la o casă boierească ori la vreun

restaurant decît aici, unde fac ceea ce m-am deprins a face la părinții mei?! Cum aș putea să nu țiu la stăpînul casei, care s-ar supăra dacă nu i-aș zice „nea Costache"? Cum aș putea să nu țiu la cocoana Lina, care muncește alături cu mine și alege totdeauna partea cea mai grea? Cum aș putea să nu iubesc copiii, care-n toate nevoile lor aleargă la mine parcă le-aș fi soră mai mare? D-ta de ce ai stat aici unsprezece ani și ești gata să stai toată viața?

Dinu era muiat.

— De ce țiu la tine?! urmă ea înduioșată. S-ar putea oare să nu țiu și la ea, și la d-ta?! Eu știu prin cîte am trecut pînă ce am ajuns aici, ca pasărea gonită de uliu. Mi-e parcă-mi sfîșie cineva carnea de pe oase cînd îl văd pe nea Costache cum îl știi, o văd pe cocoana Lina cum o știi, îl văd și pe Tănase cum îl știi și mă uit la copiii aceia buni, că buni sunt. Ce s-ar alege de casa aceasta dacă n-ai fi d-ta în ea?! În foc aș sări, și zi și noapte aș sta de pază ca nu cumva să apuce și Fira drumul lui Tănase, că tare e drăguță și bună de inimă, dar și năvalnică la fire și ușoară la minte.

Lui Dinu i se deschidea o lume nouă, deși ceea ce dînsa zicea acum el de ani de zile simțise.

— Lasă-le toate — adăugă dînsa — și du-te, că nu e-n lume om la care ține ca la d-ta, și e păcat s-o faci să creadă că nu ții și d-ta la ea.

— Dar mă duc, răspunse el. Cum să nu mă duc?!

Aceste se petreceau însă vineri după-amează, iar în aceeași zi pe-nserate a venit pe la el Budini, antreprenorul, ca să vadă dacă nu cumva pot să se înțeleagă pentru un grilagiu și două porți la spitalul ce era pe sfîrșite.

Era o lucrare mai însemnată, și-ar fi fost păcat s-o scape, iar pentru ca să-și poată da seamă de prețuri, trebuia să vadă desemnurile făcute de inginer și să alerge pe la ferării, ca să se-ncredințeze dacă găsește ori nu destul fier potrivit și cu ce preț poate să-l cumpere. A trecut dar ziua de sîmbătă fără ca să se poată dumiri dacă-l iartă ori nu treburile să lipsească duminecă de acasă.

E frumoasă Valea Prahovei așa cînd o vezi cum în cîteva rînduri o văzuse Fira trecînd de-a lungul ei; frumusețele cele-ncîntătoare i le știa însă numai cel ce a intrat în amănuntele ei mai ascunse. S-a bucurat dar Fira cînd Tănase stăruia pentru Poiana-Țapului, unde e, cum zicea el, liniște și lărgime, dar abia sosită acolo, simțea că avea în adevăr de ce să se bucure.

Din fața casei țărănești pe care o luaseră cu chirie se deschidea peste arinii din Valea Prahovei zgomotoase o largă vedere spre Sinaia, care se află la dreapta, în depărtare de vreun ceas la vale, spre Bușteni mai apropiați la stînga, iar înainte peste poienele de la Zamora și peste coastele acoperite de brădet pînă-n poienele curate și limpezi ale Cumpătului, întinderi parcă nemărginite, unde se vedea pe ici, pe colo cîte o turmă de oi, și pe care e peste putință să le vezi din depărtare fără ca să te simți ademenit de dorința de a le cutreiera-n lung și-n lat.

Încă mai ademenitoare era însă priveliștea din dosul casei. Dacă spre Cumpătul ochiul e încîntat de seninătatea nespusă a întregului, înspre Bucegi sufletul rămîne uimit de mulțimea amănuntelor și de măreția lor. Ici Peatra-Arsă, lîngă ea Jepii, mai departe Caraimanul greoi și tocmai în fund Morarul de la poalele Omului; tot colțuri stîncoase și pleșuve, prăpăstii adînci și văi strîmte și ascunse oarecum în fundul munților.

„Ce-o fi acolo? ... dar dincolo?" se-ntreba mereu Fira și, stăpînită de o nesățioasă dorință de a se duce, îi venea parcă să zboare.

Dar ea nu venise aici ca să se plimbe, ci ca să poarte grijă de tatăl său, căruia medicul îi recomandase să se plimbe prin brădet fără ca să urce, să se ferească de oboseală, să mănînce bine, dar să bea numai apă bună, să se culce și să se scoale devreme.

Se gîndea fata cu bucurie cum o să-i gătească bucate bune, cum o să stea toată ziua cu el, cum o să-l plimbe pe aci prin apropiere, cum o să-l îngrijească, și le-a și făcut acestea o zi, două. Costache nu era însă bolnav ca să-l vezi că e bolnav. Se cam perduse, ce-i drept,

sîngele din obrajii lui, răsufla cam anevoia, dar altfel era voinic, și puțin i-a trebuit să se ție cum îi recomandase medicul pentru ca să se simtă iar în putere și să-și zică: „Nici ale doftorului toate!"

Era și el om și părinte și, dacă ținea fata să-l îngrijească, ținea și el să nu-i fie prea mare sarcina și să umble-n voile ei.

Tănase?! Ce să-i faci?! Băiat plin de viață! El știa să se-nvîrtă-n lume, să se îmbrace după cel mai nou fason, să-și poarte cravata și manșetele și era băiat curățel și de efect. A ținut la Poiana-Țapului fiindcă aici e liniște și lărgime, dar nu trecea cu vederea că sunt aproape Bușteniii și că nu e departe Sinaia, nici Azuga, nici chiar Predealul, și dacă Fira era dusă cu gîndul la desișul pădurilor, la văile adînci și răcoroase, la pîraiele ce se varsă spumegînd peste bolovani și la poienele largi, fratele ei, om mai trăit în lume, era dus mereu cu trup, cu suflet pe la parcurile unde cînta muzica, pe la restaurante, pe la sălile de dans, pretutindeni unde se-ndesuiau oamenii.

Costache era dar mai mult ori mai puțin singur cu fata lui și trebuia s-o plimbe, se-nțelege, fără ca să urce și fără ca să se obosească prea tare.

Era, înainte de toate, ușor și frumos și nu prea lung drumul pînă la Bușteni, unde aveau și nevoie de a se duce, ca să cumpere mai una, mai alta pentru mica lor gospodărie.

Umblînd apoi așa, în treburi, te-întîlnești ici cu unul, colo cu altul, ea cu o prietenă din școală, el cu un vechi cunoscut, care se bucură că te vede, și din vorbă-n vorbă te scoate din minți, ca să te duci la o plimbare mai lungă, la o petrecere, la o serbare, tot lucruri priincioase pentru cei ce-și caută de sănătate.

Peste vreo opt zile Costache-și ducea fata la parcul din Bușteni, unde cînta muzica militară și se aduna lume multă, ca să vadă și să se arate, iar săptămîna viitoare, Aneta, o prietenă din școală, a făcut-o pe Fira să meargă și la matineul de la „Eliseul" din Valea Cerbului, unde e cel mai frumos loc din Valea Prahovei, poziție minunată la stînga șoselei, pe unde trece lumea ce se plimbă de la Sinaia spre Azuga și înapoi.

Costache s-a dus și el. Ș-ar fi putut adecă să-și lipsească fata de mulțumirile cuvenite tinerețelor ori s-o lase singură?!

Era, ce-i drept, pe acolo și Tănase, dar el avea alte treburi și nu putea să-și bată capul cu sora lui.

Băiet vioi și sprinten, el știa să-și facă drum prin lume, și Costache, bîndu-și afară pe terasă „spriț-ul", trăgea zîmbind cu ochiul spre sala de dans, unde o vedea pe fiică-sa înconjurată de cavaleri eleganți, în vreme ce fratele ei se-nvîrtea împrejurul cocoanelor și-i întrecea pe toți în galanterie.

„Pui de drac! își zicea el. N-ar zice nimeni că alerga desculț cînd era mic. Soi, ce să-i faci?!"

Mai frumos decît toate era că nu avea Costache nevoie, cum credeau Andrei și alții, să-și îndoape băiatul cu bani. Își făcea el din vrednicia lui. Le sucea și le-nvîrtea de-și punea însuși lucrurile la cale. Îi făcea ici unuia, colo altuia vreo treabă, mai dincolo alta, destul că n-avea nevoie să ceară. Era mai ales doamna Chiriadi, văduvă, săraca, și femeie cu avere frumoasă, cu multă trecere în lumea cea bună și cu multe daraveri, pe care n-ar fi putut să le descurce făr' de ajutorul unui om isteț ca Tănase, care, deși trecut abia de douăzeci și doi de ani, se pricepea și la acte, și la taxe, și la cumpărări, și la încasări și la alergături, și la galanterii, și la multe altele, iar degeaba nu aleargă nimeni, nici nu ostenește.

Deși însă Tănase își făcea de lucru cu doamna Chiriadi, care ședea într-un colț înconjurată de cavaleri, iară Costache ședea la „spriț-ul" lui, Fira nu se simțea părăsită; o fată înaltă și subțirică, cu obraji plini ca mărul și rumeni ca cireașa, cu gropițe-n acești obraji și cu ochii vioi și mereu rîzători nu trece nicăiri nebăgată-n seamă și își petrece bine timpul chiar și dacă n-ar fi încă cea mai ușoară „vălsuitoare".

Era mai ales unul, Văleanu, un tînăr de vreo douăzeci și șase de ani, figură distinsă, care-și zicea mereu: „Știi că e nostimă?!" și se ținea cu atîta stăruință de capul ei, încît d-na Raitu, nostimă și ea, își mușca din cînd în cînd buzele, se-nțelege, fără ca s-o simtă aceasta și soțul ei, bunul prieten al lui Văleanu.

Cam pe la zece, „matineul" era pe sfîrșite. Tănase a luat-o pe d-na Chiriadi de braț și-a dus-o la gabrioletă, d-na Raitu a luat și ea brațul soțului său și a plecat cu oarecare ostentațiune, iar Costache nu și-a mai comandat alt „șprițț".

Ar fi putut să-și ieie și el o trăsură, căci — Dinu să trăiască! — îi dedea mîna. Fira însă și Aneta și Mița, prietena acesteia, și doamna Voicu, mama Miței, erau de părere c-ar fi păcat de o seară atît de frumoasă.

Luna aproape plină răsărise tocmai despre Valea-Fetei, și razele ei se resfrîngeau din colții Caraimanului. Răcoare era, liniște era, frumuseță era: nu se putea lucru mai plăcut decît să mai ai și tinerețe și să faci pe jos drumul pînă la Poiana-Țapului, mai ales cînd n-ai să-l faci singur, căci nu li-ar fi șezut bine cavalerilor să-și lase damele singure la un drum atît de lung.

Fericite sunt tinerețele!

Să fii fată de șasesprezece ani și să te plimbi după un „matineu" — petrecut într-o răsuflare — așa la lună și pe răcoare nu te mai saturi și ai voi să nu se mai sfîrșească noaptea cu tăinicia umbrelor ei. Puțin îți pasă ce are să fie mîne dimineață.

Ce-și mai făcea Dinu gînduri despre Felescu? Nu mai era nevoie de Felescu în mijlocul unei lumi pline de oameni care trăiesc ca să se bucure de viață; toate vin ele de ele cînd nevinovăția oarbă se-ntîlnește cu viclenia, care toate le vede și le știe.

Acolo, în cercul strîmt în care-și petrecuse pînă atunci viața, Fira știa numai oameni care o păzeau ca lumina ochilor săi, și așa îi vedea dînsa pe toți oamenii, și pe aceștia.

Era un farmec nespus în inima deschisă cu care dînsa vorbea despre toate, pînă chiar și despre cele mai intime lucruri; Văleanu însă, băiat de bani gata, care trăia numai pentru ca să trăiască, nu mai cunoscuse în viața lui și alte fete ca dînsa și o știa soră a lui Tănase, lua ușurința copilărească a ei drept îndrăzneală stăruitoare și nu se mai sătura să o descoase. Mai nainte dar de a fi sosit la Poiana-Țapului, le știa toate, și cele de aici, și cele de acasă.

Era mare frumuseță s-o asculți cînd spunea cum gătește diminețile pentru tatăl ei, cum îl culcă după-masă și cum îl scoală după ce și-a făcut somnul.

— Și d-ta ce faci în vreme ce el doarme? întrebă Văleanu, care ținea să le știe toate.

— Uite — răspunse ea — mai stau, mai citesc, mai lucrez cîte ceva, mă mai plimb pe aci prin apropiere, mai adun flori prin poieniță, nu mi se urăște niciodată.

Văleanu, care se scula pe la zece și nici înainte de masă nu făcea nimic, nici după-masă nu citea, nu lucra cîte ceva, nu se plimba, nici nu culegea flori nu ar fi putut să zică și el că nu i se urăște niciodată. Se simțea, din contra, foarte strîmtorat cînd se pomenea singur cu sine și mereu căuta să scape din strîmtorarea aceasta, un lucru despre care ar fi putut să dea mărturie și d-na Raitu, care-i ținea adeseori de urît cînd d-nul Raitu funcționar de bancă, nu putea să stea cu dînsa la Sinaia.

Era deci hotărît ca ziua următoare să se înființeze la Poiana-Țapului îndată după-masă, ca-n timpul cînd Costache doarme, să adune și el flori — pe aci prin apropiere.

Ceilalți, care rămăseseră mai în coadă, își făcuseră însă alte planuri: o excursiune la Urlătoare — nu se putea ceva mai frumos.

O singură greutate era la mijloc: pentru Costache drumul ar fi fost prea obositor.

Văleanu nu era om căruia îi place să umble, să se urce și să coboare, cu Fira însă i-ar fi plăcut să facă și asemenea plimbare.

— O idee încă mai bună! grăi dînsul. Mergem pînă-n poieniță cu trăsura și luăm acolo prînzul, iar după-prînz cine vrea trage un pui de somn la umbră de brad, iar ceilalți, care putem, mergem pe jos mai departe.

Ce era pentru el o cheltuială de o sută, două de lei?!

Nu-i vorba, risipitor, ba chiar nici cheltuitor nu era Văleanu, își număra și păstra bine banii și se uita și la gologani, dar avea de unde să deie și pentru plăcerea lui îi era mică cheltuiala.

S-a făcut dar și excursiunea așa cum a pus-o el la cale, cu trăsuri pînă la poiană, cu miel fript la frigare, cu mezeluri alese, cu prăjituri de la „Capșa", cu șampanie și cu taraf de lăutari, încît Aneta și Mița și Fira erau și-ncîntate și amețite. Costache dormea dus după-prînz și plimbarea s-a făcut mai departe, pînă la Urlătoare, în cîntece voioase, și seara, cînd s-au întors, erau cu toții parcă și-ar fi petrecut viața întreagă împreună.

Ziua următoare apoi Văleanu s-a dus mai pregătit la Poiana-Țapului, iară Fira, care-l aștepta parcă, i-a alergat sprintenă și voioasă-n cale.

— E minunat! îi zise el. Care va să zică și d-ta, domnișoară, tot pe aici îți aduni florile.

— Aș! parcă n-o știi din seara cînd ne-ntorceam de la Bușteni, îi răspunse ea. Să vezi ce frumuseță de poieniță sunt pe aici, ce luminișuri, ce potecă spre Sinaia și spre Urlătoare!

El le cam știa toate aceste, dar altfel îi erau văzute împreună cu dînsa, și se arăta mirat. Așa, pe la amează zi, și cu o fată ca dînsa e mai plăcută plimbarea prin pădurea umbroasă decît prin poiana bătută de soare și deschisă la vederea tuturora.

Nici nu mai era apoi domnișoara Fira cum o știuse el de la „Eliseu" și de la Urlătoare, gătită, încorsetată și peptănată de efect, ci cu capul gol, într-o iie curată și cu șorțul alb încins peste niște foi cam scurte; așa însă ea era pentru dînsul ceva mai neobicinuit și mai apropiat și avea mai mult farmec. Un fel de scarloi, care aleargă, sare peste gropi, trece peste pîrău călcînd din peatră în peatră și ridicîndu-și puțin poala rochiei, ca să-i vezi și piciorul mic și gleznele subțiri și o parte din pulpile delicate, o copilă zglobie, care e, parcă, în fiecare clipă să ți se arunce-n gît.

Era o clipă cînd îi venea, cuprins de un fel de-ngrijare, să spună c-a plecat la Sinaia și să-și caute de drum.

Intrați pe poteca bine-ngrijită ce duce prin pădure la castelul Peleșului, el îi dete brațul și ea începu să-i spună ce e înainte, ce rămîne la dreapta și ce vine-n stînga.

El o cuprinse, cum era obicinuit, cu brațul.

Ea se lăsă: ce era, la urma urmelor?! Tot caln ca la „Eliseu".

Dînsa nu putea să se depărteze mult, căci n-ar fi voit s-o caute tatăl ei după ce se va fi deșteptat. Se așezară deci pe o bancă de la marginea drumului, de unde ar putea să vadă printre copaci și peste poiană pînă acasă.

El îi luă ca din întîmplare mîna și se jucă cu ea uitîndu-se la degetele ei subțiri și lungi.

— Știi că eu ghicesc din palmă? grăi dînsa peste puțin, apoi întoarse mîna lui cu palma-n sus, ca să se uite-n ea.

Văleanu se uită-n fața ei; deși mai mult bălană, ca mama ei, acum, cînd se uita la trăsăturile din palma lui, era parcă ceva țigănesc și oarecum primejdios mai ales în ochii ei cei neastîmpărați.

Fața ei se posomorî din ce în ce mai mult, încît lui Văleanu îi venea în cele din urmă să rîdă.

— Ei, ce vezi de te-ncrunți așa? întrebă el.

— Nu-nțeleg nimic, răspunse ea uitîndu-se cu ochi scrutători în fața lui. Mi se-ncurcă toate.

Era și-n palma, și-n ochii lui ceva ce-o făcea să-i fie frică de dînsul.

— A bine nu mi se pare, urmă dînd din umeri și depărtîndu-se puțin de el. Dac-ar fi cum se arată-n palmă, ai gînd rău d-ta.

Era un haz nespus în felul ei de a o spune aceasta, și el întinse oarecum fără de voie brațul, ca s-o cuprindă și să și-o apropie iar.

— Gînd rău? întîmpină. Dac-ar fi-n mine răutate, n-aș fi acum aici. Răutăcioasă ești d-ta, care cu toate ale d-tale-l scoți pe om din minți și-apoi zici că are gînd rău.

— Nu eu zic, ci așa se arată-n palmă, grăi dînsa și iar făcu o mișcare ca să se depărteze de dînsul, ceea ce-l ispiti s-o strîngă la piept cum copilul strînge pasărea ce vrea să-i scape.

Fira se lăsă cum s-ar fi lăsat dacă Dinu ar fi făcut același lucru, căci așa era deprinsă de mică. Îmbrățișarea ori sărutarea erau pentru dînsa semne de dra-

goste, dovezi neîndoioase că nu are de ce să se teamă. Cu toate aceste, ea se simți peste puțin cuprinsă de un fel de fior, se uită din nou în ochii lui, apoi voi să se ridice.

— Mă duc — zise ea — că se va fi sculat tăticu.

Văleanu o ținea încă mai strîns.

Nu-și închipuise niciodată că poate un trup omenesc să fie atît de fraged, de mlădios și atît de cald ca al ei.

„M-am nenorocit!" își zise.

— Nu mă lua, domnișoară, atît de repede — urmă apoi peste puțin — că e cu mult mai greu de cum crezi d-ta să te las.

Dînsa îi aruncă o privire oarecum sperioasă, și el, temîndu-se ca să n-o supere, se ridică și o-nsoți ducînd-o de mînă pînă la poiana cosită, peste care trecea poteca spre casa din vale.

— Cînd ne mai vedem? o-ntrebă apoi.

— Nu știu, răspunse ea.

— Eu viu și mîne, o încredință dînsul.

— Eu nu, grăi dînsa repede.

— Eu tot viu, stărui dînsul, apoi se plecă și-i sărută mîna.

— Aoleo! strigă dînsa și zbură oarecum la vale.

El se uită cîtva timp zăpăcit după ea.

„Se poate — își zise apoi — ca un om ca mine să se prostească cum m-am prostit eu?!"

IV

— Lasă, măiculiță, că tu n-ai nevoie să te canonești ca alții, așa-i zicea lui Văleanu, cînd era mai măricel, mama lui, care nu-nvățase nici ea multe și tot ajunsese cocoană mare și era bine văzută orișiunde se ducea.

Nace Velicu, bărbatul ei, știa și el puțină carte, dar se pricepea la multe și, mai cu întreprinderi de poduri și de șosele, mai cu păduri luate-n tăiere, mai cu zestrea nevestei și arenzi bine chibzuite, a ajuns să-și cumpere moșia Vălenii, iar de atunci surugiul îi mînă, cînd se duce la oraș, cinci cai ca cinci zmei,

găsește pretutindeni ușile deschise și nu-i trece nimeni pe dinainte.

Trei fete a măritat cu zestre frumoasă, toate trei după băieți săraci, dar buni, și trei gineri a căpătuit, unul judecător la tribunal, altul inginer la județ, ba al treilea, advocat, chiar deputat. Boier însă, adevărat boier, tot nu se socotea Nace Velicu, și ținea ca fiul său să fie ceea ce el însuși nu era.

Atît băiat avea, ba și acesta prîslea, cel mai mic între copiii lui: cum ar fi putut să-l lipsească de vreo mulțumire?!

Mai era apoi Văleanu și viței ce suge la două vaci: o avea și pe cocoana Marița, sora mai mare a mumei lui, babă bătrînă, care numai pe el îl avea în lume și nu s-ar fi bucurat de averea ei dacă n-ar fi știut că lui i-o lasă, ori ar fi aflat că el se plînge de ceva.

Nici că s-a plîns vrecdată, căci toate îi veneau din plin și totdeauna i-a trebuit mai puțin decît ceea ce i se dedea, totdeauna, și prin pensioane, și la Paris a făcut mai mult decît ceea ce i se cerea, totdeauna avea dînsul și pentru sine, și pentru alții și astfel era pretutindeni căutat, iubit și-nconjurat mai ales de chilipirgii, care-l măguleau și-i făceau toate voile.

Tot cam așa-i mersese și-n lumea aventurilor galante. Petrecuse aproape jumătate din viața lui alergînd după plăceri, căci altă treabă nu avea. Băiat frumușel și elegant, om cu punga totdeauna plină și măiestru desăvîrșit, cum îi spuneau prietenii, în manevrele galante, el o dusese din succes în succes și se socotea „irezistibil".

Dăduse acum deodată peste cineva care nu intra în voile lui, un fleac de fată, care voia, parcă, să rîdă de dînsul.

Două zile de-a rîndul s-a dus ca un băiat prost și s-a plimbat pe la Poiana-Țapului degeaba.

„Dă-o-ncolo!" își zise el și-și urmă drumul spre Sinaia, unde-l aștepta doamna Raitu, cu care a făcut apoi seara, pe lună, o plimbare pînă la Predeal și înapoi.

În zadar, însă, căci mai era la mijloc și vecinicul adevăr că cel ce se joacă cu focul ușor ajunge să se

ardă. O luase-n glumă, iar acum prinsese slăbiciune, prima slăbiciune adevărată în viața lui, iar pentru oameni ca dînsul, care nu știu ce va să zică a răbda, a suferi și a-ți călca pe inimă, cea mai mică slăbiciune ia dimensiunile unei patimi covîrșitoare. Lasă că flecăriile prietenilor săi îi păreau searbede, și petrecerile de mai înainte nu-l mai ispiteau, dar în drum spre Sinaia el era cu gîndul mereu la Poiana-Țapului, iară seara, în timpul frumoasei plimbări, d-na Raitu îi părea din cînd în cînd foarte plicticoasă.

La Poiana-Țapului însă nu s-a mai dus: atît de rău tot nu ajunsese!

Iară Fira se sîmțea din ce în ce mai jignită de gîndul că-n urma purtărilor ei copilăroase el a luat-o drept o jucărea, și ținea să-i arate că se sîmte. Se mai sîmțea dar și umilită cînd a văzut că el nu mai trece pe la Poiana-Țapului, și-a-nceput să-l caute [ea] pe el, ca să-l întîlnească așa, ca din întîmplare.

S-a plimbat pe la Bușteni, a fost în două rînduri pe la muzică, s-a dus iar la „matineu": nicăiri n-a dat peste el; era parcă plecat.

Mai rămînea duminecă — la biserică — unde de asemenea se adunau oamenii ca să vadă și să fie văzuți.

Tocmai aceasta era însă dumineca în care scăpase Dinu ca să vie la Bușteni.

Sărac de sufletul lui.

Mai ales duminecile și zilele de sărbători e mare îndesuială prin gările din Valea Prahovei și prin trenurile ce urcă la deal ori coboară la vale de-a lungul ei — lume nu numai multă, ci totdecdată și foarte amestecată, care dă cu cotul și nu prea știe să aleagă vorbele.

„Mare canon!" își zicea Dinu din cînd în cînd, ștergîndu-și sudorile.

Norocul lui că, om cu măsură, nu luase clasa II. Deși însă în cl[asa] III oamenii sunt mai cuviincioși, el se sclivisise și era pe ici, pe colo cîte unul care se uita la el cam chiorîș, parc-ar fi voit să-i zică: „Dar d-ta, boierule, cum ai rătăcit pe aici!"

Excursioniști cu boccele, muncitori de pe la fabrici, salahori de la binale, ovrei cu mărunțișuri, turci cu

bragă, precupeți cu ouă, cu poame ori cu zarzavaturi, rîndași, vizitii și slujnice, care se-ntorceau cu desagii plini în Ardeal, țărani și muncitori de pe linie cu uneltele de muncă erau îngrămădiți cum da Dumnezeu, îndesuindu-se unii peste alții pe bănci ori stînd în picioare printre bănci, pe platforme, pînă chiar și pe scările vagonului.

Dinu, ținînd să-și cruțe hainele, nu s-ar fi putut așeza nici dac-ar fi găsit vreun colțișor pe vreo bancă, ci stătea în picioare. Trecea însă lumea dintr-un vagon în altul, ici bragagiul, colo unul cu limonadă, un rahatgiu cu acadele, un plăcintar cu brînzoaice, un italian cu bricege și foarfeci, un ovrei cu pungulițe și butoni, și Dinu, lovit mereu cînd de la dreapta, cînd de la stînga, se scutura întruna cu palma mai pe o mînecă, mai pe pulpană și iar se ștergea, răsuflînd din greu, de sudori.

De la Comarnic înainte, unde valea se strîmtează, el a ieșit pe platformă. Aci era și mai răcoare, dar îl supăra fumul de la mașină, încît nu mai vedea nici stîncile prăpăstioase, nici munții cei frumoși, n-auzea vîjîitul Prahovei cu apă limpede, nu se bucura de aerul proaspăt, și drumul, care la plecare i se păruse scurt, acum nu i se mai sfîrșea.

Tot ca om cu măsură mai făcuse și alta, de care se căia acum.

Fiind sîmbătă încurcat cu Budini, nu știa dacă va putea ori nu să plece și nu l-a vestit pe Costache că are să vie.

Ar fi putut să-l vestească duminecă dimineața, înainte de plecare. De ce să mai cheltuiască însă pentru depeșă dacă venea el în persoană?!

„Mă pomenesc — își zicea acum — că se vor fi dus și ei ca alții fie la Sinaia, fie la Predeal, fie la vreo plimbare, și eu fac drumul degeaba."

Deși dar om tare ca fierul, călit, el era muiat rău de tot cînd a sosit, în sfîrșit, la halta de la Poiana-Țapului.

Unde și cum să-i găsească?

Întreabă din om în om, hai la deal, coboară-n vale, dă la dreapta, ia-o la stînga, mergi drept, ocolește;

asta ca să facă o economie de cîțiva gologani. Om cu rost era el?!

Li-a dat în cele din urmă de căpătîi, dar Costache plecase, așa credea țăranca, la biserică cu fiică-sa.

— O să se-ntoarcă de prînz acasă? întrebă Dinu ștergîndu-și iar sudorile.

— Asta nu pot s-o știu, răspunse femeia. De gătit n-a gătit domnișoara ca alte dăți. Se poate, că iau masa acolo, dar — de! — cîteodată-și aduc mezeluri.

Dinu răsuflă din greu și rămase cîtva timp ca omul ce nu mai știe încotro s-apuce.

Un lucru i se părea lămurit: că trebuie să meargă și el la Bușteni, iar aceasta cît mai curînd.

— Sunt — întrebă — mai multe drumuri de aici la Bușteni?

— De! — grăi femeia — unul ar fi să fie pe șosea, care e cel mai scurt. Vin însă unii și de-a lungul șinelor, ba cei ce vreau să se plimbe trec Prahova și [o] iau pe la Zamora.

Dinu iar răsuflă din greu.

De acolo unde se afla el se vedeau și Bușteniі, și șoseaua, și calea ferată, și poienițele de la Zamora: cel mai scurt era drumul pe șosea. Un om ca dînsul îl face și într-un pătrar de ceas.

Nu mai perdu deci timpul, ci plecă — înalt, spătos și greoi cum era — ca din pușcă.

Peste cîtva timp însă-și încetini pasul.

„Și — își zise — dacă-n vreme ce eu mă duc ca un prost pe șosea, ei se întorc pe la Zamora?!"

Tot era mai cuminte să apuce de-a lungul șinelor, pe la mijloc, de unde putea să vadă și spre șosea, și spre Zamora.

El se întoarse spre haltă, ca să ieie drumul șinelor.

Nici așa nu era însă bine.

Fira și Costache tot ar fi putut să scape nebăgați în seamă, să ieie o gustare și iar să plece.

„Păcatele mele! îiș zise el. Trebuia să le las vorbă să mă aștepte dacă se vor fi întorcînd acasă."

Se întoarse iar, ca să o facă aceasta.

În pridvorul uneia dintre casele de pe șosea ședea o cocoană bătrînă, care-l văzuse încă la sosirea lui și, neavînd altă treabă, umbla mereu cu ochii după el.

„Sfîntă maică Paraschivă! își zise ea crucindu-se. Cine-o fi zăpăcitul ăsta, care tot umblă-ncoa' și încolo și nu se mai poate descurca?"

Zăpăcit era, în adevăr zăpăcit; iar pe cînd el umbla așa, Fira îl găsise-n fața bisericii pe Văleanu și se despărțise de tatăl ei, ca să meargă cu fetele și cu Văleanu la muzică, un lucru de care tocmai acum nu prea avea nevoie și pe care nici nu l-ar fi făcut dacă Dinu ar fi cheltuit gologanii pentru depeșă.

Era mare frumuseță să-l vezi cum, după ce a luat, în sfîrșit, drumul spre Bușteni, înainta de-a lungul șinelor uitîndu-se, ca un făcător de rele ce se teme ca nu cumva să fie încolțit, cînd la stînga, spre șosea, cînd la dreapta, spre Zamora, și ștergîndu-și din cînd în cînd sudorile.

Era, firește, prea tîrziu cînd a sosit la biserica din Bușteni: lumea ieșise, și el iar nu mai știa încotro să apuce.

„Ptiu! Mare pacoste pe capul meu! oftă el. Cine m-a pus s-o iau așa razna?!"

Degeaba! Așa era Dinu. Să-i dai barosul cît de mare-n mînă, să-i încarci drugii de fier în spinare, să-l pui să lase butoaie-n pivniță, să-l faci să sară-n foc ori să se arunce-n puhoi, dar în lume să nu-i dai drumul, că se-ncurcă și nu mai știi ce prostie e-n stare să facă.

Bușteniі sunt acolea cîteva case risipite de-a lungul șoselei, pe Valea Iepii și și pe Valea Albă; acum însă lumea roia din toate părțile, lui i se părea cătunul un oraș întins, și stetea ametit și cuprins de sîmțămîntul că nu-i rămîne decît să se-ntoarcă acasă, să-l vestească de acolo pe Costache și să vie apoi din nou ca om cu rost.

Să-l caute? cum și unde? Putea el să cutreiere toate locurile de plimbare, toate potecile, toate restaurantele? Să-ntrebe? Cum și pe cine?

Costache era, cu toate aceste, numai aci, trei case mai la deal, la „Berbec", unde stetea la un pahar de bere și-o aștepta pe Fira, care nu era nici ea departe.

Cînd la biserică se cîntă cel din urmă „Amin", sus în parcul din deal se pornește muzica și-i cheamă pe toți acolo. Viind, Dinu a auzit muzica și, dacă n-ar fi umblat atîta timp zăpăcit, ar fi găsit-o pe Fira la biserică, și toate se descurcau. Acum însă era pauză și el și uitase-n zăpăceala lui că auzise muzica. A ieșit dar în stradă și se uita buimac în jos și în sus la lumea ce trecea prin fața lui. Cînd însă muzica se porni din nou, el plecă la deal, căci în gîndul lui Fira și muzica erau la același loc.

Cum s-o găsească-n parc, unde era lume multă?

Fira nu era numai cu Văleanu, ci și cu cele două fete, Aneta și Mița, și pe cînd aceste țineau să rămîie aproape de orchestră și în mijlocul lumii, el făcea fel de fel de manevre ca s-o despartă pe Fira de ele și s-o ducă pe căi mai lăturalnice, unde nu putea s-o găsească Dinu, care, plictisit de atîta umblătură zadarnică, se uita cu ochii-npaingeniți în toate părțile, zicînd mereu: „Nu-i și nu-i!" și n-ar fi zărit-o, poate, nici dac-ar fi trecut pe lîngă ea.

Nici c-ar fi fost însă tocmai bine ca s-o găsească, așa, pe căi lăturalnice, singură cu Văleanu.

Deși nu puteau însă să vorbească, Fira și Văleanu se-nțeleseseră din ochi și era parcă n-a fost nimic.

— După-amiazăzi eu vin, domnișoară îi zise el încet după ce rămaseră mai în urmă.

— Noi rămînem de prînz aici și n-o să ne-ntoarcem decît pe-nserate, răspunse ea cu învederată părere de rău.

El simți această părere de rău.

— Să nu rămîneți — îi zise — de la d-ta atîrnă. N-ai decît să spui că nu mai vrei, că nu te simți bine, în sfîrșit, ceva.

Fira nu voia, dar îi era greu să nu voiască.

— Nu se poate! răspunse ea hotărîtă și-și grăbi pasul, ca să se apropie de prietenele ei.

El o opri.

— Degeaba fugi — îi șopti — că eu nu mă dau, nu te slăbesc, de mine nu scapi. Să facem — urmă apoi stăruitor — astă-seară o plimbare cu trăsura pînă la

Predeal și înapoi. Acum e lună plină, și cine știe dacă va mai fi vreodată.

Fira se uită speriată la el.

Nu-și dedea deloc seamă despre îndrăzneala stăruinței lui, dar lucrul i se părea afară din cale adimenitor.

— Nu se poate! răspunse iar. Ce-ți trece prin minte?!

— Parcă el doarme numai după-masă?! întîmpină el. Se poate dacă vrei d-ta!

— Eu însă nu vreau, grăi dînsa. D-ta mă iei drept un copil, cu care te poți juca pentru ca să-ți treacă de urît.

— Te-nșeli, domnișoară, o-ncredință el. Am ajuns de numai la d-ta mă gîndesc, și nu știu unde-o să ajung dacă mă iei așa.

Fira își iuți din nou mersul și se uită oarecum speriată împrejur.

Ochii ei se opriră asupra lui Dinu, care stetea la o parte cu pălăria-n mînă și-și ștergea cu batista sudorile.

Îi era bietei fete parcă Arhanghelul i s-a ivit în cale.

— Nea Dinu! strigă ea și alergă ca ieșită din minți la el și-i sări de gît ca de atîtea ori cînd era mai mică, încît lumea cea multă se opri o clipă-n loc ca să se uite la dînsa.

Dinu, luat repede și chiar mai zăpăcit de cum fusese, o îmbrățișă și-o sărută de mai multe ori cum săruți pe copilul ce ți se aruncă în brațe, și abia după ce se mai dezmetici o întrebă ce mai face și unde e Costache.

Avea pe cine să întrebe, căci Firei nu i se mai oprea gura cînd se pornea o dată. Nu mai erau acum pentru dînsa nici lume, nici Aneta și Mița, nici Văleanu, care rămăsese ca trăsnit din senin, ci a pornit cu Dinu la vale și abia după ce a sosit la „Berbec" și-a adus aminte că trebuia să ieie ziua bună de la fete și de la Văleanu.

Iară Dinu era stăpînit de un singur gînd: că n-a venit degeaba.

— Bată-te să te bată! Dar de unde ai răsărit!... strigă Costache. Știi c-ai venit la timp?! Tocmai mă întrebam, stînd așa singur, ce-o mai fi pe acasă.

— Toate bune — răspunse Dinu — și văd că și pe aici e tot bine.

Ei se perdură apoi în vorbă despre daraverile fierăriei, în vreme ce Fira se uita la lumea ce trecea mai pe jos, mai în trăsuri, la deal ori la vale.

— Îți faci — grăi peste cîtva timp Costache — socoteala cît te costă materialul și cît dai pentru lucru, mai pui pe deasupra cametele banilor și te mulțumești cu cîștig mai mic cînd vezi c-are să-ți ieie altul lucrarea din mînă.

— Dar dacă nu-mi rămîne nici un cîștig, ba mă pomenesc că am să mai dau de la mine?! întîmpină Dinu. Uite, fierul s-a scumpit cu 18 bani la suta de kilograme și-ar putea să se mai scumpească iar lucrătorii nu-i prea găsești acum vara.

— Negustătorie fără de pagubă nu se poate, răspunse Costache. Ici cîștigi, colo perzi: lucrul de căpetenie e ca oamenii să aibă totdeauna de lucru, căci ziua le merge și mîncarea li-o dai.

— Tot așa aș zice și eu dac-aș lucra-n socoteala mea, grăi Dinu; cînd lucrezi însă cu banul altuia, îți tremură mereu mîna și te trec des sudorile.

— Știi că mă superi?! îl mustră Costache. Tu nu și-n socoteala ta lucrezi?! Îmi pare rău! La o lucrare mică umbli după cîștig mai mare, dar cînd vorba e de douăzeci și trei de mii de kilograme, te mulțumești și cu mai puțin, căci de multe ori cîte puțin face la un loc mult. Ia lucrarea dacă Budini-ți dă cîștig de cîte trei parale la kilogram.

Așa se gîndise și Dinu, dar tot era mai bine să i-o spună stăpînul decît s-o facă el de capul lui, și mai ales asta-l zorise să vie.

Fira era supărată.

Care va să zică Dinu venise numai ca să-și descurce daraverile cu Costache.

În urechile ei răsunau vorbele lui Văleanu, care se gîndea mereu la dînsa.

— Nea Dinule, grăi dînsa în cele din urmă cu un fel de-ndărătnicie. Eu nu mai rămîn aici.

Dinu și Costache se uitară mirați la ea.

— Cum așa, deodată, ca din senin? grăi Costache. Ce ți-a venit?

— Nu e deodată, nici din senin, răspunse ea. D-ta te-ai făcut bine; Tănase-şi caută de ale lui; eu ce mai fac aici?!

Avea dînsa ale ei, pe care nu era în stare şi nici n-ar fi putut să le spună, şi multă bătaie de cap au avut amîndoi cu ea pînă ce au ajuns s-o înduplece.

Mai întîi şi mai întîi Dinu a trebuit să-i făgăduiască că o să vie toate duminecile şi toate zilele de sărbători, apoi a rămas ca de astă dată el să nu plece, cum avuse de gînd, pe-nserate, ci să rămîie pînă mîne dimineaţă.

Dinu era foarte strîmtorat. Dar, la urma urmelor, de ce muncea el dacă nu pentru ca să-şi poată face din cînd în cînd cîte o plăcere?! Adunase, punînd ban lîngă ban, vreo şase mii de lei, iară de patru ani, de cînd era tovarăş la parte, îi veneau cîte trei, patru mii pe an; mai erau apoi şi cametele. Era puţin lucru pentru el să cheltuiască cîteva dumineci de-a rîndul acolea cîte un pol, doi. O scotea din altele, muncind ceva mai mult, şi nu se sîmţea.

Au mers dar după-masă la Sinaia, ca să se plimbe, ba seara au făcut pe lună o plimbare la Predeal şi înapoi, şi era frumos, şi bine.

V

— Păcat de tine, băiete! îi zise lui Tănase doamna Chiriadi, care, tolănită pe canapea, stătuse cîtva timp pe gînduri.

— De ce păcat, cucoană? o întrebă el cu un fel de răsfăţare, apoi luă un scaun, îl aşeză-n faţa ei cu răzămătoarea spre ea şi se aşeză de-a călarea pe el. Nu sunt tînăr? Nu sunt levent? Nu sunt deştept? Nu sunt îndatoritor? Ce mai vrei, cucoană?

— Vezi, tocmai de aceea! urmă ea ridicîndu-se, ca să-şi ieie de pe mescioară o ţigară.

Tănase sări şi trase un chibrit, ca să i-o aprindă, apoi iar se aşeză.

Cucoana Lila — aşa-i ziceau prietenele ei — era femeie în floarea vieţii, aşa de vreo treizeci şi cîţiva, să zicem patruzeci, cel mult cincizeci şi şase de ani,

se ținea bine, rămăsese cu avere foarte frumoasă de la bărbatul ei, om cu vreo douăzeci de ani mai bătrîn decît dînsa, îi plăcea să trăiască, știa să se folosească de averea ei, pe care n-avea de gînd nici s-o ducă-n groapă cu dînsa, nici s-o dăruiască vreunei mănăstiri de călugărițe, și de aceea mulți o socoteau cam ușuratică, ceea ce nu era. Ținea fără îndoială să n-aibă nici o supărare, să-și facă toate plăcerile, n-avea slăbiciuni, dar era femeie cuminte, cunoștea lumea și avea inimă generoasă.

— Tocmai de aceea, repetă dînsa după ce trase cîteva fumuri. Tocmai pentru că ești, e păcat să-ți petreci viața în flecării și să rămîi fără de rost.

— Mai cu rost de cum sunt eu?!

— N-ai nici un rost, stărui dînsa. Ești un fluștiuratic, un om fără de căpătîi. Trebuie să cauți să-ți iei de undeva o diplomă.

— O diplomă, eu?! exclamă el rîzînd. Poate vro diplomă ca inginer de poduri.

— Nu! — întîmpină dînsa cu oarecare asprime — ci una ca să poți fi judecător ori advocat, că figură ai, îndrăzneț ești, gura-ți umblă: nu-ți lipsește decît titlul.

— Dar tocmai pe acesta nu-l pot avea, grăi dînsul acum mai așezat.

— Ba da! îl încredință ea. Am vorbit eu cu cineva care știe rîndul lucrurilor; se poate: toate se pot dacă omul știe să voiască. Sunt o mulțime de oameni care au făcut carieră frumoasă fără multă bătaie de cap, ba poate că tocmai pentru că s-au cruțat. Vii cu mine undeva, fie în Belgia, fie la Paris, și te-ntorci om făcut. Ce-ți lipsește? Diploma de bacalaureat. Pe aceasta e greu s-o iei stînd aci, dar acolo o să ți se trimeată. Un om ca tine face apoi într-un an treabă mai multă decît alții în trei; dar și puțin importă ce și cît vei fi învățat: vorba e să ai ceva la mînă. Nu ceea ce știi, ci ceea ce faci îți deschide drumul — urmă ea — și omul stăruitor și îndrăzneț răzbește și fără de știință mai ușor decît cel învățat care așteaptă ca alții să-l cheme și să-i deschidă calea. Profită, băiete, de ocaziune — adaugă apăsînd asupra vorbelor — și mai fii și

strîns la pungă, ca să-ți faci și ceva capital, căci fără de aceasta cu anevoia o pornești.

Tănase nu și-a bătut niciodată capul cu asemenea lucruri, dară vorba despre punga strînsă o înțelegea și gîndul unei călătorii prin străinătate-l încînta.

— De! — grăi — o încercare n-ar strica.

— Tatăl tău, precum îmi spui, e om cu avere, cu oarecare stare — urmă ea — și ar putea să-ți deie vreo mie, două de lei, iar celelalte le pun eu la cale prin alții.

— Ar da el și mai mult pentru așa ceva, grăi dînsul. Ce fac însă cu o mie, două de lei?!

— Tare ești prost, întîmpină ea. Le iei și le păstrezi, că-ți vor prinde bine mai tîrziu.

N-avea dînsa nevoie de miile lui Costache, ba, la drept vorbind, nici la diplomă pentru Tănase nu ținea morțiș, ținea însă să păstreze formele.

— Vine mai bine — adăugă ea — ca să se știe că tatăl tău te-a trimis în străinătate ca să-ți complectezi studiile. Ce vor fi crezînd unii ori alții, asta nu mă privește.

Voia să-și petreacă viața nesupărată de nimeni, ceea ce nu prea era cu putință aici, unde toți o știau. Deși era abia pe la sfîrșitul lunei iulie, ea se săturase de Sinaia.

I se răzvrătea firea cînd vedea zîmbetul răutăcios al celor ce-i treceau prin față, căci îi știa pe toți ce prețuiesc, cum își petrec viața, cum se grăiesc de rău unii pe alții și cum se pupă-n bot cînd se-ntîlnesc, parc-ar fi cele mai nevinovate suflete, cum umblă-n voile ei fiindcă o știu că e bogată, că are și multe legături și trecere la cei puternici. Era hotărîtă să scape cît mai curînd, să petreacă cîteva săptămîni în împrejurimile lacului de Geneva, apoi să se stabilească fie la Paris, fie undeva unde iarna e blîndă și viața plină de variațiuni plăcute. Una e însă să călătorești singură ori cu o slugă și alta să fii însoțită de un om deștept, sprinten și simpatic, care îți este-n toate împregiurările mîna dreaptă, îți ghicește gîndurile, te distrează și cu care poți să te duci orișiunde.

— Să vii, băiete — adăugă dînsa — că n-o să-ți pară rău!

— Să vin, răspunse Tănase, și ziua următoare, luni cînd Dinu a plecat de la Bușteni, Costache n-a mai dormit după-masă, ci stătea de vorbă cu fiul său și cu fiică-sa, care îi făceau socoteala că două mii de lei ar fi prea puțin.

— Nu e vorba de asta, grăi Costache.

În cuprindea un fel de amețeală cînd se gîndea că e cu putință ca Tănase al lui să meargă-n străinătate, să se-ntoarcă cu diplomă și să ajungă advocat, ba poate chiar deputat.

— Ține-mă, Doamne, ca s-o mai văd și asta! zicea el și-ar fi fost gata să dea și jumătate din averea lui.

Tot nu se putea însă hotărî fără ca să fi vorbit mai nainte cu Dinu, și astfel ținea să mai amîne lucrurile pînă dumineca viitoare, cînd Dinu urma să vie la Poiana-Țapului.

Erau însă la mijloc și lucruri pe care el nu le știa. D-na Chiriadi era hotărîtă să plece, și vorba rămăsese ca Tănase s-o găsească cît mai curînd la hotelul „Kranz" din Viena. Tănase dădea deci zor să plece cît mai curînd acasă pentru ca să-și scoată pașaportul și celelalte acte. Miercuri s-a hotărît dar că pleacă, și Costache cu el.

Fira-și puse piciorul în prag.

Atît luni, cît și marți ea-l văzuse pe Văleanu mai plimbîndu-se prin poiană și pe la marginea pădurii, mai trecînd cu trăsura spre Sinaia și înapoi.

Ținea omul să știe cine e „nea Dinu" acela.

— Atunci vin și eu cu voi, strigă dar Fira. Nu se poate să mă lăsați singură-singurică aici!

Iar se uitară amîndoi mirați la ea.

— Cum singură?! grăi Costache. Nu e aici Bucur și nevasta lui și copiii lor?!

— Cine-o să te mănînce?! adăogă Tănase.

Ea nu putea să le spună de ce nu poate să rămîie singură, de ce ori de cine se teme, dar se zbătea și nu voia să rămîie.

— Uite — îi zise în cele din urmă Costache — eu într-un ceas mi-am făcut treaba cu Dinu. Plec mîne dimineață și tot mîne sunt pe înserate aici.

Aceasta o mai liniști pe Fira.

De unde ar fi putut Văleanu să afle că Costache a plecat și să profite de lipsa lui?!

Aici se-nșela dînsa.

D-na Chiriadi a plecat luni seara, și aceasta o știa lumea. Mercuri dar, cînd Tănase a luat rămas bun de la prietenii săi, era pe ici, pe colea cîte cineva care dedea cu socoteală că e oarecare legătură între plecarea lui și a doamnei Chiriadi și se și vorbise despre așa ceva. Atît ar fi fost destul pentru ca Văleanu să se intereseze și să afle că Tănase nu pleacă singur. Mai era însă și viua frămîntare de care fusese cuprins după ce două zile de-a rîndul umblase în zadar s-o întîlnească, ba și neliniștea ei, care, vrînd-nevrînd, mereu se uita cînd spre poiană și spre marginea pădurii, cînd spre șosea.

Nu erau apoi nici acasă lucrurile cum și le închipuia dînsa.

După înțelegerea luată cu Costache, Dinu s-a învoit cu Budini și-a stors de la el nu trei, ci patru parale la kilogram. Lucrarea trebuia apoi să fie gata în vreo trei săptămîni. Dacă munceau însă cu vîrtute, o scoteau la capăt și cu cîteva zile mai curînd. El s-a înțeles dar cu Gigiu și cu Andrei că le dă lor acel ban de kilogram dacă dau zor, ceea ce iar sporea cîștigul.

Cînd să cumpere însă fierul, nu-l mai găsea cu prețul cum și-l socotise, ci cu douăzeci de bani la suta de kilograme mai scump.

— Și poate încă să se mai scumpească — îl încredința neguțătorul — căci vara aceasta consumațiunea e mare.

Lui Dinu iar îi tremura mîna.

Cum scăpa el din încurcătura aceasta după ce făcuse învoiala cu Budini?

Nu-i rămînea decît s-o ieie în gît.

„Cumpăr — își zise — ferul în socoteala mea și îl trec la atelier cu prețul pe care i l-am spus lui Costache. Mai bine să perd decît să mă fac de rușine.“

Nici n-avea apoi timp de perdut, căci oamenii trebuiau să înceapă lucrul, ceea ce au şi făcut luni după-ameazăzi. Au lucrat apoi întins marţi şi miercuri.

Pe-nserate, cînd Costache şi Tănase se pregăteau ca dimineaţa să fie gata de plecare, Budini a trecut pe la atelier ca să vadă ce mai e pe acolo.

— Ia staţi puţin, zise el cam îngrijat. Pare-mi-se că ne încurcăm.

D-l inginer, care făcuse devizul, ţiind la soliditate, prevăzuse pentru vergelele de fier o anumită grosime şi în contract preţul era stabilit pe metru liniar de atîte şi atîte kilograme.

— Teamă mi-e că vergelele n-au grosimea prevăzută în deviz, urmă antreprenorul.

— Se poate — răspunse Dinu — dar ce-ţi pasă? O să iasă mai puţine kilograme şi plăteşti mai puţin.

— Da, da! — întîmpină Budini — dar nu-mi ia inginerul lucrarea în primire.

Dinu tresări. Îi venea parcă să leşine.

„Cine m-a pus să mă apuc de treburi la care nu mă pricep?!" îşi zise strivit de sîmţămîntul că el nu e-n stare să chivernisească ferăria fără de Costache.

Aşa steteau lucrurile cînd Costache şi Tănase au sosit acasă.

Nu mai era acum Dinu om care se-ncumătă să-şi dea părerea.

Costache începu să zîmbească cu oarecare răutate.

— De! — zise — aşa sunt daraverile. Cu barosul nu poţi să le descurci, ci trebuie să te pricepi şi la-nvîrtirea lor. Lucraţi înainte, c-o să mai îngroşăm vergelele.

Ştia el cum se pun lucrurile la cale.

Pentru o diferenţă de cîteva kilograme la metrul linear nu se prăpădea ţara, şi, puse o dată porţile şi zăbrelele la locul lor, nu le mai cîntărea nimeni. C-o vorbă bună la d-l inginer se puteau pune toate-n bunărînduială.

Lucrul acesta el nu putea să-l facă joi, ci trebuia să mai steie şi vineri, ceea ce Fira nu putea să prevadă, dar Văleanu putea să afle.

Joi seara Fira s-a dus la haltă, ca să aştepte sosirea trenului cu care trebuia, cum fusese vorba, să se-ntoarcă tatăl ei.

Văleanu era şi el acolo — aşa, mai la o parte.

Trenul a sosit şi a plecat — fără Costache.

Firei îi era parcă i se surpă toate-n cap.

— Care va să zică ai rămas singură, domnişoară, grăi Văleanu, care acum se apropie oarecum tîrîş.

Fira era supărată pe toată lumea.

— De unde poţi să ştii dac-am rămas ori nu singură?! răspunse ea urmîndu-şi drumul.

— Îmi era destul să ştiu că pleacă frăţiorul — zise el luîndu-se după dînsa — pentru ca să mă interesez dacă pleacă singur ori însoţit de cineva.

Fira era mîndră de fratele ei şi, bucurîndu-se că poate vorbi despre el, îşi mai încetini pasul.

— Cine ţi-a spus — îl ispiti ea — că fratele meu pleacă?

— O! — răspunse el — aceasta putea orişicine s-o prevadă. A plecat d-na Chiriadi, trebuia să plece, mai curînd ori mai tîrziu, şi el.

Fira se opri şi se uită nedumerită la dînsul.

— Ce are a face una cu alta?! exclamă ea.

Văleanu, aşa cum îl făcuse lumea în care trăia, avea părerile lui şi nu putea să-şi închipuiască pe cineva care avea alte păreri în ceea ce priveşte legăturile dintre d-na Chiriadi şi multpreţuitul ei favorit.

— Ce are a face?! răspunse dar. D-na Chiriadi e femeie căreia-i place să-şi facă toate gusturile şi ...

— Dar — îl întrerupse Fira — Tănase se duce să-şi complecteze studiile.

— Fără-ndoială — întîmpină Văleanu — dar d-na Chiriadi are să fie şi ea pe acolo, nu mai poate să înceapă nimic fără de dînsul, o să-l caute şi-o să-l găsească.

Fira tot nu înţelegea.

— Uite, domnişoară — stărui dînsul — aşa cum alerg eu după d-ta şi mă gîndesc zi şi noapte ce să fac ca să nu fugi de mine şi să nu mă mai alungi de la d-ta, aşa aleargă şi dînsa după el, dar e mai norocoasă decît mine, căci el nu fuge ca d-ta.

Era-n vorbele aceste și-n felul cum fuseseră rostite o nerușinare fără de seamăn care o jignea îndoit, și ca soră, și ca femeie; el însă era atît de stricat în felul lui de a gîndi și-și perduse-n nerăbdarea lui atît de mult măsura, încît nu-și dedea seama despre aceasta și nu înțelegea roșața ce se ivi decdată în obrajii ei.

Se sîmțea umilită, călcată-n picioare, aruncată ca o otreapă la margine de drum, și întreaga ființă îi era răzvrătită, dar nu îndrăznea să i se uite-n față, căci s-ar fi putut să fie adevărat ceea ce zicea el.

Ea-i aruncă o privire plină de mînie, apoi se depărtă cu pași repezi fără ca să se mai uite napoi.

Văleanu se uită cîtva timp după ea împins de viuă nedumerire.

Nu și-ar fi închipuit niciodată că poate o femeie să fie atît de îndărătnică și atît de fără minte.

„Dă-o-ncolo!" își zise iar, dar acum cam înăcrit, și gîndul i se duse la d-na Raitu.

Iară Fira, sosită acasă, își scoase pălăria, și-o aruncă pe pat, apoi se aruncă și ea cu fața în jos lîngă pălărie. O-năbușea plînsul și nu-i veneau lacrămile, căci ceea ce-o zguduia nu era, la urma urmelor, durere, ci ciudă, îndîrjire și amărîciune.

Prea era însă pornită prin chiar firea ei spre veselie pentru ca să nu-și găsească ieșire din această stare sufletească.

„Ei și! își zise peste cîtva timp, ridicîndu-și capul. Face fiecare ce vrea! Lumea te socotește și ea cum vrea și cum îi place!"

În cele din urmă îi părea rău că l-a luat atît de repede pe Văleanu. Ce-ar fi fost adecă dac-ar fi stat cu el, cînd toți ceilalți au părăsit-o?

Părerea de rău îi era și mai viuă ziua următoare, cînd Costache, întors cu trenul de seară, i-a spus că duminecă n-o să vie Dinu.

— Da — grăi dînsa plină de amărăciune — ce-i pasă lui cum o ducem, cum n-o ducem noi aici?!

— De! grăi dînsul, care nu-i înțelegea amărăciunea. Daraverile sunt daraveri și se-ncurcă dacă nu te ții de capul lor.

Se-ncurcă toate dacă nu te ții de capul lor.

— Unde, păcate, se va fi înfundat Văleanu al nostru de nu mai poți, de o bucată de timp, să pui mîna pe el?! întrebă-ntr-una din zile Gogu.

— Pe la Sinaia s-a-ncurcat, pare-mi-se, cu cineva, că de acolo l-am văzut în cîteva rînduri întorcîndu-se, grăi Costică. Zice că i-a venit o mătușă, pe care nu poate s-o neglijeze.

— Vreo mătușă, vreo verișoară, vreo nepoată, adăugă Spiridon rîzînd.

— Eu n-am văzut-o!

— Nici eu.

Vorbe de oameni tineri, din care nu urmează nimic.

Cînd au aflat, însă, vineri dimineața că Văleanu a plecat de la Sinaia la Predeal fără ca să se fi oprit la Bușteni, Gogu, Costică, Spiridon și ceilalți se-ntrebau de ce a plecat hoțește nu de la Bușteni, ci de la Sinaia. După ce-au mai aflat apoi și că nu s-a oprit la Predeal, ci a trecut la Brașov, era cu ochi și cu sprincene că n-a plecat singur, ci cu cineva care se ascunde.

— Cine-o fi? cine?

Ca să-l dibuiască, Naie și Gogu-l așteptau regulat la gara din Azuga, ca să vie cu el în tren, iar ceilalți îl pîndeau la Bușteni, ca să-l ieie-n primire cînd se dă jos din tren.

Jucării copilărești.

Parc-așa se dibuiește!

Văleanu a plecat singur și s-a-ntîlnit cu d-na Raitu la Predeal și tot numai singur putea să se și întoarcă.

Era un capriciu călătoria aceasta.

A făcut-o ca să arate că puțin îi pasă de îndărătniciile Firei.

Cui să-i arăte însă?

Fira nu știa nimic, de alții se ascundea, iar pe sine însuși nu se putea prosti.

E, nu-i vorba, mult farmec în asemenea plimbări, și-n alte împrejurări i-ar fi rămas lui Văleanu pe urma ostenelilor o plăcută reamintire. Acum însă era dezamăgit și-i era oarecum mai urît la-ntoarcere decît la plecare.

Nu doară că doamna Raitu, femeie cu vreo doi ani mai tînără decît dînsul, ar fi fost vreo mofturoasă. Asta nu, căci dacă e vorba, nu el o dusese pe ea, ci ea îl purta pe el și-și dedea toată silința să-i facă cît se poate de plăcut scurtul timp pe care le era dat să-l petreacă împreună. Una era însă doamna Raitu, care se furișase la Brașov ca să-l întîlnească acolo, și alta Fira, care-i zicea să-și caute de drum. Dacă n-ar mai fi fost și altele, era destulă aceasta pentru ca și pe drum, și în timpul petrecerii lor la Brașov el să se gîndească mai mult la ceea ce n-avea decît la ceea ce i se dedea cu prisos, încît d-na Raitu mereu îl întreba: „Ce ai, puiule?!" și-și întrebuința toate meșteșugurile ca să-l învioreze. Tocmai aceasta-l obosea însă și-l plictisea.

Cînd te duci apoi la Brașov, nu te-ntorci cu mîna goală. Sunt pe acolo fel de fel de nimicuri care te ademenesc, mai un inel, mai cercei, mai broșă, mai lanțuri, cîte de toate, și d-na Raitu, femeie de bun-gust, știa să aleagă. Era pregătit Văleanu și pentru așa ceva, dar, vorba lui Dinu, îi cam tremura mîna cînd număra bani.

„Uf!... slavă Domnului c-am scăpat!" și-a zis dar la plecarea ei.

Cu toate aceste, așteptînd plecarea celui mai apropiat tren, el a mai cumpărat o brățară, care mai nainte i se păruse prea scumpă, ba și o broșă, căci nu putea să se-ntoarcă cu mîna goală, și asemenea nimicuri fac efect.

Pe drum, de la Brașov pînă la Bușteni, a avut destul timp să-și dea seamă despre ceea ce voia să facă, dar nu era-n stare să se judece pe sine însuși. Om care n-avea nici o treabă, nu se luptase-n viața lui cu nici o greutate și nu știa ce va să zică răspundere, el se simțea umilit și-i era rușine că încă n-a răușit, dar era pe deplin încredințat că va răuși. Își zicea adeseori: „Cu asta să glumești, dar să nu te-ncurci!" și nu-și dedea seamă că se-ncurcase și se-ncurca din ce în ce mai rău. Odată a fost cuprins de simțămîntul că s-a nenorocit, dar era numai o licărire.

Sosit la Bușteni, el era obosit și n-avea deloc poftă de glume.

— Te-am prins, nepoate, îi zise Spiridon. Mătușa ce face? Urmează drumul spre Sinaia?

— Ce vorbă mai e și asta?! întîmpină Văleanu.

— Ei, lasă, nu mai umbla cu fasoane, grăi Gogu. Așa singur nu te plimbi tu pe la Brașov. Îți știm întîlnirile de la Sinaia.

Văleanu se sîmțea ca făcătorul-de-rele care se vede încolțit de poliție. Nu-i era lui de cele ce s-au petrecut la Sinaia și la Brașov, dar îl apucau răcorile cînd se gîndea la batjocura pe care ar suferi-o de la prietenii săi dac-ar afla cele petrecute la Poiana-Țapului.

Nu! — mai ales acum el trebuia să se ferească și pentru că ea s-ar fi făcut încă mai îndărătnică dac-ar fi sîmțit că mai sunt și alții care știu ceva.

Trebuia, cu toate aceste, s-o întîlnească.

Duminecă s-a dus la biserică, dar l-a găsit și pe Gogu acolo cu vreo alți doi, trei gură-cască și n-a mai stat, ci a trecut în parc, ca s-o aștepte acolo.

Fira însă, negăsindu-l la ieșirea ei din biserică, și-a ridicat o dată capul, a șoptit printre dinți vorbele: „Puțin îmi pasă!" și s-a întors cu tatăl ei acasă.

Neastîmpărat cum era, Văleanu a pîndit după-masă o clipă, în care scăpase de sub ochii prietenilor săi, s-a aruncat hoțește în trăsură și-a plecat spre Sinaia. Ajuns apoi la valea Peleșului, s-a uitat împrejur și, încredințîndu-se că nu-l vede nimeni, a dat drumul trăsurii și a întrat în pădure, ca să apuce poteca și să se întoarcă la Poiana-Țapului.

Era o prostie ceea ce făcea, căci drumul de la Sinaia pînă la Poiana-Țapului e lung și, cînd a sosit el acolo, Costache-și făcuse somnul și plecase cu Fira la Bușteni. Pe cînd dar el se plimba din ce în ce mai amărît pe la marginea pădurii, Fira se plimba și ea pe la „Eliseu", unde cînta muzica. Obosit în cele din urmă, el s-a întors iar la Bușteni, dar ca nu cumva să întîlnească pe vreunul dintre prietenii săi, a luat-o pe la Zamora, în vreme ce Fira se întorcea pe șosea acasă din ce în ce mai muiată de sîmțămîntul că de dînsa nimeni nu se interesează.

Ajunsese, biet de el, în doaga lui Dinu, se zbuciuma-n sec și se zbătea ca peștele pe uscat. Tot mai zicea din cînd în cînd: „Dă-o-ncolo!", dar cum zicea și Fira: „Ce-mi pasă?!" și mergea înainte, el singur nu știa unde.

Seara, Gogu, Costică și Spiridon l-au primit cu alai. Era destul să-l caute și să nu-l găsească pentru ca să-i ispitească pe birjari și să afle cum s-a dat jos la valea Peleșului.

— Ca să culeagă fragi! strigă Spiridon.

— Ori să adune zmeură! grăi Costică.

— Ba să strîngă bureți! adăugă Gogu.

Rîdeau cu toții, ba rîdea chiar și Văleanu el însuși, și era în adevăr lucru de rîs ca un om ca dînsul, care trecuse prin atîtea și atîtea, să umble ca un copil — nici el însuși n-ar fi putut să spună după ce.

Umbla însă și nu se mai putea opri.

Luni a stat, ca să-și arate sie însuși că poate și să nu umble cînd nu vrea; marți însă a plecat, un drum lung și obositor, la Urlătcare, ca să coboare de acolo la Poiana-Țapului.

Sosit însă la marginea pădurii, el nu îndrăznea să iasă din poiană ca dînsa să-l poată vedea. Îi era parcă în fiecare tufiș, în dosul fiecărui copac, după fiecare stîncă stă cîte cineva la pîndă.

În zadar făcuse drumul cel lung și greu, el tot trebuia să iasă-n lărgime, unde putea să-l vadă nu numai dînsa, ci orișicare altul.

Îndîrjit în cele din urmă, el își luă inima-n dinți și plecă-ntr-un noroc la vale. Nu mai întreba cum, dacă stă ori nu cineva la pîndă, și-ar fi fost în stare să deie năvală chiar în casă la ea.

Fira ședea-n cerdac și tresări, parcă gata să fugă, cînd îl zări.

„Care va să zică totuși!" își zise însă și plecă spre el cum se pornește la vale peatra mișcată din loc.

— Am fost — îi zise el — la Brașov, domnișoară.

— Așa?! grăi dînsa mîngîiată de gîndul că de aceea n-a mai venit pe la Poiana-Țapului. Mă miram că nu te mai văd.

— M-am întors încă sîmbătă și de atunci umblu mereu să te găsesc — urmă el grăbit — dar trebuie să mă păzesc, căci prietenii mei mă urmăresc.

— Dar ce-ți pasă de dînșii?!

— Nu voiesc să știe și dînșii. Prea îmi este scumpă taina pentru ca s-o dau pe gura unor flecari. Uite, și acum am venit tocmai pe la Urlătoare, ca să nu-mi dea de urmă.

Fira era viu mișcată de discrețiunea aceasta.

— Stau — urmă el — și acum ca pe spini și mă uit mereu împrejur, căci ar fi destul să mă zărească vreunul dintre dînșii aici, ca mîne să vuie Buștenii și Sinaia.

Aceasta o-nțelegea Fira chiar mai bine decît dînsul, și iar îi venea să fugă. Ea stete puțin pe gînduri. Îi era ciudă, și femeia înciudită e născocitoare.

— Vino, dacă vrei, pe la cinci, fie chiar pe la patru dimineața, că ești acasă cînd se scoală ei, grăi dînsa, apoi îi întinse mîna de plecare.

El o opri și scoase cele două cutii, cea cu brățara și cea cu broșa.

— Să nu mă refuzi, domnișoară — stărui dînsul — că mă mîhnești. Două mici suveniri de la Brașov.

Ea luă cutiile și se depărtă răpede.

Ce deosebire! Unul, care nici măcar duminecile nu-și părăsește daraverile și n-are timp și pentru dînsa, iar cellalt, care aleargă mereu s-o găsească și se gîndește totdeauna și pretutindenea la dînsa.

La aceea că acesta n-are altă treabă nu se mai gîndea Fira.

Ea-și dedea foarte bine seamă că e îndrăzneț lucrul pe care voia să-l facă, dar o adimenea gîndul tăiniciei și era hotărîtă din propriul ei îndemn, răpusă oarecum de sine însași. Noaptea a petrecut-o în viuă neliniște, iar dimineața și-a pus brățara și broșa, care îi plăceau fără ca să-și poată da seamă despre valoarea lor, și Văleanu a găsit-o plimbîndu-se, așa în zori de zi, pe răcoare, printre flori stropite de rouă.

Nu erau însă lucrurile tocmai cum și le închipuise ea.

Crezuse că poteca și pădurea, așa-n zori de zi, sunt pustii; mergînd însă spre castel și mai ales întorcîndu-se

la Poiana-Ţapului, ei întîlneau în calea lor ici un pietrar ce se ducea la cariere, colo un tăietor de lemne, un excursionist care pornise pe răcoare, o femeie care se ducea cu unt ori cu brînză la Sinaia, şi toţi se uitau cam lung la dînsul şi mai ales la dînsa. Ea se sîmţea dar strîmtorată, căci ar fi putut să întîlnească şi pe cineva care a mai văzut-o, ba poate chiar şi vreun cunoscut.

Au mers dar cîtva timp înainte vorbind, ea despre toate şi despre nimic, cum îi era firea, iară el mai mult uitîndu-se cu neastîmpăr la ea, apoi s-au întors, se înţelege, mergînd din ce în ce mai încet. El îi trecu acum braţul peste mijloc, tot cum era obicinuit să facă în asemenea împrejurări.

— Ne vede cineva! grăi dînsa şi se dete puţin la o parte.

Care va să zică vorba era numai să nu vadă nimeni.

Aceasta era o-mbărbătare pentru dînsul, mai ales după ce ea-l chemase să vie acum în zori de zi.

Sosiţi la o cotitură, el se opri.

— Uită-te, domnişoară — îi zise — şi înainte, şi înapoi nu e nimeni, nimeni nu ne poate vedea.

Fără ca să mai aştepte apoi vreun răspuns, el o cuprinse cu amîndouă braţele, o strînse la piept şi o sărută cu oarecare sfială sub urechea din stînga.

Ea se lăsă. Avuse de cîteva zile şi mai ales seara trecută destul timp să se gîndească la aşa ceva şi să se dumirească ea însaşi prin sine că nu e păcat, căci nu pierde nimeni nimic.

Ea-şi dete puţin capul înapoi şi se uită mai întîi la dreapta şi la stînga, apoi în ochii lui.

— Ce plăcere mai poate fi şi aceasta! grăi apoi.

— Mare plăcere, răspunse el şi iar o strînse la piept şi-i sărută buzele, un sărutat lung şi nesăţios, cum el nu-şi putuse închipui sărutatul.

Ea se lăsă şi acum, ba parcă-l săruta şi ea oarecum fără ca să-şi deie seamă.

Aceasta nu se-nvaţă, nu se ia prin deprindere, ci e din fire.

Peste puțin însă ea fu cuprinsă de un fel de tremurare fioroasă și se desfăcu din brațele lui, ca să-și urmeze drumul.

— Acum a fost destul — zise — și vezi și d-ta că nu mi-e frică.

— Mie nu mi-a fost destul. Nu m-aș sătura toată viața, grăi dînsul. Iar frică de ce să-ți fie?

Ea-și urmă drumul mai iute, căci putea să se deștepte tatăl ei, iară el o luă de mînă, ținînd pas cu ea.

Abia sosiți deasupra poieniței, de unde se vedea casa, iar o opri în loc.

Ea-l înțelese, se uită la dreapta și la stînga, apoi dete din cap.

— Mîne dimineață, îi zise, voind să plece.

— Nu, stărui dînsul, voind s-o îmbrățișeze.

Ea se desfăcu și fugi cu o săritură înspre desișul pădurii, unde era în adăpost.

„Așa da!" își zise el, făcu cîțiva pași spre ea și o prinse.

— Acum destul! zise ea în mai multe rînduri, dar se lăsă și-l sărută și ea, parcă voind s-o facă aceasta.

— Destul — grăi în cele din urmă — că nu mai viu mîne dacă nu mă lași.

El o lăsă, dar o ținu strîns de mînă.

Nu mai vine mîne?! Chiar dac-ar veni mîne, se putea să nu mai vie poimîne. Odată neapărat că nu mai venea. Uitase-n zăpăceala lui cele petrecute în parc și acum deodată-l vedea în fața lui pe nenea Dinu și-o ținea strîns pe Fira, ca să n-o scape iar.

— Domnișoară — îi zise cuprins de un fel de amețeală — să plecăm amîndoi, să ne perdem în lume, ca nimeni să nu ne poată da de urmă, și nu poți să ai dorință care nu ți se împlinește.

Fira începu să tremure și-și închise ochii, ca să vadă-n gîndul ei mai deslușit icoana vieții cu care o adimenea el.

— Nu pot, grăi dînsa cu inima îndoită și-și scoase mîna din a lui.

— Vii mîne?

— Viu! răspunse ea cu hotărîre.

Ce prostie! Oamenii își cumpără scule cu bani scumpi ca să le arate, să se-mpodobească și să se fălească cu ele, iară Fira avea o broșă frumoasă, o brățară încă mai frumoasă și nu știa cum și unde să le ascundă, ca nu cumva să deie cineva peste ele și s-o întrebe de unde le are.

Are, ce-i drept, tăinicia, fermecele, dar și neajunsurile ei.

Joi dimineața Fira l-a așteptat, ce-i drept, pe Văleanu, cum îi făgăduise, dar n-a mai voit să se plimbe, ci au stat tot timpul pe banca de unde se deschidea vederea spre case. Chiar de la început era hotărît că se întîlnesc în fiecare zi, și el nu mai stăruia atît de mult ca ziua trecută asupra gîndului de plecare, dar pe la șapte, cînd ea voia să se întoarcă, li se părea amîndurora foarte lung timpul pînă mîne dimineață, și Văleanu iar a început să vorbească despre o plimbare pînă la Predeal și înapoi, deși acum nu mai erau serile luminate de lună.

Vineri dimineața Fira și Văleanu n-au mai stat pe bancă, ci s-au plimbat iar, însă spre Urlătoare, pe unde e mai puțină lume. Văleanu iar stăruia asupra plimbării la Predeal. Fira-i spunea că nu se poate, dar îl strîngea de mînă și stăruia să vie și după-masă, ca mai înainte. El a și venit, dar și atît îi era prea puțin, și iar vorbea despre lumea cea mare, despre mătăsuri și catifele, despre scule prețioase. Fira era amețită, dară seara tot nu voia să-l întîlnească.

— Ce-ar fi — zicea dînsa — dacă s-ar deștepta tăticu și nu m-ar găsi?!

Sîmbătă dimineața Fira era nedormită și posomorîtă.

— De ce ții d-ta atît de mult să ne întîlnim seara, cînd știi că nu e cu putință?! grăi dînsa cu un fel de necaz.

— Pentru că mi-e prea mult pînă mîne — răspunse el, apoi îi puse mîna cu sfială pe sîn — și aș vrea să te sărut aici, șopti cu glas ademenitor.

— Ce plăcere ar mai putea să fie și aceea?! grăi dînsa, lăsîndu-se neștiutoare în voile lui.

— Vii astă-seară? stărui dînsul.

— Nu se poate! se zbătu dînsa. Dacă vrei — urmă apoi peste puțin cam cu frică — să ne vedem aici, pentru cel mult jumătate de ceas.

Lui îi era destul și atît. Celelalte urmau ele încetul cu încetul.

Pe la zece însă factorul a adus cartea poștală prin care Dinu, om cumințit, îi vestea că vine mîne, duminecă, și că le dă depeșă dacă s-ar întîmpla ca să nu poată veni.

Era, parcă, prea tîrziu acum.

Supărată nu era Fira, dar neliniștită da, și n-ar fi fost supărată dac-ar fi venit depeșa.

Seara a sosit însă fără ca să fi venit depeșa, și neliniștea Firei era din ce în ce mai viuă.

Nu doară că s-ar fi sîmțit vinovată, căci în gîndul ei toate veniseră oarecum de-a valma peste ea și nu-i făcuse nimănuia nici un rău, nici n-avea de ce să se căiască. Îl știa însă pe Dinu om de o fire aspră și se temea ca nu cumva el, aflînd ceva, să-și facă gînduri rele și să-și verse mînia asupra lui Văleanu, care era în adevăr nevinovat, căci ea îi spusese că Costache doarme după-masă, ea-l chemase să vie diminețile, ea îi ieșise pretutindeni în cale.

Se căia acum că i-a făgăduit întîlnirea de seară, dar trebuia să se ducă, neapărat trebuia, și după ce s-a încredințat că tatăl ei doarme, a ieșit tiptil, cu răsuflarea oprită și cu inima strînsă.

El o aștepta.

— Am venit numai pe o clipă, ca să-ți spun să nu mai aștepți — îi zise ea grăbită — că mîne vine nenea Dinu și nu pot să stau.

Elîi luă mîna.

— Vine — îi zise — mîne și nu poți să stai acum?! Dar cine e acel „nenea Dinu"?

— E tovarășul tăticului, e omul nostru, e, așa cred, viitorul meu, răspunse ea scurt și cu asprime nemiloasă.

Văleanu îi strînse mîna, ca să nu scape din ea.

— De ce am zis eu să ne ducem — grăi dînsul — și să ne perdem în lume?! Omul acela poate să fie foarte cumsecade, dar nu faci pentru el și te nenorocește.

— Nu știu, răspunse ea; acum nu pot să stau. O să vorbim altă dată. Dacă ții la mine, lasă-mă o zi, două să mă dezmeticesc.

Grăind aceste, ea-și scoase mîna dintr-a lui și se depărtă cuprinsă la fiecare pas de pornirea de a se întoarce.

Se-nțelege că ziua următoare, cînd l-a întîlnit la haltă pe Dinu, nu i-a mai sărit de gît și a rămas cuprinsă de viuă turburare cînd s-a uitat în ochii lui plini de cea mai curată bucurie a revederii.

— Dar tu ce ai? o-ntrebă el uitîndu-i-se în față. Îi părea oarecum schimbată.

Ea se uită speriată la lumea de dimprejur și-și stăpîni lacrămile.

— Nimic nu am — îi răspunse — dar nici să mă tăiați, nu mai rămîn aici.

În fața lui se răsturnară deodată toate-n sufletul ei.

Dinu o-nțelegea-n felul lui, dar Costache, care vorbise și mai nainte de sosirea trenului cu dînsa, se uită mirat la ea: îi era însă destul și lui s-o vadă ca să nu se mai îndoiască despre hotărîrea ei.

Nici că și-au mai dat silința s-o oprească și de astă dată, căci și lui Costache îi mai plăcea acasă, unde putea să-și umble-n treburi, iară Dinu era greu apăsat de sîmțămîntul, care-l cuprinsese cînd cu vergelele prea subțiri și o vedea pe Fira acasă mai bucuros decît orișiunde.

Mai era însă o greutate pe care Dinu și Costache trebuiau s-o-nfrunte.

Fira ținea să mai facă înainte de plecare o plimbare la Brașov pentru ca să cunoască drumul, care, după cum i se spusese, era foarte frumos, să poată spune c-a fost și prin străinătate și să cumpere cîte ceva, ca să nu se-ntoarcă cu mîna goală acasă.

Nu se putea ceva mai firesc și mai nevinovat decît lucrul acesta: pleci dimineața, stai cîteva ceasuri acolo și seara te întorci. Oameni ca Costache însă și mai ales cei ca Dinu își fac socoteala, și o treceau pe Fira

năduşelile cînd îi vedea chibzuind cît face dusul şi întorsul, cît o să ieie birjarul pînă în oraş şi înapoi, cît o să dea pentru masă şi cam ce vor fi putînd să cheltuiască pentru cumpărări.

— Uf — izbucni ea-n cele din urmă, scoasă din răbdări — mă plictisiţi cu socoteala de acasă, care nu se potriveşte cu cea din tîrg. Eu nu plec cu mai puţin decît două sute de lei.

— Două sute?! exclamă Costache, uitîndu-se speriat la ea. Dar Gigiu, Andrei şi Gogu sunt lucrători de frunte şi nu iau împreună atît pe săptămînă.

— Puţin îmi pasă cît iau dînşii, întîmpină dînsa. Eu cu mai puţin n-am ce să caut la Braşov.

— Aşa e, grăi Dinu scoţîndu-şi batista, ca să-şi şteargă fruntea. Acum o dată te duci, şi cine ştie cînd o să mai ajungi pe acolo.

Nu! mult nu-i era, ba mai adăugă două piese de cîte cinci lei pe deasupra.

— Eu însă — adaugă — n-o să mă pot duce.

Nici nu ţinea Fira să-l ieie şi pe el, ba mai bucuros s-ar fi dus singură dacă ar fi fost cu putinţă. Plecată luni cu tăticul ei, a trebuit să se folosească de fel de fel de tertipuri ca să poată scăpa de el şi să se ducă singură la un giuvaergiu, să cumpere mărunţişuri şi să-l întrebe, ca din întîmplare, cam cu cît se vor fi plătind brăţara şi broşa ei.

Neamţul se uită cu luare-aminte la ele.

Brăţara, lucru masiv şi greu, avea cinci petri, una mai mare la mijloc şi patru mai mici împrejurul ei, iară broşa avea trei mărgăritare.

— De — îi zise — aurul e bun, lucrul e frumos, petrile sunt veritabile: broşa ai putea s-o ai cu o sută, dar pentru brăţară ar trebui să dai vreo şase sute de lei.

Fira rămase într-un fel de aiurire.

Neştiind ce va să zică banul luat pe nemuncite, ea se speria de atît bănet.

Îi vedea pe Costache şi pe Dinu călicindu-se, îşi făcea şi ea socoteala cît ar fi trebuit Dinu, Andrei, Gigiu şi ceilanţi să bată cu ciocanul ca să ia şapte

sute de lei, și cît ar putea dînsa pentru atît să cumpere la băcănie, la măcelar și în piață.

Iară ea fugea de Văleanu.

Omul și mai ales femeia se știe pe sine cum se vede în oglindă și se prețuiește după cum o prețuiesc alții, și dacă ținem la oglinda ce ne arată pe placul nostru, ținem cu atît mai vîrtos la omul ce pune mare preț pe noi și-l prețuim după cum ne prețuiește. Nu-l mai vedea dar Fira nici pe Văleanu, nici pe Dinu cum îi văzuse, și fără de veste se furișă în inima ei sîmțămîntul că nu e vrednic Dinu de jertfa pe care i-o aduce și că el nici nu e-n stare să-și dea seamă despre mărimea ei.

Dar, mulțumită că nu mai are acum nevoie să-și ascundă sculele, căci putea să spună că le-a cumpărat ea însași, Fira s-a împodobit cu ele pe drum, aproape de Predeal, ca să le treacă prin vamă.

Ochii lui Costache se opriră asupra brățării.

— Dar asta? întrebă el întinzînd mîna.

A călcat rău Fira cînd a început să facă ceea ce nu-i dedea mîna să spună, dar a lunecat rău de tot acum, cînd a pornit pe calea minciunilor.

— Am cumpărat-o azi, răspunse arătîndu-i-o.

Nu se pricepea Costache la de aceste, dar o vedea că e grea și frumoasă și știa că nu e de fier.

— Frumoasă, grăi cîntărind-o în palmă. Ce-ai dat pe ea?

Fira se cam roși. Abia două sute de lei avuse și mai avea și broșa, ba trebuia să pună-n socoteală și mărunțișurile.

— O sută și zece lei, răspunse cam în silă.

Costache se strîmbă uitîndu-se cînd la fată, cînd la brățară.

— Dacă nu-i de pomană — grăi — ori e de furat, ori falșificare.

Fira rămase cu ochii în pămînt: ieșise parcă trenul de pe șine și se prăvălea în prăpastie.

Ce-ar fi fost dacă el ar fi văzut brățara încă la Brașov și s-ar fi dus cu ea la vreun giuvaergiu? Ce-ar fi, dacă-n nedumerirea lui ar face-o aceasta acasă?!

Dînsa tot nu putea să poarte sculele și să se fălească cu ele, tot nu putea să le păstreze. O ardeau oarecum și-i venea să le arunce pe gîrlă, ba îi era în cele din urmă rușine că le-a primit, parcă ar fi fost pus blestem pe ele.

„De pomană", zisese tatăl ei.

Nu, de pomană nu erau, ci de momeală.

Ea ședea oarecum înfundată într-un colț al vagonului, se vedea pe sine însași pornită pe povîrniș la vale și căzînd tot mai adînc în gîndul celui ce i le dăduse ca s-o scoată din minți. Unul cîte unul își reamintea amănuntele propriilor ei fapte și se simțea strivită de rușine întrebîndu-se mereu: „Ce va fi gîndind despre mine?!" „Cum vor fi rîzînd prietenii lui cînd le va vorbi despre ușuratica mea prostie?! Am să i le trimit cu poșta — își zise ea — și va înțelege el și de ce am plecat."

Așa a și făcut.

VIII

Trecută acum de șaptezeci și văduvă de optsprezece ani, cocoana Marița trăia în vechile și încăpătoarele case boierești de la Răstoacă, în care se pomenise, numai cu Luța, o slugă tot bătrînă și ea, cu Anica, nepoata de fiică a acesteia, și cu Ghinea, fostul arnăut al răposatului, un om voinic și chipeș, cu mustața mare și cu nasul încovoiat, paznic neînfricat, care la zile mari își punea și acum fustanela și pistoalele și se lăuda, cînd avea cui, cu vitejiile pe care le-ar fi făcut dac-ar fi avut ocaziune.

Orișicît de încăpătoare însă, casele nu erau pustii, căci cocoana Marița, deși nu era neam de boier, trăia în avere boierească, nu se ducea decît foarte rar la oraș și luase apucăturile boierești de la fie-iertata vorniceasă, căreia tatăl ei îi fusese om de încredere și de la care se trăgea și averea.

Băbușcă mărunțică, cam slabă și sprintenă, ea-și petrecea zilele în lucrare neobosită.

Își avea cotoiul, care torcea tignit în colțul divanului, dulăii, care îi ieșeau dimineața în cale și își puneau

labele pe umerii ei, își avea găinile încălțate, rațele leșești, gîștele albe, bibilicile pestrițe și porumbeii jucători, avea vaci cu lapte, cai cu mers potolit, oale cu flori și pomi de soi ales, umbla dar mereu de ici pînă colo, ca să le vadă și să le îngrijească toate și să se bucure de ele.

Mai avea și cămară curată și ticsită cu toate bunătățile, ici fel de fel de dulcețuri, de peltele și de siropuri, colo magiunuri, sugiuce, paste, marmelade și vișinaturi, prin săculețe bine legate tot soiul de poame uscate, iară atîrnate prin cui erau mușchiulețe, costițe, șunci, limbi, cîrnați și fîșii de slănină, toate preparate de ea însăși cu ajutorul Luței și a fetichii, ca să se uite cu mulțumire la ele și să le poată face parte și celor ce nu știu ori n-au timp să le facă.

Mai avea apoi cocoana Marița în pridvor și în cerdacul cel mare războaie și urzitori și vîrtelnițe, căci e frumos să stai iarna la șezătoare, iar în timpul verii să le auzi pe fete cîntînd așa mai încet, în vreme ce unele urzesc pînza, altele dau la vîrtelnițe, iar altele bat din spete ori lucrează la gherghef, iar dacă se adună valurile de pînză și cele de borangic, ștergarele înflorite, iile, velințele și covoarele, e mare mulțumire să alegi din ele pentru vreo nepoată, vreo prietenă, vreo fină ori vreo biată de fată ce se mărită. Ce noimă ar mai avea viața dacă n-ai avea ca să poți da?!

Crescuse purtînd la casa vornicesei tava cu dulcețuri și ducînd papucii la divan, iar acum trăia în belșug și-și închipuia că toate vin de la Dumnezeu, care ține socoteala și le face prin ai săi tuturora parte.

— Mi-a dat — zecea adeseori — ca să dau: asta e boierie!

Sîmbetele dar și-n ajunul sărbătorilor părintele Neagu venea să facă sfeștania, și atunci își luau cu toții partea, unii milă, alții cinste, ca să se bucure-n ziua ce vine, căci avea cocoana și morți, cărora li-e mîngîiere orișice dar făcut în numele lor.

Din sus de curtea boierească, pînă la marginea pădurii, erau via și livezile, mai ales pruni și nuci, iar în pădure, adăpostit în fundul văii, se afla schitulețul, o biserică zidită de bunicul vornicului, și opt căsuțe pentru

maici, toate curate, bine îngrijite și fiecare cu grădinița sa.

Postul Sfintei Mării, cîteva zile din postul Crăciunului și Săptămîna Patimilor cucoana Mariția le petrecea acolo făcînd privegherile și rugăciunile alăturea cu maicile, și nu lua cu dînsa decît pe Mariția, fina ei cea cuminte, fata părintelui Neagu.

Plăcute erau bătrînețele cocoanei Mariței și pline, dar senine nu, căci una le lipsea și asta era cea mai mare : nu avuse parte de copii și n-avea parte de nepoți.

Multă dragoste avea pentru nepoatele ei, dar puțină bucurie îi aduceau, căci trăiau la oraș, se lepădaseră de obiceiurile boierești și luaseră apucături de lume nouă. Una singură dintre ele, nevasta judecătorului, o mai mîngîia întrucîtva.

Încă mai mare îi era dragostea către nepotul ei, căci era nu numai băiat, ci totodată și singur în familie. Și el însă tot om de lumea nouă. Umbla așa fără de nici un rost prin lume.

— Vino, maică — îi zisese adeseori — fă-te aici om așezat la casa ta, că toate ale tale sunt și nu e viață mai frumoasă decît să porți grijă de ale tale și să le fii părinte celor rînduiți de Dumnezeu să stea sub ascultarea ta, să vezi firul de iarbă și lanul de grîu și puietul de pom și mielul și vițelul și mînzul crescînd sub ochii tăi și să-ți petreci zilele chivernisind partea ta din bogățiile lumii.

El însă nu voia să știe, ba nu o dată scăpa și vorba că mai are vreme să între în jug, că slugă la stăpîn n-o să între cîtă vreme n-are nevoie.

Cînd a primit însă pachetul cu cele doauă cutii și s-a încredințat că Fira în adevăr a plecat, el a rămas cuprins nu de rușine, ca dînsa, ci de căință, căci nu din ușurință, ci din gînd rău îi porniseră faptele.

Înțelegea acum și el că nu poți să legi fără ca să te legi, că ai să între slugă ca să poți fi stăpîn și o vedea pe băbușca alergînd de ici pînă colo perdută de dimineață pînă seara în micile ei treburi.

Acolo era scăparea lui.

PARTEA A DOUA

STĂPÎNIREA LUI VLAICU

I

Din cerdacul caselor boierești de la Răstoacă se deschidea spre satul risipit în vale o vedere largă, iar între sat și case era ograda gospodăriei. La stînga ogrăzii, mai pe coaste, se-nălța biserica, zidită și ea tot de vornicul, iar ceva mai în vale era școala, pe care o zidise cocoana.

Ograda, deși cam plină de gunoaie și de bălării, era largă și împrejmuită cu gard de nuiele destul de bun, iar casele de gospodărie, grajdiurile, șoproanele, pătulele și grînarul din ea se aflau, cel puțin la vedere, în stare bună. Ținea cocoana la aceasta, iară Vlaicu, omul ei de încredere, îi făcea voile și le văruia cel puțin cîte o dată pe an, încît de la oarecare depărtare nu se vedea că zidurile sunt pe ici, pe colo crăpate și tencuiala e pe mari întinderi căzută.

Acolo-n ogradă și-n împrejurimile ei, ba pînă chiar și pe-ntreaga moșie, era stăpîn Vlaicu, căruia nimeni nu îndrăznea să i se pună împrotivă. Dacă „albă" zicea el, albă trebuia să fie, orișicum ar fi fost. Pînă chiar și cocoana numai rar se ducea pe acolo, și nici nu prea avea ce să caute.

Om mărunt, slab și supt la față, cu o barbă cam rară, care bătea-n roșu, cu ochii spălăciți și pînditori, iute-n toate mișcările lui, Vlaicu mai era și crăcănat, călca parcă umblă printre ouă și avea căutătura fioroasă

de-i fugeau copiii din cale și-l lătrau toți cînii, iar glasul lui îți tăia auzul, încît se cutremurau toți cînd se răstea, iară el mai ales răstit vorbea. Așa se face omul care vrea să facă treabă cînd are să lucreze „cu niște brute ca țăranii, din care numai frica scoate oameni".

Orișicît de ștrașnic însă, Vlaicu era și cam sucit, făcea multe d-a-ndoaselea, și prostimea rîdea cîteodată de el văzîndu-l că nu ia boul de coarne, ci de coadă.

Făcuse secerișul și se afla acum în toiul treieratului. La seceriș el adunase snopii ici ceva, colo ceva, dincolo iar ceva, cum i-a venit mai la îndemînă. Ca să nu fie nevoit a purta mașina de ici pînă colo și a-și face arii pe la toate cotiturile, el treiera-n ogradă, unde locul era bătătorit. Paiele nu putea însă să le lase-n curte, căci erau multe și se mai temea și de foc. Pe cînd dar un rînd de care întra-n curte cu snopii de la cîmp, alt rînd scotea din curte paiele ieșite la mașină, și-n toată clipa se-nfundau poverile la poartă. În același timp un rînd de oameni lucra la mașină, alt rînd umplea sacii și-i ducea la grînar, iar alt rînd scotea din grînar, ca să treacă la trior, căci ținea Vlaicu ca și lucrul acesta tot acum să se facă. Era dar o încurcătură și-o gălăgie de-ai fi crezut că se prăpădește lumea, și din toate nu mai ieșea deslușit la iveală decît glasul acum răgușit al lui Vlaicu, care înșira mereu toți sfinții din călindar.

Tot cam așa mergeau la el și altele, dar știa să le-nvîrtească și să le potrivească atît de bine, încît scotea din moșie totdeauna cît scosese răposatul, soțul cocoanei, și atît știa dînsa că și trebuie să iasă. Mai puțin ar fi fost un semn că Vlaicu nu știe să gospodărească, iar mai mult ar fi fost cea mai nerușinată ocară pentru răposatul. De aceea își și avea Vlaicu partea ca la moară, una din opt.

Erau fără îndoială și oameni care ziceau că își făcea Vlaicu și mai mare partea și că, după cum s-au schimbat vremurile, ar putea să iasă și mai mult decît scosese răposatul. Nu era între aceștia și părintele Neagu, care, deși ședea din jos de biserică, poartă-n poartă cu ograda, nu vedea, n-auzea nimic. Om tot mărunt și el, dar bine hrănit și cam durduliu, părintele Neagu avea opt copii

în ființă, dintre care cel mai mare de șaptesprezece ani, era voios și dulce la fire, făcut, parcă, anume să rîdă toată viața lui și cu ochii, și cu gura și să nu se amestece-n lucruri care nu-l privesc. Cocoana Marița, căreia îi plăceau și oamenii care rîd, și copiii mulți, rînduise să i se deie fără de plată și pe ales cîte un pogon de muncă pentru fiecare copil, pășune pentru două vaci cu prășila lor, pentru o pereche de boi și pentru doi cai, precum și lemne din pădure. Iar celelalte urmau sîmbetele, de sfintele sărbători ori toamna, cînd se cărau toate la cămară. Ce mai avea el să se strice cu lumea amestecîndu-se în lucruri care, la urma urmelor, nu-l priveau?

Iară primarul, Nică al lui Voicu, știindu-se om al stăpînirii, își căuta de slujbă, ca să n-o pată ca Mitu, fostul primar, pe care Vlaicu-l scosese vinovat. De! carele de fîn, sacii de grîu și de ovăz, curcanii grași și butoiașele de țuică ori de vin nu altul i le trimitea subprefectului.

Era însă Ciornă, învățătorul, om slab și înalt, care se știa superior față cu ceilalți și nu putea să-l ierte pe pomanagiul de popă, care se-ntîlnește mereu cu cocoana, dar fățarnic, ca toți popii, nu-și deschide gura, ca să o lumineze.

— Aveți răbdare, că toate le vede Dumnezeu și le drege!

— Dar cocoana nu înțelege, i se răspundea.

— Ei! — grăi dînsul — o să mai vie pe aici și alții, care-nțeleg.

Îi era lui Ciornă destul s-audă vorba aceasta ca să i-o șoptească lui Vlaicu, care nici dealtminteri nu se-ndoia că e zavistnic popa, ca toți popii, îți rîde-n față, dar știe multe și te sapă prin ascuns.

Doi se speriară dar cînd trăsura trasă de patru cai cu clopoței trecu pe lîngă cgradă la deal: Văleanu, care ședea-n trăsură și nu înțelegea gălăgia ce se desfășura sub ochii lui la mașina de treierat, și Vlaicu, care înțelegea acum cine anume era să vie.

Nu știa nimeni mai bine decît dînsul cine e Văleanu și ce rost are el la Răstoacă; știind dar că popa e cel ce l-a făcut să vie, a grăbit să fie cel dintîi care îi vor-

beşte şi să-i spună din vreme că cei de la primărie sunt nişte proşti ce nu înţeleg nimic, învăţătorul e un sec înfumurat şi-un zurbagiu, care impuie capetele oamenilor, iar popa e un beţiv şi-un zavistnic, care umblă toată ziua cu minciuni.

Întors apoi acasă, el a stat pînă după miezul nopţii la masa lui de lucru, ca să-şi revadă socotelile şi să-şi pună în rînduială hîrtiile, iar în zori de zi i-a pus pe oameni să ridice gunoiul şi să curăţe bălăriile, să rînească grajdiurile şi să ţesele vitele. Cînd se lumina de ziuă, pretutindeni era curăţenie şi bună rînduială, cazanul maşinii era înfierbîntat şi peste puţin oamenii au întrat în lucru.

Era frumuseţă mare să-l vezi acum pe Vlaicu potolit şi dulceag de a-i fi crezut că nu e în stare să smulgă o pană din coada unui răţoi. Îi lua pe toţi cu binişorul şi muncea plin de pleavă şi de prav în rînd cu ceilalţi, căci aşa se-ndeamnă oamenii la lucru, şi spor vede numai stăpînul care pune şi el mîna.

Ana, nevasta lui Florea lui Colac, o femeie curăţică, sprintenă şi cam ţanţoşă, ridica snopii-n furcă şi trăgea din cînd în cînd cu coada ochiului.

— Mare bunătate de om s-a făcut ciocoiul, grăi dînsa aşa mai printre dinţi. Să-l pupi, şi nu altă. De-ar da bunul Dumnezeu să mai steie coconaşul pe aici, că vedem şi noi zile mai bune.

Vlaicu o auzi şi-ar fi luat-o-n palme dacă n-ar fi ştiut-o că e de casa popii, care îi dedea nas fiindcă îi venea preutesei ajutor mai la una, mai la alta. Şi-a crestat-o însă, pînă după plecarea lui Văleanu.

Văleanu însă nu venea. A trecut prînzul cel mic şi cel mare, şi el n-a venit.

„Ce vor fi clocind?! se-ntreba Vlaicu, căci nu puteau, în gîndul lui, doi oameni să stea într-un colţ fără ca să pună vreo mişelie la cale.

S-a făcut, în sfîrşit, seară, şi Văleanu tot n-a venit să vadă curtea curată, grajdiurile rînite, socotelile şi hîrtiile puse-n rînduială.

Păcat era de bunătatea lui Vlaicu!

„Şi asta — îşi zise el — tot popa mi-a făcut-o!"

Văleanu nici că se gîndea să turbure stăpînirea lui Vlaicu.

Se bucura cocoana Mariţa că i-a venit nepotul parcă cu gîndul ca să stea mai mult la dînsa, dar slăbiciunile bătrîneţelor sunt ca ale copilăriei, motanul ei era motanul ei, găinile ei erau găinile ei, şi de dragul nimănuia-n lume ea nu-şi strica rostul vieţii. Umbla dar Văleanu în coada ei de ici pînă colo, şi prin curtea de păsări, şi pe la grajdiuri, şi pe la straturile de flori, şi prin cămaiă, şi pe la războaie, iară ea se bucura că poate să-l poarte, şi nu se-ndoia că şi lui îi fac toate plăcere mare. Îi şi făceau mai multă decît alte dăţi, daiă i-ar fi făcut şi mai multă dacă n-ar fi umblat cu dînşii şi Mariţa cea mică, fina, fără de care cocoana Mariţa nu se simţea bună de nimic. Nu-i vorba, Mariţa era fată foarte drăguţă, vioaie şi de tot sfiicioasă, dar deşi era oacheşă şi mărunţică, semăna cu Fira, cum semăna între ele toate fetele de şasesprezece ani, şi el ar fi voit să fie mai mult singur cu mătuşa lui.

Mai era apoi şi alta.

Vlaicu avea o fată cam de vîrsta Mariţei şi trei băieţi mai mici: părintele Neagu avea cinci copii, care alergau! Ciornă avea şi el patru: toţi copiii aceştia se adunau din zori de zi şi nu se mai despărţeau decît seara. Dacă-i alunga Vlaicu de la arie, se adunau la popa; dacă-i lua popa la goană, treceau la şcoală; dacă băga învăţătorul spaima în ei, o apucau la deal; dacă i-ar fi închis fiecare pe ai săi în casă, ar fi fugit desculţi şi cu capul gol pe fereastră şi tot s-ar fi adunat undeva. Iar în fruntea lor aleargă totdeauna Ursu, un cătelandru durduliu, cu părul mare, cu urechile pleoştite şi cu labele tăpăloage şi bădărănoase. N-ar fi putut nimeni să spuie al cui e, căci dormea unde-l prindea noaptea, dar de obicei se ţinea după Mariţa cea mică fiindcă ea-l luase de la curtea cocoanei, şi Vlaicu nu putea să-l suferă, căci zicea că se ţine de casa popii.

Aşa, după-amează zi, droaia trecea pe la curte şi trimitea pe vreunul mai prostănac să cheme pe Mariţa ori s-o-ntrebe ceva, iară cocoana nu putea să vadă copii fără ca să-i mîngîie. Nu se poate însă să mîngîi

un copil așa-n sec, fără ca să-i și dai ceva, fie măcar și numai o lingură de dulceață.

— Haide, veniți și voi — le zicea apoi cocoana celor rămași la poartă — și se făcea dandana mare, căci Ursu, care nu era poftit și el, începea să alerge ici după o rață, colo după o gîscă ori după o curcă, copiii după el, iar dulăii după copii, de era gălăgie ca la aria lui Vlaicu.

Și asta era ceva ce nu-l lăsa pe Văleanu să se coboare-n vale, căci, o ținea pe baba-n loc și el n-ajungea să stea singur cu dînsa.

Om care nu s-a luptat în viața lui cu nici o greutate, n-a-nfruntat nici o primejdie, n-a fost niciodată nevoit să-și adune toate puterile, el nu știa să voiască prin sine și sta acum neajutorat, așteptînd să-l împingă, cineva, să-l adimenească ori să-l facă silă.

„Nu s-a sfîrșit încă" își zicea, dar nu era-n stare să-și dea seama nici măcar cum ar dori el să se urmeze și să se sfîrșească, căci nu era om deprins a primi răspunderea faptelor sale.

Nace Velicu își căutase dinadins băieți săraci drept gineri pentru ca să nu-și dea fetele slugi la casa bărbatului. Judecătorul era fiu de plăcintar, advocatul fiu de portar, iar inginerul fiul unei văduve: toți trei trebuiau să simtă că prin soțiile lor și prin socrul lor s-au ridicat.

Cu băiatul însă Nace ținea să intre-n rîndul boierilor și aici se-ntîlnea și cu ginerii săi, care căutau legături, și cu fetele sale, care voiau să intre-n lumea cea bună.

Slugă la stăpîn Văleanu nu voia să intre, dar nu se putea împăca nici cu gîndul că surorile lui să se uite la ea peste umăr. De aceea îi fulgerase-n cîteva rînduri prin minte gîndul să se ducă perdut în lume, iar acum își aducea aminte cum mătușă-sa-l chemase să vie la dînsa.

Și pentru aceste se cerea însă voință, hotărîre, oarecare bărbăție, tot lucruri care lui îi lipseau, și aștepta ca bătrîna iar să-l cheme, așa, din întîmplare.

Abia ziua a patra, după-masă, la cafele, au ajuns să stea timp mai îndelungat împreună.

Din întîmplare Anica deduse la cafele și vișinată, iar vișinata, foarte bună, era făcută de Marița cea mică după îndrumările primite de la nașa ei.

— Bună fată! grăi bătrîna gustînd nițel cîte nițel din vișinată. Mare giuvaer! Fericit om popa: opt copii, și toți în viață. Dac-aș mai ajunge să te văd și pe tine om așezat!

Văleanu îi sări oarecum în vorbă.

— E foarte greu, zise el. N-aș putea s-o fac numai după placul meu, ci-ar trebui să țiu seamă și de dorințele altora.

— Foarte cuminte! grăi bătrîna, care se gîndea la dorințele ei de acum. N-ai s-o iubești numai tu, ci și cei ce țin la tine.

— Ei ar vrea însă să iau vreuna căreia nu-i ajungi cu prăjina la nas, întîmpină el.

— Nu, strigă cocoana Marița. Să nu ții seamă de fumurile lor! Să faci ce vrei tu! Să-ți iei o fată cum a fost mama ta — uite, una ca Marița — care știe ce să facă la casa ei și n-are vreme să umble sălăhuie prin lume. Tu ai destul și pentru tine, și pentru alții — urmă dînsa — și n-ai nevoie să rîvnești: sunt aici peste trei mii de pogoane și locuri de bani gata. Stai aici și nu-ți pasă de nimeni.

Aici voise Văleanu să ajungă.

— De! așa tot s-ar putea, grăi dînsul strîmtorat. Îi era însă foarte greu să vorbească. Mai ales de cînd primise înapoi brățara și broșa, el o punea pe Fira foarte sus în gîndul său și i se părea lucru neiertat să-i vorbească cuiva despre dînsa.

Cocoana Marița, și femeie, și bătrînă, vedea că are ceva pe sufletul lui și se mai apropie de dînsul.

— Ia spune — stărui dînsa — nu cumva?!... Mie poți să-mi vorbești. Cui adecă, dacă nu mie?!

— Nu e nimic hotărît, grăi dînsul. Voiam numai să zic că așa cum zici d-ta nu ar fi tocmai de tot greu. S-ar găsi multe. Am făcut, ca să spun ceva, la Bușteni cunoștința unei domnișoare, o fată de fierar.

Bătrîna iar se dete înapoi.

— Cum? Așa, fără ca să o cunoască măcar cineva dintre noi?! grăi dînsa.

Văleanu se căia c-a scăpat vorba. Era în adevăr o pripire, cînd nimeni n-o cunoștea și nici el însuși nu avea un gînd hotărît. Nu se-ndoia că dînsa ar fi în stare să-i adimenească pe toți dacă ar cunoaște-o; cum însă ajungea el a-i face s-o cunoască?!

— Dar nu zic nici eu nimic, ci am vorbit numai așa, răspunse el și le lăsă deocamdată încurcate.

Vorba era numai că ceea ce știa cocoana Marița trebuia să afle mai curînd ori mai tîrziu și Luța, iar de la Luța vorba trecea prin Anica la toată lumea.

II

„Omul lui Dumnezeu!" ziceau toți cei ce-l cunoșteau pe părintele Neagu, care totdeauna rîdea, pentru toți avea cîte o vorbă bună, nu era-n stare să-i facă nimănuia vreun rău și pe toți îi ajuta cu cîte un sfat părintesc, căci altăceva de la popi nu prea poți să iai. Vlaicu știa însă că e prefăcută bunătatea aceasta și că în dosul feței zîmbitoare se ascunde cea mai haină fire.

Își făcea bietul de el socoteala cîte a vroit și n-a îndrăznit să facă fiindcă-l avea pe afurisitul de popă în spinare, și cîte-ar face dacă nu l-ar ști aci, poartă în poartă, spion ce stă zi și noapte la pîndă și-i ispitește pe oameni, ca să le afle toate. Multe rele ar fi făcut popa dacă Vlaicu n-ar fi știut să-l țină de scurt, ca să-și pună pază gurii.

Cine era, la drept vorbind, cocoana Marița?

O dulceață zaharisită ori un cozonac nu pe din destul dospit, o crîmpiță-n război ori o împunsătură greșită-n gherghef, cîteva ouă stricate subt o cloșcă ori un pui plouat erau pentru dînsa lucruri cu mult mai mari decît o grindină pe o moșie, o secetă îndelungată ori o scădere de cîțiva lei la chilă în prețul bucatelor. Aceste nu erau urmări ale pripirii ori ale lipsei de purtare de grijă, ci lucruri rînduite de Dumnezeu, pe care ai să le primești fără de cîrtire.

Ea-și număra-n fiecare zi păsările și era nemîngîiată cînd îi lipsea vreun porumbel și s-ar fi făcut foc dacă i-ar fi lipsit, Doamne ferește, vreun măr din cămară

ori vreo lingură de dulceață dintr-un borcan, dar nu știa cîte chile de grîu ori de porumb i s-au strîns pe moșie, cîte vedre de țuică au ieșit din livezi, cîte butoaie de vin sunt în pivniță ori cîți stînjeni de lemne au fost cărați din pădure. Aceste-l priveau pe Vlaicu: de ce-l mai ținea și-i făcea și parte dacă ar mai fi trebuit să ostenească și să-și bată capul și ea?

Ținea dar și Vlaicu s-o ferească de asemenea griji, căci de aceea era „cucoana", și vai ar fi fost și amar de capul omului care ar fi îndrăznit s-o supere pe cocoană cu vreo cerere ori poate chiar cu vreo plîngere. Lasă că mînca trînteală, dar nu-l mai ierta Vlaicu și nu-l mai primea pe moșie.

O știa aceasta și-și păzea treaba.

Acum se schimbaseră toate, căci mai era pe lîngă cucoana cineva care putea să le vadă toate și să-și bată capul, ceea ce-l neliniștea pe Vlaicu mai ales acum, spre toamnă, cînd toate se adună, se numără și se trec la socoteală.

O singură răsuflătoare îi rămînea: să se vîre sub pielea lui Văleanu.

Văleanu însă îi părea om neapropiat.

Umbla așa fără de rost și oarecum buimac mai pe la vie, mai prin livezi, mai prin pădure, ba într-un rînd s-a dus chiar pînă la schit, unde a stat o zi întreagă, și prietenii lui ar fi rîs de s-ar fi prăpădit dacă l-ar fi văzut umblînd după el cu droaia de copii, pentru care avea acum un fel de slăbiciune.

Într-una din zile, Ana, care se afla cu bărbatul ei la porumbiște, i-a dat acestuia brînci, și Florea lui Colac, văzîndu-l cu droaia de copii după el, și închipuindu-și-l om cu inimă bună, cum îl știa din copilărie, i-a ațînut drumul.

— Sărut mîna, coconașule, îi zise. Să mă ierți că te opresc din drum, dar te știu om bun și am să-ți fac o rugăminte dacă Dumnezeu mi te-a scos în cale.

— Ce e, omule? întrebă Văleanu, care ținea să fie socotit om bun.

— Să vezi — îi zise Florea — nu știu dacă-ți vei mai fi aducînd aminte de mine, că vii de la o vreme cam rar pe aici. Eu sunt Florea lui Colac și te știu de cînd eram

copii, că ne jucam împreună pe colo prin livezi și prin pădure. Am nevastă curățică și foarte harnică și de treabă — urmă el cu învederată mulțumire — și ni-a dat Dumnezeu pînă acum trei copii.

Văleanu parcă-și aducea aminte de el.

— Să-ți trăiască! îi zise.

Ar fi trebuit să mai zică și: „Cei mulți înainte", dar în lumea în care trăia dînsul se perduse obiceiul acesta și se zicea: „Să te ferească Dumnezeu de alții!"

— Sunt acum vreo trei ani — urmă Florea — a murit tata, Dumnezeu să-l ierte, și n-aveam cu ce să-l îngrop și să-i fac pomenile, căci avuse[se]m și eu cheltuieli mai cu nunta, mai cu botezul copilului, că, de! creștini suntem. Am alergat dar și la unul, și la altul, ca să mă ajute ...

— Să te fi dus la Vlaicu, grăi Văleanu.

— Aoleo! întîmpină Florea. De ăla nu poți să te apropii. Lasă că-ți ia șapte pei cînd te știe în strîmtorare, dar mai și mănînci trînteală dacă nu-i întri-n voie. Am cu el o socoteală de vreo cinci ani, muncesc întruna ca s-o scad, dar nu știu cum mă răfuiește, că tot dator îi rămîn. M-a ajutat Mitu, care atunci era primar, cu șaptezeci de lei, de mi-am făcut datoria. Camătă nu mi-a cerut omul lui Dumnezeu, dar i-am lăsat cele trei pogoane ce mi-au rămas de la tata, ca să le folosească el pînă ce nu mă voi fi lesnit să-i înapoiez banii.

Văleanu nu punea-n lumea aceasta nimic mai presus de banul care ți le aduce toate.

— Bine, omule — îi tăie dar vorba — cum zici că nu ți-a luat camătă cînd i-ai lăsat cele trei pogoane, care fac în doi ani îndoit cei 70 lei?

— Tocmai asta e! stărui Florea. Camătă nu-i, dar e păcat să-i mai las pămîntul și pe al patrelea an, care-ncepe de Sf. Dumitru. Am făcut ce-am făcut și-am adunat patruzeci de lei, mi-ar mai trebui treizeci, și o să-i muncim cinstit, nevasta mea și eu.

Văleanu stete puțin pe gînduri. Nu se-ndoia c-o să plătească Florea, care a fost în stare să-și dea pogoanele fără ca să se plîngă, și mare lucru nu ar fi fost să-l ajute cu treizeci de lei. Pentru aceasta s-ar fi cerut

însă oarecare pricepere, oarecare voință, oarecare avînt, tot lucruri pe care Văleanu nu putea să le aibă din lumea în care trăise.

— Să te duci la Vlaicu — îi zise — și să-i dai biletul acesta, în care-i spun să-ți dea cei treizeci de lei.

El scoase apoi un bilet de vizită, scrise cu creionul cîteva vorbe pe el și i-l dete, închipuindu-și c-a făcut un lucru mare.

Florea luă biletul și se uită cu fața înăcrită la el. Tocmai de Vlaicu voise să scape și i-o și spusese aceasta destul de respicat.

— Nu mă duc nici tăiat! își zise el amărît.

— Ba o să te duci, stărui Ana, care pe lîngă toate celelalte mai era și hărțăgoasă. Aș vrea eu să-l văd pe Vlaicu ce zice și ce face cînd vede slova aceasta.

— Zice și face tot ceea ce-i place lui, întîmpină Florea. Boierii ca ăsta sunt slugi la slugile lor: te-ncurcă, apoi pleacă și te lasă încurcat.

N-a scăpat, cu toate aceste, Florea de gura nevestei pînă ce nu s-a dus cu biletul.

Vlaicu citi biletul în mai multe rînduri.

„Ferit-a Sfîntul!" își zise.

El știa cîtă bătaie de cap a avut pînă ce li-a tăiat sătenilor pofta de a se duce la cocoana.

Nu lipsea acum decît ca ei să prindă obiceiul de a lua bilete de la nepotul cocoanei. Și cine face începutul? Tocmai bărbatul Anei, care trăia mai mult la casa popii decît la bărbatul ei.

Biletul era însă pe masă, și Vlaicu nu putea zice că nu dă.

— Măi — îi zise lui Florea — mă crezi tu pe mine atît de prost ca să nu înțeleg că popa te-a pus la cale să te duci la coconașul? Cum crezi că am să te ajut, cînd te văd lucrînd prin ascuns cu popa?!

— Sfinte Arhanghele! exlamă Florea crucindu-se. Ce am eu cu popa?! Caut de nevoile mele și mă dau cu cei ce pot să mă ajute-n ele.

— Ori te lași să fii prostit de nevastă-ta — urmă Vlaicu — țanțoșa și guraliva aceea, care șade toate zilele cu popa și chibzuiesc împreună cum să-ți pună fitil.

Florea înghiți un nod. În adevăr Ana îi dăduse la toate brînci, și se putea ca popa să fie la mijloc.

— Vino la timp mai potrivit, adăugă Vlaicu. Mai va pînă la Sf. Dumitru.

Florea plecă rău cătrănit c-a ascultat de nevastă-sa; sosit apoi acasă, se luă la ceartă cu Ana, ceea ce numai de tot rar se-ntîmpla, dar lucru greu nu era, căci ea ușor ajungea să-l facă „blegotenie de om". El apoi una, ea alta, s-au petrecut lucruri slabe, încît ziua următoare s-a dus vorba printre vecini, ba și mai departe, că Florea și-a bătut nevasta fiindcă umblă prea mult pe la popa.

„Tot i-am mirosit eu bine!" își zise Vlaicu, și puse la cale pe Sanda, servitoarea lui, să ducă vestea la Anica, pentru ca aceasta să i-o deie Luței.

Seara apoi, cînd o dezbrăcă pe cocoana Marița, Luța-și făcea de lucru prin iatac.

— Cocoană! grăi dînsa pe șoptite, deși erau numai ele singure. Știi că s-a întîmplat ceva? Florea lui Colac — mi-e și greu să-ți spun — și-a prins nevasta cu popa.

Cocoana Marița se uită lung la ea. Lucrul i se părea și ca năpăstuire atît de urît, încît îi venea să-i tragă o palmă.

— Minciună... mișelie!... izbucni dînsa. Ticălos cine ți-a spus-o.

— De! — grăi Luța — și eu parcă aș fi gata să bag mîna-n foc pentru el.

Bănuitoare însă ca bătrînii, care se plîng mereu că lumea s-a stricat, și se tem ca nu cumva să fie prostiți, cocoana Marița s-a pus pe gînduri. Nu credea, dar nici nu se mai avînta, și în ziua următoare Marița, fina ei, biata fată, îi era și mai dragă, căci rău era pentru ea și dacă era adevărat ceea ce se zicea, și dacă îl năpăstuiau pe popa.

N-o nimerise dar Vlaicu, și pe-nserate, cînd Sanda a venit să-i spună că cocoana e foarte supărată pe cei ce-l grăiesc de rău pe popa, el se plimba încă mai supărat prin casă.

— De, boierule — grăi Sanda — ține nu atît la popa, cît la Marița, fina ei, pe care ar vrea, așa zice lelea Luța, s-o mărite după coconașul.

Vlaicu se opri și se uită sperios la ea.

— După Văleanu?! exclamă el.

— Așa zice Anica că i-a spus lelea Luța, răspunse Sanda.

Lui Vlaicu îi venea să răcnească.

O cunoștea pe cocoana Marița și-o știa că e zănatică. Dacă i-a întrat un purice în ureche, nu i-l mai scoate nimeni. Da! e-n stare s-o facă. La ea toate sunt cu putință! Iară el?! Fata e curățică și deșteaptă, vicleană ca tatăl ei: ce nu faci ca să poți lua o moștenire frumoasă și mare?!

„Stai, popă, că te joc eu, ca să nu mă mai uiți cît vei trăi! grăi în cele din urmă.

Stai — urmă iar gîndindu-se la Văleanu — că mai sunt și alții care au să spună cîte-o vorbă, mai sunt judecătorul, și inginerul, și advocatul, mai ales el."

El se așează apoi la masă și îi trînti d-lui advocat și deputat Iorgu Palea, cu slovă prefăcută, următoarea anonimă:

„Sărut mîna, cucoane Iorgule,

Să băgați, vă rog, de seamă că Vlaicu, administratorul de la Răstoacă, un pungaș de frunte, și popa Neagu, un bețivan și un gheșeftar să-i cauți pereche, umblă cu fel de fel de metehne ca să-ncurce pe fata popii cu nepotul cucoanei, un sălăhui care s-a pripășit de cîtva timp pe acolo, și s-o prostească pe cocoana, babă ajunsă-n anii copilăriei. Lucrul e pus la cale, și dacă nu le faceți cît mai curînd vînt celor doi tovarăși de treburi, azi, mîne cucoana Marița-și trece toată averea pe numele nepotului său, că ține la fata popii, care îi este fină și ca copil de suflet.

Un om de credință"

Ziua următoare apoi el a plecat dis-de-dimineață la oraș, ca să trimită de acolo scrisoarea, pentru ca nimeni să nu-l poată bănui pe el de a o fi trimis.

III

D-l advocat Iorgu Palea era om deştept, muncitor şi cinstit, cîştiga, mai ales de cînd era deputat, peste douăzeci de mii de lei pe an, luase cu cocoana Zinca trei sute de mii de lei zestre şi avea trecere, dar tocmai aceasta-l punea-n rîndul oamenilor nevoiaşi.

Trecerea o au de obicei oamenii feriţi de nevoi; dai însă de multe nevoi cînd te pui în rînd cu aceştia. Îi faci azi unuia o vizită şi ţii să-l primeşti cam cum te-a primit el dacă mîne ori poimîne-ţi întoarce vizita. Te-a poftit el la masă, şi ţi-e greu să te duci dacă nu-ţi dă mînă să-l pofteşti şi tu, căci altfel te ia cam peste umăr, ceea ce-ţi scade trecerea. Cu cine te legi, cu acela ai să te potriveşti, ori nu te mai legi, şi mai ales cocoana Zinca ţinea ca soţul ei să nu se deie de gol prin felul lui de a se prezenta în lume. Tu, dar case cu lărgime, tu, mobilă potrivită, tu, slugi destule, ba cocoana Zinca ţinea să-şi aibă şi trăsura deschisă, şi cupeaua, ceea ce-i plăcea şi d-lui Palea, căci una e să umbli pe jos, alta să te aştepte trăsura la scară, şi lumea te preţuieşte şi după biciul vizitiului.

Alerga dar d-l Pelea de dimineaţă pînă noaptea tîrziu şi ostănea, îşi călca adeseaori pe inimă şi-nghiţea la nevoie şi noduri, dar socotelile tot nu-i ieşeau cum ar fi trebuit să iasă, şi nu o dată a trebuit să plătească socru-său la scadenţă pentru dînsul.

Primind anonima, l-a chemat dar pe Vlaicu la Bucureşti, ca să-i ceară socoteală şi să-l bage-n răcori.

Vlaicu, care tocmai aceasta o voise, l-a luat cu dînsul şi pe Nică, primarul, ca să-l aibă-ntr-ajutor.

— Ferească Sfîntul, cocoane Iorgule, grăi dînsul foarte mirat de cele cuprinse-n anonimă. E năpaste! De unde tovărăşie între popa şi mine?! E vreun duşman al meu, care-ncearcă să mă negrească.

— Stau eu mărturie, boierule, stărui Nică. L-ar îneca pe dumnealui, dac-ar putea, într-un păhar de apă. E om vrăjmaş de ne face valvîrtej tot satul. Cînd e beat, tot mai merge, că vorbeşte prostii şi se leagă de muierile oamenilor, dar după ce se deşteaptă, se pune pe zavistii, şi mare minune-ar fi dacă nu ni i-ar răscula-

ntr-o bună dimineață pe săteni. Să spună dumnealui, care știe, cîte îi pate pe urmă.

— Eu n-aș putea să spun nimic, întîmpină Vlaicu, nevinovatul și smeritul. Chiar și dac-aș fi aflînd așa din zvon cîte ceva, sunt slugă la stăpîn, am nevastă și copii și trebuie să tac și să-mi caut de ale mele, ca s-o pot duce bine cu toată lumea. Sunt om sărac, care trăiește pe urma muncii sale, și nu pot să grăiesc de rău pe nimeni. D-ta știi mai bine, că ai diregătoria de-a sta între oameni.

D-l Palea, grăbit ca totdeauna, nu avea timp să-i asculte.

— Vorba e, fată are? întrebă el scurt.

— Ce să zic? răspunse Vlaicu. Nu pot tăgădui: bună, cuminte, curățică, aș putea să zic chiar frumoasă.

— Șerpoaică — adăugă Nică — și stă toată ziua cu cocoana, care îi este nașă și-o ține chip fată de suflet, cum se zice și-n scrisoare.

— Popa umblă și el pe la cocoana? întrebă iar d-l Palea.

— Ba bine că nu! răspunse primarul. Toate sîmbetele se duce să-i citească și s-o descînte și nu umblă degeaba, că ia de toate, și dulcețuri, și putină cu brînză, și costițe afumate, și saci de fasole, și pogoane de muncă, din toate știe să-și facă parte. Să spună dumnealui, că le știe mai bine decît mine.

— Ce să zic? răspunse iar Vlaicu. Cocoana e miloasă și cu frica lui Dumnezeu. Eu fac ce mi se poruncește.

D-l Palea era dumirit.

O știa el pe bătrînă că se-nchină mult și e bisericoasă, obicinuită din copilărie și păcat al bătrînețelor: nu mai încăpea îndoială că e vorba de captațiune și-n capul lui erau puse lucrurile la cale.

Cei doi cumnați ai săi o puneau pe soacră la cale să ceară punerea sub curatelă a bătrînei, iară el însuși, ca să fie sigur de succes, se da în partea ei, îi lua apărarea și-i perdea procesul.

Deocamdată însă trebuia să-i facă vînt popii, ca nu cumva s-o înduplece să-i facă testamentul.

Ziua următoare cccoana Zinca a plecat la surorile ei, ca să meargă împreună la mama lor, iar d-l Palea a trecut pe la Ministerul Cultelor, ca să pună o vorbă.

Alte două zile-n urmă părintele Ilie, protoiereul, a mers gîfăind la Episcopie, unde era mare alergătură, căci preasfinția-sa, foarte supărat, dăduse poruncă să i se facă fără de întîrziere o listă a parohiilor vacante și alta a preoților ce-ar putea să fie mutați fie după cererea lor, fie în interes de serviciu. De ce? Aceasta o știa numai ieromonahul Ilarie, călugărul cel mărunt, care se bucura de particulara încredere a arhiereului tocmai pentru că știa să facă și să tacă.

La el a fost trimis părintele Ilie.

— Bea? întrebă călugărul după ce îi spuse că e vorba de părintele Neagu.

— Nu! răspunse protoiereul.

— E muieratic?

— Nu.

— E zurbagiu?

— Răspund cu darul meu că e unul dintre cei mai de treabă preoți din eparhie, stărui protoiereul.

— Atunci trebuie să fie la mijloc vreun interes superior, grăi părintele Ilarie.

— E vreo arătare? vreo plîngere?

— Nu, o simplă-mpărtășire că proprietara stăruie să fie depărtat, și-ar face bine să ne scape de greutăți cerîndu-și mutarea.

Părintele Ilie știa ce va să zică simplă împărtășire și interes superior: lucrul trebuia să se facă cît mai curînd și fără ca să rămîie vreo urmă la acte.

— N-aș putea să vorbesc cu preasfinția-sa? stărui dînsul.

— De ce să-l mai superi?! răspunse călugărul. Dacă sunt la mijloc interese superioare, nu ne rămîne decît s-o facem, ca să scăpăm. N-o faci sfinția-ta cu bună-voință, o face altul cu-ndîrjire. În fața celui puternic nu-ți rămîne decît să te supui dacă nu-l poți îmblînzi.

„De! își zise protoiereul. O fi la mijloc vreunul care dispune de cîteva voturi, și toți, de la ministru pînă la paraclisier, avem să ne supunem."

— Dac-ar putea să-și găsească vreo proptea bună mai adăugă ieromonahul.

— Dacă ... repetă părintele protoiereu și plecă să-și facă greaua datorie.

În adevăr grea datorie.

Dacă-l chema pe părintele Neagu, care era fără îndoială bine păzit, cădea-n bănuială că-l părtinește. Trebuia să trimită pe cineva la el, ca să-l ispitească așa ca din întîmplare, fără ca el să simtă că e vorba să i se facă, la nevoie, vreo cercetare.

După îndelungată chibzuire, a chemat pe maica Fevronia, starița schitului, care putea să vorbească cu părintele Neagu fără ca cineva să bănuiască ceva.

Maica Fevronia, femeie voinică și încă în putere, nu semăna cîtuși de puțin a călugăriță: călca apăsat, își ținea capul sus și ochii îi umblau parcă era-n toată clipa gata de ceartă.

Ea ascultă cu un fel de umilință lămuririle pe care i le dete protoiereul, apoi se cruci.

Nu era-n stare să-și închipuiască ce-a putut să se-ntîmple ca cocoana Marița să-și schimbe deodată purtările față cu părintele Neagu. Dar nu degeaba fugise ea din lume.

— Se poate, sfinția-ta — zise — toate sunt cu putință. Vezi doi oameni care se ocăresc între dînșii de ți-e mai mare rușinea și fac toate mișeliile ca să se surpe unul pe altul, iară mîne se pupă și merg braț la braț, în vreme ce alți doi, pe care-i credeai legați cu trup și suflet, se dau pe față ca dușmani neînpăcați. Nu mai știi în lumea aceasta pe cine ai și pe cine n-ai să te razămi, de cine ai și de cine n-ai să te temi.

Întorcîndu-se apoi la schit, i-a lăsat părintelui Neagu vorbă că are să-i spună ceva, apoi a trecut pe la cocoana Marița, pentru ca, luînd-o pe departe, să afle ce va fi avînd cu dînsul.

Cocoana Marița ținea mult la maica Fevronia mai întîi pentru că era stariță, apoi pentru că avea firea deschisă și mai ales pentru că o socotea femeie foarte deșteaptă. Cînd veni dar, așa, ca din întîmplare, vorba la cele ce se vorbeau despre popa, ea-și dete fără de încungiur gîndul pe față.

— De — grăi dînsa — o fi, poate, o năpăstuire, dar mîna-n foc pentru nimeni să nu ți-o bagi. Uite — urmă apoi plecîndu-se puțin spre călugăriță și vorbind mai pe șoptite — și băiatul ăsta, nepotul meu, s-a-ncurcat pe acolo, pe la Bușteni, pe unde a fost, cu una, fată de fierar — ce-o fi de capul ei — și n-aș fi crezut, dacă nu mi-ar fi spus chiar el și nu l-aș vedea, că e-n adevăr rău încurcat.

Maica Fevronia ar fi fost în stare să-și bage mîna-n foc, și era acum încredințată că protoiereul e pornit pe cale greșită dacă crede că cocoana Marița-l prigonește pe popa; ea era cu toate aceste supărată pe părintele Neagu fiindcă preuteasa era cea mai bună dintre prietenele ei.

Părintele Neagu însă se ținea și acum tot cu pîntecele cam scos, cu trupul dat pe spate și cu capul ridicat și, sosit la schit, nu băgă de seamă că maica starița era mai posomorîtă decît de obicei în chilia ei luminoasă.

— M-am înființat! grăi dînsul, pornit ca totdeauna pe glumă. Care e porunca? Ori poate că e la mijloc numai dorința de a mă vedea.

— Mai potolește-te, părinte, că ești preot și ai casă plină de copii, grăi dînsa. Prea le iei toate-n glumă, și eu am să-ți spun lucruri grele.

Ea-i spuse apoi din fir în păr ceea ce știa, și multe pe care, după îndrumările primite de la protoiereu, nu avea să i le spună.

Părintele Neagu rîdea și acum.

— Prostii! grăi dînsul. Aceste nu pot să fie decît născociri de ale lui Vlaicu, care, știindu-și păcatele, se teme și de umbra lui. Apa se turbură și iar se limpezește dac-o lași în pace. O să adoarmă și asta.

— N-o lua-n glumă, părinte, că nu adoarme, stărui călugărița. Lucrurile stau așa, că ori îți ceri mutarea, ori îți fac cercetare.

— Eu, mutarea?! întîmpină popa. Cînd vor veni cu carul, ca să mă ducă la groapă.

— Atunci te scot vinovat, grăi călugărița. Fii om cuminte, că lucrurile s-au pornit de sus, de la ministeriu, și s-au pus în picioare toți cei de la Episcopie.

— Dar toate ministeriile și toate episcopiile să se pună-n picioare și nu pot să-mi facă nimic — răspunse popa — cînd nu știu nici măcar ce vină ar putea să-mi pună.

— Vina ți-o găsesc ei și dacă n-o ai, îl încredințăstarița. Dă din mîni și din picioare, că eu ți-am spus și ceea ce nu avem să-ți spun. Caută-ți o proptea bună!

— Proptea?! răspunse popa. Proptele se pun la ulucile care se clatină cînd bate vîntul. Eu stau țeapăn, și la așa ceva nu m-am gîndit niciodată. Mai proptele decît cocoana cu ginerii surorii ei?!

— Pe cocoana să nu te razămi, grăi maica Fevronia. O știi cum e. E supărată pentru că nepotul ei s-a-ncurcat pe la Bușteni c-o fată de fierar și nu se mai apropie nimeni de dînsa. La advocatul să te duci, că e și deputat și are trecere.

Părintelui Neagu i se păreau prea depărtați Bucureștii, dar, zorit de stariță, nu i-a rămas decît să se ducă și acolo.

Cînt te duci la vreun boier, dai, înainte de toate, peste sluga care-ți deschide ușa.

Aceasta o știa părintele Neagu și se bucura că e prieten bun cu Chivu, feciorul de casă al lui Palea, pe care-l cinstise-n cîteva rînduri, cînd fusese pe la Răstoacă, și cu vorbe bune, și cu altăceva.

Chivu, slugă veche, știa multe, pe care nu le știa fie și boierul, fie și cocoana. Cu atît mai vîrtos trebuia să știe ceea ce se vorbea la masă, căci de o slugă credincioasă nu se ferește stăpînul. Nici protoiereul, nici episcopul, nici ministrul nu puteau dar să-l dumerească pe părintele Neagu atît de bine ca Chivu. Tocmai de aceea însă l-a primit pe părintele Neagu parc-ar fi voit să-i zică: „Fugi, nenorocitule, că e vai de capul tău dacă prinde de veste că te afli prin apropiere!" Părintelui Neagu îi trecu deodată pofta de rîs.

— Nu cumva a fost Vlaicu pe aici? întrebă el încet.

Chivu se apropie de dînsul, apoi se traseră amîndoi într-un colț, și Chivu spunea pe șoptite, iar popa asculta cu urechile ascuțite.

Cînd vorba veni la încurcătura cu Mariția cea mică, părintele Neagu izbucni într-un rîs nervos.

— Bine, bre — grăi dînsul — dar asta nu e numai ticăloşie, ci şi prostie. Văleanu e-ncurcat pe acolo, pe la Buşteni, pe unde a fost, cu o fată de fierar, şi n-am decît s-o spun aceasta, pentru ca coconul Iorgu să vadă că l-au prostit şi toate-n capul lor să se spargă.

Acum îşi ascuţi Chivu urechile.

Vorba cu fata de fierar îi plăcea.

— Ba de aşa ceva să te fereşti, grăi dînsul. Altfel se pun la cale asemenea lucruri. Dacă i-o spui sfinţia-ta, n-o crede. Uite — urmă — poimîne, duminecă, pleacă şi boierul, şi cocoana la Văleni. Eu fac o plimbare pe la Buşteni, iar după ce mă-ntorc, îi spun coconiţei, aşa, mai în taină, ca să nu se afle şi boierul că am aflat acolo ceea ce-mi spuseşi. Să fii sigur că i-o spun mai încornurată. Aşa se fac, părinţele, lucrurile în lumea de azi: îi pui fitilul, apoi te dai la o parte şi-aştepţi.

Aşa era fără îndoilă mai bine. Chivu le făcea stăpînilor săi un serviciu preţios şi se plimba pe la Buşteni pe cheltuiala părintelui — dus, întors, mîncare, udătură, ba şi ceva pentru ostăneală, căci de pomană nu aleargă nimeni.

A dat popa bucuros, căci îi rîdea barba cînd se gîndea cît de necăjiţi o să fie Vlaicu şi Nică după ce li se va fi dat pe faţă mişelia.

Chivu, căutînd la Buşteni urma lui Văleanu, a dat peste Spiridon, Gogu şi ceilalţi, care nu-şi putuseră da seamă ce-l va fi făcut pe prietenul lor să plece aşa deodată.

Ei săriră ca-nţepaţi de vespi cînd Chivu aduse vorba la fata de fierar.

— Auzi d-ta! strigă Gogu. Sora lui Tănase! Care va să zică el cu ea se-ntîlnea la Sinaia!

— Cu dînsa se plimba pe la Predeal şi pe la Braşov! adăugă Costică.

— Giuvaer, boboc, bre! stărui Spiridon. Acum înţeleg eu de ce a plecat el aşa deodată. A mers după dînsa.

Ştiau acum şi ei, ştia şi Chivu cum stau lucrurile, iar ziua următoare au aflat şi Buştenii, ba a mers vestea şi la d-na Raitu, care era interesată s-o deie mai departe.

În curînd se șoptea și prin mahalaua unde toți o știau pe Fira încă de copilă mică și de mult băgaseră de seamă că ea nu mai e cum a fost.

IV

„Nu-mi mai place! Nu mai e cum a fost", își zicea Marghioala uitîndu-se cu ccada cchiului la Fira.

Stetea și se mira cum poate cineva să treacă în atît de timp scurt prin atît de mari schimbări.

Cîteva săptămîni trăite-n lume, și nu-i mai ședeau ochii ca mai înainte-n cap, și altfel îi umblau cînd trecea printre oameni. Altfel călca, altfel își mlădia trupul în mersul ei, altfel își prindea rochia acum mai lungă, altfel își sugea buzele și-și potrivea zîmbetul: era parcă caută pe cineva și-și dă-n fiecare clipă silința să fie văzută și să-i vadă și ea pe toți și să afle cum se uită fiecare la dînsa. Era femeia care se știa frumoasă și adimenitoare și ține să se bucure cît mai des de acestea văzîndu-se admirată de alții și pizmuită de altele.

Schimbată era însă Fira mai ales în casă, unde sempedeca de toți și de toate.

Mama ei i se părea femeie simplă. Sora ei și frații ei mai mici o supărau prin întregul lor fel de a fi. Calfele și ucenicii îi erau o adunătură de oameni ordinari. Marghioala era o slugă proastă, căreia i se dedea prea mult nas. Dinu era cel mai vrednic și mai bun om, dar un fel de bădăran, care nu știe să-și dea bunătatea în o formă plăcută pe față.

Toate aceste ea nu le spunea, dar și le gîndea Marghioala cînd o vedea cum strîmbă din nas. Se vedea din toate că nu mai e mulțumită de lumea în mijlocul căreia se află și că e ceva ascuns în sufletul ei.

Așa și era, și adeseori o cuprindea iar sîmțămîntul că e prea mare jertfa adusă de dragul lui Dinu, care căuta de treburile lui parcă dînsa nici n-ar fi pe lume.

Lucrurile nu puteau să rămîie așa și nici n-au rămas.

Costache, întrămat în timpul celor din urmă cîteva săptămîni petrecute la aer curat și la viață cu bună

rînduială, nu se mai socotea om cu slăbiciune și iar umbla după daraveri, petrecea cu bunii săi prieteni, se cinstea și se-ntorcea serile tîrziu acasă. În zadar îl sfătuia mai unul, mai altul să mai lase treburile în seama lui Dinu, căci el se simțea om în putere și nu-l ierta firea să-și petreacă viața în nelucrare.

Trei săptămîni a dus-o așa, apoi l-au găsit într-o dimineață mort în culcușul lui.

Li-a fost mare tuturora durerea, dar lucrul acesta li se întîmplă tuturora: i s-a făcut înmormîntare frumoasă, cu dric tras de patru cai, cu prohod citit la biserică, cu cor de băieți și cu muzică, s-au îmbrăcat cu toții în negru și l-au jeluit, i s-au făcut pomenile cuvenite, și știau cu toții că de acuma înainte cîrma casei o are Dinu.

Dinu însă umbla cu frică, nu îndrăznea să facă nimic și numai stăpîn nu era.

Abia acum simțea cît de greu lucru e să ai pe răspunderea ta o casă mare și o mulțime de daraveri încurcate, o fată mare și una mai mică, un băiet dus în străinătate și alți doi acasă, iar alăturea cu tine o văduvă care n-a făcut în viața ei nimic de capul ei.

Nu se simțea Dinu destoinic să poarte asemenea sarcină, căci dacă nu-i ieșea ceva bine, nu-i mai priia mîncarea, nu-i sporea lucrul, nu-i tignea somnul și-l vedea mereu pe Costache-n vis.

Trebuia cu toate aceste s-o ducă înainte, și singurul suflet pe care se putea răzema era Marghioala.

Dacă vreo daravere ieșea bine, el se bucura ca un copil și făcea cu el cine ce voia; dacă alta ieșea rău, el își făcea inimă rea, se cătrănea și nu mai putea nimeni să între-n voile lui.

Marghioala își păstra în toate împrejurările cumpătul și-l potolea și pe el.

Tănase n-a venit la înmormîntare, dar a mai cerut două mii de lei.

Dinu era foarte amărît. Lasă că cheltuise mult cu înmormîntarea, dar abia de curînd luase Tănase bani, și nu voia să-i mai trimită.

Marghioala-l dumiri că trebuie să-i trimită, căci Tănase era major și nu se afla ca ceilalți copii sub epitropia lui.

— Trimite-i — grăi dînsa — dar din partea lui, și spune-i să vie cît mai curînd să ia ceea ce i se cuvine.

— Așa-i, zise Dinu. Noi n-o să muncim și pentru dînsul. O să-i scad din capete, dar din cîștiguri nu i se cuvine parte.

Dumineca următoare apoi, cînd treceau socotelile în condică, ea se uită nedumirită la el.

— Bine — îi zise — dar văd că i-ai trimis două mii de lei în cap.

— Fără îndoială, răspunse Dinu. Așa rămăsese vorba să fac.

— Dar trebuia să scazi cheltuielile făcute cu trimiterea banilor, întîmpină ea.

— Ei — grăi dînsul — pentru cîțiva lei atîta încurcătură.

— Să mă ierți, stărui dînsa. Mică ori mare să fie încurcătura, cinstea e cinste: un gologan dac-ar fi, nu poți să-l treci în socoteala celorlați patru copii.

— O să-i dau de la mine, întîmpină Dinu strîmtorat.

— Îmi pare rău, grăi dînsa. Alergi, îți bați capul, muncești de te trec nădușelile și aș înțelege să dai pentru un sărac, pentru o văduvă, pentru un orb ori pentru un olog, dar nu pentru Tănase, care se plimbă și-și face toate chefurile. Așa n-o s-o duci departe.

Dinu era foarte supărat de acest amestec în treburile lui, dar de aici înainte o mai întreba și pe ea cînd voia să facă ceva.

Azi apoi una, iar mîne alta ca aceasta și lucrurile au ajuns încetul cu încetul acolo că adevăratul stăpîn al casei era Marghioala, fără de care nici Lina, nici Dinu nu mai făcea nimic.

Mai era însă și Fira în casă.

Fănică era trecut acum de treisprezece ani și rămăsese corigent în a doua clasă gimnazială. Nu era lucru mare, căci din 64 de băieți trecuseră 16, căzuseră 14, iar ceilalți erau corigenți. Dinu era cu toate aceste de părere c-ar fi mai bine ca băiatul să pună șorțul și să-nvețe meseria cu care tatăl său își agonisise averea.

Lina ar fi dorit-o și ea aceasta. Fira ținea însă ca din fratele ei să iasă un om, și nici Dinu, nici Lina nu erau în stare să se pună-n pizmă cu Fira. Nu s-a pus nici Marghioala, dar peste cîtva timp s-a-ncăpățînat băiatul, a pus șorțul și nu mai voia cu nici un preț să meargă la școală, iar Fira știa că numai Marghioala a putut să-l scoată din minți.

Marghioala o ducea cu toate aceste și cu Fira destul de bine.

În timpul cît Fira a lipsit de acasă, toate au mers și fără de dînsa. A mai urmat apoi și zăpăceala cu moartea lui Costache. Nu prea se sîmțea dar că Fira nu mai ținea rînduiala la masă, nu mai gătește bucate, nu mai deretică prin casă, ba Marghioala îi făcea adeseori și patul. Tot mai umbla însă Fira după cumpărături, ba chiar ținea să-ți facă de lucru prin oraș, se înțelege mergînd ea înainte și Marghioala cu coșul după ea.

Marghioala, fată voinică și nu urîtă, era și foarte sîmțită și se gătea curat cînd ieșea din casă. Era o frumuseță s-o vezi pe Fira cu asemenea servitoare după ea.

Cînd era însă supărată, Marghioala avea multe de lucru și nu mai putea să aștearnă și patul Firei, o făcea pe aceasta să aștepte și nu se mai gătea înainte de a ieși cu dînsa, ba, grăbită, nu mai mergea după ea, ci alăturea cu dînsa, apuca din cînd în cînd înainte și îi dedea mereu zor. Ținea dar Fira să n-o supere pe Marghioala și umbla-n voile ei.

Aflase însă, gîndise și simțise atît de multe care nu se potriveau cu felul ei de mai nainte, făcuse ori voise să facă atît de multe prin ascuns, încît nu mai era nevinovată, și în gîndul ei avea și acum gînduri și porniri, dorințe și nedumiriri pe care nu putea să le mărturisească, se ferea dar de toți și mai ales de Marghioala, ale cărei priviri scrutătoare o băgau adeseori în răcori.

Slăbiciuni care se prind în timpul copilăriei foarte cu anevoia se perd însă, și ea se trezise în lume cu gîndul că nici nu e, nici nu poate să fie om care o iubește ca Dinu și că nu e nimic ce el n-ar fi în

stare să facă pentru dînsa. Ținea dar la el. Acum însă, după cele petrecute, ea s-ar fi simțit cuprinsă de un simțămînt neplăcut și ar fi dat cu cotul dac-ar fi voit el s-o cuprindă cu brațul ori poate chiar s-o sărute, lucruri la care dealtminteri nici nu se gîndea Dinu. Ea era cu toate aceste din ce în ce mai greu atinsă de intimitatea în care-l vedea cu Marghioala, căci știa acum ce fac bărbatul și femeia cînd se află singuri: orișicît de nevinovate, îmbrățișările și sărutările din pădurea de la Poiana-Țapului aveau și ceva otrăvitor în ele, și nu o dată era și Fira cuprinsă de simțămîntul că nu s-au sfîrșit încă toate, iară aceasta o-nstrăina din ce în ce mai mult de ai săi.

N-o simțeau aceasta Dinu și Lina, care aveau prea multe griji pe capul lor și n-ajungeau să răsufle. Marghioala însă, care trăia mai mult cu dînsa, adeseori își zicea: „Dacă mai merge cîtva timp așa, o să ajungem să nu mai putem trăi sub același acoperemînt".

Și în adevăr, ori una, ori alta dintre ele trebuia să se ridice deasupra.

— Stau și mă uit, grăi în cele din urmă Marghioala. Văd că ai și ascunzi ceva: nu-nțeleg de ce nu-ți ușurezi sufletul spunîndu-mi-o mie.

Fira se uită speriată la ea.

„Nu cumva — își zise-n gîndul ei — voi fi scăpat vreo vorbă prin vis?!"

— Ce aș fi putînd să am și să ascund?! îi răspunse. Cum îți vine s-o crezi aceasta?!

— O văd — grăi Marghioala — din toate pe care le faci ori nu le faci. Dar — urmă peste puțin — eu silă nu-ți fac, ci-ți spun numai să vii ca mai nainte la mine cînd ai ceva pe suflet.

— Dar n-am nimic, o-ncredință Fira, hotărîtă în gîndul ei să facă tot ce-i va sta prin putință ca ea să plece din casă.

Pe cînd însă adevărul vestit cu glas tare răzbește cu anevoia și se strecoară numai încetul cu încetul, minciuna spusă pe șoptite se revarsă iute ca apa pe povîrniș, și ceea ce unul presupune, altul crede și iar altul știe ca lucru neîndoios. Vecinele au început în curînd să alerge la fereastră ori să se uite prin crepăturile

ulucilor cînd Fira trecea de-a lungul uliței călcînd ca o porumbiță și mlădiindu-și trupul. Ele știau că Văleanu se afla și el pe aci prin apropiare și se întrebau ce ar fi dacă Dinu ar da deodată peste el.

Nici Dinu însă, nici Lina nu puteau afla nimic despre cele ce se știau prin mahala, căci nu îndrăznea nimeni să le vorbească. Marghioala însă vedea și auzea.

„Minciuni! Cele mai nerușinate născociri!" și-a zis ea cînd a aflat ce se vorbea, dar se vorbea, și ceva adevărat trebuia să fie în dosul minciunilor, și ea se cutremura cînd se gîndea ce-ar zice Dinu dac-ar afla ce se vorbește.

„Sunt o nemernică, își zise ea în cele din urmă. Știam foarte bine că e rău să meargă ea singură la Poiana-Țapului, și nu am stăruit îndestul să mă duc și eu cu dînsa."

Orișice s-ar fi întîmplat, vinovată era și ea și trebuia să afle adevărul.

Ea o luă în cele din urmă pe Fira într-un colț.

— Să-mi spui fără de încungiur — îi zise — ce ai avut cu un oarecare Văleanu la Poiana-Țapului, căci prin mahala se vorbește că vă întîlneați prin pădure, vă plimbați noaptea pe la Predeal, că ați fost împreună la Brașov.

Fira rămase ca trăsnită.

Multe greșeli făcuse, dar toate împreună erau și prea puține, și prea mici pentru asprimea cu care se vedea pedepsită de acel mizerabil care nu numai a spus tot, dar a și mințit cu o nerușinare fără de margini.

— Minciuni! strigă ea. Da! m-am întîlnit cu el de cîteva ori, dar celelalte sunt minciuni!

— Știu că sunt — o-ncredință Marghioala — dar lumea le crede fiindcă-i place să bîrfească.

— N-am să mai ies din casă — grăi Fira — și-o să le uite toate dacă nu mă mai vede.

— O să vedem, îi zise Marghioala; lasă-te pe mine, și prea multă inimă rea să nu-ți faci, că pe cucoana Lina și pe nenea Dinu o să-i pregătesc eu.

Nu mai umbla acum Fira cu gîndul de a o scoate pe Marghioala din casă și iar ținea rînduială la masă, iar își făcea rîndul la bucătărie, iar deretica prin casă, dar se simțea vinovată și era chinuită mereu de căință.

Vlaicu aştepta să se-ntîmple ceva şi era din ce în ce mai neliniştit, căci îl vedea pe popa, parcă, chiar mai voios decît mai nainte.

El avea însă grabă, căci mîntuise cu treieratul, sacii plini de grîu trecut prin trior steteau unii peste alţii în grînar şi-şi făcuse încă demult obiceiul de a vinde cît mai curînd recolta, iar acum îi steteau în cale şi Văleanu, şi popa. Mai era apoi la mijloc şi d-l Caridis, morarul, care îşi făcuse şi el obiceiul de a-şi cumpăra cît mai curînd proviziunile de grîu şi dedea zor acum, cînd preţurile erau mai scăzute, iar cumpărător ca şi Caridis cu anevoia mai putea Vlaicu să găsească.

Om cu bun-simţ, practic şi neguţător priceput, Caridis, care măcina pentru brutari, cumpăra şi zoana, ca s-o macine împreună cu bobul curat, căci făina e făină şi brutarii o cumpără mai bucuros dacă e mai ieftină, iar sărăcimea flămîndă mînîncă pînea şi dacă e ceva mai amară, ba se bucură, că e mai săţioasă.

De aceea ţinea Vlaicu atît de mult să treacă grîul prin trior. Bobul curat trecea la magazie, iară zoana rămînea pentru porci şi pentru păsări, deci nu întra-n socoteala gospodăriei, ci trecea la pleavă. Nu mai încăpea însă nici o îndoială că atît păsările, cît şi porcii se hrănesc mai bine cu porumb. Vlaicu dar, gospodar cu rost, vindea şi zoana, iar învoiala era la zece saci bob curat doi de zoană.

Socoteală mai lămurită şi mai curată nu se putea: d-l Caridis oferea 56 l[ei] pentru chilă, iar d-l Vlaicu îi dedea 700 chile bob curat, 140 chile zoană şi lua 47040 l[ei], din care trecea în socoteala moşiei numai 39200 l[ei] pentru cele 700 chile.

Lucrul acesta numai cu d-l Caridis şi numai acum se putea face, cum s-a făcut atîţi ani de-a rîndul; de frica popii şi a lui Văleanu nu putea să-şi strice Vlaicu rînduiala.

Tot îi venea însă greu şi-l purta pe d-l Caridis cu vorba de azi pe mîne.

Poate că l-ar mai fi purtat dacă popa n-ar fi scăpat vorba despre fata de fierar.

Vlaicu a stat pe gînduri cînd a aflat și el că cocoana Mariția e supărată pentru că nepotul ei s-a-ncurcat pe acolo, pe la Bușteni, c-o fată de fierar. Acum nu se mai temea nici de popa, nici de Văleanu, care avea și el o slăbiciune și nu părea nici altfel om care se amestecă-n lucruri ce nu-l privesc.

Se-nșela însă. Cînd vorba era de bani, el sărea-n picioare.

— Cincizeci și șase de lei e de tot puțin pentru o chilă, îi zise el bătrînei.

— Ce să-i faci dacă așa sunt prețurile ?! răspunse baba.

— Să mai aștepte pînă ce se vor mai fi urcat prețurile, că n-aveți nici un termen de plată și nu vă curg cametele de întîrziere, stărui Văleanu.

— La aceasta nu te pricepi tu, grăi cocoana Mariția. Dacă grîul stă-n magazie, îl mănîncă șoarecii, care mai strică și sacii, și paguba e încă mai mare.

Văleanu dete din cap. Acesta era în adevăr un lucru la care el nu se pricepea. S-a dus dar după-masă ca să vadă grînarul și șoarecii și sacii roși de ei.

„Ce va fi voind?!" își zise Vlaicu cuprins de neliniște cînd îl văzu examinînd magazia.

— Bine — grăi Văleanu — dar grînarul ăsta e rău dărăpănat.

— Rău de tot — stărui Vlaicu — și plin de șoareci, de guzgani, ba, dacă stă grîul în el, se-nciubă și cățeii-pămîntului.

— Apoi, nu trebuie să fie așa, grăi iar Văleanu. Nu trebuia să-l lăsați s-ajungă-n halul ăsta. Văd c-a căzut tencuiala, au crăpat zidurile și nici nu l-ați tencuit, nici n-ați dres crăpăturile, ci ați tras așa cu var pe deasupra.

Vlaicu nu era obicinuit să i se facă asemenea observațiuni și-ar fi fost foarte supărat dacă nu i-ar fi fost și frică. El înghiți dar un nod și o lăsă-ncurcată.

Văleanu întră-n grînar și începu să examineze sacii și găurile din pedele.

Ar fi vrut să-și poată face socoteala cînd e paguba mai mare: dacă vinzi fără preț ori dacă lași să mai mănînce și șoarecii.

— Cît grîu este aici? întrebă el.

Vlaicu nu se mai îndoia acum că Văleanu e pus de popa la cale, dar un răspuns lămurit odată cu capul nu putea să deie, căci îşi avea acolo şi sacii de zoană.

— De — răspunse el — sunt, una peste alta, de toate, grîu de sămînţă, zoană pentru păseri, vreo 700 chile, care se pot vinde.

— Bine — urmă Văleanu — şi cam cît ar mînca şoarecii, dac-ar mai sta o lună, două pînă ce se mai urcă preţurile?

Abia acum se sperie Vlaicu.

— Mult, foarte mult, grăbi el să răspundă. Nu se poate să aşteptăm. Se duc zece, chiar cinsprezece la sută.

— Bun, grăi Văleanu. Nu vezi d-ta că din banii pe care i-ai lua pentru grîul pe care-l mînîncă şoarecii în doi, trei ani ai putea să faci o magazie bună, ba chiar una de tablă de fier, în care nu pot să între şoarecii?

Magazie de fier?!

Faţa lui Vlaicu se lumină.

„Hait! l-am prins!" îşi zice el.

Nu se putea ca un om ca Văleanu să vorbească de fier fără ca să se gîndească şi la o fată de fierar.

— Da! — grăi dînsul plin de zel — o magazie de fier, asta ar fi ceva. Vopsită bine, ca să nu ruginească, şi căptuşită cu scînduri, ca să fie vara răcoroasă, iară iarna călduroasă. Aşa ceva înţeleg şi eu! Dac-ai şti d-ta vreun fierar care poate să ni-o facă, ar fi lucru minunat.

Văleanu se uita la el cuprins de-un fel de ameţeală. Nu se gîndise la fata de fierar, dar acum se gîndea şi-i era parcă toate au fost de mai nainte rînduite ca el să găsească drumul care duce la dînsa.

— Da — grăi dînsul — ştiu unul care ar putea, aşa cred, s-o facă.

— Cît mai curînd trebuie să-l căutăm, ca să ne înţelegem cu el asupra planului, stărui Vlaicu. Iarna fierarii nu prea au de lucru şi le fac toate mai ieftin, iar la primăvară se zidesc temeliile şi vine apoi de aşează fierăria, ca totul să fie la timp gata.

Era acum cine să-i deie brînci lui Văleanu, şi încă [în] ziua aceea cocoana Marişa i-a zis:

— Faceți, maică, faceți magazie de fier, căci tu te pricepi mai bine și Vlaicu e gospodar cu rost, și dacă ziceți voi amîndoi, nu poate să fie decît bine.

Erau pornite toate, și Văleanu se simțea mergînd pe dibuite ca omul împins prin întunerec, el singur nu știe încotro.

Nu-i era greu să găsească pe Costache, tatăl lui Tănase; ar fi dorit însă să meargă singur, ca nimeni și mai ales Vlaicu să nu bănuiască nimic. Vlaicu ținea cu atît mai vîrtos să nu-l lase singur și nu l-a slăbit nici pe o clipă măcar.

La atelier n-au găsit, se-nțelege, pe Costache, ci pe Dinu, care le spuse, cu fața posomorîtă, că nici n-a văzut în viața lui magazie de fier și că-n daraveri la care nu se pricepe nu voiește să între.

Lucrase însă Gigiu la asemenea magazii și-l încredință că se pricepe Budini, care făcuse cîteva.

— Prea bine — grăi Dinu — s-o ieie el în socoteala lui, și eu o să-i lucrez ferăria după planurile ce-mi va da.

Nu le rămînea decît să se ducă la Budini.

Budini era gata să primească lucrarea, dar ținea să se-nțeleagă mai nainte cu Dinu.

S-au întors dară iar la atelier.

Dinu ținea și el să vadă ceva planuri mai nainte de a-și da părerea.

Au umblat dar trei zile de-a rîndul de la Dinu la Budini și de la Budini la Dinu, uitîndu-se mereu amîndoi la toate ferestrele, că doară vor vedea pe Fira. Cu ce se alegeau adecă dacă n-ajungeau nici măcar s-o vadă?!

Lucrul acesta era peste putință.

Cînd l-a zărit pe Văleanu trecînd pe sub fereastră, Fira a început să tremure și într-o clipă s-au răsturnat toate în sufletul ei.

„Ce-o veni să vie!" își zicea și aștepta cu ochii închiși și păzindu-se ca nu cumva Marghioala să simtă ceva. Mereu stetea la pîndă ca să-l vadă, dar și mereu se ascundea ca să nu fie văzută.

S-a făcut, în sfîrșit, învoiala ca Budini și Dinu să ieie magazia în tovărășie și ca să vie cît mai curînd

la Răstoacă pentru ca să potrivească planul la fața locului.

Văleanu însă nu voia să plece fără ca să fi dat ochi cu dînsa, iară Vlaicu se ținea nedespărțit de el pentru ca nu cumva întîlnirea să se facă prin dosul lui.

— Planul îl privește pe Budini, grăi Dinu. Nu e nevoie să mă mai duc și eu pe acolo.

— Ba e, stărui Vlaicu. Cînd va veni rîndul să încheiați magazia, o să stați acolo cîteva săptămîni de-a rîndul, și e bine să vă alegeți de pe acum locul pentru baratca în care vă veți instala atelierul, ca să vi-l rezervăm. O mică și plăcută plimbare, acum, toamna, urmă el dulceag. Venim noi cu fiica mea și vă luăm cu trăsura curții. Strugurii sunt copți, pomii sunt încărcați de fructe, și domnișoarele s-ar bucura și ele dacă ar sta vreo zi, două la Răstoacă.

Dinu nu zicea nici da, nici ba, căci lucrul nu atîrna numai de dînsul, iară Văleanu începu să se-nece și scoase batista, ca să-și șteargă, ca odinioară Dinu, sudorile care-l treceau cînd se gîndea că s-ar putea să o vadă pe Fira chiar la Răstoacă.

Vlaicu, care după toate semnele nu știa nimic, i se părea un om providențial.

Mai era însă și altă providență.

Firei i s-a răcit sîngele-n vine cînd Dinu i-a vorbit despre plimbarea ce urmau să facă la Răstoacă. Știa mai bine decît orișicine care e gîndul celui ce stăruie s-o facă, dar nu mai putea să se deie înapoi, iară Leanca sărea de bucurie și Lina ținea să aibă fetele ei mulțumirea aceasta.

Marghioala însă o trase pe Fira de mînecă.

— Nu se poate, îi șopti la ureche. Ar zice lumea că te duci undeva să-l întîlnești pe Văleanu.

Fira se uită cuprinsă de groază la ea: i se părea că e ceva demonic în ființa ei, încît simte ceea ce nu poate să știe.

A venit dar peste cîteva zile Vlaicu cu Caliopi, fata lui, dar toate stăruințele li-au rămas zadarnice, căci Fira nu putea să plece.

— Altă dată... mai tîrziu! le zicea, și mai mult nu puteau să scoată de la dînsa.

„De ce nu acum?!" se-ntreba Văleanu.

Era treaba lui Vlaicu să-i bage-n cap gîndul că-i este greu să vie aci poartă-n poartă cu popa și cu Marița, fata lui, care stau mereu la pîndă, ca să-i bage cocoanei în fiecare zi cîte un purece-n ureche. Nu era de tot greu lucrul acesta după toate laudele pe care le punea cocoana Marița pe fina ei, și două, trei zile-n urmă Vlaicu a ajuns să-l apere pe părintele Neagu în fața lui Văleanu, care se-ncredințase că în adevăr popa din Răstoacă e un om stricat, un bețiv și-o adevărată plagă pentru sat, și nu mai înțelegea cum poate mătușă-sa să-l îndoape cu toate bunătățile.

— Dacă ține la fata lui și are slăbiciune și pentru ceilalți șapte copii, zicea Vlaicu.

VI

Erau foarte departe unul de altul cei doi cumnați, advocatul și judecătorul, și cu anevoia se apropiau, căci unul grăbea, iar cellalt își lua răgaz.

Nace Velicu era de părerea că li-a dat fiicelor sale destulă zestre și că și-a căpătuit ginerii destul de bine, iar mama-soacră avea slăbiciune pentru fiul ei și nu era cîtuși de puțin mîhnită de gîndul că el o să moștenească numai singur pe sora ei. Așa se cuvenea, căci el fusese crescut mai boierește, avea nevoi mai mari și, orișicît de mult i-ar fi rămas de la părinți și de la mătușă, prea mult nu putea să-i fie.

D-l Palea însă nu putea să iasă din ceea ce avea și zicea că li se face fetelor nedreptate.

„Nu!" zicea Philopolu, judecătorul, un fel de maniac care-și petrecea zilele înfundat în acte, iar serile citind prin cărți, și le drămuia toate.

El luase pe Frosa lui în căsătorie și era mulțumit că i-a adus zestre de trei sute de mii de lei, i-a dat patru copii și purta cu hărnicie grijă de casa ei. Mai mult nu i se cuvenea.

— Nedreptate nu-i, grăi dînsul. M-aș bucura și eu dacă mi-ar mai veni ceva; un drept nu am însă și n-am să jignesc pe cocoana Marița la bătrînețele ei.

DIN DOUĂ LUMI

NARAȚIUNE

DE

I. SLAVICI

BUCUREȘTI
Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă
1920

Coperta romanului *Din două lumi*,
Editura Librăriei Socec, 1920.

I. SLAVICI

CEL DIN URMĂ ARMAȘ

ROMAN

Coperta romanului *Cel din urmă Armaș* (Cultura Națională, 1923)

— Dacă ea nu mai e însă în stare să-și chivernisească averea, n-o să lăsăm pe alții să profite de neputințele ei, întîmpină d-l Palea.

— Asta s-o vedem! răspunde Philopolu. Să megem la fața locului, tu advocat și eu judecător, și să ne-ncredințăm dacă e ori nu în stare să-și chivernisească averea. Așa, numai pe spuse și pe crezute, n-o putem porni, căci ar rîde alți advocați și alți judecători de noi. Zici apoi că cumnatul acela al nostru, cu care nu vreau nici eu să mă laud, se-ncurcă ici cu una, colo cu alta. Dacă n-are altă treabă! Să vorbim însă cu el, ca să vedem care îi este gîndul, și numai apoi să-i facem judecata. Ai răbdare, c-o să mă duc acolo, și apoi o să vorbim.

Din asta nu putea nimeni să-l scoată și nu-i rămînea lui Palea decît să-și recunoască neputința și să aștepte. Tocmai aceasta îl jignea în amorul lui propriu.

Mai greu însă îl apăsau nevoile, și puțin i-ar fi păsut dacă cumnatu-său și-ar fi frînt gîtul în vreo aventură galantă, ceea ce făcea pentru Zinca un adaos de cîteva sute de mii de lei la împărțirea moștenirii.

Cu atît mai jignit se simțea dar cînd a aflat că părintele Neagu și după mai multe săptămîni stetea liniștit la Răstoaca.

Știa, ce-i drept, că Văleanu se-ncurcase pe la Bușteni, și n-ar mai fi avut nici un interes ca popa să fie mutat, dar intervenise să i se facă acest mic serviciu și era mîhnit că nu i s-a făcut cu cuvenita grăbire. Ce mai prețuia vorba lui dacă nici după atîta timp nu-l mutaseră pe popa?! La ce se putea aștepta cînd cerea alte servicii mai mari?! Era el deputat?! era om cu trecere în partid?!

În adevăr, însă, vinovat era numai Chivu, care credea c-a făcut destul puind, cum zisese el, fitilul.

Cei de la ministeriu, supărați, se descărcaseră asupra celor de la Episcopie, aceștia, încă mai supărați, se descărcaseră asupra protoiereului, acesta, și mai supărat, se descărcase asupra stariței, iară starița aștepta răspuns de la Chivu, și toți de la Chivu pînă la ministru se bucurau că pot s-o lase adormită.

A fost dar destul că d-l deputat Iorgu Palea să sencrunte o dată pentru ca să răsune din sus în jos întrebarea: „Ce e cu popa de la Răstoaca?“, și în ziua în care protoiereul a întrebat pe maica starița dacă popa își cere ori nu mutarea, a fost vestit și Vlaicu să fie toate gata, că vine protoiereul la fața locului.

— Care va să zică tot e ceva la mijloc! grăi cocoana Marița, foarte turburată.

— Ba bine că nu! răspunse Văleanu. Azi-mîne o să vie protoiereul, trimis din partea Episcopiei.

Cocoana Marița era biruită: ea nu putea să primească rușinea de a fi socotită drept ocrotitoare a unui popă cu pricină.

— Să spui lui Vlaicu că nu-i mai dau popii nici pogoane, nici pășune, nici lemne, nimic nu-i mai dau grăi dînsa — și toate silințele lui Vlaicu de a o îndupleca să-i dea au rămas zadarnice.

Părintele Neagu stetea zăpăcit și dedea din umeri, iară maica starița alerga de la Vlaicu, cel mai binevoitor dintre toți, la Văleanu, și de la acesta, la cucoana, dar în zadar.

— Acum, părinte — îi zise ea în cele din urmă popii — tot o să asculți sfatul părintelui protoiereu și-o să-ți ceri mutarea, că ai casă plină de copii.

— Ba tocmai acum nu, și tocmai că am copii nu! răspunse părintele Neagu. Dac-ar înjuga patru boi ca să mă scoată tîrîș, tot rămîn, fie chiar și ca om care poate trăi din vrednicia lui. Nu vreau ca să zică nici sătenii, nici mai ales copiii mei c-am fugit de judecată fiindcă mă simțeam vinovat. Să mă scoată cine poate, dar nu e lumea atît de ticăloasă cum ni se pare cîteodată, și dacă pot o mulțime de nemernici s-o ducă bine în ea, n-o să ne prăpădim nici noi, oamenii mai de treabă. Nu, maică stariță — adăugă el — eu nici n-o să fug, nici n-o să mă căciulesc la nimeni, și dacă voi fi avînd vreo vină, se cuvine să sufăr pentru ea.

Putea din partea popii să facă Vlaicu tot ceea ce vrea.

Era-n preajma zilei de Sf. Dumitru, și ograda era plină de oameni, care veniseră ca să-i socotească Vlaicu, acum chiar mai încruntat decît de obicei, căci era,

așa zicea el, rău mîhnit din cauza supărării pe care i-o făcuse popa cucoanei.

— Dar ce suntem noi vinovați — ziceau oamenii — dacă popa îi face supărări cocoanei?!

N-ar fi fost vinovați, dar Vlaicu ținea să-i bage-n răcori, ca să-l știe de frică în ziua cînd va veni protoiereul și să bage de seamă ce vorbesc.

Florea lui Colac veni și el la rînd.

— Știi că mai ești dator cu cinzeci și patru de lei? îi zise Vlaicu.

După cum își făcuse Florea el însuși socoteala, erau numai treizeci și șase. Ce să-i facă însă?

— De, o fi! grăi, călcîndu-și pe inimă.

— Dacă-ți mai dau acum treizeci, fac optzeci și patru, cu camete cu tot se urcă și peste o sută! urmă Vlaicu. Cînd o să scazi atîta datorie?

— Dacă iau pogoanele, mă ajut, răspunse Florea; mai muncim apoi eu și nevasta mea.

— Nevasta ta — grăi Vlaicu — poama aceea bună. Aud c-ai prins-o cu popa; cum te-ai descurcat cu el?

Florea se uită mînios la el. Dacă n-ar fi fost nevoile lui la mijloc, sărea și-l apuca de piept.

— Un ticălos a fost cine ți-a spus minciuna aceasta! grăi dînsul.

Vlaicu sună, ca să intre Vulpe, gornicul, cu Ilie al Saftei, pe care-l prinseseră cu lemne furate din pădure.

— Tăgăduiești tu — îi zise Vlaicu lui Florea după ce aceștia intrară — dar lumea tot știe adevărul.

— Nu tăgăduiesc, că n-am ce tăgădui — răspunse Florea — dar e mișel cine scornește minciuni.

— Destul, îi zise Vlaicu. O să te chem zilele aceste, ca să-ți dau banii.

Florea ieși.

— Îl auziiați acum, le zise apoi Vlaicu celor doi oameni. A venit să mi se plîngă că l-a prins pe popa cu Ana, și spune că i-a făgăduit popa o sută de lei ca să tăgăduiască. Zice că nu tăgăduiește, dar dacă ia suta, tot va tăgădui. Așa sunteți voi, pentru cîțiva lei vă dați și sufletul. Dar tu, măi? urmă adresîndu-se la Ilie. Ce să fac eu acum cu tine? Știi că legea pune

pedeapsă grea pe furturile din pădure? Plăteşti înzecit lemnele şi mai stai şi vreo doi ani la închisoare.

— Să mă ierţi, boierule, se milogi Ilie. Păcatele mele! Necuratul m-a pus.

— Aşa de uşor n-o să scapi, îi zise Vlaicu. Mi-e milă de bieţii ăia de copiii tăi, şi am rugat pe primarul să-ţi deie drumul, ca să-ţi faci treburile, dar să ştii că mai avem socoteală unul cu altul.

Aşa îi regula Vlaicu pe toţi, unul cîte unul, pe fiecare potrivit cu nevoile lui, ca să fie gata.

Cînd a mers vestea că a sosit protoiereul, ba a venit şi subprefectul cu cîţiva jandarmi, oamenii doritori de a afla ce are să fie s-au adunat la primărie; ştiindu-şi însă socotelile cu Vlaicu, în curînd au fost cuprinşi de o temere nehotărîtă şi s-au risipit, ca nu cumva să fie luaţi la întrebare.

Părintele protoiereu era foarte liniştit. Ştia ce anume are să constate, îşi avea procesul-verbal de mai nainte făcut şi era cu conştiinţa împăcată, ca tot omul care-şi face datoria supuindu-se poruncilor primite de la mai-marii săi, iar părintele Neagu nu mai rîdea acum, ci trăgea din cînd în cînd cu degetele prin barba lui creaţă şi scurtă ori îşi netezea părul, tot cam creţ şi el.

Cel dintîi pe care protoiereul l-a luat la întrebare a fost, se-nţelege, Vlaicu, pe ale căruia vorbe se putea pune mai mult temei.

— Eu — grăi dînsul — stau de ani de zile poartă în poartă cu sfinţia-sa, dar n-aş putea să zic decît bine despre cele ce am văzut. Ce vor fi văzut alţii, nu ştiu, şi chiar dac-ar fi voit cineva să-mi spună ceva, nu l-aş fi ascultat, ci l-aş fi dat afară.

Aşa vorbesc oamenii cumsecade ca Vlaicu, şi tot aşa vorbea şi Nică, primarul, tot om cumsecade şi el.

— Eu nu am căderea de a cerceta ce e şi ce nu e adevărat — grăi dînsul — dar zic oamenii că e zurbagiu părintele, că se-mbată pe la ospeţe, pe la pomeni şi pe la cumetrii, că se leagă de muierile altora, şi altele de felul acesta.

— Ce zici, părinte? întrebă protoiereul. Aceste sunt învinovăţiri grele.

Părintele Neagu zîmbi.

— Tocmai pentru că sunt grele — răspunse el — chiar dac-ar fi adevărat, eu ar trebui să zic că nu sînt. Cel ce cade-n atît de grele păcate se rușinează și se ascunde, nu poate dar să nu fie și mincinos. Întrebați-i pe oameni, iară eu tac și ascult, dacă-mi dai sfinția-ta voie să aflu și eu care-mi sunt păcatele.

Protoiereul se uită la subprefect, iar subprefectul se-ntoarse spre Nică.

— Ei — zise el — care sunt oamenii? Părintele protoiereu vrea să-i asculte.

— Toți — grăi Nică — orișicare. Iacă, urmă uitîndu-se pe fereastră în curte, unde rămăseseră numai cei ce primiseră poruncă să nu plece. Să chemăm, din întîmplare, pe cîțiva. Măi Ilie, măi Tudore, măi Vulpe, intrați!

Ilie și Tudor și Vulpe întrară cu capetele descoperite și se opriră-n fața subprefectului, care în gîndul lor era cel mai mare dintre cei de față.

— V-am chemat — le zise acesta — ca să spuneți dac-ați auzit vreodată pe părintele Neagu vorbind că legile sunt rele, că stăpînirea e maștеră, că judecățile sunt strîmbe, că birurile sunt grele, că boierii sunt strîmtorați, că traiul e de nesuferit și altele de felul acesta.

Ilie și Vulpe se uitau unul la altul.

— Așa e! grăi Tudor, care era mai prostănac. Să trăiți, domnule suprefect! Așa cum zici, tocmai așa. Nu mai e de trăit, și așa zice toată lumea.

Subprefectul înghiți un nod.

— Dar părintele protoiereu vrea să știe — grăi dînsul — dacă părintele Neagu zice și el așa?

Tudor se uită strîmtorat la părintele Neagu.

— Dar cum să zică dacă așa este!? răspunse el.

Părintele Neagu făcu un pas înainte.

— Nu mai stărui, părinte — îi zise protoiereului — că-ți fac eu mărturisirea, că în adevăr așa zic toți, cum a spus d-l subprefect, și atît de cinstit ca omul acesta trebuie să fiu și eu, care sunt slujitor al altarului. Scrie acolo în procesul-verbal că zic și eu ceea ce a zis d-l subprefect, care știe ce zice lumea.

Subprefectul se-ncruntă, protoiereul dete din umeri, Vlaicu zîmbi, iară Nică îi făcu prostănacului de Tudor semn să iasă.

— Bea părintele? întrebă suprefectul pe Ilie.

— De ... răspunse Ilie uitîndu-se în ochii lui Vlaicu. Ce să zic? După cum e beutura, dar rău nu e la beție, ci mai mult bun, că se leagă ici de un copil, colo de o fată, colo de o muiere.

Părintele Neagu n-ar fi putut să spună că Ilie minte. Avea în adevăr slăbiciunea de a mîngîia ici pe un copil, colo pe o fată, ba și pe o femeie, care fusese cununată de dînsul. În dosul mărturisrii făcute de Ilie era însă și un gînd mișelesc.

— Se leagă — adăugă Vulpe — ba știe tot satul că Florea lui Colac și-a bătut nevasta pentru că a prins-o cu părintele.

Părintele Neagu tresări.

— Cine ți-a băgat în cap minciuna aceasta? ! strigă el.

— Florea el însuși, răspunse Ilie. O știe și d-l Vlaicu, care era de față cînd a zis că n-o tăgăduiește.

— Eu am multe pe capul meu — grăi Vlaicu — și nu-mi mai aduc aminte dac-am auzit ori nu așa ceva. Să spună Florea el însuși.

Florea trebuia să fie și el prin apropiere, și primarul trimise după el.

Părintelui Neagu îi era parcă se clatină toate împregiurul lui. N-ar fi crezut niciodată că nevoile pot să-i aducă pe oameni la asemenea ticăloșie, și-i era milă de dînșii și mai ales de Florea, care intră zăpăcit, mai mult îmbrîncit.

— Uite, îi zise protoiereul cu oarecare blîndețe. Să ne spui ce pricină ai avut cu părintele.

Florea se uită buimac împregiurul său.

— Eu, pricină? grăi. Ce să am eu cu părintele? Nici o pricină n-am avut.

— Dezmeticește-te — înterveni subprefectul — și vorbește deslușit. De ce ți-ai bătut nevasta?

— N-am bătut-o, răspunse Florea.

— Dar știe tot satul c-ai bătut-o, stărui Nică.

— Nu știe bine, întîmpină Florea. Eu știu mai bine cum a fost. Să vezi, părinte — urmă el întorcîndu-se

spre protoiereu — e gureșă și obraznică, și-ar trebui s-o chemați și pe ea aici, ca să ne puteți judeca cu dreptate. Fiindcă e harnică, isteață și pe deasupra și curățică, se crede și e-ndrăcită, se ține de capul omului și nu se lasă pînă ce nu rămîme pe a ei. Eu, ca să am pace-n casă, mă dau după păr. Dacă mi s-a zis, însă, că sunt mămăligă nefrecată, că-mi mănîncă cînii din traistă, c-o s-ajung să adun spice de pe mirişte, ba a mai și sărit la mine, nu mai aveam nici eu ce să fac.

— „Bravo! acum ai pornit-o bine, îl îmbărbătă subprefectul. Adecă v-ați certat și din ceartă ați ajuns la bătaie. Dă înainte: pentru popa v-ați certat?

— Da, pentru popa — răspunse — pentru părintele ne-am certat. Eu am zis adecă să se ducă mai rar pe la popa. Ea a zis adecă că se duce orișicînd o vrea, că nu se duce la popa, ci la preuteasa. Eu am zis ca să nu se ducă, fiindcă lumea vorbește multe. Ea a sărit cu gura pe mine: „Ce vorbește, năucule, ce poate să vorbească?!" „Uite, vorbește" i-am răspuns eu. Ea a început să mă ocărască pentru că las ca lumea să vorbească. „Cum s-astup, fă, nebuno, gura lumii?! i-am zis eu. Cum să mă iau la harță cu toată lumea cînd mie nu-mi spune nimeni nimic?! Nu știi vorba că știe satul ce nu știe bărbatul?!" „Cum?! — sluțenie de om! — nu cumva te superi și tu?!" a strigat ea atunci ca ieșită din minți, m-a scuipat ca pe un nemernic și s-a repezit la mine. Așa a fost: n-am bătut-o, părinte, ci ne-am bătut și, dacă e vorba, mai multe-am luat decît am dat.

— Care va să zică nu e adevărat ceea ce zice lumea? întrebă protoiereul. care nu ținea să-l găsească și de asta vinovat pe părintele Neagu.

— Asta-i! răspunse Florea. De unde-ți vine să mă întrebi pe mine asemenea lucruri?! Ce știu eu ce va fi știind și ce va fi vorbind lumea?! Astea se șoptesc și mie nu-mi spune nimeni nimic.

— N-ai zis tu în fața mea și a lui Ilie — grăi Vulpe — că nu tăgăduiești că ți-ai prins nevasta cu popa?

Florea se dete puțin înapoi și-i măsură pe amîndoi cu ochii.

— Eu?... ăsta care sunt aci am spus-o aceasta?! grăi dînsul. Tare sunteți ticăloși, măi. Ana e femeie pe care o bați cînd o prinzi cu cineva?! Ar mai fi părintele aici dacă aș crede așa ceva?! Cînd ai, nemernicule, nevastă ca Ana mea și-o prinzi cu cineva, faci moarte de om și-ți plîng și judecătorii de milă! Scuipă, părinte — urmă el adresîndu-se la protoiereu — și lasă-i să-și caute de drum!

— Nu mai tăgădui, omule, că te-ncurci, stărui subprefectul. Nu vezi că sunt aici mărturii?!

— Dacă aveți mărturii — grăi părintele Neagu — ce ne mai întrebați pe noi?! Noi tot nu vi-am spune, nici dac-ar fi adevărat.

VII

„Ce-o să mai vie?!" se-ntreba toată lumea la Răstoacă unde vrajba pornită de la Vlaicu se-ntinsese încetul cu încetul de-i cuprinsese în cele din urmă și pe copii.

Părintele Neagu stetea ca înfipt și-și căuta de treabă parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, dar nu mai avea trai bun cu preuteasa, care, amărîtă pînă-n fundul inimii, îi dedea mereu zor să-și caute dreptatea și să deie de rușine pe năpăstuitorii lui.

— Lasă-le, că vin toate ele de ele — zicea popa — minciuna nu poate să dăinuiască.

S-ar fi liniștit, poate, și preuteasa, dar erau rudele și prietenii și finii care o țineau în frămîntare, și era mai ales maica Fevronia, femeie de fire năvalnică, pe care o scotea din sărite răbdarea părintelui.

— De ce nu m-a făcut Dumnezeu pe mine bărbat?! zicea dînsa. Eu aș ști ce am să fac cînd cineva mă atinge.

Mai procletă decît maica Fevronia era însă Ana lui Florea, care nu mai putea să-și vadă bărbatul în ochi și-ar fi fost în stare să răzvrătească tot satul asupra lui Vlaicu, de la care porneau în gîndul ei toate relele.

— Nu! îi zicea Florea cu sfială. Toate de la Văleanu pornesc, de la el și numai de la el. Dacă mi-ar fi dat el atunci cei treizeci de lei, ori dacă ar fi fost destul

de cinstit ca să-mi spună apriat că nu-mi dă, nu mai venea năpastea aceasta pe capul meu. Biletul acela a fost afurisit!

Își căuta, biet de el, de treabă, dară orișice făcea și orișiunde se afla, îl muncea gîndul că Ana lui nu mai e cum a fost, că nu mai are trai bun cu ea, și-i venea să-i deie foc casei și satului și să-și ieie lumea-n cap, apoi strîngea pumnii aducîndu-și aminte de biletul pe care i-l dăduse Văleanu.

Popa și preuteasa, Ana și Florea, toți patru la un loc și dimpreună cu maica Fevronia, cu toate rudele, toți prietenii și toate cumetriile lor nu aveau în sufletele lor atîta amărîciune ca cucoana Marița, care era deprinsă să-și facă toate voile și nu suferise-n viața ei nici dureri, nici amărîciuni.

O momiseră, și ea o luase prea răpede.

Era foarte frumoasă vorba că ea nu ocrotește popă cu pricină, dar cea mai mare dintre bucuriile bătrînețelor ei era să deie, să ocrotească, să vadă pe alții bucurîndu-se pe urma faptelor ei, iar acum nu mai avea cui să deie, pe cine să ocrotească, de a cui bucurie să se bucure, ba, ceea ce le punea tuturora vîrv, tocmai acum, toamna, cînd se așează toate-n cămară, nu mai venea nici Marița, fina ei, pe la dînsa — biata fată, nu mai putea să vie.

S-ar mai fi ușurat dac-ar fi avut pe cine să arunce vina, dar a făcut-o ea de capul ei: Luța tăcea, iar Vlaicu, om cuminte ca totdeauna și suflet bun, a stăruit mult să o lase de capul ei.

Era, ce-i drept, nepotul ei care o îndemnase, dar pe el, mai ales acum, ea nu putea să arunce nici o vină.

Atîta mîngîiere îi mai rămăsese.

Nu e în lumea aceasta viață mai plină de adimeniri decît a plugarului, și fericit cel ce prinde slăbiciune pentru plugărie. Slăbiciunea aceasta n-o prinde însă nimeni la seceriș, ci urmărind pornirea spre viață a tot ceea ce crește.

Văleanu se plimba cu copiii și cu Ursu cînd Vlaicu treiera; tot în plimbare a trecut pe la culesul viilor și cînd se adunau prunele, merele, perele și nucile din livezi. Cînd a început însă să răsară rapița și să crească,

el mergea singur la cîmp, se bucura de orișice ploicică și nu-i mai vorbea bătrînei decît despre frumusețea rapiței. După ce au început apoi să răsară perie deasă și semănăturile de grîu, Văleanu se scula-n zori de zi ca să iasă cu semănătorii și se uita mereu, la cer, ca nu cumva să se strice timpul mai nainte de a se fi făcut toate arăturile, căci era mare întinderea.

Cum să-i găsească cocoana Marița vreo vină cînd îl vedea pornit pe calea în care de atîta timp și-l dorea?! Vinovată era ea și numai cu nenorocita ei de fire miloasă.

Nu se bucura însă și Vlaicu de ajutorul pe care i-l dedea nepotul cocoanei.

Îi ieșiseră toate-n plin: grîul și-l vînduse ca de obicei; socotelile și le făcea cum știa el; slăbiciunea lui Văleanu o dibuise; pe popa-l înfundase. Tot se temea însă de toți și de toate, și gîndul îi era mereu la magazia de fier, care n-avea nici un rost dacă nu era un mijloc spre a-l face pe nepotul cocoanei să nu se mai plimbe atît de des pe la rapiță și pe la semănăturile de grîu, unde stetea de vorbă cu oamenii.

De Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril, care cădeau sîmbăta — două sărbători una după alta — era hramul schitului, și mai ales cînd timpul era frumos se aduna la Răstoacă multă lume din împregiurimi.

Maica stariță, voind să plece joi dimineață în oraș, a trecut pe la cocoana să-i spună că are să cumpere mai una, mai alta pentru sărbătoare și să-i ceară, ca alte dăți, trăsura.

Vlaicu, căruia gîndul bun îi venea totdeauna la timp, s-a bucurat că poate să-i facă această lesnire.

— Să ieie, maică — zise el — și pe Caliopi a noastră. Vă dau trăsura cea mare. Timpul e frumos, și poate că aduceți cu d-voastre două domnișoare, fiicele fabricantului care lucrează magazia de fier.

Maica Fevronia s-a bucurat că nu face călătoria singură, a luat-o pe Caliopi, s-a dus cu ea la fabricant și s-a întors vineri după-amează cu cele două surori, care îi păreau foarte drăguțe și pe care le-a luat cu dînsa la schit.

Cine ar mai fi putut zice că n-au să se ducă?!

Nu se putea ceva mai frumos decît să te duci la hramul unui schit chiar cu maica stariță.

Mai ales Fira, care stătuse de atîta timp ca închisă-n temniță și chinuită de fel de fel de gînduri, era slăbită și avea chiar trebuință de o mică schimbare de aer și de oarecare distracțiune.

Ce schimbare de aer?! Ce distracțiune?!

Din clipa în care i s-a hotărît plecarea, ea a început să tremure pînă-n cele mai mici părticele ale trupului ei slăbit și tremurînd a făcut drumul, parc-ar fi fost dusă la pierzare.

Maica Fevronia, care nu din răsfățare intrase în mănăstire și cunoștea durerile vieții, îi vedea fața, i se uita-n ochi și-i strîngea din cînd în cînd mîna, parc-ar fi voit s-o mîngîie și s-o îmbărbăteze. Vedea dînsa că greu e muncită-n sufletul ei, dar nu s-ar fi încumătat, Doamne ferește, s-o jignească scrutînd tainele inimii ei.

Din vorbă-n vorbă, așa pe nesîmțite, s-a dumirit Fira ce e pe la Răstoacă, cine e și cum cocoana Marița, ce face nepotul ei, un oarecare Văleanu, și-i era din cînd în cînd parcă-i vine un fel de sfîrșeală.

Toate aceste nu erau însă decît un fel de pregătire pentru cele ce aveau să urmeze.

D-l Philopolu, judecătorul, a profitat și el de cele două zile de sărbătoare și a venit cu cocoana Frosa și cu cei patru copii ai lor s-o vadă pe cucoana Marița, să-l întîlnească pe cumnatu-său și să se-ncredințeze la fața locului, cum îi făgăduise lui Palea.

El a sosit vineri pe-nserate și a găsit-o pe cocoana Marița foarte mîhnită.

În ajunul unei zile atît de mari îi era stricat tot rostul casei. Venise, ce-i drept, părintele Visarion, un călugăr bătrîn, ca să facă slujba la schit, și-l chemase, ca să-i citească sfeștania, dar ea era obicinuită să i-o citească părintele Neagu, să vie și copiii, să-mpartă daruri și s-o aibă pe Marița la-ndemînă. De cîte ori ieșea apoi în cerdac ori se uita pe fereastră, ochii ei se opreau asupra bisericii, iar din jos de biserică era casa popii, pe care odată cu capul nu l-ar fi primit în casa ei, mai ales acum, după ce ieșise protoiereul

la fața locului, ceea ce nu se mai întîmplase niciodată la Răstoacă.

Aceasta nu mai putea să ție așa.

D-l Philopolu îi înțelegea mîhnirea, o găsea foarte bine întemeiată și era și el de părerea că lucrurile nu mai pot să rămîie așa.

— Vinovat ori nevinovat — zicea el — popa trebuie să plece pentru ca să înceteze vrajba. O vină neapărat avea: că n-a știut să păstreze liniștea.

A vorbit dar cu Văleanu, care-l grăia de rău pe popa; a vorbit cu Vlaicu, care nu-l ridica-n slava cerului nici el, dar spunea că e năpăstuit și că el a stăruit ca cocoana să nu-l horopsească.

— Ești bine cu el? îl întrebă Philopolu.

— S-ar putea să nu fiu?! răspunse Vlaicu. Trăim de atîta timp poartă în poartă și n-am avut niciodată vreo supărare între noi.

— Ei bine! vorbește cu el, înduplecă-l să plece de bunăvoie, că aici tot nu mai poate să aibă trai bun, stărui Philopolu.

— N-am stăruit?! n-a stăruit și maica stariță?! Protoiereul n-a stăruit?! E om încăpățînat: nu e chip să-l înduplec!

— Ei bine! o să plece și fără ca să vrea, grăi Philopolu îndîrjit.

Era dumirit; nu mai încăpea îndoială că Palea era om pripit: cocoana Marița avea toată dreptatea, era femeie cu judecată, și vorba despre fata popii era o prostie.

Rămînea însă cealaltă.

Philopolu nu era om care umblă cu momeli și venise anume cu gîndul de a vorbi fără de încungiur cu Văleanu.

Seara, după-masă, el se retrase cu Văleanu într-un colț.

— Se vorbește — îi zise — că ai de gînd să te însori. Ar fi și timpul.

Văleanu se făcu răce ca gheața. Acum era timpul să se dumirească într-un fel, căci nu era-n familia lui om cu care se putea înțelege atît de bine ca cu Philopolu.

— De vrut aș vrea — răspunse el — dar lucrul acesta nu atîrnă numai de mine.

— Dar mai ales de tine, întîmpină Philopolu. Faci, la urma urmelor, ce vrei. Ce e cu domnișoara de la Bușteni? E în adevăr ceva serios?

Văleanu se uită cu ochi mari la el. De unde putea dînsul să știe ceva despre cele petrecute la Bușteni?!

— Îmi spune Palea — urmă Philopolu — că aveați întîlniri prin pădure, c-ați făcut plimbări pe la Brașov.

Văleanu se ridică în picioare.

— Palea e un prost, care pune temei pe toate minciunile, grăi dînsul. Minciuni sunt toate! Domnișoara aceea, dacă vă interesați atît de mult de ea, nu e cineva cu care se pot face plimbări pe la Predeal și pe la Brașov.

El făcuse însă în adevăr plimbări și la Predeal, și la Brașov și mintea i se turbura cînd se gîndea că asupra ei se revărsau păcatele lui.

— Minciuni! — repetă el — toate sunt minciuni!

— Care va să zică nu e nimic? întrebă Philopolu.

— Nimic! răspunse Văleanu, strivit de sîmțămîntul că a compromis-o prin purtările lui ușuratice.

Ce ar mai fi putut să zică acum, cînd o vorbă scăpată de dînsul ar fi produs în gîndul tuturora convingerea că sunt adevărate cele ce se ziceau?!

Și ce putea să facă ziua următoare, în biserica plină de lume, cînd ochii lor s-au întîlnit?!

Stăteau răciți pînă-n măduva oaselor și nu cutezau să se uite unul la altul, în vreme ce Vlaicu îi pîndea rătras într-un colț și vedea cu ochii lui pătrunzători din fețele lor zbuciumul din sufletele lor.

O nouă mișelie ar fi fost dacă el ar fi arătat c-o cunoaște, c-o știe, că dînsa e ceea ce se întîlnea cu dînsul prin pădure și se plimba pe la Predeal și pe la Brașov.

„Fugi, ar fi voit să-i zică; ascunde-te, nenorocito, ca nu cumva lumea să afle cine ești!"

Vedea, parcă, pe cele trei surori ale lui uitîndu-se peste umăr la ea și bătîndu-și joc de dînsa, și-o nespusă amărîciune se revărsă-n sufletul lui.

Iară Fira stetea cu ochii plecați și strivită de gîndul că dînsul aleargă după ea prin ascuns, dar în fața lumii nu vrea s-o cunoască.

VIII

— Voi trei, cu cumnatul Nace, o să-mi puteți face atîta treabă ca să mă scăpați de popa ăsta, grăi cocoana Marița cînd luă ziua bună de la Philopolu.

— Să fii liniștită, răspunse acesta, și două zile-n urmă a și trecut pe la Episcopie, ca să vadă ce s-a ales de cercetarea făcută de protoiereu la Răstoacă. El a fost trimis la ieromonahul Ilarie cel prețuit pentru darul lui de a tăcea.

Cu oameni ca Philopolu părintele Ilarie se purta cu multă smerenie. Mai nainte însă de a-i vorbi, ținea să afle ce știe și ce nu știe judecătorul.

— Părintele Neagu de la Răstoacă — grăi dînsul nedumirit — trece aici la noi drept un preot bun, de care nimeni încă nu s-a plîns.

— Mă mir, întîmpină Philopolu. Eu știu că s-a făcut la ministeriu o reclamațiune, în urma căreia a fost trimis de aici părintele protoiereu la fața locului, și cred că va fi prezentat vreun raport.

Călugărul știa acum ceea ce voia să știe.

El dete din umeri.

— Eu cred c-ați fost rău informat — zise el — căci în actele Episcopiei nu e nici o urmă despre o asemenea reclamațiune. Se poate însă ca protoiereul, făcîndu-și obicinuitele inspecțiuni, va fi trecut, din întîmplare, pe la Răstoacă și va fi constatat oarecare neajunsuri, iar lumea crede c-a fost trimis dinadins acolo. Raport nu ni-a venit încă. Țiu însă să vă servesc, și dacă vă interesați, o să cer de la protoiereu raport și-o să vi-l arăt.

D-l Philopolu mulțumi pentru bunăvoință și rămase să treacă iar peste vreo două zile pe la Episcopie. Adevărul era că raportul se afla în saltarul mesei, dar nu era făcut ca să-l poată vedea orișicine. Trebuiau deci să se facă oarecare schimbări în el dacă era vorba

să-l citească d-l Philopolu, care era și judecător, și om interesat în cauză.

Protoiereul, om trăit în lume și slujbaș cu practică îndelungată, știa că orișice raport are să fie făcut așa cum vrea să-l aibă acela căruia i-l adresezi. Voind dară să ușureze poziținea Episcopiei, îl încărcase pe părintele Neagu scoțînd la iveală amănuntele vinovății lui. Ieromonahul Ilarie, însă, știind acum de unde vine reclamațiunea, ținea să ușureze poziținea Episcopiei descărcîndu-l pe părintele Neagu, căci, dacă de hatîr era vorba, el era cu atît mai mare cu cît mai mică era vina celui sacrificat. Pretutindeni, dar, unde protoiereul zicea „*s-a constatat*", el a șters vorba și a scris „*se zice*", iar în loc de „după *mărturisirile*", a pus „după *spusa*".

Citind raportul astfel prefăcut, d-l Philopolu strîmbă din nas.

— Dar din raportul acesta nu rezultă nimic, grăi dînsul.

— Cum să nu rezulte? grăi ieromonahul. Sunt expuse cu toată claritatea plîngerile sătenilor.

— Dar nu se constată dacă ele sunt ori nu întemeiate. Asta e o sperietoare pentru popa: trebuia să i se constate vina!

— N-are protoiereul căderea s-o facă fără de însărcinare formală — răspunse călugărul — ci afacerea trebuie să treacă-n judecata consistoriului.

— Asta e zamă lungă, părinte! — exclamă d-l Philopolu — o să-mbătrînim cu toții pînă la sfîrșitul procesului.

— Formele, domnule judecător, formele! răspunse călugărul. Dar — urmă apoi, schimbînd tonul — atîrnă de la înțelepciunea preasfinției-sale, care în virtutea puterii sale arhierești poate să le scurteze toate, dacă așa cere buna-rînduială și păstrarea păcii în biserică.

— Aceasta e — grăi Philopolu — pacea și buna rînduială. Dacă se produce un conflict între preot și proprietarul moșiei, fără îndoială că nu proprietarul, ci preotul are să plece.

— Fără îndoială! stărui călugărul.

— Cînd aș putea să văd pe preasfinția-sa? întrebă Philopolu.

Călugărul puse amîndouă mînile pe pept și se plecă.

Dacă era vorba de un hatîr, nu d-lui Philopolu, ci ministeriului avea să i-l facă Episcopia.

— Orișicînd — grăi dînsul — d-voastre orișicînd, dar ați ostăni în zadar, căci preasfinția-sa se folosește de puterea arhierească numai cînd i se cere aceasta de sus.

Judecătorul zîmbi cu răutate.

— Care va să zică, o are numai cînd vor cei puternici s-o aibă grăi dînsul.

— Cam așa, cam așa — șopti călugărul — și preasfinția-sa v-ar trimite la ministeriu. Acolo se pun toate la cale.

— Dau să dai! grăi Philopolu supărat. Nu mă mai bag, nu mă mai amestec pe la ministerii nu umblu; aceasta e treaba cumnatului meu, care e deputat și face politică.

Domnul Iorgu Palea însă tocmai pentru că era deputat și făcea politică nu mai putea să treacă pe la ministeriu.

Cum?! Forme peste forme?! Raporturi în doi peri?! Judecată la consistoriu?! După două luni de zile lucrurile nici nu erau bine pornite?!

Aceasta era o ticăloșie nemaipomenită!

El nu ceruse să i se facă dreptate, căci dreptate trebuie să i se facă și celui din urmă hamal. Un mic serviciu a cerut, și acesta trebuia să i se facă fără de întîrziere, chiar și dacă n-ar fi avînd dreptate. Altfel, ce mai prețuiește votul lui? Ce mai prețuiește glasul lui în Parlament? de ce-și mai perde el timpul la club și la întruniri? care mai e trecerea lui?

Mai erau cîteva săptămîni pînă la deschiderea sesiunii de iarnă.

— O să ne vedem! zicea el.

Nu era singur. O! erau mulți, tot unul și unul, și nu rămînea decît să se înțeleagă între dînșii pentru ca să se impună.

Dar era supărată cocoana Marița, și el avea cuvinte de a alerga ca s-o-mpace.

Philopolu îi spunea hotărît că nu e nimic ce-ar putea motiva punerea sub interdict a bătrînei.

Nu rămînea deci decît să-și asigureze bunăvoința ei. Îi mai dădea zor și cocoana Zinca, pentru care era scandal nemaipomenit ca ei toți împreună să nu fie-n stare a scoate din sat pe un popă prost. El însă nu voia cu nici un preț să se umilească și să-și pună-n joc dignitatea căciulindu-se a treia oară pentru un lucru de nimic.

Zilele treceau, dar, fără ca să-i vie cocoanei vreo veste îmbucurătoare, ceea ce o făcea din ce în ce mai îndîrjită.

Era supărată că nu mai merg la casa ei lucrurile potrivit cu deprinderile ei: ea însă, prea bătrînă spre a mai putea lua alte deprinderi, le întoarcea toate pe dos și făcea din cel mai mic lucru cestiune de amor propriu.

Părintele Neagu nu se-ndoia că, mai curînd ori mai tîrziu, ea-și va schimba gîndul și era gata să-i ceară iertare, s-a și dus în cîteva rînduri să-i facă sfeștania obicinuită, ea însă n-a vroit să-l primească.

Maica starița a luat înțelegere cu Vlaicu și cu Văleanu și-a vorbit cu părintele Barbu din satul vecin, ca să vie dînsul la sfeștanie; nici pe el n-a voit însă să-l primească.

Se socotea foarte umilită cînd i se spunea că o să mai ție mult pînă ce vor ajunge să-l scoată pe popa din sat; dac-ar fi venit însă cineva să-i spună că el pleacă, ea ar fi sărit să-l oprească. Nu mai putea nimeni să știe ce vrea și ce nu vrea: era supărată pe toată lumea și se uita la toți cu neîncredere; nu mai putea nimeni să intre-n voile ei.

În adevăr ea ar fi voit să fie toate cum trebuia, deci ca mai nainte — pace, liniște, dragoste, bucurie, droaie de copii și Marița cea mică pretutindeni — și i se turburau mințile cînd simțea că aceasta nu mai e cu putință.

Puțin i-a mai trebuit ca să-și dea seamă că lucrurile au pornit spre rău numai de cînd a venit nepotul ei în casă. Nu-l făcea nici acum pe el vinovat, dar îi era

parcă e la mijloc un duh necurat care calcă pretutindeni cu pizmă și cu răutate pe urmele lui.

— Ai, maică, dușmani care te urmăresc pentru că eu te iubesc și vreau — zicea dînsa — să-ți las averea mea. Fă rugăciuni, ca Dumnezeu să-i facă neputincioși.

Chiar și dacă n-ar mai fi fost și altele, erau destule și aceste pentru ca să i se facă lui Văleanu din ce în ce mai nesuferită viața la Răstoacă.

Ce mai caută el aici acum, după ce frunza se scuturase și toate semănăturile erau făcute?! Cum putea el să petreacă iarna întreagă cu baba aceasta, pe care nimic n-o mai putea mulțumi?

Are tot omul în viața lui clipe în care e rău, alte clipe în care e bun, iar altele în care e fie tîmpit, fie cu mintea luminată : lui i se luminau, parcă, toate cînd se ivea-n sufletul lui pornirea de a se duce-n lume, ca să i se peardă urma.

„Da — își zicea — așa, mereu singur, unde nimeni nu mă știe cine sunt și ce caut."

Era acolo la Răstoacă un fel de zăduf ca-n ajun de furtună. Baba ar fi voit și n-o ierta firea să se-mpace cu popa ; Vlaicu ținea să scape de popa și nu putea să-l vadă-n ochi pe Văleanu; Florea și Ana erau în stare să facă moarte de om : trebuia să moară cineva pentru ca lucrurile să intre iar în desfășurarea lor de de mai nainte.

Cuprins de sîmțămîntul acesta, Văleanu a și plecat, el singur nu-și dedea seamă unde.

Aflînd-o aceasta, d-l Palea a simțit în sufletul lui o tainică ușurare. Se-nșelase deci Philopolu cînd credea că cumnatul lor s-a așezat la Răstoacă oarecum ca stăpîn, și cei rămași puteau acum să răsufle mai ușor și s-o prelucreze pe bătrînă. Era mare nevoie de aceasta, căci urmau zile grele pentru el : mese, ceaiuri și soarèle, consfătuiri și întruniri, care toate costă, ba chiar și-o gazetă independentă, dacă își găsea tovarăși și putea să angajeze și pe socrul său și să stoarcă ceva și de la baba, care, lucru știut de toți, avea casa de fer plină.

„Trebuie — așa era vorba — să le arătăm că suntem și noi cineva, că putem ceva și nu primim fără de răzbunare rușinea ce ni s-a făcut."

IX

Dinu-și urma lucrarea cu multă grijă. Temîndu-se mereu ca nu cumva să deie greș, el băga bine de seamă să n-o mai pată cum a pățit-o cu vergelele, și nu întra în nici o întreprindere care i se părea cîtuși de puțin riscată. Tocmai de aceea i se-ntîmpla cîteodată că n-avea destul de lucru, ceea ce era o pagubă, căci oamenii mîncau și le mergea și plata.

— Eu nici nu știu de ce n-ar putea adecă să fie toți lucrătorii ca Gigiu, care nu e cu mîncarea, grăi într-una din zile Marghioala.

— Obiceiul casei este ca ei să mănînce cu noi, răspunse Lina. Le vine și lor mai bine, și nouă mai ușor, căci tot gătim pentru noi, și pentru ucenici.

— De ! — întîmpină Marghioala — obiceiul s-a făcut cînd trăia nenea Costache și cînd fetele erau mici. Acum, cînd nu mai e stăpîn la casă, e greu să pui fetele mari la masă cu orișicine. Dacă n-ar fi alta, lucrătorii duc și aduc vorbe.

Ea știa ce zice, dar Lina, care n-o înțelegea, ținea la obiceiul casei.

Nici Dinu n-o înțelegea, dar își făcea socoteala că în zilele cînd e puțin de lucru, perderea e mai mică dacă lucrătorii nu mănîncă la masă cu stăpînul.

Lucru mare nu era însă, căci erau de obicei, afară de Gigiu, numai doi lucrători. După ce au făcut însă cu Budini învoiala pentru magazia de la Răstoacă, Dinu a mai învoit alți trei lucrători, și acum i-a luat pe toți fără ca să le deie și de mîncare, iar ucenicii mîncau de aici nainte la o masă deosebită, care li se așternea în atelier.

Mai ales Andrei se simțea greu jignit de schimbarea aceasta, care-n gîndul lui nu putea să pornească de la Dinu, ci din fumurile Firei, care-l sucea și-nvîrtea după placul ei.

Tocmai pentru că mînca și dormea în casă, Andrei ieșea rar de tot în lume și nu aflase nimic despre cele ce se vorbeau prin mahala. O vedea dar pe Fira mai tăcută și mai îngîndurată decît mai nainte și le lua aceste drept fumuri.

— Care va să zică ne scoase domnișoara Fira de la masă și alungă și pe ucenicii ăia murdari, îi zise el Marghioalei.

Marghioala ținea să fie bine cu toți și mai ales cu Andrei, pe care-l știa rău de gură.

— Te-nșeli, îi zise ea. Nici cucoana Lina, nici nenea Dinu, nici mai ales domnișoara Fira n-ar fi făcut-o aceasta dacă nu m-aș fi plîns eu, că singură nu mai pot birui cu atîta lume. Nu e cum o iei, și rău faci că te superi.

Andrei era acum și mai supărat. Trăia de atîta timp sub același acoperemînt cu Marghioala, vedea mereu că ea-nvîrte toată casa și-i zicea adeseori „topor de oase" : acum se schimbară deodată toate în capul lui.

— Care va să zică te-ai făcut stăpînă peste stăpîni, grăi dînsul ; dacă vrei d-ta, e bine, iar dacă nu vrei, e rău !

Ceea ce-l atingea era nu c-a făcut-o, ci că are îndrăzneala de a o și mărturisi.

— Ia lasă-mă-n pace — zise ea întorcîndu-i spatele — că d-ta, cînd îți intră ceva-n cap, în toate găsești clenci.

El se uită lung după ea, apoi se bătu cu pumnul în frunte.

„Dovleac, iar nu cap !" își zise.

De mult ar fi trebuit el să înțeleagă că nu degeaba stă dînsa atît de mult cu Dinu.

„Lasă, c-o să vă pasc eu!" zise, mai mult însă cu părere de bine decît cu răutate, căci el de mult zisese că nu face Fira pentru Dinu, iar acum zicea că nu face Dinu pentru Fira.

El n-avea, în adevăr, nevoie să-i pască, deoarece Marghioala avea multă slăbiciune pentru Dinu, dar slăbiciune de femeie chinuită-n copilăria ei, pe care n-avea de ce s-o ascundă ori s-o tăgăduiască. Dac-ar

fi bătut-o Dinu, ea ar fi răbdat și tot ar fi fost gata să muncească, să rabde la foame și la frig și să-și deie-n cele din urmă și cămașa pentru dînsul. De ce s-o tăgăduiască aceasta cînd singura ei mulțumire era ca și el, și toată lumea s-o știe?!

Andrei le lua acum de-a-ndoaselea și zicea că Dinu se lasă să fie purtat de dînsa, ceea ce părea, dar în adevăr nu era adevărat.

Afacerea cu Budini ieșise bine. Fierul se mai scumpise și Dinu se alesese cu un cîștig de vreo trei sute de lei.

Acesta-l ispitea să mai facă cum a făcut și-și băga din cînd în cînd banii în afaceri. Cînd a venit rîndul să cumpere tablă și fier pentru magazie, el n-a putut să facă încasările la timp și, ca să nu mai aștepte, a cumpărat din banii lui.

— Rău faci ! i-a zis Marghioala, care n-avea, la urma urmelor, să se amestece-n asemenea lucruri. De ce să-ți perzi cametele ?

El a făcut tot ceea ce a vrut, și astfel a rămas între dînșii o mică supărare.

Peste cîteva zile a venit răspuns de la Tănase.

El spunea în scrisoare că nu poate veni să-și ieie partea și că nu consideră, prin urmare, cele două mii ca fiind scăzute din capete, ci ca parte ce i se cuvine din venituri.

Dinu nu-și prea dădea seamă despre deosebirea pe care o făcea Tănase, dară Marghioala încă atunci cînd i-a trimis banii stăruise să nu muncească și pentru Tănase.

— Nu vezi — grăi dînsa — că se face pe nemuncite tovarăș la parte?!

— Dar eu ce să-i fac dacă așa vin lucrurile!? răspunse el.

— Vorbește cu vreun advocat, ca să te descurce, stărui dînsa.

Cu advocați nu voia Dinu să-și facă de lucru, și supărarea era și mai mare.

Tot atunci a mai ieșit apoi la iveală că Dinu, neavînd după înmormîntare bani în casă, trimisese cele două mii de la dînsul.

— Care va să zică și lui tot de pomană îi dai?! grăi Marghioala.

Era foarte mare deosebirea între ei amîndoi. Grija lui era ca nu cumva să zică cineva că nu are destulă inimă pentru avutul văduvei și al copiilor ei și ca lucrurile să meargă cel puțin atît de bine ca mai nainte, cînd trăia Costache.

„Mai bine să treacă de la mine decît să suferă casa vreo pagubă" își zicea el, gîndindu-se mereu că are să deie socoteală despre chivernisirea lui și că cu banii lui putea să facă tot ceea ce vrea. El, om voinic și harnic, care se mulțumea cu puțin, nu se temea c-o să pearâ.

Marghioala îi ținea însă socoteală mai ales despre averea lui, și adeseori era parcă ar fi voit să-i zică: „Ba mai bine să treacă la tine!"

Cel puțin așa o-nțelegea el, și de aceea se simțea jignit de presupunerea c-ar fi în stare să tragă fie chiar și numai o para de la văduvă și de la copii.

— Fac tot ceea ce vreau cu banii mei, îi răspunse el dar. Nu cumva o să-mprumut de la alții cînd am eu însumi bani?!

— Faci, faci ! grăi dînsa, și acum supărarea era și mai grea.

Slăbiciunea însă tocmai la supărare se dă mai învederat pe față.

Ea era mîhnită pentru că l-a supărat. El era mîhnit pentru că îi dedea dreptate. Ea ar fi voit să-i ceară iertare. El era hotărît să pună-n socoteală camete pentru banii pe care-i dă de la dînsul și ținea să i-o spună aceasta. Se căutau deci mereu cu ochii și țineau mai mult decît de obicei să fie ei singuri într-un colț, iară Andrei le vedea toate și le-nțelegea-n felul lui.

Aceste se petreceau în primele zile după Sfinții Arhangheli, cînd Fira s-a-ntors de la Răstoacă cu maica starița.

În timpul celor cîteva zile pe care le-au petrecut împreună, maica Fevronia prinsese slăbiciune de Fira, care i se părea foarte nenorocită, iară Fira se alipise cu multă dragoste de ea. A fost dar grea despărțirea, și după ce maica s-a-ntors iar la schit, Fira se simțea

singură și părăsită și-și dedea seamă că s-a-nstrăinat încetul cu încetul de toți cei ce o iubeau, iar aceasta din slăbiciune păcătoasă către omul care nu voia s-o cunoască-n fața lumii.

Greu i-a fost, dar se simțea acum scăpată, dezmeticită și pornită iar spre viața ei de mai nainte. De atîta timp era nepăsătoare față cu cele ce se petreceau împregiurul ei. Acum iar se-ntreba: „Ce e cu Dinu? Ce e cu Marghioala?"

Nu mai era dar nevoie ca Andrei să-i spună ceva pentru ca ea să simtă iar că Dinu și Marghioala stau prea des și prea mult împreună. Simțămîntul acesta mereu o apăsa și pe nesimțite se furișă-n mintea ei gîndul că pe cînd unul numai prin ascuns, cellalt numai în fața lumii vrea s-o știe.

S-a-ntîmplat însă și mai mult.

Un lucru pe care mai nainte nu l-ar fi băgat în seamă: Andrei stetea adeseori la pîndă.

Seara a patra după întoarcerea ei de la Răstoacă, Dinu și Marghioala au ajuns, în sfîrșit, să se dumirească. Steteau amîndoi în iatacul de lîngă atelier, unde Costache-și avea, cum zicea el, „cantorul".

Marghioala ședea la masă cu condica-n fața ei, iară Dinu stătea în dosul ei în picioare și se uita peste umărul ei la condică, în care frunzăreau ca să găsească sumele date de Dinu dintr-al lui și să se dumirească asupra cametelor ce au să treacă-n socoteală. Din cînd în cînd ea se-ntoarcea spre el și parcă se certau.

Andrei le vedea toate aceste din curte, unde stetea cam ascuns și se uita pe fereastră. El își dete-n cele din urmă seamă că ei ar fi lăsat perdelele dac-ar fi vorba de ceva ce nu poate să vadă orișicine și plecă.

Fira, care-l văzuse din fereastră stînd la pîndă, ieși tiptil și se duse să vadă la ce se uita el. Andrei plecase pentru că nu vedea nimic. Fira însă vedea mult, și-i trecu parcă un sloi de gheață prin inimă.

Nu mai era Dinu omul pe care-l știa dînsa : așa cum îl vedea acum plecîndu-se peste umărul Marghioalei și uitîndu-se din cînd în cînd în fața ei, era mai mlădios, cu fața mai deschisă, cu ochii mai vioi, om de o rară jingășie.

„L-am perdut!" își zise ea și rămase cîtva timp cu inima încleștată.

„Nu!" zise ea peste puțin.

Pe el nu putea să-l peardă, nicicdată !

Dacă n-ar fi știut Marghioala cîte știa, Fira ar fi urgisit-o. Așa însă nu-i rămînea decît să se retragă iar în iatacul ei și să plîngă — strivită acum — nu de rușine, ci de căință.

„Nu! nu sunt minciuni!" își zise ea.

Toate le făcuse în gîndul ei. Dorea să se ducă cu el și la Predeal, și la Brașov, și se simțea nemîngăiată că nu îndrăznește; s-a dus la Răstoacă anume ca să-l întîlnească pe el și ardea de dorința de a-l vedea. Mult era vinovată.

Iară Marghioala, care știa atît de multe și-i era lui Dinu atît de apropiată, nu i-a spus nimic.

I se părea peste putință ca ea să nu-i fi spus.

— De ce să-i spui?! grăi Marghioala ziua următoare, cînd o ispiti. De ce folos i-ar fi să știe lucruri pe care nu poate să le înțeleagă și le-ar lua-n mai rău de cum în adevăr sunt. Nu că nu i-am spus, dar l-am făcut să n-asculte nici dac-ar voi să-i spună alții.

Fira rămase smerită-n fața ei și pe nesîmțite a-nceput să se ia-n toate la întrecere cu dînsa, încît în curînd a ajuns să-l ajute și ea, ba chiar numai ea pe Dinu la purtarea socotelilor, un lucru pe care-l făcea și mai ușor, și mai bine, și mai cu plăcere decît alții și prin care îi făcea lui Dinu mare bucurie.

N-ar fi fost adevărat dacă s-ar fi zis că și Marghioala, care se temea de multe, nu mai îndrăznea să vorbească cu Dinu ca mai nainte.

Mult s-a schimbat Fira după zguduirea prin care trecuse, și nu i-a mai rămas decît un lucru, pe care Marghioala nu putea să-l știe: tot ascundea-n sufletul ei fiorul de care era cuprinsă cînd se gîndea la dînsul.

PARTEA A TREIA

VALURI DE PATIMI

I

— Părinte, cînd trimiți carele la pădure ca să-ți ridici lemnele? întrebă Vlaicu așa, în treacăt.

Părintele Neagu se uită cu coada ochiului la el: nu putea să-și deie seamă dacă-l ia ori nu în bătaie de joc.

— Știi foarte bine — îi răspunse — că nu mai am voie să le iau.

— Aida-dee! grăi Vlaicu. Te credeam om mai cumpenit. Aceea era așa, o vorbă zisă de nevoie! Trăim de atîta timp poartă-n poartă și-am fost, pe cît știu, totdeauna prieteni buni; n-o să ne stricăm pentru că s-a sculat o dată cocoana cu piciorul stîng din pat. O să-i treacă și ei, c-o știi cum e. S-ar putea să-ți opresc vitele de la pășune, să nu-ți las pogoanele pe care le ai de atîta timp, ori să nu-ți dau lemne pentru copii?! Trimite, părinte, carele. De unde știe cocoana cine ia și cine nu ia? și chiar dac-ar ști, nu cred c-o să-i pară rău.

Erau atît de chibzuite vorbele aceste, încît îi era foarte greu părintelui Neagu să nu se potrivească cu ele. El, cu toate aceste, n-ar fi trimis carele-n pădure dacă nu s-ar fi pus pe capul lui preuteasa și maica starița, care ar fi fost gata să jure că Vlaicu n-o face de capul lui, ci după un semn primit de la cocoana.

— Dacă e așa, e bine — grăi popa — dar dacă nu, mă fac tovarăș cu el.

Așa și era.

Tocmai maica stariță-l pusese, fără ca să-și dea seamă, pe Vlaicu la cale.

Ca să iasă din încurcăturile și pentru ea nesuferite, dînsa-i făcuse lui Vlaicu propunerea să se pună amîndoi pe capul popii ca să mărite pe Mariță după un seminarist și să-l lase pe acesta preot la Răstoacă, iară el să se mute aiurea. Nu mai încăpea îndoială că cocoana ar primi foarte bucuros pe soțul Marițichii.

Vlaicu nu se îndoia nici el și zicea că ideea e minunată, dar nu era atît de prost ca să nu-și dea seamă c-ar cădea din lac în puț dacă ar veni în locul părintelui Neagu un preot pe care cocoana îl primește bucuros. Acum, cînd nu-i mai stetea nimeni în cale, el voia să aibă popă care atîrnă de dînsul, și n-avea părintele Neagu sprijinitor mai adevărat decît dînsul. Numai însă dacă primea de la dînsul, iar nu de la cocoana, și lemne, și pogoane, și pășune.

Părintele Neagu le-a primit, căci nu putea să știe dacă are maica stariță ori nu dreptate, și iar se aduna droaia de copii, Mariță și Caliopi iar erau toată ziua împreună, și nu se poate prietenie mai strînsă decît a celor doi vecini.

Avea Vlaicu fata lui, și tot umbla mereu să caute un ginere pentru popa, dar o făcea pentru ca nu cumva să-l găsească alții.

— Măi, ticălosule — îi zise apoi într-una din zile lui Florea — tare ești neajutorat. O să te fac pîndar ca să ai și tu ceva și să-ți scazi mai ușor datoria. Îți faci treaba la cîmp și te uiți la dreapta și la stînga.

— Să trăiți, boierule! a răspuns Florea, și era gata să-i sărute mîna.

Iar a pățit-o însă cu Ana, care-l făcea ticălos pentru că a intrat slugă la un nemernic ca Vlaicu.

— Dar nu la el, ci la moșie am intrat — îi răspunse Florea — și el ar fi, săracul, om foarte bun dacă nu i-ar fi cîinos stăpînul.

Nu putea să-l ierte Florea pe Văleanu, și fiindcă el nu-l ierta, nu ierta nici Ana pe Vlaicu, și abia mai trecea ziuă dată de Dumnezeu fără ca să se certe amîndoi.

N-o știa Vlaicu aceasta, dar și dac-ar fi știut-o, el nu s-ar fi supărat: îi era destul ca popa să vadă des pe Florea pe la ograda de gospodărie și să-și pună mințile la cap.

Mai înspre Crăciun d-l Palea și cocoana Zinca au început să vie des pe la Răstoacă: Vlaicu sîmțea cam de ce vin.

Nu se înființase, ce-i drept, gazeta, dar se țineau lanț mesele, soarèlele, teatrele și, pe ici, pe colo, jocul de cărți, și nici afacerile lui Palea nu mai mergeau ca mai nainte. Cele mai bănoase treburi le făcuse mai nainte Palea nu pe la Tribunal ori pe la Curte, ci prin biurourile de pe la deosebitele ministerii, ale cărora uși îi erau deschise și unde mijlocea mai o antrepriză, mai o păsuială, mai vreo altă daravere. Ținea acum să nu mai calce pragul acelor biurouri pentru ca mai tîrziu să i se facă toate mai pe plac; deocamdată o ducea însă greu și era nevoit să vîndă, cum se zice, pelea ursului din pădure.

Cucoana Marița era însă darnică numai cînd era vorba de dulcețuri, de costițe afumate, de curcani grași ori de velnițe: bani zicea că nu prea are.

Mai era apoi și supărată pentru că nu i s-a făcut pe plac în ceea ce-l privește pe popa.

— De, cocoană Mariță — îi zise Palea în strîmtorarea lui — e foarte greu. Popă pe popă nu se surpă, și protoiereul nu i-a găsit nici o vină. Se vede că e năpăstuit popa.

N-avea părintele Neagu apărător mai călduros decît Palea, care voia să scape de supărarea aceasta.

— Dar e obrazinic popa — grăi cocoana Marița — și vreau să știe că pot să-l scot cînd vreau, că de la mine atîrnă.

Palea i le făgăduia toate; făgăduia dar și ea că o să vorbească cu Vlaicu să vîndă ceva. Erau lemne-n pădure; erau coșarele pline de porumb; în pivniță abia mai încăpeau butoaiele de vin și cele de țuică. De ce atîta încongiur? De ce să mai ostănească biata de bătrînă?

Palea a vorbit el însuși cu Vlaicu, și lucrul mergea strună, ba Vlaicu, pentru ca să-l îndatoreze cu atît mai vîrtos pe Palea, îl mai și împrumuta, se-nțelege, dîndu-și și cocoana Zinca iscălitura.

Mai stăpîn decît Vlaicu nu putea acum să fie nimeni Făcea tot ceea ce voia și nu-ndrăznea nimeni să crîcnească, iară cînd mergea pe la București, d-l Palea și cocoana Zinca-l puneau la masa lor boierească, iar după-masă d-l Iorgu Palea alerga pe la direcțiunea Creditului Fonciar, ca să vadă dacă nu cumva poate găsi vreo moșie potrivită pentru d-l Vlaicu.

Muncise destul pentru alții și era timpul să fie și stăpîn odată.

Un singur gînd îl mai neliniștea pe dînsul: ce-o să fie după ce se va fi întors Văleanu, de la care nu mai venea nici o veste?

Toate îi ieșiseră bine, dar magazia de fier nu mai avea nici un rost.

Cu aceasta lucrurile n-au ieșit cum le croise el, și mult ar fi dat s-o poată face nefăcută.

Lasă că era plătită îndoit fără ca el însuși să aibă parte la cîștig, dar de o magazie de fier, în care nu pot să intre șoarecii, nici nu era nevoie la Răstoacă.

Cu Dinu însă nu era chip să se înțeleagă: el lucra înainte, ca să fie, după contract, gata la timp.

„O să ți se amărească ție viața cu magazia aceea", își zise Vlaicu, care știa că de el atîrnă toate, că el o să fie cel ce ia magazia în primire și face și plata lucrărilor.

II

— Și ce mai face cocoana? întrebă Fira, care ținea să știe cum stau lucrurile pe la Răstoacă mai nainte de a se hotărî să-și petreacă, cum stăruia starița, Sfintele Paști la schit.

— Tot supărată, îi răspunse maica. Lasă că nu se poate-mpăca cu popa, dar o mai amărește și nepotul acela al ei, care a plecat încă de astă-toamnă și nu mai scrie nimic.

Firei îi trecu un junghi prin inimă.

— Cum așa? grăi dînsa. Tot vor fi știind unde se află.

— În străinătate s-a dus — zise maica — dar nu stă, ci umblă de ici pînă colo. E și aci — urmă ea dînd din umeri — pare-mi-se, tot o supărare la mijloc. El ar vrea una, iar ceilalți vor alta, și s-a dus omul în lume, ca surorile și cumnații să nu sară cu gura pe el.

Fira nu mai stărui. Știa destule, poate chiar prea multe.

Cuprinsă de simțămîntul că i-a făcut nedreptate plîngîndu-se că el n-a voit să o cunoască, ea îi înțelegea suferințele, ba i le mărea în gîndul ei.

„N-a putut! Așa trebuie să facă!" își zicea și-l vedea alergînd nemîngîiat prin lume. Abia acum înțelegea de ce stăruia dînsul să se ducă amîndoi și să se peardă neștiuți de nimeni.

Ce adimenitor gînd!

I-a fost urîtă iarna și lungă. Stînd mereu închisă în casă și dusă cu gîndul fie la cele trecute, fie la viitorul îndoios, ea perise văzînd cu ochii, dar întrase încetul cu încetul liniștea în sufletul ei: acum iar îi era perdută și liniștea.

Dinu, văzînd-o din ce în ce mai șubredă, își aducea aminte de vorbele lui Andrei și încă de mult își pusese de gînd s-o scoată la aer cînd va ieși la Răstoacă pentru ca să înceapă lucrările. Cu atît mai vîrtos stăruia deci acum ca ea să plece cu maica stariță și cu Leanca.

Ele au și plecat sîmbătă, în ajunul Floriilor, iară luni, după Florii, Dinu a încărcat ferăria și a plecat și el cu ea pentru ca îndată după Dumineca Tomii să înceapă lucrările la fața locului.

Chiar la descărcare el a dat de greutăți. La locul pe care și-l rezervaseră pentru baratca în care urma să-și instaleze atelierul, Vlaicu așezase cîțiva stîngeni de lemne, pe care nu voia să-i ridice, ci stăruia să-și pună baracta și astfel să să descarce ferăria la alt loc, depărtare de vreo trei sute de pași.

În zadar și-a dat Dinu silința să-l dumirească arătîndu-i că prin o asemenea așezare a baratcei și a ferăriei se perde mult timp și se fac mari cheltuieli

cînd cu cărarea la magazie a materialului: Vlaicu nu voia să înțeleagă.

Însă mai mari au fost greutățile cînd vorba a venit la regularea socotelilor.

După contract cocoana Marița urma să achite jumătate din prețul magaziei în ziua cînd fierăria va fi fost depusă în curtea ei. Nu zicea nici Vlaicu că nu, dar dedea din umeri și spunea că el nu poate să știe dacă e ori nu toată ferăria adusă, nici să-și dea seamă dacă ea e ori nu de calitatea prevăzută în contract.

În zadar și-a dat Dinu silința să-l dumirească spuindu-i că a cheltuit mii cu procurarea materialului și cu plata lucrătorilor și nu mai poate să urmeze lucrările dacă nu i se dau banii: Vlaicu ținea una și strună, că el nu poate să ia asupra lui o răspundere atît de mare și că are să aștepte pînă ce nu se va fi întors Văleanu, care poate s-o ia.

Abia pe înserate a putut deci să treacă Dinu în grabă mare pe la schit ca să vadă cum au sosit și ce fac fetele.

— Se vede că așteaptă să-i dai ceva, îi șopti starița cînd află despre greutățile pe care i le făcea Vlaicu.

Dinu se uită cam aspru la ea: se simțea jignit de presupunerea că el ar fi în stare să primească, ba pînă chiar să și facă o asemenea propunere.

— Acolo să ruginească fierul acela, maică — grăi, dînsul — și-n asemenea lucru tot nu mă bag.

După ce s-a-ntors însă acasă, Budini, om mai bătrîn și mai trăit în lume, l-a încredințat că altfel nu se poate, i-a făcut socoteala că cîștigul lor e de cel puțin 40 la sută și că tot e mai cuminte să dea vreo zece din acești 40 decît să sufere perderi mai mari prin tărăgăniri.

— Atunci fă-o d-ta, îi zise Dinu aducîndu-și aminte de vergelele prea subțiri.

Îl rodea însă rău lucrul acesta.

Vineri a plecat apoi din nou la Răstoacă pentru ca să petreacă și el sfintele sărbători la schit.

Ce n-a luat cu el! Două lăzi pline de bunătăți adunase și de la băcănie, și de la cofetărie. De ce muncea el?!

Cînd a sosit la schit, a găsit-o și pe cocoana Marița, care venise marți, ca să steie pînă după Înviere, să-și facă postul și mătăniile, să se mărturisească, să ieie

sfînta cuminecătură, apoi să se-ntoarcă acasă și să facă pregătirile pentru a doua zi de Paști, cînd aveau să-i vie sora cu bărbatul ei și cele trei fete ale lor cu bărbații și cu copiii, ca să petreacă împreună ziua cea mare.

Lihnită de fete tinere, bătrîna chiar dintru început a prins mare slăbiciune mai ales pentru Fira, care era gingașe și se făcuse potolită și duioasă. Își stîmpăra baba oarecum focul cînd se uita la ea.

Seara, cînd a sosit, Dinu nu le-a găsit. Se duseseră la biserică, ca să asculte *Prohodul*. S-a spălat în pripă, s-a peptănat, s-a periat pe haine și s-a dus și el, ca să cînte, slăbiciune prinsă-n copilărie.

Baba ședea-n strană și moțăia, deschizînd din cînd în cînd ochii. Deodată ea ridică repede capul și se uită cu ochi mari la Dinu, care începuse să cînte în cealaltă strană.

— Cine e acela? întrebă dînsa trăgînd-o pe maica stariță de mînecă.

Maica Fevronia se-ntoarse puțîn spre ea.

— Fabricantul, îi șopti. Pare-mi-se că viitorul Firei.

Bătrîna se uită lung la Dinu.

— Așa om zic și eu, grăi dînsa. Frumoasă pereche!

Cînd faci daruri, ți se cuvine și mulțumirea să vezi bucuria celor ce le primesc, și ziua următoare Dinu și-a deschis lăzile, a scos una cîte una cele din ele și le-a înșirat pe masă.

Baba se uita, se uita și ștergea din cînd cîn cînd clte o lacrămă. Așa sunt bătrînii, plîng ușor, și-o răpunea bucuria pe care o vedea în fețe.

— Să trăiești, băiete! izbucni ea-n cele din urmă, apoi îi luă capul cu amîndoauă mînile și-l sărută pe frunte. Că n-am eu parte să-l văd și pe nepotul meu așa!

Fira, copila plăpîndă și istovită de post și de nedormire, scoase un țipet, i se făcu negru înaintea ochilor, își căută șovăind un razăm și căzu leșinată-n brațele maichii stariței.

Nu era nimic: bucuria prea mare o răpusese și pe ea. Așa ziceau toți, și nu putea să zică nici dînsa altfel după ce și-a venit în fire, deși moartă se știa în sufletul ei.

Puțin timp în urmă cocoana Marița ședea într-un jeț cu capul lăsat pe umărul stîng și cu ochii închiși,

și iar deschidea clătinînd puțin din cap pe o clipă ochii și iar îi închidea.

Părintele Visarion îi spusese că după rînduiala sfintei biserici nu poate să-i deie cuminicătura cîtă vreme ea se mărturisește învrăjbită cu un slujitor al altarului.

— Dacă e vinovat — i-a zis el — să-l ierți, ca iertare să ai, iar dacă e nevinovat, să te căiești, ca vina să ți-o speli.

Nu-i mai era acum atît de greu ca mai nainte să înțeleagă că nu preotul, ci omul a greșit și că nu se-njosește, ci se înalță dacă e îngăduitoare și miloasă.

— Să vie popa, a zis dar.

Peste puțin și-a schimbat însă gîndul, a poruncit să-i vie trăsura și s-a dus cu ea la părintele Neagu, dimpreună cu maica stariță.

A fost foarte viuă emoțiunea ce s-a produs cînd a sosit ea la casa preotului, nici peste drum nu era însă mai mică.

Vlaicu se sîmțea parcă i se surpă deodată toate-n cap. I se și surpau.

— Nu sunt vrednic, cocoană, de bunătatea pe care mi-o arăți, zise părintele Neagu adînc rușinat de fățărnicia sa.

Știa atît de multe pe care ar fi trebuit să le spună și nu i le-a spus cocoanei, ba în cele din urmă întrase chiar într-un fel de tovărășie cu Vlaicu.

Nu putea nici acum să i le spună, dar era hotărît a-și ușura sufletul spuindu-i-le în alte împregiurări.

Întoarsă la schit, cocoana Mariția era voioasă cum de mult nu mai fusese, iar ziua următoare, după slujba Învierii, a luat sfînta cuminecătură, apoi s-a întors acasă luînd cu dînsa pe maica stariță, pe cele două fete și pe Dinu, ca să stea la masă împreună.

După-masă s-au început apoi pregătirile pentru ziua de mîne și cocoana Mariția iar se sîmțea stăpînă deplină la casa ei.

Ea cu Luța, cu Anica, nepoata acesteia, și cu cele două surori lucrau pe capete-n bucătărie, în sufragerie, în cămară și-n iatacuri, iară Dinu și Ghinea ridicau mese și mutau dulapuri și canapele, căci era multă lumea, pe care avea s-o ospăteze și s-o găzduiască

cocoana și era nevoie de mari schimbări în casă pentru ca toți să se simtă bine.

Încă pe-nserate s-au auzit, în vale, clopoțeii de la două trăsuri: într-una erau bătrînii, iar în cealaltă Palea, care ținea să fie între cei dintîi, cu cocoana Zinca și cu copiii.

Judecătorul și inginerul au venit luni dimineața, ca să-i poată face cocoanei Mariței și mulțumirea de a merge la biserică.

Era masă mare, praznic în puterea cuvîntului, la vechile case ale vornicesei. Nu se mulțumise cocoana Marița cu ai săi, ci mai poftise și pe maica stariță cu părintele Visarion, precum și pe părintele Neagu cu Marița cea mică. Fira s-ar fi perdut în lumea cea multă, ceea ce ar fi și dorit, dacă cocoana Marița n-ar fi ținut s-o scoată la iveală și să-i șoptească la ureche mai uneia, mai alteia dintre nepoatele ei: „Uite, așa ceva să-și găsească frățiorul tău".

N-auzea Fira asemenea vorbe, dar o ardeau privirile îndreptate asupra ei.

— E bine! zicea Zinca.

— E de tot gentilă, zicea Marieta, sora ei, nevasta inginerului.

Iară cocoana Frosa nu se mai putea despărți de ea și a ținut cu orice preț s-o ieie lîngă dînsa la masă.

Grea masă.

Lipsea de la ea cineva care îi era cocoanei Mariței foarte drag și toți vorbeau, foarte firește, despre el, iară Fira asculta, schimba fețe-fețe și tăcea tăcerea celui osîndit la muncă grea.

— Mai știu și eu?! grăi Nace Velicu. Nu mă-ndoiam c-o să venim împreună, căci mi-a scris încă acum trei săptămîni de la Paris că pleacă și-o să fie de Paști acasă. Se vede că iar s-a înfundat pe undeva. Ar putea însă să pice în tot minutul, și am lăsat acasă vorba să vie aici dacă sosește.

Fira auzea, se uita cu groază la Dinu și iar o-mpresura leșinul în fața gîndului c-ar putea să-i vadă față-n față pe amîndoi.

Ce făcea ea atunci?!

Iară Dinu stătea de vorbă cu inginerul, lîngă care ședea și care se interesa de magazia de fer.

După-masă s-au și dus amîndoi ca să vadă ferăria.

D-l Lăescu, inginerul, cunoscător în asemenea lucruri, examină ferăria cu multă luare-aminte.

— Foarte frumos, zise el cu învederată mulțumire. Ai, se-nțelege, lucrători străini?

— Unul singur — răspunse Dinu — un italian. Ceilalți, și calfe, și ucenici, suntem de ai noștri.

— Îmi pare bine c-am ajuns și noi să ne măsurăm cu străinii, urmă d-l Lăescu. E foarte bine lucrată ferăria aceasta. Dacă e vorba — adăugă el peste puțin — d-ta ai putea să lucrezi și poduri de fier.

— N-am încercat niciodată, îi zise Dinu.

— E tot aceasta, ba încă mai ușor, căci toată ferăria e gata și n-ai decît s-o închei, îl încredință inginerul.

Apoi îi spuse că are de făcut la județ patru poduri, o întreprindere de vreo 500 000 de lei, la care ar putea să aibe un cîștig frumos.

— Ia de încercare unul, și dacă-ți iese, le iei și pe celelalte, urmă el. De ce să le dăm la străini cînd avem oamenii noștri?

Dinu-și puse de gînd să vorbească cu Gigiu.

Acum veni-n grabă mare și Vlaicu, care, zi de Paști fiind, stătuse mai mult decît de obicei la masă.

— Unde-o să fie magazia? întrebă inginerul.

Vlaicu-i arătă locul.

Inginerul se uită cam mirat la Dinu.

— Bine — grăi dînsul — dar atunci nu trebuia să așezați materialul aici, la depărtare atît de mare.

— Deocamdată, deocamdată, grăbi Vlaicu a răspunde. Acum, fiind sărbători, n-am putut să ridicăm lemnele. Poimîne însă, nu mai departe, o să pun oamenii să ridice lemnele și să care ferăria la locul ei.

Dinu zîmbi cu oarecare mulțumire.

— Iar pentru celelalte — grăi dînsul — îl rog pe d-l inginer să-și dea părerea dacă ferăria e ori nu de bună calitate și bine lucrată.

Vlaicu se uită cu coada ochiului la el. Nu mai încăpea îndoială că-i vorbise inginerului și că tot de la el a pornit

și împăcarea cocoanei cu popa. Își mușca degetele că l-a adus la Răstoacă, dar se stăpînea.

— Nu m-am îndoit niciodată — grăi dînsul — dar nu sunt stăpîn și mi-e destul vorba d-lui inginer ca să regulez socoteala.

„Stai! adăugă însă după ce ei plecară. O să plece inginerul și rămîi cu mine și cu Palea. Pe tine am eu cum să te regulez!"

Inginerul a plecat apoi marți după-prînz, iară Palea a rămas, ca să afle de la Vlaicu ce e cu magazia de fier și cum au venit lucrurile cu popa.

Vlaicu dete din umeri.

El știa foarte bine care e rostul magaziei de fier, dar nu voia deocamdată s-o spună aceasta.

— Magazia — zise el — a-nvoit-o Văleanu. De ce? Nu știu. Iar cu popa nu pot să-mi dau seamă cum au venit lucrurile. Cred, însă, că s-au pus pe capul cocoanei călugărul acela, starița, fierarul și fetele. Mă tem că iar o să se obrăznicească.

— Afacerea lui doarme, grăi Palea. N-am decît să mișc puțin, ca să-i trag o sperietură.

— Să i-o tragi — stărui Vlaicu — chiar una cît de bună.

Atît a fost, și Dinu a plecat joi dimineața, ca să-l trimită la Răstoacă pe Budini, iar fetele au mai rămas la schit.

Firei îi venea să plîngă la despărțire. Se temea să rămîie, nu putea să plece și-i era parcă se află într-un leagăn și e săltată mereu sus, de tot sus, ca să cadă ametită jos, de tot jos.

III

Cel mai urît lucru e-n lumea aceasta urîtul el însuși, și ca să scape de urît, oamenii se iau unii pe alții la goană.

Era rău cînd Fira, făcîndu-și mai ici, mai colo de lucru, umbla zi cu zi pe sub ferestrele vecinilor, care se-ntrebau: „Unde se duce? pe cine caută? cine vrea s-o vadă?"

Nu era bine nici cînd stetea mereu în casă. Acum vecinele se-ntrebau: „De ce nu iese? de ce se teme? de ce se ascunde? de ce se ferește de ochii lumii?"

Slăbise ... „De ce a slăbit? ce-i seacă puterile?"

— De !... mai știi?! zicea una, ca să facă o glumă, care nu i se părea proastă.. Cînd ai întîlniri prin pădurea deasă și umbroasă și te plimbi și pe la Predeal, și pe la Brașov, ușor ți se întîmplă să te alegi cu ceva.

— Tot ce se poate, zicea alta. Au mai pățit-o, ba o mai pat și altele.

Așa se plăsmuiesc întîmplările nepetrecute: unul... „De, mai știi?!" — altul ... „Tot ce se poate!" — iar altul ... „Pare-mi-se" ori ... „Nu mai încape îndoială!", și te pomenești, în cele din urmă, că lumea știe mai bine decît tine ce ai visat, ce gînd ai, ce faci ori ce te doare.

Rău de tot era deci cînd s-a zvonit că Fira a plecat undeva, la un schit, cum se zicea, cu maica starița.

— Așa !... la schit, cu maica moașa! grăi una rea de gură, și vorba s-a pornit tocmai de Paști, cînd oamenii n-au altă treabă și se-ntîlnesc la toate colțurile.

Mai ici, mai colo făcea cîte una și socoteala lunilor și găsea că e tocmai timpul ca Fira să nu mai poată sta acasă.

Andrei, care nu mai stătea, ca mai nainte, toată ziua acasă, trebuia să prindă de veste. Îl simțise lumea că vorbește, deci și ascultă bucuros.

— Dar la voi cînd se face botezul? îi zise într-o seară Sanda din colț.

El se uită rîzînd la ea. Nu-i venea să creadă ceea ce dînsa zicea, dar îi părea bine c-o zicea.

— De unde-ți întră asemenea prăpăstii în cap?! răspunse el.

— Așa! ... grăi dînsa. O știe toată lumea, și vorbește mahalaua întreagă. N-aveți destule fete mari în casă?!

Asta era marți seara, și pînă joi, cînd s-a întors Dinu de la Răstoacă, Andrei a avut destul timp că să se încredințeze că în adevăr mahalaua vorbește.

Dinu făcuse rînduiala că în timpul cît va lucra el cu Gigiu, cu trei ucenici și cu alți doi lucrători la Răstoacă, Andrei să rămîie cu doi lucrători și cu doi uce-

nici ca să ducă înainte lucrările din atelier, iar pentru aceasta îl sporise și pe el, ca pe Gigiu, cu un leu pe zi pentru tot timpul cît va conduce lucrările din atelier.

Așa luau Dinu și Andrei vineri seară înțelegere între dînșii.

— Dar — zise Andrei — cu femeile aceste eu nu mă bag, nu mă amestec, și dacă s-ar întîmpla ceva cu vreuna din ele, pe mine nu mă privește.

Dinu se uită nedumirit la el.

— Ce vorbă e aceasta?! întrebă. Ce adecă ar fi putînd să li se-ntîmple?!

— Eu nici nu știu, nici nu cred nimic — răspunse Andrei — dar pe-aci, prin vecini, se vorbesc multe, și știi vorba românului, că e mai ușor să păzești un car de purici decît o femeie?

— Ce se vorbește?!... ce se poate vorbi?! întrebă iar Dinu, cam răstit.

— Nu mă lua așa — grăi Andrei — că-n capul tău se sparg toate și eu nu rău, ci bine vreau să-ți fac vorbindu-ți. N-o fi adevărat, dar e destul că să zice c-o să avem în curînd botez la casă, și eu ți-o spun acum pentru ca nu cumva, auzind-o mai tîrziu, să mă faci pe mine vinovat.

Dinu rămase cîtva timp ca și cînd l-ar fi lovit cineva cu barosul în cap.

Da, era destul că se zice, ba parcă mai ușor i-ar fi fost să fie adevărat și să nu se zică decît ca lumea să-l poarte-n gura ei nespălată. Iară el, după cele ce știa și după cum îi era firea, numai pe sine însuși putea să se socotească vinovat, căci el trebuia să păzească nu numai avutul, ci și cinstea casei.

Mai nainte s-ar fi dus în asemenea împregiurări la Marghioala ; acum însă ea se înstrăinase, parcă, de dînsul fără ca el să-și fi dat vrecdată silința de a se dumiri că de ce-i este oarecum frică de dînsa.

— Sunt ticăloșii — îi zise el dar lui Andrei — mari ticăloșii, dar gura lumii nu poți s-o astupi. O să vezi tu că sunt ticăloșii, și te rog să nu scapi vreo vorbă-n fața cocoanei, nici mai ales în fața Marghioalei. De ce folos i-ar fi cuiva să afle și ele?!

„De ce mai ales în fața Marghioalei?!" se întrebă Andrei.

Asta-nsemna ceva. Tocmai ei trebuia să i-o spună.

Dinu, deși avea foarte mult de lucru, sîmbătă în zori de zi a plecat apoi s-o aducă pe Fira acasă și s-o trimită-n fiecare zi la plimbare pentru ca lumea s-o vadă.

Vineri seara sosise și Văleanu la Răstoacă, și Fira, care o știa aceasta, se cutremura mereu gîndindu-se că în curînd îl va întîlni.

Cînd îl văzu pe Dinu și află că el a venit s-o ieie, ea rămase ca-ntr-un fel de aiurire.

De ce venea s-o ieie tocmai acum, pe neașteptate, de ce, cînd vorba fusese să mai steie?

„Știe, își zise cu inima încleștată. De unde știe? De la Marghioala?! Dar ea de unde știe?!" El era turburat nu putea să-i spună de ce o ia, și nu știa ce să zică; ea era cuprinsă de frică și nu mai știa cum să-i vorbească: așa au făcut drumul pînă acasă cuprinși de o foarte nesuferită stare sufletească, dar din cînd în cînd dînsa iar răsufla mai ușor și iar se uita la el parc-ar fi Arhanghelul care a venit s-o ieie și s-o scape.

Acum, după ce au sosit acasă, în adevăr că nu mai era chip ca Fira și Marghioala să trăiască sub același acoperemînt.

Marghioala, femeie zbuciumată și ea, știa și ea ce aflase Andrei de prin vecini și-nțelegea că așa trebuiau să vie lucrurile, se uita pe furiș la Fira, o vedea mai perită de cum fusese la plecarea ei și frămîntată și acum sufletește, încît mereu se ascundea și se întreba neîncetat: „Ce e? ce se petrece? ce s-a-ntîmplat la Răstoacă?"

Fira o bănuia de a-i fi spus lui Dinu tot ceea ce știa, ba poate chiar și mai mult, vedea ochii ei pînditori, se uita la ea din cînd în cînd plină de mînie și era-n fiecare clipă gata să i se oprească-n față și să-i zică: „Ești o nemernică!"

Și dacă i-ar fi zis-o aceasta, Marghioala ar fi stat în fața ei smerită și-ar fi răspuns: „Da, sunt!"

Nemernică se simțea fiindcă-l înșela pe Dinu și nu-i spunea ceea ce mai presus de toți el trebuia să știe.

Duminecă dimineața ea-l trase în sfîrșit de mînecă și-i spuse că vrea neapărat să vorbească cu dînsul mai nainte de a fi plecat.

— Să vorbim acum, răspunse el; n-am altă treabă.

— Munte de om și tot copil! răspunse ea. Nici pînă acum n-ai ajuns să simți că noi nu mai putem vorbi? E destul să ne apropiem unul de altul, pentru ca toți, și Andrei, și ucenicii, și Fira să steie la pîndă.

El în adevăr n-o simțise acesata, dar acum parcă-și dădea seama că așa este.

— Ce să facem dară? întrebă el zăpăcit.

— Să ne-ntîlnim undeva unde nimeni nu ne vede, nimeni nu stă la pîndă, că eu am să-ți spun multe și vreau să vorbesc fără sfială, răspunse ea.

Dinu se uită încă mai zăpăcit la ea.

El să se-ntîlnească prin ascuns cu Marghioala?! Era peste putință! Nu, aceasta el, Dinu, n-o făcea.

— Dar să steie la pîndă Maica Precestă și Sf. Petru cu toți apostolii și cu toate mucenițele și mie nu-mi pasă! grăi dînsul. Ce e dacă stăm de vorbă?! Nu cumva facem ceva ca să ne fie rușine și să avem nevoie de a ne ascunde?!

— Nu știu, răspunse ea. Chiar însă dacă nu, oamenii își fac gîndurile lor. Toată viața aceasta e o țesătură de bănuieli, de presupuneri și de minciuni, și te trec fiorii cînd vezi ce sunt oamenii în stare să născocească.

Dinu tresări.

„Nu cumva a aflat și ea ceva?!" se întrebă el. O luă de mînă și intră cu dînsa în ietacul unde lucrau adinioară împreună.

— Ce vrei să-mi spui? o-ntrebă el.

Ea dete din umeri și rămase cîtva timp cu ochii perduți în vînt.

Nu putea să vorbească. Cu totul altfel își închipuise ea lucrurile.

— Nu — zise — eu nu mai pot să stau în casa aceasta. Nu asta e ceea ce voiam să-ți spun — adăugă ea peste puțin — și aș vrea să stau, dar în clipa aceasta simt că nu mai pot.

— Nu mai poți?! grăi dînsul și începu să se plimbe prin iatacul strîmt.

O-nțelegea. Nu o dată, dînd cu barosul, s-a gîndit că o să ajungă aici lucrurile, și se sîmțea ca fierul pus pe nicovală.

El se opri în fața ei.

— Aș face eu bine — o-ntrebă — dac-aș zice să stai, cînd tu-mi spui că nu mai poți?

— Nu — răspunse ea — căci te-ai căi-n urmă și ar fi și mai rău.

— Atunci faci ce vrei, zise el. Dacă poți să mă lași singur în casa aceasta și crezi c-o să te sîmți mai bine aiurea, așa să faci. Eu îți spun numai că mie o să-mi fie foarte greu.

— Dar de ce folos mai pot să-ți fiu!? întîmpină ea. D-ta nu mai ții seamă de mine; îți sunt parcă n-aș mai fi, și tremur în fiecare clipă ca nu cumva să se-ntîmple ceva ce mi-ar strica toată viața.

— Ce-ar putea să se-ntîmple?! întrebă el cu un fel de sfială.

Ea se apropie de dînsul.

— De ce ai plecat așa-n pripă ca s-o aduci înapoi?! șopti ea. Ce s-a petrecut acolo? ... cine mai era acolo? ... de ce te temeai?

El se uită strîmtorat la ea.

— Nu știu ce-ți va fi întrat și ție în cap de mă iai așa de scurt, grăi dînsul. Vorbe care se șoptesc pe aici... prostii ... lucruri care sunt peste putință.

— Ba sunt cu putință, stărui dînsa ; toate sunt în lumea aceasta cu putință, la orișice poți să te aștepți; de multe ai să te temi.

Acum era timpul să-i vorbească; iar sîmțea însă că nu poate.

— Eu nu vreau să zică cineva, nici să crezi tu că mă pun între tine și Fira, urmă ea. Să mă ferească Dumnezeu! Mă uit însă la ea și văd că i s-a-ntîmplat ceva. Nu știu ce, dar i s-a întîmplat. Păzește-o! N-o lăsa singură! N-o scăpa din ochi, căci pe sufletul d-tale rămîne. Eu ce fac după plecarea d-tale cu ea cînd o văd că are nu știu ce cu mine, încît m-aștept în fiecare clipă să-mi sară-n cap?! Cum rămînem noi amîndouă fără de d-ta în casa aceasta?!

Dinu stetea și nu mai știa ce să-i zică și ce să-i facă.

Același lucru ca și cu Andrei.

— Tu știi ceva ce nu-mi spui, stărui dînsul.

Acum trebuia să-i vorbească, dar tot nu putea.

— Multe vor fi pe care nu pot să ți le spun, grăi dînsa. Și d-ta vei fi știind nu una pe care nu mi-o spui. Vorba e că lucrurile nu mai pot să rămîie așa cum sunt: ce mai fac eu aici?!

El trebuia să aleagă între amîndouă, dar nu putea. Acum, în clipa aceasta, cînd se uita-n ochii ei, nu ar mai fi stătut cîtuși de puțin la îndoială, dar mai ales după cele petrecute la Răstoacă se simțea legat și era pătruns cu desăvîrșire de simțămîntul că s-ar căi toată viața lui dacă s-ar pripi acum.

El o cuprinse cu brațul, se plecă puțin și i se uită-n față.

— Rabdă — îi zise cu glas stăruitor — și nu mă părăsi, că mie mi-e destul să te știu că ești aici, că ochii tăi văd și că pot să stau din cînd în cînd de vorbă cu cu tine. Cum mi-aș căuta eu de treabă dacă nu te-aș mai ști pe tine în casa aceasta? Tu ești destul de înțeleaptă ca să te știi pune bine cu ea — urmă el netezindu-i cu mîna lui mare părul pe frunte — și-o faci dacă te rog eu.

Marghioala era biruită, ba parcă un simțămînt de milă o cuprindea cînd se gîndea la Fira.

— Ce nu sunt eu în stare să fac pentru d-ta cînd știu că vrei?! grăi dînsa uitîndu-se cu ochii umezi în fața lui.

Altfel stetea dînsa acum în fața Firei și altfel i se uita în ochii plini de mînie.

— Cum s-a-ntîmplat de te-ai întors atît de curînd acasă ? o-ntrebă ea după plecarea lui Dinu. Vorba era să stați cîteva săptămîni.

— Asta o vei fi știind tu mai bine decît mine, răspunse Fira fără ca să-și stăpînească mînia. Se vede că i-ai spus toate minciunile, ba și mai mult.

— Ce minciuni?! răspunse Marghioala. Ceea ce știu eu și puteam să-i spun lui sunt tot lucruri adevărate. E adevărat c-ai făcut la Poiana-Țapului cunoștință cu un Văleanu oarecare și că te-ai întîlnit în mai multe rînduri cu el. Dumnezeu îmi vede sufletul și știe că

nu mă-ndoiesc c-a fost în toată nevinovăția, dar e adevărat că lumea zice că v-ați plimbat pe la Predeal și pe la Brașov, c-ai stat atîta timp închisă-n casă fiindcă-ți era rușine să ieși în lume și că ai plecat acum de acasă cu o moașă îmbrăcată în haine de călugăriță? Aceste — urmă ea stăruitor — nu sunt minciuni, ci lucruri adevărate : în adevăr așa zice lumea și-o zice fiindcă d-ta ai fost ușuratică și le-ai făcut toate de capul d-tale.

Fira-și acoperi fața cu amîndouă mînile.

— Le va fi știind însă nenea Dinu ori nu — urmă iar Marghioala — aceasta n-o știu. Știu însă că de la mine nu le-a aflat și că nu le crede. D-ta vezi că nu le crede, căci altfel ar vorbi și s-ar purta dacă le-ar crede, și-ți spun eu că le-ar crede dacă i le-aș spune eu, fiindcă eu nu-l mint niciodată, dar nu i le spun, căci mi-e rușine și mi-e milă și de el, și de d-ta, și de cocoana Lina.

Fira stetea iar smerită-n fața ei, dar tot nu-i spunea nimic.

IV

Mintea omenească e ca apa mării-n necurmată mișcare. Stai și lucrezi, iar gîndurile ți se-nșiră ele de ele, și te miri adeseori ce lucru de nimic ți se ivește în minte ca amintire din trecutul depărtat. Cu atît mai vîrtos trăiești cu sufletul în trecut cînd n-ai nici o treabă, ca Văleanu, care mai din îndemnul său propriu, mai în urma stăruințelor cumnatului său plecase-n străinătate, ca să uite partea cea din urmă a vieței sale și să se întoarcă încetul cu încetul la cele de mai nainte.

El se oprise la Brașov. Îi plăcea orășelul acesta pentru că din zori de zi pînă seara ulițele lui sunt pline de oameni, care nu umblă, ci aleargă-n treburile lor și n-au vreme să se uite la dreapta ori la stînga și să cerceteze cine sunt și-n ce treburi umblă aceia cu care se-ntîlnesc. Se plimba așa singur pe aleile nesfîrșite, deși frunzele se scuturaseră, își lua masa mai ici, mai colo, citea prin cafenele gazete, se uita prin foile ilus-

trate și se simțea destul de bine. Gîndurile îi erau însă mereu duse și de cele mai multe ori supărătoare.

Un dezgust adeseori foarte viu îl cuprindea cînd i se impuneau reamintirile zilelor petrecute cu prietenii săi fie la București, fie la Paris. Mai rușinea, mai o o dureroasă dezamăgire i se ivea-n suflet cînd își aducea aminte de cele petrecute la Bușteni. Soare, lumină și oarecare bucurie i se revărsa peste toate numai cînd se gîndea la baba de la Răstoacă, la plimbările pe care le făcea cu droaia de copii pe la livezi, pe la vie, prin pădure și abia acum își dedea seamă despre slăbiciunea pe care o avuse bătrîna pentru Marița, fina ei mereu voioasă, plină de zel și neobosită, mereu neobosită și fericită cînd putea să ia asupra ei o sarcină cît se poate de grea. Era, așa i se părea acum, o viață în care omul foarte ușor se perde pe sine însuși.

După vro opt zile tot s-au găsit și la Brașov oameni care au început să se uite mai cu dinadins la omul răzleț ce-și petrecea viața așa singur și să se-ntrebe cine-o fi el și-n ce treburi va fi umblînd.

Îndată ce a simțit-o aceasta, Văleanu a plecat, puțin îi păsa unde. A mai stat la Pesta, la Viena, la München, la Zürich și tocmai după Crăciun li-a scris celor de acasă că a sosit la Paris bine și sănătos.

Orișiunde s-ar fi aflat și orișice s-ar fi petrecut împregiurul lui, el petrecea mereu în trecut și mai bucuros la Răstoacă.

Pe la sfîrșitul lunei fevruarie, cînd au început să se topească zăpezile, el se-ntreba cum va fi ieșit din iarnă rapița și grîul, pe care-l lăsase atît de frumos, și-i era dor de țară.

„O fi de Paști, o fi ceva mai nainte ori ceva mai tîrziu — își zicea el — cînd iese lumea la cîmp, trebuie să fiu și eu acolo."

Cînd a sosit la Răstoacă, a găsit aici o lume cu totul schimbată.

Din toate cele spuse cam alandala de mătușa lui un singur lucru i se deslușea: că Fira a venit la schit cu logodnicul ei, că ea a stat de Paști la masă cu părinții și cu surorile lui, că toți au găsit-o foarte drăguță și că ea se afla la schit.

Dacă i s-ar fi spus aceste mai nainte de plecarea lui, el ar fi fost cuprins de-o viuă frămîntare sufletească. Acum, după patru luni petrecute-n mijlocul unei lumi zgomotoase, el abia mai putea să și-o înfățișeze pe Fira în gîndul lui și-i era greu să-și dea seamă cum s-au petrecut lucrurile ca el să-și schimbe așa deodată întregul fel de a fi. Stînd așa singur în timpul petrecerii lui în străinătate, se încredințase în nenumărate rînduri el însuși pe sine că prea sunt el și Fira departe unul de altul pentru ca să se mai poată întîlni, nu mai ținea să fie înpins spre ea și se simțea ușurat știind că dînsa e logodită, ceea ce-i spusese într-un rînd și ea. Erau sfîrșite toate, și el putea să facă tot ceea ce vrea.

Duminecă dimineața, cînd a aflat că dînsa a plecat în pripă de la schit, el era cu toate aceste dureros atins, și acum dorea s-o vadă.

Vecinica presupunere că-n viața omului minciuna ține atît de des loc de adevăr: nu se-ndoia că dînsa a plecat dinadins cînd a aflat că el a sosit, și bănuia că Dinu știe și el ceva, poate chiar de la dînsa, ceea ce-l jignea adînc.

Aceste iar îi răscoleau sufletul și-l duceau spre dînsa.

Din clipa sosirii lui el fusese cuprins de sîmțămîntul că nu mai e la Răstoacă lumea cum a fost — Luța, Anica și Ghinea umblau mai în vîrful degetelor prin casă și vorbeau mai încet, deși cocoana Marița nu mai era ursuză. Marița, Caliopi și droia de copii nu mai veneau pe la curtea boierească, deși îl iertase cocoana pe părintele Neagu. Nu mai era nicăiri veselia de mai nainte, și duminecă după-ameazăzi el a ieșit singur spre livezi, unde nu mai era atît de frumos ca mai nainte, deși era soare, adiere primăvăratică, iarba încolțise și pomii erau înmuguriți.

Luni după-prînz, auzind ciocăniturile lucrătorilor, care-ncepuseră să încheie baratca, el se coborî în ogradă.

Îi era parcă-i vine să se-ntoarcă iar la deal cînd îl zări pe Dinu, care era posomorît și smîncea oarecum și arunca lucrurile ce-i treceau prin mîni.

Tot nu putuse Budini să puie mîna pe bani fără de scăderea cuvenită.

Nu tocmai aceasta-l supăra însă.

— Ţi-e uşor d-tale, îi zise lui Budini, care-l încredința că altfel nu se poate. D-ta n-ai să-i dai nimănuia socoteală. Eu cum o trec însă-n condică?

— Scrii acolo „cheltuieli de mijlocire" şi pui suma, grăi Budini. Înţelege orişicine de ce e vorba. Asta ţi-o pui în socoteală cînd faci preţurile.

Aceste cheltuieli de mijlocire îl rodeau pe Dinu, căci nu treceau de la el, ci de la văduvă şi de la copii.

Cînd îl zări dar pe Văleanu, se uită la el parc-ar fi voit să-l întrebe: „Dar la d-voastre cheltuielile de mijlocire sunt lege?"

În clipa aceasta răsări ca din pămînt un cățălandru deşirat şi lăţos şi se răpezi ca din puşcă la Văleanu şi-ncepu să se gudure-mpregiurul lui, să-i lingă mînile şi să-i sară pe umeri zăpăcit de bucuria revederii.

— Ursule, Ursule! grăi Văleanu viu mişcat şi începu să-l mîngîie. Tu tot mă mai cunoşti, tot îţi mai aduci aminte de mine, parcă numai tu.

În vreme ce el mîngîia cînele, Vlaicu, care-l zărise mergînd spre lucrători, grăbi la dînsul.

Ursu deodată se opri, ciuli, se-ntoarse şi începu să-l latre parc-ar fi voit să-l sfîşie, ca nu cumva să se apropie.

— Asta-i — grăi Vlaicu mînios — o s-ajung să nu mai pot umbla prin curtea casei mele!

— Se vede că te vei fi uitat vreodată rău la el, îi zise Văleanu şi-l chemă şi mîngîie pe Ursu, ca să se astîmpere.

Dinu se-ntoarse spre Văleanu şi se uită cu ochii lui limpezi în faţa lui.

— E minune cum îi cunoaşte cînele pe oameni, zise el încet. Uite, pe mine, nu m-a văzut niciodată şi tot nu mă latră.

Cu vorba aceasta şi-a deschis fără ca să vrea drum la inima lui Văleanu, şi foarte în curînd Vlaicu a trebuit să simtă că Văleanu îi este neapropiat.

Stetea omul trăit în trîndăvie şi moleşit de plăceri şi se uita cu un fel de sfială religioasă la muncitorul cu braţe vînjoase, care lua drugii de fier şi umbla cu ei parc-ar fi trestie şi nu obosea niciodată. Şi tare ca

brațul îi era și sufletul: vorba lui scurtă nimerea ca barosul drept la țintă și nu șovăia nici la dreapta, nici la stînga.

Ce putere de om! Ce frumoasă viață!

Iară el însuși!?

Stetea uluit cînd Dinu i-a vorbit cîteva zile în urmă despre „cheltuielile de mijlocire" și-i venea, cuprins oarecum de frică, să-l roage ca să nu li-o mai spună și altora.

— Lasă-l, îi zise. E un nemernic, un mișel.

N-avea în el destulă vîrtute ca să se ducă și să-l scuture pe Vlaicu, dar nici destulă inimă ca să zică: „Dau de la mine!"

„E prost de blajin și bun ce e", își zise Dinu și-l lăsă-n pace.

Dinu și Vlaicu însă chiar și fără cheltuieli de mijlocire erau doi oameni care numai hărțuindu-se puteau să trăiască alături în aceeași lume. Dinu nu putea să-l vadă-n ochi pe crăcănatul cu barbă roșie, li-o spunea aceasta tuturora, ba era pentru el un fel de mulțumire diavolească să i-o arate și lui Vlaicu. Acesta, om cumpenit, se făcea că nu înțelege, dar îl păștea și-și dedea silința să-l ție departe și de Văleanu, și de popa, cel puțin deocamdată, pînă ce nu va fi venit sperietura.

Nu se mai supăra Vlaicu cînd Văleanu ieșea la cîmp unde munca era-n toiul ei, ci stăruia mereu să-l ducă cu dînsul, în vreme ce Dinu își urma cu ai săi și cu Budini lucrarea în ogradă.

Umblînd așa amîndoi pe cîmp, Vlaicu îl pipăia mereu pe Văleanu, ca să se dumirească ce e cu fata fierarului, care tocmai acum nu mai vine pe la Răstoacă. Văleanu se ferea, dar întra din ce în ce mai tare în bănuiala că Vlaicu știe ceva, și-l știa de frică deoarece rău ar fi putut să vie lucrurile dacă i-ar fi șoptit ceva lui Dinu la ureche.

Cam așa ar fi mers lucrurile toată vara dacă n-ar mai fi fost la Răstoacă și Ciornă.

El stătuse-n timpul cînd era hărțuit, zîmbind cu mulțumire, la o parte. Acum însă iar îl năpădise veninul

și era galben și verde la față, căci nu-nțelgea de ce să fie mereu îndopat și de toți miluit popa, care nu face nici o treabă.

Ciornă nu era însă-n stare să zică vreo vorbă rea despre cineva, ci-i punea pe alții la cale.

I-a fost destul să treacă o dată, de două ori pe la ogradă, ca să vadă și el cum se lucrează la magazie, pentru ca să se încredințeze că nu e trai bun între Dinu și Vlaicu și că Dinu are trecere și la Văleanu, și la cocoana.

Trai bun n-avea însă nici Florea cu Ana, femeia rea de gură, care o ținea una și strună că toate relele de la Vlaicu se trag. Florea, care acum era om al curții și știa multe, le spunea apoi toate cînd erau numai ei amîndoi, ca să scape de gura ei, încredințînd-o că Vlaicu nu de capul lui le face.

Mai știa Ana și de la popa altele, și dînsa nu era femeie care-și pune pază gurii. N-avea dar Ciornă decît să scape vorba : „Fierarului să i le spui!", pentru ca în curînd Dinu să le știe și el toate și să i le spună și lui Văleanu.

Văleanu schimba fețe cînd Dinu îi spunea cum se vinde grîul, cum sunt socotiți oamenii, cum și-a luat popa pogoanele și lemnele, cum au scos Vlaicu și Palea porumb din coșare, lemne din pădure și butoaie din pivniță.

El știa să prețuiască banul și-i era și greu, și rușine, dar se temea de Vlaicu și nu-i rămînea decît să spună că toate cu voia cucoanei Mariței s-au făcut.

„Dar cheltuielile de mijlocire?!" își zise Dinu.

Nu! Acum nu i se mai părea Văleanu blajin și bun, ci un nemernic, care nu-ndrăznește fiindcă va fi făcînd și el ca cumnatul său.

Altfel de om inginerul.

— Da! grăi Budini care, era pe sfîrșite cu betonul temeliilor. Acela e om de-nțelegere. Îl știu, c-am lucrat cu el. Era același cu care Costache îngroșase vergelele.

— Ce păcate; nu sunt în lumea aceasta și oameni cumsecade?! exclamă Dinu.

— Nu pot să fie, răspunse Budini. De la unul se spurcă toți. Dar ce-ți pasă!? Negoțătoria e negoțătorie: cîștig să fie, și oamenii prin care-l ai nu te privesc. Dacă îți dă el lucrarea, ai cîștig bun: asta s-o ştii.

— Tot cu cheltuieli de mijlocire, întîmpină Dinu.

— Nu te privesc, stărui Budini; le pun eu toate la cale.

Putea Dinu să zică „nu!" cînd erau la mijloc văduva și copiii ei?

Nu!

Apele umflate-n timpul celor din urmă doi ani rupseseră mai multe poduri. Era cestiune de gospodărie că ferăria de la aceste poduri să nu mai zacă părăsită în cîmp, și d-l Lăescu urma s-o vîndă cu observarea tuturor formelor legale, iar Budini dedea cel mai mare preț.

Tot d-l Lăescu făcuse planuri și devize în regulă pentru alte poduri, și acela, care, cu observarea tuturor formelor legale, oferea cel mai mic preț, era Dinu.

Rămînea deci numai ca Budini și Dinu să se facă tovarăși și să le tragă podurilor o văpsea bună pentru ca d-l inginer să nu facă greutăți la luarea în primire a lucrării.

Cheltuielile de mijlocire erau fără îndoială cam mari, dar nici cîștigul nu era mic.

Lucrul trebuia însă să se facă cu grăbire, căci suferea comunicațiunea.

Ei bine! la Răstoacă nici Văleanu, nici mai ales Vlaicu nu dădeau zor. Putea magazia să fie gata și mai pe toamnă, după ce se va fi vîndut grîul. Dinu a lăsat deci un lucrător cu doi ucenici la Răstoacă pentru ca să ciocănească încetul cu încetul, iară el a trecut cu ceilalți lucrători și cu alții, pe care i-a mai învoit, la poduri și venea numai din cînd în cînd, așa, mai în grabă, ca să vadă cum înaintează lucrările la magazie.

Așa îi mai plăcea și lui Vlaicu, ba și lui Văleanu, care a ajuns în curînd a dori ca Dinu să nu mai fie și el pe lume.

„Toate se mișcă-ncet, se tărăgănează și se amînă de azi pe mîne", își zicea adeseori Dinu, care era obicinuit să meargă repede înainte.

Umbla de ici pînă colo, dedea zor, punea pretutindenea mîna, ca să urnească, mai dedea duminecile și zilele de sărbători — așa, pentru cîteva ceasuri — pe acasă, alerga, ostănea și-și bătea capul, dară spor nu vedea.

Pe la Rusalii crezuse că va fi gata cu magazia, iar acum se temea că va lucra și toamna la ea. În atelier se-ngrămădeau tot mai mult lucrările și lucrătorii nu le mai puteau birui. Pedurile înaintau, ce-i drept, dar încasările se făceau cu anevoia.

După socoteala pe care și-o făcea-n capul lui, într-un singur an cîștiga mai mult decît în cei cinci de cînd erau tovarăși, împreună; cheltuielile de mijlocire-i încurcau însă socotelile, căci afară de inginer, mai erau pe la casierie și prin alte biurouri destui care opreau hîrtiile-n loc dacă Budini nu le făcea drum. Avea să ieie, și nu se-ndoia că va și lua bani buni, dar deocamdată cheltuia de la dînsul, ba mai fusese nevoit să-i trimită și lui Tănase trei mii de lei.

Orișicît de nesuferite i-ar fi fost socotelile, purtarea lor a fost timp îndelungat una din mulțumirile vieții lui, căci stetea la ele mai întîi cu Marghioala, apoi cu Fira. Acum avea ici o fițuică, colo alta, iar cînd trecea în condică, o făcea prin ascuns, ca să nu jignească nici pe una, nici pe alta din ele și să nu mai fie nevoit a da explicațiuni, și nu-și mai lăsa condicile la vederea orișicui. O apucase și el fără ca să-și deie seamă pe drumul bătut de lumea în care trăia, și nu le mai spunea toate nici Marghioalei.

— Cum o duceți? o-ntreba el cînd ajungeau să fie singuri și iar o mîngăia netezindu-i părul de pe frunte. După ce apucase o dată așa, nici că se mai putea altfel, căci ea s-ar fi simțit jignită.

— Bine, chiar foarte bine! răspundea dînsa. Cînd nu ești d-ta aici, e foarte drăguță, iară mie-mi este dragă, asta o știi, și dacă vrei d-ta, le rabd toate de la dînsa.

— Ești fată cuminte, îi zicea el, o mîngîia din nou, și atît era destul ca să poată pleca liniștit.

În ajunul Rusaliilor iar a venit maica starița să cumpere mai una, mai alta pentru sărbătoare și iar le-a poftit pe fete la schit.

Din vorbă-n vorbă Fira a aflat că nepotul cocoanei e tot la Răstoacă, dar nu zicea că nu se duce, ba chiar ținea să se ducă. Îi trecuse, ce-i drept, și focul, și frica, dar o adimenea gîndul că acum poate să se plimbe, să stea de vorbă ori să ia masa cu el fără ca cineva să se mai întrebe de unde și pînă unde se știu unul pe altul.

Dac-ar fi fost de față Marghioala și-ar fi scăpat cineva vorba „Văleanu", tot s-ar fi dus Fira la Răstoacă, n-a scăpat însă nimeni în fața Marghioalei vorba aceasta, și Dinu a dus-o chiar el pe Fira, căci putea s-o facă acum, după ce lumea nu mai vorbea.

La Răstoacă iar se porniseră lucrurile ca mai nainte.

Popii îi venise, ce-i drept, sperietura. Umbla mereu pe la protoiereu și pe la consistoriu, în vreme ce Ciornă zîmbea, iară Vlaicu-și căuta liniștit de treburi.

— Degeaba! zicea maica starița. Asta nu se mai sfîrșește. Bunăvoința cocoanei nu-ți este de nici un ajutor, și tot n-o să-ți rămîie decît să măriți pe Marița și să-ți lași ginerele aici.

Așa zicea acum și popa, care voia cu orice preț să spună ceea ce știa și vedea că n-o să poată vorbi cîtă vreme stă la Răstoacă.

Deocamdată, însă, Marița iar mergea la curte și iar era mîna dreaptă a cocoanei, droaia de copii iar se aduna și Văleanu iar își făcea plimbările prin livezile înflorite cu Marița și cu Caliopi, cu droaia de copii și cu Ursu, care alerga și acum după păsări și-i lătra pe trecătorii care nu-i plăceau... iar ar fi rîs cu multă poftă prietenii lui de cdinioară dacă l-ar fi văzut plimbîndu-se astfel în rînd cu copiii.

Cu toate acestea, tocmai printr-înșii a ajuns el unde se afla. Trăit încă din timpul copilăriei lui în mijlocul lumii mereu zbuciumate, el se speria de liniște și de singurătate și avea neapărată trebuință de zgomot și de gălăgie, de o mișcare cît se poate de viuă împre-

giurul lui. Ce-avea el cu Mariţa şi cu Caliopi? ce-avea cu copiii? Ce-ar fi putut să le spună ori să afle de la dînşii? Ţinea să aibă lumea aceasta împregiurul său findcă-l lăsa în pace şi nici nu-i spunea, nici nu-l întreba nimic, ci-i cînta oarecum la ureche şi-l făcea din cînd în cînd să zîmbească. Tot cam aşa au rămas lucrurile şi după ce a venit Fira la Răstoacă.

Se şterseseră oarecum toate în sufletul lui, şi chiar şi dacă n-ar fi fost la mijloc şi temerea de Vlaicu şi de Dinu, îi era destul gîndul acum învechit că toate s-au sfîrşit şi trebuie să fie sfîrşite pentru ca să nu se mai emoţioneze cînd o-ntîlneşte.

Nu aşa şi Fira, care abia de curînd trecuse prin vii zbuciumări şi-şi dete seamă că-l înşeală pe Dinu, care n-ar fi adus-o dac-ar fi ştiut ceva.

— Îmi pare foarte bine, grăi Văleanu cînd maica stariţă îi prezentă pe Fira. Domnişoara şi eu ne cunoaştem încă din anul trecut. Ne-am văzut la Buşteni.

Firei iar îi trecu un fel de sloi de gheaţă prin inimă în vreme ce Văleanu se uită la stariţă şi la Dinu, ca să vadă din feţele lor dacă au fost ori nu atinşi de vorbele lui.

Toate semnele arătau că nu ştiu nimic şi găsesc că e lucru firesc ca oamenii să se-ntîlnească dacă stau un un timp oarecare în aceeaşi localitate.

Fira şi Văleanu se uitară pe furiş unul la altul.

Nu mai era ce-a fost.

El o găsea cu desăvîrşire schimbată. Slăbise, mai crescuse ceva, se deşirase oarecum, îi pierise carnea de pe trup, îi ieşiseră şi umerii obrajilor, şi fălcile, nu mai era-n faţa ei frăgezimea, nici zburdălnicia copilărească pe care o ştia el, dar îi părea mai pătimaşă.

Şi ea-l găsea schimbat, cu totul alt om, mai aşezat şi mai nepăsător.

A doua zi de Rusalii Dinu a plecat în treburile lui. şi după-amează Văleanu a ieşit, ca de obicei, cu droaia şi cu cele două fete şi s-au dus la schit, de unde au luat şi pe Fira dimpreună cu sora ei.

Cele patru fete mari era nedespărţite, copiii se risipeau mereu şi iar se adunau, Ursu alerga şi iar se-ntorcea mai ales la Văleanu, care umbla şi acum răzleţ dar nu se mai simţea singur, ci o căuta mereu pe Fira

cu ochii și asculta, ca să-i audă glasul. Din cînd în cînd ochii lor se-ntîlneau, la început din întîmplare, apoi dinadins.

Abia însă pe-nserate, cînd se-ntorceau iar spre schit, ca să le ducă pe cele două surori la maica stariță, Fira și Văleanu au ajuns, ca din întîmplare, să rămîie mai la o parte.

— A fost frumos și bine, grăi dînsa.

— Chiar foarte bine și foarte frumos, o-ncredință el, apoi își urmară drumul cîtva timp în tăcere.

— Nu-ți pare d-tale lucru de mirat că am ajuns să ne-ntîlnim aici? întrebă dînsul în cele din urmă.

Ea se uită cu oarecare stăruință la dînsul.

— E numai din întîmplare? întrebă apăsînd asupra vorbelor.

— Nu! răspunse el dezghețat. Tocmai din întîmplare nu e. Nu poți d-ta să-ți închipuiești prin ce zbuciumări sufletești am trecut eu.

„Nu prin atît de mari ca mine", îi venea ei să zică, dar ea nu mai era copila de mai nainte și se stăpîni.

— De ce? îi zise. Eu îmi închipuiam că puțin te turbură cele petrecute, și fără îndoială o foarte rea idee îți vei fi făcut despre mine. Aveai, dealtminteri, și toată dreptatea.

— Nu, domnișoară, nu! stărui dînsul. D-ta îți vei fi făcut despre mine o idee rea.

În Fira iar ieși la iveală femeia îndărătnică.

— Nu zic că nu, răspunse ea. N-aș fi crezut că d-ta ești în stare să le vorbești despre cele petrecute între noi unor oameni care-au umplut lumea, spunînd și ceea ce nu e adevărat.

Văleanu rămase încremenit.

— Eu, domnișoară? îi răspunse. Niciodată, nimănui!

Marița, Caliopi și Leanca iar se apropiară și le curmară vorba, încît numai prin o stăruitoare strîngere de mînă au putut să se-ncredințeze unul pe altul că doresc, mult doresc să mai vorbească.

Vlaicu stetea la pîndă.

Abia acum se porneau în gîndul lui lucrurile după cum le croise el.

— Şi voi ce-aţi mai făcut azi? o-ntrebă el seara pe Caliopi, care trebuia să ia parte la toate plimbările tocmai pentru ca el să poată afla de la dînsa ceea ce voia să ştie.

— Ne-am plimbat, răspunse Caliopi.

— Ştiu că v-aţi plimbat, îi zise tatăl ei. Dar Văleanu ce face şi ce mai zice cînd vă plimbaţi?

— Se plimbă şi el — răspunse iar Caliopi — şi nu zice nimic. El e tot singur şi nu vorbeşte cu nimeni.

Vlaicu nu mai stărui. Era, la urma urmelor, de sine înţeles că-n faţa copiilor şi a celorlalte fete el se ţine departe de dînsa.

„Dar înţelegere tot vor fi luînd să se-ntîlnească şi singuri", îşi zise, şi ziua următoare-l chemă pe Florea şi-i spuse să-l păzească pe Văleanu, să-l urmărească ori de cîte ori va fi ieşind fie singur, fie cu altcineva şi să vie serile, ca să-i spună.

Lucrul acesta ar fi putut însă să iasă pe placul lui Vlaicu numai dacă Văleanu ar fi fost în adevăr singur. Nu mai era însă cu putinţă să-l găseşti pe Văleanu fără de Ursu, care alerga, ce-i drept, şi lătra mai pe unul, mai pe altul, dară iar se-ntorcea la Văleanu şi se uita-n ochii lui parc-ar fi voit să-l întrebe: „A fost bine? mai vrei ceva?" Iară cînd Văleanu se oprea undeva ori se aşeza, Ursu se-ntindea cu capul pe labe, sta liniştit, ciulea din cînd în cînd şi sărea-n picioare îndată ce sîmţea prin apropiere ceva ce nu i se părea a bine.

Era, vorba lui Dinu, peste putinţă să se uite-n ochii lui Vlaicu fără ca să latre: cum ar fi fost cu putinţă să se uite-n ochii lui Florea fără ca să-l sîmtă că are gînd rău!? Nu, orişice-ar fi făcut Florea, el nu se putea apropia, căci Ursu-l mirosea de departe şi-ncepea să latre, şi i-au fost lui Văleanu destul cîteva zile ca să-şi dea seamă că e urmărit de Florea şi să se păzească.

Ce putea să afle Vlaicu de la Florea?

Tot ceea ce-i spunea şi Caliopi: „Ne mai plimbăm, mai odihnim, şi Văleanu stă mai cu una, mai cu alta la depărtare potrivită de vorbă, iară Ursu se uită din cînd în cînd în ochii lui şi sare cînd sîmte ceva".

— Dar va fi mergînd, prostule, fie ziua, fie peste noapte, undeva, îi zise Vlaicu.

— Nu se poate, boierule, răspunse Florea. Îl sîmte cînele și se ia după el și-l dă de gol!

Așa și era în adevăr.

Chiar și dac-ar fi voit, Văleanu nu ar fi putut să scape de Ursu, care-l păzea de toate relele.

Nu ținea însă Văleanu să scape de Ursu. Era un farmec nespus și-o nespusă dulceață în aceste convorbiri urmate oarecum pe furiș, ici o bucățică, colo alta, azi începute și mîne continuate.

Tocmai pentru că grăbeau, nu mai aveau timp să umble cu încungiur, ci și le spuneau toate fățiș și cu oarecare îndrăzneală.

S-a-ncredințat Fira că nu de la el au pornit vorbele, ci de la prietenii lui, care-au sîmțit ceva și-au născocit ceea ce nu puteau să afle.

— Nu era oare mai cuminte să facem plimbarea și la Predeal, și la Brașov? zise el. Lumea tot crede că am făcut-o. D-tale nu-ți făcea însă plăcere așa ceva.

— Te-nșeli, îi răspunse ea. Ardeam de dorința de a o face, dar mă temeam; azi îmi pare însă bine că n-am făcut-o.

Mai departe nu putură urma, căci se-apropia Leanca.

— Și de ce-ți pare bine? întrebă el ziua următoare.

— Pentru că nu știu unde-am fi ajuns, răspunse ea.

— Unde? grăi dînsul. Ne-am fi dus mai departe și-am trăi azi fericiți undeva.

— Fericiți nu, întîmpină dînsa.

— De ce nu? întrebă iar dînsul.

— O, doamne— îi zise ea — dar trăia atunci tata, am mamă, am soră, am frați, e o întreagă lume care mă știe; cum aș fi putut să fiu fericită știind că i-am mîhnit adînc?!

— Și-l mai ai și pe dînsul, grăi Văleanu cu un fel de răutate.

Se apropia Caliopi, și Fira nu putu să mai spună decît vorbele:

— Da, și pe dînsul.

Grăite-n pripă și cu oarecare-ndărătnicie, vorbele aceste-l jigneau adînc pe Văleanu.

— Și ții d-ta în adevăr atît de mult la dînsul?! întrebă el ziua următoare.

Fira se uită lung în fața lui.

— Nu știu ce să-ți răspund — grăi dînsa — căci orișicum ți-aș spune-o, d-ta tot n-o să înțelegi ce-mi este el. Ar trebui să-l cunoști mai bine și ai înțelege-o și fără ca să ți-o spun.

— Îl cunosc, răspunse Văleanu. E om strașnic cum n-am mai văzut în viața mea, și ți-e frică de el.

Ea dete din cap, apoi se uită înpregiurul ei.

— Nu-l cunoști, grăi dînsa după ce se-ncredință că nu e nimeni prin apropiere. D-ta poți să te temi de el, dar eu nu mă tem și nu am de ce să mă tem. Dac-aș fi făcut ceea ce ziceai d-ta și ceea ce atunci, amețită cum eram, aș fi și fost în stare să fac, nu m-ar fi iertat nicicdată părinții d-tale, pe care acum îi cunosc, încă mai puțin m-ar fi iertat surorile d-tale, pe care de asemenea le cunosc, și mi-ar fi amărît viața sora mea și frații mei, dară m-ar fi iertat mama și cucoana Marița, iară el mi-ar fi plîns de milă. Uite — adăugă dînsa — așa e dînsul și așa să-l știi.

Nicicdată în viața ei nu și-l gîndise cu atîta claritate ca-n clipa aceasta, dar nici Văleanu nu-și închipuise niciodată că poate un bărbat să se ridice atît de sus ca Dinu în gîndul unei femei.

Nu era nimeni prin apropiere și nici nu venea nimeni spre dînșii; ei, cu toate aceste, curmară vorba. Ei îi părea rău de a fi spus ceea ce a spus, iară el se uită la dînsa ca la un fel de minune.

— Domnișoară — grăi dînsul într-un tîrziu, oarecum gîngăvind — nici să nu te superi, nici să nu rîzi de mine dacă-ți mărturisesc că nu-nțeleg de ce ai venit aici!

— Asta e alta, răspunse ea. Aș putea să zic că-mi face plăcere și că mi se pare nevinovată plăcerea aceasta; n-ar fi însă adevărat. Crezi d-ta că nu-mi dau eu seamă că nu am făcut o mișelie viind chiar cu el aici, unde toată lumea ne socotește logodiți?! N-am făcut-o însă și n-o fac, ci vin toate peste capul meu — adăugă ea stăpînindu-și glasul — iar vinovat ești d-ta, care m-ai scos din minți...

Văleanu se mai apropie de dînsa.

— Dacă e așa, domnișoară — îi zise stăruitor — să mergem acum la cocoana Marița și să rămînem aici

despărțiți de toată lumea, retrași, trăind numai unul pentru altul.

Marița și Caliopi veneau să-i aducă Firei din florile adunate de ele.

— Asta n-ar fi fericire — grăi Fira-n pripă — nici pentru d-ta, nici pentru mine mai ales. O zici acum și-n clipa următoare-ți pare rău c-ai zis-o. Am face-o o dată aruncîndu-ne cu ochii închiși în valuri și ne-am căi de o mie de ori.

Copiii alergau după fluturi, Ursu lătra-n urma lor, Caliopi auzise cele din urmă vorbe, iară Florea stetea-n depărtare și se uita.

Ce-ar fi putut însă, fie Caliopi, fie Florea să înțeleagă și să-i spună lui Vlaicu?!

Dinu, chiar el însuși, dac-ar fi auzit și-ar fi văzut, ar fi zis că nu e nimic cînd nu poate nimeni să zică ceva.

VI

„Tot are dreptate Palea, își zise Philopolu cînd primi Palea biletul cu rugămintea de a trece iar pe la Episcopie, ca să pună în mișcare afacerea popii. Nu mai încape îndoială că e țîcnită cucoana Marița și zănatică. Azi se supără, mîne-i trece și poimîne iar îi vine, încît pune toată lumea în picioare. Hotărît că sunt cuvinte pentru punerea ei sub interdict."

Palea și Vlaicu ar fi putut sări să-i mai spună și altele chiar mai temeinice, dar acum Palea nu mai ținea, iar Vlaicu nu ținuse niciodată să i se facă la bătrînețe o asemenea supărare.

Mai tare convins era d-l Philopolu peste cîteva zile, cînd a trecut pe la dînsul maica stariță cu rugămintea cucoanei Mariței ca să facă ce o face pentru ca Episcopia să-l lase pe popa-n pace.

— Iar s-a schimbat?! zise el supărat. Eu nu mai pot să fac nimic. Abia ieri-alaltăieri am umblat într-un fel și nu pot să mă fac de batjocură.

Nu putea să-i treacă lui prin minte gîndul că cumnatul său, om în toată firea, advocat și deputat, l-a mințit

cînd i-a spus că cocoana Mariţa iar vrea ca popa să fie urmărit.

Ce nu e însă omul în stare să facă la strîmtorare?! O minciună era pentru Palea puţin lucru: asta ar fi putut să i-o spună lui Philopolu socru-său, care ştia mai multe şi începuse a umbla cu gîndul de a-şi lua măsurile ca să scape zestrea fiicei sale.

În zadar! Românul are multă dreptate cînd zice că obrazul subţire cu cheltuială se ţine.

Nu avea Palea ambiţiuni mari, dar trebuia să trăiască păstrînd decorul poziţiunii sale, şi aceasta nu era cu putinţă dacă nu i se lăsa pe ici, pe colo cîte o afacere mai grasă.

El îşi făcuse bine socoteala cînd îşi zisese că trebuie să-şi arate colţii dacă e vorba să se ţină seamă de pretenţiunile lui legitime. Cei de la guvern însă oameni cu bun-simţ şi îndelungă practică în ale stăpînirii, ţineau să aibă oameni devotaţi, siguri şi în toate împregiurările supuşi, potriveau dar dinadins lucrurile aşa ca el să ajungă-n strîmtorare, căci numai cu omul strîmtorat poţi să faci tot ceea ce vrei. Au trecut dar şi toate legile, şi budgetele şi fără de votul d-lui Palea. Nu-i rămînea decît să mai aştepte şi să o ducă tîrîş-grăpiş pînă ce nu va fi venit o situaţie mai grea pentru guvern şi mai priincioasă pentru el.

Era prea mare zestrea cocoanei Zinchii pentru un om fără de pretenţiuni, dar prea mică pentru ca el să-şi fi putut permite luxul de a fi om independent. Subscria dar cocoana Zinca poliţe, iar Nace le gira şi le plătea la scadenţă, din ce în ce mai nerăbdător.

O singură scăpare mai vedea Palea: partea din cele două moşteniri, care-l sălta dintr-o dată.

Deocamdată îi era de mare ajutor Vlaicu, de la care lua anticipaţiuni pentru ceea ce-o să fie după seceriş şi la toamnă.

Era însă la mijloc şi Văleanu.

— Aş! zise Vlaicu. Ceea ce ţi se cuvine, d-le Palea, ţi se cuvine. Pe el îl încurcăm chiar mai uşor decît pe cocoana. Vorba e ca popa să ştie de frică.

Iară popa ştia de frică.

De Sf. Petru el și-a logodit fata cu un băiat bun, și era la Episcopie lucru pus la cale că de dragul bunei păci el se mută și-și lasă ginerele la Răstoacă. Cocoana Marița, nașa, care avea să-i cunune, n-o știa încă aceasta, dar se bucura, ținea să facă nuntă mare, la care să poftească pe toți ai săi, și stăruia ca cununia să se facă de Sf. Marie, cînd era ziua ei și a miresei.

— Nu cumva ai de gînd să ne părăsești, părinte? grăi Vlaicu aducîndu-și aminte de planurile maichii stariței.

— N-am vrut-o-n alte timpuri — îi răspunse părintele Neagu — și cu atît mai puțin aș putea s-o voiesc acum.

Chiar și dac-ar fi spus însă c-o vrea, nu putea Vlaicu, orișicît de deștept era, să-și deie seamă ce-o să facă popa după ce va fi plecat de la Răstoacă, și era foarte liniștit, ca omul care-și știe puse treburile-n bună-rînduială. Singura lui nedumerire era de ce a pus Văleanu la cale magazia de fer.!

Fira și Leanca plecaseră fără ca fie Caliopi, fie Florea să fi putut spune ceva.

Nu se-ndoia dînsul că vor fi avînd ei ce vor fi avînd, dar se ascund și se păzesc.

— Umblă și tu mai pe aproape și stăi la pîndă, ca să nu te vadă, îi zise el necăjit lui Florea.

— Nu ți-am spus că nu se poate!? răspunse Florea. E afurisitul acela de cîne, care te sîmte de la mare depărtare.

— Iară cînele?! strigă Vlaicu.

Nesuferit i-a fost totdeauna Ursu nu numai pentru că se ținea de casa popii, ci și pentru că-l lătra, dar încă mai nesuferit îi era acum.

— N-ai pușcă la tine?! adăugă el veninos. Trage-i una!

Era o vorbă grăită așa, la necaz, fără ca să fi pus vreun temei în ea. Florea însă, care avea năcaz pe Văleanu, și-o însemnă bine. Lui nu îi era de Ursu, care era cîne ca toți cînii, ci de năcazul pe care i-l făcea lui Văleanu.

— Bine, grăi dar. Dacă zici d-ta, pot să o fac cînd îmi vine la îndemînă.

Nu-i venea însă la îndemînă, căci Văleanu și Ursu erau nedespărțiți și vorba era s-o facă oarecum pe nesîmțite și cu ceva temei, cînd Ursu face-n neastîmpărul lui vreo stricăciune.

Cocoana Marița nu se mai gîndea decît la nunta finei sale, și cum îi treceau multe prin cap, a-nceput să-i dea zor lui Văleanu ca pînă la Sf. Maria să fie gata magazia, pentru ca acolo să se facă nunta. Ce frumusețe: ghirlande de frunze de stejar cu flori presărate printre ele, covoare, velințe și ștergare pe pereți, steguțe, mese-ntinse, lume care trage hora-n lărgime, toate îi jucau cocoanei Mariței una peste alta-n cap, și așa trebuia să fie.

Dinu, care auzi aceste vorbe, se bucura și el, dacă scăpa de grija aceasta, și iar s-a umplut ograda de lucrători, iar venea Văleanu mai des, ca să vadă cum înaintează lucrările, Ursu iar îl lătra pe Vlaicu ori alerga după curcani.

Vlaicu nu se bucura de graba cu care se lucra la magazie, după a lui părere, nefolositoare și era supărăcios, bombănea mereu și scăpa des vorba c-a ajuns baba-n anii copilăriei.

— Mare pacoste cînele acesta pripășit, grăi dînsul într-un rînd. Face o mulțime de stricăciuni, și minune n-ar fi dacă i-ar da o dată cineva în cap.

— Ba nu e cîtuși de puțin pripășit — îi zise Văleanu — că se ține de mine, și are voie să facă tot ceea ce vrea pe moșia aceasta.

Dinu se bucura, la urma urmelor, și se uită cu un fel de mirare la el: n-ar fi crezut că poate să vorbească atît de dezghețat.

Nici Vlaicu n-ar fi crezut: întîia oară îi vorbi Văleanu ca om care se socotește stăpîn.

Ursu nu mai lătra, dar stetea la o parte, se uita cu coada ochiului spre Vlaicu și hîrîia din cînd în cînd printre dinți.

„O să vedem — îi zise iar Vlaicu, tot printre dinți — dacă ești ori nu stăpîn. Vor mai fi și alții care au să zică ceva."

Fira se pregătea pentru nunta Mariței, și maica stariță venise s-o ia.

Dinu terminase magazia și luase și banii chiar de la cocoana, prin mijlocirea lui Văleanu, deci, spre marele necaz al lui Vlaicu, fără de nici o scădere. Ținuse dar să fie galant, și Fira a putut să-și comandeze rochia după plac și-n toată lărgimea la una din cele mai bune croitorese, ba Lina, după dorința ei, i-a cumpărat și-o brățară, o broșă și-un evantai de toată frumusețea.

Lina, mamă ca toate mamele, se uita la ea cu ochii muiați în lacrămi și ținea s-o aibă fotografiată întocmai cum are să fie la nuntă. S-a gătit dar Fira pînă în cele mai mici amănunte, cu peptănătură de bal, cu brățară, cu broșă, cu evantai, cu papuci de atlaz, ca să meargă la fotograf.

Era frumoasă, în adevăr frumoasă, făcută parcă anume pentru ca ochii tuturora să zboare după ea, și Marghioala se uita cu o dureroasă admirațiune la dînsa.

— Foarte bine! grăi Dinu uitîndu-se cu mare drag la ea, parcă el ar fi făcut-o, dînd cu barosul, să fie cum e.

Marghioala suspină o dată din inimă și se uită-n ochii lui Dinu, încît el tresări puțin și se căi de a fi rostit în fața ei acele două vorbe.

— De! — grăi dînsa îndurerată — ceea ce e bine nu e rochia, nici croiala, ci ceea ce a pus mîna lui Dumnezeu cu atîta dărnicie. Ei îi vin bine toate.

Maica stariță se uită dînd din cap la ea.

— Tare e drăguță, grăi dînsa mai pe șoptite.

— Și cu cine cunună cucoana Marița? o întrebă Dinu pe stariță după ce Lina și Fira plecară la fotograf.

— Mai întrebi? răspunse maica. Cu nepotul ei, cu Văleanu.

Margioala se rezămă de un scaun: i se clătină pămîntul sub picioare și se-nvîrteau toate împregiurul ei, dar ea-și încleștă fălcile și-și stăpîni firea!

— Văleanu? întrebă ea. Nepotul cucoanei e unul căruia îi zic Văleanu? Am auzit parcă de el. Nu e unul care a fost vara trecută pe la Bușteni?

— Acela e, grăi Dinu. Mi-a spus chiar el c-a întîlnit-o acolo pe Fira. Ea-ți va fi vorbit despre dînsul.

Maica Fevronia rămase și ea într-un fel de aiurire. Abia acum își puse-ntrebarea dacă nu cumva Fira e fata de fierar de care-i vorbise cocoana, și parcă i se deslușeau multe lucruri care mai nainte i se păruseră nențelese.

Dar ea și Dinu și Marghioala nu puteau să vobească împreună despre asemenea lucruri.

— Așa se vede că ea mi-a vorbit, zise Marghioala, și cu asta s-a curmat vorba și au trecut la altele.

Abia după cîteva ceasuri petrecute-n grele frămîntări sufletești, cînd a ajuns să fie singură cu Dinu, și-a deschis Marghioala inima pe cît putea să și-o deschiză.

Femeie ca toate femeile, stăpînită mai mult de pornirile inimii decît de judecată, ea se blestema însași pe sine pentru că n-a vorbit la timp și-i venea să-și smulgă părul din cap că nu poate nici acum să spună tot.

Ea-l apucă, ceea ce nu mai făcuse nicicdată, cu amîndoauă mînile de braț.

— Dacă ții la mine și dac-ai iubit vrecdată pe cineva — îi zise ea cu glas stăruitor — fă ce faci ca să n-o duci pe Fira la Răstoacă.

Dinu-și reaminti căutarea pe care i-o aruncase cînd el se uita cu drag la Fira.

— Te știu — zise el — fată cuminte și mă mir cum poți să ceri de la mine lucrul acesta. Nu vezi că după toate pregătirile ce s-au făcut e peste putință să nu se mai ducă?!

— Peste putință?! exclamă Marghioala. Prea tîrziu?! exclamă iar cu un fel de ciudă. Uită-te la mine, ascultă-mă... Urmă apoi: Să știi că dînsa se duce la Răstoacă pentru ca să se întîlnească cu acel Văleanu, pe care-l știe de la Bușteni. Eu atît îți spun și te rog să ții seamă de vorbele mele: mai mult nu pot!

El se uită cu un fel de milă la dînsa.

Ce voia dînsa să zică?!

Că se cunoșteau Fira și Văleanu de la Bușteni, aceasta o știa și el chiar de la Văleanu, tocmai de aceea însă i se părea o curată nebunie presupunerea că ea se duce la Răstoacă anume pentru ca să se întîlnească cu el.

A fost dînsa la Răstoacă și de hramul schitului, cînd n-au vorbit amîndoi, și de Paști, cînd el nu se afla acolo, și n-ar fi fost niciodată dacă nu era la mijloc magazia de fer. Știa Dinu foarte bine cum au venit lucrurile, și se sîmțea jignit de presupunerea ei.

— Îmi pare rău că-n supărarea ta neîntemeiată îți faci asemenea gînduri, grăi dînsul și, ca s-o potolească, el iar voi s-o mîngîie.

Ea se dete la o parte.

— Nu cumva crezi c-o fac din răutate?! întîmpină dînsa mîhnită. Nu! pizmă femeiască nu e-n sufletul meu, și ca să-ți arăt că nu-i, urmă ea hotărîtă, o voi face eu să nu se mai ducă la Răstoacă.

— Nu cumva ai de gînd să-i vorbești ei? întrebă el speriat.

— Nici nu trebuia să-ți vorbesc d-tale, răspunse ea. De ce s-o jignești d-ta, cînd pot să te scap de aceasta?! Și să știi că ea o să mă-nțeleagă mai bine decît d-ta.

Dinu se uită deznădăjduit la ea. Se uita la ea, vedea că nu are nici un mijloc de a o face să-și schimbe hotărîrea și se-nfiora de gîndul unei certe între dînsa și Fira.

— Ești tu în stare să mi-o faci mie aceasta chiar acum?! îi zise el cu amărîciune. Vrei să mă faci să părăsesc casa aceasta?

— Nu poți, întîmpină ea. Am zis-o și eu și n-am făcut-o; încă mai puțin o să o faci d-ta.

Un singur mijloc mai avea Dinu.

— Fă-o! dar să știi că n-am să te uit niciodată! grăi dînsul și se depărtă încredințat că ea-și va schimba gîndul.

— Dar o să mă ierți! zise ea.

Seara apoi a căutat să fie singură cu Fira, care urma să plece a doua zi după-prînz.

— Care va să zică d-ta umbli pe la Răstoacă pentru ca să te-ntîlnești acolo cu Văleanu, îi zise luînd-o repede.

Firei îi venea s-apuce lampa, să i-o arunce-n cap și să-i zică: „Mizerabilă, crăpi de ciudă pentru că m-ai văzut gătită și știi că plec cu el". Nu-i dedea însă mîna, și-și făcu de lucru prin dulap pentru ca Marghioala să nu-i poată vedea fața.

— Cine ți-a spus că de aceea mă duc? întrebă ea pentru ca să o descoasă.

— Nenea Dinu și maica stariță — răspunse Marghioala — care știu că-l cunoști de la Bușteni.

Fira se-ntoarse zîmbind spre ea.

— Și ce mai știu? întrebă iar.

— Aceasta nu mi-au spus-o — grăi Marghioala — dar știu eu fie chiar și numai ce mi-ai spus d-ta, și atît e destul pentru ca să nu te mai duci la Răstoacă. Vrei ca lumea să-nceapă iar a vorbi?

Fira rîse cel mai nevinovat din toate rîsurile care sunt cu putință.

Ea să nu se ducă?! Dar dac-ar fi tunat și-ar fi fulgerat și ar fi căzut foc și pucioasă din cer, ea tot s-ar fi dus.

— Tocmai pentru că lumea a vorbit, am să mă duc, ba trebuie chiar s-o fac, zise ea. Dacă nu m-aș duce, pînă chiar și voi, stariția, nenea Dinu și tu, ați crede că tot e ceva la mijloc, că mă sfiesc, mă tem, am ceva pe suflet.

Lucrul acesta i se părea Marghioalei atît de adevărat, încît ea se simți biruită. Era și peste putință să nu fie biruită, căci inima deschisă nu poate niciodată să ție pept cu viclenia bogată-n arme. În adevăr însă Fira spunea numai ceea ce gîndea. Iar ajunsese să se încredințeze pe sine însași că nici ceea ce a făcut, nici ceea ce avea de gînd să mai facă nu e păcat și că nimeni nu sufere nimic pe urma plăcerilor ei nevinovate.

— Lumea — urmă ea — a zis tot ceea ce a voit, și orișice s-ar mai întîmpla, ea n-ar putea să zică decît tot ceea ce a mai zis. Nu rămîne decît să-i arătăm că nu ne pasă. Chiar și tu îți vei fi închipuit cine știe ce: uite, îmi zici să nu mă duc, și eu am să merg tocmai pentru ca să vezi că n-a fost și nu e nimic.

Ce-ar mai fi putut să zică Marghioala cînd sîmțea că în adevăr nu mai are îndoielile, nici temerile care atît de adeseori o chinuiseră.

Dinu era greu mîhnit cînd a văzut că dînsa n-a ținut seamă de stăruințele lui și tot a vorbit cu Fira. Aștepta cu viuă neliniște să vadă ce-o să iasă din întîlnirea lor, a căutat-o, dar după ce dînsa s-a despărțit de Fira.

— Ce e? o-ntrebă el.

— Ce să fie?! răspunse ea. Faceți ce vreți. Eu voiesc numai să știți că la mine gînd rău nu e și nici nu-i cu putință.

El răsuflă ușurat.

— Tu tot fată cuminte, îi zise, apoi iar o mîngîie pe frunte.

Ea-și dete capul la o parte.

— Așa nu! îi zise, apoi sărută cu sfială mîna lui și se depărtă cu pași grăbiți.

VIII

Cocoana Marița plîngea.

Cum să nu plîngă cînd era nuntă, și nu nunta lui?!

O cuprindea înduioșarea cînd vedea lumea cea multă și-nvălmășeala și veselia și se gîndea ce-ar fi dacă a lui ar fi nunta.

D-l Philopolu lua cu toate aceste și lăcrămile ei drept un semn că avea cumnatul său dreptate cînd stăruia ca baba să fie pusă sub interdict. Prea făcuse multe cheltuieli cu nunta unui popă cu pricină și prea spunea lucruri care n-aveau nici un rost.

Prinsese acum slăbiciune de Fira. O vedea gătită, nu-și mai lua ochii de pe ea și aiura mereu că nu face pentru ursuzul acela de Dinu și că așa ceva i-ar trebui nepotului ei, care îi și făcuse mărturisirea că are oarecare slăbiciune pentru ea.

„Poate să aibă, își zicea Philopolu. Aș vrea și eu. Pentru asemenea fată prinde orișicine slăbiciune. Nebunia însă tot nebunie rămîne; lasă că om ca dînsul se gîndește mult mai nainte de a lua asemenea femeie, dar dînsa e și logodită."

El se uita mereu cînd la Fira cea voioasă, cînd la Dinu, care era în adevăr morocănos, stetea cînd într-un colț, cînd într-altul și nu-și mai lua ochii de pe Fira decît pentru ca să caute cu ei pe Văleanu.

În zadar! El nu credea, dar nici nu știa, și cel ce nu știe se-ndoiește, iar în îndoială e totdeauna și-o bucățică de temere.

„Şi dacă, cu toate aceste, ar fi?! îşi zicea şi stetea de pază.

În alt colţ stetea de pază maica Fevronia, care nu ştia nici ea şi avea îndoieli chiar mai mari decît ale lui Dinu.

Vlaicu se plimba cu Palea prin curte, aşa mai la o o parte, şi-i spunea ce ştia şi Palea de la Chivu despre cele petrecute pe la Buşteni şi-l dumirea cum au ajuns la magazia de fier.

Palea-l ştia pe Dinu şi-l văzuse morăcănos.

— Fă ce faci să-l dai pe mîna lui, îi şopti lui Vlaicu. Acela e om care nu ia lucrurile-n glumă!

Erau deci şi ei amîndoi cu ochii cînd la Fira, cînd la Văleanu.

Iară cocoana Zinca, cocoana Marieta şi mai ales cocoana Frosa, femei acum mai trecute, se uitau cu mult drag la Fira, care era atît de tînără şi de drăguţă.

Fira, femeie şi ea, chiar şi dacă n-ar fi ştiut nimic, trebuia să vadă că sunt mulţi de tot ochii care-o urmăresc, şi nu numai se păzea, ci-şi încorda toate puterile ca să înşele vederea prin o veselie nepăsătoare. În sufletul ei clocoteau însă toate una peste alta. Din ce în ce mai covîrşitor era în mintea ei gîndul că acum a venit şi n-o să mai poată veni la Răstoacă, şi gîndul acesta nu numai îi era dureros, dar o şi îndărătnicea din ce în ce mai mult.

Se adunase multă lume de prin împregiurime, fel de fel de oameni, invitaţi de ai părintelui Neagu, de ai mirelui, de ai nunilor, unii şi nepoftiţi, şi era-ndesuială în magazia frumos împodobită. Se juca ici o o horă, colo o sîrbă, o chindie, şi iar un vals ori o polcă. Fira însă şi Văleanu nici în îndesuială nu se puteau pierde şi numai la cîte un vals se mai puteau apropia unul de altul.

— Eu sunt foarte fericit, îi şopti el.

— De ce? întrebă dînsa.

— Nu vezi cît de drăguţe sunt cu d-ta mama şi surorile mele? răspunse el.

— D-ta toată viaţa ai să rămîi copil, întîmpină ea. Sunt cum le vezi, fiindcă mă ştiu logodită cu el; altfel ar fi dacă n-ar şti-o aceasta.

— Dar nu ești logodită, grăi dînsul.

— Pentru ele sunt, zise ea. În lumea aceasta totul e minciună, totul părere, toate se întemeiază pe credință, presupuneri și bănuieli. Cum se uită Vlaicu la noi ... urmă mușcîndu-și buzele. Păzește-te, căci și el, și maica stariță știu, mai știu, precum se vede, și alții și stau toți la pîndă.

El asculta și magazia de fer se clătina parcă și ea în tact de vals.

— Să știi — adause ea — că eu n-o să mai pot veni la Răstoacă.

El o duse la locul ei și se depărtă ca luat la goană. Acum se ridicau valurile și se zbăteau.

În timpul pauzei dînsa sta la întrare și-și făcea vînt. El se apropie. Ursu după el.

Dulăul ciobanilor noștri e fără îndoială unul din cei mai minunați cîni, nu mare, dar frumos, potolit, vînjos, îndrăzneț și era o priveliște de rară frumuseță cînd Ursu se răpezea și sălta-n fuga lui peste pedecile ce-i cădeau în cale. Le întrecea însă toate cumințenia privirii și limpezimea ochiului cu care dulăul se uita-n fața stăpînului, parc-ar voi să-i zică: „Și ce mai vrei, că eu toate sunt gata să le fac?!"

— Noi, cu toate aceste, trebuie să ne-ntîlnim, îi zise el Firei.

— Cu orice preț — răspunse ea — dar cu multă pază, ca să nu ne surprindă cineva.

Văleanu se uită-n ochii lui Ursu.

— Pe mine — zise el mîngîind cînele — nu mă surprinde nimeni, de mine nimeni nu se apropie fără de veste.

Ursu, uitîndu-se-n ochii lui, începu să joace neastîmpărat și să deie din coadă, apoi își roti ochii-mpregiur, ca să afle încotro are să se răpeadă.

„Unde să sar? pe cine să apuc?!"

Nu, fără de veste nu putea nimeni să se apropie de Văleanu, dar nu putea nici el să se depărteze fără de veste; dacă l-ar fi pus sub zăvor ori l-ar fi legat în lanțuri, Ursu tot ar fi dat de veste c-a rămas singur.

A trecut dar nunta fără ca Fira și Văleanu să sentîlnească. Lumea s-a risipit, și ziua următoare era a celor mai apropiați.

După-amează̧zi, mai pe-nserate, copiii se jucau prin ogradă, Dinu, care grăbea să se ducă la poduri, încărca unelte și rămășițe ca să le trimită acasă, mirii, cu Văleanu, cu Fira, cu Caliopi și cu puținii ce mai rămăseseră își petreceau în magazia ținută în plină pcdoabă, iară Ursu alerga după copii.

Deoadată se descărcă-n curte o pușcă și într-o clipă se-nvîrtejiră toate.

Ursu, nimerit, începu să urle, copiii o luară țipînd și plîngînd în toate părțile, Dinu se porni cu ochii împăingeniți spre Florea, care descărcase, iar cei din magazie alergară toți afară.

Ursu, nimerit în dreptul coastelor de din urmă și cu spinarea frîntă, se trase, cînd îl zări pe Văleanu, tîrîndu-și picioarele de din dos, ca să ajungă la el și să-i lingă mîna. Mariția, auzind gemetele lui și văzînd dîra de sînge, scoase un țipet, strigă: „Apă, apă!", apoi se apucă ca să spele rana și s-o lege. Acum se adunară copiii și ceilalți împregiurul ei.

Văleanu stetea zăpăcit parcă nu putea să-și deie seamă ce s-a petrecut, ce se petrece și ce-ar mai putea el să facă. Vedea că e frîntă spinarea cînelui și se cutremura văzînd ochii multiubitului său Ursu.

— Nu-l chinuiți! ... nu-l mai lăsați să se chinuiască! — strigă el ca ieșit din minți, apoi se răpezi spre Florea, care se depărta cu pușca.

Dinu se opri pe o clipă, apoi iar plecă înainte cînd văzu că Văleanu îi smuncește lui Florea pușca din mînă, dară iar se opri cînd Văleanu se-ntoarse la cîne ca să descarce cealaltă țeavă în capul lui.

Alte plînsete, alte țipete.

Fira, care rămăsese tot timpul într-un fel de aiurire și cu inima încleștată, cînd îl văzu pe Văleanu descărcînd în capul lui Ursu, își acoperi ochii cu amîndouă mînile, scoase un țipăt și căzu leșinată.

— Asta e cea mai mare mișelie care s-a făcut vreodată în lumea aceasta! strigă Văleanu aruncînd pușca cît colo, apoi, fără ca să mai ție seamă de cele ce se

petrec împregiurul lui, se răpezi iar spre Florea, în vreme ce Dinu alergă s-o rîdice pe Fira, împregiurul căreia se-ngrămădeau ceilalți.

Vlaicu stetea la o parte și rîdea cînd a văzut că Văleanu-l ia-n palme pe Florea, care era om voinic și putea să-i deie o dată brînci ca să nu se mai scoale.

Florea însă, român adevărat, se ferea, zicea cîte un: „Nu da, domnule!“, dar nu ridica mîna, ci primea palmele, le suferea și le număra, ca să le ție minte.

Decdată răsări ca din pămînt Ana.

— Nu te lăsa! strigă ea din depărtare. Bărbat ești tu?! Scutură-l o dată ca să-i rumpi și mațele din pîntece!

Sosită apoi, ea se izbi în peptul lui Văleanu.

— În cine dai, ciocoiule?! strigă ea. Cine ești tu ca să dai așa?! Un prost ești?! Acolo — urmă arătînd spre Vlaicu — în ăla să dai, că ăla e care l-a pus să-ți împuște cînele!

— Dobitocule! ... nemernicule! ... gunoiul satului ce ești! urmă apoi, întorcîndu-se spre Florea. Spurcăciune de om! La asemenea ticălos ai ajuns tu slugă?! De hengheri ca Vlaicu asculți tu?!

Văleanu tremura-n trupul și de mînie, și de mîhnire, și de rușine.

— Care va să zică el?! grăi întorcîndu-se spre Vlaicu, care se afla la depărtare de vreo cinzeci de pași. Palme, lui?! — urmă — le-ar primi și ar tăcea, dar mi-e silă, că palme numai oamenilor li se trag. Am eu cum să te potrivesc pe tine! strigă ridicînd pumnul. Crezi că nu știu toate mișeliile pe care le faci cu vînzarea grîului, cu socotirea oamenilor? ... crezi că nu vă știu cum scoteați cu poama aia de cumnatul meu lemnele din pădure și butoaiele din pivniță?! Toate le știu și le-am suferit, dar o să te-nvăț!

— Așa, vezi, așa! strigă Ana. O să-ți mai spun și eu altele. Pentru ăla nu sunt furci destul de-nalte, nici ocne destul de-ntunecoase!

Vlaicu stetea nemișcat și galben la față în vreme ce Văleanu se-ntoarse iar spre magazie.

Abia acum află că Firei i-a venit rău cînd el a descărcat în Ursu și că maica starița a pus-o, după ce i s-a făcut mai bine, în trăsură și a dus-o la schit.

Era amețit și umbla buimac de ici pînă colo.

— N-ai făcut-o cum se face, îi zise Dinu. Dac-ar fi căzut pe mîna mea, nu se mai alegea om din el. Ăla e mai cîne decît cînele, și nu e păcat să-l dai olog!

Nu voia însă Vlaicu s-ajungă olog, și peste vreun ceas el și Palea steteau închiși în casă și vorbeau pe șoptite.

— Tot știe, tot! zicea și iar zicea Vlaicu.

Nu mai era acum vorba numai de o parte oarecare din moștenire, ci totodată și de ceva mai greu. Da! dacă n-ar fi fost Văleanu, două moșteniri se-mpărțeau în trei, iară acum?!

— Bine, grăi Palea. Nu putem noi să scăpăm de el?

— Cum să scăpăm?! întrebă Vlaicu pentru ca să capete răspuns.

— Cum? Cum?! grăi Palea plimbîndu-se neastîmpărat prin casă, N-ar mai putea să facă Florea ce-a făcut?!

Vlaicu dete din umeri.

— De ...! nu știu, răspunse el.

Iară dincolo, peste drum, Mariția tot mai spunea, plîngînd, cum îl hrănea pe Ursu cînd era mic, cum alerga după ea, cît era de frumos și cum alerga pretutindeni cu ea și cu copiii.

Părintele Neagu, preuteasa și ginerele lor steteau și ascultau, mai ocărau din cînd în cînd pe Florea și pe Vlaicu și se sîmțeau parcă o mare nenorocire i-ar fi ajuns.

— Ei! ... și ce s-a făcut cu cînele acela? întrebă în cele din urmă popa.

— Zace și acum acolo-n mijlocul ogrăzii, răspunse ginerele.

— Auzi! ... auzi! ... se boci Mariția. Nu s-a găsit nimeni ca să-l ieie și să-l îngroape. O, ce tristă nuntă am avut noi!

Părintele Neagu ieși, ca să trimită doi oameni să sape din sus de sat o groapă, și se-nserase bine cînd au adus pe Ursu și-au aruncat pămîntul peste el.

— Eu, tată — grăi acum ginerele — eu nu rămîn aici; mai bine mă fac hamal decît să stau popă-n satul acesta.

Părintele Neagu suspină o dată și se uită lung la el.

— Eu — răspunse — ziceam odată că nici tîrîș, cu patru boi înjugați, n-ar putea să mă scoată, dar acum știu ca neam de neamul meu să nu mai ajungă pe aici. O să se găsească și pentru voi vreun alt sat mai omenesc.

IX

O seară liniștită și plăcută, înviorată de o adiere răcoroasă, dar nu rece, ci încă văratică... Peste zi cerul fusese senin, iar acum se iviseră pe el cîțiva nouri răzleți și ușori, care treceau din cînd în cînd grăbiți peste luna nouă și coborîtă acum spre apusul luminat puțin de zarea amurgului.

Dinu se întorcea pe drumul din vale de la schit, unde o lăsase pe Fira foarte tristă, iară Văleanu urca pe poteca din livezi, acum singur și nebăgat de nimeni în seamă, și înainta spre pădure.

Era istovit cu desăvîrșire în urma celor petrecute. Nicicdată încă în viața lui nu îndurase dureri grele, nicicdată nu se avîntase în luptă cu nimeni, nicicdată nu s-a certat cu nimeni, nici n-a lovit pe cineva cu mîna lui, și acum era mîhnit, îi părea rău de ceea ce făcuse și o temere nelămurită îl ispitea să fugă, să se ducă unde nu mai dă ochi nici cu Vlaicu, nici mai ales cu cumnatul său Palea, pe care trebuia să-l cruțe tocmai pentru că era soțul surorii sale și avea oarecare drepturi pe moșie.

Era dată în sec lovitura. N-avea Vlaicu decît să se ascundă în dosul lui Palea, și nu numai că nu-i mai trecea lui Văleanu prin minte gîndul de a-i vorbi cocoanei Mariței ori altcuiva despre cele ce știa, ci era chiar hotărît să-l roage pe Vlaicu să nu-i spună lui Palea nimic, și ceea ce-l neliniștea era c-au mai auzit și alții.

În pădure el apucă poteca ce ducea spre schit, un drum mai scurt decît cel din vale.

După ce Firei îi venise rău, era cestiune de bună-cuviință să se intereseze cocoana Marița și el cum se simte dînsa. El ținea însă s-o și vadă, dacă se poate, fie chiar și numai pe o clipă, și să facă tot ceea ce-i stă prin putințe ca ea să nu plece ziua următoare, cum aflase că vrea Dinu, care încărcase tot ceea ce mai avea la Răstoacă.

Cu cît mai mult se apropia însă de schit, cu atît mai anevoia înainta, cu atît mai stăruitor se reivea-n sufletul lui temerea nelămurită de care fusese cuprins dintru început.

El se opri-n loc cînd începu să zărească pe ici, pe colo, printre copaci, luminile de la schit.

Fira era singură-n ietăcelul ei: se dezbrăcase în lumina slabă a nopții de vară, deschisese fereastra, dar nu făcuse lumină pentru ca să nu intre țînțarii și flutureii și timp îndelungat a stat în bătaia aerului umed și plin de mirosul fînului de curînd cosit, ascultînd cîntatul greierelor și ștergîndu-și din cînd în cînd lacremile. O durere lină îi cuprinsese sufletul și un fel de nepăsare somnoroasă. Se cutremura cînd și-l reamintea pe Văleanu trăgînd în cîne, peste puțin însă ea își zicea: „Vie ce vine!" și se lăsa-n voia-ntîmplării.

Ea închise în cele din urmă fereastra, aprinse lumînarea și începu să-și reguleze părul în fața oglinzii atîrnate lîngă fereastră.

Dac-ar fi venit pe drumul din vale, pe unde se-ntorsese Dinu, ei s-ar fi întîlnit, Dinu s-ar fi întors după toată probabilitatea cu dînsul și ar fi trecut amîndoi înainte, spre fața casei, ca să vorbească cu maica stariță. Viind însă prin pădure, Văleanu se pomeni deodată în fața ferestrei care dedea spre partea aceea și-o văzu de la depărtare de vreo douăzeci de pași pe Fira în cămașă și cu brațele dezvelite ridicate spre cap.

El rămase perdut în privirea ei și, cuprins de un fel de sfială, se dete peste puțin la o parte.

Era ceva ca o sfințenie în întreaga ei ivire. O clipă însă numai: în clipa următoare el porni înainte, hotărît de a bate în fereastră.

Acum trebuia să vorbească cu dînsa, în adevăr singuri și nesupărați de nimeni.

Fira stînse repede lumînarea cînd auzi bătaia degetelor lui în fereastră.

Nu-l așteptase, nu se gîndise că el ar putea să vie, dar știa că el este, căci altcineva nu putea să fie.

Ea stete o clipă, apoi se duse și încuie ușa, se îmbrăcă în pripă și rămase nemișcată, așteptînd să vadă dacă va mai bate ori nu la fereastră.

Văleanu stetea tremurînd la fereastră și nu mai îndrăznea să bată, căci ar fi putut să-i audă bătăile și altcineva. Casele erau însă mici, ca toate casele maicilor, și cu ferestrele joase, încît a fost destul ca el să se arate-n fața ferestrei pentru ca ea să-l vadă de la piept în sus și să-l cunoască.

Ea deschise încet fereastra.

— Ce e? îl întrebă.

— Eu trebuie neapărat să vorbesc cu d-ta, îi șopti el.

— Da — răspunse ea — dar nu așa, stînd la fereastră, unde ar putea să te vadă cineva!

— Dă-mi voie să intru, stărui dînsul.

— Cum crezi că ar fi cu putință?! îi zise ea trăgînd iar fereastra, ca s-o închidă.

El puse mîna pe fereastră ca s-o oprească.

— Vreau cu orice preț! stărui din nou.

— Voiesc și eu să vorbesc cu d-ta, dar nu acum și nu aci, grăi dînsa cu hotărîre. După ce va fi plecat el. El crede că plec și eu cu dînsul — adause — dar nu plec, și dacă se duce, are de lucru și n-o să vină să mă ieie decît duminecă. Pînă atunci vom găsi ocaziune.

Ea-i întinse mîna de plecare, iară el i-o sărută de mai multe ori, apoi o trase spre sine, se ridică-n sus, îi cuprinse gîtul cu brațele și începu să o sărute.

Fira se lăsă cuprinsă de un fel de beție-n voile lui, dar cînd el se săltă pe fereastră, ea se dete repede înapoi.

— Țip! îi zise și închise fereastra.

Mult au mai stat el pe la marginea pădurii și ea la fereastră, el așteptînd ca ea tot să mai deschidă fereastra, iară ea stăpînindu-și pornirea de a o deschide.

Dimineața zilei următoare Fira era nedormită și se plîngea de dureri de cap, dar stăruia să plece acasă. Maica Fevronia nu voia însă cu nici un preț s-o lase, deși Dinu, avînd treburi, nu putea s-o aștepte.

— O duc eu însami îndată ce se va fi făcut bine, îl încredință călugărița, și-n purtarea ei de grijă putea s-o lase.

Acum erau toate hotărîte.

Cînd l-a văzut pe Dinu plecînd cu carele, Văleanu a-nceput iar să tremure ca seara trecută la fereastră și a plecat și el spre schit, ca să afle de la maica stariță cum îi merge Firei.

Fira-l aștepta, acum dată cu desăvîrșire gîndului de a nu-și mai face silă.

„Să se rumpă odată într-un fel" își zicea dînsa, obosită de atîte zbuciumări.

El era stăpînit de un singur gînd, cel vechi: să plece amîndoi și să se întoarcă numai după ce vor fi chemați cu multă stăruință.

Altă cale nu i se deschidea: numai așa putea să scape de frica pe care i-o inspira Dinu, omul aspru și nemilos.

Să vorbească cu mătușă-sa? Cum să vorbească mai nainte de a fi luat înțelegere cu Fira? De ce să mai vorbească după ce dînsa îi zisese odată: „Păcat că e logodită, căci nu e cu noroc stricarea unei logodne"? Ea așa gîndea, nu putea să gîndească altfel, și-i dădea și el dreptate.

Luînd drumul din vale, el l-a văzut pe Florea, din întîmplare, prin livezi, unde trebuia să fie, căci pomii erau încărcați de rod.

Cînd se apropia însă de schit, iar l-a zărit pe Florea, acum pe la marginea pădurii, unde n-avea ce să caute.

Pe drum cobora însă despre pădure un car încărcat de crăci, și cînd Văleanu trecu pe lîngă car, Florea rămase-n urmă, iar peste puțin, trecînd pe la o cotitură, Văleanu zări pe Fira plimbîndu-se din jos de schit cu sora Aglaia, ucenica maichii Fevroniei. Nu mai era acum Ursu, care-l păzea.

Se-ntoarseră împreună la schit și, cînd ajunseră mai aproape, sora Aglaia o luă înainte ca s-o vestească pe stariță și să pregătească de dulceață și de cafea.

— Cum facem, domnișoară? întrebă el.

— Cum vrei d-ta, așa voiesc și eu, răspunse ea.

— Să viu astă-seară?

Fira se uită în ochii lui.

Maica starița se ivi în fața casei, ca să le iasă-n cale.

— Nu mai întreba, grăi Fira încet. Ți-am spus că voiesc și eu ce vrei d-ta.

Atît au putut să vorbească, dar de mai mult nici nu era nevoie.

Puțin a mai stat Văleanu la schit și s-a întors dimpreună cu Fira, cu maica starița și cu Aglaia, care țineau să-l însoțească.

Chiar și dacă nu l-ar fi zărit iar pe Florea mai întîi la marginea pădurii, apoi în livezi, Văleanu, cuprins cum era de temere, trebuia să simtă că e urmărit, nu de Florea, ci de Vlaicu, care bănuia, după toate semnele, ceva.

Seara dar, cînd a ieșit ca să plece la schit, el s-a uitat împregiur. Nevăzînd pe nimeni, a plecat spre livezi, ca să apuce drumul prin pădure. Peste cîtva timp însă l-a zărit iar pe Florea, a stat puțin, apoi s-a întors hotărît să ieie alt drum și să se ducă la schit cu mare încungiur, prin dosul bisericii și pe cellalt deal, unde erau vii.

Așa a și făcut.

După ce a trecut de vii, pe unde Florea nu putea să-l vadă, a coborît, a trecut drumul din vale, a întrat în pădure și-a ieșit iar în poteca ce ducea la fereastră, acum sigur că nu-l știe nimeni.

Se-nșela însă.

Nu mai trăia, ce-i drept, Ursu, dar mai era un cîne, acum bătrîn, care păzea casa cocoanei Mariței.

N-avea Văleanu obiceiul de a ieși serile, și era peste putință ca Ghinea, arnăutul lăudăros, să nu bage de seamă că iese acum de a doua oară.

Cînd dar Văleanu a ieșit, Ghinea l-a urmărit cu ochii, l-a văzut apucînd spre livezi, oprindu-se și întorcîndu-se, ca să apuce spre biserică.

„Unde se duce?! se-ntrebă el. De ce a luat-o mai nainte spre livezi, apoi s-a-ntors?"

Deodată-l zări în lumina slabă a lunei și pe Florea, care-l perduse, precum se vedea, și se uita-n toate părțile, ca să-l găsească.

„Hait! — strigă Ghinea — se duce la Ana, și l-a sîmțit Florea!"

Ochii lui se aprinseră, și el se răpezi în casă, își luă hangerul și pistoalele ghintuite, le vîrî repede-n brîul lui lat, apoi se porni oarecum tîrîș, ca pisica, în urma lui Văleanu, pas cu pas, cu inima încleștată, cu mîna pe pistol, gata să culce la pămînt pe orișicine care s-ar fi ivit prin apropiere.

„Nu e!" își zise el cînd văzu că Văleanu n-o ia spre casa lui Florea, care era la dreapta, ci la deal, spre vii. Îl urmări însă pitit și iar i s-a încleștat inima cînd l-a văzut luînd-o spre schit, iar a pus mîna pe pistol cînd l-a văzut întrînd pe fereastra deschisă, care și deschisă a rămas, pentru ca în toată clipa să poată sări înapoi prin ea.

Acolo, pitit în dosul unui copac și cu răsuflarea oprită, a stat Ghinea, pază-ndîrjită și-nduioșată, pînă tîrziu spre miezul nopții, cînd Văleanu a ieșit, ca să se-ntoarcă pe drumul din vale.

„Ce-o să iasă de aici?!" se întreba din cînd în cînd Ghinea, ștergînd cîte o lacrămă.

X

Pentru ca să faci ceva, nu e destul să vrei, ci să și stărui cu tot dinadinsul, să-ți încordezi puterile, să înfrunți primejdii, să învingi greutăți, să fii om, iară Văleanu știa numai să dorească.

Nu e viață omenească să petreci toată ziua frămîntat de viuă neliniște pentru ca seara să te străcori cu inima încleștată și să ai cîteva clipe de mulțumiri dureroase; el însă ar fi fost încîntat de gîndul că are să fie mereu așa, și ceea ce-l neliniștea era numai temerea că n-o să fie cu putință. Dinu se putea întoarce-n

fiecare zi ca s-o ieie, putea să simtă ceva, și Fira plîngea din ce în ce mai des.

O, dac-ar fi fost și acum la Bușteni, aproape de Predeal, și-ar fi putut să profite, ca de obicei, de îndemînătăcia vreunui prieten, ajungea foarte ușor la Brașov, iar de acolo înainte și le făcea toate pe plac.

Aici, însă, ce făcea el? Cum o lua pe Fira de la schit și cum pleca cu ea fără ca să prindă de veste maicile, sătenii, primarul și mai ales Vlaicu și Florea, care stetea mereu la pîndă?

Unde s-o ascundă? Cum s-o treacă peste granița?

Toate aceste erau lucruri pe care dînsul nu se simțea-n stare să le scoată la capăt așa numai el singur, fără ca să fie ajutat de vreunul mai îndămînatic, mai născocitor și mai îndrăzneț, mai deprins a-și face, dînd cu cotul, drum prin lume, iar ajutor nu putea să ceară de la nimeni. Fira-l vedea dar umblînd neajutorat fără ca să-nceapă ceva și era din zi în zi mai deznădăjduită.

O!... dac-ar fi fost ea bărbat, ar fi știut de unde să apuce lucrurile, cum să le ducă înainte, și cum să iasă la capăt cu ele. Îi spunea și lui, dar nici el nu se pornea, nici ea nu avea încredere-ntr-însul.

De ce nu era el om ca Tănase, care le-ar fi descurcat toate dintr-o răsuflare?!

Cel mai de căpetenie lucru, bani, avea, ca totdeauna, Văleanu, și rămîneau numai amănuntele ușoare.

— Pleci — îi zise ea — la București, iai pașaport pentru tine și pentru mine, te-ntorci cu trăsura de la gară, pe care o lași în satul vecin, apoi vii peste noapte, mă iei de aici și mă duci la trăsură, iar celelalte sunt ușoare.

Toate ar fi fost ușoare, nu însă pentru un om căruia totdeauna alții i-au făcut treburile. Cum să plece la București fără de știrea cocoanei Mariței? Cum să scoată pașaport pentru dînsa, care nu era acolo și al căreia nume nu putea să-l spună, cînd el nici pentru sine nu scosese nicicdată însuși pașaportul?

Trebuia, cu toate aceste, să le facă toate.

— Dar n-ai nevoie să pleci fără de știrea cocoanei, îi zise ea. Trebuie chiar să-i spui că ești hotărît să pleci iar în străinătate și că te duci să-ți iai pașaportul.

— Da, grăi dînsul înviorat. În adevăr, greutatea e numai cum iau pașaportul pentru tine.

— Cu bani! strigă dînsa îndîrjită. Cu bani toate se pot avea!

El sări-n picioare.

Nu luase-n viața lui nici o răspundere asupra sa, și acum se sîmțea strivit cînd ea îi spunea că el e om incapabil de a trăi în lume, că ea pleacă acasă cea mai nenorocită femeie de pe fața pămîntului, că nu-i rămîne decît să-și curme zilele.

Trebuia să-și ieie în cele din urmă avînt.

— Da, cu bani! zise el. Am să găsesc eu pe cineva, vreun agent ori vreun ovreu, care scoate pentru o fată ori ia de la o fată ce seamănă cu tine pașaport. Ce-i pasă lui pentru cine-l dă? Bani să ieie. Ce le pasă celor de la graniță cine trece cu pașaportul?! Pașaport să fie!

— Așa te vreau! grăi dînsa uitîndu-se cu drag la el.

Aceasta era sîmbătă, iar ziua următoare-l așteptau pe Dinu. Înainte de despărțire ei hotărîră că ea cu nici un preț nu pleacă, iară el se duce încă înainte de amează̆zi la București.

— Dacă nu te găsește aici și mai află și că ai să pleci în străinătate — zise ea — Dinu se va învoi ușor să mai stau aici.

Văleanu, cu toate aceste, trăgăna plecarea.

Dinu l-a găsit dar la Răstoacă, deși gata de plecare.

Acum îi venea lui Văleanu să plece numai după ce va fi plecat Dinu. Îl cuprinsese deodată temerea că Fira nu va putea să rămîie; îi mai trimisese apoi Vlaicu cocoanei vorba că trenul care trece pe la amează̆zi spre București nu e bun și că e mai bine să plece cu cel de la opt seara.

Dinu a plecat pe la trei după-amează̆zi singur. Acum Văleanu era hotărît să-și amîne plecarea pe luni, ca

să mai poată vedea pe Fira; cocoana Mariţa stăruia însă să nu scape trenul cel bun, iară Vlaicu, care se plimba neastîmpărat prin ogradă, a pus în curînd după cinci caii la poştalion.

„Zice el că după paşaport se duce — bombănea Vlaicu — dar dau eu cu socoteala care îi sunt gîndurile."

Era pe la şase aproape cînd Văleanu s-a urcat în silă, oarecum îmbrîncit, în trăsură.

Ghinea, cu hangerul şi cu pistoalele la brîu, se urcă şi el pe capră, un lucru pe care-l făcea numai rar de tot, cînd pleca cocoana undeva.

— Dar tu?! întrebă Văleanu.

— Uite, mă plimb şi eu pînă la gară.

— Dă-te jos, omule!

— Ba nu mă dau!

Cocoana Mariţa-i făcu lui Văleanu semn să-l lase: îi şedea bine cu arnăutul pe capră, ca în timpurile cele bune.

Poştalionul plecă-n goana cailor, coborî-n vale şi apucă, pe lîngă ogradă, şoseaua.

Vlaicu sîmţi parcă-i îngheaţă măduva-n oase cînd îl văzu pe arnăut pe capră şi era s-alerge după trăsură, ca s-o oprească.

La una ca aceasta nu se gîndise.

Florea plecase înainte, ca să steie la o cotitură ştiută şi să tragă una după alta din amîndouă ţevile.

„O să tragă cînd îl vede pe Ghinea pe capră? se-ntreba Vlaicu. Şi ce se-ntîmplă dacă trage?!"

Depărtare de vreo trei kilometri de la sat, el a tras, dar numai dintr-o ţeavă, căci în clipa cînd s-a luminat descărcătura, Ghinea a şi zburat de pe capră şi, fără ca să se mai uite-napoi, ca să vadă dacă l-a nimerit ori nu pe Văleanu, l-a luat pe Florea la goană, descărcînd din cînd în cînd pistolul în urma lui.

În zadar, însă, căci n-a putut nici să-l ajungă, nici să-l nimerească şi peste vreo jumătate de ceas l-a perdut şi s-a întors la trăsură.

Văleanu, nimerit între coaste, era acum mort.

Ghinea începu să se bată cu pumnii în cap.

Nu se-ndoia că Florea a fost, căci de cîteva zile-l urmărise: cum să-l dovedești însă?!

Abia luni pe la prînz, cînd l-au luat pe Florea de scurt, s-a constatat că-l nimerise Ghinea-n spata de la stînga.

— N-a făcut-o el de capul lui! strigă Ana. Tot Vlaicu-l va fi pus la cale!

— Da — zise Florea — pe sufletul lui să cadă păcatul!

Iară cocoana Marița stetea tîmpită și nesîmțitoare în jeț și nu plîngea, ci clătina numai din cînd în cînd din cap.

PARTEA A PATRA

PE POVÎRNIȘ

I

Pe la mijlocul lunii octomvrie, Tănase, acum d-l Anastasie Costache, licențiat al Facultății juridice de la Iași și doctor în drept, a mai primit de la Dinu două mii de lei și s-a întors în țară, dar nu acasă, ci la București, unde erau mai rari oamenii care-l cunosc.

Nu-și pierduse timpul degeaba. Știa el multe chiar cînd a plecat; în timp de un an a muncit însă întins și le-a învățat toate, încît se putea măsura-n fața lumii cu orișicine. Mai știa apoi și cum se inaugurează o carieră: cîteva notițe prin gazete, cîteva bilete de recomandațiune pentru oameni cu trecere, cîteva vizite de cunoștință, o conferență asupra vreunui subiect interesant la Ateneu, iar celelalte se desfășoară una dintr-alta.

— Nu te obrăznici, îi zicea însă cocoana Lila, care știa mai multe decît dînsul. Stăi modest într-un colț, fii corect în toate împregiurările, nu te-nfige și nu supăra pe nimeni!

El era, ce-i drept, tot el însuși, dar se putea găsi cineva care îl știa că e Atanasie Constantinescu și nu înțelegea cum s-a făcut el din Atanasie, Anastasie și din Constantinescu, Costache, poate pentru că tatăl său se chema Costache. El nu trecuse apoi de douăzeci și opt de ani, nici nu era născut în județul Botoșanilor, cum rezulta din diploma răposatului Anastasie Costache,

pe care i-o cumpărase cocoana Lila, ca să se-nscrie cu ea la Universitate.

Era dar destul de cuminte ca să țină seamă de sfaturile cocoanei Lilei și era modest și corect, își dedea silința să nu supere pe nimeni.

Se instalase-ntr-o casă din mahalaua Batiștea, potrivit cu poziținea lui, cu mobilă adusă de la Paris și cu *groom* îmbrăcat în livrea de coloare castanie, care stetea mai ales în fața întrării pentru ca trecătorii să-l vadă. Îmbrăcat totdeauna cu mare îngrijire, corect, după cel mai nou fason, el își făcea deocamdată puținele vizite în cupea fără de număr și tot în cupea se ducea, cînd vremea era urîtă, și la Curtea de justiție, unde nu avea mult de lucru. Avea însă Tănase cheag bun, afacerile doamnei Chiriadi și ale număroșilor ei prieteni.

În politică nu putea deocamdată să se înregimenteze. Pe el îl trăgea firea spre cel mai înaintat democratism. Cocoana Lila însă, care era cu toate partidele, îl ținea-n loc.

— Cu liberalii — zicea dînsa, răutăcioasă ca totdeauna — n-ai s-ajungi departe, căci la dînșii se-ndesuie toți oamenii ca tine. Conservatorii, fiind înfumurați și leneși, au mai multă nevoie de oameni vioi, care și muncesc cîteva ceva.

Nu va fi avut dreptate cocoana Lila, dar așa vedea dînsa lucrurile, și gîndul ei era ca Tănase să se însoare cît mai curînd și să între apoi fie la liberali, dacă socrul său e conservator, fie la conservatori, dacă socrul său e liberal.

Deocamdată grija de căpetenie a lui Tănase era să se descurce cu Dinu și să-și ieie partea din moștenirea rămasă de la răposatul său tată.

Lucrul acesta era, după părerea cocoanei Lila, prea penibil pentru ca un om ca Tănase să-l facă el însuși, și era cestiune de tact să însărcineze pe cineva ca să-i ceară lui Dinu socoteală despre chivernisirea averii și să stabilească apoi împreună suma ce i se cuvine fiecăruia dintre cei cinci copii.

Tănase a dat dar procură tot d-lui Spirea, care făcuse și testamentul lui Costache.

Era pe la-nceputul lunei noiemvrie cînd d-l Spirea a trecut pe la Dinu, ca să între-n vorbă cu dînsul.

Dinu se bucura că scapă, în sfîrșit, de Tănase, deși li se părea tuturora lucru nepotrivit și dureros că Tănase, deși întors în țară, n-a venit să vadă pe ai săi și să-și reguleze el însuși afacerile.

Cu desăvîrșire dureros se simțea însă atinsă Fira. Întoarsă de la Răstoacă, ea nu mai îndrăznea să-și deie pe față starea sufletească. Prin înstrăinarea fratelui ei peidea cel din urmă razem pe care mai spera să-l aibă în lume.

Moartea lui Văleanu o umpluse de spaimă.

„Ce se alege de mine?!" a strigat dînsa cînd i s-a spus că el a fost împușcat, și de atunci mereu îi sta înfiptă-n minte întrebarea aceasta.

L-a văzut mort, dar tot nu putea să-l și simtă altfel decît ca trăind și adeseori îi era parcă trebuie neapărat să iasă iar de undeva la iveală.

Deoarece nu putea să i se plîngă nimănui, căzuse într-un fel de nesimțire mută, ca robul osîndit la pedeapsă grea și împăcat cu gîndul că nu mai are scăpare.

Una cîte una se reiviau în mintea ei faptele petrecute, și vedea acum cu toată limpezimea că toate s-au pornit din clipa în care l-a adimenit pe Văleanu spuindu-i că tatăl ei doarme după-masă. S-a dus prin ascuns, ca să-l întîlnească și tot prin ascuns a mers mai departe și tot mai departe, înșelînd pe tatăl ei, pe mama ei, pe Dinu, pe Marghioala, pe maica stariță, pe toți ce-i ce-o păzeau cu iubire și voiau s-o ferească de rele: era greu vinovată, dreptate i se făcea, iar își zicea însă: „Ce-o veni să vie!"

S-a cutremurat apoi, cuprinsă de spaimă, cînd s-au ivit semnele stării binecuvîntate.

Altă femeie și-ar fi curmat zilele; Fira avea într-însa prea multă sete de viață pentru ca să poată fi stăpînită de un asemenea gînd.

„Mă duc în lume! își zise ea. M-ascund!"

O, cîte sunt femeile care trec prin aceasta și tot ajung în urmă fericite.

„M-ascund!" își zise iar, și acela care putea s-o ajute să se ascundă era Tănase, numai el, care putea s-o înțeleagă.

Trebuia neapărat să vorbească cu dînsul, și dacă nu putea el să vie acasă, era lucru ușor să se ducă la el dînsa cu mama ei, care de asemenea dorea să-l vadă.

Dinu era și el de aceeași părere; Tănase el însuși ar fi plecat însă, din întîmplare, de acasă dac-ar fi știut că-i vin mama și sora.

Lasă că mama lui, deși femeie foarte cumsecade, semăna cam a jupînească, ceea ce nu se potrivea cu *groomul* de la întrare, dar nu era deocamdată bine ca să meargă prin mahala vorba că are pe-aci prin apropiere mamă și soră, apoi nici nu prea avea, după o atît de-ndelungată despărțire, ce să vorbească cu ele.

După ce au venit însă, nu i-a rămas decît să le primească cu multă dragoste, iar nu ca pe alte persoane mai de seama lui.

Se bucura foarte mult că le vede și era foarte supărat că are foarte mult de lucru și n-o să poată sta mult cu ele.

Fira era și ea foarte turburată, căci se temea că n-o să poată vorbi cu dînsul.

— Dar tu? îi zise el peste cîtva timp Firei. Ce-ai avut cu nenorocitul acela de Văleanu? Îmi spune Spiridon că vă plimbați mereu după ce plecasem eu.

Fira clipi o dată din ochi.

— Spiridon al tău spune minciuni, răspunse ea.

— Așa mi-am zis și eu, întîmpină Tănase. Știți că are să iasă o afacere de mare senzațiune? Sunt pline gazetele, se vorbește pretutindeni, pe la Palatul de justiție, prin localuri publice, prin saloane, și toate semnele arată că ucigașul a fost pus la cale de cumnații lui, ca să împartă între dînșii moștenirea ce i se cuvenea.

Fira tresări.

— Se poate, asta e cu putință grăi dînsa, scăpînd vorbele oarecum pe neștiute.

— Păcat de el! urmă Tănase. Era mare secătură, dar băiet bun.

Vorbele aceste și tonul în care fuseseră rostite au atins-o greu pe Fira. Era ametită de îi venea să leșine

și nu mai îndrăznea să-i vorbească fratelui său, care îi părea om cu desăvîrșire înstrăinat și lipsit de bunăvoință.

Nici c-ar mai fi putut să-i vorbească, deoarece Tănase era grăbit, trebuia să plece la Curtea de justiție, unde-l așteptau treburi mari, care nu sufereau amînare.

Trăit timp mai îndelungat în străinătate și întrat în o lume cu totul nouă, el nu se mai socotea și nici nu era de seama lor.

— Îmi pare foarte bine că v-am văzut — grăi dînsul gătindu-se de plecare — și sunt foarte mîhnit că nu mai pot să stau cu voi, căci multe am să vă spun și multe doresc să aflu de la voi. Sper însă că azi-mîne o să mai pot să răsuflu și să mă duc pe acasă și atunci ne vom dumiri despre toate.

Cocoana Lina, mîndră de a-și ști feciorul ajuns om atît de-nsămnat, se mîngîia și cu atît numai, iară Fira a rămas cuprinsă de învățămîntul că de la fratele ei la nici un razăm n-are să se aștepte.

Duminecă, ieșind de la biserică, Dinu a trecut pe la d-l Spirea și-au luat amîndoi înțelegere să se înțeleagă prietenește în ceea ce privește partea din moștenire a lui Tănase.

— Lucrul mi se pare lămurit, îi zise d-l Spirea. Știm cîtă avere a rămas. Fiindcă răposatul a lăsat văduvei parte egală cu a fiecăruia dintre copii, se face șase părți, iar din aceste una este a lui Tănase.

— Așa este, îi răspunse Dinu. I-am și trimis din partea aceasta opt mii de lei pîn-acum.

— Acestea se scad — întîmpină d-l Spirea — iar din veniturile pe timpul de la moartea lui Costache tragi d-ta a patra parte, și ceea ce rămîne e a văduvei și a copiilor.

— A copiilor care sunt încă minori și erau minori și la moartea tatălui lor, grăi Dinu aducîndu-și aminte de supărările Marghioalei. Tănase nu poate să aibă și el parte la venituri.

Advocatul rămase cîtva timp pe gînduri, apoi se uită cam mirat la el: chestiunea i se părea bine pusă.

— Dar — zise el — erau și banii lui puși în întreprindere.

— Dacă erau — răspunse Dinu — i se cuvin camete pentru ei, scăzînd cele opt mii, pe care le-a scos, dar tovarăș la parte nu e.

D-l Spirea-și dedea seamă că Dinu apără, după ce a scos partea sa, numai interesele copiilor puși sub tutoratul său, și-i dete dreptate. În adevăr, Tănase, care scosese în timpul anului opt mii de lei, nu mai putea să aibă parte egală cu ceilalți copii, chiar și dacă ar fi fost minor, ceea ce nu era.

El știa apoi că-n timpul anului, mai ales la poduri și la magazie cîștigurile au fost de tot mari și-și închipuia că diferența e de cîteva sute de lei numai.

— Ne înțelegem, grăi dînsul, și rămase ca mercurea viitoare să vadă împreună socotelile și să facă apoi actul de învoială.

Dinu era deci foarte voios cînd s-a-ntors acasă și voios a rămas și-n timpul mesei, și după-masă, iară Dinu se muia cînd era voios, de se făcea ca fierul roșu și-o dulceață oarecum oarbă se revărsa în toată ființa lui, încît ar fi fost în stare să-și deie și cămașa de pe trup, ca să înveselească și pe alții.

Acum putea Fira să-ndrăznească a-i vorbi și nu mai rămînea decît să aducă lucrurile așa, ca să rămîie singură cu dînsul.

După-amiazăzi însă a venit pe la dînșii maica starița și deodată s-au schimbat toate lucrurile.

II

Cocoana Marița a stat în jețul ei ca tîmpită după ce a aflat că Vlaicu-l pusese la cale pe Florea.

Nu o dată zisese dînsa în gîndul ei că Vlaicu e un mișel, și tot l-a ținut pe moșie, tot l-a lăsat să facă ce vrea: ea era vinovată, înainte de toate, ea.

Vlaicu tăgăduia și era foarte liniștit căci nu se putea dovedi ceea ce el vorbise între patru ochi cu Florea și

avea în dosul său pe Palea, advocat și om cu mare trecere. A grăbit dar la București, ca să vestească pe Palea despre cele petrecute.

D-l Palea foarte speriat își dedea foarte bine seamă că Vlaicu, ajungînd în strîmtoare, va face tot ca Florea și că însuși nu poate scăpa decît scăpîndu-l pe Vlaicu.

— Să te duci — îi zise — fără de întîrziere la cumnatul meu Philopolu și să-i spui tot ceea ce știi despre magazia de fier și despre legăturile lui Văleanu cu fata fierarului. Dai martori pe Chiru și pe popa, pe prietenii din Bușteni și pe maica starița. Dacă Dinu a fost în ziua aceea pe la Răstoacă, nu-i judecătorului greu să-l scoată vinovat.

Philopolu, om cinstit cum era, a sărit în picioare cînd a aflat mai ales cele ce i-a spus Vlaicu despre magazie și nu mai a intervenit potrivit cu dorințele lui Palea, dar a cerut, în interesul moștenitorilor legitimi, punerea sub interdict a cocoanei Mariței.

Cu aceasta s-au hotărît apoi toate, căci acum a sărit și cocoana Marița în picioare.

Încă de mult simțise ea că nepotul ei e dușmănit de cumnații lui, care rîvnesc la averea ei. Nu mai rămînea decît să afle și ceea ce a spus Văleanu în auzul tuturora cînd cu pălmuirea lui Florea și ceea ce-i mai spunea acum Ana și Florea și popa și alții, pentru ca să fie convinsă că în adevăr Vlaicu a pus la cale omorul, în înțelegere cu cei trei cumnați. Nu, nepotul ei nu putea să fie un mișel. Asemenea lucru nu s-a întîmplat niciodată în familia ei. Cînd a mai urmat apoi o cerere de punere sub interdict, ea se simțea întinerită cu treizeci de ani.

— N-am să le dau nimic, strigă ea și porunci să-i pună caii la poștalion și să se pregătească Ghinea ca să plece la București.

— Îmi dau — strigă iar — toată averea ca să nu se vorbească despre biata aceea de fată nevinovată și despre Dinu, cel mai cumsecade dintre oameni, și să-i înfunde pe dînșii-n ocnă!

Ghinea stătea ca pe spini și pe jeratec.

Acum nu mai putea să tacă.

— Sărut mîna cocoană — grăi dînsul — am să-ți spun ceva, înainte de plecare, în toată taina.

Mult au stat apoi cocoana Marița și Ghinea închiși în casă, deși puține avea Ghinea să-i spună.

Cocoana Marița își ștergea din cînd în cînd sudorile reci și se uita la el parc-ar fi voit s-l omoare pentru ca să nu mai fie în lume nimeni care să știe ceea ce îi spunea el.

— Și mai știe cineva, Ghineo? întrebă dînsa într-un tîrziu.

— Eu cred că nimeni afară de mine, răspunse el. Poate maica stariță.

— Ghineo! grăi bătrîna. Să te ajungă moartea năpraznică în clipa cînd vei mai deschide gura ca să spui cuiva ceea ce mi-ai spus mie!

— Nici preotul în ceasul morței — răspunse Ghinea — că nu e păcat, ci faptă bună ca să taci.

— Să-mi aduci pe maica stariță! mai zise cocoana Marița.

Maica stariță nu știa nimic și era gata să jure-n fața icoanei Maicii Domnului că nu poate să fie suflet mai curat decît al lui Dinu.

— Să te duci, maică — îi zise cocoana Marița — să-i spui ce se urzește împotriva lui, ca să fie pregătit. Și să-i mai spui — adăugă ea — să nu se teamă de nimic, că eu n-am să las lucrurile pînă ce nu voi dovedi că minciuni sunt toate. Cu însărcinarea aceasta a plecat maica stariță în acea zi de duminecă să-l întîlnească pe Dinu.

„Urîtă lume!" a zis maica Fevronia cînd a aflat cele petrecute cînd cu plecarea la gară a lui Văleanu. Ea o cunoștea lumea aceasta și de aceea a fugit din mijlocul ei, dar tot n-o credea atît de înrăită cum o vedea acum.

Cunoscîndu-l bine pe Florea, ea nu se-ndoia că el, numai strîmtorat de Vlaicu, a putut să săvîrșească fapta ceea urîtă.

Aceasta i-a spus-o și lui Dinu cînd acesta venise la schit s-o ia acasă pe Fira.

— Săracul, a zis fiind vorba de Văleanu. Om din fire bine pornit, dar căzut în mijlocul unei lumi care l-a pornit spre răutate.

„Un perde-vară, care le făcea toate ca să nu i se urască și fără ca să-și deie seamă!" a zis Dinu-n gîndul lui.

N-au trecut însă decît puține zile după plecarea de la schit a Firei, și printre sătenii de la Răstoacă s-a pornit vorba că nu Vlaicu, ci Dinu este acela care l-a năimit și l-a pus la cale pe Florea.

Abia acum a aflat maica Fevronia că Fira și răposatul se cunoșteau de mult, petrecuseră zile fericite la Bușteni și la Brașov, că Văleanu luase înțelegere cu Vlaicu să zidească magazia cea nouă tocmai pentru ca s-o poată aduce pe Fira la Răstoacă și multe altele, pe care le știa ori le scornea Vlaicu.

„Care va să zică eu am fost paravan", își zise maica Fevronia cătrănită.

Tot nu-i venea însă să creadă că Dinu a fost în stare să-l împingă pe Florea la păcatul cel greu. Prea i se părea om întreg, cu inima curată și un suflet bun.

Nu credea dînsa, dar sta la îndoială.

Căzut în bănuială grea, Vlaicu se răzăma pe cumnații răposatului, și mai ales pe Palea, pe care-l și știa vinovat. Aveau ei destulă trecere ca să-l scape pe el, scăpîndu-se pe sine însuși. Pentru aceasta era însă nevoie de un alt vinovat, iar acesta nu putea să fie decît Dinu, logodnicul Firei.

Știa Vlaicu și putea să-i spună și lui Palea destule ca să nu mai rămîie nici o îndoială că în adevăr Văleanu avea legături foarte intime cu logodnica lui Dinu, care astfel a căutat să scape de un rival primejdios.

A ispitit deci maica Fevronia mai pe una, mai pe alta dintre femeile de la curte, a luat-o de scurt mai ales pe Ana, dușmanca lui Vlaicu, dar nu s-a putut dumiri și-n cele din urmă a plecat la Ploiești, ca să ispitească pe Dinu el însuși.

— Avem — i-a zis — o vorbă grea, foarte grea, dar numai noi amîndoi, în cea mai mare taină.

Îi era lui Dinu destul să se uite-n fața ei ca să înțeleagă că vorba e de Fira, care stătuse cîteva zile-n casa ei.

— Cum vrei și poruncești, maică, îi răspunse dar, adunîndu-și toate puterile.

Au stat apoi mult de vorbă, ea spuind tot ceea ce auzise, ce știa și gîndea, iară el ascultînd din ce în ce mai greu atins.

— Nu se poate! strigă el în cele din urmă. Toate sunt născociri ale lui Vlaicu, omul hain, care caută să scape năpăstuindu-mă pe mine.

— D-ta trebuie să știi mai bine decît orișicine dacă „da" ori „nu". Dacă însă adevărat e că d-ta ai pus la cale pe Florea, sunt adevărate și celelalte, răspunse călugărița.

Dinu se uită oarecum speriat împregiurul său. Își aducea aminte de stăruințele Marghioalei ca să n-o trimită pe Fira la Răstoacă și-i era parc-o vede stînd într-un colț și făcîndu-i cele mai aspre mustrări.

— Nu cred, maică, zise el stăpînindu-și glasul. Sunt făcut așa că nu pot să cred. Dar — urmă peste puțin cu ochi plini de mînie — mi-e destul să știu că se vorbește, că numele ei e purtat cu ocară din gură-n gură. De! — urmă iar scuturînd din cap — parcă mi-ar fi mai ușor dacă adevărat ar fi și nu s-ar vorbi.

El se plimbă apoi cîtva timp prin casă, strînse de cîteva ori pumnii și scrîșni din dinți, apoi se-ntoarse spre maica Fevronia.

— Te rog, maică — îi zise — să ai milă de ea și de noi și să nu le mai spui aceste nimănui. Du-te, te mai rog, să-i spui că voiesc să vorbesc cu ea. Fă-o, te rog, să vie aici.

Era-n fața lui, în glasul cu care rostise vorbele aceste, în întregul lui fel de a fi ceva ce-o făcea pe călugăriță să tremure și să se căiască de a-i fi vorbit.

Ea se uită deci cu hotărîre în ochii lui, acum liniștită, și se depărtă, lăsîndu-l stînd ca un stîlp de peatră.

Peste puțin Fira se ivi-n ușă.

Uitîndu-se-n fața lui, ea tresări și se opri o clipă-n loc.

Nu se mai îndoia că starița îi spusese tot.

Ea se avîntă repede spre dînsul și, acoperindu-și fața cu amîndouă mînile, căzu în genunchi.

— Iartă-mă! îi zise încet. Ai milă de mine! Nu mă părăsi.

El se uită înduioșat la ea și se dete un pas înapoi.

— Asta nu se iartă niciodată! grăi dînsul încet. Dacă nu ți-a fost ție milă de mama ta, care a muncit atît de mult și a răbdat atît de mult pentru voi, dacă nu te-a durut inima pentru mine, care te-am iubit mai mult decît lumina ochilor mei, dacă nu ți-a fost rușine de Marghioala, care, slugă proastă, sta curată ca picătura de rouă în fața ta, cum ar mai putea să-i fie cuiva milă de tine?! Ne-ai dat, Firo, pe gura lumii, ai batjocorit prin ușurința ta casa în care te-ai născut, în care ți-ai petrecut anii copilăriei și-n care ai să-ți trăiești zilele vieții. Se iartă, Firo, greșelile făcute în clipe de nesocotință, dar tu ai stăruit în căile rele, ne-ai mințit, ne-ai înșelat...

Ea se cutremură și începu să plîngă.

— Nu! urmă el cuprins de adîncă înduioșare. Tu ai fost bucuria tinerețelor mele, dar la mine n-ai să mai cauți iertare, ci numai scăpare. Nu am să te părăsesc, căci i-am dat răposatului făgăduința de a-ți fi în toate împregiurările ocrotitor...

Fira se ridică și, apucîndu-l cu amîndouă mînile de braț, i se uită cu încredere-n ochi.

— Trimite-mă undeva unde nimeni nu mă știe — îi șopti dînsa — și după ce voi fi născut, mă-ntorc și nu află nimeni nimic.

Dinu se dete îngrozit înapoi, își puse amîndouă mînile-n cap, apoi iar înaintă spre ea, o apucă de umeri, o scutură parc-ar fi voind s-o deștepte din somn și i se uită stăruitor în față.

N-auzise vorbele grăite de ea, nu putea să le deslușească înțelesul.

— Cum ai zis?! întrebă el rostind vorbele încît abia putea să le audă. După ce vei fi?!... tu... vei fi născut?! Care va să zică e adevărat acum ceea ce se zicea odată?! Mi se face negru înaintea ochilor! Firo, ce-ai făcut?!

— Omoară-mă, că nu e păcat! — suspină dînsa — și rămase-n fața lui cu ochii la pămînt și cu capul tras între umeri.

Dinu nu-și mai putea stăpîni firea și lăcrămile-l năpădiră.

— Ah! ah! ah!... răcni el, încît răsuna toată casa. Costache! răsari din mormînt, stăpînul și tata meu,

răsari, ca să vezi ce s-a ales de cinstea casei tale, cum ți-am păzit copilul și odorul tău și-al meu!

Ușa se deschise, și întrară, cuprinse de spaimă, una după alta, maica stariță, cocoana Lina și Marghioala.

Firei îi venea să fugă, să se ascundă-n pămînt, să se răpeadă cu capul de zid, iar Dinu își ridică capul. I se luminară dintr-o dată toate: Lina și mai ales Marghioala nu trebuiau să afle, pentru dînsul, atît de-nspăimîntătorul adevăr.

— Da! — grăi dînsul rostind vorbele cu hotărîre neînduplecată — acum, cît mai curînd, trebuie neapărat să se facă cununia noastră: eu numai ca soț al tău, ca ginere al cocoanei Linei și ca cumnat al celorlalți copii pot să stau în fața lui Spirea. Dar nu ești pregătită?! urmă el. O facem fără de mult zgomot, și îndată după cununie plecăm amîndoi undeva.

Fira ridică ochii spre el: ar fi voit să fie singuri, ca să-i cadă iar în genunchi și să-i sărute mîna, iar maica stariță și cocoana Lina îi făcură semn să nu se mai împrotivească, în vreme ce Marghioala stătea mută și nemișcată la o parte.

Ochii lui se opriră asupra acesteia.

— Așa trebuie să fie! altfel nu se poate! grăi dînsul. Trebuie să-și primească fiecare soarta cu supunere! Facem toate pregătirile — adăugă el — și-o rugăm pe maica stariță să ne deie voie să ne ducem la schit și să facem cununia acolo, numai noi între noi.

— O să ne bucurăm, îi răspunse starița.

Firei i se răci sîngele în vine. Să meargă acum la locurile unde a păcătuit?

Ea începu să-și frîngă mînile, cuprinsă de deznădejde, și se apropie din nou de el.

— Nu! îi șopti uitîndu-se în ochii lui.

O, multe i-ar fi spus dînsul dac-ar fi fost numai ei amîndoi: acum însă trebuia să se stăpînească.

— Așa avem să facem! grăi scurt.

Era vorba de nuntă: în fața lui însă și-n ochii lui era o asprime atît de nemiloasă, încît celor patru femei vorbele lui le sunau în urechi parc-ar fi zis: „Ai să mori!"

Fira-şi purta soarta în umilită şi tăcută supunere, făcîndu-şi mereu sîlă ca să pară voioasă şi să nu-şi deie de gol suferinţele, deşi foarte adeseori o biruia dorul de moarte. Ceea ce o ţinea era numai nădejdea că el tot se va muia în cele din urmă, o va ierta şi iar va fi ca mai nainte.

Silinţele ei de a mai vorbi cu dînsul rămîneau însă zadarnice. În faţa altora el era de rară bunăvoinţă către dînsa şi nici măcar cu privirea nu-şi dedea pe faţă mîhnirea, dar nu voia cu nici un preţ să rămîie singur cu dînsa. Chiar în drumul lor spre schit el a lăsat-o să meargă cu mama ei şi a făcut drumul cu Leanca în altă trăsură.

Numai în timpul cununiei l-a răpus înduioşarea şi abia mai putea să-şi stăpînească lacrămile, care se storceau în picături mari una cîte una şi-i curgeau peste obrajii sleiţi de sînge fără ca el să le şteargă.

Şi e lucru fioros să vezi plîngînd pe un om atît de puternic ca dînsul.

După cununie el a sărutat-o cu toată dragostea lui cea veche şi adîncă, iară dînsa i-a sărutat mîna, s-a-ncleştat cu amîndouă braţele de gîtul lui şi a început să plîngă cu hohote şi să rîdă înecată de plîns.

Plîngea şi cocoana Lina, şi maica stariţă, şi Leanca, şi puţinii care mai erau împregiurul lor, cum se plînge la nuntă, cu lacrămi de bucurie. Nu se mai stăpînea dar nici el.

— Să nu rîdeţi de mine fiindcă mă vedeţi plîngînd, grăi dînsul desfăcîndu-se de Fira şi scoţînd batista, ca să-şi şteargă lacrămile ce-i ardeau obrajii. Eu am purtat-o-n braţe, am văzut-o crescînd sub ochii mei, am iubit-o-n toate clipele vieţii mele, n-am avut afară de dînsa altă bucurie în lumea aceasta, am păzit-o ca lumina ochilor mei şi, gîndindu-mă la dînsa, mi se lumina întrega viaţă. O, cum să nu plîng?!

Fira se uită cu înfiorare la buzele lui. Fiecare vorbă rostită de ele era pentru dînsa o lovitură nemiloasă şi grea.

— Nu mai spune, strigă ea cuprinsă de deznădăjduire. Le știu toate și mi le spun în fiecare clipă!

Și, cu toate aceste, lacrămile pe care le vărsa el nu erau lacrămi de durere.

— Cum să nu-i mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat destulă putere ca să săvîrșesc fapta aceasta?! urmă el, apoi îi luă capul cu amîndouă mînile și-i sărută fruntea. El se va-ndura — adause — și va face ca toate să fie uitate!

Dinu și le pregătise toate ca seara să poată pleca cu dînsa la gară, să ieie trenul ce trecea spre Vîrciorova și s-o ducă undeva în străinătate.

Pe-nsărate a venit însă pe la schit Ghinea să-i spună că-l roagă cocoana Marița să vie neapărat și cît mai curînd pe la dînsa.

Atît graba cocoanei, cît și tăinicia cu care i-a vorbit Ghinea l-au umplut pe Dinu de neliniște.

După cele ce aflase de la maica stariță, cocoana Marița nu putea să-l cheme cu atîta stăruință decît spre a-i spune ceva greu în ceea ce privește moartea lui Văleanu.

Nu se temea Dinu de nimic, căci el era om care nu știe să se teamă. Dreptatea omenească i se părea lucru atît de firesc, încît era pe deplin încredințat că nevinovăția lui va ieși fără de-ntîrziere la iveală. Îl neliniștea însă gîndul că, viind vorba despre cele petrecute între Fira și Văleanu, ar putea să fie împedecat de a pleca fără de amînare.

Neliniștea îi era și mai viuă după ce se duse la cocoana Marița, care se plimba neastîmpărată prin casă, se uita cu un fel de frică la dînsul și nu știa cum să înceapă ceea ce voia să-i spună.

— Uite — îi zise în sfîrșit — te-am rugat să vii fiindcă am o greutate pe suflet și n-aș avea nici în mormînt odihnă dacă nu m-aș ușura. Te știu om cumsecade și cu inimă bună, care știe să tacă.

Dinu dete din umeri.

— Dacă tăcerea n-ar fi cumva păcat, întîmpină el.

— Nu e păcat, nu-i! îl încredință ea. E semn de dragoste, de milă și de iertare.

El tresări cînd auzi vorba „iertare".

„Nu cumva știe și dînsa?! își zise. Nu cumva știu și alții?! Nu cumva toată lumea vorbește?"

— Aș vrea — urmă ea — să risipesc, să ard, să prefac în praf și cenușă tot ceea ce am, ca să nu le mai rămîie mișeilor nimic după moartea mea, dar advocatul cu care am vorbit îmi spune că orișice aș face eu, dînșii, care au trecere, vor ști să strice. Am făcut dar testament la tribunal și am lăsat tot ceea ce se va găsi după moartea mea pentru copiii lor, care nu sunt vinovați de păcatele părinților săi.

— Ești miloasă, cocoană, și dreaptă, îi zise Dinu.

— Mai am însă o dorință — urmă iar bătrîna — și, apucîndu-i amîndouă mînile, i se uită stăruitor în față. Nu te turbura și ai milă de bătrînețele mele.

— Ce vrei să-mi spui, cocoană? o-ntrebă el încet și viu mișcat.

— Trebuie să-ți spun, îi răspunse ea. Știi d-ta ce-a fost între nepotul meu și ...

El ridică mîna și-i făcu semn să nu mai urmeze.

— De aceea am grăbit cununia, îi zise.

Cocoana Marița se uită lung la el.

Își aduse aminte cum l-a sărutat cînd l-a văzut scoțîndu-și darurile din lăzi și-ar fi voit să-l sărute și acum, dar nu mai îndrăznea, și ochii i se umplură de lacrămi.

— Fii om pînă-n sfîrșit — grăi dînsa — și nu horopsi pe biata aceea de copilă. Vinovat a fost el, nenorocitul — strigă cuprinsă de durere — căci e mișel bărbatul care nu păzește cu sfințenie curăția femeii ce i se aruncă cu încrederea ușuratică a nevinovăției în brațe.

Dinu dete posomorît din cap.

— Tăcerea ei nu se poate, ierta grăi dînsul.

— Ia-o ca vîrtute femeiască! întîmpină bătrîna, apoi se duse la casa de fier și-i deschise larg amîndouă ușile. Iată — urmă — aici e ceea ce soțul meu, răposatul, și eu am adunat stăpînindu-ne pe noi înșine un lung șir de ani: lasă-mi pentru ceasul morții mîngăierea ca să știu că nu lor le rămîne, și ia pe nenumărate tot ceea ce vezi aici și ușurează-mi sufletul. Al vostru să fie!

Dinu se uită la șirul de săculețe pline de galbeni și la teancurile de hîrtii legate cu panglică albastră și dete din cap.

— Nu — zise — al meu și al ei nu!

— Al copiilor ei! stărui bătrîna.

Dinu se plecă și peste vreo jumătate de ceas el se-ntorcea pe poteca din pădure la schit, ducînd cu Ghinea o geantă grea.

Dacă i-ar fi întîlnit cineva, n-ar fi putut să spună ce este-n geantă, dar Vlaicu știa că Dinu s-a cununat cu Fira la schit, c-a fost în urmă pe la cocoana Marița și are să plece în străinătate. El s-a pus dar călare și s-a dus în goana calului ca să-l vestească pe d-l Philopolu despre aceste.

Domnul Philopolu, nesîmțîndu-se pe din destul dumirit, se mărginise a stărui ca lucrurile să fie ținute-n loc pînă ce nu va fi adunat el destule dovezi.

Florea spunea, ce-i drept, că Vlaicu l-a pus la cale, și cocoana Marița, în urma celor aflate de la Ana și de la părintele Neagu, era convinsă că Vlaicu a fost pus și el la cale și toată lumea vorbea că adevărații vinovați sunt cei trei cumnați. Tocmai fiind însă în joc aceștia, mai ales Palea, deputatul, era un interes public ca lucrurile să nu fie pripite, și mărturisirea făcută de Florea era luată drept o apucătură spre a duce pe judecător pe o cale greșită. Vorba era dar de a-l face pe Florea să mărturisească că în adevăr nu Vlaicu, ci Dinu l-a pus la cale, ceea ce el, în ciuda tuturor adimenirilor și a tuturor torturilor, nu voia să facă.

Aflînd acum că Dinu s-a cununat și vrea să plece în străinătate, deci să fugă, d-l Philopolu nu a mai stat pe gînduri. I se părea lucru învederat că Dinu, știind să puie mîna pe zestrea Firei, care nu voia să se mărite după el fiindcă era încurcată cu Văleanu, a pus la cale omorîrea acestuia, iar acum și-a împlinit gîndul și vrea să fugă pentru ca să nu fie urmărit.

El a stăruit dar ca Dinu să fie arestat fie la Vîrciorova, fie pe drum și a trecut apoi pe la Episcopie și a cerut ca părintele Ilarie să-l cheme cît mai neîntîrziat pe părintele Neagu, care făcuse cununia.

Lucrurile n-au putut însă să iasă după cum le plănuise el, căci Dinu n-a plecat, precum avea de gînd, spre Vîrciorova, ci spre București.

Trebuia, înainte de toate, să aducă geanta la Casa de depuneri.

În timpul cînd Dinu și Fira-și urmau drumul spre București, telegraful juca pe toată linia, și în curînd după sosirea lui la București se știa că el n-a plecat spre Vîrciorova, ci trebuie să se afle la București, unde poliția se pusese-n mișcare ca să-l găsească.

Lucrul acesta era însă cu mult mai greu de cum și-l închipuiau agenții de siguranță.

Nu voia Dinu cu nici un preț să rămîie singur cu Fira. Mai ales în urma celor petrecute la cocoana Marița, el se simțea muiat și slab, se temea de explicațiuni și ținea să n-o mai jignească pe Fira.

— Eu n-o să pot trage cu tine la hotel, îi zise dar pe drum.. Ar fi lucru primejdios să stau la hotel cu geanta aceasta. O să te las dar pe tine la hotel, și eu o să mă duc la un prieten, care stă pe la Obor.

— Cum vrei — răspunse Fira umilită — și-n vreme ce agenții cutrierau hotelurile, ca să găsească doi însurăței, ea plîngea singură-n odaia pe care i-o luase Dinu.

Zadarnic nu ostăniseră însă agenții: luni dimineața se știa că dînșii au sosit și stau ascunși undeva-n București, iar pe la zece ceasuri, cînd Dinu-și ducea geanta la Casa de depuneri, era găsit și birjarul care-i luase de la gară și putea să spună unde a lăsat-o pe ea și unde l-a dus pe dînsul.

La Casa de depuneri Dinu a dat peste o greutate.

—Așa cum se află — i s-a zis — geanta nu poate să fie primită. Trebuie să pui pe ea pecetea d-tale în mai multe locuri.

Ce putea să facă?

Nu i-a rămas decît să ia geanta, să se ducă la un gravor, ca să-i facă cu cea mai mare grabă pecete cu numele lui, și să se-ntoarcă iar la Casa de depuneri pentru ca să poată pleca încă după-amează, acum spre Predeal, unde trenul pleca mai curînd.

În vreme ce el stetea la gravor, un agent o păzea la hotel pe Fira, iar altul îi luase urma de la prietenul din mahalaua Oborului, dară iar i-a pierdut-o la Casa de depuneri, unde n-a putut să afle decît că în adevăr a fost, dar peste puțin iar a plecat un om înalt, spătos, cu mustața tunsă și bine îmbrăcat.

Dinu, cu toate aceste, a ajuns să-și depună geanta la timp, a luat-o pe Fira de la hotel în curînd după-amează și s-a dus cu ea la un restaurant, unde au prînzit împreună, în vreme ce agentul care-i urmărea mînca și el la masa de alături și trăgea cu urechea.

— Te-a căutat azi pe la nouă cineva, un domn, grăi Fira. Te-a găsit?

— Cine putea să mă caute?! îi răspunse Dinu mirat. Nu știe nimeni că ne aflăm aici.

— Nu știu, zise dînsa. Fiindcă nu mi-ai spus unde te afli, n-am putut nici eu să-i spun decît c-o să vii pe la mine, și mă mir că n-a mai venit și nu te-a așteptat. Poate acum, cînd ne-ntorcem iar la hotel, ca să plecăm la gară.

Dinu rămase cîtva timp pe gînduri.

Cine putea să fie cînd un ceas mai nainte de a fi plecat de la Răstoacă nu știa nimeni c-o să vie la București?!

— Nu cumva o fi de la poliție?! întrebă el încet.

— Se poate, răspunse ea. Da, se poate, repetă iar aducîndu-și aminte de fețele pe care le făcea chelnerul care venise cu domnul acela. Ce-ar putea însă poliția să aibă cu noi?!

Dinu își comandase o ciorbă de perișoare, și lingura îi tremura în mînă.

El și poliția?!

Era lume multă, fel de fel de oameni împregiurul lui, și trebuia să se stăpînească.

Cu toate s-ar fi împăcat, dar ea nu trebuia să simtă nimic. Cu orice preț trebuie s-o dea la o parte.

Era mulțumit c-a putut să depună geanta, ca poliția să n-o găsească la el. Avea însă la dînsul recipisa.

El își apropie scaunul de Fira, îi aruncă o căutătură aspră, apoi scoase portofelul și i-l dete prin ascuns.

— Păstrează-l bine — îi zise — că sunt într-însul peste două mii de lei și hîrtii de mare preț. Ieși, ia o birjă, du-te la gară și așteaptă-mă acolo, că eu trec pe la hotel, îți iau lucrurile și viu după tine. Dacă s-ar întîmpla însă ca să întîrzii, pleacă și fără de mine și așteaptă-mă la Predeal.

— Dar de ce?! întrebă ea speriată.

El îi luă mîna și o strînse nervos.

—Nu mai întreba nimic — grăi dînsul — ci fă cum ți-am spus.

Peste puțin Fira plecă țiindu-se abia pe picioare, iară Dinu-și urmă prînzul liniștit, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

Agentul își lua și el liniștit cafeaua.

Îi era destulă tăinicia cu care-i văzuse vorbind ca să se știe pornit pe cale bună și să plece cu pas sigur peste vreun sfert de ceas, cînd Dinu și-a scos punga, și-a făcut plata și a plecat la hotel.

IV

„E smintită!" zicea d-l Philopolu cînd i se vorbea despre mînia cocoanei Mariței și despre zvonul pornit de la dînsa; el nu se avînta însă și toți cei ce-l cunoșteau mai de aproape se mirau de liniștea cu care-și aduna dovezile. Îi era destulă făgăduința judecătorului de instrucțiune, un bun prieten al său, că nu va face nimic fără ca să-l fi vestit și pe el și că va ținea lucrurile cît de mult în loc.

Duminecă seara, pe la opt, cînd a venit Vlaicu să-i vorbească despre cele petrecute la schit și să-i spună că Dinu pleacă în străinătate, Philopolu s-a mărginit a-i face prietenului său înpărtășire despre cele ce-a aflat.

Planul lui era făcut.

Avea martori pe părintele Neagu, pe Chivu și pe prietenii din Bușteni că Văleanu a avut la Bușteni legături cu Fira. Nu mai încăpea dar îndoială că Vlaicu spune adevărul cînd mărturisește că au pus la cale magazia de fer anume pentru ca s-o aducă pe Fira la

Răstoacă, unde ea a și venit în mai multe rînduri și s-a-ntîlnit adeseori cu Văleanu. Orișicît de mult ar fi tăgăduit dar Florea, legăturile dintre Fira și Văleanu erau neîndoioase și stariția nu putea să fie decît o mijlocitoare. De ce altfel atîta grabă cu încheierea căsătoriei? de ce cununia tocmai la schit? de ce fuga peste hotare? Călugărița era amestecată în toate și putea să spună multe. Tocmai de aceea ținea Philopolu ca să-l ieie de scurt pe părintele Neagu mai nainte de a fi vorbit cu dînsa, și luni, pe la zece înainte de amează zi, cînd a primit înștiințarea că s-a găsit la București urma lui Dinu, el și părintele Ilarie-l ispiteau pe popa.

Părintele Neagu se sîmțea cu atît mai strîmtorat cu cît avuse[se] și el încurcături cu Florea și cu Ana. Tot își repetase dar mereu vorbele: „Dacă vrei să nu te-ncurci, spune adevărul, numai adevărul și tot adevărul".

El li-a spus dar că de la stariția a aflat ceea ce știa despre legăturile de la Bușteni ale lui Văleanu și că maica stariția o știe aceasta de la cocoana Mariția.

— Prețioasă mărturisire! exclamă d-l Philopolu. Va să zică și bătrîna știa. Și de unde cunoaște stariția pe fata ferarului?

— N-o cunoștea — răspunse popa — dar a trimis-o la ea Vlaicu și a mers împreună cu Caliopi, fata acestuia, care o cunoștea.

— Care va să zică mișel e și Vlaicu, grăi Philopolu. Era amestecat și el. Ce s-a petrecut la Paști, cînd te-ai împăcat cu cocoana?

— Nu știu, răspunse popa. Știu numai că a venit cocoana pe la mine și ne-am împăcat. Cred însă că părintele Visarion, maica stariță, ferarul și logodnica lui au îndemnat-o.

Și mărturisirea aceasta o găsea d-l Philopolu foarte prețioasă.

— Ce s-a-ntîmplat mai tîrziu — întrebă el — că iar s-a supărat cocoana și iar v-ați împăcat?

— Nu s-a mai întîmplat nimic; nu s-a mai supărat cucoana; nu ne-am mai împăcat, grăi popa.

— Adă-ți bine aminte, părinte, stărui d-l Philopolu. Cumnatul meu mi-a scris că iar e supărată.

Părintele Neagu răsuflă o dată.

— Dacă ți-a scris așa ceva — grăi dînsul dezghețat— să mă ierți, cocoane, dar a spus minciuni, pe care i le-a șoptit la ureche Vlaicu.

D-l Philopolu rămase puțin pe gînduri.

Dacă popa spune adevărul, era mișel și cumnatul său, advocatul și deputatul.

— Îți dai seamă cît de grea e vorba pe care ai zis-o? întîmpină el.

Părintele Neagu iar răsuflă.

— Tocmai de aceea am zis-o — răspunse el — și-ți spui aici în fața părintelui Ilarie că toate de la Vlaicu și numai de la el vin.

El începu apoi să spună, iar să spună și mereu să spună tot ceea ce știa ori aflase fie de la Ana, fie de la alții, în vreme ce părintele Ilarie stătea parc-ar fi și surd, și mut, iar d-l Philopolu asculta și schimba fețe. Nu-i părea rău că le află, ar fi dat însă mult dacă n-ar fi fost și călugărul de față.

— Aceste sunt, părinte — grăi dînsul în cele din urmă — minciuni adunate de pe uliță, pe care n-o să ți le creadă nimeni, și faci foarte bine dacă nu le mai vorbești și altora despre ele.

Era foarte supărat d-l Philopolu, dar nu mai ținea să o ieie și pe maica stariță de scurt, și după unsprezece, cînd a plecat de la Episcopie, a dat prietenului său depeșa:

„Nu vă pripiți, că ne compromitem cu fierarul. Mergi înainte pe calea apucată".

Putea dar Dinu să plece pe la trei, că nu-l mai urmărea nimeni, dar el n-o știa aceasta, se temea dar ca nu cumva să fie arestat fie la gară, fie pe drum, fie la Predeal, și a lăsat-o pe Fira să plece singură, părăsită, rămasă fără de razăm, în lume.

Stătea tîmpită și cu ochii închiși în colțul cupelei și se chinuia însași pe sine ca să nu-și deie de gol starea sufletească. Cu cît mai mult se apropia de Sinaia și de Poiana-Țapului și de Bușteni, cu atît mai des îi răsunau în ureche vorbele „curată ca picătura de rouă", și cu atît mai greu îi era să-și stăpînească pornirea de

a se arunca între șine, sub roatele trenului, și gemea, biata femeie greu canonită, pe înfundate.

Ce noapte a fost noaptea ei! Pentru ce zi și-a deschis ochii marți dimineața? Cum îl așteaptă întrebîndu-se dacă mai vine ori a lăpădat-o?

Vai de sufletul celui ce poartă sarcina unui greu păcat!

Ușoare nu i-au fost însă nici lui ceasurile petrecute departe de dînsa.

Mereu o vedea în fața sa pe cocoana Marița și ca bătăi de tun îi răsunau în urechi vorbele „încrederea ușuratică a nevinovăției" și „tăcerea e vîrtutea femeiască".

Nu era vinovată ea, nu era... el însă iară și iarăși zicea: „Asta nu se iartă niciodată".

Cînd a văzut-o, în sfîrșit, la Predeal, albă la față și ținîndu-și abia trupul istovit, floare ofilită în timp de o zi, el a fost cuprins de adîncă înduioșare și iar a mîngîiat-o cu drag, cum mîngîi pe copilul pe care l-ai certat stăpînindu-ți durerea. Pe copil însă, numai pe copil îl mîngîia, și cînd își aducea aminte că e și femeie, iar își zicea: „Asta nu se iartă" și iar i se înăsprea firea.

Mai era mult timp pînă la plecarea trenului spre Brașov.

El se retrase cu dînsa într-un colț.

— Ai dorit — îi zise — să mergi undeva unde nu te știe nimeni, și înțeleaptă îți este dorința. Te duci acum ca femeie cu rost, iar nu ca fată rătăcită și horopsită.

Ea-i apucă mîna cu amîndouă mîinile și începu să plîngă.

— Stăpînește-te, Firo, că lumea te vede — urmă el — și acum, și de aici înainte să te stăpînești, și părăsită să nu te simți, căci eu nu te-am iubit niciodată cum te iubesc acum, cînd ai nevoie de multă iubire, de multă mîngîiere și de mult sprijin. Razămă-te, dragă, pe mine ca pe cel mai bun părinte, ca pe cel mai adevărat frate ...

— Ah! — suspină ea — nu mă chinui! Ceartă-mă, bate-mă, calcă-mă-n picioare, dar glasul acesta nu pot

să-l aud și-mi perd mințile cînd te uiți cu atîta bunăvoință la mine, adăugă și se depărtă cu pași grăbiți.

El plecă în urma ei.

— Stăpînește-te, îi zise iar. Trebuie să ne înțelegem aici și acum, ca să știu ce faci și unde vrei să te las.

— Cum vrei d-ta așa fac, răspunse ea.

— Eu cred — zise el — că faci bine dacă rămîi la Brașov vreo două săptămîni, apoi te-ntorci acasă și vii iar cînd va fi nevoie. Stai în vreo familie potrivită, în care te simți bine.

— Și d-ta?! întrebă ea speriată.

— Eu poate că voi fi nevoit să rămîn aici, răspunse el.

Ea rămase pe-o clipă cu ochii în pămînt, apoi iar îl apucă cu amîndouă mînile de braț.

— Nu mă mai lăsa singură, că mă prăpădesc, stărui cu toată căldură.

El nu mai putea să-și ascundă temerile.

— Liniștește-te, draga mea, îi zise. Se poate că nu mă vor lăsa să trec granița.

— De ce?

— Sunt bănuit de a fi pus la cale uciderea lui.

Fira începu să tremure și se uită cuprinsă de groază la el.

— Și asta?! șopti. O, de ce nu vine moartea cînd o dorești?!

V

Saloanele d-nei Chiriadi erau loc de-ntîlnire pentru fel de fel de oameni, lume multă și vioaie, care-și petrece viața-n goană mare, culcîndu-se tîrziu după miezul nopții și sculîndu-se pe la amează.

Veneau unii pentru ca să-și petreacă fie făcînd curte, fie jucînd cărți, alții ca să mai afle cîte ceva despre cele ce se petrec „în dosul culiselor", iar alții ca să urzească vreo intrigă, să pornească vreun zvon, să „lanseze" ceva ori să încheie vreo legătură, fiecare cu ale sale: aici se știau și se puneau toate la cale.

Doamna Chiriadi umbla de ici pînă colo, stetea ici cu unul, colo cu altul, avea-n față pentru fiecare cîte

o vorbă bună, iar în dos cîte o observațiune răutăcioasă, știa tot ceea ce știau toți și-și dedea silința să le facă tuturora plăcute cele cîteva ceasuri petrecute-n casa ei: asta era plăcerea ei cînd petrecea sezonul de iarnă la București.

Acum ținea să-l petreacă fiindcă avea și dînsa ceva de pus la cale.

Ținînd totdeauna să fie corectă, să păstreze formele și să salveze aparențele, ea se ferea de tot ceea ce ar fi putut să semene a scandal. Fiindcă gurile rele, care sunt multe și neastîmpărate, spuneau pe ici, pe colo cîte ceva nepotrivit asupra particularei stăruințe cu care ea recomanda pe d-l Anastasie Costache prietenilor săi ca tînăr distins și capabil, dînsa a pornit o adevărată vînătoare de fete, ca să-i găsească lui Tănase o partidă potrivită cu poziținea lui în societate.

„Uite, așa o gîsculiță crescută la călugărițe — își zicea dînsa — care are ceva zestre și aduce și oarecare legături."

Ei nu îi era greu s-o găsească.

D-l căpitan Ținteș, mare frumuseță de om, și instruit, și deștept, și bogat, cea mai distinsă figură în salonul d-nei Chiriadi, avea o fată pe care o iubea foarte mult, dar de care voia să scape, căci era om tînăr încă și i se cuvenea să trăiască în libertate. Cocoana Zoe, mama fetei, era încă mai tînără, trecută abia de treizeci și cinci de ani, și ținea și ea să trăiască în libertate, căci era. și ea frumoasă, deșteaptă și bogată. Se luaseră Ținteș și Zoe din mare dragoste, dar cum adeseori se-ntîmplă, dragostea a slăbit, au început să umble fiecare de capul său, iar de cîțiva ani nu-i mai ținea la un loc decît Natalia, fata lor, pe care cocoana Zoe o iubea chiar mai mult decît pe soțul ei legitim. Acum, de cîteva săptămîni, de cînd, în urma stăruințelor d-nei Chiriadi, o aduseseră pe Natalia acasă, ei făceau chiar „menagiu bun", deși erau zoriți a sfîrși cît mai curînd cu el.

Mai era însă o greutate la mijloc, d-l Căzănescu, fratele cocoanei Zoe.

D-l Căzănescu acesta era un fel de curiozitate.

Deși om cu avere frumoasă, se întorsese de la Paris cu diplomă de inginer și, deși avea diplomă de inginer, n-a stat decît un an și jumătate la Căile Ferate, unde i se deschidea carieră frumoasă, ci s-a căsătorit și s-a mutat la moșie, unde trăia cu țăranii parcă n-ar fi făcut nicicdată studii la Paris. Mare amator de muzică și de teatru, d-l Căzănescu-și petrecea iarna la București, unde era bine cunoscut și luat adeseori în zeflemea fiindcă umbla de cele mai multe ori cu droaia după el, cinci băieți și trei fete, acum cea mai mică de noauă ani. Era senator, un lucru la care ținea foarte mult, umbla mult în lume și avea o particulară slăbiciune pentru cocoana Lila, care știa să-și bată joc de toți și de toate.

În politică d-l Căzănescu era totdeauna cu guvernul, căci, după părerea lui, guvernul, orișicare ar fi el, reprezentă țara.

În familie nimic nu se făcea fără de voia lui, și mai ales Natalia era mai mult fata lui decît a cocoanei Zoe, pe care el o socotea foarte nenorocită.

— Ei, ce zici, cocoane? îl întrebă d-na Chiriadi, trăgînd cu ochiul spre Tănase.

— Ce să zic? răspunse el. Ideea n-ar fi proastă, și băiatul e vioi și pare om cu multe mijloace, din care ar putea să iasă ceva. Nu știi însă nicicdată cum are să se-ndrumeze un om în societatea noastră, care caută mereu și stoarce tot ceea ce e rău în fiecare. Mai cuminte decît prietenul meu Velicu nu poate să fie nimeni, și ai văzut ce-a pățit cu Palea?

— De el să nu te doară capul, întîmpină cocoana Lila. Îl scapă guvernul, ca să-l aibă aderent devotat. Acela nu mai face opoziție!

D-l Căzănescu scutură supărat din cap.

— Nu pentru că nu mai face opoziție, nici pentru ca să-l aibă devotat — grăi dînsul — ci pentru că interese superioare ale țării cer ca să nu rămîie o asemenea pată asupra unui membru al Parlamentului. Cum ne-ar judeca lumea dacă s-ar dovedi că un deputat și om cu trecere a pus la cale uciderea cumnatului său?! Ce țară mai suntem noi?!

— Fără-ndoială ... fără-ndoială, stărui cocoana Lila cu obicinuita-i răutate. Asemenea pete se șterg ori cel puțin se acoper, tot aceasta o zisei și eu.

— Eu m-am interesat foarte mult de afacerea aceasta — urmă d-l Căzănescu — și deși nu sunt advocat, găsesc ușoară poziținea apărării. Greu e pentru Velicu, care și-a perdut feciorul și are cuvinte de a-și bănui ginerele, dar Palea iese ușor. Să vezi d-ta, urmă el cu oarecare vioiciune. Pîndarul împușcase cîteva zile mai nainte un cîne al lui Văleanu, iar acesta-l pălmuise în fața soției lui, care intervenise și ea. Presupunerea firească e dar că pîndarul, instigat de soția sa, o femeie pătimașă, a săvîrșit un act de răzbunare și zice c-a fost pus la cale de Vlaicu pentru ca să-și ușureze poziținea, iară Vlaicu tot spre a-și ușura poziținea se descarcă asupra lui Palea, pe care-l știe om cu proptele. Nu e vorba nici să se șteargă, nici să se acopără, ci să se arate că nu e în adevăr pată.

Cocoana Lila era prea deșteaptă pentru ca să nu-și deie seamă despre puterea convingătoare a acestui raționament.

— Cum rămîne însă cu matrapazlîcurile pe care Palea și Vlaicu le-au făcut împreună? întîmpină ea.

— Asemenea lucruri se fac ori nu se fac — răspunse d-l Căzănescu — nu se știu cînd se fac și se spun și fără ca să fi fost făcute, și sunt mijloace spre a face ca popa și ceilalți să-și mai schimbe mărturisirile puși în fața primarului și a învățătorului, care spun că nu știu nimic!

— Iată o foarte potrivită ocaziune pentru tînărul nostru ca să se pună în evidență, grăi cocoana Lina.

— S-o facă, stărui d-l Căzănescu. Să se înscrie între apărători și să ne-nțelegem noi amîndoi cum are să susție felul meu de a vedea lucrurile.

Așa a intrat Tănase-n rîndul apărătorilor lui Palea, susținînd îndeosebi nevinovăția lui Vlaicu, omul năpăstuit, care într-un îndelungat șir de ani a dat cele mai neîndoioase dovezi de credință către cocoana Marița, acum indusă-n eroare de popa și de uneltele lui.

Mulțumită stăruințelor d-lui senator Căzănescu iar a fost chemat apoi părintele Neagu la părintele Ilarie,

care și-a frecat mînile și l-a sfătuit cu toată dragostea ca, în interesul bunei păci și-al sfintei biserici, să se astîmpere și să nu se ieie-n coarne cu cei puternici, căci cei morți tot nu au să mai învie și de dușmănia celor vii avem să ne ferim.

Nici nu avea părintele Neagu să scadă nimic din cele mărturisite de dînsul: era destul să adauge pe ici, pe colo cîte un „precum am auzit" ori „pe cît știu din zvon".

Avea Tănase succese din ce în ce mai învederate și erau din zi în zi mai multe ușile care i se deschideau.

Ca să se ție însă la nivel, avea nevoie de bani și-i dedea mereu zor d-lui Spirea, iubitul său coleg, să scoată la capăt afacerea cu Dinu și să stoarcă cît se poate de mult.

VI

„Cum vrei d-ta, așa fac!" zisese Fira, și aceasta era de aici înainte legea vieții ei.

Nu știa însă el totdeauna ce are să voiască. În lumea în care trăia, orișicum ai fi dat, nu puteai să știi unde are să crape. „La una mă aștept, și cu altă mă pomenesc — zicea el — și-n zori de zi nu poți să prevezi ce ai să vrei pe înserate".

La Brașov au trecut fără de greutate și chiar în ziua sosirii lor au găsit, cum zisese el, o famile potrivită, în care ea se simțea bine, iară el a rămas la un hotel și venea-n fiecare zi s-o ieie la masă și la plimbare.

Mai bine decît așa nu putea să fie, și după o zi, două s-au deprins amîndoi cu gîndul că numai așa e bine: nicicdată ei amîndoi singuri, totdeauna nevoiți a se stăpîni în fața celor ce îi văd și-ar putea să audă ori să-nțeleagă din purtările lor ceea ce-și zic unul altuia.

Nici nu mai aveau în adevăr ce să-și zică: ceea ce se putea spune își spuseseră în timpul celor cîteva zile de zbuciumare sufletească, și acum, cuprinși de liniștea oboselii, se fereau amîndoi de a rămînea

singuri, ea i se supunea orbește, iară el ținea s-o cruțe și era de o bunăvoință fără de margini.

Toată viața nu puteau însă s-o ducă așa, și-n ziua cînd au plecat acasă, iar au început să se neliniștească. Nu era cu putință să trăiască amîndoi sub același acoperiș fără ca să rămîie cîteodată și numai ei singuri și fără ca să-și spună în vreo clipă de slăbiciune ceea ce mai aveau pe inimă. Mai era apoi și Marghioala, de care amîndoi se temeau pentru că ea putea să le facă mustrări grele.

Fira, tot femeie, își reamintea mereu vorbele „curată ca picătura de rouă" și se simțea cînd umilită și rușinată, cînd pornită spre mînie, totdeauna jignită în amorul ei propriu, și era destul o vorbă scăpată din întîmplare ori o privire furișată pentru ca ea să-și peardă bunul-cumpăt.

El nu putea să-i știe gîndurile, dar își aducea aminte și cele petrecute, și vorbele pe care le rostise, le vedea pe amîndouă-n fața sa și i se părea lucru peste putință ca ele să mai poată trăi în aceeași casă: prea erau multe lucrurile pe care nu puteau să și le spună fără ca să li se răzvrătească întreaga ființă.

Era, cu toate aceste, peste putință ca Marghioala să plece din casă. Tocmai acum trebuia neapărat să rămîie. De ce adecă să plece?!

Orișicît de neînduplecat ar fi fost el în hotărîrea de a cruța pe Fira, încă mai mult ținea ca asupra Marghioalei să nu poată cădea nici cea mai mică umbră de bănuială. „Are să rabde!" își zicea el, parcă dînsa anume spre a răbda a fost născută pe lume.

N-o cunoșteau însă nici Fira, nici Dinu îndeajuns pe Marghioala.

Ea nici alungată cu biciul de foc n-ar fi plecat acum.

„Nu-i a bine!" și-a zis ea atunci cînd l-a văzut spunînd că cununia trebuia să se facă cît mai curînd.

Nu știa dînsa ce s-a petrecut între dînșii, dar știa destule, vedea fața lui și fața ei și nu mai avea nevoie să-i mai spună cineva încă ceva pentru ca să simtă că se duc ca la-nmormîntare cînd au plecat la schit și să-i plîngă Firei de milă.

O, ea-l cunoștea pe Dinu. De cîte ori voise, în clipe de slăbiciune, să se apropie de dînsul și el o ținea departe. Dacă lumea întreagă ar fi strigat într-un glas că dînsul e om duios și dulce la fire, ea-l vedea cu barosul în mînă și-l știa aspru, neapropiat și fără de milă.

O plîngea Marghioala pe Fira, iară Dinu, care nu știa cum se leagă la suferințe femeie cu femeie, a rămas într-un fel de aiurire cînd le-a văzut pe amîndouă față-n față.

Lina, mamă, și Leanca, soră, s-au bucurat, lucru firesc, cînd au revăzut-o pe Fira, deși ea abia mai putea să-și stăpînească lacrămile.

Marghioala, cînd i-a văzut trupul șubred, fața ei suptă, obrajii ei veștezi și ochii ei stînși și umezi, a înaintat pas cu pas, șovăind, spre ea și n-a mai putut să-și stăpînească lacrămile. A fost destul ca ochii lor să se-ntîlnească pentru ca ele să se-nțeleagă, și Fira i s-a aruncat plîngînd în brațe.

Nu putea nimeni să-și deie seamă și nu ar fi fost nici ele însele în stare să spună de ce plîng, dar trebuiau să plîngă.

— Știe tot, tot! se tîngui Fira peste vreun ceas, cînd se aflau singure.

— Și e, îl știu, aspru și nemilos, întîmpină Marghioala.

— O, nu! — grăi Fira deznădăjduită — cu bunăvoința lui mă omoară, cu cruțarea desprețuitoare.

Abia acum sîmțea ce ușurare e să ai pe cineva căruia poți să-i spui tot ceea ce-ți zbuciumă sufletul, se căia de a nu-și fi deschis mai nainte inima și se plîngea de a nu fi ținut seamă de îndemnurile Marghioalei.

— Nu puteai, o liniști aceasta. Sunt lucruri pe care femeia nu le spune, iară bărbatul trebuie să și le gîndească, dacă are inimă, și fără ca să i le fi spus cineva.

Știa și dînsa lucruri pe care nu era-n stare să le spună, o socotea pe Fira mai mult nenorocită decît vinovată și-și dedea silința s-o mîngîie și s-o-mbărbăteze.

Atît îi și trebuia Firei.

— Nu mă părăsi — îi zicea — și nu mă lăsa singură mai ales noaptea, cînd, perindu-mi somnul, mi se înfățișează toate în chip îngrozitor.

Veneau toate atît de firește, încît li se părea tuturora lucru de sine înțeles ca Lina să fie cruțată și, Marghioala să-și facă rost ca să doarmă-n iatacul Firei, care avea din cînd în cînd nevoie de ajutor în starea de slăbiciune la care ajunsese.

Iar s-a liniștit dar casa, o liniște, ce-i drept, tristă și tăcută, dar binefăcătoare, și lucrurile s-ar fi îndrumat, poate, spre bine dacă n-ar mai fi fost la mijloc și stăruințele lui Tănase, care nu putea să aștepte.

După ce luase înțelegere cu Tănase, d-l Spirea nu se mai învoia cu nici un preț ca cele opt mii să fie scăzute din capete, ci stăruia ca ele să fie socotite drept parte din venituri.

Dinu însă era neînduplecat: ar fi dat din al său, dar de la ceilalți copii nu lăsa nimic să treacă; deocamdată însă nu zicea nimic.

— Să vedem mai nainte cît fac veniturile, care e partea fiecăruia și dacă i se cuvin din venituri opt mii, mai mult ori mai puțin, grăi dînsul și rămase ca să treacă împreună peste socoteli.

Abia acum s-au ivit greutățile cele mari, și n-a asudat Dinu niciodată cum asuda de aici înainte.

Spirea stăruia, înainte de toate, să i se dea socoteală în toată regula despre ceea ce s-a cheltuit în casă cu întreținerea copiilor — mîncare, îmbrăcăminte și celelalte — ca aceste cheltuieli să fie scăzute ca cele opt mii de lei pe care le-a luat Tănase.

O socoteală de felul acesta era însă peste putință, căci în casă se făcuseră cheltuieli și pentru întreținerea ucenicilor și-a atelierului, ba timp îndelungat și pentru hrana, adăpostirea și spălătura calfelor.

Nu voia apoi d-l Spirea să știe nimic despre cametele sumelor, pe care Dinu le anticipase din al său fie ca să-i trimită lui Tănase, fie ca să acopere cheltuieli grabnice.

— Cum? zicea dînsul. D-ta aveai bani de încasat și amînai încasările pentru ca să poți fructifica în întreprindere economiile d-tale?!

Dinu-şi ştergea sudorile reci. Nu îi era atît de perderea cametelor, cît de bănuiala c-a abuzat de poziţiunea lui.

Aceste erau însă nimicuri: lovitura cea grea a urmat cînd a venit rîndul la „cheltuielile de mijlocire", care erau multe şi, adeseori, mai ales la pcduri, foarte mari.

D-l Spirea nu voia să înţeleagă rostul acestor cheltuieli, iară Dinu nu era în stare să-i spună cui a dat şi anume pentru ce.

— Aşa poţi d-ta să treci în socoteli cît îţi place, îi zicea d-l Spirea; asemenea socoteli te privesc numai pe d-ta şi au să fie scăzute din a patra parte, care ţi se cuvine din venituri.

Dinu o vedea pe Marghioala stînd cu faţa mîhnită înaintea lui şi zicîndu-i: „De ce faci asemenea lucruri?!"

— Nu-ţi rămîne — îi zicea dînsa acum — decît să dai de la d-ta şi să cauţi împăcarea prin bună învoială!

— Nu se poate! strigă însă Fira.

I se turburau toate sîmţurile cînd se gîndea c-ar fi cu putinţă să i se dea o atît de grea lovitură omului care-a muncit atît de mult, nu s-a gîndit decît la binele casei în care trăia şi s-a dat pe sine însuşi jertvă ca să scape cinstea ei.

— Nu! strigă dînsa, căzîndu-i în genunchi. Asta să n-o faci, căci asta ar fi moartea mea. De numele tău nimeni să nu se atingă, curăţia gîndurilor tale nimeni să nu o pună la îndoială!

Acum întîia oară a auzit el de pe buzele ei vorba „tu": cum ar mai fi putut el să nu facă ceea ce zicea dînsa!?

Chiar şi Marghioala şi-a schimbat gîndul.

— Da — a zis — tot e mai puţin să te judeci şi să ţi se facă nedreptate decît să te declari însuţi vinovat: pe dînsa s-o asculţi, că-i eşti mai mult decît mie.

L-a lăsat dar Dinu pe d-l Spirea să facă ce vrea, dar cu aceasta n-a putut să-i dea Firei liniştea. Umbla nemîngîiată de ici pînă colo şi-ar fi voit s-alerge de-a lungul uliţilor şi să iasă-n mijlocul pieţei, ca să strige-n gura mare că sunt mişei fără de seamăn cei ce-ndrăznesc să-l atingă pe Dinu.

Nu voia în adevăr nimeni să-l atingă.

— Ori se mlădie, ori îl frîng! a zis Tănase cînd a aflat că el se-ncăpățînează și, luînd apărarea lui Vlaicu, iar a scos la iveală bănuiala că Florea îndemnat de Dinu a săvîrșit fapta.

Nu ținea s-o dovedească aceasta, ci să-l moaie pe Dinu purtîndu-l pe la judecătorie.

A cerut dar să fie chemat deocamdată ca mărturie, care fusese de față cînd Văleanu îl pălmuise pe Florea, ba sărise chiar să-l apere și rostise vorbele „mai cîne decît cînele". Iar dacă tot nu se muia, nu era greu să-l încurce.

Dar era la mijloc și sora lui.

Ei! și ce perdea dînsa?!

Era măritată, nu mai avea nevoie de bună reputațiune, și soțul ei trebuia să știe ce este și ce nu este adevărat, iară lumea vorbește și cînd are și cînd n-are de ce să se lege. Trecea și asta cum trec cele multe, și vreo mare rușine nu era pentru dînsa dacă se vorbea timp de cîteva săptămîni despre legăturile ei cu un om ca Văleanu, care nu era orișicine.

„Și despre mine zice lumea multe, și eu tot merg înainte!" își zicea el.

Fira era însă bolnavă sufletește și ruinată trupește și a căzut într-un fel de toropeală cînd a aflat că Dinu e chemat la judecătorie.

Stetea nemișcată și cu ochii închiși și zicea mereu: „Nu mai pot!... nu mai pot!"

Așa au găsit-o lungile nopți de iarnă.

D-l Spirea, care-i fusese prieten bun lui Costache și ținea la casa lui, își dedea toată silința să-mpace lucrurile.

— Fii și dumneata om de-nțelegere și mai lasă ceva — îi zicea — că cumnatul d-tale e om cu trecere și-ar putea mijloci ca apărarea să renunțe la mărturisirea d-tale și să nu mai ai nevoie de a te duce la judecătorie.

— Dă-i! stăruia și Marghioala.

— Dar e mult — îi răspundea el — și puțin îmi mai rămîne dacă-i dau!

— Puțin, chiar nimic, dar scapi — îi zicea dînsa — și n-ai nevoie să-i mai spui și ei.

Mult a stat Dinu pe gînduri pînă ce s-a hotărît într-un fel.

După testamentul lui Costache, casele și atelierul, cu toate cele ce se țineau de el, urmau să fie zestrea Firei, care avea să le dea celorlalți copii partea cuvenită în bani și să ție pe mama ei cît va trăi. Precum steteau lucrurile acum, puțin mai avea să dea Fira ca să rămîie stăpînă, și pentru Dinu atelierul era lucrul de căpetenie.

— Dau! grăi dar în cele din urmă, și a dat.

Tot mai era însă un lucru cu care nu se-nvoia: ca Tănase să aibă din venituri parte egală cu ceilalți copii.

— Asta — zise el — nu pot s-o iau pe sufletul meu: s-o hotărască judecătoria!

— Dar o să le faci moștenitorilor cheltuieli, întîmpină d-l Spirea.

— Le dau de la mine! grăi Dinu, călcîndu-și iar pe inimă.

Nu putea, biet de el, să-și dea seamă ce face și unde-o să iasă lucrurile, și era mulțumit că o să se mai liniștească deocamdată lucrurile.

VII

Luna mai ... frumoasă lună: căldură dulce, adiere ușoară, iarbă verde, livezi înflorite, crîng înfrunzit, cîntec de privighetoare, suflete-nveselite, toate subt un cer limpede și primăvăratec, la Răstoacă întocmai ca pretutindeni. Ana lui Florea însă nu le vedea, ci alerga cu copiii după dînsa plîngîndu-și bărbatul, care zăcea-n fundul temniței, ocărînd pe popa, care-și schimbase gîndul după ce părăsise satul, și blestemînd pe Vlaicu, care făcea cămătărie la București, în Dealul Spirii.

Iară casele boierești erau tăcute, ca pustii: nu mai răsunau bătăile vatalelor de la războaie; nu mai cîntau fetele; nu mai venea droaia de copii la lingura de dulceață; Ghinea stetea posomorît într-un colț; Luța și Anica umblau în vîrful degetelor și oprindu-și răsuflarea; cocoana Marița plîngea și se ruga lui Dumnezeu,

și iar plîngea și iar se ruga lui Dumnezeu ca să-i ierte multele greșeli pe care le-a făcut în viața ei și să nu certe pe cei ce-i amărîseră zilele de bătrînețe.

Tănase luase iar drumul străinătății și se plimba cu tînăra lui soție și cu nașa lui pe coastele de la Geneva, în vreme ce d-l Spirea purta grijă de treburile lui, dînd înainte cu procesul, pe care-l pornise împrotiva lui Dinu.

Judecătorii, avînd în vedere faptele și ținînd seamă de lege, hotărîseră că cele opt mii de lei au să fie scoțotite ca împrumut, pentru care urmează să se plătească dobînzi legiuite, dar ia deopotrivă cu ceilalți copii parte din cîștig pînă-n ziua cînd a cerut desfacerea. Luînd apoi în cercetare socotelile, a constatat grave abateri în ceea ce privește purtarea lor și l-a descărcat, în interesul copiilor, pe Dinu de sarcina de tutor, urmînd să plătească el toate scoțotelile făcute fără de rînduială.

Dinu s-a supus și-a sîngerat, dar a ajuns în cele din urmă să nu aibă de unde să plătească, încît d-l Spirea, advocatul lui Tănase, fostul prieten al răposatului Costache și binevoitorul casei, a fost nevoit să ceară sechestru. Ca să scape de rușinea aceasta, Dinu alerga pe la Budini, pe la d-l inginer și mai pe la unul, mai pe la altul dintre aceia pe care îi ajutase și el la nevoie.

Fira nu știa nimic și nici nu trebuia să afle asemenea lucruri.

Cu toată purtarea de grijă a Marghioalei, care nu se mai depărta de lîngă dînsa, ea-și petrecea viața într-un fel de lîncezire. Dinu nu numai o iertase de mult, dar îi cerea mereu iertare, învinovățindu-se pe sine de a nu fi avut cuvenita purtare de grijă și osîndind pe Văleanu, care n-a avut în el destulă bărbăție. Nu mai putea însă acum ea însași să se ierte pe sine.

Trăia mai mult într-aiurea, dusă mereu cu toată ființa ei în trecut și văzîndu-se pe sine însași puindu-l pe Văleanu la grea ispită, demon stăpînit de alți demoni.

„Da! să taci — își zicea — dar să te oprești, să nu mai faci, să nu mergi înainte, să cauți ajutor la cei ce te iubesc cînd vezi că nu te mai poți stăpîni.“

Aceasta nu și-o putea ierta!

Ea ședea în jeț răzămată pe spete și cu privirea perdută-n vînt, în vreme ce Marghioala se plimba prin casă purtînd în brațe copilul, ființă străină în lume, pe care numai bunica lui mai putea să-l iubească, și-l și iubea.

Era de două săptămîni, și Fira abia de o zi, două începuse a se ridica cîte puțin din pat, să se plimbe, mai mult iazmă decît om, cîțiva pași prin casă, să [se] odihnească și iar să se plimbe, ca să-și pună puținul sînge în mișcare.

În odaia de alături cocoana Lina stetea de vorbă cu d-l Spirea, care o sfătuia să facă cele de cuviință ca să apere avutul copiilor ei și zestrea fiicei sale.

Dînsa ținuse și tot mai ținea la Dinu fiindcă-l știa om harnic, priceput în meseria lui și cu multă credință către casă; acum însă, după ce judecătoria îl găsise chiar și ea vinovat de mari nerînduieli în purtarea socotelilor, stetea cocoana Lina pe gînduri.

— O fi harnic și priceput — îi zise d-l Spirea — dar nu prea mi se pare cinstit. Dacă n-a știut el să chiverniséască avutul său, cum ar putea chivernisi pe al altora?! Și-a pierdut prin lipsa lui de chibzuință nu numai avutul, ci și creditul; nu îi mai trebuiesc, ca să scape de sechestru, decît vreo nouă sute de lei, și el, care de curînd se juca cu miile, nu e-n stare să găsească nici aceste cîteva sute. Ești mamă, și acum și bunică, și trebuie să ceri asigurarea averii fiicei și nepotului d-tale.

— Am s-o fac, grăi cocoana Lina.

Pentru ca s-o facă însă, trebuia să ieie înțelegere cu Fira și nu putea să-i treacă prin minte gîndul că în starea în care se află, Fira nu poate să înțeleagă asemenea lucruri.

Născuse Lina și ea copii și știa că două, trei zile după facere începea să-și caute prin casă de treburi. Ce lucru mare era dacă-i vorbea despre niște afaceri, care nu puteau s-o obosească?

I-a și vorbit.

Fira stetea-n jeț și asculta parcă n-ar privi-o cîtuși de puțin cele ce i se spuneau și iar asculta parcă numai

prin vis le afla toate, iară Marghioala stetea cuprinsă de viuă îngrijare la o parte.

— Care va să zică el a perdut tot ceea ce a adunat pînă acum? întrebă Fira în cele din urmă. Marghioală, e adevărat lucrul acesta?

— N-a perdut — răspunse Marghioala — nimic, ci a trecut de la el la voi. Parcă nu e totuna?! iei dintr-un buzunar și bagi în celălalt. A făcut-o din bunul lui îndemn, ca să fie pace.

— Nu e tocmai așa, întîmpină Lina. Judecătoria l-a găsit și ea cu socotelile rău încurcate.

Fira se ridică în picioare.

— Pe el? grăi. Pe Dinu l-a găsit cu socotelile încurcate? ... om necinstit? Așa zice judecătoria, și noi nu sărim toate?!

— Fii cuminte, fată, o liniști mama ei. Ce să mai faci aici? Vorba e să[-l] scăpăm de sechestru, căci mai are de plată vreo nouă sute de lei și nu e-n stare să-i găsească.

Fira se cutremură și rămase ca perdută.

— Nu e-n stare să-i găsească după ce a trecut la noi tot ceea ce avea?! grăi dînsa, puindu-și amîndouă mînile-n cap.

— E-n stare, îi zise Marghioala cu hotărîre. Are să-i deie chiar azi. Am adunat și eu ceva de cînd muncesc.

Fira se uită la ea deschizîndu-și ochii mari și iar îi răsunau în urechi vorbele „curată ca picătura de roauă".

— Și asta?! grăi dînsa, apoi scoase un țipăt și căzu fără de simțire în brațele mamii ei, care-o născuse, o hrănise la sîn și o crescuse cu atîta dragoste.

Au sărit Lina și Marghioala și-au așezat-o-n pat, i-au făcut tot ceea ce au putut, au chemat și moașă, și medic, a venit și Dinu și i-a acoperit de sărutări fața și mînile din ce în ce mai răci. Ar fi fost gata să-i deie viață din viața lui, dar n-a mai fost nimeni în stare să-i oprească sîngele și pe-nserate ea era trecută din lumea aceasta, în care după cîteva clipe de mulțumiri tăinuite urmează atîte suferințe.

Au trecut și zilele de jale mare, și cocoana Lina, țiind să asigureze pentru nepotul ei partea răposatei sale fiice, a cerut ca ea însași să poarte grije de copil și de averea rămasă de la mama lui.

Dinu stetea dus în gînduri.

Își aducea aminte de vorbele pe care i le spusese Andrei cînd ședeau amîndoi la „Pisica cu clopoțel" și cînd și cînd mai tîrziu, o vedea pe Marghioala supărată mai pentru că el o ia prea ușor cu purtarea socotelilor, mai pentru că prea o lăsa pe Fira de capul ei.

Să mai rămînă el slugă și la casa unui copil care nu era al lui?!

— Ia — îi zise Linei — și copil, și casă, și atelier.

Mai era însă și geanta pe care o lăsase la Casa de depuneri pe numele său și sub pecetea sa: el se duse la tribunal ca să predeie judecătorului adeverința luată de la Casa de depuneri, făcînd declarațiune că-n geantă se află averea pe care i-o dă copilului.

„S-o pornesc acum de la-nceput", își zise apoi și-și luară el și Marghioala ziua bună de la casa în care atît de mult au muncit și-au suferit, el tot voinic și vînjos, cu barosul pe umăr, iară Marghioala, acum slăbită, cu legăturica-n mînă.

CEL DIN URMĂ ARMAȘ

ROMAN

PARTEA ÎNTÎI

PORTRETUL ALINEI

I

„München, 4 noiemvrie 1874

Verișoară dragă,

Am ajuns, în sfîrșit, și eu să mă pot întoarce în țară. Sunt o viață-ntreagă cei noauă ani pe care i-am petrecut în străinătate, și o bucurie nespusă mă cuprinde cînd mă gîndesc că în curînd o să văd iar Valea-Boului, cu lunca cea înfloritoare, largă și luminoasă, cu rîulețul ce șerpuiește de-a lungul ei printre țarini și livezi, cu pădurile umbroase de pe coastele de la dreapta și de la stînga ei, cu sătenii voioși și harnici și cu vechea curte părintească, lumea plină de soare în care mi-am trăit anii copilăriei și-ai tinereților și-n care am avut noi amîndoauă atîte zile plăcute.

Visul meu a fost, precum știi, și e și acum, ca Iorgu să chivernisească Valea-Boului, moșia de zestre, pe care am scăpat-o cu atîta greutate și pe care arendașii o secătuiesc. El a și terminat Academia agricolă de aici cu foarte frumos succes. A ținut însă să mai facă și studii de drept, lucru cuminte, căci e bine ca agronomul să fie dumirit asupra legilor, și împregiurările pot să vie așa ca el să ia parte și la viața politică. Zilele aceste și-a luat doctoratul în drept și nu ne mai reține nimic aici. Arde și el de dorința de a se stabili la Valea-Boului, pe care numai în treacăt a văzut-o de cîteva ori. Îl văd mereu studiind planul moșiei și făcîndu-și planuri de exploatare rațională. Deoarece însă contrac-

tul arendașului expiră abia de Sf. Dumitru anul viitor, am luat hotărîrea de a petrece cîteva luni la Paris, ca să cunoască și felul de exploatare agricolă al francezilor.

Te vei fi mirînd, poate, că-l duc la Paris, unde nenorocitul lui tată a luat apucăturile pe urma cărora a risipit în destrăbălări marea avere moștenită de la părinții lui. Ai însă-n vedere că el a avut parte de cu totul altă educațiune și că-l însoțesc și eu. Nu că-mi e fiu, dar ai să fii încîntată de dînsul. Seamănă, ce-i drept, și la statură, și la față cu tatăl său, deși e mai bălan și are ochii albaștri — ca ai mei — chiar mai frumos de cum îl știi din timpul copilăriei. Se deosebește însă de tatăl său în cele sufletești. E om de o fire potolită și duioasă, totdeauna cumpenit, parcă prea bătrîn pentru vîrsta lui, și nimic nu-i este mai presus de gîndul de a duce cu mare cinste mai departe neamul Armașilor, din care au ieșit atîți fruntași ai țării. Un om ca dînsul nu caută-n Paris decît ceea ce e bun și frumos.

Gîndul meu e ca de Paștile viitoare să fim la București și să rămînem acolo pînă cînd nu ne vom fi putut muta la moșie.

Te rog acum, dragă verișoară, să umbli, cînd n-ai altă treabă, pe ici, pe colo, ca să cauți de Sf. Gheorghe o locuință pentru noi, cel puțin trei și cel mult cinci încăperi mai largi și luminoase, nu însă singuri în curte. Vorba e adecă să luăm locuința pentru mai mulți ani, ca să mînem în ea cînd venim de la moșie cu treburi la București. Rău n-ar fi dacă am găsi în aceeași curte și grajdi pentru patru cai. Grabă mare nu e deocamdată, și cartierul mi-e indiferent.

Dac-ar fi să găsești vreo locuință deșartă, o închiriem chiar de pe acum.

Îți voi mai scrie de la Paris, ca să-ți dau adresa mea.

Deocamdată multe și călduroase îmbrățișări pentru tine și pentru ai tăi.

Elena Văleanu"

II

„București, 4 ianuarie 1875

Scumpa mea Lenuță,

Cele două scrisori ale tale și mai ales cea de la München au trecut din mînă în mînă și au stîrnit o adevărată revoluțiune în familia noastră. Mare bucurie că ni-l aduci, în sfîrșit, pe Iorgu, cu care toți se fălesc, dar părerile sunt foarte împărțite în ceea ce privește planurile voastre pentru viitor. Sunt lucruri la care eu, femeie, nu mă prea pricep; mă tem însă și eu că n-o să puteți suporta viața de la țară! E frumos și bine la Valea-Boului, așa, cîteva săptămîni, mai ales toamna, în timpul culesului și cînd se adună prunele și poamele de tot felul. Să stai însă mereu acolo, asta nu face pentru oameni ca noi!

Dar, mai-nainte de toate, afacerile.

Locuință vi-am găsit, nu tocmai cum mi-ai scris, dar, după părerea noastră, foarte potrivită pentru voi; un antreu larg și luminos, în care dau patru uși: la dreapta un salon și un biurou pentru Iorgu, amîndouă aceste cu ferestrele spre stradă, iar la stînga o odaie foarte potrivită pentru sufragerie și un iatac pentru Iorgu, aceste cu ferestrele spre curte. Pentru tine se află un iatac frumușel pe coridorul unde mai sunt, lîngă bucătărie, încă două odăițe pentru servitori. Casele sunt în stare bună. Pînă-n decemvrie a stat în ele un englez de la fabrica de tutunuri, care a plecat în America. Pivniță și pod sunt. Proprietara, văduva unui profesor de curînd răposat, stă în aceleași case, are însă intrarea despre altă stradă. Chiria, trei mii de lei — un bagatel pentru voi.

Te rog cu tot dinadinsul să le închiriați, căci sunt potrivite chiar și pentru cazul că nu vă stabiliți deocamdată la moșie.

Jean rîde cînd vine vorba de Valea-Boului. Cine are moșie de opt mii de pogoane ca Valea-Boului, zice el, peste două mii de pogoane stejăriș copt și sănătos, întinse livezi de pruni, fînațe printre luminișuri, vie mare și mii de pogoane arate-n pămînt mănos — nu

mai are nevoie să gospodărească el însuși. De cînd cu căile ferate și cu șoselele pietruite, arenzile au crescut, încît arenda e azi mai mare de cum era vreo douăzeci de ani în urmă prețul moșiei. Un om cu două diplome și cu legături întinse în cele mai bune cercuri, cum este Iorgu, comite o adevărată crimă dacă se surghiunește la țară.

Regret, scumpa mea, că nu mă pricep, dar te încredințez că în timp de nouă ani, de cînd ai plecat tu, toate s-au schimbat: altă lume, alte stări; alte obiceiuri, cu totul alt fel de a vedea lucrurile. Vei rămînea uimită după ce te vei fi întors și te vei fi uitat împregiurul tău. Mult m-aș mira dacă tot ai mai stărui ca Iorgu să rămîie la țară.

Multe sunt, scumpa mea, farmecele vieții de la țară, și eu te-nțeleg, dar între numeroșii noștri cunoscuți numai pe ici, pe colo a mai rămas cîte un excentric care are gust pentru ele. Și acesta se tînguiește mereu mai că ploile sunt prea multe, mai că seceta e prea îndelungată, mai că vînturile sunt prea aspre, mai că gerul e cumplit ori că bruma e prea tîrzie, mai că s-au sporit prea tare șoarecii, gîndacii ori viermii de tot felul. Nu e de mirat dacă cei mai mulți lasă pe capul arendașilor grijile aceste.

Dealtminteri — iar mă amestec în lucruri la care nu mă pricep — o să le descurce bărbații ei între ei.

Răspunde-mi, te rog, cît mai curînd, ca să știm, ce avem să facem în ceea ce privește locuința. Păcat ar fi să pierdem ocaziunea.

Te sărut și-mbrățișez pe Iorgu al nostru.

Ana"

III

„*Iubita mea mătușă,*

Nu te vei supăra, sunt încredințat, că mama mi-a dat mie plăcuta însărcinare de a răspunde la sugestiva scrisoare ce i-ai adresat la 4 ale lunii curgătoare.

Vă suntem foarte recunoscători pentru că vi-ați dat osteneala de a ne găsi locuință și vă rugăm s-o închiriați fără de-ntîrziere pentru noi. Așa cum ni-ați ales-o, ne vom simți foarte bine în ea.

Îmi iau acum voie să vă dau cîteva deslușiri în ceea ce privește hotărîrea mea de a mă stabili la Valea-Boului.

Vă rog, mai nainte de toate, să fiți pe deplin încredințată că nu în urma stăruințelor mamii am luat hotărîrea aceasta. Am luat-o din simțămînt de pietate către părinții, bunii și străbunii mei, care toți și-au petrecut viața trăgînd brazde în ogorul strămoșesc. Încă-n timpul copilăriei mă ademenea gîndul acesta, și azi el e cu atît mai vîrtos idealul vieții mele, șim-aș simți nemîngîiat dacă multiubita mea mamă n-ar împărtăși vederile mele.

Vorbiți în scrisoarea d-voastre despre schimbările prin care a trecut țara în timpul celor din urmă vreo zece ani. Tocmai în noaua stare de lucruri viața de la țară va lua un avînt nemaipomenit în țara noastră, ale cărei izvoare de bogăție sunt nesăcate.

Greutățile cu care se luptă agricultorul pentru bărbat nu pot să fie decît un puternic îndemn la lucrare stăruitoare.

Se zice că omul e reprezentantul lui Dumnezeu pe pămînt. Eu o-nțeleg așa, că omul e menit a desăvîrși prin purtarea lui de grijă ceea ce natura pervertită pocește. Nu e bucurie mai omenească decît aceea pe care o simți urmărind creșterea unei ființe puse sub purtarea ta de grijă, fie om, fie animal, fie pom, fie copac, fie orice plantă. Iai parte la necurmata creațiune, care premenește mereu cele de pe fața pămîntului. Aceasta e ceea ce mă încîntă pe mine, și visul meu e să fac din Valea-Boului o grădină de frumusețe, în fața căreia urmașii să se oprească cuprinși de mulțumire și să zică: Pe aici a trecut Iorgu Armaș, fiul lui Radu, nepotul lui Stroe, strănepotul lui Vintilă, odraslă din vechea viță a Armașilor.

Știu că voi avea dezamăgiri, dar prin dezamăgiri are să treacă omul orișicare i-ar fi cărările vieții.

Pe mine nici dobînda nu mă adimenește, nici paguba nu mă înspăimîntă: caut numai mulțumirea de a face tot ceea ce după convingerea mea trebuie să fac.

Nu mă îndoiesc că nenea Jean vede lucrurile potrivit cu stările de azi ale țării și numai binele meu îl voiește, dară eu, așa cum sunt, nu-mi pot închipui teren de activitate pentru mine mai potrivit decît plugăria. Trăind în oraș, m-aș pierde eu însumi pe mine.

Vom mai discuta, dealtminteri, cu nenea Jean după ce ne vom fi întors și sunt încredințat că-mi va da dreptate. Țiu în tot cazul să nu nesocotesc sfaturile ce-mi va fi dînd.

Noi avem să plecăm de aici pe la începutul lunei aprilie și pînă la toamnă îmi rămîne destul timp de răzgîndire. Mama și eu ne bucurăm de pe acum gîndindu-ne că în curînd o să ne revedem și vă rugăm să primiți cele mai călduroase îmbrățișări din partea noastră.

Al d-voastre devotat nepot.

Iorgu Armaș

P.S.

Plecăm zilele acestea în Champagne, unde am să fac un *tour* mai înainte de a fi părăsit Franța."

IV

„București, a treia zi după Paști

Soră, surioară,

Vin tîrziu, chiar prea tîrziu, dar beau cafele ca un turc și fumez tutun de contrabandă, puindu-mă la masă ca să-ți ticluiesc o scrisoare lungă, din care te vei dumeri de ce adecă nu m-am ținut de vorbă și abia acum le trimit micuților tăi ceea ce le făgăduisem de sfintele sărbători.

O să afli, multe lucruri dureroase, dar încă mai multe bune și frumoase.

Știi că dau lecțiuni de desemn într-un pensionat de domnișoare. Mai dau cîtorva domnișoare mai mari lecțiuni de pictură, adecă lucrăm în tovărășie, eu trei

părți și ele una, și prezentăm părinților operele drept numai corectate de mine, ca să se bucure și ei. Cei mai de căpetenie dintre clienții mei sunt însă *Scrînciobul*, pentru care fac caricaturi, și polcovnicul Papazoglu, care publică tablouri istorice desemnate de mine.

Apropiindu-se Floriile, mă așteptam să-mi curgă banii din toate părțile, încît să nu-i mai pot prididi. Am și primit cîte 40 lei de la doauă dintre domnișoarele măiestre-n ale picturii. Atît însă și numai atît. Văzînd că timpul trece fără ca bunul exemplu să aibă imitatori, mi-am luat paltonul în spinare și inima-n dinți și-am început să cer — nu să cerșesc, draga mea, ci să-mi caut cele ce mi se cuveneau. Doauă dintre domnișoare plecaseră la țară cu familiile lor, ca să petreacă Sfintele Paști la aer și pe iarbă verde. Altă domnișoară nu se afla, din întîmplare, acasă cînd m-am dus s-o văd. M-am dus de a doaua, ba chiar și de a treia oară: aceeași întîmplare fatală. M-am dus la directoarea pensionatului, de la care aveam să cer chiar o anticipațiune. Cerul mi s-a-ntunecat însă mai-nainte de a-mi fi dat pe față gîndul. Simțind, se vede, că am să mă reped la punga ei, a început să mi se plîngă că cele mai multe dintre fete au plecat în familiile lor fără ca părinții să fi achitat ceea ce datorau pentru trecut. Spune, te rog: mai puteam eu să stric sărbătorile respectabilei cocoane spuindu-i că tot cam la fel am pățit-o și eu?

M-am dus la Ghedem Tecdorescu, redactorul *Scrînciobului*, un tînăr frumușel, deștept și foarte simpatic. De ce folos îmi era însă deșteptăciunea lui dacă n-avea niciodată gologani?!

«De! — mi-am zis — poate tocmai acum el mi-e scăparea.»

M-am dus. El a început să rîdă.

«Tocmai acum te pune păcatele să vii?! mi-a zis. Nu-ți dai seamă că tipograf, negustor de hîrtie, proprietarul localului, toți din toate părțile dau năvală asupra mea?»

Haid'!... la polcovnicul, de la care aveam să iau peste două sute de lei.

Polcovnicul acesta era cel mai bine cunoscut om în București: un bătrîn scurt și cu pasul apăsat, cu mus-

tața țepoasă, iute la vorbă și pripit la gesturi. Fusese polcovnic în timpul împăratului Nicolae și purta uniformă de croi rusesc — șapcă lătăreață cu cozoroc mare și tunică lungă cu bumbi de alamă. 'Ți înșira toți voivozii pe degete și alerga pe la mănăstiri ca să le găsească portretele și să le reproducă în tablouri. Dacă se-ntîmpla să-i lipsească pe ici, pe colo cîte unul, îl plăsmuia după cele mai ingenioase analogii. Făcea genealogii bătrînul acesta, și nu era între contimporani nici unul care știa deopotrivă cu dînsul să facă istorie națională. Pe lîngă toate aceste, mai era și om darnic. Nu se putea să-i ceri fără ca să-ți deie. Mi-a dat și astă dată doi galbeni, galbeni adevărați, cu zimții nepiliți.

Patruzeci și încă patruzeci de lei adăugați la doi galbeni erau parale frumoase, dar lăptăreasa era neplătită, neplătită era și spălătoreasa, îi mai eram dator și chelnerului de la cafeneaua „Labes", precum și băiatului din colț: ce-mi mai rămînea?

Mă știi că mai sunt și scriitor. Am pană foarte ascuțită. Colaboram la *Reforma* lui Valentinianu, celebrul Valentinianu, ginerele polcovnicului, fost ofițer în oastea română, iar acum publicist multlăudat în coloanele *Reformei*, bun prieten al meu și om care trăiește noaptea și doarme ziua. Aveam să iau și de la el. Nu știu cît, căci nu ajunsesem niciodată să ne răfuim.

M-am dus la el: m-a rugat să-l împrumut cu zece lei, că mi-i dă mîine, cînd are să încaseze subvențiunea ce-i fusese asigurată.

Te-ntreb acum, draga mea surioară: ce-mi mai rămînea să fac?

Beam cafele și fumam tutun de contrabandă, foarte bun tutun din Dobrodja, cu cincisprezece lei ocaua, beam și fumam și-mi prăpădeam hîrtia făcînd caricaturi: ici domnișoare care pleacă la țară, colo domnișoară care nu e niciodată acasă, redactor de foaie umoristică cu buzunările goale, directoară mofluză, ba polcovnic, ba giuvaer de ginere. Dă-le dracului griji, că de ele nu scapi nici de Sfintele Paști!

Nu știe însă omul de unde îi vine norocul.

Te rog să citești cu toată evlavia, căci tatăl tău și-al meu a fost față bisericească, paracliser și psalt, la nevoie ucenic al marelui Anton Pann, ba pînă chiar și zugrav de icoane.

Era marți, înainte de Florii, și mă aflam în toiul caricaturilor. Deodată se deschide ușa iatacului și intră foarte ceremonios gazda mea, o boemoaică grasă, care vorbea prost românește, soția unui tîmplar care lucra cu săptămîna în marele atelier al lui Olbrich. Mă întreabă femeia cum îmi mai merge, cum stau cu sănătatea, ce știri mai am de acasă, cum e obiceiul persoanelor binecrescute. I-am răspuns: «Bine!» iar: «Bine!», tot: «Bine!» Văzînd că toate sunt bine, ea a schimbat vorba și-a început să mi se plîngă de greutățile vremurilor, mai ales acum înainte de sărbători. I-am înțeles cîntecul chiar din clipa intrării ei ceremonioase.

«Madam — i-am zis dar — vă sunt și eu dator chiria pe doauă luni. S-a întîmplat să rămîn în întîrziere. Să fiți însă liniștită. Am să iau din multe părți mai mult decît destul și, dacă nu chiar azi, mîne neapărat vă achit și pe o lună-nainte.»

A plecat femeia foarte mulțumită și încă mai ceremonios.

Am plecat și eu în drumurile pe care le știi și am obținut rezultatele pe care le cunoști. A trecut deci și marțea, și miercurea, și joia fără ca boemoaica să-și fi văzut visul cu ochii.

Vineri beam alte cafele, fumam același tutun și făceam caricaturile asupra cărora ești luminată.

Iar intră madama, acum mai puțin ceremonios. N-avea nevoie să-mi spună de ce anume, nu mă mai întreabă de sănătate.

— Madam — i-am zis — sunt dezolat. Toată lumea a plecat chiar mai nainte de Florii la țară, unde acum e bine și frumos.

Nemulțumită cu lămurirea aceasta, ea s-a uitat de sus în jos la mine.

— D-ta — mi-a zis — bei prea multe cafele și fumezi tutun prea scump.

— Nu, madam — am răspuns eu — cafelele mi le fac eu însuși, nu le plătesc, iar tutunul e de contrabandă, cinci lei ocaua.

— Prea mult! — repetă dînsa — și cine bea atîtea cafele și fumează asemenea tutun trebuie să muncească.

— Dar muncesc și eu! am întîmpinat. Ce să-mi fac, însă, dacă au plecat la țară cei ce au să-mi deie?!

— Bărbatul meu muncește — grăi dînsa — și Olbrich îl plătește la sfîrșitul fiecărei săptămîni pînă la cea din urmă para. Dacă e să plece la țară, plătește mai nainte de a fi plecat. Acum de sărbători i-a dat și un adaos.

— Meseria mea e cu totul altfel, am zis eu.

— Proastă meserie! a strigat dînsa.

Aceasta era o insultă grosolană. Îmi venea s-o dau afară, și aș fi făcut-o aceasta dacă n-ar fi fost la mijloc temerea că are să mă deie dînsa pe mine afară tocmai acum, de Sfintele Paști.

Mi-am stăpînit deci firea și m-am făcut că nu înțeleg. La urma urmelor, ea tot pleca și fără s-o mai poftesc eu să iasă.

Ea venise însă cu un plan de mai nainte croit.

— Domnule — îmi zise, schimbîndu-și tonul în mai dulceag — d-ta ești zugrav. Nu-i așa?

— Da — i-am răspuns — așa ceva, un fel de zugrav.

— Bărbatul meu — urmă dînsa — are să instaleze niște mobilă și să facă oarecare reparaturi într-o locuință închiriată de un boier. Tot acolo lucrează un zugrav, prieten al lui. Lucrarea e zorită, căci boierul vrea să intre cel mai tîrziu de Vinerea Paștilor în casă. El plătește dar bine. Zugravul se teme, însă, că n-o să poată fi gata și caută un ajutor. Plătește și el bine. Du-te d-ta, că iei 20—25 lei pe zi. Așa chilipir rar se găsește.

Îmi venea să rîd. Ucenic, cel mult calfă de zugrav De ce nu?! Cînele boierului a mîncat și el — la mare nevoie — pere pădurețe.

M-am dus, și foarte bine am făcut: lasă că ți-am trimis mai mult decît cele făgăduite, dar cu totul altfel îmi beau acum cafelele și pot să mă întind pînă la tutunul „Bectemis".

Era vorba de un iatac, un salonaș, o sufragerie, un biurou și un mare antreu. Iatacul era gata: tavan și pereți o singură față, coloarea laptelui în ulei. Celelalte, în stil pompeian. Boierul, om subțire, care se-ntorcea de la Paris, dăduse pentru ele modele alese de dînsul, toate simple, dar foarte frumoase, mai ales tavanele. Cîmpurile erau gata, tavanurile de asemenea, și Volcec, zugravul, lucra cu două calfe la decorațiunile de pe margine. Marele antreu rămînea să fie zugrăvit după ce vor fi fost gata celelalte.

— Acesta să-l lași în seama mea! i-am zis lui Volcec.

El stetea pe gînduri. Nu mă cunoștea omul și se temea ca nu cumva să fac o lucrare cu care boierul n-are să fie mulțumit. Am luat deci modelele alese de boier, am ales din ele ceea ce mi se părea potrivit și am făcut desemnuri pentru tavan și pentru pereții de la dreapta și de la stînga, în care se aflau cîte două uși.

Patronul era încîntat, dar se temea că n-are să fie gata la timp.

— Am să lucrez la nevoie și noaptea, i-am zis.

— Dar cu fund[al]ul cum rămîne? întrebă dînsul.

— Am să-ți aduc desemnul, i-am răspuns.

Era un perete lat de vreo patru metri și pînă-n tavan de aproape cinci. Păcat ar fi fost să nu-l utilizez.

Propietăreasa caselor, văduva unui profesor, venea de mai multe ori pe zi ca să vadă cum înaintează lucrările și înota-n fericire. Venea cu dînsa și fiica ei, Alina, o fată subțirică și înaltă, bine dezvoltată pentru vrîsta de vreo cincisprezece ani, nu atît frumoasă, cît plină de o dulce duioșie, încît mă sfiam să mă uit la ea.

— Domnișoară — i-am zis — am de gînd să zugrăvesc aici în fund ceva: îmi stai model?

Ea a-nceput să rîdă.

— Eu, model?! mi-a răspuns ea. Cum să stau?

Mama ei era-ncîntată de gîndul meu.

Mi-am închipuit o vale bătută de soare. La dreapta și la stînga, dealuri acoperite de păduri, în fund munții perduți în zarea albăstrie, la un loc mai ridicat o curte boierească, sub ea sat cu case perdute printre grădini

cu pomi, în luncă, pe ici, pe colo, vite ieșite la pășune. iar în primul plan o țărăncuță, care paște noauă gîște și-un gînsac, care scutură din aripi.

De! ce să-mi fac?! Păcatul din născare lecuire n-are: trebuia să-mi dau în petec și ca zugrav.

După ce mi-am schițat valea, dealurile, munții din fund, curtea boierească și lunca, am lucrat cu tot dinadinsul la păstoriță și la gîște.

Miercuri pe la amiazăzi a venit boierul, un oarecare Iorgu Armaș, să vadă cum înaintează lucrările. Eram în toiul lucrării și cîntam și eu ca și ceilalți, cînd m-am pomenit cu el în dosul meu.

Un om aproape bălan, înalt și spătos, tînăr de vreo doauăzeci și patru de ani, cu obrajii plini și rumeni, cu mustața scurtă și cu barba mătăsoasă, mare frumusețe de om. Fiind neobișnuit de cald, erambrăcat în haină de pănură albă și subțire, prin cutele căreia ieșea la iveală o mușculatură pentru care l-ar fi pizmuit și măiestrul Moceanu.

— Ce vrea să fie aceasta? mă întrebă el.

— E o improvizațiune, i-am răspuns.

— D-ta ești zugrav? întrebă iar.

— Da — îi răspunsei iar — amator, zugrav de ocaziune.

— Ceea ce ai început însă aici — grăi dînsul zîmbind — nu seamănă a lucrare de zugrav.

— Sunt, d-le, și amator de pictură, îl dumirii tot zîmbind.

El se mai depărtă, ca să-și deie seama despre proporțiuni, despre grupare și despre perspectivă.

— Diletant vrei să zici, mă corectă el.

— Nu — răspunsei — amator. Îmi place mai mult ceea ce fac alții decît ceea ce mă încerc însumi a face.

El rîse cu poftă.

— Amator — urmă apoi — sunt și eu. Îmi place ceea ce faci d-ta și te rog — adăugă cu seriozitate — să nu-mi strici peretele dînd zor ca să termini de mîntuială.

— Sunt angajat de Volcec pînă vineri — îl dumirii eu — și pîn-atunci am să fiu gata.

El dete din cap.

— Celelalte da; aceasta însă poate să mai aştepte, grăi dînsul. Te angajez eu mai departe să lucrezi liniştit, numai cît te trage inima. Cît îţi plăteşte Volcec ziua?

— Doauăzeci şi cinci de lei ziua! îi răspunsei.

El izbucni în rîs cu hohote.

— Eu te plătesc cu bucata, îmi zice apoi şi bagă mîna în buzunar, scoase punga cu baiere şi numără în palmă doauăzeci de galbeni. Fiindcă suntem în ajunul sărbătorilor, nu te superi dacă-ţi dau o anticipaţiune. Iată!

Înţelegi, draga mea, că nu l-am refuzat, ba i-am şi mulţumit.

El se apropie din nou şi se uită cu tot dinadinsul la păstoriţă şi la gîşte.

— Frumoasă concepţiune şi frumoasă copilă! zise peste cîtva timp. Ţi-a stat fără îndoială cineva model.

— Nu, i-am răspuns cam cu jumătate de gură. E o fantezie.

Spuneam un neadevăr, dar nu mă ierta slăbiciunea să dau de gol pe domnişoara Alina.

Iată cum se schimbă soarta omului în învălmăşeala vieţii.

Vă îmbrăţişez cu dragoste pe toţi.

Emil"

V

„Valea-Boului, 21 aprilie 1875

Buna mea,

N-am fost, de cînd mă ţiu minte, nicicdată atît de trist cum sunt acum, cînd iau pana ca să-ţi scriu. Mi-e parcă mă deştept dintr-un vis frumos, afară din cale frumos, şi mă pomenesc în mijlocul unei lumi urîte. Îmi văd răsturnate planurile ce-am croit în timpul celor din urmă cîţiva ani şi-mi vine să rîd de mine însumi cînd îmi aduc aminte de iluziunile ce-mi făceam.

M-am încîntat atîta timp socotindu-mă om bogat, şi de trei zile, de cînd cutreier moşia în lung şi-n lat, mă-ncredinţez mereu că sunt sărac.

Nu trebuia să-mi petrec tinereţele în Germania, ba să mai fac şi călătoria prin Franţa. Deprins cu cele de acolo, sunt înspăimîntat de cele ce văd aici.

Ştiam că avem aici un arendaş. Am găsit un om care n-are nici vite, nici unelte agricole, nu se pricepe la plugărit şi petrece partea cea mare a anului la Bucureşti, de unde nu vine decît acum, de Sf. Gheorghe, ca să facă învoielile agricole, de seceriş şi toamna, ca să-şi ieie partea din recolte. El nu exploatează în adevăr moşia, ci pe sătenii care o muncesc. Iar aceştia n-au vite, cu care ar putea să facă plugăria cu destul folos, nu se pricep deloc şi sunt despuiaţi fără de milă.

Ani şi iar ani de-a rîndul va trebuie să ostenesc cu stăruinţă încordată ca să-i îndrumez, şi capitaluri însemnate am să bag în moşie ca să prăsesc vite pentru mine şi pentru dînşii, să croiesc drumurile neapărat trebuincioase şi să-nzestrez gospodăria cu grajdiuri, cu magazii, cu maşini şi cu unele agricole de tot felul.

Curtea noastră e cu desăvîrşire ruinată. Grajdiuri, şoproane, grînare şi pătule au stat aproape totdeauna deşerte. Nu s-a gîndit nimeni la întreţinerea lor. Azi nu mai pot să fie reparate.

Din frumoasele noastre case boiereşti aşa-zisul arîndaş şi-a oprit iatacul tău, biuroul şi odaia turcească, unde trage cînd vine pe la moşie. În celelalte-ncăperi păstrează grîu, porumb, orz, ovăz, rapiţă şi fasole de sămînţă. Podelele sunt roase de şoareci şi de guzgani, tencuiala de pe tavane şi de pe pereţi e pe ici, pe colo căzută, căci acoperişul e în mare parte prost cîrpit, scocurile sunt pline de buruieni şi burlane de scurgere nu mai sunt.

Jale mare m-a cuprins cînd am văzut odinioară frumosul nostru pomăt: uscături şi iar uscături, crăci rupte, uluci răsturnate de vînt. N-a mai intrat aici ferăstrău, nici foarfeci, nici topor, decum sapă, iar bălăriile şi mormanele de gunoi putred sunt la fel cu cele din curtea cea largă.

M-am coborît la balta de peşte, unde notau gîştele şi raţele cele albe la care ţineai atît de mult. A mai rămas o mlaştină plină de papură, de şovar şi de pipirig.

Via e cu desăvîrşire sălbăticită, încît abia va mai fi rămas a patra parte din ea, plină de costrei şi de pir şi cu viţele întinse pe jos. Nimeni nu s-a mai gîndit să scoată butucii uscaţi şi să-i înlocuiască cu butaşi, nici s-o tundă la timp. Au cules rodul, pe care l-a dat Dumnezeu, şi de acolo-nainte nici o purtare de grijă. Butoaie, zăcătoare, care stau necercuite şi cu doage scorogite, linul şi teascurile sunt lăsate-n bătaia soarelui şi a ploilor, iar în pivniţă toate sunt mucegăite.

M-am dus, mamă, să văd livezile noastre cele întinse. Pe drumurile dintre ţarini treci din hop în hop, din groapă-n groapă, din baltă-n baltă, încît săteanul îşi omoară boii şi-şi sfîramă carul, iar în timp de ploaie nu mai e chip să cari ceva pe ele.

Din livezi n-a mai rămas decît pe ici, pe colo cîte un prun părăginit, cîte un păr bătrîn ori cîte un măr cu ramurile îndesuite. Mîncaţi ani şi ani de-a rîndul de omizi şi plini de mușchi, cei mai frumoşi pomi s-au uscat. Singuri nucii au mai crescut şi sunt tot frumoşi.

Rămîne pădurea, fala noastră şi cea mai mare din nădejdile mele, stejărişul, în care de cel puţin cincizeci de ani n-a intrat securea.

N-a intrat, dar tocmai aceasta e nenorocirea.

Pădurea e bogăţia îngrămădită de părinţi pentru copii, dar numai fiind bine cultivată. Pădurea sălbatică, părăginită, lăsată-n voia naturii oarbe, e o adevărată pacoste.

Mai ales ştejarul cere multă purtare de grijă.

Cîtă vreme e tînăr, el are nevoie de adăpostul altor copaci, care cresc mai repede decît el, salcie, plop, răchită, arin, mai ales ulm şi frasin, mai rar carpen şi fag. După ce s-a mai împuternicit, aceste esenţe au să fie curăţite, ca să nu-i mai ieie aerul, lumina şi hrana din pămînt. Dacă curăţirea nu se face la timp, el se opreşte-n creşterea lui, îmbătrîneşte fără de vreme, se cîrceşte şi se usucă în cele din urmă. Stejărişul nostru n-a fost curăţit niciodată şi e înăbuşit de esenţe care nu sunt bune nici măcar ca lemn de foc, buruiană, gunoi. Sunt, ce-i drept,

mulți stejari frumoși la vedere, dar mare parte din aceștia au început să se usuce de la vîrf, iar uscătura pe care o vezi numai la vîrf se coboară de-a lungul inimii pînă la rădăcini și se-ntinde-ncetul cu încetul pînă la scoarța plină de mușchi.

Ici ștejărișul e apoi prea rar și copacii au trunchiul gros, dar prea scurt și plin de crăcărie. Colo pădurea e prea deasă și copacii sunt bine crescuți și trunchiul drept și înalt, dar mulți dintre ei au început să se usuce de la vîrf, unii s-au uscat chiar pînă-n rădăcini. Numai rar am găsit cîte un petec de lemn bine crescut și pe deplin sănătos.

Fă-ți, buna mea mamă, socoteala cît costă tăierea, așezare-n stîngeni, scoaterea din pădure și cărarea pînă la cea mai apropiată gară a unui stîngen de lemn de foc. Mai adaugă transportul pe calea ferată, încărcarea și descărcarea și așezarea în magazie. Puțin de tot mai rămîne pentru lemnul din pădure. Ar rămînea mai mult dacă drumurile ar fi bune și săteanul ar avea vite cum se cade; avem însă să ne facem socoteala după starea în care se află țara.

Pădurea noastră ar fi bogăție mare dacă am putea să scoatem din ea lemn fasonat, grinzi și scînduri pentru construcțiuni și pentru tîmplărie, doage, obezi și traverse încît numai rămășițele să le dăm pentru foc. La noi sunt aproape numai rămășițe, din care abia putem scoate cheltuielile făcute cu munca și cu transportul.

Eu am să mai stau aici vreo zece zile, ca să-mi adun date pentru planul de exploatare și să-mi fac socoteala cheltuielilor neapărate pe care am să le fac în timpul verii cu reparaturi și cu dregerea drumurilor. Să nu te sperii, dar teamă mi-e că cincizeci de mii de lei nu-mi vor fi destul.

Sunt adînc mîhnit, dar tocmai greutățile pe care am să le înfrunt sunt pentru mine un puternic îndemn să pornesc lucrarea cu toată rîvna.

Doreai să vii și tu. Mă bucur că n-ai venit. Sunt și eu în gazdă la administratorul moșiei, un fost primar, acum om cu stare frumoasă, Stan al Saftei, de care-ți vei mai fi aducînd, poate, aminte. Vei veni după ce

voi fi curățit prin curte și prin grădină și voi fi pus în stare bună cel puțin două odăi din casă.

Vom mai vorbi, dealtminteri, după ce mă voi fi întors; deocamdată te rog să ai răbdare și-ți sărut mînile.

Iorgu"

VI

„București, 26 aprilie 1875

Iubite nepoate,

Zilele aceste mă-ta a trecut pe la noi și mi-a arătat scrisoarea ce i-ai trimis de la Valea-Boului. Sunt în ea multe lucruri care m-au pus pe gînduri, dar nu am căderea de a-ți da îndrumări, mai ales fiind vorba de lucruri care te privesc numai pe tine și la care te pricepi fără îndoială mai bine decît mine, om din lumea veche.

Ca om mai bătrîn și ca rudă apropiată, mă socotesc însă dator să-ți spun părerea mea, și treaba ta e dacă ai ori nu să ții seama de ea.

Nu înțeleg, înainte de toate, graba cu care te avînți în treburile tale. Întors abia de cîteva zile în țară, îți faci planuri și ești gata să te bagi în cheltuieli mari. E cestiune de cumpăneală să te uiți mai nainte împregiurul tău, să te dumirești asupra stării în care se află țara și să cunoști oamenii, pentru ca nu cumva mai tîrziu să te căiești de a fi făcut ceea ce acum ți se pare potrivit cu interesele și cu înclinările tale.

Ca senator și ca vechi membru al partidului, am legături cu toți oamenii mai însemnați ai țării și am vorbit în ceea ce te privește cu mulți dintre dînșii. Părerea generală e că un om cu averea ta, cu destoiniciile tale și mai ales cu cultura ta nu are dreptul de a se îngropa 'ntr-un sat uitat de toată lumea. Unul singur e de altă părere, Petre Carp, care mi-a vorbit în pilde, spunîndu-mi că cel ce vrea să cunoască țara se înfundă în vreun sat și se uită de acolo la cele se petrece prin

orașe. Toderiță Rosetti, care era de față, a rîs de paradoxul acesta și-a zis că cel ce cunoaște astfel țara nu mai iese viața lui toată din sat. Carp e însă știut de toți ca om care le ia toate în zeflemea.

Cu totul altfel Titu Maiorescu, ministru de Culte și Instrucțiune Publică. Deși cel mai tînăr dintre noauăle elemente cu care s-a întărit partidul, e cel mai cumpenit, om cu cultură foarte întinsă, muncitor neobosit și cu deosebire doritor de a lăsa urme însemnate ale trecerii lui prin ministeriu. El ține foarte mult să te cunoască și să te aibă colaborator. Un om cu studiile tale, mai avînd și poziținea ta socială, e menit să joace un rol frumos în viața țării, care are atîta trebuință de puteri bine pregătite. El ar fi mulțumit dac-ai primi vreo însărcinare în ministerul său ori dacă ai candida pentru un post de profesor la Universitate.

Iar alții sunt de părerea că, pentru tinerii de seama ta cea mai potrivită carieră e cea de judecător, și n-ai decît să voiești pentru ca să fii numit procuror la tribunalul de aici, chiar și dacă n-ar fi loc, ți se face.

Încă o dată, tu faci ce vrei, te rog numai să nu te pripești. Sunt foarte frumoase planurile tale în ceea ce privește Valea-Boului, dar ele pot să fie puse-n lucrare și mai tîrziu. Deocamdată ai să-ți faci rost de sumele destul de însemnate despre care vorbești în scrisoarea ta, ceea ce nu e lucru atît de ușor cum vrei fi crezînd tu.

Avem acum, ce-i drept, Credit Fonciar, încît noi, proprietarii, găsim bani în condițiuni priincioase; sunt însă o mulțime de forme, care cer mult timp și multă alergătură. Directorul, Mitică Sturdza, e om conștiincios, care stăruie asupra tuturor amănuntelor, și mult m-aș mira dacă-n timp de un an ai ajunge să pui mîna pe bani. Teamă mi-e, îndeosebi, că n-o să fie acceptat planul moșiei, care e învechit, și-o să fii nevoit să faci o noauă măsurătoare, ceea ce cere nu numai cheltuieli mari, ci totodată și timp îndelungat.

Eu, dac-aș fi în locul tău, aș mai prelungi contractul de arîndă pe vreo doi ani și aș pune o parte din pădure

în tăiere. Despre aceasta vom mai vorbi însă. Deocamdată te rog să nu iei hotărîri în urma cărora ai fi nevoit să faci cheltuieli.

La revedere cît mai curînd.

Iancu Talpă"

VII

„București, 8 mai 1875

Scumpă surioară,

M-am ars, soro dragă, rău de tot m-am ars. A rămas precum știi, să nu grăbesc, ci să lucrez pe-ndelete, numai cînd am dispoziţiune. Aşa am şi făcut. După Paşti, adecă, Armaş a plecat la moşie şi a stat acolo vreo doauă săptămîni, iar cocoana Elena, mama lui, a mai stat la verişoara ei, doamna Talpă. Puteam deci să lucrez în toată tigna. Aş fi lucrat toată ziua, dar modelul meu, domnişoara Alina, e elevă la Şcoala Centrală şi nu putea să-mi steie decît de la patru înainte, cînd scăpa de la şcoală. Lucram deci şi eu numai cîte doauă cesuri pe zi, căci după şase nu prea aveam lumină.

Chiar şi acele doauă ceasuri treceau însă foarte iute, deoarece domnişoara Alina e un fel de sticlete, care cîntă mereu şi te-ncîntă, şi tu ştii că nu sunt nici eu om care nu stă bucuros de vorbă cînd are cu cine.

Am petrecut oare foarte plăcute, dar pictura n-a prea înaintat, şi o singură parte din ea a ieşit bine, de tot bine, gîştele, gînsacul şi păstoriţa, mai ales păstoriţa, tot atît de frumoasă ca-n aievea.

Gurile rele zic chiar mai frumoasă.

Fiind femeie, domnişoara Alina era încîntată şi n-a iertat-o firea să nu se laude la şcoală cu portretul ei. Ieşind deci într-una din zile dimpreună cu colegele ei de clasă sub conducerea domnişoarei Elisa Săvescu, profesoara lor, la plimbare, au trecut pe la casa închiriată, ca să admire portretul.

N-am nevoie să-ți mai spun că efectul produs asupra gîscuțelor a fost în adevăr fenomenal. Într-o clipă am fost declarat cel mai mare portretist al țării. Îndeosebi domnișoara Săvescu, invențioasă mare minune, a pus chiar acolo la cale un portret al doamnei Băicoianu, directoara școlii, pentru clasa pe care o conduce. Deoarecc domnișoara Alina stăruia și dînsa să fac portretul acesta, m-am pus cu toată rîvna pe lucru, și greu nu mi-a fost să reușesc, căci doamna Băicoianu, o elvețiană, pare-mi-se, are cap foarte caracteristic, încît cel mai prima mîzgălitor reușește și el să-i facă portretul. Ei bine, dragă, lucrarea nu e încă gata și curg puhoi cotropitor comenzile, încît nu mai știu unde-mi stă capul și mîne, poimîne o să fac drumul în clasa I pînă la voi.

Bine — vei fi zicînd tu — dar dacă e așa, nu te-ai ars, frățiorule.

Să vezi reversul medaliei.

Într-una din zile, doamna Văleanu, adecă cucoana Elena, mama lui Armaș, care e, precum se vede, divorțată de tatăl acestuia, a venit să vadă cum înaintează lucrarea. Era cam pe la trei și m-a găsit acolo. Venisem, ca de obicei, mai devreme, pentru ca nu cumva modelul să fie nevoit a mă aștepta.

A stat cucoana și s-a uitat mult la vale, la dealuri, la munții din fund, la curtea boierească de pe deal, dar încă mai mult s-a uitat la gîște, la gînsac și la păstoriță. Se vedea că vine și ea tot de la München și de la Paris.

— Foarte frumos, grăi dînsa în cele din urmă. Te felicit, tinere. Grupul din față e bine conceput și lucrat cu adevărată măiestrie. Valea-Boului lasă însă mult de dorit.

Aflasem că Armaș se dusese la Valea-Boului· dar n-am văzut niciodată moșia aceea și nici cu gîndul n-am gîndit vreodată să-mi pun păstorița în ea.

— Dar nu e, doamnă, Valea-Boului, i-am răspuns. E o vale ca toate văile, o închipuire a mea.

Ea se uită uimită la mine.

— Nu se poate, îmi zise. Cu cîteva mici corecturi, e întocmai Valea-Boului. Uite — urmă arătînd aspre perete — casa boierească vine ceva mai la deal, po-

ienița e mai spre vîrf, iar muntele din fund e mai prelungit. D-ta ai trecut pe la Valea-Boului și nu-ți mai aduci bine aminte. Reproduci din memorie fără ca să-ți dai seamă.

— Nu, doamnă — am stăruit eu — niciodată pe la Valea-Boului n-am trecut.

— Atunci — răspunse ea — e un fel de minune la mijloc, o telepatie în pictură. Dar această păstoriță atît de frumoasă, cu gîștele ei?

— Tot o fantezie a mea, răspunsei eu, cum mai răspunsesem o dată.

Ei bine, soro! omul nu poate să mintă nepedepsit, și eu nici n-am să mai spun în viața mea cee ce știu că nu-i adevărat.

Nu-mi rostisem bine vorbele, cînd domnișoara Alina a și intrat și i-a făcut cucoanei cumplimentul reverențios pe care-l învățase de la totdeauna ceremonioasa domnișoară Săvescu.

Cocoana Elena a dat cum se cuvenea din cap, apoi s-a-ntors cuprinsă de indignațiune spre mine.

Ea n-a zis nimic, dar nici nu mai avea nevoie să zică, căci destul mi-a fost căutarea ei pentru ca să mă sîmt strivit, parcă s-ar fi năruit asupra mea vreun munte ca cel din fundul văii.

Aș fi vrut să cad în genunchi la picioarele ei și să-i cer de o mie de ori iertare, dar ea mi-a întors spatele și a plecat.

Domnișoara Alina, care nu-nțelegea nimic, a rămas cîtva timp buimăcită, apoi, văzînd starea în care mă aflam a-nceput să plîngă.

— Ce-a fost acesta? Ce s-a întîmplat? De ce s-a supărat atît ce rău? întrebă dînsa.

Ce puteam să-i răspund?

Se zice că din rău tot mai rău purcede și că omul care a mințit o dată tot mințind caută să scape de rușine. Eu m-am ferit de aceasta. După ce m-am ars o dată mințind, m-a cuprins groaza de minciună și i-am spus adevărul.

Încă mai rău m-am ars.

— Care va să zică eu sunt de vină, ticăloasa de mine! s-a tînguit ea. Eu ți-am făcut-o! Nu vrea cocoana

aceea să vadă portretul meu de cîte ori intră și iese pe ușă!

Era în stare să se repezească-n zidul acela ca să-l dărîme, pentru ca să nu mai rămîie nici o urmă din cele zugrăvite pe el.

Zadarnice au rămas silințele mele de a o' împuna, încredințînd-o că vinovat sunt eu, care n-am spus adevărul, căci ea a plecat chiar mai supărată decît cocoana Elena.

Am rămas singur.

Gîndește acum ce face orișicare om cu minte cînd în asemenea împregiurări rămîne el singur.

Stă cît stă zbuciumîndu-se fără de rost, apoi zice: «*Ce-mi pasă?*!» își ia pălăria și pleacă.

Așa am făcut și eu.

Nici c-avea de ce să-mi pese. Chiar supărarea cocoanei era dovadă foarte viuă că lucru prost nu era ceea ce am zugrăvit pe peretele acela. Unde mai pui și comenzile ce-mi curgeau puhoi cutropitor. Pățise, ce-i drept, omul o rușine, dară artistul era mîndru de succesele ce avuse, iar eu, ca să scap de rușinea omului, mă sîmțeam mai mult artist. Tot minciună era însă și aceasta. Adevărul țipa mereu din mine și nu mă lăsa nici să-mi caut de treburi în timpul zilei, nici să dorm în timpul nopților de mai, care-mi păreau foarte lungi. Nu doară că-mi mai făceam mustrări pentru că-i spusesem cocoanei aceleia o minciună, la urma urmelor nevinovată, dar era la mijloc supărarea domnișoarei Alinei, fără îndoială cea mai nevinovată ființă. Mințeam cu cea mai sfruntată nerușinare cînd ziceam că nu-mi pasă nici de aceasta. Ca om cinstit și cu inima deschisă, trebuia deci să mă duc, și m-am dus peste doauă zile ca să-i dau cuvenitele lămuriri. Ea m-a-nțeles și mi-a dat dreptate. Era atît de-nvederat că cocoana aceea e o zănatică înfumurată, care nici cu soțul ei n-a putut să se nărăvească. Se temea, se vede, ca [nu]cumva fiul ei, admirînd portretul, să prindă slăbiciuni de model.

«Proasta de ea!» zicea Alina.

«Afară din cale proastă, nu!» ziceam eu în gîndul meu.

Vorbă e că ne-am împăcat și a rămas să-i dau lecțiuni de pictură, iar de celelalte în adevăr prea puțin îmi pasă și sunt mai vesel decît orișicînd.

Vezi tu, draga mea, cum se-nvîrte roata lumii și unde ajunge omul pe negîndite cînd n-are în ajunul Sfintelor Paști de unde să-i plătească gazdei chiria? Nu știe nimeni de ce sunt bune nevoile vieții.

Vă-mbrățișez cu multă dragoste.

Emil"

VIII

„Ploiești, 12 mai 1875

Scumpul meu Emil,

Îți vei mai fi aducînd și tu aminte de zilele copilăriei noastre atît de fericite. Rar se-ntîmplă ca frate și soră să se iubească atît de mult cum ne iubeam noi și cum fără îndoială ne iubim și acum.

N-am să uit niciodată și nu vei fi uitat nici tu întîmplarea cu vasul cel chinezesc, pe care mama-l primise între altele ca dar de nuntă de la cocoana mare, naşa ei și a noastră. Mama ținea mult la el nu numai pentru că i se părea foarte frumos, ci și pentru că era un deosebit semn de iubire din partea naşei. Tu, copil neastîmpărat, te-ai urcat pe un scaun, ca să iei ceva de pe dulapul din casa cea mare, unde stătea vasul, și l-ai răsturnat pe acesta, încît el a căzut de pe dulap și s-a spart. Eu am început să plîng amarnic, căci știam că mama are să fie foarte supărată și te va certa.

Auzind plînsetul meu, mama a intrat în casă și, văzînd cioburile vasului risipite pe jos, a rămas îngrozită și cu ochii plini de lacrămi.

— Iartă-mă, mamă! am strigat eu. L-am spart din nebăgare de seamă.

Tu te-ai uitat mînios la mine.

— Minți! ticăloaso! ai strigat și mi-ai tras o palmă. Minte, mamă: eu am spart vasul.

Mama și-a șters lacrămile, a întins brațele spre noi, ne-a cuprins pe amîndoi cu ele și ne-a sărutat de multe ori.

— Nu plîngeți, copii, ni-a zis cu alte lacrămi în ochi. Vase cum a fost acesta mai sunt destule, dar mai rar copii ca voi.

Multe de acestea s-au mai petrecut în timpul copilăriei noastre, și de toate mi-am adus aminte cînd am citit scrisoarea ta.

«Nu știe nimeni — zici tu la sfîrșitul scrisorii tale — de ce sunt bune nevoile vieții.»

«Nu știe nimeni — zic eu — cîte rele pot să purceadă din bucuriile neașteptate.»

Încă citind scrisoarea ce mi-ai trimis de Paști am fost cuprinsă de temerea că te perd. Acum sunt chinuită de temerea că te perzi și tu însuți pe tine.

Să nu iei drept plîngere această mărturisire făcută de sora ta mai mare. E în viață un timp cînd își perd mumele copiii și surorile frații și cu toate aceste se bucură atît unele, cît și altele. M-aș bucura și eu dacă din cele ce mi-ai spus în scrisorile tale nu aș fi primit simțămîntul că e pentru tine foarte primejdios jocul în care ai intrat. Tu zici așa, mai în glumă, că te-ai ars; eu îți spun în toată seriozitatea că o să te arzi dacă nu bagi bine de seamă.

Eu îl cunosc bine pe frățiorul meu Emil. El nu e om care zboară ușuratec ca fluturele din floare-n floare, ci stă unde s-a oprit o dată și se dă întreg, cu trup, cu suflet. Întrebarea e deci: cui se dă.

Mie nu mi se pare deloc acea domnișoară Alina potrivită pentru tine. Ea poate să fie un neprețuit model, dar după cele ce-mi scrii ea nu e pentru tine numai model.

Iar dacă sunt adevărate cele ce mi-ai scris, ea numai ca model face pentru tine.

Nu mă-ndoiesc că-ți sunt plăcute lecțiunile ce-i dai. Plăcute vor fi și pentru dînsa. Vă bucurați amîndoi, și bucuria vă este fără îndoială nevinovată. Te întreb însă: unde vă duce bucuria aceasta?

Supărarea cocoanei e cel mai învederat semn că domnișoara Alina e una din fetele care îi scoate pe tineri din

minți, și dau cu socoteală că dînsa se și teme ca nu cumva să-și piardă fiul, cum eu mă tem ca nu cumva să-mi perd fratele, bucuria și mîndria vieții mele.

Adu-ți aminte de zilele copilăriei noastre, scumpul meu Emil, adu-ți aminte de mama noastră cea bună și gîndește-te bine la urmările plăcerilor de care ai parte astăzi.

Domnișoara aceea e fiica unui profesor, trăiește la București și umblă la Școala Centrală, e frumoasă, deșteaptă și răsfățată, are toate apucăturile fetelor din București, mai poate să aducă și zestre cel puțin casele, în care stă azi cu mama ei, mai luînd și chirie frumoasă: cum rămîi tu dacă azi-mîne ea se mărită după altul, căci după tine n-are să se mărite?

Tu nu ești omul slăbiciunilor mici: știi să-ți calci pe inimă, dar nu ești în stare să uiți, ci rămîi, dacă te-ai dat o dată, legat pe toată viața.

Nu te da, iubitul meu! Calcă-ți pe inimă acum, cînd e mai ușor. Dă-mi liniștea sufletească pe care am perdut-o!

Tu mă știi cît de mult țin eu la Ilie, omul harnic și inimos, care trăiește numai pentru familia sa, și cît de mult iubesc pe cei trei copilași ai noștri. De cînd am primit scrisoarea ta, uit mereu că-i am și nu mai port grija de dînșii. Gîndul mi-e neîncetat la tine și nu mai pot depărta de la mine credința că iubirea adevărată dă inimii puterea de a presimți cele viitoare, iar presimțirile mele sunt grozave și n-o să pot scăpa de ele cîtă vreme te știu la București. Vino, te rog, de o mie de ori te rog, aici la Ploiești, cel puțin pentru un timp oarecare. Ai tu și aici ce să faci. Vino, ca să te văd în fiecare zi.

Aurora"

IX

„*Iubita mea Auroră,*

Scrisoarea ta e o adevărată minune. Sunt pătruns acum și eu de gîndul că iubirea dă inimii puterea de a

presimți cele viitoare: mi s-a întîmplat în adevăr o mare nenorocire, deși nu aceea de care te temeai tu.

Nici că se putea să mi se întîmple, căci e cu desăvîrșire greșită ideea ce ți-ai făcut despre domnișoara Alina.

Închipuiește-ți o fată trecută de cincisprezece ani, crescută-n timpul din urmă prea repede, deci subțirică, înaltă și cam șubredă. E aproape blondă și cu fața prelungită, cu buzele subțiri, cu obrajii rumeni și cu ochii de un albastru de tot deschis. Ceea ce te atinge în întreaga ei ființă nu e nici frumusețea, nici vioiciunea, ci duioșia vocii și căutarea oarecum îndurerată. Chiar și cînd rîde, ochii ei plîng, parcă viața ei întreagă n-a fost și n-are să fie decît un șir de suferințe.

Cu totul altfel sunt fetele din București despre care-mi vorbești tu, și ar fi destul s-o vezi pentru ca să-ți pară rău de a o fi pus în rînd cu cele multe și să-ți fie dragă cum îmi este mie, în adevăr nu numai ca model.

Temerile tale sunt deci lipsite de temei, căci mie îmi este dragă tot cum îmi ești tu. Eu cred că nici nu sunt în stare să iubesc altfel de cum m-ai îndrumat tu a iubi, fără ca să mă aștept la altăceva decît la dulceața ce-mi revarsă-n suflet iubirea.

Nu încape dar nici un dacă: orișice s-ar întîmpla, mie iubirea aceasta nu poate să-mi amărască viața.

Tocmai de aceea sunt adînc mîhnit pe urma celor petrecute în timpul de cînd ți-am scris.

Întors adecă de la Valea-Boului, d-l Armaș a avut, precum se vede, greutăți mari cu mama sa, căci doauă zile în urmă a venit la mama Alinei să-i spună că, luînd hotărîrea de a rămînea deocamdată la București, are să-și închirieze o casă mai încăpătoare și astfel e nevoit să renunțe la contractul de închiriere, rămîind păgubaș cu cheltuielile făcute pentru reparaturi și cu chiria pînă la Sf. Dumitru.

Văduva i-a răspuns că dînsa nu poate să renunțe la contract deoarece averea e și a minorei. Rămîne deci ca dînsul să închirieze casa pe riscul său.

— Aveți toată dreptatea, doamnă, a zis el. O să mă mai gîndesc și vă voi da cît mai curînd răspuns.

Cu aceasta treaba ar fi fost pusă la cale. Din întîmplare însă, se afla de față și Alina, care, închipuindu-și că din vina ei s-a ivit greutatea aceasta, nu și-a putut stăpîni plînsul.

D-l Armaș, om duios, precum se vede, și el, s-a simțit atins și, vroind s-o mîngîie, a făcut un gest după părerea mea foarte greșit ...

— Să nu fiți mîhnită, domnișoară — i-a zis — căci lucrurile se vor aranja spre mulțumirea d-voastre. În pagubă n-o să rămîneți.

Alina, aducîndu-și aminte și de felul în care cocoana răspunsese la complimentul ei reverențios, l-a măsurat cu ochii ei plîngăreți de jos pînă sus.

— Să nu vă închipuiți, domnule — i-a zis apoi — că ținem atît de mult să vă avem chiriaș. Nici o pagubă nu-i!

El a rîs și s-a închinat cu plecăciune, dar plăcută nu era starea sufletească în care se afla cînd a venit la mine.

Mă aflam pe schelă și luam cu pensula din paletă, ca să mut curtea boierească ceva mai la deal și să mai prelungesc muntele din fundul văii. Mi-a fost destul să mă uit la el pentru ca să văd că-și stăpînește firea: se ținea drept, înainta cu pași măsurați, și m-a salutat foarte politicos, dar rece ca gheața, parcă s-ar fi aflat pe terenul de luptă-n doi.

Tu mă știi că nu sunt om care să mă dau înapoi. Dacă aș fi știut cele petrecute dincolo, la proprietăreasa casei, m-aș fi stăpînit și eu; le-am aflat însă numai în urmă, prea tîrziu. Acum vedeam în urma lui pe cocoana cea supărată și am răspuns la salutarea lui tot atît de politicos și, dacă se poate, chiar mai rece.

El a scos punga, a dezlegat băierile ei și a numărat pe masă cinci șîruri de cîte zece galbeni.

— Pentru ostăneala d-voastre, a zis apoi fără ca să lege băierile pungii. E bine?

— Chiar mai mult decît mi se cuvin — am răspuns eu — dar lucrarea nu e încă gata.

— Nu e nevoie să o dați gata! a zis el.

Înțelegeam acum de ce e vorba și sîngele a-nceput să-mi fiarbă.

— Eu nu am obiceiul de a lăsa-n urma mea lucrări neisprăvite. Vă rog să vă luați banii! i-am răspuns.

Apoi am tras pensula de cîteva ori peste paletă și-am început să mînjesc gîștele și fața frumoasei păstorițe. Îmi era parcă mi-e peste putință să nu sar la el, ca să-l omor.

El s-a săltat dintr-o singură săritură pe schelă, m-a cuprins în brațe și m-a ridicat ca pe o păpușă umplută cu paie, apoi s-a coborît cu mine jos.

— Îmi faci — mi-a zis apoi — o mare nedreptate. Știi prea bine ce s-a petrecut aici cînd a venit mama mea să-ți vadă lucrarea. Cu drept ori fără drept, ea s-a simțit adînc jicnită. Îmi era ori nu-mi era iertat să-i refuz satisfacțiunea pe care o cere? Ai și d-ta ori ai avut mamă: ce ai fi făcut aflîndu-te în starea în care mă aflu eu?! Îți cer iertare, dar iartă și d-ta!

Am rămas strivit în fața lui.

— D-ta să mă ierți pe mine, i-am răspuns. A fost o clipă de năvălnicie. Ia, te rog, banii și dă-i vreunei văduve ori vreunui orfan.

El a luat cei cincizeci de galbeni, i-a băgat iar în pungă, a legat foarte binișor băierile pungii, pe care a trecut-o în buzunar, apoi mi-a întins mîna.

— Noi avem să ne mai întîlnim în viața aceasta — mi-a zis — și nu mă îndoiesc că numai ca prieteni.

Ce mai rămînea să fac, iubita mea soră?

Am trecut dincolo ca să spun cele petrecute și să cer iertare, altă iertare.

Le-am găsit pe amîndoauă plîngînd, mama pentru că nu-și mai cunoștea fata, pe care o știuse blîndă și sfiicioasă, încît nu-nțelegea cum s-a făcut deodată atît de-ndrăzneață, iar fata pentru că mama ei nu știuse să-l pună ea la locul lui pe-nfumuratul acela.

— Pentru că e bogat și se mai crede și frumos — zicea dînsa — n-are să-i ieie pe alții parcă n-ar fi și ei oameni.

N-a mai rămas decît să le mai spun și eu ce-am făcut și ce-am pățit pentru ca toate să mi se prăbușească-n cap.

Era-nvederat că vinovat de întreaga nenorocire sunt eu și numai eu, care, intrat calfă de zugrav, nu

am putut să mă lepăd de apucăturile mele de diletant în ale picturii şi-am închipuit pacostea aceea de vale cu gîştele ei, ba m-a pus Necuratul s-o mai iau şi pe nevinovata aceea de copilă model.

Am, soră, să plec, cum ai zis tu, la Ploieşti. Aici nu mai e chip să rămîn. Mi-e greu să ies din casă, căci mi se pare că toţi oamenii pe care-i întîlnesc ştiu ruşinea ce am păţit şi mă arată cu degetul, şi greu mi-e pentru că mă tem ca nu cumva să mă pomenesc faţă-n faţă fie cu el, fie mai ales cu ea.

La revedere în Ploieşti.

[Emil]

P. S.

Ai avut mare dreptate cînd ai zis că a bine nu era că n-aveam de Sf. Paşti cu ce să-mi plătesc chiria."

PARTEA A DOUA

VERIȘOARA ZOE

I

— Cum vine că anul acesta plecați atît de curînd? întrebă d-na Grădeanu. Avem cele mai frumoase zile de mai, și după toate semnele, mai va pînă la căldurile cele mari, care fac la București nesuferită viața.

— Grăbim, dragă, răspunse d-na Anica, venită să-și facă vizita de adio. Sesiunea corpurilor legiuitoare s-a închis, și Iancu nu mai are nici o treabă în țară. Orișiunde ne vom fi ducînd, lucrul de căpetenie e atît pentru mine, cît și pentru Iancu viața regulată și rațională. Iancu ține una și strună: că medicii de aici nu i-au cunoscut boala; a rămas deci să ne oprim la Viena. E acolo un tînăr medic român, Sterie Ciurcu, care a deschis un sanatoriu și are legături cu toate celebritățile medicale. O să ne instalăm pe un timp oarecare la el și vom vedea cum ne vor îndruma celebritățile din Viena.

— E fără îndoială cel mai cuminte lucru, grăi d-na Grădeanu. Așa, numai după vorba medicilor noștri, nu te poți avînta cînd e vorba de sănătate. Ca să nu uit, cum rămîne cu verișoara-ta Elena? Aud că Iorgu tot și-a schimbat gîndul și rămîne la București.

— Soră dragă, e o poveste nu numai lungă, ci și foarte încurcată, zise d-na Talpă, răsuflînd din greu, ca omul care vrea să spună multe. O știi pe Elena. Sănătoasă nu era nici cînd s-a divorțat de Raul, iar

de atunci și pînă acum numai din rău în mai rău a dus-o.

— Ceea ce e și mai rău — adăugă d-na Grădeanu — nu vrea nici să consulte vreun medic, nici să se supună la o cură potrivită.

— Zice că boala ei e incurabilă, urmă d-na Talpă. Ei, nu-i așa. Cura, chiar și dacă n-ar fi vindecînd boala o mai calmează. Așa, cum se lasă, e de nesuferit, toate-o supără, nimic nu-i este pe plac; chiar cînd n-are de ce să se mîhnească, își face fel de fel de gînduri negre.

— Așa e omul cînd sufere de o boală ascunsă, stărui d-na Grădeanu; boală fără inimă rea nu se poate.

— Nu se poate! zise și d-na Talpă. Înțeleg că-și temea bărbatul; înțeleg că-și iubește fiul; nu s-a mai pomenit însă mamă care-și teme fiul. Închipuiește-ți: iau cu chirie o casă foarte potrivită pentru dînșii; mai fac o mulțime de cheltuieli ca s-o repareze și s-o zugrăvească după gustul lor; cînd e apoi să se mute-n ea, nu-i rămîne lui Iorgu decît să ceară rezilierea contractului. Știi de ce? Pentru că proprietăreasa are o fată, care mamei lui îi pare prea frumoasă.

D-na Grădeanu rîse cu toată inima.

— Nu cumva crede c-o să și-l poată ține fată mare la casă! grăi dînsa. Fete frumoase îi ies în București la tot pasul în cale.

— Așa i-am zis și eu, urmă d-na Talpă. De asta nu scapă nimeni! Natura-și are drepturile ei, și tocmai cînd te ferești dai în gropi. Dar să-ți spun alta și mai frumoasă. Știi că Zoe, Gîrleasca, ne este nepoată de verișoară. A crescut, așa-zicînd, în casa noastră. Bunacuviință cere ca, întoarsă din străinătate, să se ducă s-o vadă, că e femeie la casa ei. Ei, nu vrea și nu vrea. Zice că n-are să intre în relațiuni cu o femeie care la vîrsta de douăzeci și opt de ani e de a doua oară divorțată.

D-na Grădeanu iar rîse cu toată inima.

— Dar — zise ea — ea e primită-n toate casele, și orișiunde s-ar duce, poate s-o-ntîlnească. Fata, biata de ea, nu e vinovată dacă a avut nenorocirea de a da mereu peste bărbați cu care n-a putut să trăiască.

— Degeaba i-o spui, întîmpină d-na Talpă. Eu sunt cu cîțiva ani mai în vîrstă decît dînsa, și asculta mai nainte de mine. Acum ea ar voi ca și aici să fie toate ca-n Germania ei.

— Altă țară, alți oameni, alte obiceiuri! exclamă d-na Grădeanu. Lasă, că nici germanii n-o fi tocmai cum i se par ei. Le fac și ei, dar mai cu perdea.

— Îi spun și eu! stărui d-na Talpă. Noi suntem oameni de o fire mai deschisă, ceea ce nu e dealtminteri un păcat. Nu unul pare mai și mai de cum în adevăr este. Dar i-a mai găsit și alta. Îi fi auzit vorbindu-se despre Philippart, marele financiar belgian, pe care prințul Nicolae Bibescu l-a adus în țară ca să organizeze o societate pentru exploatarea zăcămintelor de la Baia-de-Aramă. Eu nu mă pricep la asemenea lucruri, dar bărbații spun că e vorba de o întreprindere cu mare viitor. Dealtminteri, oameni ca Philippart nici nu se pun în fruntea unei întreprinderi riscate. Ei! bine! Philippart acesta a întîlnit-o pe Zoe chiar în saloanele prințului, care nu e orișicine, și se zice că-i face curte. Minune nu-i, căci Zoe nu e numai frumoasă, ci are și toate calitățile unei dame din lumea mare. Elena nu vrea să știe de așa ceva. După părerea ei, purtarea Zoei e scandaloasă, o rușine pentru familie. Prea se afișează! Adevărul e că-și teme băiatul: nenorocitul acela nu poate să facă un singur pas în lume fără ca mama lui să cadă în pandalii.

D-na Grădeanu rîse de a treia oară cu toată inima.

— De ce nu-l însoară, ca să scape odată de grijile acestea?! grăi dînsa.

— Ai nimerit-o! strigă d-na Talpă. Aceasta e cea mai nouă fază. De ani de zile aiurează mereu că sănătatea și fericirea omenească numai la țară se poate și că Iorgu al ei la țară are să-și petreacă viața. Acum deodată a cuprins-o temerea ca nu cumva, trăind la țară, Iorgu să se încurce cu cine știe cine.

D-na Grădeanu rîse de a patra oară cu încă mai multă poftă.

— Dar de aceasta nici un bărbat nu scapă! zise iar.

— Ea crede că da — întîmpină d-na Talpă — dacă-l însoară mai nainte de a se fi stabilit la țară. Iată-l

pe Iorgu candidat în însurătoare, și iată-ne pe noi puse pe drumuri ca pețitoare.

— Grea sarcină, o încredință d-na Grădeanu. Mult o să alergați pînă ce veți fi găsit o fată de seama lui, care se-mpacă cu gîndul că are să-și petreacă toată viața la țară.

— Să vezi acum, urmă d-na Talpă. După ce l-a făcut pe Iorgu să se ducă la proprietăreasa casei ce închiriaseră și să ceară rezilierea contractului, aleargă prin tot orașul să-și găsească altă locuință mai încăpătoare, în care ar fi loc și pentru însurăței, dacă ar fi să fie.

— Acum, pe la sfîrșitul lunei mai?! grăi d-na Grădeanu. Mare minune ar fi dacă nu în zadar ar alerga.

— Așa zic și eu, dar dînsa vrea, și lui Iorgu nu-i rămîne decît să alerge.

— Lucru de toată frumusețea ar fi — zise d-na Grădeanu — dacă în cele din urmă nu li-ar rămînea decît ca tot la văduva cu fată frumoasă să se mute.

— Așa crede și Iorgu, răspunse d-na Talpă.

D-na Grădeanu stete puțin pe gînduri.

— Adecă tot ar fi cu putință, grăi dînsa. Cu schimbările aceste politice, acum, după închiderea sesiunii, unul pleacă prefect, altul președinte de tribunal, iar altul consilier la vreuna din curțile de apel. Rămîn locuințe; vorba e numai să le știi. Uite, aici tot Zoe poate să le vie într-ajutor. Ea e cronica viețuitoare a Bucureștilor: îi cunoaște pe toți și le află toate. Am să i-o fac Elenei — urmă rîzînd iar — am s-o poftesc într-una din zile la ceai cînd o să fie și Zoe aici, și Zoe e destul de-ndemînatică pentru ca să-i răsucească și ei capul.

— Ideea e minunată. exclamă d-na Talpă. Nici pețitoare mai bună decît ea nu poate găsi.

II

— Mama ta are, la urma urmelor, dreptate, grăi d-l senator Iancu Talpă: ce caută Valea-Boului pe pereții din casele văduvei din București, și ce caută fata văduvei în Valea-Boului?

— Îți spusei că nu mai e nici Valea-Boului pe perete, nici fata cu gîștile în Valea-Boului, răspunse Iorgu. Păcat, mare păcat, dar nu mai e.

— Atunci nu mai umblați cu mofturi, întîmpină d-l Talpă. Samsarul pe care vi l-am recomandat e om vrednic de toată încrederea: dacă spune el că nu se află în București de-nchiriat casă cum doriți voi, zadarnic cutrierați orașul. El știe ce zice: aceasta îi este meseria și are totdeauna lista caselor de închiriat. Nu vă rămîne decît să dați peretelui cu pricina o vopsea mai întunecată și să vă mutați deocamdată acolo.

— Aceasta o vrea, pare-mi-se, și mama, a zis Iorgu cam supărat. Mie îmi este însă nesuferit gîndul acesta. Orișice vopsea i-am da peretelui aceluia, eu nu pot să văd, cînd mă uit acolo, decît ceea ce a fost pe el, valea cu gîștele și cu păstorița, toate atît de bine lucrate, și văzîndu-le-n gîndul meu, îmi aduc aminte de rușinea ce am pățit — și la proprietăreasă, și în fața tînărului aceluia.

— Vorbești alandala! strigă d-l Talpă. Aceasta se dă uitării. N-ai decît să te duci să-i spui văduvei că tot vă mutați, și ai să vezi cît de mult se va bucura că scapă de o grijă. Iar tînărul acela cine este? Ce-ți pasă de el?!

— Uite, mie-mi pasă, grăi Iorgu, în gîndul căruia tînărul pictor era cineva.

— Dar — urmă d-l Talpă — pe mine capul n-are să mă doară orișice veți fi făcînd. Noi plecăm azi-mîne și-o să ne pară bine dacă-n lipsa noastră stați aici și ne păziți casa.

— Despre aceasta nu poate să fie vorba, întîmpină Iorgu. Mama ține să iasă cît mai curînd la moșie, ca să vadă iar secerători, să steie la arie și să se uite la cei ce umplu sacii de grîu ca în timpul copilăriei sale. Cele trei încăperi pe care le-am ales pentru dînsa sunt, așa cred, acum gata. Iar eu trebuie neapărat să mă apuc cît mai curînd de lucrările care-n timpul secerișului nu se mai pot face și să fac pregătirile pentru cele de toamnă.

D-l Iancu Talpă, om scurt, prea bine hrănit și cu obrajii îmbujorați, se uită cuprins de mirare la el.

— Care va să zică, tu tot te mai încăpățînezi! îi zise. Te arde să te uiți mereu la cer: ba că ploile nu mai încetează și buruiana-ți încalcă sămănăturile, ba că seceta e prea-ndelungată și toate le usucă arșița, ba că se ivesc nori de grindină pe cer și vîntul îți culcă lanurile, ba că bruma-ți strică via și livezile, ba că gerul aspru a găsit cîmpul neacoperit de zăpadă. Băiete! aceste nu sunt pentru oameni ca noi, care putem să le avem toate de-a gata, lăsînd pe alții să-și bată capul. Dar o să te saturi și tu, cum atîți alții s-au săturat. Vorba e, însă c-o iei prea repede, căci împrumutul n-o să-l poți face nici la toamnă, nici anul viitor, iar cîștiul din arendă, pe care l-ai luat de Sf. Gheorghe, ți se duce ca suflat din palmă.

— Toate aceste le știu foarte bine, îi răspunse Iorgu. Mi le-a spus chiar Mitiță Sturdza, la care am fost, precum știi, zilele aceste. Mai ales după îndemnurile primite de la dînsul stărui în hotărîrea mea.

— Așa sunteți voi, cei ieșiți din școala germană, cînd vă intră ceva-n cap, nu e chip să vă dezmeticiți, îi zise d-l Talpă. Mi-l închipuiesc pe coconul Mitiță: nu mai puteai să scapi de el.

— Așa-i nene, stărui Iorgu. M-a primit parcă i-aș fi nepot, pe care l-a purtat în brațe, și nu găsea cuvinte, ca să-mi laude hotărîrea.

D-l Talpă dete rîzînd din cap.

— Dar el însuși nu face ca tine — îi zise — ci-și dă moșiile în arendă, ca să poată sta la București.

— Tocmai aceasta e ceea ce-l face bun sfătuitor, stărui iar Iorgu. Nimeni mai bine decît el nu poate să știe ce pierde proprietarul dacă-și dă moșia pe mîna altuia și cît ar cîștiga țara dacă proprietarii și-ar gospodări ei înșiși avutul. Creditul Funciar a fost, zice el, anume înființat pentru ca să li se dea proprietarilor putința de a-și face cuvenitele instalațiuni agricole.

— Vorbă și asta! exclamă d-l Talpă. Cei mai mulți se împrumută ca să-și poată petrece iarna la Paris, la Nizza ori chiar la Monaco.

— Cu alte cuvinte — replică Iorgu — avea coconul Mitică dreptate cînd se bucura că eu nu tot așa vreau să fac.

— Dar bani tot nu-ți dă! grăi d-l Talpă rîzînd.

— Ba-mi dă, să vezi că-mi dă! urmă Iorgu. Ai, te rog, puțintică răbdare. Mai întîi și mai întîi, mi-a dat chiar acolo un inginer, care-mi face hotărnicia cu prețurile stabilite de direcțiunea Creditului și, cum se zice, pe așteptare, ca să fie achitat după ce se va fi realizat împrumutul. Acesta e un lucru la care nu m-aș fi așteptat, pe care îl credeam chiar peste putință. După ce i-am arătat apoi că vreau să dreg drumurile, să fac poduri, să întregesc plantațiunile și să zidesc grajduri, șoproane și magazii, el a înțeles numaidecît graba pe care o pun să încep lucrările. A făcut socoteala pagubelor pe care le sufere moșia dacă un pom ori o viță se plantează cu un an mai tîrziu. Și-a dat seamă despre pierderile împreunate în transportul pe drumuri proaste și prin lipsa de instalațiuni. M-a sfătuit deci să fac un împrumut provizoriu, cu procente mai mari, se înțelege, dar care se rentează prin foloasele lucrărilor ce am de gînd să fac. Mai mult, nene! Știi că Creditul Fonciar e instalat deocamdată în casele bancherului Zerlendi. A intervenit deci ca Zerlendi să-mi deschidă un cont curent cu zece la sută, pînă la suma de o sută de mii de lei. Te-ntreb acum, nene Iancule: mi-a făcut ori nu mi-a făcut rost de bani?

D-l senator Iancu Talpă se uită sperios la el, apoi începu să se plimbe cu pași mari prin casă.

Îi era parcă și-a pierdut nepotul, l-a pierdut pentru totdeauna.

— Uite, vezi, așa — zise apoi ca vorbind cu sine însuși — așa prind ei oamenii și-i trag în partea lor, ca să-i aibă legați-ferecați. Și tu — urmă oprindu-se în fața lui Iorgu — tu crezi că de dragul tău a făcut-o?!

— Ba n-o cred deloc aceasta, răspunse Iorgu. Ce-i sunt eu și ce-mi este el mie?! A făcut-o pentru că așa e bine. Valea-Boului e o părticică din țara aceasta, și țării îi faci un bine ajutînd pe cel ce vrea să dreagă cea mai mică parte din ea.

— Mofturi de ale lui Rosettache! strigă d-l Talpă, apoi se întoarse spre ușa de la dreapta, pe unde intră din întîmplare cocoana Elena.

— Închipuiește-ți, cocoană — urmă el — omul acesta i s-a dat legat de mîni și de picioare.

Cocoana Elena, femeie înaltă și bine făcută, care, deși cu fața lipsită de sînge, nu părea deloc cum ți-ai fi închipuit-o după vorbele cocoanei Anichii, se uită nedumerită cînd la unul, cînd la altul.

— Cui adecă i s-a dat atît de rău legat? întrebă dînsa foarte liniștită.

— Cui? Lui Mitiță Sturdza, pe care-l știi că e om zăcaș, răspunse d-l Talpă.

— Și cum i s-a dat legat? întrebă iar cocoana Elena.

— Cum? răspunse iar d-l Talpă mai aprins. Așa cum i s-a dat. E ușor să te împrumuți azi cu o mie, mîne cu două mii de galbeni și te bucuri cînd pui mîna pe ei. Vin însă termene de plată, și iar te bucuri că nu-ți vine și somațiunea. Dar peste cîtva timp sunt alegeri ori roșii țin o mare întrunire la circul din piața Sf. Constantin. Acum te pomenești cu somațiunea și nu-ți rămîne decît să-ți dai votul ori să mergi la întrunire, ca să te păsuiască. Le știm noi acestea, căci ne-am ars nu o dată.

— Bine, întîmpină Iorgu zîmbind. Boala aceasta are leac, nene Iancule: n-ai decît să plătești cînd îți vine terminul și nu-ți mai vine nici o somație.

— Să plătești?! strigă coconul Iancu. Prostie! Plătești dacă poți! Ce faci, însă, dacă nu-ți dă mîna?

— Mă iartă, întîmpină Iorgu. Cel ce nu știe dacă va putea ori nu să plătească nu se împrumută, sau cel ce se împrumută știe foarte bine cînd are termen de plată și face socoteala așa ca să poată plăti.

— Toate acestea vor fi adevărate cînd e vorba de negutător — grăi coconul Iancu — noi, ceilalți, avem cheltuieli neprevăzute, care ne încurcă socotelile.

— Nu are nimeni să cheltuiască ceea ce nu are — îi replică Iorgu — și nici cel mai mare boier nu are ceea ce e dator a le da altora.

— Palavre nemțești! zise coconul Iancu cam scos din răbdare.

— Nici palavre, nici nemțești, răspunse Iorgu. Dacă e vorba ...

— Lasă — interveni cocoana Elena — că la aceasta o să-i răspund eu, care cu boieria fără de măsură mi-am mistuit viața.

Ea și luă un scaun și se așeză.

— Cu de aceste vă prăpădiți voi, urmă apoi întorcîndu-se spre d-l senator Iancu Talpă. Vă întreceți în cheltuieli fără de rost, năzuind care de care să pară mai mult decît ceea ce în adevăr este. Azi mobilă de Paris ori cel puțin de Viena, mîne armăsari ruseşti și trăsuri scumpe, poimîne covoare persiene, goblenuri, tablouri, vase și fel de fel de bibelouri, iar pe deasupra slugi și iar slugi îmbrăcate ca la Paris și ținute-n belșug. După ce vi le-ați făcut toate, lume poftită la mese, la serate și la baluri, ca să le vadă toate și să le admire, joc de cărți, cancanuri și aventuri galante. Unde mai ajungeți să faceți socoteli? Dintre zece e unul care pune ceva la o parte, sunt doi care cheltuiesc cît au, iar ceilalți șapte se-nglobează în datorii ori fac fel de fel de mișelii, ca să poată arunca nisip în ochii lumii. Le știu toate, că le-am pățit și-am suferit atît pe urma lor.

Coconul Iancu stătea în fața ei și se uita cu ochii lui cei mărunți la ea, răsucindu-și din cînd în cînd mustața cea groasă.

— Mai ai multe? întrebă el în cele din urmă.

— Eu cred că pot să-ți fie destule și acestea, răspunse ea.

— Mai ales fiind toate adevărate, adăugă Iorgu cam cu jumătate de gură.

— Multe, puține, adevărate, neadevărate — grăi coconul Iancu — eu răspund cu o singură vorbă la ele: cine în lume trăiește cu lumea se potrivește. M-ai înțeles, cocoană? Băiatul tău, uite, Iorgu acesta, tot așa o să facă dacă ține să nu rămîie om răzleț, pe care toți îl arată cu degetul.

Iorgu clătină din cap.

— Dac-aș crede-o aceasta, m-aș căi că nu i-am răsucit gîtul cînd îl hrăneam la sîn, îl încredință cocoana Elena. Arătați voi cu degetul pe Iorgu Cantacuzino, Nababul, și ziceți că e zgîrcit și mojic pentru că nu risipește cu două mîni ceea ce adună cu una, rîdeți

de Gună Vernescu pentru că șade într-o casă modestă și nu are trăsură cu fecior galant pe capră, vă uitați peste umăr la Iancu Marghiloman, care aleargă pe jos în treburile lui, vă bateți joc de vodă Carol și ziceți că-și întoarce chipiurile pe dos pentru că-și ține punga strînsă, dar anii trec unul după altul și are să vie și timpul cînd ei și copiii lor se vor uita cuprinși de milă la voi. Nu! Iorgu nu se sperie de gîndul că oamenii fără de rost îl vor arăta cu degetul pentru că el nu vrea să fie ca dînșii.

Grăindu-le aceste, ea se uită la Iorgu.

— Eu nu judec pe nimeni — grăi acesta — poate că au dreptate cei ce văd lucrurile ca nenea Iancu. Societatea cu exigențele ei e în adevăr cea mai neîndurată stăpînire. Mie mi se pare însă nesuferită viața în mijlocul unor oameni care le fac toate-n goana mare. Tot mai plăcut e să stai răzleț la o parte.

— Ha, ha, ha! rîse coconul Iancu. Te va fi iertînd firea, dar vorba e dacă te lasă și lumea. Tu faci ca jucătorul de cărți care pune mizã mare fără ca să fi văzut cărțile. Voi ați venit la București oarecum pe sfîrșitul tîrgului, cînd toată lumea se pregătește de plecare. O să vedeți voi Bucureștii la toamnă, după ce se va fi început sesiunea parlamentară. Ici mese, colo serate, dincolo ceaiuri, din cînd în cînd cîte un bal, apoi conferințe, consfătuiri. E viață la București în timpul iernii, încît nu știi cum, unde și cînd te perzi în ea.

— Viață?! oftă cocoana Elena cu un gest disprețuitor. Cu adevărat viață în care te perzi! Mese, serate, ceaiuri, baluri, unde dai peste Zoe și peste altele ca dînsa, împregiurul cărora se adună lumea. Mai bine lipsă!

D-l senator Iancu Talpă își răsuci iar mustața și luă o poziținne parc-ar fi voit să rostească un discurs de la tribună, ceea ce la Senat nu prea făcea.

— Vorbișî și tu, ca fiul tău, pe nevăzute! grăi dînsul. Zoe este în adevăr o adevărată podoabă a saloanelor noastre. Ar fi și dac-ar fi mai puțin frumoasă. Tocmai de aceea se pun atîte-n socoteala ei. Lasă că știe să se-mbrace și să poarte haina pe care a-mbrăcat-o, ori să expună giuvaericalele cu care se gătește. Lasă că

ținuta, umbletul, gesturile, întreaga ei înfățișare sunt de o rară distincțiune, dar e deșteaptă, dragă, încît e o mare plăcere să stai de vorbă cu ea. Nu cunoaște nimeni Bucureștii ca dînsa; îl ia pe fiecare potrivit cu felul lui, îți simte slăbiciunile și-ți ghicește gîndurile, și nu e lucru asupra căruia nu e dumirită.

— O adevărată artistă, grăi Iorgu în ton ironic.

— Da! — stărui coconul Iancu — artistă, căci dacă artă e să reprezenți în scenă pe alții, încă mai mare artă e să te prezenți tu însuți pe tine așa ca toți să te admire.

Cocoana Elena își pierdu răbdarea.

— Auzi lume, care e încîntată de o asemenea artistă! exclamă ea. Îmi spunea cineva mai deunăzi că n-are la București nimeni saloane, iatac, biurou și sufragerie ca dînsa. Mobila ei e o adevărată bogăție. Nimeni nu se întreabă, însă de unde ies toate.

— Minciuni! protestă d-l senator. Nu e scumpetea lucrurilor, ci dispoziționea făcută cu mult gust ceea ce-i pune pe toți în mirare. E pizma și răutatea celor ce-ar voi și nu sunt în stare să facă tot ca dînsa, rivalitatea e ceea ce le scornește toate.

— Care va să zică și aici tot pe-ntrecute se petrec toate, grăi Iorgu.

— Băiete! îl mustră d-l senator. O iai prea repede. Vrei să le știi toate mai bine decît noi cei ce ni-am petrecut viața-n țară și cunoaștem toate lucrurile din obîrșia lor. Fără de rivalitate nu e progres. Eu știu ce a fost în timpul tinerețelor mele și văd ce e azi. Au trecut timpurile cînd boierul își poftea vecinii la masă mare și le servea ciorbă de potroace, caracudă-n saramură, pui fript la frigare, tăiței cu brînză și sarailie. Altă lume e azi, și n-o să-ți rămîie nici ție decît să te potrivești cu ea, îți place ori nu-ți place. Tu te duci la moșie, ca să dai cu capul de toate zidurile, iară eu plec să-mi caut de sănătate; o să vedem care-o să se simtă la toamnă mai bine în pelea lui.

— Sănătatea ta, grăi cocoana Elena cu răutate. N-ai avea decît să ieși și tu la moșie, să-ncaleci și să alergi de la secerători la arie și de la arie la cei ce încarcă snopii cu spicul greu, să mănînci mai multă ciorbă

de potroace și mai puțini stacoji, să bei mai puțină șampanie și mai multă apă proaspătă să nu te culci, ci să te scoli în revărsatul zorilor de zi, și-ai fi tot atît de sănătos tun cum erau părinții noștri.

— Vorbă de babă ursuză! îi răspunse d-l senator Iancu Talpă.

III

— Mă mir, mult mă mir, grăi d-na Ionescu, care ședea la fereastra salonașului și cîrpea la un ciorap întins pe ciupercă. Azi e ziua a cincea, și tot n-a venit să ne dea răspuns.

Alina, care-și prepara tema de matematică la masa din mijlocul salonașului, întoarse fața spre mama ei.

— Mă mir și eu — îi zise — dar că nu că el n-a venit, ci că d-ta-l mai aștepți. Boierii mari ca dînsul nu-și bat ei înșiși capul cu asemenea nimicuri. O să-ți trimită răspuns prin vreun servitor ori, cel mult, prin advocatul lui.

Mințea fata mamii. Dac-ar fi crezut ceea ce spunea, n-ar fi venit să-și prepare tema în salonaș, ci ar fi făcut-o aceasta, ca alte dăți, în sufragerie, unde-și avea și raftul cu cărți. Mai mult de trei zile acum ea punea mereu în salonaș lucrurile-n rînduială și ștergea mereu pravul, ca toate să fie așezate cu gust și în cea mai desăvîrșită curățenie. Credea deci că are să vie, și-l aștepta cu oarecare nerăbdare, ca pe un om cu care vrea să reguleze socoteli chiar mai interesante decît cele din tema ce prepara.

Nu! Ele nu se aflau numai așa, din întîmplare, în salon: mama ședea la fereastră ca să-l vadă cînd vine, iar fata trăgea mereu cu urechea ca să audă „cioc-cioc" la ușă.

— Mie — răspunse dar mama — nu mi s-a părut deloc om care pune pe alții să facă ceea ce are să facă el însuși. Mi se pare că la mijloc e cu totul altceva: nu-i dă mîna să ieie o hotărîre mai nainte de a fi găsit altă locuință, și mult m-aș mira dacă și-ar găsi. Te pomenești că tot o să fie nevoit a rămînea.

Alina începu să tremure: gîndul că el ar putea să rămîie o înspăimînta — ea singură nu știa de ce.

— Și d-ta te-ai bucura, se vede, dacă el ar rămînea?! grăi dînsa.

— Fără îndoială, răspunse mama. Lasă că un asemenea chiriaș păstrează-n stare bună casa, dar și chiria se urcă de la sine cînd poți zice: „Aici a stat mai nainte Iorgu Armașu, cu mama sa".

Alinei iar îi venea să plîngă. Nu doar că ținea și dînsa la foloasele de care vorbea mama ei, dar se căia de a fi fost prea îndrăzneață față cu dînsul, care-n cele din urmă tot se putea să le fie chiriaș. Cum i se mai uita dînsa în ochi după ce-i zisese: „Nu-ți închipui, că ținem atît de mult să te avem chiriaș!?" Ce va fi zicînd el despre dînsa?!

— O, Doamne! grăi cu toate aceste. Un om ca toți oamenii! Nu știu ce vei fi găsind d-ta atît de deosebit în el. Eu, drept să-ți spun, nu cred că m-aș bucura dacă ar trebui să dau în fiecare zi ochii cu el și cu cocoana aceea.

— Iar începi! o mustră mama ei. El e om cu mult mai serios decît ca să ție seamă de niște toane copilărești, iar mama lui nici nu pe tine s-a supărat, ci pe zugravul acela, care credea că poate s-o prostească.

Alina sări în picioare, cu obrajii aprinși.

— Nu, mamă, nu! strigă. Dacă mă iubești cîtuși de puțin, să nu o mai zici aceasta. Vinovată sunt eu, numai eu. El de dragul meu le-a făcut toate. Nu poți tu să-ți închipuiești ce inimă bună și curată are el.

D-na Ionescu se uită supărată la fiica ei.

— Știi că-mi placi?! îi zise. După abia cîteva lecțiuni de desemn ai ajuns să fii gata de a sări-n foc pentru el.

Alina nu-i dete răspuns, căci intră Mița, servitoarea, să spună c-a venit d-l acela și întreabă dacă poate ori nu să vorbească cu cocoana.

D-na Ionescu sări-n picioare și se răpezi spre ușă, ca să-i iasă-n cale și să-l poftească în salonaș, iar Alina se uita împregiur, ca să vadă dacă toate sunt în bună rînduială, își mută scaunul la locul lui, apoi se uită-n oglindă și-și potrivi părul pe frunte.

Iorgu, intrat înainte de stăpîna casei, se opri în fața copilei și se plecă puțin și cu oarecare sfială.

— E un semn bun norocoasa-ntîmplare de a vă fi găsit și pe d-voastră acasă, grăi dînsul zîmbind. Am venit să ne-mpăcăm.

— N-avem de ce să ne împăcăm — răspunse ea adunîndu-și toate puterile — căci nu ne-am certat.

— Sunteți foarte amabilă, întîmpină el. Nu ne-am certat, dar m-am certat eu însumi cu mine.

El se-ntoarse apoi spre stăpîna casei, care intră și ea.

— Eram tocmai să-i spun domnișoarei — urmă el — că dacă forma în care vi-am făcut împărtășire despre hotărîrea noastră de a renunța la contract n-ar fi fost pripită și lipsită de tact, d-sa n-ar fi fost nevoită să mă pună la locul meu.

— Vă rog să nu dați lucrului nici o importanță, grăi d-na Ionescu strîmtorată și-i oferi un scaun, apoi se așeză dînsa pe canapea. Copiii sunt copiii.

Alina, foarte supărată, se așeză și ea cu oarecare îndărătnicie.

— Eram contrariat — urmă dînsul, adresîndu-se mai mult copilei decît mamei — căci trebuia să fac un lucru pe care numai călcîndu-mi pe inimă puteam să-l fac.

— Mi se pare că vinovat de toate e numai zugravul acela, zise d-na Ionescu.

— Nu-i zice, mamă, zugrav, că nu e zugrav, stărui iar Alina.

— Așa e domnișoară! Aveți multă dreptate! grăi dînsul. E un pictor de mare talent și pe deasupra un om cum numai puțini sunt.

Alina se uită cu ochi rîzători la el. Ar fi voit să-i ieie mîna și s-o strîngă, dar nu-ndrăznea. Îi era acum prieten bun omul acesta, nu pentru că vorbea bine despre Emil, ci pentru că era de aceeași părere cu dînsa.

— Puțini — repetă ea — foarte puțini, așa i-am spus și eu mamei, care nu-l cunoaște mai de aproape.

Iorgu se uită cu coada ochiului la ea.

— D-voastră — urmă el — care-l cunoașteți, veți înțelege cît de greu îmi era să-l jignesc. Cu atît mai

greu îmi era să vă jignesc pe d-voastră, urmă iar întorcîndu-se spre d-na Ionescu. Lucrurile au venit însă așa, că trebuia neapărat s-o fac aceasta. Vorba era adecă să ne stabilim la moșia pe care n-o mai dăm în arendă, și locuința de aici să ne fie numai un fel de conac la care tragem cînd venim pe cîte o zi, doauă la București. M-am încredințat, însă, că nu ne putem stabili la moșie. Sunt acolo atîte de făcut și de dres, încît abia vara viitoare ori poate chiar toamna vor fi toate gata. Am luat deci, cu multă părere de rău, hotărîrea de a închiria o casă mai încăpătoare.

— Vă rog — îl întrerupse d-na Ionescu — atîrnă de la buna d-voastre chibzuință dacă vă convine ori nu locuința. Explicațiuni n-am căderea de a vă cere.

— Vi le-am dat, d-nă, ca să vă cer iertare și să mă ierte și domnișoara, întîmpină el zîmbind. Adecă iar mi-am schimbat hotărîrea: deoarece silințele noastre de a găsi altă locuinnță au rămas zadarnice, vă rugăm să ne primiți în bună prietenie.

D-na Ionescu era foarte mulțumită nu numai pentru că scăpa de o grijă, ci și pentru că se-mplineau prevederile ei, iar Alina stetea zăpăcită și fără ca să-și poată da seama dacă e ori nu și ea mulțumită.

Ei rămaseră toți trei cîteva clipe-n tăcere, cum rămîne orișicine cînd nu-i dă mîna să-și mărturisească adevăratul gînd.

— Dealtminteri — urmă el în glumă — noi puțină supărare o să vă facem.

— Nici o supărare! grăbi d-na Ionescu să-l încredințeze.

— Din contra! o scăpă pe Alina gura.

— Voiam să zic — urmă el — că noi vom pleca cît mai curînd la moșie, unde mama dorește să-și petreacă vara, și nu ne vom întoarce decît toamna tîrziu.

— Care va să zică tot vă stabiliți la moșie, grăi Alina, curioasă ca toate fetele.

— Nu, domnișoară, răspunse el. De Sf. Dumitru iau moșia în primire, dar deocamdată văd de ea mai mult din București. Am acolo administrator pe un fost primar, om priceput, care a administrat moșia și ca om de încredere al arîndașului, deci cunoaște

bine și moșia, și oamenii, și obiceiurile locului. Rămîn deocamdată bucureștean cu gîndul dus mereu la țară.

Grăindu-le aceste, el se ridică, gata de plecare.

— Ai, mamă, dreptate, grăi Alina după ce se întoarse d-na Ionescu, care-l însoțise pînă la capul scării. E om în adevăr distins.

„Și primejdios", adăugă d-na Ionescu-n gîndul ei.

IV

— Bine că te găsesc! Mi-ai ieșit ca chemat în cale! strigă dr. Teodor Nica, directorul Ministerului de Culte și Instrucțiune, care-l zări pe Caragiali-n strada Colții, la ieșirea din strada Doamnei, unde se zidea palatul Creditului Fonciar.

— Pe giovinele Ioan Luca Caragiali îl găsești pretutindeni unde n-are ce să caute, răspunse tînărul totdeauna vesel. La dispoziținea d-tale, d-le doctor.

— Grăbești? întrebă dr. Nica.

— Eu nu grăbesc niciodată, căci n-am nici o treabă, întîmpină Caragiali. Sunt cel mai liber dintre oamenii din România liberă, alias Belgia orientului.

— Bun! grăi dr. Nica. Atunci să stăm puțin de vorbă.

— Să stăm, îi zise Caragiali. Îmi crește reputațiunea, și lumea crede că sunt și eu cineva cînd mă vede umăr la umăr cu directorul ministerului din care se revarsă luminile asupra fericitei noastre țări. Uite, la trei pași de aci, în fața Poștei Centrale, lîngă casa Zerlendi, e cafeneaua „Labes", locul de întrunire al tuturor celebrităților din Orient: intrăm, dacă nu-ți derogă, ne așezăm la o masă mai retrasă, ne comandăm cîte un șvarț și punem lumea la cale. Te poftesc eu și tot d-tale îți las onoarea de a plăti, dacă vrei, și cîte un coniac.

— Caragiali tot Caragiali, grăi d-l director, și executară planul improvizat de acesta. Iacă de ce e vorba, urmă acum. Te-am văzut mai demult acum, în mai multe rînduri, plimbîndu-te cu un tînăr, nu-mi aduc aminte numele lui. Făcea caricaturi pentru *Scrînciobul* și le subscria „Emil".

— Îl știu grăbi, Caragiali. Bun băiat! mi-a fost coleg la liceul din Ploiești. Un adevărat giuvaer. Ce-i cu el? Nu-l mai văd pe aici. Se vede c-a plecat.

— I-a fost recomandat lui Maiorescu de către un oarecare Iorgu Armaș, urmă iar dr. Nica.

— Să am pardon! protestă Caragiali. Nu un oarecare. Bravo ție, Iorgu Armaș! Îi șade bine! Să știi adecă un lucru: Emil a avut un conflict cu Iorgu Armaș. Mi-a spus-o el însuși. De ce? Aceasta nu mi-a spus-o. E, parecă mi-se, o femeie la mijloc, și despre femeia care te bagă-n încurcături nu se vorbește.

— Ei bine! grăi dr. Nica. Aceste sunt lucruri care nu mă privesc. Pe mine nici o femeie n-are niciodată să mă încurce. Am slăbiciune, ce-i drept, pentru cele cu păr roșu, dar nici de aceste nu mă sperii. Vorba e că ministrul meu se interesează de tînărul acela ...

— Bravo ție, Titule! strigă iar Caragiali. Uite, asemenea oameni au să fie încurajați! Maiorescu e om cu mare viitor!

— Fără îndoială! îl încredință d-l director. Are nu numai multă bunăvoință, ci și o rară pricepere. E om în toate privințele superior.

— Și știe să-și aleagă oamenii, adause Caragiali ridicîndu-se puțin, ca să se închine în fața d-lui director.

— Nu fi răutăcios, omule, îi zise acesta. Vorbim serios.

— Greu lucru cînd e unul ca mine la mijloc, replică giovinele.

— Știi că Maiorescu vrea să restaureze biserica de la Curtea-de-Argeș, urmă cellalt fără ca să ție seamă de întrerupere.

— Și foarte bine face.

— A și venit aici Lecomte de Nouy, însărcinatul lui Viollet le Duc!

— Încă o dovadă că știe să-și aleagă oamenii. Cine-o fi, dealtminteri, Lecomte acela, nu știu.

— Biserica are, se-nțelege, să fie restaurată în adevăratul înțeles, deci refăcută, pe cît se poate, așa cum a fost dintru început. Zugrăveala are să fie făcută și ea din nou, dar tot așa cum a fost mai nainte. Au deci să se facă pe hîrtie copii exacte de pe sființii din biserică

pentru ca în urma aceste copii să fie reproduse fiecare la locul ei pe pereți.

— Am înțeles! grăi Caragiali. Emil are să fie utilizat pentru facerea acestor copii. Bun! Dar de unde, dracul, să-l iau? Stai, că-i dau de urmă. Are o soră măritată la Ploiești: ea va fi știind unde se află.

— Pînă ce-i scrii și pînă ce-ți vine, dacă-ți vine, răspunsul, trece vreme, întîmpină dr. Nica. Mă gîndeam să-l întreb pe Iorgu Armaș, poate că știe dînsul, că i-a-ntors vizita la Iancu Talpă, senatorul, care venise să i-l prezente. Am fost pe acolo, dar Iancu Talpă e plecat de vreo două luni și slugile n-au putut să-mi spună unde s-a mutat nepotul lui.

Caragiali iar se ridică și făcu un compliment.

— Mă recomand — zise — Iancu Caragiali, informator neautorizat de primărie, dar foarte conștiincios și exact. Ce nu știe Caragiali?! Chelner! Două coniacuri: așa, d-l director plătește. Eu știu unde stă d-l Iorgu Armaș, dar — urmă așezîndu-se iar — ce folos dacă e dus la moșie?!

El plesni de cîteva ori din degete, gustă puțin din coniacul adus de chelner, apoi făcu parcă-și răsucește mustața abia mijită.

— Ne-am dumirit, urmă. Eu am un fel de mătușă, țața Cleopatra Poenaru, soția colonelului Poenaru, adecă în adevăr Cleopatra Leca, deoarece e divorțată, ori în divorț, sora lui Costică Leca, dacă-l știți, fiica pictorului Leca. Stăi, domnule! Ce vorbești! Prietena lui Maiorescu. Au copilărit la Craiova împreună. Pe ea s-o-ntrebe, că e prietena d-nei Ionescu, în casele căreia stă Iorgu Armaș cu mama sa. Tot de la dînsa știu și eu ceea ce știu. Vezi d-ta cum vin lucrurile. Mă întîlnești pe mine într-un colț de stradă, venim împreună la „Labes", ne bem cafelele, și tocmai cînd ajungem la coniac ne pomenim că nu cu mine, ci cu țața Cleopatra ar fi trebuit să te-ntîlnești.

Dr. Nica se uita cu un fel de uimire la el. Era-n vervă Caragiali de i-ar fi plăcut și celui mai ursuz om să-l asculte și să-i urmărească gesturile vioaie.

El se mai apropie de dr. Nica pentru ca să-i poată vorbi mai pe șoptite.

— E un roman — începu — nu?! o idilă e! Cunoşti d-ta, care eşti neamţ, trebuie să cunoşti jalnica întîmplare a lui Eduard cu Kunigunda. Eduard este el, Iorgu, urmaşul azi în viaţă al întru fericire pomeniţilor Armaşi, iar Kunigunda este ea, fiica d-nei Ionescu, văduva încă tînără şi prietena ţaţei Celopatra, de la care am avut eu cîntecul. Sunt poveşti pe care şi le spun vecinele cînd se adună să-şi bea ceaiul fierbinte — mai rar cu lapte şi mai des cu rom şi cu lămîie; eu nu răspund decît de floricelele pe care le pun pe ici, pe colo, din slăbiciune pentru artă. Ascultă dar. Eduard se află la moşie, nu ştiu cum îi zic, cu mama sa, una din cele mai vigilente matroane, un fel de Cornelie numărul doi. Kunigunda, elevă la Şcoala Centrală, se află la Bucureşti, sub purtarea de grijă a mamei sale, şi se bucură de binefacerile vacanţei de vară. El, avînd oarecare treburi la Bucureşti, pleacă în revărsatul zorilor de zi de la moşie, pentru ca seara, fie cît de tîrziu, să se poată întoarce iar la muma lui, rămasă singură. Pe drum însă unuia dintre caii îi cade o potcoavă. Cai cu trei potcoave nu pot să fie înhămaţi. La potcovar o îndesuială mare. Trece dar ziua fără ca Eduard să poată pleca, iară seara e lună plină, răcoare şi adiere lină şi Kunigunda se bucură că Eduard n-a plecat, iar Eduard e-ncîntat că Kunigunda se bucură. Altă dată plesneşte cercul de fer de la una din cele patru roate ale trăsurii. Acum e îndesuială mare la rotar. Kunigunda se bucură din nou, şi Eduard e mai vîrtos încîntat. Iar altă dată el nu găseşte pe cutare ori cutare, cu care trebuie neapărat să vorbească, şi astfel e nevoit să mai rămîie la Bucureşti chiar şi dacă nu mai e lună plină, nici răcoare, nici adiere lină. Ce va fi zicînd Cornelia, aceasta nu se ştie, căci ea se află departe: aici, la Bucureşti, e cer senin chiar şi cînd tună şi fulgeră şi plouă ca vărsat cu găleata. Vine omul pe care-l cauţi pe la Bucureşti, vine des, ba e chiar mai mult la Bucureşti decît la moşie. Nici n-are nevoie să stea mereu acolo, căci e destul să-şi ia dispoziţiunile, şi administratorul le face toate cum e mai bine. Nu rămîne dar decît să-i spunem cocoanei Cleopatra să-i spună d-nei Ionescu, ca aceasta să-i spună d-lui Iorgu Armaş

că d-l Maiorescu ți-a spus să spui cuiva că dorește să-l vadă și-ți spun eu că nu degeaba ți-ai perdut timpul bînd cu mine o cafeluță și un coniac. Iar povestea cu Eduard și cu Kunigunda mai departe nu ne privește. Să le iasă în bine!

V

— Bine, Tache, de ce ne-am adunat noi aici? grăi Ioan Manliu, profesor de limba română la gimnaziul din Giurgiu. Sunt zece ceasuri aproape, și văd că e lume multă: pe cine mai aștepăm de nu se începe conferența?

Tache Laurian, profesor de filosofie în liceul „Sf. Sava" dete din umeri, apoi se uită împregiurul său. În adevăr, salonul destul de mare, biblioteca de lîngă el și sufrageria sunt pline. Primul etaj al caselor din fața bisericii Pitar Moșu, unde stetea Titu Maiorescu, era prea strîmt pentru lumea adunată în el. Unii steteau, alții se plimbau, iar alții ocupaseră loc pe scaune și pe canapele și discutau grupuri-grupuri, încît era un fel de bîjbîială ca-ntr-un stup, iar Maiorescu umbla de ici pînă colo și intra-n vorbă mai cu unii, mai cu alții.

— Mai știu și eu?! răspunse Laurian. Se vede că mai așteaptă în adevăr pe cineva, care te pomenești că n-are să vie.

În clipa aceea trecu, din întîmplare, prin apropiere Nicu Burghelea, directorul Bibliotecii Centrale și unul dintre intimii ministrului.

— Domnule Burghelea — urmă el — ce are să fie aici?

— Ceea ce vezi, îi răspunse acesta. Maiorescu vrea, precum știi, să facă multașteptata reformă a învățămîntului și mai nainte de a fi ascultat consiliul permanent și cel general ține să intre în contact cu dăscălimea din București, pentru ca, stînd de vorbă mai cu unul, mai cu altul, să se dumirească asupra vederilor împărtășite de cei mai mulți.

— Ideea e frumoasă, grăi Manliu.

— Numai dacă se poate realiza, adăugă Laurian.

— De ce să nu se poată realiza? întîmpină Burghelea. Nu e ministrul, ci profesorul Maiorescu cel ce face invitațiunile pentru o întîlnire colegială, la care vine cine se interesează și pleacă fiecare cînd vrea.

— Văd însă că sunt aici și persoane care nu fac parte din corpul didactic, replică Laurian.

— Sunt oameni care se interesează de cestiunile de învățămînt, îi răspunse Burghelea.

— Cine e, abunăoară, tînărul înalt cu care stă Maiorescu lîngă bibliotecă de vorbă? întrebă Manliu.

Burghelea se întoarse și-și puse ochelarii.

— A! zise. Acolo e Iorgu Armaș, întors abia de cîteva luni de la studii, răspunse el.

Pe cînd acestea se petreceau într-un colț al salonului, Maiorescu își dedea silința să-l convingă pe Iorgu că cea mai frumoasă dintre toate carierele e în societatea modernă cea de profesor.

— Fără îndoială — îi zise Iorgu — numai însă pentru cel ce are pentru ea cuvenitele aptitudini și în același timp și destulă pregătire. Eu sunt, de exemplu, încîntat cînd văd aici atîția oameni distinși adunați la un loc, dar ei mă intimidează, și dacă ei ar tăcea deodată ca să mă asculte pe mine, m-aș intimida, încît n-aș mai fi în stare să rostesc o singură vorbă.

Maiorescu rîse cu multă poftă și se uită spre bunul său prieten Tecdor Rosetti, care asculta-n altă parte a bibliotecii glumele lui Iacob Negruzzi.

— Curat Toderița! grăi dînsul. Inaugurasem la Iași un șir de conferențe publice. D-l Rosetti Teodor, azi ministrul nostru al Lucrărilor Publice, fost președinte la Curtea de Casațiune, o inteligență în adevăr superioară și om cu cultură întinsă, mai ales economist consumat, a anunțat și el o conferență asupra unei cestiuni economice oarecare. Ne bucuram cu toții de mai nainte prevăzînd un mare succes. Cînd s-a văzut însă pe catedră în fața publicului gata de a-l asculta cu încordată luare-aminte, n-a mai fost în stare să rostească o singură vorbă. Azi ține cuvîntări strălucite în Parlament, cu toate că e ascultat cu aceeași încordare. Aceste sunt greutăți trecătoare: cel ce are ce să spună

găsește totdeauna și forma pentru ca să-și dea gîndurile pe față.

Spuindu-le aceste, el se uita din cînd în cînd spre Tecdor Rosetti, ceea ce făcea și Iorgu, care asculta cu respectuoasă atențiune. Simțind, deci, că despre dînsul vorbesc, Tecdor Rosetti veni la el.

— Tinere — îi zise lui Iorgu, care îi fusese prezentat și lui și pentru care avea simpatii — fii cu ochii în patru, căci sirena aceasta e ademenitoare. Mă rămășesc că iar te ispitește că iei o profesură la Universitate.

Iorgu își făcu complimentul obligat și strînse mîna ce-i fu întinsă.

— Îmi spunea că n-ar fi în stare să rostească în fața auditorului atent o singură vorbă — grăi Maiorescu — și i-am povestit cum ai pățit-o tu cînd cu conferența ce aveai să ții.

Teodor Rosetti rîse cu voie bună.

— Mi s-au spus multe exagerări despre societatea noastră, adăugă Iorgu. Văd acum că, din contra, mă simt foarte bine în mijlocul ei și-mi închipuiesc că încă mai bine m-aș simți în mijlocul profesorilor universitari. Nu mă socotesc însă pe din destul pregătit ca să le fiu coleg.

— Spoieli! numai spoieli! răspunse Tecdor Rosetti. Mai ales la Facultatea de drept, unde d-sa ar avea să te pună, nu avem un singur profesor: sunt numai advocați sau oameni politici, pentru care titlul de profesor e un decor, o recomandațiune. Chiar și cei mai buni dintre dînții, cum sunt Bozianu ori Vasile Boierescu, fac cursuri interesante, dar improvizate, și n-au timp să le facă regulat, și una spun de pe catedră, alta la tribunal ori de pe tribuna Parlamentului. Facultatea noastră de drept e un așezămînt pentru pervertirea tinerimii.

— Tocmai de aceea — stărui Maiorescu — avem să ne dăm silința de a cîștiga pentru Universitatea noastră și oameni care lucrează cu toată inima și-și fac în deplin datoria ca să propage cultul științei.

— Li se fac, Titule, celorlalți urgisiți — întîmpină Teodor Rosetti — și nu le rămîne în cele din urmă

decît ca ori să plece, ori să se dеie pe brazdă și să facă și ei ca ceilalți, ceea ce e și mai comcd, și mai cu folos pentru dînșii. O singură carieră într-adevăr frumoasă există-n țara noastră, cea de judecător, urmă el cu adîncă convingere. Mai ales omul cu independență materială e chiar dator să-și aleagă cariera aceasta.

— Fără îndoială! zise Iorgu încălzindu-se. Îmi dați voie?! Rostul firesc al statului e asigurarea dreptății, și ceea ce noauă, stat de curînd înființat, mai nainte de toate, ne trebuie e dreptatea: dac-o avem pe aceasta, celelalte încetul cu încetul se fac și ele, iar cîtă vreme dreptatea nu e deplin asigurată, statul român nu există, ci e numai în formațiune.

— Foarte bine zis — replică Maiorescu — dar tocmai pentru ca să putem asigura dreptatea avem nevoie de profesori ca d-ta, care cresc tinerimea în cultul dreptății.

— Altarele pentru cultul dreptății sunt tribunalele și curțile de judecată de tot felul, grăi Teodor Rosetti. Eu am fost judecător și-mi pare rău că nu mai sunt. Nu era zi în care nu aveam mulțumirea de a fi făcut dreptate ori încă mai viua mulțumire de a fi făcut peste putință o nedreptate.

— Și nu te făceai urgisit! îi zise Maiorescu-n glumă.

— Ba mă făceam — răspunse Rosetti — dar și respectat. Era destul să se știe că sunt și eu între cei trei, cei cinci, fie chiar și cei șapte judecători, pentru ca atît împricinații, cît și advocații lor să ție seamă de sfințenia forului și să-și pună frîu. Un judecător conștiincios îndrumează spre calea dreptății pe alți zece mai slabi ori cu rele apucături. Ascultă, tinere — urmă el mai stăruitor — mai ales d-ta, care ții să-ți porți grijă de moșie, numai ca judecător poți s-o faci și aceasta. Orișice altă carieră te consumă dacă ții să-ți faci în deplin datoria, încît nu-ți rămîne timp să te mai ocupi și de moșie.

— Aș! strigă Maiorescu. Profesorii noștri de filosofie au cîte șase, numai șase lecțiuni pe săptămînă, pe care și le împart pe trei zile, cîte două ore pe zi. Patru zile pe săptămînă sunt cu desăvîrșire liberi. Eu aș fi foarte

mulțumit dacă profesorul universitar ar face și el șase lecțiuni pe săptămînă.

— Titule! nu ești de bună-credință, îi zise Teodor Rosetti tot mai în glumă. Vorba nu e cîte, ci ce fel de lecțiuni fac profesorii. Profesorii tăi sunt [nu] numai profesori, [ci și] oameni pentru care profesura e o ocupațiune secundară și care fac lecțiuni de mîntuială. Eu am vorbit de oameni care-și fac în deplin datoria. Judecătorul își face în deplin datoria în cele cîteva ceasuri pe care le petrece în ședință și în camera de chibzuire. Sunt rare de tot procesele pe care e nevoit să le studieze în toate amănuntele lor. Aceasta e treaba pe care o fac advocații dacă sunt conștiincioși. Profesorul, dacă ține să-și facă în deplin datoria, are să studieze zi și noapte pentru ca să se ție în curent cu știința și să-și poată face cursul cu deplin folos pentru auditoriul său. Acesta e, tinere, adevărul! adăugă adresîndu-se iar la Iorgu.

— Nu mai încape nici o discuțiune, îi răspunse acesta. Dă fiecare țării sale ceea ce e în stare să-i deie, ce nu trece peste puterile lui, și e mai ușor să fii un bun judecător decît un slab profesor.

VI

— Cu lapte ori cu rom?! întrebă d-na Grădeanu, turnînd ceaiul în cești.

— Îl luăm de obicei cu lapte, răspunse cocoana Elena.

— Romul e de cea mai bună calitate, un adevărat „Jamaica", stărui stăpîna casei, întorcîndu-se spre Iorgu.

— Nu mă-ndoiesc că și laptele e de cea mai bună calitate, grăi Iorgu zîmbind. Bucșana noastră dă lapte mai puțin, dar mai bun decît vacile din Alpi.

— Eu n-am prea găsit aici lapte tot atît de bun ca cel din Bavaria, întîmpină cocoana Elena. Chiar și la Paris laptele e foarte bun.

— Eu am făcut aceeași constatare, adăugă d-na Grădeanu. Nici la București, nici la țară laptele nu e

atît de bun ca la Viena, de exemplu, unde cafeaua cu lapte e delicioasă.

— Foarte firește — zise Iorgu — pentru că în străinătate, și mai ales la Viena, nu vi s-a servit niciodată lapte adevărat. Lăptarii de acolo păstrează laptele de seară la răcoare, și dimineața, mai nainte de a pleca cu el în oraș, îl împart în doauă, chiar și în trei calități. D-voastre cunoașteți numai prima calitate, cel de deasupra. Cel de la fund, care se vinde mai ieftin, e de tot subțire. Vacile noastre, dacă ar fi bine îngrijite și rațional hrănite, ar da lapte de prima calitate.

— Domnul procuror nu-și uită gospodăria — grăi d-na Grădeanu — ci-și dă mereu slăbiciunea pe față.

— Mai mult gospodar decît procuror, întîmpină Iorgu.

— Stau și eu pe gînduri — grăi cocoana Elena — și mă-ntreb dacă bine a făcut de s-a încurcat pe la tribunal, unde are de lucru cu fel de fel de oameni.

— Greșești, iubita mea, zise d-na Grădeanu; orișicare om trebuie să poarte o sarcină.

— Mai sarcină decît administraiea unei moșii! replică cocoana Elena.

— Cînd moșia e a ta, nu e sarcină, răspunse d-na Grădeanu uitîndu-se spre ușă cum te uiți cînd aștepți pe cineva și-ncepi a te teme că n-o să mai vie. Sarcină e cînd știi că ești dator că la o anumită oră să fii neapărat undeva și să faci ceva, că porți o răspundere de care nu poți să scapi cu minciuna. Cînd e vorba de moșia pe care o stăpînești tu însuți, și mai faci, și mai lași. Aceasta le frînge boierilor noștri capul. Fiindcă știu că n-are nimeni să le ceară socoteală despre ceea ce fac ori nu fac, umblă de ici pînă colo și se pomenesc în cele din urmă unde nici cu gîndul nu s-au gîndit. Dați-mi voie să mă leg de vorba cu cele trei calități de lapte, urmă uitîndu-se iar spre ușă. La noi e o singură calitate de lapte, o amestecătură din toate trei felurile. Tot așa e și societatea noastră. cei de sus se află fie la fund, fie la mijloc, arareori deasupra, iar cei ce-ar trebui să rămîie la fund îi găsești pretutindeni, încît nu poți să știi unde-ți ies în cale, ca să te-ncurci cu ei. Pleacă moșierul dimineața, ca să se-ntoarcă seara, dă însă peste

unul ori peste una, se-ncurcă — mai știi cum — și nu se-ntoarce nici mîne, nici poimîne, căci nimeni silă nu poate să-i facă.

Cocoana Elena dete mulțumită din cap, iar Iorgu începu să schimbe fețe.

— Nu-i așa omul care are o dregătorie, urmă d-na Grădeanu. El știe că nu poate să lipsească fără ca să pată rușine și-și păzește treaba. Iar cînd vorbesc de dregătorie, cea mai aleasă e cea de judecător.

Ușa se deschise și feciorul aduse pe tavă biletul multașteptatei.

— Ah! Zoe?! exclamă stăpîna casei. Credeam că nu s-a întors încă la București.

Spunea un neadevăr, căci nu mai departe decît ieri vorbise cu ea.

— Îmi dați voie s-o poftesc? urmă.

— Mă bucur că am s-o văd, răspunse cocoana Elena, înfigîndu-se oarecum în scaunul pe care ședea.

Tot un neadevăr spunea și dînsa.

Iorgu s-a mărginit să nu spună adevărul. El se bucura, căci, deși cu vreo trei, aproape patru ani mai mic decît Zoe, în timpul copilăriei sale se jucase cu ea adeseori și foarte bucuros, căci era mai născocitoare decît alți copii.

Singură Zoe spunea adevărul prezentîndu-se așa cum era: femeie de statură mai mult decît mijlocie, dar nu prea înaltă, mlădioasă ca o șerpoaică, cu talia scurtă și bustul nu prea dezvoltat, oacheșă, cu pelița obrajilor întinsă, cu părul negru și cu ochii mari, al cărora alb ieșea luminos la iveală, e a mai era și îmbrăcată în o rochie cenușie, cum ca gușa porumbului, cu o simplitate măiestrită, încît, în ciuda știutelor doauă căsnicii prin care trecuse, părea mai mult fată mare de o rară modestie decît damă care adună cavalerii împregiurul ei.

Intrată, ea îmbrățișă pe stăpîna casei, care o primi parcă de mult n-ar mai fi văzut-o, apoi înaintă cu pași șovăitori și cu mină sfiicioasă spre cocoana Elena și se plecă cu discrețiune în fața ei, fără ca să rostească vreun cuvînt.

Era treaba cocoanei Elenei, ca mai bătrînă, să înceapă și să dea tonul.

Ce putea cocoana Elena să facă aici, în casă străină? Aici nu se puteau da, nici cere explicațiuni cu „de ce?" și „pentru ce?" Îi întinse deci vîrful degetelor.

Zoe luă mîna întreagă și i-o sărută.

Cocoana Elena se ridică puțin și-o sărută pe obraz. Zoe îi întinse și celălalt obraz.

— Ce mai faci, Zce? întrebă cocoana Elena după ce-l sărută și pe acesta.

— Ce poate să facă o femeie trecută la vîrsta mea prin cîte am trecut eu! — răspunse ea — apoi se duse la Iorgu și-i strînse mîna ca unui prieten din copilărie și rudă ce îi era.

Ar fi trebuit să se și mai sărute, dar n-au făcut-o, căci era prea penibilă situațiunea.

— Mă bucur — grăi dînsa — că am ocaziunea să-l felicit pe d-l procuror.

— Să vedem mai nainte — răspunse el — dacă sunt de felicitat ori de plîns.

Doamna Grădeanu, femeie trăită în lume, profită de ocaziune ca să-i scoată din strîmtorarea în care se aflau.

— Tocmai vorbeam, Zoe — zise ea — despre aceasta. D-l Armaș ne spusese că în străinătate nu ni se servește lapte, ci cremă, iar eu am rîs, că-n societatea noastră crema e amestecat-n lapte și numai pe la tribunale și pe la curți de adună ceva mai curat.

— Comparațiunea se potrivește, numai să fie adevărată, grăi Iorgu.

Zoe se așeză.

— E adevărat, îl încredință dînsa zîmbind cu răutate. Vorba e numai că e cremă mai stătută și acrită vărsată peste lapte proaspăt și dulce.

— Cum s-o înțelegem aceasta?! întrebă Iorgu.

— Nici că se poate ceva mai lămurit, îi răspunse Zoe. Așa-zisa cremă a societății noastre sunt mai ales oamenii care n-au ce să facă și, neavînd ce face, iau încetul cu încetul deprinderea de a face și ceea ce nu trebuie să facă, cremă acrită stînd la căldură.

— Vorba mea! o întrerupse d-na Grădeanu. Tocmai spuneam că fiecare trebuie să poarte o sarcină, să știe

că la o anumită oră trebuie neapărat să fie undeva și să facă ceva.

— Aș! întîmpină Zoe. Aceasta e pentru cei ce sunt nevoiți să se ducă și să facă. Cei ce nu sunt nevoiți se duc și fac numai cînd aceasta nu-i supără. Eu vorbesc din pățite! Alfons, al doilea soț al meu — urmă ea apăsînd asupra vorbelor — era om așezat, în adevăr distins, trecut acum de treizeci și șapte de ani și consilier la Curtea de Apel. Mă măritasem după el tocmai pentru că o pățisem cu Radu, cel dintîi, care era cu numai doi ani mai în vîrstă decît mine și se lega de toate guvernantele, de toate cusătoresele, ba pînă chiar și de servitoarele din casa noastră. N-avea omul altă treabă.

— Biata de fată! suspină cocoana Elena, dîndu-și slăbiciunea pe față.

— Mai bine n-am nimerit-o nici cu Alfons, urmă Zoe încurajată. Să mă credeți că nu exagerez cînd vă spun că mi se-ntîmpla să uit că sunt măritată. Își petrecea toată viața la club, de unde se întorcea de obicei prin revărsatul zorilor de zi. Juca omul cărți și nu pierdea, ba de cele mai multe ori cîștiga, dar era mereu buimac și ursuz și eu trăiam singură, singură mă duceam la teatru, singură la concerte, singură la serate, ba se-ntîmpla că eram invitați, îl așteptam ceasuri întregi gătită și-n cele din urmă tot singură plecam și născoceam te miri ce minciună ca să-l scuz pe el. Bine! iubita mea — urmă întorîndu-se spre d-na Grădeanu — d-ta știi că toate aceste sunt adevărate și că omul acela purta o sarcină, trebuia neapărat să fie la o anumită oră undeva și să facă ceva. Cînd se scula însă pe la unsprezece, începea să se scarpine în cap și să certe feciorul, care nu-i făcea nimic pe plac. Ce treabă mai putea el să facă la curte dacă se ducea?! Foarte adeseori însă nu se mai ducea, și aud acum, că s-a și retras, ori a fost nevoit să se retragă. Puțin îi pasă dealtminteri, căci arenzile îi curg și taie și cupoane de la bonurile domeniale cu zece la sută. E ori nu înăcrită cremă?!

Cocoana Elena nu mai zicea nimic, dar era răpusă, înduioșată.

— Acestea sunt excepțiuni regretabile, grăi Iorgu.

— Regretabile cu atît mai vîrtos cu cît excepțiunile sunt regulă, replică Zoe, ajunsă la largul ei. Cărți nu joacă, ce-i drept, orișicare, dar — nu sunt între noi fete mari — încurcați cu femei găsești la tot pasul, încît nu mai știi care toacă și care e tocat. Pretutindeni, prin biurouri ministeriale, pe la tribunale și pe la curți, pe la Cameră și pe la Senat, pe la comandamentele militare, mai ales pe acolo, ele intră și ies, și ceea ce ți se pare peste putință se face de dragul unei perechi de ochi frumoși, căci cel mai brutal cavaler e și el galant față cu femeia care nu-i este soție.

— Unul la zece, o întrerupse Iorgu.

— Chiar la doauăzeci, dacă vrei — continuă Zoe — dar acela unu hotărește. Cîte afaceri se rezolvă, cîte procese se cîștigă, cîți se căpătuiesc, cîte înaintări se fac, cîte mușamale se întind pe urma unor asemenea interveniri!

— Și cîți oameni se ruinează! adăugă d-na Grădeanu.

— Cîte case se sparg! adăugă și cocoana Elena.

— Unu la douăzeci, am zis. Una la treizeci, zic, fiind vorba de ele. Aceea una dă nota societății: o vezi mereu și pretutindeni și-o auzi vorbind despre toți și despre toate-n felul ei, căci ea se ține deasupra numai făcînd să se creadă că toate sunt ca dînsa, dacă nu chiar mai și mai, și toți sunt ca cei ce intră-n voile ei. Reputațiunea e o țesătură de minciuni: orișicît de cumsecade ai fi, simți că lumea te socotește fie deopotrivă cu cei ce sunt, fie prost, fie prea fățarnic și viclean, încît știi să-ți ascunzi păcatele. E destul să te ridici cîtuși de puțin deasupra mulțimii pentru ca toți și toate să tăbărască asupra ta și să te grăiască de rău și să te coboare — dacă se poate — chiar mai jos decît dînșii.

Cocoana Elena dete din cap, iar d-na Grădeanu se uită cu drag la favorita ei.

— Nu e — adăugă Zoe — nici cremă, nici lapte proaspăt, ci lapte bătut, în care toate sunt amestecate de-a valma.

Iorgu nu putea decît să zîmbească. Ascultase cu multă plăcere cele spuse de fără-ndoială deșteapta lui prietenă din copilărie, dar, judecînd după puținii oameni

cu care venise în atingere după întoarcerea sa în țară, cu totul altfel vedea el lucrurile.

— Atît de tînără și atît de pesimistă! exclamă el. Prea le vezi toate negru-n mai negru.

— Nu, răspunse ea. Le văd numai fără de ochelari iar cît pentru tinereță, o femeie care a avut doi bărbați unul după altul și e băgată-n toate cronicile scandaloase fără ca să știe cum a ajuns în ele nu mai poate să fie pusă în rîndul celor prea tinere. Dealtminteri, urmă ea după o pauză, eu nu vi le-am spus nici cu răutate, nici ca să mă plîng, ci numai fiindcă era vorba de cremă și de lapte proaspăt.

— Pare-mi-se c-ai luat drept cremă ceea ce rămîne la fund, întîmpină Iorgu.

Zoe se uită pe furiș la cocoana Elena, care era învederat de altă părere.

— Nu mă zgîndări, Iorgule, că țip! grăi dînsa mai îndrăzneață. Coconul Fănică Belu, unul dintre ginerii lui Barbu-vodă Știrbei, e fără doar și poate om din cea mai înaltă elită. Nu știu dacă îți sunt ori nu cunoscute exemplele pe care le dă. Destul că domnița s-a divorțat. Plagino, alt ginere al lui Barbu-vodă Știrbei, s-ancurcat cu o guvernantă, cu care trăiește la Marsilia. Divorț! Al treilea ginere, generalul Florescu, s-a divorțat și el, nu mai cerceta de ce. Domnița Natalia, fiica lui Grigore-vodă Ghica, a fugit cu ofițerul austriac care a omorît în duel pe bașboierul Balș, soțul ei. Elena-doamna a adoptat doi copii născuți de Obrenovicioaia din adulter. Aceasta nu e cremă? Să-ți mai vorbesc de coconul Mihalache, marele Kogălniceanu, care e divorțat, de Vasile Bcerescu, celebrul profesor și om politic, care e și el divorțat, de Gună Vernescu, pcdoaba baroului, care a despărțit pe soția unui negustător de bărbatul ei, de Grădișteanca cea frumoasă, de Biseta, fiica marelui Rosettache. Mai vrei? Nu-ți sunt destule exemple pentru începători, destule scuze pentru cei mai mărunți?!

— E în adevăr urît! exclamă cocoana Elena, mirată de îndemînătăcia cu care Zoe știa să le înșire.

Iorgu, care nu le știuse aceste, era cuprins de temerea că dînsa, urmînd înainte, are să-i vorbească și despre oameni pe care îi punea sus în gîndul lui.

— Destul! zise dar. Mă dau învins. Sunt păcatele epocei de tranziție.

— Nu știu dacă de la rău spre bine ori spre mai rău, grăi dînsa. Una tot am să vă mai spun. De cîtva timp se vorbește cu multă stăruință că Vasilie Alecsandri, marele nostru poet, prietenul lui Cuza-vodă, al Elisabetei-doamnei, și al tuturor oamenilor mari din țara aceasta, acum flăcău de șasezeci de ani aproape, are de gînd să se-nsoare ori poate că s-a și însurat. Știți cu cine? Cu o țărancă, cu care a avut un copil, o fată acum trecută, precum se zice, de doisprezece ani.

— Foarte bine face, grăi Iorgu înviorat. Tot astfel marele poet german Goethe a luat în căsătorie pe servitoarea sa, care îi născuse un băiat.

Zoe îl luă cum pisica ia șoarecele, pe care-l ține în ghearele ei cele ascuțite.

— Care e, mă rog, fapta bună? îl întrebă ea. A născut ea copilul acela fără ca să fi luat și el parte la acest act firesc? Răspunde deslușit?

Iorgu stete cîtva timp pe gînduri. Nu erau, ce-i drept, fete mari de față, dar se afla acolo mama lui, pentru el îndeosebi mai mult decît fată mare, și-i era greu să vorbească.

— Știu ce vrei să zici, grăi dînsul măsurîndu-și vorbele. E foarte adevărat că nu-i este iertat bărbatului să aibă copii decît cu soția sa, în cel mai rău caz cu o femeie pe care e gata s-o ia în căsătorie, iar aceasta are s-o facă mai nainte de a se fi născut copilul lui. Tot mai bine e însă mai tîrziu decît nicicdată!

— Mai bine, dar tot foarte rău, de tot rău! zise cocoana Elena apăsînd asupra vorbelor. Goethe al tău a fost un păcătos.

— Dacă nu i-a fost rușine să se-ncurce cu servitoarea lui — adăugă Zoe — era om care nu se-njosea luînd-o-n căsătorie. El însuși a mărturisit-o aceasta De ce să nu facă ca dînsul și alții, asupra cărora nu sunt îndreptate privirile tuturora?!

— Eu ți-am spus că mă dau învins, grăi Iorgu.

— Eu sunt atît de proastă — grăi Alina — și nu pot să-mi dau seama ce aveați să faceți timp atît de îndelungat la moșie.

— Sunt noauă zile, numai noauă zile de cînd am plecat, răspunse Iorgu. Am avut atîtea de făcut, încît mi-e parcă nici n-am stat acolo.

— Tocmai aceasta e, întîmpină dînsa. Acum, în noiemvrie, sămănăturile de toamnă sunt făcute. Ce mai era de făcut?

— Ce nu mai era, domnișoară! exclamă dînsul. Chiar și dacă n-ar fi făcute toate sămănăturile, are să le facă administratorul, căci la aceasta se pricepe și el destul de bine; sunt însă altele la care oamenii de aici nu se pricep și care numai sub conducerea mea se pot face cumsecade. Toată vara am lucrat la împărțirea pămîntului după calitățile lui, la croirea drumurilor și la construirea mulțumii de podiști de care e pe moșie neapărată nevoie. Acum e timpul pentru plantațiuni și pentru curățirea pomilor de uscături și de ramuri prisositoare, lucruri la care oamenii nu se pricep deloc.

Alina se uită cuprinsă de nedumerire în ochii lui cei frumoși.

— Se cere și pentru aceasta o pricepere deosebită? întrebă dînsa.

— Domnișoară — grăi dînsul — cum vrei mai bucuros să te tai la deget: cu un cuțit bine ascuțit ori cu un ferestrău?

— Foarte firește cu cuțitul, căci rana se vindecă mai ușor, răspunse ea.

— Ei bine! urmă el. Pomul vrea și el să-i tai răni care se vindecă ușor. Unele crăci au să fie tăiate cu ferestrăul, altele cu toporul, iar altele cu foarfecile, și toate trei aceste unelte au să fie bine ascuțite. Oamenii noștri rup crăcile uscate fiindcă le vine mai la-ndemînă așa, taie cu ferestrăul crăci unde tăierea se face mai bine cu un topor bine ascuțit ori chiar cu foarfecile, lasă crăci ori ramuri care se încalecă și taie crăci ori ramuri care au destulă lumină ori nu sunt de prisos.

— Am înțeles! exclamă Alina înviorată. Toate atîrnă de la poziținea crăcilor.. Ai să dai pomului o anumită formă, un fel de fizionomie potrivită cu felul lui de a crește. Trebuie să fie foarte interesant. Mi-ar face și mie plăcere să conduc asemenea lucrare. E ceva și pentru femei!

El se uită cu drag la copilă.

— Desigur că e interesant. Desigur că e și pentru femei! zise.

— E parcă pomul răsuflă mai ușor și vîntul îi scutură ramurile a recunoștință, adăogă dînsa.

— Foarte adevărat! șopti el. Sunt pe moșie sute, sunt mii de asemenea pomi părăginiți, meri, peri, gutui nuci, pruni, care acum toți răsuflă mai ușor și, drept recunoștință, au să înflorească la primăvară mai frumos și să dea toamna viitoare rod mai îmbelșugat.

— Ce mulțumire! ce fericire! exclamă Alina, care vedea în gîndul ei florile primăverii.

— Sunt apoi mulți pomi care s-au uscat și sunt prea bătrîni, urmă dînsul. Aceștia au să fie înlocuiți cu soiuri bune și potrivite cu clima și cu localitatea. Oamenii noștri nu știu nici să aleagă, nici să sape gropile, nici să planteze.

— Îmi închipuiesc ce vrei să zici — grăbi dînsa — rădăcină bine dezvoltată, trunchi drept cu coaja groasă și nevătămată, coroană bine începută...

— Întocmai! o întrerupse el. Se vede c-ai învățat botanică.

— Nu e cestiune de botanică, răspunse ea. Ce botanică mai învățăm și noi?! Bunul-simț ți-e destul ca să le știi aceste.

— Ei bine! acest bun-sîmț le lipsește celor mai mulți: plantează pomi care nu se prind ori tînjesc numai și nu-și dau seamă că pierd recolta unui an ori chiar a unui șir de ani. Nu țin apoi seamă de creșterea pomilor, și ori îi plantează prea deși, încît după cîțiva ani se împedecă unii pe alții în dezvoltare, lipsindu-se între dînșii de aer și de lumină, ori îi pun prea rari și nu numai pierd o mulțime de loc, dar mai sunt și prea expuși la vînturi. Gropile și le sapă apoi de obicei prea mici și mai ales prea puțin adînci, încît puietul nu

rezistă la secetă, cum rezistă la groapa adîncă, în al cărei fund se adună o rezervă de umezeală.

— Iacă un lucru la care nu m-aș fi gîndit nicicdată! exclamă dînsa. Așa e: dacă groapa e adîncă, apa de ploaie adunată în ea nu se evaporează, căci e mult pămînt deasupra ei.

— Ba mai e și alt folos, adăugă dînsul. În timp de secetă rădăcinile însetate de umezeală cresc mai spre fund. De aceea are să fie făcută și pentru grîu arătura mai adîncă decît ar cere-o rădăcinile grîului, care se întind mai la suprafață!

— Da! e foarte adevărat.

— Domnișoară — urmă el încălzindu-se — fiindcă nu-și dau seamă despre aceasta, oamenii nu știu să tundă rădăcinile și mai ales așa-zisele mustăți ale lor, și plantează prea adînc. Neavînd rădăcinile destul aer și destulă lumină...

—'Au ele nevoie de aer și de lumină? îl întrerupse ea.

— Desigur că au! îi răspunse el. Fără de aer și fără lumină nu e nici un fel de vegetațiune cu putință. De aceea afînăm pămîntul, tundem rădăcinile și plantăm la suprafață, ca de la vîrfurile rădăcinilor tunse să se producă așa-zise adventive, care se înfig spre fund. Plantînd prea adînc, rădăcinile încetul cu încetul putrezesc și pomul se usucă. În cel mai bun caz se ivesc rădăcini noauă mai la suprafață și pomul rămîne oarecum ofticos. Pomul transplantat în mai multe rînduri în mod rațional, din contra, se nobilează, crește mai frumos și dă fructe mai gustoase.

— Ce frumos! grăi dînsa. E atît de plăcut a sta de vorbă cu d-ta! Eu învăț atît de multe.

— Pentru că ești d-ta cum ești! răspunse el și-i luă mîna în amîndoauă mînile lui. Le vezi atît de frumoase toate.

— Nu! D-ta le spui frumos — replică dînsa — și mi-e parcă văd cum te bucuri cînd le faci și cum ai să te bucuri cînd le vei vedea crescînd și înflorind. Eu aș alerga toată ziua ca o smintită de ici pînă colo și nu m-aș mai sătura să fac pe ici, pe colo cîte ceva. D-ta ești atît de fericit că poți să le faci toate, urmă ea, cuprinsă de adîncă întristare.

Întristarea trecu de la ea la el.

Da! Şi el s-ar fi bucurat, mult s-ar fi bucurat dacă ar fi putut s-o poarte de ici pînă colo, ca să i le arate toate, şi s-o vadă bucurîndu-se cum în gîndul lui numai dînsa se ştia bucura. Se vedea pe sine însuşi cutrierînd cu dînsa ţarinile, livezile, dealurile cu vii şi pădure. Ar fi fost o mare nedreptate ca el să fie nevoit a se lipsi de mulţumirea aceasta.

El îşi ridică cu îndărătnicie capul.

— Ai să vii, domnişoară — îi zice cu toată hotărîrea — la primăvară, cînd toate au să fie-n floare.

Ea dete din cap şi începu să rîdă nervos, de nu mai ştiai dacă rîde ori plînge.

— Nu se poate, îi răspunse.

— Ai să vezi că se poate! o-ncredinţă el.

— Da! grăi dînsa. Cu el m-aş duce şi m-ar lăsa şi mama, cu d-ta însă nu!

Iorgu se uită lung şi oarecum sperios la ea.

— Cu cine cu el? întrebă oprindu-şi răsuflarea, şi picături de sudori reci se iviră pe fruntea lui netedă şi lată.

— Asta-i! răspunse iar dînsa. Parcă nu ştii şi d-ta?! Nu doară că cine ştie ce, dar lumea ce-ar zice dac-ar afla că m-am plimbat cu d-ta pe la moşie? Cu el, asta e cu totul altăceva! El însă de atîta timp n-a mai dat pe la noi. Se vede că e supărat, adăugă cu oarecare nepăsare.

— Şi-ţi pare rău? întrebă el iar uitîndu-se cu ochi scrutători în faţa ei.

Alina se uită şi ea în faţa lui cu o îndrăzneală care pe dînsul îl punea în uimire.

— Şi dac-aş zice eu că nu, m-ai crede d-ta? grăi dînsa foarte serioasă. Ţi-ai face d-ta o bună părere despre mine? D-le Armaş — urmă schimbînd tonul — eu nu ştiu ce-ţi vei fi închipuit d-ta. Vorba era să vă mutaţi de Sf. Dumitru. Nu v-aţi mutat. O să vă mutaţi, poate, de Sf. Gheorghe, ori de Sf. Dumitru viitor, odată neapărat, şi atunci o să ne vedem mai rar, dacă ne vom mai fi văzînd. Mi-ar şedea mie bine să zic atunci că nu-mi aduc cu plăcere aminte de oarele pe care le-am petrecut împreună şi că nu-mi pasă, nu-mi pare

rău că numai rar de tot ne mai vedem?! Fără îndoială că nu!

El iar luă mîna ei în amîndouă mînile lui.

— O să ne vedem, domnișoară, căci oarele pe care le petrecem împreună îmi sunt mie chiar mai plăcute decît d-tale, grăi dînsul.

Alina iar rîse de nu mai știai dacă rîde ori plînge.

— Așa zicea și el — grăi — și, uite, nu-i așa! Să nu te superi, urmă, după o mică pauză, iar serioasă. E mare deosebire între d-ta și el. Cînd el venea, îl aștepta și mama și stătea cu noi, rîdea cu noi, se amesteca în certurile noastre și li se părea tuturora lucru de sinențeles dacă el venea ori pleca, ori mă vedea ieșind cu el. Cînd d-ta vii și stai, toți își fac fel de fel de-nchipuiri și d-ta știi mai bine decît orișicine că n-au de ce. Ce-ar fi dacă s-ar afla că, fie chiar și însoțită de mama, m-aș duce să văd cele făcute de d-ta la Valea-Boului?! Suntem — adăugă ea — din doauă lumi care se dușmănesc între ele! Eu, fată proastă cum sunt nu-mi fac inimă rea și mă bucur de ziua de astăzi, dar mă împac cu gîndul că mîne o să fie altfel.

Iorgu Armaș se ridică în picioare și începu să se plimbe prin casă.

— Nu, domnișoară — zise — nu suntem din cele doauă lumi care se dușmănesc între ele: suntem o lume pentru sine!

VIII

— Să-i iei pe toți unul după altul și să-i bați la spete! strigă coconul Alecu, bineștiutul maior Catargiu. De cînd au simțit că Austria se apropie de Germania lui Bismarck, toți au intrat în slujba nemților.

Deoarece coconul Alecu vorbea totdeauna în gura mare, încît răsunau saloanele clubului, mai mulți dintre cei de față porniră spre el.

— De cine e vorba? întrebă Costică Boerescu, fratele ministrului.

— De cine să fie?! îi zise Orăscu, profesorul universitar și arhitectul Palatului Universității. De junimiști.

— Toți — repetă coconul Alecu — începînd de la Petrache Carp, „Excelența", cum îi zic ei, și de la Teodor Rosetti, care s-a lepădat de cumnatul său, marele voievod Cuza, pînă la Maiorescu și la cel din urmă Pogor.

— Cam așa e, stărui Orăscu; mai mulți nemți decît români!

— Cosmopoliți li se zice, adăugă Costică Boerescu.

Coconul Iancu Talpă era supărat. Lasă că „Maiorul", rudă apropiată a regelui Milan, era și nepot al lui Lascar Catargiu și al marelui Barbu Catargiu și lumea ținea seamă de spusele lui, dar mai erau și ceilalți doi, unul frate, iar altul om de-ncredere al unui ministru, semne că guvernul se clatină, ceea ce nu-i venea deloc la socoteală.

— Cocoane Alecule — grăi dînsul — dac-ar fi cum zici, coconul Lascar nu i-ar fi luat în ministeriul său.

— Coconul Lascar nu face politică, ci gospodărie, răspunse Maiorul. Ce vreți adecă?! Bosniacii și herțegovinenii s-au răsculat așa, numai de capul lor? A pus Ignatieff fitilul. La primăvară se pune și principele Milan în fruntea oștirii sîrbești, iar Nichita din Muntenegru nu se lasă nici el mai prejos. La vară se răscoală bulgarii, iar grecii stau de mult gata. D-ta știi cine e cel ce ți le spune aceste! Se deschide, domnule, chestiunea orientală, și n-o să rămînem noi singuri la o parte. M-ai înțeles? n-o să rămînem pentru că așa vreau nemții.

Ceilalți deteră din cap, ca oameni de aceeași părere.

— Mă iartă, Maiorule, întîmpină coconul Iancu. Eu nu mă prea pricep la politică mare. Judecînd însă cu mintea mea de om cu rost, nu înțeleg de ce adecă am avea să ne amestecăm și noi în gîlceava aceasta. Ne supără pe noi turcii? Se amestecă ei în treburile noastre? Mai pot ei să ne facă vreun rău? Cu totul altfel Rusia, care e puternică. Eu cred că tot au oarecare dreptate cei ce zic — ca junimiștii — că coadă de topor n-avem să ne facem. Dar nici n-avem noi armată ca să intrăm cu ea în război.

— Auzi om, auzi senator care zice că n-avem armată! strigă Maiorul, și ochii lui se opriră asupra generalului Florescu, președintele Camerei, care stătea la o parte

de vorbă cu cîțiva dintre credincioșii săi. Generale! urmă dînsul. E aici cineva care zice că n-avem armată.

Generalul, spelcuit ca totdeauna, cu barba-n cioc, cu mustața acum căruntă-n spic, și tacticos, se apropie de dînșii.

— Armată? iubite amice, grăi dînsul îndreptîndu-se spre d-l Talpă. Armată e țara întreagă. Eu sunt militar, și ca militar îți vorbesc. Amicul meu Vasilie Alecsandri, poetul, zice că românul e născut poet. Eu zic eă el e născut oștean. Dorobanțul nostru, domnule, e cel mai bun soldat: dă-i căciula în cap și pușca-n mînă și ieși la război cu el. Dacă n-am avea alte cuvinte de a intra în războiul care după toate semnele e apropiat, trebuie să intrăm pentru ca lumea să afle că are să ne respecteze și să ție seamă de noi.

Cellalt general, bătrînul Christian Tell, fostul ministru de Culte mai nainte de Maiorescu, clătina, ca totdeauna, din cap, parc-ar fi voit să zică: „Nu și nu!"

— Așa este! grăi dar, ca lumea să-i știe gîndul.

Ccconul Iancu Talpă, simțind c-a intrat fără de veste în tabăra celor ce vor să-i răstoarne pe junimiști, de care avea oarecare slăbiciune, se dete învins, ca să curme vorba și să scape așa mai pe nesimțite.

Zărind la capătul salonului de alături pe nepotul său Iorgu stînd de vorbă cu pictorul Verussi, o „caracudă" junimistă, care se pricepea la toate, o luă cu pași rari spre el.

Verussi îi vorbea lui Iorgu despre noua biserică, cu hramul Sf. Nicolae, de la Buzău, pe care o zugrăvește un tînăr cu foarte interesante apucături artistice.

— Se ține strîns de tipicul oriental în ceea ce privește sfinții, iconar adevărat — zise el — dar așază culorile cu multă armonie și are mult simțămînt pentru natură.

Iorgu-și aduse aminte de valea cea frumoasă, de gîște, de gînsac și de păstorița cea jertvită.

— Cum îl cheamă? întrebă dînsul.

Verussi stete puțin pe gînduri.

— Uite! Păcatele mele! — zise — nu-mi aduc în clipa aceasta aminte, dar știu.

— Ai auzit, Iorgule? — grăi d-l Talpă — aici se vorbește de război apropiat.

Iorgu se-ntoarse supărat spre el.

„Cine l-a mai pus să vie tocmai acum?!" își zise, dar nu-i rămase decît să i-l prezente lui Verussi pe unchiul său.

— Manevre politice — grăi Verussi — pregătiri pentru răsturnarea junimiștilor, care le stau în gît. Teamă mi-e însă că fac jocul roșiilor, care stau la pîndă. Dacă nici acum, în ajun de război, nu sunt uniți conservatorii nu-i rămîne domnului decît să-i cheme pe roșii, care sunt mai îndrăzneți și buni pentru orișice.

— Care va să zică război are să fie? întrebă d-l Talpă.

— Aceasta e părerea generală, răspunse Verussi.

— Aici, cel puțin, pe cît am auzit seara aceasta, adăugă Iorgu.

— Noi, junimiștii — urmă Verussi dîndu-și importanță cuvenită — ne vom pune însă toată greutatea ca România să rămîie neutrală. Dacă Turcia iese învingătoare stăm bine cu ea, iar dacă ea iese învinsă, era de prisos intrarea noastră în război.

Iorgu, urmașul vitejilor Armași, clătină ca generalul Tell din cap, dar fără ca să și zică și: „Așa este!"

— Și independența?! întrebă el.

— O avem, răspunse Verussi. Primul act de independență l-am săvîrșit încheind convențiunea comercială cu Austria. Turcia n-a putut că ne împedece. Vom încheia și altele. Noi toate fără vărsare de sînge le-am cîștigat pîn-acum; tot fără vărsare de sînge avem să le cîștigăm și celelalte.

Iorgu, deși avea multe simpatii pentru junimiști, venea din Germania, unde spiritul războinic era covîrșitor.

— Demnitatea națională cere ca independența să fie cîștigată cu arma în mînă! zise el.

— Palavre, grăi d-l Talpă. Ușile deschise n-au să fie sparte. Pe armă pui mîna cînd cineva-ți stă în drum și nu te lasă să mergi înainte ori cînd ești jignit în orișice

fel. D-l Verussi are toată dreptatea: pe noi nu ne supără nimeni, iar socoteala pe care sîrbii, muntenegrenii și bulgarii vor fi avînd-o cu turcii nu ne privește. Noi ne căutăm de treburile noastre. Dar așa sunt coconașii aceștia, care n-au să meargă la război, războinici mare minune!

Verussi era și el de părerea aceasta și nu-și putu stăpîni zîmbetul de satisfacțiune.

Iorgu se simțea jignit.

— De unde ai scos-o că n-am să merg și eu la război?! întîmpină el.

— Poftim! răspunse d-l Talpă. Chiar și dacă n-ai fi procuror ești scutit ca singur fiu al unei văduve.

— Haid', să zicem că ai dreptate, că scutirea se întinde și asupra celor de seama mea chiar și pentru timpul de război, grăi Iorgu. Dreptul de a mă duce nu mi-l poate lua nimeni, și viața mea toată mi-aș face mustrări și mi-ar fi rușine de mine însumi dacă m-aș uita cum se duc alții și eu aș rămînea acasă.

— Foarte adevărat, zise Verussi; dar tocmai de aceea e lucru neiertat să ne avîntăm în război fără ca să fim nevoiți.

— Ai tu — adăugă d-l Talpă — să lași în părăsire lucrurile pe care le-ai început pe moșia ta și să părăsești pe mama ta cea plăpîndă? De ce? Așa, numai de dragul vitejiei?

— Dacă trebuie! strigă Iorgu.

— Dar vorba e tocmai că nu trebuie! strigă și Verussi. Nu avem noi românii nevoie să cerem unii de la alții asemenea jertve.

— Auzi d-ta vorbă! strigă și d-l Talpă. Am să-l văd eu pe nepotul meu Iorgu Armaș plecînd cu rania în spinare peste Dunăre...

—'Asta nu! îl întrerupse Iorgu. Eu am calul meu la grajd, cal bun, nene, și n-am decît să intru la călărași, pentru ca după cîteva luni să ies ofițer de rezervă. Și am s-o și fac aceasta, dacă nu chiar mîne ori poimîne, zilele aceste. Bărbatul adevărat trebuie să fie pe lîngă toate celelalte și oștean.

— Poftim! grăi Zoe intrînd furtunatec în salon și puse pe masă un teanc de fotografii, unele mai mari, altele mai mici. O colecțiune întreagă, multe și frumoase, tot una și una. Iar comentariile vi le dau — la cerere.

Cocoana Anica, stăpîna casei, și d-na Grădeanu, geloasa ei prietenă, grăbiră la masă, doritoare de a vedea fotografiile și de a cere comentarii.

— Zoe tot Zoe! exclamă d-na Grădeanu.

— Vorba aceea: una-i Zoe! îi răspunse Zoe în glumă.

Cocoana Anica se-ntoarse spre cocoana Elena, care rămăsese șezînd în jeț.

— Ție iar nu ți-e bine, îi zise îngrijată.

— Sunt obosită, grăi aceasta. Tu știi că de cîțiva ani mor mereu în fiecare iarnă, dar primăvara mă înfiripez iar. Vă fericesc pe voi, care luați lucrurile atît de ușor și aveți bucurii atît de ieftine. Nu-i Iorgu om pentru care poți alege: își alege el însuși.

— Nici că e vorba ca noi să-i alegem, răspunse iar Zoe ducîndu-se la ea. Lucrul e cu mult mai complicat. Oamenii ca dînsul aleg, de obicei, pe cea dintîi ce le iese-n cale.

— Se poate. Asta se poate! o-ntrerupse cocoana Elena gîndindu-se la fata proprietăresei.

— Dacă vrei să-l scapi de aceasta, îi scoți alta în cale, urmă Zoe.

Cocoana Elena zîmbi.

— Cel puțin de încercare e bine, zise ea.

— Dacă nu reușește încercarea, faci alta și iar alta, stărui Zoe. Noi alegem aici pe acelea pe care avem să i le scoatem în cale: alegerea și-o face el însuși.

Cocoana Elena se ridică să se ducă la masă, iar Zoe îi duse jețul și-i așeză și un pufuleț la picioare.

— Drumurile de felul acesta se fac cu mare încungiur, urmă apoi. Noi alegem aici după-nfățișare, după vîrstă.

— După educațiune, adăugă cocoana Anica.

— Și după zestre, adăugă și d-na Grădeanu.

— Da, da! urmă Zoe. După poziținea părinților și după legăturile familiale.

— Mai ales după legăturile familiale! stărui cocoana Elena.

— Urmează apoi manevrele pe cîmpul de luptă, urmă iar Zoe, mai în glumă. Suntem în sezon. Eu pun pe nesîmțite o întîlnire pe teren neutral, adecă rog pe d-na X să poftească la un ceai, la o serată, la un bal pe d-na Z, dimpreună cu fiica ei, iar între invitați e și Iorgu. Altă dată mă aflu la teatru ori la concert. Iorgu, care se află și el acolo, vine pe o clipă în loja mea. Eu îl prezent în timpul pauzei unei alte doamne, care se află-n altă lojă cu fiica ei, cu o nepoată ori cu o prietenă. Lăsați-l pe mine, ca să-l port eu pe la toate icoanele, și am ochi buni ca să văd unde se oprește mai bucuros. Buna-cuviință cere să facă vizitele obligate, și mi-e destul să știu unde merge bucuros pentru ca să stărui și să pun în cele din urmă la cale o întîlnire la un ceai dat de mine — la nevoie și mai multe.

— Mult ești măiestră în de-alde-aceste! exclamă d-na Grădeanu. Știi de minune să le potrivești!

— Nici o măiestrie, replică Zoe. Lucrurile se potrivesc ele de ele.

— Perzi însă din vedere că Iorgu a intrat la călărași, interveni cocoana Anica.

— Închipuiește-ți! grăi cocoana Elena. Mi-o mai face și aceasta. N-am dealtminteri ce să-i fac. Așa era și nenorocitul de tatăl său. E o manie familială. Fiindcă se zic Armaș, li s-a înfipt în minte gîndul că trebuie să poarte armă.

— Dar îi și șade bine uniforma, observă cocoana Anica.

— Lui îi șade bine orișice! adăugă d-na Grădeanu. N-ai ce să-i zici!

— Mie îmi vine lucrul acesta ca la comandă, grăi Zoe. În manevrele pe care am să le fac eu, uniforma e o armă neprețuită, căci ochii tuturora, și mai ales ai fetelor, se opresc asupra ei. Orișiunde mă voi ivi alături cu dînsul, toți o să se întrebe: „Cine e militarul care însoțește pe Zoe?"

Cocoana Elena clipi din ochi. O supăra gîndul că lumea o să-l cunoască pe Iorgu al ei ca însoțitor al

Zoei, deși își mai schimbase părerile în ceea ce o privește pe aceasta.

— Uite! iacă și nepoată-mea Dorica! exclamă d-na Grădeanu, care se uita la fotografiile de pe masă. Frumoasă fată, și bună.

Ea o trase pe Zoe la o parte, ca să-i spună ceva în toată taina despre frumoasa Dorică.

Cocoana Elena se uită dupe ele.

— Mie nu-mi place. Ce să-mi fac dacă nu-mi place?! grăi dînsa încet.

— Ce nu-ți place? întrebă cocoana Anica.

— Toată comedia aceasta, răspunse cocoana Elena. Să mi-l ia pe băiat și să-l poarte de ici pînă colo cum își poartă țiganii ursul. Mă supără gîndul că lumea o să-l vadă cu dînsa.

— Boala te face mereu nerăbdătoare și nemulțumită, întîmpină cocoana Anica. Tu vezi că altfel nu se poate. Dacă ții să-l vezi cît mai curînd însurat, ca să-l scapi de păcatele tinerilor care se-ncurcă mai cu una, mai cu alta, n-ai altă cale. Mai ales acum, după ce i-a intrat milităria-n cap, îl iau ofițerii, care sunt cei mai ușurateci oameni, și-l duc pe la chefurile lor.

— Închipuiește-ți — zise iar cocoana Elena — mi-o mai face și aceasta!

— Ai multă dreptate, verișoară. Cît mai curînd însurat. Bărbatul fără femeie e ca și calul fără căpăstru. De ce să te supere gîndul că lumea o să-l vadă mereu cu Zoe? Îi este, la urma urmelor, verișoară, și mai bună călăuză nu-i poți găsi în babilonul acesta de București.

— Prea e plină de toți dracii! șopti cocoana Elena.

— Ei, și?! răspunse cocoana Anica Talpă. Nu cumva te temi c-o să-l scoată din minți? Lasă, că nu prea e cu putință, cu totul altele sînt gîndurile ei, vreunul mai bătrîior și bogat, care-i face toate chefurile și o poartă prin toate capitalele, dară chiar dacă ar fi.... Ea se plecă și-i șopti la ureche: La urma urmelor, tot mai bine cu ea decît cu cine știe ce lipitoare din mahala.

Cocoana Elena se uită supărată la verișoara ei mai mare, dar stete puțin pe gînduri, se mai uită și dete din umeri.

— De! zise rostind vorbele mai în sîlă. Dac-ar fi să alegi între doauă rele, pe cel mai mic îl alegi.

Zoe şi d-na Grădeanu, dumirite, se întoarseră cu fotografia Dorichii, ca să li-o arate şi celorlalte doauă şi să le dumirească şi pe ele făcînd cuvenitele comparaţiuni cu alta şi iar cu alta.

Căci prin comparaţiuni urma să se facă alegerea mai fericitelor dintre care rămînea să-şi aleagă Iorgu Armaş.

X

— Iar la cîrciumă! grăi Şoric, băcanul din piaţă, pe jumătate în glumă, iar pe altă jumătate ca o mustrare. De cîte ori vin să văd ce mai e cu biserica, tot aici vă găsesc.

— Dacă vii totdeauna cînd suntem aici, îi răspunse Emil rîzînd. Lasă că e după-masă, dar aici e mai cald decît în biserică, unde a început să fie cam rece.

— Şi vinul ne mai încălzeşte, adăugă Volcec, zugravul, pe care Emil şi-l adusese de la Bucureşti, ca să-i fie de ajutor.

— Mai bun decît berea noastră din Boemia, adăugă şi Sikora, tîmplarul şi poleitorul, care venise şi el să facă după desemnurile lui Emil tîmpla şi strănile.

Luase de la Olbrich un fel de concediu pe cîteva săptămîni şi trecuseră luni de zile de cînd îşi prelungea mereu concediul.

— Ba nu e bun deloc, întîmpină Emil. Îl beţi voi, care-l băgaţi în burtă de bere, dar pe mine nu mă vedeţi bîndu-l. Nene Anghele — urmă întorcîndu-se spre Şoric — mare păcat ţi-ai făcut îndulcindu-mă cu înfundatul d-tale. Am ajuns ca bărbatul legat cu farmece de nevastă-sa: nu se mai poate uita la altă femeie. Tot aşa sunt şi eu, cu gîndul mereu la înfundatul d-tale.

Anghel Şoric, deşi băcan, negustător cu socoteală şi cu punga strînsă, era om cu multe slăbiciuni, dar cea mai mare dintre slăbiciunile lui erau vinurile lui. Mai ales cu ele-şi făcuse averea, şi n-aveai decît să i le lauzi pentru ca să-l moi, n-aveai decît să-i spui că nu ştie nimeni să gospodărească cu vinurile ca dînsul

pentru ca să ți-l faci prieten. Acum însă el se ținea tare. Se legase omul să zugrăvească biserica de Sf. Nicolae cu cheltuiala lui. Din vorbă în vorbă, Emil îl mai înduplecase să facă și strănile, ca să se potrivească cu tîmpla și cu zugrăveala. Preasfinția-sa episcopul îi făgăduise că o să sfințească el însuși biserica. Ziua de Sf. Nicolae se apropia însă și mai erau multe de făcut.

— Gluma la o parte, zise el. Pe mine mă trec răcorile cînd mă gîndesc că n-o să fie biserica gata de Sf. Nicolae. Rușine ca aceasta n-am mai pățit și-o s-o văd pe fie-iertata mea Niculina toate nopțile-n vis.

Emil se ridică, se duse la el, îl luă frumușel și-l duse la unul din scaunele de la masă.

— Șezi, omule, ici, lîngă mine, îi zise. De ce adecă să nu fie gata? Mai avem unsprezece zile pînă în ajunul sărbătorii: ce nu poate să fie gata în unsprezece zile?

— Toate pot să nu fie gata dacă stați mereu la cîrciumă, îi răspunse băcanul.

Emil i se uită drept în față.

— Nu te uita că mă vezi cu părul vîlvoi, nepeptănat, nespălat, jerpelit, soios și cu tocurile scîlcite, îi zise. Aceste au cîntecul lor. Așa cum mă vezi, sunt om care se ține de vorbă. Eu i-am adus pe d-nii aceștia aici pentru că-i știu oameni care știu să facă lucru bun și frumos. Dacă m-aș teme că n-o să fie gata la timp, nu m-ai găsi aici și nu i-aș lăsa nici pe dînșii să-și piardă timpul. Fii liniștit: doauă-trei zile mai nainte de Sf. Nicolae ți le dăm toate gata.

D-l Anghel Șoric dete din umeri ca omul care aude și nu crede.

— Or fi, poate, celelalte — grăi cam cu jumătate de gură — dar icoana Maicii Domnului, icoana Sf. Nicolae și Arhanghelul Mihail ...

— Le face d-sa! strigă Volcec.

— Știe d-sa cînd și cum! adăugă Sikora.

— Ascultă, stărui Emil. D-ta nu te pricepi numai la vinuri, ci ești om care înțelege și lucruri mai subțiri. Cele trei icoane care te neliniștesc sunt, precum ai văzut, croite gata, după tipic, așa cum scrie la carte. Tata, Dumnezeu să-l ierte, era psalt, dar zugrăvea și icoane, pe care le vindea prin bîlciuri. Știu doar încă

din copilăria mea cum se face o Maică Preacurată, un Sf. Nicolae şi un Arhanghel. Nu e în lumea aceasta arhiereu care să-mi găsească vreun cusur.

Sikora şi Volcec deteră adînc convinşi din cap.

— În biserica aceasta însă aceste trei icoane au rostul lor deosebit, urmă Emil.

— Cum aşa? îl întrerupse băcanul cam îngrijat.

— D-ta zugrăveşti biserica întru vecinica pomenire şi odihna răposatei, grăi Emil.

— Da! aşa este! zise d-l Şoric. Pentru odihna ei sufltească.

— Ei bine! — urmă Emil — Sf. Nicolae e nu numai hramul bisericii, ci totdeodată şi patronul ei.

— Da! zise iar d-l Şoric. Aici venea toate duminicile să se închine, şi de Sf. Nicolae aveam totdeauna praznic la casă.

— Vei înţelege deci — stărui Emil — că Sf. Nicolae are să fie făcut aşa ca ochii celui ce intră în biserică să se oprească asupra lui.

— Se poate aşa ceva? întrebă d-l Şoric nedumerit.

— Fără îndoială că se poate, îl încredinţă Emil. De ce adecă e pictura pictură? Dacă la marginea pădurii e un steag alb, ce vezi d-ta, înainte de toate, cînd te apropii de pădure? Nu steagul cel alb?

— Aşa este! strigă băcanul.

— Îi dau icoanei mai multă lumină, mai multă strălucire, mai multă viaţă, ca să iasă dintre celelalte icoane, îl dumiri Emil. Tot aşa am să fac şi cu Arhanghelul, care e patronul d-tale, şi mai ales cu Maica Preacurată, care-şi ţine copilul în braţe, căci răposata a fost muma copiilor d-tale.

— Da! grăi d-l Anghel Şoric de tot muiat. Nici nu fac numai eu singur lucrul acesta. Copiii iau şi ei parte. N-am cerut-o de la dînşii, dar au stăruit ei, fiecare după puterile lui, şi e şi mai frumos aşa, căci nu mi-a fost numai mie soţie, ci şi lor mamă tot atît de bună.

— Vezi d-ta?! urmă Emil. Pentru ca să le pot da acestor trei icoane cuvenita strălucire, trebuie să le am toate celelalte gata, să stau în uşa bisericii, să mă uit acolo şi să-mi dau seama unde am să mai pun roşu, unde albastru, unde verde, unde galben ori alb, ca să

fur ochii celor ce intră. Senin trebuie să fie împregiurul Maicii Preacurate, încît să rîdă inima celor ce o zăresc din depărtare.

— Dar o să fie toate acestea gata la timp? întrebă d-l Şoric.

— E lucru de cîteva ceasuri azi şi încă cîteva mîne, răspunse Emil.

— Îl face d-l Emil, grăi Volcec.

— Chiar şi mai curînd dacă vrea, adăugă Sikora.

— Băiete! strigă d-l Anghel Şoric întorcîndu-se spre băietul de serviciu.

Îşi scoase carnetul, rupse o foaie din el şi scrise pe ea: „Daţi doauă sticle de-nfundat".

— Uite! îi zise apoi băietului! Du-te cu aceasta la băcănie şi-o dă fiului meu. Dar iute! Te-ai dus şi te-ai întors.

Băiatul plecă.

— Stăi, băiete! Stăi! Adă biletul! strigă iar băcanul.

Luă apoi biletul de la băiat, mai scrise pe el: „NB. Din cele mari". Şi sublinie de doauă ori.

— Haide!

Cînd însă băiatul ajunse la uşă, iar îl chemă înapoi, luă biletul şi-l rupse, apoi scoase altă foaie şi scrise pe ea citeţ: „Daţi patru sticle înfundate din cele mari".

— Dar să nu mai întîrzii, băiete, că te dau în toţi dracii! strigă apoi. Aşa trebuie să vorbeşti cu aceştia dacă e vorba să faci treabă, adăugă întorcîndu-se spre Emil. Precum ziseşi d-ta, lucrul acesta nu-l fac numai eu, ci iau parte şi copiii mei, trei băieţi şi doauă fete, buni băieţi şi bune fete.

— N-am zis eu, replică Emil. D-ta ai spus-o aceasta.

— Ai zis-o d-ta, am spus-o eu, tot acolo vine: destul că s-a zis şi că-i adevărat. Să vezi d-ta: eu am început cu puţin, ca să nu zic cu nimic, şi am avut noroc.

— Vei mai fi fost şi d-ta om harnic, priceput şi chivernisitor, îi zise Emil.

— Bunătatea d-tale! îi răspunse băcanul uitîndu-se spre uşă. Toate sunt bune, dar nu preţuiesc nimic dacă n-ai noroc. Ce s-ar fi ales de mine dacă aş fi avut o nevastă cum sunt cele mai multe?! Uite, fiul meu,

Nae, în seama căruia am lăsat prăvălia, n-a împlinit încă doauăzeci și trei de ani și abia acum, după Crăciun, am să-l însor, dar e om care face ca șapte, încît ai putea să-l pui să-nvîrtă treburi de milioane. Nu-i noroc? El iar se uită spre ușă: Ticălosul acela de băiat tot nu se mai întoarce! urmă el supărat.

— Dar abia a plecat, zise Emil. E o bucată de loc de aici pînă la piață. Mai au apoi să se coboare în pivniță, să caute sticlele ...

— N-au ce să caute, îl întrerupse băcanul. Știu ei prea bine unde sunt sticlele și le găsesc pe necăutate. Și, cum zisei — urmă — cellalt băiet e preot la Focșani, dar preot, nu popă, cum s-ar zice, și are trei copii, tot floare adevărată. El sări în picioare: Păcatele mele! strigă. Nu mai vine băietul acela! Zici d-ta de drum și de pivniță, dar graba e grabă și stăm aici atîți oameni fără nici o treabă.

— O să vie și o să bem, și treabă mai bună nici că putem să facem! strigă Emil.

— Iar cel mai mare dintre feciorii mei — urmă Șoric așezîndu-se iar — Voicu, are chiar cinci copii și poate să mai aibă, cu voia Celui-de-Sus. Poate și să-i ție, că e cherestegiu la Ploiești și are joagăre în valea Teleajenului.

— Aida-dee! strigă Emil. Șoric cherestegiul! Îl știu! Bravo! poți să te fălești cu el. Are un băiet bun în liceu și o fată măritată după lipscanul Cănilă.

— Ei! tocmai acela! se mîndri Șoric. E om!

— E! răspunse. Dar atunci sora lui, soția căpitanului Vinteș, e și ea fiica d-tale.

— Nu mai e căpitan, domnule, ci maior, replică Șoric. E fiica mea soția maiorului, giuvaer de om și el. Nu degeaba l-a făcut maior. Despre fata mai mică nu-ți vorbesc. E nemăritată și poartă casa în spinarea ei. Dac-aș lăuda-o, ai zice, vorba românului, că vreau să scap de ea.

Uitîndu-se iar spre ușă. îl zări în depărtare pe băietul care venea cu cele patru sticle, se ridică să-i iasă în cale și scoase din buzunar briceagul cu rac, ca să desfunde cît mai curînd una.

— Bravo! băiete, bravo! îi zise. M-am supărat eu, nu-i vorbă, că mă supăr uşor, dar îmi şi trece iute; ai grăbit însă cum se grăbeşte.

Desfundînd apoi sticla, o puse pe masă.

— Să beţi acum, nemţilor — urmă — şi să ziceţi c-aţi băut şi voi o dată.

— Nu sunt nemţi, ci boemi! îi zise Emil.

— Nemţi, boemi, ce-or fi, tot neam străin, răspunse. Cîte o sticlă pentru fiecare, dar le bem în tovărăşie. Băiete! Patru pahare curate! Iute ca piperul!

După ce băietul aduse paharele şi le puse pe masă, Şoric mai desfundă o sticlă, turnă în pahare şi ridică paharul său, ca să închine, dar deodată să răzgîndi, puse iar paharul pe masă, bägă mîna în buzunar, scoase un leu, se uită la el, apoi i-l dete băietului.

Băietul mulţumi şi se întoarse să se ducă.

— Stăi, să-ţi mai dau unul, ca să fie doi, îi zise. Iacă, îţi mai dau doi, ca să fie trei. Să zici şi tu că n-ai alergat degeaba.

Iar ridică apoi paharul, ceea ce făcură şi ceilalţi trei.

— În sănătatea familiei Şoric! închină Emil.

— Să-mi trăiască, mulţi ani cu bine, că e frumoasă şi bună, răspunse el şi deşertă paharul, apoi se uită la feţele celorlalţi, ca să vadă efectul.

— Ei, ce ziceţi, nemţilor? întrebă el.

— Bun vin! răspunse Sikora.

— Foarte bun! şi bună ţară care-l are! adăugă Volcec.

— Bună ţară şi buni oamenii din ea! îi încredinţă Şoric, turnînd din nou în pähare.

Emil se uită cuprins de înduioşare la el.

— Sănătate şi voie bună, minte limpede, dare de mînă, familie frumoasă, nume bun — zise el mai mult pentru sine — şi oamenii tot se mai plîng că nu e în lumea aceasta fericirea cu putinţă.

— Dacă nu e! întîmpină Şoric. Toate sunt bune şi frumoase, dar nu e şi dînsa, răposata, să se bucure dimpreună cu noi de ele.

— Taci, omule, că e mare păcatul în care cazi, îl înfruntă Emil, gustînd şi din al doilea păhar. Te gîndeşti în fiecare zi la ea?

— Nu-n fiecare zi — răspunse Şoric — ci în fiecare ceas.

— Care va să zică trăieşti cu ea! Noi, românii, trăim cu morţii noştri. Şi ai să te bucuri de Sf. Nicolae, cînd va veni preasfinţia-sa să sfinţească biserica? stărui Emil.

Şoric desfundă şi sticla a patra.

— Dacă am să mă bucur?! zise. Dar eu ca mine: o să se bucure cealalţi cînd o să ne vedem cu toţii împreună, încît n-o să ştiu de ce să mă bucur mai mult, de bucuria mea ori de a lor.

— Cum îţi închipuieşti atunci că n-o să se bucure şi ea acolo, în lumea cealaltă, unde-o fi? grăi Emil. Dacă vă gîndiţi voi mereu la ea, este şi ea mereu cu gîndul la voi şi se bucură cu voi!

D-l Anghel Şoric se uită lung la el.

— Să fie oare în adevăr aşa?! zise el. Eu aşa cred, căci dacă n-aş crede, n-aş fi făcut ceea ce fac, dar mi-e cîteodată parcă-mi vine să stau la îndoială!

— Să nu stai deloc, că pierzi mulţumirea la care te aştepţi, urmă Emil. Ţine-te de gîndul că împodobeşti casa Domnului pentru că ea ţi-a cerut-o aceasta, şi-n ziua cînd va veni arhiereul ca să cădească-n faţa icoanelor, are să fie şi ea la picioarele Maicii Preacurate.

Şoric era răpus.

— Dar să-mi faci icoanele cum ai zis, ca să le vadă, vrea, nu vrea, cel ce intră în biserică! strigă dînsul. Am eu vin şi mai bun decît acesta, care e numai numărul trei. O să bem din el cînd om sta la masă cu preasfinţia-sa.

— Ei! Acum să ne deşertăm păharele, şi la treabă! grăi Emil adresîndu-se celor doi tovarăşi ai săi.

D-l Anghel Şoric iar se uită nedumirit la el.

— De ce atîta grabă?! zise. Ziceai că puţin mai aveţi. Tot o să fie toate la timp gata. Abia am început să stăm de vorbă.

El scoase iar carnetul, rupse o foaie din el şi scrise pe ea: „Daţi trei sticle din no. 2".

Se răzgîndi însă, şterse pe „trei" şi scrise deasupra cu litere mari *„doauă"*.

— Să-l gustăm și pe acesta, urmă apoi. Băiete! Haid'! Te-ai întors? Dar Maica Precista să mi-o faci cum ai zis.

— Are să fie frumoasă! îl încredință Sikora.

Volcec rămase cu ochii țintă la pămînt ca omul, care se frămîntă și nu reușește să-și aducă aminte ceva.

„Foarte frumoasă! își zise peste cîtva timp. Și seamănă cu cineva. Ochii aceia care plîng în vreme ce gura rîde a fericire, i-am mai văzut eu ochii aceia și nu știu cînd și unde!"

PARTEA A TREIA

JERTVA CREDINȚEI

I

Iorgu avea un adevărat cult pentru mama sa. Nu mai era în gîndul lui altă femeie ca dînsa. El știa cît a suferit și cît a răbdat ea ca soție a unui om pornit spre năvălnicii, care a risipit o avere mare fără ca să-ți poți da seamă pe ce, cîte silințe și-a dat să-l stăpînească și cum nu s-a despărțit de el decît pentru ca să scape cel puțin o parte din zestrea ei. Încă mai bine o știa ca mamă, care numai pentru el trăiește și în toate clipele vieții ei la binele lui se gîndește. Niciodată el n-a auzit din gura ei o vorbă jignitoare despre răposatul său tată. Pentru el tatăl său era numai un om nenorocit, care nu prin ușurință, nici mai ales prin destrăbălări, ci numai prin prea marea sa bunătate s-a ruinat. Auzind de la unul una, de la altul alta, el încetul cu încetul s-a-ncredințat că lucrul acesta nu este adevărat, și tocmai de aceea era uimit de prea marea ei bunătate. „O face și aceasta tot numai din dragoste către mine: nu e nimic ce nu e-n stare să facă de dragul meu", își zicea dînsul. Urmarea firească era că nu se socotea nici el în stare să facă ceea ce ar fi mîhnit-o pe dînsa.

Silințele Zoei și ale celorlalte doauă cocoane de a-l purta pe nesimțite pe la icoane — cum zisese Zoe — erau deci și zadarnice, și de prisos. El știa că mama lui dorește să-l vadă cît mai curînd căsătorit, era pătruns

de gîndul că așa e bine și voia cu tot dinadinsul ca să și facă ceea ce dorea mama lui.

— Nu mai umbla, Zoe, cu apucături piezișe, zise dar într-una din zile. Am să-ți pun portretul la loc de frunte dacă reușești să scapi pe mama de cea mai mare dintre grijile ei de astăzi ajutîndu-mă să găsesc una cu care ne-mpăcăm amîndoi.

Zce se uită la el cu ochii scrutători ai cunoscătorului. Era peste putință ca ea să nu știe ceea ce știau cocoanele care jucau maus cu țața Cleopatra și cu d-na Ionescu. Știa chiar mai mult: că el și Alina se-ntîlneau cînd cocoana Elena nu era, din întîmplare, acasă, iar d-na Ionescu era mereu dusă la maus, marea ei slăbiciune de văduvă fără casă grea.

— Amîndoi? grăi dar. Lucru de tot greu. O să alergăm cam mult. Cît pentru dînsa, ea se împacă, dar ... nu te superi dacă-ți zic „tu"?

— Ai fi fățarnică dacă mi-ai zice altfel, răspunse el. Greșești! Dacă mama ar avea să aleagă, ar alege pe placul meu, aleg dar și eu pe placul ei. Cît pentru mine, mie-mi plac toate, urmă el zîmbind. Uite, Dorica, de care tu ești atît de încîntată, îmi place și mie, dar niciodată n-o să-i placă ei.

— Te înșeli! întîmpină Zoe. Chiar ea ți-a ales-o.

Iorgu rămase cîtva timp nedumirit.

— Se poate — grăi apoi — după împregiurările familiale, după cele spuse de d-na Grădeanu, mătușa ei, și de cocoana Anica, mătușa mea, după vreo fotografie, dar n-o cunoaște, n-a auzit-o vorbind, nu i-a văzut mișcările, nu s-a uitat în ochii ei. Mama e femeie care le vede, le scrutează și le cîntărește toate. De aceea te rog să pui la cale o-ntîlnire fie la d-na Grădeanu, fie la tine, ca să văd ce zice mama.

— Nimic mai ușor, răspunse Zoe. Are să se facă, și sunt încredințată că ea va zice „da".

— Nu mă-ndoiesc nici eu că de dragul meu o va face aceasta — grăi Iorgu — dară s-ar putea ca mai tîrziu să-i pară rău de a o fi făcut. Eu vreau să văd nu ce zice, ci ce gîndește ea, cum zice „da" și ce spun ochii ei, Zoe dragă, — urmă el cu toată seriozitatea — soția mea

are să fie fiica mamei mele, și eu țin să nu-i dau acesteia o fiică pe care n-o voiește cu toată inima.

Zoe nu prea era obicinuită să intre în asemenea discuțiuni subtile și, aducîndu-și aminte de copilul poetului Goethe, își stăpîni rîsul.

— Dac-o să le cîntărești toate așa, pînă-n cele mai mici amănunte — zise ea — o s-ajungi ca Vasilie Alecsandri, flăcău bătrîn, și-n cele din urmă tot o să-i dai mamei tale nu numai o fiică, ci totodată și o nepoată pe care n-a voit-o.

— Eu nu! strigă Iorgu.

— Tocmai tu! îi răspunse ea. Degeaba te ții drept. Ești om de o fire impulsivă, care-și ia hotărîrile cu-ndărătnicie, ca să arate că-i dă mîna să le ia.

Iorgu se uită uimit la ea.

— Așa zice și mama — grăi dînsul — și ca să mă dezvinovățească, spune c-am moștenit-o aceasta de la tata, că e un păcat al neamului Armașilor. N-are însă dreptate.

— Desigur că nu are! stărui Zoe. Păcatul nu e al neamului, ci al clasei sociale. Așa sunt cei mai mulți dintre voi, oamenii cu averi mari și cu legături întinse. Deprinși din copilărie cu gîndul că vă dă mîna să faceți tot ceea ce voiți și că voauă toate vi se iartă, voi faceți din îndărătnicie, ca să arătați că puteți chiar și ceea ce dealtminteri nu voiți. Dac-ai ști că Dorica face nazuri, ai alerga după ea; dac-ai ști că părinții ei stau pe gînduri, ai stărui pe lîngă mama ta, pe lîngă mătușăta, pe lîngă d-na Grădeanu pe lîngă mine, pe lîngă toată lumea să-i înduplece. Deoarece nu dai însă de nici o greutate, născocești greutăți — mai că mama ta zice cu gura „da", dar cu ochii „nu", mai că mai tîrziu ar putea să-i pară rău de a fi zis ceea ce a zis, mai că nu o poți sili să aibă fiică pe cine nu vrea cu toată inima. Te faci de rîs, Iorgule, închipuindu-ți că eu nu te-nțeleg. Sunt femeie trecută prin multe — urmă ea — și vă cunosc firea și cele mai ascunse gînduri. Ai vrea să mai prelungești idila cu vecinica și ...

Iorgu a ascultat-o cînd cu plăcere, cînd cu răbdare, ici dînd din umeri, colo clătinînd din cap, făcînd acum un gest de nerăbdare și pornit apoi să-i taie vorba, dar

o asculta. Cînd a rostit însă — cu oarecare răutate — despre idilă, el se ridică în picioare.

— Știu ce vrei să zici, o-ntrerupse iarăși foarte serios. Idila, dacă așa dorești să-i zicem, se prelungește și așa, și așa. Cred că e și pentru tine, dar știu că pentru mine este o plăcere să stăm de vorbă, așa, despre toate și despre nimic. Prin contractul de căsătorie nu renunț la dreptul de a-mi face din cînd în cînd parte de plăcerea aceasta.

Zoe zîmbi cu viclenie.

— Aceasta e cu totul altăceva, îi zise ea tot serioasă. Pierzi din vedere cu cine vorbești. Încă o dată: eu sunt femeie trecută prin multe. Una e să stai de vorbă cu mine ori cu Dorica și alta să petreci ceasuri întregi închis în casă cu fiica proprietăresei, care e dusă — ea știe unde.

— Te rog — replică Iorgu — tot serios și liniștit zic și eu: una e să stai de vorbă — cum se zice — între patru ochi, și alta să mai fie de față cineva de care ești nevoit să ții seamă, încît nu poți să spui tot ceea ce gîndești. Nici noi, tu și eu, n-am vorbi cum vorbim dac-ar mai fi de față cineva.

— Aceasta o știu mai bine decît tine — îi răspunse ea — și de aceea nu stau de vorbă cu orișicine între patru ochi, cum zici tu. Lumea e un bălaur cu multe capete și cu încă mai mulți ochi, care le văd toate, iară oamenii, cînd nu pot să știe adevărul, își fac închipuiri potrivit cu felul lor de a fi. Iorgule — urmă ea apăsînd asupra vorbelor — ție nu-ți va fi păsînd ce zice lumea, dar trebuie să te gîndești că compromiți fata. M-ai înțeles? Iată de ce ține tant' Elen să-ți iei cît mai curînd hotărîrea, ca să nu se mai prelungească idila.

Iorgu rămase buimăcit. Întîia oară în viața lui era cuprins de simțămîntul că omul e rob al societății în mijlocul căreia trăiește. Avea verișoara lui dreptate: putea el să spună că puțin îi pasă de ceea ce zice lumea, dar era mișel dac-o zicea aceasta.

— Eu nu! grăi ridicîndu-și cu-ndărătnicie capul. N-am s-o compromit, și chiar dac-ar fi, sunt în stare s-o reabilitez.

— Iată omul impulsiunilor momentane! strigă Zoe, apoi se duse la el și-l apucă de amîndoi umerii, ca să-l zguduie. Bine, omule — urmă — dar tocmai de aceasta e vorba să scapi. Un Armaș are să se gîndească în toate clipele vieții lui la neamul său. Da ori nu?!

Iorgu era atins unde îl durea mai rău.

El nu răspunse la întrebare.

Și-o zisese și el nu o dată aceasta, și mereu îl bătea gîndul de a se desface încetul cu încetul, oarecum pe nesimțite, de Alina. Mai ales cînd se ducea la moșie, își făcea de lucru ca să steie cu cîteva zile mai mult. Cutriera țarinile ca să vadă cum răsar sămănăturile de toamnă, umbla pe la plantațiuni, deși n-avea încă ce să vadă la ele, umbla după inginerul care-ncepuse lucrările de măsurătoare, deși n-avea nici o treabă acolo. Vorba era să mai steie. Iar după ce era nevoit să se-ntoarcă, îi părea rău că a primit sarcina de procuror și, drept un fel de despăgubire, se punea să răsfoiască prin dosare pentru ca să-și poată zice că are mult de lucru și nu-i rămîne timp pentru flecăriri. În cele din urmă tot își găsea însă timp chiar și pe nevrute.

La urma urmelor de ce să se canonească el lipsindu-se de o plăcere nevinovată?!

Acum însă, cînd Zoe îi puse-ntrebarea, el se simțea ca prins într-o cursă pusă de el însuși.

— Da — îi zise deci — da! Tocmai de aceea însă are să reabiliteze pe femeia pe care a compromis-o.

Zoe îi rîse în față și-i atinse obrazul cu mîna ei cea moale și mică.

— Tot vorba cu Goethe al tău, îi zise. Bine a făcut el că și-a legitimat copilul, dar încă mai bine ar fi făcut dacă n-avea copilul acela. Tot astfel și d-l Iorgu Armaș face mai bine dacă nu compromite pe nimeni, ca să nu fie nevoit a reabilita pe nimeni. Ascultă, Iorgule — urmă — plăceri găsești pe la teatre, pe la concerte, prin saloane, prin cluburi, chiar la tribunal, fără ca să te temi că vei fi nevoit a reabilita pe cineva, și cea mai mare plăcere o găsești acasă la tine dacă știi să alegi bine.

Deşi grăite mai mult în glumă, vorbele aceste erau pentru Iorgu un semn învederat că verişoară-sa Zoe e femeie cuminte şi cumsecade, care ştie să dea îndrumări înţelepte.

Se poate că nu chiar în urma acestor îndrumări, dar fără-ndoială şi ajutat de ele, Iorgu s-a avîntat în toiul vieţii bucureştene şi s-a-ncredinţat din ce în ce mai mult că au Bucureştii farmece dacă îi cuncşti bine. Ce mai vrei? Azi la teatru, printre acte, mai prin fumător, de vorbă ici cu unul, colo cu altul, mai prin loje ori în dosul culiselor, ici cu una, colo cu alta, iar după reprezentaţiune doauă-trei sferturi de ceas la „Capşa". Mîne la o serată, la un bal, la un concert ori chiar în faţa Prefecturii de poliţie, la I. D. Ionescu, care-l făcea atît de bine pe Barbu Lăutarul şi mai era ajutat şi de către franţuzoaice ca vestita Fanelli, şi iar doauă sferturi la „Capşa" ori cel puţin la „Broft". Nu era, ce-i drept, încîntată cocoana Elena cînd îl auzea pe la doauă ori pe la trei după miezul nopţii furişîndu-se-n iatacul lui, nici cînd îl vedea sculîndu-se pe la zece, unsprezece; cocoana Anica, Zoe şi alte cocoane mai cu experienţă o-ncredinţau însă că aşa e la Bucureşti în timpul sezonului, că altfel nu se poate să i se împlinească gîndul, şi ea se-mpăca cu toate. Se bucura apoi cînd el pleca la tribunal şi nu se mai întorcea decît de timpul mesei. Adevărul era însă că dînsul stetea la tribunal pînă pe la trei-patru, apoi îşi comanda un muscal şi ieşea însoţit de vreunul dintre bunii lui prieteni la Şosele, ca să vadă şi să fie văzut, să salute şi să fie salutat.

Pe la moşie nu se mai ducea Iorgu. N-avea ce să caute acolo. Se gîndea însă cîteodată, aşa, mai din depărtare, la ea, îşi aducea aminte de vorba coconului Iancu Talpă şi rămînea cel puţin o dată la doauă săptămîni seara acasă pentru ca să-şi facă socotelile gospodăriei după regulele învăţate la înalta Academie de studii agronomice. Scria omul ici cît a luat cel din urmă cîştiu din arendă, colo cît a luat din contul curent de la Zerlendi, punea apoi pe foaia cealaltă punct cu punct ceea ce a cheltuit cu moşia şi cît cu altele, multe şi mărunte. Nu-i ieşea deloc pe plac socoteala. În zadar,

un om cu poziţiunea lui şi-n împregiurările în care se afla el avea cheltuieli neapărate, care nu se puteau prevedea. Nu-i rămînea decît să treacă ceva din ele şi asupra anului viitor. Îşi făcea deci şi socoteala veniturilor probabile ale anului viitor, scădea din acele venituri ceea ce trebuia să mai cheltuiască cu moşia, precum şi ceea ce urma să plătească la Zerlendi. Nu-i mai rămînea mult pentru celelalte. Fiindcă aceasta-l supăra, se mîngîia cu gîndul că veniturile vor fi fără îndoială mai mari decît cele prevăzute de dînsul şi că, realizînd împrumutul la Creditul Fonciar, va scăpa de Zerlendi şi va plăti anuităţi mai mici.

Apoi, apoi mai era şi un factor deocamdată necunoscut, pe care nu-l băgase-n socoteli: veniturile zestrei, pe care şi le închipuia din ce în ce mai potrivite cu exigenţele sociale.

Nu! Nu era el, Iorgu Armaş, nevoit să se călicească. Ajuns ofiţer în escadronul de călăraşi, el şi-a mai cumpărat şi un al doilea cal, o frumuseţă de armăsar, rasă curată, pentru care n-a plătit, de ocaziune, decît cinci mii de lei. Toţi prietenii îi spuneau că-i şade foarte bine călare pe el. Mai fiind apoi în grajdi loc pentru încă doi cai, a-nceput să-şi caute, tot de ocaziune, mai pe la Wagner din strada Primăverii, mai pe la Jean Caretaşul din Podul-Mogoşoaiei, şi un docar. Era, la urma urmelor, un cîştig, căci nu mai avea nevoie să mai cheltuiască cu muscalii. Îi şi şedea apoi mai bine pe capră mînînd caii săi decît tolănit ca orişice brutar în fundul birjii.

Avea multă dreptate Zoe: e plină viaţa bucureşteană de plăceri mari, care te fac să uiţi micile plăceri idilice.

Se mai oprea el, ce-i drept, din cînd în cînd, oarecum printre picături, la vecinica, cum îi zisese Zoe, dar nu mai era ceea ce a fost mai nainte. Nu doară că s-ar fi schimbat dînsa, dar nu se mai mulţumea el cu cele ce odinioară îi erau atît de plăcute. I se părea cîteodată lucru sarbăd să-şi petreacă timpul vorbind aşa, despre toate şi despre nimic, şi, văzîndu-se singur cu dînsa, voia parcă ceva mai mult.

Avea Zoe dreptate: nu poți să știi unde ajung lucrurile cînd un om tînăr și o femeie tînără stau numai ei amîndoi de vorbă.

Tocmai de aceea Zoe, care le știa toate atît de bine, potrivea lucrurile totdeauna așa ca să mai fie cineva de față cînd ea sta de vorbă cu vărul ei Iorgu. Mai ales acasă la ea îl lăsa să aștepte în vreme ce ea se gătea și-n cel mai rău caz îi dedea femeii de casă de lucru, ca să nu se depărteze, în vreme ce el se afla cu dînsa. Aceasta-l supăra pe Iorgu, care avea să-i spună ori s-o-ntrebe și cîte ceva ce numai între patru ochi se putea.

Mai era apoi la mijloc și-un lucru despre care el nu-și dedea seamă.

Una din slăbiciunile omului e să-și dea pe față gîndurile și simțămîntele, și drag îi este orișicui cel ce-l ascultă cu luare-aminte, îl înțelege și-i împărtășește vederile. I se părea lui Iorgu lucru sarbăd să-și petreacă timpul vorbind cu vecinica despre toate și despre nimic, pentru că el nu-i mai vorbea, ca odinioară, despre lucruri de care ea se interesa și pe care ea le-nțelegea. Ei nu se mai potriveau deci în gînd și în simțire, și el își aducea cu durere aminte de oarele petrecute stînd de vorbă cu dînsa. Cu atît mai doritor era să stea de vorbă cu Zoe, căreia avea să-i spună atît de multe despre lumea în care-și petrecea acum viața și pe care dînsa o cunoștea chiar mai bine decît el.

Nu trecea zi fără ca să afle ori să-nveție ceva nou, fără ca să facă o cunoștință, fără ca să rămîie-n nedumirire în ceea ce privește pe d-l cutare, d-na cutare, mai ales domnișoara cutare. Și nimeni nu-i era atît de apropiat ca Zoe, nimeni nu era-n stare să-i dea deslușiri mai lămurite decît dînsa.

Întîlnirea pe care o ceruse el cu Dorica s-a făcut încă înainte de Crăciun. Au trecut însă sfintele sărbători și încă vreo doauă săptămîni fără ca să fi pus cineva vreo întrebare în ceea ce privește hotărîrile luate de dînsul. Cea mai de aproape chemată ca să o facă aceasta era Zoe, iară dînsa nu numai tăcea, dar și fugea oarecum de dînsul.

— Zoe — îi zise în cele din urmă — n-ai tu să-mi spui nimic?

— Eu?! răspunse ea ca mirată. Nu știu ce aș fi putînd să am a-ți spune fără ca să [nu]-ți fi spus.

— N-ai nimic să mă-ntrebi? întrebă iar dînsul?

Ea dete din umeri.

— Nimic! răspunse iar.

— Nu simți nevoia de a vorbi cu mine despre lucruri despre care numai între patru ochi se poate vorbi? stărui dînsul mai deslușit.

Zoe se uită lung la el.

— De ce s-o simt? grăi. Mi-e destul să te văd pentru ca să știu ce doresc a ști. Dacă te-ar arde, ai fi alergat de mult după mine. Fiindcă n-ai alergat, știu că nu te arde, și atît mi-e destul, și nu știu ce am mai putea să vorbim între patru ochi. Dacă vei fi avînd tu ceva, n-ai decît să mi-o spui. Mie mi-ar ședea rău să ți-o dau fără ca să o fi cerut tu.

El aruncă o căutătură spre femeia din casă, care ștergea cu o pele de căprioară niște bibelouri și le așeza apoi pe fiecare la locul de unde îl luase.

— Prea ești ceremonioasă, îi zise el.

— Sunt forme care vor să fie păstrate, îi răspunse ea. Linico — urmă apoi întorcîndu-se spre servitoare — du-te și-mi adă din dulapul de la stînga broboada cea vișinie. E cam rece aici. Vă cunosc atît de bine, urmă după ce Linica se depărtă; sunteți ca copilul pe care-l duci la Moși și-l pui să-și aleagă o jucărea din magazie. Pune mîna pe una, apoi pe alta și pe iar alta. Îi este greu să se despartă de asta, apoi de cealaltă. Ar vrea, la urma urmelor, să le aibă pe toate și nu e-n stare să aleagă.

— Comparațiunea e interesantă, deși nu tocmai potrivită, îi zise el.

— Ba foarte potrivită, îl încredință dînsa. Îți place azi una, mîne alta, toate-ți plac dacă e vorba, dar de nici una nu te legi. Așa o să meargă aceasta pînă ce nu vei fi dat peste aceea care știe să se lege ea de tine.

— Mai am timp! grăi dînsul cînd Linica se întoarse cu broboada.

II

Sezonul început în toamna anului 1875 s-a desfăşurat furtunatec, şi Iorgu, om nou în viaţă bucureşteană, era purtat ca frunza întrată-n vîrtej, încît el adeseori se oprea, se uita buimăcit împregiurul său şi nu mai era-n stare să-şi dea seamă cum a ajuns unde se află.

Luat la început de curentul junimist, el era cuprins de simţămîntul că se pregătesc lucruri mari în viaţa ţării şi se bucura că e băgat în seamă cînd se ducea la club, la consfătuiri ori la aşa-zise ceaiuri parlamentare. Aşa cum vedea el lucrurile şi oamenii, viaţa politică îi părea adimenitoare. Încetul cu încetul s-a-ncredinţat însă, că-n dosul aparenţelor frumoase se petrec pe ici, pe colo şi lucruri urîte, ceea ce-l mîhnea, ce-i drept, dar îl făcea cu atît mai doritor de a se uni cu cei ce, după părerea lui, îşi dedeau silinţa să pună capăt relelor apucături. Dorinţa aceasta n-a slăbit în el decît în faţa mişcării pornite-n partidul guvernamental contra junimiştilor. N-avea decît să ţină seamă de cele ce i se spuneau pentru ca să fie-ncredinţat că ei nu vor putea să se susţină, şi era cuprins de un fel de frică: „Ce cauţi tu — îşi zicea — în viaţa politică, în care oamenii ca Teodor Rosseti, Petre Carp, Titu Maiorescu nu se pot susţine?!"

După cîteva serate de-ntîlnire cu dăscălimea din Bucureşti, ministrul T. Maiorescu şi-a alcătuit proiectul de lege pentru reforma învăţămîntului.

El constatase că, din cele vreo doauă mii cinci sute de şcoli care se aflau trecute în registrele ministeriului, o foarte însemnată parte, sute şi iar sute, nu exista în adevăr. Local pentru şcoală ori nu era deloc, ori era o casă-nchiriată de tot scump, în care nu se puteau aduna copiii, iar leafa de-nvăţător o lua vreo slugă, vreun protejat ori vreo femeie care n-a făcut niciodată şi nici nu era în stare să facă lecţiuni. Ministrul a declarat deci asemenea şcoli ca neexistente şi a trecut în budget numai învăţători care în adevăr funcţionează.

În urma acestei măsuri foarte fireşti, s-a stîrnit o furtună îndreptată contra ministrului, care desfiinţează

sute şi iar sute de şcoli, în care se răspîndesc luminile-n popor.

Mai grea furtună s-a stîrnit cînd vorba era de şcolile secundare.

La 1864, cînd a fost organizat învăţămîntul secundar, nu erau destui oameni care aveau cuvenita pregătire pentru sarcina de profesor secundar. Condiţiunile de admitere în corpul didactic au fost deci stabilite potrivit cu nevoile timpului de atunci, şi unii dintre profesori n-aveau destulă pregătire, alţii aveau şi alte ocupaţiuni, încît considerau catedra ca lucru secundar, şi numai puţini îşi făceau cursurile regulat. Ministrul voia să pună capăt acestei stări de lucruri. Profesorii secundari erau însă mulţi, aveau legături, îşi cîştigaseră trecere, şi o lume întreagă striga că el vrea se împedece propagarea culturii în ţară.

Cu desăvîrşire grea era apoi poziţiunea ministrului faţă cu profesorii universitari, care erau unii deputaţi, alţii senatori, iar alţii foşti ori chiar actuali miniştri, toţi oameni cu mare trecere.

Era o-ntreagă lume care avea cuvinte de a stărui ca lucrurile să rămîie cum sunt şi lupta se urma cu înteţire din ce în ce mai mare. Iorgu era însă nevoit să stea la o parte, căci lumea se mai frămînta şi-n vederea din ce în ce mai apropiatului război. Orişicît de mult ar fi ţinut adecă la fruntaşii „Junimii", el nu se putea împăca cu politica lor neutralistă. Mai ales ajuns ofiţer de călăraşi, inima de Armaş adevărat îl trăgea spre generalul Florescu, iar în privinţa aceasta-l îmbărbăta şi mamă-sa, care, deşi la început supărată, se uita cu drag la el cînd îl vedea îmbrăcat în uniformă şi călare pe armăsarul lui sforăitor. Nici cu generalul nu putea însă Iorgu să meargă. Mai războinici decît acesta erau adecă roşii, care iar începuseră să se mişte. Mereu îşi aducea Iorgu aminte de vorba lui Verussi, că vodă va fi nevoit să-i cheme la putere pe aceştia dacă albii se vor dezbina. La roşii însă Iorgu numai cuprins de spaimă se putea gîndi. Încă din timpul copilăriei sale i se înfipsese-n minte gîndul că roşii lucrează din răsputeri să ruineze boierimea, s-o desfiinţeze şi să scoată din ciocoime o altă clasă stăpînitoare, alcătuită din oameni noi şi fără

tradițiuni familiale. Se porniseră agitațiunile prin mahalale, se formaseră „căprăriile", Rosettache cel cu ochii bulbucați, frații Bratianu și alții ca aceștia, întorși din străinătate, se-ntîlneau în fiecare zi la „Frascatti", în fața Teatrului Național, ca lumea să-i vadă, și pe Iorgu-l treceau răcorile cînd se gîndea că albii se ceartă între dînșii.

Și aceasta, ba poate că mai ales aceasta l-a făcut pe Iorgu să se arunce-n toiul vieții bucureștene.

La început, un timp oarecare, se simțise bine la tribunal, unde era foarte zelos. În curînd s-a-ncredințat, însă că silințele îi sunt în mare parte zadarnice. Unul dintre judecători nu ținea deloc să se dumirească de ce adecă e vorba în procesul în care avea să judece. Altul își dedea părerea după îndemnurile primite de la advocat ori chiar și de la împricinat. Iar altul era prea slab pentru ca să reziste în fața stăruințelor puse de cei îndrăzneți. Femei, advocați, samsari și-mpricinați intrau și ieșeau mereu din camera de chibzuire, și hatîruri, mușamalizări, părtiniri de tot felul erau lucruri oarecum de sine înțelese. Mulțumirea de care îi vorbise Tecdor Rosetti n-o găsea Iorgu-n mijlocul judecătorilor: tot mai bine trecea timpul la teatru și la „Capșa", la seratele de tot felul și-n plimbări pe la Șosele, mai scump, dar și mai bine.

Pe la sfîrșitul sesiunii, Titu Maiorescu și-a prezentat proiectul de lege și l-a susținut cu strălucitul lui talent oratoric, dar în fața puternicei opoziții a fost nevoit să se retragă.

Aceasta a fost o grea lovitură pentru Iorgu. Lascar Catargiu și-a remaniat însă ministeriul și-n locul lui T. Maiorescu a intrat Petre Carp, care a declarat că el e continuatorul prietenului său T. Maiorescu. Acum lupta, care mai nainte fusese îndreptată numai contra lui T. Maiorescu, s-a pornit contra tuturor junimiștilor.

Întorsătura aceasta l-a făcut pe Iorgu să-și aducă aminte de favoritul lui poet latin, care zice: *„Fericit cel ce departe de treburile publice ară cu boii săi țarinile părintești"*. Se căia de a fi intrat în ceata judecătorilor și de a nu se fi stabilit la țară, cum zisese P. Carp.

Mai adia apoi și vînt de primăvară. Zăpada se topise chiar și pe la locurile mai adăpostite. Mîțișorii de salcie și cei de răchită, de arin ori de plopi se clătinau în bătaia vîntului. Copacii erau înmuguriți. Unii dintre pomi începuseră să-nflorească. Iarba încolțea, și pe ici, pe colo ieșea din ea cîte o floricică, mai o păpădie galbenă, mai un fir de viorea, mai cîte o micșunea. Albinile se porniseră, și pe ici, pe colo se ivea cîte un fluture neastîmpărat. Chiar și dacă n-ar mai fi fost și celelalte, trebuia să iasă-n Iorgu iarăși la iveală vechiul om cu slăbiciuni pentru natura ce vecinic se premenește.

Deodată, pe nepregătite, ca la o poruncă de la care nici o abatere nu se iartă, el a pus caii la docarul cel frumos și a plecat pe drumuri pline de hopuri și de băltoace la Valea-Boului.

Erau acolo atît de multe de făcut ori de pus la cale. Trebuia să-și vadă semănăturile de toamnă și plantațiunile, să-i dea administratorului îndrumări pentru arăturile de primăvară, să zorească lucrările de măsurătoare, să se dumirească în ceea ce privește reparaturile și zidirile din nou la curtea boierească, să se încredințeze dacă s-au făcut ori nu cele poruncite de dînsul pentru curtea de păsări. Era plin Iorgu de gînduri și de îndemnuri care-l zoreau, încît nu mai ținea seamă că i se-nspumează caii nedeprinși cu drumuri lungi și grele și i se umple de noroi docarul făcut pentru plimbări la Șosele.

Nici că i-a fost în deșert graba.

Nicăiri în tot drumul cel lung n-a trecut pe lîngă lanuri atît de frumoase ca cele de pe Valea-Boului. Grîul, care toamna răsărise perie, înfrățise-n arătura adîncă de se făcuse lan încheiat, tot fire cu frunza lată și de un verde-închis. Putea să-i zică administratorul: „Unde ai pus, coconașule, mîna, a pus și Dumnezeu mila". Nu mai puțin frumoase erau livezile curățite toamna trecută și mai ales plantațiunile făcute sub ochii lui: tot coajă îmbibată de suc, muguri grași, boboc peste boboc, semne de-mbelșugată rodire. Și abia aici se-ntindea-n fața ochilor lui iarba verde și deasă, din care ieșeau la iveală flori peste flori, abia aici i se arătau toate în lumina plină a soarelui, abia

aici bîzîiau albinele, zburau fluturi și mai cîntau și păsărelele din crîng.

„Da! își zise. Cu adevărat fericit cel ce ară cu boii săi țarinile părintești. Fericit!" zicea iar, cuprins de întristare.

Se bucura de toate, dar se bucura singur. Neasemănat mai viuă și mai deplină i-ar fi fost bucuria dacă împreună cu dînsul le-ar fi văzut și mama lui, care avea atîta slăbiciune pentru amănuntele vieții de la țară, mama lui cea dulce și neasemănat de bună.

Dar mai era cineva care s-ar fi bucurat văzîndu-le.

Gîndindu-se la aceasta, el o vedea, parcă, pe Alina-n fața sa, o vedea ca-n aievea și abia acum își dedea seamă că ea are ochi care plîng în vreme ce gura ei rîde.

„Ar rîde și ochii aceia — își zise el — dacă s-ar desfășura toate aceste-n fața lor."

I-o făgăduise aceasta într-o clipă de slăbiciune, de impulsiune, ar fi zis Zoe, iar acum îi părea rău nu c-a făgăduit-o, ci că nu e-n stare să-și ție cuvîntul.

Da! Zoe vedea bine lucrurile: societatea e bălaur cu multe capete și cu încă mai mulți ochi. Înțelegea acum toată nevinovăția cuprinsă-n vorbele: *„Cu el da, dar cu d-ta nu!"* Atunci se simțea jignit, iar acum, cu totul alt cm, era uimit de înțelepciunea copilei. Lumea care l-a văzut mai prin lojele de la teatru, mai prin dosul culiselor, mai pe la „Broft" ori pe la „Capșa", mai pe la serate și baluri, mai plimbîndu-se pe la Șosele și pe la grădina de la Herăstrău, ce-ar zice lumea aceea dac-ar afla că se plimbă cu dînsa pe la Valea-Boului? Nu era cu putință! I se va fi părut atunci că ea și el sunt o lume pentru sine; acum erau învederat din doauă lumi învrăjbite.

Și totuși...

Îi era nesuferit afară din cale gîndul că dînsa așteaptă ca el să se ție de vorbă și are-n cele din urmă să-i aducă aminte cum c-a zis atunci că nu se poate.

Întors iar la București, el s-a frămîntat zile-ntregi de-a rîndul ca să afle o ieșire din strîmtorarea în care intrase. N-ar fi fost nimic mai ușor decît să se facă c-a uitat, dar aceasta era împotriva firii lui. Trebuia neapărat să-i spună că n-a uitat, ba chiar s-o și poftească,

dar așa ca ea să nu primească. Și aceasta era-mprotiva firii lui. Dar dacă pleca pe un timp oarecare de la București, abunăoară la Tîrgoviște, să facă exerciții de călărie?! Ar fi fost o adevărată lașitate!

În zadar îi erau toate zvîrcolirile: tot numai mama lui cea bună putea să-l scape.

— Mamă dragă — îi zise el în cele din urmă — am făcut o prostie și te rog să-mi vii într-ajutor ca să ies din încurcătură.

Ea se uită clătinînd din cap la el.

— Iar vreuna din impulsiunile tale momentane, îi zise. Iorgule, Iorgule! Tu ești dealtminteri atît de cuminte. De ce nu-ți păstrezi bunul cumpăt? De ce e vorba?

— E un lucru de nimic — răspunse el — care mi-e însă foarte supărător. Am făgăduit domnișoarei Ionescu, fiica propietăresei, încă astă-toamnă, că am s-o poftesc la o plimbare pe Valea-Boului.

Cocoana Elena tresări. Superstițioasă, ca toți oamenii bolnăvicioși, ea-și înfățișa făgăduința aceasta a piazărea! Vedea parcă-n fața ei zugrăvită Valea-Boului, cu gîștele, cu gînsacul și cu păstorița frumoasă.

— Rău ai făcut, foarte rău, îl mustră dînsa pe șoptite. Și ce vrei acum?

— Te rog, mamă! Tu ești atît de bună, stărui dînsul; invit-o tu pe doamna Ionescu.

— Se poate?! îi răspunse ea ridicîndu-se cu anevoia din jețul ei și începînd să se plimbe prin casă. Eu o singură dată am vorbit cu doamna aceea.

— Dar ea nu va primi! întîmpină Iorgu.

Cocoana Elena se opri și se-ntoarse spre el.

— Eu să învit pe cineva care nu primește ori poate chiar s-o invit așa ca să nu primească?! îl înfruntă dînsa. Iorgule, nu te mai cunosc!

— Invit-o așa ca să primească și eu n-am să mă duc cu voi, replică dînsul. Am să fiu nevoit a pleca în ziua aceea undeva.

— Și asta?! exclamă dînsa. Nu-nțelegi că nu se poate?! adăugă și trecu-n altă cameră.

Era foarte supărată, dar era mamă, și ziua următoare s-a dus la d-na Ionescu nu ca s-o poftească la Valea-

Boului, ci ca s-o-ntrebe ce mai face și să-și exprime dorința de a o vedea mai des. Doamna Ionescu, încîntată de chiriașa ei, i-a întors apoi vizita și a fost poftită dimpreună cu fiică-sa la un ceai, fie cu, fie fără lapte.

Nu bucuros le făcea aceste, dar trebuia neapărat să le facă și, în cele din urmă, îi părea bine că le face.

Tocmai fiind superstițioasă, ea era cuprinsă de simțămîntul că toate vin după rînduiala firească.

I se-ntîmplă orișicăruia dintre noi că pate cîteodată ceva, și cînd pate, i se pare c-a mai pățit oarecum același lucru. A visat, se vede, și abia-n clipa cînd cele visate se-mplinesc, își aduce aminte de visul său. Așa i se părea și ei, că trebuia să meargă Alina la Valea-Boului, unde-o văzuse zugrăvită păscînd gîștele. Aceasta era ceea ce se-mplinea.

Cu totul altfel i s-ar fi părut ei lucrurile mai nainte. Acum însă, după ce-l știa pe Iorgu intrat în toiul vieții bucureștene, ea numai așa putea să vadă lucrurile.

Aceasta cu atît mai vîrtos după ce a văzut-o pe Alina mai de aproape.

Viind la ceai, Alina și-a făcut complimentul croit de domnișoara Elisa Săvescu, care, deși mititică, se bucura de mare autoritate, dar mai departe era de o stîngăcie care pentru Zoe era „adorabilă", dar pentru cocoana Elena nu putea să fie decît jignitoare. Temîndu-se ca nu cumva să pară sfiicioasă, cum în adevăr era, ea-și dedea silința să fie îndrăzneață și nu reușea decît să fie țanțoșă în vorbe și-n mișcări, parc-ar fi voit să zică: „Ce-mi pasă de voi?! Sunt și eu eu dacă voi sunteți voi!" D-na Ionescu iar nu-și mai cunoștea fata, iar cocoana Elena se uita din cînd în cînd cu un fel de mirare la Iorgu, care se simțea-n mare strîmtorare.

Lipsa de tact a copilei nu putea însă s-o scoată pe cocoana Elena din ale ei, ci o făcea cu atît mai stăruitoare în formele de amabilitate convențională.

— D-sa — grăi dînsa în cele din urmă arătînd spre Iorgu — a poftit-o pe domnișoara, mai demult, la Valea-Boului, moșia noastră. Vă rog acum și eu, doamna mea — urmă adresîndu-se la d-na Ionescu — și te rog și pe d-ta, drăguță, îi zise Alinei, să ne faceți plăcerea de a petrece acolo o ziuă împreună cu noi.

Alina tresări și se uită speriată la Iorgu. Era pusă acum pe plîns și gura cea mereu rîzătoare. Se-mpăcase fata cu gîndul că el a uitat ceea ce făgăduise, ba chiar că nu mai vrea să știe c-a făgăduit, și stetea acum în fața lui rușinată și gata de a-i cere iertare. Ea își ieși deci ca prin farmec din rol, și firea ei cea sfiicioasă și plină de duioșie iar se dete pe față.

Doamna Ionescu nu se așteptase deloc la așa ceva.

— Sunteți foarte amabilă, doamnă — grăi dînsa — și-ar fi fără îndoială pentru noi amîndoauă mare plăcerea, dar nu știu dacă va fi cu putință.

— Trebuie să fie! stărui cocoana Elena. Alegeți d-voastre ziua care vă convine. N-avem să fim numai noi singuri. O să vie și verișoara mea, d-na Anica Talpă, dacă se poate, și d-l senator Talpă, precum și nepoata mea Zoe, poate și alții. Vom fi o-ntreagă societate. Nu aveți decît să ne spuneți cu doauă-trei zile mai nainte, ca să vestim și pe ceilalți și să ne facem pregătirile. Ne faceiți, doamnă, plăcerea? Să stărui, drăguță — adăugă întorcîndu-se spre Alina — că pe d-ta te fac vinovată dacă ar fi, ceea ce nu cred, să nu reușesc.

Alina se ridică și-și făcu iar bineștiutul compliment:

— Da, cocoană-mare! răspunse ea.

III

Trecuseră cinci zile de cînd se afla-n București și tot n-a ajuns să treacă pe la dînsa, deși-n fiecare seară-și zicea: „Mîne mă duc!" și-n fiecare dimineață se spăla cu săpun pe mîni și pe obraz, își pieptena părul lung și barba și-și peria hainele, pentru ca nu cumva s-o jignească prin înfățișarea sa.

Venise adecă-n treburi.

Cînd cu praznicul, la care d-l Anghel Șoric a turnat în pahare pînă chiar și din buteliile nr. unu, preasfinția-sa părintele episcop al Buzăului a-nchinat paharul binecuvîntînd frumoasa și vrednica familie a ctitorului, apoi în urmă, mai pe la sfîrșitul mesei, încîntat de vin și de

icoane, i-a urat viață lungă și toate cele bune și iconarului care a dat bisericii atîta podoabă.

Atît era de plin arhiereul de Arhanghel, de Sf. Nicolae și de Maica Domnului, încît, întîlnindu-l la Senat pe ministru, i-a vorbit despre tînărul iconar, ba l-a invitat să se oprească o dată la Buzău, ca să vadă biserica Sf. Nicolae, căci o să aibă mare mulțumire.

— Acela trebuie să fie tînărul despre care mi s-a mai vorbit, îi zise ministrul. Îți mulțumesc, preasfinte, de invitațiune. Am să profit de cea mai apropiată ocaziune. Deocamdată, te rog să mi-l trimiți.

A însărcinat apoi preasfinția-sa pe diaconul Ilarie să-l caute pe iconar. Acesta era însă întors la Ploiești. D-l Șoric a trimis deci vorbă fiului său, cherestegiul, să-l caute și să-i spună că ministrul vrea să-l vadă, vorba preasfinției-sale.

Era tocmai după Bobotează cînd vorba a ajuns la Emil.

Învederat că ministrul voia să-i dea vreo lucrare. Alt om, ba chiar și el, în alte timpuri ar fi sărit de bucurie și ar fi grăbit la București. Acum nu!

Nu știa, dar nici nu-și bătea capul să afle de ce anume e vorba. Orișice ar fi fost, el trebuia să dea ascultare episcopului cînd acesta-i trimite vorbă în numele unui ministru. Îi era însă greu să meargă la București, și săptămîni de zile de-a rîndul a trebuit să stăruie mereu soră-sa pentru ca să-l poată vedea în cele din urmă plecat.

Sosit la București, a tras la Sikora, vechea sa gazdă. Nu mai era acum ca un an în urmă, cînd nu era în stare să-și plătească chiria, și ar fi putut să tragă la „Dacia"; nu-l ierta însă firea să plătească la hotel cînd știa că madama are să se bucure dacă-l va găzdui. S-a și bucurat și i-a făcut culcuș împărătesc pe divanul din salonaș.

Ziua-ntîi a petrecut-o apoi umblînd de ici pînă colo, ca să-și cumpere haine, căci așa.cum venise, nu se putea prezenta nici la ministru, nici mai ales la ea. Pentru altul ar fi fost o treabă de cîteva ceasuri. El era însă anevoios la alegere. Ici nu-i plăcea pănura. Colo nu îi plăcea croiala. Dincolo nu i se potriveau hainele pe trup: unele îi erau prea strîmte, altele prea largi,

iar altele prea scurte ori prea lungi. Pe-nserate a luat apoi pe nimerite, s-a-mbrăcat în ele, a lăsat pachetul cu cele vechi la magazie și s-a dus la „Iordache" să mănînce o fleică și-un trandafir, căci alergînd mereu de ici pînă colo, n-ajunsese să mănînce și era rău de tot flămînd.

După ce și-a potolit apoi foamea, a trecut la „Labes", ca să-și ia cafeaua obicinuită, adecă în adevăr cafelele. Slăbiciunea lui era să examineze mutrele celor ce intră, ies ori stau pe la mese, și cu o singură cafea n-o poți duce tîrziu după miezul nopții, cînd nu mai avea pe cine să examineze, și s-a-ntors la gazda lui bucuroasă de oaspeți, tocmai departe-n Podul-de-Pămînt, mai jos de biserica Sf. Constantin.

Trecînd din Podul Mogoșoaiei în Bulevard, a luat-o pe lîngă biserica Sărindar la vale. La dreapta și la stînga, prin maidanele pline de gunoi, era și în timpul zilei o cînărie-nspăimîntătoare, încît viteaz în putere trebuia să fii ca să treci spre Cișmegiu. Acum, în toiul nopții, cînii se hîrjoneau și se-ncăierau lătrîndu-se între ei, încît el, care uitase să-și cumpere și ciomag la hainele cele noauă, a fost nevoit să se-ntoarcă și să ocolească pe la librăria „Socec" spre Podul-de-Pămînt. Aici se revărsase cu cîteva zile-n urmă Dîmbovița și acum ici rămăseseră băltoace, colo era podmol de nu mai știai unde să calci, și cînd credeai că scapi de una, cădeai în alta. Acum își dete el seamă că trebuie să-și cumpere și ghete, și-i părea bine că nu și le-a cumpărat, căci curată batjocură și-ar fi făcut de ele.

Sosit la gazdă, el s-a furișat tiptil la culcușul lui, și-a mai făcut o țigară, a stat pe gînduri și-a-ncercat apoi să se desculțe. Greu de tot, căci erau uzi și ciorapii.

„Da — își zise — mîne mă duc! Îmi cumpăr ghetele, sfîrșesc cu ministrul, apoi mă duc."

Deocamdată l-a furat somnul, a căzut așa-mbrăcat pe pat și nu s-a deșteptat decît ziua a doua pe la amează zi.

S-a dezbrăcat acum, ca să-și curețe hainele cele noauă și ajunse în o stare de te cuprindea jalea cînd te uitai la ele.

Era după-prînz, după-prînz pentru alții, cînd le-a îmbrăcat din nou și, flămînd iar, a plecat pe cel mai scurt drum la „Iordache", în Covaci, ca să ia o pereche

de mititei. Aşteptîndu-şi mititeii, a luat o ţuică de Văleni. Ce prostie! Doi mititei. Prea puţin! „Voicule, pune şi o vrăbioară, iar pînă ce se face vrăbioara, adă-mi o varză cu carne!" Varza cere vin. „Voicule, dă-mi şi-o-nfundată. De-ncheiere apoi, o cafeluţă cu caimac, tot aici!"

Era pe-nserate cînd a plecat să-şi cumpere ghetele. Le-a cumpărat în grabă. Erau cam strîmte, dar umblînd pe Podul-de-Pămînt, li se mai întindea pelea.

La magazia de-ncălţăminte a dat peste afişul Teatrului Naţional. Juca trupa lui Pascali *Cele doauă orfeline*, cu frumoasa Anicuţă. S-ar fi putut să nu profite de ocaziune? A alergat deci, pe cît îl iertau ghetele cele noauă, la teatru, să-şi ia bilet, pentru ca nu cumva să rămîie pe dinafară.

Pînă la începerea reprezentaţiunii, a stat apoi la „Fialkovski", unde a luat doauă prăjituri, iar mai tîrziu un ceai cu rom, cu lămîie şi cu „limbi de pisică".

A urmat reprezentaţiunea, în timpul căreia s-a întîlnit cu bunul său prieten Valentineanu, liberal înfocat, care, după reprezentaţiune, l-a dus la „Frascatti".

Iar era tîrziu după miezul nopţii cînd s-a-ntors prin Cişmegiu şi de acolo de-a lungul străzii Sf. Constantin — mai puţine băltoace, dar destul noroi.

De astă dată s-a desculţat, căci îl ardeau ghetele rău de tot, şi s-a şi dezbrăcat, tot zicîndu-şi: „Mîne neapărat am să mă duc!"

Ziua a treia s-a sculat mai devreme. La unsprezece era spălat, peptenat, cu hainele periate, încălţat în ghete şterse cu cîrpa, gata să plece. Haid' la ministeriu, ca să nu fie prea tîrziu.

Ministeriul de Culte şi Instrucţiune Publică se afla în strada Colţii, colţ cu strada Batişte, în care se aflau casele d-nei Ionescu. Şcoala Centrală se afla şi ea tot cam pe acolo, în strada Pensionatului, încît Alina, întocîndu-se de la şcoală, trecea prin faţa ministeriului. Era din întîmplare aşa, dar lui i se părea că aşa trebuie să fie, pentru ca el s-o poată vedea pe dînsa întorcîndu-se acasă. Nu ştiu dacă nu cumva s-a întors la unsprezece, dar era cu putinţă ca ea să nu se fi întors, şi el s-a plimbat pînă pe la doauăsprezece, ba şi o bună bucată

de timp și după doauăsprezece, spre Palatul Universității și înapoi. Deși flămînd acum iar rău de tot, s-a dus la portarul ministeriului ca să-i spună că vrea să-l vadă pe ministru. Acesta s-a uitat lung la el, l-a măsurat de sus pînă jos și i-a spus să vie după trei, pe la patru, fie chiar și pe la cinci și să-ntrebe de d-l Blehan.

— Cine-i Blehan? întrebă dînsul.

— Cine să fie?! i-a răspuns portarul. Întreabă pe orișicare ușier, că te duce la el și-o să vezi cine-i. El a mai rămas în ministeriu.

Iacă o vorbă pe care Emil nu era-n stare s-o înțeleagă. Cum a rămas numai Blehan acela în întregul ministeriu?

„Ei, o s-o văd și pe aceasta pe la trei, pe la patru, își zise; deocamdată să-mbuc ceva."

La „Iordache" era prea departe. El o luă la dreapta, coti spre Palat, apoi se-ntoarse-n strada Academiei la stînga și intră la „Ianache", care-și avea grătarul în dosul Ministeriului de Lucrări Publice, tot mititei și trandafiri, fleici, vrăbioare și mușchi la frigare și aici. Timp avea destul pînă pe la trei-patru.

Era după patru cînd s-a-ntors la ministeriu și din ușier în ușier a ajuns în biuroul lui Blehan.

Blehan acesta era un om înalt, slab, cam bătrîn acum și foarte blajin și potolit, cum sunt cei mai mulți dintre șefii de contabilitate.

— Pe care ministru vrei să-l vezi? întrebă el cînd Emil îi spuse că vrea să-l vadă pe ministru.

— Pe ministru de Culte, răspunse acesta mirat de asemenea întrebare.

— Pe care dintre miniștrii de Culte? întrebă iar Blehan.

Mirarea lui Emil crescu. El un singur ministru știa aici.

— Să ne-nțelegem, urmă Blehan; a fost T. Maiorescu, a urmat Petre Carp, iar acum, de cînd cu guvernul Florescu, e Orăscu ministru.

— Mie îmi este totuna, grăi Emil. Pe mine m-a trimis preasfinția-sa părintele episcop al Buzăului la ministeriu.

Blehan era unul dintre oamenii de încredere pe care ministrul Maiorescu-l însărcinase să caute pe pictorul

recomandat de Iorgu şi-n urmă pe iconarul recomandat de preasfinţitul de la Buzău.

— Aha! zise-nviorat. D-ta eşti iconar?

— Şi iconar, dacă vreţi, îi răspunse Emil.

— Să vii cu mine, urmă Blehan şi-l duse la Ghidionescu, directorul ministeriului, căruia i-l prezentă drept iconar recomandat pentru copiarea icoanelor de la Curtea-de-Argeş.

Emil rămase zăpăcit.

„Care va să zică de aceasta e vorba?! îşi zise el.

Ghidionescu, şi dealtminteri om posomorît, subscrisese toate decretele prin care ministrul său curăţise ministeriul de creaturile junimiste şi ştia că nici una dintre lucrările începute de junimişti n-are să mai fie continuată.

— Îmi pare rău — grăi deci — dar lucrările de la Curtea-de-Argeş nu se mai urmează.

„Ei, comedia dracului! îşi zise Emil. Pentru asta am venit de la Ploieşti şi mi-am cumpărat haine noauă, ca să le port prin băltoacele şi prin noroaiele Bucureştilor?!"

Era atît de scîrbit, încît ar fi plecat cu cel mai apropiat tren la Ploieşti dac-ar fi fost adevărat că numai pentru asta şi-a cumpărat hainele cele noauă şi ghetele care-l strîngeau şi acum, deşi le purtase prin noroi.

Nu doară că era mîhnit de a nu fi fost însărcinat să copieze icoane. Era republican de la Ploieşti, crescuse-n apele roşii la *Scrînciobul* şi la *Reforma* şi nu-i şedea deloc bine să se căciulească pe la ministrii albilor, care se mănîncă între dînşii. Ceea ce-l cătrănea era că, luîndu-se după vorba popii, s-a căciulit şi a păţit o ruşine.

Înţelegea acum de ce a zis portarul că numai Blehan a rămas în ministeriu.

„Eu nu sunt Blehan — îşi zise — şi dacă unul mă cheamă, cellalt mă ia la goană. Tot mai bine-n slujba lui Anghel Şoric!"

Nu-i mai era nici foame, nici sete, nici frig, nici cald şi umbla în neştire fără ca să-şi dea seamă pe unde şi fumînd ţigară după ţigară.

În curînd după noauă s-a pomenit, spre marea mirare a madamei, la culcuşul lui, s-a dezbrăcat ca orişice

om cuminte şi s-a culcat, cu gîndul că mîne se duce, apoi pleacă cu trenul de seară.

Deşi peste puţin l-a luat somnul şi a durmit toată noaptea bine, ziua a patra s-a sculat tot tîrziu. Nu mai avea nici o treabă, iar pe dînsa tot numai după-prînz putea s-o găsească acasă, fie pînă la doauă, fie pe la cinci, după ce se-ntoarce de la şcoală.

„Adecă de ce să mă şi duc?! se-ntrebă el deodată, oarecum spre marea lui surpindere. A trecut atîta timp de atunci. Mă vor fi şi uitat. Le făcusem o mare supărare: au uitat-o pe aceasta? O să mă întrebe ce caut la Bucureşti. Ce-o să le răspund? În starea sufletească în care mă aflu, n-am ce să caut la ele. Am păţit o ruşine, vreau să pat şi alta, mai mare?"

Tot el era însă şi omul care ardea de dorul de a o vedea, de a se uita în ochii aceia care plîng, de a vorbi cu ea, de a se mai arde o dată. Nici nu cerea, nici nu se aştepta la nimic de la dînsa, dar ea nu perdea nimic şi el îşi îndulcea viaţa dacă se-ntîlneau, cel mai cuminte lucru, ca din întîmplare, cum voise el, cînd ea se duce la şcoală ori se-ntoarce acasă.

Stăpînit de gîndul acesta, el începu să se-mbrace-n grabă mare, dar deodată se opri.

Cămaşa lui? Îi era ruşine că s-a prezentat în asemenea cămaşă la ministeriu.

Haid'! Iute pînă-n Lipscănie să-şi mai cumpere şi o cămaşă noauă, şi iute înapoi, ca s-o-mbrace. Era pe la unu cînd a ajuns în strada Colţii şi a-nceput să se plimbe iar în sus şi în jos ca s-o vadă cînd vine pe la doauă de la şcoală. Fumat-a ţigări peste ţigări şi acum, dar fumul lor s-a pierdut în vînt, căci ea apucase prin Scaune şi intrase de acolo-n strada Pensionatului. Deşi mai flămînd decît orişicînd, deşi-l supărau ghetele, el a mai stat, gata de a rămînea pînă la patru, cînd ea se-ntoarce acasă, fie chiar pînă la cinci, ca să se sfîrşească odată.

În curînd, după trei, însă, el îşi pierdu deodată răbdarea.

„Ce dracu! îşi zise. Umblu ca un prost, şi te pomeneşti că ea nici nu mai umblă la şcoală. Ori te duci ca orişice om cu rost acasă la ele, ori îţi cauţi de drum!"

Fie supărarea, fie foamea, fie ghetele, dacă nu toate trei împreună-l făcură să se ducă la cel mai apropiat birt, iar acesta se afla tot în strada Academiei, colț cu strada Doamnei, lîngă vestitul franzelar Gagel, unde Duro avea, pe lîngă celelalte, și mastică de Chio și un vin de Cipru, pe care chiar și Anghel Șoric l-ar fi băut cu plăcere.

Făcîndu-și datoria de consumator cu poftă bună, care știe să aleagă, el se-ntreba mereu: „Plec ori nu plec cu trenul de seară? Mă duc ori nu mă duc?"

După cum se desfășurau lucrurile la cîrciuma lui Duro, nu mai putea să fie vorba să plece chiar azi. După ce va fi mîncat în toată tigna, avea să-și ia pachetul cu hainele vechi și să se ducă la gazdă, să-și adune lucrurile și să[-și] ia ziua [bună] de la madama... Trenul era plecat cînd sosea el la gară.

Iară mîne?

El sosise la București duminecă seara, se afla deci de patru zile aici. Ziua a cincea era vineri, zi fără noroc, în care nici un om cuminte nu pleacă la drum. Încă mai puțin se putea el gîndi ca-n ziua aceasta să caute fie-ntr-un fel, fie-ntr-altul o-ntîlnire cu dînsa.

„Păcatele mele! izbucni în cele din urmă, îmbărbătat și de cipriotul lui Duro. Nu cumva am venit eu la București numai ca să mănînc, ici la «Iordache», colo la «Ianache» și-n cele din urmă la «Duro»?! Altă treabă n-am făcut pîn-acum! Am să mă duc! strigă. O să se-ntrebe doamna Ionescu, văduva de profesor și proprietara de casă: «De ce vine omul acesta să ne vadă? Ce vrea? ce caută? care îi sunt gîndurile?» Puțin îmi pasă chiar și dacă-mi va fi arătînd ușa! Eu vreau, iar Alinei o să-i pară bine."

El stete puțin pe gînduri, mai umplu o dată păharul și-l deșertă pe gustate.

„O să-i ori n-o să-i pară bine?" se-ntrebă apoi mai muiat.

Prin amurgul serii, cînd a plecat să-și ia pachetul cu haine, era mereu ispitit să se ducă fără de întîrziere în strada Batiștei și se oprea din cînd în cînd ca omul care nu știe dacă la dreapta ori la stînga are s-o apuce.

S-a dus să-şi ia pachetul şi, întorcîndu-se cu el la gazdă, a fost cuprins de adîncă întristare.

La urma urmelor, tot cel mai cuminte lucru era să se-ntoarcă acasă şi s-o ducă înainte cum a dus-o timp de un an. Viaţa lui şi aşa nu mai avea nici un rost, şi singura parte bună a ei era aceea pe care putea s-o petreacă dormind.

Întîmplarea neaşteptată însă nu numai în romane şi-n drame, ci şi-n viaţa petrecută în aievea hotăreşte faptele omeneşti — ce-i drept, nu totdeauna, dar cîteodată.

Vineri era zi care nu numără [ceasuri bune] şi-n care n-ai să începi, nici să sfîrşeşti nimic dacă e vorba să-ţi iasă toate-n bine. Emil, deşi deşteptat din somn mai curînd decît alte dăţi, a mai stat în culcuşul lui împărătesc, dîndu-şi silinţa să adoarmă iar, ca să nu se mai gîndească nici la cei trei miniştri, nici la celelalte supărări ale sale. Tot foamea l-a silit în cele din urmă să se scoale, să se spele, să-şi perie hainele, să-şi şteargă-n-călţămintea şi să se îmbrace şi să plece, nu însă la „Iordache", nici la „Ianache", nici mai ales la „Duro", ci aci mai aproape, la „Grădina-cu-Cai", lîngă Dîmboviţa care era acum intrată-n matca ei.

Era frumos acolo-n grădina aceea. Deasupra porţii de intrare se afla firma, pe care era zugrăvit un cal legat la iesle, iar sub el stetea scris cu litere mari: *„Aici este antica şi renimita «Grădina-cu-Cai», unde paşte calul banului Mărăcină, Dumitru Teodor"*.

Înlăuntru se aflau mese la umbra sălciilor acum umbroase, grătar nu mai prejos de cel de la „Iordache" şi de la „Ianache", ţuică de Dîmboviţa şi un pelin sor' cu cipriotul lui Duro.

Tot să stai — să nu mai pleci.

A stat Emil pînă pe la trei. Deşi hotărît ca ziua aceasta să nu facă nimic, cuprins de-nduioşare, a plecat să-şi omoare timpul plimbîndu-se prin Cişmegiu, unde era umbra chiar mai deasă decît la calul banului Mărăcină — Dumitru Teodor.

Mai era însă mult pînă seara, şi aţa-l trăgea spre partea de la deal a oraşului, unde Alina umbla cu mama

ei din prăvălie în prăvălie, ca să-şi cumpere mai una, mai alta, o pălărie de paie, o panglicuţă, un văl de obraz, o pereche de mănuşi, o umbreluţă, lucruri de care are nevoie o domnişoară care pleacă pe o zi doauă la ţară.

După ce şi-au ales şi cumpărat cele mai de seamă, d-na Ionescu, femeie practică, a intrat la „Martinovici", în hanul „Şerban-vodă", colţ cu strada Germană, cea mai de frunte din băcăniile din Bucureşti. Tot trebuia să ia birjă: de ce să nu-şi facă şi proviziuni de băcănie, ca să şi le ducă şi acelea acasă?

— Tu, fată — îi zise Alinei — du-te colea în hanul „Zlătari", la „Degetarul", şi-ţi cumpără mărunţişurile, în vreme ce eu îmi fac treaba aici, unde am să te aştept.

Aşa vin întîmplările.

Emil ieşise din Cişmegiu cu gîndul de a se duce la cofetăria „Marinescu" din strada Franceză, unde se serveau cozonacii cei vestiţi, urcase printre cînii de pe Bulevard şi o luase pe Podul Mogoşoaiei spre circul din piaţa Sf. Constantin.

Cînd Alina era să intre la „Degetar", el trecea despre palatul societăţii de asigurare „Dacia" spre Zlătari.

„Vai de mine!" strigă dînsa, oprindu-se speriată la uşa prăvăliei.

Deşi cu barbă, cu părul în plete ajunse la umeri, cu o pălărie lată şi mult purtată-n cap şi îmbracat în haine prea lungi şi prea largi pentru dînsul, el păşea şi-şi ţinea trupul tot ca mai nainte.

„El e! E chiar el!" îşi zise şi ea o luă fuga-n urma lui, ca nu cumva să-l piardă în mijlocul trecătorilor acolo număroşi.

Ajungîndu-l la maidanul de lîngă circ, ea-l prinse de mînă şi-l ţinu, ca nu cumva să-l scape.

— Proasta de mine! grăi răsuflînd din greu. Mă temeam că te pierd.

El rămase zăpăcit în faţa ei.

— Vezi d-ta comedie! exclamă peste puţin. Se poate una ca asta?! Cum ne pomenim aşa deodată aici?!

Ea nu mai era-n stare să dea vreun răspuns.

Se uita pierdută la el. Era tot el, dar nu tot ca mai nainte. Își cumpărase haine noauă și ghete noauă și cămașă noauă, dar nu se gîndise să treacă și pe la bărbier, și pletele lui cele lungi, orișicît de mult le-ar fi peptenat în timpul celor din urmă cîteva zile, erau tot cîlțoase și-i dedeau înfățișarea de om prăpădit.

— D-ta ce mai faci? grăi dînsa, cuprinsă de jale, și tot ținîndu-l de mînă.

— Ce să fac? răspunse el. Mă mir și nu mă pot dezmetici. De patru zile umblu mereu și nu știu cum să te găsesc, și iată-ne acum, cînd nici cu gîndul nu gîndeam...

Cum vor fi vorbit ei și cum se vor fi uitat unul la altul, destul că mai unul, mai altul dintre trecători se oprise-n apropierea lor, ca să vadă ce urmează mai departe. E apoi destul să se oprească trei, pentru ca din ce în ce mai mulți să se-ntrebe: „Ce-i aici? Ce s-a-ntîmplat?"

Ea nici nu vedea, nici n-auzea cele dinpregiurul ei; el însă se-ntoarse înapoi și coti cu ea spre biserica Stavropoleos.

— Și eu tot așa, grăi dînsa. Mama a rămas la „Martinovici", unde mă așteaptă. Mă duceam la „Degetar", ca să cumpăr unele mărunțișuri. O clipă dac-aș fi venit mai tîrziu ori mai curînd, nu te mai zăream, și dac-ai fi venit pe la noi, nu ne mai găseai, căci mîne plecăm la Valea-Boului.

Emil scoase pe nesimțite mîna sa din a ei, cum luntrașul își aruncă vîsla-n voia valurilor.

— La Valea-Boului? șopti el.

— Și mie mi-e greu să mă duc! urmă ea.

— Atunci nu te duce! o sfătui dînsul.

— Nu se poate, întîmpină dînsa. Cocoana-mare ne-a poftit pe mama și pe mine, și trebuie neapărat să ne ducem.

Emil tresări, parcă-n mijlocul unei nopți întunecate un fulger i le-ar fi luminat toate.

— Da! zise. Dacă ea v-a poftit, trebuie să vă duceți.

— Dar ea e atît de-nțepată.

— Nu mai e dacă v-a poftit! stărui dînsul. E mama lui şi el e om, scumpa mea, om adevărat!

Le-a zis aceste, şi mai mult nu putea să zică. Îşi aducea aminte cum atunci fusese luat ca o păpuşă umplută cu paie şi coborît de pe schelă şi se simţea om de tot slab în faţa unui om în toate privinţele tare.

Ea stetea nedumirită.

— Acum du-te, urmă el; n-o face pe mama ta să te aştepte.

Ea-l prinse iar de mînă.

— Cînd ne mai vedem? întrebă.

— Cînd vrei, răspunse el. N-ai decît să-mi trimiţi trei vorbe la sora mea, Aurora Leapcă, la Ploieşti, biserica Maica Precesta. Ea ştie totdeauna unde mă aflu. Orişunde aş fi, las orişice treabă şi vin.

— Mai vino cu mine pînă la colţul Lipscanilor, îl rugă dînsa ducîndu-l de mînă.

S-au şi dus pîn-acolo, dar n-au mai grăit nici ea, nici el o singură vorbă, căci ceea ce ar fi avut să-şi spună nu se poate spune răzbind prin mulţimea trecătorilor care văd şi aud.

După ce s-au despărţit ca doi oameni care peste vreun ceas iar au să se-ntîlnească, el a rămas în chibzuri. Nu-şi mai aducea aminte că plecase la cozonacii cei buni ai doamnei Dimitrie Marinescu şi nu ştia unde să se ducă şi ce să mai facă.

Deodată au dat năvală asupra lui trei prieteni, toţi trei fraţi de dincolo, unul Nerone Pop, pe care-l ştia de la *Trompeta Carpaţilor*, organul lui Cezar Bolliac, altul Scipione Bădescu, de la *Buciumul*, iar al treilea totdeauna galantul Bogdan, advocat la Căile Ferate şi administrator al lui Anghel Şoric de la Buzău.

Mare bucurie. Plecaseră oamenii la „Zdrafcu", tocmai dincolo de „Grădina-cu-Cai", în dreptul bisericii Sf. Elefterie.

— Nu! le zise Emil. Haid' în Dealul-Spirii, lîngă cazarma „Cuza", la Niţă Stere, care e Anghel Şoric de la Bucureşti. Veniţi, băieţi, voi alegeţi şi beţi, iară eu fac chef si plătesc!

IV

Zicea cocoana-mare că de cîțiva ani moare-n fiecare iarnă, dar primăvara iar învie și prinde puteri. Acum însă primăvara era-n toiul ei, rîndunelele-și făceau iar cuiburile, pomii erau acoperiți de flori și pădurea înverzise fără ca dînsa să se mai înfiripeze.

Bolnavă n-ar fi putut zice că era, dar tîngea sleită de puteri. Nopțile o treceau din cînd în cînd năduşelile, nu putea să doarmă și, întorcîndu-se mereu de pe o parte pe alta, se dezvălea, răcea și o apuca tusea. Ziua și-o petrecea mai mult culcată, ca să cdihnească. Poftă de mîncare nu avea, deși îi veneau mereu sfîrșeli.

Era pentru dînsa grea de tot jertfa pe care o aducea ca băiatul ei să iasă cu fața curată din încurcătura în care se băgase în clipă de năvălnicie, dar tot se bucura că poate s-o aducă. Pentru ca d-na Ionescu și fiica ei nu cumva să se simtă străine, a poftit și oameni mai de seama lor, pe subprefectul Călin și soția sa, femeie măritată de abia vreo doi ani, pe revizorul Popescu-Baltă cu soția și fiica sa, fată de vîrsta Alinei, ba chiar și pe soția administratorului, fostul primar. Știa prea bine că va trebui să stea ziua-ntreagă cu încordată luare-aminte pentru ca nimeni să nu se poată plînge c-a fost neglijat, dar tocmai aceasta o făcea să-și adune toate puterile și să se simtă, după ce a sosit la Valea-Boului, mai înviorată și mai mulțumită de sine însași.

O vor fi simțit ori nu alții aceasta, a simțit-o Alina, care plecase de acasă cu inima grea și cu ochi nu numai plîngători, ci și plînși, căci întîia oară se simțea vinovată de o faptă pe care n-o putea mărturisi mamei sale. Îl vedea mereu în fața sa pe omul cu părul cîlțos, cu pălăria soioasă, nedormit și nemîncat, mai jerpelit de cum în adevăr era și-i venea să alerge după el, ea singură nu știa de ce.

Îndată ce a ieșit însă din oraș în largile zări bătute de soarele primăverii, ea le-a uitat toate cele ce ar fi putut să-i întunece viața. Nu mai era aici nici cald, nici rece, ci numai adiere, aer și lumină, pretutindeni lumină, în care toate ies în deplina lor frumuseță la iveală.

Ici un cocostîrc stetea-ntr-un picior la cuibul de pe un coşar de la marginea satului şi toca din ciocul lui puternic. Colo o cioară cîrîia pe furca unui puţ cu cumpănă. Dincolo o gîscă-şi purta boboceii la iarbă verde. Mai departe o ciocîrlie se ridica-n văzduh cîntînd în zborul ei, o pupăză se oprea-n mijlocul drumului, îşi desfăşura creasta şi iar zbura mai departe. La fiecare pas ceva nou, la fiecare cotitură altă privelişte şi pretutindeni cer senin deasupra pămîntului acoperit de verdeaţă fragedă. Mai era cu putinţă ca inima ei să nu se-nveselească?

Intrată însă-n valea plină de ţarini şi de livezi şi mărginită de dealuri acoperite de păduri, ea a căzut iar pe gînduri. Soarele n-ajunsese încă să risipească ceaţa ce acoperea munţii din fundul văii şi era ceva posomorît în larga şi bogata privelişte ce se desfăşura în faţa ochilor ei. Toate erau acum oarecum potrivite cu cocoana-mare, care era şi ea posomorîtă şi neiertătoare, de-ţi era greu să te bucuri şi-n apropierea ei de viaţă, şi inima copilei se strîngea de gîndul că o zi întreagă avea să stea sub ochii bătrînei.

Erau în trăsură numai ea şi mama ei, care se gîndea la partidele de maus ce jertvea de dragul fiicei sale şi la prietenul care venea s-o însoţească pîn' la d-na Cleopatra. Mamă era şi ea şi aducea bucuros jertva aceasta, dar nici ochi pentru privelişti, nici chef de vorbă nu prea avea, şi ele-şi urmau mai mult pe tăcute drumul.

— Mi-e parcă mă trec răcorile cînd mă gîndesc că peste puţin o să ne aflăm în faţa cocoanei, grăi cu toate aceste Alina. E mai şi mai decît domnişoara Săvescu, care te examinează pînă-n cele mai mici amănunte — cum stai, cum păşeşti, cum te aşezi, cum deschizi şi închizi uşa, cum rosteşti vorbele, cum ţi-ai pieptenat părul, cum eşti îmbrăcată, cum ţi-ai făcut funda de panglicuţă... Nu mai ştii ce să faci ca să-i fii pe plac.

— Asta-i, răspunse mama. N-ai decît să fii cum eşti, că eşti foarte bine. Ştiu şi eu cum are să fie o fată la vîrsta ta şi la starea noastră.

Cu atît numai nu putea Alina să scape.

A scăpat însă în clipa cînd s-a dat jos din trăsură și a sărutat mîna cocoanei-mari, care a sărutat-o și ea pe frunte.

Era cu totul alta: îmbătrînită, dar nu bătrînă, cocoană, adevărată cocoană, dar nu cocoană-mare.

Cînd se-ntîlnesc oameni care nu se cunosc, se produce de obicei oarecare zăpăceală.

Se aflau acolo, afară de Iorgu, d-l și d-na Talpă, revizorul școlar cu fiica și cu soția sa, soția fostului primar și Zoe. Alina, și dealminteri de o firească stîngăcie, nu știa care cine este, la cine să se uite mai nainte, de cine să se apropie, cum să se poarte și ce să zică.

S-ar fi așteptat ca Iorgu să vină la ea și s-o primească, cum se zice, cu brațele deschise. El însă, înalt, voinic și îmbrăcat într-un frumos costum de catifea, stetea cu pălăria-n mînă și aștepta să-i vie rîndul după ce mama lui își va fi făcut prezentarea oaspeților.

În vreme ce cocoana Elena prezenta d-nei Ionescu pe ceilalți, ochii Alinei se opriră cu uimire asupra Zoei. Frumusețea, găteala, ținuta, întreaga ei ființă i se păreau ca din povești și se uita la ea, încît Zoe mișca din cap cu un încîntător zîmbet de mulțumire, iar cocoana Elena se-ntoarse și ea spre Zoe și i-o prezentă — mai nainte de cum s-ar fi cuvenit.

— Sunt încîntată! grăi Zoe și de astă dată ea spunea adevărul.

N-a și rămas însă încîntată, căci Alina își făcu în fața ei binețiutul compliment, pe care, în zăpăceala ei, uitase a-l face cocoanei-mari, și îl făcu atît de ceremonios, încît domnișoara Săvescu ar fi fost încîntată de el, Zoe însă stetea pe gînduri dacă nu cumva în zeflemea i-l face, iar cocoana Anicuța zîmbi.

Simțind efectul acesta, Alina era-n stare să-și repete complimentul în fața tuturora.

— Eu sunt atît de proastă! grăi dînsa după învățul luat la școală. Dar e aici atîta lume și atît de frumos și de bine, încît nu mai știu cum să mă bucur de toate.

Acum era încîntată cocoana-mare. Era în această mărturisire a copilei atît adevăr și atîta inimă deschisă, încît femeia-nbătrînită înainte de vreme în mijlocul

unei societăți care le-mbracă toate-n forme convenționale era pornită s-o-mbrățișeze și s-o sărute.

— Ne bucurăm și noi văzîndu-vă bucuria tinerețelor, zise. Întorcîndu-se apoi spre d-na Ionescu, care făcea fețe, mai adăugă: Și era p-aci-p-aci să mă lipsești de mulțumirea aceasta.

Iar de aici înainte toate s-au desfășurat după cum le rînduise stăpîna casei.

Masă în adevăratul înțeles n-avea să fie. Lasă că n-aveau acolo la moșie ceea ce ar fi trebuit să aibă pentru ca să poată-ntinde o masă, dar nici nu veniseră oamenii ca să se ospăteze, ci ca să se plimbe. Cumpărase Iorgu de la băcănia lui Ovesa, concurentul lui Martinovici, și de la „Capșa", cum știa el, fel de fel de bunătăți, tartine peste tartine, salam, șuncă, pulpă de vițel, pateuri, sardele, „omar" pentru coconul Iancu, torte de mai multe feluri, băuturi după plac și ceai de cea mai superioară calitate. La fața locului n-aveau să se mai gătească decît ceaiul, cafelușele și puii la frigare, ce-i drept, cam mici, dar trufanda, și doi miei, tot trufanda.

Deocamdată, era pe la noauă, o mică gustare, în timpul căreia oamenii aveau să se cunoască mai de aproape și să ia înțelegere unde au să se ducă înainte de toate.

Coconul Iancu ținea să meargă la pădurea acum înverzită, ce-i drept, nu de dragul frumuseței, ci ca să vadă dacă sunt ori nu adevărate cele scrise de Iorgu. Cocoana Anica și Zoe s-ar fi coborît mai bucuros la livezile din vale, care erau în plină floare. D-na Ionescu, soția subprefectului și soția revizorului se dedeau în partea coconului Iancu, ba parcă ar fi dorit ca tot la marginea unui luminiș din pădure, pe iarbă verde, să se ia și prînzul. Foc mare cu mult jeratec viu, la care să se frigă puii și mieii.

Alinei îi era totuna, căci pe ea toate o adimeneau. Nu se mai săturau ochii ei, care rîdeau acum și ei.

Ceața din fundul văii se risipise, și munții cei înalți se vedeau în zarea albăstrie a depărtării.

— Cocoană-mare, cocoană-mare! exclamă dînsa. Ce măreți sunt munții și ce frumusețe e poienița luminată

de soare. Ce vedere se va fi deschizînd de acolo la vale și la deal!

Cui i le spunea aceste? Femeii care aici și-a petrecut copilăria și anii tinerețelor și atît de adeseori a alergat prin poienița aceea?

— Se poate merge cu trăsură pînă acolo? îl întrebă pe Iorgu.

— Nu încă, răspunse acesta.

— Dar putem, dacă doriți, cocoană, să vă ducem în jeț, grăi administatorul, care-i înțelese gîndul. E lucru ușor pentru doi oameni, și am făcut-o-n mai multe rînduri.

— Sunt și acolo vreo cinzeci de peri pădureți, din rodul cărora tata făcea pentru casă oțet, care îi plăcea foarte mult, grăi dînsa. Ei trebuie să fie acum în floare, dar e greu pentru ceilalți, și cum să ducem merindea?

— E drum de car, cocoană, stărui administratorul.

— Se fac toate! adăugă Iorgu.

— Dacă nu merge altfel, ne urcăm în car, zise cocoana Anica.

— Iată-ne și la pădure, și la livede, și la luminiș! exclamă coconul Iancu.

Zoe iar era-ncîntată: putea să vorbească, după întoarcerea ei la București, despre plimbare făcută-n car cu boi.

Haid' la poieniță!

În vreme ce se făceau pregătirile de plecare, Alina, fată harnică, se-nvîrtea pe ici, pe colo, făcîndu-și treabă, ca să-i dea ajutor cocoanei-mari, care ședea în jeț și dedea porunci cum au să fie luate toate-n bună rînduială și așezate-n coșuri.

Cînd veni rîndul la pui, copila se-nduioșă.

— Sărăcuții de ei! zise. Erau atît de mici! Cum au putut să le taie gîtul?! Bobocei nu sunt aici? Am văzut pe drum atîția!

Cocoana Elena se-nduioșă și ea. Avuse[se]-n tinerețele ei, ba avea chiar și acum multă slăbiciune pentru puișori, pentru bobocei, pentru purceluși, pentru tot ce-i mic și drăguț.

— Cum nu? răspunse ea. Avem de toate. A înființat fiul meu curte de păsări sistematică, tot soiuri alese de el.

Alina începu să scapere din picioare.

— Am voie să mă duc să văd?! întrebă dînsa nerăbdătoare.

Cocoana Elena stete puțin pe gînduri, apoi se ridică. Era peste putință s-o lase singură. Grabă mare nu era, căci mai aveau să treacă doauă, fie chiar și trei ceasuri pînă la prînz. Se bucurase-n tinerețele ei atît de adeseori umblînd de la cloșcă la cloșcă și de la coteț la coteț și voia să se bucure și acum de bucuria copilei.

A și avut parte de bucurie chiar mai multă decît se așteptase.

Ceilalți au plecat voioși pe jos, în urma lor carul cu boi, în care Iorgu și administratorul făcuseră loc de șăzut pentru cei obosiți dacă ar fi fost să fie nevoie de aceasta. Din deal se auzeau glasurile și rîsetele lor de la depărtări din ce în ce mai mari, dar cocoana Elena — grabă mare nu era! — își purta vecinica de la bobocei la puișori și apoi la porumbei. Alina alerga pe săltate de ici pînă colo și iar nu i se mai săturau ochii, iar nu mai găsea vorbe ca să-și dea dragostea pe față.

— Să-i vezi ciugulindu-și hrana, grăi cocoana Elena, care cunoștea atît de bine mulțumirile vieții de la țară. Ilie! urmă apoi întorcîndu-se spre argatul curții. Adă-le păsat! Dacă nu mai ai, toacă în pripă știr și urzici, amestecă și opărește.

Ilie alergă la bucătărie. Pînă una-alta, cocoana Elena o duse pe fată la purceluși și la vitelușii pe care nu era chip să nu-i săruți în botișorul curat.

Cînd ceilalți au sosit în poieniță, Alina ședea pe un buștean și le presăra ici puișorilor sprinteni, colo boboceilor cu talpă lată păsatul și țipa de bucurie cînd ei, din ce în ce mai îndrăzneți, luau hrana și din palma ei cea mică.

Iar bătrîna-ntinerită ar fi stat pînă seara dac-ar mai fi putut zice că nu e mare graba.

Era sus de tot soarele cînd le-au aruncat în pripă una peste alta-n car; cocoana Elena s-a așezat în jețul înțepenit pe o targă, și au plecat la deal. Alina mergea

ici înaintea carului cu merinde, colo-n urma lui, cînd la dreapta tărgii cu jeţul, cînd la stînga ei, oprindu-se mereu, ca să examineze mai o floare, mai un fluture, mai un gîndăcel, şi luînd-o iar la fugă, ca să nu rămîie-n urmă, şi întrebînd la tot pasul pe oamenii de la targă:

— Ce-i asta? Cum îi ziceţi?

Cocoana Elena, înţepenită-n jeţ, se simţea nemîngăiată că nu poate să-i fie mereu aproape, îşi purta capul uitîndu-se mereu după dînsa.

Carul cu merinde apucase departe înainte, iar nu mai era însă mare grabă, căci Alina era perdută-n admirarea naturii. Dacă găsea-n calea ei o floricică, nu se mulţumea s-o miroase, nici să-i vadă colorile, ci-i examina calicele şi corola, îi număra petalele, îi scruta staminele, îi căuta ovarul. Dacă prindea un fluture, îşi dedea seamă despre desemnul de pe aripile lui. Dacă dedea peste un gîndăcel, îi examina mandibulele, tentaculele, toracele, aripile şi picioarele. Mereu era cuprinsă de uimire şi încîntată. Puteau să mai aştepte cei din poieniţă.

— Cocoană-mare! Cocoană-mare! strigă ea deodată, alergînd spre targă cu pumnul încleştat. Să vezi o minune, o adevărată minune! De trei ori cîte trei şi cu toate aceste numai şapte! Ce e aceasta? adăugă deschizînd pumnul şi arătînd în palma ei un gîndăcel rotund.

— Gîrgăriţă e, răspunse cocoana Elena, pusă pe gînduri.

— Da, gîrgăriţă, zise unul dintre purtătorii tărgii.

— Gîrgăriţă ca toate gîrgăriţele, gînganie afurisită! zise şi cellalt.

— Va să zică aşa e gîrgăriţa care mănîncă rodul? grăi atunci Alina. Să vezi, cocoană-mare: uite, aripile sunt roşii. Sus la încheietura celor doauă aripi e un punct negru, jumătate pe una şi altă jumătate e pe cealaltă. La mijlocul aripii de la dreapta e alt punct de aceeaşi mărime. Iar alt punct negru tot atît de mare e la mijlocul aripii de la stînga. Fac trei puncte de aceeaşi mărime la egale depărtări. Aşa-i ori nu-i aşa?

— Așa-i, răspunse cocoana Elena, care văzuse-n viața ei mii de gîrgărițe fără ca să fi numărat vreodată punctele de pe aripile lor.

— Mai sunt acum cîte un punct mai mic la fiecare dintre capetele celor două aripi, urmă Alina. Uite: punctul mare de la mijloc și cele două mai mici iar fac trei: trei pe aripa de la dreapta și iar trei pe cea de la stînga. De trei ori trei și cu toate aceste numai șapte. Mai mult: fiindcă negru pe roșu nu iese bine la iveală, mai are pe botișor și o pată albă.

Cocoana Elena se uită cînd la gînganie, cînd la fată.

— E în adevăr așa și mă mir c-ai băgat-o de seamă — grăi dînsa — dar eu cred că e o întîmplare.

Alina clătină din cap.

— Nu se poate, o-ncredință. Așa e gîrgărița, crișicare gîrgăriță. Sunt fel de fel de fluturi, dar fluturii de același fel sunt toți unul ca altul, cum florile de același fel sunt una ca alta.

— Aș! strigă cocoana Elena. Dar găinile, rațele, porumbeii? dar trandafirii și garoafele?

Alina rămase-ncurcată.

— Apoi da! zise ea. Sub purtarea de grijă a omului multe se prefac, ori se dreg, ori se pocesc. Gîrgărița însă ...

Cocoana Elena se ridică din jeț parc-ar fi fost fată mare.

— Să mai prindem o gîrgăriță, grăi dînsa. Niculae, Voicule, haid'! O gîrgăriță!

Gîrgărițele sunt însă gînganii afurisite, cum zisese Voicu: țara-i plină de ele, și cînd cauți, nu găsești nici una.

Sus în poieniță merindea era descărcată, focul ardea pe pîlpăite, jăratecul era grămadă mare, puii și mieii steteau înțepeniți în frigări, mișcarea și aerul cel bun își cereau drepturile, iar stăpîna casei căuta pe aci, prin apropiere, o gîrgăriță, cel puțin una.

Cocoana Anica și Zoe, care o știau pe aceasta cu deosebire stăruitoare asupra formelor de bună-cuviință, erau puse-n cele din urmă pe gînduri. Una se temea ca nu cumva să-i fi venit rău verișoarei sale prea obosite, iar cealaltă dedea cu socoteală că d-șoara din pension

a făcut vreo prostie, în urma căreia mătușa ei era nevoită să-ntîrzie.

Iorgu, neliniștit atît de una, cît și de alta, și-a cerut voie să plece în cele din urmă la vale și-a găsit pe mama lui sprintenă cum de mult n-o mai văzuse.

Necăjită că nici pînă la vîrsta ei n-a ajuns să știe cum sunt petele de pe aripile gîrgăriței, necăjită că nici cei doi săteni nu știau, necăjită că nu mai găsea nici o gîrgăriță, ea umbla de ici pînă colo plecată spre pajiștea de la marginea pădurii.

— Ce este? ... ce ați perdut? ... ce căutați? ... întrebă Iorgu.

— Lasă-mă-n pace! răspunse ea. Ia, căutăm și nu găsim. Să spui tu: cîte pete sunt pe aripile gîrgăriței?

Iorgu abia-și mai putu stăpîni rîsul.

— Știu eu?! răspunse el. Cine-și mai bate capul cu asemenea amănunte?

— Uite, fata asta, grăi mama lui.

Alina se simțea în mare strîmtorare.

— Eu am găsit un gîndăcel care avea pe aripi de trei ori cîte trei pete, zise ea. Cocoana-mare zice că e gîrgăriță, dar crede că nu toate sunt așa.

— N-aveți să mai căutați — grăi dînsul — căci vă încredințez că toate sunt la fel. Dealtminteri, mă mir că ai găsit aici una, căci gîrgărițele n-au ce să caute aici. Locul lor e-n vale, unde sunt florile, în care-și pun ouăle. Căutați zadarnic și — adăugă — sus ne așteaptă ceilalți. Ia-ți, mamă, locul în jeț.

— Nu! răspunse cocoana Elena plecînd la deal. Pot eu să merg și așa.

Degeaba-i spusese el că nu sunt pe acolo gîrgărițe, căci ea ardea de dorință de a se-ncredința cît mai curînd dacă are ori nu are Alina dreptate.

Sosită deci în poieniță, ea întrebă mai pe unul, mai pe altul dacă știe ori nu cîte pete are gîrgărița pe aripi și cum sunt ele așezate. Era un amănunt fără de-nsemnătate, chiar lucru de rîs, dar nici coconul Iancu, nici administratorul, nici revizorul școlar, nici subprefectul nu erau în stare să-i dea răspuns.

— O, Doamne! Ce te miri, cocoană-mare?! îi șopti Alina. Sunt atîți oameni care văd în fiecare zi găini

și mînîncă pui de găină și tot nu sunt în stare să spună cîte degete are găina. Ca să știi, trebuie să te uiți bine și să-ți dai seamă despre ceea ce vezi.

„Așa e! zise cocoana Elena în gîndul ei. Nu vede nimeni atît de bine ca fata aceasta".

Așa zicea și Iorgu aducîndu-și aminte de oarele plăcute pe care l-a petrecut vorbindu-i despre sămănături, despre plantațiuni și despre tunderea pomilor.

E lucru știut cum calul, scos din serviciul oștirii, auzind goarna, își ia zăbalele-n dinți și aleargă să intre-n front. Cam așa era și Iorgu cînd îl covîrșeau slăbiciunile de gospodar. El nu se mai putea despărți de copila care nu numai vedea atît de bine, dar și asculta cu încordată luare-aminte, înțelegea bine și avea inimă pentru toate.

Părul păduret, crescut în lărgime, are trunchi drept și coroană bine rotunjită și deasă, frunziș luciu și floare multă ca numai puțini dintre pomi. Alina, ieșită-n poieniță, o părăsi pe cocoana-mare, de care se ținuse pîn-acum, și alergă la perii acoperiți de flori.

Iorgu, fără ca să se gîndească, se luă cu pași larg călcați după ea. Sosind-o apoi, el începu să spună cum e lemnul de păr, la ce poate să fie întrebuințat, cum perele pădurețe sunt bune nu numai pentru oțet, ci și poame uscate, ba, păstrate-n fîn, [sunt] și un fruct cu gust plăcut, cum perii altoiți în puieți de pădureți sunt mai trainici decît alții.

— Ce frumos zise dînsa și acum supărată că o slugă îi pofti la mîncare.

În timpul prînzului Zoe [nu] era-n foarte bună dispoziție, căci era supărată. Nu era încă dumirită în ceea ce privește complimentul ce-i făcuse Alina, cînd a început să se simtă jignită de lipsa de sfială cu care aceasta se ținea după stăpîna casei. Încă mai jignită s-a simțit cînd cocoana Elena parcă numai de dragul Alinei a pus la cale servirea prînzului în poieniță și au rămas timp atît de îndelungat împreună. A rîs apoi cînd a venit vorba despre petele de pe aripile gîrgăriței. Ce prostie! S-a pus însă pe gînduri cînd l-a văzut pe Iorgu luîndu-se cu pași larg călcați

după vecinica lui și vorbindu-i cu multă vioiciune despre ceva, numai ei știau despre ce.

Întorși deci la mîncare, el și ea nu mai erau pentru Zoe tot cea de mai nainte, și dama de societate, care vedea și ea bine cînd era vorba de cele ce-o interesau, a-nceput să examineze pe Alina ca aceasta petele de pe aripile gîrgăriței.

„Are ceva fleacul acesta de fată! își zicea. Înaltă, subțirică, mlădioasă, încă nu pe deplin dezvoltată, plină de duioșie... și ce ochi, ce guriță!"

Femeie trăită în lume și plină de vlagă, examinătoarea își ascundea supărarea într-un fel de răsfățare, încît ochii tuturora erau îndreptați asupra ei, toți erau înveseliți de glumele ei bine potrivite.

Sănătoasă poftă de mîncare, mîncări multe, felurite și una mai gustoasă decît cealaltă, băuturi bine alese și pe deasupra și veselia aproape zburdalnică: prînzul se prelungea și iar se prelungea.

„Ce păcat! își zise Alina în cele din urmă. Am venit noi aici numai ca să mîncăm?!"

Perzîndu-și în cele din urmă răbdarea, ea se apropie de Iorgu și arătă asupra unui arbore de la marginea pădurii.

— Ce pom e acela? întrebă dînsa.

— Nu e pom, domnișoară, ci copac, răspunse el tot pe glumite.

— Așa e! întîmpină dînsa. Eu sunt atît de proastă! Pomi sunt numai aceia care rodesc poame. Se zice: „*Nici salcia pom, nici mojicul om*". Ce fel de copac e?

— E stejar, domnișoară — răspunse el — copacul care dă cel mai prețios lemn, și tare, și trainic.

— Dar, uite, nu are frunzele ca alții stejari, grăi dînsa.

Iorgu rămase cuprins de uimire oarecum respectuoasă. El știa foarte bine că stejarii sunt de mai multe feluri și că fiecare fel are frunza lui particulară, dar deosebirile sunt atît de nensemnate, încît e foarte greu să-ți dai seamă despre ele.

— A, domnișoară — zise — stejarii sunt de mai multe feluri: e tufan, e cer, e gîrniță ...

Zoe zîmbi cu răutate: aceasta era culmea!

— Domnilor, doamnelor, domnișoarelor, sunt aici și doauă domnișoare foarte gentile, strigă dînsa. După ce ne vom fi făcut datoria către stomacurile noastre înfometate, să ne facem datoria și către creierii noștri însetați de știință și să rugăm pe stăpînul acestei încîntătoare poienițe — nu pot să zic al casei — să ne ție o conferență asupra arborilor, copacilor și pomilor ce ne-ncungiură!

Strigăte, hohote, veselie. Rîdea pînă chiar și Alina, care nu simțea înțepătura, ba rîdea și Iorgu, care o simțea.

Nu s-a mai vorbit apoi nici despre gîrgărițe, nici despre peri pădureți, nici despre soiurile de stejar.

Abia pe-nserate, după ce s-au coborît cu toții din poieniță și se făceau pregătiri pentru cină, a venit iar vorba la slăbiciunile gospodărești.

Coconul Iancu dăduse o raită prin pădure și se încredințase că ea e foarte frumoasă. Pădure fără de uscături nu se poate. Era deci hotărît să plece, căci avea treabă la București și era lună plină, deci cel mai plăcut drum. Cocoana Anica nu voia însă cu nici un preț să plece. Doauă drumuri în aceeași zi erau pentru dînsa o prea mare oboseală. Voia femeia să-și facă somnul în toată regula, și ziua de luni era destul de lungă pentru ca să se poată întoarce. Subprefectul și revizorul școlar, care n-aveau pînă acasă decît cale de vreun ceas și jumătate, mai puteau să stea. Zoe, venită cu Iorgu, tot cu el era vorba să se și-ntoarcă, dar nu-i trecuse încă supărarea și era încîntată de ideea unei călătorii pe lună.

— Te iau eu! strigă coconul Iancu încîntat și el — mai mult, se-nțelege, de tovărășie decît de lună.

D-na Ionescu, în sfîrșit, venise cu gîndul de a pleca luni dimineața, dar se bucura că toată lumea e pornită să facă pe lună drumul pîn-acasă și nu ținea să petrecă o noapte-n casa fostului primar, unde erau pregătite toate pentru ea și pentru fiica ei.

Se dedea deci zor cu cina, ca oamenii nici să nu întîrzie, nici să nu plece nemîncați.

— Iar mîncare! îi zise Alina lui Iorgu. Oamenii n-au aici altă treabă decît să mănînce. Se pierde tot timpul cu mîncarea, cînd sunt atîtea de văzut.

— Așa e, domnișoară, răspunse el. Pleci fără ca să fi văzut plantațiunile. Sunt foarte frumoase.

— Dacă dumneata n-ai timp! întîmpină dînsa.

— Eu? timp? grăi dînsul atins. D-ta ai dorit să mergem în poieniță.

— Nu! zise ea cuprinsă de mîhnire. Am zis numai că e frumos acolo, și e frumos. Cocoana-mare a dorit.

— Ce e? ce s-a întîmplat? întrebă cocoana Elena, care îi văzuse uitîndu-se parcă supărați la ea.

— Nimic, mamă, îi răspunse el. Îi vorbisem domnișoarei despre plantațiunile noastre și sunt mîhnit că pleacă fără ca să i le fi arătat.

Cocoana Elena îi aruncă o căutătură mustrătoare.

— Iar, Iorgule?! îi zise. Pare-mi-se că domnișoara e mîhnită, și are toată dreptatea. Dac-ai zis, băiete, trebuia să și faci. N-ai să pleci, drăguță! adăugă întorcîndu-se spre Alina.

Ea se duse apoi la d-na Ionescu, care stetea de vorbă cu cocoana Anica, și-o rugă să mai rămîie, ca să plece împreună cu aceasta.

— N-o să ne lași singure, nu-i așa? încheie dînsa.

— Mamă dragă — stărui și Alina — era vorba să plecăm încă sîmbătă, și am pierdut jumătate de zi. Să cîștigăm mîne, luni, jumătatea aceasta.

În gîndul d-nei Ionescu jumătatea de sîmbătă era cîștigată și cea de luni avea să fie perdută. Ce nu face însă mama pentru fata ei? Nu-i rămînea decît să mai aducă și jertva aceasta.

V

Grea cumpănă.

Seara, după ce a rămas singur, Iorgu se plimba neliniștit prin casă.

Zoe, stăpînă pe vorbele și pe purtările ei, plecase veselă, amabilă, chiar afectuoasă, spuind mereu cît de mult îi este coconului Iancu recunoscătoare pentru

plăcerea de a face pe lună drumul pînă la București. Mai nainte de a se fi urcat în trăsură, a-mbrățișat cu multă căldură pe d-na Ionescu și pe Alina, zicîndu-le cu toată stăruința: *„La revedere-n București!"*

Față cu Iorgu ea a rămas rece, dinadins înțepată. Aceasta era ceea ce-l neliniștea.

Ea era femeie în fața căreia numai de tot puțini dintre bărbați ar fi putut să rămîie reci. Mai era apoi și călăuza lui în societatea bucureșteană și se deprinsese cu ea, încît adeseori se simțea jignit că dînsa-l ține la oarecare depărtare. Știind-o acum supărată, era chiar mîhnit și-și făcea sie însuși mărturisirea că are slăbiciune pentru ea.

Slăbiciune avea el și pentru cealaltă, dar cu totul alt fel de slăbiciune. Erau două slăbiciuni care puteau foarte bine să stea una lîngă alta în același suflet.

De una se și temea, iar de cealaltă nu.

Zoe nu era numai deșteaptă, vicleană și îndemînatică, ci și pătimașă: supărarea ei era mînie, iar mînia ei nu rămînea stearpă.

O vedea-n fața lui vorbind acolo sus în poieniță despre „stomacul înfometat" și despre „creierul însetat" și-i era învederat că nu pe el, ci pe cealaltă e în adevăr supărată.

„Eu sunt vinovat — își zise — dar, jignită-n amorul ei propriu, pe copila aceea nevinovată n-are s-o ierte. Rău, foarte rău a făcut mama că nu le-a lăsat să plece!"

Îi mai vorbise Zoe despre vecinica, și acum i se făcea negru în fața ochilor cînd își aducea aminte de ceea ce dînsa-i spusese fiind vorba de femeia pe care o compromiți.

Temîndu-se de aceasta, își dedea el silința să se ducă din ce în ce mai rar la Alina. Zisese el, ce-i drept, în o clipă de năvălnicie: „Noi suntem o lume pentru sine", dar mai ales acum, după ce se perduse oarecum în viața bucureșteană, nu mai era în stare să zică tot așa. Îi sîngera cîteodată inima gîndindu-se că el și ea sunt din două lumi care se dușmănesc, dar așa era: unii l-ar fi urgisit, iar alții ar fi rîs de el dacă n-ar fi ținut seamă

de aceasta. Urîtă lume, dar în ea avea să-şi petreacă viaţa!

Îi era frică de Zoe, se temea de gura ei cea rea, încît îl treceau din cînd în cînd năduşelile, şi toată noaptea s-a zbătut în culcuşul lui gîndindu-se cum are s-o îmbuneze.

Ce nu e-n stare să născocească o femeie ca dînsa cînd e stăpînită de mînie?!

Dimineaţa s-a sculat cu toate aceste cu noaptea-n cap, căci cocoana Anica ţinea să ia o mică gustare şi să plece înainte de amiazăzi. Vorba era deci să-şi facă plimbarea prin livezi mai nainte de a se fi sculat dînsa. Cocoana Elena nu putea să-i lase singuri, şi era de sine înţeles că d-na Ionescu trebuia să-i însoţească şi ea. Caii erau deci înhămaţi, şi trăsura aştepta la scară.

Alina, încă de mult în picioare, se plimba posomorîtă prin curte. Orişicît de frumos ar fi fost revărsatul zorilor de zi, ea era supărată că nu poate să facă plimbarea pe jos.

Iorgu, buget la faţă, cu ochii umflaţi şi cu gîndul mereu la Zoe, ar fi dorit să n-o facă nici pe jos, nici în trăsură şi nu era nici el în voie bună.

Cocoana Elena, care durmise neobicinuit de bine şi nu avuse de mult mulţumirile zorilor de zi, era înviorată, dar peste puţin, văzînd feţele posomorîte ale tinerilor, îşi mai încreţi şi ea sprîncenele.

Singura voioasă era d-na Ionescu, care, pe lîngă toate celelalte, se gîndea şi la partidele de maus care-o aşteptau după-amiazăzi. S-a supărat însă şi ea cînd Alina, care nu ştia încă să-şi ascundă gîndurile, a spus oarecum pe miorlăite că ea ar face plimbarea mai bucuros pe jos.

— Grabă mare nu-i — zise iar cocoana Elena — ca să nu rămîie capra şi să rămîie varza, mergeţi voi tinerii pe jos, iar noi, babele, venim încetul cu încetul după voi.

Aşa a şi rămas, dar tocmai aceasta i-a băgat în rea încurcătură.

Ieşită abia între ţarini, Alina l-a rugat pe Iorgu să-i arate cum înfrăţeşte grîul. El, tot posomorît, a început să caute la dreapta şi la stînga un fir de mai multe ori înfrăţit, iar după ce l-a găsit, l-a smuls cu rădăcină cu tot, i-a arătat rădăcinile, a numărat fraţii.

— Știi că e bine! îl întrerupse ea. Eu credeam, că fiecare bob semănat dă cîte un spic.

— Dă, domnișoară, și cîte zece, ba chiar și cîte doauăzeci, o-ncredință el.

— Se poate?! exclamă dînsa. Dar, uite, nu e tot grîul înfrățit.

Obrajii lui Iorgu iar se rumeniră și ochii lui își luară obicinuita strălucire.

— A! grăi dînsul. Aceasta atîrnă de o mulțime dempregiurări. Mai întîi bobul de sămînță trebuie să fie sănătos și bine dezvoltat. Apoi pămîntul are să fie adînc arat și fărămițat.

— Știu, îl întrerupse ea. Pentru ca apa de ploaie să rămîie sub rădăcini și rădăcinile să se poată întinde mai ușor.

El se uită mirat la ea. Își aducea aminte că i-a mai spus-o aceasta și era uimit că dînsa n-a uitat-o.

— Da! urmă. Mai rămîne ca pămîntul să conțină sărurile de care grîul are nevoie, căci gunoiul nu numai hrănește, ci îi și dă pămîntului căldură. Grîul numai acolo înfrățește unde sunt date aceste condițiuni. Altfel lanul — sunt firicele rare, subțirele, cu spicul mic, ba atins adeseori de fel de fel de boli.

— E atît de frumoasă plugăria! exclamă iar Alina. De ce nu le fac oamenii toate aceste?

— Pentru că sunt unii proști, alții nepăsători, iar alții leneși ori deprinși a se lăsa-n voia lui Dumnezeu, îi răspunse el.

Trăsura apucase departe înainte. Cocoana Elena a oprit-o-n cele din urmă și se uita înapoi. Îi vedea vorbind cu viociune și-ar fi dorit să știe ce-și spun.

— Iorgule! strigă dînsa. Ce faceți acolo?

— Venim! Iată venim! răspunse Alina și porni în săltate după trăsură.

După cîțiva pași, însă, ea intră iar în lan și smulse o buruiană spinoasă care ieșea deasupra grîului.

— Ce e aceasta? îl întrebă pe Iorgu.

— E pălămidă, domnișoară — răspunse el — una din cele mai rele buruieni. D-ta vezi că giur împregiur de ea grîul e rar și slab. Vrea mizerabila să crească

repede, să se facă mare şi ia toată hrana din pămînt. Un adevărat hoţ în mijlocul lanului.

— Dar e multă! strigă dînsa. Uite colo, şi colo, şi colo! De ce n-o stîrpesc oamenii?!

— Nu se poate! grăi dînsul. O pliveşte cine-o pliveşte, nu-i vorba, dar stîrpirea ei e lucru de tot greu. Are, pe lîngă toate celelalte, şi seminţe înaripate, pe care vîntul le ia şi le duce de ici pînă colo. În zadar plivesc eu, căci îmi vine sămînţa de la cei ce nu plivesc.

— E foarte rău! zise ea, cuprinsă de indignaţiune. Trebuie să plivească toţi.

— De trebuit ar trebui — răspunse el rîzînd din toată inima — dar numai puţini o şi fac.

— Iorgule, veniţi voi? strigă iar cocoana Elena.

— Venim! strigă şi Alina, pornind iar fuga spre trăsură.

Şi astă dată se opri însă şi se plecă să ridice.

— Bravo!.. bravo! strigă alergînd din nou. Iat-o. Am găsit-o! Cocoană-mare! Gîrgăriţa! Tot trei cîte trei!

Sosită la trăsură, ea-i arătă cocoanei Elenei gîngania cea minunată.

— Da, zise aceasta. Aşa este! Trei-trei-trei.. depărtările parcă măsurate pe fir.

— Dar aceasta nici nu e gîrgăriţă, grăi Iorgu, sosit şi el la trăsură.

— Gîrgăriţă ori nu — întîmpină cocoana Elena — fata are dreptate, a văzut bine, a numărat bine, uite! Trei mari, patru mici şi cu toate aceste de trei ori cîte trei.

— Orişicum i-am zice — adăugă Alina — e o dovadă că el are dreptate cînd zice că natura nu stropeşte, nu mîzgăleşte, ci le aşează toate cu măsură potrivită, simetric şi armonios, ca să-ncînte vederea. Uite! Se poate artă mai desăvîrşită decît în aceste şapte pete şi pata albă deasupra lor? Puţin îmi pasă dacă e ori nu gîrgăriţă!

Iorgu se uită lung în ochii copilei. Vorbele „el are dreptate" îi zbîrnîiau în ureche. Înţelegea atît de multe din ele şi ştia acum de ce a zis ea că cu el ar fi făcut bucuros o plimbare la Valea-Boului. Era încă acolo şi muma sa, care n-a-ntrebat „cine «el»?"

— Adecă e un fel de gîrgăriță, grăi dînsul turburat. Gîrgărițele sunt de multe feluri. E gîrgăriță care mănîncă mazărea, gîrgăriță care mănîncă lintea, chiar grîul e mîncat de un fel de gîrgărițe.

— Atunci sunt mari stricăciunile făcute de ele! exclamă Alina.

— Foarte mari, o-ncredința el. Se-ntîmplă adeseori [că] dintr-o sută de kilograme de mazăre mîncate de gîrgărițe nu mai rămîn decît doauăzeci. Optzeci la sută sunt pierdute.

— Să le stîrpească! strigă dînsa mîniată.

— Nu-nțeleg nici eu de ce nu se iau măsuri, adăugă cocoana Elena.

— E foarte greu, mamă, ca să nu zic peste putință, răspunse el. Îi vorbeam tocmai, cînd steteam colo, domnișoarei despre stricăciunile făcute de pălămidă.

— Da! îl întrerupse Alina. E foarte frumos, adecă foarte urît. Sunt atît de proastă eu! Foarte urît e. Are semințe înaripate, pe care vîntul le ia și le duce unde nu trebuie!

— Ei bine, domnișoară — urmă el — mizerabila aceasta zboară primăvara din floare-n floare și-și așează oauăle în ovarul florii.

— Ai spus-o aceasta ieri, colo sus, în apropierea poieniței, îl întrerupse iar Alina.

— Da, domnișoară, urmă el iar. De acolo, din ovarul plantei, putere omenească nu e-n stare să-l scoată.

— Iară gîrgărița de la voi vine la noi ca pălămida, adăugă Alina.

— Care va să zică cu aceste vă petreceți voi timpul și ne țineți pe noi în loc! grăi cocoana Elena.

— Da, cocoană-mare! o-ncredință Alina. Nu poți să-ți închipuiești ce frumoasă e plugăria. E ceva și pentru femei. Eu, dac-aș avea pămînt...

Cocoana Elena se coborî din trăsură.

— Să mergem, copii — zise — așa, încet, că merg și eu cu voi. Soarele se ridică, și Anica o să se supere dacă nu mă găsește-n-toarsă cînd se scoală.

Iorgu era însă intrat în rîvna lui și peste puțin intră în lan și smulse iar o buruiană, apoi se-ntoarse cu ea la Alina.

— Uite — îi zise — ce floare frumoasă. Aceasta e una din cele mai spurcate buruieni, vestita neghină. Lasă că săcătuieşte şi ea pămîntul ca pălămida, dar sămînţa ei n-o mănîncă nici păsările, nici porcii, fiindcă e într-însa o otravă de tot rea. Mîncînd pîne de grîu cu neghină, oamenii se-mbolnăvesc, au spasmuri, ba pot chiar să moară.

— Iar un lucru pe care nu-l ştiam! grăi cocoana Elena. De aceea se zice că omul rău e ca neghina-n grîu.

— Are şi ea seminţe înaripate? întrebă Alina.

— Nu, răspunse el. Vîntul scoate însă buruiana din rădăcini şi-o poartă de ici pînă colo scuturîndu-i seminţele.

— Să mergem, copii, că d-na Ionescu se plictiseşte aşa singură-n trăsură, stărui din nou cocoana Elena. Îşi mai iuţiră dar paşii.

— Care va să zică vîntul e şi el duşman al omului, zise Alina peste puţin. Noi, oamenii, avem atît de mulţi duşmani. Ici pălămidă, colo fel de fel de gîrgăriţe, dincolo neghină, cîte şi mai cîte altele, tot duşmani răi.

— Asta n-am putea s-o zicem, îi răspunse Iorgu oprindu-se iar. Ar trebui să zicem că duşman a toate este omul, care mănîncă tot ceea ce-i priieşte şi stîrpeşte tot ceea ce nu poate să-i fie de nici un folos. Trăiesc toate fiecare potrivit cu firea sa şi-n felul său. Duşman cînd zici, la om te gîndeşti, căci duşman omului numai alt om poate să-i fie, ba se-ntîmplă că cel mai aprig duşman să-şi fie omul el însuşi sie.

Alina se uită nedumerită la el. Era pentru dînsa prea adîncă filosofia aceasta. Nu-nţelegea cum poate omul să-şi fie sie însuşi duşman.

— Aşa e, drăguţo, o-ncredinţă bătrîna, care o ştia chiar mai bine decît fiul său, aceasta. Slăbiciunile te fac pe tine însuţi duşman al tău. Dar să mergem, căci începe să fie cald.

Ei îşi iuţiră iar pasul. Alina tot nu era însă dumirită. Ea avea o mulţime de slăbiciuni şi toate aceste dedeau farmec vieţii sale.

Deodată se opri şi iar îi venea să zică: „Eu sunt atît de proastă".

— Domnule Armaş! strigă acum. Ştiu! Duşmani îşi sunt sieşi oamenii proşti, leneşi, nepăsători. Ei bine! Dacă eu aş fi stat, aş lua tot pămîntul în stăpînirea mea şi nu le-aş da din el decît acelora care ară adînc şi gunoiesc unde e nevoie, aleg numai sămînţă bună, stîrpesc şi buruieni, şi gîrgăriţe, şi să vezi c-ar fi bine şi foarte frumos. E păcat să li se lase pămînt celor ce nu poartă grijă de el.

Iorgu se uită ca omul care-şi vede gîndurile, iar cocoana Elena era pornită s-o-mbrăţişeze şi să-i sărute ochii amîndoi.

Acesta era gîndul de care a fost stăpînită ea toată viaţa ei, dar n-a ştiut să şi-l dea atît de desluşit pe faţă! Da! E atît de mare mulţumirea de a osteni ca să le vezi toate crescînd şi dînd rod îmbelşugat. Nu e vrednic să stăpînească cel ce nu ţine să aibă mulţumirea aceasta.

— Să grăbim, copii, că iată livedea e aci — stărui dînsa iar — şi mult să nu stăm, căci Anica se va fi sculat.

Grăbea Iorgu, căci o vedea-n gîndul lui pe cocoana Anica plimbîndu-se busumflată, şi ceea ce încă mai mult îl zorea, o vedea spuindu-i Zoei cum a trebuit să aştepte, în vreme ce el se plimba cu Alina pe cine ştie unde. Orişicît de mult ar fi grăbit însă, erau acolo multe de văzut, ea ardea de dorinţa de a fi dumirită despre toate, iară el era covîrşit de slăbiciunea de a i le arăta şi a i le lămuri pînă-n cele mai mici amănunte.

Aici era un măr şi colo un păr. Ea se uita la frunze şi constata deosebirile dintre ele. El îi arăta coaja de pe trunchi şi de pe crăci, felul de a se desfăşura al coroanei, al rămurelelor, al mugurilor, ba se cobora-n pămînt şi-o-ncredinţa că nici rădăcinile nu se-ntind la fel, nici nu aceleaşi săruri le priiesc şi de aceea se deosebesc şi-n ceea ce priveşte lemnul şi rodul.

Ea constata că nici la peri nu sunt frunzele la fel. El se-nteţea şi-i vorbea despre soiurile de peri, despre nobilitatea prin transplantare, despre felurile de altoire, despre prepararea solului.

Au urmat apoi prunii, cireşii, nucii, persecii, caişii de tot felul: putea soarele să se ridice, putea cocoana

Anica să se plimbe, căci ei erau perduți amîndoi, ca bețivul care zice mereu: „Plec, iată plec!" dar bea înainte.

Ceea ce era mai rău, ccccana Elena nu-i zorea nici ea, căci mare îi era plăcerea cu care-i vedea umblînd de la pom la pom și bucurîndu-se de toate.

— Mult e drăguță fata dumitale, îi zise-n cele din urmă d-nei Ionescu. Așa eram și eu în tinerețele mele: toate-mi furau ochii și mă-ncîntau.

— E bună fată, răspunse d-na Ionescu. Seamănă cu răposatul ei tată. Așa mă plictisea și el cu toate nimicurile, dar altfel era suflet de om.

— Eu n-am avut parte, grăi ccoana Elena. Nu ne potriveam deloc la slăbiciuni. El cu totul alte mulțumiri căuta. Copii! strigă apoi, călcîndu-și pe inimă. O să fie destul pentru astăzi.

Alina se-ntoarse la ea ca copilul mustrat.

— Știu că-ți pare rău. Îmi pare și mie, dar, uite, soarele a trecut de meazăzi și-ncepe să scapete, îi zise și-o sărută pe amîndoi obrajii curați și rumeni.

Iorgu, înalt, voinic și-mbrăcat într-un frumos costum de catifea, stetea ca cioplit din piatră la o parte.

— Să ne ierți, mamă — zise peste puțin — dar am uitat că mătușa Anica așteaptă.

— Și e atît de frumos și de bine aici, adăugă Alina.

— Frumoase le vezi tu în ochii tăi! zise cocoana Elena.

„Frumoase, frumoase! Dar ce zice cocoana Anica și ce va fi zicînd Zoe?!" își zise și Iorgu, și iar îi zbîrnîiau în ureche vorbele „stomac înfometat" și „creieri însetați".

Auzind vorba *„ochi"*, Alina tresări.

— Ah! exclamă, cuprinsă de un fel de extaz. Știu acum! Înțeleg! Nu e gîrgăriță: e ochiul-lui-Dumnezeu! Ce minunat! Cele trei cîte trei pete sunt triunghiul ce se află deasupra Sfintei Treimi, în mijlocul căruia stă ochiul care le vede toate.

Iorgu, cocoana Elena, pînă chiar și d-na Ionescu se uitară cu un fel de spaimă la ea. Nu se puteau dezmetici cum a ajuns așa ca din senin să se-ntoarcă la gîrgăriță.

— Așa e, fată, grăi-n cele din urmă d-na Ionescu; poporul ochiul-lui-Dumnezeu îi zice.

— Da! grăi și cocoana Elena. Acum îmi aduc aminte că așa-i zic țăranii, dar nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte de ce anume îi zic așa.

Nu-i mai zbîrnîiau acum nici lui Iorgu-n ureche vorbele rostite de Zoe.

— În adevăr admirabilă numire! zise el pe șoptite.

— Draga mamii! șopti și d-na Ionescu și-și sărută și ea fata.

VI

Zbuciumări și iar zbuciumări.

Se zbuciuma Zoe, se zbuciuma Iorgu, chiar și Alina se zbuciuma.

Plecînd la București, cocoana Anica n-a voit cu nici un preț să ia locul de la dreapta-n fundul trăsurii, căci era mai de casă, și locul de la dreapta i se cuvenea d-nei Ionescu, oaspele familiei.

Alina ținea și ea cu orice preț să se urce pe capră, de unde vedea mai bine — altă supărare pentru mama ei.

— Urcă-te, drăguță, urcă-te! Așa făceam și eu la vîrsta ta chiar și cînd era și pentru mine loc în fundul trăsurii.

Bine nu era însă s-o facă.

Știe adecă orișicine care a călătorit în trăsură că nimic nu-l face pe om atît de gînditor ca mișcarea mereu legănată. Cu cît mai repede înaintează trăsura, cu atît mai viuă e desfășurarea gîndurilor. Dac-ar fi rămas pe scăuneș, ar fi fost nevoită să bage de seamă la tot ceea ce face, să asculte ceea ce vorbesc cele doauă cocoane, să dea cîteodată răspuns ori să facă vreo ntrebare. Acolo sus, pe capră, lîngă muscalul acela spîn, era numai ea singură și-o luau gîndurile de nu mai putea să știe unde au s-o ducă.

Era obosită. Luînd ziua bună de la cocoana-mare și de la Iorgu, s-a mai și-nduioșat. După plecare, s-a uitat înapoi spre munții din fundul văii, spre poieniță, spre

lanuri şi spre livezi şi s-a-ntristat gîndindu-se că n-are, poate, să le mai vadă nicicdată, nicicdată. Acum, abia acum înţelegea că sunt în adevăr slăbiciuni care-l fac pe om duşman sieşi şi nu mai vedea nici ciocîrliile ce se-nalţă cîntînd în văzduh, nici cocostîrcii ce se plimbau cu paşi chibzuiţi prin lanuri vînînd hrană pentru puişorii lor, nici mieluşeii drăgălaşi ce alergau zburdînd după mumele lor. 'Ochii ei, care alte dăţi le vedeau toate atît de frumoase, acum erau, parcă, lipsiţi de lumină. Lumea era pentru ea numai ceea ce i se petrecea-n suflet. Ştiuse mai nainte, iar acum şi simţea, că sunt doauă lumi care se duşmănesc şi se căia de a fi făcut plimbarea la Valea-Boului, îşi făcea mustrări din ce în ce mai aspre pentru purtările ei uşuratece, în adevăr copilăreşti.

Era sfîrşită copilăria ei!

O dezvinovăţire tot găsea: îi zisese şi el că nu poate să nu se ducă dacă cocoana-mare, chiar ea, le-a poftit pe dînsa şi pe mama ei.

Săracul de el! Pus alături cu cellalt, îl vedea atît de prăpădit, încît îi venea să fugă cînd de el, cînd după el.

În zadar! Femeie era şi dînsa, şi poruncile firii sunt neînduplecate.

— Ce mai faci tu, fată? o-ntrebă d-na Ionescu într-un tîrziu.

— E aici bine şi frumos, mamă dragă! răspunse ea cu glas tînguios.

Tot aşa ar fi răspuns şi Iorgu dacă mumă-sa i-ar fi pus aceeaşi întrebare.

Cocoana Elena însă nu-l întreba pe el, ci pe sine însaşi se scruta ce mai face.

Trăise doauă zile de-nviorare pe care nu le-ar fi crezut mai nainte cu putinţă şi se simţea acum, după toate ostănelile, atît de bine, încît ar fi vrut să-mbrăţişeze pe toată lumea.

— A fost bine şi frumos! zise ea după ce ei rămaseră amîndoi.

— Bunătatea ta neasemănată le-a făcut aşa, răspunse Iorgu sărutîndu-i mîna.

— Ai fost cuminte tu, întîmpină dînsa sărutîndu-l pe frunte. Tot aşa să fii!

— Mă tem însă ca nu cumva să te fi obosit prea mult, grăi dînsul.

— Deloc! îl încredință ea. Asta e ceea ce mă miră și mă bucură. De mult, foarte de mult nu m-am simțit atît de bine ca acum. Mi s-au dezmorțit toate, și parcă lumea întreagă îmi rîde-nveselită. Ei!... urmă peste puțin. Ai văzut-o pe Zoe?

— Da — răspunse Iorgu — parcă era cam supărată la plecare.

— Și?! grăi bătrîna. Ea se supără și tot ea se și-mpacă! E alta. După felul în care i-a zis d-nei Ionescu *„La revedere-n București!"* mi se pare că se așteaptă ca aceasta să-i facă vizita de rigoare. Nu se poate, Iorgule! D-na Ionescu e mai în vîrstă și femeie cu rost. Vizita are s-o facă Zoe. O să i-o spun aceasta d-nei Ionescu îndată ce mă întorc. Dacă-i face Zoe vizita, are s-o întoarcă, dar fata n-are să și-o ia cu dînsa. N-are ce să caute aceasta acolo. Iar dacă Zoe așteaptă — basta! — cu atît mai bine!

Pe Iorgu îl trecură răcorile.

Aceasta nu putea decît s-o întețească pe Zoe.

Trebuia neapărat să grăbească la București ca s-o vadă mai nainte de a se fi întîlnit ea cu cocoana Anica.

A și plecat apoi după vreun ceas, tot singur ca Alina, pe capră, mînîndu-și caii, care mergeau de capul lor, căci capul lui, plin de altele, era pierdut pentru ei.

Un simțămînt de răspundere grea îl apăsa. Îi era parcă săvîrșise o faptă nelegiuită, pentru care altul fusese osîndit, și alerga la judecători ca să-și mărturisească vinovăția și să se dea legat mai nainte de a fi prea tîrziu.

Nu făcuse Zoe nimic, dar el știa ce poate ea și ce e-n stare a face cînd se îndîrjește, și dacă-n locul ei ar fi fost un bărbat, i-ar fi căutat pricină ca să-l provoace și să-i zboare creierii. Ea era însă femeie, și nu rămînea decît să facă tot ceea ce omenește e cu putință ca să-i potolească mînia.

Se umilea, dar își făcea datoria de apărător al nevinovăției.

Dacă de o rudă apropiată, de sora, de logodnica, dacă chiar de soția sa ar fi fost vorba, el nu s-ar fi simțit mai mult îndemnat a-și face datoria aceasta.

Sosit acasă, primul drum i-a fost la d-na Ionescu, să afle cum au făcut călătoria și să-i spună că mama sa se va întoarce peste doauă-trei zile și dorește să-i vorbească.

A găsit pe Alina, ca de obicei, singură, dar cu totul schimbată.

— Mama a plecat de acasă. Sunt singură, îi zise ea într-un ton rece, parcă ar fi voit să mai adauge: „Și te rog să pleci!"

Nu era nevoie de adausul acesta, căci el știa chiar mai bine decît dînsa că așa trebuie să facă.

— Vă rog să spuneți d-nei Ionescu sărutări de mîni din partea mea și multe complimente din partea mamei, care o roagă s-o aștepte mercuri, cel mai tîrziu joi, căci dorește să-i vorbească, grăi dînsul într-un ton ceremonios.

— Da, domnule Armaș, răspunse ea.

El stete puțin pe gînduri.

— Eu, domnișoară — zise apoi — am să vă mulțumesc pentru zilele bune pe care i le-ați făcut mamei. De mult, foarte de mult acum n-am mai văzut-o atît de înviorată ca acuma.

— O, Doamne! răspunse ea. Dar ce-am făcut eu?!

— Nimic dinadins! — întîmpină el — nimic, și tocmai de aceea i-ai deschis inima și-ai înveselit-o. Încă o dată mulțumirile mele! repetă, apoi se-nchină de plecare, îi întinse mîna, luă, ca alte dăți, mîna ei în amîndoauă ale sale, dar acum o și ridică spre sine, ca să pună pe ea o sărutare.

Alina tresări și-și retrase mîna ca din apă ferbinte.

„Ce-am ajuns eu, Doamne!" se tîngui apoi după ce rămase iar singură.

Iar el ieși în stradă, își răsuci de cîteva ori mustața și o luă spre Zoe.

Sunînd, a ieșit feciorul să-i spună că coconița nu-i acasă.

Iorgu iar își răsuci mustața, își dete biletul de vizită și se uită în fața feciorului. Nu se mai îndoia că el nu

spune adevărul, că dînsa nu vrea să-l primească şi-i venea să intre dînd năvală. Se stăpîni însă. Mai era şi un alt fel de năvală.

— Să spui — zise — coconiței că am să viu mîne înainte de amiazăzi.

„Să mai aibă acum îndrăzneala de a-mi trimite vorba că nu se află acasă!" îşi zise plecînd el singur nu ştia unde, aşa, ca să nu stea într-un loc.

Unde a fost ea după ce s-a întors acasă? cu cine s-a întîlnit? ce a spus despre vizita petrecută la Valea-Boului? Aceste erau întrebările care-l frămîntau, încît se ferea ca nu cumva să-i iasă în cale vreunul dintre prietenii săi, care l-ar fi întrebat ce mai face, iar acasă îi era silă să se ducă şi astfel umbla prin străzile mai dosnice fără de nici un ţel.

Dar dacă ea nici nu se gîndea să facă de ce el se temea atît de mult?

De cîte ori era ispitit să-şi pună şi întrebarea aceasta, îi zbîrnîiau vorbele ei în ureche şi-o vedea înţepată la plecarea ei de la Valea-Boului. Nu mai rămînea decît să-i mai spună şi cocoana Anica cum a aşteptat şi-a tot aşteptat în vreme ce ei se plimbau — aşa singuri — pe cine ştie unde.

Trebuia neapărat s-o vadă pe Zoe mai nainte de a se fi-ntîlnit ea cu cocoana Anica, şi grea i-a fost noaptea, nu mai puţin grea dimineaţa zilei de marţi.

Pe la zece el a sunat la uşa Zoei.

Acum n-a mai ieşit feciorul, ci fata din casă şi i-a spus că coconiţa nu s-a sculat încă.

Pe Iorgu îl trecură iar răcorile.

— Am să aştept, zise răsucindu-şi mustaţa şi intră, îşi scoase pardesiul, trecu în salon şi se aşeză ca înfipt pe cel mai apropiat dintre scaune.

Acolo a rămas apoi din ce în ce mai îndîrjit şi utîndu-se din ce în ce mai des la ceasornic. S-au făcut zece şi jumătate, unsprezece fără un sfert, unsprezece în cap. El răsufla cîtecdată din greu, îşi răsucea mustaţa, rostea printre dinţi vorbele: *„Du mein lieber Gott!"* dar şedea înfipt pe scaun.

Pe la unsprezece şi jumătate, în sfîrşit, Linica a venit să-i spună că coconiţa s-a sculat, dar se găteşte.

„Aoleu!" zise Iorgu în gîndul lui. Mai aşteptase el ca ea să se gătească şi ştia cît o să aştepte.

— Dar — adăugă Linica — dacă sunteţi cumva grăbit, coconiţa m-a însărcinat să vă spun că vă aşteaptă în camera de toaletă.

Iorgu se săltă în picioare parc-ar fi fost aşezat pe arcuri.

Zoe era îmbrăcată, foarte bine îmbrăcată, s-ar putea zice chiar gătită, nu însă pentru salon, ci pentru acolo unde se afla, şi-i şedea bine găteala, poate chiar mai bine decît cea de salon.

Îndeosebi Iorgu aşa n-o mai văzuse şi, ajuns în faţa ei, nu mai ştia de ce a venit.

Ştia însă ea nu numai ce gîndeşte, ci şi ce are să-i spună.

— Mă iartă — zise întinzîndu-i mîna ei bine îngrijită — că te-am făcut să aştepţi atît de mult.

— Nu însă în zadar; eşti prea bună, răspunse el şi-i sărută mîna.

Ea nici nu tresări, nici nu şi-o retrase. Era încă de mult obicinuită cu aşa ceva.

— M-am culcat aseară tîrziu — urmă dînsa — iar proasta asta de Linica n-a îndrăznit să-mi spună că aştepţi. Şezi, Iorgule, adăugă aşezîndu-se pe canapea şi poftindu-l pe scaunul din apropierea ei. Vei fi aflat, poate, de prin gazete că bunul nostru prieten Philippart pleacă peste cîteva săptămîni ca să angajeze şi capitaluri franceze pentru marea întreprindere de la Baia-de-Aramă. Prinţul a dat o masă de adio în onoarea lui şi am fost poftită şi eu, ca acţionară. Era lume multă, animaţiune mare şi am stat pînă după miezul nopţii! Dar tu vei fi avînd ceva grabnic ...

— Nu! răspunse el. Doream numai să văd cum te-ai întors şi cum te simţi după ziua de alaltăieri.

— Îţi mulţumesc, întîmpină dînsa. Foarte bine. A fost o zi de tot plăcută. Păcat că n-a fost mai lungă. Tant' Elen o fi cam obosită. Teamă mi-e să nu fie prea multă osteneala ce şi-a dat cu noi.

— Deloc! grăi Iorgu înveselit că poate să spună ceea ce dorea. Ieri dimineaţă a mai făcut cu noi şi cu

d-na Ionescu o plimbare pe la țarini și prin livezi și-am lăsat-o la plecarea mea în foarte bună dispoziție.

— Ah! exclamă Zoe. E plimbarea pe care doream s-o fac eu. Noi, femeile, cele mai multe, ba aș putea să zic toate, avem o slăbiciune firească pentru toate cele ce se petrec în natură. Îndeosebi la mine slăbiciunea aceasta e un fel de manie. Sunt în stare să alerg ziua întreagă pe cîmp și prin păduri și nu-mi închipuiesc viață mai fericită decît cea petrecută la țară. Îndeosebi semănăturile și plantațiunile tale trebuie să fie foarte frumoase.

— N-ai decît să vrei, și ne vei face mamei și mie o mare bucurie venind să le vezi, o încredință Iorgu.

— Am să profit! răspunse ea. Chiar în curînd. Să nu uiți ce-ai zis acum.

— Pentru mine — grăi dînsul — nu poate să fie mulțumire mai mare decît să arăt ceea ce am făcut și să spun ceea ce mai am de gînd să fac.

— Aceasta am văzut-o și-o înțeleg, zise ea. Stăruința cu care îi dedeai domnișoarei Ionescu explicațiuni e dovadă că-ți face plăcere orișicine care-ți cere lămuriri.

Lui Iorgu îi trecu un fel de junghi prin inimă cînd ea aduse vorba de Alina, și el se uită în fața ei cu oarecare frică dacă nu cumva se oglindește în ea vreo trăsătură de ironie.

— Așa e! zise apoi. Păcatul tuturor celor ce fac ori știu cîte ceva.

— E gentilă domnișoara Ionescu, adăugă Zoe. Plină de viață și de interes pentru toate, încă copil la vîrsta ei. Mi-o închipuisem cu totul altfel.

— Nu uita că e elevă, încă elevă, stărui Iorgu.

— Aș ! întîmpină Zoe. Nu toate elevele sunt ca ea. Cele mai multe sunt drăcoaice. Dînsa e fiica d-nei Ionescu, o damă foarte bine, așezată, totdeauna la locul ei — societate cu deosebire plăcută.

Iorgu, zăpăcit, nu se putea dezmetici.

Erau numai ei amîndoi și ar fi voit să-i sărute iar mîna și să-i ceară iertare pentru gîndurile rele ce-și făcuse despre dînsa. Ar fi făcut-o dacă nu și-ar fi adus aminte de cele spuse de mamă-sa în ceea ce privește vizitele.

Nu avea mama lui dreptate, dar ea era mama lui, și nici cu gîndul nu putea el să se abată de la cele voite de ea.

Atît era de pătruns de înțelepciunea Zoei și de multa ei bunătate de inimă, încît era nemîngîiat că nu poate să-i zică: „Și mama e de părerea ta în ceea ce privește pe d-na Ionescu și de aceea nu așteapta să vie dînsa la tine, ci du-te tu la ea".

„Da! — își zise — în acest trup cu forme atît de desăvîrșite numai asemenea suflet poate să sălășluiască!"

Înțelegea acum și admirațiunea pe care o aveau atît de mulți pentru dînsa.

Deși toate acestea s-au desfășurat în puține clipe în sufletul lui, dintr-o singură căutătură și, mulțumită de sine însași, ea schimbă vorba.

— Tant' Elen cînd se-ntoarce? întrebă.

— Mîne mă duc s-o iau — răspunse el — și dacă nu vine chiar mîne, o să ne întoarcem poimîne.

— Ce păcat! oftă dînsa. Ar fi fost atît de frumos să mă duci iar cu tine.

— Vino! exclamă el înveselit.

— Nu se poate! răspunse ea. O zi, doauă, poate chiar trei trebuie neapărat să mai rămîn la București.

— De ce, mă rog?

Ea dete din umeri și stete puțin pe gînduri.

— Tot pentru cuvîntul pentru care am fost nevoită să plec de la Valea-Boului mai nainte de a fi dorit și cam supărată, grăi dînsa.

Iorgu iar se turbură.

— Nu pot să-mi dau seama, zise.

Ea rămase iar gînditoare.

— Pot să mă razem pe discreționea ta, grăi apoi.

— Ești femeie și eu sunt bărbat: mă superi stînd la îndoială.

— Șezi ici lîngă mine, îi zise ea vorbind mai încet și arătîndu-i loc pe canapea. Îți spusei — urmă apoi — că Philippart pleacă. Trebuie neapărat să am mai nainte de a fi plecat o-ntîlnire cu el.

Iorgu, foarte neplăcut atins, ar fi voit să se scoale și să se așeze iar pe scaun. Auzise prea adeseori vor-

bindu-se despre legăturile ei cu Philippart și îi era oarecum silă să mai asculte și explicațiunile ei, fără îndoială mărturisiri indiscrete. Era însă osîndit să le asculte.

— Philippart, străin, nu are legături în țară, urmă ea rostind vorbele răspicat. Prințul a trăit mai mult în străinătate și are puține legături. Avînd eu multe legături în societatea bucureșteană, am luat înțelegere cu dînșii, și cele mai multe din acțiunile întreprinderii au fost plasate de mine. Ți-o spun aceasta ție, vărul și bunul meu prieten — urmă ea — pe deplin încredințată că de la tine n-o să afle nimeni, chiar nici tant' Elen.

El se uită iar cuprins de admirațiune la ea și-i întinse mîna, gata de a i se lega cu jurămînt.

Ea-i luă mîna și i-o strînse cu toată căldura și rămase țiind-o.

— Dacă m-aș fi îndoit cîtuși de puțin, nu ți-aș fi spus-o, cum n-am mai spus-o nimănui, deși aș fi avut multe și puternice cuvinte de a o spune, urmă ea. Țineam însă ca tu, mai ales tu să știi de ce trebuie neapărat să-i vorbesc mai nainte de a fi plecat.

— Îți mulțumesc pentru încredere, grăi dînsul și iar îi sărută mîna o dată și încă o dată. Ești un adevărat bărbat!

— Ba sunt femeie, femeie slabă — răspunse e a cuprinsă de înduioșare — o biată femeie care nu știe ce să facă cu sine însași.

Iorgu era om în carne și în oase, iar carnea străbătută-n lung și-n lat de sînge cald e izvor de ispite și de rele îndemnuri.

Nu! mama lui nu avea dreptate, dar el era fiul ei și trebuia să țină seamă de slăbiciunile ei și era timpul să plece.

— Cînd mai vii, Iorgule? întrebă dînsa oftînd.

— Îndată după întoarcerea mea, răspunse el.

Peste puțin apoi, cînd feciorul ieșit iar la iveală îi ținea pardesiul, dînsa își deschise iar ușa, scoase capul ei cel frumos prin crăpătura ușii și strigă:

— Iorgule, spune d-nei Ionescu multe complimente din partea mea. Și domnișoarei, Iorgule! adăugă peste puțin.

Omul nu cu ochii, ci cu mintea vede, şi orişicît de bine ar fi deschişi ochii, dacă mintea nu e limpede, toate pătrund alandala şi pocite-n suflet. Tot astfel nu numai ea însaşi prin sine aude urechea. I s-a părut lui Iorgu că era oarecare ironie în vorbele rostite de Zoe cu căpşorul scos prin crăpătura uşii, dar i s-a părut numai, chiar şi aceasta pe o clipă. În clipa următoare el era pătruns de datoria de a face serviciul de postalion, ducîndu-i d-nei Ionescu multele complimente.

Deocamdată trebuia să treacă pe la tribunal, ca să vadă ce mai e pe acolo şi să-şi facă rosturile pentru ziua de mîne, cînd urmă să plece la moşie, ca s-o aducă pe mumă-sa, ba, poate, şi pentru cea de poimîne.

Scăpînd de la tribunal, s-a dus la antreprenorul cu care luase înţelegere pentru reparaturile de la casele boiereşti şi pentru zidirile din nou, pentru care planurile erau gata şi rămînea să se aleagă locul bine potrivit. Iorgu ar fi dorit ca alegerea aceasta să se facă fie ziua următoare, fie joi, iar antreprenorul nu putea să iasă la Valea-Boului decît duminecă.

Vorba era de grajduri pentru cai, pentru boi de jug, pentru vaci, pentru viţei şi de cotețe pentru porcii de îngrăşat şi pentru cei de prăsilă, de şoproane şi de un grînar, toate cum un adevărat agronom ştie să şi le chibzuiască.

Gospodar cu rost, Iorgu luase hotărîrea de a-şi arde cărămida chiar în apropierea curţii, şi-n timpul iernii lucraseră oamenii la curăţirea pădurii, tăind copacii însemnaţi de el. Lemne pentru arderea cărămizii erau deci destule şi rămînea numai să se hotărască locul unde are să se facă cuptoarele de cărămidă, pentru ca să fie cărate lemnele acolo. Luase înţelegere cu nişte bulgari ca să-i facă ei cărămida. S-a dus şi pe la ei, ca să vie deodată cu antreprenorul.

Mai avea apoi cea mai grea parte a treburilor, să treacă şi pe la Zerlendi.

Inginerul hotarnic lucrase cu multe întreruperi, dar zicea că e — chip — gata cu măsurătorile, mai rămînea numai să se facă adunarea la faţa locului a

vecinilor pentru ca să se poată face autentificarea planului. Lucru foarte greu. O dată lipseau unii, altă dată — alții. Se amîna deci realizarea împrumutului la Creditul Fonciar, iar pînă la seceriș mai era mult și contul curent la Zerlendi era pe sfîrșite.

Unde îi mai rămînea lui Iorgu cap și pentru servicii de poștalion?!

Mai erau apoi și altele.

Sîrbii și muntenegrenii porniseră, precum zisese maiorul Catargiu, războiul, și prin țară treceau zi și noapte ofițeri și voluntari din Rusia în haine civile, ca să le vie într-ajutor și să le ducă arme și munițiuni. În țară agitațiunile erau din ce în ce mai întețite, Petre Grădișteanu cutriera mahalalele, și ciomăgașii lui popa Tache steteau în toate colțurile la pîndă, ca să sencaiere cu cetele roșiilor. Acesta e timpul cînd bineștiutul Orășanu, la „Iordache în centrul acțiunii, a făcut din țuică *„idee"*, din vin *„pricină"*, din mititei *„plebei"*, din trandafiri *„patricieni"*, din fleică *„inocentă"* și tot așa înainte, ca albii să nu mai știe cum să-și comandeze *„porția"*, nici cum să-și încheie *„protocolul"*.

Coconul Mitiță de la Creditul Fonciar, fiind și om politic, nu mai avea dar timp pentru mijlociri binevoitoare. L-a căutat Iorgu în trei rînduri și n-a putut să-l prindă, iar Zerlendi stetea pe gînduri.

Lucrările începute trebuiau cu toate acestea să fie scoase la capăt, căci amînarea lor era împreunată cu perderi mari.

Iorgu s-a-ntors dar cam plouat la Valea-Boului, unde duminecă nu putea să se-ntoarcă cu mîna goală. Îi era parcă toate i se pun împotrivă, dar își făcea din cînd în cînd și cîte o mustrare, căci „sezonul", care acum era pe sfîrșite, îi încurcase socotelile, încît mereu își aducea aminte de deosebirea pe care coconul Iancu Talpă o făcuse între socoteala negoțătorească și cea boierească.

Întors la Valea-Boului, el iar era-n voie bună. A găsit-o pe cocoana Elena tot veselă; ba, după ce i-a spus că el duminecă iar trebuie să vie, dînsa s-a răzgîndit și-a zis că are să mai steie pîn-atunci la moșie, unde se simțea atît de bine. Avea Iorgu cuvinte de a nu se

bucura de aceasta, dar ea îi era mamă şi nu putea s-o mîhnească.

Cu atît mai grăbit era să se-ntoarcă la Bucureşti pentru ca să-şi facă rost de bani pentru duminecă.

— Iorgule, îi zise cocoana Elena la plecare. Eu mai stau pînă duminecă. Luni mă-ntorc şi abia marţi o s-o pot vedea pe d-na Ionescu. Te pomeneşti că pînă atunci ea se duce la Zoe. Du-te chiar azi şi-i spune c-o rog să nu se ducă mai nainte de a ne fi văzut.

Pe Iorgu-l cuprinse un fel de ameţeală.

— Da! mamă, zise şi le dete bici cailor.

Nu era el acum numai plouat, ci şi uluit în puterea cuvîntului.

Să se ducă să spună multe complimente din partea Zoei şi tot atunci să mai spună şi că n-are să-i facă vizită aceleiaşi Zoe.

Nu-i era lui destule celelalte: trebuia să mai cadă şi asta pe capul lui?!

Era peste putinţă ca el să le facă amîndouă: ori una, ori alta!

Nu! Alegere nu-i rămînea.

Mama lui iar n-avea dreptate. Vorba nu era numai de vîrstă, ci şi de stare, de rang, de poziţiune socială. Cine era Zoe şi cine doamna Ionescu. Trebuia cu toate aceste să facă ceea ce i-a zis muma sa.

Cum se uita atunci în ochii Zoei?!

Era un lucru de nimic, încît îţi venea să rîzi, iar lui îi venea să plece de la Bucureşti pentru ca să scape din strîmtorarea în care era pus.

Întîia oară în viaţa lui era ispitit să fie de rea-credinţă, să umble cu minciuna, să se făţărească, să se înjosească pe sine însuşi în gîndul său.

„Ce prostie! îşi zise în cele din urmă. Eu mă zbucium ca vai de mine, şi te pomeneşti că-n timpul acesta fie una, fie alta dintre ele a şi făcut vizita ori e hotărîtă s-o facă."

Aceasta ar fi fost scăparea lui.

Sosit deci acasă, el nu s-a dus la d-na Ionescu. Zicea că e prea tîrziu.

Joi dimineaţa iar nu s-a dus. Era prea de dimineaţă şi avea să alerge-n alte treburi, mai urgente.

Cu atît mai puțin putea să se ducă pe la Zoe, care-l credea încă la Valea-Boului.

După-amiazăzi a umblat pe la Zerlendi, pe la Credit, iar pe la Credit a stat cu inginerul hotarnic, și iar era prea tîrziu ca să se ducă la d-na Ionescu.

În adîncimile sufletului său răzvrătit se pornea din ce în ce mai stăruitor un glas care-i zicea: „Omule, tu minți, vrei să te-nșeli pe tine însuți, ești de rea-credință față cu mama ta. Nu ți-e rușine?! Cum ai să te uiți în ochii ei și cei ai să-i răspunzi cînd ea te va întreba de ce nu te-ai dus nici ieri, nici azi unde te-a trimis ea?"

În zadar! Nu s-a dus joi seara și nu era nici vineri dimineața în stare să se ducă. S-a dus însă pe la unsprezece la Zoe, ca să afle, oarecum pe nesimțite, dacă nu cumva vizita s-a făcut, și-n cazul că nu s-a făcut, să stăruie ca s-o facă dînsa mai nainte de a se fi-ntors mama lui la București.

Își potrivise lucrurile foarte bine-n capul lui.

„Am s-o-ntreb — își zicea — dacă nu cumva a văzut pe d-na Ionescu. Dacă-mi răspunde «da», am să-i spun mamei că era prea tîrziu cînd am ajuns să văd pe d-na Ionescu, pe care am căutat-o în mai multe rînduri. Iar dacă-mi răspunde «nu», găsesc cuvinte de a o îndupleca fără ca ea să simtă că e un capriciu al mamii la mijloc."

„Tot minciuni! striga acel glas din adîncimi. Tot rea-credință față cu mama ta! O pornești, omule, pentru un lucru de nimic pe un povîrniș primejdios și cazi, cazi, nu poți să știi pînă unde."

S-a dus, cu toate aceste, și, abia ajuns în fața Zoei, a fost covîrșit de simțămîntul că nu poate, că e prea slab, că nu-l iartă firea să facă acest prim pas, orișicît de mic ar fi el.

A dus-o cum a dus-o pîn-aci, dar mai departe nu, și atît era de muiat, încît Zoe a rămas cuprinsă de viuă îngrijorare-n fața lui.

— Ce este, Iorgule?! îl întrebă. S-a-ntîmplat ceva? Nu cumva tant' Elen, în urma ostănelilor...

— Nu! o întrerupse el. E bine! Are să se-ntoarcă luni.

— De ce nu s-a-ntors ieri, cum era vorba? stărui dînsa. Tot e ceva la mijloc.

— Nu! o întrerupse iar dînsul. Tocmai simțindu-se bine acolo a ținut să mai rămîie cîteva zile.

— Tu ai ceva, Iorgule, grăi dînsa. Mie, mai ales mie, n-ai să-mi ascunzi adevărul.

Tocmai aceasta era ceea ce el era nevoit a face, și ca să scape, trebuia să-i spună ceva.

— Sunt cu totul altele — zise el — lucruri pentru care voi, femeile, nu prea aveți interes... Mizeriile zilnice ale daraverilor.

Zoe rîse cu hohote.

— Aida-dee! exclamă. Se vede că ești începător și neamț, care le măsoară toate cu milimetrul și le cintărește cu dramul, încît se sperie și de cea mai neînsemnată încurcătură în sccoteli. Șezi ici lîngă mine. Ia spune de ce e voiba. Tu cunoști acum secretele mele: destăinuiește-mi-le pe ale tale.

Iorgu se simțea fericit că poate să scape spuind adevărul, numai adevărul, dar tot îl rodea cugetul că minte și spuind adevărul, căci nu pentru aceasta venise la ea.

Îi vorbi despre planurile sale, despre cărămidari și antreprenori, despre inginerul hotarnic și despre Creditul Fonciar, despre Zerlendi și despre nepotrivirea socotelilor sale, dar gîndul lui se-ntorcea mereu la întrebarea dacă poate ori nu să-i spună și de ce a venit.

Zoe asculta și le-nțelegea toate, dar se uita-n fața lui și era cuprinsă de simțimîntul că mai e ceva ce el nu spune.

— Și pentru atîta lucru ești tu atît de îngrijat?! îi zise ea. O mică strîmtorare momentană.

— Nu e mică, o-ntrerupse el.

— Ți se va fi părînd ție mare fiindcă nu ești obicinuit cu asemenea greutăți, urmă dînsa. Ori mai e și ceva ce nu-ți dă mîna să-mi spui? Vorbește deschis. Nu cumva ai avut vreo perdere-n cărți?

— Nu, grăi dîndul neplăcut atins. Cărți n-am ajuns încă să joc.

Zoe iar rîse cu hohote. Acel „încă" îi părea de tot hazul.

— Cărți se joacă pretutindeni, și e chestiune de tact social să nu zici că tu nu joci cînd toată lumea joacă,

iar accidentele neplăcute sunt lucru de sine înțeles la jocul de cărți, grăi dînsa.

Vorbea din experiență. Nu doară c-a suferit și ea vrecdată pe urma unor accidente, dar știa pe alții care au suferit.

— Dar dacă zici că nu — urmă — atunci nu mă-ndoiesc că așa și este. Nu te superi însă dacă-ți voi spune că ești un copil. Greutățile de care-mi vorbești pentru un om cu averea ta sunt înlăturate în timp de cîteva ceasuri.

El clătină din cap.

— Știu ce vrei să zici, urmă iar dînsa. Crezi c-ar fi un act de rea-credință și ți-ai perde creditul dacă te-ai împrumuta și de la altcineva și Zerlendi ar afla c-ai făcut-o aceasta.

— Fără-ndoială, zise el.

Ea ridică degetul.

— Eu sunt numai femeie — grăi dînsa — dar la de aceste mă pricep mai bine decît mulți oameni de afaceri, în tot cazul mai bine, precum se vede, decît tine.

Era foarte adevărat ceea ce spunea.

Deși cheltuitoare, ea nu era ușuratecă. Cheltuia numai cînd putea s-o facă aceasta fără de scădere pentru avutul ei. Juca și cărți, dar numai cu oameni care se bucurau cînd ea cîștiga. O adimenea risipa și-mbuibarea, dar pentru ale ei era foarte cruțătoare. Trecuse prin două divorțuri, dar a știut să-și aleagă advocați iscusiți, care au reușit să-i scape zestrea chiar cu oarecare spor.

Se pricepea la-nvîrteli, încît avea cuvinte de a se bucura că-l găsește pe Iorgu în o mică „strîmtorare momentană", din care nu-i era greu să-l scape.

— Care e suma de care ai avea nevoie pînă la seceriș ca să răsufli mai ușor? îl întrebă dînsa în tonul omului de afaceri.

— Vreo doauăzeci, treizeci de mii de lei, răspunse el cam în silă.

— Să zicem doauăzeci și cinci de mii, urmă ea. Suma aceasta o ai încă azi, ca împrumut amical, discret, despre care nimeni afară de tine și de mine nu are să știe nimic.

El se uită mirat la ea.

— Îl cunoşti pe bătrînul Cohen? întrebă dînsa.

— Nu i-am auzit niciodată numele, răspunse el.

— E un evreu spaniol — grăi dînsa — un om original, care umblă şi azi îmbrăcat în caftan, încins cu brîu verde, tradiţionala „burtă verde", şi poartă vechea şapcă cu cozorcc. Aie bani şi-i dă cu multă discreţiune.

— Nu mă-ncurc! strigă Iorgu.

— N-ai să te-ncurci, îl încredinţă Zoe. Am eu credit la bătrînul acela şi mă-mprumut tot cu procentele pe care i le plăteşti lui Zerlendi. O facem şi-o ştim numai noi amîndoi.

Iorgu rămase cuprins de zăpăceală. Nu. Aşa ceva nu i-ar fi trecut niciodată prin gînd.

— Nu, Zoe dragă, grăi dînsul. Nu se poate! Ar fi prea mult.

Cum?! El vine la ea cu rea-credinţă şi nu-ndrăzneşte să-i spună de ce a venit, iară ea îi sare-n felul acesta într-ajutor.

Şi ce-ar zice mama lui dac-ar afla că el a şi primit ajutorul acesta?!

— Să le lăsăm aceste, Zoe, urmă el. Am să mă descurc eu într-un fel oarecare.

Adevărul era că Zoe îşi avea micile economii depuse la bătrînul Cohen şi ţinea să-l ajute pe vărul ei ca să-l aibă mai bine legat.

— Iorgule! zise ea ridicîndu-se. Îţi dai seamă că mă jigneşti adînc prin purtarea ta? Te văd în strîmtorare, vreau să-ţi dau un mic ajutor, şi nu primeşti. De ce nu?! Eu am încredere oarbă-n tine şi nu cer nimic de la mîna ta, nu-ţi dau, ci mijlocesc, iar tu zici „nu"! De ce nu?! Bagă de seamă că duminecă ai să pleci, iar mîne e sîmbătă şi evreul acela nu mai stă de vorbă cu nimeni. Dacă n-o facem azi înainte de şase, el aprinde lumînările şi s-a mîntuit.

Iorgu tot numai „nu!" putea să zică, nu însă cu aceeaşi hotărîre ca mai nainte.

La urma urmelor ce era?! Un împrumut pe trei luni de zile, pînă la seceriş. Nu era oare totuna dacă-l face la Cohen ori la Zerlendi? Greutatea era numai ce zice mama lui. Ea nu-i cerea, ce-i drept, niciodată

socoteală, dar nici n-avea nevoie, căci îi spunea totdeauna, din propriul lui îndemn, ce-a făcut şi ce are de gînd să mai facă. Aceasta nu putea să i-o spună şi, prin urmare, nici s-o facă.

El scoase ceasornicul şi se uită la el.

— Nu sunt încă doauăsprezece — zise — mai mult ca să scape. Mai avem şase ceasuri. Să vedem. Am să mai alerg, şi pe la patru, cel mai tîrziu pe la cinci iar sunt aici, ca să-ţi spun dac-am reuşit ori nu.

Gîndul lui era să-i vină prea tîrziu — tot o minciună.

— Foarte bine! răspunse ea. Ca să vezi că sunt sinceră, îndată ce mă voi fi-mbrăcat, am să mă duc la Cohen ca să iau banii. Îi ai la dispoziţiunea ta pînă dumineca dimineaţa. Dacă reuşeşti fie azi, fie mîne să scapi altfel din încurcătură, îi dau evreului banii înapoi.

Iorgu îi mulţumi iară şi iarăşi plecă uitîndu-se iar la ceasornic.

Era cel mai potrivit timp ca să se ducă la d-na Ionescu şi să facă ceea ce ar fi trebuit să-ndeplinească îndată după-ntoarcerea sa de la moşie.

Întîia oară în viaţa lui se vedea intrat în conflict cu mama sa. Ea o năpăstuia pe Zoe, dar numai pentru că după spusele altora îşi făcuse o idee cu desăvîrşire greşită despre dînsa. Datoria lui era să aibă, cum a avut mai nainte, inima deschisă faţă cu dînsa şi s-o dumirească, s-o-ncredinţeze despre înţelepciunea Zoei şi despre bunătatea ei sufletească. Îl strivea cugetul vinovăţiei de a nu o fi făcut aceasta cînd mama lui l-a însărcinat să se ducă la d-na Ionescu şi de a fi lăsat să treacă atîta timp fără ca să se ducă.

Şi totuşi ...

S-a dus, ce-i drept, la d-na Ionescu, i-a spus multe complimente din partea mamei sale, i-a spus că aceasta abia luni se va întoarce, dar cînd era să-i spună şi celelalte, a lunecat pe căi piezişe.

— Aţi mai văzut pe verişoara mea Zoe de cînd v-aţi întors la Bucureşti? a-ntrebat dînsul.

Era un fel de minciună în dosul acestei întrebări, căci el venea de la verişoara Zoe şi aceasta n-ar fi lipsit să-i spună dacă ar mai fi văzut pe d-na Ionescu, care nu putea nici ea să deie alt răspuns decît că „nu".

— Pare-mi-se că mama dorește să mergeți împreună ca s-o vedeți, grăi dînsul. Nu mi-a spus-o aceasta, dar așa mi s-a părut.

Zicînd-o aceasta, el a împlinit dorința mamei sale, dar tot numai minținд a-mplinit-o!

Astfel, începînd cu lucruri de puțină însemnătate, ia omul deprinderea de a umbla pe căi piezișe, de a spune una cînd gîndește alta, de a se amăgi pe sine amăgind pe alții și de a nu-și mai face mustrări cînd e de rea-credință.

Plecînd de la d-na Ionescu, el răsuflă mai ușor ca orișice om care a scăpat de o sarcină neplăcută, și se bucura că Alina nu se-ntorsese încă de la școală, căci ea, îndrăzneață cum știe cîteodată să fie, ar fi putut să zică, cum i-a zis și lui odată: „Dar nu ținem să ne vedem cu coconița aceea!"

Scăpat de grija aceasta, îi rămînea să mai scape și de celelalte.

Ca să răzbești în asemenea împregiurări, se cere oarecare hotărîre, oarecare stăruință, chiar oarecare, îndrăzneală, iar aceste ți le dau strîmtorările care tempintenează. E greu să bați la ușa altora ca să ceri și n-o faci aceasta decît fiind nevoit a o face. Mai avea să ieie de la Zerlendi peste doauăzeci și trei de mii de lei. Bancherul era însă de părere că e cestiune de prudență să-și rezerve suma aceasta pentru seceriș, cînd va avea nevoie neapărată de bani. El și-ar fi schimbat, poate, părerea aceasta dacă coconul Mitiță ar fi pus iar o vorbă bună. Se putea însă ca coconul Mitiță să fie și el de aceeași părere.

Era greu să se mai ducă pe la Zerlendi, dar ușor nu era nici să-l caute pe coconul Mitiță.

Și de ce cînd Zoe era și ea gata să-i pună banii pe masă?

Vineri seara era gata să pună caii și să plece iar la Valea-Boului, ca să i le spună mamei sale toate din fir în păr și s-o-nduplece.

S-a răzgîndit însă.

Făcuse-n timpul iernii și cheltuieli pe care ar fi putut să nu le facă. Acum era vorba de lucruri de mare

folos, pe care nu mai putea să le amîne. Aceasta o ştia şi mama lui. Era dorinţa ei fierbinte ca să fie restaurate casele boiereşti, în care-şi petrecuse copilăria şi tinereţele, şi faţa ei se lumina cînd îi vorbea despre grajduri, şoproane şi grînar sistematic.

„Ce mi-e dacă-i spun mai nainte ori în urmă?! îşi zise el. Tot una e. Vorba e că am să-i spun şi am să-i dau toate lămuririle îndată ce voi fi sosit iar la Valea-Boului."

Sîmbătă dimineaţa, cînd se-mbrăca să se ducă la Zoe, i s-a mai pus şi întrebarea dacă are ori nu să-i spună acesteia că are să-i facă mumei sale împărtăşire despre împrumutul de doauăzeci şi cinci de mii de lei.

„O facem şi-o ştim numai noi amîndoi", zisese Zoe.

Ar fi fost de rea-credinţă dacă nu i-ar fi spus că mai are să fie şi a treia care ştie.

Iar o întîmplare neaşteptată însă.

Cînd ieşea ca să se ducă la Zoe, s-a pomenit faţă-n faţă cu Alina, care se-ntoarcea de la şcoală.

I-a zis frumos „bună dimineaţă" şi-a întrebat-o în franţuzeşte:

— *Comment ça va-t-il?*

Dînsa i-a zis un *„Grand merçi!"*

— Şi mă bucur că, din întîmplare, te-ntîlnesc, ca să te rog să-i spui cocoanei-mari sărutări de mînă din partea mea. Mama şi eu îi mulţumim, dar n-am avut şi nu avem de gînd să profităm de bunăvoinţa ei.

— De ce, domnişoară? întrebă dînsul.

— Pentru că noauă nu ne place doamna aceea, răspunse Alina cu inima deschisă.

Iorgu rămase parcă i-ar fi tras cineva în piaţa Teatrului o palmă.

Locul unde se aflau nu era potrivit ca să-i deie cuvenitele lămuriri; s-a mărginit deci să-i zică:

— Vă-nşelaţi, domnişoară!

— Poate! i-a zis Alina şi şi-a căutat de drum.

El iar nu mai ştia ce să facă.

Mari picături de sudoare rece i se iveau pe frunte cînd se gîndea ce-şi vor fi zicînd mama lui, doamna Ionescu şi copila cea-ndrăzneaţă cînd se vor întîlni.

Dar el nu mai putea să se-ntoarcă.

„Ei bine! n-am să-i spun!" își zise plecînd mai departe.

N-ar fi putut în clipa aceea să-și deie seamă dacă Zoei, mamei sale, ori nici uneia din amîndoauă n-are să-i spună: știa numai că bărbatul trebuie să fie discret și n-are să se amestece în gîlcevile femeiești.

A găsit-o pe Zoe mai veselă și mai plină de farmec decît orișicînd, în adevăr fericită că poate să-i facă neînsemnatul serviciu amical. Dacă el ar fi dat și ea ar fi primit, mulțumirea ei n-ar fi atît de mare și de sinceră.

Nu mai știa — biata femeie — ce să-i facă, unde să-l așeze și cum să-l încînte.

El însă, bărbat în putere, a rămas statornic și nu i-a spus nici dacă-i face ori nu mamei sale împărtășire despre cele ce a făcut, nici mai ales dacă i-a spus ori nu d-nei Ionescu și Alinei multele complimente și celelalte.

Nu doară că ... dar un om ca dînsul trebuia să fie discret.

După plecarea lui, Zoe, mai răsfățată decît de obicei, iar a scos căpșorul prin crepătura ușii.

— Am uitat, Iorgule, să te-ntreb: ce mai face Gîrgărița? strigă dînsa.

El se-ntoarse și se uită cu ochi mari și cam blejit înapoi. Nu putea să se dumirească cum a ajuns ea așa deodată să-i vorbească despre gîrgărită.

— Nu e gîrgărită, Zoe — răspunse cu cea mai deplină seninătate — e ochiul-lui-Dumnezeu!

Zoe își mușcă buzele, își retrase căpșorul și închise ușa.

VIII

„Doi pepeni într-o mînă nu poți să ții", așa zice românul.

Putea Iorgu să fie gospodar la Valea-Boului și procuror la București. Cîtă vreme coconul Iancu Talpă își avea scaunul în Senat, nu-i prea cerea nimeni socoteala dacă lipsea cîte o zi, chiar și cîte doauă de la tri-

bunal. Era însă el om deprins a le face toate cu toată inima, şi cînd se afla la Bucureşti, gîndul îi era dus la Valea-Boului, iar cînd se afla la Valea-Boului, îşi făcea mustrări pentru că lipseşte de la tribunal.

Duminecă a umblat cu cărămidarii şi cu antreprenorul, n-a găsit dar timp să spună mamei sale ceea ce ar fi avut de spus. Luni a grăbit acasă pentru ca să nu lipsească de la tribunal. Pe drum nu putea să-i vorbească în toată tigna, cum se cuvine. Rămînea să-i vorbească seara. El s-a-ntors însă cam supărat acasă.

Mai era adecă şi un al treilea pepene pe care avea să-l ia în mînă.

Generalul Florescu, ajuns în fruntea guvernului, ţinea să arate că românul e în adevăr născut oştean şi-a-nceput să-i adune pe ici, pe colo pe voinici, să le pună puşcă-n mînă, căciula cu pană de curcan în cap şi să-i deprindă cu *„dreapta-stînga !“* ...*„una, doauă, trei !“* şi aşa mai departe, după cum cere *„reglementul“*.

Iorgu, ofiţer de călăraşi, trebuia să meargă şi el pe cîteva săptămîni tocmai acum, la cel mai nepotrivit timp.

— Ei vezi, Iorgule?! îi zise cocoana Elena, chiar mai mîhnită decît el. Tu însuţi ţi-ai făcut-o.

— Datoria faţă cu ţara sa trebuie să şi-o facă orişicine! răspunse el.

Ea n-a zis „nu!“, dar împăcată cu gîndul acesta nu era şi iar a petrecut noaptea în nedormire, ziua următoare iar s-a sculat tîrziu şi iar se ridica cu anevoia din jeţul ei, iar îi venea din cînd în cînd un fel de sfîrşeală.

— Dacă tu pleci, şi trebuie să pleci — îi zise ea pe înserate — mă duci iar la moşie. Ce fac eu aici aşa singură în timpul cît lipseşti tu?

— Singură ai fi şi acolo, răspunse el. Aici tot ai pe tant' Anica, ai pe Zoe, ai chiar aci aproape pe d-na Ionescu şi pe fiica ei, care îţi este, dacă judec bine, foarte simpatică.

— N-am pe nimeni, întîmpină dînsa. Cocoanele acelea nu sunt de seama mea. Nu doar că m-aş fi uitînd la stare ori la neam. Văd numai omul. Nu ne potrivim însă eu şi ele nici la fire, nici la gînd. Iar fata aceea — adă-

ugă peste puțin — e foarte drăguță, dar și ea, pare-mi-se tot numai acolo la țară mai ales umblînd cu tine de la una la alta. Aici, cu o bătrînă neputincioasă ca mine, în curînd i s-ar urî de mi-ar fi milă de ea. La țară e cu totul altfel, urmă iar. Acolo sunt inimi închise cu zăvorul, pe care le deschizi dacă știi să găsești cheia zăvorului.

Iorgu asculta cu gîndul dus, încît abia își mai da seamă despre înțelesul vorbelor ce auzea.

Acum era cea mai potrivită ocaziune ca s-o dumirească în ceea ce privește pe Zoe.

— Eu cred — zise — că pui prea mult temei pe cele ce ți s-au spus despre Zoe, cunoscînd-o mai de aproape ...

Cocoana Elena îi aruncă o căutătură aspră.

— O cunosc îl întrerupse; e fățarnică, vicleană și plină de răutate.

— Eu cred că ...

— Nu crede nimic! îl întrerupse iar dînsa cu nervozitatea omului bolnăvicios, care nu mai e-n stare să sufără nici o contrazicere.

El tăcu cuprins de simțămîntul că nu e potrivită nici ocaziunea aceasta.

— Acum, în timpul celor cîteva zile pe care le-am petrecut la moșie — urmă dînsa — m-am încredințat că tot mai trăiesc oameni care mă știu din timpul copilăriei mele, și e mare mîngîierea de a-i vedea cum se bucură cînd văd că-mi aduc aminte de dînșii, vie e mulțumirea de a sta de vorbă cu dînșii despre cele de mult trecute. Aici ce găsesc? Încă o dată: n-am pe nimeni. Sarcină sunt pentru toți, adăugă întristată.

Lui îi era cu toate aceste greu să și-o gîndească acolo departe, în vreme ce el își face rîndul în oștire.

— Dar vorbim și noi, grăi dînsul. Eu n-am primit încă ordinul de chemare, și-o să mai treacă timp pînă ce-mi va veni rîndul. Pîn-atunci se pot întîmpla multe și ni se vor fi schimbat, poate, și părerile.

N-au mai stăruit nici el, nici ea, dar gîndul lui era dus la cele grăite de dînsa, și Alina îi era încă mai dragă.

Îşi deduse, ce-i drept, de gol răutatea femeiască prin îndrăzneala cu care i-a spus că nu-i place cocoana aceea, dar mama lui era şi ea de aceeaşi părere.

„Da! îşi zise. E în adevăr oarecare făţărnicie în întregul fel de a fi al Zoei. Nici că e cu putinţă să nu fie. Prin mijlocul lumii pline de oameni făţarnici, nesăţioşi, pizmătareţi, plini de rele îndemnuri nu poţi răzbi dîndu-ţi pe faţă gîndurile şi simţămintele. Mai ales pentru o femeie cu strălucitele ei însuşiri, făţărnicia e neapărată armă de apărare, iar făţărnicia şi vicleşugul sunt cam acelaşi lucru. Societatea în mijlocul căreia trăieşte a făcut-o cum i se pare mamii, dar fondul ei sufletesc e bun, în adevăr bun."

El, cu toate acestea, iar se temea de Zoe. Iar îi zbîrnăiau în ureche vorbele rostite de dînsa acolo sus în poienita cea frumoasă, iar o vedea înţepată la plecarea ei de la Valea-Boului, iar era pornit să sară în apărarea nevinovăţiei. Îi era parcă ochiul ei ager pătrunde în adîncimea sufletelor şi ea simte ce gîndesc alţii despre dînsa, ştie ce-a zis Alina.

El avea dreptate.

Zoe era cu mult mai deşteaptă decît ca să nu fie izbită de apropierea sufletească dintre el şi Alina. Chiar şi dacă n-ar mai fi fost şi celelalte, ea a fost cuprinsă de o mînie nenfrînată cînd el a rostit vorbele „nu e gîrgăriţă, ci ochiul-lui-Dumnezeu".

El a zis-o aceasta în toată nevinovăţia, crezînd că e vorba de gîngania despre care ea vorbise-n zeflemea. Nu putea să-i treacă prin gînd că ea îi zice Alinei „Gîrgăriţă". Ea însă nu putea să ia vorbele lui decît drept răspuns îndrăzneţ la-ntrebarea ei.

Mergînd deci iar pe la dînsa, el a găsit-o cu totul schimbată.

Nu doară că l-a primit rece şi înţepată ca la plecarea ei de la Valea-Boului. Nu! Tot gătită, nu ca pentru salon, tot zicîndu-i: „Şezi ici lîngă mine!", tot desfăşurîndu-şi farmecele, mai afectuoasă decît orişicînd, tot plină de cel mai viu interes pentru toate cele ce el a făcut ori are să facă.

„E făţarnică — zise el în gîndul lui — dar făţărnicia ei e plăcută şi plină de bunătate."

— Se poate?! exclamă dînsa cînd el îi vorbi despre greutățile ivite în urma nevoii de a lua parte la concentrare. Atît ar mai trebui! De dragul unui fleac de concentrare n-ai tu s-o lași pe tant' Elena singură. La urma urmelor, tu, singurul fiu al unei văduve, chivernisitorul unei averi mari, ba chiar și magistrat, nici nu trebuia să intri în oștire.

El se ridică-n picioare.

— Asemenea lucruri nu se discută! îi zise. Sunt o dată soldat și am să-mi fac datoria ca orișicare altul.

— Mofturi! răspunse ea. Înțeleg să fii chemat la război. Da! atunci ai să te duci. Dar la o concentrare?! E destul o vorbă pusă de coconul Iancu pentru ca să nu-ți vie ordinul de chemare, și toată lumea o să găsească, să fii încredințat, că lucrul e foarte firesc.

— Și tu crezi, Zoe, că eu sunt în stare să fac așa ceva?! o-nfruntă el.

— Ei bine! șopti dînsa. O să fac eu chiar și fără de voia ta.

— Mă insulți, Zoe! strigă el, cu obrajii aprinși.

Simțind c-a ajuns la limita peste care nu poate să treacă, ea se ridică, îl cuprinse cu brațul și-l trase iar lîngă sine pe canapea.

— Potolește-te, îi zise cu multă dulceață. Ai dreptate. Așa trebuie să vorbească un bărbat, și mai ales un Armaș. Dacă zici tu „nu!" nu! Slăbiciunile femeiești n-au să te scoată din sărite. Eu mă gîndeam la neliniștea de care atît tu, cît și tant' Elen aveți să fiți chinuiți în timpul petrecut de tine la concentrări. E o jertvă, Iorgule.

Carnea străbătută-n lung și-n lat de sînge cald fiind în adevăr izvor de ispitiri, Iorgu se simțea sub brațul ei în mare strîmtorare și făcu o mișcare parcă ar fi vrut să iasă de sub el.

Zoe iar rîse cu hohote, apoi i se uită-n față.

— E de tot hazul, șopti printre dinți. Ce-ar zice ea dacă ne-ar vedea șezînd așa unul lîngă altul, aici, pe canapea aceasta?!

El rămase-nțepenit, ca și cînd un junghi ascuțit i-ar fi atins pieptul deasupra inimii. Prima pornire îi era

să pună mîna pe junghi și să-l înfingă-n pieptul ei. Se știa însă legat la amîndoauă mînile.

— Nu pot să-mi dau nici eu seamă, îi răspunse stăpînindu-și firea și dîndu-și silința de a rîde și el. Cred însă că n-ar zice nimic. Ar găsi că e un lucru foarte firesc ca un văr și o verișoară să se lepede de fățărniciile convenționale, să-și spună unul altuia toate gîndurile și să șadă cum ședem noi aici.

— Ar fi prea cuminte dac-ar zice așa, întîmpină Zoe.

— Dacă nu e, cu atît mai rău pentru dînsa, grăi dînsul. Mie — adăugă după o clipă de răzgîndire — la urma urmelor, puțin îmi pasă!

Zoe nu mai stărui. Era mulțumită cu atît. Treaba ei era să vie și celelalte.

Iorgu era mîhnit de a fi zis ceea ce a zis, dar mustrări nu putea să-și facă. Iar simțea că e și răutate în inima Zoei și că mînia ei s-ar fi revărsat asupra nevinovatei dacă el și-ar fi dat adevăratul gînd pe față. În fața vicleniei numai prin fățărnicie te poți apăra.

După ce el a plecat, dînsa iar și-a scos căpșorul prin crăpătura ușii, dar de astă dată ca să strige:

— La revedere, în curînd, Iorgule. Ai auzit? În curînd!

— Da! a răspuns el. În tot cazul, înainte de plecare.

Era timpul ca să se ducă la tribunal. Întîrziase puțin și altă dată ar fi oprit o bîrjă și s-ar fi aruncat în ea! Învățul are și dezvăț și, posomorît cum era, el și-a urmat drumul a-ndelete.

„Adecă de ce să-mi fac eu inimă rea?! își zise urmînd șirul gîndurilor cu care plecase de la Zoe. E cu desăvîrșire adevărat că n-o privește ceea ce fac ori nu fac fie la Zoe, fie orișiunde aiurea fără ca s-o ating pe ea, ba chiar ca s-o feresc de răutățile așa-zicînd firești ale altora. Da! Nu-mi pasă și n-are să-mi pese!"

Împăcat astfel cu sine însuși, el își iuți pasul, peste puțin opri o birjă și se aruncă-n ea.

Doauă zile-n urmă a primit ordinul de chemare, și iar s-au schimbat toate.

Avea să meargă cu escadronul său la Tîrgoviște, unde se făceau exercițiile regimentului, și cocoana Elena stăruia și acum s-o ducă la moșie.

Nu-i rămînea decît s-o facă aceasta.

Seara, în ajunul plecării, cocoana Elena ținea, o formă deșartă, să treacă pe la d-na Ionescu să-i spună că pleacă și să ia ziua bună de la dînsa.

Iorgu a-nsoțit-o nu numai bucuros, ci chiar cu un gînd ascuns.

Au găsit-o, se-nțelege, și pe Alina acasă.

Aflînd că Iorgu pleacă, iar cocoana-mare nu rămîne acasă, ci se-ntoarce la Valea-Boului, ea a rămas năucită.

— De ce, cocoană-mare? a-ntrebat.

— Ce să fac aici așa singură? răspunse aceasta.

— Cum singură? Nu suntem aici și noi, mama și eu? stărui Alina.

— Da, doamnă, stărui și d-na Ionescu. Suntem sub același acoperiș. O singură ușă închisă ne desparte, și n-avem decît s-o descuiem și pe aceasta.

Iorgu se bucura.

— Așa am zis și eu, grăi dînsul. Aș fi mai liniștit știind-o aici. Ajutați-mă și d-voastre adăugă uitîndu-se la Alina.

— Sunteți foarte drăguțe — răspunse bătrîna — dar gîndul meu e rupt. Eu sunt o sarcină grea și cîtecdată urîtă, cer multe și mă supăr ușor. Aici, între pereții strîmți, mi se-ntunecă viața. Acolo am deasupra mea cerul și-mpregiurul meu lumea cea largă și plină de toate, iar oamenii de acolo sunt deprinși cu greutățile și cu supărarea, încît li se pare puțin ceea ce eu cer de la dînșii.

— Eu nu-ndrăznesc să zic că nu aveți dreptate, zise d-na Ionescu. Aici e în adevăr plicticoasă viața.

Nu îndrăznea nici Alina, dar se uita cînd la Iorgu, cînd la mama lui și-n cele din urmă buza ei de dinjos se puse și ea pe plîns, ca cei doi ochi.

— Cocoană-mare, ia-mă și pe mine! grăi dînsa cu voce tînguioasă.

D-na Ionescu se uită mirată la dînsa. Iar nu-și mai cunoștea fata, dar nu o ierta buna-cuviință să o și spună aceasta.

Iar Iorgu se cutremură. O vedea parcă pe Zoe într-un colț și-i auzea hohotele. El trebuia cu orice preț să-mpedece lucrul acesta.

— La ce vă gîndiți, domnișoară?! exclamă dînsul. Nu se poate! Cum ai putea să lipsești de la școală acum, la sfîrșitul anului?

— Am trecut materia la toate obiectele — îl încredință ea — sunt bine preparată, mă prezent la examen și ies, ca totdeauna, între cele dintîi.

— Da! — grăi d-na Ionescu cu mîndrie părintească — totdeauna între cele dintîi, nicicdată mai mult decît a treia.

— Dar absența cum îi vei scuza-o? stărui dînsul.

— Lucru de puțină însemnătate! răspunse ea. Dacă mama îmi dă voie, va găsi și o motivare oarecare.

— E prea mult, domnișoară! Dă-ți seamă ...

— Lasă, omule, fata-n pace! strigă cocoana Elena. Cine ce pierde cînd i se face plăcerea aceasta?! Te iau, drăguță, dacă-ți dă mama ta voie.

D-na Ionescu nu putea zice că nu-i dă voie, iar Iorgu, deși uluit nu mai îndrăznea să stăruie.

— Aici e una, iar acolo alta, urmă bătrîna întorcîndu-se spre Iorgu. Să-ți pară bine că-i fac fetei o plăcere, care și pentru mine tot plăcere e.

— Dar bine îmi pare, răspunse el; zic că e chiar prea mult!

Au plecat apoi dimineața toți trei la Valea-Boului, el pe capră, mînîndu-și caii tăcut și-ncruntat, iar ele în fundul trăsurii, voioase și vorbind despre cîte toate.

Întors iar la București, el trebuia să se ducă, precum a făgăduit, la Zoe, căci ziua următoare pleca la Tîrgoviște.

Cum avea să-i spună că mama lui a plecat la Valea-Boului însoțită de Alina?

Trebuia să-i spună?

Ce zicea dînsa dacă-i spunea?

Ce zicea dacă nu-i spunea și afla mai tîrziu?

„Ei, nu mă duc!" zise el îndîrjit.

Dar ce zicea dînsa dacă el nu se ducea?

„Puțin îmi pasă! își zise și mai îndîrjit. Nu mă duc!"

Nici nu s-a dus.

La Tîrgoviște, tinerețe, sănătate, veselie, toate cele bune; gîndul lui era însă mereu dus mai mult la Bucu-

rești decît la Valea-Boului. Multe putea să zică și mai ales să facă Zoe și presimțiri urîte îl făceau posomorît și răzleț.

După cîteva zile, zarvă mare: a venit de la București știrea că generalul Florescu s-a retras și vodă a-nsărcinat pe Ion C. Brătianu să formeze guvernul. Unii chiuiau, alții erau plouați, iar alții, porniți spre răzvrătire, înjurau în gura mare.

Iorgu era deznădăjduit.

În starea sufletească în care se afla, el le vedea toate în negru. După vederile cu care se-ntorsese din străinătate și după cele ce aflase în cercurile politice cu care venise-n atingere de cînd se afla în țară, el îi socotea pe roșii ajunși la putere drept oameni care s-au lepădat și de legea strămoșească și de moravurile, părinților, și de tradițiunile naționale, și se folosesc de toate mijloacele, de minciună, de adimeniri, de sîluiri, ca să dărîme tot ceea ce a mai rămas din trecut și să înființeze o lume nouă, în care nu cei mai vrednici, ci cei mai vicleni, mai stăruitori și mai lipsiți de scrupule au să stăpînească, prigonind fără de milă pe continuatori lucrării pornite de părinții lor. Vinovați îi făcea însă nu pe aceștia, ci pe boierii care se ceartă între dînșii și dintre care cei mai mulți își petrec viața alergînd după plăceri ușuratice ori dîndu-se chiar la îmbuibări și la desfrîu.

„Nu mai e mîntuire. Zadarnice sunt toate silințele! își zicea. Se destramă societatea noastră. Drojdia se face spumă, și cei de jos se ridică deasupra: mergem încetul cu încetul spre Comuna de la Paris!"

Aceasta îi era starea sufletească-n ziua cînd a primit o telegramă scurtă:

„Vino fără de-ntîrziere. Taut' Elen moartă. Plec acolo.

Zoe"

În urechile altuia vorbele acestea ar fi sunat parcă ar fi zis: *„Ura! S-a mîntuit!"* El le-a cetit în mai multe rînduri. Înțelegea, știa, era încredințat că mama lui

a murit, dar nu o simțea moartă, nu era încă pătruns de gîndul că de aici înainte a rămas singur în lume.

Mai aveau să treacă vreo șapte ceasuri pînă la plecarea de la Titu a trenului ce venea de la Craiova spre București. Fără ca să mai spună cuiva ceva, el se duse în grajd, își puse șaua pe armăsar, strînse chinga și-ncălecă. Peste puțin însă își opri calul. Prea ar fi fost nevoit să aștepte la Titu.

„Nu! zise. La Valea-Boului!"

Vedea-n gîndul lui lungul drum pe care trebuia să-l facă pîn-acolo, dar tot sosea mai curînd decît ducîndu-se la București, ca să plece de acolo. El și armăsarul lui știau să scurteze drumurile.

Plecat o dată, el gonea năucit de-un singur gînd: că mama lui nu mai trăiește. Chiar și acum îi fulgera însă din cînd în cînd prin minte întrebarea: „Ce va zice Zoe cînd o va găsi pe ea plîngînd la picioarele moartei?!"

Tot n-o cunoștea încă pe Zoe, care în asemenea împrejurări nu putea decît să-mbrățișeze, să sărute, să acopără de laude.

La Valea-Boului se adunase lume multă, care-și făcuse socoteala cînd poate să ajungă la București, să plece de acolo și să sosească, și nu-l aștepta încă. Au alergat deci toți cînd el a intrat în curte călare pe calul înspumat, plin de praf și de noroi și obosit frînt.

Alina îi alergă cea dîntîi în cale și se opri la capul scării cu ochii secătuiți de multul plîns și cu capul plecat în fața lui.

— A fost bine, tot bine, grăi dînsa cu vocea limpede. Seara ședea în jeț. Eu îi spuneam nimicuri și ea rîdea cu toată inima. Deodată i-a venit sfîrșeala, a leșinat și a murit. Eu ce mai puteam să fac cînd nu știam că așa se moare?!

Abia acum era Iorgu răpus de sîmțămîntul că e moartă mama lui, și lacrămile-l năpădiră.

— Făcut-ai prea mult! I-ai îndulcit cele din urmă zile ale vieții! zise, și, fără ca să mai ție seamă de cei de dimpregiurul lui, o-mbrățișă și-i sărută ochii amîndoi.

După-nmormîntare, Zoe, nemîngîiată, cu ochii plînși, albă la față, în doliu mare, care-i ședea foarte bine, a ținut s-o ducă ea pe Alina acasă și să-i mulțumească, în numele familiei, atît ei, cît și d-nei Ionescu.

A fost, așa-i zisese și lui Iorgu, o inspirațiune în adevăr fericită ca răposata să se ducă la moșie însoțită de copila atît de-nțeleaptă și dulce la fire.

Iară Iorgu iar a-ncălecat și-a grăbit la Tîrgoviște pe același drum lung.

La Tîrgoviște a găsit inimi sîmțitoare. Oamenii suntem cu toții, și durerea orișicăruia e durerea tuturora. La „reglement" nu se prevede însă că oșteanul poate să plece la-nmormîntarea mumei sale fără ca să fi cerut mai nainte voie de la mai-marii săi, și el căzuse în vina grea de a o fi făcut aceasta, iar noul guvern era alcătuit din oameni care țin ca de la legi și de la reglemente nici o abatere să nu se facă.

Erau trecute timpurile cînd o vorbă pusă-n asemenea împregiurări de coconul Iancu le netezea toate. Noul guvern luase, precum se zicea, mătura cea mare și curăța mai și mai decît Orăscu la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică după căderea „Junimii". Se mai porniseră și pregătirile electorale, și fiecare om era cîntărit și trecut după valoarea lui electorală la catastif, iară Iorgu era dintre nu tocmai numeroșii care-și spun fără de-ncungiur părerile. Chiar și dacă cei de la Tîrgoviște ar fi voit să tragă cu buretele, erau cei de la București care țineau să profite de ocaziune spre a frînge cerbicia unui boier înfumurat.

În Iorgu se răzvrătea sîmțămîntul de om, dar se zbătea zadarnic, căci nu-i rămînea decît să se supună pedepsei în gîndul lui umilitoare.

La un lucru nu se putea gîndi: dacă vorba coconului Iancu nu mai prețuia nimic, mai era la București cineva care știa să-și deschidă și acum toate ușile. Era Zoe, care le afla toate și era încredințată că oamenii politici, fie ei albi, roșii, chiar negri, toți sunt cavaleri galanți și deschid cînd o femeie prezentabilă le bate la ușă, ascultă cu plăcere și fac bucuros ceea ce li se cere,

mai ales cînd e vorba, ca-n cazul acesta, de un lucru echitabil.

Cînd inima îi era deci mai grea, Iorgu a primit iar o telegramă scurtă:

„*Fii liniștit. Toate sunt în regulă.*

Zoe".

Nu! El nu trebuia să se simtă rămas singur în lume. Mai era cineva care se gîndea în toată clipa la el.

„O fi ea fățarnică, vicleană și plină de răutate, dar nu și față cu mine!" își zise, cuprins de-nduioșare.

El nu se-nșela.

Ea în adevăr se gîndea în toată clipa la dînsul și multe, foarte multe era-n stare să facă de dragul lui. Tocmai pentru că el nu era ca cei mai mulți, ea îl iubea și se simțea umilită că el n-o simte ori nu vrea s-o știe aceasta. Mai ales după ce l-a văzut îmbrățișînd pe Alina, ea era strivită de simțămîntul că-i sunt zadarnice toate silințele și aștepta chinuită de-ndoieli un scurt răspuns de mulțumire de la dînsul.

Au trecut însă cîteva zile fără ca să-l fi primit.

Venise adecă la Tîrgoviște vestea că noul guvern a luat dispoziții pentru trimiterea la vatră a celor concentrați, ba, drept luare-n bătaie de joc, scosese-n vînzare căciulile ce găsise prin magazii pentru dorobanți. Iorgu se aștepta deci în toată clipa să se întoarcă la București, ca să-i mulțumească prin grai viu.

La București a găsit o lume noauă, pretutindeni, pe stradă, prin biurouri, la Șosele, prin localuri publice, la tribunal, mutre lui necunoscute. Noul ministru de Justiție, Eugen Stătescu, un om șubred și poate că de aceea zăcaș, destituise ori mutase pe cei mai mulți dintre judecători, ca să facă loc pentru oamenii săi ori pentru cei recomandați de alegătorii cu trecere. Pînă chiar nici ușierii nu mai erau cei de mai nainte, încît Iorgu, un fel de Blehan, era scîrbit și a luat hotărîrea de a-și da demisiunea.

Chiar mai schimbat decît lumea era însă el însuși.

Deprins a se răzema pe înțeleapta lui mamă și a ține în toate împregiurările seamă de vederile și de

sîmțămîntele ei, ca nici măcar în gînd să n-o jignească, el, rămas de capul lui, se uita cuprins de temeri împregiurul său și nu mai știa ce să facă și de ce să se ferească. În același timp, scîrbit de cele ce se petreceau împregiurul lui, el nu mai stăruia în vederile sale de mai nainte, nu se mai încălzea pentru nimic, nu mai ținea seamă de părerile altora și era mereu pornit să zică: „*Ce-mi pasă? !*" Nu se mai socotea parte din societatea în mijlocul căreia trăia, și dacă n-ar fi fost la mijloc lucrările începute pe moșie, ar fi plecat departe, cît mai departe.

Primul drum pe care trebuia să-l facă după sosirea lui la București era cel mai scurt, la d-na Ionescu. Acesta însă era și cel mai greu.

Nu doară că se căia de a fi făcut ceea ce a făcut îmbrățișînd-o, ca pe o soră, pe Alina în fața tuturora. Așa trebuia să facă. Mama lui ar fi înviat ca să-l mustre cu toată asprimea, căci un laș nevrednic de a fi pus în rîndul oamenilor ar fi fost dacă n-ar fi făcut-o.

Dragă i-a fost copila chiar din clipa cînd a văzut-o zugrăvită pe perete, dar nu îi era iertat s-o mărturisească aceasta. Orișicît de dureros ar fi fost atins cînd ea a făcut mărturisirea că cu cellalt ar face bucuros plimbarea la Valea-Boului, el a înțeles-o și s-a stăpînit. A scăpat, ce-i drept, vorba că el și ea sunt o lume pentru sine, dar, intrat în toiul vieții bucureștene, încurînd a fost cuprins de sîmțămîntul că-n mijlocul societății din care el face și trebuie neapărat să facă parte viața li-ar fi nesuferită. Un Armaș nu putea să se însoțească decît cu o femeie de seama lui. El trebuia să se jertfească, și grija lui cea mai mare era să se depărteze încetul cu încetul de dînsa, ca să n-o compromită.

Cu totul altfel vedea acum lucrurile.

Oarele petrecute cu dînsa-n poieniță, printre țarini și printre livezi, îi erau neuitate. Neuitată îi era slăbiciunea pe care o prinsese mama lui pentru copilă. Neuitate îi erau vorbele „nu mă mai uit la stare, nici la neam!" Pătrunsu-s-a cu desăvîrșire de gîndul că nu e-n viața omenească nimic mai frumos decît ca soț și soție să se potrivească la fire, să aibă aceleași slăbiciuni, să caute aceleași mulțumiri.

Tocmai de aceea însă Zoe, care-i pătrundea-n inimă și-n gînd, l-a-ncredințat că orișicare femeie care iubește se potrivește întru toate cu iubitul ei. N-avea decît să se uite bine împregiurul său pentru ca să găsească și între cele de seama lui una care-i dă chiar mai mult decît ceea ce găsise la Alina.

Nu voia, dar se socotea dator să caute.

Acum era slăbită-n sufletul lui conștiința acestei datorii.

Covîrșit de sîmțămîntul că boierime nu mai este, că numai pe ici, pe colo a mai rămas cîte un boier adevărat, care însă nu mai însemnează nimic în viața țării, el mai era și adimenit de credința că mama lui a rînduit oarecum cu limbă de moarte să aibă sub ocrotirea sa pe copila care i-a-ndulcit cele din urmă zile ale vieții și i-a închis ochii.

Da! Era dezlegat de datoria cea grea, putea să asculte numai de pornirea inimii sale.

Îi era însă iertat s-o mărturisească aceasta? Știa el ce gîndește și ce simte dînsa? Se aflau în primele zile ale anului de doliu: cîte și mai cîte se mai puteau întîmpla în timpul acestui an?! Se cutremura gîndindu-se că ar putea să se-ntoarcă cellalt. Ar fi vrut s-o poată lua ca s-o ducă undeva și s-o ascundă, dar nimănui în lumea aceasta și mai ales ei nu-i era iertat să i-o spună aceasta.

„Să nu dai fata pe gura lumii!" îi striga mama lui din mormînt.

Iar el era singur și nu știa ce să facă.

O singură ieșire găsea: să-și deie demisiunea și să se stabilească la moșie.

Era cel mai apropiat gînd și totodată și cel mai potrivit cu firea lui. Deprins cu toate acestea a nu face nimic de capul său, el nu era-n stare să ieie o hotărîre fără ca să fi cerut și sfatul altora.

Al cui?

Mai nainte de toate al Zoei, care era chiar mai bine decît el însuși dumirită asupra celor ce se petrec în sufletul lui.

La ea s-a dus mai nainte de a fi făcut drumul cel scurt.

Zoe nu numai îl aștepta, ci era totodată și pregătită să-l primească.

Chiar în ziua cînd s-a făcut schimbarea de guvern, ea a fost neliniștită de temerea că mai ales acum, după moartea mamei sale, el, fiind înlocuit ori nevoit a-și da demisiunea, se va stabili la moșie, ceea ce l-ar fi depărtat pentru totdeauna de dînsa. A umblat deci pe căile știute de ea, și cînd i-a telegrafiat că toate sunt în regulă, regulată era și aceasta.

Greu nu i-a fost. Cunoscînd slăbiciunea lui vcdă pentru oamenii cu tradițiuni familiale, liberalii își dedeau silința să tragă-n partea lor asemenea oameni ca prin ei să deie partidului lor un fel de lustru. Ea nu avea deci, pe lîngă toate celelalte, decît să mai pună-n perspectivă și trecerea la guvern a lui Iorgu, pentru ca toți cei mari să-i între-n voie.

Cînd el i-a vorbit dar despre intențiunea sa de a-și da demisiunea, dînsa și-a ridicat cu mîndrie capul.

— Ce-ți trece prin minte?! exclamă. E cestiune de demnitate să stai neclîntit la locul tău.

— Nu mă expun să fiu înlocuit, răspunse el.

— Nu vor îndrăzni s-o facă aceasta, îl încredință dînsa. Numele tău e chezășie îndestulătoare că numai înainte poți să mergi.

Iorgu se simțea măgulit.

— Și dacă e vorba — urmă ea tărăgănînd vorbele — ei și știu să prețuiască pe oamenii ca tine mai bine decît conservatorii, cărora numai de slugi supuse le place să fie încungiurați.

— E și aceasta una din greșelile partidului nostru. grăi Iorgu, care nu-și dedea seamă unde bat vorbele ei, Îndată ce se ivește-n mijlocul lui vreun om cu vederi mai largi, dau toți din toate părțile năvală asupra lui, Rînduri strînse n-au boierii noștri.

— Boierii! exclamă dînsa zîmbind. Parcă prințul Nicolae Bibescu nu e și el boier? Fratele său, Gheorghe, nu e boier? Boier de viță e C.A. Rosetti. Boieri de frunte sunt frații Golescu. Boieri sunt Mihalache Kogălniceanu, Ioan Ghica, Dimitrie Sturdza. Toți aceștia și mulți alții sunt liberali, ba sunt încredințată că mînepoimîne o să-i vezi și pe junimiști trecuți la liberali.

Nu! Partidul vostru nu.e al boierilor: boieri de frunte sunt și dincoace, și dincolo. Dar — urmă — eu nu mă pricep la politică și nici nu vreau să mă amestec în cele politice, ci numai să-ți arăt că dîndu-ți demisiunea, ai face impresiunea unui om care fuge de frică, cu toate că nu are de cine să se teamă.

— Să vedem, zise el. Poate că ai dreptate. O să mă mai gîndesc.

Zoe iar se mulțumi deocamdată cu atît și trecu la altele, la timpul petrecut de dînsul în concentrare, la amănuntele înmoimîntării, la durerea de care erau cuprinși amîndoi, la tot ceea ce-l privea de aproape.

— Așa-i! exclamă iar în cele din urmă. Eram să uit. Cum rămîne cu locuința? Desigur că nu mai rămîi în locuința de acum.

El se uită mirat la ea.

— Nu-mi dau seamă de ce adecă aș fi avînd s-o părăsesc, grăi dînsul.

— Așa, numai tu singur să stai în casele d-nei Ionescu? îi răspunse ea.

Iorgu se cutremura de cîte ori dînsa începea să vorbească fie chiar și numai pe departe despre Alina.

— Nu te superi dacă-ți vorbesc cu inima deschisă, cum mi se cuvine, urmă dînsa cu dulceața unei surori mai mari. Eu știu mai bine decît tine ce sunt fetele dintr-un pension și sunt încredințată că fac glume proaste în socoteala Alinei. Îți închipuiește ce-ar face ele dac-ar ști că stai așa singur sub același acoperiș cu dînsa, cînd mai știu și că mama ei e mereu dusă de acasă.

Iorgu era-nduplecat. La strîmtorare, însă, chiar și cel mai de bună-credință dintre oameni e-mpins spre viclenie.

— Îți mulțumesc! zise el. Atît de puțin mă interesează copila aceea, încît, preocupat de altele, nu m-am gîndit la aceasta. Ai dreptate. Văd acum și eu că tot cel mai potrivit lucru ar fi să mă stabilesc la moșie.

— Aș! întîmpină dînsa. Corect e să stai în oraș și să n-o mai expui ducîndu-te pe la d-na Ionescu.

— O să mă mai gîndesc, zise el.

Zoe iarăși era mulțumită deocamdată și cu atît.

Ea și putea să fie mulțumită, căci, fiind la mijloc Alina, vorba ei era pentru Iorgu cea mai aspră poruncă. Toate era gata să le facă pentru ca ea să creadă că el a spus adevărul cînd a zis că puțin îl interesează copila aceea.

Acum îi era însă încă mai greu să facă drumul cel scurt.

Da! Trebuia neapărat să se mute din locuința unde a stat cu mumă-sa. Chiar și dacă n-ar fi fost adevărat ceea ce a zis Zoe, era destul că ea a zis, căci de gura ei se temea. Cum s-o facă însă? Cum s-o spună d-nei Ionescu fără ca s-o jignească? Cum s-o facă pe Alina să simtă că numai de dragul ei se siluiește el însuși pe sine?

Se plimba-n neștire pe Podul Mogoșoaiei, cînd deodată s-a oprit ca lovit de trăsnet în loc.

Hotărîse ministrul Orăscu că lucrările începute de junimiști să nu se mai urmeze, dar mai era în țară și Carol-vodă, care ținea ca biserica de la Curtea-de-Argeș să fie neapărat restaurată. Noul guvern a luat deci măsuri pentru continuarea lucrărilor. Aflînd-o aceasta, Emil a alergat deci la București, unde acum *„ai noștri"* erau la putere. Venise prea tîrziu, ori poate chiar în zadar, căci se găsise altul mai apropiat, și pleca posomorît de la minister cînd Iorgu trecea din strada Colții în strada Batiștei.

Acesta se uită lung în urma lui, apoi își urmă drumul iuțindu-și pașii.

Știa acum ce are să facă, adecă tocmai acum nu mai știa.

Prea mîndru, el se simțea jignit de gîndul că omul acela ar putea să-i fie rival. Nu! Poziținea lui, averea lui, întreaga lui personalitate o făceau aceasta peste putință, și el ar fi disprețuit-o pe Alina dacă dînsa ar fi stat fie măcar numai o clipă pe gînduri.

Dar dacă slăbiciunea ar fi fost mai mare decît disprețul?! Nenorocire! N-ar fi iertat-o nicicdată! Viața lui întreagă i-ar fi stat ca un ghimpe otrăvit în inimă îndoiala.

Sosit acasă, el tot n-a făcut drumul cel scurt.

Mai nainte de a-l face, ar fi dorit să se-ncredințeze dacă omul acela, venit iar la București, a trecut ori nu

pe la d-na Ionescu, dacă are ori nu să treacă, dacă nu cumva și rămîne la București.

Cum însă? Cum să se-ncredințeze despre toate acestea? El sări deodată-n picioare.

Deprins acum încetul cu încetul și el a face una cînd alta gîndește, s-a-nstrunat și s-a dus, în sfîrșit, la d-na Ionescu, ca să-i mulțumească pentru că i-a dat Alinei voie de a însoți pe răposata la Valea-Boului și s-o încredințeze pe aceasta că nu va uita niciodată mîngîierea de care i-a făcut mumei sale parte în cele din urmă zile ale vieții ei.

Ele ce-ar fi putut să-i răspundă? Plîngeau, încredințîndu-l că iau cu toată inima parte la durerea lui.

— E greu, zise el profitînd de aceasta. Mie nu mi-a fost numai mamă, ci și povățuitoare neadormită, sufletește cea mai apropiată ființă, încît nu mă mai pot găsi pe mine însumi lipsit de dînsa. Toate mi-o reamintesc — urmă după o mică pauză — și mă veți înțelege, doamnă și domnișoară, dacă vă mărturisesc că mă cutremur cînd trec pragul casei în care am trăit pînă acum împreună.

— Da, grăi d-na Ionescu. Așa eram și eu după moartea răposatului, care era mare bunătate de om. Îmi venea să părăsesc casa.

— Și mie mi-e foarte greu cînd trec prin fața intrării, unde o vedeam adeseori cînd plecam la școală ori mă-ntorceam acasă, adăugă Alina ștergîndu-și iar lacrămile.

— Veți găsi deci că e firească hotărîrea mea de a nu mai sta în locuința în care ne simțeam atît de bine, urmă el.

— E fără-ndoială bine să stați un timp oarecare la moșie, întîmpină d-na Ionescu.

— Nu se poate, grăi dînsul. Datoriile mă țin aici la București. Ar trebui să-mi ia un concediu, ceea ce nu-mi vine să cer de la noul guvern. M-am gîndit deci să vă cer învoirea ca să dau în socoteala mea cu chirie locuința.

D-na Ionescu n-o făcea bucuros aceasta, dar în împregiurările în care se afla nu putea decît să-și dea învoirea.

Alina ținea însă să-și deie și de astă dată părerea.

Găsea și dînsa că locuința în care stătuse cu mama lui era acum prea mare și prea scumpă numai pentru el singur. Erau mai multe încăperi de prisos, nu mai gătea în casă, putea să se lipsească de slugi. Toate acestea-l priveau însă numai pe el.

— Rămîind, se-nțelege — grăi dînsa — ca chiriașul să ne convie și nouă.

— Fără-ndoială, grăbi el s-o-nrcredințeze. Nu puteți să primiți pe orișicine sub același acoperiș cu d-voastre.

D-na Ionescu, obicinuită acum cu accesele de îndrăzneală ale fiicei sale, nu mai era mirată, ar fi vrut însă să-i facă un semn ca să tacă, dar Alina nu se uita la ea, ci-n fața lui Iorgu, în care vedea, parcă, oglindită un fel de falșitate.

— Dar cu mobila ce faceți? urmă ea. Aveți mobilă atît de frumoasă și fără îndoială scumpă.

Iar un lucru la care el, în zăpăceala lui, nu se gîndise.

— Dau, se-nțelege — răspunse el cam tulburat — locuința mobilată.

— Nu se poate, grăi dînsa. Jețul în care ședea de obicei cocoana-mare, patul în care dormea dînsa, cele mai apropiate lucruri ale ei nu puteți să le puneți orișicui la dispoziție.

Iorgu era acum nu numai turburat, ci și rușinat.

— Acestea, da!... fără-ndoială, am să le duc la moșie și să le păstrez acolo, zise el.

— Alino, dragă! — grăi d-na Ionescu pierzîndu-și răbdarea — aceastea sunt lucruri care nu ne privesc.

— Mă iartă, mamă, îi răspunse Alina. Ne privește tot ceea ce-l privește pe d-sa, care a fost totdeauna atît de-ndatoritor față cu noi. Răposata ni-a fost apoi nu numai chiriașă, ci ni-a mai și-mbrățișat cu atîta bunătate, încît mă gîndesc în toată clipa la ea și aș fi foarte mîhnită dacă...

Iorgu nu mai era rușinat, ci cuprins de-nduioșare.

— Da!... domnișoară... o-ntrerupse. Aveți multă dreptate și vă sunt recunoscător.

— D-ta ai apoi o bibliotecă atît de frumoasă — urmă ea din ce în ce mai zeloasă — cărți multe, bine alese, legate-n piele, biurou sculptat, scrin, statuete, tablouri

și o mulțime de nimicuri prețioase. Așa-i că nu te superi dacă-ți spun că mi se pare peste putință să le lași în seama orișicui?

Iorgu nu se supăra deloc. I se părea și lui peste putință să plece așa deodată din casa în care se afla și-ar fi rămas în ea dacă n-ar fi fost la mijloc Zoe, ba chiar și omul acela, pe care l-a văzut ieșind de la ministeriu.

Răpus de simțământul acesta, el nu-și mai dedea seamă despre înțelesul celor din urmă dintre vorbele grăite de dînsa, și în loc de a-i da răspuns, el se-ntoarse la gîndul cu care a plecat de acasă.

— Da, domnișoară — zise — adecă nu! Da, nu mă supăr! Mă iertați! Ca să nu uit: mi s-a părut că l-am văzut azi pe pictorul care...

— Pe Emil?! îl întrerupse Alina înviorată. Unde? Cînd?

Iorgu era acum încredințat că ea nu l-a văzut și c-ar vrea să-l vadă, și iar nu răspunse la întrebările ei. Un neadevăr grăise spuind că i s-a părut numai că l-a văzut. Urma acum alt neadevăr.

— Îmi aduc acum aminte — zise iar — că m-a-nsărcinat ministrul Maiorescu să i-l trimit. L-am și căutat, dar nu l-am găsit. El vine fără-ndoială pe la d-voastre. Vă rog...

Alina iar îl întrerupse.

— Eu cred că nu vine, răspunse ea. Săracul. Nu, n-are să vie!

El nu se mai stăpîni.

— Mă mir de aceasta — grăi dînsul întorcîndu-se spre d-na Ionescu — căci domnișoara ține mult la el.

— O, da! îl încredință Alina. Și nu mă-ndoiesc c-ai ținea și d-ta dacă l-ai cunoaște destul de bine.

D-na Ionescu era foarte supărată.

— Așa sunt fetele de pension, zise. Au un fel de cult pentru profesoarele și pentru profesorii lor. I-a dat cîteva lecțiuni de desemn, și nu mai e acum om ca dînsul.

— Nu, mamă! protestă fata. Nu ca profesor, nici ca pictor, ci ca om trebuie neapărat să le fie simpatic tuturor celor ce văd și judecă bine, ca d-l Armaș.

Iorgu iar nu mai știa ce să facă și ce să-i spună.

„ Să văd... să mă mai gîndesc"... își zise iar, ca în atîtea rînduri, apoi se ridică de plecare.

O, dac-ar fi trăit mama lui, ar fi întrebat-o pe dînsa. Singur însă, de capul lui, nu îndrăznea să-și ieie asupra sa răspunderea unei hotărîri.

După ce mulțumi din nou pentru toate cîte, el plecă, dar peste puțin, mai nainte de a trece pragul, iar se opri.

— O să țin seamă, domnișoară — zise el — de toate cele ce mi-ați spus, și dac-ar fi să plec, noi, așa cred, vom rămînea tot atît de aproape cum am fost pînă acum, poate chiar mai aproape.

„Să treacă anul de doliu!" îi mai venea să zică, dar nu îndrăznea, căci nu știa cîte și mai cîte se vor fi putînd întîmpla în curgerea acelui an.

„Ce vrea omul acesta cu mine? !" se-ntrebă dînsa după ce el ieși însoțit de muma ei.

X

Emil a zărit și el pe Iorgu și era p-aci-p-aci să se oprească din drum ca să-i zică „bună ziua!" S-a răzgîndit însă.

Încă de mult și-n multe rînduri își pusese tare de gînd că are să le dea uitării cele trecute și în adevăr din ce în ce mai rar își aducea aminte de ele. Răpus de simțămîntul că nu este în stare să țină piept cu un om ca Iorgu Armaș, el se socotea umilit și s-ar fi făcut în gîndul lui de rîsul lumii dacă s-ar fi-ncumătat să între-n luptă cu el. De aceea și-a și pus de gînd să n-o mai vadă pe Alina decît dacă ea îl va fi chemat, ceea ce dînsa n-a făcut, un semn învederat că ține și ea să fie date uitării cele trecute. Acum însă, posomorît cum era, cu viața oarecum înăcrită, el simți că-l junghie prin inimă, încît tremură-n tot timpul, și iar fu cuprins de pornirea de a se arunca asupra lui — iasă cum o ieși. „Să mă ferească Dumnezeu ca nu cumva să-și bată joc de ea!" își zicea și i se făcea negru-n fața ochilor.

În zadar. Sunt în viața omenască clipe în care slăbiciunile sunt mai tari decît pornirile cele mai bine chibzuite. El se făcu, ce-i drept, că nu-l cunoaște pe Iorgu, că nu-și aduce aminte că l-a mai văzut în viața lui, dar nu mai era-n stare să plece de la București fără ca să se fi dumirit asupra celor ce se petrec la casa d-nei Ionescu.

Îi era rușine să stea, dar stetea la pîndă, și a văzut cu ochii lui cum Iorgu Armaș s-a mutat din casele d-nei Ionescu. Nu știa de ce, dar nici nu ținea să afle: lucrul de căpetenie era pentru dînsul să se încredințeze dacă el mai vine ori nu pe la fosta lui locuință.

Mult mai trebuia să aștepte dacă era vorba să se dumirească și despre aceasta.

Prin Vlașca și Teleorman adecă, prin Romanați și Dolj, pretutindeni prin apropierea Dunării se-ncepuse secerișul. Grîul era puțin și nu de bună calitate, dar prețurile se urcau, căci Sîrbia, Muntenegrul și Turcia erau sleite de război, în Bulgaria fierberea era din ce în ce mai mare, temerea ca nu cumva Rusia și Austro-Ungaria să fie nevoite și ele a intra-n război era din ce în ce mai generală, iar în România se sporeau cei ce stăruiau ca țara să nu rămîie neutrală. Iorgu avea cuvinte de a se bucura de toate aceste, căci mai spre poala munților și mai ales la Valea-Boului, unde semănăturile se făcuseră bine, lanurile erau frumoase.

Îmbărbătat de aceasta, el se-ntindea și iar se-ntindea, păcatul celor mai mulți dintre oamenii ce-au început să zidească. Adaugi aici una, mai ca să-ntregești, mai ca să-mbunătățești, mai de dragul frumuseței, și te miri unde ieși.

El nu uita însă nici împrumutul „mijlocit" de Zoe și nici nu trebuia să-l uite, căci nu-l uita nici dînsa. Dar pe cînd el era neliniștit, că i se sporesc cheltuielile, ea-l îmbărbăta mereu, spuindu-i că ceea ce face durează pentru vecie și astfel n-are să ție seamă dacă-l costă ceva mai mult.

— Împrumutul de la Cohen să nu te supere, a adăugat apoi. Acesta mă privește. Poți, la nevoie, chiar și să-l

sporești. Păcat ar fi să-ți vinzi recolta acum, cînd știi că prețurile vor fi la toamnă mai urcate.

Iorgu se simțea ușurat și-i era din nou recunoscător.

Profitînd de aceasta, ea îi aduse aminte făgăduința de a face împreună o plimbare la Valea-Boului.

— Ce frumos ar fi acum, în timpul secerișului! exclamă dînsa.

— Minunat! răspunse el. Plecăm duminecă în zori de zi.

— Aș! întîmpină d'nsa. Plecăm luni, ca să-i găsesc pe secerători risipiți prin lanuri. Aceasta e cea mai frumoasă dintre priveliștile de la țară.

Iorgu era de aceeași părere, dar nu-i dedea mîna să lipsească de la tribunal.

— Tu-l știi pe Eugen Stătescu, ministrul meu, îi zise. Nu mă expun.

Ea rîse-n felul ei.

— E cel mai blajin cm cînd știi să-i suni în strună, îl încredință. Te iau pe răspunderea mea.

— Să mă mai gîndesc, zise el.

— Să nu te mai gîndești deloc, răspunse ea. Astăseară vorbesc cu prințul, iar mîne dimineață te aștept gata de plecare.

Au și plecat luni — așa, numai ei amîndoi — drum plăcut pînă la Valea Boului, iar acolo o zi scurtă, prea de tot scurtă pentru ea, dar nu și pentru el.

Orișicît de vie ar fi mulțumirea de a călători timp de patru ceasuri aproape cu o femeie înzestrată cu atît de multe mijloace de-ncîntare ca Zoe și, pe ici, pe colo și îndrăzneață, sosit la Valea-Boului, Iorgu se gîndea cu un fel de mîhnire la plăcerile ce gustase pe drum.

Din cele trei încăperi reparate dintru început el păstrase adecă două pentru sine: într-una din aceste se aflau patul răposatei sale mame, jețul ei, canapeaua din iatacul ei, dulapul ei de haine și încă cîteva lucruri neînsemnate de care ea se folosise, iar în cealaltă el își instalase biurcul și biblioteca. Tot aici și dormea cînd se-ntîmpla să rămîie peste noapte la moșie.

Intrînd acum aici dimpreună cu Zoe, era peste putință să nu-și aducă aminte cum au venit lucrurile de el și-a adus biblioteca și biurcul la Valea-Boului și-i era

parcă Alina stetea-n pragul uşii şi zicea: „Frumos! Vă şed bine glumele fără perdea ce faceţi în răsfăţarea voastră pe drum! Dar aici ce veţi fi făcînd?!"

Au plecat apoi să vadă secerătorii risipiţi prin lanurile dese şi cu spicul plecat spre pămînt. Cerul era senin, dar o răcoroasă adiere despre munte astîmpăra arşiţa soarelui. Pe ici, pe colo se ivea cîte un nor răzleţ şi umbra lui trecea peste brazdele culcate de coase la pămînt. Cîntau fetele ce adunau mănunchi şi flăcăii ce legau snopii, cîntau şi ciocîrliile ridicate-n văzduh, pe ici, pe colo răsuna bătaia prepeliţei, iară Zoe avea şi ea ochi pentru toate şi vorbea, mereu vorbea, neistovită.

Ei nu erau însă numai amîndoi. Una zicea Zoe, şi la alta îi era lui gîndul. Cînd ea zicea: „Uite!", el se uita, ce-i drept, dar nu vedea. Îşi aducea aminte ce-a zis şi ce-a făcut mai ici, mai colo cealaltă şi-şi închipuia ce-ar zice şi ce-ar face dac-ar fi acum aici.

Omul n-are însă numai suflet, ci şi trup, care-n viaţa petrecută în aievea nu arareori se ridică deasupra. Prin romane eroii trăiesc cîtecdată, ce-i drept, numai cu sufletul, se-nalţă şi rămîn mereu înălţaţi. Iorgu era însă — întocmai ca Zoe — om în toată firea şi astfel se zbătea mereu gonit de sine însuşi.

Greu canon de pocăinţă. I-ar fi fost milă şi lui Emil de el.

Zoe cea trăită-n lume, simţind că el e dus cu gîndul, se-ntetea ca şi cînd ar fi avut să ţină treaz pe unul ce-i gata-n fiecare clipă să adoarmă şi era din ce în ce mai vie, cîtecdată chiar năvalnică. Tocmai prin aceasta i se făcea însă şi mai supărătoare.

După ce soarele a trecut de meazăzi, el a început să se uite la ceasornic.

— Pare-mi-se că eu te plictisesc, îi zise ea.

— Vai de mine! exclamă dînsul. Cum îţi vine asemenea gînd?! Mă gîndeam însă, că ar fi timpul să ne-ntoarcem la curte, ca să luăm şi noi o mică gustare.

— Asta da! grăi dînsa, care în adevăr se simţea mai bine la umbră şi la răcoare, tolănită pe o canapea, decît umblînd printre lanurile bătute de soare.

Mica gustare s-a lungit apoi, căci era mare coşul pe care-l umpluse Iorgu, după bunul lui obicei, cu fel

de fel de bunătăți, mai icre moi, mai ficat de gîscă împănat cu trufe, ici ceva dulce, colo ceva mai iute și, pe deasupra, beuturi bine alese, cum se cuvine cînd ai drept oaspe pe cineva care știe să prețuiască. Chiar și-n *Sfînta Scriptură* ni se spune apoi că vinul înveselește inima omului, și peste puțin ei iar erau numai amîndoi.

— Ce zăduf! grăi dînsa ridicîndu-se. Nu te superi, adăugă; îi întoarse spatele, își desfăcu bluza de mătase verde și-și scoase corsetul și după ceea și turnelul. Lasă c-o supărau, dar nici sus, nici mai jos n-avea nevoie de așa ceva. La forme atît de bine rotunjite ca ale ei, asemenea adaosuri sunt cel puțin de prisos, și Iorgu nu s-ar fi supărat nici dacă ea și-ar mai fi scos și bluza.

Dac-ar fi fost și acum lună plină, ei n-ar fi plecat decît pe-nseratele. Luna era însă abia în primul pătrar, și Iorgu iar începu să se uite la ceasornic.

— Aida-dee! grăi dînsa. Nu cumva te gîndești de pe acum la plecare?! Nu te adimenesc farmecele drumului făcut în timp de noapte?!

Adimenit, Iorgu mai scoase ceva din coș și mai desfundă o sticlă.

Cînd ziua se-nvelea în noapte, Zoe se uită lung la el.

— O idee minunată, Iorgule! exclamă dînsa. Eu vreau să petrec noaptea aici.

Iorgu rămase-ncremenit.

Îi era parcă i-a turnat cineva în cap o găleată de apă rece, de tot rece, și-i curg șiroaiele sloi de-a lungul spinării.

Nu doară că mai lipsea încă o zi de la tribunal: cu aceasta se deprinsese; o fi una, or fi doauă, o privea pe dînsa. Iar se ivi însă cealaltă în pragul ușii.

— E peste putință, Zoe! îi zise, cuprins de un fel de frică.

— Auzi vorbă! răspunse ea. Ia șezi ici lîngă mine, ca să ne-nțelegem ca doi oameni cuminte. De ce e peste putință? urmă după ce el se supuse. Ce-o să zică zidarii și dulgherii care lucrează la binale? Ce-o să zică oamenii din curte? Ce-o să zică lumea-ntreagă care ne știe veniți aici și ce-o să creadă cînd vor vedea că rămînem și peste noapte împreună? Asta te neliniștește? Bine,

dragul meu, la lucrul acesta trebuia să te gîndești cînd ai plecat de la București. Eu am fost pîn-acum în doauă rînduri măritată, și fată mare nu ești nici tu. Oricît ai tăgădui tu, nu te crede nimeni că n-ai pe undeva, prin mahalale, o femeie care te primește cu brațele deschise.

Iorgu se uită cuprins de groază spre pragul ușii.

— Aflînd deci c-ai plecat cu mine la Valea-Boului — urmă dînsa — cei de la București își vor face fel de fel de închipuiri, întocmai ca cei de aici, ba se vor deda și la glume proaste în socoteala noastră. Mie nu-mi pasă însă și n-are să-ți pese nici ție. De aceasta o femeie ca mine și un bărbat ca tine nu poate să scape. Noi știm care este adevărul și suntem amîndoi, așa cred, destul de cuminte pentru ca să nu facem ceea ce ei cred că vom fi făcînd.

El ascultă și-nțelegea tot ceea ce dînsa îi spunea, dar stăruia neclintit în hotărîrea lui. După cele din urmă vorbe ale ei, însă, fața lui se lumină.

— Ei bine! zise. Rămîi tu aici, iar eu trec peste noapte la fostul primar, unde am mai stat.

Zoe rîse iar cu obișnuitele ei hohote.

— Și-o să publici în toate gazetele din București notițe în care vestești lumea că n-am stat peste noapte împreună, îi zise ea. Te faci de rîs, Iorgule. Ești în stare să mă lași singură în casa aceasta pustie?! Eu nu mă tem c-o să mă seduci tu; te temi tu c-o să te seduc eu?! Bine, Iorgule, eu sunt veselă, îmi place să fac glume, poate și cam proaste, dar femeie ușuratică nu sunt și-aș vrea să văd cine-ndrăznește să se apropie prea mult de mine. Ar păți mare rușine.

— Nu e vorba de aceasta — se scuză el — dar sunt anumite forme convenționale care au să fie păstrate în toate împregiurările.

— Aș! Mofturi! strigă dînsa. Peste formele acestea am trecut demult, încă din clipa în care ai intrat în camera mea de toaletă. Nu mai pierdem vorba; tu dormi aici, iar eu trec în camera de alături, și — adăugă — pentru mai mare siguranță, încui ușa și-ți pui cheia sub căpătîi.

Iorgu se cutremură, și fața i se făcut albă ca varul. Să se culce ea în patul mamei lui?!

Cealaltă stetea-n pragul uşii cu amîndouă braţele ridicate şi striga parcă: „Departe, pîngăritorilor! Pe aici nu se trece!"

— Nu! grăi dînsul cu toată hotărîrea. Să nu te superi, Zoe, dar tu eşti femeie şi eu sunt bărbat, iar bărbatul e dator să apere pe femeia ce şi-a pus încrederea în el chiar şi de aparenţele lipsei de corectitate.

Zoe se simţea adînc jignită. Ea se ridică, îşi luă corsetul, îşi desfăcu bluza fără ca să-i mai întoarcă lui Iorgu spatele, puse corsetul la locul ce i se cuvine, îşi luă sînii cu amîndouă mînile şi-i vîrî în el şi strînse şireturile, apoi ridică fusta şi-şi puse şi turnelul tot la locul ce i se cuvenea.

El stetea neînduplecat şi rece şi se uita la ea.

— Ai multă dreptate! grăi dînsa. Spune să pună caii. Pe la miezul nopţii suntem la Bucureşti.

Mai avea însă ea şi-o armă care nimerea fără de greş.

— Ce-ar zice vecinica dac-ar afla că-n asemenea împrejurări nu ţi-ai făcut datoria de apărător al bunelor moravuri?! adăugă tostind vorbele printre dinţi.

Iorgu era strivit, nimicit, pierdut.

Cea mai apropiată pornire îi era s-o ia-n palme. Nu-i era însă iertat s-o facă aceasta: s-ar fi dat de gol; ar fi fost un adevărat tîlhăr.

Nu în palme, ci-n braţe trebuia s-o ia, şi a şi luat-o acum el pe ea şi-a poftit-o lîngă sine pe canapea şi i-a spus şi i-a făcut tot ceea ce mintea lui putea să născocească pentru ca s-o-n-credinţeze că lui nu-i pasă, în adevăr nu-i pasă ce crede, ce gîndeşte, ce zice ori nu zice fata aceea.

Acum însă Zoe era neînduplecată şi rece. Nu dedea, ce-i drept, cu cotul şi se lăsa să fie mîngîiată, dar era neclintită-n hotărîrea ei de-a pleca.

Fiinţă şubredă şi neajutorată e omul!

Iorgu se căia acum de a nu fi intrat în voile ei şi nu mai înţelegea de ce adecă s-a pus în pizmă cu ea; o singură vorbă din partea ei ar fi fost acum destul pentru ca el să se dea învins, dar ea îşi schimbase deodată gîndul, în adevăr şi-l schimbase, şi nu mai voia cu nici un preţ să rămîie.

— Voiam să rămîn — îi zise ea — pentru că nu-mi închipuiam că tu poți să ai gînd rău. Văd acum că-l ai și-ți dau dreptate: cel mai cuminte lucru e să plecăm.

„Să mă mai gîndesc", ar fi voit Iorgu să zică, dar ea nu i-a dat răgaz.

Drumul nu era scurt, dar plăcut: răcoarea nopții de vară, adierea din cînd în cînd cam aspră, la început un crîmpei de lună, apoi cer înstelat, undeva, departe, înaintea lor, fulgerări din ce în ce mai dese, pe ici, pe colo cîte un liliac flutura țîțîind prin văzduh, ori cîte un gîndac de noapte zbura bondărind mai la dreapta, mai la stînga. El mîna caii, ea ședea la stînga lui, iar vizitiul se clătina mereu, cucăind în dosul lor.

Împăcați nu erau cînd au plecat, și se zice că supărat la drum n-ai să pleci. Ei însă au plecat împreună și puteau să se împace pe drum, iar la împăcare oamenii numai certîndu-se pot să ajungă. S-au certat deci tot drumul, se-nțelege, nu ca mitocanii, nu ca la Obor, ci boiereşte, ca prin saloane, spuindu-și cîte un adevăr mai crud. Ea îi spunea că bărbații sunt năvalnici și slabi și nu sunt în stare să-și stăpînească firea, mereu la rele se gîndesc, și, cînd pot, le și fac. El îi spunea ei că femeile sunt proclete și-ncăpățînate, tonatice și schimbăcioase, încît niciodată nu știu ce vreau și ce nu vreau. Ea, scoasă din răbdare, zicea că bărbatul trăiește mai mult cu trupul, iar femeia mai mult cu sufletul. El zicea: „Mofturi! Filosofie de șorț!" Nu-i dedea mîna să spună că „nu", iar dacă ar fi zis „da", i-ar fi dat dreptate.

Era pe la miezul nopții cînd au sosit la București. la „Grand Hôtel de Boulevard", unde se mutase el, ferestrele erau luminate, iar la „Rașca" muzica cînta un potpuri din Zampa. Grădina era încă plină, dar lumea începuse să plece, și Hrștșca stetea la intrare, făcea plecăciuni și-și zicea obișnuitul: *„S-avem norocire!"*

— O idee! zise Iorgu după ce vizitiul descărcă coșul acum aproape deșert și-l duse la portar. Să ne oprim la „Rașca" și să luăm un ceai.

— Aș! răspunse ea. Trimite trăsura la grajd, și noi mergem pe jos pînă la mine, ca să-ți dau revanșă.

N-o să fie ca la Valea-Boului, dar tot mai e cîte o rămășiță în bufetul meu. Să nu te temi că te compromit — adăugă-n glumă — am cheia de la intrare, ca totdeauna, la mine și nu te vede nimeni nici cînd intri, nici cînd ieși.

Ar fi fost o bădărănie neiertată dacă el ar mai fi stăruit pentru „Rașca", iar bădăran nu era Iorgu. Tot îi mai sunau în ureche vorbele: „Ce-ar zice ea dac-ar afla că nu ți-ai făcut datoria de apărător al bunelor moravuri!"

El trebuia neapărat să primească „revanșa", ca să fie, în sfîrșit, deplină-mpăcarea.

În revărsatul zorilor de zi, cînd se-ntorcea la hotel, era cam rece, și el își ridică gulerul hainei și-l strînse împregiurul gîtului.

„Comedia dracului! zise. Mi-am uitat cravata. Te pomenești c-o găsește Linica!"

XI

Dac-ai petrecut o zi, ba pînă chiar și o noapte umblînd pe drumuri, plimbîndu-te printre lanuri, luînd mici gustări cu o damă din cea mai bună societate și primind „revanșe" de la ea, e chestiune de bună-cuviință să te duci cît mai curînd s-o vezi și să te interesezi cum a suportat ostenelile de tot felul și cum se simte după ce și-a luat răgaz de odihnă, iar Iorgu ținea mult la buna-cuviință.

Bucurîndu-se că n-a perdut decît o singură zi de la tribunal, el, deși se culcase de tot tîrziu, a fost între cei dîntîi la postul lui și a plecat cel din urmă, nu însă acasă, la hotel, ci drept la Zoe.

Aici le-a găsit toate claie peste grămadă. În salon mobila era adunată toată la mijloc și acoperită cu un mare polog, ca să n-o umplă pravul. În sufragerie fel de fel de vase și tacîmuri erau puse-n lăzi. În antreu lăzi, cufere, gente, în care Linica și feciorul așezau lucrurile după cum le poruncea Zoe, care, palidă, prăpădită și îmbrăcată într-un capot plin de dantele, ședea la o parte pe un scaun.

Iorgu se uită zăpăcit împregiurul său.

— Ce-i?! Ce s-a-ntîmplat? întrebă el.

— Nimic! îi răspunse ea. Precum vezi, împachetăm. Plec! adăugă, făcîndu-le servitorilor semn să iasă.

— Pleci? întîmpină Iorgu. Unde? De ce așa deodată?

Zoe se uită-n urma servitorilor și, după ce se-ncredință că e-nchisă ușa pe care au ieșit, se ridică obosită și cuprinsă de adîncă mîhnire.

— Trebuie să plec! Nu-mi rămîne decît să plec! grăi dînsa. Închipuiește-ți: Linica a găsit cravata pe care ai uitat-o în iatacul meu.

— Nu! zise el zăpăcit. Eu în sufragerie mi-am scos gulerul și cravata. Îți aduci aminte că-mi era cald și...

— Se vede c-am luat-o eu cu zdrențele mele, îl întrerupse ea. Îți aduci aminte că iar îmi scosesem corsetul și turnelul. Destul că-n iatac a găsit-o și, prinzînd bănuială, a zîmbit cu răutate, ba a avut și nerușinarea de a face gluma că-n iatac miroase a bărbat.

— Și nu i-ai tras o pereche de palme?! N-ai dat-o pe scară?! strigă el răzvrătit în întreaga lui ființă.

— Dar îmi mirosea și mie, Iorgule! răspunse ea. Atît mi-ar fi trebuit! Într-un ceas ar fi aflat toată casa, iar în trei zile ar fi mers vestea în întregul oraș. Slugile sunt viclene: cînd simt așa ceva, ți se fac tirani nemiloși și li te supui orbește ca să le astupi gura. Nu-i las răgaz să vorbească cu ceilalți, îi dau din cînd în cînd cîte o bomboană, apoi plec și-o iau cu mine, ca să uite și mirosul, și cravata.

Iorgu era încă mai răzvrătit.

— Se poate?! exclamă dînsul. Să pleci de frica unei slugi!

— A! nu de frica ei, ci de frica ta! grăi Zoe. Dacă plec, sunt o femeie fără noroc, dar dacă rămîn, sunt o femeie pierdută. Să vorbim deschis, Iorgule, urmă ea cu-nduioșare. Dacă rămîn, tu vii și mîne, și poimîne, iar eu nu mă mai simt în stare să zic „nu" cînd tu zici „da". Plec fără de-ntîrziere, chiar cu trenul de seară!

Iorgu nu mai era nici el în stare să zică fie „da", fie „nu".

E în adevăr prea șubredă ființa omenească: era prea slab ca să zică *„pleacă"*, și se speria de răspunderea pe care ar lua-o asupra sa dac-ar zice *„rămîi"*.

— De! ... cum crezi tu, îi zise dînd din umeri. Eu silă nu pot să-ți fac.

— Eu îți spusei cum cred — replică dînsa — și orice-ai face, am să plec.

— Unde? întrebă el cu oarecare sfială.

— Nu știu, răspunse ea. Deocamdată la Brașov. Acolo voi vedea unde am să mă duc, la Elöpatac, la Zizin, la Tușnad, undeva, nu știu nici eu unde.

Iorgu stetea umilit, rușinat, strivit de simțîmîntul că-n urma propriei sale fapte rămîne cu desăvîrșire singur, în adevăr singur. Chiar și dac-ar fi vrut s-o oprească, acum, după ce ea făcuse pregătirile de plecare, era prea tîrziu.

— Dacă vrei și vrei, eu nu te pot opri, grăi dînsul. Nu pot însă să-ți dau vreun ajutor, să-ți fac cu ocaziunea aceasta vreun serviciu?

Ea se uită lung la el.

— Unul singur — grăi dînsa — să pleci cît mai curînd de aici și să te apropii cît mai rar de mine. Servitorii au ochi ageri, și Linica ar putea să dea cu socoteală că tu ești acela care și-a uitat cravata în iatacul meu, și ai fi compromis și tu.

El strînse pumnii și-și mușcă fălcile pe scrîșnite, dar se închină de plecare.

— Sunt vinovat, Zoe, dar tot ești prea aspră față de mine, zise întinzîndu-i mîna.

Ea suspină.

— Nu! Iorgule, nu aspră, ci cuminte, răspunse strîngîndu-i mîna. Aspră, nemiloasă sunt față cu mine însami!

El plecă cu capul dinadins ridicat, parc-ar fi voit să zică: „Eu tot eu rămîn!" Adevărul era însă că voia să se mintă pe sine însuși.

Nu e în viața aceasta stare sufletească mai urîtă decît aceea în care tu, om, te afli cînd îți dai seamă despre propria ta nemernicie, despre marile și multele neajunsuri ale firii tale. În starea aceasta cade orișicare dintre noi cînd se simte pornit a face și cu atît mai vîrtos

după ce a și făcut ceea ce foarte bine știe că nu trebuie să facă.

Își ridica Iorgu capul, nu însă pentru că era tot el însuși, ci pentru că voia să fie iar cum a fost mai nainte. Scîrbă îi era, scîrbă de sine însuși gîndindu-se c-a făcut ceea ce nu trebuia să facă și o admira pe Zoe, care avea și-nțelepciunea și hotărîrea de a pleca pentru ca să scape, scăpîndu-l și pe dînsul.

Cu toate acestea, iară și iarăși se ivea-n sufletul lui năvalnica pornire de a alerga după ea, fie ca s-o cheme, fie ca s-o-nsoțească. Încă de mult acum apucase pe povîrniș, se dezbrăcase carecum pe nesimțite de firea lui și se potrivise din ce în ce mai mult cu lumea în mijlocul căreia trăia, încît nu mai avea în el însuși destul razăm ca să se oprească, dar decum să se urce iar de unde alunecase.

De acolo, din mormîntul de la Valea-Boului, răsuna din cînd în cînd un glas, care îi zicea: „E fățarnică și vicleană!" și-l făcea să se-ntrebe dacă nu cumva ea a plecat anume pentru ca să plece și el după ea. În loc de a-l înspăimînta însă, aceasta-l făcea să creadă că ea îl dorește cu nesațiu și-l adimenea.

„Nu! nu! nu!" zicea dînsul ridicîndu-și cu-ndărătnicie capul. Hotărîrea pe care a avut-o dînsa trebuia s-o aibă și el, bărbat.

Vin însă în desfășurarea lucrurilor din lumea aceasta și-mpregiurări care schimbă hotărîrile omenești.

La Valea-Boului se urmau lucrările de zidărie, se urma și secerișul și în curînd avea să se-nceapă și treieratul. El încă de mult își pusese de gînd să profite de vacanțele de vară ca să petreacă cîteva săptămîni acolo. Intrat însă de curînd în magistratură, el nu era dintre aceia cărora li se cuveneau vacanțele. „Se face! — i-a zis Zoe — dar, se-nțelege, dacă ești om cuminte și nu faci paradă de vederile tale conservatoare." El s-a ținut de sfatul ei, ceea ce nu-i era deloc greu, căci bune nu mai erau deloc părerile lui despre conservatori și despre boieri. A mers așa de departe, încît la alegeri și-a dat votul pentru prințul Nicolae Bibescu. Cu ce se alegea însă el dacă Zoe era dusă? Trei vorbe de la ea le puneau toate la cale. Cum să le aibă?

Dacă-ar fi știut unde se află dînsa, i-ar fi scris ori i-ar fi dat o telegramă. Nu știa însă. Ce-i mai rămînea?

Nu doară că [ar fi] cine știe ce, dar în adevăr nu-i rămînea decît să se ducă s-o caute, mai întîi la Brașov, iar acolo îi găsea urma.

Așa pleacă la drum omul pe care-l trage ața. Fiindcă una gîndește și alta spune, una caută și peste alta dă.

La Brașov nu i-a fost greu să-i dea de urmă, căci ea își lăsase, pentru toate eventualitățile, la hotelul Nr. 1, adresa: *Zizin, vila „Gherman"*.

Acolo a și găsit-o.

Zoe se bucura. Cum să nu se bucure?! Se bucura nu numai că-l vede atît de pe neașteptate, dar și că poate să-i facă un mic serviciu, era însă foarte supărată, căci Linica ar fi putut să prindă bănuială și să bată toba, urîtul obicei al slugilor. I-a dat deci lui Iorgu pentru prințul Bibescu o scrisoare în care îi recomanda pe „bunul nostru amic, unul dintre alegătorii măriei-tale", dar a făcut-o aceasta fiind de față și Linica, pentru ca ea să vadă că nu e la mijloc decît un lucru cu desăvîrșire nevinovat.

Iorgu mulțumi, luă scrisoarea și-o trecu în cel mai ascuns dintre buzunările sale, apoi rămase cu ochii țintă la pămînt, ca omul care ar mai avea să zică ceva, dar nu-i dă mîna să vorbească.

Îl mai supărase pe el Linica. Se vede că Zoe avea obiceiul de a se pune sub epitropia slugii sale, un lucru în toate împregiurările jignitor. Acum însă nu era ca atunci, și Iorgu ar fi fost în stare s-o ia pe Linica și s-o izbească de perete, ca terci să se facă.

— Cînd pleci? Desigur că ai grabă mare? îi zise Zoe.

— Da! Adecă nu! răspunse el. Trebuie să aștept pînă ce nu-și odihnește birjarul caii.

— Îmi dai voie să te-nsoțesc pîn-acolo, mergînd așa, încetul cu încetul? zise iar Zoe.

Asta le-ntrecea toate: era parcă i-ar fi zis din nou: „Pleacă cît mai curînd".

După ce-a făcut atîta drum, nu putea să schimbe nici trei vorbe-n toată tigna cu ea.

Nu-i rămînea însă decît s-o-ncredințeze că e-ncîntat de gentileța ei și să-și ia beticașul și pălăria.

— Linico, dă-mi umbreluța. Mă-ntorc în curînd! îi zise ea servitoarei.

El răsuflă mai înviorat. Scăpa în sfîrșit.

— Bine, Zoe — grăi după ce ieșiră din curtea vilei — Linica aceasta e o adevărată pacoste.

— Ce să-mi fac? îi răspunse Zoe. O damă de companie nu-mi dă mîna să-mi țin — e prea scump și are prea mari pretenții — iar singură nu poate să trăiască o femeie ca mine. E curățică, o îmbrac bine, lumea mă vede pretutindeni cu ea, și-mi face aceeași treabă ca orișicare damă de companie.

Aceste le știa Iorgu foarte bine.

— Da — zise — dar...

— E foarte bine așa, urmă ea. Drept vorbind, ea îmi face reputațiunea. Dacă n-ai grabă prea mare, să mergem puțin la deal.

Vila „Gherman" erau casele de zestre ale fiicei părintelui Gherman, același ieromonah Gherman pe care metropolitul Andrei îl rînduise să-i facă prohodul.

— O, din contra, îmi face mare plăcere! o-ncredință dînsul. E foarte frumos aici.

— Frumos, liniștit și plăcut, urmă dînsa. Izvoarele minerale, instalațiunile, cele cîteva vile sunt aici pe țărmul stîng al rîulețului. Uite ce limpede e apa! Satul cu gălăgia, cu ulițile pline de prav și cu droaia de copii e dincolo, pe țărmul cellalt. Muzica cîntă de doauă ori pe zi mai la vale, unde sunt plantațiunile de brad. Pe rîu la deal sunt plimbări minunate. Vezi dealul de la dreapta: într-un ceas, un ceas și jumătate, urci în culmile lui, la o poiană încungiurată de brădet, de unde se deschid vederi încîntătoare spre Țara Bîrsei, spre Munții Cumpătului și mai ales spre rîpele prăpăstioase ale Bucegilor. Cum aș putea să fac eu plimbările acestea dacă n-aș avea-o pe Linica cu mine?

„Iar afurisita aceea de Linica!" își zise Iorgu.

— Tu știi că eu n-am venit aici să mă folosesc de apele minerale, nici să caut distracțiuni, urmă Zoe, care avea multă poftă de vorbă. Dac-am venit însă, profit și de ape, și de plimbări. Cînd am tras în Brașov, la Nr. 1, peste un ceas toată lumea știa cine e doamna cea tineră și multinteresantă, de unde vine, unde se

duce, ce face la ea acasă și cu cine are legături. Tot așa cînd am sosit aici. Toată lumea mă știe precum mă prezentă ea. Iată, acum ai venit tu, adăugă dînsa; mîne toată lumea știe că a venit vărul meu la mine, i-am dat o scrisoare, am făcut împreună o mică plimbare, și el a plecat.

Iorgu își pierdu răbdarea.

— Tocmai aceasta e! izbucni el. Îi dai prea mult nas, și s-a făcut prea îndrăzneață. Se uită la mine parcă...

— Așa trebuie să fie! îi zise ea. Îmi este și apărătoare. Dac-ar fi vreunul care ar voi să se apropie de mine, e destul s-o vadă pe ea pentru ca să nu mai îndrăznească. Ah!... suspină dînsa. Ce bine ar fi fost dac-aș fi luat-o cu mine la Valea-Boului! Nu s-ar fi întîmplat ceea ce nu trebuia să se-ntîmple, n-aș fi fost nevoită să vin aici și azi mi-aș căuta de treburile mele.

Era nemîngîiată ca orișicare femeie care se știe fără noroc, iar Iorgu iar admira înțelepciunea și hotărîrea ei și se desprețuia pe sine însuși. Trebuia să plece cît mai curînd.

— Cred că birjarul își va fi odihnit și hrănit pîn-acum caii, zise și se-ntoarse la vale.

— Îmi pare foarte rău! Aș mai fi stat atît de bucuros de vorbă cu tine, grăi dînsa și-și urmară cîtva timp tăcuți drumul la vale, spre podul pe care el urma să treacă dincolo, unde-și lăsase birja. Eu văd cu mîhnire că pe tine te supără Linica, urmă ea, ca să rupă tăcerea. Uite, de dragul tău sunt în stare să mă lipsesc de ea. Ce nu fac eu de dragul tău?!

— Nu, asta nu! stărui dînsul.

— Lasă-mă, că știu eu ce să fac, stărui și dînsa. Știind că te supără pe tine, îmi este și mie din ce în ce mai nesuferită. Am s-o dau încolo, dar trebuie să-mi mai las timp, ca să găsesc ocaziune bine potrivită, și — adăugă — să-i mai iasă din nas mirosul acela.

Iorgu își mai iuți pasul, scoase batista și-și șterse nădușelile reci de pe frunte.

La pod s-au despărțit foarte-nduioșați.

— Succes bun! La revedere-n București! a strigat apoi dînsa întorcîndu-se iar la deal.

Succesul deplin a fost ușor, dar în ceea ce privește revederea, vorba nu se potrivea cu gîndul ei. El era tare hotărît să se-nfunde la Valea-Boului și să nu mai iasă de acolo.

S-a-ntîmplat, însă, că după opt zile s-a pomenit la hotel cu Linica. Îi aducea o scrisoare de la Zoe. Multe salutări călduroase și nimic mai departe. Răspuns tot se cuvenea să-i dea.

— Și cînd te-ntorci, Linico? întrebă dînsul.

— Nu mă mai întorc, coconașule, răspunse fata. Rămîn aici să scutur, să șterg praful și să aerisesc.

— Bine, Linico! îi zise el și-i dete un bacșiș bun. Aceasta așa, cam pe la amează zi.

„Să mă mai gîndesc", își zise el.

De! Dacă Linica nu se mai întorcea, nu putea nici el să-și dea răspunsul printr-însa. Nu era oare cel mai potrivit lucru ca, mai-nainte de a se duce la Valea-Boului, să se repeadă la Predeal și de acolo la Zizin, ca să-i mulțumească-n grai viu pentru succesul ușor și deplin, precum și pentru celelalte?

Timp de a se gîndi mai avea, căci trenul pleca spre Ploiești tocmai pe la cinci, iar de la Ploiești își lua o trăsură cu patru cai.

Ființă șubredă, neajutorată și plină de neajunsuri fiind, omul nu o dată-și zice: „Nemernic, ticălos, vrednic de cel mai adînc dispreț ești!", și tot trece toate punțile ca să facă ceea ce nu-i este iertat a face.

S-a dus, și dus a fost. Secerișul, treieratul, reparaturile și zidirile, ba pînă chiar și daraverile cu Zerlendi, cu bătrînul Cohen și cu Creditul Fonciar, toate îi erau nimicuri care se fac fie și fără de el, fie și mai tîrziu.

Adecă de ce nu?! Sunt atîția și atîția care fac așa și tot oameni cumsecade rămîn! Omul trăiește ca să-și facă parte de plăcerile vieții.

Iar Emil?!

El a așteptat cît a așteptat fără ca să se poată dumiri. Își strîngea cîteodată pumnii și-i venea să scrîșnească din dinți, dar peste puțin era cuprins de simțămîntul că e un caraghios care caută ceea ce nu poate găsi, și-n cele din urmă s-a-ntors la ale lui.

XII

Era-n ziua Sfinților Voivozi Mihail și Gavril. Deputații și senatorii, sosiți de curînd la București, își căutau în lumea bucureșteană „orientarea", fiecare potrivit cu înclinările sale. Stîlpii cafenelelor, ai cluburilor și ai saloanelor nu erau încă în număr. Unii erau așteptați, iar alții nici nu era vorba să se-ntoarcă deocamdată. Viața bucureșteană se pornea mai cu anevoia decît în timpul, celor din urmă cîțiva ani, căci, de! cu schimbarea guvernului, toate se schimbă.

Iorgu realizase la Creditul Fonciar împrumutul, patru sute de mii de lei, și-și regulase daraverile cu Zerlendi. Recolta îi ieșise destul de bine. Ar fi ieșit, poate, chiar bine dac-ar fi stat, cum avuse de gînd, în timpul treieratului la moșie. Dar, în sfîrșit, prețurile erau frumoase și el a vîndut-o și-a luat bani buni. Cu toate acestea, pe bătrînul Cohen l-a mai amînat, căci din Rusia bătea vîntul a război și Zoe era de părerea că-n asemenea timpuri e cestiune de prevedere să-și ție omul banii bine închiși. Zidirile de la Valea-Boului nu erau apoi terminate decît din roșu, mașini agricole, unelte de tot felul, vite și cai abia de aici înainte avea să-și cumpere, și pentru toate acestea trebuia să-și păstreze bani și iar bani.

Era bine. Putea să vină și iarna și sezonul, că-l găseau pregătit.

Zoe însă iar ședea palidă, prăpădită și-mbrăcată într-un capot plin de dantele, dar astă dată nu pe un scaun, ci pe canapea, și nu-i mai zicea lui Iorgu, care ședea pe un scaun: „Șezi ici, lîngă mine!"

Nu mai era acum femeie fără noroc, ci femeie pierdută, pierdută, pierdută.

— Mult m-am temut, mult m-am păzit, mult m-am ferit! — se tînguia dînsa — dar de soarta mea n-am scăpat. Ursita e ursită! Chiar din clipa în care te-am revăzut am fost cuprinsă de simțămîntul că mă aflu în fața unei mari primejdii și mi-am pus de gînd să nu rămîn niciodată singură cu tine. Cînd am văzut, însă, că ești mîhnit, am fost prea slabă și te-am primit în odaia de toaletă!

Iorgu voia să zică ceva, dar nu-ndrăzni și ascultă mai departe cum omul tras la răspundere pentru vină grea ascultă înșirarea păcatelor sale.

— O! — urmă dînsa — dacă n-ar fi murit ea, femeia cea înțeleaptă, n-aș fi ajuns unde mă aflu.

Iorgu iar voi să zică ceva și se mișcă nerăbdător pe scaun, dar nici astă dată nu-ndrăzni.

— M-am gîndit și m-am răzgîndit mai nainte de a pleca cu tine la Valea-Boului, urmă iar Zoe. M-am dus pentru că te știam om care nu e-n stare să compromită cu gînd rău o femeie, om care se simte dator a feri pe femeia ce are încredere în el chiar și de aparențele incorectității.

Iorgu se mișcă încă mai nerăbdător, dar tot nu zise nimic.

— Atîta încredere aveam în tine, încît eram să rămîn peste noapte acolo — exclamă — dar mi-am schimbat gîndul cînd am văzut, că te temi și tu însuți de tine și stărui să plec. Celelalte le știi, Iorgule, urmă ea vorbind repede. Am plecat de la București; ai venit după mine. Ai cerut s-o dau încolo pe Linica; am făcut-o de dragul tău și aceasta. Eu, numai eu sunt vinovată. Cînd iar ai venit la mine, nu trebuia să te mai primesc. Nu ești tu de vină; al meu e păcatul, și nu-mi rămîne decît să-l spășesc.

Iorgu nu se mai mișcă-n scaun, ci i se uita drept în ochi.

— Te-am ascultat, Zoe, cu toată răbdarea, îi zise. Dă-mi voie să-ți răspund în toată liniștea. VorbișI de răposata mea mamă, deși pe morți avem să-i lăsăm în pace. E adevărat că cele întîmplate ar fi fost peste putință dacă ea ar mai trăi. Ziseși că numai tu ești vinovată. Eu zic că vinovat sunt numai eu, căci ea mi-a zis: „Zoe e fățarnică și vicleană", și n-am ținut seamă de vorbele ei. Abia din cele ce-mi spuseși am ajuns să mă-ncredințez că în adevăr le-ai pus toate astfel la cale ca să mă seduci, putînd zice că eu te-am sedus pe tine.

Zoe sări ca făcătorul-de-rele prins asupra faptei, dar bunul cumpăt nu și-l perdu.

— Te rog să-mi spui ce interes aveam să fac așa, îi zise ea. Tu-ți iei pălăria și pleci, îți schimbi pantalonii și rămîi parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, ba mai ești și lustruit c-o aventură galantă de care te poți făli; eu rămîn o femeie perdută, pe care unii n-o mai primesc în casa lor, iar alții o privesc cu dispreț ori cu un zîmbet ironic. Tu umbli mai departe-n treburile tale, iar eu sunt osîndită a-mi lua lumea-n cap, ca să-mi trăiesc zilele vieții undeva unde nimeni nu mă cunoaște și nu-mi știe păcatul. Grozav de vicleană trebuie să fiu pentru ca să-mi fi făurit asemenea soartă!

Grăindu-le aceste, ea plecă, dar după ce făcu trei pași se opri.

— Și — adăugă apăsînd asupra vorbelor — dacă mîne ori pomîne s-ar adeveri că sunt adevărate temerile de care sunt chinuită în timpul din urmă în ceea ce privește urmările firești ale faptei săvîrșite de noi amîndoi împreună, am să mă bucur, nu-i așa, de rodul vicleniei mele? Vă salut, domnule Armaș, vrednică odraslă din nobila viță a Armașilor!

Iorgu, rămas singur, a stat puțin.

Să meargă după ea? Nu! Asta nu putea s-o facă.

A plecat, de astă dată însă nu cu capul ridicat, ci umilit de gîndul că e mare nedreptatea pe care a făcut-o.

„Da! — își zise — cel mai neîndoios adevăr l-a grăit ea cînd a zis că la toate acestea el trebuia să se gîndească în clipa cînd a întrat în iatacul ei."

Temelia întregei lui vieți sufletești era credința că omul are să răspundă pentru toate faptele sale și are să primească fără de șovăire urmările lor. Cu credința aceasta s-a pomenit om în lume, în credința aceasta l-a crescut mama sa, în credința aceasta l-a întărit lumea în care și-a petrecut cea mai frumoasă parte a tinereților. Multe s-au schimbat în sufletul lui de cînd s-a întors în țară, dar credința aceasta a rămas neclîntită.

Pe ea se răzema acum slăbiciunea lui.

Se deprinsese cu Zoe, se alipise de ea, încît se-nspăimînta de gîndul că ea s-a supărat și-și făcea amarnice mustrări pentru că într-o clipă de năvălnicie i-a grăit vorbe prea aspre și-a nedreptățit-o. La urma urmelor,

ea nu era decît o femeie orbită de patima iubirii, și vinovat de cele petrecute tot el însuși era.

Nu, el nu mai putea să se lepede de ea, și dacă ea pleca, precum a zis, nu mai putea nici el să rămîie.

În loc de a și-o mărturisi aceasta, el stăruia asupra credinței că orișicine are să răspundă de faptele sale și să primească urmările lor.

Mai erau și temerile de care dînsa era chinuită în ceea ce privește urmările firești ale faptei săvîrșite de ei amîndoi împreună.

Nu doară din slăbiciune omenească, ci stăruind în credință, din simțămînt de datorie, ca odraslă din vița Armașilor, s-a dus iar la Zoe ca să-i ceară iertare și s-o încredințeze despre toate cele bune.

N-a găsit-o, firește, acasă. Poate nu voia să-l primească. Avea cuvinte destule. Căința lui era cu atît mai deplină.

Ziua următoare s-a dus dar din nou.

Cele mai multe femei, voind să bage-n draci pe bărbatul care a prins slăbiciune de ele, se-neacă-n lacrămi, sunt înăbușite de plîns, la nevoie chiar cad leșinate. Zoe nu se folosea de asemenea arme: ea se gătea de plecare și era nenduplecată.

Iorgu iar le-a găsit dar toate claie peste grămadă. De astă dată vorba era să plece pe timp îndelungat și cu totul departe, cum zisese, undeva unde nimeni n-o cunoaște și nu-i știe păcatul.

El știa că zadarnice i-ar fi silințele de a o face să rămîie.

— Eu nu pot să te opresc, îi zise deci. Cum rămîne, însă, dac-ar fi ca să se adeverească temerile de care îmi spuneai că ești chinuită?

Ea i se uită cu îndrăzneală-n față.

— Aceasta nu te privește, îi răspunse. Eu mă tem, și temerile mele pot să fie întemeiate ori nu. Eu cred și pot să mă înșel. Aceasta nu se știe decît, de obicei, prea tîrziu. Ei și?! urmă dînd din umeri. Copil din flori a fost și Petru Rareș, ba pînă chiar și Mihai-vodă Viteazul; de ce să nu fie și un Armaș copil din flori?! Dac-ar fi să fie! O să faci, poate, și tu ca Goethe al

vostru ori ca Alecsandri al nostru. Nevoie mare nu-i, căci eu am din ce să-l cresc și sunt destulă femeie ca să scot din el om, dac-ar fi să fie băiat. Grijă tu să n-ai, căci am destulă eu!

Iorgu se simțea parc-ar fi o otreapă pe care toți o iau în picioare.

— Rău faci, Zoe, că vorbești în bătaie de joc despre lucruri foarte serioase, grăi dînsul.

Zoe se simțea-n largul ei.

— Tu despre bătaie de joc să nu vorbești — îl înfruntă ea — căci eu vorbesc, iar tu le-ai luat toate-n bătaie de joc. Să nu-mi mai faci mie paradă de principii morale. Dacă om serios erai, nu te expuneai să fii părintele unui copil din flori. Eu, cînd am făcut ce-am făcut, am luat-o în gît, mi-am zis: „Ce-o veni să vie!" și înc-atunci m-am hotărît să fac ceea ce mă vezi făcînd acum. Tu nu te-ai gîndit decît să profiți de slăbiciunea mea. Știai foarte bine că mama ta murise de curînd, știai că ești la începutul anului de doliu; știai care pot să fie urmările firești ale faptei tale; nu ți-a păsut de aceste și ai mers orbiș înainte. Ce vrei să faci acum?! De ce nu mă lași în pace?! Eu plec! urmă cu toată hotărîrea. Nimic în lumea aceasta nu mă poate îndupleca să rămîn aici, unde unii se uită cu dispreț la mine, iar alții rîd de prostia mea. O! te cunosc prea bine și știu ce fel de gînduri te ispitesc, adăugă. Îți este nesuferit gîndul că cel mai apropiat Armaș ar putea să fie nelegitim și ai vrea, poate, să-l legitimezi prin o căsătorie pe care o desfaci după ce te vei fi săturat. Nu se poate, Iorgule! strigă dînsa. Lasă că copilul nu e sigur decît în clipa cînd moașa-l ia în brațe, dar n-am să mai primesc și asemenea batjocură. Iată de ce plec!

Zadarnice au rămas toate stăruințele lui Iorgu, toate rugămințile, toate asigurările lui. Ea a rămas nenduplecată. Tot femeia slabă însă s-a dat în cele din urmă învinsă și s-a învoit să plece și el cu dînsa după ce-și vor fi regulat, se-nțelege — fără de zgomot — poziținea de bărbat și femeie cărora li se cuvine să călătorească împreună.

N-are hotar lepădarea de sine a femeii care iubește!

Iorgu era însă și el vrednic de această dovadă de iubire.

Ieromonahul Gherman, cuviosul călugăr, era la îndemînă. Atît Zoe, cît și mai ales Iorgu stătuseră adeseori de vorbă cu dînsul. După cum veniseră acum lucrurile, el li se părea oarecum rînduit să binecuvinteze căsnicia lor.

Plecînd deci în lunga lor călătorie, ei s-au oprit la Brașov, pentru ca de acolo să treacă la Zizin. Mai nainte de a se duce la Zizin, au mers împreună la d-l advocat Godelius, care-n timpul sezonului stătuse-n casele din vecinătate. Femeie devotată și corectă, Zoe ținea adecă să-și constituie zestrea și-și făcuse inventarul scumpelor ei mobile, al giuvaericalelor, al prețioaselor de tot felul și al hîrtiilor de valoare, între care o sută zece mii bonuri rurale, șaptezeci de mii scrisuri fonciare și doauă sute de mii de lei acțiuni ale marei întreprinderi de la Baia-de-Aramă. Zestre fără îndoială frumoasă chiar și fără de moșia care era dată cu treizeci de mii în arîndă.

D-l Godelius, avînd să ticluiască foaia de zestre, era de părere că n-are să treacă-n ea și specificările din inventar, ci numai moșia și suma globală ce rezultă din inventar.

Iorgu, magistrat, știa foarte bine care sunt deosebirile între una și alta. Ar fi jignit-o însă pe Zoe, în care avea atîta încredere, dacă ar fi stăruit asupra unei înșirări amănunțite. S-a mărginit deci a cere nu sumă, ci sume globale: mobilier — atît, veselă — atît, giuvaericale — atît, diferite alte prețioase — atît, deosebite hîrtii de valoare — atît.

„Depozit la bancherul Cohen — atît!" era să mai adauge Zoe, ca să mai sporească suma totală, dar se răzgîndi și tăcu.

A rămas cum a voit Iorgu și, după ce foaia de zestre a fost făcută potrivit cu toate rînduielile locului, au plecat la Zizin, unde celelalte s-au urmat fără de zgomot, cum cereau împregiurările.

Apoi călătorie fericită!

Putea Iccuința din Batiște să rămîie-n seama orișicui, putea Valea-Boului să rămîie cu toate cele începute pe ea în grija orișicui, puteau șcarecii să rcadă cărțile bine alese din biblioteca cea frumcașă, puteau să mucezească lucrurile rămase de la scumpa răposată și să crească buruiana pe mormîntul ei, puteau cei rămași să zică orișice: sccotea'ă n-avea nimeni cădere de a cere.

Cine a pornit o dată în drumul pe care apucase Iorgu merge și meieu meige dus fără ca să se mai întrebe unde are să ajungă și dacă se va mai opri vrecdată.

E drumul umblat de atîția și atîția care nu s-au mai întors niciodată din el!

PARTEA A PATRA

VALURILE TINEREȚELOR

I

La seratele de la Maiorescu luaseră parte numai unii dintre dascălii ce nu erau angajați în vreuna din partidele atunci în opoziție. În toamna anului următor s-a pornit deci o mișcare pentru punerea la cale a unor întruniri pe teren neutral, la care să ieie parte întreaga dăscălime din București. În fruntea acestei mișcări se afla atunci binecunoscuta și tuturora simpatica treime, prietenii nedespărțiți: Tache Laurian, Ștefan Mihăilescu și Anghel Dimitrescu, iar în dosul lor stăruiau bătrînul Nestor, frații Robescu, Străjanu și Herescu, Ieremie Circa, Ananescu, Marescu, Borănescu, Barbu Constantinescu și mai ales Ioan Manliu, acum revizor școlar al capitalei.

Întrunirile se țineau la Universitate, unde-n timpul lungilor seri de iarnă nici cea mai mare dintre săli nu era destul de încăpătoare pentru mulțimea adunată. Unul dintre profesorii cu oarecare autoritate, urcat la catedră, punea o teză, o lămurea și-o dezvolta. Urma apoi, sub conducerea lui, discuțiunea.

Se discutau chestiuni de metod pentru toate materiile, însă mai ales în ceea ce privește studiul limbii române.

Maiorescu introdusese adecă în programul școlilor secundare și studiul limbii române, pentru care nu existase mai nainte catedră. Mulți erau de părerea că

inovațiunea aceasta era cel puțin de prisos, căci școlarii știau românește și-și desăvîrșeau românească învățînd alte limbi și făcîndu-și celelalte studii în românește. Astfel, Eliad Rădulescu și Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi și Nicolae Bălcescu, V. Alecsandri și Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu și Al. Odobescu scriau foarte bine fără ca să fi-nvățat în tinerețele lor gramatică românească. Alții erau însă de părerea că aceștia și-au făcut ei înșiși gramatica, și cestiunea era discutată cu multă aprindere nu numai în cercurile dăscălești, ci și prin cele literare.

Un cuibar de asemenea discuțiuni se afla în palatul „Dacia", la redacțiunea ziarului *Timpul*, unde colaborau M. Eminescu, I. Caragiale și Haralamb Grandea, și discutau zi și noapte atît între dînșii, cît și cu dascăli ca M. Străjanu, Ieremie Circa și I. Manliu.

În aceste discuțiuni s-a stabilit, mai nainte de toate, că scrietorii își fac ei înșiși gramatica, și și-o fac bine dacă cunosc atît limba poporului, cît și scrierile cronicarilor, ale autorilor bisericești și, în genere, ale celor ce au scris mai nainte de dînșii. Școala însă nu scrietori are să ne dea, ci cititori, care sunt în stare să judece dacă scrietorul pe care-l citesc a ales, a întrebuințat și-a așezat ori nu bine vorbele, iar aceasta nu e cu putință dacă nu au fost deprins în școală să analizeze tot ceea ce citesc. Primind acest fel de a vedea al lui Eminescu, I. Manliu, care atunci își terminase primul manual de gramatică după model german, a pus în discuțiune la întrunirea de la Universitate tema *„Puțină grămatică și multă analiză"*, care a fost discutată mai multe seri de-a rîndul.

Luau parte la întruniri și femei, fie profesoare la atunci singura școală secundară de fete, fie institutoare la vreuna dintre însă puținele școli primare. Nelipsită era zeloasa Elisa Săvescu, pe care firea n-o ierta să vie decît însoțită de foste eleve ale ei, acum căpătuite pe la școli de prin mahalale. Cea mai stăruitoare dintre aceste era Alina, care, acum femeie cu rost și cu pozițiune asigurată, ședea totdeauna moț în frunte, chiar în prima bancă, precum fusese obicinuită la școală.

Ochii tuturora erau îndreptați asupra ei, nu însă pentru că se afla moț în frunte, nici pentru că era boboc, tînără și frumușică, ci pentru că ochii ei se îndreptau asupra unuia singur, cel ce-și spunea părerea, iar acesta, orișicine ar fi fost el, era parcă mai ales ei îi vorbește.

Dascălul adecă, adevăratul dascăl, spuind ceea ce are de spus, se uită la fețele celor ce-l ascultă și-n ochii lor vede dac-a fost ori nu bine-nțeles și-și potrivește gîndurile și vorbele cu cei ce vor cu tot dinadinsul să-l înțeleagă. Iar Alina, venind la întruniri tare încredințată că are să-nvețe lucruri bune și frumoase, asculta cu încordată luare-aminte. Cînd vreunul spunea un adevăr, fața ei posomorîtă se lumina și zîmbetul ei de mulțumire îl vestea pe vorbitor că se află pe calea cea bună. Cînd el se-ncurca de nu mai puteai să-ți dai seamă ce vrea să zică, ea dedea din umeri, deschidea ochii mari și-și ridica sprîncenele, tot semne că el are să-și dea silința de a fi mai deslușit. Cînd se-ntîmpla ca el să scape cîte o prostie mai mică, ea se strîmba într-un fel, iar cînd prostia era mare, ea se strîmba rău de tot și pleca fruntea rușinată, pentru ca nu cumva să-l jignească pe cel ce-a spus-o. Era deci peste putință să spui acolo cîteva vorbe și să nu ți se oprească ochii asupra ei, iar ceilalți și celelalte se-ntrebau mereu ce vei fi avînd cu ea și se uitau unde te uiți tu.

Atît și numai atît: după ce toți au spus ceea ce aveau de spus, lumea se risipea, și dînsa, posomorîtă iar și de cele mai multe ori cuprinsă de simțămîntul că puțin s-a folosit, nu se mai uita nici la dreapta, nici la stînga, ci se-ntorcea acasă.

Vor fi fost fără îndoială între atît de mulți și cîțiva care foarte bucuros ar fi însoțit-o, ba pe ici, pe colo și cîte unul care era ispitit să i se plimbe pe sub fereastră, dar dînsa era nu numai posomorîtă, ci și neapropiată.

Era timpul cînd Eminescu scrisese versurile:

Pe lîngă plopii fără soț
Adesea am trecut.
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu m-ai cunoscut.

Cu alte cuvinte:

Degeaba vii, degeaba te duci,
Degeaba rupi niște papuci.

Ea nu vedea nici pe cei ce trec pe lîngă dînsa, nici pe cei ce se opresc în fața ei. Doi oameni erau asupra cărora i se opriseră ochii, despre care-și făcuse cele mai frumoase-nchipuiri, pe care-i pusese de tot sus în gîndul ei și de care prinsese slăbiciune, și amîndoi s-au pocit, cum și cele mai frumoase figuri de ceară se pocesc în bătaia soarelui.

Avuse-ntr-unul o încredere nemărginită, de-ar fi fost în stare să plece cu el fără de nici o grijă-n lume, și în curînd l-a văzut prăpădit, de-i venea să-i plîngă de milă. Îl socotise pe cellalt împodobit cu cele mai frumoase daruri trupești și sufletești, încît numai cu sfială se apropia de dînsul, iar acum era cuprinsă de jale cînd și-l reamintea.

Nu știa dînsa și nici nu-și dădea silința să afle unde s-a dus Emil și ce s-a ales de el. I se revărsa un fel de dulceață în suflet cînd își aducea aminte de puținele ceasuri petrecute cu dînsul, dar lucrurile s-au desfășurat așa, că în adevăr era mai bine ca ei să rămîie departe unul de altul. Ce-ar mai fi putut să fie dînsa pentru el și dînsul pentru ea?!

Nu tot așa se gîndea la Iorgu.

„Ce va fi vrînd omul acesta cu mine?!" se-ntrebase odată.

Ea se cutremura în întreaga ei ființă cînd își dedea seamă că orișice ar fi voind poate să facă cu dînsa. De aceea era cuprinsă de jale: era pe deplin încredințată că el o iubește, și nu înțelegea de ce nu mai trece el pe la dînsa și nu se-ndoia că azi-mîne o să vie. Era deci posomorîtă, dar nu mîhnită, și nu plîngea, nici nu se plîngea, ci aștepta. S-a cutremurat deci, cuprinsă de spaimă, cînd a aflat, în cele din urmă, că el nu mai e la Valea-Boului, ci a plecat din țară fără ca să fi luat ziua bună de la dînsa. S-a ascuns apoi, ca să plîngă nevăzută de nimeni, cînd i s-a mai spus și că verișoara lui, Zoe, a plecat și ea. Acum era chiar mai mult decît mîhnită, dar tot nu se plîngea, ci era, din contra, cuprinsă

de simțămîntul c-a scăpat de o mare primejdie și-i era rușine de gîndurile ce-și făcuse.

„Săracul! își zise. Ce bine e că nu mai trăiește cocoana-mare!"

„Săracii!" zise iar.

Dacă pînă chiar nici aceia doi n-au rămas cum îi știa dînsa, ce trebuia să fie de capul celorlalți?! Bărbatul, prin chiar prisosul lui de puteri și prin firea lui năvalnică, e sortit să cadă din păcat în păcat și să schimbe de azi pe mîne, încît n-ai să te razemi pe el și numai cu mare grijă ai să-l lași să se apropie de tine. Ea nu se uita nici la dreapta, nici la stînga și se ferea de toți.

Ispita i se ivește însă muritorului la tot pasul în cale.

Mai era la București o școală de fete, ale căreia absolvente ieșeau institutoare, ba unele chiar profesoare, azilul „Elena-doamna". Înființată de Elena-doamna în urma stăruințelor lui Vasilie Alecsandri și ale doctorului Carol Davila, școala aceasta s-a bucurat și de purtarea de grijă a Elisabetei-doamnei și a ajuns sub direcțiunea cu adevărat nobilei Elena Davila în curînd la înflorire. Neobositul dr. Davila angajase profesori ca Ieremie Circa, Nae Popescu, Barbu Constantinescu, dr. Grecescu, C. Istrati, M. Minovici, Licherdopolu, pictorul Henția, caligraful V. Ștefănescu și alții, care se puteau făli cu absolventele pregătite de dînșii. Pentru ca să asigure în deplin viitorul acestora, dr. Davila obținuse, mulțumită stăruințelor Elisabetei-doamnei, pentru ofițeri dreptul de a lua în căsătorie institutoare ori profesoare și dacă aceste n-aveau zestrea reglementară. Era apoi de sine-nțeles că ofițerii astfel căsătoriți se bucurau și de favorul de a nu fi despărțiți de soțiile lor prin obișnuitele mutări dintr-o garnizoană într-alta. Venea deci pe la întrunirile dăscălimii, ca un fel de oaspe nepoftit, și cîte un ofițeraș fercheș, care ținea să nu fie mutat din București, și Alina, orișicît de posomorîtă ar fi fost, era și ea candidată de ofițerească.

Nu-i vedea, ce-i drept, nici pe aceștia, dar o vedeau ei pe ea.

Era mai ales unul, d-l locotenent de roşiori Voicu Strună, care făcea tot ceea ce în asemenea împregiurări se iartă ca şi ea să-l vadă pe el.

Om de vreo treizeci de ani, scurt şi bine legat, cu sprîncenele dese şi îmbinate, cu căutarea sperioasă, cam buzat şi cu mustaţa scurtă şi groasă, el mai şi vorbea răstit şi cu o voce cam răguşită, avea mişcările iuţi, călca ţeapăn de-i zîngăneau pintenii şi umbla de ici pînă colo parcă el ar fi fost stăpînul palatului universitar, iar la Alina se uita din ce în ce mai stăruitor.

Dînsa la început să făcea că nu-l vede, dar îi era frică de el, în urmă-şi zicea că el e obraznic şi, în sfîrşit, îl lua drept un caraghios, ceea ce el în adevăr nu era.

Cînd cu discuţiunea urmată asupra tezei puse de Manliu, unii erau de părerea că nu numai gramtica, ci şi analiza e de prisos. E destul — ziceau ei — ca şcolarii să citească-n timpul liber ca să-şi formeze gustul. Ieremie Circa, un om mărunt, iute la fire, foarte pedant şi autor al uneia din cele mai bune gramatici, sări în picioare ca şi cînd ar fi fost atins de pleasna biciului.

— O crimă! strigă. Cea mai monstruoasă crimă! N-are să citească şcolarul decît după ce i s-a dat cuvenita îndrumare cum are să-şi dea seamă despre cele citite.

El începu să vorbească despre analiza etimologică şi despre cea sintactică, despre cea logică şi cea literară, despre cea stilistică şi cea lexicală, tot lucruri asupra cărora Alina nu era dumirită. Ea se strîmba deci în fel de fel de chipuri, deschidea din cînd în cînd ochii mari, ridica sprîncenele şi, ameţită de cele ce auzea, nu mai ţinea seamă că e de faţă şi cineva care se uită mereu la ea, şi s-a ridicat în picioare spre vorbitorul care din întîmplare nu se afla pe catedră, ci într-o bancă din fund.

Unul dintre ceilalţi se ridică şi-ncepu să-l ia de sus pe pedantul susţiitor al nesfîrşitului şir de analize.

— Ai pornit-o, domnule, razna! îi zise. Şcolarii n-au să citească decît scrieri alese de profesorul lor: acesta face analizele de tot felul asupra cărora d-ta stărui cu atîta străşnicie.

Alina se strîmbă rău de tot.

— Auzi vorbă! grăi dînsa așa pentru sine, parcă n-ar mai fi fost și alții în sală. Dar cum, păcatele mele, s-o fac dacă nu știu s-o fac, căci n-am fost deprinsă a o face cînd mă aflam pe băncile școlii?!

Un hohot zgomotos însoți aceste vorbe. Nu însă de ceea ce a zis ea rîdea lumea, ci de prostia celuilalt, și nu i-a mai dat nimănuia mîna să spună că gramatică și analiză sunt de prisos în școală.

Alina se căia cu toate acestea de a se fi expus scăpînd acele vorbe și aștepta cu nerăbdare sfîrșitul întrunirii, ca să poată pleca nebăgată-n seamă și cît mai iute.

Iute da, dar nebăgată-n seamă nu.

Cînd era să se străcoare prin mulțimea pornită spre ieșire, se pomeni deodată față-n față cu d-l locotenent, care-și luă poziție bătînd din pinteni și i se prezentă după toate regulele.

— Să-mi dați, domnișcaică, voie să vă felicit, îi zise. E în adevăr peste putință să fac exercițiile cu răcanii dacă nu cunosc regulamentul și nu-l știu aplica.

Ea-l măsură din creștet pînă-n călcîie. Nu i se mai părea acum nici caraghios, nici obraznic, ci prea-nchipuit.

— Vă felicit și eu pentru comparațiune, dar adresa ați greșit-o, îi zise, apoi îi întoarse spatele și-și căută de drum.

Cu aceasta incidentul s-ar fi sfîrșit dacă n-ar fi fost la mijloc și altele.

D-na Ionescu deși avea față cu rost și cu poziție asigurată, se măritase chiar mai tînără de cum îi era fata și se socotea destul de tînără pentru ca să nu fie-mpăcată cu gîndul de a-și petrece restul vieții tot în văduvie. A adus jertva văduviei cîtă vreme fata îi era încă tînără, acum însă dodea zor s-o mărite, pentru ca să se mărite și ea însași.

Abia acum s-a dumirit Alina că, deși zidite de răposatul ei tată, casele cele frumoase se aflau pe locul caselor de zestre ale mamei sale, care, măritîndu-se, îi aducea în ele un tată maștер.

E urît gîndul ce-n mintea orișicui se leagă de vorba „maștер". Alinei îi era însă mult mai urît gîndul de măritiș. Lasă că nu vrea și n-avea nevoie să se mărite, dar nu

se speria de gîndul c-o să aibă tată maşter şi nu-nţelegea de ce adecă mama ei n-ar fi putut să se mărite şi fără ca s-o fi măritat mai nainte pe ea. Nu-i spusese, ce-i drept, nimeni că mama ei vrea să se mărite, acesta e însă un lucru care se simte.

Încă de vreun an şi mai bine venea din ce în ce mai des în casa lor advocatul Cezar Lică, însoţitor la maus al d-nei Ionescu, un om „foarte bine" şi cu deosebire binevoitor, care dedea-n toate împregiurările cele mai bune sfaturi, alerga-n treburile familiei şi se amesteca-n toate parc-ar fi la el acasă, încît Alina încetul cu încetul se deprinsese a-l socoti mai mult decît o simplă cunoştinţă făcută la partidele de maus, ceea ce, în cele din urmă, n-o supăra.

Nu s-a supărat nici cînd mama ei, ba chiar nici cînd d-l Lică au început să-i vorbească despre „partide" bune acoperind de multe laude mai pe unul, mai pe altul. Acum în, starea sufletească în care se afla, nu s-ar fi putut apropia de dînsa nici Emil, ba chiar nici Iorgu; ea ştia însă că soarta fetelor mari e să fie nelinişţite de peţitori, ceea ce n-are s-o scoată din răbdări.

Sîngele i s-a ridicat însă-n obraji cînd s-a pomenit că d-l Cezar Lică vine însoţit de d-l locotent Voicu Strună.

Asta le-ntrecea toate.

Prezentat d-nei Ionescu, d-l locotent luă poziţiune cu obişnuita bătaie din pinteni, apoi sărută mîna.

— Vă mulţumesc, doamnă — grăi dînsul — de o mie de ori vă mulţumesc pentru bunăvoinţa de a-i fi dat d-lui Lică voie să mă prezente.

D-na Ionescu îşi prezentă fiica.

— Domnişoara mă cunoaşte — zise el rostind vorbele respicat, ca-ntr-o cuvîntare de mai nainte pregătită — dar teamă mi-e că nu prea e bună părerea ce şi-a făcut despre mine.

Alina tresări. Dîndu-şi seamă că vorba e de o urzeală pusă la cale de d-l Lică, viitorul ei „maşter", ea-şi adună toate puterile, ca şi cînd ministrul el însuşi ar fi venit să-i asiste la lecţiune.

— Nici bună, d-le locotenent, nici rea, răspunse ea; despre oameni cari nu ne privesc n-avem nici o părere.

— Sunteți foarte gentilă, d-șoară, întîmpină dînsul. Eu însă aș dori să aveți o bună părere și de aceea am rugat pe d-l Lică, iar d-sa a avut bunăvoința să mă prezente, pentru ca — cu voia doamnei — să vă-ncredințez că n-aveți să mă puneți în rînd cu papugiii de București, cum sunt vestitul Izvoranu ori camaradul meu Florescu, care stau în fața Teatrului și se leagă de trecătoare.

D-l Lică, cunoscîndu-și omul, își stăpînea rîsul, iar d-na Ionescu, cunoscîndu-și fata, stetea ca pe spini și jăratec. Ea se așeză și-l pofti și pe el să șadă.

— Da, d-șoară, stărui dînsul și se așeză.

— Eu nu mă plimb prin fața Teatrului și nu m-am gîndit niciodată la așa ceva, îl încredință dînsa, așezîndu-se și ea.

— Sunteți foarte gentilă, domnișoară, zise el iar. Eu doresc însă să vă gîndiți, și de aceea țiu să vă spun că sunt, ce-i drept, bucureștean, dar nu pui de boier, nici ciocoi săltat, ci fecior de măcelar și militar adevărat, adecă om care nu umblă cu mofturi, ci spune verde românește ceea ce vrea.

— Aceasta e o frumoasă însușire! grăi d-na Ionescu, pentru ca să-i taie vorba fiicei sale, care-ncepuse a zîmbi.

— Da, doamnă! stărui dînsul. Nu că mă laud, dar așa este. Camarazii mei îmi zic „Zurbagiul". Să nu credeți că cine știe de ce. Sunt cel mai bun om: nu supăr pe nimeni, dau fiecăruia ce i se cuvine, dar nici mie să nu-mi calce nimeni pe bătături, c-o pate, chiar și dacă general ar fi, o pate. Tot respectul, dar pîn-aci și mai departe nu! Sunt la noi mulți oameni care au obiceiul de a minți, de a se fățări, de a linguși. Eu le zic: „Nu ți-e rușine?!" Am, domnișoară, ori nu am dreptate?

— Ai — răspunse ea zîmbind — dar dă-mi voie să-ți spun că au și ei dreptate cînd îți zic „Zurbagiul".

— Da, domnișoară, de aceea! urmă dînsul. Dacă vreunul se leagă de vreuna, eu îi zic: „Nu ți-e rușine să fii obraznic?!"

Alina rîse cu hohote.

— Știu de ce rîzi, domnișoară, urmă el iar. Vrei să zici că ți-am făcut-o și eu. Asta e altceva! O face omul și are s-o facă fără de sfială cînd intențiunile îi sunt serioase, bune, curate. M-ai înțeles, domnișoară? Serioase, bune, curate!

Alinei îi venea să se ridice și să-i întoarcă spatele, dar aceasta ar fi fost cochetărie.

— Mi-ai zis atunci c-am greșit adresa, stărui dînsul. Foarte deslușit, dar...

— O zic aceasta și acum, îl întrerupse ea, serios și hotărît.

— Nu, domnișoară, n-am greșit-o! o-ncredință el. Te rog să ai răbdare să mă asculți și vei vedea că n-am greșit-o.

— Eu răbdare am — întîmpină ea — dar o să-ți fie zadarnică osteneala.

— O zici pentru că nu știi încă ce voiesc să-ți spun, stărui dînsul. El se întoarse spre d-na Ionescu: Îmi dați voie, doamnă — zise — să vorbesc aci în fața d-voastre cu inima deschisă, cum se cuvine unui militar?

— Vă face onoare și ne onorați și pe noi, răspunse muma.

— Eu — începu el — am la București trei perechi de case, una-n mahalaua Oborului, unde au stat părinții mei și unde stau acum numai eu singur, și doauă-n piață, cu prăvălii și cu apartamente de închiriat. Mai am și doauă măcelării, una la Obor și alta-n Piața Mare. Am și uscătoare de pastramă. Iarna, vara lucrează-n socoteala mea cincisprezece pînă la doauăzeci de oameni de-ncredere, cu care am multă bătaie de cap, căci mai sunt și ofițer, doamnă și domnișoară, și țiu la rangul meu, să vă spuie d-l Lică dacă țiu și cît țiu. Ce fac eu dacă mîne ori poimîne mă înaintează căpitan și mă mută fie chiar și numai la Ploiești ori la Tîrgoviște?! Cum rămîne gospodăria mea?! Afurisita de deprindere, doamnă și domnișoară. M-am pomenit de copil în mijlocul ei și nu mă mai pot lipsi de ea. Mă-mbată mirosul de sînge-nchegat și-mi rîde inima cînd văd un mușchi frumos ori o pastramă bine uscată. Nu mi-ar rămînea decît să ies din oștire, lucru foarte greu, căci

îmi plac caii, mă simt bine-n uniformă şi am slăbiciune de răcanii mei.

Alina începu să se mişte, cuprinsă de nerăbdare.

— Ai răbdare, domnişoară, că nu e cum vei fi crezînd d-ta, urmă el. Am săltat de bucurie cînd am aflat de treaba pe care a făcut-o doctorul Davila. Ai, băiete, să te-nsori cu o profesoară din Bucureşti — mi-am zis — şi nu te mai mută nimeni de la gospodăria ta.

Alina se mişcă cu şi mai învederată nerăbdare, ba se şi strîmbă puţin.

— Nu te supăra, domnişcară — stărui dînsul — că am zis-o aceasta cînd nu te ştiam încă pe d-ta. După ce te-am văzut, s-au răsturnat toate-n sufletul meu: nu mai ţiu nici la militărie, nici la măcelărie. „Nu faci tu pentru ea!" mi-am zis, cuprins de întristare. Aveam ori nu dreptate?! Iară parcă-mi zici: „Lasă-mă, omule, în pace şi caută-ţi de drum". Aşa e ori nu?!

Alina, viu mişcată, i se uită cu seriozitate şi stăruitor în ochi, apoi, dînd din umeri, aruncă o căutătură spre mama ei.

— Eu ce să zic?! răspunse ea plecîndu-şi capul. Inimă deschisă pentru inimă deschisă: aş fi de rea-credinţă dac-aş zice că nu m-ai înţeles bine. Aşa este.

D-l Cezar Lică îşi muşcă buzele, iar d-na Ionescu, adînc mîhnită, se-ntoarse spre locotenent.

— Să nu te jignească răspunsul acesta, îi zise. Fiica mea e încă prea tinără pentru ca să poată da altul.

— Nu, mamă! întîmpină Alina. Chiar fată bătrînă dac-aş fi, tot aşa ar trebui să-i răspund. Propunerea ce d-sa îmi face mă măgulеşte şi ne onorează, dar d-sa a venit să se încredinţeze despre adevăr şi nu-mi este iertat să-l port cu minciuna. Mai sunt în Bucureşti şi altele, care...

— Vor fi fost, domnişoară, dar nu mai sunt, o întrerupse el. Azi nu mai e în lumea aceasta decît una şi singură. Îţi spun încă o dată: s-au răsturnat în mine toate, şi nu mai ţin la nimic decît la aceasta. Mi-e silă de tot ceea ce mai nainte mă ademenea: gospodăria mă plictiseşte, milităria mi-e sarcină grea; îmi plăcea mai-nainte să beau cîte un păhărel, iar acum nu mai pot gusta băutura; îmi petreceam din cînd în cînd

timpul jucînd cărți, iar azi nu mai înțeleg pe cei ce joacă înainte. Am venit, domnișoară — adăugă el — ca să ți le spun acestea nu șoptindu-ți-le la ureche, ci aici, în fața mamei d-tale, și te rog să nu le dai uitării și să mă ierți dacă mai viu din cînd în cînd.

— O, Doamne! răspunse ea, cuprinsă de mîhnire. Eu sunt nevinovată. Societatea d-tale are să-mi fie totdeauna plăcută, dar ai să mă ierți și d-ta dacă o să mă găsești tot ca acum!

El dete cu un fel de-ndărătnicie din cap.

— Eu nu-mi pierd nădejdea cîtă vreme nu voi vedea că altul e mai norocos decît mine.

Cu aceste erau împăcați amîndoi.

Nu erau însă împăcați și ceilalți doi, și după plecarea locotenentului, mama și fata rămaseră față-n față.

— Alino! grăi mama. Nu ești în toată firea. Asemenea partidă nu mai găsești. Ori nu cumva-ți închipuiești...

— Nu-mi închipuiesc nimic! o întrerupse Alina. Văd, însă, că vreți să mă scoateți cu orice preț din casa aceasta. Sunt gata să ies: dacă e vorba, găsesc la Ploiești orișicînd una care-și schimbă bucuros catedra cu a mea.

II

„Frumoasă pereche!" zicea la Brașov lumea cînd îl vedea pe Iorgu braț la braț cu Zoe. Tot așa ziceau și cei ce călătoreau cu dînșii spre Viena. Cu atît mai vîrtos ziceau așa cei din Viena, unde însurățeii s-au oprit pe cîteva zile și au rămas cîteva săptămîni.

Era-n adevăr greu să spui dacă e mai frumos el ca bărbat ori mai frumoasă ea ca femeie tînără, cu mult mai tînără de cum în adevăr era. Ochii tuturora, chiar și ai femeilor, se opreau mai mult asupra ei decît asupra lui, pe care mulți îl fericeau, și care se simțea și el nu numai măgulit, ci și-n adevăr fericit. Dacă e vorba, el abia acum cunoștea farmecele mai ascunse ale tinerețelor. Trăind mereu sub privegherea mamei sale, el nu și le-ar fi închipuit niciodată atît de-mbătătoare cum i le desfășura Zoe, marea măiestră în ale vieții

plăcute, care ca numai puține dintre femei știa să-ndulcească viața bărbatului iubit de dînsa cu patimă nesățioasă.

Adevăr nendoios e însă că fericirea senină nu e-n lumea aceasta cu putință.

Ea se simțea chiar mai fericită decît el, dar cînd fața îi era luminată de cea mai zburdalnică veselie, un gînd urît întuneca sufletul ei. „Pînă cînd?" se-ntreba, și inima îi era cuprinsă de temerea ca nu cumva el să se dezmeticească și ea să-l peardă. Știind cum l-a amăgit și prin cîte apucături viclene a ajuns să-l înduplece, ea îi ghicea gîndurile, umbla-n voile lui și era nesecată-n născocirea mijloacelor de a și-l ține legat. În fiecare zi îl amețea prin cîte o noauă și neașteptată plăcere, pentru ca să nu-i rămîie timp de a se gîndi la cele trecute, de a se căi, de a-și face mustrări și de a se răzvrăti.

Silințele ei erau deocamdată de prisos, căci din drumul în care pornise el, omul numai cu anevoia se-ntoarce.

Mustrări el nu-și făcea. Nu! De fapte pe urma cărora are parte de plăceri azi mai vii decît ieri, omul însetat de viață nu se căiește. Chiar și fiind ispitit a se mustra, el găsește totdeauna cuvinte de a se-ncredința pe sine însuși că se află pe calea cea bună, că e chiar dator să facă ceea ce face.

Era fără-ndoială neobicinuit felul în care s-a căsătorit, dar în împregiurările date un om cumsecade nu putea să facă decît ceea ce a făcut el.

Zoe, tot din neamul Armașilor și ea, nu-i era în adevăr verișoară, ci nepoată de văr, căci răposatul lui tată și bunicul ei erau veri din doi frați. De aceea îi și era oarecum nesuferită răposatei sale mame. Chiar și dacă n-ar fi fost la mijloc datoria de a-și legitima copilul, nu se putea pentru dînsul o mai potrivită însoțire, și el s-a căsătorit în grabă mare și prin ascuns numai ca să scape de gura lumii, căreia nu putea să-i spună de ce nu îi era iertat să aștepte sfîrșitul anului de doliu.

Mai era apoi și nenorocita lui slăbiciune pentru Alina. Îi era și acum scumpă fata aceea, și s-ar fi ascuns cuprins de rușine dacă i s-ar fi întîmplat s-o vadă din

depărtare, dar nu putea să depărteze de la sine gîndul că avea față cu familia sa datoria de a-și călca pe inimă, îi era Zoei recunoscător că l-a ajutat să-și facă datoria aceasta și nu numai că nu se căia, ci era mulțumit de sine însuși, mîndru de fapta ce săvîrșise.

Umbla deci și el în voile Zoei, și gîndul urît care întuneca sufletul ei îi amăra și lui din cînd în cînd viața. Femeie de o fire năvalnică, dînsa era pornită spre desfrîu și-l ispitea și pe el. Nefiind niciodată pe deplin mulțumită cu cele de azi, rîvnea la mai mult pe ziua de mîne și-l ducea mai departe și tot mai departe, și cu cît mai mult se depărtau, cu atît mai vie era în el temerea că dînsa se va sătura în cele din urmă.

Aceasta cu atît mai vîrtos cu cît mai era la mijloc și-o altă supărare.

Nu erau adecă dînșii singurii români care-n drumul lor spre Paris se opreau la Viena. Orișiunde s-ar fi dus, ei dedeau peste oameni care-i cunoșteau și se uitau cu un fel de mirare la dînșii, ceea ce-i făcea lui Iorgu acră plăcere.

— Ce-ți pasă?! îi zicea Zoe. Nu ți-e destul că știi tu însuți cum stau lucrurile, și peste cîteva luni, după ce se va fi împlinit anul de doliu, o să afle și ei adevărul?

Nici că se gîndea Iorgu la sine însuși; ceea ce-l supăra era nedreptatea ce i se făcea Zoei, și de aceea el își dedea mereu silința s-o mîngîie.

Subscriind la Brașov foaia de zestre, el spusese un neadevăr. N-a primit nimic. Pînă chiar și sculele cele scumpe ale Zoei se aflau la Casa de depuneri. Un adevărat Armaș nici nu putea stărui să i se predea cele cuprinse în foaia de zestre, iar o femeie ca dînsa nu se putea găti fără de inele, broșe, brățare, lanțuri. Văzînd deci că ea se căiește de a nu fi adus cu dînsa măcar o parte din giuvaericalele ei, el se bucura că poate s-o mîngîie cumpărîndu-i azi una, mîne alta, se-nțelege, tot lucruri potrivite cu rangul lui și cu gustul Zoei, care-i dedea dovezi că știe să aleagă. Puțin adăugat la puțin face apoi mult. Cu atît mai mult se adună adăugînd mult la mult, și Iorgu a ajuns în curînd să se mire cît poate să cheltuiască omul în timp scurt dacă-i dă mîna, iară lui îi dedea mîna, căci abia de curînd

realizase împrumutul la Creditul Fonciar și, pe deasupra, mai vînduse și recolta. Mai avea, ce-i drept oarecare cheltuieli și la Valea-Boului, dar Valea-Boului rămăsese departe, la poalele Carpaților: cine să se mai gîndească și la ea călătorind prin văile răcoroase ale Alpilor?

Operă, teatre, concerte, galerii, plimbări, mese nu mai aveau în cele din urmă destul farmec pentru Zoe, dar nici pentru Iorgu. Rîvneau la ceva mai picant și s-au pomenit pe la „Orfeu", pe la „Diana Säle", pe la „Coloseul" din Fünfhaus și prin alte locuri, unde femei ușuratice își petrec nopțile în felul lor. Era o lume pe care n-o cunoșteau nici el, nici ea și-n care te cobori pe nesimțite și mereu te cobori, de te pierzi în cele din urmă pe tine însuți.

Se-ntorceau în zori de zi la hotel, petreceau cîteva ceasuri zbătîndu-se în culcuș, se sculau asupra prînzului mahmuri, de nu le mai priia nimic, și curînd au ajuns să fie cu totul alți oameni, sătui amîndoi de cele de pîn-acum și doritori de altele.

Zoe era dusă cu gîndul la tainele nesecate ale vieții pariziene, iară Iorgu fugea tocmai de Parisul unde erau chiar mai mulți decît la Viena oamenii care se uitau cu un fel de mirare la el și la Zoe. Această deosebire de vederi nu putea să-i înstrăineze însă unul de altul.

— Cum vrei tu, zicea Zoe. Lîngă tine oriișiunde mă simt fericită, și-n familie dorința soțului e hotărîtoare.

Frumoasă vorbă, dar nu pentru toate-mpregiurările potrivită.

Mai ținea adecă Iorgu ca drumul spre Italia să și-l facă cu oarecare încungiur, pe la München, unde iar s-a oprit pe cîteva zile.

Nici că s-ar fi putut ceva mai firesc decît dorința de a-i arăta Zoei unde și-a petrecut cei mai frumoși ani ai tinereților, ba și cîțiva din anii copilăriei. În curînd s-a încredințat însă că erau și acolo multe colțișoare pe care abia acum ajunge să le cunoască.

Și aici era adecă nevoit să umble tiptil, ca să nu întîlnească oameni care-l cunosc.

El avea la München prieteni și cunoștințe pe care trebuia să-i vadă, și Zoe era din ce în ce mai mîhnită pentru că el amîna mereu de azi pe mîne împlinirea

acestei datorii de bună-cuviință. Îi era foarte greu s-o facă aceasta. Cum adecă să se ducă? Singur, ori împreună cu Zoe, cum ar fi voit dînsa? Singur nu se cuvenea și ar fi jignit-o și pe dînsa, iar împreună cu dînsa nu-i dedea mîna. Vorba era de unii dintre foștii lui colegi și dintre foștii lui profesori, precum și despre prieteni ai răposatei sale mame, tot oameni din cea mai bună societate, pe care îi vestise despre moartea mamei sale și care s-ar fi simțit jigniți aflînd că el s-a căsătorit fără ca să-i fi vestit și despre aceasta și s-ar fi scandalizat că el n-a așteptat sfîrșitul anului de doliu.

Mai era apoi vorba și de oameni care-l întrebau cum îi merg treburile gospodăriei, și erau foarte dezamăgiți văzînd că el și-a părăsit moșia tocmai într-un timp cînd trebuia neapărat să fie acolo.

Nu mai era Iorgu mulțumit cu sine însuși, și nemulțumirea lui era cu atît mai adîncă cu cît Zoe, jignită-n amorul ei propriu, nu zicea, ce-i drept, nimic, dar nici nu era în voia ei cea bună. El își dedea deci mereu silința de a o împăca.

München-ul e orașul artelor, în care omul cu dare de mînă nu poate să stea o zi, doauă fără ca să-și cumpere cel puțin un tablou. Încă mai puțin poate să stea acolo o femeie frumoasă fără ca să fie ispitită a-și lua portretul. Și-a ales deci și Iorgu un tablou, nu lucru mare, o vale împădurită la poalele munților, iar în pădure un luminiș, în care o căprioară se coborîse cu iedul ei la pîrîu, ca să beie apă limpede. În vreme ce iedul bea, căprioara stetea de pază cu capul ridicat și ciulind din urechi, iar dintr-un tufiș ieșea la iveală capul vînătorului, gata de a descărca arma. Ceea ce lui Iorgu îi plăcea nu era nici iedul, nici căprioara, nici vînătorul, ci lumina zorilor de zi, un amurg senin. Zoei nu-i plăcea nici amurgul, și ea-și dete pe față mirarea că el poate să-și deie banii pentru un asemenea fleac.

Se zice că cei ce se iubesc se ceartă pentru te miri ce lucru de nimic. Dacă e adevărat aceasta, Iorgu și Zoe abia acum începeau să se iubească, deoarece nici la Brașov, nici pe drum, nici la Viena nu se certaseră.

Abia acum el s-a simțit jignit de vorba „fleac", și a scăpat vorba că dînsa e lipsită de gust, ceea ce pe dînsa a jignit-o și mai adînc, căci ea deduse în viața ei destule dovezi că are gust. A scăpat dar și ea vorba că el e brutal, și-a urmat o supărare care a mers pînă la lacrămi de amărîciune la dînsa și l-a făcut pe el să-și mărturisească în tăinicia inimii lui că n-ar fi mîhnit dacă ar fi nentemeiate temerile în urma cărora ea se socotise femeie perdută.

După asemenea supărări urmează apoi dulceața împăcării, care-i moaie pe oameni și-i împinge spre jertfe de spășire drept dovezi de-mprospătată iubire. El a stăruit deci ca ea să-și comande portretul. Drept dovadă că nu mai e supărată ea a intrat în voile lui.

Altă supărare.

Adevăratul artist știe ce este și ce nu este frumos, și dacă face un portret, ține să scoată la iveală și sufletul persoanei ce-i stă model, precum și tot ceea ce ea are frumos. Iar sufletul Zoei nu putea să fie oglindit fără ca să fie înfățișate brațele ei frumoase, gîtul ei frumos, umerii și bustul, care-l scoteau din minți și pe cel mai potolit om. Era atît de încîntător portretul acela, încît lui Iorgu îi era greu să se uite la el și-i venea să-l ascundă, ca să nu-l mai vadă și alții, foarte frumos portret, dar numai pentru cel mai secret cabinet. Era în fața aceea atîta patimă nesățioasă, încît mereu își aducea aminte de vorbele: „Fățarnică, vicleană și plină de răutate".

El nu putea să-i zică nimic, căci iară s-ar fi certat amîndoi.

Intrați însă în legătură cu artiștii, trebuia neapărat să-și aducă aminte de cele citite prin romane senzaționale despre nopțile albe pe care artiști și artiste le petrec cu modelele lor din cînd în cînd împreună, iar din gînd purcede dorința, și dorința e ispită. S-au dus deci la o serată costumată și-au petrecut de minune, dar el n-o mai vedea pe Zoe cum o știuse, ci ca în portretul ei cel frumos, și-n cele din urmă nu s-a mai putut stăpîni.

— Nu ți se pare ție că ești prea decoltată? îi zise.

Ea se uită cu-ndrăzneală la el.

— Vrei să zici ... ca-n portret? răspunse.

— Nu! — întîmpină dînsul — în costum şi în purtările tale faţă cu nişte oameni cu totul străini, care nu sunt, la urma urmelor, de seama noastră.

Aceasta n-o supăra.

Ţinea să-l facă gelos, căci gelozia e lanţ.

— Ei şi?! răspunse dar. Tocmai pentru că ne sunt străini, cu care azi petrecem un ceas şi pe care de mîne înainte nu-i mai vedem. Puţin are să-ţi pese de ei!

— Nu e tocmai aşa, grăi dînsul. Sunt unele lucruri care pe soţ îl jignesc, ba cîtecdată chiar îl umilesc.

— Aş! exclamă dînsa. Nu cumva te simţi umilit cînd ţi se pare că le plac şi altora?! Parcă tu-mi placi numai mie?! Eu mă simt măgulită cînd văd că altele mă pizmuiesc pentru că te am soţ.

— Nu de aceasta e vorba, Zoe replică el. Ceea ce mă jigneşte nu e că placi, ci că prea îţi dai silinţa de a plăcea, încît îi faci pe alţii să creadă că-ţi plac ei.

— Aida-dee! strigă dînsa. La aceasta trebuia să te aştepţi. Tu nu eşti singurul om care poate să-i placă unei femei, nici singurul care poate să-mi placă mie, şi ar trebui să fiu fătarnică şi vicleană pentru ca să-mi ascund adevărata stare sufletească dacă se-ntîmplă să-mi iasă în cale un om care-mi place.

Iorgu clătină cu hotărîre din cap.

— Nu, Zoe! — stărui dînsul — nu fătarnică, nici vicleană, ci cruţătoare. E chiar o datorie conjugală ...

— Să mă prefac, să te mint, să te-nşel! strigă dînsa. Nu, dragul meu. Datorie conjugală e să fiu cu inima deschisă, să mă arăt cum în adevăr sunt, ca să ştii ce ai să faci. Eu, dacă simt că-ţi place vreo altă femeie, îmi dau toată silinţa să te încînt, ca să te depărtezi de ea şi să te simţi mai vîrtos legat de mine. La acelaşi lucru mă aştept din partea ta: dacă în adevăr crezi că am prins oarecare slăbiciune pentru vreun altul, n-ai să-mi faci mustrări, ci să-ţi dai mai vîrtos silinţa de a mi te face plăcut. Căsătoria — urmă ea cu glas stăruitor — nu e robie, ci însoţire făcută de bunăvoie. Nu e, dragul meu, destul să ştii că mă ai, ci trebuie să-ţi dai în fiecare clipă silinţa de a mă păstra.

— Straniu fel de a vedea! exclamă Iorgu, cuprins de amărîciune.

— Straniu, nestraniu, dar potrivit cu adevărul, întîmpină dînsa. Cel mai tăios brici se toceşte dacă nu-l ascuţim mereu, şi cea mai fierbinte dragoste se trezeşte şi ea dacă nu purtăm grijă de ea. Oamenii se satură unul de altul dacă rămîn mereu la fel.

— Mai curînd se satură dacă-şi fac nesuferită unul altuia viaţa, îi răspunse el cu oarecare asprime. Eu, în tot cazul, te rog şi am şi dreptul de a cere de la tine să ţii seamă că eşti soţia unui om cu smţămînt de demnitate şi să îţi stăpîneşti pornirile uşuratice.

Zoe sări în picioare. Prea îi era mult. Nu putea suferi dînsa ca el să-i vorbească de sus în jos, ca domn şi stăpîn, şi avea o de mai multe ori încercată armă ca să-l facă umilit.

— Aşa — îi zise-nţepată — puteai să-i vorbeşti scumpei d-tale vecine, nu însă şi soţiei d-tale!

De astă dată însă ea a dat greş: arma aceasta prindea la Bucureşti, atunci cînd el se temea de gura ei cea rea; aici şi acum el era cu totul altfel atins de ea.

— Comparaţiunea e cu desăvîrşire nepotrivită, îi răspunse el stăpînindu-şi firea. În faţa ei mă-nchinam, iar de tine mă speriu; ea mă-nălţa, iar tu mă cobori. Schopenhauer zice undeva că omul e fiinţă bătăioasă, care dă cu palma ca măgarul cu copita. Această parte a firii omeneşti ieşi-n Zoe la iveală în auzul vorbelor grăite de dînsul: era gata să sară la el şi să-l pălmuiască.

— Mie-mi vorbeşti aşa?! strigă ca scoasă din fire. Pe mine vrei să mă prosteşti?! Nu te-am văzut oare eu cum, într-o clipă de zăpăceală, ţi-ai dat în petec şi te-ai dat de gol sărutînd-o în faţa tuturora, cum erai obişnuit să faci cînd vă aflaţi numai singuri?! Eu sunt femeie şi înţeleg asemenea lucruri.

Acum se dete-n Iorgu firea bătăioasă pe faţă. Ceea ce-l scotea din sărite nu era că dînsa o zice, ci că o şi crede aceasta.

— Nu! grăi dînsul. Dacă femeie eşti tu, ea e înger, dar tu nu femeie eşti, ci monstru.

Zoe rămase într-un fel de aiurire. N-ar fi crezut nicicdată că poate să fie cineva în lumea aceasta atît de aspru față cu dînsa. O-năbuși deci plînsul și, nefiindu-i îndestulător plînsul, ca orișicare femeie slabă, căzu leșinată-n scaun.

Urmarea firească, foarte firească urmare a fost sticluța cu apă de Colonia, paharul cu apă rece, o noauă dulceață de-mpăcare și încă mai învederate dovezi de neistovită iubire.

S-a-nvoit Iorgu ca să-și facă drumul în Italia pe la Nizza și să se oprească o zi, doauă aici.

Îi era, ce-i drept, din ce în ce mai rea părerea despre Zoe, dar o bună părere nu-și mai făcea nici despre sine însuși. Mereu era supărat de gîndul că nu pot oamenii să fie cum el și-i închipuise mai nainte, căci prin chiar firea lor sunt cum o știa pe Zoe și cum se simțea și el însuși, lipsiți de statornicie-n cele bune și slabi în fața relelor îndemnuri. Tocmai de aceea însă mustrări tot nu-și făcea încă, dar îi era nesuferit gîndul că și alții-l judecă tot cum se judecă el însuși, iar nu ca mai nainte, cînd îl credeau mai vrednic decît cei mulți.

În zadar! Orișicît ar fugi și orișicum s-ar ascunde, omul de propriile sale gînduri nu poate să scape.

Mereu și din ce în ce mai des, chiar și-n mijlocul celor mai zgomotoase petreceri, vedea-n fața sa Valea-Boului, ogoarele tot atît de rău ca-n trecut arate, livezile, pometul și viile lăsate-n părăginire, pădurea rămasă-n voia întîmplării, zidirile pe care le-a-nceput după plan atît de bine chibzuit și care acum nu mai știa în ce stare se află. Pretutindeni lipsă de pricepere, risipă și jaf, iară el, care atît de frumos le rînduise toate-n capul lui, se plimba pe unde mai nainte nici cu gîndul nu zburase.

Nu-i era de paguba pe care o suferea, căci în gîndul lui tot îi mai rămînea destul; îi era însă rușine cînd se gîndea ce vor fi zicînd despre dînsul alții, care-l socoteră om cu rost, unii bucurîndu-se că-l văd întrat în rînd cu cei mulți, alții bătîndu-și joc de el, iar alții cuprinși de adîncă mîhnire.

Cu atît mai vîrtos îi era rușine cînd se gîndea ce va fi zicînd despre el Alina, cea atît de cuminte.

Sîrbii şi muntenegrenii nu în ceas bun s-au avîntat în război. Deşi s-au luptat cu multă bărbăţie şi-au mai şi primit fel de fel de ajutoare din Rusia, ei n-au fost în stare să ţină piept cu oştirile turceşti. În vreme ce Abdul Kerim-paşa îl gonea pe principele Milan spre Belgrad, Suleiman-paşa a răzbit prin strîmtorile Muntenegrului, şi numai mulţumită ocrotirii marilor puteri europene au scăpat cei doi vasali de urgia musulmană.

Se credea că prin aceasta s-a pus capăt vărsărilor de sînge din Peninsula Balcanică. Ignatieff ţinea însă să-şi urmeze cu orice preţ lucrarea şi, după cîtva timp, s-au pornit în Bulgaria, mai ici, mai colo, răscoale menite a dovedi că Poarta otomană nu mai e-n stare să asigure liniştea şi buna-rînduială în ţările creştineşti de sub stăpînirea sultanului. Simţămîntul de conservare i-a împins deci pe turci să-şi încordeze toate puterile spre a-năbuşi mişcările din Bulgaria, şi au rămas proverbiale grozăviile săvîrşite de aşa-zişii başibuzuci în Bulgaria. Europa-ntreagă era cuprinsă de fiori în faţa acestor grozăvii, iar marele popor rusesc a sărit în picioare, gata de a scăpa de jugul turcesc pe fraţii creştini.

Toate aceste-i ţineau în frămîntare necurmată pe români.

Erau din ce în ce mai număroşi cei ce socoteau sosit timpul ca România să se declare neatîrnată şi să intre în război alături cu fraţii creştini.

Cu atît mai hotărîţi erau deci aceia care, temîndu-se de covîrşirea puterii ruseşti, stăruiau ca România să rămîie neutrală, ba la nevoie să intre în luptă chiar alături cu Turcia, care nu mai putea să fie primejdioasă pentru români.

Din ce în ce mai puţini erau deci oamenii de o fire mai potolită, care nu se depărtau de gîndul că orişice războire e darea pe faţă a însălbăticirii omului, un lucru care nu se iartă decît fiind vorba de apărarea existenţei.

Aceştia le aşteptau toate de la desfăşurarea firească a evenimentelor. Chiar şi ei stăruiau însă ca pregătiri —

pentru toate eventualitățile — să se facă cu grăbirea cuvenită. Guvernul liberal deci, deși la început luase în zeflemea pregătirile puse la cale de generalul Florescu și nu era nici acum hotărît pentru război, a-nceput să lucreze cu toată rîvna pentru sporirea oștirii românești și pentru înarmarea ei.

Emil a fost chemat dar și el să-și facă rîndul la oaste și, om cu gusturi subțiri, a făcut ce-a făcut să fie trecut la roșiori, nu numai pentru că îi mai plăcea uniforma, ci și pentru că-ți vine mai bine să ieși la război călare decît pe jos. Băiat subțirel și mlădios, îi ședea bine-n uniformă și încă mai bine călare. Pentru ca să călărești, însă, trebuie, mai nainte de toate, să te ții pe cal, un lucru pentru dînsul anevoios. Lasă că el toată viața lui umblase pe jos, dar îl mai și puneau să călărească pe nenșelate, și cînd nici cu gîndul nu se gîndea, se pomenea căzut de pe cal.

Mai bine n-o ducea nici cu sabia, care era prea de tot grea pentru el și afară din cale lungă, încît mereu se-mpedeca în ea.

— Din ăsta n-o să iasă niciodată roșior! zicea d-l sublocotenent Blîndu, care luase asupra sa sarcina de a-l mustrului pe tînărul aspirant la arma cavaleriei.

Nici c-ar fi ieșit roșior dacă n-ar fi avut parte de cel mai strașnic dintre toți instructorii.

S-a întîmplat adecă și că d-l locotenent Voicu Strună n-a scăpat de ceea ce se temuse: a fost înaintat căpitan.

Nu mai ținea, ce-i drept, tot atît de mult ca-n trecut la rangul lui, dar nici nu-i era tot atît de greu ca mai nainte să se despartă de măcelăriile și de pastramageriile sale și-ar fi fost în stare să se lipsească de toate dacă Alina ar fi cerut-o aceasta. Alina era însă foarte drăguță și nu cerea nici acum decît ca el să-și caute de drum.

Cînd se uita și se vedea pe sine în oglindă și cînd își dedea seama despre starea sa și despre multele sale vrednicii, el era cu desăvîrșire încredințat că ea se va da mai curînd ori mai tîrziu învinsă. O fată. deșteaptă ca dînsa n-avea decît să-l compare cu sute și mii de alții pentru ca să-și deie sèamă cît de mare noroc e pentru dînsa să aibă un soț ca dînsul. Vorba era numai

ca nu cumva vreun altul să se apropie de dînsa și s-o scoată din minți. Văzînd deci că silințele-i sunt deocamdată zadarnice și că la București nu mai poate să rămîie, el li-a lăsat oamenilor săi de-ncredere măcelăriile și pastramageriile ca tovarăși la parte și-a-nvîrtit, cum știa dînsul, toate șuruburile ca să fie mutat la Ploiești, de unde putea să vie des la București și să se ție de capul ei.

Ar fi brodit-o foarte bine așa dacă n-ar mai fi fost la mijloc și vorba pe care o scăpase Alina despre gîndul ei de a face schimb cu vreuna dintre colegele sale de la Ploiești. D-l Cezar Lică, om deprins a le face toate după calcule bine chibzuite, era pe deplin încredințat că locotenentul a aflat ce-a aflat și umblă să-și pună la cale mutarea la Ploiești pentru ca să fie în apropierea Alinei, dar nu mai puțin era încredințat că n-are Alina să facă schimbul dacă află că locotenentul se mută și el la Ploiești, ceea ce-n gîndul lui de viitor tată maștер ar fi fost o mare calamitate, mare, zicea și viitoarea lui. În zadar! așteptaseră și răbdaseră ei amîndoi, iar acum erau cu gîndul mereu la plăcerile apropiatei lor căsnicii, și atît pentru dînsul, cît și pentru dînsa era nesuferită paza fiicei, care era în stare să le-nțeleagă toate și să se uite prin gura cheii, ca să le și vadă.

— N-o nimerești bine, îi zise dar prietenului său Strună. E, ce-i drept, și la Ploiești unul, dar pe acela — după toate semnele — l-a dat de mult uitării. Primejdios e cellalt.

Strună rămase ca și căzut din cer.

Cum adecă?! El se temea ca un cumva să-i apuce vreun altul înainte, și, cînd colo, află că-i apucaseră chiar doi.

„Auzi d-ta?! își zise. Doi decdată! Dar lucru de mirat nu-i: la boboc de fată ca ea derbedeii dau năvală ca muștele la miere.“ Te pomenești că mai sunt și alții, pe care el nu-i știe!

Îi venea să-și scoată din teacă sabia cea lungă și grea și să dea cu ea năvală asupra obraznicilor ce i se pun în cale.

Abia acum ținea cu tot dinadinsul să se mute la Ploiești, anume la Ploiești, iar nu la Giurgiu ori la Pitești, cum stăruia d-l Cezar Lică.

Iar la Ploiești el era comandantul escadronului în care sublocotenentul Blîndu își dedea silința să scoată roșior din Emil.

— N-o să iasă roșior?! exclamă noul comandant. Nu-i pe lumea aceasta idiot din care nu scot eu cel mai adevărat roșior.

Așa îi ia soarta-n zeflemea pe oameni.

Dac-ar fi știut căpitanul Strună că idiotul acesta e unul din cei doi, l-ar fi apucat de piept și l-ar fi scuturat de i s-ar fi făcut terci creierii din cap. Tînărul aspirant la rangul de roșior i se părea însă atît de tembel și de neajutorat, încît nu putea să-i treacă prin minte gîndul că pînă chiar și-un asemenea netot poate să scoată din minți pe o fată ca Alina. Cu totul altfel și-l închipuia dînsul pe cel din Ploiești și se uita chiorîș la tinerii mai spelcuiți ce-i ieșeau din ce în ce mai des în cale. „Nu cumva acesta e?!" își zicea puind, mîna pe sabie.

Emil, știindu-se însuși pe sine motolog și văzîndu-l pe căpitan cum calcă, cum își poartă sabia și cît de răstit vorbește, era sfiicios și se uita la el ca la Iorgu cînd l-a ridicat de pe schelă ca pe o păpușă umplută cu paie. „Tinere — îi zicea căpitanul mustrîndu-l cu ochi de cunoscător — nu-mi calci deloc a roșior. Mai nainte de-a începe să călărești, ai să-ți știi purta voinicește picioarele."

Săptămîni de zile de-a rîndul Emil a fost nevoit să alerge cîte doauă-trei ceasuri pe zi, să sară peste gropi și peste coardă, să urce scara, funia și prăjina și să facă fel de fel de alte deprinderi gimnastice. Așa a ajuns de sabia nu-i era nici prea lungă, nici grea, iar pe cal se ținea parcă de mic copil ar fi crescut în spinarea lui.

Era mîndru căpitanul de succesul pe care l-a obținut; nu mai era însă nici Emil tot omul sfiicios de mai nainte, ci călca și el țeapăn, își purta capul sus și se uita drept în ochii orișicui. S-a făcut chiar om îndrăzneț mai ales după ce s-a deprins a-și purta sabia scoasă din teacă pentru ca să se apere cu ea și

să dea năvală asupra celui ce se pune-n calea lui. Abia acum s-a dat pe față ochiul ager, căruia nu-i scăpa nici cea mai mică mișcare și care le prinde toate cu o fulgerătoare iuțeală. Sta căpitanul, se uita cuprins de mirare și nu era în stare să înțeleagă cum motologul de mai-nainte a ajuns deodată om atît de îndemînatic, încît nu mai era-n escadron nimeni care ar fi fost în stare să se măsoare în sabie cu el. Iar dac-o știau aceasta alții, o simțea cu atît mai vîrtos Emil el însuși și cu totul altfel ar fi vorbit el cu Iorgu acum dacă acesta ar mai fi îndrăznit să-l ia în brațe de pe schelă.

Altfel ar fi vorbit el și cu căpitanul dac-ar fi bănuit că acesta, cînd poate să scape, se repede la București, ca să se ție de capul Alinei, ce-i drept, tot în zadar, deși nu atît de-n zadar ca mai nainte.

„Nu faci tu pentru ea și nu face ea pentru tine!" își zisese el odinioară și-și zicea și acum. O zisese însă aceasta puindu-se alături cu Iorgu și o zicea acum neștiind că acesta e dus nu știa unde. Prea era mare răspunderea pe care ar fi luat-o asupra sa dacă s-ar fi ținut de capul Alinei. Tot așa trebuia să-și zică și căpitanul. Prea multă femeie era dînsa pentru el, și prea puțin om era dînsul pentru ea.

Cam de aceeași părere era și Alina, care se prețuia pe sine după cum era oglindită în ochii celor doi oameni de care prinsese slăbiciune.

Îl punea pe Emil sus în gîndul ei, dar îl socotea om slab, cu care poate să facă tot ceea ce vrea. Iorgu îi era, din contra, omul tare, care poate să facă cu dînsa tot ceea ce vrea el. Acum, după cel el plecase fără ca să-i spună unde și fără ca să ia ziua bună de la ea, ea-l socotea om mai slab, dar încă mai slabă se simțea ea însași și mereu își zicea: „În zadar, totuși poate să facă tot ceea ce vrea cu mine! Nu e nimic ce lui nu i se cuvine, nimic ce lui i se poate refuza!" Orișice s-ar fi întîmplat și orișice ar fi făcut el, ea nu se-ndoia de iubirea lui, și aceasta o făcea să se socotească mai presus de alte femei de seama ei.

Așa era cîtă vreme ea nu-nțelegea de ce adecă mama ei n-ar putea să se mărite și mai nainte de a-și fi mă-

ritat fata. Lucrurile s-au desfășurat însă așa că ea a ajuns încetul cu încetul s-o înțeleagă și aceasta.

Perzîndu-și răbdarea, d-l Lică și viitoarea sa au luat-o în cele din urmă în gît și s-au căsătorit și fără ca să fi plecat fiica lor din casă, ceea ce nu era lucru plăcut pentru dînșii și o supăra din ce în ce mai mult pe dînsa.

D-l Cezar Lică era om foarte manierat, care știa ce se cuvine și ce nu se cuvine. El se afla însă acasă la el și se purta cum orișicare om cumsecade se poartă la căminul lui, iar aceasta o jignea adeseori pe Alina și încă mai adeseori pe mama ei. Era, între altele, d-l Cezar Lică obicinuit să-și facă în casă treburile-n papuci și îmbrăcat în cămașa de noapte. Erau papucii frumos brodați și încă mai frumoasă era cămașa lucrată-n fir, dar Alina nu era obicinuită cu așa ceva și găsea că bunul ei tată maștер e lipsit de tactul cuvenit, iar mama ei, soția d-lui Cezar, nu era nici ea încîntată.

D-l Cezar Lică mai era apoi și soț foarte afectuos, care ținea să-și dea pe față iubirea conjugală nu numai prin vorbe, ci și prin mîngîieri de tot felul. Aceasta n-o supăra pe soția lui, care era însetată de așa ceva; ea ar fi dorit însă ca lucrurile să se petreacă mai cu perdea, între patru ochi, dacă nu chiar pe-ntunerec. Iar fiica ei se simțea jignită și zicea că tatăl ei maștер e lipsit de sfiala cuvenită.

D-l Cezar Lică era și om deștept, care știa multe, și astfel stetea de vorbă mai bucuros cu fiică-sa, care era și ea deșteaptă și multștiutoare, decît cu soția sa, care chiar și la maus vorbea puțin și se gîndea numai la cîștig. Chiar și numai atît ar fi fost destul pentru ca d-na Lică să se simtă jignită-n amorul ei propriu. D-l Lică, soțul ei, mai era însă și părinte afectuos și ținea ca și dragostea părintească s-o dea pe față nu numai prin vorbe, ci și prin mîngîieri, pe care Alina le socotea îndrăzneție, iar mama ei chiar nerușinate.

N-aveau dreptate, căci mîngîierile acestea erau cele mai nevinovate, dar mama Alinei își luase bărbat ca s-o mîngîie pe ea și numai pe ea. E lucru neplăcut să-ți temi bărbatul și mai urît cînd aceea de care-l temi e chiar fiica ta. Se-ntîmplă însă cîtecdată că omul slab de înger, avînd să aleagă între mamă și fată, nu pe mamă,

ci pe fiica ei o alege, și temerea d-nei Lică era cu atît mai întemeiată cu cît ea trebuia să scadă trei, iar d-l Lică avea să mai adauge doi ani la vîrsta sa pentru ca să poată zice că s-au născut în același an, și el, dac-ar fi avut să aleagă, în adevăr nu pe mamă ar fi ales-o, încît d-l căpitan ar fi avut oarecare dreptate dacă l-ar fi pus în rînd cu ceilalți doi.

Toate acestea erau lucruri despre care nu se vorbea; cel ce are însă pe inimă ceva ce nu-i dă mîna să spuie e posomorît și cicălitor, încît nu se putea zice că e liniștită și senină viața însurățeilor. S-ar fi-nseninat, poate, dacă n-ar fi fost la mijloc fata nemăritată, care rîdea pe înfundate și zicea că e caraghioasă mama ei cînd aceasta scotocea prin blid ca să aleagă cele mai bune bucățele pentru scumpul ei soț și-și dedea în fel de fel de chipuri silința de a-și îndulci viața îndulcind-o pe a lui.

Cît pentru aceste și pentru altele de același fel nu-i zicea mama nimic, dar o cicălea mereu pentru iar altele, de-i venea cîteodată să-și ia lumea-n cap. Ținînd seamă de gura lumii, ea zîmbea și zicea că-i merg toate bine, dar în fundul inimii ei era multă amărîciune, despre care nimănuia-n lumea aceasta nu putea să-i vorbească.

Azi așa, mîne la fel, zi cu zi strivită de simțămîntul că e nesuferită-n casa părinților săi, ea a ajuns încetul cu încetul să se bucure cînd căpitanul Voicu Strună venea s-o vadă și s-o întrebe ce mai face și cum se simte. Era omul pe care nu-l supăra, care în adevăr ținea la ea, în care putea să aibă toată încrederea, nu ca ceilalți doi, pe care nu-i mai știa unde sunt. Se-nșela d-l avocat Cezar Lică dacă credea că Alina fuge de căpitanul Voicu Strună și nu se va muta la Ploiești dacă va afla că și acesta s-a mutat acolo. Din contra. Ea s-a gîndit la Ploiești, anume la Ploiești, pentru că avea pe cineva acolo. Cu atît mai vîrtos era îndemnată să se mute acolo după ce-l mai avea și pe căpitan, omul pe care-n toate împregiurările se putea răzema.

Nu mai erau acum doi, ci trei, și dac-ar fi atîrnat de bunul-plac al ei, ea și l-ar fi făcut pe unul soț, pe altul prieten, iar pe al treilea epitrop, care priveghează

neadormit, ca nu cumva dînsa să dea-n gropi. Acesta și priveghea cu mîna mereu pe sabia lui cea lungă și grea, dar stăruia cu-ncăpățînare în gîndul că, dacă e vorba ca ea să nu dea-n gropi, el are să fie nu numai epitrop, ci totodată și prieten, precum și soț, mai ales soț, ceea ce în gîndul ei era peste putință.

Avea, ce-i drept, și clipe în care toate cele trecute i se păreau visuri deșerte și-i venea să-și zică: „Viața petrecută în aievea e prozaică".

IV

Doi oameni în toată firea, soț și soție, începînd o dată să se certe, mereu se ceartă, pînă ce n-ajung, în cele din urmă, ca ori să se apropie sufletește atît de mult încît să nu se mai poată certa, ori să se despartă pe toată viața.

Iorgu și Zoe nu mai erau departe de alternativa aceasta.

El își dedea, ce-i drept, seamă c-a fost prea aspru față cu Zoe, dar nu pentru aceasta-și făcea mustrări, ci pentru că s-a dat de gol și i-a făcut o mare nedreptate Alinei, de care nu se mai socotea vrednic. Nu-i dedea deci mîna să-i facă Zoei vreo mărturisire, ci se mărginea la silința de a o îmbuna.

Zoe era adînc mîhnită, nu însă de cele zise de către Iorgu, ci de propria ei slăbiciune. Nu se putea ierta pe sine însași pentru că a plîns ca orișicare femeie jignită-n amorul ei propriu, ba era p-aci-p-aci să leșine. Cu atît mai puțin putea să-l ierte pe el c-a scos-o din sărite, dar nici ei nu-i mai dedea mîna s-o mărturisească aceasta.

Ei vorbeau deci puțin, pacea nu era pace adevărată, și pe cînd el umbla mereu în voia ei, ea se folosea de toate împregiurările ca să-l umilească, ceea ce nu era greu, căci el și altminteri era disprețuit de sine însuși, în vreme ce ea era mîndră știindu-și-l supus, cu toată slăbiciunea lui pentru ceealaltă.

Gîndurile se cheamă apoi unul pe altul, cele bune pe cele plăcute, iar cele negre pe cele la fel cu ele.

Ei aveau — în drum spre Nizza — să se oprească la Zürich, unde era vorba să găsească scrisori din țară.

El de la cine și ce fel de știri putea să primească?! Sîngele îi năvălea-n obraji cînd se gîndea cum le-a lăsat toate baltă și era cuprins de un fel de uimire cînd își dedea seamă cît poate să cheltuiască omul în timp scurt și fără ca să poată spune pe ce. Vorba coconului Iancu Talpă: una e socoteala negustătorească și alta cheltuiala boierească. Ce s-a ales de planurile cele frumoase pe care si le făcuse, ca să lase el, om bogat, urme frumoase pretutindeni pe unde trece. Răsturnatu-s-au toate-n sufletul lui, încît se mira el însuși de sine. De ce?! Temutu-s-a ca nu cumva cel mai apropiat Armaș să fie copil din flori? Aceasta nu-l silea să facă o călătorie fără rost și cheltuielile nebunești împreunate cu ea. Le-a făcut și le face toate numai din slăbiciune pentru ea, o slăbiciune care-l înjosea, puindu-l în rînd cu animalele, și erau clipe, ba chiar și ceasuri întregi de-a rîndul, în care îi era urgisită femeia cea fățarnică, vicleană și plină de răutate. Era însă destul ca ea să-l mîngîie, să-i puie mîna pe umăr, ba fie chiar numai să-i arunce o căutătură adimenitoare pentru ca el să pornească iar cu ochii-nchiși pe drumul în care-l purta dînsa.

Trecuseră cîteva zile de cînd ea nu mai făcuse așa ceva, și el era posomorît cînd au sosit la Zürich, iar știrile primite aici nu erau deloc așa ca el să se mai fi-nviorat.

Se-ntîmplase, mai nainte de toate, că-n urma ploilor îndelungate arăturile de toamnă n-au putut să fie făcute la timp și puțin s-a semănat, iară zidarii, dulgherii și salahorii au fost nevoiți să-și peardă timpul degeaba. Pornindu-se apoi pregătirile de război, mulți dintre lucrători au fost concentrați și astfel lucrările au fost amînate pînă la primăvară, dacă nu va izbucni războiul. Steteau deci la Valea-Boului toate în părăsire, parc-ar fi murit stăpînul, și pentru gospodăria plănuită de Iorgu era perdut un an, iar cametele banilor luați cu-mprumut curgeau înainte.

Curgeau și cheltuielile de tot felul și mai ales cele de călătorie.

Iar își făcea Iorgu socoteli de gospodar cu rosturi bine cumpenite și se simțea din ce în ce mai strîmtorat. Umblase cu capul ridicat și călcînd țeapăn pentru că se știa om bogat, care are mai mult decît ceea ce îi este de neapărată trebuință. Acum cheltuise-n timp de cîteva săptămîni ceea ce i se cuvenea pe tot atîte luni. Ar fi trebuit să stea timp îndelungat la moșie pentru ca, cheltuind puțin, să ajungă-ncetul cu-ncetul la cumpăna dreaptă. La moșie?! Cu cine?! Cu Zoe? Da! dac-ar avea acolo castel cu mare lărgime, slugi multe, grajduri pline de cai frumoși, cămări pline, ca să dea mese și să pună la cale petreceri pentru oaspeți aleși pe placul ei.

Era peste putință ca el să nu se gîndească și la zestrea Zoei, de ale căreia venituri i se cuvenea să dispună ca soț. Subscrisese de primire fără ca să fi primit. Așa trebuia să facă el ca om galant, și nici nu se gîndea atunci că va avea vreodată nevoie de veniturile Zoei. Acum i se părea că e cestiune de bună-credință ca Zoe să i le dea. Lui îi era greu, iară ei nu-i trecea prin minte să vorbească despre aceasta, și astfel se-ngrămădeau supărările ce-i puneau în vrajbă.

S-a mai nimerit însă că după sosirea lor la Zürich au primit și doauă știri asupra cărora erau nevoiți să ieie înțelegere: una, că Iorgu a fost chemat la concentrare, iar alta, că marele financiar Philippart s-a dat la fund, și întreprinderea de la Baia-de-Aramă a căzut în baltă, încît era foarte apropiat gîndul că cele doauă sute de mii ale Zoei nu mai prețuiesc nimic.

— Dedeam eu cu socoteală că Philippart, multlăudatul financiar, era un mare șarlatan, grăi Iorgu fără ca să ție seamă că șarlatanul acela mai era și bun prieten al Zoei.

Zoe era gata de luptă.

Nu doară că ținea să-l scoată pe Philippart om cu mînile curate, dar avea cuvinte de a se da-n partea celor ce ziceau că orișice războire e darea pe față a însălbăticirii omenești, și profita de ocaziune ca să-și verse focul.

— Aceasta e părerea d-tale, economistul iscusit, care se avîntă-n întreprinderi mari cînd alții se pregătesc de război, grăi dînsa. Tocmai șarlatan fiind, n-ar fi pornit întreprinderea de la Baia-de-Aramă dac-ar

fi prevăzut că mîne oamenii-şi vor perde minţile şi vor fi cuprinşi de pornirea sălbatică de a se ucide între dînşii.

— Vorbe de femeie lipsită de vlagă! întîmpină Iorgu. Bărbatul e chiar prin firea lui războinic.

Vorbele „femeie lipsită de vlagă" îi reaminteau Zoei lacrămile ce vărsase pornită spre leşin.

— Da! Aşa sunt femeile, lipsite de vlagă, zise ea. D-ta, bărbat plin de vlagă, ai fi pornit lucrările de la Valea-Boului şi dac-ai fi ştiut că mîne se vor face concentrări, iar poimîne va izbucni războiul?

— Ceea ce-am pus eu acolo la cale se face-n vederea viitorului, întîmpină dînsul.

Zoe rîse cu hohot.

— Oameni încîntaţi de trecut, care-n însufleţirea lor pentru viitor dau uitării prezentul, grăi dînsa. Cînd să-i plîng îmi vine, cînd să-i iau în bătaie de joc pe cei ce-n vederea viitorului se lipsesc de mulţumirile pe care ar putea să le aibă azi ori se mistuie-n griji pentru cele ce n-au, poate, nicicdată să vie, niciodată. Pleci azi-dimineaţa, ca să te-ntorci pînă seara, şi te miri adeseori cînd ajungi să fii iar acasă şi ce găseşti la întoarcerea ta. De unde ai mai putea să prevezi ce are să fie peste ani şi iar ani de zile şi ce ai să vrei în împregiurările de atunci?! Ia spune drept — urmă dînsa stăruitor — cu trei luni mai nainte de aceasta îţi închipuiai că acum o să fii cu mine aici la Zürich?

Iorgu, strivit de sîmţămîntul propriei sale nimicnicii, clătină din cap.

— Ei bine! — adăugă dînsa — tot aşa nu puteam eu, cînd am luat acţiunile, să ştiu că azi ele nu mai preţuiesc atît cît le socoteam eu. Cu totul altfel ar fi ieşit lucrurile dacă oamenii nu şi-ar fi perdut minţile. Dar ce-ţi pasă?! Nu te priveşte!

Iorgu îşi perdu bunul-cumpăt.

— Cum, păcatele mele! să nu-mi pese, cum să nu mă privească?! răspunse el. N-am subscris declaraţiunea de a le fi primit?

În Zoe izbucni firea ei cea adevărată.

— Ai vrea adecă să spui că dac-ai subscris de primire, trebuia să şi primeşti?! întîmpină dînsa. Nu, stimabile domnule. Iată că eşti chemat la concentrare, şi, bărbat

războinic cum ești, ai să și te duci. Cum aș rămînea eu dacă ai fi și primit cînd ai subscris?!

— Ei bine! îi răspunse el. Ar fi oare cu putință să nu mă duc cînd sunt chemat?

— Toate sunt cu putință dacă le vrei cu tot dinadinsul și știi cum să le pui la cale, grăi dînsa. N-am decît să stărui cum și unde se cuvine pentru ca să nu fii nevoit a te duce. În cel mai rău caz au să te numească secretar la vreuna dintre legațiunile României și să-ți dea deocamdată un concediu. Vorba e însă că ții tu să te duci: te-ai săturat și profiți de ocaziune ca să scapi. Pleacă, domnule, pleacă! Te cheamă patria, pleacă! Puțin îți pasă ce-ți rămîne-n urmă!

Ea știa foarte bine că el nu s-a săturat și că-i este afară din cale greu să se-ntoarcă-n țară mai nainte de a se fi sfîrșit anul de doliu; ținea însă să-l moaie și să și-l facă supus.

— Eu am să-mi urmez înainte drumul — urmă deci — și așa singură. N-am nevoie nici de epitrop, nici de ajutor. O să mi le fac toate dintr-ale mele și eu însami prin mine. Sunt gata să-ți dau înscris că n-ai primit nimic din cele cuprinse-n foaia de zestre!

Grăindu-le aceste, ea se depărtă și se coborî la salonul de coafură, ca să fie gătită pentru masa comună. Ar fi putut, ce-i drept, să cheme la dînsa pe una dintre coafeze, dar ținea să-l lase pe el singur, ca să fiarbă oarecum în zama lui.

A și fiert, de ar fi putut să-i fie și ei milă de dînsul.

Mai întîi și mai întîi era pornit să plece după ea, ca s-o oprească pentru ca să deie răspuns la cele zise de dînsa. Ținea însă să nu se deie de gol, să arate că în adevăr puțin îi pasă, că nu pune nici un temei pe vorbele ei.

În adevăr însă el era uimit de agerimea ei.

„De! își zicea. O fi fățarnică, o fi vicleană, plină o fi de răutate, dar are dreptate. De unde-am plecat și unde-am ajuns?!"

Se simțea strîmtorat ca vînatul luat la goană din toate părțile de vînători și de cînii acestora, încît nu mai știe cum și încotro să scape.

„Fără-ndoială! își zise. Dacă mi-aș fi dat moșia în arendă și pădurea-n tăiere, mi-aș trăi azi zilele fără de temeri, fără de griji, fără bătaie de cap. Cine știe ce are să ne aducă ziua de mîne și dacă n-o să-mi fie silă de ceea ce azi mă-ncîntă?!"

Un lucru era mai presus de orișice-ndoială: că nu era supărat pentru că Zoe, fie dinadins, fie fără de voie, îl înșelase spuindu-i că se crede-n stare binecuvîntată. Se simțea chiar ușurat cînd se gîndea că nu-i adevărat lucrul acesta.

„O mințeam pe dînsa și mă amăgeam pe mine însumi, își zise iar dînsul; o făceam eu și fără de aceasta!"

Era la mijloc slăbiciunea omenească ce-ți ia mintea și-ți întunecă vederile, și orișicît de-nvederată ar fi fost lipsa de cruțare a Zoei, el se simțea vinovat de a o fi scos prin purtările sale din răbdare și era gata să-i ceară iertare pentru ca să-i zîmbească iar și să-l mîngîie cum știa dînsa.

Tot mai ținea însă și acum să nu-și deie de gol slăbiciunea și stetea posomorît și-nțepat cînd ea s-a-ntors să-și desăvîrșească găteala pentru ca să-l ducă apoi cu dînsa la masă.

V

Lume nu multă, dar aleasă se afla în hotelul de lîngă lac, unde Iorgu și Zoe erau trași, tot oameni bănoși, mai ales englezi și americani, care știu să trăiască bine și n-au nevoie să se scumpească. În sala cea mare, unde era întinsă masa, erau vreo șasezeci de inși, bărbații-n frac și cu cravată albă, iar femeile, fie ele chiar și mai bătrîioare, în găteală decoltată, lume nu numai interesantă, ci — pe ici, pe colo — și frumoasă.

Frumoasă era-ndeosebi și perechea de-nsurăței tineri, Zoe și Iorgu, care, nevoiți să vie aici mai nainte de a se fi-mpăcat, călcau pe-nțepate și zîmbeau a-n silă, încît îți reaminteau soarele ce după o furtună iese la iveală din dosul unui nor negru și-și revarsă razele asupra frunzișului stropit cu picături limpezi. Și aici erau ațintite asupra lor privirile tuturora, și unul îi lua mai

mult drept frate și soră cu cîțiva ani mai mică decît drept soț și soție.

Peste puțin privirile s-au îndreptat spre intrarea din fund, unde s-a ivit o întreagă ceată tot frumoasă, dar în același timp și cu deosebire interesantă: d-l Aristid Zonas, armator de la Alexandria, cu secretarul său William Glocd, d-na Margot, soția d-lui Zonas, cu dama ei de companie, domnișoara Clio, nepoata de fiică a d-lui și a d-nei Zonas, cu guvernanta ei, și negrul Ali Buduc, umbra d-lui Zonas.

D-l Zonas, deși foarte bine ras și tot atît de bine cănit, semăna a om mai apropiat de optzeci decît de șasezeci, cum ar fi dorit el să pară, dar se ținea bine, un bătrîn de statură mijlocie, slab, dar vînjos și cu ochii vioi. El își ținea trupul drept, călca apăsat, își purta capul ridicat și, înșirînd nelipsitele mătănii de chihlibar, se uita împregiurul lui parcă cei de față numai de dragul lui și pentru plăcerea lui îndeosebi și-ar fi dat osteneala să vie aici.

Și ai lui ochi s-au îndreptat spre perechea de-nsurăței și s-au oprit cu deosebită plăcere, însă mai mult asupra ei decît asupra lui.

D-na Margot, o creolă înaltă, cu ochii mari și cam buzată, a fost în tinerețele ei vestită dansatoare, iar acu, femeie matură și ea, se ținea chiar mai bine decît scumpul ei soț, avea obrajii plini și-și păstrase talie, bust și mlădiere, încît ochii ți se opreau asupra ei. N-a trecut nici ea cu vederea tînăra pereche, îl vedea însă mai mult pe el.

D-șoara Clio, fetișcană de vreo cincisprezece ani, lungă, subțirică, mlădioasă ca un pui de șarpe și, prin atavism, se vede, chiar mai buzată decît bunica ei, se uita cu ochii ei mari tot unde se uita aceasta și-ntreba ce va fi văzînd de se uită atît de stăruitor. Știindu-se fiică a părinților săi și moștenitoare a unor mari bogății, ea era răsfățată, încît nu știa ce e sfiala, se uita cu-ndrăzneală în ochii tuturora și-ar fi fost în stare să sară pe masă numai și numai pentru ca să arate că e-n stare s-o facă și aceasta.

Dac-ar fi făcut-o, bunica ei ar fi rîs, iar bunicul ei ar fi fost încîntat, căci în gîndul lui ceilalți oameni erau

mai prejos de dînsul și de ai săi și oarecum anume rînduiți ca el să-și facă printr-înșii voia totdeauna, pretutindeni și pînă-n cele mai mici amănunte.

Aceasta mai întîi și mai întîi pentru că el era elin, deci om pătruns de convingerea că toate celelalte popoare s-ar zbate-n sălbăticie dacă nu i-ar fi luminat elinii. El mai era apoi și om nu numai bogat, ci totodată și binevoitor și darnic ca — dealtminteri — toți elinii.

Acum el se duse la stăpînul casei, ceru informațiuni asupra tinerei perechi și-și dete pe față dorința de a le fi prezentat și de a i se da la masă loc lîngă dînșii, pe care îi socotea progenitură elină, ce-i drept, mai mult ori mai puțin degenerată.

Au și fost apoi așezați Zoe la dreapta d-lui Zonas, Iorgu la stînga d-nei Margot, iar d-ra Clio lîngă Iorgu, avîndu-și lîngă ea multîncercata guvernantă. Iară ceilalți și celelalte care se mai aflau la masă erau parcă nici n-ar fi fost.

— Noi, elinii — îi zise el Zoei într-o franțuzească destul de curgătoare — avem o deosebită slăbiciune pentru frumusețea femeiască. Am moștenit-o aceasta de la strămunii noștri, ca Phidias, Praxiteles, chiar ca Socrates, care tot sculptor a fost și el. Pentru mine-n-deosebi e o zi de mare sărbătoare aceea în care-ntîlnesc în calea mea o femeie atît de frumoasă ca d-ta.

Nu era Zoe nedeprinsă ca mai ales oameni mai bătrîiori să-i vorbească în felul acesta și n-ar fi spus adevărul dac-ar fi zis că aceasta o supără. De astă dată însă mărturisirile îi veneau pe neașteptate și erau făcute prea de tot fără de-ncungiur. Ea se uită deci în fața lui zîmbind a nencredere.

— E fără-ndoială la mijloc o neașteptată bunăvoință și multă închipuire din partea d-tale, îi răspunse ea.

— Nu, doamnă, stărui dînsul. Bunăvoință, da, dar închipuire nu. Se zice, ce-i drept, că noi, elinii, suntem fățarnici și lingușitori, oameni de rea-credință. Aceasta e o născocire a dușmanilor noștri, mai întîi romanii, și pe urma lor și ceilalți. Adevărul e că suntem prea mîndri pentru ca să ne-njosim spuind ceea ce nu gîndim. Da, doamnă, adevărată sărbătoare mare. Îmi dați voie apoi să vă mai mărturisesc că nu e destul să

ai frumusețea, ci se mai cere și s-o știi prezenta — prin ținută și prin găteală. O ai și aceasta: ești o adevărată artistă. Un singur lucru-ți mai lipsește — adăugă el mai pe șoptite și apăsînd asupra vorbelor — o salbă de mărgăritare cum știu eu să le aleg.

Născută, crescută și trăită-n țara mofturilor, Zoe îl luă pe bătrîn tot cum mai luase și pe alții de seama lui; vorba despre salba de mărgăritare îi suna însă mereu în urechi și-n tot timpul mesei ei petrecură încîntîndu-se unul pe altul.

În vremea aceasta, Iorgu, așezat între d-na Margot și d-șoara Clio, își dedea silința să se dumirească asupra lumii în mijlocul căreia se afla și știricea cu discrețiunea cuvenită, ca să afle cine, care, cu ce rost, de unde și pînă unde. Cea mai apropiată-ntrebare era de cînd se află d-na Margot cu ai săi la Zürich și cît are să mai stea acolo.

— Asta nu se poate ști, grăi d-ra Clio, luînd-o înainte. Noi știm numai unde plecăm, dar nu și unde avem să ajungem și cu atît mai puțin unde și cînd avem să ne oprim. Toate atîrnă de la Ali Buduc, și nu știe nici el azi ce are să voiască mîne.

Lămurirea aceasta i se părea d-nei Margot atît de hăzoasă, încît ea rîse cu hohote zgomotoase, ceea ce pentru unii dintre meseni era un adevărat scandal. D-l Zonas rîse și el, deși nu auzise vorbele scumpei sale nepoate, dar era încredințat că aceasta a spus o vorbă plină de nemaipomenit haz. Iorgu se simțea deci foarte strîmtorat că nu putea să rîdă și el, căci nu izbutea să-și dea seamă de ce are să rîdă.

— Să vezi — îi zise d-na Margot — ca să-l dumirească. D-ta nu știi cine e Ali Buduc, negrul care ne-nsoțește. Cînd m-am căsătorit, soțul meu era cu optsprezece ani mai în vîrstă decît mine, iar azi el e trecut de șaptezeci și doi de ani și vom fi părînd amîndoi cam de aceeași vîrstă.

— Nu, doamnă! stărui Iorgu. Nu pare el de vîrsta pe care i-o dați, dar nu pari nici d-ta cu numai optsprezece ani mai tînără.

— Te pomenești că sunt de o vîrstă cu d-ta, dacă nu chiar ceva mai tînără, îi răspunse ea. Mă bucur de

aceasta. Voiam însă să-ți spun că soțul meu nu mai era om tînăr cînd s-a căsătorit; cu toate aceste, în timpul îndelungatei noastre căsnicii, n-a fost bolnav decît o singură dată, cînd călătoream pe coastele Mării Roșii. Atunci l-a scăpat, așa crede el, Ali Buduc, pe care l-a și luat apoi cu dînsul la Alexandria și de care nu se mai desparte. Îi face Ali în fiecare zi masagiu după cum știe el. Și aceasta îi dă bătrînului sănătate și viață-ndelungată. De aceea Ali hotărește ce avem și ce n-avem să mîncăm ori să bem, cînd avem să ne culcăm și să ne sculăm, cum avem să ne petrecem viața, și soțul meu n-ar pleca cu nici un preț la drum și nu s-ar opri în călătoriile lui fără ca să fi cerut mai nainte sfatul lui Ali Buduc.

Ea spunea adevărul, dar nu-l spunea întreg. Cînd dedea adecă peste o femeie de care prindea slăbiciune, d-l Zonas alerga după ea și nu mai ținea seamă de sfaturile lui Ali Buduc, care era dealtminteri și el de părerea că-i face bine omului mai bătrîn să cadă iar în păcatele tinereților. I se mai premenește sîngele și i se-nveselește inima, așa zicea el.

Și data aceasta d-l Zonas a luat de capul său hotărîrea de a se duce și el, fie chiar și fără de ai săi, la Nizza, iară Zoe l-a încredințat că va-ndupleca pe soțul ei ca-n drum spre Nizza să se oprească la Geneva, unde d-l Zonas avea de gînd să-i lase — la nevoie — pe ai săi și unde se găseau și perle frumoase.

Nici n-a avut Zce decît să mîngîie din nou pe Iorgu pentru ca toate să urmeze după placul ei.

După-masă, d-l Zonas a poftit pe tînăra pereche la o cafea făcută de Ali Buduc el însuși, Mocca veritabilă, prăjită cu priceperea cuvenită și fiartă cu caimac gros.

Încă-n timpul mesei, trăgînd cu ochii la sculele prețioase cu care erau gătite nu numai d-na Margot, ci și altele dintre mesene, Iorgu a-nceput să simtă că el se amăgește pe sine însuși socotindu-se om bogat. Luîndu-și acum cafeaua, el a fost răpus de sîmțămîntul că-n lumea în care intrase era chiar sărac. Își dedea seamă de ce zicea Zoe că e lucru nu numai plăcut, ci totodată și cuminte să te bucuri de clipa prin care treci, ca să-ți trăiești după plac zilele, în lărgime cît se poate de mare.

De aceea se bucura, acum chiar se bucura că Zoe s-a-nșelat crezîndu-se-n stare binecuvîntată ori îl înșela pe el spuind c-o crede aceasta. Nu! copilul e o mare belea! Nu mai mică belea i se părea pacostea de uniformă, și Zoe, încredințîndu-l că poate să-l scape de nevoia de a se duce la concentrare, i se părea un adevărat înger al mîntuirii.

Se zice că sunt femei care-l leagă de sine prin farmece băbești pe bărbat așa că nu se mai poate depărta de ele. L-o fi legat ori nu-n felul acesta Zoe pe Iorgu, destul că el cu ochii ei le vedea toate și din voile ei nu mai era-n stare să iasă. Deprins a nu face nimic fără de voia mamei sale, el a ajuns să nu mai poată face decît ceea ce voia Zoe, femeia fățarnică, vicleană și plină de răutate față cu toată lumea — afară de dînsul.

VI

Frumos era și bine la Zürich, unde Zoe și Iorgu se opriseră dimineața, ca să plece seara, și au stat noauă zile. În vreme ce ea-l purta pe d-l Zonas în toate părțile, ca să nu rămîie nimic nevăzut de dînsa, el îi ținea de urît d-nei Margot, femeie foarte deșteaptă, care, pe lîngă toate celelalte, mai avea și o foarte plăcută voce, oarecum în doauă coarde.

Era însă la mijloc și-o mică supărare: orișicum o sucea și-o-nvîrtea d-na Margot, nu putea să scape de iubita ei nepoată, care avea o încă mai plăcută voce, se ținea scai după dînșii, ca bunicul ei după Zoe, și se amesteca sfătoasă-n toate. Abia a treia zi după sosirea lor la Geneva au scăpat de ea, ca să poată vorbi nesupărați.

— Da, da! — grăi dînsa — soțul meu devine om incalculabil cînd dă peste o femeie tînără care știe să-i placă. Nici cel mai bine potrivit cronometru nu are-n mișcarea lui regularitatea cu care-și petrece el de obicei viața: se culcă și se scoală, se îmbăiază și-și face masagiul, e tuns, ras și îmbrăcat la timpuri hotărîte; la timpuri hotărîte își face rugăciunea și mănîncă — pe ales, numai ceea ce-i priiește, niciodată nu prea mult — tot la timpuri hotărîte stă cu noi, iese la plimbare ori

își caută de afaceri. În același timp e zgîrcit, se uită de trei ori la ban mai nainte de a și-l fi dat din mînă și nu cheltuiește nici a patra parte din veniturile sale. Deodată-l vezi cu desăvîrșire schimbat, prefăcut în cel mai dezordonat om, care nu știe-n clipa aceasta ce are să facă în cea mai apropiată clipă, ușuratec, risipitor, cîtecdată chiar desfrînat.

— Iată un lucru pe care l-aș înțelege dac-ar fi vorba de un om tînăr. El însă? ... om atît de bătrîn ca dînsul!

D-na Margot se uită stăruitor în ochii lui.

— Ceea ce spuseși — îi zise — e dovadă că n-ai trăit încă și nu cunoști viața. E la mijloc o slăbiciune omenească pe care anii n-o scad, ci o cresc.

— Înțeleg ce voiți să ziceți — întîmpină el — eu sunt însă de părere c-o scad anii și-n cele din urmă o sting.

— Peste doauăzeci, treizeci de ani vei fi de altă părere, îl încredință ea. Se-ntîmplă cîtecdată că o fată tînără prinde slăbiciune pentru un moșneag. E totdeauna înduioșătoare nevinovăția unei asemenea slăbiciuni pornite din cel mai curat gînd. Suflet năzuiește spre suflet. Tot așa ar putea să fie, dar numai rareori și este slăbiciunea moșneagului pentru o femeie tînără. Adeseori, poate chiar de cele mai multe ori, ea e un fel de beție care-ndulcește cele din urmă zile ale vieții!

— Dar tot nevinovată, stărui dînsul.

D-na Margot se uită rîzînd la el.

— Nu știu, zise. Poate da, poate nu! Acestea sunt lucruri care se petrec în taină. Mare nu e în nici un caz primejdia. Cînd îți spun, însă, că anii nu scad slăbiciunea, ci o cresc, vorbesc și din cele trăite de mine însami. Mai ales pentru noi cei mai bogați viețuirea-și perde tot farmecul cînd ne dăm seamă că cu cît mai multe-ți sunt trebuințele, cu atît mai multe sunt și mulțumirile, de care-ți faci parte satisfăcîndu-le. Noi avem prea puține trebuințe-n asemănare cu mijloacele noastre de a le satisface. Vorba știută: e rău să fii flămînd cînd n-ai ce să mînînci, dar încă mai rău e să stai la masă-ncărcată de tot felul de bunătăți și să n-ai poftă de mîncare. Sunt puțini cei ce-și pot închipui cîtă grijă

avem noi ca să nu ne perdem pofta de mîncare, somnul și, peste tot, trebuințele. Pe cînd mulți dintre ceilalți beau păharul de vin dîndu-l dintr-o dată pe gît, noi îl gustăm nițel cîte nițel, ca să prelungim plăcerea de a bea și să fim cuprinși de o amețeală-nviorătoare, dar să nu ne-mbătăm. Așa e și cu slăbiciunea omenească, pe care anii, după părerea d-tale, o slăbesc: tinerii deșertează paharul dintr-o dată, iară noi, cei mai în vîrstă, facem tot ceea ce omenește se poate născoci ca să ne putem bucura mai îndelung de ea. Unde mai pui că la mijloc e o trebuință în fața căreia bogățiile noastre de cele mai multe ori nu ne sunt de nici un folos!

— Eu cred că niciodată nu pot să fie de folos, grăi dînsul.

— Te-nșeli, îl încredință dînsa. Bătrînețea nu zice niciodată: *„Iubește-mă!"*, ci numai: *„Lasă-mă să te iubesc!"* Înc-o dată: vorbesc din cele trăite de mine însami. Împlinisem abia douăzeci de ani cînd Zonas mi-a cerut mîna. El era atunci de aproape patruzeci de ani și mi se părea de tot bătrîn, dar era bogat și-mi făgăduia cerul cu stelele, l-am lăsat deci să mă iubească. N-a trecut apoi mult timp și am prins slăbiciune de el, căci știa să mă atingă unde eram simțitoare. În zadar! — urmă ea cuprinsă de-nduioșare — deprinderile din tinerețe se-ntipăresc adînc în firea omenească. Eu fusesem încă din vîrsta de zece ani silită să dansez și dansam mai tîrziu cu plăcere, în cele din urmă cu patimă din ce în ce mai oarbă. Știind-o aceasta, el mă punea din cînd în cînd serile să dansez pentru el și numai pentru el. Dimineața, după ce ne-mbăiam, făceam, așa, pe răcoare, o plimbare la aer curat. Pe la zece plecam apoi în societate nu prea numeroasă, dar plăcută, fie pe mare, fie-n trăsuri pe uscat, să facem o excursiune mai lungă, în timpul căreia luam o gustare frugală, încît seara ne întorceam flămînzi acasă. Sala din belșug era-mpodobită cu flori, în mijlocul ei era așternută masa numai pentru noi amîndoi, iar în odaia de alături, în dosul unei perdele, cînta muzica-n surdină. După ce gustam cîte puțin din mîncările alese de Ali Buduc, treceam în iatacul meu, ca să mă dezbrac și să mă gătesc de dans. Dansam apoi după cum îmi

veneau toanele și după cum dorea el să mă vadă. Lucrul de căpetenie însă, pe care d-ta nu ești încă-n stare să-l înțelegi, mai nainte de a începe eu să dansez, luam amîndoi în ceașca de cafea hașiș, doze mici, măsurate de Ali Buduc, ca să nu ne perdem conștiința.

Iorgu asculta ca trecut pe alt tărîm, în lumea celor *O mie și una de nopți*.

— Cine n-a luat nicicdată hașiș — urmă dînsa — nu poate să-și închipuiască deliciile vieții omenești. Toate se prezentă-n dimensiuni mari, colosale, sunetele muzicei sunt nu numai auzite, ci și văzute ca colori încîntătoare, iar colorile curcubeului nu numai se văd, ci sunt și auzite ca muzică a sferelor. Era-n toiul nopții cînd treceam, în sfîrșit, în iatacul de dormit. Vei înțelege că mi s-a făcut din ce în ce mai drag omul acela, care atît de bine știa să-mi îndulcească viața. Cu toate acestea ... urmă vorbind mai încet. Ce să zic?! E foarte adevărat că omul e firește pornit a face și ceea ce i se spune că n-are să facă; după trecerea mai multor ani, am ajuns să fiu stăpînită de dorința de a dansa — tot între patru ochi — și pentru alții. O și făceam apoi cînd puteam să scap de Zonas și de fiica mea, care se ținea după mine cum acum se ține fiica ei.

Iorgu tresări și se uită la ea cuprins de un fel de strîmtorare.

— Te miri — zise ea — că, după ce am făcut-o, mai am și îndrăzneala de a ți-o spune. O fac dinadins și cu deosebită plăcere. Nu m-am căit atunci, ci m-am bucurat că am știut să adaug la mulțumirile vieții mele și una care-n gîndul multora nu mi se cuvine. Cu atît mai vîrtos mă bucur acum, cînd pot să-i vorbesc despre asemenea lucruri omului pe care vreau să-l îndrumez spre o viețuire cuminte. N-a trecut mult, și am început să prind slăbiciune pentru oameni cu mult mai tineri decît mine. Cel dîntîi pentru care am dansat a fost ginerele meu, soțul fiicei mele, adăugă ea.

Iorgu iar tresări.

— Și aceasta te pune-n mirare! strigă ea. Ți se pare lucru neiertat. Nu cumva-mi era rudă de sînge tînărul acela?! Ce-a pierdut soțul meu? Fiică-mea ce-a pierdut?

Ori nu cumva era la mijloc temerea de un copil născut din adulter? E-n deosebirea de vîrstă un farmec amețitor, și nu numai bătrînețele aleargă după tinerețe, ci și tinerețele aleargă după ce au cunoscut o dată farmecul acesta. Aceasta ți-o spun eu, și ți-e destul să faci o singură încercare pentru ca să te-ncredințezi că ți-am spus adevărul. Se-nțelege — mai adăugă — nu un ceas, ci o zi, cel puțin o noapte întreagă să petreci nesupărat de nimeni cum petreceam eu și soțul meu.

Iorgu era cuprins de un fel de aiurire. Nu mai putea parcă să-și dea seamă dacă lucrurile se petrec în aievea ori și le-nchipuiește numai, și se răzvrătea-n el omul de odinioară, nu însă și cel de acum.

— Aveți, la urma urmelor, dreptate, grăi dînsul. Viață nu sunt zilele ce vin și trec, ci ceea ce simțim, gîndim și facem în trecerea lor. Poate omul să trăiască într-o zi mai mult decît într-un an dacă știe să-și umplă toate clipele. Vorba e numai s-o facă așa ca-n urmă să nu se căiască.

— Să se căiască?! strigă d-na Margot. Niciodată omul nu se căiește de a fi gustat o plăcere fără ca să fi jignit pe altul și mai ales fără ca să sufere el însuși pe urma ei.

„Așa e! Așa trebuie să fie!" își zicea Iorgu, dar încredința nu se putea decît făcînd singura încercare despre care îi vorbise ea, și era din ce în ce mai întețitoare ispita de a vedea cum știa dînsa să danseze pentru soțul ei.

Ar fi și făcut încercarea aceasta fără ca să mai stea mult pe gînduri, dar îi era foarte greu să găsească pentru aceasta ziua ori cel puțin noaptea, căci nu puteau să scape de d-șoara Clio, care se ținea scai — mai mult după el decît după bunica ei — și era din ce în ce mai străruitoare și mai îndrăzneață, încît Iorgu, cu desăvîrșire zăpăcit, nu mai știa în cele din urmă încotro să apuce, și cînd căuta să scape de nepoată ca să rămîie cu bunica, cînd o momea pe bunică pentru ca s-o-mpace pe nepoată.

Cu timpul se potrivesc însă toate, iar timp aveau. Au stat adecă la Geneva vreo doauă săptămîni. Deoarece apoi nici d-na Margot, nici d-șoara Clio nu voiau să

rămîie acolo, au trecut cu toții la Nizza, unde au petrecut mai multe săptămîni, pînă ce nu i-a venit Zoei pentru Iorgu numirea ca secretar la reprezentanța din Paris a țării. Au plecat deci cu toții la Paris, unde era chiar mai frumos și mai bine decît la Zürich. Iorgu se simțea tîrît ca o păpușă umplută cu paie, pe care un hîtru a legat-o-n bătaie de joc de coada unui cal luat cu biciul la goană. Purtat ca-ntr-un vîrtej de ici pînă colo, el nu-și mai dedea seamă unde se află și nu mai cerceta unde are să ajungă. Îi era și lui, ca odinioară d-nei Margot, destul că-și face parte de plăceri, care, după părerea multora, nu i s-ar fi cuvenit, și nu are să-și facă mustrări, căci, vorba d-nei Margot, rudă nu-i era nici una, nici alta și de perdut nu perdea nimeni nimic.

S-ar fi putut însă-ntîmpla, tot vorba d-nei Margot, că cel mai apropiat Armaș să fie născut din adulter. Ei și?! Asemenea nimicuri nu-l mai turburau acum pe el, cum nu-l tulburau nici scrisorile ce-i veneau de la București în ceea ce privește lucrările de la Valea-Boului.

Un simțămînt supărător îl cuprindea numai cînd își mai aducea aminte de oarele petrecute cu Alina. Și atunci îi era însă parcă a scăpat de primejdia unei robii. Ajunseseră el și Zoe, Zonas, soția sa și nepoata lui, Clio, parcă o singură familie și, căutînd fiecare dintre dînșii să-și umplă după pofta inimii toate clipele, trăiau într-o zi ca-ntr-un an și se simțeau cu toții bine.

VII

Nu erau puțini cei ce se temeau de creșterea puterii rusești și astfel stăruiau ca, la nevoie, Romînia să intre în război alături cu turcii. În adevăr, dacă izbucnea războiul între turci și ruși, luptele nu puteau să-nceapă decît la hotarele despre Rusia ale României, care făcea, ca țară vasală, parte din împărăția otomană. Românii erau deci nevoiți să lupte alături cu turcii spre a-i opri pe ruși la Prut, pentru ca țara să nu mai fie, ca-n trecut, cîmp de război. Iar alții socoteau că e mai

cuminte ca țara să se declare neatîrnată, deci ca nemaifăcînd parte din împărăția otomană, ceea ce i-ar fi lipsit pe ruși de dreptul de a trece Prutul. Rămînea ca românii să li se pună-n cale dacă cu toate acestea-l treceau și să se lupte nu ca aliați ai turcilor, ci spre a-și apăra țara. Se credea că puterile europene, și mai ales Austro-Ungaria și Germania, îi vor sări țării într-ajutor. Guvernul s-a-ncredințat însă că într-un asemenea caz românii vor rămînea singuri în fața rușilor. S-a-ncheiat deci între România și Rusia o-nvoială, în vîrtutea căreia urma ca oștirile rusești să treacă prin țară ca niște călători, care plătesc taxele cuvenite pe căile ferate și tot ceea ce consumă-n trecerea lor și dau despăgubiri pentru stricăciunile ce fac. Oștirea română avea să fie înșirată de-a lungul Dunării, ca să-i oprească pe turci de a trece pe țărmul stîng, iar după sosirea la Dunăre a rușilor, se retrăgea peste Olt. O alianță între ruși și români nu s-a încheiat, căci rușii ziceau că nu au nevoie de ajutorul românilor.

D-l căpitan Strună a fost deci nevoit să plece cu escadronul său la Barboși, unde se făcea o concentrare, ceea ce nu-l încînta deloc.

Tot mai era, ce-i drept, oștean în puterea cuvîntului, dar se schimbaseră-mpregiurările și el nu mai ținea la rangul lui tot atît de mult ca odinioară. După ce se lipsise de mulțumirile măcelăriei, nu-i mai era dragă nici milităria, căci prea era lung drumul de la Barboși la București, unde trebuia neapărat să se ducă, dacă nu chiar ca de la Ploiești, de doauă oari pe săptămînă, cel puțin la doauă săptămîni o dată.

Erau multe semnele din care se putea încredința că Alinei îi era nesuferită viața în casa părinților ei și că dînsa se bucură cînd el vine s-o vadă. Cu toată bucuria însă ea-l ținea departe, încît el, omul mai nainte îndrăzneț, se sfia să-i mai vorbească deschis și se temea că după plecarea lui la Barboși va pleca dînsa la Ploiești. Mai era apoi și temerea ca nu cumva, lipsind el timp mai îndelungat, să se ivească vreunul dintre ceilalți și s-o scoată din minți.

De! oamenii sunt tcdeauna și pretutindeni aceiași, și slăbiciunea omenească pe urma căreia Iorgu dăduse

uitării cele de curînd trecute și umbla razna prin țările europene îl făcea și pe căpitanul Strună să alerge de la Barboși la București și să dea utitării datoriile ostășești.

Mult n-a ținut însă nici aceasta, căci oștirile rusești au trecut pe la Reni spre Dunăre, și escadronul căpitanului Strună a pornit și el pe Dunăre la deal, de la Barboși la Brăila, de aici la gura Ialomiței, de acolo la Călărași, la Oltenița, apoi la Giurgiu, la Zimnicea, la Turnu-Măgurele și-n cele din urmă peste Olt. Abia acum, după săptămîni de zile, a ajuns căpitanul să se poată duce iar la București.

Era pornit acum războiul: bubuiau tunurile pe ici, pe colo de-a lungul Dunării și morții erau azi mai mulți decît ieri.

— De! îi zise căpitanului Alina. Ce să-mi fac?! În mintea mea cea strîmtă nu poate să intre gîndul cum oameni în toată firea, care nu s-au văzut niciodată și n-au nimic de-mpărțit, pot să se bată, să se schilodească-ntre dînșii, ba chiar să se și omoare unii pe alții.

— Se bat, coconiță — o-ncredință dînsul — se schilodesc, se omoară.

— Și ceea ce e mai urît — urmă dînsa — se mai și fălesc a fi săvîrșit asemenea fapte rele, ba sunt și lăudați de toată lumea.

— Da, coconiță — zise el iar — se fălesc și sunt lăudați. E patria pe care o apără! E binele obștesc pentru care se luptă!

— O fi! întîmpină dînsa. Nu știu. Fără-ndoială nu totdeauna. Sunt și războaie din care pentru patrie nu purcede nici un bine. Chiar și cînd da, jertvele sunt pentru obștie prea mari. Uite! mă gîndesc la mamele, la soțiile și la orfanii care plîng, la mizeriile de tot felul ale războiului și la sărăcia ce rămîne pe urma războiului. Judec după mine însami. Stau cîteodată așa singură și mă cutremur cînd mă gîndesc că s-ar putea întîmpla să te-ntorci din război fie orb, fie ciung, fie schiop, ba chiar, Doamne ferește, să nu te mai întorci.

D-l căpitan Strună nu mai știa acum ce să zică.

Era cuprins de un fel de ameţeală în auzul acestei mărturisiri neaşteptate şi se simţea răpus şi trecut în partea celor ce socoteau orişice războire drept darea pe faţă a-nsălbăticirii omului şi ar fi fost în stare să se lepede şi de rang şi să dezbrace uniforma, la care ţinea atît de mult mai nainte. Era însă la mijloc pacostea că-n ajun de război aşa ceva nu se iartă. De aceea războiul nici în gîndul lui nu mai era acum decît pentru cei ce n-au altă treabă şi nu perd nimic. El mai avea şi altă treabă şi — după mărturisirea ce-i făcuse ea — putea să peardă foarte mult: un păcătos ar fi fost dacă n-ar fi ştiut să-şi învîrtească trebuinţele aşa ca să se-ntoarcă din război întreg şi nevătămat.

Ani de zile de-a rîndul el fusese neobosit purtător de grijă ca superiorii şi cei buni dintre tovarăşii săi să aibă totdeauna parte de o bucăţică bună, fie fleică, fie vrăbioară, fie muşchiuleţ. A dat deci destule dovezi despre destoinicia sa de a hrăni pe cei flămînzi. Dacă dar Zoe a reuşit să-l scape pe Iorgu, socotindu-l cum zicea dînsa, secretar de legaţie în concediu, nu avea nici el, cogeamite căpitan, să alerge prea mult pentru ca să-i încredinţeze pe cei în drept că nu numai luptîndu-se cu sabia şi omorînd oameni îşi poate servi patria, ci şi ostenind pentru ca să nu moară de foame cei ce se luptă. Se putea învedera chiar şi că serviciile aduse-n felul acesta sunt mai preţioase şi că altul n-ar fi-n stare să le aducă tot atît de bine ca dînsul.

Ceea ce-l adimenea pe el acum era nădejdea că va reuşi să fie detaşat la vreuna din bucătăriile din dosul frontului.

— Orb, ciung, schiop, coconiţă? grăi iar. La lucruri atît de urîte să nu te gîndeşti. Cînd laşi ce las acasă eu, nu pleci la război fără ca să fi făcut pe dracu în patru pentru ca să te-ntorci după război zdravăn unde te trage inima.

— Dacă mai e cu putinţă şi aşa ceva, întîmpină dînsa.

— Cu putinţă e aici la noi orişice dacă ştii să-ţi alegi oamenii şi să potriveşti lucrurile cum se cuvine, o încredinţă dînsul.

Ea se uită cuprinsă de nedumirire la el, care mai nainte vorbise cu totul altfel. Îi făcuse mărturisirea fără ca să se gîndească la cele viitoare și nu-nțelegea cum a ajuns el — așa deodată — să se schimbe.

— Da — stărui dînsul — cu cît mai tare bubuie tunurile și cu cît mai des șuieră gloanțele, cu atît mai departe-n dosul frontului te afli! Vorba e numai ca nici d-ta să nu-ți schimbi gîndul, ca după ce va fi trecut războiul să te găsesc tot cum te las.

Alina, nedumirită și acum, stete puțin pe gînduri. Îi era parcă aude pe cellalt vorbind despre cele ce au să fie după ce va fi trecut anul de doliu.

— Nu știe nimeni azi ce are să gîndească mîne, îi zise. Gîndurile ți le aduc oamenii și-mpregiurările și nu o dată rămîi cuprins de mirare dîndu-ți seamă ce ești nevoit a gîndi.

VIII

Sîngele apă nu se face. Așa se zice cînd vorba e de cele vrednice de laudă, dar se poate zice și fiind la mijloc păcate omenești, căci nu numai daruri, ci și neajunsuri firești pot să treacă prin moștenire de la părinți și buni la fii, nepoți și strănepoți.

Erau fără-ndoială îndemnurile lumii în mijlocul căreia trăia ceea ce-l făcea pe Iorgu să stăruie-n gîndul că în adevăr omul se naște pentru ca să se bucure de viață și că e lipsit de bunul-simț firesc cel ce nu profită de orișice împregiurare spre a-și satisface poftele. Îndemnurile acestea ar fi rămas însă zadarnice dacă n-ar mai fi fost la mijloc și anumite înclinări moștenite de la părinți, buni și străbuni, și-o-nduioșare milo-să-l cuprindea cînd își aducea aminte de mulțumirile, după părerea lui de acum copilărești, de care-și făcea parte stînd de vorbă cu Alina ori plimbîndu-se cu ea pe la Valea-Boului.

Cu totul altfel erau mulțumirile pe care le avuse la Nizza și la Paris.

Răzbeau, ce-i drept, din cînd în cînd și-ndrumările primite-n timpul tinerețelor, și mîhnirea i se furișa

în suflet cînd se gîndea că la Valea-Boului toate au rămas în părăsire, dar se dezvinovățea pe sine dîndu-și silința de a se-ncredința că numai în urma nenorocitului de război a fost și este nevoit să se lipsească de mulțumirea de a duce mai departe lucrarea începută.

Nu! N-avea el nici un cuvînt de a se căi și de a-și face mustrări: mai vîrtos decît orișicînd în trecut era pătruns de simțămîntul că așa ca dînsul are orișicare om cuminte să-și petreacă viața, și-i părea rău că n-a făcut în trecut ceea ce în aceleași împregiurări ar fi făcut acum.

Se speriase cdată de gîndul că cel mai apropiat Armaș ar putea să fie copil din flori, iar acum era nepăsător cînd se gîndea că ar putea să-i fie tată unui copil născut din adulter. Lucru firesc ar fi fost și acesta, iar cele firești toate i se păreau de sine înțeles și bune și-i era parcă mai nainte fusese legat nu numai la mîni și la picioare, ci și la ochi, încît nu vedea cele ce se aflau împregiurul lui și mereu i se-ntîmpla că nu-ndrăznea să facă ceea ce voia, căci ținea seamă fie de-ndrumări primite de la mamă-sa, fie de dorințele Alinei, fie de părerile lumii. Acum se simțea om liber, care face tot ceea ce voiește. Pînă chiar nici de voința Zoei nu mai ținea seamă totdeauna. Se sfîrșise anul de doliu, iară el nu grăbea să-și publice căsătoria. Ar fi putut, la nevoie, să trăiască și fără de dînsa, dar se temea de răutatea ei și tot mai avea nevoie de mijlocirile ei și de aceea intra în voile ei. Simțind-o aceasta, ea-l ținea de scurt îndeosebi și-n ceea ce privește legăturile cu *madame* Margot și cu nepoata ei.

Obosiți și de viața parisiană, și unii de alții, ei plecaseră iar în Elveția, unde umblau pe căi deosebite de ici pînă colo, ca să găsească un colțișor unde nu li se urește.

În vremea aceasta rușii înaintaseră pînă la Dunăre, și oștirea română se retrăsese peste Olt, unde cea mai însemnată parte a ei era concentrată sub comanda generalului Cerchez la Calafat, în fața Vidinului, comandat de Osman-pașa.

Coloanele ziarelor erau pline de știri despre încercările făcute de ruși ca să treacă Dunărea pe la Turtu-

caia și despre bombardările dintre Vidin și Calafat, încît nu mai rămînea îndoială că războiul se-ntețește, cînd ei iar s-au întîlnit, ca din întîmplare, la Geneva.

Zoe nu se-ndoia că-ntîlnirea e pusă la cale de bătrînul, iară Iorgu era-ncredințat că îndemnul e pornit de la bunică și de la nepoată, mai ales de la aceasta.

Adevărul era, că, după o despărțire de vreo doauă săptămîni, toți erau cuprinși de bucuria revederii.

Zoe avea însă și-un gînd ascuns.

— După toate semnele, lucrurile se-ntețesc, îi zise. Teamă mi-e că-n cele din urmă tot n-o să-ți rămîie decît să te-ntorci în țară.

— Vorbă să fie! răspunse el ca plictisit.

Deși împăcat cu felul său de a fi, el era mereu cuprins de neastîmpăr: se simțea copleșit de neajunsurile firii omenești.

— Nu cumva crezi c-o să mă sperii făcîndu-mă să iau drept război ceea ce se petrece pe cei doi țărmuri ai Dunării?! urmă el. E lată Dunărea și, descărcînd tunurile, și unii, și alții stau ascunși și bine adăpostiți. Bine fac, dealtminteri — adăugă peste puțin — căci mai ales ai noștri n-au nici arme, nici munițiuni, nici proviziuni, nici cuvenita pregătire pentru război, și cea mai mare dintre mișeliile ce se pot închipui e să-i arunci pe oameni în foc fără ca să le fi dat cuvenita pregătire pentru luptă. Chiar și dacă ar fi tot atît de viteji ca strămunii lor, au trecut timpurile cînd vitejia era hotărîtoare. Eu, unul, chiar dac-aș fi acolo, le-aș pune toate în mișcare pentru ca să nu fiu nevoit a intra în luptă alături cu oameni care se zic, dar în adevăr nu sunt oșteni. Smintit ar trebui să fiu ca să mă-ntorc.

— Acestea n-ai să mi le spui mie, care sunt de părerea că om cuminte n-ai fi nici ducîndu-te dacă ei ar fi adevărați oșteni. Războiul e o prostie mișeleasc, de care se ține departe orișice om cu mintea-ntreagă. Eu însă nu la aceasta mă gîndesc, ci la creditorii ce dau din toate părțile năvală. Acum te somează Creditul Fonciar, peste puțin se prezintă bătrînul Cohen, vin apoi unul cîte unul antreprenorii, iar pe deasupra mai sunt și

cheltuielile de la moșie, precum și cele de aici, care sunt nenumărate.

— Ții, precum se vede, să scapi de mine, o întrerupse el supărat.

Adevărul era că dînsa nu mai avea neapărată nevoie de el, dar aceasta nu-i dedea mîna s-o mărturisească.

— Ba țin să te scap pe tine, răspunse ea. Trebuie să-ți spun, în cele din urmă, că mă cuprinde un fel de groază cînd văd cum te arunci în cheltuieli pe care n-ai avea nevoie să le faci. Vreau să nu zici tu ori să creadă alții că eu te bag în cheltuieli prea mari pentru tine. Te-ncăpățînezi să te iei la întrecere cu grecul, pentru care mia e mai puțin decît pentru tine suta. Are creola fără-ndoială dreptate cînd zice că el e zgîrcit, dar e dintre zgîrciții care țin să pară oameni cu mîna largă, dacă nu chiar risipitori. Dă o mie cînd ar putea să dea peste zece mii, dar mai dă pe deasupa o sută pentru ca să aibă mulțumirea de a se socoti însuși pe sine darnic. Spre a nu-i lăsa mulțumirea aceasta, tu te ruinezi ...

— Știu ce vrei să zici, o întrerupse el iar. Ai fi mai mulțumită dacă l-aș lăsa, ca tine, să cheltuiască și pentru noi.

— Dacă aceasta îi face plăcere — stărui dînsa — și poate s-o facă fără ca să sîmtă?

— Nu! grăi dînsul cu hotărîre. Eu nu sunt om care poate să fie întrăținutul cuiva.

— Cum sunt eu, vrei să zici, femeie care se lasă să fie întreținută, întîmpină dînsa. Foarte frumos zis, dar atunci ai să te-nsoțești numai cu oameni de seama ta. Puindu-te-n rînd cu unii ca dînsul, ești boier, ce-i drept, dar ori rămîi de rușine, ori te ruinezi în curînd. Te mai și pui să joci cărți cu el, și pe cînd el nu sîmte dac-a cîștigat cîteva zeci de mii, tu sîngeri pierzîndu-le.

„El rîde, iar tu gîfăi și gemi", ar fi voit să mai adauge.

Ea n-a făcut-o aceasta, dar o simțea el, deși își dedea silința să pară nepăsător.

— De mine capul să nu te doară, zise cam cu jumătate de gură. Am să mă descurc eu într-un fel ori într-altul.

Așa zicea și așa și gîndea el; cînd se afla însă singur și mai ales nopțile, cînd, deșteptat din somn, nu mai putea să adoarmă iar, el era scîrbit de sine însuși și se zbătea din ce în ce mai copleșit de gînduri urîte. Orișicum își făcea socoteala, se scotea rău de tot împovărat, încît nu își găsea scăparea decît în zestrea Zoei. Fără de ea nu-i rămînea decît să-și vîndă pădurea, ba poate chiar și o parte din Valea-Boului.

„Ah! — își zicea — ce nemernică și vrednică de dispreț e ființa omenească!"

Prigonit de sîmțămîntul că nu mai poate s-o ducă tot ca pîn-acum, el căuta mereu un nou fel de a-și petrece viața și-i era din ce în ce mai nesuferit gîndul de a sentoarce iar în țară, unde atîți oameni îl cunoșteau, îl urmăreau și-l judecau fără ca să ție seamă că faptele lui toate sunt potrivite cu neajunsurile firii omenești.

Viață tignită nu mai era pentru dînsul cu putință decît în mijlocul unor oameni care nu-l știu, fie la Paris, fie-n Elveția, fie la München, ceea ce-l făcea să se gîndească iar la zestrea Zoei.

„Aș! a zis însă ea cînd i-a vorbit despre aceasta. Ca să mi-o toci cum azi-mîne vei fi tocat averea moștenită de la mama ta!"

Nu-i rămînea deci decît să chibzuiască cum are să dea-n arendă ori poate chiar să vîndă moșia pentru ca să-și asigure neatîrnarea.

Aceasta era starea sufletească în care se afla Iorgu cînd a fost publicată prin coloanele ziarelor știrea că rușii, strîmtorați de oștirea de la Plevna, unde trecuse Osman-pașa de la Vidin, au cerut ajutor de la România, și oștirea română a-nceput să treacă Dunărea.

O puternică-nfiorare i-a zguduit întreaga ființă și o luptă-ndîrjită s-a stîrnit între pornirile lui sufletești și felul lui de a gîndi.

Era el și acum de părerea că n-are ce să caute unde oamenii se schilodesc și se ucid între dînșii, dar acum se pornea războiul în puterea cuvîntului, îi vedea pe români trecînd Dunărea ca să pornească lupta contra turcilor, cu care se războiseră străbunii săi veacuri lungi de-a rîndul, și i se părea cu desăvîrșire peste putință ca să nu fie și el acolo. Nu, el nu se putea

gîndi pe sine stînd la o parte cînd românii sîngeră în crîncenă luptă cu turcii.

Dac-ar fi întrebat-o pe Zoe, ea ar fi stăruit să rămîie, dar l-ar fi disprețuit dac-ar fi rămas.

Tot așa grecul, tot așa creola și mai ales nepoata ei. L-ar fi disprețuit toți cei ce-l știau și s-ar fi disprețuit, mai vîrtos decît toți, el însuși pe sine și viața sa toată nu s-ar fi iertat.

Cu toate acestea, om slab, i-ar fi fost destul ca fie Zoe, fie *madame* Margot, fie Clio să-i zică: „Rămîi!" pentru ca să nu plece. De aceea nu-i zicea nimănuia nimic, ci se zbătea el însuși în sine și-n cele din urmă a plecat oarecum hoțește, fără ca să spuie unde și de ce pleacă.

PARTEA A CINCEA

CALEA-NTOARSĂ

I

— Se poate una ca aceasta?! exclamă coconul Iancu Talpă plimbîndu-se prin casă chiar mai mult decît supărat. Auzi d-ta om! Niciodată n-aş fi putut să cred că Iorgu, chiar Iorgu Armaş, e-n stare să plece-n străinătate cu o femeie şi-ntr-o bună dimineaţă s-o părăsească, întorcîndu-se fără de veste, ca să nu zic hoţeşte, în ţară. Chiar şi dacă nu i-ar fi soţie legitimă, e lucru neiertat, ruşinos, un adevărat scandal!

— Da, scandal! strigă cocoana Anica ridicîndu-se încă mai supărată de pe scaun. Scandalul nu e însă c-a părăsit-o, ci că îi este soţie şi că a plecat prin ascuns cu ea, hoţeşte, cum ziseşi. Auzi d-ta femeie! Nu i-a fost destul c-a sucit atîtea capete, ci s-a mai legat şi de vărul ei, cea mai apropiată rudă, ca să-l momească. Orişicît de mult aş fi ţinut la ea, asta mi-a dat-o gata! Frumuseţă de om stricat. Săraca de mama lui! Norocul ei c-a murit, căci dac-ar mai fi trăit, din asta i s-ar fi tras moartea. Nu, Iancule dragă — urmă apăsînd asupra vorbelor — voi, bărbaţii, aveţi slăbiciune pentru ea fiindcă e vicleană şi ştie să vă ameţească. Noi, femeile, avem ochii mai limpezi şi judecăm mai drept. Nu el a plecat cu ea, ci dînsa l-a dus pe el, şi mult m-aş mira dacă nu s-ar adeveri că nici acum nu el a părăsit-o, ci ea s-a săturat de el după ce l-a stors cum storci lămîia şi s-a-ncurcat cu altul.

Intra așa ceva și-n vederile coconului Iancu, care nu-și putea închipui că un om în toată firea e-n stare să părăsească de capul lui pe o femeie ca Zoe. Nu-i dedea însă mîna să-și mărturisească gîndul acesta.

— De! zise dar. Ai putea să ai dreptate dacă n-ar fi la mijloc și altele. Perzi, așa se vede, din vedere slăbiciunea lui pentru Alina. E prea apropiat gîndul că el s-a-ntors la aceasta. Cu atît mai urît ar fi, Anico dragă. E lucru nemaipomenit ca o femeie, chiar mai nainte de a se fi publicat căsătoria, să ceară divorțul pentru că soțul ei a părăsit domiciliul conjugal.

— Ce domiciliu?! întîmpină dînsa. Domiciliul conjugal e acolo unde se află soțul. Dacă femeie cumsecade era, se ducea după soțul ei, care n-a plecat în cine știe ce aventuri, ci a venit să-și facă datoria luînd parte la război.

Coconul Iancu sări ca-nțepat de un vespe.

— Mare scofală! zise. De războiul roșiilor să nu-mi mai vorbești acum, după ce am văzut cum au răsplătit muscalii jertvele ce-am adus ca să-i scăpăm. Îți spun eu: are să rîdă toată lumea de Iorgu cînd va afla că dînsa a pornit procesul de divorț.

— Cine să rîdă? Cum să rîdă? De ce să rîdă? răspunse cocoana Anica. Toți cei ce-o știu pe ea și-l cunosc pe el au să-l fericească, găsînd c-a avut mare noroc de-a scăpat atît de ușor.

Coconul Iancu dete cu multă-ndărătnicie din cap.

— Nu, Anico, nu și iar nu! stărui. Una e să pornească el procesul și alta să-l pornească ea. O simte și el însuși aceasta: luni de zile au trecut de cînd s-a întors din Bulgaria și-n tot timpul a stat înfundat la moșie. De ce? Pentru că îi este greu să se uite-n ochii oamenilor.

— Cînd se gîndește la prostia ce-a făcut luîndu-și-o soție, adăugă dînsa.

— Nu, Anico, nu! urmă el plin de zel. Mă-năbuș, îmi perd răsuflarea, mă-nec cînd văd cum lumea face glume proaste pe socoteala lor. Ne sunt, dragă, rude, rude apropiate, cea mai apropiată rudă ne este el și tot rudă ne este și ea, și avem datorii de rude mai în vîrstă: trebuie să facem tot ceea ce suntem în stare ca să-i împăcăm.

Cocoana Anica se uită la el lung și clătinînd mereu din cap.

— Iancule, Iancule!... Iar vrei s-o pornești?! îl mustră. Pe cine auzi făcînd glume proaste pe socoteala lor?! Am venit aici la moșie pentru ca să facem economii după ce la București și-n străinătate am cheltuit peste puterile noastre. Stăm aici și nimeni nu vine pe la noi, noi nu mergem pe la nimeni. Pe cine auzi făcînd glume proaste, ca să te-năbușe cu ele?! Te dai de gol. Se vede cît de colo că umbli să cauți un pretext ca să pleci iar. Ce vrei adecă să faci?

— Mai știu și eu? răspunse el. Să vorbesc mai nainte de toate cu el și-o să văd apoi.

Cocoana Anica se plimbă cîtva timp neastîmpărată prin casă. Își cunoștea bărbatul și știa că zădarnice i-ar fi silințele de a-l opri după ce el s-a pornit o dată. Îi și dedea dreptate, căci i se ura și ei la moșie, unde n-aveau nici o treabă. Mai era apoi — mare ușurare — că n-aveau copii și astfel puteau să se-ntindă la cheltuieli fără ca să fie nevoiți a-și face mustrări de nu le păstrează urmașilor ceea ce au primit de la părinți.

Nu! Prea mare păcat nu era că pleacă. Vorba era numai ca nici ea să nu rămîie singură-singurică în pustietatea aceea de moșie.

Aceasta o știa și dînsul.

—Atît e deocamdată, adăugă dar; mă duc la Valea-Boului și-l înduplec pe Iorgu să se întoarcă iar la ea și s-o împace, apoi iar viu la tine.

II

„*Stimabile domnule Armaș*,

În urma-nsărcinării cu care ați binevoit a mă onora, am cerut ca d-l Calopolu, advocatul doamnei Zoe, soția d-voastre, să-mi acorde o-ntîlnire, pentru ca, discutînd împreună, să găsim o formulă pentru rezolvarea prin bună-învoială a cestiunii.

Întîlnirea a avut loc ieri seară și grăbesc a vă face cuvenitele împărtășiri despre rezultatele discuțiunilor noastre.

După înțelegerea luată între d-voastre și mine, i-am declarat că nu faceți nici o greutate în ceea ce privește dezlegarea căsătoriei și că din zestre nu ați luat nimic în primire.

D-sa, lucru prevăzut de mine, mi-a prezentat foaia de zestre subscrisă de d-voastră în fața notarului public din Brașov.

D-voastră, om de legi, chiar judecător, știați prea bine că legiuitorul a ținut să asigureze zestrea. În practica judecătorească toate sunt interpretate în favorul femeii înzestrate. Nu mai puteam deci să stărui în punctul acesta. Soțul are-n ceea ce privește zestrea purtarea de grijă a bunului părinte și astfel și răspunderea chiar și-n cazul că, fie din neglijență, fie-n urma vreunui accident, se prcduc pagube. Din strîmtorarea în care vă aflați, o singură ieșire ar fi cu putință: ca d-na Zoe să deie o declarațiune autentică de a fi primit zestrea și că astfel nu mai are nici o pretențiune, ceea ce nu poate să facă decît după ce se va fi pronunțat divorțul. Cred de cuviință a vă reproduce aici din cuvînt în cuvînt răspunsul ce mi-a dat d-l Calopolu în privința aceasta.

«O asemenea declarațiune — a zis d-sa — neapărat va da d-na Zoe Armaș după ce va fi luat în primire atît mobila ce face parte din zestre, cît și sumele cuprinse-n foaia de zestre, fie-n numerar, fie-n efecte publice, socotite după cursul zilei.»

Cu alte cuvinte, perderile rezultate din depreciarea hîrtiilor de orișice fel rămîn în sarcina d-voastre dacă desfacerea căsătoriei va urma acum.

Aceste pierderi sunt acum, după război, foarte însemnate, și de aceea aș fi de părerea ca să se caute deocamdată o-mpăcare. Atîrnă, se-nțelege, numai de d-voastră să hotărîți cele cuvenite pentru aceasta. Cel mai apropiat gînd ar fi să plecați înșivă în căutarea doamnei Zoe.

Aceasta cu atît mai vîrtos cu cît în urma împregiurărilor create de război cestiunea financiară foarte cu anevoia se va limpezi.

La Creditul Fonciar sunteți în întîrziere cu trei semestre, și au rămas zadarnice silințele mele de a obține o păsuire.

Atît banca «Zerlendi», cît și bătrînul Cohen stăruie să li se facă cît mai curînd achitarea.

Antreprenorul lucrărilor de la Valea-Boului declară că nu e-n stare să scoată la capăt cele începute dacă nu va fi achitat pentru trecut.

Mai aveți, precum mi-ați spus, și-n străinătate oarecare datorii.

În fața acestor greutăți regularea situațiunii în ceea ce privește zestrea doamnei e peste putință. Chiar vînzînd, precum aveți de gînd, o parte din moșie, dimpreună cu pădurea, luați în împregiurările de astăzi prea puțin, căci, după toate alergătura, n-am găsit pe nimeni care să dea pentru pogon — în mijlocie — mai mult decît 380 lei. Cel mai potrivit cumpărător ar fi vecinul d-voastre, d-l Aristotel Hariclidi, arendașul moșiei Gropile. După combinațiunile făcute cu d-sa, ați rămînea cu vreo noauă sute de pogoane după ce vi-ați fi achitat toate datoriile. El însă deocamdată nu poate cumpăra, căci au trecut vreo patru ani de cînd și-a cerut împămîntenirea și aceasta tot nu i-a fost încă votată nici de Cameră, nici de Senat. Vorba ar fi să se facă interveniri bine susținute pentru votare.

Primiți etc.

I. Neacșu
advocat"

III

„*Anicuță, scumpa mea multdorită,*

Am stat aici la București peste așteptările mele și-mi pare rău că n-ai venit și tu cu mine.

M-am gîndit adecă să nu mă pripesc mergînd la Valea-Boului fără ca să mă fi dumirit mai nainte în ceea ce privește pe Alina, lucru cu mult mai greu de cum mi-l închipuisem.

N-avem, precum știi, între rudele și cunoscuții noștri, pe nimeni care stă-n legătură cu familia aceea, și tu, femeie, găseai mai ușor pe cineva care putea să ne dea cu toată discrețiunea lămuriri.

Nefiind tu aici, am fost nevoit să alerg mult la dreapta și la stînga și abia tîrziu am dat peste vărul tău Alfons, a căruia nepoată, Elisa, se află-n institutul d-nei Manliu, fosta d-șoară Săvescu. El dedea cu socoteală că aceasta va fi putînd să-i dea informațiuni sigure, căci Alina i-a fost elevă la Școala Centrală. S-a dus apoi să-și vadă nepoata și a vorbit — ca din întîmplare — cu d-na Manliu. Puține a putut însă să afle de la dînsa. Fie că nu voia să spună, fie că-n adevăr nu știa, destul că din spusele lui Alfons n-am putut să combin decît atît, că i s-a prezentat o partidă pentru ea foarte bună, dar ea a refuzat, fără-ndoială fiindcă era încurcată cu altul. E-nvederat că acest «altul» nu poate să fie decît Iorgu, ceea ce presupuneam eu și mai nainte.

Atît îmi era destul pentru ca să nu-mi mai amîn plecarea la Valeau-Boului.

Pe drum m-a prins o ploaie de vară, care m-a udat leoarcă, încît mă temeam ca nu cumva să mă-nbolnăvesc. Am scăpat însă teafăr și mă simt bine.

Pe Iorgu l-am găsit tot cum îl știi, dar cu desăvîrșire schimbat.

Nu-i vorba, tot mai umblă mereu cu foarfecile de grădinărie și cu buzunarul plin de rafie și tot mai pune mîna la toate cîte nu se potrivesc cu starea lui, s-a-ntins însă prea tare cu așa-zisele îmbunătățiri acolo la moșie și se vede că nici în timpul petrecut în străinătate n-a prea făcut socoteală neguțătorească, cum zice el, căci pare a se afla-n mare strîmtorare. După cele ce-am înțeles din spusele lui, tot mai ține să gospodărească, dar nu-i rămîne decît să-și vîndă pădurea, ba pînă chiar și o parte din pogoanele de muncă. Cred deci că el e-n adevăr gata să se-mpace cu Zoe, căci în strîmtorarea la care a ajuns, are nevoie de zestrea Zoei.

Nu vrea, ce-i drept, să se ducă la ea, cum l-am îndemnat eu, dar s-ar bucura, pare-mi-se, dacă voi reuși eu să-i împac.

N-am zis deocamdată nici «da!», nici «ba!» am să mă mai gîndesc și-n tot cazul o să-i scriu Zoei.

În ceea ce privește pe Alina, n-am reușit să storc nimic din el. Zice că nu știe nimic, că nu-l privește. Sunt însă cu atît mai vîrtos încredințat că mai ales de dorul ei s-a-ntors în țară și nu m-aș mira deloc dacă s-ar adeveri că ea se află pe acolo prin apropiere.

Să nu zici că n-ar stărui pentru împăcare dac-ar fi adevărat aceasta. Eu îi cunosc pe oameni și-l înțeleg foarte bine: gîndul lui e s-o aibă pe una soție și podoabă la casă, iar pe cealaltă prietenă scumpă.

Tu iar mă vei fi bănuind că eu caut un pretext ca să mă plimb prin străinătate.

Nu, scumpa mea.

Ca rudă mai în vîrstă, sunt dator a-mi da silința să-i împac. Deocamdată am să-l caut pe bătrînul Cohen, care trebuie neapărat să știe adresa Zoei, ca să-i scriu acesteia cît mai curînd. Chiar și dac-ar fi ca-n urmă să plec, vorba ar fi numai de cîteva zile, cel mult o săptămînă, căci o mai lungă călătorie n-aș fi-n stare să fac fără de tine.

Toate cele bune și multe îmbrățișări etc., etc.

Iancu"

IV

Orișicît de bun cunoscător de oameni ar fi fost, coconul Iancu se-nșela: nu era nici Iorgu, nici Alina întocmai cum și-i închipuia dînsul.

Iorgu îndeosebi, dac-ar fi zărit-o pe Alina din depărtare, ar fi luat-o la fugă și-ar fi alergat din răsputeri nu însă spre ea, ci fie la dreapta ori la stînga, fie înapoi, pentru ca nu cumva s-ajungă față-n față cu dînsa.

Odată, cînd se afla pe sub redutele de la Plevna, mai prin amurgul serii, i s-a-ntîmplat să-ntîlnească fără de veste o patrulă de roșiori care trecea-n goană mare la vale, în vreme ce el călărea cu vreo alți zece

călărași la deal. Unul dintre roșiori s-a oprit pe o clipă și i-a aruncat o căutătură sub care l-au trecut fiorii.

Peste puțin, turcii, ascunși după o dîlmă, au început să descarce și s-a-ntors și el dîmpreună cu ai săi tot în goană mare. Abia tîrziu, după ce gloanțele nu-i mai șuierau pe la urechi, a ajuns să se dezmeticească și să-și dea seamă că cel ce-i aruncase căutarea era tînărul care zugrăvise gîștele cu păstorița.

Nu l-a mai întîlnit apoi, dar îndată ce se-nsera, îl vedea iară și iarăși călărind în goană mare, se reiveau în sufletul lui mai rușinea, mai căința și, cînd bubuiau tunurile și șuierau gloanțele, îi erau totdeauna parcă gloanțele erau descărcate de acela, care striga mereu: „Ce-ai făcut cu ea?!"

Umblînd în treburile sale, mereu se uita împregiurul său, pentru ca nu cumva să se pomenească fără de veste față-n față cu omul acela, și-n cele din urmă se ferea de orișice cunoscut, căci nu erau puțini cei ce ar fi putut să-ntrebe și ei: „Dar cu dînsa ce-ai făcut?!" Aceasta era ceea ce îl silea să se-nfunde la moșie după ce a scăpat din oștire. Îi era peste putință să rămîie la București, unde-n toată clipa putea să-i iasă-n cale vreunul care-l întreabă: „Ce mai faci? Pe unde-ai fost și ce-ai făcut de cînd nu te-am mai văzut? Care-ți sunt gîndurile în ceea ce privește viitorul?"

Nu e-n viața omenească nimic mai presus de simțămîntul că tu însuți ești cum trebuie să fii, mai cuminte, mai plin de-ndemnuri bune, mai vrednic, mai stăpîn pe tine însuți decît cei mai mulți dintre oameni, cărora viața li-e nesuferită tocmai pentru că n-au parte de simțămîntul acesta. Iorgu era nu numai născut, ci totodată și crescut așa ca-n toate clipele vieții lui să fie și timp îndelungat a și fost pătruns de el. Tocmai de aceea se simțea cu desăvîrșire strivit cînd își dedea seamă ce-a fost el însuși și ce-a ajuns să fie: se disprețuia pe sine, își era sie nesuferit, îi era scîrbă de sine însuși.

Căzuți în asemenea stare sufletească, cei mai mulți dintre oameni ori își curmă firul vieții pentru dînșii nemaisuferite, ori se aruncă orbiș în vîltorile vieții și, ca să se amețească și să se uite pe sine înșiși, beau, joacă la noroc, cad în desfrîu ori săvîrșesc fapte din ce în ce

mai îndrăznețe, se țin în fel de fel de chipuri pe sine în neîncetată-ncordare.

Iorgu era și el împins cînd spre una, cînd spre alta, dar pentru el viața tot mai prețuia ceva. Lasă că-n lumea din care el făcea parte toate se trec cu vederea, dar un om ca dînsul se simțea destul de tare pentru ca să se oprească pe povîrniș și să se-ntoarcă iar în calea cea bună, din care într-o clipă de slăbiciune s-a lăsat să fie împins.

Chiar și dacă nimic nu i-ar mai fi rămas după ce își va fi plătit datoriile, el era destul om ca să-și croiască drum larg prin mijlocul unor oameni pe care îi socotea mai prejos de sine, și erau din ce în ce mai dese clipele în care-l clopețea simțămîntul că n-a făcut, la urma urmelor, decît ceea ce în aceleași împregiurări ar fi făcut cei mai mulți dintre oamenii în mijlocul cărora își petrece zilele vieții. Nu se speria chiar nici de gîndul unei împăcări cu Zoe.

Un singur lucru i se părea peste putință: ca el și Alina să mai stea față-n față, uitîndu-se ea-n ochii lui și el în ochii ei. Prea jos se coborîse el, prea sus rămăsese ea, și perdută era fericirea ce odinioară ar fi fost cu putință.

Vorba era însă dacă nu cumva dînsa era de altă părere.

Atunci, în amurgul serii, cînd roșiorii aceia au trecut în goană mare pe lîngă dînsul, cerul era înspre asfințit ici roșu ca flacăra, colo portocaliu, mai departe galben, apoi verde ca frunza de curînd desfășurată din mugur, iar zăpada scîrțîia sub pași orișicît de ușor ai fi călcat. Lui, în orișicare amurg, cerul i se părea tot așa ca atunci și scîrțîitul zăpezii îi răsuna în ureche și după ce codrul înverzise, și din ce în ce mai adînc, i se înfigea-n minte gîndul că unul dintre gloanțele ce-i șuierau atunci pe la ureche nu de către turci a fost descărcat. Nu era adevărat lucrul acesta, dar el și-l închipuia, și nici acum nu ieșea serile din casă, iară nopțile, cînd visuri urîte-l deșteptau din somn, el se uita sperios la ferestrile iatacului.

Nu mai era Valea-Boului tot ceea ce a fost odinioară, și-i era lui Iorgu greu să-și trăiască zilele numai el singur

cu sine cînd își aducea mereu aminte cum alerga după plăcerile lumii răsfățate purtat de femei ca Zoe, ca Margot și ca nepoțica acesteia. Era parcă-n clipa cînd s-a apropiat de Zoe i-a pătruns în trup o picătură de otravă care i-a răscolit tot sîngele, îl ține mereu cuprins de neastîmpăr și-l pornește spre cele în adevăr nevoite de dînsul.

„Ei! zicea el. O să treacă și aceasta cum au trecut multe altele!"

V

Ceea ce coconul Iancu Talpă aflase de la Alfons era adevărat: avusese Alina chiar mai multe partide pentru dînsa măgulitoare, dar a refuzat. Greșea însă coconul Iancu cînd dedea cu socoteală că de dragul lui Iorgu a refuzat.

Stările sufletești ale omului și mai ales ale femeii atîrnă și de la împregiurări, ba chiar și de la stările trupești. Într-un fel vedea Alina lucrurile după o noapte petrecută-n somn liniștit, după o plimbare plăcută ori după o masă bine mistuită, și-ntr-altul cînd o durea capul, după o noapte petrecută zbătîndu-se-n culcușul ei ori după ce fetele o supăraseră la școală.

Orișicît de multă silință și-ar fi dat să nu se dea de gol și să se amăgească pe sine însași, în cel mai ascuns fund al inimii ei era încredințată că Iorgu se va întoarce, stăpînit de gîndul că fericirea vieții sale numai trăind împreună cu dînsa va putea s-o găsească.

Avea clipe, ceasuri, avea chiar zile de-ndoială, și atunci îi venea să se ascundă pentru ca nu cumva să se dea de gol, dar în cele mai multe dintre clipele vieții sale nu se-ndoia că el a plecat ca să petreacă anul de doliu departe de locurile unde mama lui și-a trăit cele din urmă zile, dar se va-ntoarce tot cum era în clipa cînd a plecat.

Nu știa și nici nu avea de unde să afle că Iorgu și Zoe au plecat împreună, dar o bănuia cîteodată aceasta și atunci era cuprinsă de un fel de scîrbă.

„De !... își zicea iar. Poezia e vis, iar viața petrecută-n aievea e proză."

Era covîrșită de sîmțămîntul că nu e nici el, cum nu poate să fie Emil, pentru dînsa decît un trecător, cu care stai bucuros de vorbă și după care te uiți cu viuă părere de rău, dar pe care-l dai uitării după ce ți-a ieșit altul în cale.

Ea nu s-a mai mutat la Ploiești. Se-nșela însă și mașterul ei cînd credea că dînsa a rămas la București pentru că d-l căpitan a fost mutat la Ploiești, după cererea sa. Adevărul era că nu mai avea dînsa nevoie să se mute, căci nu i se mai părea-n casa părintească viața tot atît de nesuferită ca mai nainte.

Mai ales după trecerea peste Dunăre a oștirii române, căpitanul venea rar pe la București. Era însă destul să se știe că mai curînd ori mai tîrziu el are să vie pentru ca mașterul să-și pună pază gurii și pornirilor.

„Zăvodul meu!" zicea dînsa gîndindu-se la credința nestrămutată a căpitanului.

Ar fi putut să zică și „cocoșul meu", căci el nu era numai credincios, ci totodată și doritor de a-i fi pe plac și totdeauna de a se lipsi pe sine însuși de tot ceea ce-și dorea dînsa.

Mai era apoi și că la București găsea pe toate cărările, mai ales între colegii ei trecători, oameni deștepți, cu care stetea bucuros de vorbă.

Văzînd-o mai ici, mai colo, azi cu unul, mîne cu altul, ea era știută de mulți drept femeie mai mult ori mai puțin ușuratică, ce aleargă de la unul la altul și-i ia pe toți în zeflemea.

Se-ntîmpla deci ca ea să fie din cînd în cînd nevoită a refuza pe cîte unul, dar aceasta o făcea numai ca să nu-l jignească pe d-l căpitan, care, după ce a fost refuzat o dată, se ferea ca de foc să nu mai fie și el refuzat.

Simțind-o aceasta, ea-l socotea drept cel mai apropiat prieten al ei și se bucura din toată inima cînd el venea s-o vadă.

„Ești, coconiță, bună și dulce la fire", îi zicea el, tare-ncredințat că n-are decît să fie răbdător și să nu se

pripească pentru ca-n cele din urmă să nu mai fie refuzat.

Erau însă și zile în care Alina nu era și ea de părerea aceasta.

Vorba fusese ca locuința să fie dată cu chirie în socoteala lui Iorgu. Acesta a plecat însă fără ca închirierea să fi fost făcută.

— Treaba lui! zicea stăpîna casei. Mie are să-mi plătească chiria, și dac-ar fi să rămîie prea mult în întîrziere, îi scot mobila-n vînzare.

De aceeași părere era și soțul ei, care cunoștea bine legile, nu însă și Alina.

— Iorgu Armaș — zicea dînsa — nu e om să-i scoți mobila-n vînzare. Orișice s-ar întîmpla, ai să porți grijă de ea ca să n-o mănînce moliile.

Lua deci din cînd în cînd o femeie cu ziua ca să mături, să scuture pravul, să bată covoarele, să perie ce era de periat și să aerisească, ba punea și dînsa mîna mai la una, mai la alta.

— Curat ca și cînd n-ai mai fi în toate minții, îi zicea mama ei. Nu vezi că nu-ți șade bine?! Ce te privește pe tine mobila uitată de chiriașul care de atîta timp nici chiria nu și-a plătit-o, nici trei vorbe nu ni-a scris?!

D-l advocat Cezar Lică nu zicea nimic, ci zîmbea numai pe sub mustață cu învederată răutate, iar Alina își căuta cu un fel de-ncăpățînare de treabă, necăjită, nu însă pentru că maștерul zîmbea, nici pentru că mama ei rostise acele vorbe, ci pentru că i se părea și ei lucru urît că Iorgu nici după atîta timp nu se mai gîndea la cele rămase la București.

Într-una din zile d-l Cezar Lică s-a-ntors de la tribunal zîmbind cu încă mai învederată răutate.

— Am — i-a zis Alinei — să-ți spun doauă lucruri care, ce-i drept, nu te privesc, dar o să te surprindă.

— Și adecă? grăi dînsa uitîndu-se lung la el.

— D-nul Iorgu Armaș, chiriașul nostru, s-a căsătorit.

Alina rămase cu răsuflarea oprită: îi era parcă i-a turnat cineva o găleată de apă rece-n cap și se-năbușe, se-neacă. La așa ceva în adevăr nu s-a așteptat. Aceasta

nu-i era însă iertat s-o mărturisească și, drept răspuns, ea se strîmbă parcă ar fi voit să zică: „Ei și?!"

— A fost — urmă d-l Lică tot zîmbind — așa se vede, în lungă călătorie de nuntă, și de aceea ne-a uitat pe noi, dimpreună cu mobila sa.

— Tot ceea ce se poate, grăi Alina, nu însă drept un fel de răspuns la cele spuse de dînsul, ci oarecum vorbind cu sine însași. Unui om ca dînsul toate i se iartă, toate i se trec cu vederea, toate i se cuvin. El n-are să-i dea nimănui socoteală despre ceea ce face ori nu face.

— Dai cu socoteală cine e fericita, ca să zic așa?! urmă dînsul.

— Orișicine ar fi, tot acolo vine, stărui Alina. Eu și d-ta și alții de seama noastră nu avem căderea și nici nu suntem în stare să-l judecăm.

Cu toate aceste, încă mai vîrtos i se opri răsuflarea, cele mai ascunse adîncimi ale sufletului ei se zguduiră și-un junghi îi trecu prin inimă cînd el numi pe Zoe.

— Te pomenești că mîne ori poimîne se-ntoarce cu ea aici, grăi dînsa stăpînind-și firea.

Îi era rușine de-nchipuirile ce-și făcuse și-i venea să se ascundă pentru ca nu cumva cei dinpregiurul ei să bănuiască cele ce i se petrec în suflet.

— Despre aceasta mă cam îndoiesc, răspunse el. Al doilea dintre lucrurile ce am să-ți spun e tocmai că li-am citit numele în lista proceselor de la tribunal: sunt în divorț.

— În divorț?! exclamă Alina, cuprinsă de zăpăceală.

Se răscoliră deodată toate-n sufletul ei, încît dînsa nu mai era tot ceea ce fusese cu o clipă mai nainte. Era parcă focul ce atîta timp a ars înăbușit a izbucnit deodată prin o spărtură și flacări mari și vii și mistuitoare cuprind tot văzduhul.

Nu se mai îndoia acum că în adevăr mîne ori poimîne, fără-ndoială-n curînd, el va veni. Așa trebuiau să urmeze lucrurile pentru ca el să se pătrundă cu desăvîrșire de simțămîntul că nimeni în lumea aceasta nu poate să-i dea ceea ce-i dă dînsa, și se cutremura în toată ființa cînd se-nchipuia pe sine însași stînd față-n față cu el și uitîndu-se în ochii lui.

Cu putere din ce în ce mai covîrșitoare se iveau și iar se iveau în sufletul ei reamintirile celor de mult trecute.

Se vedea pe sine zugrăvită pe peretele din fund, luînd lecțiuni de desemn de la Emil și alergînd după acesta prin fața bisericii Zlătari. Se vedea apoi stînd de vorbă cu Iorgu și plimbîndu-se cînd cu el, cînd cu cocoana-mare pe la Valea-Boului, unde el a sărutat-o-n fața tuturora, și cele sîmțite atunci le resimțea mărite pînă la extaz.

Furtunile sufletești de felul acesta nu sunt și nici nu pot să fie dăinuitoare. Se ivesc ca din senin și se potolesc fără ca să te poți dumiri de ce. Un lucru a rămas pe urma lor: cele ce mai nainte îi fuseseră plăcute încetul cu încetul i s-au făcut nesuferite.

Îi era silă să se ducă la școală, unde lecțiunile îi păreau o sarcină pentru dînsa grea, iar cele mai bune dintre elevele ei i se păreau tîmpite și semnele lor de dragoste o supărau. Cu atît mai vîrtos îi erau supărători mama și mașterul ei, precum și aceia cu care mai nainte bucuros se plimba ori stetea de vorbă. „Lăsați-mă-n pace!" îi venea să le zică tuturora.

Nu însă și d-lui căpitan.

De acesta se temea mai ales după ce el i-a spus că e hotărît să iasă din oștire și să se-ntoarcă acasă.

VI

„Scumpa și multdorita mea Anicuță,

Te vei fi mirînd că primești această scrisoare tocmai de la Geneva și vei înțelege că mi se va fi urît și mie viața alergînd prin lume singur ca vai de mine.

Precum ți-am scris în ajunul plecării mele de la București, bătrînul Cohen, în timpul celor din urmă doi ani, nici nu i-a trimis Zoei, nici nu a primit de la ea nimic, n-a putut dar să-mi dea nici o lămurire în ceea ce privește adresa ei. Alergînd pe la alții, am aflat în cele din urmă că advocatul ei este un oarecare Calopolu. Nici acesta n-a putut însă să-mi spună decît că cea din urmă scrisoare a primit-o de la Zürich, unde

dînsa era trasă la «Hotel du Lac». Temîndu-mă ca nu cumva dînsa să plece de acolo și să-i pierd iar urma, am făcut la bătrînul Cohen un mic împrumut și am plecat fără de întîrziere.

«Trei zile dusul, trei zile-ntorsul, mi-am zis; într-o săptămînă, în cel mult zece zile, iar sunt acasă.»

Am răcit însă, așa se vede, pe drum, încît eram foarte îngrijat și am fost nevoit să mă opresc la Viena și-n urmă la München. La Zürich n-am mai găsit-o pe Zoe, dar am aflat că dînsa a plecat la Geneva și că nu era singură, ci însoțită de un oarecare Pablo Berenos, un brazilian bogat, ceea ce-mi era peste putință să cred. Am plecat deci în grabă mare aici, unde mă aflu de doauă zile.

Pe Zoe n-am mai găsit-o aici, dar am întîlnit din întîmplare pe văru-meu Raoul, care, încurcat cu o franțuscă, s-a stabilit de vreun an aici. El a văzut-o pe Zoe și a vorbit în mai multe rînduri cu ea. Mi-e greu să-ți spun: e-n adevăr încurcată cu un brazilian, un om tînăr, care o toacă mai rău de cum a tocat ea pe alții. Mi-am pierdut, dragă, toate iluziunile, încît îmi vine să cred că e adevărat ceea ce se zicea despre mama ei, răposata mea mătușă, pe care mulți o socoteau încurcată azi cu unul, mîne cu altul dintre țiganii boierești. Mi se oprește mintea-n loc cînd mă gîndesc că un om ca Iorgu a putut să fie amăgit de asemenea femeie.

Obosit de lunga mea călătorie, o să mai stau aici, dar azi, mîne plec, mînat de dorința de a te îmbrățișa cu ție binecunoscuta mea dragoste.

Iancu"

VII

Zilele treceau una după alta fără ca Iorgu să vie, și Alinei îi era din ce în ce mai nesuferită viața.

Serile, cînd îi zicea mamei sale „noapte bună", aceasta parcă-i zicea: „Vezi că n-a venit nici azi", maștерul

parcă adăuga: „Da, n-a venit şi mira-m-aş dac-ar mai veni!"

Dimineţile, cînd pleca la şcoală, toţi trecătorii se uitau la ea parc-ar fi voit s-o-ntrebe: „N-a venit nici ieri?" iar colegele, ba chiar şi fetele din şcoală îşi ziceau: „Nu e-n voile ei cele bune; se vede că el tot n-a venit!"

„Nu! — zicea dînsa-n gîndul ei — n-a venit, dar va veni, nu se poate să nu vie."

El nici nu zisese, nici nu făcuse vreodată nimic spre a o-ntări pe dînsa în gîndul că are neapărat să vie; ea nu era însă în stare să creadă că nu va veni în cele din urmă.

Dac-ar fi venit cineva să-i spună cum s-au petrecut lucrurile nu numai cu Zoe, ci şi cu *madame* Margot, precum şi cu nepoţica acesteia, Alina ar fi zis că aşa aveau să se petreacă lucrurile pentru ca el să vie, şi dacă n-a venit încă, e că are să se mai petreacă ceva.

Într-una din zile a venit însă d-l Neacşu, advocatul lui Iorgu, colegul d-lui Cezar Lică.

— Sunt trimis de d-l Iorgu Armaş, clientul meu — a zis el — ca să regulăm chestiunea chiriei.

— Îmi pare bine — i-a răspuns stăpîna casei — căci cam de mult stă daravera aceasta încurcată.

Alinei iar i s-a oprit răsuflarea.

— Dar d-l Iorgu unde se află? întrebă dînsa cu glas înăbuşit de năvala sîngelui.

— Cînd cu sfîrşitul războiului s-a-ntors în ţară — îi răspunse d-l Neacşu — şi de atunci stă la moşie.

Alina rămase parcă i s-ar fi surpat în cap nu numai casa, ci şi tăriile cerului: nu putea să-i intre-n cap gîndul că el se află de atîta timp prin apropiere fără ca să fi venit.

— Mă mir — zise — că de atunci şi pîn-acum n-a găsit timp să vie el însuşi pîn-aici.

D-na Lică tresări ca alte dăţi cînd fiica ei îşi pierdea sărita, iar d-l Neacşu se uita zîmbind la aceasta ca la un copil sfătos, care se amesteca-n treburile ce nu-l privesc. Buna-cuviinţă cerea însă să-i dea mamei răspuns la întrebarea pusă de fiică.

— Domnişoara are dreptate — grăi dînsul — chiar şi atunci era în mare întîrziere cu chiria. Avea însă să

se lupte cu multe alte greutăți cu mult mai mari și abia zilele aceste a ajuns să-și vîndă pădurea și o parte din pogoanele de arătură și să scape, în sfîrșit.

Alina se uită rușinată la mama ei.

Avea aceasta dreptate cînd îi spunea că nu e-n toate mințile.

Din cele spuse de Neacșu se-nvedera că Iorgu s-a ruinat în timpul îndelungatei sale călătorii și nu mai e tot boierul de mai nainte. Aceasta însă pe dînsa n-o privea. Ei îi era învederat numai că el ar fi putut să vie, dar n-a venit nici mai nainte, nici acum, fără îndoială pentru că n-a vrut și nu voiește să vie.

Își aducea aminte cum atunci, în fața bisericii Zlătari, l-a întrebat pe Emil: „Cînd ne mai vedem?" iară el a răspuns: „N-ai decît să-mi scrii, și viu fără de-ntîrziere orișiunde aș fi". Ea nu i-a scris. De ce să-i scrie dacă le erau căile vieții despărțite și nu se mai puteau împreuna?

Tot așa Iorgu n-a mai venit. De ce să vie dacă îi erau despărțite căile de ale ei și nu se mai puteau împreuna?!

Se prefăcuseră deodată toate-n sufletul ei.

A avut ea zile în care ar fi fost gata să alerge la el și să i se facă roabă pentru ca să-și îndulcească viața îndulcind-o pe a lui. Acum el nu mai era tot cel știut de dînsa.

Nu! Orișice s-ar fi-ntîmplat, dac-a fost el odată-n stare nu numai să plece fără ca să-i fi spus ei „rămas bun", ci totodată să nu vie nici mai-nainte, nici acum, în zadar ar mai fi venit de aici înainte. Dacă, adus de orice gînd, el ar mai fi venit, ea ar fi trebuit să fie nemernică fără de seamăn pentru ca să stea de vorbă cu el.

Întocmai cum pe Emil nu putea să și-l închipuiască decît jerpelit, soios, nepieptenat, nu mai era-n stare să și-l închipuiască pe Iorgu decît istovit de-mbuibări și de desfrîu în nopți nedormite.

Abia acum îi erau toate urgisite: și casă părintească, și școală, și prietene, tot ceea ce-l leagă pe om de viață, și mereu era ispitită de gîndul de a-și lua lumea-n cap.

Nu se mai temea acum de d-l căpitan, care ieșise din oștire, se-ntoarsese la București și tot mai călca țeapăn, dar n-avea nici pinteni care zurgăiesc, nici sabie care zîngănește.

Om el și tot oameni și ceilalți doi, dar pe cînd unul vine numai dacă-l chemi, altul nu vine nici chemat, el nu pleacă nici alungat fiind.

— Mă iartă, coconiță, că-ți spun un lucru care ar putea, deși nu trebuie, să te supere, îi zise acesta Alinei într-una din zile. Îmi pari de la un timp încoace mereu îngîndurată și mă-ntreb ce ți se va fi întîmplat de ai pierdut voia bună de mai nainte. Nu întreb, ci-ți spun, și nu cumva să zici că nu mă privește, căci ai spune ceea ce în adevăr nu gîndești.

Alina rămase cîtva timp cu ochii țintă la pămînt. Nu putea să-și dea pe față gîndurile și simțămintele, dar n-o ierta firea să-l amăgească ascunzîndu-și starea sufletească.

— Mi s-au făcut, așa deodată, toate nesuferite — grăi dînsa — încît îmi vine să-mi iau lumea-n cap, și ți s-ar putea întîmpla într-o zi să nu mă mai găsești cînd vii să mă vezi.

— Oho! exclamă dînsul înviorat. D-ta ești prea înzestrată cu daruri firești și-ndeosebi prea-nțeleaptă pentru ca să poți lua asemenea hotărîri.

— Mă socotești d-ta așa, întîmpină dînsa dînd din umeri. Adevărul e că sunt slabă și neajutorată, ca toate femeile.

Căpitanul stete cîtva timp pe gînduri, apoi se îmbărbătă.

— Așa — zise — nu vorbesc femeile decît fiind căzute-n slăbiciunea pe care o am eu pentru d-ta, ceea ce e peste putință cînd e vorba de d-ta.

Alina nu zise nimic, dar se uită mirată la el.

— Da, peste putință, stărui dînsul. D-ta știi foarte bine că nu e nimic ce eu nu sunt gata să fac pentru ca să-ți fiu pe plac, iar în schimb nu cer decît ceea ce-ți face plăcere să-mi dai. Chiar și dac-ar fi să prinzi slăbiciune fie pentru unul, fie pentru altul dintre cei ce mai ici, mai colo îți ies în cale, mai curînd ori mai tîrziu o să te-ncredințezi că nu e-n lumea aceasta

nimeni care-ți dă atît de mult și-ți cere atît de puțin ca mine. Orișicît de mare ar fi dar slăbiciunea, ea e trecătoare, iar nu neistovită ca a mea. Ziseși că ți s-au făcut toate nesuferite. Prea bine, urmă dînsul. Dacă e cineva care-ți face nesuferită casa aceasta, știi prea bine că n-ai decît să vrei pentru ca să te muți în alta, unde toți îți cad la picioare. Dac-ar fi să ți se fi făcut urgisită școala, cu toate supărările ei, știi prea bine că n-ai decît să vrei pentru ca să scapi de ea. Dacă urgisită îți este lumea în care-ți petreci aici viața, n-ai decît să vrei pentru ca să pleci pe un timp oarecare în altă lume, în care nimeni nu te știe cine ești și astfel nu are cuvinte de a te supăra.

— Am înțeles ce vrei să-mi spui și nu mă-ndoiesc de bunătatea nemărginită a d-tale — grăi dînsa — dar tocmai de aceea mă tem, că n-aș putea să-ți dau în schimb ceea ce ți se cuvine.

— N-ai să-mi dai nimic, coconiță, o-ncredință dînsul. Mi-e destul că-mi ceri și primești. Nu, coconiță, inimă rea n-ai să-ți faci, căci supărările vin și trec și voia bună e statornică pentru cel ce are răbdare și știe să se mulțumească cu ceea ce i se cuvine, ba fie chiar și cu mai puțin.

VIII

Nu mai era Valea-Boului tot ceea ce a fost odinioară, dar i-a mai rămas lui Iorgu destul pentru ca cu priceperea pe care o avea și cu hărnicia cuvenită să-și înfiripeze încetul cu încetul acolo un rai pămîntesc, dacă nu o moșie în înțelesul obicinuit al cuvîntului, o fermă-n-cîntătoare, prin care dovedește că cultura făcută cu priceperea cuvenită pe o întindere mai mică prețuiește mai mult decît plugăria fără de rost pe o mare întindere.

Își păstrase împregiurul conacului, ce-i drept, acum prea larg, vreo șase sute de pogoane pămînt de arătură, dimpreună cu moara și cu iazul ei, o baltă de vreo zece pogoane pentru gîște și rațe, precum și pentru prăsilă de porci și de pește.

Din pădure i-au rămas vreo sută de pogoane, mai ales stejăriș, iar sub pădure i se aflau via, livezile și — tocmai pe țărmurii rîulețului — vreo patruzeci de pogoane fînaț, pe care în timp de secetă, lăsînd stăvilarele, să-l pună sub apă, ca să aibă pășune grasă și fînaț îmbelșugat.

Încă mai nainte de a fi vîndut partea cea mare a moșiei își croise planurile de cultură pînă-n cele mai mici amănunte, iar după ce s-a făcut vînzarea, și-a cumpărat cele mai raționale unelte de plugărie, precum și zece perechi de boi, doi cai de ham și unul de călărie, șase vaci de prăsilă și un taur de Moldova, o sută de oi, șase scroafe și un vier, precum și păsări de tot felul. În pădure erau însemnați cu var copacii fie strîmbi, fie de calitate proastă, pe care urma să-i taie-n timpul iernii, pentru ca ceilalți să poată crește-n toată lărgimea.

De priceput se pricepea la toate ca numai puțini, și rămînea numai să aibă și tragere de inimă.

Aceasta o cam pierduse-n timpul îndelungatei sale călătorii prin țări străine.

Pentru ca să poți fi plugar bun, ai să te scoli în zori de zi și să te culci mainainte de a fi apus luceafărul de seară. Iorgu s-a deprins însă să se culce cînd răsare luceafărul de dimineață și să se scoale la prînzul mare. La moșie nu-i rămînea, ce-i drept, decît să se culce devreme, dar i se subția somnul și se scula tot ca mai nainte. Cu toate aceste, după-masă iar se culca și adeseori i se întîmpla ca tocmai înspre seară să se deștepte. Acum nu mai putea să doarmă noaptea, și mai ales pentru un om care are pe sufletul lui ceea ce avea dînsul, nu e canon mai greu decît să fie lipsit de dulceața somnului.

Diminețile, cînd, deșteptat din somn, își deschidea ochii, el vedea-n fața lui, mai nainte de toate, ușa iatacului, în care, după îndrumările primite de la Alina, păstra cele mai apropiate lucruri ale răposatei sale mame, și fata stetea-n prag, cu mînile amîndouă ridicate.

Cînd ieșea din casă, trecea pe la capul scării, unde o sărutase.

Cînd el trecea printre lanuri, dînsa i se ivea cînd ici, cînd colo-n cale, fie cu o buruiană ori cu o floare, fie cu cîte un fluture ori cu cîte o gînganie. Ea nu-ntreba: „Ce e aceasta?" El îi dedea însă-n gîndul lui deslușirile pe care dînsa fără-ndoială le-ar fi cerut dac-ar fi fost în aievea de față.

Noi, oamenii, nu gîndim ceea ce voim, ci gîndurile ni se-nșiră-n minte ele de ele potrivit cu îndemnurile pornite fie din lumea ce ne-ncungiură, fie din sîmțămintele noastre.

Orișice ar fi făcut, Iorgu, trecînd printre țarini, prin livezi, prin pometul acum rcditor, prin pădure, ori și pe unde se plimbase cdată cu ea, o vedea alergînd de ici pînă colo, oprindu-se din cînd în cînd, ca să examineze ceva mai de aproape, puindu-și întrebările și ascultînd cu ochii mari lămuririle date de dînsul. El știa prea bine că toate aceste sunt numai aiurări de ale sale; cu toate aceste, nu era-n stare să nu gîndească ceea ce i-ar fi spus dac-ar fi fost de față, încît era să stea la-ndoială dacă nu cumva aiurează, dacă mai e ori nu în toată firea el însuși.

Valea-Boului și Alina erau în sufletul lui nedespărțite. El nu putea să vadă Valea-Boului fără ca să se ivească-n gîndul lui și Alina și n-ar fi putut s-o vadă pe Alina fără ca să și-o gîndească la Valea-Boului, și nopțile, cînd nu putea să doarmă, gîndindu-se la cele trecute, îl cuprindea o jale nespus de adîncă, încît gemea pe-năbușite în culcușul lui.

De unde ar mai fi putut să ia tragerea de inimă pentru o lucrare care pentru dînsul numai săvîrșită împreună cu dînsa putea să aibă farmec?

Dac-ar fi avut hașiș, ar fi luat o doză pentru ca să iasă pe un timp oarecare în altă lume. Neavînd hașiș, lua morfină și-și petrecea partea cea mare a zilei pierdut în somn zbuciumat.

Timpul trece însă și, dacă mai dă Dumnezeu și ploaie, toate se părăginesc cînd lipsește cuvenita purtare de grijă.

Iorgu amîna cînd una, cînd alta de azi pe mîne, iar cînd se punea pe lucru, era de obicei prea tîrziu. Alte

dăți o pornea cu o rîvnă care te punea în mirare, apoi în curînd le lăsa toate baltă.

Nu mergeau lucrurile cum după priceperea lui ar fi trebuit să meargă, și de aceea îi era de multe ori silă să treacă prin țarini, prin livezi ori prin pădure, pe la grajduri și pe la cotețe, unde toate îl supărau.

„Cu totul altfel ar merge toate dac-ar fi și ea aici" își zicea dînsul oarecum ca să se dezvinovățească.

Da! Dînsa fără-ndoială și-ar fi dat silința să-l îndrumeze a-și petrece viața ca mai nainte; el însă fugea de dînsa tocmai pentru că nu se mai simțea-n stare să-i fie ei pe plac.

După ce trăise într-o lume în care femeile erau ca Zoe, ca *madame* Margot și ca nepotica acesteia, din ce în ce mai rar i se-ntîmpla să se simtă prea jos căzut spre a se mai putea ridica pînă la Alina. Tot femeie era și dînsa și n-avea decît s-o coboare la sine pentru ca să fie amîndoi deopotrivă.

Gîndul acesta l-a cuprins cu putere covîrșitoare cînd a aflat că Alina s-a măritat.

Nu știa și nici nu cerceta cine e soțul ei.

„Orișicine ar fi — își zicea dînsul — om care se poate măsura cu mine nu este și n-am decît să-mi dau silința pentru ca dînsa să se plece-n fața stăruințelor mele."

Acum, după ce era măritată, ea era căzută-n gîndul lui cum căzute sunt toate femeile cu bărbat.

Adevărul era că picătura de otravă iar a-nceput să-i pună sîngele în ferbere clocotitoare, și mai ales în timpul nopților petrecute-n neadormire el nu mai putea să scape de dînsa.

IX

D-l Strună avea-n Calea Moșilor, atunci pentru cei mai mulți încă tot Podul Tîrgului-de-Afară, case cu multă lărgime, jos băcănie cu grătar și o măcelărie, iar în etagiu locuința proprietarului de curînd căsătorit.

Tînăra stăpînă a casei, îmbrăcată mai mult ca jupînească decît ca cocoană, ședea oarecum înțepată la una din mescioarele din salonul încăpător și-nșira niște

mărgele, iar Smaranda, fata din casă, deretica-n biroul boierului, care se afla lîngă salon.

— Cine o mai fi și ăsta?! grăi Smaranda. De cîteva zile trece mereu la aceeași oră pe aici și totdeauna își zgîiește ochii uitîndu-se încoa.

Alina ridică capul și-l întoarse uitîndu-se în stradă, apoi rămase-ncremenită și pornită spre leșin.

Afară-n strada cea largă trecea călărind spre gura Oborului, Iorgu — tot cum îl știa dînsa, deși ceva mai gras. Trecuse, după spusa Smarandei, și ieri, și alaltăieri, deci nu din întîmplare, ci dinadins.

„Nu cumva-l va fi văzut și el?" își zise ea cu inima-ncleștată.

Se temuse ea cîtecdată de căpitanul cel ce vorbea răstit, bătea din pinteni și zîngănea din sabie; abia acum știa însă ce va să zică frica cea adevărată.

O-năbușea plînsul, și ar fi și plîns dacă n-ar fi fost de față fata din casă. Cel mai apropiat gînd al ei era să se ridice și să plece fără de-ntîrziere-n urma lui.

Se zice că dihorul se uită cu atîta nesațiu la pasărea ce-și alege drept pradă, încît aceasta e cuprinsă de amețeală și-i cade la picioare. Tot așa era și Alina pornită spre Iorgu.

Își zicea, ce-i drept, că are să-i cadă în genunchi, rugîndu-l s-o lase-n pace și să nu-i mai treacă pe sub fereastră, aceasta însă pentru că se temea nu numai de soțul ei, ci și de sine însași.

Fără ca să mai ție deci seamă că Smaranda ar putea să prindă bănuială, ea trecu-n iatac, își puse pălăria ce-i căzu la-ndemînă, își luă o pelerină și plecă în grabă mare.

Sub șopronul din fundul curții se afla și trăsura, și cupeul, iar în grajdul de alături erau trei perechi de cai. Las' însă c-ar fi trecut prea mult timp pînă să fie puși caii, dar nici nu se putea da pe gura vizitiului. Prin apropiere era mahalaua Muscalilor. Ieșită deci în stradă, ea o luă spre gura Oborului, apoi peste puțin opri una dintre birjile ce ieșeau în piață și-și urmă drumul.

Mai era o bucată bună pînă la Obor cînd ea, trecînd pe lîngă călăreț, s-a uitat înapoi. Cînd ochii lor s-au

întîlnit, el a salutat zîmbind, ca omul care se simte învingător, iară ea a-nceput să tremure ca turturica ce deodată se vede-n fața țevii îndreptate de vînător spre ea.

Își dădea bine seamă că prin fapta pe care o săvîrșește își pune-n joc viața, dar nu era în stare să se oprească.

Ar fi putut s-o vadă cineva care o cunoaște. Chiar și birjarul s-ar fi putut s-o cunoască. Se uita deci sperioasă-n toate părțile și-i părea rău c-a plecat de acasă.

Dintru-nceput gîndul ei era s-apuce la stînga, pe șoseaua Ștefan cel Mare, apoi să cotească la dreapta și să iasă spre grădina de la lacul Tei, unde puteau să vorbească nesupărați de nimeni.

El călărea însă-n urma trăsurii din ce în ce mai îndrăzneț, mai fără de cruțare, mai aproape, încît ea trebuia să simtă că s-a dat de gol și-n cele din urmă s-a speriat de gîndul de a fi singură cu el în pustietatea de la Tei.

„Nu! — își zise — am să ies la capul Podului, unde îi dau birjei drumul și intru apoi pe jos în aleea Kisseleff. Acum, înainte de amează zi, e acolo puțină lume, dar singuri tot nu avem să fim."

Ea perdea din vedere că pe cînd dînsa era pe jos, el călărea.

N-ar fi avut decît să descalece și să meargă și el pe pe jos alături cu dînsa, ducîndu-și calul de căpăstru. El ținea însă să vorbească cu dînsa în toată lărgimea, fiind numai ei amîndoi, și nu se-ndoia că dînsa o va face și aceasta după ce a fost în stare să vină pînă-aici.

După ce dar dînsa i-a dat birjei drumul, el n-a mai așteptat ca birjarul să se depărteze, ci s-a apropiat călare, gata, așa-zicînd, să facă atacul din front.

— Eu am venit să te iau la Valea-Boului! grăi dînsul fără de-ncungiur.

Alina se uită cu ochi mari și plini de mînie la el, apoi se-ntoarse și intră-n Podu Mogoșoaiei.

El se luă și aici după dînsa.

— N-ai decît să stai jumătate de ceas în toată tigna de vorbă cu mine — urmă dînsul stăruitor — pentru

ca să-nțelegi că trebuie neapărat să vii. Te aștept după-amează̆zi atît azi, cît și mîne și poimîne la Herăstrău. Dacă nu vii, am să te caut.

Alina auzea vorbele, dar îi era parcă ele nu sunt rostite-n aievea, ci îi răsună-ntr-aiurea.

Era sfărîmată viața ei: dacă rămînea, gîndul îi era mereu dus la nenorocitul care o cheamă; iar dacă se ducea, se făcea pe sine însași sie urgisită.

Doi oameni se izbeau cuprinși de mînie oarbă unul într-altul și orișicare dintre dînșii ar fi rămas strivit; viața ei întreagă rămînea întunecată, numai chin și zbucium.

Îi era frică să se-ntoarcă acasă, căci soțul ei ar fi putut să fie cuprins de starea în care o vedea și s-o întrebe ce i s-a-ntîmplat, și nu mai puțin frică îi era că Iorgu iar o va urmări, dacă nu azi, mîne ori poimîne, nu va fi-n stare să-l înduplece a o lăsa-n pace, cu atît mai vîrtos îi era frică și se cutremura cînd se gîndea că se va duce, tot se va duce unde a chemat-o el.

„O singură scăpare ar mai putea să-mi rămîie, își zise-n cele din urmă. Am să-l chem pe Emil. El e-n stare să-l înduplece pe Iorgu, încredințîndu-l că soțul meu e om în puterea cuvîntului, bărbat care nu sufere să fie atins în cele mai sfinte ale lui."

X

„Azi după-amează̆zi, mîne, cel mai tîrziu poimîne!" își zicea Alina-n toată clipa.

Ploieștii sunt fără-ndoială numai aci: pleci dimineața, îți faci acolo treburile și ești seara încă devreme întors acasă.

S-ar fi putut însă-ntîmpla ca Emil să fie dus undeva, ca el să primească scrisoarea prea tîrziu ori ca plecarea lui nici mîne, nici poimîne să nu fie cu putință. La aceste ea numai cu groază se putea gîndi, căci nu putea să scape de gîndul că poimîne neapărat se va duce la-ntîlnire dacă pîn-atunci nu va fi venit Emil s-o scape.

Scrisoarea a fost însă în ceas bun dată la postă, căci încă a doua zi a venit un comisionar s-o vestească

pe Alina că Emil o așteaptă — după îndrumările primite în scrisoare — în fața bisericii Zlătari.

Celelalte au urmat precum fuseseră puse la cale.

Cel mai de căpetenie lucru era ca el, adecă soțul ei, nu cumva să bănuiască ceva.

— Din gura mea nici o vorbă nu iese! a zis Emil fără ca să știe că vorba e de fostul lui căpitan.

Îi era destul să știe că la mijloc e omul pe care odată pe-nsărate, l-a-ntîlnit sub redutele de la Plevna, unde bubuiau tunuri și șuierau gloanțe, și care acum o aștepta pe ea la Herăstrău.

Acolo l-a căutat tot pe-nserate.

Iorgu ședea la o masă din grădină, din ce în ce mai supărat de gîndul că pate o mare rușine. El tresări cînd îl văzu intrînd pe „zugravul" păstoriței cu gîștele.

— Cred că n-am nevoie să-ți spun ce caut aici, grăi Emil, oprindu-se-n fața lui.

— Dau cu socoteală, răspunse Iorgu ridicîndu-se în picioare.

Fiecare din puținele vorbe rostite de Emil era pentru dînsul o palmă primită-n față.

N-ar fi crezut niciodată că Alina e-n stare s-o pună aceasta la cale, și Emil n-ar fi-ndrăznit nici el să facă ceea ce făcea dacă n-ar fi trecut prin „mustruluiala" căpitanului său.

—Viu — urmă dînsul — să te rog în numele ei să n-o mai urmărești, căci soțul ei e om pătimaș, iar din partea mea — adăugă — am să-ți spun că ești un nemernic.

Iorgu ar fi fost și acum în stare să-l ia pe sus și să-l arunce cît colo, încît să-i pîrîie toate oasele, dar el era încă tot omul care nu perde din vedere ce-i șade și ce nu-i șade bine, stetea deci drept, liniștit și nemișcat.

— Am înțeles — grăi — și te rog să-mi spui unde am să-ți trimit martorii mei.

Emil era-n stare să-i crape capul cu un topor, să-i descarce un glonte-n pept ori să-i înfigă cuțitul în inimă, dar dacă-l omora, era ucigaș de rînd și nu s-ar fi iertat nicicdată pe sine însuși. Înțelegea deci că are să-și pună viața-n joc intrînd în luptă dreaptă, în care unul dintre amîndoi avea să rămîie mort. Nu voia

însă cu nici un preț să aibă martori, care află de ce adecă cei doi intră-n luptă.

— Ce fel de martori?! întîmpină dar. Între noi amîndoi nu poate să fie vorba de o cestiune de onoare, pe care o regulează martorii. Vorba e de liniștea unei case și de numele cel bun al unei femei pe care numai noi amîndoi o știm și n-au s-o mai știe și alții, vorba e de viața perdută a unui om: aici martorii n-au ce să caute.

— Și cam ce-ai fi voind d-ta, domnule? întrebă Iorgu zîmbind și tot liniștit.

— Ceea ce e firesc, răspunse Emil stăpînindu-și firea. După ceea ce d-ta ai făcut și vrei să mai faci, noi amîndoi suntem oameni care nu mai pot să trăiască alături pe fața pămîntului. A fost un timp cînd îmi păreai în toate privințele atît de sus, încît aș fi rămas dezamăgit dacă dînsa, avînd să aleagă între noi amîndoi, m-ar fi ales pe mine. Mi-am călcat deci pe inimă. Ce-ai făcut și ce vrei să faci acum cu ea?! De ce m-am jertvit eu?! Ce s-a ales de omul pe care-l puneam odinoară atît de sus?!

Iorgu stetea cu ochii-n pămînt. Atins unde era mai sîmțitor el era viu mișcat și umilit în sine însuși.

— La-ntrebări ca aceste nu se poate răspunde printr-o luptă, fie orișicît de dreaptă, în care ai putea să-ți găsești moartea grăi dînsul așezat. Uite, mă căiesc și te rog să mă ierți și să stărui ca și dînsa să mă ierte, căci n-am să-i mai turbur liniștea. Ce mai vrei?!

Emil se uită lung și disprețuitor la el.

— Așa vorbești și așa vei fi și sîmțind în clipa aceasta — îi zise — dar mîne, poimîne ... Pe vorba unui nemernic, pe hotărîrile lui, pe jurămintele lui nu se pune nici un temei.

Împăcare între oamenii aceștia nu era cu putință.

— Prea bine! grăi Iorgu, Să luăm fiecare cîte un ciomag și să ne tot lovim unul pe altul în cap pînă ce nu va fi rămas mort unul din amîndoi. Vorba e numai cum poate — fără de martori — cel rămas în viață să-i dovedească orișicui că n-a ucis mișelește, ci a scăpat cu viață dintr-o luptă dreaptă?

Emil rămase cîtva timp pe gînduri: trebuia să recunoască şi el că nu-i rămînea decît să-şi fixeze la vreunul dintre hoteluri locuinţa şi să-şi aleagă martorii.

— Bine — grăi dînsul — dar de o mie de ori mişel cine dă pe faţă numele femeii.

— Cel mai interesat de a nu o face sunt eu, care am păţit ruşinea, îi răspunse Iorgu.

Se sîmţea istovit sufleteşte. Se făcuse, parcă, iar omul care fusese, înţelegea mînia lui Emil, şi lupta în care era nevoit să intre era-mpotriva firii lui. Îi venea să plece iar de aici, unde atîţi oameni cumsecade-l cunoşteau şi-l arătau cu degetul, şi să se ducă departe, fie chiar şi-n America, şi să-nceapă o viaţă nouă.

Emil era, din contra, nerăbdător. Se temea ca nu cumva alte nenorociri şi mai mari să urmeze dacă nu-şi va îndeplini cît mai curînd gîndul. După ce şi-a dat dar adresa la „Hotel Union" şi a luat pe a lui Iorgu, care era tras şi acum tot la „Bulevard", el a plecat să-şi caute martori.

Unde ar fi putut să-i găsească aici la Bucureşti, unde de atîta timp nu mai fusese?

Numai la cazarma de roşiori, unde trebuia să fie vreunul dintre camarazii cu care încheiase legături în timpul războiului.

Aici a aflat că fostul său căpitan, ieşit din oştire, s-a-ntors la Bucureşti şi stă-n Calea Moşilor, undeva prin apropierea Oborului.

Mai bun martor nu putea să-şi găsească el, care nicicdată-n viaţa lui n-ar fi crezut că e-n stare să se bată şi cu altcineva afară de turci.

Nu mult a avut să umble, nici pe mulţi n-a fost nevoit să-ntrebe pentru ca să-l găsească pe tuturora binecunoscutul domn Strună, şi s-a adeverit şi astă dată că-n adevăr soarta omului şi de la-ntîmplări de dînsul neprevăzute atîrnă. Dacă d-na Strună ar fi fost acasă, lucrurile ar fi putut să se-ndrumeze altfel de cum au fost plănuite la Herăstrău. Domnul Strună se afla singur acasă şi era-ncîntat că poate să-i fie ucenicului său de ajutor într-o afacere după părerea lui de mare însemnătate.

— Poți să dormi liniștit — i-a zis lui Emil — că grija mea e să-l găsesc pe al doilea martor și să le pun și celelalte la cale.

Le-a și pus, încît seara tîrziu era hotărît că nici o publicațiune nu se face, că proces-verbal se-ncheie, dar numai spre a fi prezentat autorităților publice, dacă acestea-l vor cere, și că întîlnirea va fi chiar în dimineața zilei următoare într-una din sălile cazarmei de roșiori.

Arma aleasă era sabia.

Mai ales pentru oameni ca fostul căpitan Strună e o mare plăcere să vadă cum se bat în săbii doi oameni îndemînatici în purtarea armei. El trecea cu vederea că luptătorii-și pun în joc viața și asista ca la un fel de examen.

Chiar dintru-nceput era pentru dînsul învederat că Iorgu e și mai puternic, și mai îndemînatic. El se mărginea însă la apărare, și era de toată frumusețea cum știa să-l ție pe Emil departe de sine, parînd toate loviturile acestuia.

Simțindu-și superioritatea, gîndul lui era să-l obosească pe Emil și să-i dea apoi o lovitură care nu-l omoară, ci-l face numai incapabil de a se lupta.

Emil era, din contra, din ce în ce mai înverșunat și astfel mai puțin stăpîn pe sine și pe arma sa. Îi era parcă teamă ca nu cumva să fie răpus dacă nu va sfîrși cît mai curînd.

Deși însă el era mai slab, cel ce mai întîi obosi n-a fost el, ci Iorgu cel trupeș, care peste cîtva timp a-nceput să șovăie.

Văzînd-o aceasta, Emil se avîntă, făcu un pas hotărît înainte și-l lovi pe Iorgu-n umărul stîng, făcîndu-i o rană, ce-i drept, nu grea, dar dureroasă.

— Nu te pripi! Mai ai răbdare îi zise fostul lui măiestru perzîndu-și sărita.

Atins de durerea din umăr și de vorbele aceste, Iorgu îi aruncă o căutătură plină de mînie, apoi se plecă înainte și întinse brațul ca să-l depărteze pe Emil cu vîrful săbiii de la sine.

Deoarece brațul lui era mai lung decît al lui Emil, acesta, ca să-i poată atinge umărul, s-a apropiat prea mult și acum virful săbiii i s-a înfipt în pept.

El se cutremură, scăpă sabia, căzu întins la pămînt și se zbătu puțin, apoi rămase mort.

Iorgu stete cîtva timp mut și nemișcat, cu sabia lăsată-n jos și cu ochii țintă la jertva sa.

„Da — își zise apoi — sunt nu numai nemernic, ci și mizerabil.“

El nu mai avea ce să caute la București, ba, după toate semnele, nici aiurea nu mai avea ce să caute, căci, după vreo zece zile, i-au găsit în pădurea de la Valea-Boului trupul intrat în putreziciune.

Luase, așa se vede, o prea mare doză de morfină.

SFÎRȘIT

CORBEI

NARAȚIUNE ISTORICĂ

PARTEA ÎNTÎI

I

FATA POPII

— Vorbă să fie! grăi lelea Veta sugîndu-şi buzele. Nu zilele ai să i le numeri omului din faţă. N-o să-mi zici că sunt babă bătrînă şi mi-o aduc aminte pe preoteasa, mama lui, de care a rămas în leagăn, eram copilă răsărită cînd ungurii l-au omorît pe tatăl lui colo, la Plopiş, unde le ieşise cu oamenii în cale. Nu te uita la părul lui, care a încărunţit înainte de vreme, nici la faţa lui veştedă, pe care a zbîrcit-o gîndurile, nici la firea lui, pe care a întunecat-o amarul singurătăţii. Nu-i, soro, atît de bătrîn cum ţi se pare ţie, care eşti tinără.

— N-am oare ochi să-l văd?! întîmpină Ana, ridicîndu-şi ulcioarele cu care venea de la izvor.

— Îl vezi cu ochii tăi — urmă Veta — care erai copilă cînd s-a întors de la Cîmpeni, unde fusese judecător. Cum însă, Doamne, să nu înbătrîneşti cînd de mama ta nu-ţi aduci aminte, pe tatăl tău l-ai perdut cînd erai mic, fraţi şi surori n-ai avut, de rude te-ai înstrăinat umblînd la şcoli, iar nevastă şi copii n-ai, ci trăieşti cuc în lume!?!

Ana iar îşi lăsă ulcioarele jos.

Se-ncălzise apa-n ele de cînd stătea de vorbă, dar n-o ierta firea să plece, căci ţinea la Aurica, fata răposatului preot, pe care o ştia [de] copilă mică.

— Tot păcatele lui! strigă ridicînd glasul. N-avea decît să se însoare cînd îi era timpul. E însă om neapropiat şi veninos, care n-are alt gînd decît să-şi adune avere şi să-şi arete puterea. Ştie toată lumea — urmă ea pe şoptite — că cei de la Metropolie ţin la el fiindcă e om bogat şi cu multă învăţătură: o singură vorbă din partea lui ar fi destul ca Andrei al lui Ciobanu să se facă popă în locul răposatului şi să şi-o ieie pe Aurica preoteasă. Nu, însă, nu vrea!

— De! răspunse Veta. Cam cu anevoie o să uite că răposatul l-a afurisit în faţa poporenilor ca pe un om lăpădat de lege şi întrat în legătură cu Necuratul.

— Nu-i asta, lele Veto! strigă iar Ana. Lui de afurisenia popii nu-i pasă. Dar se înşală, căci unul, orişicît de mare şi de tare s-ar socoti, tot numai unul singur rămîne, iară mulţi multe pot, şi nu ştii cum se întorc vremurile. Lasă, că-i aci secerişul — adăugă ea — şi o să vedem cine-i pune secerea-n grîu.

— Parcă nu-şi aduce el secerători din altă parte, întîmpină Veta. Flămînzi sunt destui, numai codru de pîne să fie!

— Să vedem ... grăi Ana, şi ea ştia ce zice.

Ferbea tot satul, căci aveau şi Ciobăneştii, şi preuteasa văduvă oamenii lor, care, fiind ziua de Sîn-Petru, steteau ca Ana cu Veta pe la răspîntii de vorbă şi-l judecau pe domnul Vasilie Corbei.

Mai erau, ce-i drept, şi alţii, care credeau că Ciobăneştii prea şi-au ridicat nasul, şi aceştia aduseseră de ziua aceasta la biserică pe unul curăţel şi chipeş, d-l Moină, care cînta de tot frumos, iar după biserică se plimbase de braţ cu Ghiurca, vărul lui Corbei, care le şoptea tuturora la ureche că pe acesta o să-l ceară Corbei de la Blaj.

— Da! o să fie nevoit să-l ceară! zicea el.

Ei bine, e în lumea aceasta o dreptate, iar dreptatea aceasta cere ca în locul preotului răposat să urmeze fie feciorul, fie ginerele lui: de unde-şi lua d-l Corbei dreptul de a aduce cm străin în sat?!

„De unde şi-l ia?!" strigau mai ales cei ce aveau şi alte cuvinte de a fi supăraţi pe Corbei, omul neapropiat şi veninos.

Erau, cu toate aceste, și unii care se-ndoiau că Corbei va cere de la Blaj pe Moină, care se plimba la braț cu Ghiurca.

Nu doară c-ar fi putut Moină să-și găsească prin partea locului om mai cu trecere decît Ghiurca cel vestit, dar le era tuturora greu să-și închipuiască pe Corbei și pe Ghiurca mergînd pe același drum.

Umblase și Ghiurca cîțiva ani la școlile de la Aiud, dar în urmă s-a întors acasă și s-a apucat de gospodărie. Putea din averea ce-i rămăsese de la părinți și din zestrea nevestei sale să umble-n cabrioletă cu doi cai; ținea însă să umble-n căleașcă cu patru cai și să petreacă pe la Bălgrad cu domnii, care îi și puseseră numele Ghiurca. Mai ales la alegeri nu era nimeni deopotrivă cu el, căci știa să-i țină pe oameni de scurt și să-i ducă la vot.

Atît ar fi fost destul pentru ca să se strice cu Corbei, căruia îi erau urgisiți ungurii, omorîtorii tatălui său. Nici la Blaj, unde-și făcuse studiile gimnaziale, nici la Viena, unde a făcut pe cele universitare, n-a putut să-și uite mîhnirile copilăriei, și, ales după întoarcerea sa ca judecător, se avîntase cu tot focul tinereților în luptă. După vreo doi ani a fost însă scos din slujbă fiindcă ținea să se folosească, cum cerea legea, de limba românească la judecătorie.

De aici înainte îi erau încă mai urgisiți ungurii și cei ce se învoiau cu dînșii mai ales cei de la Viena, care îi lăsa să calce legea, și preoțimea, care le suferea toate în loc de a ridica poporul în picioare. Urgisit trebuia să-i fie dar și Ghiurca, deși îi era văr, ba tocmai pentru că văr îi era.

Mai era însă la mijloc și altăceva.

Umblînd în căleașcă cu patru cai și petrecînd cu domnii, Ghiurca trebuia, de voie, de nevoie, să facă cunoștință cu ovreii de la Bălgrad, care știu să-i scoată pe oameni din strîmtorări neașteptate. Pornind apoi odată pe calea aceasta, el umbla pe ea și pentru alții, ceea ce-i prindea bine la alegeri, căci datornicii ovreilor nu puteau să voteze decît cum le zicea el. După alegeri urmau apoi licitațiunile, și multe averi frumoase au

trecut pe prețuri de nimic în stăpînirea binefăcătorilor de la Bălgrad.

Asta, mai ales asta nu putea să i-o ierte Corbei.

Ca să scape ce mai era de scăpat, Corbei se prezentă și el la licitațiuni și cumpăra averile puse în vînzare fie pentru sine, fie pentru oameni mai harnici, luînd hipotecă pentru preț.

Aceasta nu puteau să i-o ierte Ghiurca și prietenii săi.

Ca apa și focul erau Ghiurca și Corbei: cum ar fi putut Moină să-i împreune pe amîndoi?!

— Da! — zicea cu toate aceste Ghiurca — are Corbei să-l ceară, vrea, nu vrea, n-are-ncotro!

Aflase de la Moină ceva ce nu-l mai lăsa să steie la îndoială.

Fierbea dar satul, și fierbeau mai ales cei ce aveau și alte socoteli cu Corbei.

II

CĂSOAIA

Ana avea dreptate; puțin i-a păsat lui Corbei de afurisania popii: el la biserică nu umbla și cu popimea nu voia să-și facă de lucru.

Supărarea venise tocmai pentru că vreo zece ani în urmă, cînd și-a zidit casa, a intrat în ea fără ca să o fi sfințit. I s-ar fi trecut, poate, și asta, dar, cînd preotul a stăruit să-i facă cuvenita sfeștanie, el a scăpat multe vorbe, care din gura unui creștin n-au să iasă, ba a zis în cele din urmă: „Slăbiți-mă cu boscoanele voastre popești, care numai la prostime pot să aibă trecere!"

Peste aceasta popa nu putea să treacă cu duhul blîndeței.

Chiar dintru început, dar, le întrase multora în minte gîndul că nu e păzită de Dumnezeu „Căsoaia", cum îi ziceau ei, fiindcă se afla, ca pădurăriile, la marginea pădurii, și că cei adăpostiți într-însa n-au să fie puși în rînd cu ceilalți oameni, care se-nchină toate serile

și afumă din cînd în cînd cu tămîie ori stropesc cu apă sfințită, ca să alunge duhurile rele.

N-ar fi trecut, Doamne ferește, în timp de noapte nimeni prin apropierea ei, dar decum să fi stat sub acoperișul ei.

Nici că era însă făcută Căsoaia ca să poată sta orișicine între zidurile ei.

Chiar și locul unde-o așezase era dosnic, depărtat de sat, o înfundătură de sub pădurea de stejari bătrîni, de unde numai spre lunca Murășului se deschidea peste grădinile din vale vedere mai largă.

Din jos de case, pînă la sat, se întindeau pe ambii țărmuri ai părîiașului pomenit și viile pe care și le împrejmuise cu înalți stobori de stejar, iar curtea, în care-și avea grajdul pentru cai, șopronul pentru trăsuri, hambarul pentru grăunțe și pivnița pentru vinuri, era închisă din toate părțile cu ziduri de peatră neciopliță și păzită de patru zăvozi țînuți peste zi în lanț.

Casele ele însele numai din depărtare se puteau vedea și semănau a un fel de cuibar de stafii și de făcători-derele, multă zidărie tencuită cu var negru, nevăruită și acum cam negrită de ploi, ferestre puține, mici și toate cu zăbrele groase, un turn pătrat și neacoperit la dreapta, o terasă cu vederea spre Mureș în față, iar înlăuntru ganguri întunecoase, scări înguste și sucite, încăperi mici și lipsite de lumină.

Trăind în asemenea case, Corbei nu putea să-și găsească sluji dintre oamenii cu frica lui Dumnezeu, și cu toate că-i erau urgisiți ungurii, în casa lui numai vorbă ungurească putea să audă, căci găzdărița lui, Borbala, era o unguroaică grasă și rea de gură, și unguri îi erau feciorul de casă, vizitiul și rîndașul, care îi ziceau *„kutya-májú“*, „ăl cu ficat de cîne“, cînd vorbeau despre dînsul, și pe care nu-i cruța nici el cînd se supăra.

Nemulțumit și cu cele ce se petreceau în casa lui, el era mereu hotărît să facă altă rînduială în ea, dar totdeauna gînduri mai mari îl frămîntau și se amîna de azi pe mîne.

Gospodăria și-o avea în vale, pe țărmurul Murășului, unde îi erau aria, șurile, grajdurile pentru boii de muncă, prăsila de cai, de vite și de porci, cdăile de gospcdărie,

precum și grădina de legume, o mare întindere împrejmuită cu gard de nuiele acoperit cu o largă streașină de spini, iar de-a lungul gardului sădise plopi, care acum erau mari și plini de cuiburi de ciori ce mai ales diminețile și serile cîrăiau întruna.

Înființase aici un fel de școală de gospodărie.

Lua în simbrie băieți de prin satele de dinprejur, pe care îi ținea timp de doi ori trei ani și-i îndruma în ale gospodăriei, ca să lucreze apoi mai cu rost la casele lor.

Mai ales aici își petrecea viața; la Căsoaie era oarecum în gazdă.

Nici în vale nu era însă mai ferit de supărări.

Lasă că băieții erau unii leneși și mincinoși, alții neascultători și certăreți, iar alții tîrzii la minte ori cu apucături rele, dar el mai și voia să facă-n doi ani ceea ce în cinci ani n-ar fi fost cu putință. Era dar mereu nemulțumit și cu lumea, și cu sine, ursuz, migălos și aspru și tot mai mult i se-nfigea în minte gîndul că au dreptate cei ce zic că omul e ființă neisprăvită și pornită spre răutăți.

„Umbli — își zicea dar cînd vorba era să facă altă rînduială — să scapi de dracul și te pomenești că dai de mumă-sa."

Mergeau dar toate cum se îndrumaseră ele de ele, și liniștită era viața numai serile, după ce, rămas singur, se punea să citească în biblioteca lui, stetea pe terasă de vorbă cu sine însuși ori se urca în turn, unde instalase un mic observator.

Serile senine, liniștite și luminate de lună stetea adeseori pînă în noaptea tîrzie perdut în reamintiri din zile de mult trecute, cînd fusese și el om ca toți oamenii.

Copilăria i-a fost tristă și lipsită de soare, dar în timpul tinerețelor a avut și la Blaj, și la Viena, și la Cîmpeni multe zile frumoase, ici veselindu-se cu prietenii lui, colo plăzmuindu-și planuri pentru viața lor viitoare. Neasemănat mai frumoase erau însă și mai vii în amintirea lui serile petrecute cu Elvira la lumina lunei.

Trecuseră de atunci ani și iar ani de zile, și, pornind în vălmășagul vieții fiecare în calea sa, el și pretenii

lui s-au despărțit unii de alții, iar Elvira și-a dat mîna altuia mai cuminte, pe care ungurii nu l-au scos din slujbă: inima i se umplea de amărăciune cînd își dedea seamă despre aceste.

Serile luminate de lună însă el nu judeca cu mintea, ci [cu] inima, nu-și mai dedea seamă, ci le simțea toate cum le simțise atunci.

În zadar, tot numai cu dînșii și cu dînsa își petrecuse partea plăcută a vieții, și în pustiul vieții lui de acum tot numai printr-înșii și printr-însa se mai mîngăia; îl întrista deci gîndul că toate au fost numai, dar nu se mai plîngea de nimeni.

„Așa e — își zicea — în lumea aceasta, așa a fost și are să fie totdeauna, și păcatul e numai al celui ce să amăgește cu gîndul c-ar putea să fie și altfel. Nevoile-l frîng și-l biruiesc pe om: ne naștem nu ca să gustăm mulțumirile vieții, ci ca să îndurăm suferințele ei."

Aspru era el și neapropiat numai ziua, cîtă vreme se zolea cu oamenii; pe înserate, cînd rămînea singur, inima i se deschidea și firea i se muia, și dacă l-ar fi știut cum era sările, în tăinicia vieții lui, oamenii n-ar mai fi zis că petrece nopțile cu duhurile necurate și face „boscoane" cu ochianul cînd se urcă în turn.

Așa însă, cum el în adevăr era, îl știau numai cei ce steteau sub același acoperemînt cu dînsul, mai ales Berti, feciorul de casă, și Borbala cea groasă, care-i prinsese toate slăbiciunile și se socotea stăpînă nu numai pe casă, ci și pe el.

III

O-NCERCARE

Dimineața barometrul era căzut, higrometrul se pornise spre umăd, munții Hațegului păreau de tot apropiați, ciorile cîrăiau mai mult decît de obicei și zburau pe jos, iar d-l Corbei cosise în luncă trei zile de-a rîndul cu cîte opt oameni.

„Mare pacoste! își zicea el neliniștit. Să-ți lași fînul în bătaia ploii fiindcă se zice că e sărbătoare."

S-a și înnorat după-amează̆zi și s-a pornit vîntul, dar pe-nserate norii s-au risipit, și d-nul Corbei, ieșind după cină pe terasă, unde-și lua de obicei cafeaua, una din slăbiciunile lui, era voios și se plimba oarecum ușurel.

Om de statură mai mult decît mijlocie, cu umerii lați și cu capul mare, el călca rar și cu un fel de sfială, se legăna din cînd în cînd în mersul lui și părea încă în toată puterea. Numai văzut din față era cum îl socotea Ana.

Avînd fruntea înaltă și mult scoasă, fața lată și fălcile ieșite, pelița obrajilor veștedă și întinsă, iar ochii mari, deși nu bulbucați, capul îi părea încă mai mare și de tot greu. Îl și purta plecat puțin înainte și clătinîndu-l cînd se legăna în mersul lui. Mai avea apoi și sprîncene stufoase și încă negre, deși părul îi era mai ales pe la tîmple de tot cărunt, barba rară și mustața aspră și căzută peste buzele cam cărnoase, printre care ieșeau din cînd în cînd la iveală niște dinți rari și pe ici, pe colo negriți, tot amănunte care îi dedeau o-nfățișare oarecum sperioasă și nu se potriveau cu vocea lui limpede și blîndă, cîteodată chiar duioasă.

Borbala îi aduse cafeaua și o puse cu băgare de seamă pe mescioara de fier ce se află într-un colț al terasei.

El se uită cu coada ochiului la dînsa.

Se cunoșteau amîndoi, și dacă știa dînsa cînd are să-i vorbească, știa și dînsul că ea îi aduce cafeaua numai cînd are ceva pe inimă.

— Ce e, Barbură? o-ntrebă el în românește, ceea ce era un semn că e-n voia lui cea bună.

— Iacă, ți-am adus, măria-ta, cafeaua, răspunse ea tot românește, ceea ce de asemenea era un semn că vrea ceva. Am fost — urmă apoi peste puțin, cam cu jumătate de gură — azi după-prînz, așa, ca-n zi de sărbătoare, prin sat. Grozavi oameni! Zău că ți-e frică să trăiești între dînșii!

D-l Corbei se duse la mescioară, puse două bucățele de zahar în cafea și se uită cîtva timp la bășicuțele ce ieșau la suprafață.

Nu știa și nici nu ținea să știe ce se petrece-n sat. Nu se-ndoia că sunt grozavi oamenii, dar nu dînsa avea să i-o spună aceasta.

— Ești proastă, îi zise în ungurească lui cam pocită. Oamenii sunt toți la fel, ai nostri ca ai vostri, iar ai vostri ca orișicare alții. Nu ne-am apăra cu ziduri de piatră și n-am ținea cîni de pază dacă nu i-am ști cum sunt.

Borbala dete rîzînd din cap.

— Ăstora — grăi dînsa — nu le pasă, cînd se îndrăcesc, nici de ziduri, nici de cîni. Dau, ca să-l scoată pe Andrei al lor popă, năvală și-n apă și-n foc.

Corbei își pierdu răbdarea.

El se temea de cîni și de pisici și ocolea pe departe cînd i se iveau în cale, n-ar fi întrat odată cu capul în ocolul vitelor cînd taurul lui nu era bine legat, ba se ferea chiar și de boii lui de jug, căci, de! nu poți să știi cum i se năzărește dobitocului lipsit de judecată. Se temea dar cu atît mai vîrtos de oameni, pe care îi socotea nu numai răi, ci totodată și plini de vicleșug. Tocmai de aceea însă ținea ca lumea să știe că nu se teme de nimeni și de nimic și nu putea suferi ca slugile lui să facă încercarea de a-l speria.

— Să-l aibă — zise el cam aspru — dacă vor, dar pe mine să mă lase-n pace. Eu de dragul lor n-am să mă căciulesc pe la popimea din Blaj.

Borbala era foarte mulțămită.

În gîndul ei era celălalt, care vorbea ungurește ca cel mai gureș predicator calvinesc, avea maniere ca un adevărat nemeș, îi zisese ei *Nagyságad*, ca unei cocoane, o-ntrebase fel și chip despre stăpînul ei, ba o rugase să-i facă rost să-l poată vedea pe acesta.

— Așa le-am spus și eu, grăi dînsa. Cine e, la urma urmelor, Andrei al lui Ciobanu?! Mai ales cînd celălalt e om atît de cumsecade, adăogă cu oarecare sfială.

— Care celălalt? întrebă Corbei.

Borbala se uită cam mirată la el.

Nu-nțelegea cum i s-a putut spune că stăpînul ei are să-l ceară, cînd nici nu-l știa măcar.

— A fost — grăi dînsa — azi la biserică unul care a cîntat, cum spun, foarte frumos. Pe acesta îl vreau unii, mulți îl vreau, aproape toți, căci numai puțini țin cu Ciobănești.

— Prea bine! întîmpină d-l Corbei. O să se descurce ei cum vor ști. Fără de popă n-au să rămîie.

— Zicea — urmă Borbala tot cam cu sfială — că ar dori foarte mult să vie la măria-ta să-l vedeți.

— Cine? o-ntrebă Corbei, zîmbind pe sub mustață.

— D-l Moina, tinerul pe care-l vor ceilalți răspunse Borbala.

— Dar eu nu știu cine e!

— Tocmai pentru ca să-l cunoști.

D-l Corbei se uită lung la ea.

Știa că dînsa ține să fie socotită stăpînă în casă, și nu o dată simțise că ea și știe să învîrtă lucrurile așa, că el să-i facă pe voie. Cu atît mai vîrtos ținea și el să o pună la locul ei.

— Borbala — îi zise dar apăsînd asupra vorbelor — în lucruri care nu te privesc să nu te amesteci. M-ai înțeles?! Mie nu-mi trebuie popă și nu vreau să știu nici de unul, nici de altul.

IV

O ZI BUNĂ

— Mă iartă că-ți întru fără de veste și atît de dimineață în casă, dar mi s-a spus că peste zi ești dus și nu te pot găsi, iar sările stai mai bucuros singur.

Cel ce a grăit aceste vorbe era un domn mărunțăl, care se oprise cu fața zîmbitoare în pragul bibliotecei unde Corbei cetea, ca de obicei, mai nainte de a pleca la Plopiș, corespondența sosită cu posta de dimineața.

— Aa! ... Huțanu! ... strigă acesta înviorat și porni spre el. Dar dimineața fie, ziua fie ori seara, mă bucur că pot vedea și om iubit la casa mea, căci numai rar se întîmplă să se mai abată cîte cineva pe la mine.

Huțanu, acum profesor gimnazial, era unul dintre cei ce se despărțiseră în vălmășagul vieții, preten și din copilărie, și din tinerețe, cu care mîncase din același blid și durmise la nevoie în același pat; era deci viuă și adevărată bucuria revederii, și ei își strînseră mîna,

apoi, după o clipă de șovăire, se îmbrățișară și se sărutară.

— Ei, cum se întîmplă să am bucuria aceasta? urmă Corbei, cuprinzîndu-l cu brațul ca să-l ducă spre masă. Dar ce să-ți fac? ... unde să te pun? ... Ești în trecere, ori poți să stai?

Huțanu venise cu gînd hotărît și nu era în stare să o ascundă aceasta.

— Nu — răspunse el așezîndu-se — nu în trecere. Am plecat anume la tine, dar mult n-o să pot sta.

— O zi, două?

— Cam așa ceva, dacă mă ții.

— Bun, grăi Corbei grăbit. Să iei o mică gustare, apoi, dacă n-ai altă treabă, mergem împreună, ca să-mi vezi gospodăria, o să vezi multe lucruri bune și frumoase, iar pe-nsărate ne întoarcem și stăm, ca odinoară, în toată tigna de vorbă.

— Cum îți vine mai la îndemînă întîmpină Huțanu.

— Deocamdată să chem feciorul — urmă Corbei — și să iau dispoziții să-ți aducă bagajul și să deie drumul trăsurii cu care ai venit de la gară.

— Asta nu! strigă Huțanu rîzînd. Mă știi că-mi place să umblu pe jos: uite, cum mă vezi, așa am venit.

Corbei se uită mai cu dinadins la gherocul lui purtat și prăfuit, mai ales în părțile lui pătate, și, fără de veste, se ivi în gîndul lui întrebarea: „Ce va fi voind să ceară de la mine?!"

În vreme ce el sună să vie feciorul și-și luă dispozițiunile pentru gustare, pentru prînz și pentru seară, Huțanu îl măsură de sus pînă jos, se uită cu luare-aminte împrejurul său și cuprinse într-un singur gînd cele văzute de cînd întrase în preajma casei lui.

— Tu ai ajuns, precum văd, chiar mai bine de cum știam, grăi dînsul cu învederată mulțumire după ce servitorul se depărtă.

— Da — răspunse Corbei cu inima deschisă — am viață liniștită și spor în toate. Am adunat fără de veste și cam și fără de voia mea frumoasă avere și adeseori îmi dau seamă că aș fi nedrept dacă m-aș plînge de cei ce nu m-au lăsat să fiu judecător. Nu poți să-ți închipuiești cît de ușor e să agonisești urmă el cu vioșie;

n-am avut decît să mă mulțămesc cu puținul cu care eram deprins pentru ca avutul să-mi crească din ce în ce mai iute, Dar tu cum o duci?

— Bine, răspunse Huțanu voios. Sunt sănătos, muncesc cu plăcere, am o soție care-și poartă cu voie bună jugul, și Dumnezeu mi-a dăruit copii voinici și buni, buni copii.

— Ești om fericit, îl întrerupse Corbei înduioșat. E mare lucru să ai copii, chiar și dacă n-ar fi dintre cei mai buni. O fi greu, nu-i vorbă, dar e mare lucru.

— Vorbești și tu ca orbul despre frumusețea perelor pe care le miroase, întîmpină Huțanu rîzînd. Nici închipuire nu poți să-ți faci ce grădină e o casă plină de copii.

— Cîți ai?

— Opt.

Pe Corbei îl trecu un fel de fior rece. Acum cam dedea cu socoteală ce va fi cerînd prietenul său.

— Opt — repetă acesta rîzînd — cinci băieți și trei fete, tot unul mai mic decît cellalt.

— Mulți! zise Corbei.

— Așa vi se pare vouă, care n-aveți nici unul, întîmpină Huțanu. Noi, care-i avem, nu-i mai numărăm. Purtarea de grijă pentru copii e și ea un eroism, urmă el avîntat. Mi-ar plînge și cel mai înrăit dușman de milă dac-ar ști cît de mari sunt greutățile cu care mă lupt, dar nu mă plîng, nu mă dau și răzbesc cu capul ridicat înainte.

[— ? ...]

— Bine, omule — grăi Huțanu în cele din urmă — dar tu umbli cu mînjii, cu mieii și cu purceii parc-ar fi copiii tăi. Îi cunoști pe fiecare individual, le știi însușirile bune și pe cele rele.

— Fără îndoială, îl întrerupse Corbei. Altfel n-aș fi în stare să te înțeleg pe tine. Purtarea de grijă pentru ființele neajutorate e la om o trebuință firească, și dacă tu cauți mulțumirea acestei trebuințe purtînd grijă de copii tăi, eu, care n-am avut parte de copii, mă mîngăi așa cum vezi.

— Dar nu simt toți oamenii trebuința aceasta, întîmpină Huțanu.

— Toți o simt — răspunse Corbei — dar unii, stăpîniți de alte porniri, își năbușesc simțămîntul firesc. Natura — urmă el înviorat — le face toate mai mult ori mai puțin pocite, și nu e om care nu se simte mulțumit cînd poate desăvîrși făpturile.

Huțanu îi dedea dreptate, și umblînd, prin întinsa și complicata gospodărie, el era din ce în ce mai uimit de priceperea prietenului său, de multele și variatele lui cunoștințe, de atențiunea lui pentru cele mai mici amănunte și de claritatea cu care le împreuna toate în o singură privire.

— Eu — zise el — m-aș zăpăci, dacă le-aș avea toate aceste pe capul meu și n-aș putea s-o duc nici trei zile fără ca să mă încurc.

— Așa ți se pare, îi răspunse Corbei, măgulit de vorbele lui. Sunt încredințat c-ai face-o și aceasta tot atît de bine ca celelalte, căci acela care e bun părinte nu poate să nu fie bun gospodar, bun diregător, bun orișice ar fi el.

Se-ntelegeau amîndoi, și chiar dacă n-ar fi fost prieteni vechi, s-ar fi făcut prieteni acum, cînd vedeau lucrurile cu ochii limpezi și se potriveau în gînduri și în simțeminte.

Se umple de farmec viețuirea cînd oamenii cari s-au iubit în copilărie ori și-au făcut în timpul tinerețelor plăcută unul altuia viața se întîlnesc după o îndelungată despărțire și se simt apropiați ca odinioară sufletește.

Frumoasă a fost și plină ziua pe care au petrecut-o împreună, și pe-nserate, cînd se-ntorceau la Căsoaie, amîndoi erau întristați că ea e pe sfîrșite.

Corbei era, cu toate aceste, neliniștit. Îi era parcă a săvîrșit o faptă lui neiertată, de care va avea să se căiască.

„Ce deosebire între ziua de ieri și cea de astăzi?!" își zicea și se gîndea cu un fel de jale la ziua de mîne.

Să nu te pună păcatele să-i vorbești părintelui despre copii, că nu mai scapi de el și ți-l faci dușman dacă nu-l asculți cu destulă bunăvoință.

Cît au stat în deal, cît au coborît la vale și încă mult timp după ce au sosit la Plopiș, Huțanu a vorbit numai

despre copiii lui, și prietenul său îi era din ce în ce mai scump, căci îl asculta cu învederată plăcere și-i înțelegea și grijile, și bucuriile.

Plimbîndu-se însă prin gospodăria de la Plopiș, dînșii au ajuns încetul cu încetul să uite copiii.

V

GURA LUMII

„Ce-o fi vrînd?!" se-ntrebase Corbei, și ceea ce el nu știa, știa tot satul, căci aveau și Ciobănești și Ghiurca la Blaj oamenii lor, care îi vestiseră că Huțanu are să vie și că el multe poate.

Vorba în adevăr nu mai era cine are și cine nu are să fie popă-n sat, ci care pe care, și pe cînd unii umblau cu capul ridicat, călcau țanțoși și se lăudăreau, ceilalți fierbeau în ei și își strîngeau pumnii.

Nu putea, ce-i drept, nimeni să afle ce-au vorbit cei doi prieteni și ce fel de înțelegere au luat între dînșii; lumea știe însă și ceea ce nu se poate afla, și pe-nsărate, cînd ei se-ntorceau la Căsoaie, toți erau încredințați că lucrul e hotărît.

Ciobănești erau încredințați fiindcă îi vedeau pe ceialalți voioși, iar aceștia erau voioși fiindcă era voioasă Borbala, care le spunea că nici chiar serile nu l-a văzut pe stăpînul ei atît de voios ca ziua aceea și că nu mai puțin voios era și prietenul lui, ceea ce n-ar fi fost cu putință dacă nu s-ar fi ajuns la vorbă.

„Ăsta îi frînge gîtul!" își zicea Ghiurca cel neastîmpărat, care știa mai multe decît ceialalți.

Puțin îi păsa lui dacă va fi ori nu Andrei popă-n sat; era însă peste putință să se stîrnească vrajbă între oameni fără ca să se amestece și el în ea. Mulțumirea vieții lui era să îmbărbăteze pe cei slabi de înger și să-mpinteneze pe cei îndîrjiți. Se deduse-n partea lui Moină pentru că Ciobănești n-aveau nevoie de el; acum însă, cînd lucrurile erau, cum știa el, hotărîte, nu mai putea să stăruie în partea lui Moină, care era omul lui Corbei, și umbla să-i îndîrjească pe Ciobănești.

Nu era beţiv Ghiurca, dar îi plăcea să se cinstească şi petrecea mult la cîrcimă.

— Ei! îi zise el lui Cîrcioc, care trecea prin faţa cîrcimei. Şi voi ce mai ziceţi, ce mai faceţi? Cum vă simţiţi în pielea voastră?!

Cîrcioc, un om schiop de piciorul stîng, care se mai şi uita-n cruci, se opri rîzîndu-i cu cătran în faţă.

— Te bucuri, hai, şi rîzi?! întîmpină el.

— Ba-mi pare rău că n-aţi ţinut seamă de vorbele mele, grăi Ghiurca dulceag. Ce am eu cu Moina acela?! Vi-am spus însă să nu vă puneţi în pizmă cu Corbei, c-o să rămîneţi de ruşine. N-o fi avînd el trecere la domnii de la Bălgrad şi la cei mai mari decît dînşii, dar popii de la Blaj se uită-n gura lui.

Cîrcioc se simţea strîmtorat.

— Să vedem, răspunse el. Mai va încă! O să se găsească undeva, cumva, la nevoie, ac şi pentru cojocul lui.

Ghiurca dete a milă din cap, apoi îi făcu semn să se mai apropie, ca să-i poată vorbi în taină.

— Bine, măi — îi zise — eu te ştiu pe tine om deştept, şi tu ştii că eu sunt om cu socoteală, care nu butică prin întunerec, şi trebuia să ştiu ce zic cînd vi-am spus să-l lăsaţi pe Andrei în pace şi să nu-l mai faceţi de ruşine, că e băiat bun. Moină acela e logodit şi el — adăugă pe şoptite — chiar cu o fată la care Corbei ţine foarte mult. Nu vreau să zic că e chiar fata lui, dar e fata femeii pe care era s-o ieie el de nevastă. M-ai înţeles?! Asta e ceea ce l-a făcut pe Moina să vie tocmai din părţile Clujului aici.

Cîrcioc se uita cu ochi mari la el şi sta cu inima îndoită.

— Chiar aşa să fie?! grăi dînsul.

— O ştiu de la Moină el însuşi — îl încredinţă Ghiurca — şi de aceea vi-am zis să nu mai umblaţi degeaba. Măi — urmă cu oarecare patimă — cu Corbei bieţi de oameni ca noi n-au să [se] spună-n pizmă. Şi-a făcut avere, el ştie cum şi-a făcut-o, dar o are şi, avînd-o, are şi putere, şi trecere, şi face tot ceea ce vrea.

— Dar el zice că nu-i trebuie popă, întîmpină Cîrcioc; să ne lase să luăm pe cine vrem!

— Vorbă și asta! îi zise Ghiurca; popă nu i-o fi trebuind, dar vrea să aibă omul lui, sluga lui, care să-i facă treburile.

Au mai stat Ghiurca și Cîrcioc încă mult timp de vorbă, Cîrcioc cătrănindu-se din ce în ce mai rău, iară Ghiurcă dîndu-și silința să-l molcomească, făcîndu-l să înțeleagă că celor mari și tari li se cuvine să-și facă voile.

În vremea aceasta, cei doi prieteni ședeau la masă și discutau cu multă aprindere asupra adevăratelor temelii ale moralei.

Borbala, doritoare de a-și arăta destoiniciile, le gătise un papricaș de berbec, niște minunați tăieței cu brînză de vacă și cu jumere de slănină și o friptură de purcel, iară Corbei scosese din pivniță cîteva sticle de vin vechi, probe din deosebiți ani, și alb, și negru, și vișiniu. Dacă stăpînul casei pișca numai și de ici, și de colo cîte ceva și gusta cîte nițel din vinuri, oaspele lăuda mîncările și bea spuind mereu că asemenea vinuri nu poate orișicine să beie, și iar bea tot mai voios și mai vorbăreț și mai plin de duioșie.

El scăpase vorba că izvorul a toată răutatea e egoismul, care-l face pe om să le tragă toate la sine, iară Corbei ridicase degetul, dînd din cap ca preotul în fața ereticului.

— Ce?! ... nu cumva vrei să zici că n-am dreptate?! strigă Huțanu.

— Ceea ce e firesc nu poate să fie rău — îi răspunse Corbei — și nu e nimic mai firesc decît purtarea de grije pentru sine însuși.

— Haida-de! strigă iar Huțanu, care știe o mulțime de lucruri firești ce nu sunt deloc bune.

Porniți apoi pe calea aceasta, vorba s-a întins și masa s-a lungit pînă tîrziu, cînd satul bîjbîia pe la toate răspîntiile.

Era destul să știe Cîrcioc cel schiop un lucru pentru ca vestea să meargă cum se-ntinde flacăra prin iarbă uscată, și seara, cînd luna a-nceput să bată în terasa Căsoaiei, toți știau chiar mai mult decît ceea ce Cîrcioc aflase de la Ghiurca.

Lucru ciudat însă! Oamenii nu mai fierbeau în ei tot ca mai nainte, ci parcă se potoleau.

„De! ... dacă-i așa, n-ai ce să-i faci", zisese unul, și încetul cu încetul să mai dăduseră și alții-n partea lui. Cum ar fi putut Corbei să pună vorbă pentru altul cînd el avea omul lui, la care ținea și la care și trebuia să țină?!

„Da! dacă-i așa, trebuie să-i dai dreptate!" ziceau mulți, dar nu și Cîrcioc, care-și mîncase averea purtînd procese fiindcă nu era în stare să le deie altora dreptate.

VI

O DATORIE VECHE

Era prin amurg cînd Corbei și Huțanu au ieșit, în sfîrșit, pe terasă, ca să ieie cafeaua.

— Cît mai stai și cînd mai vii? întrebă Corbei, dus cu gîndul.

Huțanu, acum cam sentimental, luă pipa de spumă, pe care feciorul i-o adusese plină, o aprinse, sorbi o dată din cafea și iar mai trase cîteva fumuri.

— Deodată două întrebări la care nu pot să dau răspuns, grăi apoi voios. Dac-ar fi după mine, eu aș tot sta și-aș veni mereu. Să vedem însă dacă mă ții și dacă mă mai primești.

— Vorbești în pilde, întîmpină Corbei.

— Ba foarte deslușit, grăi Huțanu. Ți-am spus că am plecat de acasă anume la tine în misiune și — urmă el rîzînd — mă pomenesc că mă dai afară cînd afli care-mi este misiunea.

Corbei cam dedea cu socoteală ce va fi voind prietenul său, care avea opt copii, nu mai puțin.

— Da! — răspunse el în glumă — tot ceea ce se poate. Să vedem de ce e vorba.

— Să-ți spun fără multă întroducere, grăi Huțanu și iar trase cîteva fumuri. Aici la voi e vacantă parohia și eu am stăruit la Blaj pentru un tînăr la care țin. Mi s-a spus că totul atîrnă de la voința ta.

Corbei se dete un pas înapoi. Se perduse deodată tot farmecul zilei petrecute cu prietenul său.

— Care va să zică asta e! strigă el, adînc jignit.

— Stai, nu te pripi — stărui Huțanu — că nu ți le-am spus încă toate.

— Nu mi le mai spune, că eu știu, întîmpină Corbei, stăpînindu-se. Bonții de la Blaj își închipuiesc că sunt supărat fiindcă am avut ceartă cu popa și vor să profite de ocaziune spre a mă momi să întru iar ca oaie rătăcită în singur mîntuitoarea lor biserică; iară tu — adause cu amărăciune — ai primit sarcina de mijlocitor al lor. Ți-o iert aceasta, căci multe au să i se ierte în această lume mizerabilă unui biet muritor cu casa plină de copii, de ale căruia strîmtorări toți vor să abuzeze, ți-o iert, dar zic „nu!" Țin prea mult la tine pentru ca de dragul tău să pot face un lucru de care mi-ar fi rușine. Mie nu-mi trebuie popă!

Huțanu se uită lung în fața lui.

— Moțul dracului! grăi el tot rîzînd. Pătimaș ai fost și încăpățînat totdeauna, pătimaș ești și acum și bănuitor și nedrept. Chiar acum zișeși că nu faci ceea ce voiam să te rog fiindcă ții la mine; dar eu nu țin la copiii mei?! De unde-ai scos tu convingerea că mizerabilii nu numai vor, ci și pot să abuzeze de strîmtorările omului cu casa plină de copii?! Nu, Vasilie, părintele care în adevăr își iubește copiii nu săvîrșește nici el de dragul lor fapte de care ar trebui să se rușineze. Scurmă pămîntul, își taie în carne, se sîngeră, dar nu se dă, nu se înjosește. Iubirea adevărată nu-l coboară, ci-l înalță pe om! Nu, nu e ceea ce zici tu, și te vei încredința că prietenia adevărată e ceea ce m-a dus la tine. Îți mai aduci cîtecdată aminte de Elvira?

Corbei tresări.

— Cum vine întrebarea aceasta așa, din senin? întrebă el cu glas înăbușit.

— Nu e din senin — răspunse Huțanu — știi că ea a rămas văduvă, c-a murit în urmă și c-a lăsat o fată, pe care o ține o soră a fostului ei soț; fata aceasta e logodnica tînărului de care-ți vorbii.

Corbei stătea ca-ncremenit.

— Credeam — adause Huțanu — că trebuie să le știi și tu acestea.

— Asta e — grăi Corbei — cea mai mișelească din toate urzelile pe care le-a născocit vreodată răutatea omenească. Ce crezi tu că trebuie să fac eu?!

Huțanu dete din umeri.

— Asta atîrnă de la firea omului — răspunse el — și nimeni mai bine decît tine însuți nu poate să știe ce-ți este și ce nu-ți este cu putință. Eu, așa cum mă știu însumi pe mine — urmă el după o clipă de răzgîndire — nu m-aș împăca cu gîndul că am să trăiesc așa-zicînd sub același acoperemînt cu fiica omului care a avut de soție pe femeia ce am iubit...

— Asta nu! strigă Corbei. Eu văd în ea pe fiica femeiei căreia într-o clipă de amărăciune i-am făcut o mare nedreptate și față de care am o veche datorie. Tocmai aici e mișelia: mi-e greu afară din cale să zic „nu!" și mi-aș face toată viața mustrări dacă aș zice „da!" Chiar și dacă n-ar fi celelalte, sătenii au omul lor, și aș fi nedrept dacă le-aș aduce altul, și nesocotit dacă aș vîrî pe tinerii de care vorbești într-un vespar.

— Tu faci cum te mînă firea, grăi Huțanu, dînd iar din umeri. Un singur lucru aș dori: să nu se poată zice că n-am stăruit. Am să-ți mai spun că voia să vie doamna Fireanu, mătușa fetei, și eu am venit mai ales ca să te scap de ea.

— Dacă venea — îl întrerupse Corbei — îi spuneam tot aceea ce-ți spun și ție.

— Nu știu, întîmpină Huțanu rîzînd. E o someșeancă prăpăstioasă, cu care oamenii ca tine cu anevoie se-nțeleg. Mă cuprind răcorile cînd mă gîndesc ce o să am cu dînsa.

— Trimite-o la mine — stărui Corbei — căci țin și eu să o încredințez că nu e la mijloc lipsă de bunăvoință. Voi face-o să ceară altăceva.

— De! — răspunse Huțanu — acum, după ce le știi toate, ar fi cu putință și asta. Par' însă că tot ar fi mai cuminte să vie tinărul.

— Bine, să vie el! zise Corbei.

Atît le fusese de-ncordată convorbirea, încît pipa lui Huțanu se stînsese de mult și cafeaua lui Corbei se răcise și sta neatinsă cînd feciorul veni să ieie ceștile.

Ei își luară cafelele acum reci, Huțanu își aprinse pipa și mai steteră de vorbă pînă spre miezul nopții.

VII

SUPĂRAREA DOAMNEI FIREANU

„Auzi d-ta?! strigă doamna Fireanu, răzvrătită-n toată ființa ei. Mai se și laudă că sunt bărbați! Niște motologi sunt, niște molfăite!"

Nu putea dînsa să înțeleagă cum s-a-ntors Huțanu cu treaba nefăcută, cînd lucrul era nici că se poate mai ușor.

„Te pomenești — își zicea cîteodată — că nici n-a fost, ci-a zis numai, ca să scape de gura mea, că se duce, iar acum, ca să mă alinte, zice că n-a putut să facă nimic. De rea-credință cum sunt, bărbații sunt în stare să facă și una ca asta."

Iar se răsgîndea însă.

„Nu — zicea atunci — de fost, tot o fi fost, dar e mămăligă nefrecată, un lasă-mă-să-te-las. Ah! de ce nu m-a făcut Dumnezeu pe mine bărbat?!

Ea și avea cuvinte să vorbească așa.

Rămasă la vîrstă de vreo treizeci și doi de ani văduvă cu trei copii, ea a pus pe toate rudele ei și pe toți prietenii răposatului în picioare ca să-i scoată cumva o penzioară. Au și alergat care cum a știut, dar toți o-ncredințau că e peste putință, fiindcă răposatul n-avea anii ceruți de lege.

„Ce ani?! ... ce lege?!" a strigat ea și s-a dus la groful Pișta, care era om milos și știa să facă și fără de ani, și fără de lege. Acum avea o penzioară de patru sute de florini pe an și putea să se laude că și-o făcuse ea însași cu lacrămile ei de văduvă nevoiașă. Tot așa făcuse ea pentru băiatul ei mare rost în colegiul de la Cluj, iar pentru una din fete, la călugărițele de la Dej.

„Mie — zice dar — să nu-mi spună nimeni că nu se poate ceea ce e cu putință: toate ușile se deschid dacă știi să stărui."

Mica ei zestre, o casă la Cluj, patrusprezece jugăre de pămînt pe Someș și o viișoară de vreo zece sepe, nu numai i-a fost destulă ca să-și țină copiii, dar i-a mai dat și vreo mie cinci sute de florini puși la bancă pentru fata ei, care azi-mîne era de măritat.

Multe îi sunt cu putință celui ce dă năvală cu toată virtutea.

„Cum, nu vrea Corbei?! zice dînsa. Trebuie să voiască! Nu e oare destul că eu, văduvă amărîtă, țin de unsprezece ani acum, pe lîngă copiii mei, și pe Lucia, și-am scos-o fată mare?! S-o mai ajute și alții. Mie să-mi spuie că nu poate?"

Nu! Nu se mai putea s-o țină pe fata Elvirei. Îi era dragă fiindc-o crescuse și era bună și-o ajuta mult la casă, dar avea și ea fata ei, și nu e bine să fie două fete mari la aceeași casă.

Ea nu spunea lucrul acesta, și de aceea nici Huțanu, nici Moină și Lucia, care nu-l știau, nu puteau să înțeleagă zorul ei.

Îndeosebi Lucia, căreia îi vorbise multe despre Corbei, se simțea cuprinsă de strîmto[ra]re cînd se gîndea că vorba e să-și petreacă viața pe la Plopiș.

„O, Doamne! — zise dar Moină — se vor mai fi găsind parohii și aiurea. De ce să mai stăruim, cînd d-l Huțanu ne spune că nu e cu putință?!"

Asemenea vorbe o scoteau pe doamna Fireanu din sărite. Ele erau în gîndul ei semne neîndoioase că Moină era cu inima îndoită și umblă să scape.

Nu era adevărat lucrul acesta. Moină ținea mult la Lucia, dar simțea că dînsa nu are destulă slăbiciune pentru el și-și dedea silința să între-n voile ei. Asemenea finețe nu înțelegea însă doamna Fireanu și de aceea dedea zor ca să nu fie prea tîrziu.

„Am să mă duc eu însami — grăi dînsa în cele din urmă — ba am s-o iau și pe Lucia cu mine!"

Avea dînsa armele ei, în fața cărora nu-i rămînea d-lui Vasilie Corbei decît să se supună.

Nu degeaba scotocise ea, cînd murise cumnată-sa, prin toate dulapurile şi prin toate cutiile rămase de la dînsa: avea cîteva scrisori care puteau să-i fie acum de mare ajutor, şi mai ales una, pe care o păstra cu multă grijă. Iată una:

„Iubită amică,

Lucrul de care nu m-am temut şi pe care-l credeam peste putinţă s-a întîmplat: ieri am primit deciziunea ministerială prin care sunt destituit fără de cercetare şi fără de nici o discuţiune, ceea ce numai în ţara aceasta e cu putinţă. M-am gîndit şi m-am răzgîndit, dar n-am ajuns încă să mă dumiresc ce am să fac şi de ce am să mă apuc. Deocamdată o să mă duc acasă şi un singur lucru e lămurit deja în capul meu: că e stricată întreaga mea viaţă, că frumosul vis, pe care l-am făcut împreună, nu se mai poate realiza. Pentru mine nu mai e loc în ţara aceasta, şi chiar dac-am putea trăi, cu chiu, cu vai, din mica avere ce mi-a rămas de la părinţi, te iubesc prea mult ca să te pot osîndi la viaţa ce-ai avea, fiind legată de un om scîrbit de lumea în care i-a fost dat să trăiască.

Îmi dau seamă că ţi-am făcut o mare nedreptate şi-mi voi face viaţa mea toată mustrări pentru uşurinţa mea; mi-ai face însă şi tu nedreptate dac-ai zice că, după toate cele petrecute, trebuia să fiu mai puţin îndărătnic şi să mă dau după păr, ca alţii. Mi-a fost peste putinţă, şi mi te-aş fi făcut urgisită dacă de dragul tău m-aş fi înjosit însumi pe mine. Nu, Elviro, mai bine o fericire perdută decît o viaţă terfelită.

Curată ai să rămîi şi curată vei şi rămînea în gîndul meu cît mai trăiesc în mijlocul acestei lumi spurcate şi singură tu vei mîngăia zilele vieţii mele amărîte.

Să ai, Elviro, parte de toate fericirile cari sunt în lumea aceasta cu putinţă, dar să nu uiţi niciodată că trăieşte departe de tine un om nenorocit care se gîndeşte în toate clipele vieţii lui la tine şi care-şi va uita nenorocirea de cîte ori îi vei da ocaziune de a-şi dovedi iubirea şi de-a-şi împlini nestinsele datorii faţă cu tine.

Dacă nu mi-a fost dat, Elviro, să fim soț și soție, ia-mă prieten, ia-mă frate mai mare și adu-ți aminte de mine cînd vei avea nevoie de un om care e gata să se jertfească pentru tine.

Vasilie"

„Să-i citesc eu scrisoarea aceasta — grăi d-na Fireanu — și să mai spună că nu poate!"

VIII

LA SECERIȘ

„Lasă, că-i aci secerișul!" strigă Ana.

Spicul se pîrguise-n bătaia soarelui de vară, lanurile din luncă începuseră a bate-n roșu, și numai pe la locurile mai revene și mai reci mai rămăsese pe ici, pe colo cîte un fir încă verde; pe cînd însă pe Mureș la vale se-ncepuse secerișul, mai spre izvoarele rîurilor unde paiul e subțire și spicul scurt, abia se scuturase floarea și oamenii se porniseră cete-cete spre lărgimile mănoase, ca să-și facă secerînd parte din roadele lor.

Corbei avea de secerat la nouă locuri deosebite, cu totul vreo două sute șasezeci de jugăre. El căra de obicei snopii sub șurile lui mari, iar treieratul îl făcea în toată tigna iarna, cînd n-avea altă treabă. Nici așa nu putea însă să-și facă secerișul numai cu oamenii lui. Om care le face toate pentru mulțumirea sa și pentru buna-îndrumare a altora, el ținea să-și facă secerișul deodată și la timp potrivit, ca bobul nici să nu se zbîrcească, nici să nu se scuture. Știind apoi că sătenii fac nazuri, învoise din vreme vreo șasezeci de munteni.

— Auzi d-ta?! strigă Cîrcioc. Noi n-avem cu ce să ne hrănim copiii, și el aduce oameni din altă parte.

— Face-n avutul lui — îi răspundeau alții, care aveau și ei nevoie de secerători — fiecare ce vrea.

Vor fi avut aceștia dreptate, dar în lumea cea adevărată dreptatea o are cel ce e-n stare să și-o facă, și

prin sate sunt de obicei mai mulți cei ce caută decît cei ce dau de lucru; Cîrcioc găsea dar destui ascultători.

O singură dată pe an, în timpul secerișului, poate și nevoiașul să-l strîmtoreze pe bogat și să-l stoarcă; celor de un gînd cu Cîrcioc nu le era greu să-i facă pe ceilalți s-o înțeleagă aceasta. Era învederat că secerătorii veniți de la munte luau partea ce li se cuvine nevoiașilor din sat și că partea aceasta era cu atît mai mare cu cît mai puțini erau secerătorii.

— Da! — strigau deci din ce în ce mai mulți — n-are s-aducă secerători din altă parte cînd sunt destui flămînzi și între noi.

— Ba chiar și flămînzi ale căror averi el le stăpînește, el ori ai lui! strigau alții.

— Ai lui?! strigau iar alții. Vai de sufletele lor! I s-au dat robi ca să muncească spre a-i putea plăti dobînzile.

Nu mai steteau acum cîte doi, trei de vorbă pe la răspîntii, ci se adunaseră mulți în bătătura largă, și cînd se văd mulți la un loc, oamenii se pătrund de dreptatea lor și se simt destul de tari ca să și-o și facă.

Mai era apoi la mijloc și gîndul de a-l face pe d-l Corbei să simtă că orișicît de învățat și de bogat ar fi el, n-are să se ieie în coarne cu lumea în mijlocul căreia trăiește.

— Avem să-i luăm la goană pe secerătorii învoiți de dînsul! strigau cei mai îndîrjiți.

— Ba să vă păziți treaba — ziceau alții mai potoliți — că puteți s-ajungeți la-ncăierare, și jandarmii sunt pe aci prin apropiere. De! ... e dreptul lui să se-nvoiască cu orișicine și după placul lui, și bieții ăia de oameni n-o să facă nici ei drumul degeaba.

Ghiurca stetea la o parte și zîmbea pe sub mustață.

— Grozav sunteți — zise — de cuminte! Jandarmii o să sară ca să apere pe Corbei și pe muntenii lui?! Parcă Corbei e vreun baron ori vreun nemeș și muntenii sunt săcui?! De asta să nu vă doară capul cînd e vorba de pielea lui Corbei, stăpînirea n-aude, nu vede.

— Și chiar dacă n-ar fi așa?! strigau muierile, totdeauna mai iuți la fire și mai rele de gură. Voi ce sunteți?

De ce v-a făcut Dumnezeu bărbați? Nu! batjocura asta n-aveți s-o suferiți chiar acasă la voi!

Și multe sunt, ca să scape de gura muierilor, oamenii în stare să facă.

D-l Vasilie Corbei își făcea fără de grije pregătirile pentru seceriș cînd i s-a adus vestea că sătenii sunt turburați și porniți a nu-i lăsa pe seceretorii învoiți de dînsul să se apuce de lucru.

„Toate sunt cu putință — grăi dînsul — dar eu tot n-o să fac decît ceea ce însumi voiesc."

Îl covîrșise deodată îndărătnicia firii lui.

„Da, am viața liniștită", îi zisese el lui Huțanu, și spusese adevărul. De cînd însă Huțanu plecase, n-o mai avea viața liniștită.

I se răscolise întreaga ființă, și nu mai era mulțumit de nimic, nu era în stare să-și dea seamă ce vrea și ce nu vrea. La Căsoaie i se ura; cele ce se petreceau la Plopiș nu-l mai interesau; umbla de ici pînă colo ca omul ce caută ceva și uită mereu ce caută; ar fi voit să poată adormi și să tot doarmă pînă ce nu vor fi trecut cele ce-i turburau liniștea.

Nu se întrebase niciodată: „De ce folos îmi este averea?" Din ziua în care fusese cuprins de simțămîntul că viața îi este perdută, nu mai simțise și nici că avusese nevoie de avere. O agonisise căutîndu-și mîngăiere în mulțumirea de a fi muncit cu rost și cu spor. A stat timp de peste douăzeci de ani ca robit de sine însuși aici, ca să nu mai rămîie îndoială că-i este în adevăr perdută viața, și niciodată nu s-a plîns că dînsa nu mai voia să știe de dînsul și la nici una din scrisorile lui n-a răspuns. Acum se simțea adînc jignit, și-n fiecare zi de mai multe ori se așeza la masă ca să-i scrie lui Huțan că nu e nevoie să mai vie acel tînăr, nici mai ales doamna Fireanu, care, pe lîngă toate celelalte, mai era și femeie. Iar se scula însă...

„Am să plec! strigă el în cele din urmă. Am să pornesc în lungă călătorie."

Simțea acum trebuința de a se folosi de averea lui, ca să scape de supărările pe care i le făceau alții.

Tocmai acum trebuia să-i mai vie și pacostea cu secerătorii.

„Nu — zise iar — tot n-am să fac decît ceea ce voiesc eu"!

Știa prea bine că, fiind la mijloc și Ghiurca, stăpînirea n-are să-i deie nici un ajutor, ba chiar și dacă ea ar fi voit s-audă și să vadă, n-ar fi voit el să știe de dînsa.

„Ba mă pomenesc — își zise — că mă scot pe mine vinovat și c-o pat bieții ăia de munteni pe care i-am adus aici."

Era duminecă dimineața, iar săcerătorilor le trimisese vorba să vie marți seara, pentru ca miercuri să înceapă: avea două zile de pregătire.

El se plimbă cîtva timp în sus și în jos.

„E dat, vîndut, robit, legat de mîni și de picioare", își zise-n cele din urmă, gîndindu-se la Ghiurca.

De nenumărate ori în viața lui își zisese-n gîndul lui că ceea ce-l face pe om rău sunt nevoile și strîmtorările; niciodată n-a simțit-o însă aceasta atît de adînc ca acum, cînd îl vedea în fața sa pe Ghiurca.

El sună să vie feciorul, apoi se duse la casa de fier și luă un teanc de hîrtii de bancă.

„Să-i spui lui Șandor să pună caii, îi zise apoi feciorului. Plecăm la Bălgrad."

IX

TIHAMER

Domnul Tihamer Erdei, agent al unei societăți de asigurare din America și corespondent al mai multor ziare, unele din Pesta, altele din Viena, era nu numai la Bălgrad, ci și la Cluj, la Sibiu și pe mai departe om cunoscut și persoană importantă. El purta totdeauna nădragi cu găitane și cizme cu pinteni, își răsucea mustața, mînca slănină pipărată, deși era secretar al comunității israelite, se făcuse prieten cu toți protopopii din Valea Murășului, juca cărți cu baronii și cu grofii, se bătea în duel, era de zile mari poftit la masa fișpanului și avea, cînd se ducea la Pesta, întrare pe la toate ministerele. Toate aceste-l ajutau apoi să pună

la cale treburi pentru alții grele și să mijlocească cu izbîndă în afaceri încurcate, ceea ce îi da putința de a trăi bine, un lucru la care un om ca dînsul trebuia să țină.

Deși obicinuit a întra în fel de fel de daraveri și a-și face de lucru cu fel de fel de oameni, el a fost foarte surprins cînd s-a pomenit în biuroul lui cu d-l Vasilie Corbei, pe care-l cunoștea foarte bine, dar îl știa om ce n-are nevoie de mijlocitori.

— Te miri?! îi zise Corbei în nemțește. Uite, am ajuns și eu să-ți fac o rugăminte.

Tihamer avea obiceiul de a vorbi cu fiecare în limba lui.

— Mă cam mir — răspunse dar în românește — dar cu atît mai mult am să mă bucur dacă voi putea să-ți fiu folositor.

— Multe poate, cînd vrea, cel ce le știe toate, ca d-ta — grăi Corbei — iar ceea ce am să te rog e lucru puțin. Aș vrea — adăugă schimbînd tonul — să cumpăr cambii de ale vărului meu Ghiurca; ai, ori poți să-mi procuri?

Tihamer rămase cîtva timp cu ochii țintă-n pămînt. „De ce vrei să cumperi"? ar fi voit să-l întrebe, dar degeaba l-ar fi întrebat cînd n-avea nici o asigurare că-i va spune adevărul. Îi și era destul să știe că Ghiurca are o sesiune și jumătate de pămînt, iar Corbei e dintre cei ce cumpără ceea ce cade prin apropiere. Lucrul de căpetenie îi era ce iese pentru dînsul.

— N-am, răspunse el zîmbind. Cu oameni ca dînsul eu nu mă pot încurca. Aș putea însă să aflu la cine ai putea să găsești.

— Nu, întîmpină Corbei. Eu le cumpăr de la d-ta, și puțin îmi pasă de la cine le iei.

Asta-i mai convenea lui Tihamer.

— Să fie și așa, zise el. Cît vrei să cumperi?

— Toate cîte se pot aduna pînă mîne pe la douăsprezece, răspunse Corbei.

— Și dac-ar fi să fie scumpe? întrebă Tihamer.

— Scumpe, ieftine, le cumpăr, răspunse Corbei hotărît. Nu mă-ndoiesc însă că orișicine umblă să scape de ele, căci el are și opt mii de florini hipotecă

și puțin o să rămîie pentru ceilalți creditori. Eu îți dau nouăzeci la sută, și treaba d-tale e cu cît le iei.

— Mă tem că n-o să pot găsi cu prețul acesta, întîmpină Tihamer, voind să stoarcă mai mult.

— Cîte se vor putea, întîmpina Corbei, care-și dedea seamă că va cîștiga destul adunîndu-le toate cu prețul acesta.

Lucrul era pus la cale atît de bine, încît Corbei n-a mai avut nevoie să mai aștepte pînă „mîne", și încă luni seara a putut, întors acasă, să-i scrie lui Ghiurca:

„Vere Gheorghe,

Chiar acum mă-ntorsei de la Bălgrad, unde am reușit să cumpăr cele unsprezece cambii ale tale cu o scădere de zece la sută. Treci, te rog, mîne dimineață pe la mine, ca să vedem ce facem cu ele. Eu cred că cel mai cuminte lucru e să-mi dai pentru toate un singur cambiu, ca să-l girez și să plec chiar mîne la Sibiu și să-mi iau de la bancă banii.

Te aștept mîne dimineață.

Vasilie"

Primind scrisorica aceasta scurtă și lămurită, Ghiurca o citi și iar o citi, făcîndu-se din ce în ce mai galbăn la față.

Nu mai încăpea îndoială că văru-său i-a făcut un bine cumpărînd cambiile cu scădere de zece la sută și că iar alt bine vrea să-i facă dîndu-i girul; nu însă ca să-i facă bine, ci ca să-l ție legat i le făcea aceste, și e greu să te știi legat.

Nu era însă chip să scape de umilire.

Îi era rușine, strîngea pumnii, scrîșnea din dinți, înjura în gîndul lui, dar și-a-nghițit năcazul, s-a dus, a subscris, ba i-a mai și mulțumit vărului său pentru că l-a scăpat, așa zicea el, din strîmtorare.

— Să știi că asta am și voit-o, răspunse Corbei. Să te văd acum de aci-nainte! Dar — urmă apoi schimbînd vorba — eu trebuie, precum vezi, să plec și am să-ți fac o rugăminte. Mîne o să sosească la Plopiș oamenii pe care i-am învoit la seceriș. Le-am lăsat vătavilor

vorbă cum au să-i împartă, unde au să-nceapă și ce au să facă pînă la întoarcerea mea. Ca să nu fie vreo neorînduială, te rog să le dai și tu mînă de ajutor.

— Cum nu?! foarte bucuros! răspunse Ghiurca turburat. Să fii liniștit: o să meargă toate ca și cînd ai fi însuți de față.

X

SOCOTEALA DIN TÎRG

E mai ușor să aprinzi un foc decît să-l stingi: aceasta Ghiurca o știuse de mult, dar numai acum o simțea.

Gîndul lui, al lui Cîrcioc și al celorlalți cîțiva mai sfătoși era să pună la cale alungarea secerătorilor, apoi să facă ce vor fi făcînd ca sătenii să nu între nici ei la seceriș, pentru ca Corbei, rămas numai cu oamenii lui, să simtă că el sufere paguba dacă se ia-n coarne cu satul.

Alungarea secerătorilor le părea lucru ușor, căci mai aveau și alții nevoie de brațe și, ademeniți de aceștia, muntenii ușor se hotărau să-l părăsească pe Corbei. Ce-ar fi putut adecă să-i îndemne a se încăiera cu sătenii cînd găseau și aiurea de lucru?!

Mai greu nu putea să le vină a-i face pe săteni să nu între la seceriș, căci încă de mult luaseră un fel de înțelegere ca nimeni să nu lucreze la Corbei. Însă *„Lex ulterior derogat priori"* ziceau romanii: după ce se schimbase hotărîrea luată mai nainte, oamenii se gîndeau numai la folosul pe care-l pot trage lucrînd la Corbei, și mai ales muierile țineau strună ca folosul acesta să nu se peardă.

Dar Corbei voia să aducă om străin popă-n sat.

„De! ... ce să-i faci?! se zicea. Vrea fiecare să ajute pe oamenii lui. Dacă poate?! De ce folos i-ar fi averea și trecerea dacă nu și-ar face voile?!"

Așa e românul! Trecut prin multe nevoi, el se pleacă în fața celui puternic și-i recunoaște dreptul de a se folosi, cîtă vreme îi este dat, de puterea lui. Pînă chiar și unii dintre Ciobănești se plîngeau nu de ceea ce face Corbei, ci de prostia lui Andrei, care n-a știut să cîștige din vreme bunăvoința lui.

Se-nșelau Cîrcioc și ceilalți: era greu lucrul a-i face pe săteni să nu secere grîul lui Corbei.

Tocmai de aceea însă încă mai greu era să-i faci pe săteni să-i lase-n pace pe secerătorii învoiți de Corbei. Nu mai știa nimeni ce să creadă și ce să zică, cum să-nțeleagă lucrurile, cînd s-au pomenit că mișelul a prins de veste și s-a dus ieri la Bălgrad, ca să ceară ajutor.

— Nu-i e rușine să ne aducă jandarmi pe cap?!

— Dar tu ziceai că asta n-o să se întîmple, întîmpină Cîrcioc.

— Uite, am zis, răspunse Ghiurca strîmtorat. Cine știe ce mișelii o fi făcut ca i să se intre-n voie...

Și ca să fie crezut, el și trimisese vorbă la Bandi, sergentul și prietenul, să vie cu vreo doi-trei jandarmi în sat.

— Mișelul! ziceau oamenii dup-amează zi, cînd jandarmii se plimbau prin sat.

— De! ziceau muierile. Nu i-e văr?! Degeaba, sîngele apă nu se face!

Ziceau unii așa, alții altfel, dar, porniți o dată, oamenii nu se potoleau, și cu cît mai mult se apropia seara, cu atît mai vîrtos se înfigeau în gîndul că fie cu, fie fără jandarmi, secerătorii n-au să culce la pămînt lanurile lui Corbei.

Iară Corbei el însuși era dus, parcă puțin i-ar fi păsat de cele ce se vor întîmpla, și nimeni nu știa unde e dus și în ce treburi umblă afară de Ghiurca, căruia nu-i dedea mîna să spuie adevărul.

Adevărul era că s-a dus fiindcă-l cuprindea un fel de tremur cînd vedea mulți oameni la un loc și i se opreau bătăile inimii cînd vedea gălăgie și gîlceavă. „Voi ați încurcat-o; voi s-o și descurcați!" își zisese și în adevăr nu-și mai bătea capul ce o să iasă din toate. „Fie cum o fi — își zicea — numai eu să fiu departe!"

Prin amurgul serii, puțin după ce soarele asfințise, au sosit secerătorii și-a trecut prin sat spre Plopiș — după obiceiul rămas din bătrîni — împărțiți în cete, fiecare ceată cu muzicantul ei, cea din frunte cu ceteraș, alte două cu cimpoieși, iar cea din coadă cu

fluieraș, ducîndu-și fiecare desagii cu merinde-n spinare și voioși cu toții ca-n zi de sărbătoare.

Lătrau cînii stîrniți în lungul drumului, dar oamenii cloceau pe-nfundate și tăceau și femeile ieșite cu copiii pe la portițe, ca să vadă și s-audă mai de aproape.

Sosiți la Plopiș, ei și-au aprins focurile, ca să-și frigă peștele sărat, și pînă una-alta fetele și flăcăii s-au prins în joc.

În sat era rău de tot și oamenii n-aveau nici popă ca să-i mai potolească.

O singură scăpare ar mai fi fost: să-i facă pe munteni să plece de bunăvoie, și ca să-i mai țină pe săteni în loc, Cîrcioc s-a dus cu încă doi dintre ai săi ca să facă o-ncercare.

Ghiurca, simțind că nici cu prietenul său Bandi nu poate răzbi, se făcea că nu știe nimic. Nici că se legase, la urma urmelor, decît să fie de ajutor la împărțirea secerătorilor; după silințele ce-și deduse, nimeni nu putea să fie de vină dacă alții îi ademeneau să plece unde li se plătea mai bine.

Nu e lucru neobicinuit nici în Valea Murășului ca lucrătorii să se-ncaiere pentru că unii dintre dînșii strică prețurile. Ca să scape de aceasta, muntenii se-nțeleg între dînșii mai nainte de a pleca și rup prețurile, mai ales pentru cîmpia țării ungurești, unde-i mult de lucru și mare îngrămădire de oameni. Fiind însă mare și lipsa de brațe, și zorul seceratului, adeseori se urcă prețurile o dată rupte, și mai ales atunci au geandarmii de furcă.

„Da! — își zicea Ghiurca — e ca la alegeri: e fiecare stăpîn pe votul lui și-l dă cui vrea. Ce să-i fac lui Corbei dacă alții dau mai mult?"

Vorba era numai dacă muntenii se dau ori nu.

Intrînd c-o „bună seara!" în vorbă cu dînșii, Cîrcioc și cei doi dintre ai săi îi luară pe de-o parte, îi întrebară de unde și pînă unde, cum și cît, și așa, din vorbă-n vorbă, ajunseră în cele din urmă să le spună că aiurea, pe aci prin apropiere, unde secerătorii sunt foarte căutați, pot să ieie prețuri mai bune.

— Ferit-a Sfîntul! strigă Hoancă, un moț cam crăcănat și spîn și cu părul roșu. Noi nu suntem dintre

aceia. Vorba noastră e vorbă, și nici cu ferdele de galbeni n-o să ne scoată nimeni din ea!

— O fi cum ziceți — întîmpină Cîrcioc — dar oamenii se plîng că stricați prețurile, și tare mă tem că n-o să vă lase să întrați în lucru.

Bodălău, un lungan deșirat, să ridică deodată în picioare.

— Aș vrea s-o văd și asta, grăi dînsul așezat. Ruptă-i o dată, ruptă să fie!

XI

UNDE CRAPĂ

Neavîndu-și grîul într-un singur lan și țiind ca secerătorii să nu-și peardă timpul umblînd de ici pînă colo, Corbei făcuse rînduiala ca cele patru cete să-nceapă secerișul în patru deosebite părți. La împărțirea aceasta avea Ghiurca să le fie celor de la Plopiș de ajutor, și mercuri în crepatul zorilor el s-a și dus la Plopiș.

— Ferit-a Sfîntul! strigă iar Hoancă. Noi nu ne despărțim.

— Atît de proști n u suntem c a să nu dăm cu socoteală unde-ți bate gîndul, adăugă Bodălău. Noi stăm cu toții la un loc chiar și dac-ai trage cu tunurile-n noi!

Ei luaseră peste noapte hotărîrea că încep cu lanul de la Plopiș, unde puteau să găsească la nevoie adăpost, iar pe moț nu-l scoți din ale lui după ce și-a luat o dată hotărîrea.

Nici Ghiurca nu era însă omul care se lasă să fie scos din calea pe care a pornit. El avea să fie de ajutor la împărțirea secerătorilor, și a luat-o mai pe aspru cînd a văzut că cu binele nu merge.

Cu cît era el mai stăruitor, cu atît mai vîrtos se întărea Hoancă și Bodălău în gîndul că e și el una cu cei ce veniseră la dînșii seara trecută și vrea să-i despartă pentru ca cu atît mai ușor să poată fi luați la goană.

— Aida-de! zicea Hoancă printre dinți. Una ca asta nu s-a pomenit și nici că se poate!

— Caută-ți, omule, de drum — adăugă Bodălău — că te trezești tocmai colea-n apa Murășului. Lasă-ne să ne facem treaba, că nu lucrăm doar cu ziua, ci cu ruptul, și pe noi ne privește dacă ne plimbăm de ici pînă colo.

Au și întrat apoi în lan și au început seceratul, fetele și nevestele înainte tăind firele și făcîndu-le mănunchi, flăcăii după ele, unii răsucind legăturile, alții adunînd mănunchii și legîndu-i snopi și iar alții cărînd snopii la un loc și punîndu-i în picioare, ca să-i mai bată soarele, pas cu pas adunați la un loc, înaintînd cu rînduială ca oastea ce nu știe din care parte ar putea s-o apuce dușmanul.

Băieții lui Corbei și cei doi vătavi ai lor, văzînd că n-au ce să le facă, au întrat și ei în rînd; pe Ghiurca însă nu-l ierta firea lui țanțoșă să-nghită rușinea pe care-o pățise în fața băieților voind să li se facă poruncitor și nu-i mai slăbea pe secerători.

O vorbă apoi unul, alta altul, una mai slabă, alta mai grea, mai că Hoancă e pocitanie, mai că Bodălău e prăjină, Ghiurca, om cu rost în satul lui și vestit prin împrejurime, și-a perdut în cele din urmă răbdarea, s-a repezit la crăcănatul de Hoancă și i-a tras o palmă.

— Vai de mine, maica mea! Las' că te răcoresc eu! strigă Bodălău și, făcînd cîțiva pași de cocor spre el, îl luă pe sus și-l duse spre Mureș.

Hoancă se repezi și el, ca să-i întoarcă palma cu vîrv și îndesat, băieții și cîțiva dintre oameni săriră să-l oprească pe Bodălău, și cît dai în palme se stîrni o gălăjie care ridică tot satul în picioare.

Nu se poate ști ce s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi fost asta; acum însă sătenii încă de mai nainte turburați alergară dezmetici din toate părțile spre Plopiș.

„Ce e?... ce s-a întîmplat?... ce se petrece?" se întrebau unii pe alții, și fiindcă nimeni nu știa să deie răspuns și vedeau încăierarea și auzeau gălăgia, ziceau pe ghicite — unii, că secerătorii l-au luat la bătaie pe Ghiurca, alții, că băieții s-au luat la ceartă cu secerătorii, iar alții, că geandarmii au dat cu patul puștii, au pus baioneta, ba chiar au tras focuri și s-a făcut moarte de om.

Adevărul era că Bandi jucase pînă-n zori de zi cărți cu Ghiurca, iar acum durmea dus, și cît pentru geandarmi, putea lumea să-și facă de cap.

„Pe ei!" strigară cîțiva dintre cei mai inimoși, și cînd soarele răsărea, săcerătorii, adunați la un loc, erau încunjurați din toate părțile și, hotărîți să nu se urnească, țineau pept cu ceilalți, care dedeau navală ca să-i depărteze de la lan.

— Aici n-o să secerați! strigau unii.

— O să vedem cine ne-mpedică! strigau ceilalți.

„Ba da!" unii, „ba nu!" alții, din ce în ce mai înfierbîntați și mai pept la pept.

Decdată din partea cealaltă a lanului se ivi fum, apoi flacără din ce în ce mai viuă și mai întinsă.

Pusese cineva foc, și toți rămaseră încremeniți și cu privirile îndreptate într-acolo.

— Secerați acum dac-aveți ce! răsună un glas care nu se știe al cui o fi fost.

— Da! secerăm! răspunse Hoancă și, repezindu-se înainte, le făcu secerătorilor drum. Aceștia o luară-n fuga mare peste lan, ca să stîngă focul, iar ceilalți după ei, și într-o clipă toată lumea se risipi strigînd în gura mare și călcînd în picioare ceea ce nu ardea încă.

Abia acum ieși la iveală și Bandi, cu însoțitorii lui. Vedea și el cum se-ntinde focul, cum aleargă lumea și auzea strigătele.

— Știi că e frumos?! grăi dînsul. Se bat românii ca orbeții între dînșii și au mai și pus foc, că să nu le fie întunerec în ziua mare.

El porni apoi încet înainte, ca să vadă dacă nu mai rămîne cumva și pentru el ceva de făcut acolo.

Era o mișelie, mare mișelie! Aceasta o ziceau nu numai secerătorii ci și sătenii, care se rușinau de fapta săvîrșită de unul dintre dînșii, căci păcat neiertat e să dai pradă focului ori să calci în picioare hrana omenească, și nu cel bogat, ci tot nevoiașul e cel ce sufere pe urma unei asemenea fapte.

N-au ars, cei drept, decît vreo șase jugăre, dar alte zece-douăzeci au fost călcate-n picioare de cei ce săriseră să stingă focul.

Mare mișelie! Încă mai mare era însă mișelia lui Ghiurca cel ieșit din sărite, care striga ca un smintit că focul a fost pus de Hoancă și de Bodălău.

Deși era învederat că lucrul acesta n-a fost cu putință, și sătenii o și spuneau aceasta toți într-un glas, Bandi li-au dat soților săi poruncă să încarce, a luat pe Hoancă și pe Bodălău între baionete și i-a dus, în vreme ce sătenii se-ntorceau cu ochii-n pămînt acasă, iar secerătorii se rînduiră iar să-și urmeze lucrul, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Ei, și ce o să le poată face?! grăi o fetișcană. Au pățit-o alții și mai rău, și tot oameni de dai Doamne au rămas.

XII

MAI ȘI MAI

„Urît lucru e să trăiești în lumea aceasta!" își zisese Corbei adeseori, dar și-o zisese aceasta numai așa fiindcă îi erau „multe durerile" și „puține plăcerile", cum a zis un poet oarecare. Acum n-o mai zicea: i se părea c-ar fi prea puțin ceea ce-ar zice dac-ar zice-o. Da! mai mult decît urît e să trăiești în asemenea lume.

Sta, după ce le-a aflat pe toate, și se gîndea și-i era parcă visează. Nu putea să-și deie seamă cum așa, dintr-un lucru de nimic, s-a putut stîrni o turburare atît de proastă și cum cîțiva oameni stricați au putut să scoată din minți o întreagă lume de oameni altfel cumsecade.

„Auzi, eu, om în toată firea, să-mi închipuiesc că pot să strîmtorez pe un mișel ca Ghiurca, să-l strîng în chingi și să-l fac să meargă după voile mele, își zise el. Dar el știe foarte bine că am să-i trag o ocară de care nu-i pasă, dar n-o să-i fac nimic ticălosului, nici averea n-o să i-o scot în vînzare nici girul n-o să i-l refuz la termin, ba am să-i plătesc și cametele la nevoie, ca să rămîn cu obrazul curat. A putut să-mi între mie în minte gîndul că, scoțîndu-l din nevoi și scăpîndu-l din robia altor mișei, o să-i dau putința de a fi om de

treabă: dar omul dracului mai al dracului se face cînd se simte-n largul lui. El merge la sigur cu mine, și nu l-am prins, ci m-am dat prins!"

Nici că i-a zis nimic lui Ghiurca. Ce să-i zică! De ce folos ar fi fost orișice i-ar fi zis?!

C-au ars cîteva jugăre de grîu și-au fost călcate-n picioare alte cîteva, asta nu-l mîhnea pe Corbei; îl durea, însă, că oamenii cărora le voia tot binele și li-a și făcut, așa simțea el, mult bine au fost în stare să facă asemenea mișelie, îl durea că românii s-au făcut unii pe alții de rușine încăierîndu-se între dînșii, îl durea mai ales că moții lui, care țineau la el de cînd le fusese judecător, au fost atît de rău năpăstuiți.

Mult ținea să nu-și facă de lucru cu oamenii stăpînirii, dar nu-i rămînea decît să plece cît mai curînd la Bălgrad și să le pună toate-n mișcare, ca să scape din închisoare pe Hoancă și pe Bodălău.

Știa însă toate șurubăriile diregătoriilor și simțea că o să mai treacă mult pînă ce va fi reușit să-i scape. „Vrei, nu vrei — își zicea — trebuie să iei de ajutor pe vreunul dintr-ai lor. Pe plată bună-ți face orișicare treaba ... Nu însă, nu!" i se răzvrătea întreaga ființă, și tot mai stăruitor se ivea în fața lui Tihamer. La urma urmelor, deși nu era advocat, putea multe și era tot cel mai cumsecade între dînșii.

Se pregătea de plecare, cînd i-a sosit posta.

Ca de obicei se așează la masă și începu să treacă-n fugă peste gazete.

Citește însă ici, citește colo și, cetind, se-ncruntă și se face din ce în ce mai galben la față. „Bine, e cu putință?!" exclamă în cele din urmă.

În toate gazetele, și-n cele din Cluj, și-n cele din Pesta, și-n cele din Viena, ba, reprodusă din aceste, chiar și-n cele românești, era notița:

„Cît merge ulciorul la izvor. Într-un sat din Valea Murășului, nu departe de Alba-Iulia, trăiește un carecare V. C., cămătar vestit, care, folosindu-se de strîmtorările unora și de prostia altora, a știut să despoaie pe o mulțime de oameni de avutul lor și să-și facă în timp scurt o avere de cîteva sute de jugăre de pămînt. Mai fiind și alții care îi erau datornici ori ale cărora

poliţe le cumpărase, aceştia, ca să nu aibă soarta celorlalţi, s-au înţeles între dînşii mercurea trecută, cînd măria-sa voia să-şi înceapă secerişul, au dat foc lanurilor lui de grîu, iar pe el l-au luat pe sus, ca să-l arunce-n Mureş, ceea ce ar fi şi făcut dacă nu l-ar fi scăpat jandarmii, pe care şi-i chemase-ntr-ajutor. O să avem la Alba-Iulia un proces monstru, în care o să iasă la iveală multe lucruri interesante."

„Ha-ha-ha! strigă Corbei. Sunt smintiţi! Hotărît că sunt smintiţi!"

Se vedea cît de colo că notiţa era dată de Tihamer, omul de treabă, cel mai cumsecade dintre toţi.

Ce-ar fi putut însă să facă în faţa unei asemenea mişelii?! Mii şi mii, multe mii de oameni citiseră notiţa aceasta cu bună-credinţă şi, neştiind nimic, nu sendoiau că acesta e adevărul. Orişicît ar fi alergat el şi orişice silinţă şi-ar fi dat, cei mai mulţi rămîneau încredinţaţi că aşa e cum au citit ei negru pe alb.

„Şi ce-mi pasă, la urma urmelor?! strigă el ca toţi oamenii care-şi simt neputinţa. Ce-am cîştigat dacă lumea n-o mai crede, şi ce-am perdut dac-o cred şi puţini, care mă cunosc?!"

O fi fost în adevăr aşa, căci el nu atîrna de părerile altora; cînd era însă gata de plecare, i-a venit de la primărie şi citaţiunea, ca să se prezente fără de-ntîrziere la tribunal, căci altfel se va aplica paragraful x, care zice că are să fie dus între baionete cel ce nu merge de bunăvoie.

Mai aveau să treacă multe pînă ce se va fi descurcat din daravera aceasta.

PARTEA A DOUA

I

DE-A JUDECATA

N-a năpăstuit, cît a fost judecător, domnul Vasilie Corbei pe nimeni; el însă nu era omul care poate să scape pe un om năpăstuit din temniță.

Nu mai călcase de cînd nu mai era judecător pragul vreunei judecătorii și nu știa rînduiala de acum a judecăților. Se ferea ca de foc de-ncurcături, iar cînd avea vreo daravere, își lua advocat, îl plătea și scăpa. Tot așa avusese de gînd să facă și acum; fiind însă citat, nu-i rămînea decît să se-nfățișeze. Asta-l cătrănea și-l scotea din sărite.

Bine nu e însă să-ți perzi sărita cînd ai a face cu stăpînirea.

Era un singur lucru care-l mîngăia; judecătorul de instrucțiune, domnul Hausner Vili, un șvab din Banat, era om cu cultură europeană, cu care făcuse, așa, din întîmplare, cunoștință și vorbise în mai multe rînduri. Cu el o sfîrșea repede. N-avea decît să-i spună că n-a fost acasă și nu știe nimic.

Vorba era numai că d-l Hausner mai era și judecător reg[ional] ung[uresc].

El îl primi foarte politicos, răspunse tot în nemțește, cum erau obicinuiți să vorbească, la salutarea lui și îl pofti să șadă, dar după ce se așeză și el și-și luă actele, începu să-i spună în ungurește de ce l-a chemat și ce voiește să afle de la dînsul.

Corbei își adună toate puterile ca să se stăpînească. „Las', că te joc eu pe tine!" își zise în gîndul lui.

— Domnule judector, îi zise în românește. Nu înțeleg limba în care-mi vorbiți. Sunt român, și nu am, așa cred, nevoie să vă citez legea în virtutea căreia am dreptul de a fi ascultat în limba mea.

E fără îndoială frumos să stărui asupra drepturilor neamului tău; atunci însă cînd numai tu singur stărui, foarte ușor ajungi să fii făcut de rîs, și d-l Hausner, care nu mai stăruia asupra drepturilor neamului său, începu să zîmbească, zicînd în gîndul său: „Las', că te joc eu pe tine!"

El se întoarse spre d-l Valașec, secretarul, care sta gata să scrie procesul-verbal, și-l întrebă:

— Ce zice domnul?

Valașec dete din umeri și-i răspunse că nu-l înțelege nici el.

Liniștit, serios și plin de dignitate, judecătorul sună să între pandurul de serviciu, un român fost honved, apoi, după ce acesta întră, îi ordonă să întrebe „pe domnul" în limba lui ce vrea și să-i tălmăcească spusele.

Lui Corbei îi venea să apuce crucifixul de pe masă și să i-l azvîrlă-n cap; întrat însă o dată în luptă, nu-i rămînea decît să se stăpînească și a primit mijlocirea servitorului orișicît de monstruoasă i-ar fi părut lui, ca fost judecător.

— Să-i spui domnului că nu înțeleg nici eu limba în care vorbește d-sa, grăi d-l Hausner după ce i se făcu tălmăcirea.

— Eu am însă dreptul meu — grăi Corbei fără ca să mai aștepte — și nu poate să-mi fie judecător decît cel ce știindu-mi limba e în stare să-mi respecteze dreptul.

D-l Hausner iar zîmbi.

— Care va să zică tot mă-nțelegi, zise el.

— Dar nu am datoria de a te-nțelege — îi răspunse Corbei — pe cînd d-ta ești dator să mă înțelegi pe mine.

— O pun aceasta la îndoială, răspunse d-l Hausner. Dreptul de a te folosi de o limbă oarecare nu e civil,

ci public; el n-a fost dar asigurat pentru persoane singuratice, ci pentru colectivități.

— Fără îndoială — întîmpină Corbei — și eu fac parte din o colectivitate care are dreptul de a se folosi de limba română.

— Nu știu, răspunse iar Hausner. Nu e destul să fii român pentru ca să te poți folosi de dreptul acesta. Legea prescrie că românul care face parte din o comună care a decretat limba românească drept limbă protocolară a sa are dreptul de a fi interogat, de a se apăra și de a cere sentința în limba sa numai însă la judecătoria sa naturală, nu la orișicare judecătorie din țară.

Pe Corbei îl trecură răcorile.

Încă demult în satul lui fusese decretată limba maghiară drept limbă protocolară.

— Îți dau deci termin de opt zile — urmă d-l Hausner — să-mi aduci dovezi legale că ești în adevăr român și că în comuna din care faci parte limba română e cea protocolară. Dacă-mi vei fi adus aceste dovezi, ai dreptul și el va fi respectat, mă voi recuza și voi stărui ca tribunalul să delege pentru d-ta pe vreun alt judecător care știe românește.

— Dar — grăi Corbei acum în nemțește — pot să-ți spun chiar acum că-n comuna din care fac parte limba protocolară e cea maghiară.

De asta dată d-l Hausner nu mai ceru să i se facă tălmăcirea, dar răspunse tot în limba maghiară:

— Atunci nu ai dreptul și n-am să mă recuz. Deși mi-e însă destulă această mărturisire făcută de d-ta, ca judecător trebuie să am dovezile la acte ca să pot justifica refuzul de a-ți face interogatorul în limba d-tale, cum ai cerut.

Corbei nu mai știa încotro să apuce.

— Dacă te supără lucrul acesta — urmă d-l Hausner acum în nemțește — am să iau dovezile pe cale administrativă și te voi cita din nou. Zor mare nu e.

— Ba e zor, răspunse Corbei. Așa o să intrăm în iarnă, și bieții aceia de oameni mucezesc în temniță. Dă-mi voie să iau de la comitat copia procesului-verbal și să ți-o aduc chiar mîne.

— Fie și așa, răspunse d-l Hausner.

O vorbă ar fi avut să zică Corbei: „Renunț". Vorba aceasta nu putea însă să treacă peste buzele lui: chiar și dac-ar fi voit s-o rostească, i s-ar fi oprit în gît. Dacă ținea Hausner să poată dovedi c-a refuzat, ținea și Corbei să poată dovedi c-a fost despuiat.

El refuză deci să subscrie procesul-verbal făcut în limba maghiară.

— Nu pot să te silesc, grăi d-l Hausner. Rău faci însă, căci nu mai poți stărui asupra unui drept de care conaționalii d-tale nu țin să se folosească.

— Ba țin!

— Dar îmi spuseși că au întrodus la dînșii limba maghiară.

— Au fost amăgiți, sîluiți.

— Atunci nu mai sunt oameni cari merită să li se respecteze drepturile, întîmpină d-l Hausner. D-ta trebuia să-i luminezi și să-i îmbărbătezi, și nu poți cere ca să le susținem drepturile noi, care avem interes de a nu o face.

Corbei nu mai lungi vorba, ci ieși ca scos din pușcă pentru ca să meargă la Văleanu, advocatul lui, și de acolo la comitat.

Nu făcuse, ce-i drept, nici o treabă, dar toate erau puse la cale, și mîne ... mîne scăpa.

— Vorbă să fie! îi zise Văleanu. Nefiind acasă cînd s-au petrecut lucrurile, nu pot să-ți facă nimic dacă vor să te frămînte ca pe aluatul vîrtos, amînîndu-te de azi pe mîne. Cu judecătorii nu poți să te pui în pizmă, că te freacă. Dacă vrei să scapi, mai dă-te și tu după păr și învoiește-te cu vreunul dintre ai lor.

— Nu, nu, nu! strigă Corbei.

S-a mai muiat, nu-i vorbă, ziua următoare, ba a subscris și procesul-verbal, deși era scris în limba maghiară, treaba însă tot nu și-a putut-o face.

A spus că nu era acasă și că nu știe nimic, dar judecătorul, om conștiincios, a stăruit și de astă dată să aibă dovezi la acte, i-a cerut martori și i-a pus un termin pentru ascultarea acestora.

A făcut și declarațiunea că nu reclamă și nu are nici o pretensiune în ceea ce privește pagubele suferite.

— Prea bine — i-a zis însă judecătorul — s-a pus însă foc şi s-a făcut tentativa de omor, iar aceste sunt fapte ce au să fie urmărite din oficiu. Tribunalele reg[ionale] ung[ureşti] îşi fac datoria în toate împregiurările, şi procesul trebuie să-şi urmeze cursul.

Lucrurile erau abia la început, pornite abia, şi degeaba alerga Corbei să grăbească mersul lor, căci toate trebuiau să fie făcute conştiincios şi cu bună-rînduială, ca-n orişicare ţară cu rost bun.

Nici vorbă nu putea dar să fie ca să-i ieie pe garanţie pe Hoancă şi pe Bodălău, care erau veniţi din altă parte, un fel de oameni fără de căpătîi. Justiţia trebuia să se asigureze.

Apoi unii dintre cei ascultaţi făcuseră depoziţiunea că sătenii erau amărîţi fiindcă fuseseră despuiaţi de averile lor ori înglodaţi în datorii şi fiindcă Corbei voia cu orice preţ să aducă-n sat popă pe un om străin, viitorul soţ al unei fete la care el ţinea. Trebuiau dar să fie ascultaţi mulţi martori, foarte mulţi, ca să se constate dacă e adevărat că cei vinovaţi au săvîrşit faptele cuprinşi de legitimă amărîciune, orbiţi de o firească indignaţiune. Judecătorii trebuiau să ştie cîte averi a cumpărat Corbei, în ce condiţiuni s-a făcut stăpîn pe ele, care îi sunt datornicii şi cîtă camătă le ia, cine e fata aceea pentru care s-a făcut atîta turburare-n sat. Numai bine dumiriţi puteau să judece drept.

Corbei schimba feţe, dar nu se da.

— Nu fi, măi, om al dracului — stărui Văleanu — nu te-ncăpăţîna, că te-ncurci din ce în ce mai rău. Aşa numai, un om, doi oameni ori trei în harţă c-o stăpînire, nu poate să ducă la bine. Ascultă-mă: calcă-ţi pe inimă!

— Eu să mă căciulesc pe la dînşii?! îi răspunse Corbei. Nu cumva ai voi să mă mai duc la Tihamer?!

— Du-te, dar, la Tihamer, tocmai la el, grăi Văleanu. Nu-i advocat, dar ştie să învîrtă treburile, şi într-o zi după-amiazăzi, la o ceaşcă de cafea ori la o partidă de taroc, te scoate mai bine decît toţi advocaţii din orişicare încurcătură. El nu e nici al lor, nici al nostru,

ci al său și numai al său. Ți-a făcut-o fiindcă te știe om cu pungă plină și vrea să mai stoarcă ceva. Dă-i, că scapi mai ieftin. Fă-te că nu știi nimic, că mă duc eu la el: mai cumperi cîteva polițe, mai iei o rochie de mătasă pentru cine-ți va fi spunînd el, și te întorci liniștit acasă.

Corbei dete din cap.

— Dacă nu vrei așa, să vorbim cu Vidu, stărui Văleanu.

Corbei se cutremură.

Vidu era feciorul lui Ghiurca, după cum îl știa el, chiar mai rău decît tatăl său.

Făcuse patru clase gimnaziale în Sibiu, la sași, apoi îl dăduse tatăl său la preparandia din Deva, unde a stat numai doi ani. Luat în urmă la oaste, a ajuns sergent-major, iar acum, ieșit din serviciu, era contabil la ferestraiele unui ovreu, om care se amesteca-n multe și le știa toate.

— Degeaba te zburlești, îi zise Văleanu. Să mă crezi pe mine: Vidu e om stăruitor, cu care se poate face treabă.

— Măi, comedia naibii! exclamă Corbei. Atîta încurcătură pentru o fată de popă!

— Nu e fata de popă! întîmpină Văleanu. Ea a căzut, biata de ea, ca musca-n păsat. Fierbe de mult lucrul acesta, de mult te pîndesc, se bucură că ți-au găsit un clenci, și om să fii casă scapi. Mă duc la Tihamer?

— Nu, nu, nu! strigă iar Corbei.

Puteau mătușa și nepoata să tot aștepte și să lentoarcă la Căsoaie toate cu susul în jos, căci stăpînul casei umbla-n treburi care nu sufăr amînare, ba se mai și cutremura cînd se gîndea că le are și pe ele pe cap.

„Nu!" însă azi, „nu!" mîne, în cele din urmă tot a trebuit să se moaie și Corbei, și nu s-a supărat cînd Văleanu i-a spus c-a vorbit și cu Vidu și cu Tihamer, ba după oarecare împotrivire i-a zis:

— Dă-le, acolo, ce vor fi cerînd și lăsați-mă în pace.

— Bun răspunse Văleanu. Du-te acasă și lasă-le toate pe noi. Dar să nu te pună păcatele să mai vii pe aici pînă ce nu te voi fi chemat.

Nici c-o ținea Corbei să mai umble pe la Bălgrad.

II

O NOAPTE FIOROASĂ

Una era doamna Fireanu, femeia inimoasă, căreia nu i se ura niciodată, nu-i era urît nicăiri și care nu se temea de nimic.

Ea nu era însă singură și, întorcîndu-se spre Căsoaie, îi părea rău că n-a cerut de la preuteasa o fărîmă de tămîie și cîteva picături de agheasmă.

Ce putea, la urma urmelor, să fie?! Închipuiri deșarte! Credința însă îi dă omului tărie, și pentru o copilă slabă la fire, cum era Lucia, fumul de tămîie și stropiturile cu agheasmă fac ceva.

Înaintea ei omul preutesei ducea legătura în care se aflau perinile și plapomele.

„Am — își zise ea — să-i spun lui să ceară de la preuteasa și să-mi aducă tămîie și agheasmă."

Sosită însă la Căsoaie, îi era rușine să mai vorbească de tămîie și de agheasmă. Ce-ar fi zis preuteasa?! Nu! ea nu putea să se deie de gol.

Nici că era nevoie. Corbei trebuia să sosească și el pînă seara, și nu mai erau singure.

Orișice s-ar zice, o plăcere nu e să petreci noaptea așa singură într-o casă în care n-ai mai dormit.

Pe-nsărate s-a întors însă vizitiul și-a adus vorba că stăpînul nu se-ntoarce nici mîne.

— Săraca fată! grăi doamna Fireanu gîndindu-se la neliniștea în care Lucia avea să-și petreacă noaptea.

Lucia, care nu știa nimic, n-avea nici o grijă. Scuturase, așa, mai în pripă, în bibliotecă, unde aveau să doarmă, așezase iar hîrtii, gazete și cărți întocmai cum le găsise, mutase canapeaua din iatac, mai așternuse, după întoarcerea mătușei, și cele două culcușuri și se simțea foarte bine cînd au fost poftite la masă.

Zicea, ce-i drept, și ea că e ceva sinistru în gangurile strîmte și întunecoase și-n scările sucite și învîrtite, și-i era urît să între în cele trei odăi despre pădure, care erau încă tot goale. Tocmai din ferestrele acestor odăi se deschidea însă o minunată vedere spre pădurea deasă, umbroasă și de tot apropiată, care răsuna de cîntecul paserilor.

— Să vezi ceva frumos, grăi dînsa după cină și-o duse pe mătușa ei la fereastra uneia din odăile goale.

E în adevăr ceva fioros în odăile goale. Lasă că pașii, glasul, ba chiar și răsuflarea sună a pustiu, dar e atît de apropiat gîndul că-n case în care nu stau oameni se-ncuibă ființe nevăzute, și doamna Fireanu numai puțin a stat la fereastră.

Era fără îndoială frumoasă pădurea, și cîntarea paserilor îi plăcea și doamnei Fireanu, dar aici nu era nici frumos, nici plăcut.

Mai era pînă-n amurg un ceas și mai bine. Ce-ar fi fost adică dacă ar fi făcut o plimbare pe acolo?!

Răcoarea amurgului, aerul proaspăt, mirosul ierburilor, bîjbăitul gîngăniilor și ciripitul paserilor ce-și căutau zburînd de ici pînă colo după adăpost pentru noapte, toate le ademeneau.

Gîndul, vorba și fapta au urmat și astă dată repede una după alta.

O greutate însă.

Borbala, care petrecuse ziua toată în viuă nerăbdare, grăbise cu cina tocmai pentru ca să dea cît mai curînd fuga-n sat, ca să spună ce știa și să mai afle cîte ceva. Ea se și dusese.

Cum să lase casa așa singură?

Casele lui Corbei, omul chibzuit, aveau două întrări, una-n față, cealaltă spre bucătărie: după ce se-ncuiau cele două uși, stăpînul rămînea singur, căci slugile toate dormeau dincolo de bucătărie.

Ele încuiară pe dinlăuntru ușa din dos, apoi ieșiră prin față și, încuind și aici, luară cheia cu ele.

Abia întrate-n pădure, Lucia se opri înviorată.

— Uite fragi!... ce frumusețe de fragi! strigă ea și se plecă să culeagă.

Era tocmai timpul fragilor, şi pretutindeni, şi ici, şi colo, şi mai departe se iveau fragii, în adevăr mare frumuseţă, şi mulţi, şi mari, şi bine copţi, cum numai în pădurile de stejar se pot găsi, să tot iai pe ales.

— Ah! ... ce aromă! ... ce dulceaţă! ... strigă doamna Fireanu culegînd şi ea. O adevărată bogăţie. Uite, şi ici, şi colo! Să nu mai sfîrşeşti. Păcat că e cam tîrziu!

— O să venim mîne! întîmpină Lucia veselă.

Aşa, culegînd mereu, ele se depărtară apoi şi întrară pe nesimţite tot mai adînc în pădure, şi e lucru neplăcut să te pomeneşti aşa deodată pe-ntunerec în pădurea deasă.

— Bine, dragă — grăi mătuşa cam îngrijată — ştii că eu nu-mi mai pot da seamă pe unde am întrat?

— Nici eu, zise Lucia, încă mai îngrijată.

Mare nu era primejdia, căci n-aveau, la urma urmelor, decît s-o ieie la vale, ca să iasă fie la Căsoaie, fie-n sat, dar spaima e spaimă şi ele umblară cîtva timp zăpăcite. Nu doară că i-ar fi fost frică doamnei Fireanu, nu, ea fricoasă nu era, dar se gîndea că nu e singură, ci cu Lucia, care era slabă la fire, şi-şi aducea aminte de vorbele grăite de preuteasa. De! să nu fi fost în ceas rău! În pădure tot n-ar fi voit să petreacă noaptea.

Îi era deci viuă bucuria cînd au ieşit, în sfîrşit, la marginea pădurii, dar n-a ţinut mult bucuria ei.

Nu se poate ceva mai posomorît decît Căsoaia văzută aşa prin amurg de la marginea pădurii, jos, în fundul văii, oarecum neapropiată. Mai era apoi şi departe, încît s-a-ntunecat de tot pînă ce au sosit la ea.

Nici atît nu era însă destul.

Abia acum îşi deteră seamă că la toate s-au gîndit, dar nu-şi aduceau aminte să fi văzut undeva vreo lampă ori vreo luminare.

Era învederat că feciorul luase lămpile să le curăţe şi nu le adusese napoi. Borbala nu se întorsese încă, iar vizitiul şi rîndaşul nu ştiau nimic.

— Bine, dar fără de lampă nu putem să întrăm, nu putem să stăm, grăi doamna Fireanu şi, fără multă discuţiune, luă de la rîndaş lampa de perete şi o cutie de chibrituri şi descuie ca să între.

Grozav îi părea de urîtă casa luminată sărăcăcios de lampa cea proastă.

— Întră, Lucio, mergi înainte, grăi dînsa codindu-se.

Lucia se uită cam mirată la ea.

Nu poate să-şi deie seamă ce-o fi avînd mătuşa ei de-i dă ei întâietatea.

Întrate amîndouă, trebuiau să-ncuie uşa.

Doamna Fireanu suspină o dată din greu.

Ce-ar fi fost adecă dacă n-ar fi încuiat uşa şi i-ar fi spus rîndaşului să doarmă peste noapte în tinda de la întrare?

Nu! o femeie inimoasă nu putea să se deie astfel de gol: ea încuie.

— Şi dacă în lipsa noastră ar fi întrat cineva în casă şi-ar sta ascuns în vreun colţ? grăi dînsa după ce sosiră-n bibliotecă.

Lucia începu să rîdă.

— Peste putinţă! zise ea. Uşile erau încuiate, iar ferestrele au zăbrele.

Era învederat că fata are dreptate; doamna Fireanu însă tot ar fi vrut să facă o reviziune în toată casa, căci mai bine e mai bine. Nu, însă, ea nu putea să se deie de gol.

Peste zi şi seara fusese senin şi linişte, în vreme ce ele se dezbrăcau se porni vîntul, care ici şuiera, colo vuia izbind în coşuri ori în burlane.

„Poftim! acum şi asta!" îşi zise mătuşa.

O bufniţă începu să ţipe deasupra turnului, lucru firesc la o casă aşezată la marginea pădurii.

„Urîtă noapte o să am eu! îşi zise mătuşa uitîndu-se cu milă la biata ei de nepoată. A, cît pentru mine, îşi zicea, eu sunt plămădită din aluat vîrtos, dar ea, sărmana, ce-o să pată ea la noapte!"

Lucia însă, obosită şi de drum, şi de munca zilei, una-două-trei, a şi adormit, fără ca să mai zică „noapte bună!"

— Ce-i?... Tu dormi, Lucio? întrebă mătuşa, cam speriată.

Nici un răspuns.

„Ce ţi-e neştiinţa şi nevinovăţia! îşi zise mătuşa. Fericită natură! Doarme parc-ar fi acasă."

Nu e lucru plăcut să stai trează în vreme ce alții dorm, iar afară șuieră vîntul și țipă bufnițele; dar tot e bine să știi că [nu] ești singur, și doamna Fireanu odată cu capul n-ar fi stins lampa.

Obosită și ea, își închidea ochii ca să adoarmă, dar somnul nu-i venea și ea-și deschidea mereu ochii și-i îndrepta spre Lucia, ca să se încredințeze dacă mai e ori nu acolo, pe canapea, unde o știa.

Deodată — sfîntă Maică Preacurată! — lampa, în care feciorul nu turnase nainte de plecare petroleu, începe să deie muc și să afume și în cele din urmă se stînge, lăsîndu-le toate în o beznă nepătrunsă de ochiul omenesc.

Nu mai putea acum s-o vadă pe Lucia și-și încorda auzul ca să-i asculte răsuflarea. Mai auzea însă prin întunerec și altăceva.

Un pocnet în ușa despre întrare, altul spre iatacul lui Corbei, iar altul spre terasă.

Nu mai încăpea îndoială că scîndurile, nefiind bine uscate, crăpau, dar ea tresărea la fiecare pocnet și-și ridica capul, ca să asculte cu inima încleștată și cu răsuflarea oprită.

Umbla parcă cineva la cărțile din bibliotecă.

Doamna Fireanu se ridică repede și rămase cîtva timp răzîmată pe cot.

„Vreun șoarece!" zise și iar se culcă.

Dincolo, în odăile goale, umbla parcă ceva, cineva.

Ea întinse repede mîna, luă cutia cu chibrituri și aprinse un chibrit.

— Lucio — strigă cu glasul înăbușit — Lucio!

Lucia, nenorocita de ea, durmea buștean, și e lucru de neiertat să dormi cînd binefăcătorii tăi se zbat în culcuș.

Tot nu putea însă să se deie de gol deșteptînd-o.

Îndată însă ce chibritul se stinse, iar începu să audă zgomot din toate părțile.

„Și ce-ar putea să fie?! își zise femeia inimoasă. E vîntul care hîțină ferestrele și ușile, e golul care răsună, sunt șoareci și gînganii, sunt închipuirile mele proaste."

Îi părea, cu toate aceste, rău că n-a luat tămîie și agheasmă, cel puțin o luminare de ceară, că nu l-a

pus pe rîndaș în tindă, că n-a făcut, cum voia, o revizuire în casa întreagă.

„N-o să pot adormi toată noaptea! Trebuie să mă încredințez!" își zise ea și se sculă.

Aprinzînd apoi un chibrit, așa, în cămașă, desculță, cu părul despletit, începu să examineze toate colțurile, mai întîi în bibliotecă, apoi în tindă, prin ganguri, pe sub scări, în iatacul lui Corbei, aprinzînd mereu chibrituri și zicîndu-și mereu: „Nu-i, nu e, nu-i nimic!"

Nu mai avea decît patru chibrituri cînd a sosit la odăile goale, iar fără de chibrituri nu putea să rămîie.

Ea aprinse unul și trecu cu el prin prima odaie, și prin a doua, dar apoi se întoarse repede, aprinzînd al doilea chibrit. Grozav ar fi fost să rămîie chiar aici fără de chibrituri.

„Dacă m-ar vedea cineva — își zise ea — ar zice că sunt smintită ori lunatică."

Nu putea nimeni s-o vadă; îi era cu toate aceste rușine cum se știa și, întoarsă la culcușul ei, se acoperi bine cu plapoma preutesei.

Afară cocoșii începură să cînte, și o nespusă bucurie cuprinse sufletul doamnei Fireanu. Acum nu se mai temea de nimic, căci e lucru știut că alungă cîntecul cocoșilor toate duhurile rele.

Nenorocitele ei de gînduri n-o lăsau însă nici acum să doarmă.

Hotărît că călcase rău cînd a plecat de acasă.

Lasă că s-a nimerit să vie tocmai cînd s-au petrecut lucrurile la Plopiș, ca să-l găsească pe Corbei supărat și-n clipa plecării lui de acasă, dar a mai dus-o păcatele ei și pe la preuteasa, și prin pădure, unde a trecut prin o spaimă pe care n-o s-o uite, apoi nenorocita asta de casă!

O vedea-n toate amănuntele ei și știa că nu e nimic, nimic. Odăile goale însă?! Erau trei? erau patru ori mai multe? Nu mai putea să-și deie seamă. Tot ar fi trebuit să le vadă...

Acolo tot mai putea să fie ceva.

Ea se ridică iar, luă lampa și-o clătări. Mai era încă petroleu într-însa; dar fitilul, fiind prea scurt, nu putea să tragă.

Dac-o clătărea bine, tot mai putea să ardă. Ce-ar fi fost dac-o aprindea și se ducea?!

Ba nu!... ba da!... și iar nu, și iar da.

Parc-o apasă somnul, și ea, femeie inimoasă, nu mai avea destulă virtute ca să se ridice.

„Spurcate ființe, bărbații! își zise. E-n stare omul acela să-și petreacă așa singur viața în casa aceasta numai ca să-și adune avere!"

Se iviră primele semne ale somnului ce se lasă încetul cu încetul peste ființa obosită: vedea parcă în fața ei pădurea prin care rătăcise, apoi o babă bătrînă, gîrbovă, știrbă și zbîrcită, și cu gîndul că mai are un chibrit și că tot mai poate să ardă lampa, ea ațipi.

De sine însuși nu scapă însă omul nici în somn, și deodată se porni în odăile deșerte o gălăgie parcă roți peste roți se-nvîrteau acolo.

Ea luă lampa și-o aprinse, apoi porni cu hotărîre bărbătească înainte.

Aș! Nu erau odăile nici trei, nici patru, ci multe, un șir lung, de tot lung, și te coborai pe trepte dintr-una-n alta, tot mai jos și mai jos, mai în adînc și mai în adînc, iar în fund?!... ea rămase-ncremenită.

Aici erau mașinile și tiparele pentru bani, care stăteau grămezi prin colțuri — și aur, și argint, și teancuri-teancuri hîrtiile.

„Aaa!" exclamă ea și, stăpînită de un singur gînd, așeză lampa jos și se plecă spre grămada de galbeni ca să ieie cu pumnii și să-ncarce cît poate să ducă.

Da! să-ncarce și să ducă, dar cum și-n ce?

E urît simțămîntul care te cuprinde cînd visezi că vrei să strigi și nu-ți răsună glasul, vrei să fugi și nu te duc picioarele ori bei și nu-ți stîmperi setea: același simțămînt o chinuia pe dînsa cînd tot lua și i se străcura aurul ca argintul-viu printre degete.

Deodată — spaima spaimelor! — se ivi în fața ei un bătrîn mititel, cu barba lungă și albă și cu o chelepușă roșie-n cap.

„Bine, doamnă — îi zise — dar d-ta de unde ai răsărit?. de ce treburi te-ai apucat?... unde te trezești?... Nu ți-e rușine de ceea ce faci?!"

Dacă-i era rușine?! Prăpădită era, în pămînt îi venea să între, dar — groază mare! — luîndu-o la fugă, ea răsturnă lampa și, vărsînd petrolul, se pomeni cuprinsă din toate părțile de flacări.

Nici cu atît nu s-a sfîrșit încă. Se porniră țipetele și vaitele și începură să alerge din toate părțile oameni ca să stingă focul, iară dînsa fugea printre dînșii așa-n cămașă, cu capul gol și desculță, căuta mereu ascunzătoare și nu găsea.

Degeaba i-ar fi zis cineva: „Cocoană, nu fi proastă, nu-ți face inimă rea, că visezi numai!", căci ea nu putea să-l creadă și le simțea toate ca în aievea, ba chiar mai și mai. Abia dimineața, cînd s-a deșteptat, a răsuflat o dată ușurată, și-a făcut cruce și-a zis: „Ferească Dumnezeu pe tot creștinul să nu plece noaptea la drum fără tămîie și să nu doarmă în casă nesfințită".

Era soare și bine și frumos, iar Lucia se sculase demult și aștepta să se scoale și mătușa ei, ca să-i deie voie să se ducă, cum fusese vorba, după fragi.

„Bine că nu mai vede și ea!" grăi doamna Fireanu examinîndu-și cearceaful, care era mototolit mai rău de cum fusese al lui Corbei, și leorcă, de tot leorcă. De! se zbuciumase rău femeia și o trecuseră mii de nădușeli.

— Du-te, fata mea, du-te și adună cît de multe, îi zise apoi Luciei.

„Iară eu — urmă în gîndul ei — mă duc chiar acum să caut popă și să-l aduc să-mi facă sfeștanie. În casa nesfințită nu mai dorm cîte zile mai am!"

Nu erau însă prin apropiere decît popi neuniți.

„Ei și?! grăi dînsa. Tot popă e! Darul e dar și sfinția tot sfințenie e la uniți ca și la neuniți. Aceeași e și sfeștania, și tămîia, și apa sfințită."

Așa era, dar pînă la prînz știa tot satul, iar pînă seara s-a dus și la Blaj vestea că Corbei a trecut la neuniți și-a chemat popă șizmatic să-i sfințească casa.

III

ALTĂ LUME

Dac-ar fi fost om mai de viață, Corbei le-ar fi luat toate din partea lor hazlie, căci era oarecare haz și-n cele ce făcuse, și-n cele ce pățise; el însă le lua toate din partea lor serioasă și era foarte mîhnit mai ales de cele petrecute la judecătorie și de concesiunea pe care fusese nevoit a i-o face lui Tihamer.

Nu se-ndoia că el are să descurce lucrurile, dar îi era nesuferit gîndul că numai cu ajutorul unui asemenea om se pot descurca.

„Nu e, nu-i de trăit aici! își zicea mereu. De ce să mă canonesc însumi pe mine cînd nu am nevoie s-o fac aceasta?".

Vizitiul care venise să-l ieie îi spuse că acasă toate sunt bine, că-n timpul celor cinci zile, cît a lipsit de acasă, secerișul s-a mîntuit și secerătorii au și plecat și că doamna și domnișoara tot îl așteaptă și sunt bine și voioase, c-au întors casa cu fundul în sus și umblă mereu după fragi prin pădure.

Corbei suspină o dată din greu.

În curînd se ușură însă, căci, vorbareț cum era, vizitiul îi mai spuse că-n sat merge vorba că tot Andrei al lui Ciobanu are să fie popă-n sat și că el a și plecat chiar în ziua aceea la Blaj.

Corbei nu putea să-și deie seamă cum au venit așa decdată lucrurile, dar răsuflă ușurat parcă i-ar fi căzut de pe pept o peatră de moară.

„Biata fată! își zise el. Ei, o să-i găsim vreo mîngăiere!".

Despre popa cel șizmatic nu i-a spus vizitiul nimic fiindcă nu știa nimic. Chiar și dacă i-ar fi spus însă, nu l-ar fi putut scoate din ale lui. Ar fi rîs de doamna Fireanu cum îi venea să rîdă de cîte ori își aducea aminte de îndărătnicia cu care întrase în casa lui.

„Avea Huțanu dreptate, își zicea. Prăpăstioasă femeie! O să am și eu de furcă cu ea."

A și avut.

Cele două femei îl aşteptau la capul scării şi se bucurau, dar în adevăr se bucurau cînd l-au văzut, în sfîrşit, întrînd pe poartă.

Asta era ceva ce el nu mai văzuse, şi casa i se părea cu totul alta, mai luminoasă şi mai plină de viaţă.

Lucia, fată tinără şi îndatoritoare, se aruncă din trei sărituri la scara trăsurii, ca să-i fie de ajutor şi să ieie pachetele ce va fi avînd.

El îi întinse mîna, iară dînsa, fată deprinsă cu bunacuviinţă, i-o sărută, ceea ce îi şedea bine.

El se uită cam strîmtorat la ea, apoi — ce să-i faci unei fete tinere care-ţi sărută mîna? — el îi luă capul cu amîndouă mînile şi-o sărută pe obrazul fraged şi rumen.

Doamna Fireanu era foarte mulţumită şi ar fi voit s-o sărute şi ea pe Lucia; Borbala însă înţelegea o mulţime de lucruri şi se cam strîmba.

— Vi se va fi urît aşteptînd, grăi dînsul întinzînd mîna doamnei Fireanu.

— Dar deloc, răspunse ea. Am petrecut foarte bine, foarte bine, repeta înghiţînd un nod. Singurul lucru care ne-a mai tulburat a fost gîndul că veţi fi avînd multe supărări pe la Bălgrad.

— Supărările vin şi trec, ca să vie şi iar să treacă altele, grăi dînsul şi întră.

Abia făcu însă cîţiva paşi, şi se opri, ca să se uite împrejurul său. Îi era parcă nu întră în casa lui.

Deschizînd uşa bibliotecei, unde-şi petrecea partea mare a vieţei, el iar se opri.

— Dar — zise cam muiat — d-voastră aţi făcut aici adevărate minuni.

— Fiindcă n-aveam altă treabă, grăi Lucia şi alergă să-i deschidă uşa de la iatac şi cea de la salon.

Pretutindeni o curăţenie şi-o rînduială plăcută şi un aer proaspăt, încît îi era parcă greu să umble şi să respire. Mirosea parcă nu numai a curăţenie, ci chiar şi a tămîie.

El nici în copilăria, nici în tinereţele lui nu prea avusese a face cu femei şi nu ştia cum să se poarte cu ele. Ar fi voit să zică deci ceva, dar nu ştia cum să-şi potrivească vorbele şi n-a zis nimic. Se oglindea însă în faţa lui mulţumirea pe care n-o dedea în vorbe pe

față, și Lucia, deși sfiicioasă, i se uită cu oarecare îndrăzneală în ochi.

— Temîndu-mă — îi zise — ca nu cumva să strîc rînduiala ce vi-ați făcut, am lăsat hîrtii, gazete și cărți cum le-am găsit; dacă-mi dați însă voie, am să strîng.

— Aș! răspunse el zîmbind. Nici o rînduială nu mi-am făcut: le-am aruncat toate așa, cum s-a nimerit.

— Nu tocmai, întîmpină ea zîmbind. Unele dintre cărți erau deschise și se vedea că ați citit în ele și le-ați pus așa deschise una peste alta, ca să urmați înainte.

El se uită cu oarecare mirare la dînsa.

Făcuse în adevăr o comparațiune între Darwin, Haeckel și Schopenhauer, și mirarea lui era că o fată tînără ca dînsa a putut să-și deie seamă despre aceasta.

Deodată el tresări și ochii lui se-ndreptară spre masă, unde lăsase gazetele cu notița atît de supărătoare pentru dînsul. Ele se aflau tot unde le lăsase, împăturate frumos și așezate una peste alta, dar tot acolo. Nu cumva femeile aceste au scotocit prin ele?!

Deși zisese că puțin îi pasă, îi era nesuferit gîndul că ele ar fi putut să citească notița. Dar ce putea să facă? Cum să se încredințeze?

— Dar — zise el tulburat — așa este! În adevăr dinadins le-am pus una peste alta. Așa suntem noi, bărbații — urmă apoi întorcîndu-se spre doamna Fireanu — le aruncăm, dacă nu e cine să ne ție de scurt, toate claie peste grămadă.

— Nu, domnule — întîmpină aceasta — dar slugile își fac de cap cînd nu-i stăpînă la casă.

— Așa se vede! răspunse el și trecu în iatac, ca să-și schimbe hainele.

Doamna Fireanu era foarte mulțămită.

— I-o spusei verde-n față, grăi dînsa. Cum se poate ca un om ca dînsul să trăiască pînă la vîrsta asta așa singur ca și cucul?! O, am să-i mai spun multe.

— Dar de ce, mătușă? zise Lucia. Nu e oare destul de mîhnit? N-a avut destule supărări? Cine știe ce va mai fi pățit pe la Bălgrad!

Erau asupra prînzului, și Corbei ținea să scape cît mai curînd de grija aceasta și să se ducă apoi să vadă

ce mai e pe la Plopiș. Ele grăbiră deci să pună masa, căci țineau ca el să simtă că și la masă merg lucrurile cu totul altfel cînd e femeie la casă.

A și simțit-o.

Altă lume, altă viață.

Gătise, ce-i drept, tot Borbala și astă dată, dar după îndrumările primite de la doamna Fireanu, care hotărîse lista de bucate; servea tot feciorul, dar la dreapta stăpînului ședea doamna Fireanu, care alegea bucățelele mai bune și i le punea în farfurie, dîndu-i și cuvenitele explicațiuni, iar la stînga lui ședea Lucia, care-i schimba farfuriile și tacîmul și-i turna-n pahar.

Ochiuri pe spănac.

— Mîncare ușoară și în același timp hrănitoare, se porni doamna Fireanu. Știu că obicinuiți în fiecare zi supă și rasol cu sos. Așa e rînduiala veche a meselor. Supa însă nu numai că nu e hrănitoare, dar mai și îngreuie mistuirea, diluînd sucurile gastrice, rasolul e seu, iar sosurile sunt o sarcină pentru stomah.

— Dar sărurile care trec din carne-n supă sunt folositoare, întîmpină Corbei. Organismul are nevoie de ele.

— Nu se digeră, nu intră în circulațiune, răspunse ea. Sunt un simplu aperitiv bun pentru copii și pentru oamenii bătrîni. D-voastră, care nu sunteți încă bătrîn și umblați toată ziua, nu aveți nevoie de aperitive. V-ar face, ce-i drept, să mîncați cu mai multă poftă, dar tocmai de aceea prea mult, ceea ce nu e bine.

Corbei se dete învins. Dînsa avea multă dreptate: el nu era bătrîn, n-avea nevoie de aperitive, și spanacul era atît de bun, încît ar fi fost în stare să mai ieie o dată din el.

Uitîndu-i-se-n ochi, Lucia îi înțelese gîndul.

— Poate mai doriți, zise ea, prezentîndu-i blidul.

— Lucio! o mustră doamna Fireanu. Nu fi prea stăruitoare. Domnul Corbei se află acasă la sine. Mai avem — urmă ea — pește cu sos de maioneză, costițe de berbec, plăcintă cu mere făcută de Lucia și fragi culese de noi în pădure. Vă recomand mai ales costițele. S-a nimerit o bucată de tot frumoasă.

Servitorul aduse peștele.

— Mreană de Murăș — urmă ea — carne macră, cu deosebire gustoasă și de tot ușoară, bună chiar și pentru reconvalescenți. Are, ce-i drept, multe oase, dar puteți să luați fără de grije, căci oasele au fost curățite. Luați, vă rog, și maioneză.

— Ziserăți însă că sosurile sunt o sarcină, întîmpină el zîmbind.

— Fără îndoială — răspunse ea — dar d-voastră sunteți om sănătos, și omul sănătos mănîncă nu numai ca să se hrănească, ci și pentru ca să-și ție stomahul în continuă activitate, și sosul acesta răsplătește osteneala. Lucie, toarnă vin ... După pește e bine să se beie un păhar de vin.

Corbei iar se dete învins. Dînsa avea multă dreptate: el era om sănătos și putea să mănînce ceva mai mult din sosul acesta, care era foarte bun.

Iară doamna Fireanu spunea și mereu spunea, parcă le-nvățase pe de rost; îi umbla gura ca o morișcă, de te mirai de unde le mai scoate; nu mai obosea glasul ei cam pițigăiat și scos din cînd în cînd cam pe nas. Nu obosea însă nici domnul Corbei ascultînd-o, ba adeseori se mira de unde le știe toate. Stînd așa ca un copil neajutorat între două dădăci, care-și dedeau silința să-i facă viața plăcută, el se simțea din ce în ce mai puțin strîmtorat, din ce în ce mai bine, tocmai de aceea însă tot mai mult îl supăra gîndul că ele au cetit notița din gazete. Era peste putință să nu-și dee silința de a le încredința că sunt minciuni nerușinate toate.

— Ați aflat fără-ndoială despre cele petrecute aici, zise dînsul. S-a vorbit, pare-mi-se, și prin gazete.

— M-aș mira, întîmpină doamna Fireanu. Am aflat unele de la săteni, dar prin foi n-am cetit nimic.

Lucia-și plecă ochii.

— Și chiar dac-ar fi — zise ea cu jumătate de gură — prin gazete numai născociri se spun.

Corbei se uită lung la fată. Nu se mai îndoia că dînsa a cetit și că nu i-a spus nimic mătușei sale. Era, așa i se părea lui, în această discrețiune atîta gingășie femeiască, încît el ar fi voit s-o poată săruta pe frunte.

— Da, domnișoară — grăi dînsul mișcat — numai născociri, numai minciuni. Ți se oprește minte-n loc cînd vezi cît de departe poate să ajungă mișelia omenească. Eu — urmă el amărît — nu supăr pe nimeni, ba le fac, cînd pot, multora bine, și totuși cîte nu sunt oamenii în stare să vorbească!

Lucia nu răspunse nimic, dar ochii ei se umeziră. Doamna Fireanu nu-nțelegea nimic și nici c-ar fi crezut că poate Lucia să știe ceva ce nu-i spune și ei.

— Vă înșelați, domnule Corbei, grăi dînsa sfătoasă. Sunt foarte mulți oamenii pe care îi supărați. Dacă ești om cumsecade, superi pe toți netrebnicii; dacă ești deștept, superi pe toți proștii; dacă știi carte, superi pe toți neștiutorii; dacă ai nume, superi pe toți cei nebăgați în seamă; dacă aduni avere, superi pe toți neajutoratii; sunt mulți cei ce ar voi să nu vă puteți bucura în liniște de aceea ce aveți.

— Dar de ce să vă mîhniți? adăugă Lucia. Nu sunt ei vrednici să le dați mulțumirea de a vă fi amărît viața.

Corbei se uita cînd la femeia care vorbea atît de cuminte, cînd la fata care lua parte la durerile lui.

— Nu e — zise el răspunzîndu-i fetei — atît de mare mîhnirea mea ca să poată fi ei mulțumiți cu ea. Întorcîndu-se apoi spre doamna Fireanu: Așa e, zise. Trebuie să fii într-un fel oarecare nenorocit pentru ca lumea să te socotească vrednic de bunăvoința ei.

Dar el grăbea. Deși ar fi dorit să mai steie de vorbă, ca să cunoască mai de aproape pe Lucia, care îi plăcea, și pe doamna Fireanu, care nu-i părea atît de prăpăstioasă cum i-o înfățișase Huțanu, trebuia să plece la Plopiș, unde de atîta timp nu mai fusese.

Grăbea însă și doamna Fireanu. Ea nu în zadar venise, nu în zadar așteptase, nu în zadar ostenise ca să și-l facă binevoitor. A tot așteptat ca el să întrebe de ce au venit ele, ori să aducă altfel vorba la rugămintea ce-i făcuse Huțanu. Văzînd însă că el se dă la o parte, ea profită de vorbele rostite de dînsul.

— Fără îndoială — grăi dînsa — nenorocirea îl face pe om vrednic de bunăvoința semenilor săi, și nu este

nenorocire mai mare decît să fii fată și orfană atît de tată, cît și de mamă, ființă rămasă fără de rost în lume.

Corbei rămase zăpăcit.

„Unde dai — își zise el — și unde crapă!"

O-nțelegea și-i dedea dreptate, multă dreptate.

El era om care putea să zică și da și ba, cîtă vreme nu zisese nici da, nici ba; n-ar fi putut însă nimeni să-și aducă aminte ca el să-și fi schimbat vreodată vorba. Astă dată însă ar fi fost în stare să-și schimbe gîndul dacă nu era prea tîrziu.

— Mi s-a spus, doamnă — grăi dînsul cu viuă părere de rău — că lucrul e hotărît: parohia i-a fost dată tinerului Cioban, care e din sat și are legături cu poporenii.

— Minciună! strigă doamna Fireanu. Nu se poate! E peste putință! Chiar și dac-ar fi, e destul să voiți d-voastră pentru ca să nu mai fie.

Corbei o credea și el aceasta.

Orișicîtă silință și-ar fi dat Huțanu să-l încredințeze că nu de la Blaj a fost trimis, el nu se-ndoia că măritișul Luciei a fost pus la cale anume spre a-l pune-n strîmto[ra]are și că, da, ar fi destul ca el să stăruie pentru ca să i se facă pe voie. Mai putea însă el să stăruie?!

— Vă înșălați, doamnă, grăi dînsul. Nu mă îndoiesc că amicul meu Huțanu vi-a spus că eu i-am declarat că nu pot să fac ceea ce el a cerut de la mine.

— Puteți, domnule — îl întrerupe ea — și fiindcă puteți, și trebuie să faceți ...

Lucia, care-și cunoștea mătușa și simțea ce are să vie, nu mai putea să aziste la convorbirea lor și se retrase încetul cu încetul spre ieșire, ca să se depărteze oarecum pe nesîmțite.

El făcu un pas spre ea și-o apucă de mînă, parcă i-ar fi fost frică să rămîie singur.

— Nu, domnișoară, stărui el; te rog să rămîi și să-mi dai ajutor, căci ai și d-ta cuvînt în afacerea aceasta.

— Eu — grăi fata turburată — m-aș simți foarte nenorocită dac-aș ști că vă fac vreo supărare.

— Nici una, o-ncredință el. Dar — urmă întorcîndu-se spre doamna Fireanu — pot ori nu, am zis că nu pot, și se vede că Huțanu a spus-o aceasta la Blaj.

Cum aș mai putea eu să-mi mai schimb vorba? ... cum aș putea să-l fac de rușine ...

— Nu! strigă mătușa. El n-a spus-o, n-a putut s-o spună! Îndată ce am luat înțelegerea ca să venim noi aici, el nu mai putea nici să creadă, nici să spună că hotărîrea d-voastră e luată.

— Eu cred c-a spus-o — întîmpină el zîmbind — dacă e adevărat că parohia i s-a dat tinărului Ciobanu.

— Și chiar dac-ar fi așa — grăi dînsa — sunt împărați care-și schimbă vorba, și lucrul acesta li se iartă dacă prin aceasta săvîrșesc o faptă bună. Nu perdeți nimic dacă spuneți că una ați zis atunci și alta ziceți acum, după ce cunoașteți bine împrejurările.

Cuprins de simțemîntul că cu dînsa nu poate s-o scoată la capăt, Corbei iar se dete învins.

— Nu zic ba, doamnă, grăi dînsul. Precum vedeți, însă, eram să plec și trebuie să plec, căci am lipsit cinci zile de acasă. Mai sunt și alte multe griji care nu mă lasă să mă gîndesc cu tot dinadinsul la aceasta. Vă rog dar să-mi lăsați răgaz ca să iau informațiuni, să aflu care e adevărul și să mă hotăresc în toată liniștea.

„Așa! — își zise doamna Fireanu — pe mine nu mă prostești amînîndu-mă de azi pe mîne."

Acum trebuiau să se hotărască lucrurile, acum, după ce-l prelucrase și-l vedea muiat. Avea ea armele ei, și plîngeri, și suspinuri, și lacrămi, și scrisori păstrate cu multă sfințenie.

— Și noi lipsim de cinci zile de-acasă, întîmpină ea, și-i făcu Luciei semn să se depărteze, căci în fața ei nu putea să se folosească de armele ei.

Lucia văzu semnul și-l înțelese, dar rămase ca parul înfipt în pămînt: nu putea dînsa să se depărteze după ce el îi zisese să rămîie.

Doamna Fireanu se uită o dată la ea parc-ar fi voit s-o strivească cu privirea și să-i zică: „Las', că rămînem noi și singure!"

— O zi mai mult ori mai puțin e puțin lucru dacă domnul Corbei îl cere, mătușă, grăi fata, tremurînd

de frică. Dacă ne dă d-sa voie, îl însoțim, ca să vedem gospodăria.

Se înțelege că le dădea voie.

Ar fi ținut, ce-i drept, ca mătușa să facă nazuri, ca s-o ieie cu dînsul numai pe Lucia, cu care dorea să vorbească între patru ochi mai nainte de a fi intrat iar în vorbă cu mătușa ei.

— Mi-ați face o mare plăcere, zise el cu toate acestc, adresîndu-se îndeosebi doamnei Fireanu.

— Sunteți prea binevoitor, îi răspunse aceasta înghițînd trei noduri unul după altul.

N-ar fi lăsat-o pe Lucia odată cu capul singură cu dînsul.

Nu! N-ar fi crezut că ea, așa cum se știa însăși pe sine, poate să pată asemenea rușine, nici că poate o fată crescută de dînsa să fie atît de îndrăzneață, atît de nerușinată.

Avea însă și dînsa armele ei.

IV

O JERTFĂ

„Uite!" își ziceau, alergînd la portiță, femeile din sat cînd l-au văzut pe Corbei însoțit de două dintr-ale lor.

Li se părea cu totul alt om, și nu-i ședea deloc rău.

Cu totul alții i se păreau și lui sătenii, cu fețele mai deschise, mai bucuroși, parcă, de a-l vedea. Îi era, parcă, de cînd se știe pe lume cerul a fost nourat și acum începea deodată să se lumineze, și s-ar fi și luminat dacă n-ar fi trebuit să simtă în fiecare clipă că doamna Fireanu e rău cătrănită, iară Lucia, știind ce-o așteaptă, caută adăpost la el, ca să nu rămîie nici măcar o clipă singură cu mătușa ei. El se uita din cînd în cînd în ochii ei ca și cînd ar fi voit să-i zică: „Nu te teme, că n-am să te las."

Înțelegea acum de ce îi spusese Huțanu că e femeie prăpăstioasă mătușa Luciei, își dedea seama cît trebuie

să fi suferit fata de la dînsa, se temea și el de gura ei și era din ce în ce mai mult stăpînit de simțămîntul că tot n-o să-i rămîie în cele din urmă decît să-i facă pe voie.

Numai așa putea s-o scape pe Lucia. Chiar și acum își dedea deci silința s-o îmbuneze pe doamna Fireanu, lucru cam anevoios mai ales pentru un om ca dînsul, care nu știa să se deie după păr.

Au venit însă lucrurile de l-au ajutat.

La Plopiș toate steteau baltă.

Secerișul era, ce-i drept, făcut, dar numai puțini dintre snopi erau cărați sub șură, căci șase dintre băieți și amîndoi vătavii plecaseră încă de ieri la Bălgrad, ca să fie ascultați ca martori.

Mai fuseseră chemați mulți dintre săteni, mai ales dintre aceia de la care cumpărase pămînturi ori care îi erau datornici, precum și cîțiva dintre secerători, iar Cîrcioc dimpreună cu alți doi fuseseră duși între baionete.

Se vedea cît de colo că abia acum se pornesc lucrurile.

— Bieții oameni! zise el mîhnit. Acum ar putea să-și adune și ei ceva pentru iarnă și-și pierd timpul pentru un lucru din care n-o să iasă în cele din urmă nimic.

— Asta e mișelie nemaipomenită! strigă doamna Fireanu. Să steie o lume întreagă în loc pentru că judecătorii sunt oameni fără judecată.

Lucrurile îi păreau atît de deslușite, încît ea, cum a lăsat-o Dumnezeu, se simțea destoinică a le descurca în cîteva ceasuri.

Corbei se simțea ca omul pe care unu-l apucă de o pulpană, altul de alta, unu-l trage la dreapta, altu-l împinge la stînga, unul îi dă brînci înainte, altul i se pune de-a curmezișa în cale, și toți se îndesuie și fac gură.

— Eu ce să fac, doamnă?! grăi dînsul.

— Dac-aș fi eu în locul d-voastră, aș ști ce să fac, răspunse ea stăpînită de o nouă supărare, care înecă pe cea veche.

Unul dintre băieții duși la Bălgrad se-ntorse călare și-i aduse lui Corbei un plic cu biletul.

„Toate de la înțelepciunea ta atîrnă. Dacă nu poți chiar azi, vino neapărat mîne-n zori de zi, ca să fii înainte de opt aici.

Văleanu".

Înțelepciune?! Înțelepciunea nu e lucru omenesc. Gîndul bun nu întîmplarea-l aduce: el îți vine răzămîndu-te pe Dumnezeu.

— Poftim! grăi dînsul arătînd biletul. Abia sosii, și iar să mă duc.

„Ce este? De ce mă cheamă?" se-ntreba el, simțindu-se mai singur decît orișicînd și nemaiștiind încotro să apuce. Își aducea din zilele copilăriei lui aminte cum sta, cînd s-a dat întîia oară-n călușei, cuprins de un fel de amețeală, în vreme ce-mprejurul lui se-nvîrtea lumea cu toate cele dintr-însa.

— Ascultă-mă pe mine, stărui doamna Fireanu. Să nu vă duceți astăzi. Mă duc eu! Am mijloacele și apucăturile mele și vi le pregătesc toate pînă mîne.

Corbei se uită lung la ea.

O fi fost, poate, la mijloc și gîndul că rămîne singur cu Lucia, destul că el o socotea destoinică de a zăpăci și pe cel mai proclet judecător, și-i venea să rîdă cînd și-l închipuia pe d-l Hausner față-n față cu dînsa.

— Cum ai putea însă d-ta să te amesteci în treaba aceasta?! întîmpină el.

— Îmi este fie Hoancă, fie Bodălău văr or fiu, răspunse ea. Găsesc eu vreun clenci de care mă acăț.

— Puteți însă s-o lăsați pe domnișoara singură?!

— La asta n-aveți să vă gîndiți, răspunse Lucia, care nu se îndoia nici ea că e mătușa ei în stare să facă minuni. Ar fi însă greu pentru d-voastră să așteptați, cred c-ar fi mai nimerit să mergeți împreună, ca să știți ce se face și să fiți mîne pregătit.

Doamna Fireanu ar fi voit s-o sărute. O-ncînta gîndul, c-o să fie tot drumul singură cu el.

„Acum e timpul să-i arăt cine sunt eu — își zicea — să-l prelucrez și să mă fac stăpînă pe el."

A rămas dar așa, și nici că putea să fie altfel: întorși în grabă la Căsoaie, Corbei și d-na Fireanu au plecat

peste vreo jumătate de ceas, ea inimoasă și-n voie bună ca totdeauna, iară el strîmtorat că pleacă cu dînsa și mîhnit că se desparte de Lucia, care-l însoțise pînă la scara trăsurii, dorindu-i ca toate să-i iasă în bine.

— Uite! îi zise el. Chiar acum, trecînd prin sat, îi dau o depeșă lui Huțanu ca să vie și el la Bălgrad.

I-o spunea ei aceasta, dar mai mult pentru ca s-o audă doamna Fireanu și să fie cu atît mai inimoasă. Pe drum apoi ea-l avea ca legat și putea să-l întrebe și iar să-l întrebe despre toate, ca să se dumirească asupra celor petrecute și să-i spună și iar să-i spună, ca să-l îndrumeze pe calea cea mai bună.

— Ai pornit-o rău, îi zise ea în cele din urmă. Niciodată omul să nu plece de jos în sus, ci de sus în jos. Eu am să mă duc la președintele tribunalului, ba chiar și la el cu o recomandațiune de la vreunul dintre cei mai mari decît el, și să vezi cum o să vorbesc apoi cu d-l Hausner.

— Bine — întîmpină Corbei zîmbind — dar cine e cel ce-o să vă deie recomandațiunea?

— Să vedem, răspunse ea. Om se leagă de om, și e destul să cunoști pe unul pentru ca să te apropii, dacă vrei, de orișicare. Am vreo două-trei cunoștințe la Bălgrad. Nu sunt, ce-i drept, dintre cei de frunte, dar adeseori sluga poate să-ți fie de mai mare ajutor decît stăpînul. Mai ales ușile domnilor mari slugile le deschid.

Sosiți la Bălgrad, ea se despărți de Corbei și se porni ca prisnelul bine învîrtit, iar Corbei se duse drept la Văleanu.

— Ce e? întrebă dînsul.

— Rău nu e — îi răspunse advocatul — dar nici bine n-aș putea să zic că este. După cele ce s-au adeverit pînă acum, vinovat e Bodălău, care l-a luat pe Ghiurca să-l arunce în Murăș, Hoancă, pe care oamenii l-au văzut lovind pe Ghiurca, și Cîrcioc, care le-a spus peste noapte secerătorilor că au să fie luați la goană, și e tare bănuit că a pus focul.

— Asta se poate, tot ce se poate, grăi Corbei.

— Vorba e însă că Ghiurca e acela care a venit dimineața la secerători — urmă Văleanu — și secerătorii spun că el a voit să-i ieie la goană, i-a ocărît și l-a pălmuit pe Hoancă, iar Cîrcioc se descarcă asupra lui și zice că de el a fost pus la cale.

— Și asta se poate, grăi Corbei. Nu e mișelie pe care nu e-n stare s-o facă omul după ce și-a pierdut o dată rușinea.

— Vorba e însă că Ghiurca e omul lor — întîmpină Văleanu — și cu orice preț trebuie să fie scos nevinovat.

— Să-l scoată cît le place, răspunse Corbei. Eu am declarat o dată că nu fac nici o reclamațiune și nu ridic nici o pretensiune.

— Tocmai acesta e lucrul pe care nu trebuia să-l faci, îi zise advocatul. El nu tăgăduiește c-a voit să-i ieie la goană pe secerători, dar se descarcă asupra ta zicînd că tu l-ai trimis și faci acum declarațiunea fiindcă te știi vinovat.

Corbei rămase ca trăsnit din senin.

— Fără îndoială că l-am trimis — zise el — dar nu ca să-i ieie la goană.

— El zice că da, răspunse Văleanu. Cînd i-ai învoit pe secerători, erai, așa zice el, în harță cu sătenii, în urmă însă, voind să aduci preot în sat pe viitorul soț al unei fete la care ții, umblai să te pui bine cu dînșii. Fiindu-ți însă greu să nu-i primești pe secerători după ce i-ai învoit, ai plecat de acasă și te-ai înțeles cu dînsul să-i alunge. Văzîndu-se astfel înșelați, ei s-au răzbunat puindu-ți foc.

Corbei iar se simțea ca odinioară, în copilăria lui, cînd se dedea-n călușei.

— Care va să zică asta e treaba pe care ți-a făcut-o Tihamer?! exclamă dînsul.

— Stai să vezi, grăi advocatul. Dînșii mai pot dovedi că ai cumpărat cambii de ale lui Ghiurca ca să faci presiune asupra lui. Orișicît ai tăgădui tu, probabilitatea formală e contra ta, și Hoancă și Bodălău nu scapă. Dacă însă tu nu tăgăduiești, nu mai stăruie nici ei, îl dovedesc pe Cîrcioc vinovat de a fi pus focul, Hoancă și Bodălău scapă și întregul proces se sfîrșește iute.

Corbei înțelegea de ce e vorba și dete din cap.

— Niciodată! strigă el. Mișel aș fi dac-aș fi făcut-o, și încă mai mișel dac-aș zice c-am făcut-o fără ca să o fi făcut!

— Dar în zadar o tăgăduiești, stărui Văleanu. Îți vor scruta întreaga viață pînă în cele mai intime amănunte ale ei.

— Să mi-o scruteze — îl întrerupse Corbei — și va ieși la iveală că e curată.

— Te înșeli amarnic, întîmpină advocatul. Ei n-o scrutează ca să afle cum e, ci ca s-o scoată plină de mișelii. Fii om cuminte și nu scăpa din vedere că ai în fața ta oameni care te socotesc primejdios și cred că săvîrșesc o faptă bună dacă se folosesc de încurcătura în care te afli ca să te înstrăineze și de ai tăi, prezentîndu-te drept un mișel, de care toți au să se depărteze cu un fel de oroare. Ia lumea cum e și crede-mă că vor sta la îndoială chiar și cei ce te cunosc destul de bine.

— Nu mă-ndoiesc de aceasta, grăi Corbei cu amărăciune. Teafăr n-o să mai pot ieși eu din încurcătura aceasta. Așa ori așa, lumea tot se va depărta de mine: tot mai bine e însă ca lumea să te creadă decît ca tu însuți să te declari mișel. Lasă-i — urmă el îndîrjit — să-i osîndească pe Hoancă și pe Bodălău. Cu cît mai multe sunt nedreptățile pe care le fac, cu atît mai curînd le va veni răsplata. Au mai suferit și alții, și iar alții vor mai suferi. Lasă-i să-mi facă și mie tot ceea ce vor: n-am nevoie nici de încrederea, nici de iubirea nimărui. O să-mi trăiesc traiul în vizunia mea, și dacă ar fi să mi se urască e mare lumea lui Dumnezeu și puțin îmi pasă unde-mi vor ajunge oasele.

Un singur mijloc de-nduplecare mai avea Văleanu.

— Nu ți-e însă milă de biata acea de fată, care n-a greșit nimic și are să fie dată pe gura lumii?! grăi dînsul.

Corbei se cutremură și-i aruncă o căutătură plină de mînie.

— Eu ce să-i fac?! răspunse. Își are fiecare soarta, și dacă o nenorocire a fost pentru dînsa să deie peste mine, nu de mine are să se plîngă, ci de cei ce mi-au scos-o-n cale. Nu, ea nu poate să-mi fie demon ispititor: de dragul ei n-am să fac nici o mișelie.

— Omule! stărui Văleanu. O jertfă trebuie neapărat să cadă: ei îți cer pe Cîrcioc, iar tu o dai pe ea?!

— Nu — răspunse Corbei — pe mine însumi mă dau!

V

CINE POATE

La Bălgrad cel mai mare era ilustritatea-sa domnul comite suprem, un baron încă tinăr, fost căpitan de husari, care da mese și serate, patrona dimpreună cu baronesa baluri filantropice, punea la cale vînători, avea cai frumoși și cîni vestiți și se tutuia, cînd mergea la Budapesta, cu toți ministrii.

De la el trebuia să plece doamna Fireanu.

Știa, ce-i drept, că asemenea domni mari nu prea știu multe, dar ei pot multe, și cîteva vorbe scrise de vreunul dintre dînșii îi moaie pe ceilalți.

Cum să răzbească însă pînă la el?

Ea, femeie în toată puterea cuvîntului, numai prin femei putea să-și croiască drumul, și cel mai apropiat gînd al ei a fost să afle ce fel de femeie e baronesa, care îi sunt apucăturile, care slăbiciunile, de unde-ar putea s-o apuce.

Doamna Gondor, o cunoștință din Cluj, acum cea mai scumpă prietenă a ei, deși se afla de vreo 5 ani la Bălgrad, nu prea știa să-i spună multe, dar peste drum locuia *Frau* Clara, soția unui haiduc, care fusese spălătoreasă la baronesa, și Iuți, fetica doamnei Gondor, alergă peste drum, ca s-o cheme pe *Frau* Clara.

E mare lucru să ai legături cu persoane sus-puse, și *Frau* Clara, foarte măgulită că i se cer lămuriri, le spuse chiar mai multe decît ce putea să știe.

Din toate însă una singură putu s-o-nvioreze pe doamna Fireanu.

Baronesa ținea mult — așa zicea Clara — la soțul ei și-l cam temea, mai ales de cînd cu Mili.

— Cine e Mili?... ce e cu Mili?... unde e Mili?... stărui doamna Fireanu într-o răsuflare.

— Iacă, una de alea — răspunse *Frau* Clara — o sîrboaică din Bacica, pe care au adus-o actorii la Cluj, de unde a venit aici. Ține casă mare și frumoasă, și umblă la ea baronul ca să-și petreacă serile.

Doamna Fireanu sări-n picioare și iar se porni ca prisnelul bine-nvîrtit.

Nu putea să fie între Mili și baronesa vorba de alegere. Lasă că e mai ușor să te apropii de o Mili decît de o baronesă, dar la un adevărat cavaler orișicare Mili trebuia să aibă mai multă trecere decît o simplă baronesă, care îi mai era și soție.

Cum și ce fel s-ajungă la Mili și cum și ce fel s-o apuce, aceste erau lucruri ușoare pentru o femeie ca dînsa: peste o jumătate de ceas ea se afla în salonul domnișoarei Mili, umilită, zăpăcită, sfiindu-se să primească scaunul ce i se oferise, o biată văduvă nevoiașă, căreia o singură scăpare i-a mai rămas, inima cea bună a celei mai generoase ființe pe care o știe.

— Toată lumea știe cît de mult ține baronul la d-ta — îi zise — și cîteva vorbe din partea d-tale mă scapă. D-ta-mi ești singura mîntuire.

Domnișoara Mili nu se-ndoia că așa este și ținea ca nici alții să nu se-ndoiască, și peste altă jumătate de ceas doamna Fireanu urca scările cu capul ridicat și ușurică.

Ea sună, cu toată hotărîrea celui ce se știe bine proptit.

— Ce poftiți, mă rog? o-ntrebă husarul împintenat care îi deschise.

— Doresc să vorbesc cu d-l baron, răspunse ea.

Husarul dete din umeri și bătu din pinteni.

— Ilustritatea-sa a ieșit, îi răspunse, gata de a-i trînti ușa-n nas.

De doamna Fireanu nu scapă însă nimeni atît de ușor.

— În adevăr — întîmpină ea — dar mi s-a spus că iar a întrat.

Husarul rămase cam turburat.

— Se poate, zise el. Să cercetez. Numele d-voastră, doamnă?

În loc de a-și da numele, care în asemenea împrejurări nu prețuia nimic, ea scoase scrisorica domnișoarei Mili, dar iute-iute o și ascunse.

Ce va să zică omul care știe să-și potrivească faptele după împregiurări.

Auzind mai întîi clopoțelul sunat cu deosebită hotărîre, apoi un glas pițigăiat, dar foarte îndrăzneț, baronesa, femeie și ea, se ivise în pragul uneia dintre ușile ce dedeau spre întrare.

„Ea este! da, este ea!" își zise doamna Fireanu, apoi îl dete pe husar la o parte, înaintă ca o Marie Magdalenă spre baronesă și făcu un compliment, mare frumusețe de compliment, cum numai ea știa să facă.

— Cu cine am, mă rog, onoarea? întrebă baronesa cam îngrijată.

— Grațioasă doamnă! grăi doamna Fireanu, care era prăpăstioasă, dar nu știa să mintă. O văduvă nenorocită, care a venit că ceară mila soțului d-voastre, și laudă numele Domnului că întîmplarea fericită a ajutat-o să vă întîlnească pe neașteptate, ca să vă ceară ocrotirea. Deși știe toată lumea bunătatea domnului baron, veneam cu inima cuprinsă de vii temeri, căci ce poate o femeie neajutorată ca mine?! Iată însă, mi-ați ieșit înger ajutător în cale: puneți, vă rog, o vorbă pentru mine!

— Dară eu nu mă amestec în treburile lui — răspunse baronesa cu blîndeță — și nu ar ține nici el seamă de rugămintele mele!

— O, nu!... aceasta să n-o ziceți, grațioasa mea doamnă! întîmpină doamna Fireanu. Lumea toată știe cît de mult ține să vi se facă plăcut, și eu mă simt scăpată dacă voi izbuti să am cel mai mic semn despre bunăvoința d-voastră.

Baronesa zîmbi cu oarecare mulțumire.

— Și nici nu e, pare-mi-se, acasă, grăi dînsa.

— Mi s-a spus că s-a-ntors acum, de curînd, stărui doamna Fireanu. Se vede c-am fost indusă-n eroare. Nici nu stărui însă să am parte de norocul de a-l vedea după ce am avut parte să vă adresez d-voastre, grațioasă doamnă, rugămintea mea. E un lucru de nimic, urmă ea, dar pentru mine cel mai mare, căci e vorba

de soarta unei copile a fratelui meu, pe care vreau să o mărit, o biată de orfană, orfană de nouă ani.

— De nouă ani, și voiți s-o măritați?! exclamă baronesa mirată.

— Nu, grațioasa mea doamnă, răspunse doamna Fireanu. Iertați zăpăceala unei biete femei, care, nefiind deprinsă a vorbi cu persoane atît de sus-puse, nu mai e în stare să-și deie seamă despre ceea ce zice. Fratele meu, fost conțipist la Direcțiunea financiară, s-a căsătorit, sunt acum douăzeci și unu de ani, iar nepoată-mea, s-a născut în al treilea an al fericitei lui căsnicii, e deci în al optsprezecelea an, dar e de nouă ani orfană, căci cumnată-mea a murit, sunt acum nouă ani, după o văduvie de patru ani. Sunt nouă ani de cînd a rămas în sarcina mea, văduvă, săracă, cu trei copii orfani.

— Și ce-ar putea soțul meu să facă pentru ca să vă ajute? întrebă baronesa muiată.

— Puțin lucru, aș putea să zic nimic, răspunse doamna Fireanu. Trei vorbe pentru domnul președinte al tribunalului, ca să știe că sunt femeie vrednică de ocrotire și să nu suferă să mi se facă nedreptate. Nu la comitele suprem, ci la omul nobil am venit.

— Să văd, grăi baronesa și mai muiată. Poate că tot e adevărat că s-a-ntors. Să-ncerc.

— O! sunteți prea bună, doamnă, prea miloasă, prea generoasă; dar nu osteniți, vă rog, stărui doamna Fireanu. Cîteva vorbe scrise de d-voastră vor produce același efect, ba chiar unul mai mare. Scrieți, generoasă doamnă, trei vorbe, nu mai multe. „Recomandațiuni călduroase", numai atît.

Baronesa nu se îndoia nici ea despre efectul vorbelor scrise de dînsa.

— Dar n-am mai făcut niciodată asemenea lucruri, întîmpină ea.

— Încercați, începeți ca să simțiți dulceața mulțumirii de a vă fi folosit de poziținea d-voastre spre a face bine, stărui doamna Fireanu. De ce sunteți bogată și tinără și frumoasă și plină de grații, de ce sunteți baroneasă și soția unui om puternic dacă nu gustați mulțumirea aceasta?!

Baronesa era învinsă și gata să scrie chiar și mai mult decît trei vorbe. Ea trecu în iatacul ei, ca să o și facă aceasta.

— Dar — zise ea apoi scriind — tot e mai bine să facem o-ncercare și cu baronul. Două ar face mai mult decît unul.

— Sunt cea mai umilită servitoare a d-voastră, grațioasă doamnă, răspunse doamna Fireanu, făcîndu-și iar complimentul. Eu cred că e de prisos, dar dacă-mi ordonați, vă sunt recunoscătoare.

Luînd apoi biletul, aşteptă întoarcerea baronesei, care se duse la soțul ei.

Ținînd seamă de stăruințele călduroase ale soției sale, baronul, om înalt și bine făcut, o primi stînd în picioare și-o pofti foarte politicos să șadă, dar, neștiind încă cu cine are a face, o întrebă în ton cam rece:

— Cu ce pot, doamnă, să vă servesc?

Ea făcu un compliment ceva mai scurt, apoi scoase biletul primit de la domnișoara Mili și i-l dete.

El se uită la bilet și trăsări.

— *Zum Teufel!* își zise printre dinți și-i aruncă o căutătură în care era și neliniște, și-nvederată neîncredere.

Bilete de la Mili mai primise el, și asta nu-l tulbura; cum se făcea însă că baronesa stăruise și ea?!

Doamna Fireanu se uită la cele două uși.

— Vai de mine, domnule baron! îi zise apoi în ton cu totul intim. Nu cumva credeți c-am fost în stare să fac abuz de bunăvoința domnișoarei Mili și să arăt baronesei biletul ori să-i vorbesc de el?! Dar eu pe baroneșă numai din întîmplare am întîlnit-o. Cauza mea e însă atît de bună și de dreaptă, încît baronesa, inimă nobilă, s-a muiat și ea.

— Foarte bine, foarte bine! întîmpină baronul mai liniștit. Nu e, la urma urmelor, nimic. Un simplu capriciu.

— Dar — îl întrerupse ea — noi, oamenii nevoiași, n-avem să vedem, nici s-auzim, nici mai ales să judecăm: ne folosim de-mprejurări ca să ne ajutăm.

— Foarte cuminte! grăi d-l baron mulțumit.

— Generozitatea domnișoarei Mili e scăparea mea, căci fără de ea n-aș fi îndrăznit să mă apropiu de ilustritatea-voastră, urmă doamna Fireanu făcîndu-și acum complimentul cel mare.

Dă-i apoi și dă-i, cum știa dînsa să le-nșire toate din fir în păr și să le ticluiască cu meșteșug, ca să-l încredințeze că toți sunt vinovați, dar că procesul trebuie să se sfîrșească cît mai curînd, că ea nu mai poate să aștepte cu nepoata ei, biata de orfană.

Deși ea sta-n picioare ca să-și poată desfășura mai bine toate mijloacele, baronul se așează și-o ascultă curățindu-și unghiile și zîmbind din cînd în cînd.

Pe el nu putea să-l prostească nimeni, căci el știa tot ceea ce se petrece-n comitatul lui.

Se vede însă că și alții îi spuneau lucrurile tot ca doamna Fireanu, căci el știa foarte bine că Corbei e un om foarte primejdios, care adună mereu fonduri secrete, și, profitînd de mișcările ce se fac în timpul secerișului, a coborît o mulțime de moți în Valea Mureșului și era să facă o mare răscoală dacă vicișpanul, om vigilent, nu s-ar fi folosit de un oarecare Ghiurca pentru ca să înăbușe mișcarea de la început, ba Tihamer, om deștept, a știut chiar să deie în notițele lui întregei afaceri o notă hazlie.

Așa steteau lucrurile, și de aceea baronul asculta cu oarecare luare-aminte cînd doamna Fireanu îi spunea prăpăstii, dar zîmbea cînd ea scăpa, în pripa vorbirii, și cîte-un adevăr.

— Și ce credeți, doamnă, că pot eu să fac pentru d-voastră? întrebă el în cele din urmă. Trebuie să știi că acel Corbei e un om foarte primejdios, care i-ar fi răzvrătit pe moți dacă nu am fi privegheat noi. Cîtă vreme sunt însă eu în fruntea comitatului, n-are să se-ntîmple nimic. Să fie foarte mulțumit că nu-l urmărim cu toată asprimea cuvenită. El însă mai face reclamațiuni, mai ridică pretensiuni, ba cere ca judecătorii să-i vorbească-n limba lui și refuză subscrierea proceselor-verbale făcute în limba statului. Asemenea lucruri nu se pot tolera. S-au făcut vărsări de sînge, i s-a pus foc și-a avut pagube mari, dar el e de vină: să fie mulțumit cu atît!

Doamna Fireanu își făcu de-a patra oară complimentul cel mare.

— Dacă așa ziceți d-voastră, preagrațiosul meu domn, nu poate să fie altfel, grăi dînsa; eu însă nici nu am venit să cer dreptate, pe care n-o am, precum se vede, ci milă caut, ocrotire, mîna de ajutor al celui puternic, care știe să ierte cînd e vorba să ridice pe cei slabi.

Aceste erau vorbe pe care le înțelegea baronul.

Da! așa se mai putea.

Ceva tot trebuia să facă pentru dînsa.

— Altfel n-ar fi îndrăznit nici domnișoara Mili să vă supere, adăogă ea.

El iar îi aruncă acea căutătură de neliniște.

— Două vorbe de recomandațiune pentru magnificența-sa, domnul președinte al tribunalului, stărui dînsa. Nimic mai mult. E destul atît pentru ca să grăbească procesul.

Da! atît putea baronul să facă fără ca să mai steie pe gînduri. Dacă putea să scape cu numai atît de gura ei, era lucru minunat.

El luă un bilet de vizită, ca să scrie pe el cele cîteva vorbe.

— Numele d-voastră, doamnă? o întrebă.

Ea se apropie fără de sfială de masă.

— Irina Fireanu, văduvă de conțipist, îi răspunse. O, cît de mulțumită are să fie domnișoara Mili! Dar dacă Corbei n-ar mai face reclamațiune, n-ar mai ridica pretensiuni și ar subscrie procesele-verbale, tot ar fi mai bine să se suprime procesul.

— *Zum Teufel!* răspunse baronul. Asta el n-are s-o facă! E om încăpățînat!

— Voi stărui eu, voi stărui cu tot dinadinsul, urmă doamna Fireanu. Scrieți, vă rog, încă cîteva vorbe, stărui dînsa în ton cu totul intim. Dacă ... și dacă, și dacă ... tot ar fi bine să se suprime procesul. Ar fi deplină mulțumirea domnișoarei Mili.

— Ei bine! — zise el ca să scape — am s-o scriu și asta, dar apoi s-a sfîrșit.

Doamna Fireanu își luă biletul, făcu al cincelea compliment și se depărtă cu capul ridicat.

„Acum să stăm noi amîndoi de vorbă, domnule președinte!“ își zise ea coborînd cu săltături ușurele scările. Smirna are să steie în fața mea, întrebîndu-se-n gîndul lui: «Cine oare? ... cine poate să fie femeia aceasta, pentru care stăruie și baronul, și baronesa?», și am să-i zic ... și am să-i zic ...“ își zicea dînsa mergînd spre tribunal cu capul mereu ridicat.

Tocmai așa nu s-au petrecut însă lucrurile.

Președintele, un calvin cu ceafa groasă de pe la Solnoc, om scurt și cam gros, cu barba tunsă și cu mustața lungă, dar nerăsucită, citind cele două bilete, își dete numaidecît seamă de ce e vorba și zise-n gîndul lui că baronesa e o gîscă, iar boierul ei un pui de urs, care se lasă să fie purtat de nas, dar nu se supără și o pofti pe d-na Fireanu să între, primind-o cum ar fi primit și pe baronesa ea însași, foarte politicos, dar fără ca să se ridice de pe scaun.

— Vă rog, doamnă, să fiți cu răbdare, îi zise arătîndu-i un scaun de la colțul de lîngă ușă, apoi însărcină pe un cancelist să poftească pe d-l Hausner și își căută mai departe de treabă.

Doamna Fireanu simțea că aici tot n-o să meargă lucrurile cum își închipuia dînsa și stetea ca pe spini în colțul ei. Trecea timpul, trecea, și d-l Hausner nu mai venea, iar președintele, deși cetise cele două bilete, n-auzea, nu vedea, parcă ea nici n-ar fi de față.

A venit, în sfîrșit, d-l Hausner, dar nu la dînsa.

— Cum stăm cu afacerea de la Plopiș? îl întrebă președintele.

— Instrucțiunea se urmează, răspunse judecătorul.

— Mie mi se pare însă că înaintează prea încet — grăi președintele — și că amestecați în ea prea multe lucruri, care nu stau în legătură cu afacerea.

— Da, e un lucru complicat, întîmpină judecătorul.

Președintele îi arată biletul baronului.

D-l Hausner înțelese numaidecît că baronului i se făcuse raport numai după prima înfățișare a lui Corbei.

— Baronul greșește — grăi dînsul — Corbei nu face nici o reclamațiune, nu ridică nici o pretensiune și subscrie procesele-verbale.

— Dacă e așa — răspunse președintele — baronul nu greșește, ci are dreptate: procesul nu mai are nici un interes.

Cu așa ceva nu se putea împăca d-l Hausner, care ținea să-și cîștige merite, spriginitori și titluri pentru înaintare.

— Dar sunt, domnule președinte — întîmpină el — fapte ce au să fie urmărite din oficiu.

— Aș! răspunse președintele. Totul e o simplă intrigă de cîrciumă. Cînd o să înceteze acest veșnic amestec al autorităților politice în afacerile justiției?!

— Dar — întîmpină iar Hausner arătînd biletul — tocmai acesta e un asemenea amestec.

— Nu, domnule — grăi președintele rîzînd — acesta e un amestec de fuste, pe care-l lași nebăgat în seamă dacă n-are rațiune. Avem să mîntuim o dată nu pentru că baronul cere, ci pentru că el are dreptate. Sunt alții care vor să facă dintr-un lucru de nimic o afacere senzațională. Justiția n-are însă să-i clasifice pe oameni. Aceste fețe bisericești, cari cred că vor rămîne nici după serviciile, nici după greutățile pe care le fac administrațiunii politice. D-ta vezi biletul: șeful administrațiunii zice că nu are procesul nici o importanță politică, încetează orișice discuțiune. Nu are și nu poate avea.

— Dar s-a pus foc, stărui Hausner.

— Ei bine, răspunse iar președintele, cam enervat. Eu nu sunt influințat de acest bilet și nu voiesc să influințez instrucțiunea. Dacă s-a pus foc, urmați-l pe vinovat, dovediți-l și-și va primi pedeapsa, dar mărginiți-vă la atît, terminați odată instrucțiunea, nu amestecați în ea lucruri străine de ea, nu întindeți mereu o pele de guzgan ca să faceți zece perechi de mănuși din ea.

Toate aceste se vorbiseră, ce-i drept, ceva mai încet, dar așa că putea să le audă și doamna Fireanu, care era osîndită să tacă-n colțul ei.

Bine pregătită cum era, ea se mișca-ntruna ca cloșca-n ciubăr, gata în fiecare clipă să salte și să izbucnească.

— Da, domnule președinte! strigă ea în cele din urmă. Aveți toată dreptatea: să-l osîndească pe Cîrcioc, dar să se sfîrșească odată.

Președintele se-ntoarse spre ea.

— Vă rog, doamnă — îi zise — să aveți răbdare. Părerile d-voastre, orișicît de juste ar fi ele, sunt indiferente. Dorința noastră e să puteți simți cît mai curînd efectele bunăvoinței de care v-au învrednicit domnul baron și doamna baronesă, dar justiția trebuie să-și urmeze cursul ei regulat. Puteți să fiți liniștită: se va face dreptate, numai dreptate, și aceasta cît mai curînd.

Grăind aceste, el se plecă puțin, drept semn învederat că dînsa poate să iasă pe unde-a întrat.

Cum? ... să plece ea? ... așa, fără ca să fi spus ce are pe inimă? Așa ceva nu i se mai întîmplase.

A plecat cu toate aceste, ba, ieșind, s-a mai și uitat înapoi, parc-ar fi voit să zică: „Ce om ... ce om!"

VI

RĂFUIELI

— Ai fost? întrebă Văleanu.

— Fără îndoială, răspunse doamna Fireanu.

— Unde? ... la cine?

— La cine? La președintele!

— Ei, și?

Doamna Fireanu ținea mult să nu rămîie de rușine.

— Să vedem, răspunse ea dînd din umeri.

— Bine — stărui Văleanu — ce-ați vorbit? Ce ți-a spus?

— Eu — răspunse ea fără de încunjur — n-am vorbit nimic cu el, dar a luat el informațiuni și mi-a spus că pot să fiu liniștită, căci se va face cît mai curînd dreptate. Să vedem ... mîne, poimîne, peste o săptămînă.

Corbei ședea înfundat într-un jeț.

— Peste două, peste trei, peste-o lună, urmă el zîmbind cu amărîciune. O să mai ție, doamnă, mult comedia aceasta.

— Nu știu ... să vedem ... — răspunse ea — dar eu cred că nu.

Mai mult nu putea nimeni să stoarcă din ea.

Despre Mili, despre baron și despre baronesă n-ar fi zis odată cu capul o vorbă măcar. Aceste erau tainele ei, despre care nu putea să vorbească decît după ce toate îi vor fi ieșit în bine, ba chiar și atunci numai pe șoptite și numai alegîndu-și bine oamenii.

Nici că aveau însă nevoie Corbei și advocatul lui să știe mai mult.

Ziua următoare ei aveau să se întîlnească cu Tihamer, ca să ieie înțelegere, apoi să se ducă la judecătorul de instrucțiune, care ținea să știe dacă e ori nu adevărat că Corbei l-a însărcinat pe Ghiurca să-i ieie la goană pe secerători.

Nemaiavînd ce să caute la Tihamer, ei s-au dus de-a dreptul la tribunal, unde au găsit pe Hoancă și pe Bodălău, pe Cîrcioc și pe Ghiurca dimpreună cu Ion al Fetei și cu Vînculeț, doi săteni care-l văzuseră pe Cîrcioc în partea din care se pornise focul.

După ce într-o românească destul de bună luă mărturisirile acestor doi, judecătorul întrebă pe Ghiurca în ungurește dacă tot mai stăruie în bănuiala că Hoancă și Bodălău au pus focul.

— Mie așa mi s-a părut, răspunse Ghiurca. Fusesem trîntit la pămînt și se stîrnise o-ncăierare împrejurul meu. Cînd mi-am venit în fire, toți alergau și i-am văzut pe Hoancă și pe Bodălău acolo unde ardea lanul.

— Ai vreo pretensiune în ceea ce privește loviturile ce ți s-au dat?

— Nu, răspunse Ghiurca scurt și hotărît. Nici c-aș putea să spun de la cine le-am primit. Țin însă să se știe că Bodălău voia să mă arunce-n Mureș.

— Ai auzit? urmă judecătorul iar în românește, întorcîndu-se spre Bodălău. Voi erați la foc.

— Vom fi fost, răspunse Bodălău.

— Cum să nu fim?! adăugă Hoancă. Omul aleargă, cînd vede foc, la el.

— Pe Cîrcioc l-ați văzut acolo?

— Nu știu dacă-l vor fi văzut ori nu alții — răspunse Hoancă — eu am văzut numai focul! Știu însă că seara ne-a spus că o să fim luați la goană, și dimineața a venit d-lui — urmă el arătînd spre Ghiurca — să ne alunge.

— Stăpînul lanului, el însuși, mă-nsărcinase s-o fac aceasta, întîmpină Ghiurca.

— Niciodată! strigă Corbei. Vorba era numai să nu secere toți în același lan.

D-l Hausner se uită cam mirat la el.

— Aici nu se discută, zise el iar în ungurește ... Aveți să așteptați să vă vie rîndul și să răspundeți numai la întrebările ce vi se pun. Tot mai stărui — urmă apoi adresîndu-se iar la Hoancă — în plîngerea că d-sa a sărit la tine, ca să te pălmuiască? Zice c-a voit numai să te scoată din lan.

— De asta nu m-am plîns și nu mă plîng — răspunse Hoancă — și nu pot să știu de ce-o fi sărit și ce-o fi vrut; îmi aduc însă aminte că am primit palme, și nu știu ce s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi sărit Bodălău să-l scape.

Judecătorul se-ntoarse spre Bodălău.

— Ce ai să răspunzi? întrebă. Ai sărit să-l arunci în Mureș ori să-l scapi?

— Da! răspunse lunganul. Ce să zic?! Cam așa au venit lucrurile: am sărit și eu, au mai sărit și alții și nu știu ce s-ar fi-ntîmplat, căci Hoancă e om iute la fire.

Abia acum îi veni rîndul lui Corbei.

— Deoarece s-a constatat că în adevăr nu erați de față — îi zise el tot în ungurește — mărturisirile pe care ați putea să le faceți nu mai au nici o importanță, și nu am decît să vă întreb dacă tot mai stăruiți în declarațiunea că nu faceți nici o reclamațiune și nu ridicați nici o pretensiune.

— Nici una! răspunse Corbei în românește. Țin însă să fie constatat că n-am însărcinat pe nimeni să-i ieie la goană pe secerători.

— Aceasta e o afacere de onoare, care pe noi nu ne privește, întîmpină Hausner în nemțește. O veți regula între d-voastră cum veți crede de cuviință. Vă rog să mai aveți puțină răbdare ca să subscrieți procesul-verbal.

Corbei nu mai avea nimic de zis, deși multe avea pe inimă.

— Tu rămîi aici! îi zise judecătorul lui Cîrcioc după ce procesul-verbal fu subscris. Ceilalți pot să plece.

— Și noi?! întrebă Hoancă înviorat.

— Fără-ndoială!

— Atunci de ce ne-a mai ținut aici?! adăugă Bodălău nedumirit.

— O s-o țin minte! zise Cîrcioc încă mai nedumirit.

Cel mai nedumerit era însă d-l Văleanu, omul de legi, care la una se așteptase și alta vedea.

El rămase cel din urmă și se apropie cu oarecare temere de masa judecătorului.

— Dacă înțeleg bine — zise el — instrucțiunea e terminată.

— Fără îndoială, răspunse d-l Hausner. Îndată ce nimeni nu mai face nici o reclamațiune, rămîne numai cestiunea cine a pus focul, iar aceasta o lămuresc acum.

D-l Văleanu zbură zicîndu-și: „Iară eu, prostul de mine, era să i-l dau legat lui Tihamer".

— Ei, văzuși?! îi zise apoi lui Corbei.

— Văzui! răspunse acesta posomorît.

— Așa deodată și pe neașteptate se sfîrșiră toate.

— Ba nu s-a sfîrșit deloc, ci abia acum se pornesc, răspunse iar Corbei, care nu putea să-l ierte pe Ghiurca și nu putea să uite vorbele rostite de Cîrcioc.

Erau însă scăpați Hoancă și Bodălău, nu i se mai scruta viața, biata aceea de fată n-avea să mai fie dată pe gura lumii, și el se simțea mai ușurat. Îl ardea fără îndoială gîndul că lumea tot o să vorbească, dar el și de mai rău se temuse, și fața îi era mai senină de cum fusese cînd s-a despărțit de doamna Fireanu.

Acum era dînsa cum se știa însași pe sine, și om trebuia să fii ca să-i stai în față.

Una-i mai trebuia: să vie și Huțanu, care trebuia, dac-a primit depeșa, să fie pe drum.

A și sosit încă înainte de amează zi.

— Bine — îi zise el lui Corbei — eu nu mai înțeleg nimic. Ce e cu tine?! Te-ai lăpădat? ... în adevăr te-ai lăpădat, ori sunt numai născociri?

— De ce să mă fi lăpădat? întrebă Corbei nedumerit.

— De biserică, îi răspunse Huțanu.

— Mă mir că mă mai întrebi, grăi Corbei. Asta tu poți s-o știi mai bine decît orișicine, căci, sunt abia cîteva zile [de cînd] ți-am spus că mie popă nu-mi trebuie.

Corbei se uită ca speriat din somn la el.

— Eu?!... ăsta care stau înaintea ta?! grăi dînsul. Eu sfeștanie-n casa mea?!

— Stați! strigă doamna Fireanu. Stați, că le descurc eu toate. Eu am adus pe popa, eu l-am pus să facă sfeștanie, eu pentru mine și pentru sufletul meu.

Pornită o dată, ea le spuse apoi cum s-a dus la preuteasa, ca să ceară plapome și perini, cum i-a spus preuteasa că nu e sfințită casa și cum ea, femeie cu frica lui Dumnezeu și nedeprinsă a dormi în casă nesfințită, s-a zbătut toată noaptea în culcușul ei. Nu li-a mai spus, fără îndoială, și prin cîte-a trecut, ce-a visat și cum se simțea dimineața, căci acestea o priveau numai pe ea.

— Și popa e popă — urmă ea — fie unit, fie neunit, tămîia e tămîie, darul e dar, sfeștania e sfeștanie; am luat pe cine-am găsit, și-a fost bine, că de atunci dorm bine.

Corbei nu prea avea de ce să rîdă nici acasă la el, nici la Plopiș, și n-ar fi putut să-și aducă aminte cînd a mai rîs: acum rîdea din toată inima.

— Uite — grăi dînsul — așa zic și eu: popa-i popă, fie el de orișice lege, și puțin îmi pasă dacă-mi face ori nu-mi face sfeștanie, că eu rămîn tot cel ce-am fost.

— Bine, doamnă, zise Huțanu. Eu te cred că totuna ți-e: știi, însă, că-ndată ce vestea a fost dusă la Blaj, parohia i-a fost dată lui Ciobanu?

— Asta nu se poate! strigă doamna Fireanu. Așa, fără nici o cercetare?

— S-a făcut cercetare — o-ntrerupse Huțanu — și s-a adeverit că popă neunit a făcut sfeștanie în casa lui Corbei.

— Se vede că tot bărbați sunt și popii, grăi doamna Fireanu plină de amărîciune. Degeaba poartă haină lungă! Am să mă duc eu să vorbesc cu dînșii, adăugă luîndu-și avînt.

— Ba lucrul acesta te rog să nu mi-l mai faci, stărui Corbei.

—Dar nu d-tale ți-l fac, răspunse ea. Eu am încurcat lucrurile și tot eu am să le și descurc. Uite — urmă ea — Dumnezeu îți arată calea-n care ai să pornești. Dacă nu se întîmpla aceasta, nu-mi venea, poate, gîndul cel bun. Ce mă tot milogesc eu cînd la unul, cînd la altul, ca să mă tot amîne de azi pe mîne?! Dacă mă duceam de la început eu însami la Blaj, azi pînea-mi era și dospită, și coaptă. Am să mă duc, și să nu-mi mai ziceți pe nume dacă nu iau parohie, [fie aici], fie aiurea. O iau, că fără de ea nu plec.

Aceasta, după cele ce pățiseră, o credeau amîndoi; pe cînd însă Huțanu se bucura că scapă el dacă se duce ea însași, Corbei nu se putea și nu se putea împăca cu gîndul că ea să plece chiar acum.

După toate cele petrecute, ținea la Lucia, nu pentru că era fiica Elvirei, ci pentru că era nepoata doamnei Fireanu, pentru că era orfană, pentru că era cum o știa el. Nu, acum nu se mai puteau face lucrurile în pripă. Avea și el drepturile lui, și cine are drepturi are și datorii: el trebuia să se-ncredințeze mai nainte dacă Lucia în adevăr voiește, dacă ea ține la tînărul acela, dacă el e, ori nu vrednic de dînsa. Lucrurile trebuiau neapărat să se amîne.

— Da, doamnă — grăi dînsul cu glas limpede, aproape duios — aveți[1] toată dreptatea; cel mai cuminte lucru e să mergi d-ta însați. Eu te rog însă să n-o faci aceasta acum, ci peste cîteva zile, după ce vă veți fi întors cu Lucia la Cluj.

— Nu cumva ți-e greu s-o ții la d-ta pînă ce mă-ntorc eu? întîmpină ea înțepată. Am s-o iau și pe ea cu mine!

— Asta chiar mai puțin, doamnă, stărui dînsul. Nu-i șade bine unei fete tinere să fie purtată de ici pînă colo în asemenea împrejurări, și, pe cît o cunosc eu, ea s-ar simți jignită dacă lumea ar afla de ce s-a dus la Blaj. Ai, te rog, încă puțină răbdare.

— Am răbdat destul, răspunse ea scurt, hotărît, neînduplecat. Prea stau toate-n loc: să le mișc!

Corbei iar era cuprins de simțămîntul că-i sunt zadarnice silințele.

— Atunci tot e mai bine să rămîie la mine, iar eu am să te aştept aici, grăi dînsul.

— D-voastre faceţi ce vreţi! îi zise ea.

VII

DOR ŞI JALE

Urîtă boală e dragostea. Vine nu mai ştii din ce şi te-apucă, dacă te-ajunge, cînd cu frig, cînd cu călduri, şi ici te-aruncă-n toropeală, ici te face să te tot duci fie ger şi viscol, fie arşiţă şi zăduf. Urîtă şi grea boală şi-n tinereţe, şi la bătrîneţe, şi unul singur îi este leacul: timpul, care trece.

De boala asta rea era muncit Moină.

Ajunsese şi el fără ca să-şi poată da seamă cînd şi cum om cu gînduri ce-l duc departe. Îl prinsese doamna Fireanu prea adeseori cu ochii duşi şi-i tot spusese că i-a scos nepoata din minţi. Nu prea îndrăznea el să creadă una ca asta şi nu o dată-şi zicea că nu este el om să poată stăpîni asemenea comoară, dar e slabă mintea omului, şi-n cele din urmă tot s-a dus tocmai în Valea Murăşului, ca să-şi caute parohie. Dacă n-ar fi fost asta, ar mai fi stat mult cancelist la Direcţiunea financiară, unde era mulţumit. A şi făcut-o cu inima îndoită, dar a făcut-o, şi făcîndu-o, i s-a înfipt în minte gîndul că-i este hotărîtă soarta şi a întrat în foc.

Abia după întoarcerea lui Huţanu a început însă să simtă că-l arde şi focul.

Păcat ar fi, îi zicea doamna Fireanu, ca un om cu glasul lui şi cu barba lui, trupeş, şi chipeş, să-şi petreacă tinereţele copiind acte şi făcînd socoteli, cînd poate să fie preot, nu popă ca toţi popii, ci fruntea preoţimii.

Zicea şi el ca dînsa, deşi adeseori îi era parcă Lucia nu prea ţinea să fie preuteasă.

Ca fierul roşu îi trecuse ceva prin inimă cînd doamna Fireanu a spus că se duce ea însăşi la Corbei.

Nu mai rămînea-n gîndul lui nici o îndoială că acum lucrul e hotărît, pus la cale, făcut, şi-i venea să zică că toate vin prea curînd, prea pe neaşteptate.

Au trecut însă cele două zile de care doamna Fireanu avea nevoie ca să se ducă și să se întoarcă, au trecut și trei, și patru, și el a-nceput să tremure și tremura din ce în ce mai tare.

Ce-au făcut? Ce fac? De ce [au] stat atît? De ce nu se mai întorc? Nu cumva toate s-au schimbat așa deodată?!

Și-l închipuia mereu pe Corbei cel posomorît și aspru, care nu putea, cum îi spusese Ghiurca, să-i sufere pe preoți, și-o vedea pe Lucia cam mîndră, cum o știa, și mereu strica hîrtia copiind, mereu greșea socotelile, răspundea de-a-ndoaselea la întrebările ce i se puneau, nu-i mai priia mîncarea cînd se ducea la masă, iar sările umbla ca un lunatic fără de rost pe ulițele Clujului.

În cele din urmă a plecat așa-n neștire, fără ca să fi luat hotărîrea de a pleca și fără ca să-și poată da seamă pînă unde se duce și ce are să facă.

E ori nu? Asta trebuia s-o știe cît mai curînd.

Un om era la care putea să se ducă, Ghiurca, iar pe acesta nu l-a găsit acasă, căci era dus la Bălgard.

Aflînd și-n ce treburi era dus, Moină rămase ca trăsnit din senin.

Dacă erau adevărate toate cele ce i se spuneau, el era perdut.

Lucia, rămasă singură cu Borbala, își pusese de gînd să urmeze înainte cu facerea curățeniei în bibliotecă, unde n-ajunsese încă să scuture cărțile de prav.

Lua cărțile rînduri-rînduri și le ducea la fereastra deschisă cu mare băgare de seamă, ca nu cumva să le încurce, apoi le bătea bine una cîte una, le ștergea cu cîrpa și le așeza iar de unde le luase și-n rîndul în care le găsise.

Urmîndu-și lucrarea, se-ntreba din cînd în cînd dacă va fi cetind ori nu el în toate acele cărți și dacă știe ori nu ceea ce stă-n ele.

„De ce adecă le-ar fi cumpărat dacă nu ca să le citească și de ce să le ție dacă nu citește-n ele?!" își zicea și o admirațiune sfiicioasă o cuprindea față cu omul care, petrecîndu-și viața adîncit în studii, știe atît de multe.

De unde-ar mai fi putut să-i treacă prin minte și gîndul că Moină vine din ce în ce mai întețit?

Borbala, cînd dete cu ochii de el, rămase, cum se zice, cu gura căscată și cu ochii-nholbați.

„Care va să zică, ăsta e!" își zise dînsa.

I se luminează deodată toate: era omul ei acela, de dragul căruia făcea Lucia curățenie în bibliotecă.

Ea alergă într-o răsuflare să-i ducă fetei vestea îmbucurătoare.

— Domnișoară, a venit! grăi dînsa gîfăind.

— Cine a venit?

— El!

— Cine el?

— Tinărul.

— Care tinăr?

— Ei! grăi Borbala cam năcăjită. Care? Viitorul d-tale!

— Cum?! strigă Lucia speriată, Moină? Nu se poate.

— Ba foarte bine se poate, răspunse Borbala. Îl văzui chiar acum întrînd pe poartă.

Lucia-l știa pe Moină om neajutorat și lipsit de hotărîre, aproape fricos, și o adevărată spaimă o cuprinse aflînd că el a fost în stare să plece și să vie, ba chiar să îndrăznească a intra nepoftit în casa lui Corbei. Trebuia să i se fi întîmplat ceva neobișnuit ca să ajungă așa departe.

— Să-i spui, te rog, că nu e nimeni acasă, stărui dînsa. Domnul Corbei și mătușa au plecat, iară eu nu pot să-l primesc așa singură.

— Iacă o vorbă care nu are nici un rost, răspunse Borbala.

Tocmai fiind singură avea Lucia să-l primească.

Nici că li-a mai rămas însă timp ca să se dumirească dacă poate ori nu poate Lucia să-l primească.

D-l Moină nu era omul formelor deșerte, și, venit o dată de la atîta depărtare și cu atîta hotărîre, el știa ce vrea și n-ar fi fost nimeni în stare să-l facă să-nțeleagă că nu e destul ca numai el să voiască. Ar fi trebuit să găsească ușile încuiate pentru ca să se oprească-n fața lor; găsindu-le însă deschise, el a întrat fără ca să mai steie pe gînduri și s-a oprit în fața Luciei și s-a uitat

la dînsa cu ochi mari și ștergîndu-și cu cîrpa lui albastră sudorile de pe frunte.

— Domnule Moină — îi zise ea tremurînd ca varga — mătușa a plecat cu d-l Corbei la Bălgrad.

— Știu — răspunse el — știu. Am aflat. Mi s-a spus că au plecat. Le știu toate. Vorba e cum rămîne cu mine ... cum rămîne cu noi. Am tot așteptat și-am așteptat, și cînd am văzut că nu vă mai întoarceți, am venit și eu. Știu c-au plecat, dar ... ce zici d-ta, domnișoară? Ce să fac eu?

— S-așteptți, răspunse ea zăpăcită. Să te întorci. acasă și s-așteptți.

— Da, aștept, mă-ntorc și aștept, grăi dînsul. Pe mine nu mă arde de parohie, și puțin îmi pasă dac-o fi acum ori peste un an ori peste doi. Aștept, dar ... ce zici d-ta, domnișoară, n-o s-aștept eu degeaba? Aștept cît o fi, aștept, dar n-o s-aștept ca un prost?

Lucia ar fi voit să fugă și să încuie ușa-n urma sa.

— Vorbește cu mătușa, întîmpină ea.

— D-na Fireanu zice multe, răspunse el; vorba e însă ce zici d-ta. Uite, eu am slujbă și nu pot să lucrez, nici să mănînc, nici să dorm, și am venit aici ca să văd ce zici d-ta.

— Orișice-aș zice eu — grăi dînsa luîndu-și inimă — tot n-o să fac decît ceea ce vrea mătușa, și d-ta știi chiar mai bine decît mine ce vrea dînsa.

— Și dacă dînsa și-ar schimba mîne gîndul?

— Ce-aș putea să-i fac?

— Care va să zică nu-i, nu-i tragere de inimă! grăi dînsul, cuprins de adîncă amărăciune.

— E ori nu e, tot acolo vine, răspunse ea ridicînd capul. Ea n-are să mă întrebe niciodată, iar d-ta mă întrebi abia acum, cînd nu sunt în stare să-ți dau răspuns. Lasă-mă să mă dezmeticesc și întreabă-mă cînd e și ea de față, adăugă ea, apoi îi întoarse spatele și trecu-n iatacul lui Corbei.

Moină rămase nemișcat, dar ispitit de gîndul de a se duce după dînsa, căci numai pentru atît nu putea să facă o cale atît de lungă.

Borbala se uită rîzînd la el.

— Așa sunt fetele, îi zise ea. Numai foarte cu anevoie-și dau slăbiciunea pe față. Mi-a zis să-ți spun că nu e nimeni acasă; vedeam însă că-i ticăie inima. S-o tai, însă, și n-are să ți-o mărturisească aceasta. Las-o, fă-te că nu-ți pasă și o să vezi cum vine ...

Moină era de felul lui om care n-ar fi putut s-o creadă aceasta nici chiar dacă Lucia ea însași i-ar fi spus-o. Atît de mult se temea să nu fie amăgit, încît se-ndoia și despre ceea ce vedea cu ochii lui. Un singur lucru era despre care nu se-ndoia: că are să fie cum vrea d-na Fireanu.

Tot de dînsa avea să se ție.

Era cu toate [acestea] ceva ce-l făcea să se-ndoiască chiar și de aceasta.

O știa pe Lucia fată blajină, tăcută și cu ochii mereu în ochii mătușei sale și nu și-ar fi închipuit că poate dînsa să-și ridice capul cum și-l ridicase acum, să vorbească despre mătușa ei atît de deșghețat și să fie atît de hotărîtă.

„E cineva care-o îmbărbătează, și acela nu poate să fie decît Corbei", își zise el înrăit și se hotărî să plece la Bălgrad, ca să vorbească cu d-na Fireanu.

Degeaba nu putea să-i fie călătoria.

Căutînd la Bălgrad urma doamnei Fireanu, el a dat peste Corbei, care ținea, ce-i drept, să-l cunoască, dar după supărările prin care trecuse, era chiar mai neapropiat decît de obicei.

Deși rîsese cînd doamna Fireanu își povestea isprăvile, acum, după plecarea ei, se simțea jignit că ea i se făcuse stăpînă-n casă. Îi era nesuferit gîndul că dînsa împrumutase tocmai de la preoteasa perini și plapome și ținuse seamă de prostiile pe cari i le spusese preuteasa. Orișicum ar fi sucit-o, trebuia să-și facă în cele din urmă mărturisirea că e o rușine pentru el, om cu stare, să n-aibă în casa lui un colțișor unde se poate adăposti cineva dacă se întîmplă să fie nevoit a rămînea peste noapte la dînsul. Fără ca să mai steie dar mult pe gînduri, el ieși-n oraș ca să vadă dacă nu poate găsi paturi și ce mai era de nevoie ca să mobileze una din odăile care steteau deșerte.

Nefiind făcut pentru asemenea treburi, el foarte în curînd s-a-ncurcat și nu i-a rămas decît să se dea pe mîna ovreiului la care găsise mobila.

— Pentru ca să fii bine aranjat — îi zicea acesta, care ținea să-l servească — îți mai trebuie cutare, și cutare, și cutare ... Lasă pe mine, că asta e specialitatea mea, și ți le procur eu toate, fără ca să mai ai d-ta bătaie de cap, și ți le trimit acasă.

Fără îndoială că așa era mai comod și așa au și rămas lucrurile, dar Corbei se gîndea și la socoteala pe care i-o va face ovreul, și nu era deloc în voile lui cele bune cînd, întors la hotel, i s-a prezentat Moină.

El îl măsură de sus pînă jos.

Un om cam deșirat, cu barbă deasă și nepeptenată, cu niște mîini mari și nespălate, pe care nu știa unde să le pună, și cu căutătura de caporal neangajat, care vorbea o românească pocită și tropăia cu cizmele lui acum pline de prav, nu, un asemenea om nu poate să-i placă lui Corbei. Nici că lui avea însă să-i placă și putea să fie om foarte de treabă, ba chiar trebuia să fie dacă doamna Fireanu o zicea aceasta. În asemenea lucruri femeile și mai ales cele ca doamna Fireanu cu anevoia se-nșală.

— Care va să zică d-ta ești domnul Moină, îi zise el.

— Da, magnifice domnule — răspunse Moină frecîndu-și mînile — eu sunt, teolog absolut de la Gherla și de patru ani acum cancelist la Direcțiunea financiară din Cluj. Doresc să vorbesc, dacă se poate, cu doamna Fireanu.

— Doamna Fireanu nu e aici, grăi Corbei. A plecat la Blaj.

— La Blaj? exclamă Moină. Ea însași la Blaj?! Atunci toate sunt hotărîte. Păcat! Voiam să vorbesc și cu dînsa, ca să văd cum rămîne cu mine.

— Și cu dînsa — zise Corbei — și cu încă cine?

— Cu domnișoara, magnifice domnule — răspunse Moină — cu ea am vorbit, dar nu m-am ales cu nimic.

Corbei tresări.

— Cînd? unde? cum ai vorbi cu dînsa? întrebă el, cuprins de viuă neliniște.

— Azi-dimineață, răspunse Moină foarte blajin. Neștiind că vă aflați aici, m-am dus acolo și-am găsit-o, dar sunt mai rău de cum am fost.

Lui Corbei îi era parcă o mare nenorocire s-ar fi întîmplat și vinovat era el, care a lăsat-o pe fată singură.

— Bine, domnule — îi zise el stăpînindu-se — dar nu știi d-ta că nu se intră în o casă cînd stăpînul nu e acasă?! Mă mir, mult mă mir că dînsa a voit să te primească.

Moină se simțea strîmtorat, dar se socotea în dreptul lui.

— N-a voit, magnifice domnule, răspunse el. Trebuia însă să știu cum stau, și după ce făcusem o călătorie așa de lungă, ce adecă aș fi putut să fac?!

— Să fii cu răbdare, domnule, și să aștepți! grăi Corbei și, întorcîndu-i spatele, se depărtă, hotărît să se întoarcă fără de-ntîrziere acasă.

Moină rămase și astă dată nemișcat, dar tot ispitit de gîndul de-a pleca după el.

— S-aștept?! zise el. Așa zicea și dînsa.

Știa acum că-n adevăr de la dînsul vine îndrăzneala Luciei, și tare-ar fi voit să-l apuce de piept, să i se uite drept în ochi și să-i zică: „Cu mine să nu te prinzi!"

VIII

MĂRTURISIRI

Se scurg clipele de viețuiri pe nesimțite și se desfășoară gîndurile în șir plin de farmec cînd, călător prin lume, priveliștile ți se schimbă la fiecare pas, și săracă e viața omului care n-a avut parte să se măsoare pe sine însuși călătorind numai el singur fie pe jos, fie în trăsură. Gîndurile sunt mai luminoase, simțămintele mai vii, pornirile mai puternice, întreaga viață sufletească-și ia avînt cînd treci și te duci de ici pînă colo și iar te duci, și multe plăsmuiri uimitoare s-au zămislit, multe hotărîri mari au fost luate în asemenea clipe de avîntată trecere prin lume.

Nu era lungă călătoria pe care Corbei avea s-o facă de la Bălgrad pîn-acasă, dar era călătorie pe care-o făcea singur și nesupărat de nimeni, iar în mintea omenească se poate desfășura în timp scurt chiar și cea mai bogată viață, cu atît mai vîrtos una săracă cum fusese a lui.

Trăise și el așa fiindcă era încă în viață, fără de rost lămurit și fără vreun scop hotărît, retras și liniștit, fără de bucurii, dar și fără de dureri. Cu toate aceste, abia acum, după ce i se perduse deodată liniștea își dedea seamă că prea e și prea a fost viața lui toată singur în lume.

O simțise aceasta întîia oară și numai în treacăt cînd a fost Huțanu pe la dînsul, și o simțea întruna de cînd avea sub coperișul casei lui pe cele două femei străine.

Nici că s-ar fi putut altfel.

Dureri și bucurii pornesc de la omul singuratic, dar nu pot să rămîie mărginite la un singur suflet, și cel ce-și simte durerea e stăpînit de pornirea de a-și căuta ușurare împărtășindu-li-o altora, cel ce se bucură se simte nenorocit dacă nu e în preajma lui nimeni care ia parte la bucuria lui.

De ce s-ar fi simțit el singur cîtă vreme nici dureri grele, nici bucurii mai vii n-avuse; se simțea acum cînd se vedea năpădit deodată de supărări, pe care le mărea în gîndul lui.

Viețuirea lui întreagă pornea de mult acum din gîndul de a se strecura nebăgat de nimeni în seamă, ferindu-se de tot ceea ce ar putea să jignească pe alții, și un fel de groază-l cuprindea cînd vedea că ochii tuturora stau îndreptați asupra lui, că i se scrutează viața pînă-n cele [mai] intime amănunte ale ei. Tocmai voind să se străcoare nebăgat în seamă, el se deosebea de ceilalți, jignea pe mulți și trăgea luarea-aminte a tuturora asupra sa.

Avea, nu-i vorbă, și clipe în care-și zicea că toate sunt minciuni care n-au să-l scoată din ale lui; dar cel ce nu are supărări mari le mărește pe cele mici și caută-n viitor cuvinte de a fi îngrijat.

„Ce va mai face Ghiurca? Ce va mai face Cîrcicc? Ce vor mai face alții, care vor fi stînd la pîndă? Cum se vor descurca lucrurile cu Moină, a căruia căutătură nu putea să liniștească un suflet turburat? ...“ așa se-ntreba el cînd scăpa de cele ce-au fost ori sunt.

Pe deasupra tuturora îl mai striveau apoi și cărțile pe care Lucia le ștergea de prav.

Avea popa, răposatul, dreptate cînd l-a scos om lăpădat de lege, și oarecare dreptate aveau și sătenii cînd ziceau că-și petrece viața cu duhurile.

Citind mereu prin cărțile lui, el se depărtase încetul cu încetul de lumea în care trăia și-și petrecea viața cu cei de mult răposați, care-i spuneau lucruri nepotrivite cu ceea ce altă lume zice.

Pătruns cu desăvîrșire de gîndul că sufletul omenesc e vecinic dăinuitor, el nu se-ndoia că moartea e deșteptare dintr-un vis prost și că abia după moarte iese la iveală ființa cea adevărată a sufletului.

Așa o știa el aceasta de la egiptienii lui, de la preoții lui Brahma, de la Platon și de la Ciceron, de la Schopenhauer și de la alții, pe care îi socotea mai presus de toți sfinții la care se-nchină altă lume. Pline erau pentru dînsul văzduhurile de suflete, care-și au fiecare rostul.

N-aveau, cu toate aceste, deplină dreptate sătenii.

El citise că marele înțelept al Chinei, Confuciu, a dat ucenicilor săi sfatul ca să cinstească mai presus de toate sufletele ce nu sînt în viață și să nu le neliniștească. Citea dar cu multă sete cărțile spiritiștilor, care fac fel de fel de opintiri ca să se pună în legătură cu sufletele răposaților, dar nu s-ar fi încumetat niciodată să facă și el ca dînșii. Nu se putea în gîndul lui nerușinare mai mare decît ca niște pocitanii ca omul viețuitor să se potrivească cu sufletele curățite prin moarte și după moarte.

Era prin amurg cînd s-a ivit în preajma vederii lui turnul de la Căsoaie și-a-nceput s-audă cîrăitul ciorilor de la Plopiș.

„N-are popa — își zise el — n-are odihnă și tot nu mă iartă!“

Puțini și neputincioși erau Ghiurca, Cîrcioc și ceilalți care vor mai fi fost, și pe dînșii nu i-ar fi băgat în seamă; mereu îl ispitea însă gîndul că dînșii sunt numai unelte oarbe ale unui suflet muncit, care, drept spășire, aleargă fără de astîmpăr din om în om și caută pe cei păcătoși și slabi de fire ca să-i momească și să-i împingă la rele.

Și — cine știe?! — poate că nici ea nu-l ierta!

Întîmplare oarbă nu putea să fie că tocmai acum îi fusese scoasă-n cale fata ei, și doamna Fireanu, după toate apucăturile ei, nu pornită din ea însași, ci mînată dintr-aiurea era atît de neînduplecată în stăruirile ei. Da! nu o dată fusese el cuprins de simțămîntul că dînsa o ia razna înainte fără ca să-și poată da seamă unde are să ajungă.

Nu însă! Ea știa cît de mult a suferit dînsul, cum i s-a-ntunecat întreagă viață, cît de adevărată-i era acum dragostea către sărmana ei fiică și cît de nestrămutată îi era hotărîrea de a-i fi sprijin și ocrotitor. Dar ... cine știe?! Îndemnurile celor scăpați din robia vieții sunt nepătrunse, și numai cu frică putem să ne gîndim la ele!

„Inimă curată să ai și cuget curat, și stai nebiruit în fața celor din altă lume!" își zicea el luînd îmbărbătare din gîndul lui că răul nimănuia nu-l vrea, nu-l dorește, de cum să-ncerce vreodată a-l face.

Perdut astfel în lumea celor ce nu mai sunt, el nu mai era în stare să se potrivească cu nevoile vieții în aievea petrecute și se sperie cînd se pomeni deodată în fața tristelor ziduri ale casei sale.

Se rupseseră parcă firile gîndirii lui, abia se mai putea dezmetici cum a ajuns el să ieie hotărîrea de a se-ntoarce singur acasă.

Fiecare dintre noi ajunge adeseori să-și zică: „Cine m-a pus s-o fac aceasta?! Cum, păcatele mele, am ajuns aici?!"

O zicem aceasta așa, numai din deprindere, fără ca să și gîndim ceva, el și-o zise acum știind ce vrea să zică.

I se părea lucru cu desăvîrșire nepotrivit ca el să între în casa lui cînd știe că biata aceea de fată se află

singură-n ea. De ce a venit, cu toate aceste? Ce voia? Cum făcea el ca dînsa să nu se simtă jignită de nepotrivirea aceasta?

Lucia, auzind clopoțeii, tresări și alergă cuprinsă de bucurie la scară, dar rămase zăpăcită cînd văzu că el se-ntoarce singur.

Unde era mătușa ei? de ce nu venea și ea? cum a putut să-l lase pe el singur?!

Îi fusese greu să vie aici, dar a venit fiindcă o adusese mătușa ei, și acum nu-i părea rău c-a venit; greu i-a fost să rămîie și se simțise ca copilul părăsit de ai săi în mijlocul codrului pustiu, dar se obișnuise și nu se simțea rău în casa aceasta. Ce s-a întîmplat însă de mătușa ei nu s-a întors?! El părea supărat, strîmtorat. Nu cumva îl va fi supărat prin stăruințele ei?

Ea alergă la trăsură, ca să-i fie într-ajutor, și-i sărută și de astă dată mîna; el însă făcu ceva parc-ar fi voit s-o mîngăie, dar n-o sărută ca la-ntîia lui sosire, ci urcă scările.

Sosit apoi la întrare, el se-ntoarse spre dînsa.

— Vei fi, poate, îngrijată că mătușa n-a venit și ea, grăi dînsul. A plecat la Blaj.

— La Blaj?! grăi Lucia și începu să tremure. Așa, singură? Ea însași la Blaj?

— Așa e doamna Fireanu: dacă vrea un lucru, îl vrea și-l și face, răspunse el.

— Dar de ce atîta grabă?! exclamă Lucia fără ca să voiască.

Corbei se uită în ochii ei.

Din vorbele acestea înțelegea, așa credea el, mai mult decît ceea ce voia să știe, iar ochii aceia îi spuneau că se-nșeală crezînd că dînsa o să se simtă jignită văzîndu-se singură cu el.

— De asta să nu te prea sperii — grăi dînsul în glasul lui limpede, acum chiar duios — nu se fac toate atît de-n pripă cum ar fi voind doamna Fireanu.

Lucia răsufla mai ușor.

— Dar — urmă el — o să-ți fie greu să stai o zi, două fără de dînsa.

— De ce?! răspunse fata cu inima deschisă. M-am obișnuit aici și d-voastră nu mai plecați, așa cred.

Dar — urmă ea schimbînd vorba — d-voastră poate că n-ați cinat?

— Cam așa ceva, răspunse el făcînd o mișcare ca-n adevăr s-o mîngăie, dar ea se depărtă repede, ca să-i facă-n pripă rost de cină.

El se uită lung după dînsa.

Nu-nțelegea, nu putea să înțeleagă cum se face că ea nu se simte deloc strîmtorată știindu-se singură cu dînsul în toată casa.

Cît a umblat dînsa prin cămară și cît a stat prin bucătărie cu Borbala, el a avut timp să-și pună-n rînduială lucrurile și să se tot gîndească, dar n-a ajuns să se dumirească, iar după ce a fost poftit în sufragerie, la masa curat așternută, i se părea lucru de sine înțeles că nu Berți, ci Lucia îl servea la masă, căci dînsa cinase și nu putea să-l lase singur.

— Da — zise el mîncînd cu pofta omului sosit din drum — doamna Fireanu e femeie singură-n felul ei.

— E foarte bună, întîmpină Lucia.

— Bună o fi — grăi dînsul — dar e foarte pornită, nemaipomenit de stăruitoare, și-mi închipuiesc că nu e lucru ușor să trăiești cu dînsa.

Lucia ridică din umeri ca și cînd ar fi voit să se ferească de o lovitură.

— Așa cum o știți d-voastre— grăi dînsa — e numai cînd vrea să facă vreun bine. Merge atunci cu toată hotărîrea înainte și nu se dă cu nici un preț la o parte.

Corbei se uită zîmbind la ea.

— Să zicem cînd crede că e bine ceea ce vrea — întîmpină el — căci s-ar putea ca să greșască, să se înșele, să facă rău crezînd că face bine.

Lucia iar ridică din umeri. Îi era greu să vorbească despre aceasta.

— Nu știu zise ea. Nu pot să judec. Mie mi-a făcut numai bine; eu o știu numai voind binele și nu pot să-mi închipuiesc c-ar putea să-i facă cuiva și vreun rău. Dar dacă d-voastră o vedeți altfel, nu-mi rămîne decît să-mi recunosc greșala, urmă ea și se depărtă ca să aducă alt fel, omleta pe care i-o făcuse-n pripă.

El iar se uită lung după dînsa.

— Da — zise apoi după ce ea se întoarse — poate mătușa d-tale să și greșască, și eu îmi închipuiesc că-ți va fi făcînd adeseori grea viața.

— Adecă i-o fac eu grea pe a ei, răspunse Lucia rîzînd. Mai sunt dusă cu gîndul, mai pripită, mai neîndemînatică, mai neînțelegătoare ori îndărătnică, și e adevărat că ea nu trece nimic cu vederea. Tot un bine-mi face, însă, dacă mă ține de scurt.

El iar se uită-n ochii ei.

— D-ta ești o fată bună și cuminte! îi zise el înduioșat.

— Sunteți d-voastră prea bun, îi răspunse ea plecîndu-se puțin în fața lui și începu să adune de pe masă, ca să se depărteze din nou.

— Ești fata mea! stărui dînsul. Și să știi că aceasta ți-o spune un om care numai rar poate să aibă mulțumirea de a spune așa ceva.

— Tot ei am să-i mulțumesc și pentru bucuria de a o fi auzit aceasta de la d-voastră, răspunse Lucia și se depărtă iar.

El rămase perdut în gînduri.

„Minunat copil! își zise. S-o tai și nu scapă o vorbă pripită despre mătușa ei. Da, are multă dreptate: e om în putere femeia acea, știe să se facă stăpînă."

Poftit peste cîtva timp pe terasă, unde i se dusese cafeaua, el trecu prin bibliotecă și ochii lui se opriră asupra canapelei unde Lucia-și pregătise încă înainte de sosirea lui culcușul.

Era întuneric, dar sta deschisă ușa de la iatacul lui, în care Lucia aprinsese lampa, ca să ducă cu Berți la locul ei ceealaltă canapea, și acum, rămasă singură, așternea patul.

Atins de această în viața lui — nemaipomenită intimitate casnică, el se opri cîtva timp în loc, apoi înaintă cu un fel de sfială spre ușa iatacului.

— Care va să zică aici, pe canapeaua aceasta, ți-ai chinuit nopțile, grăi dînsul.

— O — răspunse ea — eu dorm totdeauna și pretutindenea bine.

— Îmi închipui, însă, că ți-e urît aici, urmă el.

— Nu mi-a fost urît singură — întîmpină ea — dar acum, cînd vă știu pe d-voastră aproape...

— Mîne — grăi dînsul schimbînd vorba — cel mai tîrziu poimîne o să ne sosească mobila pe care am comandat-o pentru odaia ce dă cu ferestrele spre pădure.

— Minunat! strigă Lucia înveselită. Numai dac-ar sosi mai nainte de a se fi întors mătușa, ca să le găsească toate gata. O să se bucure.!

— Cred și eu — zise el depărtîndu-se, și mai mult pentru sine — căci mai ales de gura ei o fac.

Era o seară de vară nu tocmai liniștită, dar răcoroasă și plăcută. Luna, acum în scădere, nu răsărise încă, dar nu era întunerec, căci zarea soarelui apus se mai resfrîngea din norii răzleți, pe care-i mîna un vînt ușor ce părea mai întețit în freamătul apropiatei păduri.

Jur împrejur cîntau greierii, și pe ici, pe colo flutura prin aer cîte un liliac, iar din depărtare se auzea țipătul bufniței care o supărase pe d-na Fireanu.

Corbei sorbi de cîteva ori din cafea, și ochii lui se opriră la fereastra ce dedea spre terasa iatacului în care Lucia tot își mai făcea de lucru.

„Da — zise el — e om femeia aceea: nu orișicine poate să-mpodobească lumea cu ființe ca fata aceasta."

Se ivi-n fața lui, Moină, așa cum îl știa de la Bălgrad.

„Peste putință!" își zise el.

Nu putea să-și închipuiască cum o fată ca Lucia ar putea să prindă slăbiciune pentru asemenea om ori să se-mpace măcar cu gîndul că are să-și petreacă viața cu el.

Mai știi?! Așa cum era, Moină era om, și femeile sunt incalculabile-n pornirile lor.

Chiar însă dacă s-ar fi împăcat ea, îi era greu lui să se împace, și orișice ar fi zis dînsa, el stăruia în gîndul că ea e siluită și se supune numai ca să scape de mătușa ei.

Lucia veni să ieie ceașca.

— Să mai rămîi — îi zise el — că e seară și plăcut a sta de vorbă.

— Plăcut e totdeauna dac-aveți d-voastră bunăvoința, dar îmi dați voie să duc ceașca să o spele, răspunse ea și iar se depărtă.

Sările și pe-ntunerec, omul foarte adeseori stă de vorbă mai bucuros decît ziua și la lumină. O fi, poate, pentru că, știindu-se oarecum acoperit de întunecime, nu se teme că ochii, zîmbetul ori mișcările feței îl vor da de gol. Fie asta, fie alta, Lucia se bucura că el voiește să steie de vorbă cu dînsa, dar ținea să aibă timp, ca să-și adune puterile. Simțise prea bine că dînsul voiește să afle adevărul asupra simțămintelor ei, dar se temea să i-l mărturisească și ar fi voit ca dînsul să-l afle fără de vina ei.

Ținea însă și el ca dînsa să fie cu inima deschisă și să-i vorbească din propriul ei îndemn.

— Vezi — îi zise, dar, după ce se-ntoarse — aici îmi petrec eu sările așa, singur.

Ea-l încredință că e foarte plăcut aici, că viața petrecută în singurătate e și ea plăcută și vorbiră despre greierii cari cîntă, despre liliecii ce flutură prin aer, despre freamătul pădurii, despre frumusețea răsăritului de lună, despre multe și felurite, dar silințele lui Corbei de a o face să vorbească și despre sine însași erau zadarnice.

— Știi c-am văzut pe d-l Moină? zise el în cele din urmă, pierzîndu-și răbdarea.

— Da — răspunse ea — îmi închipuiam c-o să-l vedeți. A fost pe aici și l-am rugat să se ducă la mătușa.

— El îmi spunea că nu ai voit să-l primești, urmă Corbei.

Lucia simțea cum sîngele-i năvălește-n obraji. Dar aceasta acum nu se vedea.

— A, nu! răspunse ea stăpînindu-și glasul. El știa că mătușa niciodată nu mi-a permis să stau singură cu dînsul, n-a putut dar să o zică aceasta decît temîndu-se ca nu cumva mătușa să se supere. Nu puteam însă să nu-l primesc după ce făcuse un drum atît de lung. Trebuia să-i spun că mătușa e la Bălgrad.

Corbei rămase cîtva timp nedumirit.

Moină îi părea altfel de cum și-l închipuise.

Nu mai încăpea îndoială că unul din amîndoi nu spune adevărul: se temeau amîndoi de d-na Fireanu, și ori el voia s-o dezvinovățească pe ea, ori ea voia să scape de el. Așa ori așa, era între dînșii oarecare

înțelegere, oarecare intimitate, țineau unul la altul, și Lucia nu era tocmai cum și-o gîndise, ceea ce-l mîhnea.

— Ca să știi că țin în adevăr la d-ta — zise el cu-ndărătnicie — îți mărturisesc că mie nu mi-a făcut omul acela cea mai bună impresiune.

Obrajii Luciei iar se umplură de sînge.

Era-n vorbele lui și-n felul cum le rostise ei ceva pînă atunci necunoscut, un fel de căldură care nu arde, ci potolește și deschide inimile. Inima ei însă nu putea să se deschidă.

— L-ați văzut în treacăt, numai în pripă — grăi dînsa — și e om oarecum neisprăvit, care nu știe să se arate cum în adevăr este, dar are multe însușiri bune, inimă bună, stăruință mare în toate ...

Orișicît de întunerec ar fi fost, glasul ei o dedea de gol, și Corbei nu era obicinuit cu asemenea lucruri.

— Și ține mult la mine, adăugă ea.

— Asta o cred! zise el. Despre asta nu mă îndoiesc! Acesta e lucru firesc și — urmă el muiat — eu am zis numai că mi s-a părut. Se poate că mă înșel, se poate că-mi voi schimba părerea după ce-l voi fi văzut de mai multe ori. Doamna Fireanu poate să-l cunoască mai bine, și dacă d-ta ai slăbiciune pentru el ...

Lucia tresări. Peste asta nu putea să treacă.

— Nu! — îl întrerupse ea, perzîndu-și sărita — asta nu! slăbiciune nu am, s-ar putea însă să mă obicinuiesc cu el și să prind cu timpul și slăbiciune.

— S-ar putea?! Nu se poate! răspunse el în felul lui, scurt. Auzi?! om ca dînsul, ba pe deasupra și popă, care vrea să-nvețe pe alții ceea ce el însuși nu știe, să ție-n alții viuă credința pe care el însuși n-o are, să fercască pe alții de păcatele în care el însuși se-nfundă... Nu! nu se poate; dacă însă d-ta crezi că s-ar putea, mai așteaptă, ca să te-ncredințezi. Dorința mea — urmă el stăruitor — ți-o spun, ca s-o știi, dorința mea e numai să nu te pripești, să nu te lași să fii momită ori poate chiar siluită, să nu faci pasul acesta cu inima îndoită, poate chiar cu repulsiune ...

Lucia era biruită.

— Dar ce pot eu să fac?! se tîngui dînsa, cuprinsă de deznădăjduire. Cine ține seamă de dorințele mele?! Cine mă-ntreabă ce vreau și ce nu vreau?!

— Uite eu! îi zise el luînd mîna ei și uitîndu-i-se la lumina lunei, acum răsărite, în ochi.

— Da — răspunse ea — o știu, o cred aceasta, am simțit-o din clipa în care v-am văzut, dar mă cuprinde groaza cînd mă gîndesc că dînsa a simțit-o și ea, [că] ar putea să afle că-n o clipă de slăbiciune vi-am mărturisit adevărul. Cum rămîn eu, sărmana de mine?!

— Care va să zică așa e, cum ziceam eu! grăi dînsul. Aibi, fata mea, inimă deschisă față cu mine, și n-are să-ți fie frică de nimeni — urmă el — căci numai pe tine te am în lume și voi ști s-o înduplec și pe dînsa.

IX

CU ORICE PREȚ

Corbei era om chibzuit, care nu se avîntă, nu se pripește, dar, deși crescut la Blaj, nu știa să se mlădie, nu era în stare să spună vreun neadevăr, nici să-și ascundă gîndurile. O voia adeseori aceasta, dar își da în petec și în cele din urmă se da de gol.

Nici că putea însă să-i fie Luciei de vreun folos fățărnicia lui, căci pe doamna Fireanu un om ca dînsul nu putea s-o înșele. Ea simțise chiar dintru început că i se slăbește stăpînirea asupra Luciei și-și pusese de gînd să se facă stăpîn pe Corbei, la care fata căuta scăpare.

Nemaigăsindu-l pe Corbei la Bălgrad și aflînd că trecuseră două zile de cînd el se întorsese acasă, ea nu se mai îndoia că fata, vicleană cum o știa, s-a folosit de timp ca să-l tragă în partea ei pe Corbei.

„Aș! zise. O gîscă motoloagă! Cu mine nu se măsoară ea!"

Nu! mai ales acum, cînd se întorcea din nou biruitoare.

Sosită la Căsoaie, i-a fost destul să se uite o dată împrejur, pentru ca să le înțeleagă toate. Chiar și dacă Corbei și Lucia și-ar fi dat silința, nu ar fi putut

s-o-nșele, iar Corbei nu știa să-și deie asemenea silințe și Lucia ținea s-o facă să simtă că nu mai e cum a fost.

— Minunat! grăi și dînsa văzînd odaia despre pădure acum frumos mobilată. Putem acum să stăm cît ne place și să venim de cîte ori vrem să ieșim la aer curat.

— Vorba e că noi tot am făcut ceva în lipsa d-tale, îi zise Corbei. Dar d-ta ce ne aduci?

— De ce m-am dus?! răspunse dînsa. N-aș fi plecat odată cu capul dacă nu-mi făceam treaba. Dar — urmă mai încet, întorcîndu-se spre el — despre aceasta mai avem timp să vorbim, așa, numai noi amîndoi. A fost greu. Toate ar fi mers, dar pacostea cu popa cel șizmatic nu voiau cu nici un chip să mi-o ierte.

— Foarte firește! întîmpină Corbei, zîmbind cu răutate. Una e să te lepezi de toți popii și alta mai mare să treci de la un popă la altul.

Atît numai de astă dată, și abia ziua următoare, după ce s-a orientat prin casă, a căutat doamna Fireanu să rămîie singură cu Corbei, ca să-i spună că are Moină parohie, dintre două una, fie pe cea din sat, fie alta.

— Cum vei alege d-ta, încheie dînsa uitîndu-se în ochii lui.

— Prea bine, răspunse el. Putem să fim liniștiți. Dacă de la alegerea mea atîrnă, o să mă mai gîndesc. Mai ușor decît așa nu putea să scape.

— De ce să te mai gîndești? întîmpină însă d-na Fireanu, care grăbea.

— Nu știu — răspunse el — dacă nu le-am face tinerilor o nedreptate, aducîndu-i după toate cele petrecute aici, unde mulți le-ar fi răuvoitori.

— Așa mi s-a zis și la Blaj, unde nu bucuros voiau să schimbe hotărîrea, răspunse ea. Să lăsăm pe fata preutesei aici și să luăm cealaltă parohie.

— Dar dacă Lucia și tînărul ar voi mai bucuros aici? întîmpină el. Tot trebuie să-i întrebăm și pe dînșii mai nainte de a lua o hotărîre.

Așa ceva nu putea să-i treacă d-nei Fireanu prin minte.

— Atît mai lipsește! strigă dînsa. S-o mai întrebăm pe ea, să-l mai întrebăm și pe el, ba să mai întrebăm

și pe preuteasa, și pe fata ei, și pe viitorul ei ginere cu toate neamurile lui.

— Fără îndoială, o-ntrerupse Corbei. Nu poți să hotărești soartea cuiva fără ca să-l întrebi și pe el.

— Ba da! întîmpină ea. Lucia are să fie viața ei toată recunoscătoare c-a fost cineva care a purtat grijă de ea și i-a găsit și-un soț cum nu se poate mai bun; Moină are să fie recunoscător că s-a găsit cineva care l-a scos din îmbîcseala cancelariei, i-a găsit parohia și i-a dat o soție ca Lucia, iar preuteasa și toți ai ei au să fie mulțumiți că nu li se ia parohia fără să li se deie în schimb alta.

Corbei o ascultă cu oarecare plăcere, dar zîmbind și dînd din cînd [în cînd] din cap.

— Cînd vrei să-i faci cuiva vreun bine — urmă ea plină de zel — și știi că e bine ceea ce faci, nu mai ai nevoie să-l întrebi și pe el.

— E foarte adevărat ceea ce zici d-ta — răspunse el — și tocmai fiindcă nu știu dacă e bine ori nu ceea ce e vorba să fac, am nevoie de timp ca să mă pot dumiri. Pe lîngă toate celelalte, nu pot să le dau sătenilor popă fără ca să știu dacă-l primesc ori nu bucuros...

— Așa am ajunge pînă la Crăciun! strigă dînsa.

— Ba pînă după Crăciun, stărui el. Cam așa ceva îmi închipuiesc eu. Așa de-n pripă cum ați voi d-voastre nu se pot pune la cale asemenea lucruri.

Doamna Fireanu își ridică capul.

— E peste putință, grăi dînsa. Acum s-a ivit ocaziunea, acum are să se facă; norocul îl prinzi cînd îți iese-n cale.

— Noroc?! Eu zic că nu e noroc! grăi Corbei. Doamnă! Am văzut din întîmplare pe tînărul acela, și nu-mi place, deloc nu-mi place. Poate să-i placă fetei, poate să-ți placă și d-tale, dar mie nu-mi place.

— Te-ncredințez c-o să-ți placă după ce-l vei fi cunoscut mai bine!

— Ei bine, cînd o să-mi placă, o să-mi iau hotărîrea — grăi dînsul — dar cu repulsiune n-am să fac nimic: poate să-mi plîngă fata, poți să stărui d-ta, eu totnu fac decît ceea ce eu însumi voiesc.

Asemenea vorbe nu putea doamna Fireanu să asculte fără ca să-și piardă răbdarea. Dacă așa o lua, mai avea dînsa și alte mijloace, alte arme.

— Bine, d-le — grăi dînsa luîndu-și vînt — sunt nouă ani, nouă, nu mai puțin, de cînd am sub purtarea mea de grijă pe această copilă săracă, și nu m-a întrebat nimeni de unde iau mijloacele ca să o cresc: nu mi-am cîștigat oare dreptul de a-i hotărî soarta?!

— Nu pun la îndoială bunătatea d-tale, îi răspunse el liniștit. Ești o bună mătușă și femeie generoasă, și n-aș avea nimic de zis dacă d-ta ai voi să-i hotărești soarta; ceri însă ca să i-o hotărăsc eu așa cum vrei d-ta, iar aceasta nu se poate. Eu nu sunt nici mitropolit, nici canonic, și poți să stărui cît vrei, că tot nu fac ceea ce-mi ceri! Doamnă — urmă el muiat — sunt și mă simt singur în lumea aceasta. Dac-ai fi venit, sunt acum nouă ani, la mine și mi-ai fi zis: „Domnule, iată o biată orfană, pe care eu, văduvă cu casă grea, nu pot să o țin; fie-ți milă de ea!..." dac-ai fi venit atunci și mi-ai fi vorbit așa, eu ți-aș fi fost recunoscător și, mulțumit că pot să am pe cineva, om ca mine, în lumea aceasta, aș fi luat-o sub purtarea mea de grije și m-aș bucura azi, cum te bucuri d-ta, văzînd-o mare, plină de viață, frumoasă, bună și cuminte, vrednică de iubirea tuturora. D-ta însă vii abia acum și-mi ceri nu s-o iau sub purtarea mea de grije, ci să te ajut a i-o da altuia. Dă-mi, doamnă, voie și lasă-mi timp să mă dumiresc cine e acel altul.

Doamna Fireanu se simțea învinsă, dar tocmai aceasta o scotea din sărite.

— Mi se cuvine ajutorul — răspunse ea ridicînd glasul — căci am jertfit destul pentru dînsa.

— Da, destul, chiar prea mult — întîmpină el — și ar fi nedrept să ți se mai ceară și alte jertfe. D-ta vezi însă că eu am destul, chiar prea mult, și dacă e capriciul meu de om cu stare să mai amînăm lucrurile cîteva luni de zile, se cuvine ca aceasta în sarcina mea să se facă. Nu ai, doamnă, dreptul de a te simți jignită dacă te rog să primești din partea mea un mic ajutor pentru nepoata d-tale, să zicem o sută, fie chiar două

sute de florini pe lună, căci e fată mare și are multe trebuințe.

Nu se simțea jignită doamna Fireanu, ba era mîhnită că n-a venit mai demult, dar acum nu se mai putea ceea ce voia dînsul și ea dete năcăjită din cap.

— Dărnicia d-tale — răspunse ea — n-ar putea decît s-o scoată din minți. Ar fi destul să știe că te interesezi atît de mult de dînsa pentru ca să nu mai voiască a-și da mîna lui Moina.

— Ei vezi, doamnă — strigă el înviorat — vezi că aveam multă dreptate cînd presupuneam că dînsa nu din chiar al ei îndemn, ci de nevoie se-mpacă cu gîndul de a-i fi soție?

— Mare lucru! exclamă doamna Fireanu. Dar în lumea cea adevărată așa se petrec lucrurile: mai de voie, mai de nevoie, fetele se mărită, se obișnuiesc cu încetul și în cele din urmă se simt fericite fiecare la casa ei. Numai prin romanuri se cern lucrurile ca prin sită deasă.

— Eu sunt de altă părere — grăi dînsul — și țin să am acele cîteva luni.

— Cîteva luni sunt totdeauna, stărui dînsa. Repet că nu se mai face dacă nu se face acum.

— Atunci n-are să se facă niciodată — întîmpină el — și cu atît mai bine.

— Dar trebuie neapărat să se facă, domnule Corbei, — stărui iar dînsa — căci n-are fata unde să-și pună capul. Sunt mumă și eu, am datorii către copiii mei și nu mai pot să o țin la casa mea; peste cîteva săptămîni mi se întoarce fata, și nu pot să țin două fete mari la casă.

Corbei se dete un pas înapoi și se uită lung la dînsa.

Le-nțelegea acum toate, și dacă n-ar fi fost la mijloc Lucia, i-ar fi întors spatele și s-ar fi depărtat. El nu putea însă s-o pună pe fată în dușmănie cu mătușa ei, poate singura ei rudă mai apropiată, care a crescut-o și căreia îi datora recunoștință.

— Îți mulțumesc, doamnă, pentru mărturisirea aceasta, grăi dînsul. Trebuia să mi-o spuneți aceasta chiar

de la început, căci nu mai stăruiam. Așa este, Lucia nu poate să rămîie în casa d-tale: ar fi greu și pentru d-ta, și pentru dînsa. Să ne-nțelegem cu toată dragostea ce facem cu ea.

— O măritățm, domnule Corbei, zise doamna Fireanu hotărît. Altă scăpare nu e.

— Asta nu! tot nu! Despre asta să nu mai vorbim, răspunse el și începu să se plimbe neliniștit. Tot mai bine e să rămîie fată bătrînă decît să fie astfel jertfită.

— Dar — stărui din nou doamna Fireanu — eu m-am canonit nouă ani de zile cu dînsa și vreau să-mi am sufletul împăcat știind-o așezată. N-ar avea nici cumnată-mea, răposata, odihnă-n mormîntul ei dac-aș lăsa-o fără de rost.

Corbei se opri în fața ei.

— Nu-mi vorbi de dînsa, doamnă, îi zise emoționat. De ce nu mi-ai adus-o pe fata ei atunci?! Mi s-a schimbat întreaga viață de cînd mi-a întrat în casă: am și eu pe cineva la care țin și mă gîndesc, de care port grije, căruia vreau să-i fac viața plăcută, de a cărui iubire țin să mă bucur, sunt om ca toți oameni. Așa și chiar mai bine mi-ar fi fost încă de atunci dacă mi-ai fi adus-o, și nu d-ta ai să te plîngi c-ai ținut-o, ci mă plîng eu că m-ai lipsit de ea. Dacă ți-e acum o sarcină, lasă-mi-o mie, c-o primesc bucuros, o iau cu multă dragoste.

Doamna Fireanu se uită la el zîmbind cu răutate.

— Te cred, zise ea. Nu în zădar au fost ostenelele mele. Acum, după ce am format-o eu, așa, de-a gata, o primește orișicine, căci e plăcut și prețios ajutor la orice casă. Cam în ce fel aș avea însă să ți-o las?

— Ai toată dreptatea, răspunse el liniștit. Trebuie să-ți fie viața ei toată recunoscătoare, și iubirea d-tale, ostenelele ce ți-ai dat și jertfele ce ai adus nu pot să fie pe din destul răsplătite. Așa e! Ești văduvă, doamnă ai tras de la gura copiilor d-tale și ai fată de măritat, și săvîrșesc un act de dreptate dacă din pietate cătră răposata, drept recunoștință din partea mea și pentru ca să iubiți cu atît mai vîrtos pe Lucia, voi adăuga cinci mii de florini la zestrea fiicei d-tale. O fac aceasta

cu toată inima, mă bucur că pot s-o fac, și din datorie către fiica d-tale trebuie să primești.

— Dărnicia d-tale e prea mare — răspunse doamna Fireanu făcîndu-și binețiutul compliment — și mă simt umilită în fața ei! Îți mulțumesc și în numele fiicei mele. Dar — adăugă cam strimtorată — dacă atît de mare ți-e dărnicia, toată lumea va ști că Lucia o să aibă și mai mult, și e mai bine chiar și pentru dînsa să nu rămîie la casa mea, alături cu fiica mea ... „care — adăugă ea în gîndul ei — nu e nici atîta de frumoasă, nici atît de deșteaptă, nici atît de îndemănatică".

— Bine — răspunse Corbei supărat — asta n-o să tulbure dragostea ce trebuie să ne lege. O s-o trimitem undeva, o să găsim fie la Sibiu, fie la Brașov, fie aiurea pe cineva care o va ține pînă ce-și va găsi norocul, dar n-o jertfim, doamnă, nu, cu nici un preț!

Doamna Fireanu nu mai avea nimic de zis, și peste puțin Lucia nu putea să se mire îndestul de unde deodată atîta dragoste din partea mătușei sale, care o ține totdeauna la oarecare depărtare, ca să nu se facă, cum zicea dînsa, prea îndrăzneață.

Nu știa fata ce s-a petrecut, dar vedea că despre Moină nu se mai vorbește, și inima îi sălta de bucurie cînd află că vorba e să se ducă fie la Sibiu, fie la Brașov.

Era, la urma urmelor, fată încă tinără și mai putea să aștepte, să învețe, să se bucure de tinerețele ei. De cînd umblase cu cărțile lui Corbei, care aproape toate erau în nemțește, se simțea nenorocită că nu poate să le citească; o cuprindeau acum amețelile cînd se gîndea că va putea să învețe și nemțește la Brașov ori la Sibiu.

— Și de ce și nu mai departe?! zicea d-na Fireanu, pe care o adimenea gîndul unei călătorii frumoase. Ce mi-e Brașovul, și ce mi-e Viena?!

— Viena?! zicea Corbei. Da, Viena, unde și-a petrecut el tinerețele.

Era în casa atîta timp pustie și dosnică o lumină și-o veselie și-o viață plină de bucurii neașteptate, încît Borbala nu-și mai cunoștea stăpînul, care știa

acum să rîdă și să glumească chiar și cu dînsa, parcă toată ziua ar fi fost seară.

Iar doamna Fireanu nu mai avea grabă. De ce să se grăbească, de ce să-și deie zor cînd era atît de bine la Căsoaie și toate îi mergeau în plin?

Da, la Viena, și firește, Corbei nu putea s-o ducă el însuși pe Lucia. Putea însă să le însoțească ... Și astfel îi venise dorul de călătorie.

„Mi-e parcă s-a cam zăpăcit Corbei, își zicea peste vro două săptămîni Ghiurca. A plecat așa, haid', în lume! cu cele două femei."

PARTEA A TREIA

I

CEI DE ACASĂ

— Cum ai zis? !... a plecat cu el? ! întrebă Moină dînd din cap.

— Da! răspunse Ghiurca. Ea și mătușa ei, sunt acum cinci zile.

— Unde?

— Asta o vor fi știind el și ele. La Plopiș a făcut rînduiala pentru cîteva săptămîni.

— Nu se poate! grăi Moină. Mie domnul Huțanu mi-a spus că toate sunt puse la cale și rămîne numai ca el să facă alegerea. M-a trimis aici tocmai pentru că cei de la Blaj sunt supărați că-i ține în loc.

Ghiurca se uită cu un fel de milă la dînsul.

— Și d-ta crezi că el n-are altă grijă decît să nu-i mai supere? întîmpină el. I-a ținut, îi ține și o să-i mai ție dacă n-or avea destulă minte ca s-o facă și fără de dînsul. Pe cît îl știu eu, o fi și uitat că are s-o facă și asta.

— Nu se poate, repetă Moină. Nu mi s-a prea părut, ce-i drept, a bine cînd am aflat că-l pun și pe el la mijloc, am cam stat pe gînduri cînd am plecat de aici, mi-a fost greu cînd am dat față cu el și n-o să uit niciodată cum m-a luat cînd l-am întîlnit la Bălgrad, dar d-na Fireanu e femeie care nu umblă degeaba, n-o să mă poarte cu vorba și nu-i dă răgaz.

— Pe ea n-o cunosc și nu pot să-i zic nimic, grăi Ghiurca. Omul trage, cît poate, nădejde, și nu vreau să te dezmint, dar îți spun că pe el n-ai să te razimi.

Moină rămase cîtva timp cu ochii țintă la pămînt, ca omul care nu mai știe ce să facă.

— Să mă ferească Dumnezeu să nu se-ntîmple cumva ceva, c-o să cad în mare păcat, grăi apoi. Mi-am stricat tot rostul și cu viața mea să nu se joace nimeni!

Nu rostise bine vorbele aceste, cînd dete peste ei Vidu, care să întorsese de la Seghedin, unde fusese cu cîteva plute de scînduri, și se oprise pe un ceas, două, ca să-și vadă părinții.

Îl știa pe Moină încă din ziua de Sîn-Petru, dar fiind prietin cu Andrei, nu-l prea vedea bucuros.

— Ei, cum stai? îl întrebă el dîndu-i mîna.

Moină dete din umeri.

— Întreabă-l să te întrebe, răspunse Ghiurca. Cum poate să steie cineva care-și pune nădejdea în Corbei?

Vidu nu era de aceeași părere. Anii petrecuți la Sibiu și mai ales cei petrecuți la oaste-l cam depărtaseră de tatăl său.

— Dar cu încurcătura de la Plopiș cum a rămas? întrebă el, ca să schimbe vorba. Eu a trebuit să plec chiar [în] ziua aceea.

— Cum să rămîie? grăi Ghiurca. L-au osîndit pe Cîrcioc la un an de zile și s-au sfîrșit toate.

— Era însă el în adevăr vinovat?

— El zice că nu, dar l-au văzut chiar puind focul, deși, fiindu-le milă de el, n-au mai spus-o și asta!

— Atunci a scăpat ușor.

— El zice că nu, și e rău cătrănit pe Corbei.

— Asta-i bună! Parcă Corbei l-a făcut să pună foc. Ghiurca se uită cam pe sub geană la fiul său.

— Dar tu cum ai ajuns să te amesteci în treaba aceea? întrebă el.

Sunt oameni [care] vecinic rîd. Așa le sunt făcuți ochii și așa li-e croiul gurii că nu pot să vorbească, nici să se uite la cineva fără ca să rîdă, parcă ar fi cei mai fericiți în lume. Dintre aceștia era Vidu. Ar fi rîs și cînd i-ai fi tras o palmă. Acum el rîse mai tare decît de obicei.

— Asta-i! zise. Parcă nu tot satul era amestecat, și nu sunt și eu de aci din sat?! Știi prea bine că vicișpanul învîrte șuruburile, iar ovreul îi are pădurea în tăiere. Apoi — urmă, schimbînd vorba mai în glumă — o să vezi d-ta ce treabă frumoasă o să fac eu cu Corbei. Uite, pădurea de colo e tocmai bună de tăiere, lemn sănătos, aproape de Murăș.

— Ei — întîmpină Ghiurca — și crezi că li-o dă ovreilor? Mai bine o lasă să se usuce-n picioare!

— Dă-i dracului de ovrei, răspunse Vidu tot rîzînd. Eu umblu să le prind meșteșugul, și de acolo înainte grija mea.

— Să-ți ieie șapte piei.

— Ia cîte îi dai — răspunse Vidu — și-ți dă cîte știi să-i iei. Dacă e vorba, el nici nu știe ce are.

Vidu o zicea aceasta așa, numai fiindcă era negustător, fără ca să-și deie seamă că are multă dreptate. N-a fost Corbei niciodată om care face socoteli și nu era-n stare să-și deie seamă ce are și ce nu are. Muncea ca să-și petreacă viața, cheltuia puțin fiindcă de mai mult nu simțea nevoia, și lumea îi zicea că e zgîrcit fiindcă vedea că adună mereu. Adevărul era însă că nu el aduna, ci se aduna de sine cam fără de știrea lui.

Acum însă se schimbaseră deodată lucrurile, și dac-ar fi știut ce încă nu știa, Vidu l-ar fi luat pe Corbei chiar drept risipitor.

E mare mulțumirea să iei mereu și să aduni, dar neasemănat mai mare e să fi adunat și să dai, și deprins o dată cu mulțumirea aceasta, Corbei trebuia în curînd să se facă nesățios.

Atunci cînd Huțanu îi vorbea despre copiii săi, îl încînta gîndul că poate să-l ajute și era mîhnit văzînd că amicul său s-ar simți jignit. De ce folos îi era averea dacă nu putea să-și facă nici plăcerea aceasta?!

De averea lui s-a folosit cînd s-a dus la Tihamer ca să scape pe Ghiurca din strîmtorările în care se afla, și încă mai mîhnit era cînd s-a încredințat că Ghiurca se simțea și el jignit.

După ce a cetit apoi notița de prin gazete, a fost cuprins de simțămîntul că averea nu numai că nu-i este de folos, dar e chiar o pacoste pentru dînsul.

Toată ura ea i-o aducea pe cap, căci altă vină decît de a se fi îmbogățit el n-avea, și chiar și-n gîndul lui aceasta era o adevărată vină.

De ce adecă unul să aibă mai mult decît ceea ce în adevăr îi trebuie, în vreme ce alții se luptă cu nevoi mari?! E firească mînia acestora și legitimă. El se simțea vinovat, recunoștea că are prea mult și-i era nesuferit gîndul că lumea are cuvinte de a-l socoti însetat de cîștig, chiar zgîrcit.

Vorbea deci cu inima curată cînd zicea că nu ține seamă de paguba ce suferise, și tot cu inima curată a vorbit cînd i-a zis lui Văleanu: „Dă-le acolo ce vor fi cerînd..."

Dedea ori lăsa să treacă de la dînsul pentru ca lumea să nu-l mai socotească zgîrcit, și viuă i-a fost mulțumirea cînd a văzut că doamna Fireanu nu se simte jignită de ajutorul pe care îl dă pentru fiica ei.

El avea multă dreptate: ea l-a-nțeles mai bine decît orișicine și, simțindu-i o dată slăbiciunea, s-a folosit în toată întinderea și cu inima deschisă de ea.

„De ce nu, dacă-ți face plăcere?!" era totdeauna vorba ei.

Știa dar Corbei unde pleacă, dar nu putea să știe și unde o să ajungă cu dînsa.

Trecînd spre Viena, e păcat să nu te oprești la Pesta și să nu vezi și Buda, vechea cetate cu multele ei frumusețí, și insula Margareta și celelalte. Abia pe la sfîrșitul săptămînii au sosit dar la Viena, lui multdoritul oraș. Aici apoi tot să stai și să te plimbi și să vezi, mai ales avînd cu tine un suflet atît de expansiv ca doamna Fireanu, care nu se mai sătura și mereu zicea: „N-o să uit niciodată!" și mereu săruta pe Lucia, de dragul căreia făcea călătoria.

Ce minunate sunt apoi împrejurimile Vienei, unde el petrecuse zile atît de frumoase, iar Alpii sunt aproape, și Veneția cu întinsul albastru al mării nu e departe... și: „De ce nu, dacă și asta-ți face plăcere?!"

Tot e bine să ai, că te poți bucura de multe, și nu-și închipuise Corbei niciodată că poate viața omenească să fie atît de plăcută cum era a lui în timpul celor cîteva săptămîni pe care le-a petrecut plimbîndu-se

de ici pînă colo cu cele două femei, care-l purtau oarecum în brațe și-l dădăceau.

Era însă și-n fericirea aceasta o notă dureroasă, și el tot își zicea din cînd în cînd: „Cine m-a pus să plec în lume cu femeile aceste?!"

Orișiunde se ducea, doamna Fireanu era luată drept soția, iar Lucia drept fiica lui, ceea ce nu era adevărat.

Lucrul acesta nu-l supăra. Lasă că se obicinuise cu gîndul că una crede lumea și altule adevărul, dar doamna Fireanu mai ales acum, așa călătorind din de-a gata, avea mult haz, iară Lucia era fată cu care s-ar fi putut făli orișicare părinte.

Nici pe doamna Fireanu n-o supăra aceasta, ba n-ar fi supărat-o poate nici dac-ar fi fost adevărat.

O supăra însă pe Lucia, care nu era fata doamnei Fireanu și ținea ca lumea să nu creadă ceea ce nu este și nici nu poate să fie adevărat.

N-ar fi lăsat-o dar odată cu capul pe mătușa ei singură cu dînsul, și cu cît mai mult se apropia timpul ca să se despartă de dînșii, cu atît mai des i se umpleau ochii de lacrămi.

— Ce e, fata mea?! o întrebă el în cele din urmă. D-ta însați ai dorit să te aducem aici. Nu cumva-ți pare rău?

— Nu știu, răspunse ea. Mi-e adeseori parcă sunt smintită și mă tem că mă lăsați și mă părăsiți aici. Ce-i sunt eu ei și ce-ți sunt eu d-tale?! urmă ea stăpînindu-și plînsul. Înțeleg să țineți la mine cîtă vreme pot să răsplătesc bunăvoința d-voastră prin faptele mele, dar o să mă uitați după ce nu mai puteți să vedeți din ochii mei dorința de a vă fi folositoare.

— Vai de mine! răspunse el cu ochii plini de lacrămi. Dar am fost și eu orfan în copilăria mea și orfan mi-am petrecut toată viața; îmi faci destul dacă mă lași să te iubesc și să te ajut a te bucura de viață. Iubirea mea către tine e neistovită, fata mea!

— Știu, o văd în fiecare clipă — răspunse ea deznădăjduită — dar nu pot să cred: vecinic mă îndoiesc și mă tem, căci — izbucni ea — dînsa are copiii ei și e atît de vicleană!

El o cuprinse-n brațe și-o sărută pe frunte și pe obraz.

—Să nu mai aud din gura ta vorba aceasta — îi zise — căci ea e o rușine pentru tine și mă jignește adînc. Eu numai pe tine te am și numai pe tine te mai pot avea în lumea aceasta.

Așa li-a fost despărțirea, și de aceea, întorcîndu-se spre casă, el era cuprins de simțămîntul că nu are destul, că e puțin, de tot puțin ceea ce are, și grăbea ca să sosească acasă cît mai curînd și să-și facă socotelile.

„Da! — își zicea — e mare mulțumirea de a da, însă mulțumirea aceasta nu poate s-o aibă decît cel ce știe să adune, să păstreze, să chivernisească. Fără de muncă nu e răsplată; fără stăpînire de sine nu e mulțumire."

Asta era ceea ce nu știau nici Vidu, nici ceilalți, care rămăseseră acasă.

Știau numai că Corbei a adunat și-a tot adunat, și-a tras de la gură ca să adune, c-a despuiat pe alții ca să adune, iar acum, cînd are, a plecat cu cele două femei, nimeni nu știa unde și în ce treburi. Nu știau fiindcă nimeni nu spusese și nu spusese fiindcă știa că, orișice-ar spune, lumea va crede tot numai ce-i vine ei la socoteală.

Nu credea și lumea aceasta că-i este soție d-na Fireanu, dar credea altăceva ce era mai supărător și pentru dînsul, și pentru dînsa, și erau mulți care nu credeau, dar ziceau că-i este în adevăr fată Lucia. Erau temeiuri neîndoioase pe care se răzîmau, căci Borbala, care le știa toate cum le auzise cu urechile ei și le văzuse cu ochii ei, nu vorbea alandala.

E lucrul de tot prost să trăiești în lumea aceasta, unde oamenii nu-și văd și sufletele unii altora și se mint unii pe alții, și se judecă după semne, pe care fiecare le-nțelege în felul lui.

Se vorbea și pe aci prin apropiere, unde toată lumea-l știa pe Corbei, și pe la Cluj, unde toată lumea o știa pe doamna Fireanu, și pe la Blaj, unde lumea era rău supărată pe amîndoi, și toți erau scandalizați, mulți, mulți se bucurau, puțini steteau la îndoială, iar Ghiurca putea să zică: „Simțeam eu că asta îi frînge gîtul!"

După-ntoarcerea lor s-au mai potolit lucrurile.

Era nedumerită lumea, pînă chiar și Borbala.

Cum adecă? El aici, ea acolo, iar fata nu-i?!

În curînd s-a pornit însă vestea că doamna Fireanu se laudă cu zestrea fetei.

De unde putea s-o sporească așa deodată?

Se vedea cît de colo c-a vîndut-o pe biata de orfană. O, asemenea lucruri se-ntîmplă. Mai ales la Cluj, ele nu sunt deloc rare.

— Nu se poate! zicea Moină. Peste putință! Pe aceea poți s-o tai, poți s-o strîngi de gît, poți s-o sfarămi în petri de moară, dar nu poți s-o vinzi!

II

SOCOTELILE LUI VIDU

Vidu întrase — cum zicea el — slugă la ovrei fiindcă nimeni n-ar fi putut să-l plătească atît de bine ca ovreii, cari aveau mare trebuință de dînsul.

Era om umblat prin lume, vorbea și românește, și săsește, și ungurește, știa să se vîre și să-și facă cunoștințe, nu obosea niciodată și, ca să-l împinteneze, i-au făcut și parte din cîștig.

În curînd se-ncredințase că e rău plătit și că și partea din cîștig e mică, dar stetea fiindcă învăța multe.

Învățase, înainte de toate, să facă socoteala dobîndașilor.

Se zicea contabil, dar altele erau treburile pe care le făcea.

Căuta pădurile bune de pus în tăiere, ceea ce ovreii nu prea puteau să facă, fiindcă lumea e prepuielnică și-i lua la ochi îndată ce se iveau undeva. Îl învățaseră să aleagă copacii, să-i măsoare și să-i împartă după calități, să facă socoteala tăierii după prețul zilelor de lucru în partea locului și a transportului pînă la Mureș după greutățile drumurilor.

După ce se dumirea apoi, întra în vorbă cu proprietarul pădurii, și știa el de ce zicea că nu știe Corbei ce are. Rar se nimerea cîte un proprietar care putea să-și deie seamă cam ce-i prețuia pădurea. El îi da deci un preț de nimic. Dacă se-nvoiau, era bine: lua pădurea în

tăiere pentru ovrei. Dacă nu se puteau învoi, venea ovreul și dedea mai mult.

Un lucru nu-nțelegea el la început: de unde știu ovreii pînă unde pot să urce prețul.

Acesta l-a aflat după ce-a început să meargă cu plutele la Seghedin.

Grija cea mare a evreilor era ca lemnele să nu zacă, fiindcă, zăcînd, ele se scumpeau. De cele mai multe ori, dar, ei amînau încheierea învoielii pînă ce nu găseau cumpărător și astfel tăiau lemne vîndute, pe care aveau să le predeie la termin hotărît, și el pleca cu plutele nu ca să vîndă lemnele, ci ca să ieie banii în primire.

„Dacă e așa — își zise Vidu — cu bani puțini poți să faci negustătorie mare."

Știind acum unde e nevoie de lemne și cum se plătește fiecare calitate, el mergea la sigur și putea să-și facă socoteala cît se perde în fiecare zi dacă lemnele zac în magazie și cît se cîștigă vînzîndu-le mai ieftin, dar mai curînd.

I-o făcea și tatălui său socoteala aceasta. Știind cîte datorii are și cît poate să cîștige, foarte ușor se-ncredința că e nevoit să se împrumute ca să-și poată plăti cametele și că în curînd n-o să-i rămîie decît să-nceapă a vinde cîte ceva, dacă nu-i vor fi scoțînd alții averea-n vînzare. De aceasta, mai ales de aceasta se temea Vidu de cînd știa că au fost cumpărate polițele tatălui său și că cumpărătorul e Corbei, care cumpăra mereu averi.

Așa a venit planul cu pădurea.

Aflase că la Arad, unde se lucra la o cale ferată, e mare nevoie de lemn de stejar, și traverse, și lemnărie pentru poduri, și cîștiga mult dacă putea să ieie pădurea lui Corbei în tăiere.

„Și mi-o dă — își zicea — că-l arde să-și scoată banii, care de la tata nu-i mai vede."

Aici îi era greșită socoteala, căci așa de tare cum credea el, nu-l ardea pe Corbei.

Se făcuse, ce-i drept, mai cum îl socotea lumea și nici nu mai da, nici nu mai lăsa să treacă de la dînsul, dar trăsese o dungă groasă peste socotelile din trecut și, nefiind negustător, nu făcea socoteala dobînzilor, pe

care nu el avea să le deie ori să le primească. Se adunau adeseori bani în lada lui și n-a simțit niciodată că perde ceva lăsîndu-i să zacă. Apropiindu-se dar timpul cînd Ghiurca avea să plătească la bancă fie capete, fie camete, Corbei nu se neliniștea deloc.

Ghiurca era cel ce trebuia să se neliniștească: era însă și el foarte liniștit și nici că se gîndea să facă ceva.

— Lasă, că mă duc eu la dînsul, grăi Vidu.

— Umbli degeaba! îi zise tatăl său, dar el tot se duse.

Corbei îl măsură din ochi cum se măsoară copacii din pădure. Îl știa de cînd era copil, dar de cînd se zburătorise, aflase despre el numai lucruri care îi păreau urîte.

— Să plătească — zise el scurt — dacă poate.

— Nu poate.

— Așa dau și eu cu socoteală. El poate numai să ieie, dar tocmai de aceea n-o să-l mai ajut să se înece în camete. Nu-i dau girul, nu i-l mai dau!

— Dar de aiurea numai cu camete mari ar putea să se împrumute și o să i se facă protest.

— N-are să se împrumute, răspunse Corbei, apoi se duse la casa de fier, o deschise și scoase din ea un plic cu hîrtii. Uite — urmă apoi — aceștia sunt banii pe care i-am luat de la bancă: îi țin la îndemînă ca să-i duc înapoi, dar și îi scot averea cît mai curînd în vînzare.

— E păcat — grăi Vidu — căci suntem cinci copii.

— Tocmai pentru că sunteți, și el nu se gîndește la aceasta, întîmpină Corbei. Cumpără-o tu, ca să nu treacă-n mîni străine.

— Ba să mă ferească Sfîntul! răspunse Vidu. Ce om aș fi dac-aș face așa ceva?!

— Ei bine! se-ndărătnici Corbei. O s-o cumpere alții, Acum tot vă mai rămîne ceva. Cu cît mai curînd o perde, cu atît mai multă vă rămîne.

Vidu nu era om care se dă cu una, cu două învins.

— Unchiule — zise el — eu am adunat ceva: ajută-mă să mai adun, ca să-l scap.

Corbei se uită oarecum speriat la el.

Da, era văr cu Ghiurca și omul acesta îi era în adevăr nepot; niciodată însă el n-a simțit că are și nepoți, niciodată nu-i mai zisese nimeni „unchiule".

— Așa este — grăi dînsul — bunica ta și mama mea au fost surori, tu-mi ești nepot și eu îți sunt unchi; voi însă vă aduceți aminte de aceasta numai acum, cînd sunteți ajunși în mare strîmtoare.

— Am știut-o totdeauna — răspunse Vidu liniștit — dar n-am îndrăznit s-o spunem: prea erai sus d-ta, și prea ne știam jos noi înșine.

Corbei îi rîse-n față.

— Se vede că te-ai spurcat cu ovreii — îi zise cu asprime — că te-ai făcut nerușinat ca dînșii. Care va să zică, acum m-am mai coborît eu și v-ați mai ridicat voi? Nu-i așa?!

— Nu — stărui Vidu tot liniștit — nu că ne-am ridicat, dar am căzut atît de rău, încît deznădăjduirea m-a făcut pe mine îndrăzneț, și dac-ar fi să mă dai azi afară, mă-ntorc mîne iar: nu poți să ne lași; trebuie să ne ajuți, că nu cer să-mi dai, ci să-mi lesnești putința de a agonisi. Orișicîte mîhniri ai fi avut pe urma lui, nu de el e vorba, ci de noi, care te cinstim și niciodată nu ți-am greșit nimic.

Corbei nu putea să audă asemenea vorbe, care îi răscoleau întreaga ființă.

— E un mișel — strigă el adînc mișcat — un ticălos, care-și necinstește neamul și a nenorocit pe ai săi! Pe el nu mai poate nimeni să-l scape.

La așa ceva nu se așteptase Vidu.

El se cutremură, și ochii i se umplură de văpaie.

— Mișel și ticălos?! grăi dîndu-se un pas înapoi și puindu-și amîndouă mînile-n cap. Se vede că nu știi că eu am stat trei ani în oaste și mă știu pîn-acum om cumsecade, care nu poate să treacă peste asemenea vorbe. Poți să gîndești cum te taie capul, poți să-l judeci cum vrei, poți să-i zici lui ori să-mi spui mie-n față că sunt mișel, dar însuți te arăți mișel cînd nu te sfiești a ocărî pe tata în fața fiului. Orișicum îl vei fi socotind, mi-e tată — strigă — și un nemernic am fost umilindu-mă în fața unui om fără de inimă, căruia nici legăturile dintre tată și fiu nu-i sunt sfinte. Dacă așa e, pot să-ți urle vînturile-n casă, că nimeni n-o să mai între-n ea! adăugă și se depărtă cu capul ridicat.

Corbei rămase ca într-un fel de aiurire, umilit, căit, cu lacrămile-n ochi.

Strivit de simțemîntul că în adevăr mare mișelie a făcut, ar fi voit să alerge după Vidu, să-l cheme înapoi și să-i ceară iertare, dar rușinea îl covîrșea, nu mai era stăpîn pe sine însuși, nu putea să se miște din loc și sta, parcă, la îndoială dacă lucrurile se petrec în aievea ori e la mijloc numai o înscenare a vreunui duh necurat.

„O, nenorocită e ființa omului și vrednică de plîns! își zise el. Osîndit a le vedea și a le judeca toate numai după părerile ce-și face în neputința lui de a cunoaște adevărul, el se amăgește în fiecare clipă însuși pe sine. Mă plîng eu că mi se face nedreptate răstălmăcindu-mi faptele, și nu e nimeni mai bănuitor, mai aspru și mai nedrept decît mine."

Rău a făcut Vidu de a plecat atît de pripit; dac-ar fi avut răbdare, și-ar mai fi stat puțin, el și-ar fi făcut treburile.

— Ai avut toată dreptatea, i-a zis el însă tatălui său după ce s-a-ntors. Cu omul acela nimeni nu poate s-o scoată la capăt: are să-ți pună averea-n vînzare și-o cumpără cu preț de nimic.

Ghiurca zîmbi pe sub mustață.

— Asta n-are s-o facă niciodată, îi zise foarte liniștit.

— Neapărat că nu — se-ndărătnici Vidu — căci o să-i stric socotelile; chiar și dacă m-aș da rob, i le stric.

El greșea.

Multe ar fi fost Corbei în stare să facă pentru ca să fie date uitării vorbele aspre pe care [le] rostise; una îi era însă peste putință: să nu facă ceea ce nu din pripire, ci în urma unei chibzuiri liniștite a zis că va face. El își perduse sărita tocmai pentru că nu voia și era nevoit să scoată la vînzare averea lui Ghiurca.

Mereu îi venea să trimită după Vidu, nu însă ca să-i spună că-și schimba gîndul, ci ca să-l încredințeze că nu și-l poate schimba și să-l întrebe cum ar putea să-i lesnească putința de a agonisi, cum zisese el, dar a sosit seara fără ca să se fi putut îmbărbăta s-o facă aceasta.

Iar serile nu-i mai erau acum, ca odinioară, cea mai plăcută parte a zilei.

De cînd să întorsese din călătorie, i se schimbase cu desăvîrșire întregul fel de a fi.

Casa îi părea din zi în zi mai pustie, lucrările din gospodărie îl oboseau din ce în ce mai mult, cărțile lui îi rămăseseră seci, mîncarea nu-i mai priia, tigna somnului n-o mai avea, iar dimineţile, cînd i se aducea corespondența, el tremra în toate încheieturile, căci în fiecare zi aproape îi venea scrisoare de la Lucia, care-l ruga să n-o uite, îi spunea că n-are în lume pe nimeni afară de dînsul și i se plîngea că amarul străinătății îi seacă viața.

Ce putea el să facă cu dînsa?!

O, poate în draga lui voie să zică cel ce stă singur în lume că puțin îi pasă de părerile ce-și vor fi făcînd alții despre dînsul! Cînd ai însă pe cineva, ții la bunele păreri și la bunăvoința tuturora și-ți calci pe inimă, îți stăpînești firea și-ți dai silința să-ți îmblînzești dușmanii. Iară el își făcea dușmani.

„Cine? își zicea. Cine mi l-a adus? Cine m-a pus să rostesc acele vorbe?!"

Îndată dar ce se-ntuneca îi era urît așa singur în casa lui și auzea și el, ca odinioară doamna Fireanu, ici pocnete, colo fîșiituri și-n iar altă parte zgomote nelămurite, se-nfiora cînd țipa cucuvaia, și șuierul vîntului îi părea sinistru. Vor fi fost toate aceste și mai nainte, dar fiindu-i atunci împăcat cugetul, nu le băga-n seamă. Nu s-a socotit el niciodată singur în casa lui, căci pline erau pentru dînsul văzduhurile, dar se simțea bine fiindcă era liniște și pace în sufletul lui; acum mereu stetea la îndoială dacă bine e ori nu ceea ce a făcut ori vrea să facă, și-i era parcă ființe nevăzute-l împresoară și-l trag și-l împing îndesuindu-se-n fel de fel de chipuri, o jucărea neputincioasă a unor puteri neapropiate.

„Asta ni-e soarta cîtă vreme trăim în lumea aceasta — își zicea el — și nu știe nimeni ce-l duce și cum îl trage ața!"

El avuse mamă, o mamă pe care n-a cunoscut-o, care i-a fost însă adevărată mamă și care era sora adevărată a mamei lui Ghiurca. El a avut tată, de care numai ca din vis își mai aducea aminte, dar care i-a

fost tată adevărat și care a fost preot, popă ca toți popii, slugă a lui Dumnezeu, pe care el nu mai voia să-l știe.

Ce-nfiorătoare deosebire între el și Vidu, care se răzvrătește în toată ființa lui cînd tatăl său e atins cu vorbe de ocară!

De unde ar mai fi putut el să steie liniștit în casa lui?!

Despre eroism îi vorbise Huțanu. Preoție este a fi părinte, preoție — care te sfințește, și orișicît de nemernic ai fi, e destul să fii părinte ca să ți se cuvină cruțare, căci cea mai mare mișelie este, cum a zis Vidu, să atingi simțămîntul de pietate către părinți, care e temelia a toată rînduiala omenească.

„Iar în sufletul meu — se tînguia el — stîns, cu desăvîrșire stîns simțemîntul acesta, n-a fost niciodată!"

Cum putea el să alunge de la dînsul [pe] cei ce erau sînge din sîngele lui, pe nepotul mumei sale și pe chiar ai săi nepoți și să-și deie tot sufletul unei ființe care nu îi era nimic?!

„Om fără de inimă!" îi răsuna în urechi. „Om fără de inimă!"

Și totuși altfel nu putea! Era legat și se legase el însuși atît de tare, încît numai moartea ea singură mai putea să-l dezlege, și nu tatăl său, de care abia-și mai aducea aminte, nici mumă-sa, pe care n-a cunoscut-o niciodată, ci Elvira, care îi luminase pe o clipă viața, îl stăpînea pe el, dacă e adevărat că cei căzuți în robia lumii văzute se supun stăpînirii celor din cea nevăzută.

Frămîntat de asemenea gînduri l-a cuprins somnul, și visurile numai zbuciumate puteau să-i fie.

Tîrziu după mezul nopții însă pe la cîntatul cocoșilor, cînd s-a deșteptat, el se ridică răzămat pe cot în culcușul lui și se uită înprejurul său, oarecum mirat că numai visase.

O văzuse în vis pe Elvira, ceea ce nu i se mai întîmplase niciodată pe cît își aducea aminte.

Nu mai putea să-și deie seamă cum o visase, dar îi fusese lung visul și-i rămăsese în suflet o dulceață nespusă o liniște care în viața petrecută în aievea nu e cu putință.

Deșteptat apoi o dată, iar se porniră valurile vieții și el înnădi firul de unde-l rupsese somnul.

„Mișelul! își zise. Vrea să mă înșele. E în stare să se împrumute cu camete mari de la ovrei numai ca să nu-mi fie mie dator."

Nu i-a spus-o nimeni aceasta, dar în clipele de liniște deplină omul știe și ce se petrece în sufletul altora: după toate cele petrecute, așa trebuia să voiască Vidu, alta nu-i rămînea.

„A, nu!" strigă el și sări din pat, gata de a pleca la Sibiu, ca nu cumva să sosească prea tîrziu acolo.

III

CINE NU SE-NCURCĂ

— Moina *barátom* — grăi într-una din zile d-l Madi, șeful de biurou — eu nu mai știu de o bucată de timp cum rămîne cu noi. Mai vii, nu mai vii, mai stai, mai nu stai, mai te duci, [mai] te-ntorci, ești mereu nedormit, și treaba rămîne baltă. Azi te doare apoi capul, mîne te chinuie o măsea ori te scutură frigurile, poimîne ai să-ngropi o mătușă; cît o să mai ție asta? Am auzit că umbli să te faci popă: e ori nu e?! Să se aleagă odată într-un fel!

Moină-l ascultă cu umilința cuvenită celor mai mici, care se simt vinovați, și dete din umeri.

— Să vedem, răspunse apoi.

— Dar în adevăr să vedem! îi zise mai-marele și-și căută mai departe de treabă.

Aceasta se întîmplase încă mai nainte de a se fi întors doamna Fireanu din călătorie, și Moină, nevoit să aștepte pînă la întoarcerea ei, își pusese de gînd să fie om cuminte și să nu mai umble fără de rost.

După ce doamna Fireanu s-a întors fără de nepoată, el iar a început să umble, dar la ea nu s-a dus. Așteaptă să-l cheme, căci nu-i ședea bine să meargă așa buzna-n casa femeii; dar doamna Fireanu se aștepta ca el să vie și nechemat și nu se supăra deloc că el nu vine.

Cînd era să se ducă și nechemat, ea a plecat să-și aducă fata cu atîta dor așteptată, și iar trebuia să-i lase femeii răgaz.

S-au copt apoi strugurii, și doamna Fireanu s-a dus, ca-n toți anii, să-și culeagă via. Cum ar fi putut el să meargă după dînsa?!

Era abătut, bietul de el, și adeseori era parcă și-a rupt gîtul cînd a aflat că Andrei al lui Cioban își făcuse nunta și fusese sfințit: asta îl puse iar în picioare. Frunzele începuseră să-ngălbinească, ba se și scuturau pe ici, pe colo, și doamna Fireanu îl și cam uitase cînd s-a pomenit cu el.

— Cum rămîne cu mine? întrebă dînsul și astă dată.

Asta era, dacă e vorba, întrebarea cea mare a vieții lui.

Orișicine ar fi rămas cam încurcat în fața unei asemenea întrebări, dar doamna Fireanu niciodată nu se-ncurca.

— Cum rămîne? răspunse ea. Bine rămîne! Te-am tot așteptat să vii, căci am să-ți spun multe, și m-am mirat că nu vii, dar am avut multe pe cap și n-am ajuns să te caut. Da, bine rămîne, dar e greu, de tot greu. Mă știi cît țin la d-ta și cît de dragă mi-e nepoata, și-am alergat și-am stăruit mult, dar îl vei fi știind pe d-l Corbei. Eu nu știu să mint, n-am mințit niciodată în viața mea, și-ți spun și acum adevărul, deși îmi este greu să-l spun: el nu poate să-i sufere pe popi.

— Da, am auzit-o și aceasta — întîmpină Moină — dar o vorbă tot poate să pună pentru cealaltă parohie.

— Nu zic că n-are s-o facă — urmă doamna Fireanu — dar mai bucuros ar voi ca fata să [nu] ajungă preuteasă ...

— Dar nu țin nici eu, o întrerupse Moină.

— Vezi așa! îl îmbărbătă dînsa. Fiindcă nepoată-mea care ține la d-ta, deși n-o mărturisește aceasta, așa cred eu, nu zicea nici „da", nici „ba" — așa sunt fetele — a rămas ca să nu mai vie la Cluj și am lăsat-o la Viena, căci la dînsul nu putea să rămîie.

„Da! — își zise Moină-n gîndul lui — tocmai ceea ce mi-a spus și Borbala."

— Silă, însă, silă n-are să i se facă, urmă doamna Fireanu.

— Cum rămîne dar cu mine? întrebă el din nou tot nedumerit încă.

— S-o întrebi pe dînsa, răspunse doamna Fireanu.

— Ea zice să te-ntreb pe d-ta, iar d-ta zici s-o întreb pe ea, întîmpină Moină; cum s-o întreb, cînd nu-i aici?

— Aşteaptă-o şi ţine-te de capul ei, ori întreabă-l pe Corbei.

— Dar dacă el nu vrea să mă primească? Mi-a zis odată că fără de rost nu se întră în casa nimănui.

Doamna Fireanu îşi perdu răbdarea.

— Asemenea vorbe nu s-aud din gura unui bărbat, grăi dînsa. Ce dracu?! Ori vrei, ori nu vrei, ori ţii, ori nu ţii, ori te arde, ori nu te arde: cînd e vorba de aşa ceva, omul nu se dă îndărăt. Te duci şi azi, şi mîne, şi poimîne, şi-o să-l găseşti odată-n toanele lui. E fată şi ea, nu oaie, nici capră, nici gîscă ori canar, şi-o să vrea să scape odată de dînsa. Dacă-l prinzi atunci, nu numai te primeşte, dar şi te ajută. Ştiu eu să mă descurc, şi o să ştie şi el.

— Atunci o să mă duc la Ghiurca zise Moină hotărît.

— Da, la el să te duci — îl îmbărbătă dînsa — ăsta-i cel mai bun lucru.

O zicea aceasta numai să se cotorosească de el, dar avea multă dreptate.

Mult ar fi putut Moină să se gudure pe lîngă Borbala şi să-i deie Căsoaiei tîrcoale, dacă n-ar fi fost la mijloc Ghiurca şi feciorul său.

Corbei înţelegea acum şi durerile altora şi ştia să ţină seamă de ele, nu mai judeca pe nimeni după păreri, şi nu mai osîndea fără judecată.

Îi mai venea apoi lui Moină şi alta într-ajutor.

Vidu zisese că e în stare să se deie rob ca să-i strice lui Corbei socotelile şi o şi pornise aşa, dar a sosit prea tîrziu la Sibiu şi s-a întors amărît acasă, la mama lui, pe care de cîtva timp n-o mai înţelegea.

Într-un plîns o ducea mai nainte cînd se iveau — şi cam des se iveau — asemenea greutăţi: acum era şi ea tot atît de liniştită ca soţul ei care era şi el om ce nu se-ncurcă niciodată.

Văzîndu-l pe fiul său atît de amărît, ea se muie în cele din urmă şi-l trase într-un colţ

— Ce-ți mai faci inimă rea?! îi zise. Nu mai poate să-i facă nimic: le-a trecut toate pe numele meu.

— Cum? — exclamă Vidu. Ce-a trecut pe numele tău?

— Casă, pămînturi, vie, fînațe, pruniște — toate: de la el n-are ce să mai ieie.

Vidu știa că se fac asemenea lucruri și că mai ales un om cu legăturile tatălui său și poate să le facă fără greutate: mintea i se oprise cu toate aceste-n loc cînd a aflat că el a fost în stare să le facă.

Nu o dată în viața lui își zisese: „Ferește-mă, Doamne, să n-ajung om ca tata!" Niciodată însă nu l-a socotit om rău, ci om slab, prea bun, care se-încrede-n toți mișeii și se lasă în voia lui cea bună să fie încîntat, amăgit și înșelat. Acum întîia oară vedea că e în stare să facă în strîmto[ra]re și mișelii, că avea Corbei dreptate și-i venea să fugă în lume.

Găsea și acum cuvinte în inima lui, ca să-l dezvinovățească, și nu zicea că o mișelie a făcut, ci că a săvîrșit o faptă pe care lumea o va lua drept mișelie; i se făcuse dar negru înaintea ochilor cînd se gîndea că azi-mîne se va ști ce a făcut.

Orișicît de greu i-ar fi fost, dar el își luă inima în dinți și se duse iar la Corbei.

Corbei fu cuprins de un simțămînt de ușurare cînd află că tot se întoarce nepotu-său, iar se îndîrji însă cînd acesta îi spuse că vrea să achite datoria.

— Ce-am zis e zis și astfel nu fac, răspunse el. Dacar fi venit tatăl tău el însuși, n-aș putea să nu primesc banii, de la tine însă nu-i primesc.

— Dar i-am luat cu camete grele — întîmpină Vidu — și e păcat să-i țin la mine.

— Cine te-a pus să-i iei? îl mustră Corbei. Bagă-i acuma în negustorie, ca să-ți scoți cametele. Ziceai să te ajut să agonisești: cum să te ajut?

Vidu răsuflă o dată ușurat și se uită cu inima deschisă în ochii lui.

— Uite — grăi dînsul rostind vorbele cam cu anevoia — eu aș vrea să scap de ovrei, dă-mi pădurea în tăiere.

Corbei tresări:

— Pădurea mea?! răspunse el. Cîtă vreme trăiesc eu nu are să între săcurea în ea. Atîta plăcere am și eu!

— Dar n-o tai, n-o stîrpesc, ci o răresc numai întîmpină Vidu. Are să se facă mai frumoasă de cum e. Sunt o mulțime de stejari care au început să se usuce de la vîrf, și, pe ici, pe colo e prea deasă pădurea. Tai numai ceea ce vrea să fie tăiat. Nu degeaba am fost slugă la ovrei. Și — urmă el cu stăruință — acum e timpul, căci am și găsit cumpărători cu preț bun.

Corbei se plimba în sus și în jos. Ținea să-și arăte bunăvoința, îl durea însă de pădurea lui. Dar, la urma urmelor, ce-i era mai aproape: nepotul sau pădurea.

— Băiete — îi zise în sfîrșit — ca să vezi că vreau, însemnează-mi copacii pe care voiești să-i tai, și dacă nu-mi strici pădurea și iese cîștig pentru tine, ți-i dau cu prețul cu care i-ar lua ovreii.

Vidu rămase cu ochii-n pămînt, rușinat și nemaștiind ce să-i răspundă. Îi era greu afară din cale să spună adevărul, dar acum trebuia să-l mărturisească.

— Plata datoriei tot o primești însă, fie chiar mai tîrziu, se rugă el.

— Da, de la tatăl tău! răspunse Corbei.

— Nu de la el — grăi Vidu — el nu mai are nimic: și-a trecut toată averea pe numele mamei.

Corbei se uită aspru la dînsul:

— Vrei să mă înșeli, îi zise. Ceea ce zici tu nu e cu putință: el nu e în stare să se lipsească de averea lui, din dragoste cătră ai săi.

— S-a lipsit, ca să nu fie nevoit a te plăti — răspunse Vidu adînc mîhnit — și ne-a făcut mult rău.

— Nu! grăi Corbei. Are, n-are, are mult, are puțin, el același rămîne. Tu caută-ți de treabă!

Aceste se petrecuseră două zile mai nainte de a fi sosit Moină la casa lui Ghiurca, pe care-l rodea gîndul că feciorul său s-a dat în partea lui Corbei și se simțea jignit.

„Nu cumva o să-mi ridice feciorul în cap?!“ își zicea din ce în ce mai îndîrjit.

— Da! — îi zise dar lui Moină — să te duci să te ții de el și să-i ceri socoteală. Dac-ar fi să nu te primească, nu-l slăbi, ci ieși-i în drum, ține-te-n calea lui.

N-are, cum ai zis, nimeni să se joace cu viața ta. Ori ți-o face, ori i-o faci!

Corbei l-a primit însă chiar cu multă [bună]voință și l-a ascultat în toată liniștea.

— Da — i-a zis apoi — așa este cum ți-a spus doamna Fireanu. Nimeni n-are să-i facă silă: va fi cum dorește dînsa. Să fii liniștit și să aștepți.

— Eu nici nu țin cu orice preț să mă fac preot, grăi Moină, care ținea seamă de slăbiciunile oamenilor.

— Vei fi țiind ori nu vei fi țiind — îi răspunse Corbei — dacă va dori dînsa, i se va face și asta.

Ce mai putea Moină să dorească? Ce mai putea să zică?

El se plecă să sărute mîna binevoitorului său.

Corbei se dete la o parte.

— Caută-ți — îi zise — de treabă și nu te mai îndoi.

Ghiurca era cam turburat cînd Moină s-a întors cu fața radioasă, ca să-i spună că toate stau bine, căci și Borbala-l încredințase că despre Lucia n-are să se mai îndoiască.

Nici acum nu s-a-ncurcat însă Ghiurca.

— Să vedem, zise el. Viclean e omul acela și știe să alinte pe cei încă nepățiți. Tot așa l-a alintat și pe Vidu. Să vedem, însă, dacă-i dă și pădurea și cum i-o dă și cîte piei îi ia. Să vedem ce-o să-ți spună-n urmă și cum o s-o alinte pe dînsa. Urma alege!

IV

LA RĂSPÎNTII

Pe cît de încîntător e gîndul că poți să îndulcești viața cuiva, pe atît de durerос e simțămîntul că ești o sarcină pentru alții, și apăsată de simțămîntul acesta și-a petrecut Lucia zilele copilăriei și ale tinerețelor.

„Tu ești mîngăierea vieții mele!" îi zisese adeseori muma ei, și ea nu-nțelegea ce-i spune. Abia după ce a dus-o la groapă s-a întreabat: „Cui mai pot eu să-i mai fac vreo bucurie în lumea aceasta?!" S-a întrebat

și mereu se întreba. Adeseori i se spunea, și-n fiecare clipă trebuia să simtă că ea e o sarcină mai mult ori mai puțin grea și tot mai mult era stăpînită de simțămîntul că are să răsplătească prin bunele ei silințe bunăvoința mătușei sale și că n-are să fie suferită decît dacă va fi totdeauna supusă și îndatoritoare. A și fost, și, cu toate aceste, mătușa ei voia s-o mărite ca să scape de dînsa.

Cum putea dînsa să creadă că Corbei, care nu îi era, la urma urmelor, nimic, nu va voi și el să scape de dînsa?! Tot o sarcină era ea și pentru el, o sarcină pe care o primise în o clipă de slăbiciune, amețit de stăruințele doamnei Fireanu, dar o sarcină chiar mai grea decît pentru dînsa.

Cu ce ar fi putut ca să răsplătească bunăvoința lui? O, dacă rămînea la Căsoaie, era cu totul altăceva. Acolo putea să facă multe, multe pentru ca el să se bucure ori cel puțin să fie mulțumit de a o fi primit în casa lui, căci avea, bietul de el, multă nevoie de cineva ca dînsa.

Așa însă, ea era sarcină și numai sarcină, și mereu o năpădea simțămîntul că are să fie părăsită.

Unul singur știa dînsa că e pentru care ea nu era și nici că putea să devie sarcină, sărmanul Moină. Dacă el ar fi fost ori dacă ea ar fi putut să-l vadă altfel de om, s-ar fi avîntat cu toată căldura să-i îndulcească viața, căci mult o ardea să mai audă vorba: „Tu ești mîngăierea vieții mele".

O adîncă înduioșare a cuprins-o dar citind scrisoarea în care Corbei i-a făcut împărtășirea că a fost Moină pe la dînsul.

Moină, sărmanul.

A stat mult și s-a gîndit, s-a întrebat și iar s-a întrebat de ce să mai umble răzleață prin lume cînd e cineva care-o caută cu atîta statornicie, de ce să se tot teamă că va fi părăsită cînd e cineva care nu poate s-o părăsească? Hotărîtă apoi într-un fel, nu i-a mai scris lui Corbei despre amarul străinătății, ci l-a rugat să mai aducă o jertfă: să-i facă rost de a se întoarce acasă, unde se va fi întîmplînd să fie și dînsa acasă.

Corbei nu putea să-şi dea seamă dacă se bucură ori nu: era o bucurie ce se perdea în viua îngrijare a omului care nu ştie dacă bine ori nu e ceea ce vrea să facă.

Un singur lucru era lămurit în sufletul lui: că numai singură nu poate s-o aducă, nici s-o ţie la casa lui, căci nu e destul să nu faci, ci ai să nici nu pari a face ceea ce îi pune pe oameni pe gînduri.

A plecat dar de sărbători, a stat cîteva zile la Viena, şi-a căutat o nemţoaică bătrînă şi cam grasă, păreche pentru Borbala, şi în ajunul zilei de Sf. Vasilie a sosit cu Lucia la Căsoaie.

Ziua de Sf. Vasilie!

O zi ca toate zilele.

A fost totdeauna, dar nu şi astă dată.

Nu se putea să fie cum a fost: acum era mare ziua aceasta şi luminoasă. Luni de zile de-a rîndul lucrase Lucia şi se pregătise pentru ea cu multă grijă, iar acum se simţea fericită că poate s-o petreacă aici şi să-şi mărturisească în grai viu dragostea, recunoştinţa şi viua dorinţă de a răsplăti bunătatea lui.

Dimineaţa, cînd a întrat în bibliotecă, unde-şi petrecea partea cea mai plăcută a vieţii, ea-l aştepta îmbrăcată de sărbătoare şi gata de a-i ura mulţi şi fericiţi ani.

Pe biuroul lui aşezase un buchet de flori şi-şi întinsese lucrurile făcute anume pentru ziua aceasta: o perină pentru canapea, o tabletă pentru mescioara de la patul lui, o pereche de papuci şi, copilă fără minte, o icoană a Maicii Domnului, copia *Madonnei della sedia*, cusută cu multă răbdare de dînsa.

El se uită mirat şi la masă, şi la fată, şi la *Frau* Lincke, care stetea în dosul ei, şi numai cu anevoia se dezmetici că e şi prima zi a anului, şi ziua patronului său.

Lucia era pregătită şi ştia ce are să zică, dar glasul i se-necă şi ochii i se umplură de lacrămi cînd văzu îndoiosarea în faţa lui.

— *O, du patschtes Kind!* strigă nemţoaica.

Lucia nu-şi mai stăpîni plînsul.

— Eşti atît de bun... grăi dînsa înecată şi-i acoperi mîna de sărutări.

El o îmbrățișă cu toată dragostea și-o sărută.

— Mi-ai spus mai mult decît ceea ce aveai de gînd să-mi spui, îi zise el.

Ea-și împreună mînile ca pentru rugăciune și, uitîndu-se cu ochii scăldați în lacrimi în ochii lui, șopti încet, ca prin vis:

— O, nu mă părăsi.

— Iar vorba aceasta?! o mustră el. Dar tu ești mîngăierea vieții mele!

Lucia se cutremură în toată ființa ei, se uită cu ochi mari la el, apoi, scoțînd un țipet înăbușit, se dete șovăind spre masă, ca să se razeme de ea.

— *Ja ... was ist denn das? !* strigă *Frau* Lincke, care nu mai înțelegea nimic, și grăbi la ea s-o ducă și să-i deie un pahar de apă.

Corbei nu înțelegea nici el și se simțea foarte strîmtorat.

— De! zise nemțoaica. Așa sunt copiii prea mult iubiți: ai să le faci toate voile dacă e vorba să nu-ți facă viața nesuferită.

„Dar i le fac bucuros numai să le știu!" zise Corbei în gîndul lui.

Peste puțin Lucia era mai voioasă de cum fusese orișicînd și se gătea să meargă cu *Frau* Lincke la biserică.

La biserică era, ca totdeauna-n partea locului, multă lume și mulți ochi se-ndreptară asupra ei, în multe capete se puse întrebarea: „Cine e aceasta?" „Cine să fie?" „Aia de la Corbei." „Dar umblă la biserică?" „Cum să nu umble dacă e vorba să se facă preuteasă!" „Ce preuteasă?"

Toți o vedeau, dar ea în mulțimea îndesuită nu vedea pe nimeni, căci îi era greu să-și ridice ochii și stetea smerită cum se deprinsese mergînd cu mătușa ei la biserică.

Era acolo și Vidu, care începuse demult tăierea-n pădure și aștepta zile mai călduroase și mai liniștite ca să cioplească lemnul. Rîdea și acum ca totdeauna, căci de acolo din strana de la dreapta, unde ședea el, n-o prea vedea bine tocmai în fundul bisericii, unde e locul muierilor.

Cînd însă la miruit a venit rîndul femeilor, toate, și cele mai tinere, și cele mai bătrîne, și-au îndreptat ochii spre ea și s-au oprit în loc, făcîndu-i drum să apuce înainte, iar preuteasa, mama soacră a părintelui Andrei, văzînd sfiala ei, s-a apropiat de dînsa, a luat-o și-a dus-o, ca ea cea dintîi să fie miruită.

Acum Vidu nu mai rîdea.

Cînd ea s-a plecat în fața preotului și-a sărutat crucea, obrajii i s-au umplut de sînge, iar din ai lui Vidu obraji a perit tot sîngele.

— La mulți ani cu fericire! îi zise părintele Andrei, iar ea îi sărută mîna tot cum se deprinsese mergînd cu mătușa ei la biserică, și biserica se umplu de o lumină care se resfrîngea în toate fețele.

— Doamna Fireanu ce mai face? o întrebă preuteasa după ce se întoarseră iar la locul lor.

— N-am văzut-o de mult, dar e bine pe cît știu, răspunse Lucia.

— Și d-nul Corbei?

— E bine, răspunse iar Lucia.

— Îi este astăzi și ziua, grăi preuteasa. Îi urăm cu toți s-o ajungă la mulți ani!

— Vă mulțumesc și-o să i-o spun!

I-a și spus-o, toate i le-a spus după ce s-a întors fericită la Căsoaie, acum acasă la ea.

Corbei se bucura, mai mult, se mira, cum așa deodată a întrat pacea-n suflete, căci n-a simțit el niciodată că biserica e adăpostul păcii și al dragostei.

O bucurie închipuită și deșartă, dar nevinovată, era în gîndul lui ceea ce umplea sufletul ei, dar era adevărată bucuria lui de a o vedea bucurîndu-se, și biserica îi părea folositoare dacă putea să-i aducă această bucurie.

Nu! el îi desprețuia, ce-i drept, pe preoți, numai însă pentru că i se păreau prea mult oameni, dar dușman al bisericii nu era, nu credea, dar nu-i plîngea pe cei ce credeau. Pe Lucia era în stare chiar s-o fericească.

În ajunul zilei de Bobotează, dar, cînd părintele Andrei, luînd îndemn din cele petrecute în ziua de Sfîntul Vasilie, a îndrăznit să vie cu „Iordanul" și la Căsoaie, Corbei s-a retras sfiicios într-un colț, ba,

ca să n-o jignească pe dînsa, a atins cu buzele crucea din mîna preotului și și-a plecat capul ca să fie stropit cu apă sfințită, o formă — pentru dînsul — deșartă, din care nici un bine, dar și nici un rău nu putea să urmeze.

— La mulți ani ziua de astăzi! — grăi preotul viu mișcat — și Dumnezeu să aibă-n paza lui casa aceasta.

Corbei se plecă și-i mulțumi, însoțindu-l pînă la ușă, și era în casa lui atîta sărbătoare cînd vedea bucuria Luciei, care în viața ei atît de puține bucurii avuse.

Tot sunt și între preoți oameni cumsecade, ba greu nu i-ar fi fost, dac-ar fi voit, să se încredințeze că sunt chiar mulți.

Tocmai de aceea însă o mîhnire pe cari nici chiar sie însuși nu și-o mărturisea îi cuprindea din ce în ce mai mult sufletul.

Prea era fata deprinsă cu cele bisericești, prea mult îi plăcea să se închine, să tămîieze și să stropească cu apă sfințită, prea sus îi punea pe slujitorii altarului în gîndul ei.

Doamna Fireanu avea dreptate: orișicît de nefiresc lucru i s-ar fi părut lui, fata ținea să fie preuteasă. Așa fusese crescută de mătușa ei, femeia cu mult simț practic. În zădar rostise atunci vorbele: „De ce atîta grabă?!", căci în clipa hotărîtoare ea se dădea fără ca să se simtă jertfită.

Chinuit de gîndul acesta, el trebuia neapărat să caute ușurare dîndu-l pe față.

— Și cu Moină cum rămîne? o-ntrebă el după-amează, cînd se aflau numai amîndoi.

Lucia se-mpăcase cu gîndul că-i este hotărîtă soarta; sîngele i se răci cu toate aceste în vine.

— Cum vei voi d-ta, răspunse ea.

— Nu-i cum vrei tu?! Ai să-mi vorbești cu inima deschisă.

Cu inima deschisă?! Dar cine și-a dat vreodată silința de a deschide inima ei? Cine a-ntrebat-o și cine a voit să ție seamă care îi sunt gîndurile și dorințele?

— El ține la mine, răspunse ea.

— Asta mi-ai mai spus-o! grăi dînsul supărat. Despre aceasta nu mă îndoiesc! Eu te-ntreb dacă ții și tu la el?

Lucia se uită jignită în fața lui.

— Și asta ați putea s-o știți, fără ca să vi-o spun, răspunse ea cam înțepată. Nu țin, căci numai în treacăt l-am văzut și niciodată n-am stat singură cu dînsul. Mă mîngăie însă gîndul că pentru dînsul n-am să fiu niciodată o sarcină, că el n-are niciodată să voiască a scăpa de mine, și atît e destul.

Pe Corbei îl răneau adînc vorbele ei și puteau să-l rănească. El trebuia însă să-i deie dreptate.

„Cam în ce fel să ți-o dau?!" îi zise[se] d-na Fireanu. Îi era dragă afară din cale fata și ar fi ținut-o viața lui toată; dar ce rost avea ea în casa lui? Odată, mai curînd ori mai tîrziu, cu cît mai curînd, cu atît mai bine, trebuia să-i facă rost.

— Nu vor nici alții să scape de tine, îi zise el; sarcină nu ești pentru nimeni; eu doresc însă să te văd fericită și, fără de voia sa, nimeni nu se poate ferici.

— Eu sunt fericită — răspunse ea — și faceți, cînd veți crede că nu mai sunt, ce veți voi cu mine. D-voastră știți mai bine decît mine ce e și ce nu e bine pentru mine.

Vorbele aceste erau rostite cu atîta încredere, încît Corbei se simțea biruit de ele, și, strivit de simțămîntul marei răspunderi pe care o luase primind-o pe dînsa în casa sa, rămase timp îndelungat cu ochii țintă la pămînt.

— Să vedem, grăi dînsul într-un tîrziu.

Da! nu însă totdeauna te lasă lumea să vezi.

Jos, în vale, era un om care nu voia să-i deie răgaz, Ghiurca cel neastîmpărat, care din ziua de Sf. Vasilie nu-și mai cunoștea feciorul, și a doua zi Moină a și primit scrisoarea în care era vestit că s-a întors fata și a dorit să vie acum, cînd sărbătorile îi dau răgaz.

A și venit Moină, ca să mai întrebe o dată: „Cum rămîne cu mine?"

Lucia cînd a aflat că vine, că e aci și mai ales cînd l-a văzut cu ochii ei, a alergat tremurînd la Corbei și i-a șoptit vorbele:

— Da, da!... numai nu acum!

Moină tremura și el cînd a văzut-o. Nu mai era fata pe care o știa dînsul. Îi era frică să ridice ochii asupra ei și se întreba: „Cum o să rămîie cu mine apoi?!"

Era deci fericit și el că „da, dar nu acum".

V

DEZGHEȚ

Nu e gheață atît de groasă ca să nu se topească la căldura stăruitoare: soarele toate le moaie și le înviază. După asprul ger al Bobotezei, au urmat — mai rare la început și apoi din ce în ce mai dese — zilele de moină pe care le aștepta Vidu. Zăpezile se topeau încetul și păraiele se porneau; pe coastele bătute de soare se ivea azi ici, mîne colo pajiștea verde.

Corbei nu prea avea ce să caute la Plopiș și-și petrecea zilele la Căsoaie, unde era cald și bine.

Și cum oare s-ar fi și putut să nu fie bine cînd Lucia era stăpînită de un singur gînd: să i se facă atît de neapărată, încît el să nu se mai poată lipsi de dînsa.

N-avea nevoie să-și deie multă silință, căci îi veneau toate ele de ele. Uimită de înțelepciunea, de știința, de cumpenirea și de inima cea bună a lui, ea nu numai din recunoștință, și din cea mai curată iubire era mereu doritoare de a-i face plăcută viața, și nesăcate sunt mijloacele femeii cînd vrea cu tot dinadinsul.

El nu îi mai zicea: „Tu ești mîngăierea vieții mele!", dar ea simțea adeseori că e mîngăierea vieții lui, și un simțămînt de mulțumire nespusă îi cuprindea sufletul.

Era tinără încă, copilă aproape, și e lucru firesc ca femeia tinără să se simtă înălțată în gîndul ei cînd vede că un om ajuns la deplină maturitate are slăbiciune pentru dînsa, c-ar putea chiar să-l stăpînească, și nu sunt puține femeile tinere cari, amețite de această mîndrie, nu-și dau seamă că e ușor să stăpînești pe cei slabi și se aruncă orbiș în brațele unor bărbați prea bătrîni pentru ele, sărmanii de ei.

Va mai fi fost şi asta, destul că Lucia era nedezlipită de binevoitorul ei, fericită de a-i fi roabă pe toată viaţa, şi *Frau* Lincke iar nu mai înţelegea nimic.

Fusese învoită ca un fel de guvernantă pentru o domnişoară după părerea ei foarte distinsă, care voia să se perfecţioneze citind şi conversînd în limba germană, iar acum vedea că doamnişoara aceasta fuge şi de lectură şi de conversaţiune şi-şi petrece timpul purtînd grija de gospodărie ori fiindu-i totdeauna stăpînului casei la îndemînă.

Dar, în sfîrşit, leafa şi-o lua şi cald şi bine era şi pentru dînsa la Căsoaie, deşi adeseori i se ura, căci pe Lucia numai rar putea s-o prindă, iară cu Borbala, care i se părea persoană respectabilă, nu putea să se înţeleagă decît pe ici, pe colo, prin semne.

Privitoare mai mult ori mai puţin mută însă, ea nu putea să treacă cu vederea că Lucia e cîteodată tristă şi atunci nu mai fugea de dînsa.

Ceea ce-o întrista era durerea celui ce vecinic [se] îndoieşte şi nu poate să creadă că este în adevăr iubit.

Zadarnice i se păreau toate silinţele, căci în fiecare zi trebuie să simtă că dînsul nu se gîndeşte [decît] la ziua cînd ea [va] trebui să plece din casa lui, se fereşte de dînsa, ba parcă ar voi adeseori s-o depărteze de la sine.

Nu era, sărmana copilă, lipsită de pricepere, în stare să-şi deie seamă cum, îndulcindu-i viaţa, îi răscoleşte întreaga fiinţă; nu, de ce se gîndeşte el la ziua aceea, de ce se fereşte de dînsa, de ce ar voi s-o poată depărta de la sine?

Pcate tinărul uşurel să se arunce fără de grije în valurile vieţii şi să răzbească prin foc fără ca să se ardă; omul matur nu e însă surprins de pornirile sale şi simte din vreme unde au să-l ducă ele.

Încurcat fiind în daraveri supărătoare, îi veniseră toate ca un fel de vîrtej în care nu te poţi dezmeteci, dar în curînd şi-a dat seamă că fata îi este din ce în ce mai dragă, nu numai pentru că e orfană şi bună şi cuminte, ci pentru că şi e femeie plină de căldură, care dezgheaţă şi cele mai învîrtoşate inimi. Se despri-

măvărase în sufletul lui, și nu e nimeni care nu se bucură de așa ceva.

Bucuria aceasta însă numai de o clipă putea să fie: în clipa următoare ori te sperii, ori îți perzi mințile și te faci de rîsul lumii.

El se speriase, dar cu atît mai stăruitoare era dînsa, care nu-i înțelegea spaima.

Numai în apropierea ei se simțea bine; o căuta cu ochii și o aștepta cu nerăbdare cînd rămînea singur; se supăra cînd ea se perdea prin gospodărie; îi era nesuferită *Frau* Lincke, de care adeseori nu putea să scape; cu toate aceste, cînd rămînea singură cu dînsul, el se simțea strîmtorat și căuta pretext ca să se depărteze, cînd ea se apropia de dînsul, el tremura și-o alunga cu privirea, cînd ea îi da semne de iubire, el se-ncrunta și ar fi voit să-i facă mustrări.

Foarte rău făcea dînsul, căci nevinovăția e oarbă, și nu vede, ori proastă, și le înțelege toate de-a-ndoaselea. Cu cît mai mult se ferea dînsul, cu atît mai vîrtos îi da navală dînsa, care, neștiindu-se ce are, nu știa ce poate să-i deie, nici pînă unde poate să meargă, și nu mai avea-n cele din urmă nici o sfială.

— Mi-e greu afară din cale — grăi dînsa — cînd mă cuprinde cîteodată simțămîntul că vă sunt supărătoare.

Grea vorbă!

— Dar cine ți-a spus că-mi ești supărătoare? o întrebă el strîmtorat.

— Văd eu — răspunse ea mîhnită — simt că sunt prea îndrăzneață, dar nu-mi pot stăpîni firea.

Ce-i faci unei fete tinere cînd îți grăiește asemenea vorbe?

— Mult ești lipsită de pricepere, îi zise, apoi o cuprinse cu brațele la piept și-i sărută cu toată dragostea obrazul. Asemenea vorbe să nu mai grăiești, adăugă dupaceea și-o depărtă de la sine cu gingășie, dar și cu un fel de groază.

Ea însă nu se lăsă să fie depărtată, ci se alipi de dînsul, lăsîndu-și ca copilul certat capul pe umărul lui.

Abia-şi mai aducea aminte de cînd nimeni n-o mai mîngăiase, nimeni n-o mai sărutase cu dragoste şi-i era greu să se uite în ochii lui.

— D-voastră m-aţi făcut — îi zise — să vă iubesc şi să ţin atît de mult a-mi da pe faţă iubirea!

El o cuprinse iar cu braţul şi iar o strînse.

— Nu poţi tu să mă iubeşti — îi zise — cum te iubesc eu şi ţi-am zis odată că mi-e destul să mă laşi să te iubesc.

Iar o sărută apoi de astă dată pe amîndoi ochii, cum sărută credinciosul icoana sfîntă.

O sărutare? Ce e, la urma urmelor, o sărutare? Un semn al iubirii, cel mai nevinovat lucru cîtă vreme iubirea e curată, şi curată îşi ştia el iubirea.

Iară ea se lăsa ca ameţită în voile lui.

Şi de ce nu s-ar fi lăsat, cînd atît de sus îl punea în gîndul ei?!

— Să nu mai vorbim despre aceasta — grăi dînsul dîndu-se înapoi — şi să-ţi scoţi asemenea gînduri din minte.

Aşa a fost astă dată, dar cîteva zile în urmă, umblînd pe la Plopiş, el a răcit şi, apucat de ferbinţeli, a trebuit să se aşeze în pat.

Lucia, nenorocită, a grăbit să-i prepare un ceai şi era lucru de sine înţeles că are să steie toată noaptea la căpătîiul lui.

A stat cu doamna Lincke pînă tîrziu, cînd aceasta, biruită de somn, a început să sforăie în jeţul ei.

— Lucio — grăi dînsul încet — duceţi-vă să vă culcaţi, că e tîrziu.

— Nu se poate, stărui dînsa. Cum să vă las aşa, singur? ... Ar fi o mişelie să vă lăsăm aşa bolnav toată noaptea, fără de ajutor.

— Dar nu sunt bolnav, întîmpină el. Am puţină ferbinţală, o să dorm şi eu şi mîne dimineaţă o să mă deştept sănătos.

Lucia rămase ca înfiptă pe scaunul ei.

— Voiesc eu, stărui dînsul.

Ea se ridică, se duse la el şi-i sărută mîna, dorindu-i „noapte bună!“, apoi o deşteptă pe d-na Lincke şi se depărtă cu dînsa ţiindu-şi capul sus.

Corbei vedea că dînsa se simte jignită și[-i] era greu s-o vadă plecînd astfel, dar încă mai greu i-ar fi fost s-o ție toată noaptea la căpătîiul său cînd nu se simțea greu bolnav.

Lucia crescuse însă sub purtarea de grijă a prăpăstioasei sale mătuși, care din cel mai mic lucru făcea o cestiune mare.

Plăcut nu e, fără îndoială, să fii bolnav și să rămîi sîngur cu ferbințelile cari te istovesc și cu gîndurile cari te frămîntă. El însă așa era obicinuit și nu simțea, ca dînsa, că e o mișelie ca din atîți oameni cari trăiesc din bunătatea lui nici unul să nu se învrednicească a priveghea la capătîiul lui, iar doamna Lincke așa, somnoroasă cum era, îi dădea fetei dreptate, dar îl învinovățea tot pe el, care nu da nimănuia voie să steie cu dînsul, și o îndemna să se liniștească.

Să se liniștească, ea? Să doarmă? O nemernică ar fi fost dac-ar fi putut! Se zvîrcolea în culcușul ei, stăpînindu-și plînsul, și iar își ridica încet capul și asculta cu toată încordarea.

Era la mijloc atît biblioteca, cît și unul din gangurile strîmte, și nu era cu putință ca din iatacul lui să străbată pînă la dînsa vreun zgomot; dînsa auzea însă suspinele lui, ba-l vedea chiar plîngînd, așa singur cum rămăsese, părăsit de toți.

„Dar eu nu îi sunt slugă! pe mine nu poate să mă alunge!“ grăi dînsa în cele din urmă și, sărind din pat, își vîrî picioarele-n papuci, își luă repede fusta de flanel, îmbrăcă jacheta, se înfășură într-o broboadă, apoi ieși fără de zgomot, trecu prin bibliotecă și se duse la ușa iatacului, unde ascultă cu răsuflarea oprită.

Frau Lincke nu dormea încă, dar își șopti vorbele: „Ce copil bun!“ și se întoarse pe ceialaltă parte.

În iatac, nici o mișcare, nici un zgomot.

Lucia luă un scaun, îl duse la ușă și se așeză pe el, hotărîtă să steie pînă dimineața acolo și să între numai la nevoie. Tresărea de cîte ori el se mișca ori suspina, dar sta liniștită și se stăpînea cînd îi venea să tușească.

Orișicît de mult s-ar fi stăpînit însă, el nu dormea încă și trebuia în cele din urmă s-o simtă.

Deodată el tresări și se ridică cu capul limpezit. „Nu cumva fata acea stă la ușă?! își zise. E în stare"!

— Lucia strigă. Ești tu la ușă?

— Da! răspunse ea fără de a se mișca.

— Ce faci acolo?

[— ?!...]

— De ce?

— Dacă d-voastră m-ați dat afară... întîmpină ea.

Afară era moină și țurloii căzeau unul cîte unul din streșini, iar în depărtare trosneau ghețurile Murășului și se izbeau unii de alții sloii porniți la vale.

— Nu sta acolo, că răcești, grăi Corbei de tot muiat. Vino fată, întră!

Lucia își lăsă broboada pe scaun, își încheie jacheta și întră.

— Dacă vă supăr — grăi dînsa încet — iar mă duc.

Nu are-n lumea aceasta atîta farmec ca îndrăzneala femeii orbite de încrederea nevinovăției, și el, văzîndu-se singur cu dînsa, își simțea soarta hotărîtă.

— Iar îmi zici vorba aceasta! o mustră el ridicîndu-se în culcușul lui. Vino aici — urmă apoi arătînd spre scaunul de la căpătîiul său — să ședzi. Suntem numai noi și putem să vorbim în toată liniștea.

Ea se așeză și se plecă puțin spre el, în semn că e gata să-l asculte.

— Îți înțeleg neliniștea — grăi dînsul — și sunt atins de ea, dar te-ncredințez că nu sunt atît de bolnav ca să ai cuvinte de a te neliniști. Îmi promiți că nu te superi dacă te rog să te duci și să te culci? adăugă el luîndu-i mîna.

— Dar de ce?! se tîngui dînsa.

El rămase cîtva timp cu privirea perdută.

— De ce?! grăi apoi. Dar rămîn eu, sărman bătrîn de mine, după ce tu vei fi plecat din casa aceasta!

— Nu ești bătrîn — stărui dînsa plecîndu-se încă mai mult spre el — și eu rămîn toată viața mea aici dacă mă ții.

— Nu fata mea, răspunse el. Asta nu se poate! Cum să te țin?!

— Orișicum vei fi voind, îi zise ea fără sfială.

El dete din cap.

O știa și el aceasta, dar nu voia s-o știe..

Se-ntrebase în nenumărate rînduri dacă se cuvine ori nu ca un om ajuns la vîrsta lui să ieie în căsătorie o fată tinără ca dînsa, și a stat totdeauna la îndoială căci lucrul i se părea nefiresc, deci o faptă rea, pe care omul numai răpus de slăbiciunile sale o săvîrșește. Nu se-ndoia că dînsa ar voi-o și aceasta, căci nu știa încă ce face, dar el se-mpotrivea.

— Nu, îi zise iar. Ai zis o dată „da", și cu viața unui om n-ai să te joci.

Ea rămase cîtva timp tăcută și nemișcată.

— Am zis ... mai știu și eu ce?! grăi apoi. Chiar și dacă nu s-ar putea însă astfel, să rămîie și el aici. Eu m-aș simți foarte nefericită dacă te-aș ști tot singur, ca mai nainte.

Corbei se cutremură și, răpus de slăbiciune, îi strînse mîna.

— Nici asta! îi zise. Du-te, draga mea, du-te și te odihnește. Doresc eu și te rog, stărui cu toată hotărîrea.

Ea se ridică să plece și-i sărută iar mîna, deastă dată el o îmbrățișă și-o sărută pe buze, o sărutare lungă și nesățioasă, care-l răzvrătea, iară dînsa se lăsă, alipindu-se de el mlădioasă ca o șerpoaică.

Nu, el în adevăr nu era încă prea bătrîn, și aici trebuiau să ajungă lucrurile, asta o prevăzuse d-na Fireanu, care cunoștea firea năvalnică a nepoatei sale, care stetea cu ochii închiși și-l săruta și ea.

— Ah! cîtă dulceață! șopti ea în cele din urmă și-l cuprinse cu brațele și iar își lipi buzele de buzele lui cu năvălnicia celei mai stricate femei.

Acum erau toate hotărîte.

— Haid', scumpa mea — îi zise el adunîndu-și toate puterile — du-te și te odihnește. Haid', repetă și iar o sărută. Lasă-mă să mă liniștesc și să-mi vin în fire.

Ea se depărtă, speriată oarecum de fapta ei.

VI

PRIMĂVARĂ DULCE

Frumos e, Doamne, şi mult plăcut să rătăceşti prin pădurea înmugurită, căutînd viorele ce răzbat prin frunze uscate şi brebenei şi viorele şi cîte un ghiocel întîrziat. Razele soarelui sunt blînde; adierea vîntului e dulce; cîntecul păsărilor e vesel; de ici, de colo, mai de la deal, mai de la vale, răsuna barda harnică a cîte unui meşter dulgher, care cioplește lemnul tăiat încă din toamnă. Nu mai e acum pustie pădurea; nu te mai temi c-o să te perzi prin ea; de pretutindeni se vede valea cea largă a Murăşului; la tot pasul dai de cîte un om.

Lucia se făcuse neastîmpărată şi tonatică, plină oarecum de prea multă încredere în sine, ca orişicare femeie în faţa căreia ţi-ai dat slăbiciunea de gol. Din cînd în cînd ea stetea însă îngîndurată. Nu doar că-i părea rău de ceea ce făcuse, dar îşi dedea seamă că a fost prea îndrăzneaţă şi-o supăra gîndul că el va fi luîndu-o drept fată uşuratică. Se ţinea dar departe de dînsul şi aştepta ca el să fie mai stăruitor şi să-i facă oarecum silă.

Aceasta era însă împotriva firii lui Corbei, care se-ndoia despre toate şi-şi făcea mustrări pentru prea marea lui slăbiciune. Nu-i părea lui rău, dar se temea, o temea chiar şi de umbra ei şi nu se putea hotărî, ci aştepta şi el ca să i se deie brînci. Hotărîrile nici că se iau însă în asemenea împrejurări, ci se dau ele de ele, şi era destul ca ea să fugă, pentru ca el să-nceapă în cele din urmă a alerga după dînsa, căci nu se mai poate opri cine a ajuns o dată unde ajunsese el.

Aşa, după-prînz dar, cînd ziua era frumoasă, Lucia ieşea-n pădure mai cu *Frau* Lincke, mai şi singură, ca să n-o mai obosească pe biata de femeie cam greoaie, şi-o făcea aceasta şi pentru că simţea că dînsul o aşteaptă la întoarcerea ei.

Vidu se ducea şi el, ba era totdeauna pe acolo, căci avea omul treabă şi nu-l ierta firea să-i lase pe muncitori de capul lor.

El o vedea pe dînsa totdeauna, căci o căuta cu ochii şi-o aştepta, dar nu prea îndrăznea să se uite la ea; dînsa nu-l vedea niciodată, ba, chiar şi dacă l-ar fi văzut, mai l-ar fi băgat, mai nu l-ar fi băgat în seamă.

El o cunoştea, căci o văzuse adeseori la biserică, şi se uitase bine, ba, biet de sufletul lui, chiar prea de tot bine la ea; îl văzuse şi ea pe el, şi-l ştia cine e, dar nu-l cunoştea fiindcă nu se prea uitase la el.

Într-una din zilele aşa fără de veste pentru ea, dar nu şi pentru el, drumurile lor s-au încrucişat, şi ea, pomenindu-se în faţa lui, se uită speriată în ochii lui cei rîzători.

Îi ieşise copilei omul cel adevărat în cale.

— Frumoasă zi! îi zise el foarte-ndrăzneţ.

— Frumoasă! îi răspunse ea, plecînd ochii spre florile din mîna ei.

— Eu sunt mereu pe-aici — urmă el şi mai îndrăzneţ — şi te văd aşa din cînd în cînd cum umbli, floare după flori.

— Vin cîteodată, şopti ea cu obrajii rumeniţi.

— Să vii mai des — stărui dînsul — că se-nviorează toate cînd te iveşti din depărtare şi primăvara e mai dulce cînd eşti pe-aici.

Ea-şi ridică ochii şi-i deschise mari, îndreptîndu-i spre ai lui.

— Eşti prea îndrăzneţ! îi zise.

— Încep abia să fiu, răspunse el.

— Mult mă mir ce te face să fii! grăi dînsa, apoi se întoarse şi se depărtă cu pas uşor, dar, femeie cum era, peste cîtva timp tot se mai uită înapoi, ca să vadă dacă a plecat şi el ori a rămas unde-l lăsase. Vidu se uita după ea zicîndu-şi: „Da, să vii, să vii mai des, că dacă nu, vin eu!“

„Da! — îşi zicea — o să viu, dar nu pentru că zici tu, ci pentru că voiesc eu!“.

Era un farmec nebiruit în îndrăzneala acelui om cu ochii vecinic rîzători, şi într-o clipă mintea ei se deschise şi înţelese multe din cele ce taine îi fuseseră mai nainte.

Așa vine aceasta, deodată, ca din senin, și acum îi era rușine și-i părea rău de ceea ce făcuse, acum înțelegea ce va să zică să nu te joci cu viața unui om.

În vorbele lui, în ochii lui, în zîmbetul lui, în firea lui cea îndrăzneață era parcă o pară nestinsă, care o arde chiar și din depărtare: în zădar zisese că se mai duce, căci nu mai îndrăznea să se apropie de dînsul.

Se zbătea, sărmana, în luptă cu gîndurile și poruirile ei, și ici i se părea că mare nenorocire i s-a întîmplat și sta perdută, ici un simțămînt de fericire pînă atunci neînchipuită o cuprindea și-o arunca în veselie zburdalnică.

Acum îi era în adevăr roabă lui Corbei, căci se simțea în sufletul ei greu vinovată și nu mai îndrăznea să se uite în ochii lui, nu mai avea inima deschisă și ușoară a copilului nevinovat, și se temea de dînsul.

„Ce i-am făcut?! se întreba el. Cum a venit așa deodată schimbarea aceasta?!"

După multe și lungi zile posomorîte, soarele cald risipește deodată negurile dese și se ivește luminos pe cerul senin, dar peste puțin altă ceață încă mai deasă se ridică și iar se întunecă toate.

Așa era și în viața lui.

Îl cuprindea jelea cînd își aducea aminte de liniștea tristă a vieții lui de mai nainte, dar acum, după ce i să luminase pe o clipă, se înspăimîntă de gîndul că iar o să fie cum a fost. Nu! așa nu mai putea să fie! Acum, după ce se dezmorțise o dată, el trebuia neapărat să aibă pe cineva care-i ține cald și-i luminează sufletul.

Obosit trupește și istovit sufletește, călătorul ce trece prin pustiu vede invindu-se în fața lui oaza cu iarba verde, cu arbori umbroși și cu izvoare limpezi și grăbește înviorat înainte, dar, sosit aproape, se pomenește că vedenia i se perde din ochi, că o părere a fost numai, și rămîne încă mai însătat de răcoreală și de repaos întăritor.

Așa își făcuse și el, bătrîn fără de minte, închipuiri ispititoare, ca să se amăgească însuși pe sine cu ele, iar acum stetea nemîngăiat de a fi perdut ceea ce niciodată nu avuse.

„De ce?!" se întrebă iar şi iar, şi unul singur era răspunsul pe care putea să şi-l deie.

I se iartă unui om tînăr păcatul de a se fi dus în o clipă de slăbiciune prea departe faţă cu o fată nevinovată; el, omul acum bătrîn, nu putea însă să se ierte pe sine însuşi, şi nu putea să-l ierte nici dînsa.

„Am abuzat — îşi zicea — de nevinovăţia ei, de lipsa ei de pricepere! Am făcut-o să-i fie frică de mine, un fel de groază să-i fie!"

Mai era însă şi altăceva.

Îl rodea şi gîndul că azi-mîne iar o să vie Moină. Orişicît de neisprăvit i-ar fi părut el, era om tiner şi avea în privirea lui de caporal reangagiat o putere în faţa căreia femeia se pleacă. El n-avea decît să îndrăznească pentru ca s-o înduplece.

A şi venit Moină. Chiar şi dacă el n-ar fi ţinut să vie, îl zorea Ghiurca, pe care nu-l mai lăsa feciorul său în pace.

Nu trecuse averea pe numele soţiei sale pentru ca să n-o mai aibă şi ţinea să facă şi acum ce vrea cu ea. Ar fi şi făcut dacă n-ar fi fost şi Vidu la mijloc.

Nemaiputînd să se-mprumute fără de subscrierea soţiei sale, aceasta, ţinînd seamă de stăruinţele fiului său, nu voia să subscrie nimic cîtă vreme nu se va fi plătit datoria către Corbei.

O voise Vidu aceasta şi mai nainte, o voia însă cu atît mai vîrtos acum, cînd nu mai ştia ce să facă.

Văzînd că zilele trec fără ca Lucia să mai vie prin pădure, el îşi reamintea mereu vorbele: „Eşti prea-ndrăzneţ, şi nu ştiu ce te face să fii!" Era în vorbele aceste atîta mîndrie, încît el se simţea umilit; îşi făcea însă mărturisirea că a fost în adevăr prea îndrăzneţ, se căia şi-ar fi fost în stare să se deie pe toată viaţa rob ca să nu rămîie umilit în faţa ei.

— Dacă mama ţine şi ţine — îi zise el în cele din urmă tatălui său — fă-i pe voie, ca să scapi de ea.

Ghiurca se uită mînios în ochii lui.

— Ce ţine?! îi răspunse el. O prosteşti tu. De ce am mai trecut averea pe numele ei dac-ar fi s-o mai fac şi asta?!

— Uite — îi zise Vidu — ca să rămînem cu obrazul curat în fața lui și să i ne putem uita fără de rușine-n ochi.

Ghiurca ar fi fost în stare să-i deie cu toporul în cap.

— Copil fără de rușine! strigă el. Slugă nemernică a unui mișel, care te-a făcut să te ridici în capul tatălui tău și să-ți prosteşti și mama. Dar nu-l fur, nu-l înșel, ci-mi iau dreptul. După lege, după dreptate și după porunca firii, a noastră e averea lui după ce va fi murit el. Să-i dau banii ca să mi-i cheltuiască-n ticăloșii!? O spurcăciune de om e, un bătrîn smintit, care pleacă cu femei fără de rost în lume, ca să-și petreacă cu ele, și-și adună femei în casă pentru ca să-și îndulcească zilele de bătrînețe.

Se întîmplă adeseori că, într-o clipă de mînie oarbă, fiul își love̦ște părintele și-l omoară: Vidu ar fi fost acum în stare s-o facă și el aceasta.

Ghiurca nu putea să-și deie seamă cît de grea era lovitura pe care i-o dăduse și nu înțelegea de ce fiul său stătea încremenit, cu răsuflarea oprită, rece ca gheața și galben ca ceara.

— E păcat, tată, să grăieşti asemenea vorbe, îi zise el, stăpînindu-și firea. Chiar și dac-ai crede că așa este, n-o zice, c-ar putea să fie în lumea aceasta oameni pe care îi omori zicînd-o. Fă ce-i faci lui, dar nu te atinge de biata aceea de fată, care nu ți-a greșit nimic.

— Dar ție ce-ți pasă?!

— Uite-mi pasă, mult îmi pasă!

— Nu cumva ți-e milă de Moină?... o să i-o deie după ce se va fi săturat de ea!

— Dă-l dracului! N-ar mai fi fost pe lume! strigă Vidu și se depărtă ca ieșit din minți.

Așa e-n lumea aceasta, în care om nu poate să știe ce se petrece-n sufletul altui om.

„Ba să fie!" își zise Ghiurca, pentru care Moină era un nepreț̦uit mijloc de a-i face lui Corbei viața nesuferită.

Îi și scrise din nou că fata e, precum spune Borbala, mereu mîhnită fiindcă se apropie Paștile și-l așteaptă cu nerăbdare.

Se-nțelege că Moină a venit ca dus pe sus de Florii, cînd a putut să scape.

Corbei sări ca fulgerat de-un junghi în picioare cînd Borbala, fericită, veni să-i spună că a sosit ei multscumpul Moină.

— Iară?! strigă el. Nu se mai sfîrșește odată lucrul acesta?! Faceți ce voiți, descurcați-vă cum știți și lăsați-mă-n pace!

Lucia se uită mirată la el, apoi își adună toate puterile și ceru voie să vorbească ea singură cu dînsul. Știa acum ce are să-i spună.

— Poftește, domnișoară! îi răspunse Corbei și ieși pe terasă.

Borbala se uită dînd din cap după el. Știa acum și dînsa cum stau lucrurile.

„Biata fată!" își zise ieșind să-l poftească pe Moină, care intră apoi și rămase mirat văzîndu-se singur în fața Luciei.

— Mă bucur — îi zise ea stăpînindu-și emoțiunea — că putem să vorbim între patru ochi mai nainte de a ne fi dus împreună la d-l Corbei.

— Ești foarte bună, domnișoară, răspunse el, învîrtindu-și pălăria în mîni.

— D-ta ții la mine? îl întrebă ea.

— Da! o încredință el cu vioșie. Țin, chiar foarte mult, și mă bucur că pot să ți-o spun aceasta.

— Îți mulțumesc, urmă dînsa. Și dorești fericirea mea?

— Da, mult o doresc.

— Crezi însă că și poți s-o faci?

El se uită strîmtorat în ochii ei.

— Vreau, domnișoară, cu toată inima, îi răspunse. Dar d-ta poți să știi mai bine dacă un biet om ca mine poate ori nu să-ți deie ceea ce dorești ca să te simți fericită.

Lucia rămase cuprinsă de-nduioșare.

Ce deosebire între omul acesta și îndrăznețul cu ochii rîzători.

— Mătușa crede că da; domnul Corbei o crede și el aceasta, răspunse ea; chiar și eu am crezut-o; acum

n-o mai cred, și ești om prea bun ca să nu mărturisesc aceasta fără de încungiur.

— Dar de ce, domnișoară?! întrebă el deznădăjduit. Sunt eu atît de părăsit de toți dumnezeii, încît...

— Nu asta e, îl întrerupse ea. Nu pentru că d-ta ești cum ești, ci pentru că sunt eu cum sunt, o femeie nenorocită, care nu poate decît să te nenorocească și pe d-ta.

— Dar o să rîdă toată lumea de mine! strigă el. Lumea toată o să rîdă!

— Ca să nu rîdă — întîmpină ea — spune-i că d-ta nu mai voiești, spune-i că ți-ai schimbat gîndul, spune-i, spune-i c-ai aflat ceva ce te face să nu mai ții la mine.

Moină se uită lung și cu mirare la ea.

Asta o făcea el și fără ca să i-o spună ea, căci o face orișicine în asemenea împrejurări; prea îi veniseră însă lucrurile deodată și nu se putea dumiri dacă ea vorbește cu inima deschisă ori vrea să-l ieie-n bătaie de joc.

— Și domnul Corbei ce-o să zică? întrebă el. Lui ce să-i spun?

— Spune-i-o tot asta, răspunse ea hotărîtă și ieși pe terasă ca să-l întrebe pe Corbei dacă poate ori nu Moină să-i vorbească.

Corbei, cuprins iar de simțămîntul că doamna Fireanu avea mare dreptate, ar fi voit să moară, ca să nu mai vadă și cele ce urmează mai departe.

— Faceți cum vă povățuiește firea voastră; eu nu primesc nici o răspundere! îi zise el.

Dar, după o clipă de șovăire, firea lui cea bună îl covîrși și el întră în bibliotecă pentru ca Lucia să nu se socotească părăsită în această grea clipă a vieții ei.

— Ce este, domnule? îl întrebă el pe Moină, care îi părea acum mai îndrăzneț.

— Magnifice domnule — răspunse Moină — vă mulțumesc pentru bunăvoința ce-ați avut față cu mine și vă rog să mă iertați dacă vi-am făcut vreo supărare, dar vă mărturisesc că mi-am schimbat gîndul și nu mai stărui în hotărîrea mea.

La aceasta nu se așteptase Corbei, și el rămase uitîndu-se nedumerit cînd la Lucia, cînd la Moină.

— De ce?! întrebă. Așa, deodată?! Cum a venit aceasta?!

— D-sa — grăi Lucia — nu mai crede c-am putea să [fim] fericiți.

— Da — adăugă Moină — după cele ce am aflat, nu mai țin s-o iau pe domnișoara în căsătorie.

Corbei se cutremură și-și încreți sprîncenele.

— Ce-ai aflat, domnule?! întrebă el cu asprime. Nu-ți dai seamă că vorba pe care ai grăit-o e afară din cale grea?! Spune, te rog, ce-ai aflat?!

— Asta mă privește, răspunse Moină. Să-ți spună domnișoara ce știe ea!

— Ieși afară, nerușinatule! strigă Corbei indignat.

— De mine n-o să vă bateți joc! răspunse Moină depărtîndu-se.

Luciei îi venea să între-n pămînt.

— O, Doamne! se tîngui dînsa. De ce a trebuit să ți-l fac dușman?!

VII

LA POARTA IADULUI

Cel mai urît lucru e aici pe pămînt lumea, spuza de ființe cu vederea împăingenită, care se îndesuie dibuind prin întunerec, se izbesc la tot pasul unele de altele, le sunt toate pe pipăite, le știu toate pe ghicite, se împiedică de ceea ce nu-i, nu iau aminte ceea ce este și se împing ici șoptind între ele, colo răcnind de mînie spre poarta iadului, care le stă totdeauna deschisă.

Erau la Căsoaie două femei, una care nu înțelegea nimic, iar cealaltă care le înțelegea toate, una care nu știa niciodată, iar cealaltă care știa totdeauna ce zice: atît era destul pentru ca lumea toată să știe pînă-n cele mai mici amănunte și ce se petrece, și ce nu [se] petrece la Căsoaie.

La început femeile din sat care puneau temei pe ceea ce zicea Borbala și Ghiurca se uitau cu coada ochiului la Lucia și se mirau că nu seamănă deloc cu

Corbei. Le era dragă tuturora, fiindcă Dumnezeu o lăsase aşa ca să le fie tuturora dragă, şi ştiind-o şi pe ea la Căsoaie, nu le mai era oamenilor urît să treacă-n cap de noapte pe sub zidurile posomorîte.

Aşa ar fi şi rămas lucrurile dacă n-ar mai fi fost şi gura celor două femei.

O iubeau şi ele pe Lucia, una pentru ceea ce era, iar alta pentru ceea ce avea să fie, dar gura le era slobodă, şi femeile au început să vorbească pe şoptite şi să deie cu socoteală că tot va fi avînd Ghiurca dreptate cînd zice că nu fată, ci altăceva îi este Lucia lui Corbei. Prea îi era mare slăbiciunea pentru ea, prea mult steteau împreună, prea se închideau în casă, aşa aflaseră ele de la Ghiurca, iar acesta le ştia de la Borbala, care le vedea toate cu ochii ei.

De cîtva timp Ghiurca umbla apoi mult pe la Bălgrad. Voia să-i arate bietului de Cîrcioc că are oamenii lui, prin care multe poate, şi a şi reuşit să-i pună la cale graţiarea şi să-l scape din temniţă, ca să petreacă Sfintele Paşti acasă. Umblînd în treaba aceasta, oriş-unde ajungea şi cu oriş-icine se-ntîlnea, el spunea ce mai e şi ce se mai zice „pe la noi".

A mers dar şi la Bălgrad, iar de acolo la Blaj, la Cluj şi pe aiurea vestea că Corbei, om stricat la bătrîneţe, şi-a cumpărat cu bani frumoşi un giuvaer de fată, s-a plimbat prin lume cu ea şi-o ţine acum la dînsul.

De ce nu, dacă poate?! Cum să n-o crezi despre oriş-icine, dacă atîţi o fac fără ca să-i doară capul, ba sunt chiar pizmuiţi de cei ce nu pot s-o facă?!

De bine te grăiesc mai cu anevoia oamenii, dar vestea rea se-ntinde ca focul în lanul cel copt al lui Corbei.

Tot mai era însă pe ici, pe colo cîte un om cu inima curată, care stetea la îndoială; după ce a mers însă vestea că Moină nu mai vrea, nu-i mai da nimănui mîna să se facă de rîsul lumii dîndu-şi îndoielile pe faţă.

Ghiurca era acum în lărgimea lui.

Borbala, care ştia foarte bine cît de mult ţine Lucia la Moină, a alergat c-o falcă-n cer şi cu una-n pămînt la bunul ei prieten, ca să i le spună toate şi

să-l încredințeze că nu spune Moină adevărul cînd zice că el e acela care nu vrea.

— Pe mine n-ai să mă prosteşti, îi zise dar Ghiurca lui Moină. Nu ți-o dă el fiindcă vrea să o ție pentru sine.

Moină era om în toată firea, o văzuse pe Lucia cu ochii lui şi nu era în stare să creadă aşa ceva.

— Nu! zise el dînd din cap. Pentru asta bag mîna-n foc! E fata lui, chiar a lui ...

— Tocmai asta e, îl întrerupse Ghiurca. Ce-i pasă lui dacă îi este ori nu fată?! Un om care s-a lăpădat şi de lege, şi de Dumnezeu, le face toate fără ca să-i pese. Măi! — urmă stăruitor — eu ştiu ce vorbesc, şi întreab-o pe Borbala, care le vede şi le ştie toate: nopțile aşteaptă ca să adoarmă nemțoaica, apoi se furişează la dînsul.

Moină rămase cîtva timp cu pumnii strînşi şi cuprins de o mînie sălbatică, nu asupra Luciei, nici asupra lui Corbei, ci asupra omului care i-o spunea aceasta.

— Minciună! grăi dînsul. Şi chiar dac-ar fi adevărat, de ce mi-o spui? Ce vrei cu mine!?

— Vreau să nu te las să fii prostit, îi răspunse Ghiurca. Eşti om cu sufletul curat şi nu te iartă firea să crezi că poate să fie cineva atît de dezbrăcat de firea omenească; mai stăi însă pe aici, mai vorbeşte cu Borbala şi o să vezi lucrurile altfel.

A mai şi stat Moină, căci nu putea să plece.

Mai era însă şi un alt om care ar fi voit să strige tare, ca întreaga lume să-l audă: „Minciuni! minciuni sunt toate!" Iar acesta se răzvrătea în toată ființa lui cînd îl vedea pe Moină, mişelul, care a umplut lumea de minciuni.

O văzuse şi el cu ochii lui, şi era şi el gata să-şi bage mîna-n foc, dar ce poți să faci cînd o lume întreagă s-a pornit spre bîrfeli?!

Deasupra patului său stetea atîrnată în cui carabina ghintuită pe care o căpătase, cînd era la Viena, în dar de la căpitanul său, un adevărat giuvaer de armă, care ducea cît vezi cu ochii şi nu da niciodată greş. Îi venea să puie mîna pe ea şi să tragă în Moină, pe

care nu putea să-l ierte c-a dat-o pe gura lumii ca să-şi acopere el ruşinea.

Nu-l ierta nici Corbei, dar el nici pe sine nu putea să se ierte.

Nu ştia, ce-i drept, ce zice lumea, dar îl ardeau vorbele *„după cele ce am aflat"*, şi dedea cu socoteală cam ce va fi putînd lumea să zică.

O! că n-a fost în stare să înţeleagă pe doamna Fireanu, femeia cu bun-simţ, care a trăit în lume şi-i ştia pe oameni cum ei în adevăr sunt?!

Cum rămînea fata în casa lui?! Cum a ţinut-o şi cum o mai ţinea în mijlocul unei lumi stricate, care numai la mişelii se gîndeşte?!

Chin îi erau numai şi zbucium zilele şi cu atît mai vîrtos nopţile, pe care le petrecea singur, cu neliniştea din sufletul lui sfîşiat de vii păreri de rău.

O vedea pe Lucia frîntă şi-ar fi voit adeseori să-i zică: „Ce ţi-am făcut, copilă, de ţi s-a-nchis deodată inima în faţa mea?!" dar se simţea vinovat şi nu îndrăznea să-i zică nimic. Nici c-ar fi fost însă ea în stare să spună cuiva în lumea aceasta taina cea mare a durerii ei. Şi ea se simţea vinovată şi se cutremura cînd şi-l aducea aminte pe Moină rostind vorbele: „De mine n-o să vă bateţi joc!"

„De ce?! de ce a trebuit să şi-l facă duşman?!" îşi zicea şi iar îşi zicea dînsa, îngrozită de gîndul că numai ea o să poarte vina dacă el ar fi să se răzbune, ea cu slăbiciunea ei pentru acel om cu ochii rîzători, care poate că nici nu se gîndeşte la dînsa.

Mort îl vedea în gîndul ei pe binefăcătorul ei, mort din vina ei, care nu se gîndise că asupra lui o să se descarce toată mînia stîrnită de fapta ei.

N-ajunsese încă sărmana copilă să înţeleagă că moartea e scăpare, mai ales pentru binefăcătorul ei acum singura scăpare. Datori suntem cu toţii a stărui cu îndelungată răbdare şi a deşerta pînă la cea din urmă picătură păharul amar al vieţuirii dacă e vorba să trecem clipa morţii cu vrednicia cuvenită; aceasta era numai ceea ce-l mai ţinea în mijlocul unei lumi de oameni care mereu se zbuciumă spre a-şi face unii altora viaţa nesuferită.

„Moarte curată, își zicea el adeseori. Cîtă vreme trăiești, oamenii caută cu nesațiu ceea ce e rău în ființa ta și nu vor să vadă și ceea ce e bun; după ce moartea i-a ajutat să scape de tine, văd numai ceea ce bun a fost și te laudă."

Cu totul alta și mult mai urîtă era răzbunarea de care se temea el, și în curînd a ajuns s-o simtă și dînsa aceasta.

Frau Lincke abia acum a ajuns să le înțeleagă toate, și un simțămînt de ușurare a cuprins-o cînd a aflat că vorba era ca Lucia să se mărite după un om, pe care nu și-l voia soț, și acum Corbei l-a gonit din casa lui pe omul acela.

Borbala însă se învîrtea prin bucătărie de era în fiecare clipă să răstoarne tot ce-i cădea în cale. Un lucru voise și ea să pună o dată la cale, și nici pe acesta n-a putut să-l scoată la capăt. Vorba *„kutyamájú"* mereu îi trecea prin cap.

— Ce să-i faci dacă nu vrea?! îi zise *Frau* Lincke.

— Nu vrea?! izbucni Borbala. Ea voiește, săraca, dar n-o lasă el, fiindcă o ține pentru sine.

Frau Lincke, femeie trăită în altă lume, nu înțelegea ce vrea să zică Borbala.

Aceasta o dumiri prin gesturi potrivite.

— Cum?!... Ce vrei să zici?!.. strigă nemțoaica, cuprinsă de indignațiune.

— Ei — întîmpină Borbala — parcă nu știe tot satul că nopțile se furișează la dînsul?!

Frau Lincke rămase ca-nmărmurită. Îi era parcă-i venea să-nnebunească. Știa toată lumea? Dar de la cine putea s-o știe? Ea însași i-o spusese unguroaicii, însă în cu totul alt înțeles, în chip de laudă...

— *Gemeine unverschämte Frau*! strigă ea ca ieșită din minți, apoi puse mîna pe o cratiță și i-o aruncă-n cap.

Asta îi mai trebuia Borbalei: într-o clipă au început să zboare cratițe și oale și blide și să țipe amîndouă cît le duce gura, de s-au adunat la bucătărie toată casa, de la rîndaș pînă la stăpîn.

— Ce e aici?!... ce s-a întîmplat? Ce fel de scandal e acesta!? strigă Corbei în nemțește.

— Mă iartă, domnule — îi răspunse *Frau* Lincke, răsuflînd din greu — un om cu inimă de creştin nu poate să nu facă scandal. Mi-ar fi fost viaţa mea toată ruşine de mine însămi şi părinţii mei s-ar fi cutremurat în mormintele lor dac-aş fi putut să rămîn liniştită în faţa acestei femei ordinare şi neruşinate, care a dus în sat vorba că nopţile d-şoara Lucia trece în iatacul d-voastră ... Dar iat-o, vine ... Mai mult nu pot să vă spun în faţa ei.

— Lasă, că spun eu! strigă Borbala făcînd spume la gură. De ce să-mi fie greu să spun ceea ce altora nu li-e ruşine să facă?!

— Să taci, femeie stăpînită de duhuri necurate! strigă Corbei şi, verde la faţă, o luă pe Lucia şi-o duse în casă.

— Ce e? întrebă ea viu mişcată. Să nu ţi-o mai faci duşmană şi pe ea.

— Cel mai aprig duşman îşi este fiecare el însuşi, grăi dînsul, răpus de cugetul vinovăţiei sale. Lucio — urmă apoi — mătuşa ta are dreptate: în mijlocul lumii sălbaticite în care trăim, nu-ţi rămîne decît să te măriţi după Moină.

Ea se uită liniştită-n ochii lui. Şi-o zisese şi ea aceasta. Nu putea însă, şi-i era peste putinţă să-i spună de ce nu poate.

— Nu, îi răspunse dar. Le sufer mai bucuroasă toate decît să fac mişelia aceasta.

El rămase cîtva timp pierdut în el însuşi.

O singură scăpare îi mai rămînea, dacă mai era şi pentru dînsul vreo scăpare.

— Lucio — grăi dînsul oarecum sărbătoreşte — după inima mea şi după gîndul meu tu eşti copilul meu. Vreau să-mi fac o datorie sfîntă declarîndu-te copil al meu şi după legea omenească, şi în faţa lumii. Găteşte-te de drum, ca să vii cu mine la Bălgrad.

Lucia tresări. Ruşinată de gîndul că de atîta timp îl minte, ea nu îndrăznea să i se uite-n ochi.

— Nu sînt vrednică să mi-o faci aceasta, îi răspunse ea, văzînd în faţa ei pe omul cu ochii veşnic rîzători, care era fiul celui mai mare duşman al lui Corbei.

Să aleagă ea între amîndoi?! Nu se putea! Să-i împreune? I se părea peste putință.

— Lasă-mă, mai lasă-mă cu soarta mea, îl rugă ea. Lucrul acesta, dacă trebuie neapărat să se facă, se poate face și mai tîrziu, după ce ne vom mai fi liniștit.

— Haid', fata mea — stărui dînsul, care nu putea să-și deie seamă despre lupta ce se petrecea-n sufletul ei — gătește-te. Eu nu pot să mă liniștesc decît după ce mă voi fi împăcat cu mine însumi făcîndu-l. Dacă nu întîrziem, le pregătim azi toate și mîne mergem împreună să fac declarațiunea. În vreme ce tu te gătești, îi dau doamnei Fireanu o depeșă să vie și ea la Bălgrad. Dac-o dau acum, o primește la timp și-ar putea să sosească chiar azi acolo.

El se duse apoi și-i spuse vizitiului să fie gata, se-ntoarse, scrise depeșa și i-o dete rîndașului, ca să se ducă cu ea și s-o expedieze fără de întîrziere.

„Ce va fi voind la Bălgrad?" se-ntrebă Borbala.

— Să treci — îi șopti apoi rîndașului — pe la Ghiurca și să-i arăți depeșa.

PARTEA A PATRA

I

URZEALA

„Sunt hotărît să înfiez pe Lucia și plec acum la Bălgrad, ca să o fac aceasta. Te rog să pleci și d-ta fără de întîrziere, ca să ne întîlnim acolo."

Așa scrisese Corbei pe hîrtia pe care i-o dăduse rîndașului.

— Citește și tu! îi zise Ghiurca lui Vidu, dîndu-i hîrtia. Așa voiește să ne despoaie de moștenirea ce ni se cuvine ca sînge din sîngele lui.

Vidu citi și iar citi și se făcu din nou rece ca gheața și galben ca ceara.

Lui nu de moștenire îi era, ci de fericirea vieții lui.

Sunt oameni foarte cumsecade carе, orbiți de o patimă nebiruită, se lapădă și de părinți, și de frați, și de rude și se însoțesc cu vreo femeie în ochii tuturora nevrednică, fiindcă altfel nu pot. El era pătruns cu desăvîrșire de gîndul că Lucia e vrednică și curată în întreaga ei ființă și cu toate aceste, mereu își zicea: „Și chiar și dacă adevărate ar fi toate, eu tot nu mă lapăd de ea!" O singură piedică era în calea lui: Corbei, omul neapropiat, care stetea între ei amîndoi. Ce-i rămînea dacă ea era legată astfel de acel om?!

Îi venea să rupă hîrtia: de ce folos i-ar fi fost însă?!

Nu e destul să crezi în lumea nevăzută, cum credea Corbei, ci trebuie să i te și închini, să te razimi cu toată

încrederea pe ea și s-o rogi cu toată stăruința să te îndrumeze și să-ți deie tărie în ceasul greu.

„Luminează-mă, Doamne — zise el în gîndul lui — că tu nu mă părăsești și știi numai singur ce-mi este mie bine."

Întorcîndu-se apoi liniștit spre rîndaș, îi dete hîrtia ca s-o ducă unde fusese trimis cu ea.

— Fiecare cu partea sa, îi zise dup-aceea tatălui său. Îi este, precum spui, fată, deci mai mult decît orișicine sînge din sîngele lui.

— Nu e! rîcni Ghiurca. Prăpăstii de ale smintitului de Moină! Nu e și nu poate fi! E născută trei ani după ce el a venit aici, de unde nu s-a mișcat niciodată.

Vidu stete cîtva timp rușinat în fața tatălui său, care în atîtea rînduri spusese ceea ce știa că nu-i adevărat, apoi se depărtă pentru ca nu cumva să scape vreo vorbă aspră față cu tatăl său, pe care nu-l mai văzuse, pe cît își aducea aminte, niciodată atît de turburat ca acum.

Așa și era, dar tocmai această plecare a fiului său îl făcu pe Ghiurca și mai îndîrjit.

— N-are să se facă lucrul acesta! zise el cu ochii îndreptați spre carabina din cui.

O descărcătură bine făcută acum le limpezea toate.

Nu era el omul făcut pentru asemenea treburi, dar putea să le pună la cale, și peste puțin el se cinstea-ntr-un colț al crîșmei de la marginea satului cu Cîrcioc și cu Moină, pe care vestea despre hotărîrea lui Corbei îl muiase.

— Dacă-i așa, le înțeleg toate, grăi dînsul. M-au mințit și doamna Fireanu, și Borbala: ea voia, cîtă vreme se știa fără de nici un rost în lume, iar acum și-a ridicat nasul. Tot aveam eu dreptate cînd ziceam că el o face îndrăzneață.

— Te-nșeli, îi zise Ghiurca. Ea ar voi și acum, dar n-o lasă el. Să-ți spună și Cîrcioc, bietul de el, ce fel de om e Corbei. Era om cu stare odată și nu numai l-a adus la sapă de lemn, dar l-a mai și scos din minți de a căzut în păcat și-ar sta și acum în temniță dacă n-aș fi avut eu oameni prin care i-am făcut rînd să

iasă. Ce-i pasă lui de viața altui om?! Într-un plîns o duce biata fată.

— Într-un plîns, zise și Cîrcioc.

Moină o credea aceasta, căci îi spusese și ea că e femeie nenorocită.

— O-nfiază — urmă Ghiurca — fiindcă numai așa poate să aibă după lege putere asupra ei. Mîne ori poimîne ar fugi de la el la tine și n-ar putea să-i facă nimic.

— Cam așa vin lucrurile, își dete și Cîrcioc părerea. Simte c-o să-i zboare pasărea, și-o prinde-n lață.

Moină mai goli un pahar, apoi sări în picioare.

— Să-i dai în cap ori să-i tragi un glonte! strigă el. Nu-i păcat, căci scapi lumea de un mișel!

— Uite acum — adăugă Cîrcioc — cînd merge la Bălgrad, să-i ieși în drum, să te pitești într-un desiș și e făcută.

— Ba să vă ferească Sfîntul de asemenea gînduri! întîmpină Ghiurca. Ai scăpa-o, ce-i drept, pe ea și ți-ai vedea visul cu ochii. Nici c-ar fi prea mare primejdia, căci nimănuia n-ar putea să-i treacă prin gînd că tu ai făcut-o, și am, precum vezi, și eu oameni ca să le acoper toate cînd e vorba de un om ca Corbei. Oameni ca noi însă nu umblă cu asemenea gînduri: aveți amîndoi dreptate, căci multe rele vi-a făcut, dar lăsați-l în plata lui Dumnezeu, c-o să-l pedepsească el după vinovățiile lui.

— Dumnezeu prin oameni lucrează, grăi Moină.

— Și Dumnezeu, și Ucigă-l-toaca, stărui Cîrcioc. Uite, să ne punem acum călare și să apucăm înainte, iar celelalte se fac.

II

ÎN AMURG

Ave Maria! răsuna în depărtare din turnul catedralei de la Bălgrad, și pe ici, pe colo, cîte un credincios întîrziat pe drum ori în cîmp deschis se oprise cu capul plecat și-și făcea rugăciunea de seară, cînd Moină,

care de mult acum sta la pîndă într-un aluniș de la marginea pădurii, zărind trăsura, ridică cocoșul gata de a descărca.

Vizitiul încetini mersul cailor, lăsă frînele din mînă, se descoperi și-și făcu semnul crucii. Lucia plecă și ea capul și se închină. Pînă chiar și Corbei se trase, atins de liniștea sărbătorească a înserării, în fundul trăsurii și rămase nemișcat.

Simte, cînd se apropie noaptea, orișicare muncitor trebuința de a se da în paza celui ce veșnic veghează, și cînd Lucia se plecă, Moină se plecă și el, începu să tremure și lăsă trăsura să treacă prin fața lui.

Mai era încă mult pînă la orașul în care una cîte una se iveau luminele, dar vizitiul lăsă caii în voia lor, ca să nu între cu ei obosiți în oraș.

Lucia fusese tot drumul tăcută și dusă pe gînduri, iară Corbei, simțind-se ca singur, era îngîndurat și el.

Un simțămînt de viuă mulțumire îi cuprinsese sufletul după ce și-a luat hotărîrea; văzînd-o însă pe ea tăcută, iar a început să steie cu inima îndoită. Se simțea vinovat, îi înțelegea mîhnirea, și firea lui cea bună îl îndemna să deie tot ceea ce poate ca s-o mîngăie. Se întreba însă și iar se întreba dacă nu cumva îi face un mare rău voind să-i facă un bine.

Din săraca lui viață trăsese o învățătură: că ferit de suferințe e numai cel ce trăiește retras și nebăgat de nimeni în seamă și că deșteptăciunea, învățătura, cinstea, bogăția, tot ceea ce te ridică deasupra celor mulți te face urgisit și-ți amărește zilele. Nu era oare mai bine pentru ea să rămîie așa, cum a fost și cum se știa din copilăria ei?!

„Ce fac eu?!“ se-ntreba în nedumerirea lui.

Credinciosul cade, cînd își pune întrebarea aceasta, în genunchi, se pleacă cu umilință, își mărturisește nimicnicia și găsește în rugăciunea fierbinte mîngăiere, nădejde, încredere-n sine și puterea de a răzbi înainte și de a suferi durerile ce-i curăță sufletul: Corbei se zbătea pierzîndu-se-n gîndul că singura scăpare îi este moartea.

— Lucio, tu ești mîhnită, îl zise el. De ce ești?

— Nu sînt mîhnită — răspunse ea întorcîndu-se spre el — dar mă simt nenorocită.

— De ce? stărui dînsul. Spune-mi-o. Poate că te simți numai fără ca în adevăr să fii. Ai inima deschisă față cu mine.

— Aici și așa cum suntem nu se poate vorbi despre asemenea lucruri, îi răspunse ea.

În clipa aceasta, din crîngul de la stînga drumului se descărcă o pușcă, și glontele trecu șuierînd prin fața ei spre Corbei.

— Ah, Moină! strigă ea și se aruncă spre Corbei, ca să-l acopere cu trupul ei.

— Ce ticăloșie! strigă în același timp Corbei și sări în picioare ca să oprească trăsura și să se ducă la nemernicul care umblă cu atîta ușurință cu arma.

— Nu!... nu!... strigă ea. Dă bici! mînă-n goana mare. E Moină! strigă iar ca ieșită din minți. Știu eu că el e. Am visat aceasta, mi-a spus-o cineva, mi-e parc-o știam de mai nainte. Mînă! mînă!

— Ești smintită?! îi zise el. Cum poate să ajungă Moină pe aici?!

— Șezi, culcă-te, ascunde-te, urmă ea, în vreme ce caii duceau trăsura-n goană mare. Mă tem, mi-e frică... Scumpul meu, bunul meu, mîntuitorul meu... Mai bine să pier sfîșiată de fiare decît să-mi chinui zilele sfîșiată de gîndul că din vina mea ți-a venit moartea.

— Liniștește-te, copilă! îi zise el alintînd-o. A fost din întîmplare. Aici nu putea să tragă nimeni dinadins asupra noastră.

Nu se mai îndoia despre aceasta, dar dînsa se temea și-l vedea pretutindeni pe Moină. Ar fi fost apoi cu putință ca și așa, numai din întîmplare, el să fie nimerit: cum rămîne atunci dînsa, pe care el o despărțise și de mătușa ei și de logodnicul pe care i-l alesese aceasta?!

— Mînă! strigă și el.

Nu mai era acum cu gîndul îndoit, nu se mai zbătea, moartea nu-i mai părea scăpare. S-a dus dar cu grăbire, a umblat cu Văleanu și-n urmă și cu doamna Fireanu și nu s-a liniștit pînă ce nu și-a împlinit gîndul, iar

ziua următoare a plecat acasă devreme și a grăbit ca noaptea să nu-l apuce pe drum.

Lucia s-a ținut pretutindeni după el, ca să-l păzească și să-l acopere cu trupul ei, mereu tremurînd și cu inima mereu încleștată, făcîndu-l să simtă că dînsa ar fi nenorocită pe toată viața ei dacă din vina ei i s-ar întîmpla ceva.

Abia sosită acasă putea dînsa să se liniștească.

Cînd, trecuți de Plopiș, au cotit, ca să apuce la deal, spre Căsoaie, Ghiurca venea despre sat și-i salută zîmbind cu bunavoință, ca rudă bună ce le era.

— Da! grăi dînsa cînd întrară pe poartă. Sunt fricoasă eu și bănuitoare: descărcătura n-a fost dinadins.

Era frumos acum la Căsoaie și bine, dar mîhnirea Luciei ieșea cu atît mai învederat la iveală.

— Ce e, fata mea? o întrebă el iar mai spre seară, după ce se liniștiră.

Ea rămase cîtva timp cu ochii plecați în fața lui, apoi, voind oarecum să se ascundă, se apropie de dînsul și-și răzimă capul pe umărul lui.

— Nu mai pot să-ți spun și nu știu ce să-ți spun, grăi dînsa.

— Vorbește, că mărturisirea e ușurare, stărui dînsul plecîndu-se spre ea.

— Nu știu, nu pot să-mi dau seamă ce vreau, răspunse ea. Mă roade, mă arde, mă mistuie și mi-e greu afară din cale să mărturisesc adevărul. Adeseori nu cred nici eu ceea ce simt și-mi zic c-o să-mi treacă și că închipuire de suflet bolnav e numai. Nu-mi pasă — urmă ea hotărît — în adevăr nu-mi pasă ce va fi zicînd și ce va fi crezînd lumea, dar mie parcă un fier roșu îmi trece prin inimă cînd mă întreb, și mereu mă întreb, ce va fi zicînd și ce va fi simțind el.

Corbei se dete greu jignit la o parte.

În gîndul lui — așa se amăgesc oamenii — acest el unul singur putea să fie:

— Dacă ții atît de mult la dînsul — îi zise — n-ai să te neliniștești. Moină e, așa-l știu, om care se întoarce.

— A, nu! strigă ea indignată. Nu el. De dînsul mi-e milă şi mi-e frică!

— Cine dar?! întrebă Corbei, căruia îi era peste putinţă să-şi deie seamă cine anume altul ar putea să turbure liniştea ei sufletească.

— Acum, primăvara, deşi mie mi se pare demult — începu ea — ieşeam, precum ştii, cîteodată în pădure, ca să caut flori. Într-una din zile Vidu, care se afla şi el acolo, mi-a ieşit îndrăzneţ în cale şi mi-a zis să mai viu, căci toate se înviorează. M-am depărtat şi nu m-am mai dus. Nu l-am mai văzut de atunci, dar mereu mă gîndesc la el. Vreau să nu mă gîndesc, dar cu cît mai mult vreau, cu atît mai mult nu pot să nu mă gîndesc.

Corbei rămase uimit ca-n faţa unei minuni.

— Ştiu că e nebunească slăbiciunea mea şi departe avem să stăm totdeauna unul de altul, urmă dînsa. El poate că şi-a făcut o glumă, a uitat acea clipă trecătoare şi ar rîde de mine dac-ar şti cum mă zbat, dar mă cutremur cînd mă gîndesc c-ar putea să creadă şi el. În gîndul lui şi numai în al lui voiesc să fiu cum însami mă ştiu pe mine.

Corbei îşi ridică deodată capul.

Parcă o lumină răvărsată din altă lume i le lămurea deodată toate şi-i arăta calea pe care trebuia să plece.

De nenumărate ori fusese în viaţa lui cuprins de simţămîntul că omul face ceea ce face nu pentru că a fost ceea ce-a fost, ci pentru ca să urmeze ceea ce trebuie să fie şi că merge fiecare orbiş spre sfîrşitul lui. Niciodată n-a simţit-o aceasta ca acum. În gîndul lui muma lui şi Elvira s-au îmbrăţişat în clipa cînd căile celor doi tineri s-au încrucişat şi inimile lor s-au împreunat ca să aducă pacea în casa lui. El s-a supus şi trebuia să se supună şi acum la porunca lor şi să aducă cea mai mare jertfă a vieţii lui.

— Chiar acum, în clipa aceasta — zise el — acum, fără de întîrziere şi fără de şovăire, mă duc la tatăl lui, ca să-i cer iertare şi să mă împac cu el.

— O, nu, nu te duce! stărui dînsa. Nu ieși din casă! E prea mult ceea ce voiești să-mi faci. Cheamă-l pe Vidu aici.

— Nu! întîmpină Corbei hotărît. La tatăl lui trebuie să mă duc, în casa lor trebuie să întru ca să le spun că prin tine întră dragostea și pacea în inimile noastre.

III

DRUM DE SEARĂ

Era pe la asfințit, și la Căsoaia posomorîtă nu se aprinseseră încă luminile, iar jos la Plopiș cîrăiau ciorile adunate de prin lărgimile văii în stol mare și neastîmpărat.

În sat fete și băieți se-ntorceau ici cu oi, colo cu capre, cu viței ori cu cîte o văcuță de la pășune, femei veneau de la izvorul de sub coaste cu ulcioarele pline, flăcăi duceau cai ori mînau boi, ca să-i țină peste noapte la iarbă, iar bărdașii lui Vidu se coborau obosiți și ei unul cîte unul din pădure.

Ghiurca se plimba, ca toată lumea să-l vadă, prin fața casei sale și le răspundea cu multă bunăvoință celor ce trecînd prin fața lui îi ziceau: „Bună seara!"

Din cînd în cînd el se oprea, mușcîndu-și mustața, și asculta ca omul care așteaptă ceva, și cu cît mai mult se apropia seara, cu atît mai mare îi era nerăbdarea.

Îl văzuse pe Corbei întorcîndu-se și știa că nu se oprise, ca de obicei, la Plopiș, ca să vadă ce mai e pe acolo. Îi părea lucru peste putință ca să nu meargă mai tîrziu, și seara se apropia fără ca să-l vadă trecînd pe la cotitură.

Nici că îi era lui Corbei de Plopiș: cu totul altul era, precum știm, drumul pe care avea să-l facă.

Ieșind pe poartă, el zări mai la vale, la depărtare de cîteva sute de pași, pe Vidu, care se întorcea de la pădure.

„E parcă o făcătură", își zise hotărît să-l strige, să-l cheme, să facă cum îi zise Lucia.

Nu, însă! Drumul lui era hotărît; el nu putea să-și schimbe gîndul.

Îi era greu să între în casa lui Ghiurca, să se uite-n ochii lui, să-i ceară iertare, să se împace cu dînsul; o atît de mare silă nu-și făcuse niciodată în viața lui și nu putea să depărteze de la sine gîndul că în zadar sunt toate, că Ghiurca rămîne în toate împrejurările același, că pace n-are să fie în lumea aceasta; trebuie însă neapărat să se frîngă, să se-nvingă pe sine însuși, căci numai de la părinți se poate trece la copil, numai cu binecuvîntarea părinților poate omul să între în vorbă asupra celui mai mare lucru din viața lui.

La fiecare pas îi venea să se oprească și să-l cheme pe Vidu, dar glasul i se-neca, și el își urma drumul din ce în ce mai mult dus decît mergînd.

Dacă Vidu s-ar fi uitat, din întîmplare, înapoi și l-ar fi văzut, toate s-ar fi schimbat, dar el își urma drumul a-ndelete și abia sosit aproape de cotitură se opri în loc.

Mai la vale se ivi Moină, care trecu de la stînga spre dreapta și între în sat.

„Nu mai piere o dată omul acesta de pe aici?!" își zise Vidu, hotărît să meargă mai încet, ca să nu-l întîlnească.

În clipa aceea se descărcă în dosul lui, din viile de pe deal, o pușcă de răsună toată valea.

— Asta e carabina mea! Cine oare să fii pus mîna pe ea!? zise el mirat și se uită repede înapoi. Ce e?! strigă apoi, cuprins de fiori.

Mai la deal, Corbei făcu șovăind cîțiva pași înainte.

— Moină! Moină!... Nenorocita de copilă! zise apoi și căzu cu fața la pămînt.

— O, tată, tată, ce mi-ai făcut?! grăi Vidu, apoi mut, amețit și tremurînd, să răpezi spre cel căzut, îl cuprinse cu brațele și-l ridică.

— Unde ai fost nimerit?! îl întrebă căutînd cu ochii și pipăindu-l, ca să deie de urma sîngelui și să oprească scurgerea lui.

— Lasă-l să curgă, șopti Corbei. Lasă-l, că e bine așa! Alta e nenorocirea! Spune tatălui tău că-l iert și-l rog să mă ierte... mai adăugă, și năvala sîngelui îi înecă glasul.

În clipa aceasta se ivi Lucia, care, auzind descărcătura, ieșise și alerga acum la vale.

— Ah! Moină, Moină! strigă și ea. De ce nu m-am jertfit?!

— Nu e Moină, îi zise Vidu, îl văzui chiar acum cu ochii mei în vale.

Corbei răsuflă ușurat, își adună toate puterile și-și ridică ochii spre cer:

— Nu e! — grăi dînsul — tot este D-zeu!

Apoi ochii i se închiseră și răsuflarea i se opri.

DIN PĂCAT ÎN PĂCAT

ROMAN

I

CE CAUTĂ PALEA LA IAȘI

Vremurile erau ajunse la cumpănă cu deosebire grea, și Filimon Palea se zbătea și azi, și mîine fără ca să ajungă a se hotărî într-un fel.

Congresul de la Paris chibzuise că li se cuvine Țărilor Române să se organizeze potrivit cu nevoile și cu dorințele lor, și Poarta otomană, luînd cuvenitele măsuri pentru alegerea divanurilor ad-hoc, rînduise caimacam domnesc pe Vogoridi, un grec îndărătnic, care, fiind frate al soției lui Mihai-vodă Sturdza, se căsătorise, ce-i drept, cu o moldoveancă și fusese împămîntenit, dar tot mai purta cu multă-ngîmfare fesul turcesc și arăta în toate împrejurările că ține să nu fie pus în rînd cu moldovenii de baștină. E-nvederat că el era pe față și fără de-ncungiur protivnic al unirii celor două țări, ceea ce nu se potrivea deloc cu vederile celor mai mulți dintre boierii de baștină.

Aceasta nu-l privea, dacă e vorba, pe Palea; el era însă din ce în ce mai îndeplin pătruns de simțămîntul că soarta omului atîrnă de la starea lumii în mijlocul căreia-și petrece viața.

Venise din Bucovina la Iași cînd cu ocupațiunea austriacă și chiar dintru-nceput a pornit-o peste așteptările lui, căci în timpul lui Grigore-vodă Ghica era nevoie de oameni ca dînsul, care nu avea, ce-i drept, deprinderea de a umbla pe covoare și se înpiedeca

de toate scaunele, dar învățase carte prin școlile nemțești, era deprins cu munca și știa să păstreze-n toate privințele buna-rînduială, ba, ucenic zelos al vestitului Aron Pumnul, mai era și om cu vîrtute neînfrîntă, care merge totdeauna drept înainte, sparge zidurile ce-i stau în cale și durează pod peste șanțul ce-i taie drumul.

Acasă la el nu i-ar fi rămas decît să se căsătorească cu fiica vreunuei preutese văduve și să intre-n parohia răposatului său socru. Slăbiciunea pe care o avea pentru Aglaia, care nu era fată de popă, nu l-a iertat însă s-o facă aceasta. A venit dar la Iași cu gîndul de a-și găsi aici un rost potrivit și s-o aducă apoi și pe ea de la Cernăuți, unde trăia la casa unei mătuși.

Era p-aci-p-aci să și răușească.

Fiind și om chipeș și cu deosebire simpatic, el în curînd s-a căpătuit la Postelnicie, unde a înaintat repede ca om care-n gîndul tuturora avea s-ajungă departe. După retragerea lui Grigore-vodă Ghica însă iar a rămas fără de căpătîi, de nu mai știa încotro s-apuce.

Nu doară că n-ar mai fi putut să-și păstreze postul. Era și acum nevoie de oameni ca dînsul, dar boierul Costache Guleș, care abia de curînd i se făcuse șef și pentru care prinsese slăbiciune, l-a sfătuit cu tot dinadinsul să se retragă și el.

„Ești ispitit să rămîi — îi zicea — dar omul are să fie cu gîndul îndreptat spre viitor. Te pomenești că-n curînd se ridică deasupra oameni care nu te iartă c-ai stat în slujba slugilor turcești și te prigonesc de nu mai ajungi niciodată să-ți croiești drum în viața țării."

De aceasta Palea se temea și el.

„Păcat ar fi — mai zicea coconul Costache — ca un om ca d-ta să umble răzleț și buimac. Dacă e vorba să nu ți se clatină mereu pămîntul sub picioare, ai să te razămi cu toată credința pe vreunul dintre oamenii cu trecere, care e-n stare să-ți fie-n toate împrejurările proptea neclîntită."

Ținînd seamă de această povață, pe cît de înțeleaptă, pe atît de binevoitoare, Palea s-a retras, rezemîndu-se pe coconul Costache, om cu multă trecere și încă

tînăr, care putea să-i fie timp îndelungat proptea neclîntită.

N-ar fi avut cuvinte de a se plînge dacă gîndul nu i-ar fi fost dus mereu la cele de acasă.

Curtea boierului Costache era, după obiceiul încă păstrat al pămîntului, un fel de colonie de slujbaşi maziliţi, pe care stăpînul casei îi ţinea pe mîncat şi pe băut, iar Palea era dintre puţinii pe care boierul îi poftise la masa lui, în vreme ce alţii aveau masa lor deosebită. Iar alţii se aflau pe la moşii ori aveau parte de tain, mai saci de grăunţe şi de făină, mai putini de brînză, coşuri de fel de fel de merinde, butoiaşe de băutură, porci îngrăşaţi, valuri de pînză, multe de toate de prin hambarele, cămările şi pivniţele boiereşti. Cu cît mai mulţi avea împregiurul său, cu atît de frunte era socotit boierul. Toate însă, se-nţelege, pînă ce nu se vor fi schimbat vremurile, şi o lume-ntreagă aştepta, mîngîindu-se cu nădejdea că boierul, ajuns iară mare şi tare, va pricopsi pe ai săi, pe fiecare după vredniciile lui şi după bunătatea inimii sale.

Coconul Costache, om nu prea lipsit de deşertăciune, se sîmţea măgulit de gîndul că era atîta lume sub purtarea sa de grijă şi ţinea că atît prietenii, cît şi duşmanii să-l ştie înconjurat de mulţime de oameni destoinici fiecare-n felul lui. Cu adevărat boier se sîmţea numai cînd la masa lui erau adunaţi mulţi dintre cei ce se rezemau cu toată credinţa pe el. De aceea slăbiciunea lui era să mai poftească şi prieteni, pentru ca aceştia să vadă, să-nţeleagă şi să spună mai departe ceea ce gîndesc.

Ceva mai greu i-ar fi fost cocoanei Clotildei, care purta sarcinile gospodăriei celei mari şi era adeseori pe neaşteptate nevoită a primi şi oaspeţi mai subţiri. Femeie de o fire cu deosebire duioasă însă, ea le făcea toate de dragul soţului său, la care se uita ca la un fel de minune, şi astfel nu numai că nu se plîngea niciodată, ci se simţea mîngîiată de gîndul că Costache al ei e mulţumit. Era apoi lucru de sine înţeles că starea aceasta e trecătoare, numai de azi pe mîne, şi va înceta-n ziua cînd soţul ei va fi ajuns iarăşi în slujbă. Iar cînd se-ntîmpla ca acesta să nu mănînce acasă,

dînsa lua masa deosebit cu Lucia, fetița ei de vreo doisprezece ani, cu cei doi băieței, frații mai mici ai Luciei, și cu franțuzoaica.

Mai era apoi, pe lîngă toate aceste, cocoana Clotilda și fată de oameni bogați, crescută-n casă cu mare lărgime, cu slugi multe și cu legături întinse, și dacă era coconul Costache-nconjurat de oameni vrednici, ținea și soția lui să aibă împrejurul ei femei harnice și pricepute, care îi dădeau ajutor într-ale gospodăriei, mai cîte o văduvă, mai cîte o fată bătrînă, care puneau mîna cînd se făceau proviziunile de dulcețuri și de vișinată, de murături și de fel de fel de alte conserve ori cînd se așeza urzeala pentru pînză ori pentru velințele la care lucrau țigăncile sprintene și țărancele harnice și istețe.

Nu în rîndul acestora avea să fie pusă duduia Smaranda, o fată de boier scăpătat și cumnata unuia dintre prietenii coconului Costache. Pentru dînsa cocoana Clotilda avea oarecare slăbiciune, mai ales pentru că era franțuzită, sfătoasă și bună de gură, de-i plăcea coconului Costache să stea de vorbă cu ea. Ea mai făcea față și la mesele mari, precum și la sindrofii, ca să le ție oaspeților de urît, alt lucru la care coconul Costache ținea mult.

Cu vreo doi ani mai în vîrstă decît Palea, duduia Smaranda nu mai putea să fie pusă în rîndul fetelor tinere. Slabă scîndură, cam năsoasă, oacheșă ca o țigancă-n postul cel mare și cu niște ochi de șopîrlă speriată, ea părea chiar fată bătrînă, aceasta cu atît mai vîrtos cu cît avea în întregul ei fel de a fi oarecare acreală, știa multe, cunoștea slăbiciunile oamenilor și le dedea pe față cu un fel de mulțumire diavolească. Două surori mai mari ale ei erau bine măritate, fratele ei, Ioniță, cartofor vestit, se vîra pretutindeni unde se adunau trei oameni la un loc. Mai avea dînsa și o mulțime de rude, și astfel nu se putea petrece la Iași nimic fără de știrea ei, nu ți se ura să stai de vorbă cu ea, și Palea se bucura cînd o întîlnea, căci prin ea ajungea să cunoască mai din amănunte lumea în mijlocul căreia-l aruncase soarta. Simțind-o aceasta, coconul Costache și cocoana Clotilda îi lăsau bucuros să stea numai

ei amîndoi la o parte și-i așezau la masă unul lîngă altul, încît ai fi crezut că e la mijloc o legătură mai strînsă.

Păcat numai că duduia nu era numai bună, ci cîteodată și rea de gură și scăpa pe ici, pe colo cîte o vorbă despre golanii fără de căpătîi, care cad belea în spinarea altora. Era lucru de sine înțeles că ea nu se gîndea și la Palea; se gîndea însă Palea el însuși la sine, ba mai ales la sine.

Treceau adecă zilele și săptămînile fără ca să fi urmat schimbarea de mulți așteptată, iară el nu era deprins să nu facă nimic și-i era mai nesuferit și gîndul că trăiește de azi pe mîne numai și numai din bunăvoința altora. Dintru-nceput se simțise onorat că coconul Costache și cocoana Clotilda-l găzduiesc și-l poftesc la masa lor. Încetul cu încetul însă a ajuns să se socotească umilit cînd își dedea seama ce vor fi zicînd alții despre el, și inima i se strîngea cînd îi dedea brînci întrebarea: „Cum și cînd ai tu să răsplătești bunătățile de care ți se face parte?"

Se simțea apoi și din ce în ce mai străin în mijlocul lumii străine, înconjurat de oameni cu vederi și cu apucături cu totul deosebite de ale lui, pe care nu-i înțelegea și care nu-l înțelegeau nici ei pe el.

Singurul de care se simțea mai apropiat sufletește era coconul Costache, care-și făcuse studiile în Italia, la Turin, și și le complectase la Paris. Și acesta se depărta însă adeseori de el. Lasă că atît în vorbe și gesturi, cît și-n felul de a gîndi luase niște apucături teatrale, dar mai era și boier și, poate fără că să vrea, te făcea, ca duduia, adeseaori s-o simți aceasta.

Cu desăvîrșire altul era felul de a fi al cocoanei Clotildei, de care Palea numai cu multă sfială era în stare să se apropie. Era în purtările ei atîta dulceață, încît el începea oarecum să tremure în fața ei și nu mai știa ce să facă și ce să zică. Una din apucăturile ei era să-i pună întrebări în ceea ce privea pe părinții și pe rudele lui, amănuntele copilăriei lui, gîndurile ce-și face pentru viitor, tot lucruri care pe dînsa n-o priveau și de care nici nu se interesa nimeni afară de dînsa.

Din cînd în cînd, la început mai rar, apoi din ce în ce mai des, i se întuneca oarecum întreaga viață. Stînd așa singur în iatacul lui, își aducea aminte nu numai de Aglaia, ci și de tatăl său și de mamă-sa, care-și trăseseră atîta de la gura lor ca să-l țină pe el la școli, apoi muriseră amîndoi fără ca să fi avut mulțumirea de a-l vedea om cu rost.

„De ce?! De ce?! își zicea începînd să plîngă, parcă abia acum s-ar fi întors de la înmormîntarea lor. Nu era oare și pentru ei, și pentru mine mai bine să stărui în căile în care au umblat ei, și să nu mă leapăd de ai mei?!"

Mult se simțea singur și părăsit, mereu își făcea mustrări pentru vina de a fi plecat de acasă și-i era, parcă, urgisită Aglaia, de dragul căreia s-a lepădat de gîndul preoției, pentru care se pregătise.

„Păcătoasă slăbiciune!" își zicea și pornea la deal spre Copou și de acolo înainte, dus de gînduri grele și de mîhnirea din sufletul lui.

Simțindu-se bine-n mijlocul naturii mute, sub cerul înstelat și-n bătaia vîntului răcoros, el nu se mai întorcea decît noaptea tîrziu, cînd toți dormeau și nu mai era nimeni care să i se uite-n ochi și să-l întrebe pe unde-a umblat și ce gînduri îl frămîntă.

„Păcat! — își zicea — greu păcat! Cum ai putut tu să părăsești lumea în care te-ai pomenit și care a scos om din tine?! Cum te-a iertat firea să te desparți de rudele tale, de prietenii tăi din copilărie, de toți cei ție sufletește apropiați, și să vii aici, unde nimeni nu te știe cine ești, nimeni n-are nevoie de tine, nimeni nu-ți zice «*tu*» și nimeni nu ia parte nici la durerile, nici la bucuriile tale?!"

Păcat o fi fost, dar încă mai mare păcat era nedreptatea ce le făcea celor doritori de a se apropia de dînsul, cum erau, înainte de toate, Lucia și frățiorii ei, care văzîndu-l mereu posomorît, se depărtau cu sfială de dînsul.

Nu tot așa duduia Smaranda, care nu era deloc sfiicioasă, nici mai ales cocoana Clotilda, care avea și ea slăbiciune pentru el și înțelegea mîhnirea dată pe față în ochii și-n trăsăturile feței lui, în vocea

cu care rostea vorbele, pînă chiar și[-n] ținuta și-n gesturile lui.

— Ai început, așa mi se pare, să-ți perzi răbdarea, îi zise ea într-una din zile. Ai multă dreptate: prea de tot încet se desfășură lucrurile de cînd cu căimăcămia lui Vogoridi. Să știi însă că numai de la Costache atîrnă să se întoarcă iar la Postelnicie. Vornicul Costache Catargiu stăruie mereu, căci Vogoridi ține să-l aibă-n partea sa, dar ai noștri sunt toți unioniști și nu-l lasă să treacă-n partea cealată. Lucrurile au însă mai curînd ori mai tîrziu să se lămurească, și temerile ce vei fi avînd sunt lipsite de temei.

— Nu aceasta e, cocoană Clotildă, nu numai aceasta e, ba nu e deloc aceasta, întîmpină Palea zăpăcit. Nu sunt, ce-i drept, deprins să-mi petrec viața umblînd de ici pînă colo fără de nici o treabă, dar sunt încredințat nu numai despre bunele îndemnuri, ci și despre priceperea politică a coconului Costache și nu mă îndoiesc nici eu că au să se lămurească lucrurile. Mi-e însă adeseori parcă trebuie să mă căiesc că am plecat de acasă și am venit aici, unde mă simt străin, și teamă mi-e că tot străin am să rămîn toată viața.

El nu-și dedea seama despre asprimea vorbelor ce rostea, dar cocoana Clotilda, înțelegîndu-l, nu se supăra, ci-i zîmbea cu bunăvoință. Nu o dată a fost în copilăria ei certată pentru că se juca cu copiii slugilor, și adeseori îi făcea și soțul ei mustrări pentru că nu știa să-și păstreze demnitatea rangului și se coboară-n rînd cu cei ce nu sunt de seama ei.

— Mi-am petrecut copilăria și tinerețele-n intimitate familială — urmă el îmbărbătat de zîmbetul ei — între oameni care, deopotrivă fiind, deopotrivă se și socotesc între dînșii: aici e multă bunăvoință la cei de sus și alipire cu adevărat credincioasă la cei de jos, dar inima deschisă și legăturile sufletești mi se par peste putință.

Fără ca să-și dea seama despre ceea ce face, cocoana Clotilda-și mai apropie scaunul de al lui.

— Vorbele ce rostiși ar trebui să mă supere — grăi dînsa — și m-ar și supăra dacă n-aș ști că vina e și a d-tale, ba mai ales a d-tale. Prea ești posac, prea te

tragi la o parte, prea stai într-un colț și nu vrei să ții seamă că au și alții tragere de inimă către cei sufletește înrudiți cu ei. Ziceai — urmă ea — că nu ești deprins a-ți petrece viața umblînd de ici pînă colo fără de nici o treabă, și pleci, cu toate aceste, așa singur cuc, la deal spre Copou și de acolo mai departe. Ia gîndește-te că e pe ici, pe colo cîte cineva care s-ar bucura dacă ar putea să te-nsoțească. Nu mai vorbesc de duduia Smaranda, care ține atît de mult la d-ta, dar avem noi trei copii, care ar sălta de bucurie dacă i-ai lua-n plimbările ce faci. Sunt încredințată că ți s-ar mai înveseli și d-tale inima, ba, pe deasupra, ne-ai îndatora și pe noi, părinții copiilor, care ar cîștiga mult petrecînd un ceas, două cu d-ta. Despre intimitate familială vorbești! Familie am și eu, și-ar fi mare nedreptatea ce mi-ai face dac-ai zice c-ai voit și nu ți s-a îngăduit să intri în intimitatea ei. Inima nu e privilegiul unor anumite clase sociale.

Grăindu-le aceste, ea-i întinse mîna, iar el, roșind ca o fată, se plecă oarecum rușinat și o sărută uitîndu-i-se-n ochi parcă i-ar fi fost dacă nu chiar soră mai mare, o mătușă pe care o știa de copil mic, dar de mult n-a mai văzut-o.

Din clipa aceasta i s-a prefăcut întreaga viață sufletească. Ținuse pîn-atunci la cocoana Clotilda, fiindcă era soția coconului Costache, iar de aci înainte ținea la coconul Costache și pentru că el — pe lîngă toate celelalte —mai era și soțul cocoanei Clotildei.

Era lucru firesc să-i fie dragi și copiii lor.

Pe cînd umbla stingher prin lume, era adeseori ispitit de gîndul că singura lui scăpare e să se căsătorească, nu cu Aglaia, nici cu fata preutesei, ci orișicum și cu orișicine, numai să aibă și el cuibul lui și un suflet de care se știe legat.

Nu mai umbla acum singur și-i era rușine de gîndul pe care-l avuse mai nainte, căci inima i se-nveselea cînd vedea cum aleargă copiii la el, care știa să le spună atît de multe, ba îi mai era plăcut și timpul petrecut cu duduia Smaranda, care-i însoțea și ea din cînd în cînd pe copii.

Cînd se-ntîmpla apoi ca coconul Costache să nu vie la masă, cocoana Clotilda îl poftea și pe Palea, precum și pe duduia Smaranda, dacă se nimerea și ea pe-aci. Erau frumoase zilele acelea chiar și fiind cerul înnourat și bătînd vîntul a furtună ori a vișcol.

11

CÎTE NU MAI ȘTIA DUDUIA

Toamna d-l Costache Guleș a plecat la Geneva, ca să-și ducă fata și băieții în pensioane.

După plecarea lor casa era oarecum întunecată și pustie, iar după întoarcerea boierului, viața nu mai era tot cea de mai nainte. Coconul Costache lipsea mult de acasă, iar cînd se afla acasă, era dus cu gîndul.

Ți-ar fi venit să crezi că mai nainte era sub stăpînirea copiilor săi, iar acum, scăpat de sub stăpînirea aceasta, își făcea de cap.

*

După-masă, coconul Costache, cocoana Clotilda, duduia Smaranda și Palea treceau de obicei din sufragerie în odaia de alături, ca să-și ieie cafelele.

— Vorba e, dac-o fi adevărat — grăi duduia rostind vorbele cam pe nas — ca Costache Catargiu să se retragă, și-n locul lui să vie Vasilache Ghica.

— De-ar da bunul Dumnezeu! suspină cocoana Clotilda, care s-ar fi bucurat dacă soțul ei ar fi scăpat de stăruințele ispititoare ale lui Catargiu. Nu se temea și de Ghica, fiindcă despre acesta soțul ei vorbea totdeauna rău.

— Lucru de mirat n-ar fi, scumpa mea Clotildă, întîmpină coconul Costache, scoțînd din ciubuc rotogoale de fum. Prea e pe față Catargiu, prea de tot bădărănește se dă de gol, prea fără de cruțare îi jignește pe oameni. Orișicum ai suci lucrurile și le-ai învîrti, nu mai încape-ndoială că mulțimea cea mare pînă chiar și-n rîndurile boierilor e pentru unire. De aici nu ur-

mează, ce-i drept, că n-ai să fii de altă părere; nu ți-e însă de nici un folos s-o spui aceasta-n gura mare și cu un fel de-ndîrjire. Ghica e om cu măsură și cumpenit și nu se dă fără de nevoie de gol, ci tace și face. De el tot mai poți să te apropii fără ca să te faci urgisit în ochii celor mulți.

Palea se mișcă neastîmpărat în scaun. În gîndul lui omul trebuia să aibă inima deschisă, iar Ghica era fățarnic. Nu-i dedea însă mîna s-o spună aceasta și după ce coconul Costache-l socotise om cu măsură și cumpenit.

Ochii coconului Costache se opriră asupra lui.

— Ești, scumpe amice, pare-mi-se, de altă părere, îi zise. Dă-mi voie să te dumiresc. Lăsăm la o parte gîndul că mulțimea, alcătuită mai ales din oameni mai mult ori mai puțin mărginiți și lipsiți de pricepere, foarte adeseori judecă greșit. Admiți însă, fără-ndoială, că nu de noi, numai de noi atîrnă dacă au ori nu să fie unite cele doauă țări. În zadar am stărui dacă partea covîrșitoare a puterilor garante nu ne spriginește. Lucru cuminte e deci s-o voim, dacă e cu putință s-o și facem, iar dacă nu e cu putință, s-o dorim, ce-i drept, dar să nu ne risipim puterile stăruind în zadar. Deocamdată dar, cîtă vreme nu știm dacă e ori nu e cu putință, oamenii cu măsură și cumpeniți nu-și dau gîndul pe față, ci-și potrivesc purtările și vorbele astfel ca la timpul cuvenit să se poată rosti pentru ceea ce e cu putință.

— Dar Costache Negri, Mihail Kogîlniceanu, Anastasie Panu, Vasilie Alecsandri și mulți alți oameni de frunte stăruie pe față și fără de-ncungiur pentru unire, grăi Palea.

— Eu nu zic că fac rău, răspunse coconul Costache; ei lucrează însă în vederea viitorului, ca să-i prelucreze pe oameni. Unirea însă nu vor putea nici ei s-o facă decît atunci cînd va fi cu putință. Deocamdată sunt numai niște propagatori puși în fața celor ce fac politică practică.

— Nu zic nici da, nici nu — grăi Palea — ci mă mărginesc a mărturisi că nu mă simt destoinic a face politică practică. Iar cît pentru Vasilie Ghica, mi-e

destul ceea ce ați zis d-voastră pentru ca să-l socotesc om cu măsură și cumpenit.

Duduia Smaranda zîmbea cu obișnuita ei răutate. Îl auzise adesea pe coconul Costache vorbind despre destrăbălările lui Ghica și ținea să-i vorbească lui Palea pe plac.

— Și mai e — adăugă dar, trăgănînd vorbele — și om foarte cumsecade.

— Ba e un rău și-un stricat — strigă cocoana Clotilda — un om de care n-ai să te apropii dacă ții să nu te murdărești.

Domnul Guleș sorbi o dată din cafea și se întoarse spre duduia scoțînd iar cîteva rotogoale de fum.

— Gura lumii, simpatică duduie — întîmpină el — e o moară care macină și bob curat, dar și multă pleavă seacă. Cine ar îndrăzni să deie jurămînt care dintre cele ce se spun sunt și care nu sunt adevărate?!

Palea dete din cap. El îi socotea cumsecade pe oameni cîtă vreme nu i se dedeau dovezi neîndoioase că sunt într-un fel ori într-altul stricați ori nemernici.

— Orișicum ar fi însă — urmă Guleș — una e viața casnică și alta cea publică: cel mai desfrînat om poate să-i fie țării sale de mare folos prin știința sa și prin destoiniciile sale.

Cu totul altele erau vederile lumii în care crescuse Palea. El iar se mișcă deci, cuprins de neastîmpăr, în scaunul lui.

— Iar nu ești, precum se vede, de aceeași părere urmă Guleș.

— Aș fi, respectabile domnule, fățarnic dac-aș zice că da, răspunse Palea cu oarecare sfială. După puțina mea pricepere, cei mai mulți dintre oameni sunt făcuți așa că se uită totdeauna în sus și-și potrivesc faptele cu ale celor din frunte. Acesta e rostul zicătorii: „De la cap se strică peștele". Orișicît de mari ar fi deci foloasele aduse de un om stricat prin știința sa și prin destoiniciile sale, neasemănat mai mare e răul pe care-l face dînd pildă de rea viețuire. Dacă oamenii stricați ajung în frunte, încetul cu încetul se strică toată lumea, căci ceea ce nu e rușine pentru cei din frunte nu poate să fie nici pentru cei din coadă. De aceea omul ridicat

o dată sus n-are să piardă nici o clipă din vedere că ochii tuturora sunt îndreptați asupra lui, că el e pildă de viețuire și pentru dînsul și cel mai mic păcat e mare.

În urechea d-lui Guleș vorbele aceste răsunau a mustrare făcută lui însuși.

— Așa ar fi să fie în teorie — întîmpină dar — în practica vieții se aplică însă zicătoarea: *„Quod licet Iovi non licet bovi!"* Trăim în lumea aceasta ca să ne bucurăm de viață gustînd plăcerile de tot felul ale ei, și e-n firea lucrurilor că cu cît mai sus e ajuns omul, cu atît mai mare răsplată i se cuvine, cu atît mai deplină îi este libertatea de a-și face parte din plăcerile vieții. Nebuni ar trebui să fie cei mulți și nevoiași pentru ca să rîvnească la libertatea ce numai celor de sus li se cuvine.

Tot așa fusese și cocoana Clotilda deprinsă a vedea lucrurile. Ea, femeia umilită, era roaba familiei sale și-și petrecea viața jertfindu-se pentru soț și pentru copii; soțul ei însă, om înzestrat cu mari destoinicii era ridicat de tot sus în gîndul ei, și lui toate i se cuveneau, toate i se iertau. Acum însă ochii ei deodată se opriră cu un fel de uimire asupra lui Palea, căruia îi dedea dreptate, căci simțea că încă mai sus și l-ar pune în gînd pe Costache al ei dacă el s-ar potrivi cu cele zise de Palea. Acesta însă era mîhnit că nu poate să-mpărtășească vederile ocrotitorului său, pe care se deprinsese a-l socoti om care are totdeauna dreptate.

— Mă iertați — grăi dînsul strîmtorat — dar dacă nebuni ziceți, nebuni sunt, și fiecare dintre dînșii, se crede mai vrednic dacă face și el ceea ce fac cei ajunși în frunte. Eu nu pot să mă depărtez de gîndul că-n adevăr sus e numai omul care e stăpîn pe sine însuși, și cu cît mai sus te ridici, cu atît mai vîrtos ai să-ți înfrînezi poftele și să-ți răpui slăbiciunile. Dacă e vorba, cea mai curată și mai dulce dintre mulțumirile vieții e să trăiești din dragoste către alții și să te știi tu însuți pe tine om plin de vrednicii, care nu are să se rușineze de nici una dintre faptele sale și le face plăcută viața celor ce vin în atingere cu el. Dacă fiecare dintre noi

și-ar pune frîu și s-ar mulțumi cu ceea ce îi este neapărat de trebuință, ar fi de tot puțină mizeria-n lume.

Cocoana Clotilda ar fi fost în stare să sară la el și să-l îmbrățișeze: așa gîndea și dînsa, fără ca să fie-n stare a o spune.

— Nu-i așa, Costache?! strigă, deci, cuprinsă de avînt.

Coconul Costache-și mușcă buzele. Ar fi trebuit să-și schimbe întregul rost al vieții pentru ca să se poată potrivi cu gîndul dat pe față de Palea. El îi aruncă deci soției sale o căutătură mustrătoare.

— Frumos vis! grăi apoi. Vorba e numai că noi, oamenii, imităm pe cei ce ne sunt mai mult ori mai puțin simpatici și cu care putem să ne potrivim. Faptele celor străini ori poate chiar urgisiți nu ne ademenesc deloc. Dar se vede că preascumpul nostru prieten s-a pregătit pentru preoție. Numai așa poate să vorbească creștinul adevărat, pentru care toți oamenii sunt deopotrivă legați prin frățească iubire.

Palea se-nvioră.

— Nu sunt — răspunse el într-un ton mai ridicat — aceste lucruri, cum se zice, popești, ci adevăruri nestrămutate, asupra cărora oamenii înțelepți ai tuturor popoarelor au stăruit mult mai înainte de-ntemeierea bisericii creștinești. Tocmai ceea ce ați binevoit a spune e dovada că așa e cum zisei. Ajunși în frunte, oamenii stricați li se fac celor cumsecade încă mai urgisiți, și astfel se pornește o luptă între cei buni și cei răi, iar lupta aceasta nu poate să ducă la prăbușirea societății dacă prin ea ajung deasupra cei răi, cari de obicei se solidarizează mai în deplin decît cei buni.

Coconul Costache era plictisit. El nu era, ce-i drept, dintre boierii ruginiți, care nu stau de vorbă cu orișicine. Se socotea european adevărat, ba chiar liberal, împăcat cu gîndul că i se cuvine orișicui să aibă părerile sale, ba și să le dea pe față — în o formă potrivită. Toate au însă o margine. Erau de față soția sa și duduia Smaranda, și el se simțea atins în demnitatea lui prin hotărîrea cu care vorbea tînărul ocrotit de dînsul.

— E în tot cazul chestiune de bun-simț — grăi dar — să nu ne avîntăm cu pripire și să cumpănim vorbele cînd ne dăm părerea asupra oamenilor ridicați în fruntea țării, căci nu putem să știm dacă nu cumva mîne ori poimîne vom fi nevoiți să ne plecăm în fața lor.

— Lucrul acesta — răspunse Palea — e foarte adevărat cînd vorba e de oameni care țin să ieie parte la viața politică.

„Eu însă — adăugă-n gîndul lui — eu nu! Mă lipsesc dacă numai cu prețul acesta se poate."

Tonul în care patronul său rostise vorbele îi era destul ca să-nțeleagă că nu mai are să stăruie în părerile sale. Îi era parcă deodată se învrăjbiseră el și coconul Costache și-și făcea mustrări pentru că nu poate să fie de aceeași părere cu ocrotitorul său.

Cu atît mai mulțumit era că cocoana Clotilda împărtășea vederile ce dedea pe față. În fundul inimii lui era dezamăgit. Nu îndrăznea să spună că nu are coconul Costache dreptate, și-l închipuise însă și ar fi dorit să-l știe om mai avîntat, și era cuprins de durere dîndu-și seamă că e cu totul altfel.

Duduia Smaranda o simțea aceasta și, orișicare i-ar fi fost părerile, ținea să-i dea dreptate lui Palea și să-l depărteze de coconul Costache.

— Ai auzit?! îi zise dar după ce rămaseră numai ei amîndoi.

Palea era neplăcut atins de tonul în care fuseseră rostite vorbele acestea.

— Nu sunt în adevăr vederile lui — răspunse el — ci vorbe pe care omul cu tact politic trebuie să le grăiască dîndu-și părerea asupra vreunuia dintre mai-marii zilei.

— Dar mai-nainte vorbea despre același om cu totul altfel, întîmpină ea.

— Atunci Ghica nu era ceea ce e azi, stărui Palea. A fost foarte înțeleaptă vorba că mîne ori poimîne desfășurarea lucrurilor poate să ieie o-ntorsătură ca să fie nevoit a se pleca în fața lui Ghica. I-ar fi greu să i se uite-n ochi dacă azi l-ar grăi de rău.

Duduia Smaranda iar zîmbi cu răutate.

— D-ta însă, după cum te-auzii vorbind, nu ai face tot așa, îi zise.

— Ceea ce nu dovedește că el face rău — întîmpină dînsul — ci că mie-mi lipsesc cuvenitele destoinicii spre a lua parte la viața politică a acestei țări și că n-aș fi om cuminte dacă m-aș avînta aici în luptele politice. Aș rămînea, duduie, de batjocură.

— Ești copil și tot copil ai, pare-mi-se, să și rămîi toată viața! izbucni ea. Pe acolo, prin Bucovina d-voastre, sub stăpînirea nemților, oamenii nu îmbătrînesc, se vede, niciodată. Ar trebui să-ți cauți o guvernantă, care cunoaște țara și oamenii, ca să te ție de scurt și să-ți fie-n toate împrejurările povață. Omul care tace și face — urmă ea după o mică pauză — este coconul Costache el însuși. Tot el e și omul care trăiește pentru ca să se bucure de viață, făcîndu-și parte largă din plăcerile ei.

Palea rămase zăpăcit și se uita cu ochi mari la ea. Nu era-n stare să-și dea seamă despre scopul în vederea căruia i le spunea aceste.

— Dac-ar fi să fie adevărat ceea ce spuneți — zise — eu nu mă încumăt să zic că n-are dreptate și că nu așa se cuvine să facă. Iar dacă d-voastră sunteți de părerea că rău face, nu pot să mă dumiresc de ce anume mi-o spuneți mie cînd vorba e de un om la masa căruia mă satur în fiecare zi, dimpreună cu alții.

Duduia Smaranda rîse cu hohote.

— Eu nu la a lui masă mă satur! strigă dînsa. Pe mine cocoana Clotilda mă ospătează, dealtminteri tot ca pe dînsul, dimpreună cu ceilalți. N-ai ajuns, se vede, să afli că tot ceea ce vezi aici și toate bunătățile de care ți se face parte sunt zestrea cocoanei Clotilda. El?! Ce și cine-i?! Băietul unui om de casă al răposatului boier, care l-a trimis în străinătate, l-a procopsit și — mai de voie, mai de nevoie — și l-a luat ginere dîndu-i averea fiicei sale, ca să intre-n rîndul boierilor.

Palea-și stăpîni firea.

Nu era-n gîndul lui cu putință ca ea să le spună aceste dacă nu le știa ca fiind adevărate. Era, la urma urmelor, lucru firesc ca un tînăr înzestrat cu destoini-

ciile de tot felul ale lui Guleș să fie-mbrățișat de un boier generos și să i se facă plăcut unei femei cum va fi fost cocoana Clotilda ca fată. Tocmai de aceea însă i se părea de tot urît felul în care duduia Smaranda le spunea acestea.

— Acesta e coconul Costache — urmă ea — omul care de dimineață, cînd își deschide ochii, pînă noaptea tîrziu, cînd îl răpune somnul, n-are alt gînd decît să chivernisească averea soției sale cu dibăcia cuvenită, ca încetul cu încetul să agonisească și pentru sine o și mai frumoasă avere.

Palea avea un fel de slăbiciune pentru duduia Smaranda, care intra totdeauna în vederile lui. Acum era însă supărat de spusele ei.

— Nu pot — răspunse el — și nici nu se cuvine să cercetez dacă sunt ori nu adevărate cele ce-mi spuseși. Dacă sunt însă adevărate, nu ocară, ci laudă i se cuvine. Zestrea i se dă femeii pentru ca, din veniturile ei, dînsa să trăiască dimpreună cu familia sa potrivit cu rangul și cu starea ei. Soțul are deci dreptul de a cheltui toate veniturile zestrei și e vrednic de toată lauda dacă pune cîte ceva la o parte pentru copii ori pentru bătrînețe. Netrebnic e numai cel ce nu se mulțumește numai cu veniturile. Bucata de pîne de care n-am neapărată nevoie are să fie păstrată pentru gura celor flămînzi.

Duduia ar fi ținut să nu-l supere, dar firea îi dedea brînci.

— Aș! Mofturi! strigă. Numai oamenii ca d-ta sunt în stare să creadă că, răbdînd ei de foame, satură pe cei flămînzi și, zgriburind ei de frig, le dă celor goi putința de a se încălzi. Orb ar trebui însă să fii pentru ca să nu vezi că el tace și face, vînează plăceri și aleargă după fuste, în vreme ce cocoana Clotilda își înăbușe suspinurile și se canonește-n fel de fel de chipuri, răbdînd multe de toate, de dragul lui.

Grăindu-le aceste, ea se-ntoarse să plece.

— De! — mai adăugă — noi, femeile, aflăm și înțelegem multe lucruri care bărbaților nici prin minte nu le trec.

III

ISPRĂVILE LUI TIMOTEI CIUNTULEAC

Nu spunea Palea adevărul cînd se plîngea că se află singur în mijlocul unei lumi străine. Își petrecea la Iași viața și un om pe care-l știa din timpul copilăriei sale, un oarecare Timotei Ciuntuleac, chiar rudă mai depărtată a lui, om căsătorit și cu rosturi bine așezate.

Acest Ciuntuleac era însă un fel de intendent la Consulatul austriac, știa să vorbească nu numai cu nemții nemțește și cu moldovenii moldovenește, ci și cu rutenii ruteneşte, cu leșii leșește și cu rușii rusește, era om care le vede și le aude toate, cunoaște pe toți oamenii mai însemnați, înțelege multe, e dumirit asupra împrejurărilor, se vîră-n toate daraverile, și-a agonisit o avere mai însemnată, are pretutindeni trecere, și de aceea mulți dedeau cu socoteală că mai e și spion nemțesc. Coconul Costache îi deduse deci și el lui Palea sfatul prietenesc să nu se prea-ncurce cu Ciuntuleac, mai ales cu soția acestuia, madam Olga, o femeie odinioară foarte frumoasă, despre care gurile rele vorbeau multe. Se cam ferea deci Palea de Ciuntuleac și se făcea că nu-l vede cînd i se-ntîmpla să-l întîlnească-n calea lui.

Acum deodată l-a prins dorul de iubita sa rudă.

„Da! își zisese după ce duduia Smaranda a plecat. Haid' să zicem că toate sunt adevărate: ce mă privește pe mine?! Oamenii păcătoși sunt firește porniți a vorbi despre păcatele altora. Se dezvinovățesc pe sine însișimărind vina celor slabi de înger. Hoțul se simte mai bine-n pelea lui grăind de rău pe oamenii cumsecade, iar femeia desfrînată se laudă pe sine spuind în gura mare că altele sunt mai stricate decît ea. Eu, însă, eu ce fac?!"

Nu voia să știe! Nu i se cuvenea lui să scruteze lucruri care nu-l privesc, nici mai ales să se facă judecător al unor oameni care sunt mai presus de dînsul și de la care numai de bine s-a-mpărtășit.

Simțea, cu toate aceste, că s-a-nstrăinat de coconul Costache. Îl punea și acum foarte sus în gîndul său, dar își dedea seamă că e foarte mare deosebire între felul de a vedea și de a vieții al său și al coconului Costache, era-ncredințat că coconul Costache are să stăruie în ale sale și nu se socotea pe sine în stare să se potrivească cu ocrotitorul său.

„Nu, nu! își zicea. Sunt osîndit să rămîn viața mea-ntreagă ceea ce sunt".

Iar se căia de a fi părăsit pe ai săi ca să vie aici, unde oamenii atît de mult de deosebeau de dînsul.

„Sărmanul de mine"! își zicea și iar pleca numai el singur spre Copou, iar se socotea din ce în ce mai păcătos.

Păcat era că gîndește ceea ce gîndea cînd vorba era de oameni la care ținea și care îi erau binevoitori, și încă mai mare păcat c-a ascultat cele ce i s-au spus fără ca să se răzvrătească.

Nu o dată îi năvălise sîngele-n obraji văzînd lipsa de sfială cu care duduia Smaranda se apropia de coconul Costache și umbla prin fel de fel de fățărnicii să-l momească. Om cumsecade fiind, el trebuia acum să-i spună coconului Costache că trebuie să se ferească de vicleana aceea, care-l grăiește de rău și umblă să-l muște prin ascuns.

Nefiind în stare s-o facă aceasta, îi era greu să se uite-n ochii coconului Costache, nu se mai socotea vrednic de bunăvoința acestuia și-i era nesuferit gîndul că stă sub acoperișul lui.

Încă mai greu îi era să se uite-n ochii cocoanei Clotildei, care l-ar fi osîndit cu toată asprimea dac-ar fi aflat cîte știe și cîte gîndește, pe care nu-i dă mîna să i le spună. Mai era, în sfîrșit, și duduia Smaranda, care i se făcuse deodată urgisită: urît lucru e să trăiești în mijlocul unei lumi în care nu poți să fii cu inima deschisă, ci ești nevoit să taci cînd inima-ți dă brînci să vorbești.

Se desprimăvărase. Trecuse timpul ghioceilor. Arborii erau înmuguriți. Unii dintre ei — ca salcia, răchita, socul, plopii, liliacul — își desfășuraseră frunza fragedă. Pomii erau pe ici, pe colo încărcați de flori,

deasupra cărora bîzîiau albinile. Albastrul cerului era de o seninătate limpede, în fața căreia ochiul se umezea. Adierea dulce a vîntului te-nviora. Palea, cu toate acestea, cuprins de îndoioșare, se făcuse mai posomorît decît orișicînd, căci era nemulțumit cu întregul său fel de a fi și se simțea acum și pentru totdeauna grozav de singur și de părăsit, nevrednic de a trăi în mijlocul lumii în care pribegise, ba cîteodată se socotea chiar mărginit, lipsit de judecată, neajutorat.

Întîlnindu-l deci, din întîmplare, pe Ciuntuleac, nu numai că nu s-a mai ferit de el, ci i-a și alergat, oarecum jinduit în cale, ba i s-a mai și plîns că stă de atîta timp fără de rost, nevoit a se răzema pe bunătatea altora.

— De! îl mustră Ciuntuleac. Eu ce să-ți fac dacă nu mai dai pe la mine și abia ai ajuns să mă învrednicești a mi-o spune aceasta?! Nu sunt, ce-i drept, om puternic, dar trăiesc de atîta timp aici, cunosc oamenii și apucăturile lor, și pentru unul ca tine sunt totdeauna în stare să găsesc o căpătuire potrivită. Rămîne numai să vedem — adăugă — ce zice boierul tău.

Palea se simțea jignit de vorbele acestea.

— Cum ce zice?!... întîmpină el. Voi fi putînd și eu să mă ajut după împrejurări și după cum mă iartă puterile.

— Nu e tocmai așa, stărui Ciuntuleac. Aici, în țara aceasta, oamenii de seama noastră, orișicare li-ar fi destoiniciile, sunt ca zero în aritmetică: au numai valoarea pe care li-o dă cifra în dosul căreia stau. Pe mine — urmă el — toată lumea mă știe slujbaș al Consultatului austriac, și cei ce stau de vorbă cu mine îmi spun ceea ce doresc să se știe ori să se creadă la consulatul meu; treaba mea e cum vorbesc cu fiecare și ce le spun celor ce mă ispitesc. Pe tine puținii ce te cunosc te știu numai ca om de casă al lui Costache Guleș. Celelalte au să-ți fie de sine înțelese. Dușmanii lui Guleș se feresc de tine, iar prietenii lui te ispitesc, ca să vadă dacă ești ori nu vrednic de încredere.

Palea rămase cu ochii pierduți în vînt.

„Nu cumva duduia Smaranda — își zise — tot spre a mă ispiți a vorbit și ea precum a vorbit?!"

Îi era parcă se știe înconjurat din toate părțile de cîni care stau în toată clipa gata să se arunce pe furiș asupra lui. Nenchipuit de mari și nenumărat de multe i se păreau primejdiile ce-l împresurau, și, trecînd printre oameni, el se uita sperios împrejurul său, ca și cînd ar fi avut cuvinte de a se teme la tot pasul că vreunul dintre cei plini de vicleșug va sări să-l înhațe.

Își perduse toată vlaga.

Toate i se înfățișau, la urma urmelor, numai ca închipuiri de-ale sale. Putea el să trăiască și aici tot atît de retras ca în satul înfundat în valea munților, el numai singur cu ai săi, iar de primejdii n-avea să se teamă cînd putea să se răzeme pe oameni ca coconul Costache și să-și caute mîngîierea la ființe ca cocoana Clotilda.

Îl cuprinsese rușinea gîndindu-se că era p-aci-p-aci să se abată de la sfaturile coconului Costache stînd de vorbă cu un om ca Ciuntuleac.

În vremea aceasta însă Ciuntuleac cel cu bun-simț, umblînd de ici pînă colo în treburile sale, trăgea cu ochiul și cu urechea, ispitea ici pe unul, colo pe altul și știricea pretutindeni dacă nu cumva poate să dea peste vreun rost potrivit pentru neajutorata sa rudă.

Cîteva zile în urmă Palea se pomeni cu el.

— Am găsit — îi zise — nici că s-ar fi putut chibzui ceva mai bun. A sosit, după cum vei fi știind, zilele acestea, comisarul Prusiei, baronul de Richthofen, un bun cunoscător al țării, căci a fost mai înainte consul aci la Iași. Are, așa mi s-a spus, nevoie de un om care știe bine atît nemțește, cît și românește, dacă se poate chiar rusește, ca să-i traducă ori să-i copieze mai una, mai alta.

Palea strîmbă din nas: el căuta un rost statornic și nu-l încînta deloc gîndul unei asemenea însărcinări luate de azi pe mîne asupra sa, care mai și mirosea a spionaj.

— Și tu-ți închipuiești — întrebă el trăgănînd vorbele — că eu fac pentru așa ceva?

— Fără-ndoială, răspunse Ciuntuleac. Lasă că întri-n legătură cu cea mai bună societate și n-o să

prea ai mult de lucru... dar o să se bucure și coconul Costache.

Palea se uită nedumirit în fața lui.

— Cam de ce adecă ar fi avînd să se bucure?! întrebă iar.

— Pe baronul de Richthofen îl știe toată lumea cel mai zelos stăruitor pentru unirea țărilor — grăi Ciuntuleac — și i-ar veni la socoteală să fie știut în legătură cu asemenea om.

Palea dete din cap.

— Îl socotești, se vede, și pe el unionist.

— Asta nu! grăi Ciuntuleac. După purtările lui de pînă acum, cîtă vreme nu e încă încredințat că unirea țărilor e în împrejurările de azi cu putință, îi vine la socoteală ca oamenii lui Vogoridi să-l creadă partizan al lor, iar unioniștii să dea cu socoteală că are prin tine legături cu Richthofen. Așa e politica și diplomația cea subțire.

Palea se simțea jignit de gîndul că el nu e decît o unealtă, un fel de adaus al altuia, ba mai era supărat și de părerea nu tocmai măgulitoare ce și-o făcea Ciuntuleac despre coconul Costache. El însă nu putea să pună la îndoială bunăvoința lui Ciuntuleac și e greu să-ți dai pe față supărarea cînd ți-e binevoitor cel ce te supără.

— De! — grăi dar cam strîmtorat — teamă mi-e că n-o să pot purta cu bine sarcina de tălmăcitor al baronului prusian. O să-mi dau în petec.

Aducîndu-și aminte de cele ce-i spusese coconul Costache despre Ciuntuleac, îi părea rău că tot a mai stat de vorbă cu acesta.

— Să mă mai gîndesc! adăugă peste puțin, cuprins de simțămîntul că nu-l iartă firea să intre-n slujba unui prusian.

Ciuntuleac se uită zîmbind la el.

— Vorbești — îi zise — parcă lumea aleargă după tine. Adevărul e că mulți rîvnesc să intre-n slujba prusianului, și eu trebuie să știu dacă mai am ori nu s-alerg pentru tine. Mult timp de răzgîndire n-o să ai. Mă tem ca nu cumva să-ți iei prea tîrziu hotărîrea.

— Atîta pagubă! răspunse Palea.

Cu totul altfel își înfățișa lucrurile după ce a vorbit cu cocoana Clotilda, care era parcă se bucură că-l vede pornit să plece de la casa ei.

— Se poate oare să mai stai pe gînduri?! grăi dînsa, bucurîndu-se fără ca să-și deie bine seama de ce. Te vei simți mai bine și o să scapi de gîndurile posomorîte ce-ți faci dacă vei ști că ești cineva, că ai rost potrivit cu vredniciile d-tale.

Încă mai deslușit îi vorbea coconul Costache.

— Nu pierde, omule, ocaziunea, i-a zis el. Vorba e să arăți că n-ai să fii pus în rînd cu cei mulți, care înșiși prin sine nu însemnează nimic, ci atîrnă în toate împrejurările de alții. Ți-aș înțelege îndoielile dacă vorba ar fi de austriacii cari-și dau silința să facă peste putință unirea țărilor; în slujba Prusiei însă cei mai mulți te văd cu ochi buni și poți să-i fii țării de mare folos! Stai, ce-i drept, puțin timp, dar totdeauna ți se va ține seamă c-ai fost vrednic să fii luat secretar de către baronul de Richthofen.

La mai multă bunăvoință n-ar fi putut să se aștepte Palea din partea coconului Costache. El stetea, cu toate acestea, și acum la îndoială, ba pe ici, pe colo se temea ca nu cumva să i se pună cursă.

Nu mai lipsea decît s-o simtă aceasta duduia Smaranda, care se folosea de orișice împrejurare ca să-l depărteze pe Palea de Guleș.

— Se-nțelege, îi zise. Pe el îl încîntă gîndul de a te ști pe de-o parte prieten cu unul dintre oamenii de încredere ai austriacilor, iar pe de alta om de încredere al prusianului. Îți stoarce așa, pe nesimțite, azi o vorbă de ici, mîne alta de colo și e totdeauna dumirit mai bine decît alții asupra celor ce se pun la cale.

— Mă iartă, duduie — răspunse Palea — dar trebuie să-ți spun că greșești. Tocmai coconul Costache e acela care mereu mă sfătuiește să mă feresc de Ciuntuleac.

Duduia Smaranda rîse cu hohote.

— De aceasta nu mă-ndoiesc deloc, îl încredință ea. Lucrul are însă cîntecul lui, pe care oamenii ca d-ta nu sunt în stare să-l înțeleagă. E la mijloc și

madam Olga, care ar putea să-ți spună și cîte ceva ce coconul Costache ține să nu afli.

— Dealtminteri, duduie — o-ntrerupse Palea — nu e nici coconul Costache omul viclean care cere asemenea servicii și nu sunt nici eu omul de rea-credință care e în stare a le face. Nu, duduie, nici să mă tai, nu!

Duduia Smaranda tocmai aceasta o voia! O supăra încrederea pe care coconul Costache și mai ales cocoana Clotilda o aveau în Palea și era încredințată că el e în stare să păstreze cu-ncăpățînare discrețiunea, ceea ce l-ar fi jignit pe coconul Costache, omul plin de deșertăciune.

— O s-o faci, domnule, chiar și fără ca să-ți dai seamă, stărui dînsa. Dar o să mai vorbim după ce vîrtutea îți va fi fost pusă la încercare.

Palea nu mai stărui. Cu cît mai dinadins se gîndea, cu atît mai vîrtos se temea ca nu cumva ea să aibă dreptate. E peste putință să păstrezi legăturile sufletești cu oamenii cărora nu-ți dă mîna să le spui ceea ce ai pe inimă.

Iar i se răscolise întreaga ființă, iar se zbătea frămîntat de gînduri, iar nu mai știa încotro s-apuce. Plimbîndu-se singur spre Copou și de acolo la deal, se uita sperios cînd la dreapta, cînd la stînga, cînd înapoi, urmărit ici de demonul Ciuntuleac, care-l ispitea, colo de demonul duduia Smaranda, care-l chema, mereu îl chema.

IV

CE VOIA MADAM OLGA

Madam Olga, femeie de vreo treizeci de ani, era venită de la Paris ca franțuzoaică și profesoară de pian. Își petrecuse cei mai frumoși ani pe la case boierești, cunoștea bine oamenii și scandalurile din lumea cea aleasă și se măritase după Ciuntuleac ca să-l aibă pe acesta paravan și unealtă.

Paravan îi era pentru că în casa lui se-ntîlneau cei mai îndîrjiți dintre compatrioții ei, emigranți polonezi,

și puteau să-și urzească planurile fără ca să se teamă că vor fi spionați, iar unealtă și-l făcea trimițîndu-l mai ici, mai colo și puind prin el fel de fel de treburi la cale. Trăia, dacă e vorba, numai pentru patria ei, nenorocita Polonie.

Era copilă de vreo opt ani cînd tatăl ei, după revoluțiunea de la 1830, fusese nevoit să-și părăsească țara. Stabilindu-se la Paris, Olga și-a petrecut acolo anii copilăriei și ai primei tinerețe în luptă cu multe și mari nevoi.

Soarta i s-a mai schimbat după vreo zece ani, cînd tatăl ei a murit și a lăsat-o sub ocrotirea compatrioților săi. Fată cu deosebire frumoasă, mai ales în ceea ce privește formele trupești, ea era bine plătită mai întîi ca model pentru pictori și sculptori, iar în urmă și ca figură încîntătoare în tablourile vivante, care erau la modă. O prezentau compatrioții ei mai ales la seratele lor și la cluburi mai intime.

Așa a ajuns să facă cunoștința unui boier bătrîn, care a luat-o sub protecțiunea sa și a adus-o la Iași, unde nu se prezenta decît în cercuri de tot intime.

În timpul revoluțiunii de la 1848 polonezii erau gata de răscoală și nu așteptau decît ca răsculații din Ungaria și cei din Țările Române să iasă învingători. Mulți dintre revoluționarii polonezi intraseră în oștirea maghiară, și doi dintre cei mai vestiți generali ai lor, Henri Dembinsky și Iosef Bem, conduceau oștiri de ale răzvrătiților din Ungaria cu gîndul de a răzbi-n Galiția și de acolo la Varșovia, unde toate erau puse pentru revoluțiune la cale.

Rușii au înăbușit însă mișcarea în Țările Române și au trecut apoi pe la Predeal și pe la Rodna Carpații.

După ce Artur Görgei a capitulat la Șiria, în fața generalului Paschievici, emigranții din Moldova erau cuprinși de cele mai vii temeri. Generalii Dembinsky și Bem căutaseră scăpare în Turcia, iar ceilalți emigranți apucau fiecare-ncotro putea, ca să scape de zbirii Rusiei.

În mijlocul acestei zăpăceli a luat Olga hotărîrea de a se mărita după omul de încredere al consulului austriac. Era aceasta pentru dînsa cea mai mare jertfă.

Admirată mereu fie ca model, fie-n tablouri vivante, ea ajunsese încetul cu încetul să fie încîntată de sine însaşi. Ceea ce-i stăpînea întreaga fiinţă era cultul trupului său, care i se părea o adevărată minune, şi cea mai de căpetenie preocupare a ei era să nu facă nimic ce ar putea să-i schimbe formele trupeşti. Îşi păzea cu toată rîvna sănătatea, alegea mîncările aşa ca nici să nu slăbească, nici să nu se-ngraşe, se ferea de orişice abuz, şi cea mai mare mulţumire a ei era să se admire pe sine însaşi în oglindă ori să-şi pipăie prin întunerec pe mîngîiate braţele, umerii, bustul, şoldurile şi pulpile. Era deci cuprinsă de simţămîntul că prin căsătorire le jertfeşte toate aceste, le dă pradă soţului, le pîngăreşte. Un fel de scăpare era pentru dînsa gîndul că Ciuntuleac, cu vreo doi ani mai tînăr decît ea, îi era cu desăvîrşire supus şi nu se mîhnea dacă-l lua drept un fel de slugă, care le face toate bucuros şi se mulţumeşte cu ceea ce i se dă, iar în casa lui n-o mai urmărea nimeni şi compatrioţii ei puteau să se adune fără temere.

Adevărul era că Ciuntuleac le făcea toate după îndrumările primite de la stăpînul său, consulul, care nu era deloc prieten al Rusiei şi ţinea ca omul său de-ncredere să aibă drept soţie o femeie care ştie multe şi prin care li se pot da, la nevoie, emigranţilor polonezi cuvenitele îndemnuri.

Mai ales după ce s-a pornit războiul Crimeei, în care polonezii puneau multă nădejde, casa lui Ciuntuleac era cuibarul tuturor urzelilor poloneze, căci Olga avea legături cu cei mai mulţi dintre fruntaşii din Moldova şi prin aceştia se dumirea asupra celor ce se petrec.

A trecut însă şi războiul acesta fără ca visul Poloniei să se fi-ntrupat, şi acum madam Olga era o năvalnică stăruitoare pentru unirea Ţărilor Române, căci în gîndul ei aceasta scădea puterea Rusiei. De la ea a pornit deci gîndul de a-l pune pe Palea-n legătură cu baronul prusian, care putea să ştie bine dacă e ori nu să se facă unirea Ţărilor Române.

E-nvederat că ţinea Olga să şi-l aibă-n apropiere şi pe Palea, iar aceasta cu atît mai vîrtos cu cît ea avea gînduri bine lămurite şi-n ceea ce priveşte pe d-l Cos-

tache Guleș, tot unul care știa să guste frumusețele desăvîrșitelor forme trupești.

Pe cînd dar Palea se zbătea schimbîndu-și dintr-o clipă-ntr-alta gîndul, Ciuntuleac alerga, ca să scape de gura soției sale, și l-a luat în cele din urmă pe prietenul său de guler, ca să-l ducă la baronul prusian.

Nu atît din propriul său îndemn, cît dus, mai de unul, mai de altul, luat ca frunza de vîntoase, a ajuns Palea-n cancelaria baronului de Richthofen.

Cu totul altele îi fuseseră gîndurile cînd a luat hotărîrea de a trece din Bucovina la Iași, și de aceea nu mai știa ce să facă cu sine însuși.

Mai întîi și-ntîi nu mai putea să rămîie la casa boierului Costache Guleș. Cînd și-a găsit locuință și s-a mutat, era cuprins de-nduioșare. Abia acum își dedea seamă cît de mult ține nu numai la coconul Costache, ci și la cocoana Clotilda, la Lucia și la frățiorii ei, ba chiar și la duduia Smaranda cea rea de gură. Plecînd, era cuprins de simțămîntul că rupte îi sunt pentru totdeauna legăturile cu casa în care trăise zile plăcute.

Temîndu-se ca nu cumva să fie luat și el drept un fel de spion, ca Ciuntuleac, el era hotărît să-și petreacă viața în retragere.

Așa a și făcut. Cînd se-ntîmpla să-ntîlnească pe vreunul dintre puținii săi cunoscuți, el era scurt la vorbă și cu desăvîrșire discret. Tot așa în cancelarie. Din el nu putea nimeni să scoată nimic. Vorbea numai ca să ceară vreo lămurire ori vreo îndrumare.

Își dedea foarte bine seamă că se cuvine să se ducă pe la Ciuntuleac, ca să-i mulțumească pentru osteneală. Era și hotărît s-o facă aceasta, deși nu uitase cele ce coconul Costache îi spusese despre Ciuntuleac și despre madam Olga. Se amîna însă de azi pe mîne, căci îi era greu să dea ochi cu madam Olga, pe care o știa femeie vorbăreață și pornită a-i descoase pe alții.

Încă mai greu îi era să se ducă la cocoana Clotilda, deși aceasta la despărțire îi spusese că e așteptat la casa ei totdeauna ca și cînd ar fi membru al familiei. Era hotărît să se ducă, și toate serile, înainte de culcare, își punea de gînd că ziua următoare neapărat se va duce. N-o făcea însă, căci era strîmtorat în urma

legăturilor sale cu prusianul, cu Ciuntuleac și cu madam Olga și nu știa ce să zică și cum să se poarte.

Viața i se mărginea deci la slujba lui, în care era zelos și le făcea toate la țanc, cum se deprinsese prin școlile nemțești.

Intra și ieșea la timpul hotărît, nici mai curînd, nici mai tîrziu. Se-ntîmpla cîteodată să sosească prea devreme. Atunci el se plimba-n sus și-n jos, dar nu intra decît la oara regulată. Tot așa la masa lui, în saltarul lui, în dulapul lui, în rafturile lui, fiecare lucru se afla unde îi era locul, încît noaptea dacă l-ai fi sculat din somn, ar fi fost în stare să ieie pe-ntuneric orișice lucru de unde-l știa pus.

Lucrările de orice fel și le făcea liniștit și fără pripire și niciodată nu uita ceea ce i s-a spus o dată, ori ce trebuia să știe, încît te puteai răzema în toate privințele pe el. Pe lîngă toate aceste mai avea și slova curată, frumoasă și citeață, ba mai știa și rusește, lucru de mare-nsemnătate în împrejurările de atunci. În curînd deci baronul a ajuns să aibă slăbiciune de el și să-i deie toată încrederea, încît îl punea pînă chiar și să copieze rapoartele adresate regelui său.

Aceasta-l făcea pe Palea cu atît mai stăruitor în gîndul de a se feri de cei ce-ar putea să-l ispitească, mai ales de Ciuntuleac, omul Austriei, despre care baronul vorbea totdeauna rău.

Dar de coconul Costache să nu se ferească?

Se simțea Palea dator să aibă inima deschisă față cu binevoitorul său. Da, dar în fața acestei datorii se afla datoria către baronul, care-i arăta cea mai deplină încredere.

Trăia deci singur în mijlocul lumii pline de oameni porniți a-l ispiti, cu gîndul numai la treburile ce avea să facă și la cei de acasă, mai ales la Aglaia, care îi scria mai des decît în trecut.

Lucrul acesta nu putea să rămîie așa.

D-l Costache Guleș se simțea jignit și i-o spunea aceasta din ce în ce mai stăruitor soției sale. Cocoana Clotilda, știindu-l pe Palea om sfiicos, care în toată clipa se teme ca nu cumva să supere pe alții, îl dezvinovățea, dar era și ea mîhnită că-l vede pe soțul

ei supărat. În același timp era mereu neliniștită de temerea ca nu cumva el, om lipsit de experiențe, să cadă în vreo ispită și să apuce drumuri pentru el primejdioase.

„Trebuie — își zicea dar — neapărat trebuie să găsească vreun mijloc spre a-l aduce."

Și gîndul îi era să ceară mijlocirea duduiei, care era, pe lîngă toate celelalte, și un fel de sfredeluș.

Cu totul altfel [era] madam Olga, care era cu gîndul mereu la cauza sfîntă, în vederea căreia voia să se folosească de Palea. Mai avea însă, pe lîngă aceasta, și socotelile ei cu coconul Costache, care de la un timp încoace părea a fi perdut gustul pentru frumusețea desăvîrșitelor forme trupești. Îi făcea deci amarnice mustrări soțului său, care alergase ca un smintit de dragul nerecunoscătoarei sale rude. Nu i-a rămas deci în cele din urmă lui Ciuntuleac decît să-și ieie inima-n dinți și să meargă la Palea, ca să-l ieie pe sus și să-l ducă la soția sa.

Madam Olga-l întîlnise-n mai multe rînduri pe Palea și-l știa om tăcut și neapropiat, care cîntărește fiecare vorbă mai nainte de a fi rostit-o și foarte cu anevoia se dă pe brazdă. Ea era însă femeie cu multe mijloace, care învîrtise în viața ei multe capete și știa cum să-i ieie pe oameni ca să și-i facă pe plac. Știa, mai presus de toate, că inimile se deschid și limbile se dezleagă în fața celor ce ni se prezintă-n cămașă. L-a primit deci pe Palea pe neașteptate, ca bun prieten și scumpă rudă, ce-i drept, nu-n cămașă, dar într-un camizol foarte curat, nu însă tocmai bine-ncheiat pe trupul cel frumos.

O femeie blondă, de statură mai mult decît mijlocie, cu trupul mlădios și acum pornit spre grăsime, cu fața de păpușă zîmbitoare și cu un cap parcă prea mic și acoperit de un păr scurt și-ncrețit cu multă îngrijire, nu trecută, încă tot frumoasă în toate amănuntele. La anumite gesturi mînecile cele largi ale camizolului cădeau spre umeri, încît ieșeau la iveală brațele rotunde, pline și albe. La alte mișcări se desfăcea camizolul încît se zăreau gîtul și încă mai frumoșii

umeri, dimpreună cu o părticică din sîn — toate ca din întîmplare și fără de sfială supărătoare.

Făcînd întrebare în ceea ce privește pe coconul Costache și pe cocoana Clotilda, ea a aflat că Palea, de cînd cu plecarea sa din casa lor, n-a mai trecut să-i vadă.

— Aceasta mă miră, a grăit dînsa. După cele ce mi-a spus soțul meu, te credeam intrat mai adînc în intimitatea familiei. Sunteți prieteni buni d-ta și d-l Guleș.

— Despre o prietenie în înțelesul adevărat nu prea poate să fie vorba, răspunse Palea. Ne despart starea, rangul și vîrsta.

Madam Olga era mulțumită de răspunsul acesta.

— Ai multă dreptate, întîmpină ea, strîngîndu-și camizolul pe pept. Coconul Costache e om cu multe mijloace și ține să fie pus în rîndul boierilor mari, ceea ce i se și cuvine, dealtminteri, iar cocoana Clotilda e mîndră de soțul ei. Cu totul altfel suntem noi, Ciuntuleac și eu, care ni te socotim în toate privințele deopotrivă ca rudă bună și prieten adevărat. Da — urmă peste puțin — niciodată cocoana Clotilda nu te-ar fi socotit vrednic să te primească, precum mă vezi pe mine, dezbrăcată aproape.

Palea se simțea și el cu totul apropiat de ea și scos din obicinuita lui sfială.

— Vă-ncredințez, doamnă, că nu vă-nșelați socotindu-mă precum ziceți, grăi dînsul dezghețat. Nu am, în adevăr, aici la Iași, pe nimeni atît de apropiat ca d-voastre.

Se miră și el însuși cum a ajuns să facă mărturisirea aceasta după gîndurile ce-și făcuse mai nainte despre Ciuntuleac și despre frumoasa lui soție.

Madam Olga i se uită zîmbind în ochi.

— După cîte am aflat eu — zise — tot e cineva cu care n-avem să ne credem în privința aceasta deopotrivă.

El rămase zăpăcit.

— Nu pot — grăi — să-mi dau seamă cine anume.

— Vezi — stărui dînsa — tot n-ai inima deschisă. Mă bate gîndul că duduia Smaranda nu din senin

petrece atît de adeseori pe la casa boierului Costache Guleș.

Palea sări ca-nțepat de vespe-n picioare.

— Sunteți, doamnă, pornită pe o cale greșită, foarte greșită, o-ncredință el. Duduia Smaranda e prietena cocoanei Clotildei: atît și nimic mai mult.

Madam Olga izbucni într-un rîs nervos.

— Pentru că cocoana Clotilda e, din păcate, soția coconului Costache, zise ea apăsînd asupra vorbelor.

Palea era indignat.

Nu-l ierta pe el firea să audă asemenea vorbe fără ca să se răzvrătească. Prea-l socotea pe Guleș om cumsecade pentru ca să sufere bănuiala ascunsă-n dosul celor grăite-n fața lui.

— Vi s-au spus, doamnă, minciuni infame, zise el. D-l Guleș e, ce-i drept, binevoitor față cu duduia nu numai pentru că ea e prietena soției sale, ci și pentru că e rudă apropiată a unor buni prieteni ai săi și femeie cultă și plăcută-n societate. Dar — nu ar trebui poate să vă spun — nu o dată am auzit-o vorbind foarte rău despre Guleș.

Madam Olga iar izbucni în rîs nervos.

— Tocmai aceasta dovedește că am dreptate, stărui dînsa. Are cuvinte de a-l grăi de rău, multe și puternice cuvinte. O fată mare, și mai ales una cam bătrîioară, nu poate decît să-l grăiască de rău pe bărbatul căsătorit care a știut s-o scoată din minți.

Palea clătina îndîrjit din cap.

Madam Olga, care ședea pe canapea, se dete puțin la o parte, ca să-i facă și lui loc.

— Șezi — stărui — ici lîngă mine, ca să vorbim ca prieteni, fără de-nconjur. Nu-ți șade rău să ții la bunul nume al binevoitorului d-tale. Nu te supăra, însă, dacă-ți voi spune că ești un copil lipsit de pricepere. Ai intrat în o lume pe care n-o cunoști și trăiești între oameni ale cărora apucături nu se potrivesc cu felul de a fi al d-tale. Te miri deci cînd ți se spun adevăruri ca acestea. Eu îl cunosc pe Guleș foarte bine, foarte de aproape, îi știu toate-ndemnurile și cunosc și lumea în care trăiește. Mă simt datoare să-ți deschid ochii. Bagă de seamă că el vrea să te-ncurce cu duduia,

ca să te aibă paravan, iar ea-l ajută, ca să scape de temerile pe care le are. Duduia nu se dă la o parte pentru că om cu mijloacele d-tale, intrat o dată în familia ei, care are multe legături, poate să ajungă departe.

Palea iar sări în picioare.

Ea-l cuprinse cu brațul și-l opri lîngă dînsa.

— Stăi binișor și păstrează-ți bunul-cumpăt, grăi dînsa. Eu ți-am spus-o aceasta ca s-o știi. Dacă n-o crezi, du-te cît mai des pe la cocoana Clotilda și fii cu ochii-n patru, ca să te-ncredințezi. Vom mai vorbi apoi după ce te vei fi dumirit, și nu mă-ndoiesc c-o să-mi dai dreptate cînd vei afla ce fel sunt socotelile pe care le am cu coconul Costache al d-tale.

Palea stetea ca pe spini și jăratec.

— Iar acum — urmă ea schimbînd vorba — să îmi spui cum stai cu prusianul.

„A, vrei să mă ispitești?! Nici să mă tai nu scoți din mine nimic!" zise el în gîndul lui.

— Nu cer să-mi faci destăinuiri, urmă ea. Nu! Nici că ai fi-n stare. Nu-ți spune și nu-ți arată baronul decît ceea ce voiește să afle aceia cu care te știe-n legătură. Țin dar să te povățuiesc ce ai și ce nu ai să le spui altora. M-ai înțeles?!

Palea era zăpăcit și zăpăcit a și rămas.

V

VINOVĂȚII MICI

„Nu! își zicea Palea. Să mă duc eu să stau la pîndă, să tălmăcesc, ba poate chiar să răstălmăcesc fapte, vorbe și mișcări pentru ca să mă încredințez că e adevărat ceea ce mi se pare peste putință? Aceasta n-am nevoie s-o fac, căci nu mă îndoiesc că născociri sunt toate."

Avea, cu toate aceste, și clipe în care stetea la îndoială, și atunci îl cuprindea o adîncă dezamăgire și-i era cu atît mai greu să se ducă, precum a stăruit madam Olga, ca ispititor pe la casa lui Guleș.

„N-am — își zicea — ce să caut acolo."

Nu se îndoia că și-ar da-n petec, și din fața, din purtările, ba chiar și din vorbele lui, cucoana Clotilda, duduia Smaranda și coconul Costache, mai ales el, s-ar dumiri asupra gîndurilor lui ascunse.

„Nu sunt în stare să mă prefac — își mai zicea — și tocmai dîndu-mi silința să mă fățărnicesc m-aș da de gol."

Zilele treceau deci una după alta fără ca el să poată lua hotărîrea de a se duce pe la Guleș. Nu se mai ducea însă nici pe la madam Olga, îi era nesuferită starea în care ajungea puindu-se-n legătură cu oamenii ce se grăiau de rău unii pe alții și mereu era pornit a se-ntoarce iar acasă, la viața cea curată, unde fiecare e în adevăr cum pare.

Coconul Costache era din ce în ce mai supărat. Dacă madam Olga-l cunoștea foarte bine pe el, tot atîta de bine o cunoștea și el pe ea și nu se-ndoia că dînsa i-a spus lui Palea lucruri în urma cărora acesta s-a-nstrăinat. Aceasta-l jignea, căci, după părerea lui, tînărului pe care l-a-mbrățișat și l-a copleșit de bunătăți nu i se cuvenea să i se facă judecător. Mai era apoi și ca prin Palea să afle cele ce se petrec la Consulatul prusian. Zadarnice erau deci silințele cocoanei Clotilda de a-l îmbuna.

Nu era, cu toate aceste, în stare să ceară, cum adeseori se gîndea, mijlocirea duduiei, căci se temea ca nu cumva aceasta s-o dea pe față. Nu i-a rămas deci decît să ia în cele din urmă o hotărîre foarte grea pentru o femeie cu vederile și cu poziținea ei, și Palea s-a pomenit cu dînsa la el acasă.

— Te-am găsit, în sfîrșit, îi zicea ea. Dacă nu ne mai socotești d-ta vrednici să vii pe la noi, iată-mă venită eu pe la d-ta, ca să te rog cu toată stăruința să iei, ca mai nainte, sîmbetele masa cu noi.

Pealea rămase-n fața ei uluit și plin de căință.

— Sunt rușinat, cocoană — îi răspunse — și mulțumirea cea mai mare îmi va fi să intru-n voile d-voastre. Mi-a fost greu să viu, dar cu atîta mai mare mi-e bucuria gîndindu-mă la sîmbetele ce le vom petrece împreună.

Ce deosebire între femeia cealaltă, care-l amețea, și aceasta, prin bunăvoința căreia se simțea înălțat.

— Nu pot să-mi dau seama ce vei fi gîndind d-ta — grăi dînsa — dar soțului meu îi este dor de societatea d-tale, iar eu simt o viuă trebuință de atmosfera, după simțămîntul meu curată, pe care o răspîndești prin vederile d-tale.

Era femeia ce la zile pentru el grele îl chemase să intre în intimitatea familiei sale, și el [se] simțea oarecum robit de ea pentru totdeauna.

— Mă socoți, cocoană, mai presus de ceea ce mă simt eu însumi, îi răspunse.

Ea îi întinse mîna și i se uită stăruitor în ochi.

— D-ta știi — întîmpină — cît de scump îmi este mie soțul meu și nu te îndoiești că el e în toate privințele vrednic să ne dăm silința de a-i face cît de plăcută viața. Ei bine, el e mîhnit pentru că de atîta timp n-ai venit pe la noi și încă mai mîhnit ar fi dac-ar afla că nici acum nu vii din propriul d-tale îndemn, ci-n urma stăruințelor mele. Sunt deci încredințată că ceea ce am făcut eu acum rămîne între noi doi și niciodată n-o să afle nimeni că eu am venit la d-ta.

— Nu, cocoană, nu! Niciodată! Nimeni! o încredință dînsul și-i sărută mîna, pătruns cu desăvîrșire de simțămîntul că numai cea mai neagră răutate a făcut pe madam Olga să născocească cele ce-i spusese.

Era clipa în care suflet se apropie de suflet și se leagă cu jurămînt.

De unde ar mai fi putut el să stea la pîndă și să răstălmăcească vorbe și fapte spre a se încredința de vinovății pe care totdeauna le-a socotit născocite?!

Se ducea la cocoana Clotilda nu numai sîmbetele, ci și în alte zile, și nu numai cînd era, ci și cînd nu era coconul Costache acasă. Plăcute îi erau ceasurile petrecute nu numai cu dînsa, ci și cu coconul Costache, ba chiar și cu duduia Smaranda, care acum venea mai rar pe la buna ei prietenă.

Se-ntîmpla, ce-i drept, că părerile lor se deosebeau, dar el în fiecare zi se încredința că nu numai cocoana Clotilda e ideal de soție și de mumă, ci și coconul Costache e soț și părinte plin de duioșie.

Chiar și duduia îi părea prietenă vrednică de toată încrederea, și nu mai era de părerea că rău ar face coconul Costache dacă s-ar însoți cu Ghica. Era, din contră, din ce în ce mai ademenit de gîndul că întorcîndu-se iar la Postelnicie, coconul Costache îl va căpătui, ca s-o poată aduce pe Aglaia la Iași.

Cu toate acestea, ori poate că tocmai de aceea, îi scria Aglaiei mai rar decît în trecut.

Iar pe la madam Olga nici că s-ar mai fi dus dacă n-ar fi fost ea femeia care știe să-și ție de scurt pe oamenii de care are într-un fel ori altul trebuință.

— Ei, ce zici?! îl întrebă dînsa. Tot mai stărui în gîndul că Guleș al d-tale nu e cum îl știu eu?!

— Fără doar și poate! răspunse el dezghețat. Cînd e cineva Costache Guleș și mai are și soție ca cocoana Clotilda, e ridicolă bănuiala încurcăturii cu o sfregită ca duduia Smaranda.

Madam Olga iar îl cuprinse cu brațul și-l luă lîngă dînsa pe canapea, încît obrajii lui se făcură roșii ca bujorul.

— Băiete! îi zise. Ești ca și cînd ai fi căzut din cer în mijlocul unei lumi hîrșite-n frămîntări pornite din fel de fel de slăbiciuni mici și mari. Dă-mi voie să-ți zic „tu", cum se cuvine unei rude, care e totodată și prieten bun. Puține ai pățit și prin multe ai să mai treci pentru ca să nu mai dai în gropi umblînd printre oameni. De unde și pînă unde te-ai pomenit să-i zici duduiei „sfregită"? Nu cumva ai văzut-o-n cămașă, ori, poate, și după ce și-a scos cămașa?! Dar s-o lăsăm aceasta: dacă nu te-ai dumerit încă, ai să te dumirești. Aflu însă — mi-a spus Timotei — că umbli cu gîndul de a-l părăsi pe consulul prusian, ca să intri iar în slujba lui Guleș.

Palea rămase cu ochii pierduți în vînt. Hotărîrea îi era ca luată și în tot cazul nu o femeie ca dînsa avea să-l dumirească dacă bine ori rău ar face. El dete decît din umeri, ca omul care nu știe ce să zică.

— Despre așa ceva nu poate să fie vorba cîtă vreme boierul nu e postelnic — răspunse el — și deocamdată nici nu se poate ști dacă și cînd are să fie.

— Așa poți să vorbești cu oricine, nu însă și cu mine, care știu multe, întîmpină dînsa. Lucrurile sunt puse la cale, și puțin mai lipsește pentru ca Guleș să fie iar postelnic. Bagă de seamă ca nu cumva s-o pați, încît să-ți muști degetele. Cum te-ai simți-n pielea ta dacă mîne ori poimîne s-ar porni vorba că nu coconul Costache, ci cucoana Clotilda te-a căpătuit?

Palea se cutremură, fulgerat de gîndul c-a văzut-o cineva pe cocoana Clotilda cînd a fost pe la dînsul, și sîngele îi pieri din obraji.

— Nu numai afară din cale mișel, ci totodată și smintit ar trebui să fie cineva pentru ca s-o poată zice aceasta, îi zise el. Cocoana Clotilda e cu cel puțin zece ani mai în vîrstă decît mine.

Madam Olga izbucni în hohote de rîs.

— Una sfregită, iar alta cu zece ani mai în vîrstă? strigă dînsa. Omule! Eu știu nu numai moșnegi care risipesc bogății mari alergînd după fuste, ci și babe tocate de tineri cărora abia le mijește mustața. E la mijloc cea mai covîrșitoare dintre toate patimile omenești, și nu se poate închipui nimic ce nu e în stare să facă cel stăpînit de ea; orice ai spune, lumea te crede. Are s-o spună duduia Smaranda, chiar și coconul Costache, cînd va avea cuvinte de a-i căuta soției sale pricina.

Palea era pornit să sară la ea și s-o strîngă de gît, dar frica de această ființă demonică îi era mai mare decît mînia.

— Iar dacă n-o zic nici ea, nici el, nici alții, o zici d-ta, grăi dînsul rostind vorbele cu glas înăbușit.

Ea îi mîngîiă obrazul cu mîna ei cea mică și moale.

— Răbdarea să nu ți-o pierzi, stărui. Nu e în orașul acesta, în țara aceasta nu e nimeni care-ți este atît de binevoitor ca mine. Nu din răutate, ci din cel mai bun îndemn îmi dau silința de a te face să înțelegi că femeia pentru care ai prins slăbiciune te dezbracă de bărbăție și te face unealtă nemernică. Ferește-te de ispită și rămîi unde te afli. Nu te avînta, nu umbla de capul tău, nu mai face nimic fără să-mi fi spus mai-nainte mie, care cunosc oamenii, cu virtuțile și cu toate neajunsurile firii lor!

Acestea erau spuse cu atîta căldură ademenitoare și cu atîta stăruință, încît Palea stetea buimac și cu desăvîrșire muiat în fața ei.

Bună în adevăratul înțeles nu era nici acum părerea ce-și făcea despre dînsa ... dar era strivit de simțămîntul că umblă ca orbecăind prin întunerec și era coprins de o adevărată admirațiune pentru dînsa, care atîte știa și-n toate ale ei avea un farmec particular.

Îi era plăcută intimitatea oarecum senină în care intrase cu cocoana Clotilda de cînd cu vizita ce-i făcuse aceasta. Se simțea măgulit că ea îi împărtășește vederile și se interesează ca cea mai apropiată rudă de tot ceea ce-l privea. Cu totul altfel se simțea însă stînd de vorbă cu madam Olga, care era mai vioaie, mai lipsită de sfială, mai plină de căldură și-i dezvelea părți lui cu desăvîrșire necunoscute ale vieții omenești.

„Unde am să ajung?!" se întreba el adeseori, dar, fără ca să voiască, se ducea din ce în ce mai des pe la Ciuntuleac, mai ales cînd acesta era dus în treburi, și madam Olga totdeauna știa să stoarcă din el ceea ce dorea să afle fie din casa coconului Costache, fie mai ales din cancelaria baronului prusian, care ținea-n mîna lui toate firele uneltirilor diplomatice.

Mai avea apoi la-ndemînă și pe soțul ei, care trecea pe la consulul rusesc, precum și pe la comisarul turcesc, și astfel era totdeauna bine dumirită asupra celor ce se petrec ori se pun la cale.

Tot ea stăruia, însă, ca Palea să fie discret și mereu îi zicea: „Nu cumva să te pună păcatul s-o spui aceasta și coconului Costache!"

Nu prea era nevoie să mai stăruie dînsa, căci Palea din capul locului luase hotărîrea de a fi discret, iar coconul Costache era prea mîndru pentru ca să-și dea silința de a-l descoase. După felul lui de a vedea, Palea era dator să-i spună din propriul lui îndemn ceea ce putea să-l intereseze. Deoarece Palea n-o făcea aceasta, coconul Costache iar era supărat.

VI

PĂCATE MARI

„Tot are coconul Costache dreptate! El vede bine și judecă drept: n-ai să te avînți voind ceea ce-n împrejurările date nu e cu putință. Fericită țara ce are asemenea oameni!"

Așa zicea Palea răsfoind prin dosarul scrisorilor adresate de către baronul de Richthofen regelui Frederic Wilhelm, hîrțoage aruncate una peste alta, pe care era însărcinat să le așeze-n șir cronologic.

Erau în aceste scrisori o mulțime de destăinuiri de tot interesante asupra uneltirilor diplomatice, și el se simțea măgulit că baronul i le-a dat să le citească.

— Tu tot tu rămîi! îl mustră madam Olga. O iei drept dovadă de particulară încredere, cînd vorba e de lucruri pe care lui nu îi dă mîna să le spună. Te face să le afli tu, pentru ca să le spui mai departe.

— Se poate, îi răspunse el. Sunt în adevăr și multe pe care ar fi bine să le știe și Guleș, ca să le spună altora.

— Tu mereu cu Guleș al tău! întîmpină dînsa. Vei fi avînd dreptate, dar ia-ți notițe și împărtășiri să nu îi faci decît după ce vom fi chibzuit împreună ce ai și ce nu ai să-i spui.

Palea era cu inima-ndoită. Dacă era vorba, nu dînsa avea să hotărască ce avea și ce nu avea el să-i spună lui Guleș, ci el n-avea să-i spună ei ceea ce Guleș ținea ca dînsa să nu afle. Știind-o însă femeie umblată în lume, cu deosebire deșteaptă și foarte îndemînatică, Palea încetul cu încetul a ajuns să nu mai îndrăznească a zice „ba" cînd ea zice „da" și cîteva zile-n urmă, ei citeau împreună notițele luate de dînsul.

Numit în iunie 1856 comisar, baronul pleacă la Viena, de unde la 16 iulie îi trimite regelui său un raport asupra convorbirilor sale cu cei de acolo. Toți sunt foarte rezervați și se mărginesc a-l încredința că au cea mai deplină bunăvoință și vor stărui ca divanurile ad-hoc să se rostească în toată libertatea. Îndeosebi Austria stăruise ca Prusia să nu fie admisă

a-și trimite și ea comisarul la fața locului. Acum îi da acestuia să-nțeleagă că ține ca trupele ei să mai ocupe cele două țări tocmai pentru ca să asigureze libertatea alegerilor.

— Auzi d-ta dragoste! strigă madam Olga. Aceasta poate, ba chiar trebuie s-o afle, pentru ca să știe și să le spună și altora cine e Austria. Fă-i semn cu roșu!

La 10 august comisarul prusian se afla la Constantinopol, de unde trimite o foarte amănunțită dare de seamă despre convorbirile sale de acolo. Aceeași bunăvoință, dar și aceleași rezerve. Îndeosebi Turcia își dă însă pe față hotărîrea de a nu suferi să i se știrbească puterea, iar reprezentantul Rusiei e pornit a o sprijini. Astfel baronul dă cu socoteală că Austria, Turcia și Rusia merg împreună, iar Franța, Anglia și Sardinia stau în fața lor.

— Da! grăi Madam Olga cam cu jumătate de gură. Poți s-o însemnezi și aceasta cu roșu. Să știe că au unioniștii pe cine să se razăme.

Într-o scrisoare de la 8 septembrie, baronul spune că, stînd de vorbă cu reprezentantul Austriei, acesta stăruia să fie păstrată chivernisirea boierească de pînă acum.

„Căci — zicea el — orișice guvern consolidat trebuie neapărat să tindă spre neatîrnare, iar principiul de naționalitate pune în mișcare elementele românești învecinate din Ardeal și din Bucovina și împinge Basarabia spre răscoală, ba contagionează și alte naționalități, cum sunt polonezii și italienii."

Madam Olga începu să răsufle din greu.

— Nu! zise ridicîndu-se-n picioare. La aceasta să nu pui deocamdată nici un semn.

— La 17 septemvrie — urmă Palea — baronul îi face apoi regelui împărtășirea că Bulwer, reprezentantul Angliei, i-a spus că guvernul său l-a-nsărcinat să sprigînească cu tot dinadinsul pe Austria...

Madam Olga răsuflă și mai greu.

— Care va să zică — strigă dînsa — nu mai rămîn decît Franța și Sardinia, generoasa Franță și nobila Sardinie? Pune semn cu albastru. Prea e frumoasă mișcarea pornită pentru unirea țărilor: ar fi un păcat

de tot greu să le spunem moldovenilor lucruri care-i întristează, îi descurajează și le slăbesc avîntul.

— Ai răbdare! întîmpină Palea. Să vezi ce urmează. E, înainte de toate, răspunsul regelui Frederic Wilhelm: „O nouă rasă din rîndul boierilor — zice el — ar fi, la urma urmelor, tot o rasă de boieri și nu le dă nenorocitelor țări decît perpetuarea nenorocirilor. De aceea eu nu pot să stărui decît pentru alegerea dintr-una din rasele noastre princiare europene, mai potrivit dintr-una germană, ceea ce ar avea consecințe de mai puțină însemnătate. Dacă nu se face asemenea alegere, toate sunt nenorocite și stricăciune. Despre suzeranitatea Porții să nu i se vorbească: ea e o dată stabilită și poate să fie menținută cum în timpul evului mediu și-a menținut-o împăratul asupra marilor principi din imperiu. Deci: un saxon, un principe de Hessa, unul de Baden, fie chiar unul de Lippe ori de Liechtenstein, ai căror copii urmează să fie crescuți în biserica orientală. Raționamentul meu e acesta: dacă vreun boier e ridicat în scaunul ereditar ori în scaunele ereditare, sistemul de corumpere se menține ... și chiar dacă n-ar lipsi voința de bine, privirea clară și priceperea situațiunii nu rămîn mijloace pentru adevăratele îmbunătățiri ale țării, pentru cucerirea pacinică a unui viitor."

Madam Olga a ascultat cu un fel de încordare religioasă.

— Da! ... nu rămîne! strigă dînsa acum. Aceasta au s-o știe moldovenii, toți românii au s-o știe.

Aici părerile lui se deosebeau foarte mult de ale ei. Îndrumată încă din timpul copilăriei de către răposatul ei părinte să privească toate lucrurile din punctul de vedere al patriei sale, ea ținea să li se spună moldovenilor numai ceea ce-i îmbărbătează să ducă lupta înainte.

Palea însă își aducea aminte vorba lui Guleș despre omul chibzuit, care nu-și risipește puterile dîndu-și silința să facă ceea ce-n împrejurările date nu e cu putință. Fiind dus cu gîndul la Aglaia, care-n scrisorile ei se plîngea de greutățile cu care se lupta mătușa ei, el dorea ca Guleș să între cît mai curînd în voile lui Ghica, și astfel era firește pornit să-i spună numai

ceea ce-l încredința că unirea țărilor nu e deocamdată cu putință.

— Ai răbdare! — îi zise dar — căci mai sunt multe pe care am să ți le citesc. La 6 octombrie baronul de Richthofen îi trimite regelui, tot din Constantinopol, o lungă dare de seamă: „Că un regim puternic, monarhic, pe cît se poate de asigurat, deci ereditar, e pentru Principate forma de guvernămînt care mai bine se potrivește cu interesele lor, despre aceasta nu mai încape, dacă ne dăm bine seamă, nici o deosebire de vederi. De adevărul acesta, din contră, toate Puterile sunt atît de bine pătrunse, încît tocmai pentru că învederat așa este, o parte dintre con-contrahenții majestății-voastre la pacea de la Paris tocmai pentru cuvîntul acesta și din cauza urmărilor ei nu vor asemenea organizare. Căci interesul, folosul, raționalitatea pentru Principate ele însele sunt pentru majoritatea puterilor numai motive de tot secundare, de care nu țin seamă în actualele negoțieri. Motivul de căpetenie rămîne pentru ele politica proprie, folosul lor propriu: ele vor admite numai ceea ce pentru Principate ar putea să se facă fără de nici o jignire pentru această considerațiune, ba chiar și aceasta numai cu mare neîncredere."

Obrajii polonezei se aprinseră.

— Da! — zise — nu e pentru Puteri Moldova decît obiect de compensațiune. Coconul Costache al tău nu interesele țării, ci ale sale și ale prietenilor săi le are-n vedere dacă se-nsoțește cu Ghica și cu oamenii acestuia.

Palea se simțea adînc jignit de asprimea ei.

— Ascultă și vei vedea că ești nedreaptă, îi zise, luînd altă foaie: „Cît pentru Poartă — citi el — ea respinge uniunea deoarece știe că aceasta ar avea drept urmare principele ereditar. Interesul de căpetenie al ei nu e binele acestor țări, ci ca ele să-i rămîie vasale, iar ele îi rămîn cu atît mai sigur cu cît mai mult dăinuiește chivernisirea boierească de pînă acum."

— Iată rostul lui Vogoridi, al lui Catargiu și al lui Ghica! exclamă iar poloneza. Aceasta e slujba în care intră cei ce se fac unelte ale lor.

Bucovineanul dete cu-ndărătnicie din cap.

— „Rezonamentul austriacilor în cestiunea aceasta — citi el mai departe — se dă pe față în cîteva puncte, dintre care primul e că Turcia are să-și păstreze integritatea. Austria a stipulat-o aceasta anume cu Franța și cu Anglia."

Madam Olga rămase uluită.

— Cum?!... și Franța?! grăi dînsa.

— Da! și Franța! o-ncredință Palea. Nu e însă numai atît. La 15 ianuarie 1857 baronul îi spune regelui că, după înțelegerea luată cu reprezentanții Puterilor, Poarta a emis firmanul adresat caimacamilor pentru alegerea divanurilor ad-hoc. După ce au caimacamii aleși pe sprînceană și guverne alcătuite din slugile acestora, procedura electorală e chibzuită și ea așa ca divanurile să iasă pe placul Porții. Spune-mi, te rog — adăugă el — pe cine și pe ce s-ar mai putea răzema moldovenii ca să ție pept nu numai cu Poarta, ci și cu Europa, care o sprijinește?

Madam Olga nu mai știa ce să gîndească și ce să zică.

Îi era parcă stau în fața ei revoluționarii polonezi, care, îndemnați de vecini, au pornit lupta și în curînd au rămas singuri în fața puternicei Rusii. Nu mai putea îndrăzni să-i îndemne și pe moldoveni a face și ei ca polonezii. În tot cazul, trebuia să ia înțelegere cu compatrioții ei mai nainte de a fi pornit-o într-un fel ori într-altul.

— Guleș — urmă Palea — nu e, ce-i drept, boier de baștină, dar e om cumpenit și nu poate să se însoțească decît cu oameni care cunosc împrejurările și țin seamă de ele. Eu cred că mare păcat ar fi să nu-i spun lucruri din care se încredințează că bine face.

Poloneza se uită lung la el.

— Bine, omule — îi zise — de unde te-ai pomenit să-mi spui că nu e Guleș boier de baștină?! E boier de viță veche, dar cam scăpătat, și de aceea a luat în căsătorie pe fiica unui armean din Galiția, care s-a îmbogățit aici în țară.

— Cred că te înșeli, îi zise Palea. Duduia Smaranda ...

— A!... Tot duduia! întîmpină madam Olga, ridicînd mîna. Guleș își duce copiii în străinătate, și ție nici prin gînd nu-ți trece c-o face aceasta fiindcă îi stau în cale și vrea să scape de ei. Duduia-ți spune că îi este cocoanei cea mai bună prietenă și-l grăiește de rău pe boier pentru ca nu cumva să dai cu socoteală că lui îi este chiar mai mult decît prietenă. Nu!... dragă, nu ești deloc omul care poate să se amestece în asemenea daraveri, nu ești în stare să te dumirești, ce anume să-i spui și cînd și cum și cui. Pornind-o razna, te pomenești că din ceea ce zici iese tocmai ceea ce nu vrei. Dacă e vorba să nu dai în gropi, mulțumește-te că mi-ai spus mie ceea ce ai aflat. Eu cunosc lume multă, tot oameni unu și unu, dintre care mi-i aleg pe aceia cărora le spun fiecăruia ceea ce i se cuvine.

N-avea dînsa nevoie să le spună aceste, căci Palea și fără de ele se simțea strîmtorat și lipsit de pricepere.

Nu era, înainte de toate, în stare să-și dea seama care dintre amîndouă, Olga ori Smaranda, îl prostește. Poate și una și alta. Ce să creadă? Chiar și dacă baronul i-a dat scrisorile pentru ca să le spună altora cele cuprinse-n ele, el nu trebuie să facă ceea ce a făcut, dîndu-i madamei Olga amănunte. Deși în adevăr nu era, le părea tuturora un fel de iscoadă. Se putea însă că baronul i le-a dat fiindcă are încredere în el ori pentru că puțin îi pasă dacă va spune ori nu ceea ce află. Pe dînsa nu mai putea s-o împedece de a spune altora ceea ce aflase, și de aceea el se căia și-și făcea mustrări pentru păcatul de a i le fi spus.

Văzînd cum așa-zisele Mari Puteri sunt preocupate fiecare de interesele sale proprii cînd la mijloc era viața unui popor asuprit, el era cuprins de un fel de scîrbă și în fundul inimii lui dorea ca moldovenii și muntenii să-și adune toate puterile și să stăruie răzemîndu-se pe dreptul lor. Cu toate aceste, ademenit de gîndul că va putea s-o aducă pe Aglaia la Iași, dorea și el ca coconul Costache să intre-n rîndul celor ce nu stăruie pentru unirea țărilor.

— Nu! strigă-n cele din urmă. Nu mă bag, nu mă amestec! Facă fiecare cum îl mînă firea lui. Cine sunt

eu pentru ca să-mi închipui că pot să împedec desfășurarea firească a lucrurilor?!

Madam Olga i se părea un demon ispititor, de care trebuia să se ferească.

Mai vîrtos s-a pătruns de sîmțămîntul acesta ziua următoare, cînd a citit raportul trimis de la Iași regelui în ziua de 4 mai 1857.

Citind, obrajii i se umpleau din cînd în cînd de sînge și mereu o vedea în fața sa pe cocoana Clotilda, mereu îi răsunau în urechi vorbele rostite de dînsa asupra lui Ghica, mereu își reamintea discuțiunea avută cu coconul Costache.

Vorba era despre cele ce se petrecuseră la Iași, despre partidele din Moldova, despre guvernul Moldovei și despre starea morală a țării, multe lucruri pe care Palea nu le credea ori nu era în stare să le înțeleagă, nici măcar să le spună decît, poate, lui Ciuntuleac, despre care era încredințat că nu le spune nici el nimănuia.

Nu se îndoia că comisarul prusian spune regelui său adevărul. Se simțea însă adînc jignit gîndindu-se că raportul acela are să fie păstrat în arhiva Curții din Berlin, unde îl vor citi toți cei ce-și vor da silința să se dumirească asupra celor petrecute în Moldova cînd cu divanul ad-hoc.

„Nu! își zise el. De la mine nimeni n-are să afle că comisarul Prusiei le-a spus acestea regelui său."

VII

DATORII ȘI DATORII

Sîmbăta următoare, în timpul mesei, atît coconul Costache, cît și cocoana Clotilda erau puși pe gînduri și scurți la vorbă. Se vedea din toate purtările lor că e o supărare-n familie și erau zadarnice toate silințele duduii de a mai înviora masa.

Palea se simțea din ce în ce mai strîmtorat. Pornit ca orișicare om a le pune toate în legătură cu sine însuși, el era ispitit să creadă că pe urma purtării lui s-a ivit supărarea. Știindu-se vinovat, el se întreba

dacă nu cumva bănuiesc ori chiar au aflat ceva despre intimitățile lui cu madam Olga, și-i era rușine, își punea de gînd să rumpă încetul cu încetul legăturile cu Ciuntuleac și cu soția lui, mai ales cu ea.

Era lucru nepotrivit să aibă asemenea legături cel ce șade la masa unor oameni ca Guleș.

Adevărul era însă că lucrul de care se temuse cocoana Clotilda era pe cale de a se întîmpla. În urma stăruințelor lui Ioniță și ale cumnaților lui, coconul Costache era gata să intre-n guvernul lui Ghica, și nu mai rămînea decît să se-nțeleagă asupra cîtorva amănunte pentru ca s-o facă aceasta fie chiar și învrăjbindu-se cu mulți dintre prietenii săi unioniști, între care și cîteva rude ale soției sale.

N-o știa Palea aceasta, dar dac-ar fi aflat-o, i-ar fi dat coconului Costache dreptate. După cele ce știa din dosarul baronului, unioniștii puteau să fie oameni ai unui viitor mai mult ori mai puțin apropiat: Guleș însă care făcea politică, nu putea decît să intre în vederile Marilor Puteri, de bunăvoința cărora atîrnă toate. Cocoana Clotilda însă femeie în cel mai adevărat înțeles al cuvîntului, privea lucrurile din punctul de vedere al solidarității familiale, și unul din cele mai grele păcate era pentru dînsa să te desparți de cei ce fac parte din familia ta.

Și de astă dată dar ea aduse vorba, ca din întîmplare, la datoriile omului față cu cei mai de-aproape ai săi. Coconul Costache, care știa prea bine unde bate gîndul ei, se uită zîmbind la ea.

— Da! — zise — sunt mari datoriile către cei mai de aproape. Sunt însă datorii și datorii, și vorba e cine-ți este mai apropiat. Una e datoria prescrisă de lege și alta datoria de inimă, pe care din propriul tău îndemn ai luat-o asupra ta. Apropiați îmi sunt părinții, frații, rudele, dar sufletește mai apropiați îmi sunt cei ce au aceleași vederi și aceleași sîmțăminte ca mine, sunt stăpîniți de aceleași îndemnuri.

Duduia Smaranda era încîntată, iar Palea, încredințat că despre datoria lui de a spune ceea ce știe e vorba, schimba fețe-fețe.

Cocoana Clotilda își ridică fruntea.

— Cu alte cuvinte — zise ea — dacă eu aș avea, din întîmplare, un prieten, tu te-ai împăca cu gîndul că am să țiu seamă mai mult de el decît de tine, soțul meu legitim?

— Poate că da, poate că nu, îi răspunse coconul Costache. În tot cazul, te-ai împăca tu însați și ai face tot ceea ce dorește el, fără ca să mai ții seamă de mine.

— Fără îndoială! strigă duduia cu obrajii aprinși. Vedem în fiecare zi atîtea femei și tot atîți bărbați care își nesocotesc datoriile familiale.

Palea, schimbîndu-și gîndul, își aduse aminte de cele ce-i spusese madam Olga.

— Se-ntîmplă, duduie, — grăi dînsul — dară orișicît de des s-ar întîmpla, aceasta nu e dovadă că și trebuie să se-ntîmple. Datoriile toate sunt convenționale, dar cele stabilite prin legi au fost stabilite tocmai pentru ca să se știe că abaterea de la ele e păcat mai mult ori mai puțin greu.

Cocoana Clotilda îi aruncă o căutătură plină de recunoștiință și iar ar fi voit să-l îmbrățișeze, iar coconul Costache clipi din ochi, supărat de întorsătura pe care o luase schimbul de păreri.

— Nu știi, se vede, de ce e vorba, îi zise el lui Palea, ca să schimbe vorba. E la mijloc supărarea unioniștilor din familia noastră pentru că e vorba să intru în guvernul lui Ghica.

Palea se dezmetici. Orișicît de mult ar fi ținut să n-o mîhnească pe cocoana Clotilda, nu-l ierta firea să-și ascundă gîndurile.

— Eu — zise dar — vă mărturisesc că mă așteptam la așa ceva. După cum stau lucrurile, nici nu puteați să faceți altfel.

Cocoana Clotilda se uită mirată la dînsul, nu numai mirată însă, ci și greu jignită.

Mult ar fi dat Palea s-o poată dumiri, citindu-i ceea ce i-a citit polonezei, îi era însă parcă aceasta îi stă la spate și-i șoptește la ureche: „Să nu te pună păcatele".

— Vei fi avînd dreptate — grăi cocoana Clotilda — eu nu cred, însă, că nici un bine nu se face lucrînd împreună cu oameni ca cei adunați împregiurul lui

Ghica, și Costache își pierde numele cel bun stînd alături cu adunătura aceea.

Coconul Costache rîse cu un fel de acrime, iar duduia Smaranda își pierdu bunul-cumpăt.

— Minciuni! Toate sunt minciuni! strigă dînsa. Născociri ale celor străinați, pe care îi crezi fiindcă ei strigă în gura mare și tu stai închisă în casă.

Palea-și pierdu și el bunul-cumpăt.

— Nu tocmai! răspunse el. Cocoana Clotilda știe lucruri pe care le mai știu și alții.

„Datorie și datorie! își zise în gîndul lui. Chiar și dacă n-ar fi adevărat că baronul mi-a dat dosarul pentru ca să le spun altora ceea ce am citit în el, datoria mea față cu cocoana Clotilda e mai presus de datoria de discreție oficială."

— Boierule — urmă întorcîndu-se spre Guleș — pentru ca să vezi că cocoana Clotilda are dreptate, să-mi dai voie să-ți aduc și să citim împreună o scrisoare pe care baronul de Richthofen a adresat-o zilele acestea regelui Frederic Wilhelm.

Coconul Costache era încîntat, și încă mai încîntată era cocoana Clotilda, care în atîte rînduri își dăduse silința să încredințeze pe soțul ei că se înșală dacă pune la îndoială bunele îndemnuri ale lui Palea.

Seara, deci, luîndu-și cafeaua în salonaș, ei — de astă dată fără duduia — citeau împreună scrisoarea comisarului:

— „De cînd cu sosirea mea aici — scria baronul — am primit vizita caimacamului, a miniștrilor săi, a înaltului cler, a boierilor și a deosebite numeroase deputațiuni și am întors aceste vizite. Cu aceste ocaziuni s-a dat pretutindeni pe față crasul contrast dintre guvernul țării și toate straturile poporațiunii."

Cocoana Clotilda, care ședea la stînga lui Palea, se uită-n ochii soțului său, ca voind să zică: „Ce zici, boierule?"

— Cel mai firesc lucru, grăi dînsul. Mulțimea!... Sunt pretutindeni oameni care nu cunosc nici trecutul, nici prezentul și nu judecă cu mintea, ci cu inima și astfel se lasă să fie duși nu știu nici ei unde. Țara e plină de fel de fel de visători neastîmpărați, care aleargă

mereu de ici pînă colo ca să amăgească lumea, și teamă mi-e că o să ne pună, în cele din urmă, în vrajbă cu toată lumea.

— Se poate, Costache — răspunse ea — dar noi în mijlocul acestei lumi trăim și tot în mijlocul ei au să-și petreacă viața și copiii noștri, și nu e lucru cuminte să ne punem în harță cu ea.

— Își face fiecare datoria potrivit cu convingerile sale — întîmpină el — și lumea se va dezmetici și ea după ce se va fi luminat. Citește, scumpe amice, mai departe.

— Vorbind despre cele ce i-a spus Vogoridi — urmă Palea — baronul s-a încredințat că guvernul se va folosi de întreaga sa putere ca să înăbușe mișcarea unionistă. El urmează apoi: „Cu mult mai departe a mers în mărturisirile sale președintele ministerului, Costache Catargiu, ministrul de Interne, care a zis de-a dreptul că prezența în Moldova a comisarilor a și avut drept urmare turburarea ordinei și a liniștei publice, încît țara a devenit revoluționară și comisarii au încurajat-o, stăruind ca poporul să-și dea pe față dorințele."

— Catargiu e un bătrîn zănatic, care nu știe să-și cumpănească vorbele, grăi coconul Costache.

— „Unul dintre înalții dregători — urmă Palea citind — șeful afacerilor de învățămînt, care din întîmplare se afla de față, i-a tăiat vorba cu observațiunea că ministrul denaturează faptele, că nu s-a produs nici o dezordine, că chiar dacă s-ar fi întîmplat așa ceva, vinovat ar fi fost ministrul el însuși. Amîndoi dregătorii au început apoi să se certe, încît am fost nevoit să-i concediez, mărturisindu-le că pentru mine e lucru foarte neplăcut că asemenea scene se petrec în prezența mea, și nu vreau să țiu seamă nici de insinuarea ministrului că comisarii, colegii mei, sunt niște instigatori ai poporului."

— Auzi miniștri! Auzi guvern! strigă cocoana Clodilda. Viitorii tăi colegi, Costache!

Guleș era foarte neplăcut atins.

— Oamenii lipsiți de pricepere și de bun-simț! zise el.

— Mai e încă ceva! — strigă Palea — frumos de tot! „Ministrul acesta — citi el mai departe — după toată probabilitatea, în urma nesocotinții lui și a felului bădărănesc în care executa sistemul caimacamului, a și fost destituit și înlocuit cu un boier mai cumpănit, Vasilie Ghica, un om faimos în urma imoralității sale."

— Ha-ha-ha! Vasilie Ghica al tău, Costache! izbucni cocoana Clotilda. Îl știe toată lumea. Nu degeaba stau consulii aici: vă știu pe toți, pe fiecare cum e!

Coconul Costache încreți sprîncenele.

— Acest amestec al vieții private în afacerile de stat mi se pare lucru nepotrivit zise el. Sunt încredințat că prusianul nu l-ar face dacă Ghica ar împărtăși vederile regelui Prusiei.

— Tot l-ar judeca după cum îl știe și tot ca dînsul îl judecă și alții, răspunse Palea. De aceea tari sunt în viața publică numai cei ce n-au asemenea cusururi. Aceasta nu e, dealtminteri, decît o mică introducere. Ascultați, vă rog: „Postelnicul, adecă ministrul Afacerilor Externe, Paul Balș, pe care-l cunosc de cînd cu activitatea pe care am avut-o mai nainte aici, m-a rugat să-i spun dacă cred ori nu că unirea sub un principe străin e cu putință. Nu puteam să-i răspund decît că, în privința aceasta, totul atîrnă de divanuri, mai nainte de întrunirea cărora nimic nu se poate ști în privința aceasta. «Dar — mă întrebă clar — ce crezi d-ta dacă divanurile se vor rosti pentru ea?» Nu puteam să-i dau decît un răspuns evaziv. El a întîmpinat că cîțiva dintre comisari i-au spus cu toată hotărîrea că unirea sub un principe străin e o himeră ..."

— Himeră! îl întrerupse coconul Costache.

— „Deoarece alții — urmă Palea — au dat răspunsuri evazive, el dă cu socoteală că unirea nu are șanse și de aceea consideră nu numai ca justificată, ci chiar și ca impusă ținuta guvernului față cu zadarnica silință de a face unirea."

— Acesta e adevărul! strigă coconul Costache; n-avem noi să ne punem în luptă cu întreaga Europă.

— Nici că e vorba ca moldovenii să intre în luptă, ci ca ei să-și dea fără dă sfială pe față adevăratele sîmțăminte. Ascultați, vă rog: „Cît, dealtminteri, pentru

ființa morală a ministeriului instituit de caimacam, am să citez numai un mic exemplu. Cînd i-am făcut vizită doamnei Balș, soția mai sus-pomenitului postelnic, de asemenea o veche cunoștință, ea m-a întîmpinat cu vorbele: «Mi-e cu adevărat rușine că sunt aici nevoită a vă primi ca soție a unui ministru dintr-un guvern alcătuit din tîlhari, hoți, falșificatori și notorici trădători de patrie, de care soțul meu de mult s-ar fi lepădat dacă n-ar crede că, rămîind în guvern, va putea să pună întrucîtva stavilă netrebniciei acestor oameni ».“

Coconul Costache sări în picioare.

— Asta le-ntrece pe toate! strigă el. Femeia aceea e turbată! Se poate să rostești asemenea vorbe în fața unui străin?

Cocoana Clotilda era încîntată.

— Aveți, cocoane Costache, răbdare, că mai e aici ceva, stărui Palea. Apoi citi: „Cînd eu am zîmbit și i-am spus că iau vorbele ei drept o glumă, ea a-nceput să-și întemeieze afirmațiunile, arătîndu-mi cu preciziune unde anume unul ori altul dintre miniștri a jăfuit, a prădat ori a furat, iar cîțiva dintre ofițerii moldoveni mai superiori în uniformă, între care și adiotanți ai principelui, le-au confirmat toate și au sporit cronica scandaloasă pe care o expunea doamna aceasta despre colegii soțului său.“

Coconul Costache își freca fruntea cu palma și-și scormolea părul din cap, ca omul care nu mai știe ce să zică și încotro să apuce.

Cocoana Clotilda se uită nemîngîiată la el.

— Și tu, Costache — șopti ea — e vorba să intri postelnic în locul lui Balș, ca să fiu și eu nevoită a vorbi ca femeia aceea!

— Mai am puțin, grăi Palea. Fiind vorba de partidele din țară, baronul de Richthofen îi scrie regelui Frederic Wilhelm următoarele: „Din atitudinea mai sus-arătată a guvernului rezultă că el și-a dat silința de a înjgheba în țară un partid care se luptă pentru dăinuirea părăginitelor stări de lucruri de acum. În vederea acestui scop, deși caimacamul nu are căderea de a o

face, au fost schimbați toți diregătorii care nu sunt necondiționat gata să lucreze contra uniunii și a consecințelor ei. Deoarece capabili de așa ceva numai oamenii cei mai lipsiți de demnitate pot să fie, guvernul caimacamului e în toate treptele hierarhiei lui alcătuit din gunoaiele societății corupte de aici, și gunoaiele aceste alcătuiesc deci și partea esențială a partidului antiunionist."

— Gunoaiele societății corupte, Costache! strigă cocoana Clotilda.

— Destul! grăi acesta, apoi se ridică și începu să se plimbe prin casă cu capul ridicat și cu ochii plini de văpaie. E îngrozitor, și întreaga ființă mi-e răzvrătită și pătrunsă de rușine! grăi dînsul peste puțin. Oamenii aceștia ne-au făcut de batjocura lumii. Mă cutremur cînd mă gîndesc că scrisorile baronului sunt păstrate în arhivele Curții regale din Berlin, unde ele sunt consultate de diplomați și de istoriografi, ba teamă mi-e că, mai curînd ori mai tîrziu, vor fi publicate, ca toată lumea să ne plîngă de milă. [1]

— Așa mi-am zis și eu, îl încredință Palea.

Guleș se opri în fața lui Palea, îi luă mîna, i-o strînse și o scutură de mai multe ori.

— Îți mulțumesc! grăi viu mișcat. Ai săvîrșit o faptă bună și-ai dovedit că ești om cu inima curată și prieten bun al nostru.

Cocoana Clotilda nu mai era în stare să se stăpînească.

— Dă-mi voie să te sărut! zise ea ridicîndu-se, apoi îl sărută cu toată căldura pe frunte.

Ochii lui Palea se umplură de lacrămi.

— Am făcut numai ceea ce nu eram în stare să nu fac, ceea ce ar fi făcut în aceleași împrejurări orișicare român cu durere de neam, îi încredință el. Sunt cuprins de deznădăjduire cînd se ivește în sufletul meu temerea că nu vom fi în stare să ne îmbărbătăm și să ieșim din mocirla în care ne-au tîrît străinii și-nstrăinații.

[1] Au fost publicate-n coloanele revistei „*Die Granzboten*", anul 1871, nr. 18, 28, 31 și 48, și anul 1872, nr. 8 și 17. (Autorul.)

— Vom ieși! strigă Guleș. N-avem decît să voim cu tot dinadinsul ca să ieșim.

— Numai dacă nu ni-ar lipsi tăria cuvenită! întîmpină Palea.

VIII

LUME SCHIMBATĂ

Încîntat de sine însuși, Palea le vedea toate bune și frumoase. Era pe la sfîrșitul lunei octomvrie. Frunzele arborilor se scuturaseră, încît numai pe ici, pe colo mai rămăsese cîte una, și aceea galbenă, dimineața pajiștile erau acoperite de brumă, serile era frig și numai pe la amează mai fluturau pe ici, pe colo lungi fire de paianjeniș, prin văzduh; lui i se păreau însă toate ca-n revărsatul zorilor de zi în luna mai.

O vedea mereu în fața sa pe cucoana Clotilda cea mulțumită că soțul ei nu se-ntovărășește cu uneltele lui Vogoridi; îl vedea și pe dînsul mulțumit de a nu se fi aventurat orbește; o vedea mulțumită pe madam Olga, care atît de mult ținea ca moldovenii să stăruie-n lupta lor; o vedea, mai ales, pe duduia Smaranda cătrănită pentru că n-a reușit în silințele ei de a-l ademeni pe Guleș.

Orișicît de viuă, însă, bucuria lui nu putea să fie dăinuitoare, căci în curînd trebuia să-și aducă aminte de vorbele madamei Olga. „Te pomenești că din ceea ce zici iese tocmai ceea ce nu vrei!" Grăbindu-se să arate că cocoana Clotilda are dreptate, el a perdut din vedere că pe urma faptei lui cel puțin pentru un timp oarecare e peste putință împlinirea visului său de a aduce pe Aglaia la Iași. Îi părea deci rău și-și făcea mustrări, deocamdată pentru că s-a pripit spuindu-i Aglaiei într-una din scrisorile sale că în curînd le va fi dat să se unească.

„Ce să-mi fac! își zicea. O să mai aștepte și ea." Îi era afară din cale greu să i-o spună aceasta și se amînă de azi pe mîne.

A grăbit însă să-i spună madamei Olga că Guleș n-are să intre în guvernul lui Ghica, deși era hotărît ca despre raportul de la 4 mai să nu-i vorbească.

Cînd s-a dus, Ciuntuleac se afla și el acasă.

— Eu cred că te-nșeli, grăi dînsul. Despre așa ceva nicăiri nu se vorbește.

— Nu se va fi vorbind — stărui Palea — dar vă spun eu că așa este!

Madam Olga se uită stăruitor în fața lui. Îl cunoștea din destul pentru ca să știe că el n-o spunea aceasta fără ca s-o fi aflat de la altcineva.

— O adevărată minune ar trebui să fie la mijloc, îl încredință dînsa. Chiar însăși dacă așa ar fi astăzi, mîne are să fie tot ca ieri. Prea e-ncurcat Guleș cu dînșii pentru ca să se mai poată descurca.

— Se descurcă! stărui din nou Palea, cu toată hotărîrea.

Madam Olga nu se mai îndoia că el știe ceva ce nu vrea să spună și se simțea jignită-n amorul ei propriu pentru că n-a reușit încă să și-l apropie din destul.

Pe Palea-l luă gura pe dinainte.

— Eu un singur lucru pot să vă spun, urmă el ; prea se vorbesc multe despre imoralitatea lui Ghica.

I-o spunea aceasta femeii care petrecuse cea mai mare parte a vieții sale stîndu-le model pictorilor și sculptorilor ori prezentîndu-și trupul frumos în tablouri vivante.

— Ce prostii! exclamă dînsa. Cum vorbesc oamenii despre lucruri pe care nu sunt în stare să le înțeleagă! Vasilie Ghica e, îți spun eu, un prostănac cu desăvîrșire nevinovat.

Hotărîrea ei de a-l dumiri pe Palea era definitiv luată.

Se măritase cu inima îndoită după Ciuntuleac, care nu prea ținuse nici el s-o aibă soție, și trăiau mai mult unul lîngă altul decît împreună. Încetul cu încetul, însă, ea a prins slăbiciune de dînsul, căci îi făcea toate voile și nu cerea de la dînsa decît ceea ce i se dedea cu toată inima. Om deștept, vioi și cu deosebire harnic, el se folosea de legăturile sale cu armenii și cu evreii întrați sub sudiția austriacă și, luînd parte la întreprin-

derile lor de tot felul, își agonisise avere frumoasă, încît ea putea nu numai să trăiască în lărgime, ci și să aducă jertfe în interesul cauzei naționale. Pe deasupra, îi mai și lăsa toată libertatea în ceea ce privește legăturile cu compatrioții săi și nu-i cerea socoteala despre cele ce face împreună cu dînșii.

— Eu am azi o consfătuire, îi zise ea acum. Tu ce ai de gînd să faci astă-seară ?

— Vorba e să mă întîlnesc la „Pester" cu Herscu și cu Baruch, răspunse el. De unde să te iau?

— De! știu și eu ?! răspunse ea. Mă duc la Galitzky și, după toate semnele, venim, ca de obicei, aici. Dacă nu, o să mă-nsoțească vreunul dintre dînșii pînă acasă.

— Cum vrei tu, zise el răsfoind printre hîrtiile din saltarul mesei.

Madam Olga se plecă spre Palea.

— Să mă aștepți astă-seară la tine acasă, îi șopti. Iar acum pleci deodată cu el.

Palea rămase oarecum aiurit, dar nu putea să zică nimic.

I-ar fi rămas să n-o aștepte; el nu era însă omul destoinic de a o face aceasta.

Dar, la urma urmelor, ce-ar fi putut ea să-i facă? De ce ar fi avut el să se teamă?

Seara o aștepta-n toată liniștea, ba îi era parcă se temea ca nu cumva dînsa să-și fi schimbat gîndul și să nu vie.

El avea-n Tătărași o odaie simplu mobilată-n niște case din fundul unei curți mari, prin dosul căreia trecea o hudiță, din care era prin o portiță altă intrare.

Madam Olga n-a intrat prin față.

Era pe-nserate, afară amurg și rece, iar în casă întunerec și cald. Palea nu se așteptase ca ea să vie atît de în curînd și abia acum voi să aprindă lumînarea.

— N-o aprinde!... stărui dînsa. E cald și bine aici la tine. Acolo, la noi, putea-n toată clipa să vie cineva. Dă-mi voie să mă fac comodă, ca la mine acasă. Stînd de vorbă, nu avem nevoie să ne și vedem unul pe altul. Șezi ici lîngă mine, urmă așezîndu-se la mar-

ginea patului. Suntem acum numai noi amîndoi: să-mi spui ce-ai aflat.

— Ceea ce vi-am spus, răspunse dînsul.

— Nu mi-ai spus nimic! întîmpină dînsa. Ceva extraordinar trebuie să se fi-ntîmplat pentru ca el să ia hotărîrea de a se desface de Ghica.

— Și asta vi-am spus-o, stărui Palea.

— Aș! fleacuri! exclamă dînsa. Dac-ar fi vorba numai de moralitate, Guleș e chiar mai prejos de Ghica. Trebuie să mai fie ceva.

— Eu atîta știu, atîta-ți spun, o-ncredință dînsul.

— Atunci nu știi nimic, grăi dînsa. Ai auzit vreodată vorbindu-se despre „inițiați"?

— Nu, răspunse el.

— Nu știi nici ce va să zică „adamiți"?

— Nu! Nici aceasta n-o știu.

— Tablouri vivante ai văzut vreodată?

— Nu, niciodată!

— Atunci e foarte greu să te dumiresc, grăi dînsa. Tot vei fi știind însă ce va să zică „model" pentru un pictor ori pentru un sculptor.

— I-am stat odată unui pictor de la Cernăuți, îi răspunse el oarecum ușurat.

— Ei bine — îi zise ea — atunci o să mă-nțelegi dacă-ți spun că una din cele mai mari și mai curate mulțumiri ale omului e să se peardă-n privirea a tot ceea ce e frumos și că nimic nu e în ceea ce privește frumusețea mai presus de trupul omenesc. Nu e plantă, nici floare, nici fruct, nu e animal atît de frumos ca omul. E, ori nu e așa?

Palea dete din umeri.

— Ar trebui să mă gîndesc mult mai înainte de a-ți da răspuns, grăi dînsul.

— Eu nu spun cum omul este — urmă dînsa — ci cum poate să fie. Cei mai mulți dintre oameni sunt într-un fel ori într-altul pociți, și nu e, poate, nici unul în toate în amănuntele ființei lui așa cum trebuie să fie. Sunt însă oameni în care unele dintre părțile trupești sunt atît de desăvîrșite-n forma lor, încît rămînem uimiți, încîntați, extaziați în fața lor. Ai văzut și tu

capete frumoase, umeri frumoşi, braţe frumoase, pepturi, şolduri, pulpi, mîni frumoase. Aşa e, ori nu e aşa?

— Da, răspunse Palea. Se poate.

— Asemenea oameni, fie bărbaţi, fie femei, le stau model pictorilor şi sculptorilor, care iau de la unul una, de la altul alta şi creează opere în toate amănuntele lor desăvîrşite. N-a trăit însă şi nici că va putea vreodată să trăiască măiestru care-ntrece natura în ceea ce priveşte desăvîrşirea formelor, frumuseţea trupului viețuitor. De aici purcede cultul trupului, neadormita purtare de grijă ca-n desfăşurarea vieţii să nu se pocească formele trupeşti, căci încîntaţi suntem în faţa operei create de vreunul dintre marii măieştri, dar neasemănat mai mult ne încîntă originalul, adevăratul trup omenesc.

Obrajii lui Palea se umplură de sînge.

— Mă iartă — zise — dar aici mai e la mijloc şi ceea ce voiai să-mi spui vorbindu-mi odată despre cea mai covîrşitoare dintre patimile omeneşti.

— Tocmai aceasta e ceea ce m-a făcut să viu acum la tine, îl încredinţă dînsa. Pentru Guleş moralitatea lui Ghica e lucru fără de nici o însemnătate, iar cei ce vorbesc despre imoralitatea lui Ghica de obicei nu ştiu ce vorbesc. Ascultă, te rog, urmă schimbînd tonul. Eu am stat de multe ori model atît în timpul copilăriei mele, cît şi mai tîrziu, şi nu o dată am fost nevoită să gîndesc ceea ce ziseşi acum. Văzînd adecă cu ochii, omul deosebeşte lumina de-ntunerec şi colorile una de alta, dară formele de orişice fel le pipăie. Dacă deci o plăcere este să vezi un trup frumos, încă mai mare e plăcerea de a-l pipăi, şi nu o dată am fost nevoită să le dau brînci celor ce nu se mulţumeau nici cu această mai mare plăcere, ci voiau mai mult. Niciodată nu mi s-a întîmplat însă ca vreunul dintre adevăraţii măiestri să fi căzut în păcatul acesta. Ei aveau pentru frumuseţea trupească un adevărat cult, se apropiau de model cu un fel de religiozitate şi erau cuprinşi denduioşare gîndindu-se că e trecătoare frumuseţea trupească, că abuzurile de orişice fel pocesc trupul viețuitor. N-am să uit niciodată pe unul dintre dînşii, care-mi spunea că le plînge de milă celor ce nu-şi dau seama că

frumusețele fără de seamăn ale vietăților intrate-n ființă ar fi peste putință dacă obîrșia a toate n-ar fi o inteligență covîrșitoare, care toate le chibzuiește și le măsoară. Rostul tablourilor vivante e să țină viu sîmțămîntul acesta și să-i îndrumeze pe oameni spre cultul formelor viețuitoare.

Palea o asculta cu încordată luare-aminte. Acum el se-nvioră.

— Am înțeles acum! strigă. Știu ce vrei să zici. „Adamiți" sunt cei ce petrec dezbrăcați împreună și-mi închipuiesc că „inițiații" sunt cei ce iau parte la asemenea petreceri. E culmea nerușinării și a desfrîului.

Madam Olga era-n stare să-l pălmuiască.

— N-ai înțeles și nu știi nimic, îi zise. Adam și Eva n-aveau nevoie să-și ascundă trupul cîtă vreme trăiau în toată nevinovăția. S-au rușinat și și-au acoperit goliciunile numai după ce au păcătuit și abia acum au început să se mintă, să se amăgească ori să se-nșele unul pe altul. „Adamiți" adevărați sunt cei ce vreau să fie cum Adam și Eva erau mai-nainte de a fi căzut în păcat. Asemenea om nu e Ghica, pe care-l vezi alergînd și făcînd cheltuieli nebunești ca să adune „inițiați" pentru serate pariziene și dă mereu peste pocitanii care nu se mulțumesc să vadă și să pipăie, ci rîvnesc la mai mult. Unul dintre aceștia e și Guleș al tău. Mie să nu-mi spui că la mijloc e numai reaua părere pe care o are despre Ghica; trebuie să mai fie și ceva ce nu poți ori nu vrei, dar trebuie neapărat să-mi spui.

Palea rămase tăcut: nu-ndrăznea să-i zică „nu!".

Dacă n-ar fi fost întunerec, ea ar fi văzut oglindită-n fața lui strîmtorarea omului pornit să facă ceea ce nu vrea. Îi era parcă a băut o otravă care îi răscolește întreaga ființă și nu mai era-n stare să nu-i spună și ei din ce în ce mai în amănunte cele citite-n raportul de la 4 mai al baronului.

Nu era-ntîia oară că spune ce nu voiește să spună și-i era rușine de sine însuși, dar ea-l stăpînea și-l ducea după placul ei.

— Vezi — îi zise-n cele din urmă — așa te mai înțeleg. Vorba nu e de Ghica, nici chiar de pocitaniile

intrate-n slujba lui Vogoridi, ci de părerea ce-şi fac nu numai comisarul Prusiei, ci toţi comisarii, ba chiar toţi oamenii cumsecade despre uneltele lui Vogoridi. Guleş, om plin de deşertăciune, va mai fi ţiind şi la copiii lui şi nu se poate împăca cu gîndul c-ar fi socotit deopotrivă cu cei ce-şi fac de ruşine ţara şi neamul. Eu îl ştiu însă atît de plin de slăbiciuni, încît nu pot să cred că va stărui în hotărîrea lui.

— Îi faci mare nedreptate! întîmpină Palea.

Madam Olga-l cuprinse cu braţul şi-i mîngîie obrajii cu mîna ei cea mică şi moale.

— Băiete, băiete, copil nevinovat, îi zise. Nu e-n lumea aceasta plăcere la care nu rîvneşte, nici jertvă pe care nu e gata s-o aducă pentru ca să guste pînă-n cele mai mici amănunte plăcerile vieţii. Ce crezi? Ar fi luat el hotărîrea de a se desface de Ghica dac-ar fi fost de faţă şi duduia Smaranda cînd citeaţi raportul de la 4 mai al baronului? Ce va face el cînd dînsa va stărui să nu se despartă? Cînd îl arde de ceva, puţin îi pasă lui de ţară şi de familia sa.

Palea dedea mereu din umeri. Zdruncinat în credinţa lui, el era ademenit de gîndul că Guleş nu va stărui în hotărîrea de a se desface de Ghica! Da! îl ardea şi pe el însuşi de ceva şi în adevăr că puţin îi păsa de ţară şi de toate celelalte.

Mult au mai stat amîndoi aşa pe-ntuneric. Ea în mai multe rînduri a voit să se îmbrace, el însă mereu o ruga să mai rămîie, şi nu mai era mult pînă la miezul nopţii cînd au plecat amîndoi.

Întors acasă, el a mai stat timp îndelungat tot aşa pe-ntunerec ... Înţelegea şi o mulţime de lucruri pe care nu i le spusese madam Olga şi se simţea cu totul alt om.

După ce s-a culcat, nu putea să doarmă. O vedea dezbrăcată nu numai pe ea, ci şi pe Aglaia, pe duduia Smaranda, ba pînă chiar şi pe cocoana Clotilda iar, coconul Costache i se părea din ce în ce mai potrivit cu cele spuse de madam Olga.

Aşa l-a răpus somnul, iar dimineaţa, cînd s-a deşteptat, cel dintîi gînd i-a fost că nu poate să-i scrie Aglaiei.

„Nu mă mai simt străin aici, îi scrisese. Am găsit oameni care mă-nțeleg, de care mă pot apropia fără de sfială, cu care pot să mă potrivesc în gînduri și care te vor îmbrățișa cu toată dragostea."

Ce putea să-i scrie acum, cîtă vreme nu știe nici ce va aduce ziua de mîne, nici în cine să aibă și-n cine să nu aibă încredere, pe vorbele cui să pună temei, de cine are și de cine nu are să se apropie.

Orișicît de mult ar fi ținut la Guleș, la cocoana Clotilda și la copiii acestora, îi era din ce în ce mai adimenitor gîndul că poloneza vede bine lucrurile cînd zice că n-o să stăruie Guleș în hotărîrea lui.

Soarta lui atîrna de la lupta dintre două femei, și el din ce în ce mai mult dorea ca nu cea mai apropiată de sufletul lui să izbîndească.

Așa se zbătea el cînd a primit de la Aglaia răspuns la cea din urmă scrisoare a lui.

Un junghi fulgerător i-a trecut prin inimă cînd a deschis-o și amețit a rămas după ce a citit-o.

Ce spunea dînsa în scrisoarea ei ?

„*Iubitul meu,*

Nu poți tu să-ți închipuiești, și nu sunt eu în stare să-ți spun cum și cît de mult ne-am bucurat nu numai eu și mama, ci noi toți cînd am citit cele ce ne spui în scrisoarea ta. E la mijloc o intervenire a Providenței. Am fost adecă nevoită să plec din casa mătușii, care voia cu orice preț să mă-nduplece a primi niște propuneri, care nu puteau — se-nțelege — să fie potrivite cu simțămintele mele. Nu mi-a rămas deci decît să mă-ntorc la casa mamei, care mai are, precum știi, și alți patru copii mai mici decît mine. Îți vei fi dînd seamă despre greutățile cu care ne luptăm și vei înțelege de ce zic eu că e în adevăr providențială întorsătura în urma căreia cele de atîta timp visate de noi vor putea, în sfîrșit, să fie realizate. Vor vedea mătușa și mama că ți-au făcut o mare nedreptate cînd stăruiau să nu mă razăm pe tine, după părerea lor om lipsit de statornicie.

Așteptăm cu cea mai viuă nerăbdare știri nouă. Scrie-ne, iubitule, cît mai curînd.

[*Aglaia*]"

IX

CE SPUNE COCOANA CLOTILDA

Vede orișicare lucrurile cu ochii săi, judecă potrivit cu firea sa și cu pornirile inimii sale, și le-nfățișează toate după chipul și asemănarea sa, cum i se par, iară nu cum în adevăr sunt.

Palea apucase o dată să-l socotească pe coconul Costache om înzestrat cu mari destoinicii, stăpînit de cele mai bune îndemnuri, menit să săvîrșească-n viața lui fapte mari și așa voia cu orice preț să-l știe. Orișice ar fi zis și făcut el era-n cele din urmă bine zis și bine făcut, și Palea era nemîngîiat cînd era de altă părere și nu se putea potrivi cu el. Grăindu-l dar de rău, nu numai duduia Smaranda, ci și madam Olga i se făcea nesuferită.

Acum însă, strivit de cele cuprinse-n scrisoarea Aglaiei, el voia să-l știe pe coconul Costache cum îl dorea și umbla hăbăuc de ici pînă colo.

Trecuse atîta timp de cînd n-o mai văzuse pe Aglaia și nu mai avea pentru ea slăbiciunea pe care a avut-o odinioară, dar tot i se părea taina inimii lui prea sfîntă pentru ca s-o pîngărească vorbind despre ea.

„M-ai purtat cu vorba — îi suna-n ureche — m-ai amăgit cu făgăduințe, m-ai ținut legată, m-ai pus în conflict cu mama și cu mătușa: fă ca să nu le dau dreptate celor ce te socotesc lipsit de statornicie bărbătească, om făr' de caracter."

Nu le-a zîs dînsa în scrisoarea ei acestea, dar și le zicea el însuși citind scrisoarea și toată lumea avea să le zică dacă Guleș nu intra cît mai curînd în guvern alăturea de Ghica.

Abia acum își dădea Palea seama cît de mare era păcatul de care s-a făcut vinovat cînd a plecat dimpreună cu Guleș de la Postelnicie.

Așteptînd cu nerăbdare sîmbăta, ca să se ducă pe la cocoana Clotilda și să vadă ce s-a mai întîmplat, el a trecut pe la madam Olga, pe care o știa totdeauna bine informată asupra celor ce se petrec în lume.

— Iar ai pe suflet ceva ce nu vrei să-mi spui! îl mustră ea.

— Așa sunt eu! răspunse el. Mă fierb în grăsimile mele. M-apucă din cînd în cînd un fel de dor de ducă. Făcîndu-mi-se oamenii nesuferiți, aș vrea să scap pe nesimțite din lumea aceasta și-i fericesc pe călugării adăpostiți prin mînăstiri de toți uitate și pe sihaștrii retrași prin codri ori prin pustiuri.

— Aceasta-ți vine din senin, nu-i așa?... fără ca să fi pățit ceva, îi zise ea. Spune: ce-ai mai aflat despre coconul Costache?

— Nimic, răspunse el. Am venit tocmai pentru ca să-mi spui ce-ai aflat tu.

— Tot nimic! După toate semnele, nu-i vine la socoteală să-și dea pe față hotărîrea. Prea sunt multe cele știute de oamenii lui Ghica despre dînsul și se teme de scandale.

— Se poate, întîmpină Palea. Drept să-ți spun, mare prostie am făcut arătîndu-i raportul de la 4 mai al baronului; eu îl socotesc însă prea cuminte pentru ca să nu facă cum ai zis tu.

Madam Olga se uită mirată la el. I se părea peste putință ca din gura lui să iasă vorbele pe care le auzise.

— Nu știu cum am să-nțeleg vorbele tale, grăi dînsa. Eu am zis, ce-i drept, că el nu se va despărți de Ghica, nu însă pentru că e prea cuminte, ci pentru că e prea slab.

— Prea slab zici tu, prea cuminte zic eu, întîmpină dînsul; tot acolo vine. Vorba e că azi ori mîne o să-l avem iar postelnic.

Madam Olga nu era femeia cu care se poate vorbi așa.

— Bine, omule — îl mustră — ce-ai pățit de te-ai schimbat așa deodată? Pînă acum îți erau cu totul altele părerile.

— Da ! grăi dînsul. Peștele miroase a balta din care l-ai scos. Se potrivește și omul cu nevoile sale și cu aceia în mijlocul cărora trăiește.

— Vorbești în pildă, îi zise ea. Se vede că iar am nevoie să mă duc la tine și să stăm pe-ntunerec de vorbă pentru ca să-ți deschizi inima.

— Să vii — răspunse el — mîne seară, că te aștept după ce mă întorc de la Guleș.

Ziua următoare el a găsit-o pe cocoana Clotilda singură, căutîndu-și de treburi, perdută într-ale ei, încît el era strîmtorat și covîrșit de sîmțămîntul că astă dată e de prisos și că cel mai cuminte lucru e pentru dînsul să plece, sub cuvînt că are o treabă urgentă.

— Nu se poate, stărui dînsa. Tocmai acum, cînd mă vezi singură, nu poate nimic să-ți fie atît de urgent ca să mă părăsești. Costache e plecat la moșie. Intrăm în iarnă și are să pună la cale o mulțime de treburi.

— Cînd e vorba să se-ntoarcă? întrebă dînsul, dumirit acum de ce n-a răsuflat încă nimic asupra hotărîrii luate de coconul Costache.

— Aceasta — răspunse ea — n-o știe, așa mi se pare, nici el însuși. Mi-a spus numai că o să aibă multe pe capul lui. Ieri și alaltăieri l-a căutat mai unul, mai altul, între care și Ioniță, care mi-a spus că o să se ducă și la moșie. Cînd se va-ntoarce acesta, vom afla cam pe cînd putem să-l așteptăm și pe Costache.

Palea stete cîtva timp pe gînduri.

Îi părea-nvederat că coconul Costache nu și-a dat încă pe față hotărîrea. Numai așa putea să-nțeleagă graba lui Ioniță, care alerga și pe la moșie. Luîndu-l deci gura pe dinainte, el întrebă care mai sunt gîndurile coconului Costache.

Cocoana Clotilda dete strîmtorată din umeri: îi era greu, chiar neiertat îi era ca să mărturisească adevărul.

Trecuseră adecă atîtea zile una după alta fără ca el să fi scăpat o vorbă măcar despre ceea ce avea de gînd să facă. Nu era, ce-i drept, de felul lui om comunicativ, dar acum se făcuse de tot scurt la vorbă, cîteodată chiar posac, încît s-ar fi supărat dacă soția sa ar fi cerut răspuns la întrebări ca cea pusă de Palea.

— Te vei fi mirînd dacă-ți mărturisesc că nu știu, răspunse dar. Rar se-ntîmplă să mai iasă, cînd iese, lipsește puțin de acasă, dar stăm cîteodată ceasuri întregi fără ca să schimbăm vreo vorbă.

Chiar şi-n starea sufletească în care se afla, Palea numai cuprins de adîncă întristare putea să asculte mărturisirea aceasta.

— Dar duduia Smaranda ce zice? întrebă dînsul cu oarecare sfială.

Cocoana Clotilda îi aruncă o căutătură scrutătoare. Despre aceasta, mai ales despre aceasta n-avea să vorbească cu dînsul. Dorea însă să ştie dacă nu cumva el a simţit ceva.

— Smaranda? îi zise dar. Dînsa n-a mai venit pe la noi. E supărată pentru că n-am poftit-o şi pe ea cînd cu citirea celor cuprinse-n raportul de la 4 mai al baronului.

Palea nu se-ndoia că madam Olga exagerează vorbind despre legăturile dintre Guleş şi duduia Smaranda.

— Fire-ar fi să nici nu mai vie! exclamă el.

Cocoana Clotilda tresări, ca făcătorul-de-rele prins asupra faptei, şi rămase cu ochii împăingeniţi.

Îi venea să plîngă, făcîndu-şi mustrări pentru că e-n stare să vorbească despre această grea taină a familiei cu un om care îi este, la urma urmelor, cu desăvîrşire străin. Pornită însă o dată pe panta mărturisirilor neiertate, ea nu mai era destul de tare spre a se opri.

— De ce?! zise. De ce o zici aceasta?

Palea rămase cu ochii ţintă la pămînt. Îi părea rău c-a rostit acele vorbe.

— Iertaţi-mă, cucoană! îi zise. Mă amestec în lucruri care nu mă privesc şi spun ceea ce nu se cuvine. Lumea vorbeşte însă, spuind o mulţime de născociri, pe care nu mă iartă firea să le cred, şi dac-am scăpat acele vorbe, e pentru că doresc ca lumea să nu mai aibă cuvinte de a născoci.

Cocoana Clotilda era zguduită.

— Nu! grăi dînsa rostind vorbele cu glasul înecat de năvala sîngelui. Lumea nu minte, nu născoceşte.

Palea se cutremură; nu mai încăpea îndoială că madam Olga spunea adevărul.

— E adevărat că mi-a fost şi mie ursit să am soarta atîtor femei căzute sub greaua osîndă de a-şi şti soţul căzut în robia alteia. Ce să fac însă?! Te-ntreb: ce să

fac? D-tale îți va fi părînd urîtă starea în care mă aflu și te vei fi mirînd că pot să mă împac cu ea. Nici că m-aș împăca dac-ar fi vorba numai de mine: m-aș închide în mînăstirea de la Liov, în care am fost crescută, și n-aș mai cere nimic de la lume.

Palea asculta oarecum aiurit, parcă glas din altă lume îi răsuna-n ureche. Cu cîteva zile mai-nainte ar fi fost în stare să strîngă de gît pe duduia Smaranda, acum însă el se gîndea numai că aceasta nu-l va lăsa pe Guleș să se despartă de Ghica.

— Avem copii — se tîngui cocoana Clotilda — și mă îngrozesc întrebîndu-mă ce s-ar alege sufletește de ei. Îi sunt recunoscătoare pentru că e om generos, încît mă iartă să stau lîngă dînsul și să-mi dau silința de a-i îndulci și eu viața, și a trimis copiii noștri departe de aici pentru ca să nu fie striviți de fireasca durere a celor nevoiți a se face judecători ai părinților săi și a alege între tată și mamă.

Aceasta le-ntrecea toate, și Palea-ncepu să umble în sus și în jos, ca omul ce nu mai știe ce să facă.

— Dar dacă mîne ori poimîne ... grăi dînsul.

— Da! — îl întrerupse ea, cuprinsă de deznădăjduire — dacă mîne ori poimîne el n-ar mai vrea ori n-ar mai putea să fie generos? Ce rost mai are pentru mine viața? Copiii mei cum rămîn?

— Aici — exclamă dînsul — trebuie să moară cineva.

Dacă l-ar fi luat însă cineva de scurt, l-ar fi băgat într-un colț și i-ar fi pus pistolul în piept, el n-ar fi fost în stare să spună cine anume are să moară.

Îi răsunau în ureche vorbele madamei Olga despre frica de scandal a lui Guleș și-i era parcă a stat în întunerec și deodată i se face lumină.

Ce caută adecă Ioniță la moșie?!

— Aceste sunt lucruri pe care nu le credeam iar acum nu le mai pot pune la-ndoială — grăi dînsul — și dau cu socoteală că coconul Costache s-a dus la moșie pentru ca să scape de stăruințele oamenilor ca Ioniță.

Cocoana Clotilda iar era ispitită să spună ceea ce nu îi era iertat.

— Nu știu, zise rostind vorbele în silă. Se poate. Dacă l-am înțeles bine, umblă cu gîndul de a pleca în străinătate. E — urmă încă mai în silă — bolnav unul dintre copii.

Palea rămase ca trăsnit din senin.

Dac-o făcea coconul Costache aceasta, era hotărît să se desfacă nu numai de Ghica, ci și de duduia Smaranda, și cocoana Clotilda scăpa, dimpreună cu copiii ei, dar multă vreme mai avea să treacă pînă ce Guleș va fi iar postelnic.

— Peste putință! grăi Palea. Tocmai acum n-are coconul Costache să plece din țară. Prea îl știu om cuminte pentru ca să pot crede că nu va primi propunerile ce i-a făcut Ghica.

Cocoana Clotilda rămase-ncremenită. Se uita la el cu ochi mari, ca și cînd s-ar fi pomenit deodată în fața unui om pe care-l știa mort. Îl vedea și-l auzea vorbind, dar nu-i venea să creadă că e în aievea el cel ce îi stă-n față și-i vorbește.

— Nu pot să uit — urmă Palea — cu cîtă căldură vorbea despre Ghica cel cumpenit, și cele ce se spun despre imoralitatea lui Ghica sunt născociri ale unor oameni care nu știu ce zic, iar de neghiobia unora dintre slugile lui Vogoridi oamenii ca coconul Costache nu țin seamă cînd vorba e să-și pună puterile-n slujba țării.

— Nu știu, zise cocoana Clotilda. De unde să știu? Nu știu nimic! Toate sunt cu putință-n lumea aceasta, unde oamenii se schimbă de azi pe mîne, dintr-un ceas într-altul.

Nu tot așa vorbea madam Olga, care și-l ținea aproape pentru ca să se folosească de el și pentru care avea mult farmec sfiala cu care el se apropie.

— Omule — îi zise — suntem aici numai noi amîndoi, și e-ntuneric, încît nu ne dă de gol obrazul cînd spunem ceea ce în adevăr nu gîndim. Adu-ți aminte că Adam și Eva abia după ce au păcătuit au început să mintă. Te-ntorci de la cocoana Clotilda: ce-ai păcătuit cu ea încît atît de mult te-ncăpățînezi în silința de a mă face să cred că n-ai pe sufletul tău decît ceea ce nu mi-ai spus mie?

Lui Palea îi venea să-i dea brînci.

— Nu mai face nici o încercare de a mă amăgi, urmă dînsa. Eşti schimbat la fire, la faţă, la glas, la purtări: aceasta numai aşa, din senin, nu poate să vie!

— Nu e la mijloc nimic din cele ce am aflat de la cocoana Clotilda. Sunt lucruri care mă privesc pe mine, numai pe mine, o-ncredinţă dînsul.

— Aa! întîmpină dînsa. Care va să zică, am dreptate: e în adevăr ceva! Dă-mi voie să te-ncredinţez că nu e nimic ce te priveşte numai pe tine: tot ceea ce te interesează pe tine, mă interesează şi pe mine. Haid' spune!

Erau de două feluri lucrurile despre care Palea nu voia să-i vorbească. Pentru ca să nu fie nevoit a-i vorbi despre unul, i-a vorbit despre cellalt, şi multe de tot a aflat madam Olga despre aleasa inimii lui.

Noaptea tîrziu, cînd nu li-a rămas decît să se despartă, el şi ea se sîmţeau ca frate şi soră apropiaţi sufleteşte şi el nu-şi mai făcea deloc mustrări pentru că a vorbit fără de sfială despre taina lui cea sfîntă.

— Ce-ntorsătură au să ieie lucrurile aceste?! suspină dînsul. Cum au să se sfîrşească toate?

Madam Olga i se uită rîzînd în faţă.

— Vorbiţi voi, cei căzuţi în păcat, parcă bărbatul n-are-n lumea aceasta alt rost decît să alerge după femeie, îi zise ea. Dac-ar fi adevărat că ţii la ea atît de mult cum îmi spui, ori n-ai fi părăsit-o viind aici, ori ai fi rămas la Postelnicie şi după plecarea lui Guleş. Parcă de la tine atîrna dacă are ori nu are să se facă unirea ţărilor!

— Aş! Ce-mi pasă mie acum?! întîmpină dînsul.

— Atunci ce te mai zbaţi! Spune-i fără de-ncunjur adevărul. Dacă te iubeşte, are să mai aştepte, cum atîta timp a aşteptat, iar dacă nu mai aşteaptă, inimă rea să nu-ţi faci, căci lumea e plină de femei mai şi mai decît dînsa.

Palea nu-i mai răspundea nimic. Dînsa nici c-ar fi putut să vorbească altfel. Femeia adevărată era cocoana Clotilda, care nu trăia pentru sine, ci pentru copiii şi pentru soţul ei, cu toate că acesta nu era vrednic de iubirea ei. Să i te-nchini, dar să nu te razămi pe ea,

căci în sufletul ei numai pentru ai săi e loc. Madam Olga i se părea însă un fel de bărbat adăpostit într-un frumos trup de femeie, sufletește deopotrivă cu coconul Costache, care numai pentru sine trăiește și pe care nici cei mai de aproape ai săi nu se pot răzăma.

Rămas după plecarea ei singur cu sine, el a stat timp îndelungat așa pe-ntunerec, dus pe gîndurile lui în depărtări nemărginite.

Îi era parcă Bahluiul revărsat îl luase și-l ducea în puhoi la vale; trecînd pe sub o salcie de pe țermure, el s-a agățat de ramurile ei, ca să se ridice deasupra valurilor și să scape. Deodată însă craca salciei s-a rupt și puhoiul l-a luat iar și l-a dus la vale.

„Unde mă duce și unde mă scoate? !" se-ntreba dînsul.

X

CUM SE-MPACĂ PALEA

Cocoana Clotilda știa foarte bine ceea ce lui Palea i-a spus că numai presupune: Guleș a plecat în străinătate, ba, după puțină răzgîndire, a luat-o cu dînsul și pe cocoana Clotilda, și au călătorit amîndoi împreună ca soț și soție, ca tată și mumă a celor trei copii.

Cu aceasta s-a încheiat un capitol din viața lui Palea, care nu putea să-l ierte pe coconul Costache pentru că l-a îndemnat să nu rămîie la Postelnicie și după aceea a plecat din țară, și n-o ierta nici pe cocoana Clotilda, care a-nduplecat pe soțul ei să se desfacă de Ghica.

„Iară eu, neghiobul de mine — își zicea — i-am dat mîna de ajutor făcîndu-i împărtășire despre cele cuprinse-n raportul de la 4 mai."

Pentru madam Olga era cestiune de amor propriu să-l încredințeze pe Palea că nu s-a desfăcut Guleș nici de Ghica, nici mai ales de duduia Smaranda.

— Chiar și dac-ar fi voind azi — zicea dînsa — mîne iar nu va mai voi. Pe hotărîrile oamenilor cu trebuințe multe și mari nimeni nu se poate răzema. A plecat pentru ca să scape de stăruințele celor ce voiau să-l tragă-n partea lor, dar după ce lucrurile se vor fi ales

într-un fel, el se va întoarce tot cel de mai-nainte. Puțin îi pasă lui dacă se face ori nu unirea țărilor!

— Dacă e vorba — întîmpină Palea amărît pînă-n fundul inimii — are toată dreptatea: nici mie nu-mi pasă dacă se dau ori nu peste cap fie unioniștii, fie ceilalți. N-o să mă plîng de capul altora cînd atît de greu mă doare al meu gîndindu-mă că nu-mi rămîne decît să-i scriu Aglaiei că are să mai aștepte.

După ce i-a scris apoi, a petrecut zile grele așteptînd răspunsul.

Deoarece acesta numai prin Consulatul austriac putea să-i vie, el trecea des pe la prietenul său Ciuntuleac și de la el pe la madam Olga, care nu-i mai era tot cea de mai înainte.

Era de tot mare deosebirea dintre el și ea în ceea ce privește felul de a vedea lucrurile. Ei erau deci firește porniți mai mult spre harță necurmată decît spre bună-înțelegere prietenească. Dînsa nu avuse[se] însă-n viața ei a face cu oameni ca dînsul și în curînd a ajuns să prindă slăbiciune pentru felul lui de a fi, iară el o știa femeie trăită-n lume, o socotea foarte deșteaptă și cu deosebire îndemînatică, cum se zice, bună tovarășă de drum, și stetea bucuros de vorbă cu ea.

Slăbiciune cum avuse pentru cocoana Clotilda, n-avea însă Palea pentru poloneză, ba cînd începea să-i vorbească despre Adam și Eva, despre cultul frumuseței vii ori despre seratele pariziene, el îl plîngea pe Ciuntuleac.

Asculta, nu-i vorbă, cu plăcere și stetea chiar pe întunerec bucuros cu ea, dar o bună părere nu avea despre dînsa, și soț al unei femei ca dînsa n-ar fi voit să fie.

Lucrurile s-au schimbat după ce el i-a vorbit despre taina cea sfîntă a inimii sale și mai ales după ce coconul Costache și cocoana Clotilda nu mai erau pentru dînsul tot ceea ce fuseseră mai nainte de a fi plecat din țară.

Acum madam Olga era singurul suflet de care-n zile atît de grele pentru dînsul putea să se apropie.

Ea nu era, ce-i drept, în stare să-nțeleagă tînguirile lui, dar le asculta ca ceva pentru dînsa cu totul neobicinuit și nu lipsit de farmec.

Nemîngîiată ar fi fost dac-ar fi văzut că brațele, pulpile ori umerii încep să-i slăbească ori să i se-ngrașe, că șoldurile ori sînii prea îi ies la iveală, că i se iește pe ici, pe colo cîte o zbîrcitură-n obraji ori cîte un fir de păr cărunt în tîmple. Atît de stăruitoare îi era purtarea de grijă pentru frumusețea ei trupească și atît de bine a știut să-și păstreze formele trupești, comoara ei cea viuă, încît nu era chip să-ți dai seamă de vîrsta ei. Nu era nici acum femeie-n floare, ci tot fată ajunsă la dezvoltare deplină. Așa ar fi și voit să rămîie, și durerea ei cea mare era că aceasta nu e cu putință. Dureri ca ale lui însă în gîndul ei erau închipuite și numai închipuite puteau să fie.

După felul ei de a vedea, pentru el era mai bine să nu primească nici un răspuns. Pe deplin încredințată că în curînd o va simți și el aceasta, ea-l mîngîia — deocamdată — cum mîngîi pe copilul speriat de zgîrietura ce mîne ori poimîne va fi vindecată.

Fiind astfel ea singura ființă care îi știa durerea, lua parte la ea, singura care-și dedea silința de a i-o alina, el a prins încetul cu încetul slăbiciune de ea, simțea din ce în ce mai mult trebuința de a-i fi în apropiere, și amîndoi țineau să se potrivească-n gînd și în sîmțire.

Orișicît de mult ar fi fost Ciuntuleac perdut în încurcăturile daraverilor sale, trebuia să sîmtă-n cele din urmă și el că soția sa și Palea clocesc împreună fără de știrea lui ceva.

Madam Olga rămase cam mirată cînd soțul ei îi făcu-ntrebare, căci întîia oară i se-ntîmplase ca el să se intereseze de lucruri care, după părerea ei, nu-l privesc.

Ea n-avea însă cuvinte de a nu-i spune adevărul. El se strîmbă.

Palea nu-i păruse deloc om căruia i se pot întîmpla și unele ca aceasta!

— Auzi d-ta! zise. Așteaptă răspuns? Dacă e vorba și nici un răspuns e răspuns foarte deslușit. Vrea mai mult, n-am decît să vorbesc cu curierul ce ne vine de la Cernăuți, ca să ieie informațiuni și să ne spună ce-i cu fata aceea. Gîndul meu e însă ca să-i căutăm aici

altă fată. Sunt de tot mulți oamenii cu dare de mînă care s-ar bucura dac-ar putea să-și găsească drept ginere un om ca dînsul.

— Fără-ndoială — răspunse madam Olga — dar mai nainte avem să-l vindecăm.

Așa au rămas lucrurile.

În vreme ce Ciuntuleac iar trăgea cu ochiul și cu urechea, ispitea ici pe unul, colo pe altul, acum pentru ca să îi găsească lui Palea o viitoare, soția lui își dedea silința să-l vindece pe Palea.

Silința ei n-a rămas zadarnică.

Cel mai apropiat semn a fost că el și-a schimbat părerea în ceea ce privește cultul frumuseței trupești.

Aducîndu-și oarecum ca prin vis aminte cele citite despre fel de fel de sărbători la elini, la fenicieni și la romani precum și cele ce aflase despre baiaderele din Indii, el nu se mai îndoia că-n adevăr cultul frumuseței trupești e de tot vechi și potrivit cu firea omenească.

— Fără-ndoială! îl încredință madam Olga. Îndeosebi baiaderele sunt femei închinate unor anumiți zei și iau parte dănțuind la ceremoniile religioase și la fel de fel de serbări. Ele sunt adăpostite-n mănăstiri și se bucură de sfințenie. În rîndul baiaderelor nu pot să fie primite decît femei în toate amănuntele frumoase, și cea dintîi datorie a baiaderei este să-și păstreze prin viețuire cumpătată mlădioșia și frumusețea. Dansul, dealtminteri, a fost în toate timpurile și e și astăzi pretutindeni o artă mult prețuită, iar fondul acestei arte nu poate să fie decît uimirea religioasă de care e cuprins omul în fața frumuseții vii. Numai cei pervertiți pot să ieie baletul drept destrăbălare.

Pe cînd dînsa le spunea aceste, el se uita din ce în ce mai uimit la trupul ei cel frumos în toate amănuntele lui.

Iar serile, cînd stetea pe-ntunerec el singur în odaia lui din Tătărași, se gîndea la Aglaia și-o vedea în fața sa pe madam Olga cînd în cămașă albă, ca să i se vadă brațele, umerii, gîtul și partea din sîn, cînd ridicîndu-și fusta ca să-și dezvelească pulpile pînă la genunchi și puțin mai sus. Și le-nchipuia toate, deși nu le văzuse

niciodată, și era din ce în ce mai mîhnit că ea nu mai vine să petreacă cu dînsul.

De ce ar mai fi și avut să vie!?

Venea cînd voia să-l ispitească, pentru ca să afle și ceea ce el nu voia să spună. De ce să-l mai ispitească și acum, după ce dînsul spusese tot ceea ce avea pe suflet și după ce Guleș și cocoana Clotilda plecaseră, iar cu duduia Smaranda el nu se mai întîlnea?

Nu mai era el tot omul de mai nainte.

Mai era însă și ceva ce dînsa nu putea să mărturisească.

Una din marile plăceri ale vieții ei era să steie-n fața oglinzii și să se vadă pe sine însăși așa cum era. Decît aceasta mai mare nu era decît plăcerea de a li se arăta celor doritori de a o vedea. Se simțise nu o dată jignită pentru că Palea nu dedea semne despre asemenea dorință.

A fost deci destul ca ea să simtă mîhnirea lui pentru ca iar să-i șoptească: „Să mă aștepți astă-seară la tine acasă".

Cu totul altfel își petreceau însă acum serile, căci ea nu mai venea ca să-l ispitească, și nu mult a trecut pînă ce Palea a ajuns să nu i se mai tînguiască pentru că nu mai primește răspuns de la Aglaia.

Nu mai înțelegea cum și-a putut el închipui c-o iubește pe fata aceea. Stetea, se gîndea și-o despica-n părticelele din care era alcătuită, și nu găsea-n ea nici trupește, nici sufletește nimic vrednic de iubire. Pusă alături cu madam Olga, ea era-n toate privințele o adevărată pocitanie.

„Nici nu m-a iubit măcar, își zicea. Dacă m-ar fi iubit, ar fi alergat după mine, iar dacă m-ar iubi, ar fi grăbit să-mi spună că așteaptă."

Abia acum a ajuns el să se lumineze și să știe ce va să zică iubire, abia acum îl înțelegea pe Guleș, care căuta-n lume numai ceea ce poate să-i îndulcească viața.

Madam Olga ar fi greșit, cu toate aceste, dac-ar fi zis că silințele ei de a-l vindeca n-au rămas zadarnice.

Ba era parc-o vindecă el pe ea într-un fel oarecare.

— Mă-ntreb adeseori — îi zise el într-una din serile petrecute împreună cu dînsa — ce-ar zice Ciuntuleac dacă ne-ar vedea stînd așa numai noi amîndoi.

Grăindu-le aceste, el rostea vorba Ciuntuleac parc-ar fi voit să zică „prostul ăla de Ciuntuleac".

Madam Olga-l măsura lung cu ochii.

— De ce adecă mi-o spui mie aceasta? îi zise. Dacă l-ai cunoaște pe omul acela, nu numai că nu mi-ai spune-o mie, dar nici n-ai gîndi-o. Nu cumva vrei să zici că cele ce se petrec între noi sunt lucruri neiertate?

— Să zicem că nu sunt, răspunse el. Dar nimic în lumea aceasta nu dăinuiește neschimbat: mîne ori poimîne pot să fie.

— Aceasta e greșala în care ai căzut, îi zise ea. Poate că nu e în lumea aceasta nimeni care știe ce are să facă mîne: omul de caracter știe însă foarte hotărît ce nu are niciodată să facă. Am făcut și fac numai ceea ce după propria mea convingere îmi este iertat, și nu e în lumea aceasta om care ar putea să mă-nduplece a merge mai departe și a face și ceea ce nu-mi este iertat.

Palea se simțea jignit de aceste mărturisiri.

— Aș! Vorbe! întîmpină dînsul. Nu știe omul nici ce nu are să facă în anumite-mpregiurări. Abia trece zi fără ca să te surprinzi pe tine însuți făcînd ceea ce ți se părea peste putință.

— Eu nu! stărui dînsa. Fiind convins despre aceasta, soțul meu e foarte liniștit și nici că-și mai pune-ntrebarea ce voi fi făcînd eu cînd mă aflu departe de dînsul.

Palea începu să rîdă.

— Ceea ce nu te-mpedecă a face și multe care pe el l-ar umplea de adîncă durere dacă le-ar afla. VorbișI despre ceea ce după propria ta convingere îți este iertat. N-ai decît să-ți schimbi convingerea pentru ca mîne să faci ceea ce azi ți se pare neiertat. Vorbesc pe urma celor pățite de mine însumi. Nici că e însă vorba de ceea ce numai după a ta convingere îți este iertat. Om ca ceilalți, deci și ca mine, Ciuntuleac nu are nevoie să se-ntrebe ce vei fi făcînd tu. Mi-e destul să știu cum ne petrecem noi timpul și să-mi dau seamă ce-aș simți dacă soția mea și-ar petrece tot așa timpul

cu vreunul dintre prietenii mei, pentru ca să fiu încredințat că sunt neiertate faptele săvîrșite de noi și să-mi zic: „Paleo, ești un nemernic, care-și înșală prietenul abuzînd de-o firească slăbiciune a soției lui, un om de rea-credință te-ai făcut săvîrșind fapte neiertate spre a-ți face parte de mulțumiri ce nu ți se cuvin. Știi prea bine că sunt rele faptele tale, dar le săvîrșești fiindcă ești lipsit de demnitate și nu poți să te stăpînești. Rușine să-ți fie, scîrbă să-ți fie de tine însuți!"

Madam Olga era răzvrătită-n întreaga ei ființă.

— Bine! îl mustră dînsa. E cu putință să le spui acestea-n fața mea?! Nu-ți dai seamă că încă mai nemernică, mai de rea-credință, mai lipsită de demnitate ar trebui să fiu eu, care-mi înșel soțul?

— Asta nu! răspunse el foarte hotărît. E mare de tot deosebirea dintre noi amîndoi. Ca să scap de sîmțămîntul afară din cale urît că m-am înjosit și mă înjosesc prin faptele ce-am săvîrșit ori săvîrșesc, eu mă deprind încetul cu încetul cu gîndul că acele fapte sunt iertate; tu ai fost din capul locului îndrumată a te amăgi cu gîndul că-ți sunt iertate și cele neiertate.

— Nu!... nu!... nu! strigă dînsa scoasă din răbdare. Nu toate!

— Știu ce vrei să zici! întîmpină dînsul. Nu însă de la tine atîrnă care da și care nu. Aici e marea deosebire dintre capul de bărbat și cel de femeie. Cocoana Clotilda mi s-a plîns că soțul ei are legături cu duduia Smaranda, ținea însă atît de mult la soțul său și la copiii săi, încît s-a-mpăcat cu gîndul acesta atît de nesuferit. Devotamentul femeii le-ntrece toate. Sunt multe de tot femeile ca cocoana Clotilda și, cînd întîlnim în căile vieții pe vreuna dintre ele, zicem: „Săraca de ea!" Dac-am întîlni însă-n drumul nostru vreun bărbat care se-mpacă cu gîndul că soția sa mai are legături și cu altul, am zice: „Nemernicul de el!" Bărbatul care se împacă cu gîndul că soția sa are legături și cu altul e dezbrăcat de bărbăție, om disprețuit de toată lumea.

Madam Olga se uită sperioasă la el.

Se deprinsese cu gîndul că-l stăpînește și nu-și putea închipui împregiurări în care nu-l poate conduce după bunul ei plac, iar acum începuse să-i fie frică de el, încît îi era parcă nu știe cum să scape din fața lui.

— Vorbești — îi zise — ca-ntr-aiurea!

— Ba-mi dau foarte bine seamă de ceea ce spun și de ceea ce fac, răspunse el. Toate sunt potrivite cu firea cea adevărată a lucrurilor și-mpotriva firii nu e nici unul din îndemnurile mele.

Madam Olga era deprinsă cu oameni care nu erau mulțumiți numai cu ceea ce, după părerea ei, li se putea ierta.

— Cam așa vorbeau și cei de felul lui Guleș, îi zise ea.

— Pe Guleș să-l lăsăm în pace, întîmpină dînsul. Orișicît de adevărat ar fi că nu e nimic mai presus de frumusețea întrupată-n oase,-n carne și-n sînge pentru lumea-n care trăim noi, ceea ce spui despre cultul frumuseței viețuitoare sunt parodii, în care fel de fel de caricaturi se prezintă pentru stimularea celor slabi de înger. E o ispitire neiertată!

— Iată și iarăși perzi din vedere că le spui aceste-n fața mea! grăi dînsa fără ca să-și peardă răbdarea.

— Nu perd nimic din vedere! stărui dînsul. Spun dinadins adevărul pentru ca să-ți dai seamă despre cele ce se petrec. Uite: știu că în curînd ai să pleci ca să te întorci acasă la tine, unde te așteaptă soțul tău. Nu se poate să mai rămîi! Chiar eu am să te-nsoțesc. E, cu toate aceste, foarte firesc îndemnul meu de a nu te opri, de a nu te lăsa să te duci. Tot atît de firească e și mînia de care sunt cuprins cînd mă gîndesc că acolo unde te duci te așteaptă alt bărbat, căruia i se cuvin asupra ta drepturi mai mult decît mie. Te întreb: nu e firească și pornirea de a pune mîna pe o armă, ca să scot din lumea aceasta pe bărbatul acela?

Madam Olga începu să tremure. Întîia oară-n viața ei își dedea seamă că îi este scump soțul ei și că multe din purtările ei sunt neiertate.

— Nu tăgăduiesc că nu mi se cuvine s-o fac aceasta, urmă Palea. Mîna pe armă s-o pună cel mișelește înșelat: aici nu e vorba de drept și de dreptate, ci de firească stăpînire a unei patimi nemiloase.

— N-ai decît să-ți înfrînezi patima! stărui dînsa.

El se uită cu ochii plini de mînie-n fața ei.

— Să mi-o-nfrînez?! întîmpină dînsul. Aceasta mi-o spui acum? Dar ce fac cînd plec să te-nsoțesc pîn-acasă la el? Nu e aceasta destulă-nfrînare?! Vorba e însă că apoi, după ce mă voi fi întors și mă voi afla iar aci singur, mă zbat ticăloșit ca vai de mine, întrebîndumă-n toată clipa: „Pînă cînd?! Pînă unde?" Înfrînez patima cum am înfrînat-o pînă acum: ce are să urmeze însă după ce nu voi mai fi-n stare s-o-nfrînez?!

Madam Olga rămase cîtva timp cu capul plecat.

— O, Doamne! zise ea cam cu jumătate de gură, ca vorbind mai mult pentru sine. Au trecut altele; o să treacă și asta!

Palea se cutremură.

— Ce-a trecut?! strigă. N-a trecut nimic. Nu scapă cel ce fugind de o slăbiciune mică dă-n o patimă oarbă care-l duce departe și tot mai departe.

XI

CEEA CE NU SE POATE IERTA

Stînd el singur cu sine în iatacul lui din Tătărași și umblînd răzleț prin împrejurimile Iașilor, Palea își dedea mereu seamă despre marile schimbări ce s-au petrecut în viața lui sufletească; erau însă de tot rare clipele în care îi părea rău că n-a rămas tot cum era înainte de a fi plecat de acasă; de cele mai multe ori se sîmțea înălțat gîndindu-se că s-a potrivit cu lumea în mijlocul căreia-și petrecea viața.

Deși era pătruns de gîndul că omul e cea mai desăvîrșită dintre ființele de pe fața pămîntului, el se-ncredința din fiecare clipă că sunt multe, mari și felurite neajunsurile firii omenești încît aproape fiecare om are locul lui deosebit în scara desăvîrșirii firești. Cei mulți se zbat mereu în luptă cu slăbiciunile lor, și numai pe ici, pe colo se ivește cîte unul care se ridică sus și, impunîndu-și voința, se face stăpîn pe cele de dimprejurul lui.

În rîndul acestor de tot puțini îl socotea el dintru început pe coconul Costache, care totdeauna și-n toate împrejurările căuta ceea ce poate să-i facă plăcută viața. Mai tîrziu s-a încredințat apoi că și alții dintre fruntașii Moldovei, ba pînă chiar și Marile Puteri au în vedere fiecare mai presus de toate propriile sale interese.

Se folosește fiecare de oameni, de împejurări și de puterile sale spre a-și îndulci viața.

„Numai fiecare bărbat, zicea cocoana Clotilda. Bărbatul, da, are să voiască și să-și încordeze toate puterile, să se folosească de toate împrejurările ca să-și impună voința. Noi, femeile, avem să fim răbdătoare, umilite și gata-n fiecare clipă de a ne lepăda fiecare de sine însași. Rostul nostru e să trăim mai mult pentru alții și prin alții decît fiecare pentru sine. Noi nu putem să ne sîmțim fericite decît ostenind și dîndu-ne jertfă pentru ca să le îndulcim altora viața. Femeia e roaba casei sale; stăpîn e numai bărbatul, care, neobosit purtător de grijă, aleargă și-nfruntă primejdii de dragul celor luați sub ocrotirea sa."

Orișicît ar fi fost copleșită de dureri, o seninătate înviorătoare i se revărsa în suflet cînd își aducea aminte de nopțile petrecute priveghind la căpătîiul mai unuia, mai altuia dintre copiii ei, și inima îi zvîcnea cuprinsă de o năvalnică veselie cînd își vedea copiii bucurîndu-se de viață, lacrămi de-nduioșare îi năpădeau în ochi cînd vedea și pe soțul ei luînd parte la bucuria copiilor săi. Cu ochii lor vedea cele ce se petrec în lume; cu inimile lor simțea atît amarul, cît și dulceața vieții; prin ei și numai prin el își trăia zilele: ea însași prin sine nu mai era nimic în fața lor.

S-a lipsit cu toate acestea de acest nesecat izvor de mulțumiri sufletești cînd a prins de veste că Luciei îi este din ce în ce mai nesuferită duduia Smaranda. Una din amîndouă trebuia să fie depărtată, iar aceasta nu putea să fie decît copila, care-ncepuse să înțeleagă ceea ce nu trebuia să știe.

Pustie, ba cîteodată chiar mai rău decît pustie a rămas casa după plecarea copiilor; niciodată însă ea nu s-a plîns, ba nici prin semne nu și-a dat pe față pă-

rerea de rău, căci pentru copii era mai bine să trăiască departe de părinții lor.

E afară din cale nesuferită starea sufletească în care se află, cînd rămîn numai ei singuri, doi oameni, soț și soție, care țin să nu se jicnească unul pe altul mărturisindu-și gîndurile și simțămintele.

Cîtă vreme le erau acasă copiii, n-aveau decît să și-i țină în apropiere pentru ca să nu fie singuri. După ce au plecat, însă copiii, li se făcea — mai ales în timpul mesei — urîtă viață și le era mare binefăcător cel ce venea să-i vadă și să petreacă cu dînșii un ceas, două. Iar după ce duduia Smaranda a încetat a mai veni să-i vadă, le venea, cînd lui, cînd ei, să-și ia lumea-n cap.

Nu doară că dînsa ar fi voit să se plîngă ori să-i facă mustrări. Nu cerea nimic și-ar fi fost mulțumită ca el să nu se supere cînd ea-și dedea silința de a i le face — ca mai-nainte — toate pe plac. Iar pe el tocmai aceasta îl jignea. Din toate purtările lui se-nvedera că-i vine să zică: „Ce dai năvală?! Lasă-mă-n pace! N-am nevoie de bunele silințe ale tale!"

După felul lui de-a vedea lucrurile, nu i se cuvenea femeii să-i ceară bărbatului socoteală despre ceea ce el face, și se-njosea bărbatul care primește de la soția sa și ceea ce el însuși n-a cerut de la dînsa.

Nu-i rămînea, cu toate acestea, decît să rabde și să tacă. Om cu trebuințe multe și mari, el ținea la zestrea ei cea mare, deși adeseori se simțea oarecum rob în casa sub acoperișul căreia își petrecea viața.

Nu îndrăzneau, cu toate acestea, nici el, nici ea să răsufle mai ușor cînd au plecat la copiii lor.

Aveau să facă o călătorie de tot lungă, în timpul căreia rar se nimerea să nu fie numai ei singuri, și astfel mereu aveau să fie ispitiți a vorbi și despre lucruri mai mult ori mai puțin supărătoare fie pentru el, fie pentru ea.

În călătorie, oamenii nu sunt ceea ce sunt acasă la ei, și s-au și întîmplat în adevăr lucruri la care ei nu s-au așteptat.

Avea cocoana Clotilda pentru copiii săi și poate încă mai vîrtos, pentru soțul său mare slăbiciune. O avea

însă slăbiciunea fiindcă așa era dînsa făcută și așa fusese îndrumată din timpul copilăriei. Avea deci slăbiciune și pentru părinții, frații, rudele, precum și pentru prietenele ei.

Sosiți din călătorie la Cernăuți, unde dînsa avea o mătușă și două prietene din timpul petrecut la călugărițele din Lemberg, coconul Costache a fost nevoit să-i facă pe plac și s-au oprit pe o zi, din care s-au făcut trei.

Au fost primiți cu multă dragoste, și-n timpul acestor trei zile s-a petrecut o schimbare, dealtminteri foarte firească, pe care coconul Costache n-ar fi crezut-o cu putință.

Pe cînd adecă la Iași dînsa era socotită de toți drept un fel de codiță a soțului său, aici atît pentru mătușa și pentru prietenele ei, cît și pentru toți cernăuțenii cu care se-ntîlneau, era el însoțitorul cocoanei Clotildei, un fel de codiță a ei. Chiar și ea însași se simțea mai presus de ceea ce a fost la Iași, și fără ca să-și dea seamă își purta altfel capul și altfel vorbea.

Spre marea lui mirare, ea nici nu l-a mai întrebat, ci i-a spus ca lucru definitiv hotărît că se vor opri la Lemberg, unde dînsa avea alte rude și alte prietene.

— Nu găsești — îi zise el — că oprindu-ne azi ici, mîne colo, nu numai pierdem mult timp, dar și facem mari cheltuieli?

Ea se uită lung la el.

Se știa destul de bogată pentru ca să-și poată permite și asemenea lux.

Apoi, mai-nainte de a fi plecat de acasă, cînd umbla pe la moșie, el a-mprumutat bani de drum. Orișicît de firească ar fi fost dorința ei de a ști cu cît s-a-mprumutat și cîte camete avea să plătească, ea nu se încumăta să pună asemenea întrebări.

— O, Doamne! — îi zise acum — ard și eu de dorința de a-mi îmbrățișa copiii. Nu pot însă să trec pe lîngă oameni inimii mele scumpi, pe care poate că nu voi mai avea-n viața mea ocaziunea de a-i vedea. Cred c-ai împrumutat destul pentru ca să ne rămîie și pentru aceasta.

Coconul Costache era foarte supărat, dar n-a mai zis nimic.

Împrumutase mult, destul pentru ca să-i mai şi rămîie, dar tocmai de aceea nu-i dedea mîna să lungească vorba. Se mai temea apoi şi ca nu cumva dînsa să-l întrebe ce-a căutat Ioniţă pe la moşie.

S-au oprit dar la Lemberg, unde au stat cinci zile întregi, în timpul cărora el nu era boierul de baştină, ci soţul pretutindeni multiubitei Clotilde, şi astfel încă mai vîrtos se sîmţea numai însoţitor al cucoanei, un fel de adaos al ei.

De sîmţămîntul acesta n-a scăpat tot drumul. Mereu îi da brînci gîndul că ea li se plînge tuturora de purtările lui.

La Cracovia, la Viena, la Münich, pretutindeni pe unde s-au mai oprit în lungul lor drum, în faţa lumii femeia era stăpînă şi ochii tuturora asupra ei se îndreptau, de ale ei dorinţe ţinea fiecare seamă. El le vedea însă toate cu ochii omului ce-n fiecare clipă se temea ca nu cumva să i se pună-ntrebări la care nu-i dă mîna să răspundă.

Din clipa în care cucoana Clotilda a scăpat în toată nevinovăţia vorba despre banii-mprumutaţi drept cheltuieli de drum el nu mai scăpa de temerea aceasta. Nu ştia ce i-a spus duduia Smaranda lui Palea despre chivernisirea zestrei, dar era stăpînit de sîmţămîntul că mulţi bănuiesc că el îşi adună din veniturile zestrei avere mare şi că mult are să-i rămîie şi din ceea ce a-mprumutat în ajunul călătoriei. Deoarece apoi sîmţămîntul acesta-l apăsa din ce în ce mai greu, cucoana Clotilda îi era din ce în ce mai nesuferită, parcă ea ar fi fost vinovată de gîndurile urîte ce-şi făcea dînsul.

Cu desăvîrşire nesuferită i s-a făcut ea după ce au sosit, în sfîrşit, la Geneva, unde şi-au îmbrăţişat copiii.

Chiar şi dacă n-ar fi adevărat că e-n natura lucrurilor ca copiii să iubească mai mult pe muma decît pe tatăl lor, era peste putinţă ca Lucia şi frăţiorii ei să nu-şi iubească muma mai presus de tatăl lor.

Cuconul Costache avea mare slăbiciune pentru Lucia, care era trecută acum de treisprezece ani şi sufleteşte

dezvoltată mai presus de vîrsta ei. Mai ştiindu-se şi răsfăţată, ea era totodată şi-ndrăzneaţă, încît nu se sfia deloc să-i arate tatălui său că nu-l socoteşte deopotrivă cu muma ei.

„Mi-a-nstrăinat copiii!" îşi zicea dînsul.

Adevărul era că şi i-a-nstrăinat el însuşi.

Prea ar fi trebuit să fie tîmpiţi copiii pentru ca să nu-şi dea seamă că el e cel ce i-a depărtat de muma lor şi să nu simtă că şi acum bucuria lui de a-i revedea e înăbuşită de alte simţăminte. Numai cu sfială, cîteodată chiar cu frică, se apropiau dar de dînsul.

Scurtă şi duioasă a fost însă bucuria mumei lor. Lasă că ea nu se bucura decît văzîndu-l şi pe el bucurîndu-se, dar mumele ca dînsa numai acasă la ele, în cuibul căsniciei lor, pot să fie mulţumite, şi ochii ei se umpleau de lacrămi cînd se gîndea cum a ajuns să se despartă de copiii ei, iară seara, cînd nu i-a rămas decît să-i ducă pe copii la pensionate, aceştia au început şi ei să plîngă. Ardeau de dorinţa de a adormi — ca odinioară — sub ochii mumei lor şi sub privigherea ei şi de a lua masa cu părinţii lor.

„O, Doamne — îşi zicea ea iar — de unde pot să ştiu dacă voi mai avea ori nu în viaţa mea ocaziunea de a sta sub acelaşi acoperiş cu ei?!"

Ea nu-ndrăznea să i-o spună aceasta şi lui, dar i-o spunea Lucia, care avea firea năvalnică a tatălui său, şi nu i-a rămas în cele din urmă cuconului Costache decît să-şi caute o locuinţă în care poate să-şi adăpostească şi copiii în timpul petrecerii sale la Geneva.

Senină nu le era însă nici acum viaţa şi nici nu putea să le fie cîtă vreme el era purtat de gînduri care-l despărţeau de ai săi.

Nu mai erau nici acum o familie în adevăratul înţeles, ci o mumă cu copiii ei şi un om răzlăţit, care, temîndu-se ca nu cumva să se dea prea în curînd de gol, se ferea de ai săi şi numai de nevoie le grăia pe ici, pe colo cîte o vorbă.

Pe Lucia mai ales în timpul mesei tăcerea părinţilor săi o-năbuşea şi-o făcea cu atît mai guralivă.

— Dar — întrebă dînsa într-una din zile — simpatica duduie Smaranda ce mai face?

Era o-ntrebare făcută din răsfățare, poate chiar în toată nevinovăția.

Cucoana Clotilda tresări însă și rămase cu ochii-n pămînt, iar cuconului Costache îi venea să se ridice și să plece de la masă: răspuns nu-i dădură fetei nici el, nici ea.

Dînsa era pornită să-i arunce o căutătură, dar nici aceasta n-o ierta firea s-o facă.

Dînsul, știind ce-a căutat Ioniță pe la moșie și ce înțelegere au luat amîndoi, găsea că întrebarea e fără de seamăn îndrăzneață, dar își stăpînea firea în fața celor doi băieți.

Nu era el omul care e-n stare s-o mai ducă așa, ba îi părea chiar bine că i s-a dat ocaziune de a se explica, dar hotărîrea și-a mărturi[si]t-o abia după ce au plecat copiii la școală și-a rămas singur cu dînsa.

— Avem, doamnă, să sfîrșim odată, îi zise el; așa ca pîn-acum nu mai putem s-o ducem înainte. Am răbdat și am tăcut cîtă vreme mă grăiai de rău rudelor și prietenelor d-tale; nu pot însă suferi să asmuți copiii mei asupra mea. Cea mai urîtă din toate faptele e să-l desparți pe copil de părintele lui.

Cucoana Clotilda răsuflă o dată din greu.

Se bucura și ea că i se dă ocaziune de a se explica.

De cînd cu schimbarea pentru ea uimitoare prin care l-a văzut trecut pe Palea, ea era pătrunsă cu desăvîrșire de convingerea că pe bărbat nu are nimeni să se răzeme, și tăcerea soțului său era pentru dînsa un semn neîndoios că el e stăpînit de un gînd rău.

— Milă mi-e — îi răspunse ea — și jale grea mă cuprinde văzînd zădărnicia silințelor mele de a nu te jigni prin nici una dintre faptele, prin nici una dintre vorbele mele. Mi se oprește mintea-n loc cînd văd că și după destul de-ndelungata noastră căsnicie tot mai ești în stare să spui că-mi asmut copiii asupra părintelui lor. Ascultă, omule: ceea ce te turbură nu sunt vorbele rostite de copila ta, ci ceea ce știi, ceea ce ai de gînd să faci, ceea ce ai făcut și ți-e greu să mărturisești!

Costache Guleș era prea mîndru pentru ca s-o poată admite aceasta.

— Nu, doamnă! grăi dînsul ridicîndu-și capul. Eu gînduri pe care mi-e greu să le mărturisesc nu pot să am, și faptele mele sunt săvîrșite sub ochii tuturora. Nu fac și nu cer de la alții decît ceea ce mi se cuvine și de aceea nu am nimic de ascuns. D-ta — urmă el stăruitor — știi tot ceea ce vrei să știi și ești încredințată că n-ai decît să te duci la arhiereul care ne-a legat pentru ca tot el să ne și dezlege.

— Niciodată! strigă dînsa. Eu?! Niciodată! Pe mine numai moartea poate să mă despartă de tatăl copiilor mei! Chiar acum ziseși că cea mai urîtă dintre toate faptele e să desparți pe copil de părintele său. Nu, nu, nu! Mi se răzvrătește întreaga ființă cînd mă gîndesc ce s-ar alege de viața sufletească a copiilor mei dacă, despărțiți fie de muma, fie de tatăl lor, ar fi în toată clipa porniți să-și osîndească părinții, care nu i-au iubit îndeajuns pentru ca de dragul lor să trăiască împreună. Dușmani i s-ar face societății în mijlocul căreia-și petrec viața. Nu! Aceasta nu e cu putință!

— Toate îi sunt, doamnă, cu putință celui ce știe să voiască cu tot dinadinsul, întîmpină cuconul Costache. Cu fiecare zi ce trece mi se scurtează viața, și n-au copiii mei dreptul de a cere să mă lipsesc de mulțumiri ce firește mi se cuvin. Am așteptat destul, și e pentru mine cestiune de demnitate să-ți spun fără de-nconjur că mi-e nestrămutată hotărîrea de a pune capăt nesuferitei stări în care ne aflăm, și i-am dat lui Ioniță procură să ceară-n numele meu desfacerea căsătoriei noastre.

Cucoana Clotilda rămase cu capul plecat, în vreme ce-n ureche îi răsunau vorbele „cestiune de demnitate", „i-am dat lui Ioniță procură..."

— Nu! — zise iar — aceasta nu se poate! E o mare nenorocire pentru copii să rămîie orfani, dară chiar mai mult decît nenorocire ar fi soarta ce li s-ar pregăti dacă ar fi despărțiți trăindu-le părinții. Nu se poate.

XII

CE ȘTIA CIUNTULEAC

Madam Olga se sîmțea zguduită din temelii și umbla fără de astîmpăr de ici pînă colo. Nu mai era în stare să vadă lucrurile și oamenii tot ca mai nainte și-i era parcă i se pierde de sub picioare pămîntul, nu mai călca tot atît de țeapăn cum se deprinsese, ba cîteodată îi șovăia trupul la fiecare pas.

O mai pățise dînsa cu mulți alții și nu se speria de năvălnicia dealtminteri blajinului Palea.

Oameni ca dînsul nu mai întîlnise nici la Paris, nici între cunoștințele ei de la Iași. Încetul cu încetul, însă, oarecum pe nesimțite, el s-a potrivit cu lumea în mijlocul căreia trăia, s-a lepădat de felul său de a fi și s-a făcut ca ceilalți, care și-au căutat fiecare de drum cînd au văzut că le sunt zadarnice silințele. Nu mai încăpea-ndoială că mai curînd ori mai tîrziu tot așa va face și Palea. Slăbiciunea prinsă pentru frumusețea trupească, și numai pentru ea, e ca negurile zilelor de primăvară, care se risipesc în bătaia razelor de soare.

Tot mai era o deosebire între Palea și ceilalți.

Palea nu numai își dedea seamă că aceea ce el cere atît pentru dînsul, cît și pentru dînsa e lucru neiertat, dar o și mărturisea aceasta cu toată stăruința, cu un fel de brutalitate.

În urma acestei mărturisiri ea-ntîia-oară-n viața ei a ajuns să se dumirească însăși prin sine că păcătuiește săvîrșind fapte care pe soțul ei l-ar jigni adînc dacă el ar afla că dînsa le-a săvîrșit.

Cu cît mai mult se gîndea, cu atît mai vîrtos se pătrundea de sîmțămîntul că n-are soția să facă ceea ce nu-i dă mîna să mărturisească. Săvîrșind — fie chiar și-n toată nevinovăția — fapte nemărturisite, ea a mințit pe soțul ei, l-a amăgit, l-a înșelat, a abuzat de-ncrederea lui. Se sîmțea deci vinovată, își făcea mustrări, nu mai îndrăznea să i se uite ca mai-nainte-n ochi, nu se mai socotea vrednică de bunătatea lui și sîngele îi năvălea-n obraji cînd își aducea aminte cum suferea ca Palea să-i vorbească cu dispreț despre soțul ei, care

alerga și ostenea din tragere de inimă către alții și se bucura mai mult cînd dedea de la sine decît cînd primea dovezi de iubire.

Ea nu mai trecea deci pe la Palea, dar îl aștepta cu atît mai nerăbdătoare să vină la ea, ca să-și ușureze sufletul dîndu-și pe față starea sufletească.

— Auzi lume sucită! îi zise dar. Mint unii într-un fel, alții într-altul, născocește unul una, altul alta, își dau toți silința de a se înșela unii pe alții, iar Ciuntuleac, care se străcoară printre dînșii și știricește ca să afle adevărul și să li-l spună celor interesați a-l ști, e iscoadă primejdioasă, spion vrednic de dispreț.

Palea se uită cu ochi mari la ea.

Se deprinsese și el cu gîndul că prietenul său Ciuntuleac e un fel de spion, tocmai bună nu-i era părerea despre el și nu se sfiise a o și mărturisi aceasta. Acum nu-i dedea mîna să spună că nu adevărul îl caută Ciuntuleac și că nu e om cumsecade cel ce adevărul îl caută și rămase ca vînătorul, care deodată se pomenește cu pușca descărcată-n fața vînatului.

— Atît de-nrădăcinată e-n oameni urîta patimă de a minți, încît li se face tuturora nesuferit cel ce caută adevărul — urmă dînsa — cum nesuferit le este făcătorilor-de-rele cel ce a luat asupra sa sarcina de a-i urmări.

Palea ar fi voit să poată pleca: se simțea atins nu numai fiindcă-și apăra dînsa soțul, ci și pentru că se vedea pus în rîndul făcătorilor-de-rele.

— Ei bine! grăi. Stau, mă gîndesc și nu mă pot dezmetici de ce adecă mi le spui aceste tocmai acum și tocmai aflîndu-ne aici, în casa lui.

Madam Olga se plecă spre el și i se uită rîzînd în față.

— De ce mă întrebi? îi răspunse. Pentru ca să știi că aceasta mi-e părerea.

— Și să afli — adăugă dînsul — dacă sunt ori nu și eu de aceeași părere.

— Aceasta nu! întîmpină dînsa. Orișicare ți-ar fi părerea, mie-mi spui ceea ce vrei să cred, pentru ca să te socotesc în rîndul celor ce-mi sunt deopotrivă cu făcătorii-de-rele.

Era-nvederat că ea dinadins caută pricină, și el se simțea strîmtorat într-un colț, încît nu putea să scape nici la dreapta, nici la stînga. Nu i-ar fi rămas decît să dea piept înainte, iar aceasta tocmai acum nu voia s-o facă.

— Spune-mi ce crezi — grăi dînsul — ca să știu ce am să-ți spun.

— Nu cred nimic! îl încredință dînsa. Una era să cred după cele ce mi-ai spus ieri, dar nu știu dacă și gîndeai ceea ce mi-ai spus. Alta ar fi să cred azi, dar nu știu dacă nu cumva de ieri pînă astăzi ți-ai schimbat părerile. Țiu mult la Ciuntuleac, urmă dînsa. Cu cît mai mult mă gîndesc, cu atît mai vîrtos îmi dau seamă că sunt de tot puține femeile care au parte de un soț ca dînsul, și că aveai multă dreptate cînd îmi spuneai că nu sunt vrednică să-i fiu soție.

Palea sări-n picioare.

— Aceasta n-am spus-o niciodată! strigă dînsul.

— Ai spus chiar mai mult! stărui dînsa. Mărturisind că au fost neiertate purtările tale față cu prietenul tău, ai spus că sunt încă mai neiertate purtările mele față cu soțul meu. Ți-o spun aceasta pentru ca să știi c-o știu și zadarnic ți-ai da silința de a mă face să cred că ești de bună-credință cînd îmi vorbești astfel.

Palea se simțea strivit și rămase cu capul plecat.

— Nu-i adevărat că Ciuntuleac e mai mult femeie decît bărbat! urmă dînsa ridicînd capul. Așa ca dînsul sunt toți bărbații cumsecade. Nu numai femeile, ci și bărbații au să trăiască fiecare atît pentru sine și prin sine, cît și purtînd grijă de cei mai apropiați ai săi, și mult ar scădea suferințele omenești, dacă mulți dintre bărbați ar fi ca Ciuntuleac al meu.

Palea iar era copleșit de simțămîntul că trebuie să moară cineva, dar nici acum n-ar fi fost în stare să spună cine anume are să moară.

Aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît în clipa aceea se pomeniră față-n față cu Ciuntuleac, care, grăbit ca totdeauna, intră lăsînd ușa deschisă-n urma sa și strînse mîna lui Palea, apoi se-ntoarse, închise ușa și numai apoi sărută, ca de obicei, mîna cea mică, moale și frumoasă a soției sale.

— S-a nimerit de minune să vă găsesc pe amîndoi aci, grăi dînsul. Vin cu sacul plin și o să vă spun lucruri mai mult decît interesante.

Madam Olga știa cam ce fel sunt lucrurile interesante ale lui Ciuntuleac și ținea ca ea însăși și mai-nainte de toți ea să le afle.

— Să vezi, îi zise ea schimbînd vorba, ca să-l abată de la sacul plin. Vorbeam despre Guleș și ziceam că adevăratul bărbat ca el are să fie. Tu de ce părere ești?

Ciuntuleac rămase pe o clipă zăpăcit: se miră că-l mai întreabă ea, care-i știa prea bine părerea.

— Guleș? răspunse apoi. Tocmai voiam să vă spun: lucru trist, chiar de tot urît! Părerea mea o știți. Se vede că n-ați citit cartea hatmanului Tudoriță Balș despre *Îndatoririle femeilor.* Dacă e vorba, femeia-și trăiește zilele purtînd grijă de buna stare trupească și sufletească a bărbatului și a copiilor, dacă-i are, iar cu cele petrecute-n lumea mare capul nu și-l bate. N-are să mături-n fața portiței în vreme ce-n curte gunoiul stă mormane și-n casă colcăie vermii și mișună gîngăniile de tot felul. Lumea cea mare e a bărbaților, dintre care mulți, poate chiar cei mai mulți, sunt, ce-i drept ca Guleș, dar oameni cumsecade aceștia nici ei înșiși nu se socotesc unul pe altul. Cînd vorba e de aceasta, chiar și Palea e de părerea mea, adăugă el întorcîndu-se spre Palea.

Palea se sîmțea parcă i se răcește sîngele-n vine.

Lasă că dînsa n-a spus adevărul cînd a zis că vorbeau despre Guleș, dar nici n-avea nevoie să-l întrebe pe soțul ei, căci îi știa foarte bine părerea. Era deci învederat c-a schimbat vorba numai ca să-l deie-n primire. Ciuntuleac de asemenea nu spunea adevărul, căci știa și el că alta e părerea prietenului său.

Palea dar mai bucuros ar fi tăcut, dar aceasta nu era cu putință.

— Da! grăi, dar ca să scape c-o vorbă-n doi peri. Ce să-i faci vînătorului cînd se pomenește cu potîrnichea-n fața lui?!

Ciuntuleac dete cu-ndărătnicie din cap.

— Nu-i așa! zise. Ceea ce tu vrei să spui nu se potrivește deloc. Nici o păturniche nu-i iese dinadins vînă-

torului în cale. E deci cu desăvîrşire nevinovată păturnichea, dacă vînătorul dă peste ea. Omul necăsătorit care se leagă de soţia altuia e un păcătos pe care ai să-l scoţi în faţa lumii ca să-i tragi palme şi să-l scuipi în obraz.

Madam Olga rămase cu ochii-n pămînt, iar Palea răsuflă din greu, parcă ar fi primit palmele.

— Ai — urmă Ciuntuleac — cu atît mai vîrtos să-i tragi palme şi să-i scuipi în obraz omului căsătorit care-şi înşală soţia, abuzînd de slăbiciunea altei femei.

— Dar dacă aceasta se foloseşte de fel de fel de apucături ca să-l momească?! strigă madam Olga.

— Ca duduia Smaranda! adăugă Palea.

— Încă mai vîrtos! stărui Ciuntuleac. Cel tare e ocrotitorul firesc al celui slab, şi zicînd că femeia e sexul slab, spunem că e vrednic de cea mai aspră osîndă bărbatul care nu-i sare într-ajutor femeii răpuse de slăbiciunea ei, ci dinadins o-mpinge spre păcătuire.

Madam Olga-şi pierdu răbdarea.

— Care va să zică — strigă iar — pînă chiar şi femeile ca duduia Smaranda sunt tot atît de nevinovate ca cele ce n-au nevoie ca alţii să le sară într-ajutor.

— Să le plîngem de milă — răspunse Ciuntuleac — căci şi ele nevinovate ar rămînea dacă n-ar fi bărbaţi care profită de slăbiciunea lor. Va fi avînd Guleş multe bune şi frumoase, dară bărbat în înţelesul cel bun şi adevărat nu e, şi binecuvîntat nu poate să fie răsadul pe care-l seamănă pe unde trece.

Palea-şi aducea aminte de timpul, cînd tot cam aşa vedea şi el lucrurile şi se simţea umilit, călcat în picioare, stătea ruşinat în faţa madamei Olga, nu-ndrăznea nici să i se uite lui Ciuntuleac în ochi.

— O fi! — grăi ca vorbind pentru sine, ca să se dezvinovăţească — dar lumea merge înainte, cei însetaţi de plăcerile vieţii se sporesc de azi pe mîne, şi aceştia sunt de altă părere.

Ciuntuleac se uită cuprins de jale la el.

— Se poate — îi zise — dar eu n-aveam să spun ce zice lumea, ci care e părerea mea, iar părerea mea e că cei de altă părere nu înainte merg. Nu alergînd

după plăceri, ci ostănind ca să scădem durerile altora mergem spre desăvîrșirea ființei omenești.

— Ca cocoana Clotilda, adăugă madam Olga. Mult m-aș fi mirat dacă n-ai fi ajuns și de astă dată tot la ea.

Ciuntuleac rămase cuprins de durere și cu capul plecat.

— Pe ea — zise — s-o lăsăm în pace, că nu-i mai stă nimenea-n cale. Eram tocmai să vă spun că coconul Costache nu mai are nevoie să divorțeze. A rămas văduv.

Palea se cutrămură ca și cînd i s-ar fi aruncat în față vorbele: „Tu ai omorît-o! Puteai s-o scapi și n-ai scăpat-o."

— A făcut Guleș ce-a făcut ca să scape de ea! zise madam Olga.

— Nu! Aceasta nu! stărui Palea. Așa ceva Guleș nu e-n stare să facă! Nenorocirea lui e că mulți o să-i facă nedreptatea de a zice ca tine. Adevărul e însă că ea s-a sinucis ca să-și scape copiii de urîta soartă ce le pregătea tatăl lor. Ea s-a dat jertvă din iubire.

— Nu! aceasta să n-o zicem! stărui Ciuntuleac. O nenorocire e la mijloc. Fiind dus el cu copiii într-o excursiune, dînsa, singură acasă, a mîncat niște pește stătut și s-a intoxicat, încît au rămas zadarnice silințele de a o scăpa ale medicilor, chemați de dînsul prea tîrziu. Acesta e adevărul, atît pentru copiii ei, cît și pentru toți cei ce o știu de bine. Să-i fie țărîna ușoară, iar noi să ne căutăm de ale noastre. Mai am — adăugă întorcîndu-se spre Palea — să-ți spun și altele, care ne privesc mai de aproape!

Palea iar se cutremură și sîngele i se răci-n vine.

Prea îi spuseră multe, așa, deodată, prietenul său și soția lui. Ce-ar mai fi putut să-i spună, lucru care-i privește pe toți trei de-aproape?! N-ar mai fi rămas decît să-l apuce de guler, să-i deschidă ușa-n nas și să-l dea ca pe un nemernic peste prag.

— Veneai mereu să vezi dacă ți-a sosit ori nu răspuns de la Cernăuți, urmă Ciuntuleac. Am știricit dar prin curierul Consulatului și pot acum să-ți spun că Aglaia în adevăr s-a măritat.

Madam Olga se mai apropie, iar Palea rămase cu capul plecat.

Încă de mult nu mai aştepta răspuns de la Aglaia şi nu o dată şi-a zis: „Îţi mulţumesc ţie, Doamne, că am scăpat!“ Acum, însă, cînd îi vorbea Ciuntuleac în faţa soţiei sale, el se simţea ruşinat, înjosit, ajuns de batjocura lumii, încît îi venea să-şi ia lumea-n cap.

— Îmi pare rău, zise. N-aveai nevoie s-o mai faci şi aceasta. Era învederat că aşa este.

— Aceasta nu era destul şi pentru mine, care mai aveam şi alte gînduri, întîmpină Ciuntuleac. Acum, după ce-o ştiu aceasta, pot să-ţi vorbesc fără de-nconjur, ca prieten adevărat: sunt de tot multe neajunsurile vieţii, de care numai în căsnicie găsim scăpare. Cel mai sigur razăm în lumea aceasta e o soţie cumsecade.

Palea se uită sperios mai întîi la el, apoi la madam Olga, şi se dete încetul cu încetul înapoi.

— Vă rog să mă lăsaţi în pace! grăi. Prea am trecut prin multe!

— Tocmai de aceea! stărui Ciuntuleac. Tu o ştii pe Polixenia, nepoata egumenului Gherontie: fată tînără şi frumoasă, zestre tot frumoasă, socru om cu multă trecere...

Palea se ridică-n picioare.

— Încă o dată, vă rog, să mă lăsaţi în pace! grăi dînsul. Puteţi, dacă e vorba, să scăpaţi de mine şi fără ca să-ncurcaţi pe una ca dînsa cu unul ca mine!

Vorbele aceste erau rostite cu atîta hotărîre, încît Ciuntuleac n-a mai stăruit deocamdată.

N-a mai stăruit apoi nici în urmă. L-a aşteptat şi azi, şi mîne să vie. Văzînd că nu mai vine, l-a căutat, dar nu l-a găsit. S-a dus de i s-a perdut urma.

XIII

PĂRINTELE PANTELEMON

În vara anului 1904, cînd cu serbarea celor patru sute de ani de la moartea lui Ştefan-vodă cel Mare, trecînd pe la mînăstirea Putna, m-am dus să văd „Săhăstria“.

Trecînd rîul Putna, am intrat într-o vale-ncîntătoare, nu largă, dar jos luminiş aşternut cu proaspătă pajişte

de munte, iar la dreapta, la stînga şi-n fund, întunecată verdeaţă de brădet nerărit încă de secure.

Mai la o parte se aflau sub coastă nişte ziduri în mare parte surpate, săhăstrie nu vedeam însă nicăiri.

La marginea brădetului, doi munteni adunau cetină cu miros plăcut.

Îl întrebai pe aceştia unde se află „Săhăstria".

— Apoi de! răspunse unul dintre dînşii. Aici ar fi să fie, dar nu mai e. Aici a stat ani de zile de-a rîndul părintele Pantelemon, sihastru, dar îl supăra, precum se vede prea mult lumea, care, urcînd la deal ori coborînd la vale, cu rost şi fără rost, se oprea la el să ceară mai îndrumări, mai mîngîiere. S-a mutat dar tocmai hăt la marginea poienilor, pe unde numai din cînd în cînd se abate cîte un suflet răzleţ şi-n adevăr amărît.

— E omul lui Dumnezeu, ştie multe, şi vorba ieşită din gura lui e alinare şi pentru cea mai grea durere.

Adimenit de vorbele acestea, am luat hotărîrea de a mă duce să văd pe pustnicul acela şi am apucat poteca ce trece peste rîpe şi prin hîrtoape spre poienile senine ale munţilor.

După vreo trei ceasuri am ieşit din amurgul brădetului în lumina-nveselitoare a unei poieniţe, un tăpşan cu iarbă verde presărată pe ici, pe colo cu fel de fel de flori prin rariştea de molifţi.

Într-o dolie răcoroasă şi plină de rovine se vărsa de sub o stîncă acoperită de muşchi un şipot, apă limpede şi rece, iar ceva mai la deal, în umbra molifţilor, se afla adăpostul săhastrului.

Îmi închipuisem o colibă strîmtă şi scundă, cum după gîndul meu se potrivea cu firea unui om care, sătul de viaţă, îşi aştepta, retras din mijlocul oamenilor, clipa multdoritei morţi, scăparea tuturora.

Nu însă!

Era o casă-ncăpătoare, înaltă, cu ferestri mari, clădită din bîrne groase, cioplite cu multă îngrijire şi încheiate de-ţi păreau ca dintr-o bucată, iar proporţiunile desăvîrşite ale întregului încîntau vederea. Un adevărat giuvaer erau stîlpii cerdacului şi uşa de intrare cea cioplită cu adevărată măiestrie.

Mă aşteptasem să dau de un moşneag ursuz, care se uită chiorîş la mine şi-mi face mustrări pentru vina de a mă fi-ncumetat să-i turbur liniştea.

La o masă din faţa casei, care era plină de fel de fel de jucărele pentru copii, cioplea însă un om, ce-i drept slab, dar sprinten şi vînjos, cu barba scurtă, deasă, creaţă şi abia atinsă de bruma încărunţirii. Zărindu-mă-n clipa ieşirii mele din desişul molifţilor, el puse pe masă uneltele cu care lucrase şi rămase cu ochii îndreptaţi spre mine.

Văzînd apoi c-o iau spre casă, el plecă zîmbind spre întîmpinarea mea.

— Rar de tot mi-e dată mulţumirea să văd în pustietatea aceasta şi oameni care-mi aduc aminte de lumea cea mare, îmi zise întînzîndu-mi mîna, pe care mă lăsă s-o sărut.

Îmi pierdusem oarecum măsura şi nu ştiam cum să mă port şi ce răspuns să-i dau.

— Sunt — îi zisei — încîntat de adăpostul cuviosieitale, care mîngîie ca o adevărată podoabă ochii omeneşti.

— Da — răspunse el — e frumos aici, în mijlocul acestei rarişti. Am şi umblat mult pînă ce mi-am găsit acest colţ de rai.

— Eu mă gîndeam, părinte, la casa de colo, îi zisei.

— La coliba mea, grăi dînsul, îndreptîndu-şi privirea la deal. Da, lungi ani de zile de-a rîndul am lucrat la ea nu numai pentru ca s-o am adăpost şi să-mi pun în ea căpătîiul bătrîneţelor mele, ci şi-n vederea mulţumirii de a le face toate cumsecade. Îţi sînt recunoscător pentru mărturisirea ce-mi făcuşi, căci mare şi curată e bucuria ce ne cuprinde aflînd că sunt şi alţii mulţumiţi de faptele noastre. Dar să le vezi toate mai de aproape, adăugă plecînd la deal.

Urcînd, el m-a ispitit despre împrejurările venirii mele şi despre stările de lucruri din ţară. Toate păreau a-l privi de-aproape ca şi cînd abia ieri, alaltăieri s-ar fi retras în fărmecătoarea lui singurătate.

— De! — zise — toate se urmează potrivit cu rostul lor. Desfăşurarea firească a evenimentelor nu poate nimeni s-o oprească. Am trăit şi eu o parte din zilele vieţii mele la Iaşi.

— Cînd, părinte? întrebai.

— Cam demult acum, răspunse el. Cînd cu divanurile ad-hoc eram slujbaș la Postelnicie.

Rămăsei cuprins de adînc respect, dar și de viuă uimire.

— Sînt de atunci cincizeci de ani aproape, îi zisei.

— Da! grăi dînsul. Azi, mîne o să-ncep și eu a fi om bătrîn. Îți voi fi părînd, poate, mai tînăr, dar aceasta nu e vina mea, nici a d-tale, ci a celorlalți oameni de vîrsta mea, care, neștiind să trăiască, sunt moșnegi cu viață chinuită, dacă vor mai fi trăind.

Deși era multă dulceață în felul lui de a le spune acestea, mie-mi ieșea din vorbele lui la iveală întreaga amărîciune a unei vieți zbuciumate.

— Da, părinte — îi zisei — e multă stricăciune-n societatea noastră.

— Nu știu, dacă mai e ori nu, întîmpină dînsul. Lucru firesc ar fi să fie mai puțină decît atunci.

— Teamă mi-e că nu e mai puțină, stăruii eu. Cînd oamenii cu apucături rele nu sunt dați la o parte, ei încetul cu încetul se ridică deasupra și cei rămași întregi se satură de viață, adăugai gîndindu-mă la dînsul.

Părintele Pantelemon ridică plin de avînt capul.

— Omul întreg niciodată nu se satură de viață, grăi dînsul. Sunt mari și nesecate farmecele vieții omenești! N-ai decît să fii neadormit purtător de grijă pentru păstrarea sănătății tale pentru ca să fii mereu vesel, să binecuvîntezi clipa în care te-ai născut și să-i mulțumești lui Dumnezeu, care te-a pus în mijlocul acestei lumi, pe care o vezi cum ea se oglindește-n ochii plăsmuiți de el. Sănătos fiind, te bucuri respirînd aerul curat, bînd apă rece și limpede, răsfățîndu-te-n lumina înviorătoare a zilei, mîncînd codrul de pîne uscată, perzîndu-te-n munca zilei, odihnind după munca săvîrșită, premenindu-ți puterile prin somn, dînd trupului tău ceea ce i se cuvine.

Ascultam ca într-un fel de aiurire.

— Și cu toate acestea se zice cu atîta stăruință că obîrșia suferințelor omenești e trupul, întîmpinai eu.

— Nu! grăi dînsul. Viețuirea trupească e în toate amănuntele ei izvor de mulțumiri cîtă vreme știi să-ți

pui frîu, ca să nu treci peste măsura cuvenită, bucurîndu-te de viață. Suferințele numai din nesațiu se nasc, și bogatul îmbuibat nu poate să-și facă nchipuire despre dulceața cojii de pîne cu care-și stîmpără foamea săracul cumpătat. Cu atît mai plină de farmec e viața sufletească, urmă el luîndu-și avînt. Deschizînd ochii după ce s-a deșteptat din somn, omul e-ncîntat de lumina amurgului, de seninul tăriilor cerești, de căldura a toate zămislitoare, de verdeața pajiștei, de frumusețea florilor și de mirosul lor îmbătător, de freamătul codrului, de cîntecele păsărilor, de bîzîitul gîngăniilor de tot felul, de zburdarea turmelor ce-și caută păscînd hrana, după toate și mai presus de toate de nesecata bogăție a gîndirilor din sufletul său.

Spuindu-le acestea, el vorbea cu patimă, încît era învederat că le-a mai spus de multe ori și are mania de a le repeta.

— Și, cu toate acestea — îi zisei dar — tocmai viața sufletească le este multora dintre oameni nesuferită.

— Mă așteptam să mi-o spui și d-ta aceasta, grăi dînsul. Așa zic cei mai mulți. Grea însă și nesuferită nu poate să-i fie viața sufletească decît omului care, căzut în robia vreunei patimi, se dezbracă încetul cu încetul de firea omenească și se mistuie încetul cu încetul el însuși pe sine.

— Mă iartă — îi zisei — dar mă simt îndemnat să-ți fac mărturisirea că, după toate cele ce-mi spuseși, nu mai înțeleg de ce te-ai retras să-ți petreci viața în pustietatea aceasta. Se vede că ți s-au făcut nesuferiți oamenii în mijlocul cărora ți-ai petrecut viața.

El îmi aruncă o căutătură plină de mînie, ca și cînd l-aș fi învinovățit că l-a omorît pe unul din frații săi. Era cu totul alt om. Îți venea să zici că nu mai e-n toată firea.

— Nu! se răsti el. Acesta e cel mai urît dintre gîndurile ce pot să-i intre omului în cap. Eu îmi dau și mi-am dat totdeauna seama că oamenii trăiesc împreună pentru ca, iubindu-se între dînșii, să-și facă unii altora plăcută viața. Cea mai mare, cea mai curată și mai senină dintre mulțumirile vieții e să iai parte la intrarea în ființă și la trecerea prin ființă a viețui-

toarelor, urmă el ca vorbind într-aiurea. Ai aruncat sămînța-n pămînt și aștepți cu viuă nerăbdare s-o vezi încolțită, ești cuprins de bucurie cînd o vezi răsărită și bucuria-ți crește făcînd tot ceea ce-ți este cu putință ca planta, fie iarbă, fie buruiană, fie arbore să se dezvolte să înflorească și să dea rod, să treacă prin ființă potrivită cu rostul ei. Și mai viuă îți este bucuria cînd porți grijă de dezvoltarea puiului de orișice fel și-l vezi desăvîrșindu-se în toate amănuntele ființei lui. E prin chiar firea lui pornit omul să iubească tot ceea ce are viață și să ieie parte atît la plăceri, cît și la dureri, orișiunde i se vor fi ivind ele. Mă iartă, zic și eu — urmă dînsul cuprins de mîhnire — dar îmi faci cea mai mare nedreptate spuindu-mi că mi s-au făcut nesuferiți oamenii. Ar trebui să fiu dezbrăcat de firea omenească pentru ca să ai dreptate.

El mă duse la masa cea-ncărcată cu fel de fel de jucărele, cărucioare, case, păpuși, fel de fel de animale cioplite din lemn de tei.

— Iată — urmă el — acestea le-am făcut pentru ca să mă bucur închipuindu-mi cum se vor bucura copiii jucîndu-se cu ele și cum se vor bucura părinții de bucuria copiilor.

În cerdac, parte așezate pe niște poliți, parte atîrnate pe sfori întinse, se aflau o mulțime de buruieni, ca să se usuce-n bătaia vîntului.

— Aceste sunt buruienile de leac — urmă dînsul — rădăcini, cotoare, frunze, flori, semințe, pe care le-am adunat tot pentru ca să mă bucur gîndindu-mă cum azi unul, mîne altul dintre cei bolnavi se vor vindeca folosindu-se de ele după îndrumările date de mine. Pentru osteneala de a le fi făcut sunt cu prisos răsplătit dîndu-le celor ce vin să le ceară și poveațe pentru bunaviețuire. Nu — stărui dînsul — nesuferiți nu pot să le fie oamenii decît celor ce au încetat a mai fi oameni.

— Iar te rog să mă ierți, părinte, îi zisei. Din cele ce-mi spuseși am înțeles că-ți este plăcută viața pe care o petreci singur în pustietatea aceasta, dar tot nu mă pot dumiri de ce n-ai rămas unde te aflai mai înainte de a fi venit aici dacă zici că nu ți s-au făcut nesuferiți oamenii.

El iar îmi aruncă o căutătură plină de mînie, dar peste puțin se liniști.

— Nu poți să te dumirești, îmi zise. În cartea cea mare a vieții stă scris cu litere de aur că binefăcători ne sunt nu cei ce ne iubesc, ci cei ce ne fac să-i iubim, căci nimic nu-ndulcește viața deopotrivă ca iubirea, cel mai bogat izvor de mulțumiri sufletești. De aceea, firește pornit a-și apăra iubirea, omul e îngăduitor față cu cei iubiți de dînsul, cu inima totdeauna deschisă pentru milă și pentru iertare și caută mereu cuvinte spre a-i dezvinovăți, orișicît de vrednici de osîndă ar fi ei. Ceea ce te face să te depărtezi de ceilalți și să-ți petreci viața-n singurătate nu e că-ți fac ei, ci că te temi ca nu cumva să le faci tu lor nesuferită viața.

— N-ai — stăruii eu — decît să-ți dai silința de-a nu li-o face nesuferită.

El începu să clatine din cap, uitîndu-se cu un fel de milă la mine.

— Se vede că n-ai ajuns încă să cunoști viața, îmi zise el. Ceea ce spuseși ar fi cu putință numai dacă oamenii ar fi îndrumați să simtă și să gîndească la fel. Are însă fiecare felul său de a vedea, încît nu numai om și om, ci chiar și frate și frate, soț și soție, fiu și părinte sunt în toată clipa porniți spre harță-nverșunată. Zadarnică îți este silința de a te potrivi cu aceia în mijlocul cărora-ți petreci viața, căci oamenii sunt atît de schimbăcioși, încît mereu ești în primejdie să fii luat drept dușman și de către aceia cărora numai binefăcător vrei să le fii. Dacă ții să trăiești în pace cu oamenii, nu-ți rămîne decît să te depărtezi de ei.

Grăindu-le acestea, el deschise saltarul mesei și scoase din el un teanc de hîrtii, pe care mi le întinse cu mîna tremurătoare.

— Iată, îmi zise. Dacă tot nu te-ai dumirit, citește-le acestea. Nu sunt plăsmuiri ale vreunui suflet cuprins de neastîmpăr, ci viața în aievea trăită, din care orișicine se poate dumiri cum ajunge omul să cadă din păcat în păcat.

Erau zile din viața trăită de dînsul.

FINE

REVOLUȚIA DIN PÎRLEȘTI

ROMAN TRAGODIC ÎN CINCI PĂRȚI

REVOLUȚIA DIN PIRLEȘTI

Roman tragodic în cinci părți [1]

Scos din niște manuscripte de la Ispania și alcătuit după cel mai nou sistem, dat fiind întru cinstea și mărirea celor întru toate deopotrivă între sine.

Vi închipuiți, iubiților mei cetitori, o căldare de leșie, pe fundul acestei căldări o vrîstă albă, trasă de la o margine pînă la ceealaltă, iară în dreapta și stînga acestei vrîste o mulțime de puncte, înfățoșate după plac, chiar și în formă de rugină.

Să nu creadă nime cum că, condus de o intenție diavolească, aș voi să-l bag într-astă căldare.

Voiesc numai să vi dau un tablou zugrăvit cu colori pe cît se poate de vii. Este tabloul orașului Pîrlești, cu împregiurimea sa.

Laturile căldării sunt munții pleșugi ce încungiură Pîrleștii din toate părțile; fundul căldării este valea Pîrleștilor; vrîsta cea albă este rîulețul Pîrlita, ce curge peste vale, iară punctele cele ruginite sunt casele liberilor cetățeni ai liberei cetăți Pîrlești.

Și este de asemănat această vale cu o căldare de leșie pentru că aici, într-astă vale, au fost o mulțime de oameni opăriți — deși nu cu leșie — cu apă rece.

[1] Recomandăm on. public în deosebită atenție acest picant roman, ce are să apară în mai mulți n-ri. cu ilustrațiuni (nota redacției *Gura Satului*).

I

O SERENADĂ

Nu este pămînt românesc fără cîtuși de puțînă sare. Pămîntul Pîrleștilor era pămînt românesc. El nu putea să fie nesărat.

Sarea pămîntului pîrlestean era *Spulberu*, vulgo *Gusti*, pe cartea de vizită *„Iuniu Iuliu Marcu Brutu Catone Augustu Spulberu, advocat în dreptul comun și cambial"*. El era „sarea pămîntului" din Pîrlești. Nime nu poate zîce că viața pîrlestenilor ar fi fost sarbedă. Urmînd din nume, zdrobul de sare aruncat în ea era destul de mare ... Dar nu numai numele lui, Spulber, însuși omul, luat pentru sine, era lung, de o arătare marțială; înalt — ca un par de fasole; cu niște umeri lați — ca și cracii unei vîrtelnițe; cu ochi mari — ca niște cepe ungurești; cu un nas cîrlig și cu plete lungi — ca și coama unui cal ardelenesc. Om adecă din creștet pînă-n călcîi.

Nu mai puțîn puternic era sufletul lui Spulber. Om abia de 27 ani, un june democrat și republican, un spirit adînc, un advocat cu vaste științi, cu o limbă frumoasă ... și un cilindru de două pălmi... Cînd Spulber rostea o cuvîntare în fața ciobotărimei pîrlestene, gurile se căscau, mințile erau cuprinse și toate vrăbiile din țara Pîrleștilor încetau cu ciripirea lor lipsită de înțeles. Căci vorbea Spulber, Gusti, fiul lui *„Maistoru Pinte"*, fost vătav al ciobotarilor pîrlești, lumina ochilor ciobotărești, speranța nației pîrlestene, Spulber, anteluptătoriul, junele erou național... Și cînd el vorbea, vrăbiile puteau să tacă!

Spulber era un om popular, un om mare în miniatură. Pentru ca să poată sta lîngă omonimii său Iuliu, Marcu, Brutu, Catone și Augustu, lui nu îi lipsea decît una: ca să fie ce au fost aceia. Dar, cu toate aceste, comun om nu era Spulber. Pentru el, Pîrleștii erau o Romă în miniatură: ciobotarii erau plebeii; satele dimpregiur erau aliații romani; casa comitatului era Capitoliul; cele trei fiice ale comitelui suprem erau gîștele, cari mîntuiesc Capitoliul; maghiarii erau patricii încar-

nați, iară el însuși era precum se numea. Cu un cuvînt, pentru Spulber, Pîrleștii erau Roma din toate timpurile, iară el însuși era o cristalizațiune a eroilor romani din deosebitele timpuri.

Nu este dar minune dacă pentru maghiari, puternicii domni ai zîlei, Spulber era un punct negru în fața soarelui ce luminează fericita Ungarie.

Și nu fără temei era privit Spulber ca un om pentru țară, dinastie și popor deopotrivă periculos.

El era născut român.

El vorbea și scria cîteodată și românește.

Se știe ca sigur cum că, într-o seară, el a mîncat mămăligă cu lapte.

Mai adeseori Spulber a declarat în public cum că îi plac fasolele.

Într-o ziuă el s-a lăudat că, petrecînd în Pesta, a fumat o sugare făcută din tutun din România.

Este notoric cum că el nicicînd nu a purtat pinteni și nu și-a pus catran pe mustețe, chiar nici în cea mai gingașă copilărie a sa.

El poartă plete lungi.

Din toate aceste și alte împregiurări se vădește că Spulber este un agitator *„daco-român“* ... Din precauțiune, el trebue pus sub pază polițială. Toți pașii lui, toate faptele, chiar și visurile sale trebuiesc să fie controlate! Astfel cere interesul obștei.

Csehfy, credinciosul supus, în spionare agerul maghiar din vița străveche de la *Czaslau*, fu însărcinat ca să privegheze asupra lui Spulber.

Căci Spulber era om periculos!

Cu toate aceste, Spulber este omul sentimentelor delicate. Anima lui este moale — ca laptele primăveriu și fraged, ca și curcubeta verde ...

El iubește, iubește cu înfocare, iubește pînă la nebunie. Adeseori nopțîle lui sunt pline de visuri ce anină sufletul prin dulcile lor legănări ... El visează etern, deștept, ori dormind, el visează fără-ncetare. Viața lui este un lung șîr de amăgitoare visuri ... Dar, ah! cine este chipul îndumnezeit? cine este înălțatul ideal ce cuprinde bogatul său suflet?! ... O ființă la care el

doară nici nu va putea să străbată! „Giza", fiica mijlocie a ilustrului comite, un înger în trup și suflet, o nemințită copie a Venerei eline.

„Acum, ori niciodată!" își declamă Spulber patetic într-o seară de toamnă. Și-aruncă dup-aceea mantaua pe umeri, își îndesă cilindrul pe cap, luă o ghitară sub manta, luă bastonul în mînă și porni spre stradă cu pașii unui „Don Juan" ... Figura lui înaltă curgea prin aer asemenea unei columne purtată de tainice puteri; iară pașii repezi și lungi, măsurați cu un tact dramatic, formele învelite în larga mantauă, întreaga lui arătare era impozantă. Părea că vezi un bandit italian!

„El este!" își grăi un om scurt și îmbotit, ce se afla în apropiarea lucuinței lui Spulber, cînd îl văzu pre acesta ieșînd pe stradă.

Era neadormitul Csehfy.

„Dar duce ceva sub manta!... Ce poate să fie acea?!"

Spionul grăi, apoi porni în urma lui Spulber, fiind cu băgare de seamă la toate gestele lui.

Seara era una dintre cele monumentale. Nici chiar cei mai bătrîni oameni nu-și aduceau aminte ca ei, cîndva în viața lor, să fi petrecut seri asemenea de frumoase ca și acelea din zîlele trecute ... Astfel de seri se ivesc numai în toamna tîrzie și numai între Carpații români, ce, în culmele lor stîncoase, frîng razele căzute din lună, aruncînd o îndoită lumină asupra văilor aburite de molcome vînturi ... Deși era tîrziu, deși vremea se apropia spre miazănoapte, noaptea era palidă, părea a fi jumătate ziuă, ulițele erau pline de viață și zgomotoase ... De pe culmile munților străbăteau razele obosite ale cîtorva focuri ce păstorii și-au făcut numai pentru că este datina a ședea seara la foc; de la marginile orașului s-auzea cîntecul trăgănat al unui cor de feciori, apoi, purtate și rupte de vînt, tremurau sunetele bandii de la crîșma din margine; însutit prin ecou, pocniră cîteva focuri descărcate de către voinicii de la munte numai din petrecere; iară tot la marginile orașului, în apropiarea crîșmei, urlau cîțiva cîni în semn de ecou disonant al armoniei universale.

Într-astfel de seri nime nu putea să stea în casă ... Oameni bătrîni, așezați pe lavițele dinaintea casîlor, femei îngrupate pe la marginile uliței și cuprinse în viuă flecățire, copii ce se gonesc unii pre alții de-a lungul uliței, grupe de oameni, mai mici ori mai mari, în agitata discuțiune asupra chestîunilor zîlnice, părechi de tineri amoroși, oameni ce atît de mult iubesc serile lunoase, în izolată preamblare, cîni ce se mînca unii cu alții pe la crepăturile gardurilor, toată lumea era la uliță și, în special, la „Ulița cea mare", de-a lungul căreia avea Spulber să treacă.

Seara era frumoasă; oamenii voiau să gusteze și o gratuită plăcere. Oamenii înșiși își dau toate numai pentru bani; pentru-aceea ei se bucură dacă pot prinde cîte un prost care li dă și gratuit.

Din motive necunoscute, Spulber străbătea prin această mulțîme cu o deosebită repeziune ... La tot pasul făcea trei ... Oamenii ce-l întîmpinau îl salutau; unii dintre dînșii voiau chiar să-l companieze, prinzînd vorba cu el; dar eroul nopții primea cu mulțămită și-și purta mantaua mai departe ... Pesemne astăzi el n-avea vreme d-a sta de vorbă.

Sămarnul Csehfy, care era numai ca un par de crastaveți, începu a sînți cu desperare cum că, în tot momentul, distanța între el și clientul său crește cu cîte cel puțîn un pătrariu de pas.

Spulber ajunse la piață, centrul Pîrleștilor. Astă piață, pe care s-au petrecut atît de mari întîmplări, nu este atît de mare ca și acele întîmplări. Ea este mărginită de patru clădiri. În față cu Spulber se rădică beserica unguréască; în dreapta lui este palatul unui boieriu, în față cu acest palat, școala unguréască, iară în față cu beserica, memorabila clădire, casa comitatului. Patru clădiri și patru ulițe: atîta e totul.

Acuma piața era năbușîtă de oameni, ca îndeobște locurile centrale, cînd ulițele sunt pline ...

Spulber coti pe lîngă casa comitatului și intră pe o ulițioară strîmtă, ce se deschide între școală și casa pe lîngă care trecu ...

Cînd Csehfy ajunse la piață, dedu cum că a perdut urma lui Spulber... Desperarea lui era mai mare

decît acea a unui motan care află că i s-au aruncat urmașii în balta de lîngă gard.

Intrînd în ulicioara anumită, Spulber merse cîțiva pași, privi îndărăpt, ca să vadă dacă nu-l obsearvă cineva, apoi, cu o voinicească bravură, se aruncă peste gardul din stînga în grădina ce se ținea de casa comitatului.

Astă grădină era alcătuită într-un stil singur în felul său. Nici francez, nici anglez, ci cu totul original, curat maghiar.

În fund se rădica o casă cu doauă caturi, și din dos, cu un șîr de feresti cu gratie de fer, pesemne temnițele comitatense. În legătură cu această clădire, în dreapta, este o altă casă, de care se anina un ce, asemenea unui pavilion, lucru făcut din lemn într-un stil, pare-mi-se, tătăresc. Acest pavilon are un balcon de scînduri, rădicat ca de doi stîngeni de la pămînt. Sub balcon este o ușă ce se deschide din pavilion spre grădină, lîngă ușă cotrovul unui cîne, care numai lanțul de care a fost legat l-a lăsat aici; iară dincolo de cotrovul cînelui stau îngrămădite: o șauă veche, niște frîne rupte, o pereche de cizme cu pinteni ruginiți și o bucată dintr-un camiș de pipă. În față cu balconul, în depărtare cam de 15—20 pași, este un coteț de hoare. Din coteț s-aude strigătul gîștelor și sisetul unui gînscan comandant ... Trei pomi, doi duzi, un soc, și doauă straturi de legume, unul de ceapă, altul de piparcă, înseamnă firea de față a grădinei, în mijlocul căreia se afla o fontană cu cîrlig, ce are numai trei doage. Lîngă fontană, o baltă, giur împregiur, piparca broaștelor. În baltă cîntă trei broaște un vers de înțeles tainic, fiind acompaniate de un broscoi bătrîn, pesemne autocrat al bălteștei împărății ... O ață de frunze de tutun, acățată de stîlpii balconului, da fizionomiei locale îndeplinirea caracteristică.

Noaptea e liniștită; luna cochetează cu oglinda bălții printre crengile arborilor; stelele strălucesc vesele pe orizonul lins; iară pe acoperișul casii apare un motan și, oprindu-se la una dintre borțîle podului, acordă instrumentele sale muzicale.

„Aici sum!" grăiește Spulber, necutremuratul erou, cînd se sînte peste gard. „Acum ori niciodată!"... El își scoate ghitara de sub manta și atinge coardele ei cu degetele sale lungi. Erau șepte corzi pe astă ghitară, dar doauă lipseau, una era ruptă și una răgușîtă. Lui Spulber însă îi lipsea numai o coastă. Deci el simțea impresiunile poziției sale în întreaga sa ființă ... Anima lui bătea viforos și tare ca ciocnirea uriașelor scule vulcanice; răsuflarea lui era năduşîtă și grea ca și acea a unor foi țigănești ... El se sînțea însă [în] apropiarea ei, față în față cu fereasta la care ea putea să [se] arate, în apropiarea temnițelor ungurești, în grădina comitatului ... Era o faptă eroică acea în care el se afla acuma!

August iubea pre Giza și Giza iubea pre August. Ei deopotrivă se iubeau unul pre altul. Iubirea lor nu cunoștea margini. Cînd August trecea pe la fereastă, Giza arunca spre el privirile sale amoroase, iară August cotea pe ulicioara cea strîmtă. Atunci Giza fugea în grădină și înamoraţii se întîmpinau la gard, lîngă coteţul cel de pui, nu departe de balta încungiurată de piparca broaștelor ... Și ei petreceau în preschimbare de dulci vorbe, și fericirea lor nu cunoștea culme și margini.

Acuma o hotărîre statornică domnea fără margini peste sufletul lui August: să facă un pas bărbătesc, o serenadă nocturnă, să declare Gizei amorul, și să și-o pețească de soție ... Eroii nu se înspăimîntă de nimic!

După ce Spulber sondă împregiurimea și află cum că nu este nimic de absolută periculozitate în apropiare, el intonă un cîntec de amor.

Poezia cîntată era improvizată de junele amorez în trei nopți de vară; iară aria era o viuă reflectare a sentimentelor spulberate.

August cînta într-un ton pătrunzătoriu și sonor — ca și acela dat de un ferestău îndesat în anima unui trunchi uscat și cuprins în viuă mișcare.

Motanul de pe acoperiș, în duet cu o altă ființă, cînta un vers nepriceput; iară acela al lui Spulber, precum l-am cules de pe undele bălții, era următoriul:

(Andante. Pianissimo.) Ah, Giza, Gizulică!
(Piano.) Ființă serafică!
(Forte.) Ah, Giza, Gizuleancă!
(Rabiatto.) Ființă îngereancă.
Bim — bam, didiram;
Bim — bam, didiram!
(Piano finale.) Bim, bam, di-di-ram; dam-dam!

(Aria solo. Religioso.)

Tu, înger serafistic!
În nopți eu te ador,
Și-ți cînt o serenadă,
Oh! plină de amor!
Din ochii tăi se varsă
O mare de lumină,
Și buzele-ți se scaldă
În raza serafină.
Iubește-mă pre mine dar;
Nu lasă-mă să per amar!...

Se rupe o coardă de la ghitară. August răgușește, începînd a tuși. Ușa de sub balcon se deschide, și formele unei femei se arată în față cu Spulber ... Este Giza! În nopți toate vacile sunt negre; astfel, din arătarea Gizei nu străbătea în ochi decît focul ochilor ei și figura sa îngerească. Ea nu era înaltă, dar mlădiită, ca și coada unei curcurbete domnești.

Pe un moment cavalerul nopții stete pătruns de fericirea momentului.

— Ah! domnul meu! șopti Giza într-un ton moale ca ceara topită.

— Giza! înger, ori demon, ce ești! exclamă Spulber prinzînd mîna iubitei sale. Mă iubești tu pre mine?! ori mă dau pradă celei mai scîrnave periri!

Ochii se întîlniră; animele înțeleseră tăinuita lor ardere. Drept răspuns, Giza se aruncă în brațele cavalerului său ... August strînse pre gingașa ființă cu-nfocare la sînul arzătoriu... Buze pe buze, pept pe pept, animă lîngă animă ... Momentul nu se poate descrie!... Dar, ah! el fu scurt!

O idee înspăimîntătoare străbătu ființa Gizei ... Ea tresări din dulcea visătorie și, asemenea unei cloște înspăimîntate, împinse pre August de la sine.

— Fugi! scapă! grăi ea în ton tremurător. Ce va zîce taica? ... ce va zîce ilustritatea-sa? Ce vor zîce ei dacă te vor afla aici?!

Spulber însă, într-acest moment, se sînțea mai puternic decît un leu și mai viteaz decît un curcan.

— Giza! îngerul vieții mele! grăi el, transportat într-o lume ideală. Nu tremura. Tu ești a mea pe veci! ... Cu armele-n mînă te voi cîștiga ... mă voi lupta pentru tine ...

Într-acest moment un cîne, mare cît un vițel, apăru în ușa pre care Giza a fost lăsat-o deschisă. Cînească lui voce deșteptă pre părechea înamorată din visarea sa fericitoare.

Cînele se repezi spre Spulber. Spulber își luă ghitara și, fără să aibă vreme a zîce un „adio!" iubitei sale, se repezi spre gard. Giza, fără să aibă vreme a atinge mîna iubitului său, se repezi spre ușă ... Voinicul sări gardul; dar bastonul lui rămîne în grădină și o bucată din manta în gura flocatului cîne.

Într-acest moment se deschise o altă ușă și, chemat de lătrătoroasa declamațiune, Csehfy intră în grădină ... El nu putu să afle decît: un bărbat ce sări gardul, un baston lîngă fontană și o bucată de manta în gura lui „Tisza".

Ah! ce grozave presînțîri cuprinseră sufletul său într-acest moment!...

„Suntem perduți!" grăi el ... Iară pălăria rădicată de peri îi căzu din cap.

II

DUPĂ OARA UNSPREZECE

Contele *Frikosy de Frica* era un om renumit. El avea cei mai frumoși cai în împregiur; cînii lui erau vestiți în întreaga țară. La vînat nobilul conte pretutindenea era în frunte. El era un călăreț bun și mulți

zîc că ar fi în stare să poarte frînile unei trăsuri de patru cai cu mai multă măiestrie decît chiar și contele Andrásy. De la fire, contele Frikosy de Frica era un adevărat aristocrat maghiar, un strănepot al eroilor din vremile arpadiane, viteaz, cavaler, generos și mîndru, un membru demn al familiei Frikoșeștilor de Frica. La *„Färbl"*, el nicicînd nu se lăsa înspăimîntat; la *„Ein und zwanzig"*, el nicicînd nu retira cu banca, și actrițele deopotrivă lăuda rara generozitate cavalerească a contelui Frikosy de Frica ... Contele Frikosy de Frica era un om minunat, un om admirabil, un om într-adevăr mare, astfel comitatul Pîrliților se putea făli cu dînsul, avînd în fruntea sa un om ca și acesta ... Căci contele Frikosy de Frica, el însuși, era ilustritatea-sa, supremul comite!

Și comitele suprem, nobilul conte Frikosy de Frica, era un patriot mare!... Pus în fruntea unei pîrlite de autonomii, el adeseori subscria cu propria sa mînă actele oficioase ...

... Cîtă noblețe! ... cît sacrificiu pentru țară, dinastie, popor și obștie! ... cît de adînc patriotism!

Contele Frikosy de Frica era un om nemuritoriu, un adevărat decor pentru orice muzeu de rarități!...

Dar acuma, de cîteva luni de zîle, comitatul era orfan; îngrigitoriul său părinte petrecea în depărtare, parte în Pesta, parte la moșiile sale, deoarece era tocmai vremea păturnicelor, asupra cărora nobilul conte vîna cu o deosebită predilecție. În acest răstimp credinciosul său și cu adînc suflet înzestratul vicecomite *Rabiatosy*, nobil de *Spaima*, purta frînele administrațiunei comitatense.

Nobilul Rabiatosy de Spaima nu era atît de mare ca și poruncitoriul său conte... Înainte de toate el nu avea nici un cal. Călărea însă cîteodată pre unii oameni din comitat ... De asemenea el nu avea cîni ... El de cîni nu avea trebuință. Nu mai puțîn era inferior nobilul Rabiatosy de Spaima în celelalte privințe ... Dar, totuși, și el era un om minunat, un om admirabil și în special în foarte multe privințe un om „mare". De cînd trebile autonomieî zăceau pe umerii lui, el purta frîul cu mînă de oțel...

Sărmanul Csehfy adeseori era gonit zî şi noapte. Căci nobilul vicecomite avea să administreze un comitat în care numărul *daco-românilor* era mare ...

Astăzi nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima a fost la ţară. Sosind după zece oare acasă, deşi vremea era înaintată, deşi el era obosit de cale, nu se culcă, ci, dezbrăcîndu-se, luă la mînă obicinuita sa lectură. Era un op istoric, intitulat *Hora-Kloska lázadás*, pe românie *Răscoala Horea-Cloşca*.

Un fior rece trecu prin fiinţa nobilului vicecomite Rabiatosy de Spaima cînd prinsă această carte în mînă. El era însă un strănepot al lui Arpad; anima lui era de oţel şi nu se înspăimînta de orice.

Îndată se deschide uşa, şi acuma, în vreme de noapte, intră de-a pururea deştept Csehfy. Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima scăpă cartea din mînă cînd văzu intrînd pre încredinţatul său.

Astă întîrziată apărere nu putea să fie decît urmarea unei grozave descoperiri.

Şi-ntr-adevăr, arătarea lui Csehfy era una dintre cele mai înspăimîntătoare .... Perii lui erau rădicaţi spre ceriu; ochii îi ieşîseră de trei degete din cap, şi tot trupul lui era cuprins de o tremurare convolsivă.

— Domnul meu!.... Toţi suntem perduţi! Planul olahilor este gata!

Tresărind la aceste cuvinte, nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima sări în picioare, încît se lovi cu capul de plafon ... Căci nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima era un om lung, mai lung decît un par de fasole; el era cît un stîlp de la telegraf.

— Ce e? Ce s-a întîmplat? ... Este patria în pericol? întrebă el aspru, privind de sus în jos spre Csehfy, care era un om scurt şi gros, iară nu atîta de lung.

— Este patria, este naţiunea, suntem noi, totul este în pericol!

— Ce e? cum? Grăieşte!

— Ah! domnul meu, ascultă!... Şi mînia ta să nu se verse asupra mea, grăi sărmanul Csehfy. Şi apoi, după o grea răsuflare, continuă în ton tremurătoriu: De cîteva seri uliţile sunt pline de olahi. Pînă în nopţile tîrzie ei stau, cuprinşi de tainice şoptiri, adunaţi în

uliți... Cu cîteva zîle înainte de asta am văzut o mulțime de cai în apropiarea Pîrleștilor, cai ce nesmintit au să fie destinați pentru cavaleria daco-română ... Ieri am văzut vro 300 de oi adunate la marginea Pîrleștilor, vro 80 de gîște și vro 30 de vaci, toate destinate ca să fie provizie pentru daco-români. Presimțeam dară apropiarea unui pericol și privegheam cu îndoită îngrijire. Astăzi, seara, încă din vreme m-am postat în apropiarea locuinței lui Spulber.

Atențiunea nobilului vicecomite Rabiatosy de Spaima se întrei, însuti la auzîrea numelui Spulber.

— Într-un tîrziu — continuă Csehfy, neobositul privighitoriu — Spulber apăru pe stradă. El era învelit într-o manta mare și largă; pașii lui erau lungi și grei; întreaga sa arătare era acea a unui *Decebal* ori *Horia*.

La auzîrea numelor Decebal și Horia, nobilul Rabiatosy de Spaima tresări convulsiv.

— Sub manta Spulber ducea un pachet ... Ce a fost în acel pachet? ... Vom vedea mai tîrziu!... Eu îl urmai cu pași repezi .... Dar el era lung, și eu scurt. Am rămas puțîntel îndărăpt. Pe strade oamenii îl întîmpinau cu ovațiuni: unii îi șopteau chiar vorbe tainice... Spulber mergea însă repede și, cînd ajunse pe piață, unde roiau oamenii, eu îi perdui urma ...

— Ai perdut urma?! Nefericitule! exclamă nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima.

— O, vina nu este a mea! Spulber este un par; iară eu sum numai un butuc! Ce să fac dar?! M-am postat la colțul pieței, ca să aștept rentoarcerea daco-românului. El nu veni! Îndată pătrunsă lătratul cînelui Tisza în de-a pururea deschisa mea ureche... O presîntire mă trasă cătră grădină, de unde se auzea lătratul .... Ah, ce a trebuit să văz?!

— Ce? ... pentru D-zeu?!

— Spulber a fost în grădină!

— Spulber?!

— Da!... La fontană era bastonul lui, iară o bucată din mantauă în gura lui Tisza!

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima căzu pe un scaun din apropiare.

— Suntem perduți!... mai mult nu putu să zîcă.

Încuragiat de această desperare, în veci priveghetoriul Csehfy cutează cea din urmă și cea mai grea lovitură:

— Da — grăi el — Spulber a fost și a subminat casa comitatului, căci în pachetul ce el ducea sub manta nu putea să fie alta decît prav de pușcă.

— Subminat?!... Prav de pușcă!... exclamă nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima în ton nădușît. Suntem perduți! și, grăind, el așa cum era, în negligea, se repezi spre ușă, sînțind, cum că pămîntul tremură deja sub el.

— Stați! îi grăi în veci priveghetoriul Csehfy, reținîndu-l. Am pus doisprezece feciori să steie pază la grădină. Minele sunt puse, dar ele nu pot fi aprinse.

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima se opri pe un moment.

— D-apoi dacă iasca aprinsă este deja pusă de Spulber?! grăi el pornind din nou.

Și, pornind, nime nu putu să-l mai oprească... O! pericolul și iubirea cătră viață ce nu sunt în stare?!...

Csehfy stete cîteva momente uimit de spaima ce-l cuprinsese și pre dînsul. Se repezi dup-acea în urma domnului său și-i peri și urma.

Sărmanele de familii ce rămaseră dormind pe cuibul perzării!...

Peste cîteva minute nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, dimpreună cu credinciosul și etern priveghetoriul Csehfy se aflau în casa domnului *Punguleanu*, om român, dar, și el, mare domn la comitat și în momentele de desperare razămul domnilor încă mai mari decît dînsul.

Domnul Punguleanu era un om mic, dar îndesat și tocmai pentru acea mai înțelept decît toți domnii din comitat, deoarece el nicicînd nu purta pantaloni albi și *nu mînca nici mămăligă, nici fasole, ci ținea doi cîni* cari contelui Frikosy de Frica îi foarte plăceau. Afară de asta, domnul Punguleanu era cel mai bun calabrist și avea cinci copii, dintre cari doauă fete... Oamenii îl numeau și *Pungulányi*, și el nu se supăra, din ce se vădește cum că el nu numai ca calabrist, ci și ca patriot era bun.

Calabristul patriot Pungulányi era un om nu numai înțelept, dar și cu vaste științi. De înțelepciunea și științile multe nu numai ceafa lui era pleșugă, dar și de pe coate i s-au fost ros toți perii. Aceasta anume astfel cum că el, încă de cînd era student, cînd învăța, se punea cu coatele pe masă, ș-anina capul de pălmi și astfel, stroflocînd din cînd în cînd perii capului său, pătrundea și cele mai adînci materii. Sunt unii cari zîc că ar fi văzut masa la care el studiază... Sunt în ea doauă borți, urma coatelor.

Astfel nime, afară de el, nu a putut să fie consiliarul intim al nobilului comite suprem, contele Frikosy de Frica.

Acuma, într-acest moment de desperare, el fu trezit din somn.

Cînd înțelese cauza acestei nocturne vizite, el surîse liniștit, dar se feri de a răspîndi acea liniște... O! el era înțelept.

— Fraților! grăi el în ton înțelepțitoriu. Pericolul este mare, dar noi tocmai pentru acea trebe să ni păstrăm cumpătul. Să nu ni perdem capetele tocmai atunci cînd suntem în pericol de a le perde... Românii voiesc revoluția; ei voiesc să facă o Daco-Românie. Deci, noi trebe să luptăm cu bărbăție, iară să nu ne înspăimîntăm, căci atunci suntem perduți!

— La luptă! exclamă nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, prinzînd în mînă o cizmă împintenată a lui Pungulányi... Cu aceasta ucid o întreagă armată de *olahi* sălbateci!

— Mai liniștit! îi răspunse înțeleptul sfetnic Pungulányi. Luptele vor urma. Acuma însă, înainte de toate, să ne organizăm. Ați pus pază la grădină?

— Pus, 12 feciori!

— Bine! acuma să trămitem un curier cu depeșă la ilustritatea-sa!

— Bravo! bravo!

Depeșa fu pusă:

„Ilustrității-sale nobilului conte suprem comite *Frikosy de Frica* în Paturna. Țara este în pericol. Românii fac revoluție. Daco-România în fașe. Veniți la

fața locului. Ordonați ca de loc să ni vină cel puțîn trei regimente de honvezi cu artileria în marș grăbit. Porniți la moment!"

— Poftim depeșa! Subscrieți! grăi înțeleptul sfetnic Pungulányi cătră nobilul vice-comite Rabiatosy de Spaima.

— Subscrieți d-voastre! îi răspunse acesta.

— D-ta ești vicecomite!

Argumentul fu destul; depeșa fu subscrisă; un călăraș o duse la cea mai de aproape stație telegrafică, poruncindu-i-se ca să aștepte răspunsul și să vină cu el în ruptul sufletului, chiar și dacă ar fi să crepe calul.

După aceea se aduseră următoarele hotărîri:

Încă acuma, în noaptea asta, să se concheme o adunare a bunilor patrioți.

Tot într-astă noapte să se vadă dacă cumva minele puse nu afumă.

Dacă minele ar afuma, de loc să se curățească casele comitatului de locuitori primejduiți.

Tot planul să se țină în secret, pentru ca dacoromâniștii să poată fi surprinși.

Să se adune toate armele la un loc sigur.

Peste un pătrariu de oară toți bunii patrioți ai Pîrleștilor se aflau adunați la un loc, într-o casă sigură, ce cădea la o îndepărtare de o milă patrată de la subminata casă comitatensă, fiind totodată despărțîtă de asta printr-un munte stîncos.

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, ca să nu rămînă în negligea, a îmbrăcat din vestmintele înțeleptului sfetnic Pungulányi... Erau cam scurte, dar erau!

Se constitui nobila adunătură, constatoare din 47 fii ai lui Arpad, un strănepot al lui Traian și un maghiar din vița străveche de la Czaslau, toți oameni mari și minunați și pînă la unul Pungulányi, viteji și fără frică. Adunarea abia-și începu lucrarea, cînd intră *Marczi*, curierul trămis cu depeșa aducînd în spate pelea calului pe care a călărit, iară în mînă o depeșă, răspunsul

primit de la nobilul conte suprem comite, ilustritatea-sa Frikosy de Frica.

Adîncă liniște, mai adîncă decît gîndirea înțeleptului sfetnic Pungulányi.

Depeșa, scrisă cu sînge din venele nobile ale nobilului conte suprem comite Frikosy de Frica, fu cetită:

„Domnului vicecomite Rabiatosy nobil de Spaima, în Pîrlești. Am ordonat ca să vi meargă trei regimente de honvezi. Fiți aspri! Eu nu pot să vin, deoarece am mîne dimineață să vizitez grajdiurile hergheliei de la Măgărești."

Patruzeci și opt de guri steteră căscate după ce această depeșă fu cetită.

Una, a lui Marczi, rămase închisă, deoarece el era cu mult mai prost decît să poată afla sensul depeșei; alta, a lui Pungulányi, se deschisă spre vorbă, deoarece depeșa nu era după placul lui.

„El trebe să vină; Rabiatosy trebe să fie blamat, căci altfel eu nu pot să devin vicecomite în locul său... Și este în interesul meu și al românilor ca eu să fiu vicispan", se gîndi Punguleanu. Dar nu spuse nimănui ce gîndea.

— El nu poate veni?! grăi el către adunătură. Trebe să vină. Altfel suntem perduți!

Adunarea fu convinsă că fără de nobilul conte toți sunt perduți.

Înțeleptul sfetnic Pungulányi compuse o noauă depeșă. El, care mai bine cunoaște pre nobilul conte și ilustru comite, știa mai bine unde să-l atingă.

Depeșa suna:

„Ilustrului conte suprem comite Frikosy de Frica în Măgărești... Daco-românii au prins pre cînele «Hector» și voiesc să-l tragă în frigare. Veniți!"

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, subscrisă și această depeșă, deși ea cuprindea în sine o minciună; dar pentru țară, popor și dinastie el era orice în stare.

Depeșa fu trămisă cu un alt cal.

Peste o oară stîlpii țării se aflau în grădina comitatensă.

În toamna tîrzie, înspre zori, este frig. Din pivnițele comitatense ieșeau aburi grei pe ferestile de cătră grădină.

La motivarea înțeleptului sfetnic Pungulányi, se constată cum că minele afumă și se hotărî cum că de loc să se ordoneze transportarea familiilor în alte locuințe.

Cei de față se depărtară. Csehfy cu Pungulányi își expuseră viața intrînd în casa primejduită, pentru ca să deștepte familiele din somn.

Transportarea familielor se făcu în secret, ca nu cumva daco-românii să observe ceva.

Se transportă numai ce viețuiește, afară de robi și servitori, căci aceștia erau români.

Peste o oară totul fu în ordine... Adunătura se constitui din nou. Marczi sosi cu a doaua pele de cal în spate și cu a doaua depeșă în mînă.

Depeșa suna:

„Domnului spectabil vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima, în Pîrlești. Am pornit. 1000 de galbeni aceluia care mîntuiește pre cînele meu!

de Frica"

Patria fu mîntuită... Înțeleptul sfetnic fu înălțat la ceriuri; iară bunii patrioți așteptară sosirea nobilului conte în fruntea honvezîlor.

III

ORGANIZAREA OȘTIRILOR

Zîua următoare era vineri. Așadară, o zi de post. Spulber, ca român înfocat și creștin bun, des-de-dimineață se sculă, se spălă pe față și porunci ca să i se dea ceapă cu pîne... Tocmai era cuprins într-acest delicat dejun, cînd ușa se deschise și, pe față cu expresia unei adînci tăinuiri, intră o babă bătrînă...

După ce ea privi în giur, pentru ca să vadă dacă Spulber este singur ori ba, scoase o scrisoare din sîn și o prededu tînărului cavaler de ceapă mîncătoriu.

Scrisoarea era de la Giza, scrisă cu propria ei mînă.

Spulber deschise scrisoarea...

Mîna lui tremura; anima lui bătea viforos; ochii lui se împăingeniră... El începu a sînți cum că i se topesc potcoavele de pe călcîi.

Scrisă de mîna delicată, scrisoarea suna astfel:

„Iubitul meu!

Sum cuprinsă de desperație. Astă-noapte furăm trezite din somn și transportate în casa domnului Gavalérosy. Se vorbea de tine și despre dispoziținni și planuri secrete, de care tu nu ai să știi nemic... Mi s-a poruncit ca să țin toate cele întîmplate secret. Se vorbește ca voi să fiți suprinși.

Te silește dar... Grăbiți!... Ilustritatea-sa va veni mîne ori poimîne.

Eu sum a ta pe veci! Tu ești speranța mea! Tu ești mîntuirea mea!

Te sărut! *Giza*"

După cetirea acestei scrisori, Spulber stete cîteva momente încremenit. El nu pricepea cele scrise. Dar spiritele mari în toate împregiurările se știu orienta.

El se așează la masă și scrise următoriul răspuns:

„Înger!

Te iubesc! te ador! am nebunit!... Viața mea este a ta!... Pentru tine sum gata a mă lupta cu zmei!

Nu despera. *August*"

Scrisă, sigilată, predată, trămisă...

După ce baba se depărtă, junele cavaler ceti scrisoarea Gizei încă o dată.

„Nu pricep! își zîse el după cetirea scrisorii. Nu pricep!... Pentru ce au fost ele transportate?!... Ce are asta a face cu mine?... Ce planuri secrete?... pre care eu nu pot să le pricep!... Ilustritatea-sa, tatăl Gizei, sosește mîne ori poimîne?... Ce va să zîcă asta?!"

Fruntea lui Spulber se încreți, genele lui se zburliră, ochii lui se ridicară spre ceriu: o idee grandioasă pătrunsă sufletul lui, „Înger! Te pricep! exclamă el transportat. Mîne ori poimîne are să sosească ilustritatea-sa... Ei făuresc planuri despre cari eu să nu știu nimica?! Pricep! pricep mîrșava voastră uneltire! La luptă dar... Moarte ori viață! Pentru Giza toate sum în stare!"

El se așează din nou la masă și începu să scrie. În răstimp de doauă ore 17 scrisori fură scrise...

Planul era gata; acum se lucra pentru executarea lui. Spulber era rezolut!

— *Fulger!* chemă August cînd fu gata cu sigilarea celor 17 scrisori.

Ușa se deschise, și un tînăr înalt și subțire, ca un fir de cucută, intră în casă. Era Fulger, scrietoriul, încredințatul, posta, curieriul, fulgerul lui Spulber.

— Porunciți! zîse el intrînd cu sfială.

Spulber se sculă în picioare, luă o poziție impozantă.

— Aici sunt 17 scrisori! grăi el rezolut. Îți vei lua o căruță cu doi cai buni și vei duce aceste scrisori la adresă. M-ai priceput?!

— Da! răspunse Fulger, culegînd scrisorile de pe masă.

— Avem să facem un pas rezolut. Misiunea d-tale este secretă. Soarta națiunei depinde de la pasul nostru.

Pre Fulger îl cuprinsă un fior tremurător, dar el era adjutantul marelui strateg Spulber... El porni!

Peste cîteva ore, 48 de români rezoluți, prezidați de Spulber, discutau asupra unei grave chestiuni, adunați fiind într-o casă părăsită, ce se afla în pădure.

Era vorba ca să fie suprinși, și ei, conduși de marele lor strateg, voiau să prevină, să suprindă înșîși.

— Frați! români și concetățeni! grăi Spulber înainte de despărțîre. Ni-am jurat credință! Acuma fiecare la lucru!

Răspunsul: un viforos murmur.

Peste cîteva oare Spulber călărea cu repeziunea unui fulger de-a lungul drumului de țară înspre satele *Ciocănești, Vezura, Zburliți* și *Viforoasa.*

Pe orizon se ridicau nuori grei; un vînt aspru, viforînd de la miazănoapte, sufla frunzele îngălbenite de pe copaci, însemnînd trecătoria serilor frumoase.

Seara acelei zîle era un contrast al serii de ieri. Ploua în stropi grei și deși din toți nuorii ceriului; iară vîntul aspru bătea stropii reci în fețele călătorilor... În adîncul nopții întunecate, acum, cînd oamenii nici cînii nu și-i lăsau afară, ca o fantomă prevestitoare de grele cercări străbătea un călăreț prin șîroaie... Era August, junele cavaler, Spulber, neobositul strateg... El călărea spre Pîrlești... Copitele calului aruncau schintei din petrile ude; iară Spulber era flămînd.

Ciocanul purtat de roatele orologiului dete de unsprezece ori în clopotul din turnul bisericei ungurești cînd neobositul Spulber descălecă de pe murgul său.

Întrînd în casă, el află pre credinciosul său Fulger dormind la masă cu capul în pumni. Oboseala zîlei a slăbit puterile curierului aprig.

Trezît fiind, Fulger, după o scurtă introducere somnuroasă își dete raportul.

Rezumatul acestui raport important este următoriul:

Patrusprezece scrisori au fost înmînate. Mîne se va ține o adunare secretă în pădure la *Ciomăgești*. Oamenii sînt gata... Domnii *Cîrligu* și *Corompanu* n-au fost acasă... Domnul *Zburlan* a trămis următoarea scrisoare:

„Spectavere domnule!

Primind înștiințarea și apelul d-voastre, cu toții am fost însuflețiți. Maghiarii voiesc să ne suprindă: să fim precauți!... Din satul nostru vin 70 de oameni cu 24 de pușcași din *Ciotorani* 45, cu 22 de pușcași... Celelalte sate nu știu. Mîne la 7 oare dimineața vor fi la d-voastră!

D-voastră sunteți speranța noastră!

Umilit serv al dv. *Pintea Zburlan*"

Spulber surîsă cu satisfacție după cetirea acestei scrisori.

— Poți merge! grăi el către somnorosul Fulger. Sum îndestulit. Mîne la șepte oare să fii aici.

Fulger părăsi scena, zîcînd o somnoroasă „noapte bună!", și August rămase singur.

„Am învins! exclamă el cînd se sînți singur. Giza va fi a mea. Maghiarii nu ne vor suprinde!... Dar cînd va veni el?"

Spulber se asedie, acum d-a treia oară, la masă. Scrisoarea fu adresată către Giza:

„*Înger!*

Suntem gata... Cel puțin o mie de voinici îmi stau la dispoziție... Ce au făcut contrarii în decursul vinerei? Cînd va veni ilustritatea-sa?

Te iubesc!... cer răspuns grabnic!

Al tău pe veci! *August*"

După ce astă scrisoare fu scrisă, cuvertată și sigilată, August o pusă pe masă, pentru ca mîne des-de-dimineață să fie expedată.

Într-astă noapte Spulber visă dulce. Ah! după muncă, odihna este dulce.

Pînă ce Spulber își organiză oștirile, nici contrarii nu odihneau.

Des-de-dimineață se opri intrarea pe ulicioara cea strîmtă, pentru ca trecătorii să nu poată privi la celea ce se petrec în grădină.

Porțîle fură închise și intrarea oprită oamenilor neîncredințați.

După aceste pregătiri, toți robii din temnițe fură scoși și prevăzuți cu scule săpătornice. Sub conducerea neînfricoșatului și înțeleptului sfetnic Punguleanu, se săpă pînă la fundamentul clădirei, și după acea se constată, precum zîce el, Punguleanu, cum că fiind pravul de o calitate ordinară și fiind minele rău făcute, ele au ars în decursul nopții.

După această constatare, toate femeile își cuprinseră locuințele, dar bărbații, de la fire mai precauți, nu cutezară a se expune. Astfel cerea și interesul patriei, ai cărei razăm ei sunt!

Se exmisă o comisiune constatatorie din cinci membri: nobilul vicecomite, ca președinte, un medic, un ingenier, un advocat și un judecătoriu. Numai după ce aceștia, din culmea unui munte înalt, ce se afla în dosul clădirii comitatense, prin mijlocirea unui ochian, constatară cum că minele într-adevăr nu afumă mai mult, se hotărî cum că și bărbații să intre în clădirea subminată. Dar totuși, considerînd cum că este cu putință ca să fi rămas încă cîteva sfarmuri de prav și o scîntîulică de foc, s-a privit ca precaut a se amîna intrarea pînă mîne-zi, sîmbătă, la opt oare dimineața.

Hotărîndu-se toate acèste, se trămiseră doi curieri: unul în calea honvezîlor, altul în calea nobilului conte, ilustru supracomite Frikosy de Frica.

Se adunară toate armele și muniținea ce stau la dispoziția patrioților.

Altfel speranța lor erau honvezii.

La trei oare după-amează̆zi se ținu o adunare grandioasă, la care luase parte 480 de patrioți din loc și împregiur, fiind ei prezidați de nobilul vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima.

La patru oare și un pătrariu adunarea priimi următoarea depeșă secretă, pusă în cifre, pre care numai nobilul vicecomite le pricepea:

„Spectatului domn vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima. Am sosit. Mă aflu ascuns în pădurea de la Fricoși. Satele din împregiur sunt în mișcare. Un spion al nostru a aflat cum că ei nu așteaptă decît sosirea mea. M-aș duce-ndărăpt, dar nu cutez. Am ordonat ca să mi se trimită aici în pădure cele trei regimente de honvezi și să ni să trămită încă alte trei... Vă țineți. Duminecă desigur am să fiu cu honvezii în mijlocul vostru.

contele de Frica“

Efectul produs de această depeșă, nu se poate descrie. 480 de oameni erau cuprinși de spaimă, dar nu de spaima „de Spaima“, ci de spaima daco-românilor... Ei porniră spre ușă.

— Stați! domnilor! li grăi necutremuratul Pungulányi, surîzînd pentru sine. Dacă ne despărțîm, suntem

perduți. În unire este puterea. Mîne dimineață vom merge cu toții în casa comitatului. Arme avem. Aici ne vom apăra pînă la sosirea honvezîlor!

În zădar vorbea... Eroii părăsiră localul.

— Ei bine!... mergeți în ghearele românilor! li strigă înțeleptul și necutremuratul Pungulányi.

Într-un moment, cei 480 fură laolaltă. Argumentul a fost puternic.

Astfel petrecură, în viuă privegheare, cu armele în mînă, cu degetele pe oțele și cu vitejia în vene, pînă în ziorile sîmbetei, așteptînd sosirea honvezîlor și pornirea luptei daco-române.

Dimineața înspre șapte oare, Csehfy, dimpreună cu Punguleanu, singurii cari au dormit în noaptea trecută, merseră la casa comitatului, pentru ca să pregătească terenul și să facă cu putință ca cei 480 să poată veni furișat și fără a fi văzuți, prinși și uciși de olahi.

Peste o oară Csehfy coborî treptele cu față veselă... Cineva trebe să-i fi zîs ceva îmbucurătoriu.

La noauă oare Spulber priimi următoarea scrisoare:

„*Iubitul meu!*

Te iubesc! Sum a ta pe veci!

Îți fac cunoscut cum că trei regimente de honvezi sunt în pădure la Fricoși... Contrarii sunt adunați în căsoaia «din pădure», 480 la număr. Ilustritatea-sa duminecă va fi aici!

Te sărut! Luptă!

A ta pe veci!

Gizella"

Pre Spulber îl trecu un fior rece cînd ceti această știre.

— Trei regimente de honvezi! exclamă el tremurînd în toată ființa. Lupta este pentru moarte ori viață. Fie!... Eu nu voi fi blamat! Ei fac paradă cu trei regimente; noi vom face cu trei mii de români verzi!

Spulber se puse de a patra oară la masă:

„*Domnul meu!*

Mîne, la trei oare după-amează̆zi, să fim toți adunați în pădurea de la Ciuma. Trei regimente de honvezi sunt în pădurea de la Fricoși. Ei sunt mai departe. Ilustritatea-sa va fi mîne acasă.

Fiți rezoluți!

Spulber"

Astă scrisoare se trămisă în 17 exemplare prin curierul Fulger.

Spulber însuși încălecă la moment.

Pe ceriu norii începură a se resfira, iară un cîne începu să latre pre călărețul june de-a lungul uliței mari.

IV

PORNIREA LUPTEI DACO-ROMÂNE

Joi noaptea, înspre ziorile vinerei, camerieriul excelenției-sale înaltului ministru de Interne, contele *Alarich de Bau-Bau*, cînd dormea mai dulce, fu trezit, din somn printr-un curier al oficiului telegrafic. El aducea o depeșă grabnică de la nobilul conte suprem comite Frikosy de Frica.

Înaltul ministru fu trezît din excelentul său somn, pentru ca să i se înmîneze depeșa. Scrisă în cifre, depeșa suna:

„Excelenței-sale înaltului ministru de Interne al maiestății-sale regale, nobilului Alarich, conte de Bau-Bau. Olahii din comitatul Pîrliților au pornit spre o revoluțiune daco-română. Cer ca trei regimente de honvezi să ordoneze a veni în marș grăbit la fața locului."

contele de Frica"

Înaltul ministru scăpă depeșa din mînă.

După ce se reculese, excelentul ministru de Bau-Bau trămise înștiințare grabnică la ceilalți ministri, tot atît de excelenți, conchemîndu-i la o sfătuire pentru mîntuirea țării, a națiunei și a dinastiei.

Peste o oară, ministrii, șepte la număr, se aflau adunați la un loc... Și erau aceștia după rangul și însemnătatea lor:

Excelența-sa înaltul ministru președinte, nobilul conte *Armin de Wrbcky;*

Excelența-sa înaltul ministru al Internelor, nobilul conte *Alarich de Bau-Bau;*

Excelența sa înaltul ministru de Războ, generalul cavaler *Paul de Bum-Bum;*

Excelența-sa înaltul ministru de Comerț, *Moriț Rosenblüh,* nobil de *Új-Pest;*

Excelența-sa înaltul ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, *Jean Paul de Lionier.*

Excelența-sa înaltul minstru de Comunicațiune, baronul *Wenczel de Ruskow;*

Excelența-sa înaltul ministru de Poliție, nobilul *Taksony,* nobil de *Coada și Potlogești.*

Toți oameni mari, diplomați de rangul întîi și maghiari din vițe bătrîne, dar venind acuma grăbit, n-au putut să-și pună în pripă decorațiunile pe pepturile purtătoare de merite nesterse.

Făcîndu-li-se cauza cunoscută, înalții ministri căzură într-o nemaiauzită confuziune. Unii dintre dînșii făcură propunerea ca să pornească numaidecît cu toții înspre Viena, deoarece interesul comun cere ca ei să nu se expună.

Numai doi ministri fură contra acestei propuneri: ministrul de *Coada,* pentru că, vorbindu-se nemțește în consiliu, el nu pricepea nimic din cele ce se vorbeau, și ministrul *de Lionier,* pentru că el nu iubea pre nemții din Viena și afla de nepotrivit ca să fugă de frica românilor în brațele nemților. Acest din urmă făcu dară propunerea ca numaidecît să se cerce în arhivul statului actele privitoare la răscoala *Horia-Cloșca* și să se ieie tot acele măsuri cari s-au luat atunci.

Această propunere fu priimită numai sub rezervă, încît în răstimp de 24 oare românii nu ar încungiura Buda-Pesta. Astfel se aduseră, pe baza actelor aflate și studiate, următoarele hotărîri:

„Să se consigneze prin ordinațiuni secrete toate garnizoanele din țară, precum și batalioanele de honvezi ce tocmai se aflau în bivuac la manevrele de toamnă.

Să se ordoneze ca trei regimente de honvezi de loc să pornească la fața locului.

Generalul *de Concini* să se denumească comandant al acestei trupe.

Toată treaba să se țină secret, organizîndu-se o corespondență secretă între ministeriu și comanda trupelor.

Să se trămită o depeșă la ministrul de Războel și la comanda trupelor comune.

Să se ceară raporturi telegrafice de la toți comiții supremi, cu deosebi din părțile române, sîrbe și slovace, precum și despre mișcările din Croația."

Vineri des-de-dimineață în lagărul de la *Cerepari* zeci de trîmbițe chemau ostașii la concentrare grabnică.

În jumătate de oară trupele erau concentrate.

Generalul de Concini, un italian aspru în manierele sale, ostaș de la fire, chemă pre comandanții batalioanelor înpregiurul său și, prin cîteva cuvinte, li comunică misiunea în care au să pornească.

Subcomandanții începură să tremure caii. Dar ei aveau să aleagă între doauă: fusilada sau lupta cu românii... Ei aleseră cea din urmă, deoarece era mai problematică.

Ostașîlor li se comunică cum că au să pornească la o manevră mai mare.

Înspre șase oare trei regimente de honvezi mergeau în marș repede pe drumul către Pîrlești.

Un escadron de husari mergea înainte, o baterie de tunuri forma coada.

Era vorba ca trupa să sosească neobservată la fața locului, pentru ca să poată surprinde pre revoluționari. Deci ea-și făcu marșul în cea mai mare liniște, pe căi ascunse, prin păduri și hîrtoape.

Seara la șapte oare trupa își permise un scurt repaus în pădurea de la Ciobănești. Generalul de Concini tocmai mînca cele din urmă fire de macaroni, cînd sosi un curier cu o depeșă.

Generalul își găti mîncarea, se linse pe degete, apoi ceti depeșa:

„Viteazului general imperial Giovanni de Concini, în pădure.

Am sosit. Mă aflu ascuns în pădurea de la Fricoși. Nu cutez să merg mai departe. Olahii se mișcă. Te rog să vii cu regimentele aici la mine!

de Frica"

Cetind această depeșă, generalul de Concini nu putu ascunde un surîs mai mult vesel decît sarcastic.

„Egli tuti sono «di frica» !" își zise el, apoi ordonă pornirea către pădurea de la Fricoși.

În noaptea de vineri înspre sîmbătă către 12 oare, trupele începură a bivuaca în pădurea de la Fricoși.

După îndelungată cercare, aflară și pre nobilul conte suprem comite, ilustritatea-sa Béla Frikosy de Frica. El era ascuns în gauna unui stejar uscat, iară suita sa, constatatoare din 15 persoane, se afla prin tufișele din împregiur.

Bucuria contelui de Frica nu cunoștea culme și margini.

Se împărțîră muniținile între ostași. Fiecare priimi cîte 15 încărcături.

Tunurile fură încărcate.

Armata se postă la un loc potrivit, construindu-și baricade provizorie din cîțiva copaci culcați în pripă.

Escadronul de husari se împărți în patrule, mai mari ori mai mici, cari fură exmise pentru a recognoaște terenul.

Cîteva patrule de pedestrași, sub comandă sigură, fură trămise pentru a se informa despre mișcările din satele împregiurimei.

Trei feciori din suita contelui, români din Pîrlești, fură trămiși pentru ca să spioneze.

Sîmbătă dimineața la cinci oare *Mitru Florii Pascului*, unul dintre spioni, sosi cu următoarele informațiuni:

„Astăzi românii se vor aduna la un loc anumit în pădure, pentru ca să țină sfat.

Toate satele din împregiur se află în mișcare.

Foc și omor nu s-au întîmplat pînă acuma.

Românii se vor aduna duminecă la trei oare, pentru ca să vină cu toții spre Pîrlești.

De loc după priimirea acestor informațiuni se țînu un consiliu de războel și se hotărî:

1. Să se încerce o împăcăciune cu românii revoltanți.

2. Spre acest scop un exmis din partea armatei să meargă ca parlamentar la Pîrlești, fiind acompaniat de ilustritatea-sa, contele de Frica.

3. Deocamdată, pînă la priimirea unor noauă informațiuni despre mișcări mai serioase, totul să rămînă în *status quo.*

Contra punctului 2 se rădică protest solemn. Nobilul conte de Frica declară solemn cum că el nu se va expune.

— Domnul meu! îi grăi generalul de Concini în ton aspru. D-ta trebe să mergi! Voiești ori ba. Ca plenipotențiat al guvernului, numai d-ta poți încheia pace! Altfel dorința mea este... a fuzila.

Contele de Frica tremura pînă-n călcîi.

Dintre doauă morți, el alesă cea mai problematică. „Ei! — se gîndi el — mai bine decît să mor, li-oi da drept la *Daco-România.*" Dar își rezervă dreptul ca pînă la Pîrlești să poată merge travestat.

Veni să se aleagă parlamentarul. Toți ofițirii se tăiau de la astă misiune, afară de unul, puternicul cavaler *de Amorinschi,* căpitan de călărași, polon de origine și adjutant al generalului Concini, un om în trup și suflet deopotrivă mare, cu un nas mare, roșu și cu nește mustețe sucite și lungi de o palmă... Iară printenii lui erau — *horrendu dictu* — ascuțiți... El fu trimis ca parlamentar.

Deși nobilul cavaler și căpitan de călărași, adjutant al generalului comandant, de Amorinschi călărea foarte bucuros, la dorința nobilului conte suprem comite, ilustritatea-sa Frikosy de Frica, astă dată el porni cu căruța... Anume: Nobilul conte și ilustru suprem comite Frikosy de Frica se travestă ca cărăuș român, făcînd pre vizitiul nobilului cavaler și adjutant al generalului comandant, căpitan de călărași Amorinschi, care se puse într-un prost cărușor românesc,

șezînd el pe un snop de comuni tulei și purtat fiind de cătră doi cai suri, sub conducerea marelui vizitiu, înspre Pîrlești.

Erau aproape noauă oare cînd modesta trăsură sosi în satul Ciomăgești... În mijlocul satului, la casa orașului, erau adunați vro 50 de oameni, dintre carii vro treizeci înarmați... Cînd acești oameni observară trăsura, în care ședea un căpitan, ei îndată porniră în calea ei.

Nobilul conte de Frica scăpă frînele din mînă.

Nobilul cavaler Amorinschi puse mîna pe oțelele revolverului său... El avea la sine 13 revolvere încărcate.

— Bună ziua să deie Dumnezeu! grăi unul dintre oameni cătră nobilul conte de Frica, care, la arătare, părea a fi român. De unde veniți, măi frate?

Nobilul conte de Frica avu atîta prezență încît nu răspunse nemic. Cea dîntîi vorbă a sa ar fi arătat că el nu este român... Făcu geste prin care arăta cum că el este mut.

Nobilul cavaler Amorinschi, mai curagios, cu pistoalele în mînă, răspunse în ton tremurător că ei vin de la cutare și cutare sat.

Oamenii, văzînd expresia spaimei pe fețele agrăiților, căzură în hohote vii.

— N-ați văzut pe ilustritatea-sa, comitele suprem? întrebă notariul satului.

La aceste cuvinte nobilul conte și suprem comite Frikosy de Frica dete rabiat cu biciul în cai.

Nobilul conte și ilustru suprem comite Frikosy de Frica, împreună cu nobilul cavaler și adjutant al generalului comandant, parlamentar al trupei războinice, căpitan de călărași Amorinschi sosiră pe jos la Pîrlești, deoarece în îndepărtare de o jumătate de oară de la Pîrlești li-au crepat amîndoi caii de la căruță.

Bucuria baricadaților era nespusă.

Patria era mîntuită.

Se ținură adunări; se aduseră hotărîri.

Nobilul cavaler Amorinschi, care, dinpreună cu pintenii săi și cu mustețele sale ascuțîte, nu vorbea ungurește, nu lua parte la aceste adunări... El studia terenul într-alte părți.

Giza, îngerească ființă, putut-a ea să scape din ochii cavalerului Amorinschi?

O! căci Giza era frumoasă și Amorinschi era un polon cavaler.

Tînără încă, abia de 27 ani, Giza întrunea, pe lîngă grațiile frumuseței, și farmecul unui spirit adînc, bogat în gîndiri și vast prin cunoștințele frumoase. Perii ei mucezi, ochii verzi, nasul turtit, buzele groase, fața ei plină de roșața juniei, talia ei rotundă ca o perină împlută cu cele mai fine pene deopotrivă îmbătau ochii; iară cînd ea vorbea, auzîtoriul se sîntea legănat spre dulci visuri.

Și nu mai puțîn amabil, nu mai puțîn șarmant era cavalerul, nobilul cavaler Amorinschi... Ah! și inimele înrudite se înfrățesc...

Ziua de sîmbătă este neuitată; neuitată pentru ea, și neuitată pentru el.

Ei, tînărul cavaler Amorinschi și bela copilă Giza, petrecură întreaga ziuă împreună în dulci șoptiri și plini de fericire tăinuită. Cînd soarele înclina spre apunere, amîndoauă sufletele înrudite se coborîră în grădină primblîndu-se printre cei patru arburi, printre a căror crengi cădeau razele lunei asupra lui Spulber serenadul.

Și apoi... și apoi... Petrecerea lor nu mai cunoștea culme și margini!

*

Duminecă des-de-dimineață, Spulber, încins cu sabie, îmbrăcat în costum național, pe cap cu un clabăț à la Mihai Viteazul, zbura pe drumul de țară înspre pădurea de la Ciuma.

În urma lui săltau alți 24 călărași, tot voinici din Pîrlești.

La unsprezece oare înainte de prînz, Spulber, dinpreună cu suita sa, sosiră în pădurea de la Ciuma.

Pe o poiană deschisă erau adunați vreo 1 000—1 500 oameni, dintre cari o mare parte înarmați. Spulber fu priimit cu ovațiuni.

După o scurtă prevorbire cu oamenii săi, Spulber ordonă ca trupa numaidecît să pornească, după ce el a priimit știri din izvor foarte sigur cum că ilustritatea-sa se afla deja în Pîrlești.

Trupa porni spre mișcare.

În acest moment se auzi pocnitura unei puște descărcate... Cîțiva honvezi, pesemne o patrulă, apărură pe locul deschis...

Peste cîteva momente, vro 1 500 honvezi năvăliră cu „hurrah!" asupra plaiului acoperit cu flori.

V

EXPLOZIUNEA

Sîmbătă, generalul Concini așteptă pînă seara ca să priimească știri din Pîrlești... Nu sosi nimic... El exmise dar patrule îndoite și cîțiva spioni cu însărcinarea ca să străbată pînă la Pîrlești și să aducă știri de acolo.

Patrulile și spionii porniră... dar nu mai rentornară... Pesemne ei au fost prinși.

Duminecă dimineața paza marginală prinse un țăran român. El fu dus la generalul comandant.

Fiind românul ascultat, el fasionă cum că nu știe nimic despre revoluție. Dar a văzut cete de oameni, parte înarmați, mergînd spre Pîrlești, a văzut nu departe de birtul de la *Ciorani* un honvez rănit pînă la moarte și a văzut cînd ieri sătenii din Ciomăgești au oprit căruța în care ședea un ofițir.

Nu rămase nici o îndoială cum că contele de Frica, dimpreună cu cavalerul de Amorinschi au fost prinși de către români.

Generalul comandă dară ca trupele să se pregătească spre pornire.

Peste un pătrariu de oară o lungă coloană de osteni se mișca în marș repede înspre Pîrlești.

Generalul, cu statul-major, mergea călărind în frunte.

Către 11 oare înainte de amează̧zi, în pădurea de la *Tulburi* era un foc viu... Peste cîteva minute încetă focul plotoanelor... Încă cîteva focuri izolate... trei focuri date din tunuri... și apoi două trupe de honvezi se vedeau fugind una în dreapta, alta în stînga...

La locul luptei rămaseră vro 75 de morți ori răniți. Toți erau honvezi.

Pînă ce prin păduri se petrecură aceste întîmplări îngrozitoare, bunii patrioți, adunați în sala comitatensă, așteptau cu nerăbdare și cuprinși de spaimă sosirea honvezîlor.

Hotărît fiind ca demnul Pungulányi, dimpreună cu nobilul cavaler de Amorinschi să fie exmiși ca să încerce împăcăciuni cu daco-românii, duminecă dimineața, cînd Pungulányi, pregătit cu toate, voi să pornească în importanta-și misiune, se constată cum că nobilul cavaler și parlamentar nu se afla mai mult la casa comitatului. Toate încercările făcute pentru aflarea lui rămaseră zădarnice. Cîțiva dintre viteji scoaseră capul pe fereastră, pentru ca să-l vadă în apropiare. Era însă consult ca nime să nu iasă din locul sigur prin baricade.

După perderea și acestui singur ostean pre care-l avură în mijlocul lor, patrioții perdură și cea din urmă rază de speranță. Ei stau palizi, tăcînd și privind unii la alții, siguri fiind cum că moartea lor este o chestiune numai de timp.

La 11 oare, o babă bătrînă, ce venea de la un sat învecinat, li adusă vestea cum că astăzi în ziori o trupă cam de 150 săteni înarmați ar fi pornit spre pădure.

Patrioții scăpară armele din mîni.

După 12 oare, un slovac, negoțiatoriu de sticlă, li aduse vestea cum că în pădurea de la Tulbure a fost o luptă crîncenă, rămîind vro 500 de răniți și morți pe cîmpul de bătălie.

Patrioții se coborîră în pivniță, rămîind numai aceia în clădirile de sus cari n-au încăput în pivniță.

Înspre 2 oare, o trupă de 10-15 călărași honvezi trecu în săltate pe lîngă casa comitatului, fulgerînd în jos pe ulița cea mare.

Nu rămase nici o îndoială cum că daco-românii sunt în apropiare.

Patrioții, încuragiați de sfetnicul Punguleanu și sînțind apropiarea primejdiei, își culeseră armele, gata fiind spre luptă.

La $2\frac{1}{2}$ oare ferestile casii comitatense tremurară de trei ori, zgîțîite de trei salve date în apropiare... Căzură cîteva bucăți de var de pe pereți; căzură cîteva arme din mînile patriotice; în semn de ecou la salvele date din afară, se descărcară cîteva pistoale în cădere... Dup-acea sala se împlu de fum, oamenii începură a fi loviți de o putoare grea... și totul se liniști...

Peste cîteva momente sosiră cîteva sute de călărași, voinici români, îmbrăcați în vestmintele lor de sărbătoare... În frunte călărea el însuși, Spulber, *„quem impavidum ferient ruinae"*, încungiurat fiind de cîțiva tineri din clasa inteligentă. Spulber era mîndru, arătarea lui mai estetică, privirea lui eroică... Ah! pentru ce nu privea Giza pe fereastă?!...

Călărașii se postară pe piață, formînd un cerc pe lîngă casa comitatensă.

Casa tremura pe pămîntul mișcat de copitele cailor. În casă tremurară patrioții, iară din muntele din fața casii bubuiră una după alta treisprezece descărcări grele... Ferestile tremurară de treisprezece ori; se sparseră cîteva sticle, iară piața începu a se împlea de osteni... Honvezi, țărani înarmați și alții nearmați intrară în marș repede, împlînd nu numai piața, dar și intrările ulițelor laterale.

Spulber, comandantul, pe față cu expresia unei nespuse fericiri, se opri în fața clădirii comitatense și rădică sabia sa în sus.

Urmarea acestui semn fu un vuiet adînc... Cîteva mii de oameni erupseră în strigăte, al căror înțeles nu se putea destălmăci.

Sus, în sală, și jos, în pivniță, stările nu se lasă să fie descrise... Ei, cîteva sute, în fața atîtor mii?!

— O cîrpă albă, o cîrpă albă! strigă sfetnicul Punguleanu.

Nimeni nu cuteză să-şi bage mîna în buzunariu.

Punguleanu însuşi, ca român, nu avea cîrpă albă. El se dezbumbă, rupse o bucată din cămeşa sa şi o scoasă pe ochiul unei feresti sparte.

Ca răspuns la această capitulare sunară trei salve grele, date din apropiare.

— Ei vin! ei vin! strigă un servitor ce intră desperat în sală. Au spart poarta şi vin cu Spulber în frunte.

Patrioţii îşi gătiră armele.

Uşa se deschise... Căzură vro treizeci de focuri descărcate în frică de către patrioţi... Ferestile se sparseră... Varul tot căzu de pe pereţi... Spulber, urmat de alţi treisprezece voinici, intră în sală cu capul în sus... În fumul cel mare nu vedea nimic.

...În sfîrşit i se păru că zăreşte ceva negru. Se opri într-o distanţă cuviincioasă înaintea acestei zărenie şi cuvîntă astfel:

„Ilustrissime! Nobile conte!

Graţioase domnule!

Sunt şepte luni de zîle de cînd comitatul nostru nu a avut fericirea a te vedea în mijlocul său; de cînd îngrigitoriul părinte este departe de credincioasa sa turmă. Momentul în care iarăşi te vedem în mijlocul nostru este un moment de înaltă fericire. Este un moment de înaltă fericire în special pentru noi românii, *pîrliţi*... Contrarii nostri au voit a ne opri ca să manifestăm bucuria sînţită la sosirea ilustrităţii-tale, tăinuindu-ni această fericitoare ştire. Dar, ah! iubirea adevărată le află toate... Masele, ce stau aci cuprinse de bucurie, mii de voinici, sunt o vie dovadă despre iubirea ce românii pîrliţi au către ţară, tron şi ilustritatea-ta...

(Bunii patrioţi începură să iasă de sub mese şi scaune, pe unde s-au fost ascuns.)

Primiţi dar — cuvîntă elocintele Spulber mai departe — expresia iubirei noastre, primiţi...“

Într-acest moment, ieşind fumul succesiv pe fereastră, Spulber observă cum că zărenia către care el şi-a adresat frumoasa cuvîntare a fost *cuptoriul cel de fer.*

Peste cîteva momente sunară cîteva salve și cîteva „să trăiască!" de voci miite...

*

Duminecă seara Pîrleștii erau plini de oameni beți și honvezi capitulați.

În sala comitatensă, cea cu ferestile sparte și cu pereții lipsiți de var, era un banchet grandios.

Spulber, eroul zilei, ședea la mîna dreaptă a ilustrității-sale nobilului conte Frikosy de Frica... La mîna stîngă a ilustrității-sale ședea el însuși, înțeleptul sfetnic Pungulányi.

Pe fața lui Spulber se răspîndea o fericire titanică; iară Pungulányi era vesel pînă la nebunatecie. Singur nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima părea a fi atins de bruma tomnatică.

Către sfîrșitul cinei, de a spiritului înălțare grele sîntindu-se capetele, oamenii făceau larmă patriotică; iară tînărul cavaler Spulber se afla, răstras într-un coteț, în discurs cu înțeleptul Punguleanu.

— Ei bine! — grăi Punguleanu zîmbind — dar d-ta te afli în rătăcire. Ai făcut ovațiuni pentru ca să intri în grația ilustrității-sale; Giza însă nu este fiica contelui, ci a lui Csehfy, care știa de amorul d-voastre, și apoi încă ieri mi s-a lăudat că-i vei fi ginere...

Spulber scăpă sugara din gură.

— Dealtmintrelea — urmă înțeleptul Punguleanu în ton sarcastic — trebe să-ți spun și acea, cum că, luînd prețioasele cu sine, Giza a fugit astă-noapte cu un anumit cavaler de Amorinschi, căpitan de călărași și...

Mai mult nu avu cui să zîcă, căci Spulber părăsi salonul cu pași rabiați...

În ziua următoare treisprezece medici umblau pe la domnii îmbolnăviți de spaimă și veselie. Iară Spulber se hotărî că și de aici înainte are să rămînă tot *anteluptătoriu național. (!)*

*

Încheierea acestei întîmplări revoluționare se face prin un act oficios: este raportul dat de către generalul Concini către înaltul ministru de Război, raport asupra

expediției sale contra revoluționarilor *daco-români* din Pîrlești.

Raportul, tradus din cuvînt în cuvînt din nemțește pe românește, sună astfel:

„*Excelență!*

Vin a vi da raport asupra expediției ce mi s-a ordonat să fac în contra daco-românilor din comitatul Pîrliților.

Potrivit cu înaltul ordin ce mi-ați dat, la moment am pornit cu trupele consignate.

Vineri, în 13, în noaptea înspre 14, la 11 oare, sosind în pădurea de la Fricoși, am aflat pre nobilul conte, ilustritatea-sa suprem-comite Frikosy de Frica, în gauna unui stejar bătrîn. L-am scos din gaună și apoi, împreună, am ținut consiliu de război.

Hotărînd ca să facem o încercare de împăcăciune cu românii revoltanți, nobilul conte, dimpreună cu adjutantul meu, căpitanul de călărași, cavalerul de Amorinschi, fură exmiși la Pîrlești.

Porniră, se duseră și nu mai renturnară.

Atît patrulele, cît și spionii mi-aduceau știri serioase. Unele dintre patrule nici nu mai rentornară.

Mi s-a adus știrea cum că contele, dimpreună cu căpitanul Amorinschi au fost prinși.

Din toate aceste a trebuit să urmez că revoluțiunea s-a început. Duminecă, la 9 oare, am dat dar ordin de pornire.

Pornind trupele în coloană deschisă, eu, dimpreună cu statul-major, am călărit în frunte.

După un marș de o oară, observai că atît dobele, cît și trîmbițele au încetat a suna.

Privind îndărăpt, aflai că în urma mea călărește un singur om: servitorul meu. Toate celelalte trupe erau, ca prin o putere tainică, răspîndite peste valea ce pasam. Unele dintre trupe fugeau în gloate, iară altele mergeau în mase compacte și pași regulați într-o direcție opusă.

N-avui să fac alta decît să dau pinteni la cal și să călăresc către trupa compactă.

Sosind la aceștia, ei îmi făcură cunoscut cum că sunt români și, nevoind a se bate cu frații lor pîrlești,

au hotărît să meargă de-a dreptul la ei în pădure, pentru ca să-i îndemne la liniște. Înțelegînd neromânii, și mai ales maghiarii, de astă hotărîre, ei, cuprinși de spaimă, o încărcară la fugă înspre țara lor.

Priimind acest raport, aflai de bine a organiza pre ostenii ce se aflau aici și a porni însumi în fruntea lor la Pîrlești. Se aflau de față 1 623 de feciori, despre a căror purtare disciplinară numai cu laudă pot să vorbesc. De mirare însă, într-acești 1 623 de osteni se afla un singur ofițir care vorbea românește și patru sergenți români. Această împregiurare a pus oareșcari pedeci în calea organizării; cu toate aceste, peste o oară am pornit în cea mai mare ordine.

Sosind la 11 oare în pădurea de la Ciuma, unde se aflau românii, furăm priimiți cu cele mai frenetice ovațiuni, ce mă puse în mirare, deoarece așteptam să mă aflu în față cu o trupă vrăjmașă.

În scurt fusei în clar.

Nici nu era vorba de revoluțiune.

Auzînd de sosirea ilustrității-sale în comitat, un anumit Spulber, advocat tînăr, om ce înaintea maghiarilor trece de popular, iar naintea românilor de ridicol, dealtmintrelea un suflet inocent, și-a propus să arangeze în numele românilor o priimire cu ovațiuni de bineventare. Grosul românilor a hotărît însă ca să facă o contraovațiune, nefiind satisfăcuți prin petrecerea afară de comitat a comitelui suprem, cu care ei nici altfel nu simpatizau. Toate aceste pregătiri se făceau în secret, pentru ca efectul produs să fie cu atît mai mare: deci maghiarii, ce par a avea în sînge frica de daco-românism, au scornit știrea cum că românii voiesc revoluțiune și anume pentru înființarea *Daco-României*, un ideal, de care, cel puțin deocamdată, românii se ocupă foarte puțin.

Românii adunați în pădure erau aceia cari voiau a face ovațiunea. Pentru o ovațiune bineventatoare erau abia vro 50—60 oameni, și aceștia în mare parte îmbătați. Restul, la vro mie și cinci sute, erau pentru contraovațiune.

Împreună cu acești oameni, mai ales pentru susținerea ordinei, au pornit la Pîrlești, Într-altă ziuă, luni,

pornind spre lagăr, pe drum mi s-a adus știrea că în pădurea din apropiare s-ar fi aflînd vro 100 de honvezi răniți și morți.

Mergînd la fața locului, am aflat 73 morți și 16 răniți. Am dispus înmormîntarea și am transportat pre cei bolnavi la lagăr.

Despre conflictul în care au căzut acești 89 voinici mi s-a raportat cum că bucnind honvezii fugiți asupra celor trei regimente ce ați ordonat să vie mai tîrziu, cei dintîi, crezînd că au a face cu honvezii români, cuprinși de spaimă, au dat foc, iar cei din urmă au răspuns de asemenea la atac.

Lupta s-a finit cu fugirea amînduror părți. Dintre răniți numai unul poartă rană în piept; ceilalți sunt răniți în dos.

Generalul Concini, m. p."

VÎNTURĂ-ŢARĂ

NARAŢIUNE ISTORICĂ

PARTEA ÎNTÎI

COPIL SĂRAC

I

Vorba e de fratele mai mare al lui Mihai-vodă Viteazul, Petru Cercel, adică de lucruri petrecute cu vreo trei sute și mai bine de ani mai nainte de aceasta.

Împărăția otomană o stăpînea Suleiman II Magnificul, cel mai falnic dintre sultanii turcilor, care a purtat un întreg șir de războaie cu vecinii săi despre apus, a înaintat într-un rînd pînă sub zidurile Vienei și și-a întins stăpînirea pînă la poalele răsăritene ale Alpilor. Regele Ungariei, Ferdinand I de Habsburg, numai ca vasal al Porții mai stăpînea o mică parte din regatul ce moștenise. Tot tributar al Porții era și voivodul Ardealului, Ioan Sigismund Zapolya, căruia Petru-vodă Rareș din Moldova și Radu-vodă Paisie din Muntenia în mai multe rînduri au fost nevoiți să-i dea ajutor în luptă cu Ferdinand I, deși amîndoi aveau tainice legături de prietenie cu acesta.

Între dînșii însă cei doi domni români nu erau prieteni buni, căci una dintre fiicele lui Rareș, Chiajna, era măritată după Mircea Ciobanul, care rîvnea și el la scaunul domnesc al Munteniei, și Chiajna era neadormită uneltitoare spre a-l răsturna pe Radu-vodă Paisie.

Pentru ca să răușească, n-ar fi avut decît să-i dumirească pe mai-marii de la Poartă asupra legăturilor lui Radu cu Ferdinand. Se temea însă ca nu cumva, făcînd-o aceasta, să-l dea de gol și pe tatăl său. La 1546

a murit însă Petru-vodă Rareș, și acum, nemaiavînd temerea aceasta, ea s-a folosit de toate mijloacele și a reușit să-l răstoarne pe Radu-vodă Paisie și să-nduplece pe sultan a-l ridica în scaun pe Mircea-vodă, soțul ei.

Cu această schimbare de domni se-ncepe un lung șir de zguduiri, care a dus țara la marginea prăpăstiei.

Mai întîi și mai întîi domnul mazilit a adunat o ceată de vreo mie de călăreți și a trecut în fruntea ei spre apus, unde, alăturea cu Ferdinand I, a luat parte la războiul purtat de Carol V, fratele lui Ferdinand, contra luteranilor. Anul următor apoi, după ce Carol V a ieșit învingător, Radu-vodă s-a întors, cu ajutor primit de la Ferdinand, ca să-și ia scaunul. A fost însă învins și a căzut în mîinile turcilor.

Deoarece el, mai înainte de a fi fost ridicat în scaun, fusese călugăr și egumen al mănăstirii de la Curtea-de-Argeș, sultanul a rînduit să îmbrace iar rasa călugărească și să fie trimis la una din mănăstirile din Muntele Sinai, unde a murit cîtva timp în urmă.

Tot atunci s-a mai petrecut și o altă faptă pe care n-avem s-o pierdem din vedere dacă e vorba să înțelegem vitregia acelor timpuri.

Văzînd cele pățite de Radu-vodă și temîndu-se de uneltiri ca ale Chiajnei, boierul Socol și-a adunat comorile, le-a încărcat și a plecat în pribegie, împreună cu soția sa și cu copiii săi. Sosit însă în Ardeal, un nobil din partea locului, un oarecare Francisc Kendy, a dat, în fruntea slugitorilor săi, năvală asupra lui, l-a prins și l-a trimis legat la Poartă, iar comorile i le-a făcut pierdute. Văduva și copiii lui Socol au stăruit apoi ani de zile de-a rîndul să li se înapoieze avutul, dar stăruințele lor au rămas zadarnice.

Asemenea fapte se petreceau atunci în fiecare zi aproape. Nu era nimeni la adăpost în ceea ce privește viața și avutul lui. Credeai că ți-ai găsit scăparea, și tocmai atunci cădeai în vreo cursă, și încă mai rău te încurcai.

Se clătina deci și scaunul lui Mircea-vodă și scîrțîia mereu, încît Chiajna-doamna și azi, și mîine era nevoită să trimită la Poartă oameni de încredere ca să-mpartă

pungi de galbeni între cei ce puteau să-i sprijinească într-un fel oarecare soțul.

Cel mai cu trecere dintre cei ce rîvneau la scaunul domnesc era fratele surghiunitului, Pătrașcu, pe care-l cereau mulți dintre boieri și-l sprijineau și unele dintre pașalele de la Poartă.

În ciuda tuturor jertfelor aduse de Chiajna-doamna, la 1554, după opt ani de domnie, Mircea-vodă Ciobanul a fost dat mazilit și în scaunul domnesc al Munteniei s-a ridicat Pătrașcu-vodă, căruia îi zic cel Bun, căci era iubitor de dreptate, lucru rar în acele vremuri de urgie.

Sultanul Suleiman II, om trecut atunci de cincizeci de ani, răzbise prin multe în timpul stăpînirii lui de treizeci și trei de ani și era prepuielnic. Mai fiind la mijloc și Chiajna cea vicleană, Pătrașcu-vodă, ca nu cumva s-o pată cum a pățit-o Mircea-vodă, a trimis la Poartă pe fiul său Petru, atunci băiat de zece ani, ca să fie drept un fel de chezășie că-i va rămînea sultanului în toate împrejurările credincios.

Jertfit nu era copilul acela, căci Pătrașcu-vodă nu putea să-și calce credința într-un timp cînd creștinii se sfîșiau între dînșii, iar sultanul era ajuns la mărire nemaipomenită.

Pus sub ocrotirea acestui stăpînitor puternic, care n-avea cuvinte de a nu fi binevoitor, Domnișorul muntean putea să primească o mai bună creștere la Constantinopol decît la curtea tatălui său.

Învăța, mai nainte de toate, mai multe limbi, nu numai turcește și grecește, ci și limba arabă, precum și cea italiană, care pe timpul acela era întrebuințată-n diplomație, ba și cea franțuzească, deoarece francezii erau atunci aliații turcilor. Băiat cu deosebire vioi, frumușel și simpatic, el se mai și ținea în curent cu științele de atunci și își cîștiga în lumea cea mare prieteni și sprijinitori.

Îi mai dăduse Pătrașcu-vodă cel Bun fiului său și-o slugă credincioasă, candiotul Andrea Deomongiani, un oștean neînfricat, care săvîrșise multe fapte războinice în oștirea venețiană și-i era Domnișorului nu numai dascăl în ale armelor, ci totodată și neadormită strajă.

După toate semnele, îndemnat de acesta, purta Petru un cercel în urechea stîngă, pe acele timpuri la modă atît în Italia, cît și în Franța.

Împotriva urgiei vremurilor nimic nu putea însă să-i fie pavăză; patru ani după urcarea sa în scaun, Pătrașcu-vodă cel Bun a fost ucis de către alt Socol, și Chiajna-doamna iar răușește să-și ridice soțul în scaun.

II

De aici înainte Petru Domnișorul, care nu împlinise vîrsta de treisprezece ani, rămîne în voia soartei.

Vara, în zile de zăduf, sub cer senin, cînd apa morților se iveste pretutindeni în zările depărtării, se stîrnește mai ici, mai colo cîte o volbură de vîntoase, care ia frunzele scuturate de prin arbori, le ridică în înălțimile văzduhului, le duce la mari depărtări și le spulberă-n cele din urmă pe-ntinderi nemăsurate. Așa era purtat omul în vremurile acelea. Purtat a fost mai ales Petru Domnișorul rămas copil sărac. Fel de fel de împrejurări l-au silit să-și ia lumea-n cap, și abia a mai rămas țară prin care nu s-a abătut în timpul mult zbuciumatelor sale tinerețe.

Anul în care a murit Pătrașcu-vodă cel Bun e de mare însemnătate și pentru țările de la apus, în care s-au pornit atunci fapte pe care avem să le știm dacă e vorba să înțelegem soarta Domnișorului Petru.

Timp de cincizeci de ani cel mai de frunte dintre monarhii din Europa apuseană a fost Carol V, fratele mai mare al lui Ferdinand I.

El era așa-zis împărat roman și stăpînea, pe lîngă Țările Germane, Belgia și Olanda, ducatul de Milan, Neapolul și Sicilia, Spania, în urmă Portugalia și-ntinderi nemăsurate din America. Afară de războaiele ce-a purtat cu vecinii, el a făcut mari vărsări de sînge în Germania pentru ca să asigureze stăpînirea covîrșitoare a bisericii romane. Și el tot în anul 1558 a murit.

Încă la 1556 el abdicase și tronul împărătesc l-a ocupat Ferdinand I, care pînă atunci era numai rege

al Ungariei, iar celelalte țări le-a moștenit fiul său, cu deosebire mîndrul Filip I, care în timpul îndelungatei lui domnii a ars pe rug o mulțime de oameni ce nu i se păruseră destul de zeloși catolici.

El se căsătorise cu mătușa sa Maria Tudor, numită și cea Sîngeroasă, regina Angliei, care făcuse tot de dragul bisericii catolice mari vărsări de sînge în Anglia.

Tot în 1558 a murit și ea, lăsîndu-i surorii sale Elisabeta tronul. Aceasta, de asemenea, prin lupte înverșunate a asigurat stăpînirea în Anglia a bisericii anglicane.

Un an în urmă, la 1559, a murit pe neașteptate regele Franței, Henric II, după care s-a urcat în scaun Francisc II, cel mai în vîrstă dintre cei patru fii ai săi, soțul Mariei Stuart, regina Scoției. Domnia acestuia a fost însă scurtă, căci el a murit anul următor, și în scaunul Franței s-a urcat tînărul Carol IX, în timpul căruia s-au desfășurat luptele dintre hughenoți și catolici, care culminează în noaptea Sfîntului Bartolomei, în care au fost uciși mișelește vreo patru mii de hughenoți.

Așa se petreceau lucrurile la creștinii din țările apusene, și mai blajini nu erau nici cei de la răsărit, darmite închinătorii proorocului Mahomed.

Pretutindeni viața omului atîrna într-un subțirel fir de păr.

Pentru Petru Domnișorul, îndeosebi, firul era chiar și mai subțire decît pentru alții, care erau muritori de rînd.

Mircea-vodă n-avuse, ce-i drept, parte de domnie îndelungată, căci a murit anul următor, la 1559. Mulți dintre boieri îl cereau de la Poartă drept urmaș pe Petru, care avea sprijinitori și printre pașale; el era însă prea tînăr și Chiajna-doamna a reușit să ridice în scaun pe alt Petru, fiul ei, cunoscut sub numele de Petru cel Șchiop. Nu mai rămînea însă îndoială că mai curînd ori mai tîrziu boierii tot vor izbuti și-l vor răsturna pe acesta, ca să ridice în scaun pe omul lor, fiul lui Pătrașcu cel Bun. Chiajna mișcă dar, cum se zice, toate petrile ca să scape de acest rival primejdios, aduce mari jertfe și, mulțumită dibăciei lui Bartolomeu Brutti, un italian pripășit în Moldova, reușește

în cele din urmă să obție surghiunirea la Rodos a Domnișorului nenorocit.

El era, nu-i vorbă, și acolo sub ocrotirea sultanului Suleiman, dar gîndul Chiajnei nu era numai să-l depărteze, ci să și pună la cale răpunerea lui, ceea ce la Rodos era lucru mai ușor decît la Constantinopol.

Zbiri fără de frică și cu sufletul hain, care pentru o plată bună înfig junghiul, taie cu sabia ori dau cu toporul, se găseau atunci pretutindeni. Bartolomeu Brutti, care-l știa pe candiotul Andrea, a trimis la Rodos trei dintre oamenii bine încercați, Beppo, Gigiu și grecul Iani, care scoseseră în viața lor fiecare multe la capăt și le aveau toate pe suflet.

Sosiți la fața locului, aceștia luară între dînșii înțelegere ca Gigiu să stea fie la colțul unei ulițe, fie în vreun tufiș la pîndă și să dea în clipa cea potrivită lovitura, iar ceilalți doi, aflîndu-se, ca din întîmplare, prin apropiere, să sară și să-l scape daca-ar fi cineva să puie mîna pe el.

Da, dacă n-ar fi fost la mijloc și Andrea, care stătea în toată clipa cu ochii deschiși și băga de seamă ca nimeni să nu se poată apropia de scumpul său stăpîn.

Cei trei prea în curînd s-au încredințat dar că nu vor putea să puie mîna pe prețul ce li se făgăduise decît scăpînd mai nainte de Andrea, zăvodul neadormit.

Nici acesta nu era lucru atît de ușor cum și-l închipuiseră dînșii.

Mai nainte de a fi plecat de la Constantinopol, el se căptușise bine cu pungi de galbeni. Erau adică împregiurul Porții otomane și turci, și greci, și evrei goniți din Spania, care foarte bucuros împrumutau pe tinerii ca Petru, căci, urcați o dată în scaun, aceștia îi răsplăteau cu vîrf și îndesat.

Petru nu umbla deci pe jos, ci călare, cum i se cuvine orișicărui pui de domn, și însoțit de arnăuți bine înarmați și vrednici de toată încrederea, oameni aleși de Andrea pe sprînceană, cu care nu e de glumit.

Candiotul mai era apoi și om hîrșit prin multe hărțuieli, avea ochi pătrunzători și te mirosea din depărtare. El a dat în curînd cu socoteală că cei trei perde-

vară, care mereu le ies cînd ici, cînd colo în cale, gînd bun nu au.

„Cu oameni de seama acestora nu e de glumit, și-a zis dar; cel mai cuminte lucru e să li te fereşti din cale căutînd să ți-[i] faci prieteni."

El a potrivit deci lucrurile așa, că într-o zi l-a prins pe Gigiu într-un colț.

— Teamă mi-e, *signore*, că dau cu socoteală ce vă face să ne ieșiți cînd ici, cînd colo în cale, i-a zis. Sunt, dacă e vorba, și eu dintre cei ca voi. Nu te mai întreb cît aveți să luați dacă răușiți. Vi-i dau îndoit dacă ne lăsați în pace și plecați.

Gigiu i se uită lung și chiorîș în față.

— Mare mișel mă socotești pentru ca să te încumeți a-mi grăi asemenea vorbe, îi răspunse. Vorba noastră e vorbă, și niște mișei am fi dacă nu ne-am ține de ea.

— Prea bine! grăi Andrea. O să vedem care pe care. Tu vezi că om sunt și eu; v-am simțit și voi și cum am să vă stau în cale.

— Sănătos să fii! răspunse iar Gigiu.

Ceilalți doi nu erau însă de aceeași părere.

— Proști am fi și vrednici de a fi puși în rîndul oamenilor cinstiți dacă n-am întra la învoială cu dînsul, stărui kir Iani. Luăm banii și plecăm, iar lui Brutti îi spunem că aici și acum nu se poate, ceea ce e adevărat. Cine ne oprește de a ne-ntoarce mîne ori de a scoate lucrul aiurea la capăt?

Așa au rămas lucrurile.

III

Toate cîte au fost în stare să le plăsmuiască le-au și-ncercat Brutti și Chiajna ca să-l mute pe Petru de la Rodos, unde le era neapropiat. Silințele li-au rămas însă zadarnice, căci sultanul Suleiman, om trecut acum de șasezeci de ani și stăpînitor al marei sale împărății de patruzeci și mai bine de ani, era neînduplecat. Așa zisese o dată și așa trebuia să fie și să rămîie.

Soarta omului însă de soarta altui om e legată.

În anul 1564 a murit adecă Ferdinand I și s-a urcat în scaun fiul său, Maximilian II. Răposatul avuse mai multe războaie cu turcii, dar pace n-a-ncheiat niciodată cu dînșii, ci s-au mărginit la un armistițiu. Noul rege al Ungariei a trimis iar la Poartă o solie, prin care l-a vestit pe sultanul despre moartea tatălui său și l-a rugat să stăruie mai departe în armistițiul încheiat cu răposatul.

Drept răspuns Suleiman II a pornit un nou război contra Ungariei, acesta al cincilea.

Înaintînd spre Viena, oștirile otomane au făcut fără de voie popas la cetatea Sriget, care se afla pe o insulă din mijlocul Dunării și era apărată de Zriny. Deși acesta avea cu dînsul numai cîțiva oameni, oștirile sultanului au fost ținute timp mai îndelungat în loc. Aceasta l-a supărat pe bătrînul monarh atît de rău, încît l-a lovit damblaua și a murit, după domnie de patruzeci și cinci de ani.

De aici înainte Chiajna și cei de un gînd cu dînsa se aflau în largul lor, căci Selim II, noul sultan, era om pornit spre desfrîu și ușuratic, atîrna deci nu numai [de] Socoli-pașa, marele vizir, și de alți sfetnici hapsîni ai săi, ci și de sultanele favorite, cari atîrnau și ele de fel de fel de femei, care, avînd intrare în serai, le momeau cu fel de fel de daruri. Cele mai faimoase dintre aceste erau venețianca Safigi și evreica Nurbanu.

Folosindu-se de slăbiciunile sultanului, Chiajna le punea toate-n mișcare că Petru să fie mutat de la Rodos, unde îl știa neapropiat.

S-au pus însă pe lucru și prietenii acestuia, precum și dușmanii Chiajnei. Au și reușit să-l răstoarne pe Petru cel Șchiop, dar Chiajna s-a-ntețit, a aruncat în cumpănă alte pungi de galbeni și iar altele și nu numai Petru cel Șchiop a fost mutat în Moldova, ci totodată-n scaunul Munteniei a fost ridicat alt fiu al ei, Alexandru II.

Petru Domnișorul surghiunit la Rodos, a fost acum nevoit să plece-n pustietățile Caramaniei din Asia Mică, departe, spre ținuturile Iconiului, unde mai ușor i se perdea urma.

A scăpat dar la Rodos Petru de cei trei zbiri, dar aceştia stăteau la pîndă-n lungul şi, pe ici, pe colo, pustiul drum spre Caramania.

Andrea nu era, cu toate aceste, mîhnit. Acelaşi sultan uşuratec care le făcuse toate putea în gîndul lui să le şi desfacă dacă se găsea cine să-l pună la cale. Iar de aceştia erau destui, şi pentru bani buni lucrau în folosul orişicui nu numai Nurbanu şi Safigi, ci şi paşalele ori agalele de tot felul, care avea trecere [fie] la sultanul, fie la marele vizir. Bani se găseau apoi pentru odrasla domnească, acum tînăr de douăzeci de ani, asupra căruia se opreau ochii tuturora şi spre care se plecau multe inimi.

Deocamdată cei ce se răzămau pe steaua lui i-au trimis bani de călătorie, căci din tainul primit de la Poartă numai ca vai de el ar fi putut să-şi trăiască zilele.

Nu se mai gîndea candiotul la Gigiu şi la cei doi soţi ai lui în cele rele. Dacă putut-a însă Francisc Kendy să-l despoaie pe Socol de avutul lui în Ardeal, erau prea învederate primejdiile drumului spre Caramania, în care la toată cotitura putea să-ţi iasă-n cale vreo ceată de îndrăzneţi făcători-de-rele. Sosit deci la Brussa, el nu s-a mulţumit cu cele trei slugi credincioase cu care plecase de la Rodos şi cu cei doi conducători ai cămilelor ce-i duceau bagagiul, ci a hotărît să-şi mai ia şase tovarăşi de călătorie, tot unul şi unul, oameni de nădejde, bine înarmaţi, care cîntăreau fiecare cît alţi trei împreună.

Gigiu şi ceilalţi doi sosiseră însă chiar mai nainte decît dînsul la Brussa şi erau pretutindeni în călcîiele lui, ca să afle ce vrea şi să-i încurce treburile.

— Am să-l plătesc cu banii ce-a cheltuit ca să ne cumpere pe noi! a zis Gigiu cînd i-a aflat gîndul.

A alergat deci zi şi noapte şi-a-nvîrtit toate şuruburile spre a potrivi lucrurile aşa ca să nu poată găsi candiotul tovarăşi de călătorie decît oameni gata de a intra-n sîmbria Chiajnei.

Lucrurile erau plănuite aşa ca după [o] călătorie de două, trei zile, cînd vor fi sosit la un loc pustiu, Gigiu să le iasă cu soţii săi în cale, iară cei şase să se unească

cu dînșii, încît Andrea și Domnișorul să rămîie numai cu slugile nedeprinse la luptă.

Orișiunde se ducea dar Andrea, dedea peste oameni năimiți de Gigiu și nici n-a putut să intre decît cu de aceștia la-nvoială.

Cînd a plecat din Brussa caravana, unsprezece călărași țanțoși și înarmați pînă-n dinți și două cămile încărcate, lumea se uita după dînșii deplin încredințată că nu se poate ivi prin pustiuri ceată de tîlhari care nu le fuge din cale.

Andrea, însă, abia ieșit din oraș, a căzut pe gînduri. A-nceput adecă să numere: „Eu și Domnișorul facem doi, mai luăm trei slugi, fac cinci, dimpreună cu cei doi conducători ai cămilelor sunt șapte, mai pune și șase soți de călătorie, fac treisprezece, tocmai treisprezece. Urît număr! Unul are să moară. Care e acela? !"

Ar fi fost în stare să se-ntoarcă-n oraș, ca să mai ieie un om, dar știa că nu-i a bine să te întorci din drum.

Nu i-ar fi rămas decît să trimită pe unul înapoi; nu știa însă care e acela!

„Aș închipuiri proaste!" își zîse-n cele din urmă, dar tot numai cu inima-ndoită putu să-și urmeze drumul.

IV

Asia Mică e un fel de rai pămîntesc: ici munți acoperiți de păduri dese, colo văi înflorite și răcoroase și printre aceste, cîmpii pline de rod îmbelșugat. Pe alocurea sunt, ce-i drept, ploile cam rare și pămîntul e mai mult ori mai puțin sărat și de aceea vegetațiunea e fie rară, fie sărăcăcioasă. Chiar și-n drumul spre Caramania, pe care-l făcea Petru cu însoțitorii săi, lipsesc însă deșerturile întinse ca mai departe în Mesopotamia, în Siria și mai ales în Arabia. Sate sunt azi și erau și atunci puține, și acelea risipite, drumuri bătute rar găseau, încît își urmau calea oarecum pe nimerite, peste dîra lăsată de caravane, pe care o știa Mehemet Balîc, unul dintre conducătorii celor două cămile, călăuza cetei, un om blajin și scurt la vorbă.

Nu se poate zice că tot așa era și Salem Hamet, călăuza pe care și-o luaseră Gigiu și soții lui. Acesta era un curd, om mărunt și iute atît la vorbă, cît și la mișcări, din neam în neam tîlhar.

Cei trei tovarăși pentru rele făptuiri țineau ca Hamet să nu știe cine sunt ei și cine sunt cei urmăriți de dînșii. Nici că era însă Hamet doritor s-o afle aceasta.

Tot așa cei șase însoțitori ai lui Petru erau încredințați că tînărul pe care-l însoțeau se ducea la Damasc să ieie-n primire o moștenire.

Puțin le păsa dealtminteri dacă e ori nu acesta adevărul.

— Lucrurile trebuie să se petreacă așa ca nimeni să nu ne bănuiască — zise Gigiu — ci toată lumea să creadă că el și-a luat lumea-n cap și s-a dus de i s-a perdut urma.

— Dacă e așa, știu eu un loc larg unde nimeni nu poate să se apropie de noi, grăi curdul. La lărgime te ascunzi mai bine decît prin păduri ori prin văile strîmte, unde-n toată clipa poți să te pomenești față-n față cu vreunul care stă la pîndă. În cîmp deschis te uiți în toate părțile, o faci cînd nu vezi nicăiri vreun om și te perzi la mari depărtări...

— Dacă e așa — întîmpină Gigiu — nu putem nici noi să ne apropiem fără ca să ne vadă dînșii.

— Dacă am fi proști, îi zise curdul. Plecăm însă mai nainte de dînșii, ne ascundem caii la marginea cîmpiei, mergem pe jos pînă la locul potrivit, unde-i așteptăm culcați la pămînt.

— Dar dacă ei nu trec pe unde-i așteptăm? întîmpină iar Gigiu.

— Nu se poate, îl încredință cellalt. Unul singur e drumul, și chiar și dac-ar fi, ei nu ne văd pe noi, iară noi îi vedem pe dînșii ca să le ieșim în cale.

Gigiu stete puțin pe gînduri.

„Apoi de! își zise. Chiar dac-ar fi să ne vadă ieșindu-le în cale, nu se sperie, căci sunt treisprezece, pe cînd noi suntem numai patru."

Cînd dar cei treisprezece ieșeau din Brussa, Gigiu cu ai săi era plecat de mult înainte, și candiotul, chiar și fără că să știe, avea cuvinte de a fi îngîndurat.

Petru, tînăr şi plin de încredere în steaua sa, era încîntat de cele ce îi vedeau ochii şi-şi urma drumul în voie bună. Andrea îi vorbea mereu despre primejdiile călătoriei lor, în care la tot pasul puteau să le iasă-n cale oameni fără de frică. Aceasta-l întețea însă pe Petru. Tînăr inimos, mai şi avusese îndrumător într-ale armelor pe un oştean de frunte, şi ardea de dorința de a-şi pune la-ncercare virtutea şi destoiniciile. Amîndoi dar, fiecare în felul lui, chibzuiau în gîndul lor cum ar trebui să se lupte, dac-ar fi să le iasă vreo ceată de tîlhari în cale.

Li s-a şi ivit mai ici, mai colo cîte o ceată de pîrliți, văzîndu-i însă nu numai mulți, ci şi bine înarmați, spre marele necaz al lui Petru, au trecut oarecum tîrîş fie la dreapta, fie la stînga, ba unii nici nu s-au mai apropiat, ci s-au pierdut prin depărtări.

Ziua a treia, puțin timp după plecarea lor de la izvorul de apă limpede şi rece unde au mas, au sosit la marginea unei cîmpii largi. Înaintînd pe cîmpia aceasta, au ajuns la un loc de unde ochiul pătrundea în toate părțile la mari depărtări.

Candiotul rămase ca şi căzut din cer cînd, fără de veste, se pomeni cu cei patru ridicați în picioare.

Pentru ca să nu se îndoiască cîtuşi de puțin că la mijloc e o mare mişelie, îi era destul să vadă că cei patru se-ncumătă a da piept cu treisprezece.

Nu erau Gigiu şi soții lui oameni ce cad în cursă şi trebuiau să se ştie-n largul lor pentru ca să facă ceea ce fac.

— Iată-ne! grăi Gigiu. Oameni cinstiți fiind, ne-am ținut de vorbă şi la Rodos nici un fir de păr nu ți-am atins. Tot ca oameni cinstiți ne vezi şi aici, ca să-mplinim şi ceea ce li-am făgăduit celorlalți.

Candiotul îşi dete seamă că e mare primejdie atît pentru sine, cît şi pentru Petru, ba mai ales pentru acesta, şi făcu încercarea de a-l atinge unde-l socotea slab.

— Dacă om în adevăr cinstit eşti — îi zise — îi laşi pe ceilalți în pace şi intri-n luptă dreaptă numai cu mine, om cu om, numai noi amîndoi.

Gigiu se rînji la el.

— Cinstit, dar prost aș fi dacă aș face una ca aceasta — întîmpină el — cînd nu mă îndoiesc c-aș fi răpus.

— Ei bine! — strigă Andrea — o iau și singur cu voi toți, dar lupta să fie dreaptă.

— De ce să-ți pui capul în primejdie?! strigă kir Iani. Tu călare, cu alți doisprezece-n dosul tău, iară noi pe jos și numai patru.

— Dacă e vorba — adăogă Beppo — noi una singură vrem: să le ducem celor ce ni-o cer urechea cu cercel.

În aceeași clipă năvalnicul kir Iani se năpusti asupra lui Petru, pe care cei șase-l încongiurară, ca să puie mîna pe el.

— Nu vă rămîne decît să vă predați! rîcni Gigiu, și în vreme ce unii se-ntoarseră spre cele trei slugi, ca să le dezarmeze și să le lege, ceilalți porniră lupta cu Andrea.

— Aida-dee! strigă acesta. Cu mine vă luați la trîntă voi, care vreți să săvîrșiți o faptă mișelească, în vreme ce eu îmi fac cea mai sfîntă datorie apărîndu-mi stăpînul?!

Primejdia cea măi mare era ca nu cumva să fie-nconginrat, încît să-l lovească unii din față, iar alții din dos. Dac-ar fi fost prin apropiere vreun copac, ar fi alergat la el, ca să se razăme, acoperindu-și spatele, aici, în cîmp deschis, nu-i rămînea decît să se razăme el și Petru unul de altul.

El sări deci de pe cal și strigă îndreptîndu-se spre Petru:

— Haid'! Spate la spate!

Petru, sărind și el de pe cal, maestru și ucenic se răzămară spate la spate unul de altul și porniră lupta, apărîndu-se fiecare din față și acoperind dosul celuilalt, Petru plin de avînt, iar Andrea, văzîndu-se încungiurat de atîți dușmani, cuprins de simțămîntul că a pierdut.

În adevăr însă nu era o singură luptă.

Trei dintre cei șase își făceau de lucru cu slugile, al patrulea a alergat la bagagiul din spatele cămilelor, și în fața lui Andrea au rămas numai doi și cu trei și cu Salam Hamet, tot erau încă șase față de doi.

Nicăieri însă lupta nu era aprigă.

Slugile nu intraseră-n simbrie pe moarte și pe viață. Încă mai puțin erau cei doi conducători de cămile porniți să-și pună capul în primejdie. Cei șase nu se învoiseră nici ei să-și pună viața-n joc; Gigiu și soții lui erau gata să-l răpună pe Andrea, dar nu cu prețul vieții lor, iar Salam Hamet era cu gîndul dus la bunătățile din spinarea cămilelor. Afară din cale greu nu le era maestrului și ucenicului să se apere în fața celor șase, dintre care trei se codeau, împingînd înainte pe cei doi, iar al șaselea trăgea cu ochiul în altă parte.

Lovitura hotărîtoare a dat-o unul dintre cei de la cămile, călăuza, care, văzînd cum stau lucrurile, a plecat cu cămila, ca să se aleagă cu cele din spinarea ei.

Salam Hamet, după el.

Beppo, după acesta.

Rămas astfel cu patru-n fața sa, Andrea a trecut de la apărare la atac și i-a dat unuia dintre cei doi în umăr o lovitură încît sîngele a țîșnit cît colo și arma i-a căzut din mînă.

Cellalt, ca să n-o pață și mai rău, a rupt-o la fugă, iară Gigiu și kir Iani, văzîndu-se numai ei amîndoi, au întors spatele, cuprinși de spaimă, și nu le era destul de largă cîmpia cea-ntinsă.

Petru și Andrea, după ei, pentru ca nu cumva lupta să se sfîrșească cu numai atîta.

Mult au avut apoi să alerge căci cel cuprins de spaimă e mai bun de picioare decît cel ce-ți bagă spaima-n oase.

Uitîndu-se peste cîtva timp pe o clipă înapoi, Andrea iar a rămas ca căzut din cer: cămilele încărcate se depărtau repede una încoace, alta-ncolo, iară caii lor erau duși pe risipite.

— Uliu! strigă el. Am pățit-o!

V

Au ieșit maestrul și ucenicul pe cîmpia cea largă învingători, dar au rămas despuiați ca vai de ei de tot avutul lor, încît nu mai știau ce să facă și încotro să apuce.

Avea, ce-i drept, la dînsul Andrea teşchereaua Porții pentru paşa de Caramania şi mai păstrase la dînsul cîteva pungi de galbeni, dar cele multe şi prețioase erau pierdute, şi drumul pînă la Caramania era încă lung şi lor necunoscut, deci şi plin de fel de fel de primejdii.

Drumul pe care cu caravana l-ar fi trecut în vreo şase zile numai în şasesprezece zile au putut să-l străbată oarecum pitiş, strecurîndu-se pe pîrtia din baligă de cămilă, de cai şi de măgari.

În cel mai apropiat sat şi-au dat hainele scumpe pentru nişte zdrențe, pe care le-au îmbrăcat pentru ca cei ce le vor fi ieşind în cale să-i socotească drept nişte oameni fără de căpătîi, ceea ce în adevăr şi erau.

Prin toate răzbeşte însă omul cîtă vreme nu îi este împlinit timpul ce are să petreacă în luptă cu nevoile vieții. Au sosit în cele din urmă în Caramania (țară) şi peste puțin şi la Caramania (orăşel), unde era scaunul paşalei.

Caramania e azi un orăşel cu vreo 7 000 de locuitori, iar atunci nu va fi fost nici atît, fără îndoială nepotrivit cu deprinderile unui tînăr ca Petru, care şi la Rodos găsea afară de dascălii săi şi alți oameni de seama lui.

Mai era apoi şi că războiul pornit de Suleiman II se urma, ba mai intrase-n el şi atunci puternicul Filip II al Spaniei, care îi era lui Maximilian II nu numai văr primar, ci totodată şi socru, căci îi dăduse soție pe una din fiicele sale. Petru şi însoțitorul său aveau deci să suferă mult pe urma urei cu care turcii îi prigoneau pe creştinii cu care erau în război.

Era un surghiun nemilos şi cu atît mai greu cu cît era peste putință să le trimită vreo veste celor de acasă ori să primească vreun ajutor ori vreo mîngîiere de la dînşii.

Nu era în Caramania decît un singur om cu care mai stăteau din cînd în cînd de vorbă, *fra* Felicio, un italian, dar călugăr francez şi admirator însuflețit al regelui Filip II din Spania, care prigonea fără de milă pe dușmanii papei. Om scurt şi gros, călugărul acesta era plin de zel şi atît italienește cît şi franțuzește vorbea pițigăiat.

— Precum știi, prealuminate principe — îi zicea el lui Petru — bunicul majestății-sale gloriosului meu stăpîn Carol IX, Francisc I, a fost în mai multe războaie aliat al sultanului, și Franța are și azi cele mai strînse legături de prietenie cu Turcia și e ocrotitoarea creștinilor din împărăția otomană. Nu mai încape dar nici o îndoială c-ar fi destul o vorbă din partea regelui Franței pentru ca să te poți întoarce la Constantinopol, ba chiar să fii ridicat în scaunul părintesc. Nu are însă regele Franței — după slaba mea pricepere — nici un interes de a rosti vorba aceasta și nu cred că l-ar putea îndupleca cineva s-o rostească. Adevăratul ocrotitor al creștinilor din toată lumea e Filip II, regele Spaniei și stăpînul multor alte țări întinse și binecuvîntate, trimisul lui Dumnezeu, care se războiește și acum cu turcii, cît și cu Elisabeta, regina Angliei, prigonitoarea dreptei credințe, precum și cu ereticii din Belgia, din Olanda și din alte țări. Fiind rudă de tot apropiată a lui Maximilian II, care e și el în război cu turcii, e interesat să aibă în țările învecinate cu Ungaria oameni luminați și vrednici de toată încrederea, cum ești luminăția-ta. După totdeauna slaba mea pricepere, dar, cel mai potrivit lucru ar fi să cauți a cîștiga bunăvoința împăratului și a regelui Maximilian II, și prin acesta și a lui Filip II, cel atît de puternic.

— Cum însă aceasta! cum?! strigă Andrea.

— Sunt chipuri și mijloace, răspunse călugărul. Eu nu am deprinderea de a da sfaturi lipsite de rost. Isabela, muma serenissimului principe de Transilvania, o femeie zeloasă, creștină, a avut între sfetnicii săi pe părintele Martinuzzi, care a jucat rol foarte hotărîtor în Transilvania. Unul dintre secretarii acestui om providențial, părintele Hildebrand, se află astăzi la Damasc, e priorul casei noastre, superiorul și stăpînul meu.

Petru sări voios în picioare.

— Iată omul prin care ne putem pune în legătură cu cei de acasă! strigă el.

— Fără îndoială! grăiră Andrea și *fra* Felicio deodată.

De aici înainte Petru și Andrea zi și noapte își băteau capul cum ar putea să meargă la Damasc pentru ca să ieie înțelegere cu părintele Hildebrand.

Drumul de la Caramania pînă la Damasc nu e, ce-i drept, atît de lung ca cel de la Brussa la Caramania dar nici mult mai scurt nu e. De unde luai mijloacele ca să-l faci și să mai și stai o zi, două la Damasc?

Despre plecarea lui Petru nu prea putea apoi să fie vorba. Cîtă vreme stătea la Caramania, el se afla sub vestirea Porții, care îi dedea și tain, ca să aibă din ce să trăiască el și însoțitorul lui. În drum spre Damasc și la Damasc el n-ar fi avut parte de tain decît dacă ar fi plecat cu voia Porții. Nici vorbă nu putea însă fi ca acum, în timp de război, să i se dea voie ca să se depărteze. N-ar fi rămas decît să se lepede și de ocrotirea Porții, și de tain, și să fugă prin ascuns de la Caramania. Aceasta nu-i dedea mîna s-o facă, ba nici nu îndrăznea s-o încerce, căci rău ar fi pățit-o dacă pașa ar fi prins de veste, l-ar fi urmărit și l-ar fi adus înapoi.

Ar fi rămas să plece Andrea. Acesta ar fi și înfruntat primejdiile călătoriei, dar nu se putea împăca cu gîndul că Petru, rămas singur, ar putea să pată cine știe ce.

Mai rămînea *fra* Felicio.

Acesta se codea.

Vorba era ca el să mijlocească, prin bunăvoința părintelui Hildebrand, care, ca om trăit în Ardeal, îl știa pe răposatul Pătrașcu cel Bun, un împrumut de cîteva pungi de galbeni pentru ca Petru să scape din strîmtorările în care se afla deocamdată, pînă ce nu-i vor fi sosit ajutoarele din țară.

— Fără îndoială! zicea *fra* Felicio, dar aștepta să i se spună care o să-i fie partea.

După multe și îndelungate trăgăniri, i s-a spus, în sfîrșit, și aceasta și el a plecat.

După cîteva săptămîni de tot lungi, el s-a întors și-a adus bani de călătorie numai însă pînă la Damasc. Mai mult n-a putut să obție decît cu două condițiuni:

1. Drept dovadă de încredere deplină, Petru să se lepede de ocrotirea Porții și să plece prin ascuns la Damasc, unde are să fie adăpostit la călugări pînă ce va putea să plece mai departe.

2. Drept dovadă de sinceritate, Petru trece la biserica romano-catolică și se leagă să-și treacă și țara după ce va fi ales domn.

Petru se uită lung la candiot.

— Ce zici, Andreo?! întrebă dînsul

— Tu ce zici?! răspunse Andrea.

PARTEA A DOUA

PE DRUMURI COTITE

I

Damascul e un vechi oraș la marginea deșertului Arabiei. El a fost prima capitală a califatului și timp foarte îndelungat cel mai însemnat centru al culturei arabe. Erau odinioară vestite și sunt și azi prețuite țesăturile și îndeosebi mătăsurile de Damasc, vasele de Damasc și armele de Damasc, atît puști și pistoale, cît și săbii și cuțite de tot felul.

Pe timpul cînd Petru a stat la Damasc orașul era tot centrul cultural, unde se adunase multă lume aleasă și viața era chiar mai plăcută decît la Constantinopol.

Deși plecase prin ascuns din Caramania, nimeni nu-i căuta urma. Altele erau grijile oamenilor. Erau chiar și la Poartă unii care se bucurau că au scăpat de el, încît dînsul putea să trăiască la călugări nesupărat de nimeni.

Deocamdată un singur lucru era hotărît în ceea ce-l privea.

Andrea, cunoscînd bine felul de a gîndi al muntenilor, stăruise să nu treacă Petru la biserica romano-catolică.

— Dac-o faci aceasta — zicea el — chiar și cei mai credincioși dintre boieri se vor lepăda de tine și te vor părăsi.

Aflînd aceasta, călugării au stăruit ca Petru să se lipsească de serviciile candiotului.

Nu mai avea — după părerea lor — nevoie de ele cînd alți oameni, mai vrednici de încredere și mai pricepuți, purtau grije de dînsul.

Andrea era și el ispitit de gîndul de a se întoarce în țară, ca să vadă cum stau lucrurile și să facă ce-i stă prin putință în interesul său.

Era învederat ca soarta acestuia nu la Damasc, ci la Curțile din Europa se hotărăște și trebuia să treacă luni și iar luni de zile pînă ce se vor fi întors cei însărcinați a pune la cale lucrurile.

Petru rămas de capul lui întîia oară în viața sa, a petrecut timpul acesta fără ca să i se urască. Multe-a putut la Damasc să vadă și să învețe, și ziua plecării nu îi părea prea depărtată.

Înțelegerea era luată așa, ca el să plece, înainte de toate în Ardeal, la voievodul Ioan Sigismund Zapolya, cel mai apropiat vecin al țării sale. Avea să treacă prin Antiohia la Ierusalim, de acolo la Acca, la Alexandria, apoi prin Veneția în Ungaria. Drumul nu era numai lung, ci totodată și cu deosebire primejdios, căci partea cea mare a lui el o trecea prin țări stăpînite de sultanul, care era în război nu numai cu Spania, ci și cu Veneția, de data aceasta aliata Spaniei. Ce-i drept, ea pierde insulele Cipru, Zante și Chefalonia, dar războiul se urmează și era lucru îndrăzneț să treci prin țările sultanului și pe Mediterana plină de corăbiile lui. Petru călătorea deci îmbrăcat în haine de călugăr francez; ar fi pățit-o însă rău de tot, dacă s-ar fi intîmplat să întîlnească pe cineva care-l cunoștea.

Omul trecut prin multe înfruntă însă cu voie bună orișice primejdie, și Petru a făcut lunga călătorie ca și cînd pretutindeni ar fi întîlnit numai prieteni, care-l primesc cu brațele deschise.

S-a și bucurat de o călduroasă primire pe la toate mănăstirile unde a poposit, precum și la Neapoli, la Roma și la Veneția, unde a petrecut timp de vreo zece zile, găzduit ca principe cu mare viitor.

Era în al patrulea an de la plecarea lui în Caramania și în al cincilea după ce Suleiman II pornise războiul, adică la 1571, cînd fratele neligitim al lui Filip II, Don Juan de Austria, a înfrînt oștirea otomană în

marea bătălie navală de la Lepanto. La Veneția lumea își dădea pe față bucuria în serbări zgomotoase, încît Petru nu se mai îndoia că a apus steaua Turciei și viitorul e al celor ajutați de Filip II, de Maximilian II și de Veneția. El a plecat deci cu inima plină de nădejde în Ardeal.

Tot în anul 1571 a murit însă și Ioan Sigismund și în locul lui a ocupat scaunul domnesc Ștefan Bathory, care, fiind calvin, nu punea deci temei pe vorbele călugărilor de tot felul.

În același timp Bathory era vasal al sultanului, care, după înfrîngerea suferită la Lepanto iar a încheiat armistițiu cu regele Ungariei.

Nu-i dădea deci lui Bathory mîna să dea adăpost și sprijinire unui om fugărit de sub ocrotirea sultanului; Petru a primit aci sfatul prietenesc să plece cît mai curînd unde-o ști, căci altfel are să fie prins și trimis la Poartă.

În același timp Andrea candiotul umblase prin Muntenia unde boierii erau foarte nemulțumiți cu stăpînirea Chiajnei și o deputațiune dintre fruntașii țării a venit la Petru și a stăruit să adune oaste, ca să intre cu ea în țară, unde toată lumea îl așteaptă cu brațele deschise.

În asemenea împrejurări Petru a plecat la curtea lui Maximilian II. El a fost primit cu multă bunăvoință: *„accarezzato e onorato"*, zice un scriitor din timpul acela. Maximilian II abia încheiase însă armistițiul cu Poarta și nu-i dedea nici lui mîna să facă ceea ce n-a făcut nici Ștefan Bathory.

Scîrbit de aceasta, Petru se gîndea să plece în Franța, la ocrotitorul creștinilor de sub stăpînirea sultanului și bunul prieten al turcilor.

În Franța stăpînea însă — în numele fiului său — Ecaterina de Medicis, văduva lui Henric II, și luptele dintre catolici și hughenoți erau în toi. În anul acesta, la 1572, a fost îngrozitoarea noapte a Sfîntului Bartolomeu, în care au pierit vreo 4000 de hughenoți.

Nu i-a rămas deci lui Petru decît să caute scăpare în Polonia, care nu lua parte la încurcăturile europene.

Și aici s-a schimbat însă deodată fața lucrurilor.

Murind regele Poloniei, s-a stins familia Iagellonilor, care timp de peste două sute de ani a stăpînit în Polonia şi în Ungaria şi vorba era să se hotărască cine era să ia coroana regală a Poloniei.

După dreptul de moştenire, coroana aceasta i se cuvenea lui Maximilian de Habsburg, fiul lui Ferdinand I, care era căsătorit cu Ana, sora lui Ludovic II Iagellonul, regele Ungariei, mort la 1526, în bătălia de la Mohaci. Nu era altă rudă mai apropiată a răposatului rege al Poloniei.

Maximilian avea din căsătoria cu nepoata sa nu mai puţin decît cincisprezece copii, şase fete şi nouă băieţi. Unul din aceştia, tot Maximilian, era rostit să ocupe scaunul Poloniei, şi el era susţinut în drepturile lui atît de tatăl său, cît şi de bunicul său din partea mamei sale.

O foarte însemnată parte din nobilimea Poloniei nu voia cu nici un preţ să primească pe tronul regatului un Habsburg, iar în fruntea acestei părţi din nobilime se afla Ian Zamoyschi, cancelarul, care avea mare trecere şi era înzestrat cu mari destoinicii.

Polonia era deci frămîntată de mari zbuciumări, cînd Petru şi-a căutat adăpost la Cracovia.

„Unde să scap? Unde să-mi pun căpătîiul?“ se tîngui deci pribeagul mai scîrbit de cum fusese.

II

Lucrurile se desfăşură în lumea aceasta purcedînd unul din cellalt, şi soarta omului atîrnă de la ce se petrece împrejurul lui.

Dacă Ferdinand I n-ar fi murit la 1564, Suleiman II n-ar fi pornit la 1566 războiul contra lui Maximilian II, nu s-ar fi oprit în faţa castelului Sriget, n-ar fi murit acolo şi n-ar fi urmat în scaun Selim II, care l-a surghiunit pe Petru în Caramania, nu s-ar fi întîmplat deci nici cele petrecute pe cîmpia cea largă şi Petru n-ar fi fost nevoit să ceară ajutor de la *fra* Felicio, n-ar fi plecat la Damasc, nici de acolo în Europa, ca să ajungă în cele din urmă în Polonia. Lucrurile nu

s-ar fi petrecut apoi întocmai cum s-au petrecut dacă n-ar fi fost la 1572 bătălia de la Lepanto şi n-ar fi murit tot atunci Ioan Sigismund Zapolya şi dacă-n anul viitor n-ar fi fost noaptea Sfîntului Bartolomeu şi n-ar fi murit cel din urmă rege din casa Iagellonilor, care era înrudit cu Maximilian II.

Habsburgii, sau Casa de Austria, cum li se zicea atunci, au cîştigat adecă pe urma unei căsătorii aşazisul regat de Burgund, Belgia şi Olanda, pe urma altei căsătorii, Spania, Neapolul, Sicilia şi ducatul de Milan, precum şi întinse ţări în America, pe urma iar altei căsătorii Boemia, Ungaria, Croaţia şi Slavonia şi, în cele din urmă, tot prin o căsătorie, Portugalia. În timp scurt deci habsburgii, şi-au întins puterea fără nici o vărsare de sînge. De aceea se zicea că, pe cînd alţii se războiesc, Austria se căsătoreşte *(Alii certantur; tu, felix Austria, nubes)*.

Vorba era acum ca tot pe urma unei căsătorii Casa de Austria să mai cîştige şi Polonia, care se întindea din Marea Baltică pînă-n Marea Neagră.

Nu erau deci puţini aceia pe care îi punea pe gînduri prea repedea creştere-a puterii habsburgice, şi Europa era cuprinsă de vii frămîntări, care erau şi ele hotărîtoare pentru soarta lui Petru.

Mai era şi alta.

În luptele cumplite pe care creştinii le purtaseră pentru credinţă, biserica papală a perdut mare parte din Germania, Anglia şi Scoţia, Olanda, Danemarca şi Suedia cu Norvegia, mare parte din Boemia şi din Ungaria. Încă la Damasc îi sunase lui Petru în ureche vorba că papa ţine să cîştige la nord şi în orient ceea ce a perdut în ţările occidentului. De aceea i s-a cerut să treacă în biserica romano-catolică, dimpreună cu ţara lui.

Era deci lucru firesc că papa, dimpreună cu ai săi susţineau drepturile Casei Austria asupra tronului din Polonia. Maximilian de Habsburg era în Germania cavaler al bisericii apusene, în Ungaria rege apostolic, care lui Filip II i se zicea „Il Recatolicissimo". Îndată ce s-a văzut însă că glasul lui Ian Zamoyski e hotărîtor, papa s-a întors şi el spre a-l trage catolic, [la fel] Casa de

Valois din Franța care se lupta și ea pentru catolicism și mai era bine văzută și de Poartă.

Rege al Poloniei a fost dar ales cel susținut de Ian Zamoyski și de Poartă, Henric, fratele regelui Carol IX, al treilea dintre fiii Ecaterinei de Medicis.

Henric de Valois era băiat levent, cam șubred, ce-i drept, ca toți copiii Ecaterinei, dar iubitor de petreceri și mai ales multadmirat dănțuitor. Petru se afla la Cracovia cînd noul rege a venit să-și ocupe scaunul și, om înzestrat cu multe daruri, i s-a făcut în curînd cel mai bun prieten.

„Acum! acum s-a făcut!" zicea Andrea-n gîndul lui, aducîndu-și aminte de ceea ce le spusese *fra* Felicio la Caramania.

Henric de Valois era adecă la Poartă om binevăzut nu numai ca frate al regelui din Franța și ca rege al Poloniei, ci și ca stăpîn al lui Ian Zamoyski, care fiind dușman al Habsburgilor, era prieten firesc al turcilor.

Nu rămînea deci decît să treacă sărbătorile din ce în ce mai zgomotoase și mai plăcute ale așezării în scaun a noului rege, pentru ca să fie trimisă la Constantinopol o solie strălucită, care vestește Poarta despre schimbările petrecute în Polonia, dă cele mai călduroase încredințări despre prietenia polonezilor și cere, drept dovadă de încredere, ridicarea în scaunul părintesc al lui Petru, fiul lui Pătrașcu cel Bun, care a fost mișelește omorît de către dușmanii împărăției otomane.

Azi-mîne trebuia să se întîmple și aceasta, și Petru se vedea-n gîndul lui unde încă de mult ar fi trebuit să se știe.

Iar a urmat însă o întîmplare care schimba desfășurarea lucrurilor: Carol IX, tînăr chiar mai șubred decît fratele său mai mic, a murit pe neașteptate, iar Henric, găsind că la Paris valsul are mai mult farmec decît la Cracovia, s-a-ntors acasă și s-a urcat ca Henric III în scaunul regal al Franței.

Petru, cu desăvîrșire uluit, era mult ispitit să plece cu dînsul, dar Ian Zamoyski l-a oprit, încredințîndu-l că solia tot va pleca la Poartă, se înțelege, cu oarecare amînare.

Deocamdată iar s-au pornit luptele pentru alegerea unui nou rege.

După multe frămîntări, Ian Zamoyski ajunge să pună la cale alegerea lui Ştefan Bathory, voievodul Ardealului şi omul de încredere al Porţii. Acesta fiind calvinist, e nevoit a se lepăda de lege şi a trece în biserica catolică, ceea ce în noaptea Sfîntului Bartolomeu a făcut, spre a scăpa de moarte, şi Henric III de Bourbon, regele de Navara şi căpetenia hughenoţilor.

În acelaşi timp, Ştefan Bathory a trebuit să se lege că nu va suferi în Polonia dizidenţi: adecă creştini care nu fac parte din biserica romano-catolică, şi va purta războiul pentru ca să răspîndească în Rusia catolicismul.

Atît el, cît şi Zamoyski aveau deci pe capul lor multe altele care nu puteau să aştepte cum de atîta timp aştepta Petru. Ei ar fi făcut-o, cu toate aceste, dacă n-ar fi urmat iar altă întîmplare care a schimbat din nou mersul în desfăşurarea lucrurilor.

La 1574 a murit Selim II şi a urmat în scaun Murad III, căruia îi trebuia timp, căci a omorît nu mai puţin de cinci fraţi spre a-şi asigura îndeajuns stăpînirea.

Doi ani în urmă, la 1576, cînd el era scăpat de grija aceasta, s-a petrecut alta: a murit Maximilian II. Avea, ce-i drept, nouă moştenitori, dar toţi erau nişte stîrpituri atît trupeşte cît şi sufleteşte.

În scaun a urmat cel mai mare dintre aceştia, Rudolf II, care a fost şi el nevoit, ca tatăl său, să trimită solie la Poartă ca să ceară prelungirea armistiţiului, un prilej pentru pornirea din nou a războiului.

Împrejurările păreau acum priincioase: anul următor a murit însă şi Alexandru II, şi sultanul a ridicat în scaun pe un favorit al marelui vizir, Mihnea.

„Dă-i încolo!“ şi-a zis Petru şi, obosit de aşteptare îndelungată şi de făgăduinţele seci, iară şi-a luat lumea-n cap.

Gîndul lui era să se ducă la curtea prietenului său Henric III.

„Dacă n-ar fi cumva să nu-şi mai aducă aminte de mine!“ adăugă el.

Cînd Petru plecă de la Cracovia, popoarele din Europa, obosite de luptele crîncene și îndelungate, se mai potoliseră, dar oamenii tot se mai mîncau între dînșii ca cîinii flămînzi cînd cade cîte un ciolan în mijlocul lor și se pregăteau pentru alte lupte. E timpul cînd în Franța au fost asasinați nu numai unii dintre cei mai de frunte oameni, ci și doi regi, în Belgia și în Olanda au perit mulți oameni de treabă sub barda călăului; iar în Anglia regina Elisabeta a subscris sentința de moarte a verișoarei sale Maria Stuart, care, după moartea soțului său, Francisc II, se-ntorsese-n Scoția și se căsătorise din nou.

Petru, trecut acum de treizeci de ani, umblat mult prin lume și de multe știutor, era deprins atît cu cele ce se petreceau, cît și cu gîndul că altfel nu se poate.

După felul de a gîndi al oamenilor de atunci, trăia fiștecare cît i se îngăduia și cum îl iertau puterile. Cuminte era deci numai acela care știa să-și poarte treburile așa ca să aibă parte de multe plăceri.

Plecînd dar în Franța, unde se aștepta la o viață plină de plăceri, el a făcut ocol prin Italia, căci nicăieri oamenii nu știau atunci ca în Italia să se bucure de viață.

Trecuse, ce-i drept, timpul de mare înflorire. Michelangelo, Raffaello, Bramante, Niccolo Machiavelli, Leonardo da Vinci și alții de seama acestora trăiseră în timpul tinerețelor lui Petru-vodă Rareș, tatăl Chiajnei, și-n al bătrînețelor lui Ștefan-vodă cel Mare, bunicul ei. Nici acum nu era nicăiri cultura atît de înaintată ca la Veneția, la Milano, la Genova, la Roma și la Florența Medicilor, și Petru era contimporan cu neistovitul Ariosto, scria și el însuși versuri frumoase în italienește, mai era și om de o rară distincțiune și astfel lumea-l primea pretutindeni, ca la curtea lui Maximilian, unde fusese *„onorato e accarezzato"*.

Cît timp a cutreierat Italia, el s-a bucurat de viață sorbind din plin și din belșug plăcerile ei. Mult n-a ținut însă aceasta, căci în vara anului 1579 el se află

la Paris, unde stă timp de vreo doi ani, tot *„onorato e accarezzato"*.

În vreme ce el își îndulcea viața luînd parte la baluri, la vînători și la fel de fel de alte petreceri, boierii strîmtorați de Mihnea, creditorii de pretutindeni și dușmanii Chiajnei stăruiau la Poartă, ajutați de nurbaniile și de safigiile ce forfoteau printre sultanele din serai, de reprezentantul de la Constantinopol al Franței și soli trimiși la Poartă de către Ian Zamoyski. Nemaiîntîmplîndu-se nici o moarte, care-ncurcă desfășurarea lucrurilor, Petru a primit în cele din urmă vestea bună că sultanul Murad II a făgăduit că-l va ridica în scaunul Munteniei, și n-are decît să vie la Poartă, ca să sărute poala sultanului, după obiceiul rămas din vechime.

În timpul acela Veneția tot mai stăpînea comerțul din partea despre răsărit a Mediteranei. Îndeosebi din Muntenia treceau peste Sîrbia mărfuri mai ușoare la Ragusa, de unde ele erau duse în corăbii la Veneția. Cele mai însemnate din aceste erau pieile, pe care venețienii le lucrau, mierea, din care-și îndulceau bucatele, și ceara, precum și seul, cu care-și luminau balurile și canalurile. Tot de la Ragusa plecau și corăbiile pornite spre Constantinopol.

Petru avea și el să meargă înainte de toate la Ragusa.

În primele zile ale anului 1581, dar, Ecaterina de Medici, regina-mumă, îi scria fiului său Henric III, stăruind să-l ieie pe tînărul călător sub ocrotirea sa și să-l recomande cu toată căldura. Vorbind despre Petru, ea îi zice „vărul și bunul tău prieten" *(„ton cousin et bon ami")*.

La 6 ianuarie, Henric III adresează dogelui o scrisoare, în care-i face acestuia împărtășire că Petru pleacă la Constantinopol, însoțit de secretarul Berthier, căci sultanul l-a chemat ca să-l ridice în scaunul Munteniei. Recomandîndu-l cu toată căldura, îi zice „preascumpul nostru văr și bun prieten" *(„notre très cher cousin et bon ami")*.

La 14 ianuarie, Petru, sosit la Roma, primește și de la papa Grigorie o scrisoare, în care de asemenea îi este dogelui recomandat.

Un alt papă, Sixt V, vorbind (în anul 1586) despre Petru, îi zice „bărbat catolic și prea strîns legat cu acest sfînt scaun" (*„vir catholicus cumque haec Sancta Seda conjunctissimus"*).

Mai bune recomandațiuni nu putea călătorul să aibă. El a și fost primit la 8 martie cu mare cinste în fața așa-zisului „excelent colegiu", căruia secretarul Berthier îi face dare de seamă despre toate prin care a trecut Petru și cere, în numele acestuia, un salv-conduct pentru călătoria sa la Poartă și un ajutor în bani.

Ziua următoare mai intervine și nunțiul papal de la Veneția, și colegiul îi pune lui Petru la dispoziție o galeră pînă la Ragusa și-i încuviințează un ajutor de 1 000 taleri. Mai mult nu putea să dea, căci cheltuise în războiul ei cu turcii peste 14 milioane de țechini.

La 8 aprilie, mai înainte de a fi plecat de la Ragusa, Petru îi mulțumește dogelui într-o scrisoare pentru toată dragostea de care a avut parte la Veneția și-l încredințează că le va fi venețienilor totdeauna recunoscător.

Cu toate aceste, el a plecat cuprins de adîncă durere. N-avea adică mamă, nici tată, nici frați, nici surori nu avea, rude bune și prieteni din copilărie nu avea, și nu e durere mai mare decît să te bucuri și să stai singur în lume, încît să n-ai cu cine să-ți împarți bucuria.

Abia sosit la Constantinopol, s-a încredințat că în anumite împrejurări e bine și așa.

IV

N-avea Petru dreptate cînd zicea că n-are cu cine să-și împartă bucuria ori durerea: Andrea, sluga lui cea credincioasă, aflase cum stau lucrurile și-l aștepta la Constantinopol. El nu se bucura însă, ci era îngîndurat.

Văzîndu-l pe Petru sprijinit din atîtea părți, cei de la Poartă-l luau drept stup plin de galbeni, ceea ce-n gîndul candiotului el nu prea putea să fie.

Chiajna-mpărțise-n viața ei foarte multe pungi și era gata să mai împartă și acum ca să scape din surghiun.

Mihnea a-mpărțit și el ca să fie urcat, a mai împărțit și pentru ca să fie ținut în scaun și împărțea cu atît mai vîrtos pentru ca să nu fie răsturnat. Pentru ca nu cumva să o pată și mai rău, el era chiar să se lepede de legea creștinească și să se turcească.

Dacă era deci vorba ca sultanul să se ție de făgăduința ce dăduse, nu-i rămînea lui Petru decît să deie și el.

Așa judecau marele vizir, aga ianicerilor, aga eunucilor, sultana cutare și cutare, oarecare Nurban și oarecare Safigi, precum și toți cei dinprejurul acestora. Mult avea să deie Petru.

El însă nu numai nu avea, ci nici nu voia să deie.

În rîndul trecut, cînd boierii stăruiseră să intre cu oaste-n țară, el a zis că nu vrea să facă vărsări de sînge, iar acum, cînd Andrea îi spunea că nu-i rămîne decît să se-mprumute pentru ca să le poată da acelora de la care atîrnă urcarea lui în scaun, el zicea că prea ar trebui să fie mișel pentru ca să facă așa ceva.

— De ce mișel?! întrebă Andrea.

— De ce mă întrebi? răspundea dînsul. Pentru că mișel aș fi dacă nu mi-aș plăti datoriile și încă mai mișel dac-aș despuia țara pentru ca să le pot plăti. Om cu inima curată pentru nimic în lumea aceasta nu despoaie pe alții, iar sînge nu varsă nici pentru ca să-și păstreze avutul, nici pentru ca să-și apere cinstea, nici din orișice fel de ambițiune. Vărsarea de sînge ți se iartă numai cînd numai prin ea îți poți scăpa viața.

Andrea se uită lung la el.

— Vorbești parc-ai fi rătăcit de pe alt tărîm în mijlocul nostru, îi zise. Așa n-o să ajungi niciodată domn.

— Ei, și?! răspunse Petru.

Urmarea firească a fost că cei ce așteptau în curînd și-au perdut răbdarea.

După un timp oarecare a ieșit la iveală că, fiind trimis în surghiun, el s-a lepădat de ocrotirea sultanului

și a fugit ca un mișel din Caramania. Drept pedeapsă dar acum, după atîta timp, a fost pus la închisoare.

În gîndul celor ce-au pus aceasta la cale vorba era numai să-l moaie. Erau adecă destui creditori. Chiar și cei ce așteptau să le deie erau gata să-i zică: „Ca să-mi poți da douăzeci de pungi de galbeni, ți le împrumut eu; mi le dai acum și-mi rămîi dator cu ele, ca să mi le plătești după ce te vei fi urcat în scaun".

Petru dedea cu-ndărătnicie din cap. Se mai muia însă cînd își dedea seamă c-a făcut multe datorii pe care nu va fi-n stare să le plătească fără ca să se fi urcat în scaun.

Tot mișel era în propriul său gînd, căci omul cumsecade nu se-mprumută cînd nu e sigur că va fi în stare să-și plătească la timp datoria.

Nu e însă totuna dacă ești mișel mai mic ori mai mare, și el nădăjduia că vor stărui Veneția, papa, Franța și Ian Zamoyski, dimpreună cu toți ceilalți, și el se va urca în scaun fără ca să-și mai sporească datoriile.

Iar s-au petrecut însă întîmplări care au schimbat desfășurarea lucrurilor.

În Franța, Henric III de Navara, care luase în căsătorie pe sora lui Henric III de Valois și trecuse în noaptea Sfîntului Bartolomeu în biserica romano-catolică, iar s-a lepădat de lege, a trecut la hughenoți, s-a pus în fruntea acestora, și războiul s-a întețit din nou, încît Henric III, vărul și bunul prieten, avea multe griji pe capul lui.

Iară Ian Zamoyski era rău încurcat într-un război cu Rusia, unde se stingea casa lui Ruric, întemeietorul statului rusesc.

Țarul Feodor, căsătorit cu sora lui Boris Godunov, odraslă din mongolii ce stăpîniseră atîta timp Rusia, nu avea moștenitor decît pe fratele său mai mic, Dimitrie. Rîvnind la tronul Rusiei, Boris Godunov, a trimis pe Dimitrie la o mînăstire și a-nduplecat pe Feodor să facă testament prin care lasă tronul soției sale, rămîind ca aceasta să renunțe în favorul fratelui său.

De încurcăturile aceste era vorba să se folosească regele Poloniei pentru ca să deschidă în Rusia drum larg pentru catolicism.

În asemenea împrejurări nu putea să-și mai bată capul cu Petru nici Ian Zamoyski, nici papa, care era dus cu gîndul la Kiev și la Moscova.

Putea Petru să fie sănătos și să șadă la răcoare, căci binevoitorii lui socoteau că au făcut destul pentru el.

Vorba era de bani mulți, încît pe Petru îl treceau ferbințelile cînd mai venea pe la el candiotul, ca să-i prezinte lista. Numai sporul pentru haraciul sultanului se urca la 600 000 de țechini.

Mai urma un dar pentru beglerbeiul Greciei, 100 000, altul pentru marele vizir, iar altul și iar altul, multe și mari, de-i venea să leșine.

„Nu pot! nu vreau!" striga Petru, și lunile treceau una după alta fără ca el să scape din temniță.

N-aveau grabă cei ce-l țineau acolo, căci atît Chiajna, cît și Mihnea se speteau plătind pungi și iar pungi pentru ca nu cumva să-i deie drumul.

Așa a trecut anul 1581 și a venit anul 1582, care a trecut și el, încît anul 1583 tot în temniță l-a găsit pe Petru.

V

Va fi avut ori nu va fi avut Petru dreptate, e mai presus de toată-ndoiala că Andrea, candiotul, vorbea ca om cuminte cînd zicea și azi, și mîne că cel ce nici vărsări de sînge, nici despuieri nu vrea să facă are să se lepede de gîndul de a se face domn în țară atîrnătoare de sultan și să îmbrace rasa călugărească în vreo mînăstire oarecare.

Andrea nu era apoi singurul om care vorbea așa. De aceeași părere erau boierii care veneau din ce în ce mai numeroși la Constantinopol ca să-l ceară de la Poartă, precum și creditorii lui, și ei din ce în ce mai numeroși, toți cei ce-l iubeau și doreau să-l vadă cît mai curînd mare și tare, ca să-și poată plăti datoriile și să răsplătească dragostea credincioșilor săi.

Lucru plăcut nu e apoi să stai timp de doi ani și mai bine în temniță turcească, și Petru, încetul cu încetul, s-a muiat și s-a împăcat cu gîndul că el e un mișel, mai mic, ce-i drept, dar adevărat mișel, și că în mijlocul lumii prin care trecea nici că s-ar fi putut să rămîie om cumsecade, care nici vărsări de sînge nu face, nici pe alții nu asuprește, nu despoaie, nu nedreptățește.

Mai era, în sfîrșit, din ce în ce mai tare încredințat că la Constantinopol vorbele bune ale papei, ale dogelui de Veneția, ale regelui Franței ori ale lui Ian Zamoyski sunt flori frumoase, care nici miros nu au, nici rod nu dau.

El a-nceput dar să vorbească mai prietenește cu cei ce, drept dovezi de cea mai curată dragoste, erau gata să-l împrumute, ba i-a dat lui Andrea voie să-nceapă împărțeala — deocamdată pentru ca să-l scoată din închisoare.

Simțind-o însă aceasta, ceilalți se-ntețeau și dedeau din ce în ce mai mult pentru ca el să fie ținut și mai departe-n temniță. La 6 iunie 1583 el i se plînge deci unuia dintre cei ce veneau să-l vadă că nu mai are nici o nădejde.

Cu atît mai stăruitori sunt însă cei ce țineau să-l vadă cu orice preț ridicat în scaun, și încă-n luna aceea Mihnea e mazilit, în iulie Petru e ridicat în scaun, iar în august pleacă cu multă cinste și cu mare alai în țară.

Mersese vestea-n toate părțile că el, în sfîrșit, are să se urce-n scaunul părinților săi, și din țările pe care le cutrierase s-au adunat la Constantinopol fel de fel de oameni, mai ales artiști, care aveau să-l însoțească în țară și să-l ajute a-i da acesteia lustrul culturii din timpul acela.

Mai veniseră la Constantinopol și o mulțime de boieri, care de asemenea țineau să-i facă curte și să-i dea ajutor la stăpînirea țării.

Candiotul mai adunase de prin Constantinopol și de prin ținuturile levantine o mulțime de oșteni aleși pe sprînceană, care urmau să-l însoțească pe drum

și să-i fie gardă domnească după ce va fi sosit în țară, acum acasă la el.

Toate aceste mistuiau bani, bani și iar bani, și cereau multă bătaie de cap.

Cei mai de căpetenie dintre însoțitorii lui erau însă creditorii și oamenii lor de încredere, care le chiverniseau toate și purtau de grijă ca să se cheltuiască cu bună-rînduială, încît să rămîie și ceea ce li se cuvenea lor.

După obiceiul timpurilor de atunci, cel ridicat în scaunul domnesc se ducea într-o zi de mai nainte hotărîtă la Poartă ca să sărute poala sultanului, care îl căftănea și-[i] dedea tuiul cu cozi de cal, adecă steagul domnesc.

Atît la ducere, cît și la întoarcere, credincioșii săi îl însoțeau și lumea li se aduna-n cale, ca să vadă alaiul și să afle ce fel de daruri a-mpărțit noul domn de ziua aceea.

Alaiul cel mare era însă cînd cu plecarea în țară a noului domn.

El de obicei ieșea din Constantinopol făcînd încongiur prin ulițele cele mai însemnate, în care se-ndesuia lumea ca să-i ureze călătorie fericită și domnie îndelungată și mănoasă. Domnul arunca cu mîna plină bani în mijlocul poporului.

După o dare de seamă făcută de unul dintre cei ce au văzut ieșirea din Constantinopol a lui Petru-vodă Cercel, alai ca al acestui domn nu se mai văzuse.

Pe lîngă cei adunați de prin Italia și Franța, între care și secretarul Berthier, făceau parte din alai peste 100 de capigii, peste patru sute de boieri îmbrăcați de paradă, multe slugi de tot felul și mai multe sute de oșteni adunați de Andrea cel acum afară din cale fericit.

Noul domn el însuși era însă îngîndurat și răspundea cu un zîmbet de-nduioșare la urările mulțimii adunate-n calea lui.

Era copleșit de simțămîntul răspunderii și nu se simțea destul de tare pentru purtarea sarcinii ce luase asupra sa.

El abia-și mai aducea aminte de țara pe care o părăsise copil de zece ani, și acum, după treizeci de ani aproape, avea s-o stăpînească și s-o îndrumeze spre înflorire.

I se spusese de nenumărate ori că țara aceea e binecuvîntată de Dumnezeu, mănoasă și plină de bogății nesecate, dar rău chivernisită și astfel plină și de oameni săraci, care-și tîrăsc zilele ca vai de ei de azi pe mîne.

Săcătuită timp atît de îndelungat de Chiajna și de cei doi fii ai ei, ea a fost despuiată și timp de șase ani de către Mihnea-vodă, care nu se putea susținea-n scaun decît umplînd mereu pungile pașalelor și ale agalelor de la Poartă. Iar acum el însuși pleca încărcat de datorii și însoțit de oameni care cereau mereu să le dea ceea ce numai de la țară putea lua.

Ce avea și ce era el în stare să facă pentru ca să iasă cu bine din greutățile pe care urma să le înfrunte?!

Multe-nvățase, multe știa, la multe se pricepea, dar cînd era vorba de chivernisirea unei țări, se simțea, și în adevăr și era, neajutorat.

Uitîndu-se apoi împrejurul său, nu găsea nici între cei ce-l însoțeau vreun om pe care îndrăznea să se razăme.

„Cine are să mă-ndrumeze cum am să-mi plătesc datoriile și să potrivesc lucrurile așa ca să nu mă mai încarc cu altele?!“

Punîndu-și întrebarea aceasta, el se ducea cu gîndul în Italia, în Franța și-n Polonia, unde găsise atîți binevoitori: între aceștia trebuiau să se găsească și oameni care să-i vină într-ajutor acum, cînd e vorba să purceadă la fapte.

„Da, da! își zicea el îngîndurat. Dar și aiurea e, așa mi se pare, tot ca-n țara mea. Căutînd fiecare ceea ce-i este lui însuși de folos, asuprește fără mustrare de cuget pe cine poate.“

Nu-i era noului domn cerul senin în ziua cînd a călcat pe pămîntul, de atîta timp părăsit, al țării sale.

PARTEA A TREIA

ZILE GRELE

I

În țară fiul lui Pătrașcu cel Bun a fost primit cu mare însuflețire. Îi mersese de mult vestea că seamănă cu tatăl său și vărsare de sînge nu face, strîmbătate nu sufere, și toți îl doreau și așteptau.

Îndeosebi la Tîrgoviște, unde-n timpul acela era scaunul domnesc, însuflețirea era atît de mare, încît Petru-vodă s-a-nviorat și el, cuprins de simțămîntul că, ajutat de oameni ca cei ce îi ieșiseră în cale, în curînd va putea să facă tot binele ce dorea.

Pe lîngă domn mai era apoi într-însul și omul tînăr pornit spre voie bună. Prea erau potrivite cu firea lui serbările pe care boierii țării le-au pus la cale de primirea lui, iar cei ce-l însoțiseră le prelungeau mereu. Foarte în curînd a fost stăpînit și el de gîndul că în adevăr țara e binecuvîntată și plină de toate bunătățile, încît poate să plătească pe nesimțite și datorii cu mult mai mari decît cele făcute de dînsul.

Vara a fost deci petrecută în fel de fel de serbări și-n plimbări făcute pentru ca el și cei veniți cu dînsul să le fi cunoscut toate și să facă planuri cum au să le dreagă, să le sporească și să le înfrumusețeze.

Foarte lungă și cu deosebire liniștită domnie ar fi trebuit să aibă pentru ca să poată face tot ceea ce avea de gînd.

Abia toamna, la 13 octombrie, a sosit la Veneția solia trimisă de dînsul ca să-i ducă dogelui vestea cea bună și să-i mulțumească pentru toate cele bune de care avuse parte.

Nu mai încape îndoială că aceeași solie a trecut și pe la papa, și de acolo în Franța, la „vărul și bunul prieten".

Altă solie a plecat la Cracovia; nu e însă probabil că aceasta a trecut de acolo la Praga, unde-și pusese scaunul Rudolf II, deși acesta, fiind în război cu turcii, avea multe și puternice cuvinte de a și-l face bun vecin pe domnul Munteniei.

Drept răspuns, Petru-vodă a primit de pretutindeni cele mai neîndoioase încredințări de prietenie nestrămutată.

Sfaturile și îndrumările la care se gîndise odinioară nici nu le mai aștepta dînsul cînd le primise de la unii dintre boieri, acum sfetnicii lui.

După părerea acestora, pe trei temelii se răzema întreaga înțelepciune în ceea ce privește chivernisirea treburilor obștești: obiceiul pămîntului, nevoile vremii și porunca sultanului.

De acestea se și ținea Petru-vodă, căci de aiurea la mai bune nu se putea aștepta.

Îndeosebi despre miazănoapte bătea vînt rece.

Cei cu desăvîrșire mulți dintre munteni erau și ei de părerea că vărsarea de sînge nu li se iartă decît celor ce sunt nevoiți a-și apăra viața. Îndată ce dar dintr-o parte ori dintr-alta se iveau năvăliri, fie turci, fie tătari, sași, cazaci ori unguri, muntenii luau ce puteau să ducă cu dînșii și-și căutau scăparea prin păduri și prin văile munților.

Unii dintre boieri stăruiau să nu li se mai ierte asemenea părăsire a vetrelor.

Nobilimea ungară încă de la începutul veacului, la 1515, crease așa-zisul „Tripartit" sau „Codicile lui Werböczi", în virtutea căruia iobagii erau legați de pămînt, adecă n-aveau voie să părăsească moșia pe care s-au pomenit.

Vorba era deci ca și în Muntenia să se facă același lucru în ceea ce-i privește pe clăcași.

Nu s-a făcut însă.

Acum în Rusia cumnatul ţarului, Boris Godunov, voind să cîştige boierimea în partea sa, a introdus aceeaşi lege.

„De ce adică să n-o introducem şi noi?!" zis-au boierii munteni, nemulţumiţi din cauză că muncitorii plecau mereu de pe moşiile lor.

În adevăr, de ce folos le era pămîntul mănos dacă nu era cine să-l muncească?

Nu-i cine să-l apere de prădători?!

Petru-vodă nu era însă om căruia puteau să-i vorbească despre aşa ceva.

Iar s-au pornit deci uneltirile, şi mereu se sporeau boierii cari urzeau planuri ca să-l răstoarne pe domn şi să-l ridice din nou în scaun pe Mihnea, care era în stare să facă şi altele mai şi mai.

Era însă la Curtea din Tîrgovişte un copoi neadormit, care le mirosea toate la timpul cuvenit, şi Petru-vodă a prins de veste mai-nainte de a se fi întins mişcarea.

„Cum?! i-a zis el lui Andrea, care-l dumirise asupra celor ce se pregătesc. Nu s-au săturat de rele? Nici nu m-am aşezat bine-n scaun, şi lor li s-a urît de bine?! Iar să deie unul pungi de galbeni ca să fiu scos din scaun. Eu să dau alte pungi ca să pot rămînea în scaun, şi cine mai ştie cine să dea iar alte pungi pentru ca să fiu băgat iar în temniţă. Această goană nebunească trebuie să înceteze cît mai curînd dacă e vorba să nu fie istovite izvoarele de bogăţie ale ţării şi să nu ajungem în cele din urmă peritori de foame, în vreme ce alţii se răsfaţă şi se-mbuibă făcîndu-şi parte din cele ce nouă şi numai nouă ni se cuvin. Asta nu se poate, căci nu noi, cei ce dăm, am agonisit."

Scos din răbdare, şi-a pierdut sărita, şi-a dat în petec şi-a făcut vărsare de sînge, tăind la Tîrgovişte cîţiva dintre boierii ce porniseră mişcarea.

Tot atunci şi-a dat în petec şi-n ceea ce priveşte despuierea supuşilor săi.

El îşi pusese în gînd că mai-nainte de toate îşi va plăti datoriile. I-a fost însă destul să vadă frumoasa biserică de la Curtea-de-Argeş, care era dărăpănată, pentru ca să pornească lucrările pentru restaurarea ei.

În același timp a zidit bisericuța de la bolnița mănăstirii Cozia, mănăstirea Mislea, ba a pus la cale ridicarea catedralei metropolitane de la Tîrgoviște. Toate aceste mistuiau comori întregi, pe care nu putea să le adune decît asuprind azi pe unul, mîne pe altul, poimîne pe toți.

Ar fi putut, ce-i drept, să spună că nu pentru sine însuși, ci-n cinstea țării și întru mărirea lui Dumnezeu le face aceste. El mai aduna însă și bani albi pentru zile negre.

„După ce voi fi scăpat de acestea, s-a mîntuit pentru totdeauna." Așa zicea dînsul, și cu aceasta își împăca cugetul.

Deocamdată însă mulți gîfăiau și toți erau nemulțumiți, lăudau pe domn pentru gîndurile lui cele bune și frumoase, dar se plîngeau că prea mult lua și prea puțin le lăsa celorlalți.

Nu mai lipsea decît ca vestea despre acestea să se ducă la Poartă, unde schimbările de domni le aduceau multora mari foloase.

Deocamdată, după ce căzuse capul celor cîțiva boieri, nu îndrăznea, ce-i drept, nimeni nici măcar să șoptească, decum să umble cu vești rele pe la Poartă. Mintea omenească e însă nesecat izvor de născociri, și mai curînd ori mai tîrziu trebuia să se găsească și cineva care știe să găsească drumul ce duce bine ascuns de la Tîrgoviște la Constantinopol, unde erau totdeauna bine primiți cei ce aduceau cîte o veste rea de peste Dunăre.

II

Rudolf II, urmașul în scaun al lui Maximilian II și de a doua oară nepot al înfumuratului Filip II, era om mărginit, care se socotea pe sine însuși cel mai destoinic monarh. Chivernisirea împărăției și a deosebitelor sale regate i se părea lucru de tot ușor și astfel și plictisitor, a lăsat-o deci în seama sfetnicilor, pe care nu știa să și-i aleagă. El însuși le dedea grădinarilor săi îndrumări cum au să planteze cele mai frumoase grădini și cum să poarte grijă de ele. În

acelaşi timp făcea observaţiuni astronomice, pe temeiul cărora se avînta la proroci astrologice.

Sunt şi azi oameni cu desăvîrşire serioşi care nu se-ndoiesc că din poziţiunea pe cer a unor anumite stele la un timp hotărît să poate cunoaşte soarta unui om. Atunci însă toată lumea era încredinţată despre aceasta, şi Rudolf II, împărat fiind, se socotea şi-n ale astrologiei mai presus de toţi ceilalţi muritori.

Profitînd de asemenea slăbiciuni ale tînărului monarh, doi dintre marii astronomi, Tiho Brache şi Vappler, făceau studii la observatoarele împărăteşti şi, ca să-i facă patronului lor o bucurie, potriveau ocheanele aşa încît Rudolf II credea că el însuşi a făcut descoperirile, pe care ei le admirau.

Pe cînd împăratul se perdea în asemenea petreceri nevinovate, sfetnicii lui, oameni de rînd, purtau grijă de nevoile zilnice ale împărăţiei, care era în război cu Turcia, un război deocamdată potolit, care însă în toată clipa se putea întări.

Ştiau deci cei de la Praga că departe, la hotarele despre răsărit ale Ungariei, s-a făcut o schimbare de domni, ba ţineau să afle şi ce fel de om e noul domn şi cam ce fel îi sunt gîndurile.

În curînd după tăierea celor cîţiva boieri, Petru-vodă s-a pomenit dar la Tîrgovişte cu superiorul vechei bărăţii de la Curtea-de-Argeş, *pater* Ambrosius, un om înalt şi foarte costeliv, care călca cu mare băgare de seamă, ca paianjenul pe pînza ţesută de el, ca să se prindă în ea muştele, şi vorbea rar şi trăgănat pentru ca nu cumva să-i scape vreo vorbă în care-şi dă pe faţă gîndul cel adevărat.

Pater Ambrosius aducea domnului o scrisoare, în care *fra* Hildebrand îi ura stăpînire îndelungată şi plină de fapte vrednice de lauda obştească.

Atît zicea călugărul de la Damasc, numai atît; celelalte urma să şi le gîndească adversarul, care se simţea deopotrivă cu cel ce şi-a vîndut sufletul şi acum a venit trimisul ispititorului ca să i-l ceară.

În dosul costelivului *pater* Ambrosius îl vedea, parcă, pe *fra* Felicio cel scurt şi durduliu, care îi zicea: „Îţi

mai aduci aminte de cele ce ţi-am spus eu cînd ne aflam la Caramania?!"

Şi le aducea Petru aminte şi-şi dedea bine seamă că dragostea papei, a dogelui, a lui Ian Zamoyski, ba chiar şi a lui Henric III, din Franţa, i-au fost, poate, măgulitoare, dar n-au putut să-l scape nici de cei doi ani de temniţă, nici de înspăimîntătoarele cheltuieli ce a trebuit să facă spre a se urca în scaun.

„Şi de mai mare folos nu-ţi vor fi nici dacă mîine, poimîine boierii vor porni mişcarea ca să te răstoarne"; i-ar fi zis *fra* Felicio dac-ar fi fost de faţă.

Stînd de vorbă cu trimisul celor ce-l ispiteau, el se pătrundea din ce în ce mai mult de convingerea că avea dreptate călugărul de la Caramania cînd îi spunea că nu cu prietenii turcilor, ci cu duşmanii lor are să se unească dacă e vorba ca Poarta să respecteze învoiala făcută cu Mircea-vodă cel Bătrîn.

Cu atît mai vîrtos era convins despre aceasta după ce *pater* Ambrosius i-a spus, aşa, din întîmplare, că cellalt Petru-vodă, cel Şchiop, din Moldova, are legături cu Rudolf II, şi prin acesta cu Filip II, cel mai mare dintre monarhii creştinătăţii.

— Şi mult m-aş mira — adăugă vicleanul călugăr — dacă măria-ta n-ai fi primit de asemenea cele mai binevoitoare asigurări drept răspuns la solia trimisă la Praga cu vestea despre urcarea în scaun a măriei-tale.

Petru-vodă era foarte strîmtorat.

— Asemenea solie nu am putut să trimit eu la Praga, grăi dînsul. Cea trimisă la Cracovia n-a îndrăznit să urmeze călătoria înainte, căci cancelarul Ian Zamoyski e duşman al lui Rudolf II, şi oamenii de încredere ai Poloniei ar fi oprit solia plecată la acesta. Tot atît de puţin puteam să trimit solia prin Banatul Timişorii, care e stăpînit de turci.

— Putea solia să treacă prin Ardeal, îndrăzni călugărul să întîmpine.

Petru-vodă dete din cap.

— Mă îndoiesc, grăi dînsul. Precum ştii, părinte, Habsburgii stăpînesc cu drept de moştenire nu numai regatul ungar, ci şi Ardealul. Aceasta a recunoscut-o şi Ioan Zapolya el însuşi în tractatul de pace încheiat

la Oradea-Mare în anul 1538. Atît Ioan Sigismund Zapolya, cît și Ștefan Bathory și Cristofor Bathory au fost deci ca voievozi ai Ardealului uzurpatori, și Sigismund Bathory e și el un uzurpator, care nu se poate susține decît sprijinit de dușmanii lui Rudolf II, turcii și unchiul său, Ștefan Bathory din Polonia.

— Scapi din vedere un lucru — stărui călugărul — că Sigismund Bathory, ca fiu al bisericii drept-credincioase, stă sub ascultarea Sfîntului Scaun și nu va jigni prin nimic pe un principe care stă și el sub ocrotirea sfîntului părinte. Dealtminteri — mai adăugă călugărul binechibzuit — noi avem chipuri și mijloace de a trece pe trimișii noștri nebăgați în seamă chiar și prin țările stăpînite de turci.

Acesta era rostul adevărat al soliei cu care venise *pater* Ambrosius la Tîrgoviște: vorba e ca el să știe că la Viena și la Praga are prieteni buni, care știu să-i deschidă drum dacă vrea să le trimită vreo veste și că de Sigismund Bathory, cel mai apropiat vecin al său, nu are să se teamă.

O și-nțelegea Petru-vodă aceasta și era hotărît să profite de îndrumările părintelui Ambrosie, dar zorit nu era.

El nu putea să-și dea seamă care sunt adevăratele cuvinte pentru care au pornit boierii uneltirile de răsturnare, dar era mulțumit de a fi înăbușit mișcarea cu toată asprimea și se mîngăia cu gîndul că după moartea căpeteniilor mișcarea se va-nfunda.

Aceasta s-ar fi-ntîmplat, poate, dacă n-ar mai fi fost la mijloc și creditorii, cheltuielile făcute cu fel de fel de lucrări și graba cu care vodă aduna și pentru sine însuși.

Clocoteau toate pe-nfundate și nimeni nu-ndrăznea să-și dea pe față mînia ori să vorbească despre vreo plîngere la Poartă. Chiar și mereu neadormitul Andrea credea că toate s-au sfîrșit cu bine pentru stăpînul său.

Orișiunde se ivea acesta, toți se opreau la mari depărtări în fața lui și se plecau umiliți pînă la pămînt, dovadă neîndoioasă că au dreptate cei ce spun că pe om numai frica-l pune-n frîu, îl supune bunei rînduieli și-l face să-și stăpînească relele îndemnuri.

Pînă chiar și Petru-vodă el însuși era ispitit a-și zice că adevăratul binefăcător al omenirii e cel ce-și-nstrunează și-și calcă pe inimă, lovind fără de milă pe cei ce nu i se supun.

Numai filosofii depărtați cu gîndul din lumea cea adevărată și poeții ușurateci puteau să creadă că și fără vărsări de sînge și fără siluiri pot oamenii să fie îndrumați spre ceea ce e bine pentru dînșii.

III

După obiceiul pămîntului, în Moldova, străinul care lua în căsătorie o moldoveancă era socotit în rîndul pămîntenilor de baștină. Asemenea moldovean de dragul soției sale era marele clucer Bartolomeu Brutti, om acum cărunt, cu barba-n cioc și cu sprîncenele stufoase, dar încă vînjos, cu umerii lați și cu ochii vioi și scrutători.

În timpul tinereților sale fusese slugă de rînd la Curtea lui Petru-vodă Rareș, iar în urmă a ajuns om de încredere și unealtă multprețuită a fiilor lui Petru Rareș, a Chiajnei și în cele din urmă a lui Petru-vodă cel Șchiop.

Italian vioi, neobosit, îndrăzneț, înzestrat cu multe daruri firești și cunoscător al țărilor de la răsărit, el avea legături cu mulți dintre cei cu trecere la Poartă și mai era și tainic purtător de știri al propagandei romano-catolice, mai ales al legatului papal din Polonia, deci și al lui Ian Zamoyski.

În cîteva rînduri îi dăduse și Chiajnei ajutor în uneltirile ei împotriva lui Petru Cercel, dar primise îndrumarea de a fi cruțător față cu acesta, care se bucura de bunăvoința sfîntului părinte.

El îl socotea dealtminteri pe Petru drept un fel de visător lipsit de bun-simț a căruia domnie nu putea să fie decît scurtă și neînsemnată.

Acum marele clucer Bartolomeu se afla în palatul său de la Suceava, într-un iatac strîmt și cam întunecos; și era tolănit într-un jeț, iar în fața lui stătea armașul Iani, care venise de peste Milcov ca, în numele

boierilor nemulțumiți, să ceară de la dînsul sfat și ajutor, și firea lui cea neastîmpărată nu-l ierta să rămîie pe scaunul pe care stăpînul casei îl poftise să șadă.

— Da! grăi acesta după ce tînărul armaș i le spuse toate din fir în păr. Sfaturi aș putea să vă dau, dar ajutor nu. Credeam și eu că o veți duce ușor cu el, dar acum, după ce l-am văzut tăind capete, mi-am schimbat părerea. E om întreg, care știe să stăpînească, își cunoaște țara și o s-o duceți greu cu el. Lasă că este el cine este, dar mai are și pe cine să se răzăme..

Armașul, grec țîfnos, rămase uluit, parcă i-ar fi dat cineva o palmă.

— Cam pe cine se va fi răzămînd? întrebă el.

— Proptele puternice, îi răspunse italianul. E regele Franței, e dogele Veneției, pe care Poarta îl cruță pentru ca nu cumva să treacă iar în partea împăratului, e chiar sfîntul părinte el însuși.

Grecul se strîmba parcă ar fi mușcat într-un măr pădureț.

— Nu cumva, umblînd razna prin lume, s-a lepădat de legea țării și a trecut la papa? grăi dînsul.

Clucerul dete din umeri.

— Aceasta nu pot s-o știu, zise. Cu putință ar fi, dar eu n-am de unde s-o fi aflat.

„Chiar și dacă n-ar fi — grăi armașul în gîndul lui — e un bun mijloc spre a-l face urgisit."

La așa ceva se gîndea și clucerul.

Nu-i dădea mîna să lucreze alături cu cei ce voiau să-l răstoarne pe Petru-vodă Cercel, dar nu se supăra gîndindu-se că o să-i fie țării urgisit.

Puțin timp în urmă s-au schimbat însă împrejurările.

Pater Ambrosius nu grăise adevărul cînd a spus că Petru-vodă cel Șchiop a intrat în legături cu Rudolf II.

Adevărul era numai că și pe la el trecea azi unul, mîne altul ca să-l înduplece a intra în legături cu dușmanii turcilor. Se făceau adică pregătiri pentru întețirea războiului cu turcii, ceea ce mai curînd ori mai tîrziu trebuia să urmeze.

Petru-vodă cel Șchiop era nepot al lui Mihnea cel Rău, care, surghiunit, a găsit adăpost la regele Ungariei. El a fost, ce-i drept, omorît la Sibiu de către unul

din dușmanii săi din țară, și fiul său, Mircea Ciobanul, tatăl lui Petru cel Șchiop, și-a petrecut tinerețea sub ocrotirea regelui Ungariei.

Mai era Petru-vodă cel Șchiop și nepot al lui Petru-vodă Rareș, care, fiind nevoit să părăsească țara, tot în Ardeal a căutat adăpost. Acum însă nu mai stăpînea în Ardeal regele Ungariei, ci omul de încredere al turcilor, Zapolya, care l-a prins și l-a trimis legat cot la cot la Poartă.

Se găseau deci printre sfetnicii lui Petru-vodă cel Șchiop și azi, și mîne oameni care-l îndemnau să intre în legături cu dușmanii turcilor.

Îl treceau pe fiul Chiajnei nădușelile cînd își făcea socoteală cît a dat și iar a dat în timpul domniei sale din Muntenia, cît a mai dat ca să fie mutat în Moldova și cît a mai trebuit să dea de cînd era domn al Moldovei. Azi-mîne se apropia ziua că nu mai era în stare să dea, și atunci, dacă nu-i cădea capul sub barda călăului, ori pleca-n surghiun, ca mumă-sa și Mihnea-vodă, ori intra în temnița celor Șapte Turnuri.

„Intrînd în legături cu dușmanii turcilor, ai în cel mai rău caz unde să-ți pui căpătîiul după ce vei fi scos din scaun și unde să ți se adăposteacă copiii, ca să nu umbli ca vărul tău din Muntenia, cerșind prin toate țările."

Marele clucer Bartolomeu Brutti, omul lui Ian Zamoyski, nu era și el dintre sfetnicii care-i vorbeau lui Petru-vodă în felul acesta. El stetea la pîndă pentru ca nu cumva stăpînul său să nu cadă în asemenea păcat.

Întocmai cum apoi *pater* Ambrosius îi spunea celuilalt, Petru-vodă, că vecinul său din Moldova a intrat în legătură cu Rudolf II, pentru ca să-l înduplece a face și el tot așa, se găsea și cîte un *pater* care îi spunea lui Petru-vodă din Moldova că vecinul său din Muntenia a trecut la dușmanii turcilor.

În fața unei asemenea mișelii, clucerul Bartolomeu nu se mai socotea legat să ție seamă de îndrumările ce primise în ceea ce-l privește pe Petru-vodă Cercel, ci ținea ca acesta s-o pată rău de tot, pentru ca Petru-vodă cel Șchiop să se lepede cu gîndul de a se uni cu

dușmanii turcilor. Iară cînd vorba era de așa ceva, nu numai pentru Bartolomeu Brutti, ci și pentru Ian Zamoyski, ba pînă chiar și pentru nunțiul papal erau bune și iertate toate mijloacele ce puteau să ducă la scop. Pe la începutul anului 1585, armașul Iani a primit dar de la marele clucer din Moldova îndrumare să fie cu toții gata, căci în curînd se va petrece ceva ce-i va ajuta să pornească cu nădejde de izbîndă lupta la Poartă. N-a mai trecut apoi mult timp și, la hotarele despre apus ale Poloniei, a fost prins un călugăr care, trimis cu solie tainică la Praga, voia să treacă în Moravia. Hîrtii nu s-au găsit, ce-i drept, la dînsul, căci mai-nainte de a fi fost prins, el le-a aruncat în foc, dar era destulă mărturisirea lui că a fost trimis de către domnul Munteniei la Praga cu hîrtii și cu însărcinarea de a-i mai spune împăratului și ceva ce-n urma jurămîntului dat nu putea să mărturisească.

Celelalte urmau să se desfășure la Poartă.

IV

Cei doi domni români aveau, se-nțelege, fiecare reprezentantul său la Poartă, om vrednic de toată încrederea, care primea poruncile Porții pentru domnul său și prin care acesta lua înțelegere cu mai-marii de la Poartă.

Pe la-nceputul anului 1585, spre sfîrșitul lunei martie, Petru-vodă Cercel a primit de la acest om de încredere al său un curier venit în grabă mare cu știrea că a fost adus la Poartă un călugăr care spune că a fost trimis de domnul Munteniei cu solie tainică la împăratul Rudolf II.

Lui Petru-vodă îi venea să rîdă. Prea i se părea proastă născocirea. El n-avea adecă decît să spună că minte călugărul acela, pe care nu l-a văzut niciodată în viața sa, și că pe nimeni n-a însărcinat să meargă fie la Viena, fie la Praga.

Peste puțin s-a pomenit însă că-n curtea domnească alergau unii la dreapta, alții la stînga, parcă se iviseră cele dintîi zguduituri ale unui cutremur de pămînt.

Pe uliţile oraşului, pînă chiar şi pe sub ferestrele curţii domneşti se adunau cete de oameni care cereau ca vodă să oprească lucrările costisitoare şi să nu mai ia pînea de la gura celor flămînzi ca să-şi plătească datoriile şi să adune comori, ba unii scăpau şi vorba că el e lepădat de lege şi stăruiau să se închine la icoane după obiceiul rămas din buni şi străbuni.

De pretutindeni răsunau vuiete ameninţătoare, şi domnului nu-i mai venea să rîdă. Îi era învederat că şi alţii au mai primit veste despre cele ce se petrec la Poartă şi dedea cu socoteală că celor de acolo puţin le pasă dacă e ori nu adevărat ceea ce spune călugărul acela.

„Lucrul de căpetenie e pentru dînşii — îşi zicea el — să mă bage-n răcori pentru ca să-mi poată stoarce şi măduva din oase. Dacă le dau destul, cred ceea ce le spun, iar dacă alţii le dau mai mult, ei cred ceea ce spune călugărul."

Cu toate aceste, el s-a-ncruntat cînd unii dintre curtenii lui, oameni bătrîni şi păţiţi, îl îndemnau să trimită fără-ntîrziere la Poartă pe cineva cu destui saci de galbeni.

Îi era ca şi cînd i s-ar fi cerut să-şi taie din carne.

Avea, ce-i drept, de unde să dea, dar adunase pentru ca să aibă de unde să le dea ca domn milos celor ajunşi în strîmtorare şi să ajungă cît mai curînd a nu mai fi nevoit să stoarcă.

„Nu dau, îi venea să strige. Dacă papa, dogele şi regele Franţei nu m-au putut scăpa de temniţă şi nu m-au ajutat să mă urc în scaun, au să mă ajute acum, ei şi Ian Zamoyski, sub a cărui stăpînire se află călugărul acela."

„Pe dînşii să nu te razămi — îi şoptea mai ici, mai colo cîte unul — căci tocmai ei au pus, precum se vede, mişelia la cale, ca să-ţi încerce credinţa."

O simţea domnul cîteodată şi el aceasta şi neliniştea îi era din ce în ce mai mare.

Cu deosebire neliniştit a ajuns să fie două zile-n urmă, cînd Andrea a venit să-i spună că cîţiva dintre boierii mai gureşi au plecat la Constantinopol şi să-i ceară

voie de a pleca-n urma lor, ca să-i prindă și să-i aducă înapoi.

Aceasta Petru-vodă nu mai era-n stare s-o facă. Lasă că era și prea tîrziu, dar începuse a se căi că a făcut vărsare de sînge. Nu i se părea viața vrednică să-ți încarci de dragul ei sufletul cu asemenea păcate.

„Să vedem ce mai vine, cum se desfășură lucrurile", își zicea el, hotărît să nu ia deocamdată nici o hotărîre.

Pe alții nu-i mai răbda însă firea să aștepte. Italienii, francezii și ceilalți cari mai veniseră cu dînsul erau din ce în ce mai stăruitori.

„Ce facem noi?! ziceau. De ce ne-ai amăgit cu vorbe frumoase și ne-ai adus aici dacă nu ești în stare să te ții de vorbă?!"

Adevărul era că cei mai mulți dintre dînșii nu au fost aduși, ci intraseră dînd cu coatele în alaiul noului domn. Cu toate acestea, tocmai între aceștia erau și unii care erau în stare să împlînte junghiul în peptul domnului pentru ca prin asemenea faptă să se pună bine cu turcii și cu ceilalți dușmani ai domnului.

N-o bănuia Petru-vodă aceasta. Chiar și daca-ar fi știut-o, însă, el își făcea mustrări pentru că i-a adus pe oamenii aceia în țară și se simțea dator să-i pună la adăpost.

Avea clipe în care nu se-ndoia că nu trece cu bine prin furtuna aceasta.

Numai față cu niște nemernici vrednici de cel mai adînc dispreț puteau turcii să aibă purtările înjositoare pe care le aveau față cu domnii Țăril r Românești și față cu boierimea acestora. Altele sunt purtările lor față cu cei ce li se uită cu hotărîre bărbătească-n ochi și țin pept cu dînșii.

De aceeași părere erau și mulți dintre boieri, și aceștia-l îndemnau să-nfrunte mînia Porții.

Erau, ce-i drept, puțini cei 500—600 de lefegii pe care îi adunase Andrea, dar boierii îl încredințau că ei sunt în stare să adune mii de oameni cînd e vorba să scape țara de despuierile nemaisfîrșite ale pașalelor de la Poartă.

Petru-vodă tot se mai cutremura însă cînd se gîndea la vărsări de sînge.

Așa ori așa, el ținea să pună la adăpost pe cei veniți cu dînsul, ca să săvîrșească muncă pașnică. Trebuia să le facă drum spre țările împărătești, prin care putea fiecare să se-ntoarcă nesupărat acasă la el.

Aducîndu-și aminte de vorbele părintelui Ambrosie, el se gîndea să-i scrie lui Sigismund Bathory, să-l încredințeze că cei ce vor să treacă prin țara lui sunt oameni pacinici și să-l roage să le fie bun ocrotitor. Vorba părintelui Ambrosie: creștin era, la urma urmelor, și el.

— Dau cu socoteala că n-au nevoie să treacă prin Ardeal, grăi căpitanul Bodor, care timp mai îndelungat făcuse parte din oastea împărătească și cunoștea bine locurile.

— Pe unde ar mai putea să-și găsească drum? întrebă Domnul cam mirat.

— Ce-i drept — grăi căpitanul — Banatul Timișoarei și de acolo înainte șesul Țării Ungurești pînă departe de Buda sunt sub stăpînire turcească. Între Ardeal și partea stăpînită de turci e însă un fel de brîu de castele care sunt stăpînite de imperiali. Tocmai sus sunt Cașovia, Sătmarul și Hustul. Mai spre amează zi sunt Șimleul, Tășnadul și Oradea-Mare. Urmează apoi Beiușul, Incul, Șiria și Lipova de lîngă Mureș. Cele mai apropiate de noi sunt Făgetul, Lugojul și Șebișul, pe care turcii le ocupă numai cînd voiesc să intre în Ardeal. De la Mehadia, pe Cerna, unde sunt hotarele noastre, nu e drum de o zi pînă la Șebiș.

— Dar dacă dau la Șebiș de turci? întîmpină domnul.

— De! — răspunse căpitanul — singuri n-au să plece. Vreo cincizeci pînă la o sută de oameni bine înarmați trebuie să-i însoțească, or atîția nu țin niciodată turcii la Șebiș, și deși Lugojul e în mîinele turcilor, ai noștri trec în Ardeal, la Hațeg, de unde nu e lung drumul pînă la Beiuș, unde totdeauna sunt imperiali.

— Tot e bine deci să-i scriu lui Bathory, stărui domnul.

Căpitanul dete din umeri și strîmbă din nas.

— Rău nu e — grăi dînsul — dar teamă mi-e că nici de vreun folos nu are să fie, căci Bathory se teme de turci și e legat cu Zamoyski din Polonia.

În vreme ce Petru-vodă Cercel croia asemenea planuri, marele vizir, beilerbeiul Greciei, agaua ienicerilor, agaua eunucilor și ceilalți mai mărunți ai Porții așteptau ca domnul Munteniei să facă cele cuvenite spre a fi ajutat să iasă din încurcătura în care-l băgaseră marele clucer Bartolomeu Brutti și boierii veniți la Poartă, ca să ceară ridicarea în scaun a lui Mihnea.

V

În ziua de 9 aprilie, Petru-vodă Cercel a primit, prin alt curier venit în graba mare, înștiințarea că înalta Poartă a-nsărcinat pe Gurli-pașa să vină-n țară, să-l ridice pe domn și să-l ducă făr' de-ntîrziere la Constantinopol, ca să se dezvinovățească în fața sultanului.

— N-am de ce să mă dezvinovățesc! strigă domnul năpăstuit. Minte călugărul acela.

Adevărul era însă că el se simțea vinovat. Nu-i trimisese, ce-i drept, împăratului solie, dar umbla cu gîndul de a-i trimite, era-n stare să îi trimită și nu se mai îndoia că-i va trimite dacă va mai rămînea-n scaun.

Deocamdată trebuia să treacă la fapte. Amînarea de azi pe mîne nu mai era cu putință, căci Gurli-pașa putea să sosească-n toată clipa.

Cele cîteva sute de lefegii își ascuțeau deci armele și se-mbărbătau unii pe alții.

Vorba era ca boierii și poporul adunat împrejurul lor să spună cu toată hotărîrea că nu-l lasă pe domnul lor să plece și să părăsească țara, și pe cîmpiile și pe sub dealurile dimprejurul Tîrgoviștei se aduna din toate părțile lume, nu prea însuflețită, dar hotărîtă să dea pept cu orișicine, mii de oameni, nu multe mii, dar mii, și numai încăpea îndoială că se va face vărsare de sînge dacă Gurli-pașa nu-și va face el singur calea-ntoarsă.

Mai-nainte de toate aveau să plece însă cei ce nu veniseră-n țară ca să facă vărsări de sînge.

Petru-vodă îi trimisese vecinului său Sigismund Bathory scrisoarea și amînase plecarea lor numai pentru că tot mai trăgea nădejde.

Ceasurile, ba chiar și zilele treceau fără ca să sosească Gurli-pașa, care nu avea mare grabă.

Obiceiul cel bun și frumos al timpului era că pașalele ori agalele trimise de sultanul cu orișice treabă în țară erau bine ospătate orișiunde poposeau, ba la plecarea lor mai primeau și fel de fel de daruri, adeseori foarte prețioase, ca să-și aducă aminte de cei ce îi găzduiseră.

Era mare cinste și putea să fie de mare folos să fi dat în casa ta adăpost și ospătare celor cu oarecare trecere la Poartă.

Plecînd deci în țară, oamenii de încredere ai sultanului nu alegeau pe cel mai scurt, ci cel mai lung drum și făceau popasuri nu numai dese, ci și lungi. Dealtminteri, tot așa era și-n Ungaria, unde a rămas pînă-n ziua de azi zicătoarea: *„Török basa, nagy a hasa“*, adică: „Pașă turcesc, mare îi este burta“.

Avînd deci să meargă la Iași, pașa trecea Dunărea la Vidin, iară Gurli-pașa a trecut pe la Isaccea, ca să ajungă încetul cu încetul la Tîrgoviște.

Pentru așteptare atît de-ndelungată nu era însă pregătit Petru-vodă. Mulțimea aceea de oameni n-avea nici ce să facă, nici ce să mănînce și era din ce în ce mai morocănoasă.

„Și-apoi — zise-n cele din urmă domnul, strîmtorat — cu ce mă aleg dacă izbîndesc acum?! Mîine, poimîine, peste o lună, peste un an, mai curînd cri mai tîrziu, odată fără-ndoială iar se pornește turburarea, și ori dau pungi peste pungi, ori fac vărsare de sînge, vai de capul meu. Aș înțelege-o dacă domnul Moldovii și voivodul Ardealului ar face și ei ca mine: singur însă nu pot izbîndi.“

El ia hotărîrea de a însoți pe cei veniți cu dînsul în țară, își adună comorile și le-ncarcă-n 46 de care, își trimite cei vreo șase sute de lefegii înainte și la 16 aprilie pleacă din Tîrgoviște, ca să apuce drumul despre care îi vorbise căpitanul Bodor.

Drumul îi este din ce în ce mai întunecat. Își face mustări pentru că n-a rămas cum voise, înfipt cu hotărîre bărbătească în fața turcilor. O jale adîncă l-a cuprins aducîndu-și aminte de toate prin cîte a trecut din ziua în care tatăl său l-a trimis la Constantinopol

și cîte jertfe a adus, cît și-a călcat pe inimă ca să se urce-n scaunul pe care acum îl părăsea de frică.

„Da! își. zicea. Chiar de la-nceputul domniei mele trebuia să caut a mă pune în legătură cu vecinul meu din Moldova și cu cel din Ardeal, pentru ca, luptînd împreună, să îi silim pe turci a se supune învoielilor pe care le-au încheiat cu părinții nostri."

Îi venea să se-ntoarcă pentru ca să facă de aci înainte ceea ce n-a făcut în trecut.

Aceasta era starea sufletească în ziua cînd Andrea, credinciosul candiot, care plecase înainte, s-a întors să-i spună, că Șebișul, Lugojul și Făgetul sunt sub stăpînirea pașalei de Timișoara.

— Ei și?! — grăi dînsul înviorat — cu atît mai bine: e soarta care ne arată drumul ce trebuie să apucăm.

Nu se-ndoia, că fiind astfel nevoit a se pune în legătură cu Sigismund Bathory, va ajunge să se înțeleagă cu dînsul și să se-ntoarcă înapoi cu ajutor primit de la dînsul.

PARTEA A PATRA

PĂCATE PESTE PĂCATE

I

Afară de bineștiutele Porți-de-Fer de pe Dunăre, mai e și Poarta-de-Fer prin care împăratul Traian a răzbit la Sarmiseghetuza, capitala Daciei, o trecătoare din munții ce despart Ardealul de Banatul Timișorii.

Pe drumul acesta a apucat Petru-vodă după ce s-au retras spre Lugoj puținii turci pe care i-au găsit la Șebiș.

Urcînd valea Bîrzavei, ei au trecut la Grădiște, sub Rătezat, și au înaintat încet și posomorîți, dar nesupărați de nimeni, pînă la Hațeg, unde au tăbărît fără de grijă, ca și cînd ar fi fost acasă la dînșii, și au stat o noapte, o zi și încă o noapte.

Mai-nainte de a fi plecat de la Tîrgoviște, Petru-vodă le-a spus lefegiilor că-ndată ce va sosi pe pămînt împărătesc, le va plăti lefurile și le va da drumul. Bani pentru aceasta avea cu prisos în cele 46 de care.

Acum s-a zvonit în tabără că domnul va lua înțelegere cu voivodul Ardealului și se va întoarce iar la Tîrgoviște cu ajutor primit de la dînsul. Oamenii s-au mai înviorat și ziua a treia au plecat sprinteni pe Strei la vale.

Se apropiau de Mureș cînd le-a ieșit în cale Gașpar Corniș, în fruntea unei cete de vreo mie de oameni.

Cele două cete s-au oprit față-n față deocamdată nu ca dușmani, ci ca oameni gata de a se învoi.

Peste puțin apoi unul dintre căpitanii cetei ardelene a venit să-i facă lui Petru-vodă împărtășirea că Gașpar Corniș, căpetenia cetei, e însărcinat să-i spună că măria-sa voivodul nu-i poate da voie să treacă prin țară și-l poftește să se-ntoarcă pe unde a venit.

Petru-vodă la astfel de primire nici că s-ar fi putut aștepta, dar nu credea că aceasta e vorba cea din urmă a vecinului său. L-a întrebat dar pe căpitan dacă n-ar putea s-o afle aceasta vorbind de [la] rost la rost cu Gașpar Corniș.

Drept răspuns, Corniș, care era și om mai tînăr, a venit el însuși în tabăra lui vodă, ca să-l încredințeze, că stăpînul său, fiind vasal al sultanului, s-ar săvîrși o faptă neiertată și primejdioasă atît pentru sine însuși, cît și pentru țară dacă nu ar opri-n cale pe alt vasal al sultanului care, chemat fiind la Poartă, își părăsește țara.

— O-nțeleg aceasta, îi răspunse Petru-vodă, ceea ce însă mi se-ntîmplă azi mie, i se poate întîmpla domnului din Moldova, ba chiar și scumpului d-tale stăpîn. Socotesc dar că e în interesul nu numai al nostru, ci și-n al țărilor stăpînite de noi, ca în asemenea împrejurări să ne ajutăm unul pe altul. Cu totul altfel ar vorbi pașalele de la Poartă cu noi dacă ne-ar ști uniți, și mai bună ar fi și soarta țărilor noastre.

Lucrul acesta era atît de învederat, încît tînărul Corniș n-a mai putut să stăruie asupra însărcinării primite de la domnul său și a rămas ca dînsul să se-ntoarcă la Bălgrad spre a cere hotărîrea voivodului Sigismund Bathory în ceea ce privește propunerea făcută de Petru-vodă, iar cele două cete au rămas pînă la-ntoarcerea lui față-n față.

Patru zile au trecut fără ca Corniș să se fi întors.

Pentru ca să poată da adecă un răspuns hotărît, Sigismund Bathory a chemat la sfat pe fruntașii nobilimii, iar aceștia numai după îndelungate frămîntări au putut să se înțeleagă între dînșii.

Era la mijloc țîfna nobilimii ungare.

Cu vreo sută de ani mai-nainte, Ștefan-vodă cel Mare, voind să apere cetatea Chiliei, a trimis solie la Veneția și la papa ca să ceară ajutor, căci era și în

interesul creștinilor de la Apus, ca turcii să nu se facă stăpîni pe ambele țărmuri ale Dunării. Invitat de către papa să ieie și el parte la lupte, regele Ungariei, atunci Matei Corvin, a fost silit de către nobilime să dea răspunsul că nu poate s-o facă aceasta decît dacă domnul Moldovii și domnul Munteniei vor primi ajutoarele printr-însul, ca fiind atîrnători de scaunul regal al Ungariei.

Unii dintre sfetnicii lui Sigismund Bathory stăruia deci ca și Sigismund Bathory să-i dea acum lui Petru-vodă răspunsul că nu poate să intre în legătură cu domnii Țărilor Române decît dacă aceștia i se vor declara vasali.

Alții erau însă de părere că aceasta n-ar putea s-o ceară decît regele Ungariei, deci Rudolf II, ca urmaș legitim al lui Ludovic II. Aceștia au rămas în minoritate.

Ziua a cincea dară, Gașpar Corniș s-a întors aducîndu-i lui Petru răspunsul că ajutorul spre a se întoarce în țară îl va primi numai după ce va fi subscris un tractat prin care se declară vasal al lui Sigismund Bathory și se leagă a-ndupleca pe domnul Moldovii să facă și el așa.

Zece ani în urmă, în ajunul luptei de la Călugăreni, atît Ștefan-vodă Răzvan, domnul Moldovei, cît și Mihai-vodă Viteazul, fratele mai mic al lui Petru-vodă Cercel, au subscris asemenea tractate, prin care s-au declarat vasali ai lui Sigismund Bathory.

Petru-vodă Cercel a stat însă mult pe gînduri mai nainte de a fi dat răspunsul cerut de Gașpar Corniș.

— Și dac-ar fi să-ți dau răspunsul că eu asemenea tractat nu sunt în stare să subscriu — grăi în cele din urmă — ce ești însărcinat a face?

— Am primit poruncă să te duc la Bălgrad — răspunse Corniș — ca să fii legat și trimis la Poartă.

Petru-vodă iar rămase dus pe gînduri.

I se punea și acum întrebarea dacă vrea ori nu să facă vărsare de sînge.

— Și cu toate aceste — grăi dînsul în cele din urmă — nu-mi rămîne decît să-i dau stăpînului d-tale răspunsul că asemenea tractat eu numai cu învoirea țării aș putea să subscriu. Dîndu-mi-o numai de capul meu, subscrierea mea nu prețuiește nimic, e o curată minciună, de

care nimeni n-are să ție seamă, chiar și eu însumi pot mîine ori poimîine să fiu silit a mă lepăda de ea. Dacă învoială cinstită, învoială de bunăvoie vrea — adăogă după o mică pauză — stăpînul d-tale are să-mi dea ajutor pentru ca să mă-ntorc acasă și să văd care e gîndul sfaturilor mari și al țării peste tot.

II

Pentru ca să-nțelegi cele pățite de Petru-vodă Cercel de aci înainte trebuie să cunoști timpul, în care s-au petrecut întîmplările, iar timpul sunt oamenii, cu faptele și cu felul lor de a vedea lucrurile.

Mai-nainte dar de a merge mai departe, avem să ni-i închipuim adunați într-un fel de mare portic pe cei mai de căpetenie dintre oamenii ce hotărau atunci mersul lucrurilor și-au avut într-un fel oarecare înrîurire asupra soartei lui Petru-vodă.

În frunte avem să-l punem pe Filip II, care-și stăpînea de treizeci de ani acum multele și-ntinsele țări și trăia în a patra căsnicie cu fiica regelui din Franța. În fața lui e locul reginei Elisabeta din Anglia, care îi era cumnată, căci e sora mai mică a Mariei celei sîngeroase, fosta lui soție.

Ea a rămas viața ei toată fată bătrînă, și nici el nu-i făcea curte, nici ea nu-i trăgea cu ochiul.

Deoarece el îi prigonea, iară ea îi ocrotea pe reformații din Olanda, nu li-a rămas decît să se războiască. El, aducînd mereu aur din America, își construise „armata neînvinsă", o flotă nemaipomenită pe apele întinselor mări, iară ea a sfărîmat această „armată neînvinsă" și prin aceasta Anglia a ajuns să fie stăpîna mărilor.

Elisabeta stăpînea și dînsa de aproape treizeci de ani și, fără de sfărîmarea „armatei", mai avea și multe alte crestături pe răbojul ei de fapte.

La dreapta lui Filip II stă bine, dar nu prea de binețiutul său nepot Rudolf II, flăcău încă tînăr și cam pornit spre desfrîu, care dealtminteri s-a potrivit cu Elisabeta și nu s-a căsătorit niciodată. Se zicea atunci

că vorba e să se-ncuscrească cu Petru-vodă Cercel, luînd în căsătorie pe Florica, nepoata de frate a acestuia. El s-a răzgîndit însă și a rămas toată viața burlac.

Alăturea cu Elisabeta stă altă femeie, una dintre soacrele lui Filip II, Ecaterina de Medici, un fel de cloșcă cu pui, sfregită, cu un zîmbet acru pe buze, muiere rea, în capul căreia a fost plăsmuită noaptea Sfîntului Bartolomei, în care au perit de moarte năprasnică peste 4 000 de oameni cumsecade.

Henric II avuse, precum știm, cu Carol V războiul în care Franța a cîștigat cetățile Metz, Tour și Verdun. Filip II a urmat războiul același după abdicarea tatălui său. La-ncheirea păcii s-a hotărît ca Don Carlos, fiul, din prima căsătorie, al lui Filip II, să se căsătorească cu fiica lui Henric II. Murind însă Maria Tudor, Filip II a rămas iar văduv și a luat el în căsătorie pe aceea care era să-i fie noră. La nunta aceasta a murit Henric II, și acesta e Don Carlos despre care Schiller a scris binecunoscuta lui dramă.

Lîngă Ecaterina de Medici sta fosta ei noră, Maria Stuart, care, după moartea soțului său, Francisc II, s-a-ntors în Scoția, unde s-a căsătorit din nou, dar în urma purtărilor ei ușuratice a fost nevoită să-și părăsească țara și a căutat adăpost în Anglia, la buna ei verișoară Elisabeta, care a ținut-o sub pază bună întrunul din castelele ei.

La stînga lui Filip II stau cumnații săi, Henric III de Valois, regele Franței, și Henric III de Bourbon, regele Navarei, care, cînd cu noaptea Sfîntului Bartolomeu, s-a căsătorit cu sora lui Henric III de Valois și a fost nevoie să treacă de la hughenoți la catolici.

Fiind rude mai mult ori mai puțin apropiate, aceștia alcătuise împreună o familie. Erau cu toate aceste despărțiți în două tabere, care se luptau cu multă-ndîrjire între ele.

Rudele franceze erau pornite să-i desființeze pe Habsburgii de care se simțeau strîmtorați atît despre Pirinei, cît și despre Rin, erau deci gata să se unească cu orișicare dușman al lor și-și dedeau silința de a le face dușmani și unde nu aveau.

Tot așa polonezii, care odată cu capul nu voiau să cadă, cum căzuseră cei din Boemia și cei din Ungaria, sub stăpînirea Habsburgilor. Atît pe Ștefan Bathory, cît și pe Ian Zamoyski avem deci să-i punem lîngă cei doi Henrici.

Tot alături cu aceștia e locul papei, care se simte strîmtorat de Habsburgi atît despre meazăzi din Neapoli, cît și despre meazănoapte din ducatul de Milan. El șovăie însă și se pleacă ici spre unii, colo spre ceilalți, căci toți fac parte din turma păstorită de dînsul.

Tot așa Veneția, care s-a aliat, ce-i drept, cu Habsburgii contra turcilor cînd cu bătălia de la Lepanto, dar a fost și un papă care, împreună cu regele Franței, s-a unit cu turcii contra lui Carol V.

Elisabeta, care era în dușmănie cu Filip II, ar fi fost să treacă în partea celor din Franța, dar Maria Stuart era născută de o franceză, crescuse la Curtea din Paris, ba fusese chiar soția unui rege al Franței și se bucura de multe simpatii în Franța. Elisebata stetea deci bosumflată la o parte.

Ceilalți, oameni mai mărunți, se ascund fiecare în dosul acelora de la care atîrnă, cum Sigismund Bathory se ascundea-n dosul unchiului său Ștefan, care stătea și el mai mult în dosul lui Zamoyski.

Sultanul Murad III ședea cu picioarele încrucișate pe perina de pe divanul lui și bea nu numai cafea și ciubuc, ci totodată și vin bun. Prorocul Muhamed a oprit, ce-i drept, beutura spirtoasă. Murad III nu ținea însă seamă de aceasta și-și trăia zilele mai mult amețit decît treaz.

Putea să fie, căci erau destui cei ce se hărțuiau pentru apărarea puterii lui.

Cu rușinea pățită în fața castelului Sriget se-ncepe, fără-ndoială, scăderea puterii otomane, dar nu erau oamenii de atunci în stare să se folosească de aceasta și-și căuta fiecare de treburi.

Orișicît de deosebite ar fi fost scopurile urmărite de cei învrăjbiți între dînșii, toți se potriveau în ceea ce privește felul de a gîndi, toți erau dezbrăcați de firea omenească, nemiloși, haini, pătrunși de convingerea că săvîrșesc o faptă bună cînd varsă sîngele celor

ce nu intră-n voia lor, toți se socoteau în drept să pună zbiri ca să omoare pe-aceia pe care nu-i puteau răpune-n luptă dreaptă.

Filip II a ars pe rug o mulțime de oameni pentru că nu numai el, ci și lumea în mijlocul căreia trăia era stăpînită de gîndul că așa-și face datoria, că așa vrea Dumnezeu, că acesta îi este rostul în lumea aceasta. Alții, ca Egmont și Horn, au căzut sub barda călăului, iar alții ca Wilhelm de Orania, au fost uciși de zbiri.

Tot așa Elisabeta, ținînd să-și facă datoria, a dat pe mîna călăului pe mulți, pînă chiar și pe verișoara ei, Maria Stuart.

Ținînd să-și facă datoria se omorau cei din Franța în fel de fel de chipuri între dînșii. Hughenoții au pus zbiri să omoare pe căpetenia catolicilor, Henric de Guise. Catolicii, drept răsplată, au pus la cale omorîrea lui Carol de Bourbon, căpetenia hughenoților. Tot așa au murit unul după altul doi regi ai Franței, Henric III și Henric IV.

Pretutindeni, printre cei mici și mai ales printre cei mari, fel de fel de zbiri își făceau și azi și mîne datoria.

Acesta era timpul în care Petru-vodă Cercel a făcut încercarea de a se învoi cu Sigismund Bathory.

Europa era împărțită în două tabere mari, dintre care una era pornită asupra turcilor, iar cealaltă se răzîma pe turci. Petru-vodă se afla ca-ntre două mari pietre de moară, și era destul ca una dintre ele să fie pusă-n mișcare pentru ca el să fie strivit.

Mai erau, ce-i drept, și oameni care stăruiau pentru pace și bună-înțelegere.

Cînd Petru-vodă umbla prin Italia și pe la vărul și bunul său prieten din Franța, trăia, tot cutreierînd țările, și Giordano Bruno, care la 1 600 a fost ars pe rug, poetul Ronsard, care a murit în 1585, și nenorocitul Torquato Tasso, care a avut în viața lui atîtea zile grele. Tot în timpul vieții lui Petru-vodă Cercel a tipărit diaconul Coresi cele dintîi cărți românești în tipografia de la Brașov a lui Honterus.

De oameni ca aceștia nu țineau însă seamă rudele învrăjbite între ele.

Potrivindu-se cu cei de un gînd cu dînsul, Sigismund Bathory i-a făcut lui Petru-vodă Cercel ceea ce cu atîți și atîți ani mai nainte nobilul Francisc Kendi îi făcuse boierului Socol și ceea ce au mai pățit apoi și alții: l-a prins și l-a despuiat de tot ceea ce a găsit la el. Deosebirea e numai că nu l-a trimis la Poartă, ci l-a oprit la el și l-a ținut închis într-unul din castelele sale sub pază bună, ca să se moaie și să intre-n voile lui.

Vărsare de sînge s-a făcut, se-nțelege, și fără de voia lui Petru-vodă, căci lefegiii s-au năpustit asupra celor 46 de care ca să-și ieie lefurile ce li se cuveneau, iar Andrea ținea cu orice preț să scape avutul stăpînului său. Zadarnice au rămas însă luptele și cei ce au scăpat întregi și nevătămați din încăierare s-au risipit despuiați ca vai de ei de tot ce le mai rămăsese.

Așa se petreceau atunci lucrurile.

Cîtva timp în urmă, Poarta l-a mazilit pe Petru-vodă și a ridicat în scaunul Munteniei pe Mihnea.

Lui Petru-vodă i se pierde deocamdată urma, căci el nu poate să vestească pe nimeni despre cele petrecute, iar Andrea, credinciosul candiot, nu e-n stare să-i dea vreun ajutor. Îi adresează, ce-i drept, lui Sigismund Bathory o scrisoare, dar nu primește nici un răspuns, și abia după un an reușește să vestească pe papa despre soarta stăpînului său.

În vara anului 1586, papa Sixt V îi scrie lui Ștefan Bathory, stăruind să intervie pe lîngă nepotul său, Sigismund, în interesul lui Petru. În scrisoarea aceasta îi zice lui Petru: „*Petrus Valahiae Princeps, vir catholicus cumque haec Sancta Seda conjunctissimus*".

Era trecut atunci anul de cînd Petru suferea mizeriile întemnițării, dar el a rămas și mai departe în închisoare, căci după toate semnele, Ian Zamoyski, adevăratul stăpîn al Poloniei, deci și al lui Ștefan Bathory, nu voia să țină seamă de stăruințele papei.

Abia în anul al treilea a reușit Andrea să-i strecoare stăpînului sau cîteva cearșafuri. Legîndu-le pe acestea unul de altul, a scăpat, în sfîrșit, din temniță. La 8

septembrie 1587 el îi adresează lui Sigismund Bathory, din Caşovia, o scrisoare plină de duioşie, în care îl mustră pentru cele ce pe urma lui a avut să mai sufere după ce timp de treizeci de ani a cutreierat lumea ca pribeag fără de căpătîi, se plînge că n-a primit răspuns la scrisoarea ce-i adresase din temniţă şi îşi cere avutul răpit. „Dumnezeu — zice el — mi-a dat, în sfîrşit, libertatea, dar am rămas gol ca-n clipa ieşirii din pîntecele mamii mele" (*„tamen nudus sicut de ventre matris natus"*).

De la Caşovia el a trecut prin ţările împărăteşti la Veneţia, la Roma şi în cele din urmă în Franţa, la vărul şi bunul său prieten.

La 14 ianuarie 1588, senatul Veneţiei ia hotărîrea că, neavînd nici o legătură cu Sigismund Bathory, nu poate să intervină pe lîngă acesta pentru Petru-vodă, pe care în acelaşi timp îl vesteşte că nu i se poate da voie să petreacă în ţările atîrnătoare de Veneţia.

Puţin în urmă, la 12 mai, Scaunul papal îi scrie lui Sigismund Bathory să-i resituie lui Petru-vodă avutul.

După împărtăşirile făcute legatului papal, vorba era de 600 000 galbeni, bani sunători, şi fel fel de de lucruri, preţuite la peste 300 000 de galbeni.

Zadarnice au rămas şi stăruinţele Scaunului papal. O singură nădejde îi mai rămînea multîncercatului Petru-vodă: vărul şi bunul prieten din Franţa.

Acesta i-a şi dat ajutor.

În urma stăruinţelor lui Henric III şi ale creditorilor păgubiţi, sultanul Murad III s-a muiat şi iar a făgăduit că-l va ridica pe Petru-vodă-n scaun, şi acesta a plecat din nou la Poartă.

Şi de astă dată stăteau însă la pîndă vechii lui duşmani şi la 31 octombrie 1589, vreo trei ani mai nainte de urcarea în scaun a lui Mihai-vodă Viteazul, Petru-vodă Cercel se află în închisoarea celor Şapte Turnuri, unde rămîne îngropat.

Marele clucer Bartolomeu Brutti îi scria lui Hanibal de Capua, legatul papal din Polonia:

„Lo procurato, che sia castigato quel Piétro fugitivo di Valachia, quel gia con inganni a favor del Re di

Francia havea ocupato il Principato de Valachia e dopo la fuga per molti anni é stato vagando in diversi loghi della Christianita."

Ceea ce pe românește va să zică:

„Am purtat de grijă ca să fie pedepsit Petru cel fugit din Muntenia, care odinioară cu înșelăciuni și cu favoarea regelui din Franța a ocupat principatul Munteniei și, după ce a fugit de acolo, a stat vagabondînd în deosebite locuri ale creștinătății."

De la foștii lui prieteni din Polonia i-au venit deci zilele negre de la sfîrșitul vieții.

FINE